

Biblioteka Warszawska
W. WODZYŃSKI
Krak.-Przedm. № 41.

PRAWO CYWILNE

OBOWIĄZUJĄCE

W KRÓLESTWIE POLSKIEM.

PRAWO CYWILNE

4072/I
347 (438)

OBOWIĄZUJĄCE

W KRÓLESTWIE POLSKIÉM

WYDAŁ

STANISŁAW ZAWADZKI

Referent Kom. Rzą. Sprawiedliwości.

TOM I.

Józef Szuster

Ustawy Przechodnie. — Kodex Cywilny Królestwa Polskiego z r. 1825.—Prawo o małżeństwie, z r. 1836.—Kodex Napoleona w nowym przekładzie.

Z KSIĘGOZBIORU STEFANA HEMPLA

W WARSZAWIE.

NAKŁADEM WYDAWCY.

w Drukarni Karola Kowalewskiego, ulica Królewska Nr. 1065.

1860.

BIBLJOTEKA PUBLICZNA
imienia
STEFANA HUSZCZY
w RADOMIU.
Sejmiku Radomskiego

Wolno drukować z warunkiem złożenia w Komitecie Cenzury.
po wydrukowaniu prawem przepisanéj liczby exemplarzy.
Warszawa dnia 9 (21) Lipca 1860 r.
Starszy Cenzor, F. M. Sobieszczański.

MIEJSKA
BIBLJOTEKA PUBL
w Radomiu
Wojewódzka Biblioteka Publiczna
FILIA
Nr II
w Radomiu
34
Pra
9425/I
9425
4815
347(091)(438)(094.4)

Objaśnienie skróceń.

Art.	*znaczy*	Artykuł.
Cywil.	—	Cywilny.
d.	—	dzień.
D. P.	—	Dziennik praw z epoki Królestwa Polskiego.
D. P. D.	—	Dziennik praw Tom dodatkowy.
D. P. K. W.	—	Dziennik praw z epoki Księstwa Warszawskiego.
i t. p.	—	i tym podobne.
K.	—	Księga.
K. C. P.	—	Kodex Cywilny Królestwa Polskiego, z r. 1825.
K. H.	—	Kodex Handlowy.
K. K. G. i P.	—	Kodex Kar Głównych i Poprawczych.
K. N.	—	Kodex Napoleona.
K. P. S.	—	Kodex Postępowania Sądowego.
Kop.	—	kopiejka.
Kr.	—	Król lub Królewski.
K. R. P. i S.	—	Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu.
K. R. S.	—	Kommissya Rządowa Sprawiedliwości.
K. R. S. W. i D.	—	Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych.
Ks.	—	Książe.
M. S. S.	—	Minister Sekretarz Stanu.

małż.	*znaczy*	małżeństwo.
n.	—	następne.
N.	—	numer.
n. s.	—	nowego stylu t. j. rachuba czasu podług Kalendarza Gregorjańskiego.
Nam.	—	Namiestnik.
np.	—	na przykład.
ods.	—	odsyłacz.
Org. Notar.	—	Organizacya Notarjatu.
pos.	—	postanowienie.
pr.	—	prawo.
Pr. o Tow. Kr. Ziem.	—	Prawo o Towarzystwie Kredytowém Ziemskiém.
r.	—	rok.
Rsr.	—	ruble srebrem.
str.	—	stronnica.
T.	—	Tom.
t. j.	—	to jest.
t. m. i r.	—	tegoż miesiąca i roku.
t. pr.	—	tegoż prawa.
t. r.	—	tegoż roku.
Tyt.	—	Tytuł.
Ust.	—	ustęp.
Usta. Hyp.	—	Ustawa Hypoteczna.
Usta Przech.	—	Ustawa przechodnia.
Złp.	—	Złote polskie.
zob.	—	zobacz.
*	—	Przepis nieobowiązujący.

SPIS PRZEDMIOTÓW

ZAWARTYCH W TOMIE I.

Strona

USTAWA, co do wprowadzenia do tutejszego kraju Kodexu Napoleona,—z d. 27 Stycznia 1808 r. 3

USTAWY PRZECHODNIE do Kodexu Napoleona:

1. USTAWA z d. 10 Października 1809 r. 3
2. USTAWA z d. 9. Czerwca 1810 r. 13
3. USTAWA z d. 16. Stycznia 1811 r. 13
4. USTAWA, względem wyroków sądowych zapadłych za Rządu zeszłego, oraz o mocy tychże wyroków, — z d. 20 Maja 1808 r. . 16

KODEX CYWILNY

KROLESTWA POLSKIEGO (z r. 1825).

TYTUŁ WSTĘPNY. O skutkach i stosowaniu praw w powszechności (ar. 1—16) 21

KSIĘGA PIERWSZA. — *O osobach.*

TYTUŁ 1. O używaniu, pozbawieniu i zawieszeniu praw cywilnych. (ar. 1—16). 25

DZIAŁ I. O używaniu praw cywilnych. (ar. 7—16). 25

Str.

Dział II. O pozbawieniu praw cywilnych. (ar. 17—25). 96
Oddział 1. O pozbawieniu praw cywilnych przez utratę stanu Polaka poddanego Królestwa Polskiego, i odzyskaniu tegoż stanu. (ar. 17 — 20) . 97
Oddział II. O pozbawieniu i zawieszeniu praw cywilnych w skutku kar sądowych (ar. 21 — 25). 122
TYTUŁ II. O zamieszkaniu. (ar. 26 — 35) . . 124
TYTUŁ III. O nieobecnych. (ar. 36 — 70) . . 125
Dział I. O zaginionych. (ar. 36 — 38) . . 125
Dział II. O uznaniu zaginionych za znikłych. (ar. 39 — 45) 126
Dział III. O skutkach zniknienia co do majątku, który osoba znikła w dniu zaginienia swego posiadała. (ar. 46 — 61). . . . 128
Dział IV. O skutkach nieobecności. (ar. 62 — 70). 132
Oddział I. O skutkach nieobecności co do praw od wypadku zawisłych, osobie nieobecnéj służyć mogących. (ar. 62 — 65). 132
Oddział II. O skutkach nieobecności męża co do majątku żony, i co do małoletnich dzieci osoby nieobecnéj. (ar. 66 — 70). 133
TYTUŁ IV. O aktach stanu cywilnego. (ar. 71 — 142). 134
Dział I. Urządzenia ogólne. (ar. 71 — 94). 140
Dział II. O aktach urodzenia. (ar. 95 — 105). 163
Dział III. O aktach małżeństwa. (ar. 106 — 130). 166
Dział IV. O aktach zejścia. (ar. 131 — 139). 173

Str.

Dział V. O sprostowaniu aktów stanu cywilnego. (ar. 140 — 142). 177
TYTUŁ V. O małżeństwie. (ar. 143—245) . . 178
Dział I. Zasada ogólna (ar. 143). . . . 178
Dział II. O warunkach cywilnych do zawarcia małżeństwa. (ar. 144—163). . . . 178
Dział III. O formalnościach tyczących się zawarcia małżeństwa. (ar. 164 i 165). . . 181
Dział IV. O tamowaniu związku małżeńskiego. (ar. 166—178). 181
Dział V. O wzajemnych prawach i obowiązkach między małżonkami. (ar. 179—235). 184
Oddział I. O prawach i obowiązkach między małżonkami ze względu na ich osoby. (ar. 179—190). 184
Oddział II. O prawach i obowiązkach między małżonkami ze względu na ich stosunki majątkowe w przypadku nie zawarcia w téj mierze umowy. (ar. 191—206). 186
Oddział III. Przepisy tyczące się umów co do stosunków majątkowych między małżonkami. (ar. 207—230). . . 189
Oddział IV. O prawach małżonka przy życiu pozostałego do majątku współmałżonka zmarłego. (ar. 231—235). 194
Dział VI. O obowiązkach z małżeństwa wynikających. (ar. 236—245). 195
TYTUŁ VI. O nieważności małżeństwa, o rozwiązaniu małżeństwa ważnie zawartego i rozłączeniu co do stołu i łoża. (ar. 246—271) . . . 197
Dział I. O nieważności małżeństwa, o rozwiązaniu małżeństwa ważnie zawartego i rozłączeniu co do stołu i łoża. (ar, 246—256). 197

Str.

Dział II. O środkach tymczasowo zaradczych w ciągu sprawy o nieważność małżeństwa, o rozwód, albo o rozłączenie. (ar. 257—259). 199
Dział III. O skutkach nieważności małżeństwa i o skutkach rozwodu albo rozłączenia. (ar. 260—271). 200
TYTUŁ VII. O wywodzie rodu. (ar. 272—307). 203
Dział I. O dzieciach prawych czyli spłodzonych w małżeństwie. (ar. 272—278). . 203
Dział II. O dowodach rodu dzieci prawych. (ar. 279—290). 204
Dział III. O dzieciach naturalnych. (ar. 291—307). 207
Oddział 1. O uprawnieniu dzieci naturalnych. (ar. 291—298). 207
Oddział II. O uznaniu dzieci naturalnych. (ar. 298—307). 209
TYTUŁ VIII. O przysposobieniu i opiece dobrowolnéj. (ar. 308—335). 213
Dział I. O przysposobieniu. (ar. 308—325). 213
Oddział I. O przysposobieniu i jego skutkach. (ar. 308—318). 213
Oddział II. O formach przysposobienia. (ar. 319—325). 216
Dział II O opiece dobrowolnéj. (ar. 326—335). 218
TYTUŁ IX. O władzy rodzicielskiéj. (ar. 336—344) 220
TYTUŁ X. O małoletności, opiece nad małoletniemi, i usamowolnieniu. (ar. 345—488). . . . 223
Dział I. O małoletności. (ar. 345 i 346). . . 223
Dział II. O opiece nad dziećmi prawemi (ar. 347—466). 223

Str.

Oddział I. O opiece ojca lub matki. (ar. 348—363). 223
Oddział II. O opiece nadanéj przez ojca lub matkę. (ar. 364—368). . . 227
Oddział III. O opiece wstępnych. (ar. 369—371). 228
Oddział IV. O opiece nadanéj przez radę familijną. (ar. 372.—388). . . 228
Oddział V. O opiekunie przydanym (ar. 389—397). 235
Oddział VI. O przyczynach uwalniających od opieki. (ar. 398—413). . . . 237
Oddział VII. O niezdolności, o wyłączeniach i złożeniu z opieki, (ar. 414—421). 240
Oddział VIII. O zarządzaniu opiekuna (ar. 422—450). 242
Oddział IX. O rachunkach i odpowiedzialności z opieki. (ar. 451—466). . 254
Dział III. O usamowolnieniu dzieci prawych. (ar. 467—480). 258
Dział IV. O opiece nad dziećmi nieprawemi i tychże usamowolnieniu. (ar. 481—488). 262
TYTUŁ XI. O pozbawieniu i ograniczeniu własnéj woli. (ar. 489—521). 263

PRAWO PRZECHODNIE.

DO KODEXU CYWILNEGO KRÓLESTWA POLSKIEGO. (ar. 1—13). 274

PRAWO O MAŁŻEŃSTWIE.

(z r. 1836).

ROZDZIAŁ I. O małżeństwie pomiędzy osobami

Str.

wyznającemi religię Rzymsko - Katolicką. (ar. 1—97). 281
Oddział I. O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa. (ar. 5—22). . 282
1. O wieku stron. (ar. 6—8). . . 282
2. O wzajemném zezwoleniu stron. (ar. 9—14). 283
3. O pozwoleniu rodziców lub opieki, tudzież pozwoleniu zwierzchności wojskowéj. (ar. 15—21). 283
4. O zdolności fizycznej stron. (ar. 22). 286
Oddział II. O przeszkodach niedopuszczających zawarcia małżeństwa. (ar. 23—40). 286
1. Różność religii. (ar. 24). . . 287
2. Wielożeństwo. (ar. 25 i 26). . 287
3. Śluby zakonne i wyższe święcenia. (ar. 27). 287
4. Przestępstwo. (ar. 28 i 29). . 287
5. Pokrewieństwo i powinowactwo. (ar. 30—36). 288
6. Przystojność publiczna. (ar. 37—40). 290
Oddział III. O uroczystościach małżeńskich. (ar. 41—59). 290
Oddział IV. O ustaniu i rozwiązaniu małżeństwa, i ustaniu pożycia małżeńskiego. (ar. 60—67). 296
Oddział V. O terminach do wstąpienia w nowe związki małżeńskie. (ar. 68—72). 297
Oddział VI. O władzach, do których

Str.

należy zastosowanie powyższych przepisów. (ar. 73—97). 300
ROZDZIAŁ II. O małżeństwie pomiędzy osobami wyznającemi religię Grecko - Rossyjską. (ar. 98—123). 308
Oddział I. O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa (ar. 99). . . 308
Oddział II. O przeszkodach do zawarcia małżeństwa. (ar. 100—102). . . 309
Oddział III. O uroczystościach małżeńskiego związku. (ar. 103—110). . 309
Oddział IV. O ustaniu małżeństwa i rozwiązaniu związku małżeńskiego. (ar. 111— 121). 310
1. Rozwiązanie małżeństwa przez zesłanie jednego z małżonków. (ar. 112—114). 311
2. Rozwiązanie małżeństwa przez nieobecność. (ar. 115 i 116). . 312
3. Rozwiązanie małżeństwa przez rozwód. (ar. 117—121). . . 312
Oddział V. O władzach, do których należy zastosowanie powyższych przepisów. (ar. 122 i 123). 313
ROZDZIAŁ III. O małżeństwach osób wyznających religię Grecko Unicką. (ar. 124—128). . . 315
ROZDZIAŁ IV. O małżeństwie pomiędzy osobami wyznań Ewangielicko - Augsburskiego i Ewangielicko-Reformowanego. (ar. 129—178). 318
Oddział I. O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa. (ar. 129—131). 318
Oddział II. O przeszkodach nie dopuszczających zawarcia małżeństwa. (ar. 132 — 138). 319

Str.

Oddział III. O uroczystościach małżeńskich. (ar. 139 — 144). 320
Oddział. IV. O ustaniu i rozwiązaniu małżeństwa. (ar. 145 — 167). . . . 321
1. Cudzołóstwo. (ar. 147—150). . 323
2. Złośliwe opuszczenie współmałżonka. (ar. 151—157). . . . 323
3. Nieprzytomność. (ar. 158). . . 324
4. Niemożność fizyczna. (ar. 159 i 160). 325
5. Choroba zaraźliwa. (ar. 161). . 325
6. Pomieszanie zmysłów. (ar. 162). 325
7. Życie rozwiązłe. (ar. 163). . . 326
8. Postępowanie gwałtowne i wzniecające obawę o życie małżonka. (ar. 164 i 165). 326
9. Udowodniony zły zamiar. (ar. 166). 327
10. Przestępstwo, (ar. 167). . . 327
Oddział V. O terminach do wstąpienia w nowe związki małżeńskie. (ar. 168—172). 327
Oddział VI. O władzach, do których należy zastosowanie powyższych przepisów. (ar. 173—178). 328
ROZDZIAŁ V. O małżeństwie osób, należących do wyznań nie objętych w poprzedzających Rozdziałach. (ar. 179—191). 331
ROZDZIAŁ VI. O małżeństwach osób wyznających różną religię. (ar. 192—207). 340
Oddział I. O małżeństwie osób wyznających religię Rzymsko - Katolicką z osobami wyznającemi inną religię. (ar. 192—198). 340

Str.

1. O małżeństwach z osobami wyznań Ewangielickich. (ar. 192—197). 340
2. O małżeństwach z osobami innych wyznań chrześcijańskich. (ar. 198). 341
Oddział II. O małżeństwach osób wyznających religię Grecko-Rossyjską z osobami wyznającemi inną religię; niemniéj o małżeństwach, w których obrząd ślubu dopełniony był przez duchownego Grecko-Rossyjskiego. (ar. 199—204). 341
1. O małżeństwach osób wyznających religię Grecko-Rossyjską, z osobami wyznającemi inną religię. (ar. 199—202). . . 341
2. O małżeństwach, w których obrząd ślubu dopełniony był przez duchownego Grecko-Rossyjskiego (ar. 203 i 204). . . . 343
Oddział III. O małżeństwie osób, które przechodzą z jednéj wiary na drugą. (ar. 205 — 207). 343
ROZDZIAŁ VII. O prawach i obowiązkach z małżeństwa wynikających. (ar. 208 — 214). . 344
ROZDZIAŁ VIII. O obowiązkach i stosunkach stron, w razie zachodzącéj przyczyny nieważności; o skutkach przekroczenia ustawy niniejszéj, tudzież o skutkach unieważnienia, rozwiązania małżeństwa, lub rozłączenia co do stołu i łoża (ar. 215—230). 346
Oddział I. O obowiązkach i stosunkach małżonków przed rozpoczęciem kro-

Str.

ków o nieważność małżeństwa. (ar. 215 i 216). 346
Oddział II. O obowiązkach i stosunkach małżonków po rozpoczęciu kroków sądowych o nieważność lub rozwiązanie małżeństwa i rozłączenie co do stołu i łoża (ar. 217 — 222). . . . 346
Oddział III. O skutkach wykroczeń przeciwko niniejszemu prawu. (ar. 223—226). 347
Oddział IV. O skutkach wynikających z unieważnienia lub rozwiązania małżeństwa, tudzież z rozłączenia co do stołu i łoża. (ar. 227—230). . . . 348
1. O skutkach wynikających z unieważnienia i rozwiązania małżeństwa. (ar. 227). 348
2. O skutkach z rozłączenia co do stołu i łoża. (ar. 228—230). . . 349
ROZDZIAŁ IX. O dowodach małżeństwa. (ar. 231—238). 349
ROZDZIAŁ X. O zaręczynach. (ar. 239—243). . 352
ROZDZIAŁ XI. Rozporządzenia przechodnie. (ar. 244—249). 353

KODEX NAPOLEONA

TYTUŁ WSTĘPNY. O ogłaszaniu, skutkach i stosowaniu praw w ogólności. (ar. 1—6). . . . 357

KSIĘGA I.

O osobach.

TYTUŁ I. O używaniu i pozbawieniu praw cywilnych. (ar. 7—33). 358

Str.

Dział I. O używaniu praw cywilnych. (ar. 7—16). 358
Dział II. O pozbawieniu praw cywilnych. (ar. 17—33). 360
Oddział I. O pozbawieniu praw cywilnych przez utratę przymiotu Francuza. (ar. 17—21). 360
Oddział II. O pozbawieniu praw cywilnych skutkiem skazania sądowego. (ar. 22—33). 361
TYTUŁ II. O aktach stanu cywilnego. (ar. 34—101). 364
Dział I. Urządzenia ogólne. (ar. 34—54). . 364
Dział II. O aktach urodzenia. (ar. 55—62). 367
Dział III. O aktach małżeństwa. (ar. 63 – 76). 369
Dział IV. O aktach zejścia. (ar. 77—87). . 372
Dział V. O aktach stanu cywilnego tyczących się wojskowych za granicą Państwa. (ar. 88—98). 375
Dział VI. O sprostowaniu aktów stanu cywilnego. (ar. 99—101). 377
TYTUŁ III. O zamieszkaniu. (ar. 102—111). . . 377
TYTUŁ IV. O nieobecnych. (ar. 112—143). . 379
Dział I. O zaginieniu. (ar. 112—114). . . 379
Dział II. O uznaniu zaginionego za znikłego. (ar. 115—119). 379
Dział III. O skutkach zaginienia lub zniknienia. (ar. 120—140). 380
Oddział I. O skutkach nieobecności co do majątku, jaki nieobecny w dniu zaginienia posiadał. (ar. 120—134). . 380
Oddział II. O skutkach zaginienia lub zniknienia pod względem praw od wypadku zawisłych mogących służyć nieobecnemu. (ar. 135—138). . . . 383

Str.

Oddział III. O skutkach zaginienia co do małżeństwa. (ar. 139 i 140). . . 384
Dział IV. O dozorze nad dziećmi małoletniemi ojca, który zaginął. (ar. 141—143). 385
TYTUŁ V. O małżeństwie. (ar. 144—228). . . 385
Dział I. O przymiotach i warunkach wymaganych do możności zawarcia małżeństwa. (ar. 144—164). 385
Dział II. O formalnościach ściągających się do obchodu małżeństwa. (ar. 165—171). 389
Dział III. O tamowaniu małżeństwa. (ar. 172—179). 390
Dział IV. O skargach o nieważność małżeństwa. (ar. 180—202). 391
Dział V. O obowiązkach z małżeństwa wynikających. (ar. 203—211). 395
Dział VI. O wzajemnych prawach i obowiązkach małżonków. (ar. 212—226). . . . 396
Dział VII. O rozwiązaniu małżeństwa. (ar. 227). 398
Dział VIII. O powtórnych małżeństwach. (ar. 228). 398
TYTUŁ VI. O rozwodzie. (ar. 229—311). . . 398
Dział I. O przyczynach rozwodu. (ar. 229—233). 398
Dział II. O rozwodzie z przyczyny oznaczonéj. (ar. 234—274). 399
Oddział I. O formach rozwodu z przyczyny oznaczonéj. (ar. 234—266). . 399
Oddział II. O środkach tymczasowych, jakie mogą być użyte z powodu skargi o rozwód dla przyczyny oznaczonéj. (ar. 267—271). 405
Oddział III. O powodach nieprzyjęcia

Str.

skargi rozwodowéj dla przyczyny oznaczonéj. (ar. 272—274). 406
Dział III. O rozwodzie z wzajemnego zezwolenia. (ar. 275—294). 407
Dział IV. O skutkach rozwodu. (ar. 295—305). 411
Dział V. O rozłączeniu co do osób. (ar. 306—311). 413
TYTUŁ VII. O ojcostwie i synowstwie. (ar. 312—342). 414
Dział I. O synowstwie dzieci prawych, czyli zrodzonych w małżeństwie. (ar. 312—318). 414
Dział II. O dowodach synowstwa dzieci prawych. (ar. 319—330). 416
Dział III. O dzieciach naturalnych. (ar. 331—342). 418
Oddział I. O uprawieniu dzieci naturalnych. (ar. 331—333). 418
Oddział II. O uznaniu dzieci naturalnych. (ar. 334—342). 418
TYTUŁ VIII. O przysposobieniu i opiece dobrowolnéj. (ar. 343—370). 420
Dział I. O przysposobieniu. (ar. 343—360). 420
Oddział I. O przysposobieniu i jego skutkach. (ar. 343—352). 420
Oddział II. O formach przysposobienia. (ar. 353—360). 422
Dział II. O piece dobrowolnéj. (ar. 361—370). 424
TYTUŁ IX. O władzy rodzicielskiéj. (ar. 371—387). 426
TYTUŁ X. O małoletności, opiece nad małoletniemi i usamowolnieniu. (ar. 388—487) . . . 428
Dział I. O małoletności. (ar. 388). 428
Dział II. O opiece. (ar. 389—475). 429

Str.

Oddział I. O opiece ojca i matki. (ar. 389—396). 429
Oddział II. O opiece nadanéj przez ojca i matkę. (ar. 397—401). 430
Oddział III. O opiece wstępnych. (ar. 402—404). 431
Oddział IV. O opiece nadanéj przez radę familijną. (ar. 405—419). . . . 432
Oddział V. O opiekunie przydanym. (ar. 420—426). 435
Oddział VI. O przyczynach uwalniających od opieki. (ar. 427—441). . . 436
Oddział VII. O niezdolności, o wyłączeniach i złożeniu z opieki. (ar. 442—449). 440
Oddział VIII. O zarządzaniu opiekuna. (ar. 450—468). 442
Oddział IX. O rachunkach z opieki. (ar. 469—475). 446
Dział III. O usamowolnieniu. (ar. 476—487). 448
TYTUŁ XI. O pełnoletności, pozbawieniu własnéj woli i doradcy sądowym. (ar. 488—515). . 450
Dział I. O pełnoletności. (ar. 488). . . . 450
Dział II. O pozbawieniu własnéj woli. (ar. 489—512). 450
Dział III. O doradcy sądowym. (ar. 513—515). 454

KSIĘGA II.

O majątkach i rozmaitych modyfikacyach własności.

TYTUŁ I. O różnych rodzajach majątków. (ar. 516—577). 455
Dział I. O nieruchomościach. (ar. 517—526). 455

Str.

Dział II. O ruchomościach. (ar. 527—536). 461
Dział III. O majątkach w stosunku do posiadających je osób. (ar 537—543). . . . 464
TYTUŁ II. O własności. (ar. 544—577). . . . 536
Dział I. O prawie przybycia do tego, co rzecz wydaje. (ar. 547— 550). 554
Dział II. O prawie przybycia do tego, co się łączy z rzeczą i wciela do niéj. (ar. 551—577). 554
Oddział I. O prawie przybycia co do rzeczy nieruchomych. (ar. 552—564). 555
Oddział II. O prawie przybycia co do rzeczy ruchomych. (ar. 565—577). . 562
TYTUŁ III. O użytkowaniu, używaniu i mieszkaniu. (ar. 578—636). 564
Dział I. O użytkowaniu. (ar. 578—624). . 564
Oddział I. O prawach użytkownika. (ar. 582—599). 565
Oddział II. O zobowiązaniach użytkownika. (ar. 600—616). 569
Oddział III. Jak ustaje użytkowanie. (ar. 617—624). 573
Dział II. O używaniu i mieszkaniu. (ar. 625—636). 575
TYTUŁ IV. O służebnościach gruntowych. (ar. 637—710). 577
Dział I. O służebnościach wypływających z położenia miejsca. (ar. 640—648). . . . 577
Dział II. O służebnościach ustanowionych przez prawo. (ar. 649—685). 582
Oddział I. O murze i rowie środkowym. (ar. 653—673). 583
Oddział II. O odległości i robotach po-

Str.

średnich wymaganych przy niektórych budowlach. (674). 588
Oddział III. O widoku na własność sąsiada. (ar. 675—680). 588
Oddział IV. O ścieku z dachów. (ar. 681). 590
Oddział V. O prawie przechodu. (ar. 682—685). 590
Dział III. O służebnościach ustanowionych przez czyn człowieka. (ar. 686—710). . . 591
Oddział I. O różnych rodzajach służebności, jakie mogą być ustanowione na majątkach. (ar. 686—689). . . . 591
Oddział II. Jak ustanawiają się służebności. (ar. 690—696). 592
Oddział III. O prawach właściciela nieruchomości, dla której służebność należy się. (ar. 697—702). 596
Oddział IV. Jak służebności ustają. (ar. 703—710). 597

KSIĘGA III.

O różnych sposobach nabycia własności.

Rozporządzenia ogólne (ar. 711—717). 599
TYTUŁ I. O spadkach (ar. 718—892). 600
Dział I. O otwarciu spadków i przejściu ich na następców. (ar. 718— 724). 600
Dział II. O przymiotach wymaganych do dziedziczenia. (ar. 725—730). 605
Dział III. O różnych porządkach dziedziczenia. (ar. 731—755). 607
Oddział I. Rozporządzenia ogólne. (ar. 731—738). 607

Str.

Oddział II. O zastępstwie (ar. 739—744). 609
Oddział III. O spadkach przechodzących na zstępnych (ar. 745). . . . 610
Oddział IV. O spadkach przechodzących na wstępnych. (ar. 746—749). 611
Oddział V. O spadkach pobocznych. (ar. 750—755). 612
Dział IV. O spadkach nieporządkowych. (ar. 756—773). 613
Oddział I. O prawach dzieci naturalnych do majątku ich ojca lub matki, i o dziedziczeniu po dzieciach naturalnych bezpotomnie zmarłych. (ar. 756—766). 613
Oddział II. O prawach pozostałego przy życiu małżonka i Rządu. (ar. 767—773). 615
Dział V. O przyjęciu i zrzeczeniu się spadków. (ar. 774—814). 617
Oddział I. O przyjęciu. (ar. 774—783). 617
Oddział II. O zrzeczeniu się spadków (ar. 784—792). 619
Oddział III. O dobrodziejstwie inwentarza, jego skutkach i obowiązkach spadkobiercy beneficjalnego. (ar. 793—810). 620
Oddział IV. O spadkach wakujących (ar. 811—814). 625
Dział VI. O dziale i powrotach. (ar. 815—892). 633
Oddział I. O skardze działowej i jéj formie. (ar. 815—842). 633
Oddział II. O powrotach. (ar. 843—869). 639

Str.

Oddział III. O płaceniu długów. (ar. 870—882). 644
Oddział IV. O skutkach działu i rękojmi co do sched. (ar. 883—886). . . 646
Oddział V. O zerwaniu działu. (ar. 887—892). 647
TYTUŁ II. O darowiznach między żyjącemi i testamentach. (ar. 893—1100). 649
Dział I. Rozporządzenia ogólne. (ar. 893—900). 649
Dział II. O zdolności rozporządzania lub otrzymania przez darowiznę między żyjącemi lub przez testament. (ar. 901—912). 660
Dział III. O części rozrządzalnéj majątku i o zmniejszaniu darowizn lub zapisów. (ar. 913—930). 666
Oddział I. O części rozrządzalnéj majątku. (ar. 913—919). 666
Oddział II. O zmniejszeniu darowizn i zapisów. (ar. 920—930). 668
Dział IV. O darowiznach między żyjącemi. (ar. 931—966). 670
Oddział I. O formie darowizn między żyjącemi. (ar. 931—952). 670
Oddział II. O wyjątkach od prawidła nie odwołalności darowizn między żyjącemi. (ar. 953—966). 675
Dział V. O rozporządzeniach testamentowych. (ar. 967—1047). 679
Oddział I. O prawidłach ogólnych co do formy testamentu. (ar. 967—970). 679
Oddział II. O prawidłach szczególnych co do formy niektórych testamentów. (ar. 981—1001). 682

Str.

Oddział III. O ustanowieniu dziedzica i o zapisach w ogólności. (ar. 1002). 687
Oddział IV. O zapisie ogólnym. (ar. 1003—1009). 688
Oddział V. O zapisie pod tytułem ogólnym. (ar. 1010—1013). 689
Oddział VI. O zapisach szczególnych. (ar. 1014—1024). 690
Oddział VII. O wykonawcach testamentowych. (ar. 1025—1034). . . 704
Oddział VIII. O odwołaniu testamentów i ich upadku. (ar. 1035—1047). 706
Dział VI. O rozporządzaniach dozwolonych na korzyść wnuków darującego lub testatora, albo na korzyść dzieci po jego braciach i siostrach. (ar. 1048—1074). . . . 708
Dział VII. O działach przez ojca, matkę, lub innych wstępnych, między ich zstępnych uczynionych. (ar. 1075—1080). . . 714
Dział VIII. O darowiznach uczynionych w umowie przedślubnéj małżonków i dzieciom z małżeństwa urodzić się mającym. (ar. 1081—1090). 715
Dział IX. O rozporządzeniach pomiędzy małżonkami, bądź przez umowę przedślubną, bądź w czasie małżeństwa. (ar. 1091—1100). 718
TYTUŁ III. O kontraktach czyli zobowiązaniach umownych w ogólności. (ar. 1101—1369). . . 720
Dział I. Rozporządzenia przedwstępne. (ar. 1101—1107). 720
Dział II. O warunkach istotnych do ważności umów. (ar. 1108—1133). 722

Str.

Oddział I. O zezwoleniu. (ar. 1109—1122). 722
Oddział II. O zdolności stron kontraktujących. (ar. 1123—1125). . . . 724
Oddział III. O przedmiocie i materyi umów. (ar. 1126—1130). 725
Oddział IV. O przyczynie (ar. 1131—1133). 726
Dział III. O skutku zobowiązań. (ar. 1134—1167). 726
Oddział I. Rozporządzenia ogólne. (ar. 1134 i 1135). 726
Oddział II. O zobowiązaniu dania. (ar. 1136—1141). 727
Oddział III. O zobowiązaniu czynienia lub nieczynienia. (ar. 1142—1145). 728
Oddział IV. O wynagrodzeniu szkód i strat, wypływających z niewykonania zobowiązania. (ar. 1146—1155). 729
Oddział V. O tłómaczeniu umów. (ar. 1156—1164). 731
Oddział VI. O skutkach umów względem osób trzecich. (ar. 1165—1167). 732
Dział IV. O rozmaitych rodzajach zobowiązań. (ar. 1168—1233). 733
Oddział 1. O zobowiązaniach warunkowych. (ar. 1168—1184). 733
§ 1. O warunku w ogólności, i o rozmaitych jego rodzajach. (ar. 1168—1180). 733
§ 2. O warunku zawieszającym. (ar. 1181 i 1182). 735
§ 3. O warunku rozwiązującym. (ar. 1183 i 1184). 736

Str.

Oddział II. O zobowiązaniach z terminem. (ar. 1185—1188). 737
Oddział III. O zobowiązaniach z możnością wyboru zawartych. (ar. 1189—1196) 738
Oddział IV. O zobowiązaniach solidarnych. (ar. 1197—1216). 739
§ 1. O solidarności pomiędzy wierzycielami. (ar. 1197—1199). 739
§ 2. O solidarności ze strony dłużników. (ar. 1200—1216). . . 740
Oddział V. O zobowiązaniach podzielnych i niepodzielnych. (ar, 1217—1225). 744
§ 1. O skutkach zobowiązania podzielnego. (ar. 1220 i 1221). . 744
§ 2. O skutkach zobowiązania niepodzielnego. (ar. 1222—1225). 745
Oddział VI. O zobowiązaniach z zastrzeżeniem kary zaciągniętych. (ar. 1226—1233). 746
Dział V. O ustaniu zobowiązań. (ar. 1234—1314). 748
Oddział I. O uiszczeniu. (ar. 1235—1270). 748
§ 1. O uiszczeniu w ogólności. (ar. 1235—1248). 748
§ 2. O wypłacie z podstawieniem. (ar. 1249—1252). 753
§ 3. O zarachowaniu wypłat. (ar. 1253—1256). 755
§ 4. O zaofiarowaniu wypłaty i o zaznaczeniu. (ar. 1257—1264). 756
§ 5. O odstąpieniu majątku. (ar. 1265—1270). 758

Str.

Oddział II. O odnowieniu. (ar. 1271—1281). 759
Oddział III. O zwolnieniu z długu. (ar. 1282—1288). 761
Oddział IV. O potrąceniu. (ar. 1289—1299). 763
Oddział V. O pomieszaniu praw. (ar. 1300 i 1301). 765
Oddział VI. O utracie rzeczy dłużnéj. (ar. 1302 i 1303). 765
Oddział VII. O skardze o nieważność lub o zerwanie umów. (ar. 1304—1314). 766
Dział VI. O dowodzie zobowiązań i uiszczenia. (ar. 1315—1369). 768
Oddział I. O dowodzie piśmiennym. (ar. 1317—1340) 769
§ 1. O tytule urzędowym. (ar. 1317—1321). 769
§ 2. O akcie z podpisem prywatnym. (ar. 1322—1332). . . 770
§ 3. O karbach. (ar. 1333). . . 773
§ 4. O kopjach tytułów. (ar. 1334—1336). 773
§ 5. O aktach przyznania i potwierdzenia. (ar. 1337—1340). . . 775
Oddział II. O dowodzie ze świadków. (ar. 1341—1348). 776
Oddział III. O domniemaniach. (ar. 1349—1353). 778
§ 1. O domniemaniach ustanowionych przez prawo. (ar. 1350—1352). 778
§ 2. O domniemaniach nieustanowionych przez prawo. (ar. 1353). 779
Oddział IV. O przyznaniu strony. (ar. 1354—1356). 780
Oddział V. O przysiędze. (ar. 1357—1369). 780
§ 1. O przysiędze stanowczéj. (ar. 1358—1365). 781
§ 2. O przysiędze naznaczonéj z urzędu. (ar. 1366—1369). . . 782
TYTUŁ IV. O zobowiązaniach tworzących się bez umowy. (ar. 1370—1386). 783
Dział I. O jako-kontraktach. (ar. 1371 — 1381). 784
Dział II. O występkach i jako-występkach. (ar. 1382—1386). 786
TYTUŁ V. O umowie przedślubnéj, i o wzajemnych prawach małżonków. (ar. 1387 — 1581). 789
Dział I. Rozporządzenia ogólne. (ar. 1387—1398). 789
Dział II. O rządzie wspólności. (ar. 1399—1539). 792
Część I. O wspólności prawnéj. (ar. 1400—1496). 792
Oddział I. O tém co składa wspólność czynnie i biernie. ar. 1401—1420). . 792
§ 1. O stanie czynnym wspólności. (ar. 1401—1408). . . . 792
§ 2. O stanie biernym wspólności i o skargach, jakie ztąd przeciwko wspólności wypływają. (ar. 1409—1420). 795
Oddział II. O zarządzie wspólności i o

Str.

Str.

skutku aktów jednego lub drugiego małżonka, względem stosunku małżeńskiego. (ar 1421—1440). . . . 799
Oddział III. O rozwiązaniu wspólności i o niektórych jego skutkach. (ar. 1441—1452). 803
Oddział IV. O przyjęciu wspólności i zrzeczeniu się, jakie może nastąpić z warunkami do tego odnoszącemi się (ar. 1453—1466). 807
Oddział V. O podziale wspólności po jéj przyjęciu. (ar. 1467—1491). . . 810
§ 1. O podziale massy czynnéj. (ar. 1468—1481). 810
§ 2. O biernéj massie wspólności i przykładaniu się stosunkowém do długów. (ar. 1482—1491). 813
Oddział VI. O zrzeczeniu się wspólności i o jego skutkach. (ar. 1492—1495). 814
Rozporządzenie odnoszące się do wspólności prawnéj, gdy jeden lub oboje małżonkowie mają dzieci z poprzednich małżeństw. (ar. 1496). 816
Część II. O wspólności umownéj i o umowach, jakie mogą modyfikować lub nawet wyłączyć wspólność prawną. (ar. 1497—1539). 816
Oddział I. O wspólności ograniczonéj do dorobku. (ar. 1498 i 1499). . . 817
Oddział II. O zastrzeżeniu wyłączenia ze wspólności majątku ruchomego w całości lub części. (ar. 1500—1504). 818
Oddział III. O zastrzeżeniu uruchomienia. (ar. 1500—1509). 819

Str.

Oddział IV. O zastrzeżeniu rozdzielenia długów. (ar. 1510—1513). . . . 820
Oddział V. O możności udzielonéj żonie odebrania swojego wniosku w zupełności wolnym. (ar. 1514). . . . 822
Oddział VI. O korzyści szczególnéj umownéj. (ar. 1515—1519). 823
Oddział VII. O zastrzeżeniach, przez które każdemu z małżonków przyznane są części nierówne we spólności. (ar. 1520—1525). 824
Oddział VIII. O wspólności pod tytułem ogólnym. (ar. 1526). 826
Rozporządzenia wspólne ośmiu powyższym Oddziałom. (ar. 1527 i 1528). . 826
Oddział IX. O umowach wyłączających wspólność. (ar. 1529—1539). . . . 827
§ 1. O zastrzeżeniu, że małżonkowie zawierają związek małżeński bez wspólności. (ar. 1530—1535). 827
§ 2. O zastrzeżeniu rozłączenia co do majątków. (ar. 1536—1539). 828
Dział III. O rządzie posagowym. (ar. 1540—1581). 829
Oddział I. O ustanowieniu posagu. (ar. 1542—1548). 829
Oddział II. O prawach męża na majątku posagowym i o niezbywalności nieruchomości posagowych. (ar. 1549—1563). 831
Oddział III. O zwróceniu posagu. (ar. 1564—1573). 834

Str.

Oddział IV. O majątku nie posagowym. (ar. 1574—1580). 836
Rozporządzenia szczególne. (ar. 1581). 838
TYTUŁ VI. O przedaży. (ar. 1582—1701). . . 838
Dział I. O naturze i formie przedaży. (ar. 1582—1593). 838
Dział II. Kto może kupować lub przedawać. (ar. 1594—1597). 841
Dział III. O rzeczach, które mogą być przedawanemi. (ar. 1598—1601). 843
Dział IV. O zobowiązaniach przedawcy. (ar. 1602—1649). 846
Oddział I. Rozporządzenia ogólne. (ar. 1602 i 1603). 846
Oddział II. O wydaniu. (ar. 1604—1624). 846
Oddział III. O rękojmi. (ar. 1625—1649). 850
§ 1. O rękojmi w przypadku pokonania prawem. (ar. 1626—1640). 850
§ 2. O rękojmi za wady rzeczy przedanéj. (ar. 1641—1649). . 853
Dział V. O obowiązkach kupującego. (ar. 1650—1657). 855
Dział VI. O nieważności i rozwiązaniu przedaży. (ar. 1658—1685). 856
Oddział I. O prawie odkupu. (ar. 1659—1673). 857
Oddział II. O zerwaniu przedaży z przyczyny pokrzywdzenia. (ar. 1674—1685). 859
Dział VII. O licytacyi. (ar. 1686—1688). . 861
Dział VIII. O przelewie wierzytelności i innych praw niezmysłowych. (ar. 1689—1701 862

Str.

TYTUŁ VII. O zamianie. (ar. 1702—1707). . . 864
TYTUŁ VIII. O kontrakcie najmu. (ar. 1708—1831) 866
Dział I. Rozporządzenia ogólne. (ar. 1708—1712) 866
Dział II. O najmie rzeczy. (ar. 1713—1778). 879
Oddział I. Prawidła wspólne najmom domów i dzierżawom majątków wiejskich. (ar. 1714—1751). 880
Oddział II. O prawidłach szczególnych dotyczących najmu domów i ruchomości. (ar. 1752—1762). 887
Oddział III. O prawidłach szczególnych dotyczących dzierżaw majątków wiejskich. (ar. 1763—1778). . . . 891
Dział III. O najmie pracy i przemysłu. (ar. 1779—1799). 894
Oddział I. O najmie sług i robotników. (ar. 1780 i 1781) 894
Oddział II. O przewożących lądem i wodą. (ar. 1782—1786) 914
Oddział III. O przedsiębierstwach z kosztorysu i za cenę stałą. (ar. 1787—1799) 915
Dział IV. O najmie w pacht. (ar. 1800—1831). 918
Oddział I. Rozporządzenia ogólne. (ar. 1800—1803). 918
Oddział II. O pachcie prostym. (ar. 1804—1817). 918
Oddział III. O pachcie na połowę (ar. 1818—1820). 921
Oddział IV. O pachcie danym przez właściciela swojemu dzierżawcy lub

Str.

osadnikowi (colon partiaire),— (ar. 1821—1830). 921
§ 1. O pachcie danym dzierżawcy. (ar. 1821—1826). . . . 921
§ 2. O pachcie danym osadnikowi. (ar. 1827 — 1830). . . 922
Oddział V. O kontrakcie niewłaściwie nazwanym pachtem. (ar. 1831). . . 923
TYTUŁ IX. O kontrakcie spółki. (ar. 1832—1873). 923
Dział I. Rozporządzenia ogólne. (ar. 1832—1834). 923
Dział II. O rozmaitych rodzajach spółek. (ar. 1835—1842). 924
Oddział I. O spółkach ogólnych. (ar. 1836—1840). 924
Oddział II. O spółce szczególnéj. (ar. 1841 i 1842). 925
Dział III. O zobowiązaniach spólników między sobą i względem osób trzecich. (ar. 1843—1864). 926
Oddział I. O zobowiązaniach spólników między sobą. (ar. 1843—1861). . . 926
Oddział II. O zobowiązaniach spólników względem osób trzecich. (ar. 1862—1864). 931
Dział IV. O rozmaitych sposobach, przez które kończy się spółka. (ar. 1865—1872). 931
Rozporządzenia odnoszące się do spółek handlowych. (ar. 1873). . . . 933
TYTUŁ X. O pożyczce. (ar. 1874—1914). . . 934
Dział I. O pożyczce dla używania, czyli o użyczeniu. (ar. 1875—1891). 934
Oddział I. O naturze użyczenia. (ar. 1875—1879). 934

Str.

Oddział II. O obowiązkach biorącego dla używania. (ar. 1880—1887). . . 935
Oddział III. O obowiązkach użyczającego. (ar. 1888—1891). 936
Dział II. O pożyczce na zużycie czyli o pożyczce prostéj. (ar. 1892—1904). . . . 937
Oddział I. O naturze pożyczki na zużycie. (ar. 1892—1897). 937
Oddział II. O zobowiązaniach dającego pożyczkę. (ar. 1898—1901). . . 938
Oddział III. O obowiązkach biorącego pożyczkę. (ar. 1902—1904). . . . 938
Dział III. O pożyczce na procent. (ar. 1905—1914). 939
TYTUŁ XI. O składzie i sekwestrze. (ar. 1915—1963). 942
Dział I. O składzie w ogólności i o różnych jego rodzajach. (ar. 1915 i 1916). . . . 942
Dział II. O składzie właściwym. (ar. 1917—1954). 947
Oddział I. O naturze i istocie kontraktu składu. (ar. 1917—1920). . . . 947
Oddział II. O składzie dobrowolnym. (ar. 1921—1926). 947
Oddział III. O obowiązkach składzie przyjmującego. (ar. 1927—1946). . 949
Oddział IV. O zobowiązaniach osoby składzie czyniącéj. (ar. 1947 i 1948). . 952
Oddział V. O składzie koniecznym. (1949—1954). 952
Dział III. O sekwestrze. (ar. 1955—1963). 953
Oddział I. O różnych rodzajach sekwestru. (ar. 1955). 953

Str.

Oddział II. O sekwestrze umownym. (ar. 1956 — 1960). 953
Oddział III. O sekwestrze czyli składzie sądowym. (ar. 1961—1963). . 954
TYTUŁ XII. O kontraktach losowych. (ar. 1964—1983). 955
Dział I. O grze i zakładzie. (ar. 1965—1967). 956
Dział II. O kontrakcie renty dożywotniéj. (ar. 1968 — 1983). 956
Oddział I. O warunkach wymaganych do ważności kontraktu. (ar. 1968—1976). 956
Oddział II. O skutkach kontraktu między stronami kontraktującemi. (ar. 1977—1983). 958
TYTUŁ XIII. O pełnomocnictwie. (ar. 1984—2010). 959
Dział I. O naturze i formie pełnomocnictwa. (ar. 1984—1990). 959
Dział II. O zobowiązaniach pełnomocnika. (ar. 1991—1997). 961
Dział III. O zobowiązaniach mocdawcy. (ar. 1998—2002). 962
Dział IV. O różnych sposobach ukończenia się pełnomocnictwa. (ar. 2003—2010). . . 963
TYTUŁ XIV. O poręczeniu. (ar. 2011—2043). . 965
Dział I. O naturze i rozciągłości poręczenia (ar. 2011—2020). 965
Dział II. O skutku poręczenia. (ar. 2021—2033). 967
Oddział I. O skutku poręczenia pomiędzy wierzycielem a poręczycielem (ar. 2021—2027). 967

Str.

Oddział II. O skutku poręczenia pomiędzy dłużnikiem a poręczycielem. (ar. 2028—2032). 969
Oddział III. O skutku poręczenia pomiędzy współporęczającemi. (ar. 2033). 970
Dział III. O ustaniu poręczenia. (ar. 2034—2039). 971
Dział IV. O poręczycielu prawnym i sądowym. (ar. 2040—2043). 972
TYTUŁ XV. O układach pojednawczych. (ar. 2044—2058). 972
TYTUŁ XVI. O przymusie osobistym w materyi cywilnéj. (ar. 2059—2070). 975
TYTUŁ XVII. O zastawie. (ar. 2071—2091). . 979
Dział I. O zastawie ruchomym. (ar. 2073—2084). 979
Dział II. O zastawie nieruchomym. (ar. 2085—2091). 983
TYTUŁ XVIII. O przywilejach i hypotekach. (ar. 2092—2203). 985
Dział I. Rozporządzenia ogólne. (ar. 2092—2094). 985
Dział II. O przywilejach. (ar. 2095—2113). 986
Oddział I. O przywilejach na ruchomościach. (ar. 2100—2102). 986
§. O przywilejach ogólnych na ruchomościach. (ar. 2101). . . 986
§ 2. O przywilejach na pewnych ruchomościach. (ar. 2102). . . 987
Oddział II. O przywilejach na nieruchomościach. (ar. 2103). 989
Oddział III. O przywilejach rozciągających się na ruchomościach i nieruchomościach, (ar. 2104 i 2105). . . 991

Str.

Oddział IV. Jak się zachowują przywileje. (ar. 2106—2113). 991

Dział III. O hypotekach. (ar. 2114—2145). 993

Oddział I. O hypotekach prawnych. (ar. 2121 i 2122). 994

Oddział II. O hypotekach sądowych. (ar. 2123). 995

Oddział III. O hypotekach umownych. (ar. 2124—2133). 995

Oddział IV. O porządku pierwszeństwa między hypotekami. (ar. 2144—2145). 997

Dział IV. O sposobie wpisywania przywilejów i hypotek. (ar. 2146—2156). 1000

Dział V. O wykreśleniu i ograniczeniu wpisów. (ar. 2157—2165). 1003

Dział VI. O skutku przywilejów i hypotek przeciwko trzecim posiadaczom. (ar. 2166—2179). 1005

Dział VII. O wygaśnięciu przywilejów i hypotek. (ar. 2180). 1008

Dział VIII. O sposobie oczyszczenia własności z przywilejów i hypotek. (ar. 2181—2192). 1009

Dział IX. O sposobie oczyszczenia hypotek gdy nie istnieją wpisy na majątkach mężów i opiekunów. (ar. 2193—2195). . . 1013

Dział X. O jawności ksiąg i odpowiedzialności Konserwatorów. (ar. 2196—2203). . 1014

TYTUŁ XIX. O przymusowém wywłaszczeniu i o uporządkowaniu szacunku między wierzycielami. (ar. 2204—2218). 1017

Dział I. O przymusowém wywłaszczeniu. (ar. 2204—2217). 1017

Str.

Dział II. O uporządkowaniu i rozdzieleniu ceny pomiędzy wierzycieli. (ar. 2218). . . 1020

TYTUŁ XX. O przedawnieniu. (ar. 2219—2281). 1020

Dział I. Rozporządzenia ogólne. (ar. 2219—2227). 1020

Dział II. O posiadaniu. (ar. 2228—2235). . 1022

Dział III. O przyczynach, które nie dopuszczają przedawnienia. (ar. 2236—2241). . 1023

Dział IV. O przyczynach, które przerywają lub zawieszają bieg przedawnienia. (ar. 2242—2259). 1024

Oddział I. O przyczynach, które przerywają przedawnienie. (ar. 2242—2250). 1024

Oddział II. O przyczynach, które zawieszają bieg przedawnienia. (ar. 2251—2259). 1026

Dział V. O czasie do przedawnienia wymaganym. (ar. 2260—2281). 1032

Oddział I. Rozporządzenia ogólne. (ar. 2260 i 2261). 1032

Oddział II. O przedawnieniu trzydziestoletniém. (ar. 2262—2264). . . . 1032

Oddział III. O przedawnieniu dziesięcio- i dwudziesto-letniém. (ar. 2265—2270). 1033

Oddział IV. O niektórych przedawnieniach szczególnych. (ar. 2271—2281). 1034

PRAWO CYWILNE.

USTAWA

CO DO WPROWADZENIA DO TUTEJSZEGO KRAJU KODEXU NAPOLEONA.

(Wydana przez Króla Saskiego Ks. Warszawskiego, pod d. 27 Stycznia 1808 r. D. P. K. W. T. 1, str. 46).

1. Kodex Napoleona Ustawą Konstytucyjną, Tytułem IX, artykułem 69 (D. P. K. W. T. I, str. XXXVI), dla Księstwa Warszawskiego przeznaczony, od d. 1 Maja r. b., 1808 do wszelkich władz sądów cywilnych Księstwa Warszawskiego ma być wprowadzony.

2. Sędziowie cywilni jakiegokolwiek stopnia, w sprawach nowo do nich przychodzących, od d. 1 Maja r. b. nie inaczéj, tylko podług przepisów i praw tegoż Kodexu Napoleona, wyroki swoje wydawać będą.

USTAWY PRZECHODNIE DO KODEXU NAPOLEONA.

I. USTAWA

Wydana przez Króla Saskiego Ks. Warszawskiego pod d. 10 Października 1809 r. (D. P. K. W. T. II, str. 84).

TYTUŁ I.

PRZEPISY O MOCY OBOWIĄZUJĄCÉJ KODEXU NAPOLEONA.

1. Kodex Napoleona jest prawem cywilném Księstwa Warszawskiego, prawo cywilne Francuzkie, pod ty-

tułem Kodexu Napoleona, przez Ciało Prawodawcze Francuzkie na d. 3 Września r. 1807, stosownie do dekretu Najjaśniejszego Cesarza Francuzów, Króla Włoskiego, Protektora Ligi Reńskiéj, na d. 22 Sierpnia t. r. wydanego, przyjęte: ma służyć za prawidło dla Naszego Księstwa Warszawskiego.

Oryginał Francuzki jest prawem, dopóki autentyczne tłómaczenie na język polski, ogłoszoném nie będzie, dzieło zaś za sprawą Naszego Ministra Sprawiedliwości, na Polski język tłómaczone; i w drukarni księży Pijarów Warszawskich w dwóch tomach, w r. 1808 drukowane, mieć będzie powagę w Sądach, ile się w sprzeczności z oryginałem nie okaże.

2. Istotna i zupełna moc prawa Kodexu Napoleona zaczyna się z dniem 1 Maja r. 1808, a to stosownie do Naszego dekretu, wydanego pod d. 27 Stycznia 1808 r. (1).

3. Kodex Napoleona, we wszystkich swoich zasadach, z artykułów 2281 składający się, ma swoją zupełną moc, prawa, od czasu wymienionego poprzednim artykułem, z warunkiem zastosowań do położenia kraju, jakie przez sejm uchwalone zostały.

4. Z dniem 1 Maja r. 1808 utraciły wszelkie prawa dawniejsze swoją moc i powagę; nie mogą zatém, od czasu tego, w żadnym przypadku być zastósowane, z wyjątkiem tylko przypadków, gdzie Kodex Napoleona odwołuje się do zwyczajów i urządzeń miejscowych, tudzież co do czynności i wypadków wydarzonych przed dniem 1 Maja 1808 r.

5. Co do przypadków, gdzie Kodex Napoleona odwołuje się do zwyczajów i urządzeń szczególnych miejscowych, jak naprzykład w art. 1736 i t. d. a zwyczajów takowych w témby miejscu nie było, wtedy, w niedostatku ich, zastosowane będą prawa te, jakie były przed d. 1 Maja 1808 r.; z zastrzeżeniem prawidła Kommissyi Rządzącéj, iż prawa Rządu zeszłego, tylko *in subsidium*, mogą być użyte. (1).

(1) Ustawa ta zamieszczoną jest na samym wstępie niniejszego dzieła.

TYTUŁ II.

O PRAWACH DAWNIEJSZYCH.

§ 1. *O ich mocy obowiązującéj.*

6. Co do czynności i wypadków wydarzonych do dnia w którym prawa Rządu zeszłego wprowadzone zostały zastosowane będą *prawa dawne Polskie*; od czasu zaś zaprowadzenia tychże praw Rządu zeszłego, do d. 24 Lutego 1807 r., a w powiatach Toruńskim, Chełmińskim i Michałowskim, aż do ratyfikacyi traktatu Tylżyckiego, to jest do d. 12 Lipca 1807 r., *prawa tegoż Rządu*; a zaś od

(1) *Kommissya Rządząca* ustanowioną została dekretem Cesarza Napoleona Igo, z d. 14 Stycznia 1807 r., i odtąd zarządzała Księstwem Warszawskiém, aż do d. 5 Października 1807 r., w którym, na zasadzie dekretu przez Króla Saskiego Ks. Warszawskiego, pod tąż datą wydanego, w jéj miejsce ustanowioną została *Rada Stanu*.

Kommissya Rządząca rozporządzenia swoje zaczęła wydawać od d. 20 Stycznia 1807 r. Powołany zaś tu Przepis znajduje się w rozporządzeniu Kommissyi Rządzącéj z d. 24 Lutego 1807 r., ktore w § 43 stanowi.

„Nakoniec we wszystkich tych przypadkach, w ciągu procesu trafić się mogących, na które ustawa niniejsza wyraźnych nie podaje przepisów, sąd każdy postępować winien podług prawideł dotąd używanych, póki dalsze w téj mierze nie wypadną rozporządzenia. Co zaś do praw, podług jakich mają wyrokować magistratury, wskazuje się tymczasem zasada ogólna: że sprawy, tranzakcye i okoliczności za Polskich czasów zaszłe, rozwiązywanemi być winny podług praw Polskich; te zaś, które zaszły za czasów zeszłego Rządu, rozwiązywanemi będą podług praw jego.

Nowe wreszcie sprawy wynikające ze świeżych okoliczności, wypadków lub tranzakcyj, sądzonemi będą podług praw Polskich; a w niedostatku prawa Polskiego na jakowy przypadek, sąd powinien in supplementum użyć prawa Rządu zeszłego"

d. 24 Lutego 1807 r. i respective od d. 12 Lipca 1807 r. aż do d. 1 Maja 1808 r. *prawa Polskie*; a w niedostatku tych, *prawa zeszłego Rządu*.

Odmiany co do zasad ogólnych dopiéro wymienionych, tudzież przepisy szczególne, objęte są *oddzielnemi ustawami, wydanemi przez czasowe władze prawodawcze, jako też przez Rząd zeszły* (1), *Patentem* d. 28 Września 1772 r. (2), *Instrukcyą* d. 21 Września 1773 r. (3), *Patentem publikacyjnym* d. 5 Lutego 1794 r. (4), *Edyktem* d. 28 Marca 1794 r. (5), i *Deklaracyą* d. 30 Kwietnia 1797

(1) Rząd Pruski dla wszystkich prowincyi swoich wydawał rozmaite rozporządzenia i takowe ogłaszał drukiem w jednym zbiorze, wydawanym w Berlinie, i obejmującym w sobie wszystkie rozprządzenia Królewskie, Edykta, Mandata, Reskrypta, i t. d.

Toż samo miało miejsce i co do prowincyj teraźniejszego Królestwa Polskiego, będących pod panowaniem Pruskiém: wszystkie więc prawa z epoki Rządu zeszłego w Ustawie Przechodniéj z d. 10 Października 1809 r. powołane, mieszczą się we wspomnionym zbiorze, którego całkowity tytuł jest następujący:

Novum Corpus Constitutionum Prussico Brandenburgensium praecique Marchicarum, oder *Neue Sammlung Königl. Preus. und Churfürstl. Brandenburgischer, sonderlich in der Chur-und Marck-Brandenburg. publicirten und ergangenen Ordnungen. Edicten. Mandaten, Rescripten etc. etc.*

(2) Patent ten znajduje się w zbiorze powołanym w powyższym odsyłaczu 1m a mianowicie w tymże zbiorze w T. V, Części I. pod Nr. 49 na str. 451 do 493, i ma tytuł:

„*Notifications-Patent, betreffend die Einrichtung des Geistlichen und Weltlichen Justitz-Wesens, in den bishero von der Crone Pohlen besessenen und nunmehro von Sr. Königl. Majestät von Preussen in Besitz genommenen Lande Preussen und Pommern, wie auch den bishero zu Gross-Pohlen gerechneten Districten diesseits der Netze. De dato Berlin den 28 Sept. 1772.*

(3) *Instrukcya* ta znajduje sie w tym samym zbiorze w T. V, Części 2éj, pod Nr. 50, na str. 1744 do 1892, i ma następujący tytuł:

„*Instruction für die West-Preussische Lantvogtey-Gericht zu Culm, Stargard, Conitz, un in den Districten an der Netze. De dato Berlin den 21 Sept. 1773.*"

(4) *Patent* rzeczony znajduje się w tymże zbiorze w T. IX, pod Nr. 8 na str. 1873 do 1888 i ma tytuł.

„*Patent, wegen Publication des allgemeinen Landrechts fur die Preussisches Staaten. De dato Berlin den 5 Februar 1794.*"

Znajduje się również na czele Landrechtu Pruskiego.

(5) Powołany tu *Edykt*, wydany w języku Polskim i Niemieckim, znajduje się w tym samym co wyżéj zbiorze, w T IX. pod N. 33, na str. 2097 do 2106 i ma tytuł:

„*Edict, wegen der Gesetze und Rechte, nach welchen in Südpreussen in Rechts Angelegenheite yerfahren und geurtheilt werden soll. De dato Berlin den 28 März 1794.*

r. (1), a przez Kommissyę Rządzącą, *urządzeniem skróconego postępowania sądowego*, wydaném pod d. 24 Lutego 1807 r. (2).

7. Co do Praw Polskich służyć ma jedynie za prawidło, autentyczny zbiór Praw, znany pod tytułem: *Volumina legum*, Konstytucye Sejmowe i Uchwały Kommissyi Rządzącéj; inne zaś dzieła, jako to Herburta de Fulstein, któremu Rząd zeszły, nadał szczególną powagę, co do Prowincyj, Prussami Zachodniemi, i Antoniego Trembickiego, któremu takąż powagę nadał, co do Prowincyj, Prussami Południowemi i Nowo-Wschodniemi zwanych: powagi téj nadal mieć nie mają.

8. Co do Praw Rządu zeszłego, służyć ma za prawidło Prawo Powszechne Krajowe (*Allgemeines Landrecht*) i dodatek jego pod d. 11. Kwietnia r. 1803 wydany; tudzież Powszechna Ordynacya Postępowania Sądowego (*Allgemeine Gerichts-Ordnung*), gdzie ta służyć może za prawidło do rozwiązania wątpliwości zachodzącéj, o ważność lub nieważność czynności jakowéj Sądowéj, Powszechna Ordynacya Depozytalna d. 15 Września r. 1783, i Powszechna Ordynacya Hypotek de dato 20 Grudnia r. 1783; nakoniec co do części Departamentu Bydgoskiego, nazwanego za Rządu zeszłego, Prussami Zachodniemi, prawo nazwane *Preussisches Landrecht*.

Inne wszelkie przepisy prawne w dziełach dopiero wy-

(1) *Deklaracya* ta, wydana w języku Polskim i Niemieckim, znajduje się w tym samym co wyżéj zbiorze w T. X, pod Nr. 36. na str. 1159 do 1182 i ma tytuł:

„*Declaration des Edicts vom 28 März 1794. wegen der in Südpreussen geltenden Gesetze und Rechte. De dato Berlin den 30 April 1797.*"

(2) O istnieniu Kommissyi Rządzącéj zamieszczoną już została wzmianka przy art. 5 Ustawy Przechodniéj z d. 10 Października 1809 r., wyżéj znajdującéj się Urządzenie przez Kommissyę Rządzącą w d. 24 Lutego 1807 r. ogłoszone, obejmujące w sobie paragrafów 43, niezamieszcza się tu dla tego, iż przepisy w niém objęte, z powodu upływu czasu, na jaki były stanowionemi, straciły swą moc obowiązującą.

mienionych nie objęte, powinny być w tenże sam sposób, jak każdy inny czyn, udowodnione, przy którymto dowodzie, dzieło nazwane, nowe Archiwum Prawodawstwa (*Neues Archiv der Gesetzgebung*), będzie miéć prawną powagę (1).

Wszelkie Ustawy, Reskrypta i Urządzenia Rządu zeszłego, dotyczące się przedmiotów politycznych, teraźniejszemu porządkowi rzeczy przeciwne, uchylają się niniejszém; a nawet i co do czynności i wypadków przed 1 Maja r. 1808 wydarzonych, zastosowanemi być nie mogą, jak np. Ustawa, zakazująca Rodakom kupować dobra *gratialne*, porozdawane Prussakom, przez Rząd zeszły; Reskrypta rozkazujące pociągać do inkwizycyi Rodaków, którzy w r. 1794, brali się do oręża, dla obrony Ojczyzny, lub nakazujące konfiskatę majątków osób tych, które służyły w Legionach polsko-francuzkich, i tém podobne urządzenia.

§ 2. Szczególne przepisy względem zastosowania praw dawniejszych, do niektórych głównych przedmiotów.

9. Prawa przed d. 1 Maja r. 1808, zupełnie nabyte (*Jura quaesita*), do których osiągnienia niepotrzeba żadnego dalszego stanowczego czynu, nie mogą być wzruszane, ani nadwerężane na zasadzie Kodexu Napoleona.

Wszelkie czynności przed d. 1 Maja r. 1808 ważnie uzupełnione, nie mogą być wzruszanemi, pod pozorem powziętym z Kodexu Napoleona, chyba gdzieby czynno-

(1) Dzieło tu powołane wydawane było w Berlinie od r. 1800 do 1806; obejmuje w sobie Tomów 4 i ma tytuł: *Neues Archiv der Preussischen Gesetzgebung und Rechts gelehrsamkeit.*

ściom takowym zakaz wyraźny prawny (*Jus prohibitivum*) był przeciwny, jak np. co do poddaństwa lub niewoli, które Konstytucya zupełnie znosi.

10. Prawa i obowiązki, które nie z powodu poprzedniczego czynu, lecz prosto i bezpośrednio, z prawnych przepisów wynikają, jak np. w przypadkach wyszczególnionych art. 640 aż do 685 Kodexu Napoleona, nie mogą od d. 1 Maja r. 1808 inaczéj być sądzonemi, jak tylko podług Kodexu Napoleona.

Toż samo rozumié się o prawach i obowiązkach wynikających z stanu osób.

Prawa i obowiązki, które, lubo bezpośrednio z przepisów prawnych, bez wpływu umowy, za poprzednim jednak czynem jakowym wynikają, jak np. w przypadkach wyszczególnionych art. 1370 aż do 1386 Kodexu Napoleona, mają być uważane podług dawniejszych prawnych przepisów, jeżeli czyn ten przed d. 1 Maja r 1808 uzupełnionym został; podług Kodexu Napoleona zaś, gdyby czyn ten na, lub po d. 1 Maja był zaczęty, jak np. sprawowanie interesów cudzych bez zlecenia (*negotiorum gestio*).

11. Prawne dziedziczenie (*successio ab intestato*), uważane będzie podług czasu śmierci osoby téj, po któréj otworzył się spadek. Jeżeli śmierć ta nastąpiła przed 1 Maja r. 1808, zachowane będą prawa dawniejsze, jeżeli zaś na dniu 1 Maja r. 1808, lub późniéj, zachowane będą przepisy Kodexu Napoleona.

W przypadkach, gdzieby względem czasu śmierci wątpliwość zachodziła, i ta dowodami rozwiązana być nie mogła, czyli zgon nastąpił przed 1 Maja r. 1808, lub na, albolitéż po dniu 1 Maja r. 1808, wtedy Kodex Napoleona służyć będzie za prawidło.

12. Wszelkie testamenta, kodycylle, zapisy dożywociów, kontrakty na przeżycie, i inne oświadczenia osta-

tecznéj woli, tudzież rozrządzenia na przypadek śmierci, bądź jednostronne, bądź też obustronne, przed d. 1 Maja r. 1808, podług praw ówczasowych, ważnie uczynione, zatrzymają co do formalności, zupełną moc i ważność swoją.

Co zaś do osnowy swojéj, czyli rozrządzenia ostatecznego, należy uczynić różnicę:

czyli osoba urządzenie takowe czyniąca umarła przed d. 1 Maja r. 1808, lub późniéj.

W pierwszym przypadku prawa dawniejsze zachowane będą, w drugim zaś — przepisy Kodexu Napoleona.

W przypadku, gdzie kto, uczyniwszy testament przed 1 Maja r. 1808, na lub po dniu 1 Maja r. 1808 umarł, a co do zdatności osobistych czynienia testamentu, lub innych ostatecznych rozrządzeń (*testamenti factio activa*), różnią się prawa dawniejsze od przepisów Kodexu Napoleona, zachowane będą prawa te, podług których testament lub rozrządzenie ostateczne przy swéj mocy i skutkach utrzymaném być może, wyjąwszy przypadki zbrodni, pociągających za sobą nieważność testamentu, gdzie stanowczemi będą prawa te, które były w czasie popełnienia zbrodni.

W takichże przypadkach, gdzie prawo ogranicza zdatność czynienia testamentu, lub innego ostatecznego rozrządzenia, stanowczemi będą prawa te, jakie w czasie śmierci testament czyniącego przy powadze były.

Co do zdolności nabywania, czyli przyjmowania przez testament lub inne ostateczne rozrządzenie (*testamenti factio passiva*) po osobie, która, uczyniwszy takiż testament lub rozrządzenie przed d. 1 Maja 1808, w tymże dniu 1 Maja 1808, lub późniéj umarła, stanowczemi będą przepisy Kodexu Napoleona.

13. Wszelkie kontrakty przed d. 1 Maja r. 1808 zawarte ustnie, na piśmie, lub sądownie, powinny być podług praw dawniejszych uważane, tak co do formalności, jako też co do osnowy, dzielności i skutków swoich.

Stosunki zobopólne z kontraktów takowych pochodzące, a do istoty ich należące, powinny również podług praw dawniejszych być uważane.

Jeżeliby zaś wypadek jaki lub czyn do istoty i natury kontraktu nienależący, był powodem jakowych ciągłych stosunków, wtedy zachowane być mają przepisy, wskazane artykułem 8, gdyby w kontrakcie na wypadki takowe lub czyny, nie było żadnych wyraźnych warunków.

14. Wspólności majątków małżeńskich, wynikające z praw dawniejszych miejscowych, z powodu zawartego przed d. 1 Maja r. 1808 małżeństwa, mieć będą, co do otworzonych spadków, takową moc i skutki, jakie im prawa takowe dawniejsze miejscowe nadają, jeżeli się spadek otworzył przed d. 1 Maja r. 1808. Wspólności zaś małżonków, którzy dożyli lub przeżyli dzień 1 Maja 1808, uważane będą podług Kodexu Napoleona.

15. Wexle przed d. 1 Maja 1808 wydane, mieć będą moc i skutki przepisane prawami dawniejszemi.

Co się zaś tyczy wexlów wydanych przez bankierów, kupców, kramarzy, wexlarzy, entreprenerów fabryk i aptekarzy, wexle te, chociażby i na dniu 1 Maja r. 1808 lub późniéj wydanemi były, aż do dnia ogłoszenia Ustawy Sejmowéj de dato 24 Marca r. 1809, umieszczonéj w Dzienniku Praw pod Nrem. 10, mieć będą taką moc i skutki, jakie im prawa dawniejsze nadają; wexle zaś wydane od dnia ogłoszenia dopiéro rzeczonéj Ustawy, sądzone będą podług prawa przyjętego tąż Ustawą za prawidło dla Księstwa Warszawskiego (1).

---

(1) Powołana tu ustawa z d. 24 Marca 1809 r. znajduje się na samym wstępie od Kodexu Handlowego.

16. W sprawach rozwodowych, w których przed d. 1 Maja r. 1808, instrukcya pierwszéj instancyi przynajmniéj ukończoną została, nie mogą być zastosowane przepisy Tytułu VI Księgi 1széj Kodexu Napoleona, lecz w tych należy postępować podług przepisów dawniejszych.

Przepisy Kodexu Napoleona w Księdze IIIciéj, Tytule III, Dziale 12tym, w art. 1315 aż do art. 1369 zawarte, tyczące się dowodów, zachówane być powinny od d. 1 Maja r. 1808 we wszelkich processach do Sądu zaniesionych dawniejszych i nowych.

17. Skargi niedozwolone Kodexem Napoleona, jak np. o ojcowstwo, podług art. 340 tegoż Kodexu, nie mogą być zanoszone od d. 1 Maja r. 1808; gdyby zaś przed d. 1 Maja r. 1808 zaniesionemi i przyjętemi były, mają być sądzonemi, tudzież gdzieby już wyrok prawomocny zapadł, wyrok takowy wykonanym być powinien.

Rozwody nie będą mieć miejsca od d. 1 Maja 1808 r. z przyczyn prawami dawniejszemi wskazanych, jeżeli te Kodexem Napoleona objętemi nie są, chyba, gdyby przed d. 1 Maja r. 1808 skarga do Sądu podana, i od niego przyjętą była.

Zasada ogólna.

18. W przypadkach, gdzieby wątpliwość zachodziła czyli prawa dawniejsze, lub też Kodex Napoleona ma być zastosowany, a wątpliwość ta z teoryi prawa, podług przepisów niniejszych rozwiązaną być nie mogła, natenczas Kodex Napoleona ma służyć za prawo.

II. USTAWA PRZECHODNIA

wydana przez Króla Saskiego, Ks. Warszawskiego pod d. 9 Czerwca r. 1810. (D. P. K. W. T. II, str. 220).

1. Kodex Napoleona Ustawą Konstytucyjną Tytułem IX, art. 69 wskazany (1) za prawo cywilne Księstwa Warszawskiego, tudzież Kodex Handlowy uchwałą sejmową d. 24 Marca 1809 r. przyjęty za prawo Księstwa Warszawskiego (2), zaprowadzonym będzie, z dniem 15 Sierpnia roku bieżącego 1810, w krajach, do tegoż naszego Księstwa na mocy traktatu wiedeńskiego d. 14 Października 1809 r. wcielonych.

2. Sprawy zatém wszelkie wynikające z umów, czynów lub wypadków, na dzień lub po dniu 15 Sierpnia r. 1810 wydarzonych, sądzonemi będą podług przepisów tegoż Kodexu Napoleona i Kodexu Handlowego.

3. Z tymże dniem 15 Sierpnia r. 1810 zaprowadzone będą do tychże nowo wcielonych Krajów Sądy Konstytucyjne, i sprawować będą swe urzędowanie, stosownie do takiéj Organizacyi i Procedury, jak dawniejsze Kraje Księstwa Warszawskiego.

III. USTAWA PRZECHODNIA

wydana przez Króla Saskiego Ks. Warszawskiego pod d. 16 Stycznia 1811 r., a ogłoszona d. 26 Lutego t. r. (D. P. K. W. T. III, str. 157).

Chcąc zapobieżeć wątpliwościom w sądzeniu spraw, i postępowaniu sądowém zajść mogącym, z powodu, iż

---

(1) D. P. K. W. T. I. str. XXXVI.
(2) D. P. K. W. T. I. str. 239.

w krajach do Księstwa Warszawskiego wcielonych, dekretem na dniu 9 Czerwca r. 1810 zapadłym, a w Nrze 18 Dziennika praw (1), umieszczonym, zaprowadzone zostały nowe Prawa, Organizacya i Procedura; na przełożenie Naszego Ministra Sprawiedliwości, i po wysłuchaniu Naszéj Rady Stanu, postanowiliśmy i stanowiemy co następuje:

TYTUŁ I.

O MOCY OBOWIĄZUJĄCÉJ PRAW DLA NOWOPRZYŁĄCZONEGO KRAJU.

1. Prawa sejmowe daty 18 i 24 Marca 1809 r. (2) o zastosowaniu przepisów względem aktów stanu cywilnego i przepisów Kodexu Handlowego, tudzież dekret Nasz daty 10 Października 1809 r. (3), w Nrze 10 i 14 Dziennika praw ogłoszone, służyć będą za prawidło, i dla krajów nowo do Księstwa Warszawskiego wcielonych, z następującém zastosowaniem.

2. Co do czynności i wypadków wydarzonych do dnia, w którym Prawa zeszłego Rządu wprowadzone zostały, zastosowane będą podobnież, jak i w dawnych Departamentach Księstwa Warszawskiego, Prawa Polskie, rozumiejąc pod tym wyrazem Prawa Korony w Woluminach Legum zawarte, Prawa Statutu Litewskiego, Prawa Magdeburskie, Chełmińskie i inne w téj rozciągłości jak wówczas obowiązywały. Od czasu zaś zaprowadzenia Rządu zeszłego Galicyi, aż do d. 15 miesiąca

(1) Ustawa przechodnia wyżéj pod pozycyą II zamieszczona.

(2) Prawo sejmowe z d. 18 Marca 1809 r. (D. P. K. W. T. I. str. 231) uchylone zostało sposobem milczącym przepisami o *Aktach stanu cywilnego* zamieszczonemi w art. 71 i n. K. C. P. z r. 1825. (D. P. T. X. str. 41).

Prawo zaś sejmowe z d. 24 Marca 1809 r. (D. P. K. W. T. I. str. 239) zamieszczone jest na czele Kodexu Handlowego.

(3) Ustawa przechodnia wyżéj pod pozycyą I zamieszczona.

Sierpnia 1810 — Prawa tegoż Rządu służyć mają za prawidła z odmianami, jakie za czasu Rządu Francuzko-Gallicyjskiego od ogłoszenia tegoż Rządu, to jest od d. 15 miesiąca Czerwca 1809 r. nastąpiły.

3. A mianowicie od czasu zaprowadzenia Rządu zeszłego mają być obowiązującemi dla kraju dawniéj Galicyą Zachodnią zwanego, *Kodex Cywilny Austryacko-Galicyjski* w r. 1797 w 3ch Częściach wydany (*Bürgerliches Gesetzbuch*), tudzież *Powszechna Ordynacya Sądowego Postępowania* (*Allgemeine Gerichts-Ordnung*) w tymże roku wydana; dla powiatu zaś Zamojskiego i innych części z Galicyi Wschodniéj do Księstwa wcielonych, prócz praw dopiero wspomnionych, *Kodex Cywilny* w pierwszéj części, *de jure personarum* w r. 1787 i *Urządzenie Postępowania Sądowego* w r. 1781 wydane; nakoniec dla obudwóch części nowo przyłączonego kraju, *Patenta, Reskrypta, Dekreta Nadworne* i *Normalja Austryacko-Galicyjskie Praw Cywilnych, Hypotek* lub *Postępowania Sądowego* tyczące się (1), stosując te wszystkie prawa tudzież odmiany za Rządu Francuzko-Galicyjskiego uczynione, do epok czasu, czynności i wypadków, dla których obowiązywać zaczęły, a późniéj, z powodu zaprowadzonych odmian, obowiązywać przestawały.

4. Ordynacye sądowe i Prawa cząstkowo do nich wydawane, moc prawa zachowują, podobnież jak i w dawnych Departamentach Księstwa Warszawskiego, nie co do formy postępowania odtąd, lecz *in materiali* do rozwiązywania wątpliwości zajść mogących o ważność

(1) Wszystkie rozporządzenia te mieszczą się w Zbiorze, obejmującym w sobie Tomów 18 in folio, i drukowanym we Lwowie pod tytułem: *„Edicta et mandata universalia regnis Galiciae et Lodomeriae a die 11 Septembr. 1772 initae possessionis promulgata. Rozkazy i Ustawy powszechne Królestwom Galicyi i Lodomeryi od dnia 11 Września 1772 r. objęcia possessyi ogłoszone.*

lub nieważność czynności jakowéj sądowéj do czasu zaprowadzenia nowego Postępowania Sądowego, to jest do d. 15 Sierpnia 1810 r. zdziałanéj.

3. Każda strona odwołująca się do Praw zeszłego Rządu, też prawa co do artykułów allegować, Patenta zaś, Reskrypta, Dekreta i Normalia wspomnione, stosownie do przepisów art. 8 Dekretu 10 Października 1809 w Annexach na ojczysty język przełożone, obok textu oryginalnego załączać powinna (1).

(Dalsze przepisy niniejszéj Ustawy Przechodniéj z r. 1811, a mianowicie: *Tytuł 2. O ukończeniu spraw w dawnych sądach zaległych*, t. j. art. 6 do 24 włącznie, jako wskutku upływu czasu obecnie już nie obowiązujące, tu pomijają się).

IV. USTAWA.

WZGLĘDEM WYROKÓW SĄDOWYCH ZAPADŁYCH ZA RZĄDU ZESZŁEGO ORAZ O MOCY TYCHŻE WYROKÓW.

(Wydana przez Króla Saskiego Ks. Warszawskiego d. 20 Maja 1808 r. D. P. K. W. T. 1, str. 67).

1. Wszelkie wyroki Rządu zeszłego dotąd nieogłoszone, mają być stronom natychmiast publikowane.

2. Wyroki Rządu zeszłego nieostateczne, zostawują się przy swéj mocy, prawami tegoż Rządu im nadanéj, z wolném odwołaniem się do wyższéj instancyi.

3. Wyroki Rządu zeszłego ostateczne, w sprawach przeciw mieszkańcom Księstwa Warszawskiego, przed d. 14 Stycznia r. 1807, a co do Powiatów Chełmińskiego

(1) Powołany tu Dekret, a raczéj Ustawa przechodnia z d. 10 Października 1809 r zamieszczoną jest wyżéj pomiędzy Ustawami przechodniemi w ustępie 1.

Toruńskiego i Michałowskiego, przed ratyfikacyą Traktatu Tylżyckiego t. j. przed d. 12 Lipca r. 1807 zapadłe, mają moc i skutki, jakie im prawa tegoż Rządu nadają.

4. Takież wyroki ostateczne, późniéj zapadłe, mogą być do trzech miesięcy, po ogłoszeniu niniejszéj Ustawy, lub jeżeliby mimo przepisu art. I. późniéj publikowane były, do takiegoż przeciągu czasu po ich publikacyi zaskarżone. Inaczéj, stają się prawomocnemi.

5. Sprawy, w których wyroki ostateczne podług artykułu poprzedzającego zaskarżonemi zostaną, powinny być w téjże saméj instancyi, w któréj wyrok zaskarżony zapadł, powtórnie sądzone.

6. Dla wyroków w sprawach cywilnych pierwszéj lub drugiéj instancyi, wskazuje się sąd przyzwoity Departamentowy; a dla tych, które z przedmiotu lub rodzaju swego, podług nowéj organizacyi, pod wydział sporny Sądu pokoju podpadają, Sąd Pokoju: dla wyroków zaś trzeciéj instancyi Sąd appellacyjny Księstwa Warszawskiego.

Dla wyroków w sprawach kryminalnych pierwszéj instancyi wskazuje się Sąd przyzwoity kryminalny; wyroki zaś drugiéj instancyi, przesyłane być powinny do Sądu Kassacyjnego, dla wyznaczenia im sądu.

4072
MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA w Radomiu
9425
Wojewódzka Biblioteka Publiczna FILIA Nr 17 w Radomiu

KODEX CYWILNY

KRÓLESTWA POLSKIEGO.

KODEX CYWILNY
KROLESTWA POLSKIEGO

(Prawo to zapadło na sejmie d. 1/13 Czerwca 1825 r., a ogłoszone d. 28 Listopada t. r. D. P. T. X.)

TYTUŁ WSTĘPNY.

O skutkach i stosowaniu praw w powszechności.

1. Wykonywanie praw zaczynać się będzie w całém Królestwie Polskiém z dniem następującym po dniu ich ogłoszenia. (1).

---

(1) W przedmiocie stanowienia i ogłaszania praw od chwili wprowadzenia Kodexu Napoleona wydane były następujące przepisy:

*a) Przepisy tyczące się wnoszenia projektów do praw, sankcyi ich, i promulgacyi za czasów Księstwa Warszawskiego, objęte są w postanowieniu Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 7 Marca 1809 r. (D. P. K. W. T. II, str. 5).

*b) Przepisy powyższe uzupełnione zostały takiém samém postanowieniem z d. 19 Czerwca 1810 r. (D. P. K. W. T. II, str. 244), według którego przy promulgacyi prawa data ogłoszenia podaną być powinna.

c) Postanowieniem Namiestnika Kr. z d. 16 Stycznia 1816 r. (D. P. T. I, str. 106), wskazane zostały nowe zasady promulgacyi praw, a mianowicie:

1. Każde prawo umieszczone będzie w Dzienniku Praw. Postanowienia i urządzenia Królewskie i Namiestni-

ka, te tylko do Dziennika Praw należą, których umieszczenie nakazaném będzie.

2. Dzienniki Praw wychodzić mają z drukarni Rządowéj pod szczególnym dozorem Kommissyi Sprawiedliwości, która jest odpowiedzialną za wierność, dokładność, i poprawność druku.
3. Przy każdém prawie, urządzeniu, i postanowieniu Królewskiém, wydrukowanym zostanie dzień ogłoszenia w tych słowach „*Dzień ogłoszenia N. roku N.*" z którym to dniem Prawo staje się obowiązującém dla wszystkich mieszkańców kraju; dzień zaś ogłoszenia jest dzień 25 po wydrukowaniu prawa.
4. Dzienniki Praw wychodzić będą Numerami, z Numerów składać się będą Tomy wynoszące do ilości 30 arkuszy. Tomy opatrzone będą liczbami ciągłemi stronnic i wykazem przedmiotów.

(Przepisy w dalszych artykułach zawarte, o ile dotyczą promulgacyi praw, nie są w użyciu).

**d*) Postanowieniem Królewskiém z d. $^{15}/_{27}$ Marca 1818 r. (D. P. T. IV, str. 284), wskazaną została forma promulgacyj praw, uchwalonych na sejmie.

e) Postanowienie Ks. Namiestnika z d. 21 Czerwca 1820 r. (D. P. T. VII, str. 20) wyrzekło w art. 5, iż „Umieszczenie w Dzienniku Wojewódzkim (Gubernialnym) urządzeń Kommissyj Rządowych lub ich w odpisie wierzytelnym zakommunikowanie, jest obowiązującém dla Urzędników Administracyjnych i dla mieszkańców. Każdy mieszkaniec jest obowiązanym mieć wiadomość o takowych urządzeniach i niewiadomością ich wymawiać się nie może."

f) Statut Organiczny dla Królestwa Polskiego, Najwyżéj w d. 14 Lutego 1832 r. nadany, (D. P. T. XIV: str. 173), co do stanowienia i ogłaszania praw wskazał następujące zasady w ar. 31, 32 i 33, a mianowicie:

31. Interessa ściągające się do Prawodawstwa i inne projekta wielkiéj wagi, które się Nam zdawać będą wymagającemi poprzedniego i starannego skombinowania z istniejącemi w innych częściach Imperium ustawami i ogólném onego dobrem, oraz budżet roczny składany Nam przez Radę Stanu Królestwa Polskiego, dla ostatecznego przejrzenia i potwierdzenia, będą przechodzić przez Radę Stanu Cesarstwa Rossyjskiego. Na ten koniec ustanawia się w niéj osobny Departament pod nazwiskiem: *Departamentu interessów Królestwa Polskiego*; w Departamencie tym będą zasiadać nominowani przez Nas Członkowie z poddanych Naszych Cesarstwa i Królestwa.
32. Zostający przy osobie Naszéj Minister Sekretarz Stanu Królestwa Polskiego, przedstawia Nam interessa, które odbierać będzie przez Namiestnika od Rady Administracyjnéj i Rady Stanu, on także ogłasza Namiestnikowi Królestwa rozkazy Nasze Cesarsko-Królewskie.
33. Wszystkie sankcjonowane przez Nas prawa, rozkazy i ustawy ściągające się do Królestwa Polskiego, będą kontrasygnowane przez Naszego Ministra Sekretarza Stanu tegoż Królestwa i mają być umieszczane w Dzienniku Praw.

g) Wreszcie postanowienie Ks. Namiestnika Kr. z d. 13 Września 1817 r. N. 4807, na oświadczonéj przez Ministra Sekretarza Stanu woli N. Pana ugruntowane, obejmuje w sobie następujący przepis:

„Mając sobie doniesioném, iż Magistratury sądowe i szczególni urzędnicy tegoż wydziału uważają za nieobowiązujące te dekreta przez Króla IMCI Saskiego, jako byłego Ks. Warszawskiego, wydane, które w Dzienniku Praw umieszczonemi nie są, przyjmują urzędowe tranzakcye, których zawiéranie o przedmioty względem pewnéj klassy mieszkańców przepisy trwającéj ustawy zabraniają, zważywszy, iż działanie takowe wbrew woli Rządu, stawa na zawadzie w przywiedzeniu do skutku zamiarów jego, ogół dobra kraju na celu mających: wzywamy przeto Kommissyę Rządową Sprawiedliwości, iżby niezwłocznie oznajmiła wszystkim Magistraturom i urzędnikom wydziału sądowego, iżby ci wszelkie dekreta Króla IMCI Saskiego, lubo w Dzienniku Praw nie umieszczone, lecz które

2. Prawo stanowi tylko na przyszłość, a nie rozciąga swych skutków na przeszłość.

3. Prawa policyjne i bezpieczeństwa obowiązują wszystkich znajdujących się w kraju.

Nieruchomości wszelkie, choćby przez cudzoziemców posiadane były, podlegają prawom Królestwa Polskiego.

Prawom ściągającym się do stanu i zdolności osób, podlegają Polacy poddani Królestwa Polskiego, choćby za granicą mieszkali.

4. Sędzia który odmówi sądzenia, pod pozorem, że prawo milczy, że jest ciemne, lub niedostateczne, może być pociągnionym do Sądu, jako winny odmówienia sprawiedliwości.

5. Nie jest wolno Sędziom wyrokować sposobem ogólnych i urządzających postanowień, w sprawach pod ich rozsądzenie przychodzących.

6. Nie można przez prywatne umowy ubliżać prawom które do porządku publicznego i dobrych obyczajów zmierzają. (1).

---

późniejszemi postanowieniami uchylone niezostały, jak inne prawa rzeczonym Dziennikiem ogłoszone, za zupełnie obowiązujące uważając, postępowania swe ściśle do tego zastosowały."

W wykonaniu postanowienia tego, K. R. S, pod d. 28 Września 1817 r. N. 7635, wydała stosowne rozporządzenia do władz sądowych.

(1) Rejenci nie powinni przyjmować aktów, któreby mieściły w sobie warunki i zobowiązania porządkowi publicznemu przeciwne; gdyby jednak strony koniecznie sporządzenia takich aktów żądały, rejent stronom swe uwagi czynić i o tém w akcie wyraźnie wzmiankę zamieścić powinien. (K. R. S. d. $^{17}/_{29}$ Marca 1848 r. N. 3438).

KSIĘGA PIERWSZA

O OSOBACH.

TYTUŁ I.

O używaniu, pozbawieniu i zawieszeniu praw cywilnych.

DZIAŁ I.

O używaniu praw cywilnych.

7. Używanie praw cywilnych nie jest zawisłém od posiadania praw obywatelskich i politycznych, które nabywają się i utrzymują jedynie podług ustawy konstytucyjnéj i statutów organicznych,

8. Polak poddany Królestwa Polskiego używać będzie praw cywilnych.

9. Uważanym jest za Polaka poddanego Królestwa Polskiego:

1° Kto z Polaka poddanego tegoż Królestwa w kraju lub za granicą zrodzony.

2° Kto z cudzoziemca w Królestwie Polskiém zamieszkałego, w kraju lub za granicą zrodzony.

3° Kto zrodzony z Polaka poddanego Królestwa Polskiego gdy ten już utracił stan Polaka, jeżeli w kraju mieszkając, albo do niego przenosząc się, w Urzędzie Administracyjnym oświadczy, iż chce być poddanym tegoż Królestwa.

Toż samo ma się rozumieć o dzieciach Polki, która będąc za cudzoziemcem, stan Polki poddanéj Królestwa Polskiego utraciła.

Za nieletnich uczyni oświadczenie w urzędzie opiekun.

4° Kto za Rządu Księstwa Warszawskiego używał praw obywatelskich. (1).

---

(1) W przedmiocie tym postanowienie Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 19 Grudnia 1807 r. (D.P.K.W. T.I, str.3), obejmuje następujące przepisy:

Art. 1. Przy pierwszém wprowadzeniu Rządu Konstytucyjnego ma być uważany, jako już będący obywatelem Księstwa Warszawskiego.

1° Każdy zrodzony na ziemi Księstwa Warszawskiego.

2° Każdy zrodzony nawet za granicą, z obywatela Księstwa Warszawskiego.

3° Każdy mający w Księstwie Warszawskiém własność nieruchomą.

4° Każdy Polak, który służył w Legiach Polsko-Włoskich i Nadreńskich; i w wojskach Najjaśniejszego Cesarza Francuzów i Króla Włoskiego do d. 1 Stycznia 1808 r.; jako też każden obywatel Księstwa Warszawskiego, który w wojskach Najjaśniejszego Cesarza Napoleona służy i służyć będzie.

5° Każdy, który wszedł w służbę wojskową od czasu ostatniego formowania się wojska narodowego w r. 1806, i dotąd w służbie zostaje, lub z niéj dla ran, kalectwa, albo straconego zdrowia, wyjść musiał.

6° Każdy, który w skutku Uchwał Kommissyi Rządzącéj sprawował jaką funkcję cywilną.

7° Każdy od lat dziesięciu w kraju zamieszkały, i język Polski posiadający.

Art. 2. 1° Nabywa się prócz tego prawo obywatelstwa, przez nadanie Królewskie, za przedstawieniem Ministra Spraw Wewnętrznych i wysłuchaniem Rady Stanu.

Może i powinien być gdy tego żąda, przedstawionym Królowi.

2° Każdy cudzoziemiec któryby się zasłużył krajowi, któryby mu poświęcał talenta, wynalazki, lub przemysł użyteczny, któryby znaczne poczynił założenia, i któryby od roku był zamieszkały.

3° Nadanie to będzie wydane otrzymującemu je, za-

5° Kto przed ogłoszeniem Konstytucyi Królestwa Polskiego, w kraju toż Królestwo składającym zamieszkał, lub później, stosownie do traktatów Wiedeńskich z d. 3 Maja 1815 r., stałe zamieszkanie w niém obrał lub obierze. (1).

6° Kto naturalizację otrzymał.

7° Kogo Król do urzędu publicznego w Królestwie Polskiém powołał. (2).

8° Cudzoziemka gdy pójdzie za mąż za Polaka poddanego Królestwa Polskiego.

10. Osoby ślubami duchownemi w kraju niezakazanemi zobowiązane, o tyle praw cywilnych używać będą o ile im też śluby używania takowego dozwalają. (3).

świadczone przez Ministra Sprawiedliwości, z wyciśnieniem pieczęci Królewskiéj.

4° Otrzymujący to nadanie, powinien się stawić przed Municypalnością, w któréj jest zamieszkały, i wykonać przed nią przysięgę wierności Królowi.

Wykonanie to przysięgi, ma być w osobnym na to sporządzonym Protokóle zapisane.

Art. 3. Utraca prawo obywatelstwa każdy nie chcący wykonać przysięgi wierności Królowi: utracają toż prawo ci wszyscy którzy się znajdują w przypadkach objętych Kodeksem Napoleona Wielkiego. (K.N. 17 do 33).

(1) Porównać wyjątki z traktatu Wiedeńskiego zamieszczone w ustępie III i IV w odsyłaczu do art. [illegible] K. C. P.

(2) Porównać punkt 2gi Zdania Rady Państwa z d. 5 Lipca 1844, które niżéj pod literą C w odsyłaczu do art. II K. C. P. jest zamieszczone.

(3) Co do duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego głównie tu zwrócić należy uwagę na niektóre przepisy zawarte:

I. *W postanowieniu Królewskiém z d.* $^{6}/_{18}$ *Marca 1817 r.*, które pod d. 23 Czerwca t. r. za N. 4901, Kommissya Rządowa Sprawiedliwości kommunikowała wła-

dzom sądowym, i które w wymienionych tu niżéj artykułach obejmuje następujące przepisy:

Art. 1. Opieka i dozór nad duchowieństwem Rzymsko-Katolickiém i jego funduszami, powierzoną zostaje Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

Art. 2. Duchowieństwo udawać się będzie za jéj tylko pośrednictwem do Rządu.

Art. 3. Wszelkie rozkazy i zalecenia Rządu, stosujące się do powołania swego, duchowieństwo odbiera przez Kommissyę Rządową Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

Art. 5. Duchowni podlegają władzom sądowym, administracyjnym i policyjnym, w tém wszystkiém, co im jest wspólnego z innemi obywatelami krajowemi.

Art. 25. Żaden z duchownych niemoże posiadać dwóch beneficyów.

Art. 29. Wszystkie fundusze i budowle kościelne i duchowne są pod opieką i dozorem Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

Art. 30. Gdy taż Kommissya przestrzega całości kościołów i budynków duchownych ma również prawo pociągać do reparacyi lub stawiania nowych tych, którzy są, podług przepisów w téj mierze wydanych, do tego obowiązani.

Art. 31. Przy instalacyi beneficiata ma być spisany inwentarz stanu kościoła i jego uposażenia przez Delegowanych od Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych tudzież od Biskupa; za całość jego beneficiat jest odpowiedzialnym.

Art. 33. Duchowni użytkować będą z dochodów do ich urzędu przywiązanych od dnia installacyi kanonicznéj (*a*).

(*a*) Co do dochodzenia szkód w lasach będących w posiadaniu duchownych postanowienie Rady Administracyjnéj z d. $^{14}/_{26}$ Kwietnia 1842 (D. P. T. XXIX, str. 261), wskazało przepisy wyjątkowe.

Art. 35. Żadne fundusze duchowne zamieniane, ani w dłuższą nad lat trzy dzierżawę puszczane, żadne kapitały podnoszone lub tranzlokowane być niemogą bez pozwolenia Rządu.

Art. 36. Wszelkie kontrakty dzierżawne do lat trzech funduszów duchownych, powinny być przez Kommissyę Rządową Spraw Wewnętrznych i Duchownych zatwierdzone, kontrakty zaś roczne przez Biskupów (*a*).

(*a*) W rozwinięciu przepisu tego K. R. S. pod d. $^{3}/_{15}$ Grudnia 1846 r. N. 15,271 poleciła władzom sądowym, aby takie tylko akta co do wydzierżawienia funduszów duchownych były przyjmowane, na spisanie których Biskup albo Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych zezwoli.

Art. 37. Kościoły i Zgromadzenia Duchowne przyjmować nie mogą zapisów bez zezwolenia Rządu (*b*).

(*b*) Powyższy przepis rozwinięty został postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. $^{12}/_{24}$ Czerwca 1845 r. N. 24,361 kommunikowaném władzom sądowym przy rozporządzeniu K. R. S. z d. $^{17}/_{29}$ Lipca t. r. N. 10,303 podług którego attrybucya udzielania pozwoleń, o których niniejszy art. 37 wspomina, należy do Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

II. *W konkordacie z Dworem Rzymskim d. 22 Lipca (3 Sierpnia) 1847 r. zawartym*, a pod d. $^{1}/_{13}$ Czerwca 1857 r., stosownie do postanowienia Rady Administracyjnéj z d. $^{8}/_{20}$ Października 1856 r. w Dzienniku praw ogłoszonym (D. P. T. L, str. 99), który pomiędzy innemi stanowi, a mianowicie:

Art. 13. Biskup sam jeden jest Sędzią i zarządcą spraw duchownych swéj Dyecezyi, nie ubliżając wszakże swéj zawisłości Kanonicznéj od Stolicy Swiętéj.

Art. 14. Sprawy które winny być rozpoznawane poprzedniczo przez Konsystorze Dyecezalne, są następujące

1° Tyczące się duchownych Dyecezyi:

a) Sprawy Dyscyplinarne w ogólności: Sprawy

wszakże mniéj ważne, niepociągające za sobą tylko lekkie kary, mniejsze od oddalenia lub od zamknięcia mniéj lub więcéj przedłużonego, będą rostrzygane przez Biskupa bez poprzedniczego zasiągania zdania Konsystorza, chyba gdyby Biskup uznał być właściwém poradzić się Konsystorza względem tego rodzaju wypadków, tak jak i we wszelkich innych.

b) Sprawy sporne między duchownemi co do własności kościelnych, tak ruchomych, jak i nieruchomych.

c) Skargi i zażalenia przeciwko Duchowieństwu zaniesione, bądź przez duchownych, bądź przez osoby świeckie, o obelgi lub krzywdy, lub téż o niewypełnienie zobowiązań z prawa lub czynu wypływających, jeżeli użalający się obierze tę drogę, aby zadość uczynienie otrzymać.

d) Sprawy o unieważnienie ślubów zakonnych; sprawy takowe roztrząsane i sądzone będą podług prawideł postanowionych przez Bullę Benedykta XIV „Si datam."

2° Tyczące się osób świeckich:

e) Sprawy małżeńskie, sprawdzenia prawności małżeństw, akta urodzenia, akta chrztu, śmierci i t. d.(*a*).

(*a*) Po podpisaniu i ratyfikacyi zawarowań umówionych z Dworem Rzymskim w niniejszym akcie, postanowiono, na mocy osobnego z tymże Dworem układu, następujący bieg co do rozsądzania spraw małżeńskich i innych duchownych. Pierwszą instancyę jurisdykcyi duchownéj w sprawach téj kategoryi, składać będą Biskupi Dyecezalni miejscowi, a w Dyecezyi Arcybiskupiéj, Arcybiskup, z ich właściwemi Konsystorzami, stosownie do prawideł oznaczonych w art. 15 niniejszéj konwencyi: drugą instacyą co do spraw sądzonych w pierwszéj instancyi przez Arcybiskupa, będzie Biskup jednéj z najbliższych od Arcybiskupstwa Dyecezyi, naprzód ku temu przez Papieża wyznaczonej. Jeżeli zajdzie niezgodność między wyrokami dwóch pierwszych instancyj jurisdykcyi duchownéj, jako téż i w przypadkach appellacyi, skargi lub protestacyi, rozsądzenie spraw małżeńskich, należeć będzie do Stolicy Świętej w Rzymie.

(Tu porównać także art. 78 pr. o małż. z r. 1836 wraz z przypiskami przy tymże artykule zamieszczonemi).

3° Mieszane:

f) Wypadki w których będzie potrzeba nałożyć pokutę Kanoniczną za zbrodnię, przewinienie lub występek jakikolwiek osądzone przez Sądy świeckie.

4° Ekonomiczne:

g) Rozłożenie funduszów na utrzymanie Duchowieństwa, kontrolla wydatków, sprawozdanie z tychże funduszów, sprawy tyczące się reperacyi i budowy nowych kościołów, kaplic i t. p.(*b*)

(b) Tu porównać następujące rozporządzenia:

1° Postanowienie królewskie z d. $^{6}/_{18}$ Marca 1817 r. (D. P. T. VI. str. 242) co do ustanowienia *Dozorów kościelnych* i wskazania zasad utrzymania w dobrym stanie zabudowań kościelnych i plebańskich.

2° Też przepisy wznowione postanowieniem Królewskiém z d. 25 Grudnia (6 Stycznia) $182^{3}/_{4}$ r. (D. P. T. VIII. str. 320).

3° Ukaz z d. $^{4}/_{16}$ Lutego 1832 r. (D. P. T. XIII, str. 315) co do reparacyi kościołów filialnych i kaplic prywatnych.

4° Postanowienie Rady Administracyjnéj z d. $^{8}/_{20}$ Lipca 1837 r. (D. P. T. XXI. str. 270) co do reparacyi i stawiania nowych budynków kościelnych i plebańskich, a szczególniéj o ile beneficiaci do tego przykładać się mają.

Prócz tego, Konsystorz obowiązany jest składać spisy duchownych i parafian Dyecezyi, rozsyłać obiegniki i inne ogłoszenia, które niedotyczą spraw zarządu Dyecezyi.

Art. 15. Powyższe sprawy rozstrzygane będą przez Biskupa po ich roztrząśnieniu w Konsystorzu, którego charakter jest li tylko doradczym, Biskup nie jest obowiązany objawiać powodów swych decyzyj, nawet i w wypadkach w których jego zdanie byłoby odmienne od zdania Konsystorza.

11. Cudzoziemcy używać będą równie jak Polacy praw cywilnych, wyjąwszy jednak następujących:

1° Nie mogą być przypuszczeni do dobrodziejstwa odstąpienia dóbr.

2° Nie mogą być ani opiekunami, ani członkami rady familijnéj w opiece nad Polakami poddanemi Królestwa Polskiego, wyjąwszy nad własnemi dziećmi i dalszemi zstępnemi.

3° Nie mogą być używani za świadków przy sporządzaniu aktów urzędowych.

Art. 16. Wszelkie inne sprawy w Dyecezyi, zwane administracyjnemi, sprawy sumienia (casus conscientiae, fori interni), a nawet i sprawy dyscyplinarne, które, jak się wyżej rzekło, nie pociągają za sobą tylko lekkie pokuty lub napomnienia pasterskie, zależą bezpośrednio od władzy Biskupa i ulegają jego własnéj i wyłącznéj decyzyi.

Art. 30. Wszędzie gdzie jus patronatus nie istnieje lub też jest czasowo zawieszoném, Proboszczowie mianowani być winni przez Biskupów za przyzwoleniem Rządu, po odbytém poprzednio egzaminie i konkursie między kandydatami, według prawideł przez Sobór Trydencki przepisanych.

Art. 31. Reperacya kościołów Rzymsko-Katolickich uskuteczniać się będzie według woli i kosztem gmin lub osób prywatnych, chcących się onéj podjąć. W razie gdyby im nie starczyło funduszów będą mogli się udać do Rządu Cesarskiego, celem otrzymania potrzebnych zasiłków (*a*). Obmyśloną będzie budowa nowych kościołów i pomnożenie liczby parafij, ilekroć wymagać tego będą, bądź zwiększenie ludności, bądź zbyt wielka rozległość istniejących parafij i trudność kommunikacyi.

(*a*) Tu porównać przypisek zamieszczony pod literą b w odsyłaczu do art. 14 niniejszego konkordatu.

4° Nie są wolnemi od przymusu osobistego w sprawach cywilnych, nawet w przypadkach, w których przeciw Polakowi poddanemu Królestwa Polskiego nie ma miejsca, jeżeli nie posiadają w Polsce odpowiadającego majątku nieruchomego lub zakładu przemysłowego, albo jeżeli nie stawią dostatecznéj rękojmi.

Nadto, jeżeliby Polacy poddani Królestwa Polskiego, w którym kraju w używaniu praw cywilnych ograniczonemi być mieli, w tym razie, prawem wzajemności, poddani takiego kraju równie o tyleż w Królestwie Polskiém w używaniu praw cywilnych ograniczonemi będą (1).

---

(1) Oprócz przepisów co do cudzoziemców, jakie podane są tu w art. 11 do 15, obowiązują jeszcze następujące:

I. *Co do rzemieślników i rolników*, którzy z obcych krajów przybywają do teraźniejszego Królestwa Polskiego, zapewnione są przywileje postanowieniem Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 20 Marca 1809 r. (D. P. K. W. T. III, str. 455).

II. *Co do przepisów*, jakie obowiązują *w przedmiocie summ i wszelkiego rodzaju depozytów*, znajdujących się w Banku Polskim dla cudzoziemców, te objęte są w art. 34 postanowienia Królewskiego z d. 17/29 Stycznia 1828 r. (D. P. T. XII, str. 119—144), które stanowi:

Art. 34. Cudzoziemcy, właściciele obligacyj długu krajowego, depozytów i summ dla przekazów lub na procent do Banku wniesionych, przez tenże Bank uważani będą zarówno z krajowcami, nawet podczas wojny z krajem, którego byliby poddanemi. Na przypadek zaś śmierci cudzoziemca, właściciela depozytu, albo summy złożonéj w Banku dla przekazów lub na procent, własności te przechodzić mają na spadkobierców, podług przepisów prawa kraju tego, którego właściciel był poddanym.

III. *Co do prawa zwanego jus gabellae.*

Przy rozporządzeniu z d. 18 Lipca 1822 r. Nr. 5636. K. R. S. kommunikowała władzom sądowym rozporządzenie przez K. R. P. i S. do Rządów Gubernialnych pod d. 28 Maja t. r. N. 31313 wydane i stanowiące, aby bez opłaty gabellae nic z kraju wyprowadzaném nie było, że zaś tak co do przeszłości, jakoteż co do przyszłości, ten kto dobra od zagranicznego kupił, kapitał nabył, lub należny kapitał wypłacił, zapewnić się był powinien czy osoba zagraniczna, taki majątek z kraju wyprowadzająca, podatek Skarbowi winny opłaciła, dla tego więc Skarb nie osobę zagraniczną, lecz majątek nieruchomy lub kapitał nabywającego, albo dług zagranicznemu winny opłacającego, trzymać się będzie, i ten szkodę Skarbowi zrządzoną opłacić jest w obowiązku.

Następnie, w rozwinięciu powyższych przepisów, K. R. S. pod d. 27 Lutego 1823 r. N. 1887 postanowiła, aby rejenci, przyjmując akta, gdy znają osoby zeznawające, jako za granicą zamieszkałe, lub też nieznając, o miejscu ich zamieszkania dokładnej wiadomości nie posiadają, ostrzegali strony zeznawające o istniejących przepisach względem opłaty wywozowéj, takowe ostrzeżenie w akcie sporządzonym z urzędu zapisywali i co kwartał Kontrolli Skarbowej w zwyczajnych rapportach o podobnych aktach, w ciągu kwartału przez siebie sporządzonych, donosili.

IV. *Przepisy co do stosowania prawa kryminalnego do cudzoziemców w Królestwie Polskiém znajdujących się*, wskazane są w art. 174 do 179 włącznie K. K. G. i P.

V. Nadto z powodu, że Królestwo Polskie innemi jak Cesarstwo Rossyjskie rządzone jest prawami, okazała się potrzeba wydania ustaw, które uzupełniają lub zmieniają, co do mieszkańców Cesarstwa, przepisy w art. 11 do 15 K. C. P. objęte.

Ustawy te są następujące:

A. *Prawa ogólne.*

a) Artykuł 21 Statutu Organicznego, Najwyżej pod d. 14 Lutego 1832 roku nadanego (D. P. T. XIV, str 173,—195) stanowi:

Art. 21. Ci z poddanych Naszych Imperyum Rossyjskiego, którzy osiadłszy w Królestwie Polskiém, posiadają już lub na przyszłość posiadać będą w tym kraju własność nieruchomą, będą używać wszystkich praw krajowcom właściwych, tak równie jak poddani Nasi Królestwa Polskiego zamieszkali i mający nieruchomość w innych prowincyach Cesarstwa. My zostawujemy sobie na przyszłość udzielanie naturalizacyi w Królestwie Polskiém i innym osobom, chociażby jeszcze w granicach onego nieosiadłym, tak Rossyanom jako też cudzoziemcom. Poddani Nasi Cesarstwa Rossyjskiego, mający czasowe zamieszkanie w Królestwie Polskiém, niemniéj poddani Nasi Królestwa Polskiego, zamieszkali w innych częściach Imperyum, podlegają prawom tego kraju, w którym przebywają.

b) W rozwinięciu powyższego postanowienia, zatwierdzone zostało Najwyżéj pod d. 27 Maja 1836 r. (D. P. T. XIX, str. 195 do 335), *Prawo o sposobie przesiedlania się mieszkańców Cesarstwa do Królestwa Polskiego, i mieszkańców Królestwa Polskiego do Cesarstwa.*

Prawo to pomiędzy innemi stanowi:

Prawidła ogólne. § 1. Mieszkańcom Cesarstwa wszelkich stanów, wyjąwszy poddanych szlacheckich, dozwala się osiadać w Królestwie Polskiém, i nawzajem, mieszkańcom Królestwa Polskiego, dozwala się osiadać w Cesarstwie, z zachowaniem przepisów niżéj postanowionych.

§ 2. Osiadanie jest dwojakie: tymczasowe i stałe.

O tymczasowém osiadaniu. § 3. Osiadaniem tymczasowém jest, mniéj lub więcéj przedłużające się w jednym albo w drugim kraju przebywanie za właściwym paszportem. Ono dozwala się pod warunkiem dopełnienia przepisów, postanowionych w ogólności o czasowém oddaleniu się z miejsca zamieszkania, w granicach Państwa.

§ 4. Osiadanie tymczasowe może być połączone i z nabyciem nieruchomości, przy zachowaniu praw o stanach osób i o nabywaniu majątków, obowiązujących w tym kraju, do którego przeniesienie się nastąpiło; ale przez to nie zmieniają się prawa i powinności osiadającego, względem miejsca jego krajowego (kopennaro) zamieszkania; tenże zachowuje pierwsze i podlega ostatnim w sposobie, jak to jest urządzone przepisami ogólnemi o czasowém oddaleniu się z miejsca zamieszkania.

O stałem osiadaniu. § 5. Osiadaniem stałém jest zupełne przesiedlenie się z Cesarstwa do Królestwa, lub z Królestwa do Cesarstwa, z przemianą miejsca krajowego zamieszkania.

§ 6. Osiadanie stałe następuje dwojakim sposobem:

1° Kiedy w skutek szczególnego Najwyższego pozwolenia, ktobądź z mieszkańców Cesarstwa, otrzyma prawo krajowego mieszkańca Królestwa, zgodnie z art. 21 Statutu Organicznego, lub gdy kto z mieszkańców Królestwa otrzyma prawo krajowego mieszkańca w Cesarstwie.

2° Kiedy ktobądź, sposobem niżéj opisanym, otrzyma dozwolenie Zwierzchności na przesiedlenie się z Cesarstwa do Królestwa, lub z Królestwa do Cesarstwa.

Sposób przesiedlania się na mocy szczególnego Najwyższego pozwolenia. § 7. Otrzymujący prawo krajowego mieszkańca na mocy Najwyższego pozwolenia, wchodzi tém samém i bezpośrednio w używanie dozwolonego mu prawa, chociażby nie nabył jeszcze nieruchomości w kraju, do którego przenieść się zamierza.

§ 8. Najwyższe pozwolenie na każde tego rodzaju nadanie prawa mieszkańca krajowego w Cesarstwie lub Królestwie, podaném będzie do publicznéj wiadomości przez Ministra Spraw Wewnętrznych.

Skutki przesiedlenia i stałego osiedlania. § 18. Osoby, które otrzymały w Królestwie prawo krajowych mieszkańców, tak na mocy szczególnego Najwyższego pozwolenia, jako i z dozwolenia Zwierzchności w Cesarstwie, po przesiedleniu ich na stałe zamieszkanie, wchodzą we wszelkie prawa i powinności krajowych mieszkańców. Tak pod względem prawa osób, jako też pod względem prawa do majątku w tym kraju znajdującego się, podlegają tamecznym ustawom. Wszelako przytém:

1° Osoby wszystkich stanów, posiadające w Cesarstwie nieruchomy majątek i własność, nie przestają używać ich i po przesiedleniu się do Królestwa; mogą nawet znowu tamże nabywać własności, podlegając nadal, co do sposobów nabywania, onych posiadania, zbywania i dziedziczenia, ogólnym prawom obowiązującym w Cesarstwie.

2° Używający praw stanu szlacheckiego, tak dziedzicznie, jako też i osobiście, i po przesiedleniu się zachowują w Cesarstwie wszelkie przywileje, służące im, tak pod względem osoby, jako też majątku, i dlatego obowiązane są stawić się do służby publicznéj w razie powszechnego lub nadzwyczajnego w Cesarstwie tym końcem wezwania; uwolnieni zostają od służby, wskutek wyborów przypaść mogącéj, i od obowiązku należenia do zgromadzeń szlacheckich; lecz nie przestają ulegać rozporządzeniom szlachty, co do wiadomego rodzaju składek, uchwalonych z mocy Najwyższego Postanowienia i oznaczonych w pierwszym punkcie art. 89 Zbioru Praw o Stanach.

3° Szlachta i honorowi obywatele, tak dziedziczni, jako też osobiści, zachowują i w Królestwie służące im w Cesarstwie prawo niepodlegania cielesnéj karze. Nie należą również do miejscowéj konskrypcyi.

§ 19. Wszelkie przepisy o skutkach przesiedlenia, powyżéj oznaczone, rozciągają się wzajemnie i do mieszkańców Królestwa Polskiego, podług rodzaju życia i stanu, do którego będą zapisani w Cesarstwie.

B. *Właściwość sądu dla mieszkańców Cesarstwa Rossyjskiego i Królestwa Polskiego w sprawach cywilnych.*

W przedmiocie tym Zdanie Rady Państwa Najwyżéj w d. 12 Stycznia 1838 r. zatwierdzone (D. P. T. XXI, str. 371), wskazało następujące przepisy:

1° Sprawy rzeczowe, zachodzące pomiędzy mieszkańcami Cesarstwa i Królestwa, mają być sądzone przez Sądy tego kraju, w którym znajduje się majątek sporny, bez różnicy z czego się takowy składa.

2° Sprawy osobiste mieszkańców Cesarstwa i Królestwa, powstające w razie niewykonania zobowiązań w przedmiocie długów, w razie niewykonania umów i innych aktów zeznanych na piśmie, jeżeli będą w sobie zawierać:

a) zabezpieczenie na majątku, w tym lub owym kraju położonym;

b) zaręczenie osób w jednym z nich stale zamieszkałych, mają być rozpoznawane *w pierwszym przypadku* przez Sądy tego kraju, w którym znajduje się majątek, stanowiący przedmiot zabezpieczenia; *w drugim*, w razie niewypłacalności pozwanego lub dłużnika, przez Sądy miejsca, w którém znajduje się poręczyciel, lub w którém posiada majątek.

3° Jeżeli zeznane na piśmie zobowiązania, umowy i akta, przez mieszkańców Cesarstwa i Królestwa, nie będą zawierać w sobie żadnego zabezpieczenia i zaręczenia, wtedy wrazie ich niewykonania powstające ztąd sprawy, mają być sądzone wedle uznania powoda, albo 1° tam, gdzie się osobiście znajduje pozwany, albo 2° tam, gdzie ma nastąpić wykonanie zobowiązania lub umowy.

4° Gdy zaś w akcie zastrzeżone będą inne warunki względem miejsca i sposobu rozpoznawania powstających z niego sporów, w takim razie sprawa toczyć

się ma w miejscu przez strony dobrowolnie oznaczoném.

5° Ważność zobowiązania w przedmiocie długu, umowy, lub innego aktu, rozpoznawaną będzie podług praw obowiązujących w tym kraju, wedle form i przepisów którego akt zawarty został.

* Jeżeli zaś na zasadzie aktu rozpoczęte będą kroki egzekucyjne, nie w tym kraju w którym zawarcie onego nastąpiło, i strona poszukiwana wytoczy spór co do formalności zawartego aktu, w takim razie strona wykonania poszukująca, winna udowodnić, że akt zawarty jest zgodnie z prawami i podług form drugiego kraju. Poświadczenie w téj mierze wydane będzie przez Władzę Sądową, bezpośrednio przełożoną nad Sądem, który przyjmował akt; jeżeli zaś akt zeznany był nie w Sądzie; lecz przed notaryuszem lub meklerem, poświadczenie nastąpi przez Sąd Cywilny I instancyi.

Dla zapobieżenia fałszom, stwierdzenie rzetelności poświadczenia Władzy Sądowéj, dopełnione będzie w sposobie, następującym artykułem oznaczonym (*a*).

(*a*) Podług Zdania Rady Państwa, Najwyżéj w d. 11 Lipca 1852 r. zatwierdzonego (D.P.T.XLVI, str. 177—183), a które jest tu zamieszczone niżéj pod literą *D*, punkt niniejszy zmieniony został w ten sposób, iż pozostał nadal obowiązującym tylko ustęp pierwszy, a dalsza jego osnowa, poczynając od wyrazów: „Jeżeli zaś na zasadzie aktu rozpoczęte będą“ uchyloną została.

6° Wyroki Władz Sądowych Cesarstwa i Królestwa, w sprawach rzeczowych i osobistych, wykonane będą w tym kraju, w którym wydane zostały. Lecz gdy wyrokiem w sprawie osobistéj zapadłym, zasądzona zostanie jakowa należytość, a majątku, z któregoby takowa mogła być zaspokojoną, w tym kraju nie będzie, poszukujący zaś wskaże w drugim kraju odpowiedni fundusz, w takim razie wyrok wykonany będzie tam, gdzie znajduje się fundusz, w sposób usta-

wami miejscowemi przepisany, z zachowaniem następujących przepisów:

W Królestwie, wykonanie wyroków prawomocnych, przez Sądy Cesarstwa wydanych, zarządzi Prezes właściwego Sądu, na prośbę powoda. Tym końcem powód powinien wyjednać sobie od Władzy Sądowéj Cesarstwa, poświadczony prawnie odpis wyroku z wzmianką: że pozostawiono mu poszukiwać wykonania onego w Królestwie, i takowy odpis dołączyć do swéj prośby.

(Porównać rozporządzenie K. R. S. z d. 21 Kwietnia (3 Maja) 1854 r. Nr. 7579, będące w odsyłaczu do punktu 1° Zdania Rady Państwa z d. 11 Lipca 1852 r. które zamieszczone jest niżej pod lit. D).

Podpisy osób poświadczających odpis, stwierdzone będą przez Naczelnika Gubernii (1), który o każdém tego rodzaju stwierdzeniu uwiadomi Kommissyę Rządową Sprawiedliwości, ta zaś Prezesa właściwego sądu (2).

(1) Podług Zdania Rady Państwa, Najwyżéj w d. 11 Lipca 1852 r. zatwierdzonego, (D. P. T. XLVI, str. 177), w miejsce wyrazów: „*przez Naczelnika Gubernii*," ma być „*przez miejscowy Rząd Gubernialny*."

(2) Porównać punkt 2gi Zdania Rady Państwa z d. 11 Lipca 1852 r., które tu niżéj w ustępie *D* jest zamieszczone.

W Cesarstwie, wyrok władz sądowych Królestwa wykonaniu podległy, doprowadzą do skutku, również na prośbę strony wykonania poszukiwającéj, władze miejscowe, za okazaniem tychże samych dowodów (1); podpisy osób poświadczających odpis wyroku, stwierdzone będą w Królestwie przez Kommissyę Sprawiedliwości, która o takowém stwierdzeniu uwiadomi Naczelnika Gubernii (2), gdzie ma nastąpić wykonanie; Naczelnik Gubernii zaś (3) doniesie o tém właściwéj władzy.

(1) Porównać rozporządzenie Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości z d. $^{8}/_{20}$ Kwietnia 1844 r. N. 3187 zamieszczone przy ustępie 9, artykułu 69, K. P. S.

(2) Podług Zdania Rady Państwa z d. 11 Lipca 1852 r. (D. P. T. XLVI, str. 177) w miejsce wyrazów: „*Naczelnika Gubernii*," ma być „*Rząd Gubernialny téj gubernii*."

(3) Podług tego samego Zdania Rady Państwa w miejsce wyrazów: „*Naczelnik Gubernii zaś*," ma być „*Rząd zaś Gubernialny*."

W powyższych przypadkach, ani w Królestwie, ani w Cesarstwie, władze sądowe i wykonawcze nie są mocne wchodzić w rozpoznanie prawności skargi i zapadłego na skutek onéj wyroku (1).

(1) Komornicy sądowi w nakazach exekucyjnych, na mocy wyroków sądów tutejszych do mieszkańców Cesarstwa wydawanych, powinni zamieszczać wyraźnie, że, wrazie niezapłacenia zasądzonéj summy, przymus prawny do majątku znajdującego się w Królestwie rozciągną, i do zajęcia ruchomości tutaj będących przystąpią. (K. R. S. d. $^{8}/_{20}$ Kwietnia 1844 r. N. 1356).

C. *Właściwość sądu co do ruchomego majątku pozostałego po osobach stale w Cesarstwie zamieszkałych, a czasowo w Królestwie Polskiém przebywających i nawzajem.*

W materyi téj Zdanie Rady Państwa, Najwyżéj w d. 5 Lipca 1844 r. zatwierdzone (D. P. T. XXXV, str. 133) obejmuje następujące przepisy:

1° Prawa i obowiązki, co do ruchomych spadków, pozostałych po osobach, stale zamieszkałych i zapisanych w Cesarstwie, zaś czasowo w Królestwie Polskiém przebywających, i nawzajem, po osobach stale zamieszkałych i zapisanych w Królestwie Polskiém, lecz czasowo przebywających w guberniach Wielko-Rossyjskich, lub w guberniach i prowincjach, podlegających oddzielnym Ustawom, oznaczone są: w pierwszym przypadku — ogólném prawem Cesarstwa, lub miejscowém prawem tego kraju, do którego z powołania i stanu swego należał zmarły; w drugim zaś — obowiązującemi w Królestwie Polskiém prawami (2).

(2) Od zasad podanych w punkcie tym i następnych ma miejsce wyjątek *co do wojskowych*, i w tym względzie obowiązują oddzielne przepisy, jako to:

a) Z uwagi, że wojsko pod względem wewnętrznéj administracyi rządzi się Zbiorem Ustaw wojennych, że wojskowi jedynie w stosunkach prywatnych i dotyczących nieruchomego

majątku, oraz w przypadkach, na które niemasz przepisów wojennych, podlegają mocy obowiązującej praw ogólnych, że nakoniec Najwyżej zatwierdzone pod d. 5 Lipca 1844 r. Zdanie Rady Państwa co do właściwości władzy względem ruchomego majątku pozostałego po osobach stale zamieszkałych w Cesarstwie, czasowo zaś przebywających w Królestwie Polskiém, i nawzajem, jako odnoszące się jedynie do pozostałości po osobach cywilnych, nietylko nie jest przeciwne przepisom Zbioru Ustaw wojennych, ale je tem samém potwierdza, Ks. Namiestkik pod d. 19 Grudnia 1844 r. N. 5722 postanowił, aby czynności dotyczące właściwości władzy we względzie zabezpieczenia, spisania inwentarza, i następnego uporządkowania pozostałości po osobie wojskowéj, tu w kraju zmarłéj, a majątku ruchomego przy niéj znalezionego, dotyczącéj, regulowane były podług Ustaw Cesarstwa, a w szczególności podług przepisów w Części II księgi 1 Ustaw Wojskowych zawartych, i aby tym końcem sądom dla wiadomości zakommunikowane były przepisy, przedmiotu tego dotyczące.

W wykonaniu powyższego polecenia Kommissya Rządowa Sprawiedliwości pod d. $^{17}/_{29}$ Stycznia 1845 r. N. 60 przesłała władzom sądowym w przekładzie Polskim wypis tych artykułów, które w odezwie Sztabu Głównego Czynnéj Armii daty 24 Lipca 1844 r. N. 3278, jako odnoszące się do pozostałości po osobach wojskowych, dosłownie zacytowane zostały; jednocześnie Kommissya Rządowa Sprawiedliwości, zgodnie z żądaniem Sztabu Głównego Czynnéj Armii, poleciła, aby, gdy wojskowy umrze w miejscu gdzie nie masz żadnéj wojskowéj władzy, w takim przypadku władze miejscowe krajowe dopełniły, względem pozostałych po zmarłym ruchomości, to, co z prawa obowiązującego i przepisów tutejszych wypadać będzie, zawiadamiając jednocześnie władzę, pod którą zmarły zostawał.

Wypis artykułów z Części IIéj, księgi Iéj Zbioru Ustaw Wojennych wyjęty.

(Zakommunikowany władzom sądowym przy powyższém rozporządzeniu Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości z d. $^{17}/_{29}$ Stycznia 1845 r. Nr. 60).

Art. 1686. Po śmierci każdego Sztab lub Ober Officera w pułku, należy delegować jednego Sztabowego i dwóch Ober-Officerów dla spisania w tymże dniu inwentarza, tak ruchomości' jako też gotowych pieniędzy i piśmiennych dokumentów; wyznaczonym do tego Officerom udzielone być mają instrukcye na zasadzie niżéj wyrażonych przepisów; dla attentowania zaś przy spisaniu inwentarza mają być wezwani, kapelan pułkowy, jeżeli jest obecny, i urzędnicy miejskiéj lub ziemskiéj policyi, stosownie do tego gdzie jest majątek zmarłego, w mieście czy też w powiecie, nadto dwaj lub trzéj świadkowie ze stanu zmarłego. Gdyby zaś, dla znacznéj odległości, z trudnością było powołać, takich urzędników i świadków, w takim razie wezwać należy dwóch lub trzech świadków ze stanu cywilnego, nienagannéj konduity, z pomiędzy miejscowych mieszkańców, oraz miejscowego parocha (który nieodbicie winien być przywołany w przypadku nieobecności kapelana pułkowego), gdyż świadectwo tych osób stanowić ma dowód w razie nieufności sukcessorów.

Art. 1687. Po sporządzeniu w ten sposób, w obecności wymienionych osób, inwentarza całego majątku, pieniędzy i dokumentów, należy spisać akt, bez żadnych podskrobań i poprawek, obejmujący szczegółową specyfikacyę wszystkiego co znaleziono, i akt ten, po stwierdzeniu podpisami obecnych przy spisaniu inwentarza osób, złożyć natychmiast Dowódcy pułku, a zarazem oddać wszystko spisane pod dozór, przez niego ustanowić się mający.

Art. 1688. Oprócz inwentarza Dowódca pułku obowiązany jest niezwłocznie zebrać w Zarządzie swoim dokładne wiadomości:

1° Ile należy się zmarłemu po dzień śmierci żołdu i innych należności pieniężnych.
2° Ile wynoszą jego długi.
3° Kto i ile pozostał winien zmarłemu.

Z pomiędzy pretensyj do zmarłego, jeżeli się okażą, przyjmować te tylko, które nie ulegają żadnéj wątpliwości i opierają się na istniejących dowodach piśmiennych, podpisanych własną ręką zmarłego. Jeżeli zmarły oświadczy przed śmiercią, że ma długi bez rewersów, należy i tychże specyfikacyę sporządzić w obecności duchownego i świadków ze strony wojskowéj i cywilnéj.

Art. 1689. Na zasadzie przepisów w poprzednich artykułach wymienionych, pułkowy albo inny bliższy Naczelnik wojskowy, obowiązany jest sporządzić akt, który, z dołączeniem wszystkich potrzebnych dowodów wraz z aktem złożonym mu przez wyznaczoną do inwentaryzacyi Kommissyę, winien przesłać w oryginale Naczelnikowi dywizyi, a kopię z tych dowodów pozostawić w pułku.

Art. 1690. Naczelnik dywizyi, otrzymawszy to przedstawienie, obowiązany jest niezwłocznie przejrzeć takowe, a znalazłszy w czém wątpliwość, usunąć ją za pośrednictwem Dowódcy pułku, tymczasem ten ostatni wezwie sukcessorów przez pisma publiczne, i, jeżeli ci z pobytu są wiadomi, winien ich zawiadomić za pośrednictwem miejskiéj lub ziemskiéj policyj, pod juryzdykcyą któréj zostają lub zamieszkują, ażeby zgłosili się w ciągu roku, i oczekiwać od nich zawiadomienia w jaki sposób zamierzają odebrać pozostały spadek, i zaspokoić długi, pilnując z swojéj strony, aby władze cywilne doniosły o wezwaniu sukcessorów do zgłoszenia się w czasie prawem przepisanym.

Art. 1691. Sukcessorowie zmarłych Jenerałów i Officerów, znajdujący się za granicą, mają być wzywani do przyjęcia spadku przez pisma publiczne, w języku Niemieckim wychodzące; nadto władza wojskowa obowiązana znosić się z Ministerstwem Spraw Zagranicznych, celem zawiadomienia sukcessorów; termin do zgłoszenia się spadkobierców przebywających w Europie lub w innych częściach świata przeznacza się dwuletni.

Art. 1692. Jeżeli krewni lub sukcessorowie, za pośrednictwem cywilnéj lub innéj władzy, zażądają, aby majątek był sprzedany przez publiczną licytacyę, wtedy, zarządziwszy z polecenia Naczelnika dywizyi takową sprzedaż, należy wezwać urzędnika policyjnego i w obecności jego, podług wyż wyrażonego inwentarza, sprzedaż tę uskutecznić; przyczém należy przestrzegać, aby lista licytacyjna, obejmująca ceny sprzedanych przedmiotów, była bez wszelkich skrobań i poprawek zupełnie zgodna z inwentarzem.

Art. 1693. Otrzymane ze sprzedaży ruchomości, pieniądze, niemniéj w gotowiźnie po zmarłym pozostałe, tudzież przypadające od pułku z obrachunków, na wyż rzeczonych aktach uzasadnionych, doręczane być mają w całości, za pośrednictwem

władzy cywilnéj, komu należy; przyczém zabrania się wszelkich takich pieniędzy, jako własność prywatną, używać sposobem pożyczkowym na jakiebądź pułkowe lub inne potrzeby.

Art. 1694. W razie gdy w zakreślonym terminie, nikt z sukcessorów lub krewnych niezgłosi się, a pułk otrzyma rozkaz do wymaszerowania, należy natychmiast przystąpić do sprzedaży majątku sposobem wyżéj przepisanym, i po zaspokojeniu długów, na niewątpliwych dowodach opartych, resztującą pozostałość odesłać władzy cywilnéj, przy zawiadomieniu o tém krewnych.

Art. 1695. Jeżeli, przy spisaniu inwentarza i opieczętowaniu ruchomości, znaleziony będzie testament, należy takowy niezwłocznie doręczyć téj osobie, na rzecz czyją jest zrobiony: w przypadku nieobecności téj osoby, odesłać go władzy, która, wpisawszy testament do akt wieczystych, wezwie przez pisma publiczne sukcessorów w testamencie wyrażonych.

Art. 1696. Jeżeli po zmarłym niepozostanie ani sukcessorów, ani krewnych, i jeżeli tenże za życia swego nierozrządził majątkiem przez testament; w takim razie, co do spisania inwentarza i przedaży pozostałości, postąpić jak wyżéj przepisano, a otrzymane pieniądze po zaspokojeniu długów i kosztów pogrzebu, oddać na szpital.

Art. 1697. W każdym razie władze wojskowe obowiązane są pozostały po zmarłym spadek, lub otrzymane ze sprzedaży takowego pieniądze, niemniéj wysłużony po dzień śmierci żołd, oddawać sukcessorom nie inaczéj, jak za złożeniem przekonywających dowodów o prawie ich do spadku po zmarłym.

Art. 1698. Potrącone z żołdu za skarbowe należności pieniądze sukcessorom niewydają się.

Art. 1699. Surowo zabrania się Kommendantom pułków i innym Naczelnikom, z pozostałych po zmarłym gotowych pieniędzy, lub też na rachunek pozostałego majątku, czynić z własnéj woli wielkie wydatki na pogrzeb i stypy, wyznaczać jałmużnę i t. p., wyjąwszy koniecznych kosztów dla dopełnienia obrzędu chrześciańskiego pogrzebu; wydatki wszakże te dozwalają się w takim tylko razie, gdy na to była wola zmarłego w testamencie objawiona.

Art. 1700. Dowódcy pułków i kommend, po otrzymaniu wiadomości o zmarłych w szpitalach, obowiązani są niezwło-

cznie przysyłać po odbiór rzeczy i pieniędzy po zmarłym pozostałych; jeżeli zaś w ciągu miesięcy trzech nie będą przysłane osoby do odbioru upoważnione, wtedy Nadzorcy szpitalów pozostałe rzeczy i pieniądze winni są odsyłać do Kommissyów Kommissoryackich.

Art. 1703. W ogólności pozostałe po zmarłych i po poległych wojskowych niższych stopni pieniądze tak własne, kompaniczne i inne, jako też wysłużony żołd, i ruchomości własnością ich będące, rozdawane być mają ich sukcessorom; lecz gdy ci nie zgłoszą się po odbiór w ciągu roku, wtedy cała pozostałość zalicza się do ekonomicznego żołnierskiego kapitału, na polepszenie żywności przeznaczonego, wyjąwszy, gdyby względem tej pozostałości sporządzony był testament, wtedy należy postąpić stosownie do testamentu.

Art. 1704. Jeżeli po zmarłym zaciągowym nie pozostanie sukcessorów, to własne jego pieniądze, po opędzeniu kosztów pogrzebu, oddawane być mają na korzyść cerkwi batalionu straży wewnętrznéj tej gubernii, zkąd partya rekrutów najprzód była wysłana.

b) Co do urzędników zostających we władzach Rossyjskich wojskowych którzy tém samém assymilowani są do osób wojskowych, stosują się rozporządzenia K. R. S. z d. $^{12}/_{24}$ Sierpnia 1852 r. N. 13925 i z d. 31 Maja (12 Czerwca) 1855 r. N. 8080, które zamieszczone są niżej w odsyłaczu do punktu 2 niniejszego Zdania Rady Państwa.

2° Znajdowanie się urzędników tego lub owego kraju na służbie w drugim, nie zmienia ich praw i obowiązków, chyba że przesiedlili się stale do miejsca służby z wszelkiemi prawami, do stanu ich w tém miejscu przywiązanemi, lub też służba ich, według miejscowych praw, uważa się za zupełne do tego kraju przesiedlenie (1).

(1) Co do urzędników zostających w władzach wojskowych Rossyjskich, podano są następujące objaśnienia:

a) Opierając się na odezwie Sekretarza Stanu przy Radzie Administracyjnéj z d. $^{5}/_{17}$ Lipca 1852 r. N. 3126, oraz mając na uwadze, że urzędnicy Zarządu Inżynierów assymilowani są do stopni wojskowych, pełnią obowiązki w wydziałach wojskowych, i za stale zamieszkałych w Królestwie uważani być nie mogą, a tém samém że na przypadek ich śmierci zabezpieczenie wszelkiéj po nich pozostałości i dopełnienie względem tejże formalności przez prawo wymaganych, należéć powinno do tej władzy, pod któréj bezpośredniém zwierzchnictwem ciż urzędnicy zostawali; w końcu powołując się na rozporządzenie swoje z d. $^{17}/_{29}$ Stycznia 1845 r. N. 60, (zamieszczone w odsyłaczu do punktu 1° niniejszego Zdania Rady Państwa z d. 5 Lipca 1844), Kommissya Rządowa Sprawiedliwości rozporządzeniem z d. $^{12}/_{24}$ Sierpnia 1852 r. N. 13,925 poleciła władzom sądowym, aby w podobnych przypadkach postępowały odpowiednio do przepisów zawartych w pomienioném jéj rozporządzeniu z r. 1845.

b) Rozporządzenie wyżej ad *a* zamieszczone stosować się ma także do pozostałości po urzędnikach szpitali wojskowych. [R. A. d. $^{7}/_{19}$ Kwietnia 1855 r. N. 1907 i K. R. S. d. 31 Maja (12 Czerwca) t. r. N. 8080].

3° Stosownie do powyższego, osoby stale zamieszkałe i zapisane w guberniach i prowincyach Wielko-Rossyjskich, lub też w guberniach i prowincyach, oddzielnym ustawom podlegających, lecz chwilowo, przebywające w Królestwie Polskiém, i nawzajem, osoby stale zamieszkałe i zapisane w Królestwie Polskiém, lecz czasowo w Cesarstwie przebywające, obowiązane są, co do wszelkich pozporządzeń, tak między żyjącemi, jako i na przypadek śmierci, pod względem ruchomego majątku i kapitałów, bądź w miejscu stałego zamieszkania, bądź przy nich znajdujących się, zachować prawa tego kraju lub téj gubernii, do któréj z powołania i stanu swego należą.

4° Opisanie (sporządzenie inwentarza) i zabezpieczenie ruchomego majątku, pozostałego po osobach, stale zamieszkałych i zapisanych w Królestwie Polskiém, zmarłych zaś w którejbądź gubernii lub prowincyi Cesarstwa; równie też opisanie i zabezpieczenie ruchomego majątku osób, stale zamieszkałych i zapisanych w Cesarstwie, zaś w Królestwie Polskiém zmarłych, należy do właściwego Urzędu gubernii lub prowincyi, w któréj zmarły znajdował się przed śmiercią.

5° W razie sporu między spadkobiercami, o pozostały po zmarłym spadek, interes odesłanym być winien pod rozpoznanie właściwego Sądu tego kraju, do którego zmarły, według powołania i stanu swego, należał.

6° Również, stosownie do praw tegoż kraju, uskuteczniane będą działy ruchomego majątku, w spadku po zmarłym pozostałego, jeżeli w téj mierze nie był sporządzony testament. Jeżeli zaś testament był sporządzony, natenczas działy dopuszczane nie będą, dopókąd testament takowy nie uznany zostanie za ważny i obowiązujący, lub też unieważniony nie będzie przez Sądy tego kraju, do którego zmarły, według stanu i powołania, lub stałego przesiedlenia, należał.

7° Majątek ruchomy zmarłego, po opisaniu onego, przesłanym być winien pod rozporządzenie téj władzy sądowéj, do któréj należy rozpoznanie sporów, wytoczonych przez spadkobierców. W takim razie, przedmioty z natury swéj niesposobne do przesłania, lub podlegające zepsuciu i zniszczeniu, również przedmioty, których zachowanie połączone z szczególnemi wydatkami, powinny być przedane, stosownie do praw miejscowych, na publicznéj licytacyi, a otrzymane ztąd fundusze przesłane będą wyżéj rzeczonéj władzy sądowéj. Aby wszelako zachować dla spadkobierców płody sztuk pięknych, pozostałe po zmarłych, postanawia się, iż takowe objęte być mają publiczną przedażą wtedy tylko, gdy nikt ze spadkobierców nie oświadczy żądania przyjąć ich na rachunek swojéj schedy.

8° Jeżeli pochodzący z jednéj gubernii lub prowincyi Cesarstwa, lub też pochodzący z Królestwa Polskiego, z powodu rodzaju swojéj służby, lub innych jakowych przyczyn, nie może być uważany za wyłącznie zamieszkałego w jednym lub drugim kraju, w takim razie, co do praw jego względem rozporządzania majątkiem ruchomym, zastosowane będą Ustawy miejsca jego pochodzenia; stosownie do tychże Ustaw rozpoznawane będą interessa, dotyczące działów pozostałego po nim majątku.

Co się zaś tyczy cudzoziemców, zmarłych w czasie przebywania ich w Cesarstwie lub Królestwie Polskiém, wtedy interessa, mające związek z pozostałym po nich ruchomym spadkiem, rozpoznawane być winny na zasadzie praw tego kraju, gdzie zmarły był przyjęty jako poddany, jeżeli tenże istotnie przyjął stan poddanego Rossyjskiego; w przeciwnym razie, a mianowicie, jeżeli on nie był poddanym Rossyjskim, interessa takowe rozpoznawane będą podług ogólnych przepisów o cudzoziemcach obowiązujących w tym kraju, w którym tenże przebywał.

9° Powyższe przepisy obowiązującemi są tylko co do ruchomego majątku, pozostałego po osobach zmarłych w miejscu czasowego ich przebywania, i nie ściągają się bynajmniéj do spadku, pozostałego w majątku nieruchomym.

D. *Przepisy dotyczące poświadczania autentyczności aktów, sporządzonych w Królestwie Polskiém, a wykonywanych w Cesarstwie i nawzajem.*

Przepisy te wskazane zostały Zdaniem Rady Państwa Najwyżéj d. 11 Lipca 1852 r. zatwierdzoném, (D. P. T. XLVI, str. 177,—191), w osnowie następującéj:

1° Autentyczność aktów sporządzonych w Królestwie przed notaryuszami (regentami), a wprowadzanych w wykonanie w Cesarstwie, poświadczoną być winna przez Władze Sądowe, porządkiem w Królestwie przepisanym; rzeczywistość zaś takiego poświadczenia aktu przez Władzę Sądową, jako też zachowanie wszelkich przepisanych dla sporządzania aktów formalności, stwierdza się przez Kommissyę Rządową Sprawiedliwości, która o takowém zalegalizowaniu, zawiadomi Rząd Gubernialny téj gubernii Cesarstwa, gdzie akt ma być w wykonanie wprowadzonym. Rząd

Gubernialny otrzymawszy to zawiadomienie, daje znać o tém właściwéj Władzy (1).

(1) W rozwinięciu i uzupełnieniu przepisów tych wydane zostały następujące rozporządzenia:

a) Prezesi Trybunałów na wypisach aktów, przez rejentów sporządzanych, które w Cesarstwie Rossyjskiém mają być wykonywane, powinni poświadczać nietylko własnoręczność podpisu rejenta, ale zarazem i tę okoliczność, że akt sam zawarty jest zgodnie z prawami i podług form w Królestwie przyjętych.

Co się zaś tyczy aktów, za granicę Królestwa iść mających, a przez proboszczów, czy to jako przełożonych parafij, czy też jako urzędników stanu cywilnego wydanych, Sądy pokoju nie powinny odtąd na aktach rzeczonych legalizować podpisu proboszczów, lecz zgłaszające się strony o legalizacyę odsyłać do właściwych Kommissarzy cyrkułowych w Warszawie, a do urzędników miejskich lub gminnych na prowincyi, których podpisy poświadczy przełożona nad nimi władza.

[K. R. S. d. 31 Lipca (12 Sierpnia) 1841 r. N. 8281].

b) Oprócz tego K. R. S. pod d. 21 Kwietnia (3 Maja) 1854 r. N. 7579, wydała następujące do sądów rozporządzenie:

1° Skoro Kommissya Rządowa Sprawiedliwości na zasadzie przepisów Zdania Rady Państwa z d. 11 Lipca 1852 r. poświadczy autentyczność wyroku przez sądy Cesarstwa wydanego, lub aktu w Cesarstwie sporządzonego, i o tém Prezesa właściwego Trybunału zawiadomi, władze sądowe w Królestwie, za złożeniem im takowych przez strony, są w obowiązku nadać wyrokowi lub aktowi odpowiedni skutek prawny, jeżeli zresztą nie będą zachodziły pod tym względem jakie inne przeszkody prawne.

2° Przy poświadczaniu podpisów właściwych urzędów, czy to na wyrokach przez sądy Królestwa przeciwko mieszkańcom Cesarstwa wydanych, czyli też na aktach, których strony zamieszkałe w Królestwie zamierzają poszukiwać wykonania w Cesarstwie, i przy stwierdzaniu ich autentyczności oraz zgodności z formami prawa obowiązującego, Prezesi obowiązani są powoływać się na przepisy Zdania Rady Państwa z d. 11 Lipca 1852 r.

3° Jeżeli po osobie w Królestwie zamieszkałéj, a zeszłéj beztestamentowo, pozostały kapitały umieszczone w zakładach kredytowych Cesarstwa, Rejenci, i w ogóle urzędnicy, dopełniający spisów pozostałości w Królestwie, winni zaraz sukcessorów lub opiekę, jeżeli są nieletni, objaśnić o rozporządzeniach punktu 6go przepisów o poświadczeniu autentyczności aktów, w Zdaniu Rady Państwa z r. 1852 zawartych.

4° Jeżeli zaś pozostał się spadek w Królestwie po osobach stale zamieszkałych w Cesarstwie, a czasowo tylko w Królestwie przebywających, w takim razie o wykrytym majątku, powinien, czy to Podsędek dopełniający opieczętowanie, czy rejent, lub urzędnik, który dopełnił spis pozostałości, najdaléj w trzech dniach po uskutecznieniu czynności, zawiadomić właściwy Trybunał Cywilny, który niebawnie wyda odpowiednie rozporządzenia, dla zachowania całości spadku, i o tém, jako też czyli do takowego spadku zgłosili się i z jakiém prawem sukcessorowie, zgoła o całym stanie rzeczy, spadku tegoż dotyczącym, doniesie Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości, dla postawienia jéj w możności dopełnienia obowiązku na nią przez punkt 7 powyższego Zdania Rady Państwa włożonego.

5° Przy sporządzaniu plenipotencyj w Królestwie, do zastawy w zakładach kredytowych dóbr będących w Cesarstwie, rejenci winni wyraźnie wskazywać nazwisko i miejsce instytucyi kredytowéj Cesarstwa, w któréj zamierzono zastawić dobra. Plenipotencye takie mogą być przez rejentów wydawane stronom, według żądania, albo w oryginale, albo w wyciągu głównym, zawsze jednak łącznie z sporządzoną oddzielnie z nich kopią, a Prezesi, stwierdzając autentyczność oryginału plenipotencyi, poświadczać powinni jednocześnie i kopią, dla przesłania takowéj wraz z przekładem, w myśl punktu 8° przepisów o poświadczaniu autentyczności aktów, przez pośrednictwo Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości Ministrowi Sekretarzowi Stanu Królestwa.

6° Na zasadzie niniejszego reskryptu Trybunał wyda odpowiednie rozporządzenia do Sądów pokoju, pisarzów aktowych, rejentów, i zgoła do wszelkich urzędów, do sporządzania spisów pozostałości, prawem i istniejącemi przepisami upoważnionych, i ze swéj strony ściśle się do niego stosować będzie.

c) Wreszcie podług odezwy Rządu Gubernialnego S. Petersburgskiego z d. 2 Listopada 1854 r. N. 8910, opartéj na ar. 4026, 4049, 4050,

4054, Tomu IIIgo Urządzeń Gubernialnych, Kommissya Rządowa Sprawiedliwości o wykonanie legalizowanych przez siebie aktów odnoszących się do osób mieszkających w S. Petersburgu, niepowinna odnosić się do Rządu Gubernialnego S. Petersburgskiego, lecz do Igo Departamentu S. Petersburgskiego Zarządu Policyi (Первому Департаменту С. Петербургской Управы Благочинія).

2° Autentyczność aktów, sporządzonych w Cesarstwie, a wprowadzanych w wykonanie w Królestwie Polskiém, poświadczoną być winna przez tę Władzę Rządową, pod któréj bezpośredniém zwierzchnictwem zostaje Magistratura, akt sporządzająca; jeżeli zaś akt, nie przed Władzą Rządową, lecz przed Notaryuszem lub Meklerem był zeznany, w takim razie poświadcza go miejscowy Sąd Powiatowy. Autentyczność poświadczenia Sądu, tudzież zachowanie przepisanych dla tego rodzaju aktów formalności, legalizować powinien miejscowy Rząd Gubernialny, który o każdéj takiéj legalizacyi zawiadomić winien Kommissyę Rządową Sprawiedliwości, ta zaś właściwą Władzę Rządową.

3° Akta sporządzone w Królestwie, w języku Polskim, powinny być Władzom Sądowym w Cesarstwie przedstawiane wraz z przekładami na język Rossyjski, których zgodność poświadczoną być ma podług rozporządzenia Kommissyi Sprawiedliwości (1).

(1) Porównać rozporządzenie K.R.S. z d. $^{8}/_{20}$ Kwietnia 1844 r. N. 3187, znajdujące się w odsyłaczu przy ustępie 9 art. 69 K.P.S.

4° Akta sporządzone w Królestwie, aby otrzymały moc aktów wieczystych (крѣпостныхъ) w Cesarstwie, winny być przedstawiane wedle zasad ogólnych, t. j. podawane lub przysyłane do Izby Cywilnéj, albo też właściwego Sądu powiatowego, przy dołączeniu przepisanéj opłaty skarbowéj i w zakreślonym ogólnemi przepisami terminie. Władze te, po przekonaniu się, iż co do uznania przedstawionego im aktu za autentyczny i prawnie sporządzony, żadna prawna prze-

szkoda nie zachodzi, obowiązane są wnieść akt do księgi aktów wieczystych (крѣпостная книга). (Zb. Praw T. X, art. 741 Praw Cywilnych).

5° Testamenta sporządzane w Królestwie, obejmujące legata dóbr lub kapitałów, znajdujących się w innych częściach Państwa, oprócz poświadczenia ich autentyczności i zgodności z przepisanemi prawami i formalnościami, winny być jeszcze produkowane według prawideł prawami Cesarstwa przepisanych, względem zatwierdzania testamentów, domowym porządkiem sporządzanych. (Art. 881 i 883).

6° W razie, jeżeli po osobie w Królestwie zamieszkałéj, a zeszłéj bez testamentu, pozostały kapitały, umieszczone w Zakładach Kredytowych Cesarstwa, takowe nie inaczéj wydanemi być mogą spadkobiercy lub téż ustanowionéj nad nim opiece, jak po złożeniu przez nich należytego zaświadczenia, o tożsamości osoby spadkobiercy lub opiekuna, oraz, że po zmarłym nie pozostało innych spadkobierców, i że żadne Prawne poszukiwanie do tych kapitałów, nie jest stosowne. W tym celu Kommissya Rządowa Sprawiedliwości obowiązaną jest wydać w Królestwie stosowne rozporządzenia, i znieść się z właściwemi Władzami Cesarstwa względem wezwania sukcessorów, na zasadzie art. 1023 i 1024. Znoszenia się tego rodzaju uskuteczniane być mają przez Ministra Sekretarza Stanu Królestwa, który względem dopełnienia tych wezwań, wyda odpowiednie rozporządzenia (1).

(1) Porównać ustęp 3ci rozporządzenia K. R. S. z d. 21 Kwietnia (3 Maja) 1854 r. N. 7579, które zamieszczone jest pod literą *b* przy punkcie 1 niniejszego Zdania Rady Państwa.

7° Jeżeli zaś kapitały zostały się po osobach nie zamieszkałych stale, lecz tylko czasowo w Królestwie przebywających, w takim razie powinny być wydane spadkobiercom na mocy świadectw wymaganych przepisami praw Cesarstwa. Kommissya Sprawiedliwości zgodnie z otrzymaną informacyą od tego Sądu

lub Władzy, które na mocy dodatku do uwagi 2éj art. 1066 (Dalszy ciąg V) wykrywały po zmarłym pozostały majątek, i przedsiębrały środki celem zachowania onego w całości, winna jest zawiadomić Władze Cesarstwa o wykrytym majątku zmarłego, i o rezultacie swoich rozporządzeń względem wynalezienia spadkobierców w Królestwie znajdować się mogących (1).

(1) Porównać ustęp 4ty rozporządzenia K.R.S. z d. 21 Kwietnia (3 Maja) 1854 r. N. 7579, które zamieszczone jest pod literą *b* przy punkcie 1 niniejszego Zdania Rady Państwa.

8° Autentyczność plenipotencyj od osób przebywających w Królestwie, do zastawy w Zakładach Kredytowych, dóbr będących w Cesarstwie, poświadczoną być ma na zasadzie ogólnéj w poprzedzających artykułach wyłożonéj. Pełnomocnictwa takowe winny być składane Władzom Rządowym Cesarstwa w oryginale, a jeżeli są sporządzone w języku Polskim, w takim razie i z przekładem, podług decyzyi Kommissyi Sprawiedliwości poświadczonym. Kopje z poświadczonéj tym sposobem plenipotencyi i tłumaczeń, Kommissya Sprawiedliwości obowiązaną jest przesłać Ministrowi Sekretarzowi Stanu Królestwa, w sposób, jaki do przesyłek pieniężnych jest ustanowiony. Minister Sekretarz Stanu przy odesłaniu, gdzie należy takowych nadesłanych sobie kopij, zaświadcza za każdym razem o ich odebraniu, porządkiem przepisanym (2).

(2) Porównać ustęp 5ty rozporządzenia K.R.S. z d. 21 Kwietnia (3 Maja) 1854 r. N. 7579, które zamieszczone jest pod literą *b*, przy punkcie 1 niniejszego Zdania Rady Państwa.

9° Opłaty przypadające od aktów przedstawianych Władzom Cesarstwa, a sporządzonych w Królestwie, ściągane być winny przy wykonywaniu tychże aktów w Cesarstwie. Jeżeli akta te spisane są na papiérze prostym albo téż na stęplowym nie właściwéj ceny,

nie stanowi to przeszkody do ich produkowania, lecz przypadająca należytość za papiér stęplowy, winna być od produkującego dla wniesienia do Skarbu ściągniętą.

E. *Spory między Władzami Rossyjskiemi a osobami prywatnemi w Królestwie Polskiém.*

W przedmiocie tym obowiązuje postanowienie Ks. Namiestnika Króle. z d. 10 Maja 1817 r. (D. P. T. III, str. 182), w osnowie następującéj:

Chcąc zapobiedz wątpliwości jakaby zajść mogła z powodu sporów prawnych między prywatnemi a Skarbem Jego Cesarsko-Królewskiéj Mości Rossyjskim, lub Władzami Rossyjskiemi w Królestwie Polskiém na rzecz tegoż Skarbu działającemi, postanowiliśmy i stanowiemy:

> iż wszelkie spory z mocy kontraktów, liwerunków, kaucyów lub jakichkolwiek innych działań między Władzami Rossyjskiemi na rzecz Skarbu Imperyum Rossyjskiego czyniącemi a prywatnemi, uważane tak być mają jak interessa tyczące się Skarbu Królestwa Polskiego, i w drodze Administracyjnéj toczonemi być powinny.

Porównać postanowienia Rady Administracyjnéj z d. $^{5}/_{17}$ Października 1843 r. i z d. 22 Lipca (3 Sierpnia) 1847 r. zamieszczone w odsyłaczu do art. 561 K. P. S.

F. *Co do prawa wywozowego.* Porównać postanowienie Najwyższe z d. $^{3}/_{14}$ Listopada 1816 r. (D. P. T. II, str. 267), które zamieszczone jest pod literą *c*, w ustępie 1 przy art. 12 K. C. P.

G. Oprócz tego porównać przypiski zamieszczone w odsyłaczu do art. 12 K. C. P.

12. Przepisy artykułu poprzedzającego nie będą w niczém ubliżać traktatom jakie w tym względzie są lub będą zawarte (1).

---

(1) W przedmiocie tym istnieją rozmaite przepisy, które zamieszczają się tu w porządku następującym:

I. *Co do opłaty wywozowéj*, która inaczéj zwaną jest *Abszoss*, *Recht des Abzuges*, *oder Abschosses*, *und Nachsteuer*, *jus gabellæ*, *droit de retraction*, ta na zasadzie praw wzajemności z Rządami Państw zagranicznych, zniesioną została, jako to:

a) Względem poddanych *Królestwa Saskiego*, tak od nabytego jako też w spadku przypadającego majątku,— postanowieniem Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 12 Czerwca 1810 r. (D. P. K.W. T. II, str. 233).

b) Względem poddanych *Westfalii* od majątków, spadków i legatów,—takiémże postanowieniem z d. 1 Marca 1811 r. (D. P. K. W. T. III, str. 221).

c) Względem poddanych *Cesarstwa Rossyjskiego* co do własności nabytych bądź przez kupno, bądź prawem następstwa, postanowieniem Królewskiém z d. 2/14 Listopada 1816 r. (D. P. T. II, str. 267).

d) Względem poddanych *Królestwa Pruskiego* konwencją pod d. 3 Maja 1824 r. zawartą, a pod d. 23 Września t. r. ratyfikowaną, (D. P. T. IX, str. 75) i stanowiącą.

Art. 1. W przypadku wyprowadzenia majątków, pieniędzy, lub innych własności ruchomych jakiegobądź rodzaju, z Państw Najjaśniejszego Cesarza Imci Wszech Rossyi, Króla Polskiego, do Państw Najjaśniejszego Króla Imci Pruskiego i nawzajem, czyli takowe wyprowadzenie wynikłoby z przeniesienia się, ze spadku, z zapisu, z posagu, z darowizny, czy też z innéj jakiéjkolwiek przyczyny, nie będzie pobieranym ani podatek emigracyjny, ani żadna opłata wywozowa.

Art. 2. Takowe uchylenie opłat wspomnionych ściągać się będzie nietylko do przypadków w których pobór onychże był uskutecznionym na korzyść Skarbu Publicznego, lub na rzecz Panującego, ale i do tych przypadków, gdzie dochód ztąd wynikający wpływał do Kass Gmin, fundacyj pobożnych, Kościołów, Klasztorów, Opactw, Jurysdykcyj patrymonialnych i Korporacyj, lub jakichkolwiek osób prywatnych.

Art. 3. Wyjęcie z pod opłaty uiszczanéj dotychczas od wyprowadzania funduszów i własności ruchomych, a która niniejszym Aktem zostaje uchyloną, nie może w żadnym przypadku uwalniać od tych opłat, podatków i należności, jakie każdy z układających się Rządów pobiéra, lub mógłby pobierać w przyszłości z wszelkich majątków ruchomych i nieruchomych, w obrębie krajów władzy swojéj uległych.

Art. 4. Postanowienia objęte artykułami 1 i 2 będą miały zupełny swój skutek nietylko w przypadkach na przyszłość wydarzyć się mogących, lecz i w tych wszystkich gdzieby do dnia wymienionych ratyfikacyj, opłaty niniejszą Konwencyą uchylone, nie były jeszcze rzeczywiście i ostatecznie pobranemi.

Art. 5. Rozporządzenie Rządu Polskiego w dniu 28 Maja 1822 r. wydane, a dotyczące opłaty wywozowéj czyli detrakcyjnéj w ogólności, nie będzie mogło być zastósowaném do kapitałów, które bądź do Kass lub Instytutów Pruskich, bądź do mieszkańców prywatnych kraju Pruskiego należą. Nawzajem wydawanemi będą, bez ulegania opłacie wywozowéj, kapitały należące do Kass i Instytutów Polskich, lub do mieszkańców prywatnych Królestwa Polskiego.

e) Względem poddanych *Cesarstwa Austryackiego* od spadków i innych majątków, będących własnością osób zagranicznych, a z krajów Królestwa Polskiego wyprowadzanych,— postanowieniem Ks. Namiestnika Kr. z d. 28 Czerwca 1825 r. (D. P. T. IX, str. 340).

Podobnież i co do takich samych majątków opłata wywozowa zniesioną została postanowieniami Rady Administracyjnéj, w rozmaitych epokach zapadłemi, jako to:

f) Względem poddanych *Królestwa Szwecyi i Norwegii*,— w d. 23 Maja 1827 r. (D. P. T. XI, str. 511).

g) Względem poddanych *Królestwa Hiszpańskiego*, — w d. 30 Czerwca t. r. (D. P. T. XI, str. 526).

h) Względem poddanych *Wielkiego Księstwa Hesskiego i Królestwa Duńskiego*, — w d. 24 Lipca t. r. (D. P. T. XII, str. 3,—6).

i) Względem poddanych *Księstwa Oldenburgskiego*, — w d. 22 Lipca 1828 r. (D. P. T. XII, str. 166).

k) Względem poddanych *Królestwa Bawarskiego*,—w d. 30 Grudnia t. r. (D. P. T. XII, str. 306).

l) Względem poddanych *Królestwa Sardyńskiego*, — w d. 7 Września 1829 r. (D. P. T. XII, str. 430).

ł) Względem poddanych *Francyi*, — w d. 1 Lipca 1830 r. (D. P. T. XIII, str. 106).

m) Względem poddanych *Królestwa Wirtembergskiego*,— w d. 20 Września (1 Października) 1832 r. (D. P. T. XV, str. 29).

n) Względem poddanych *Związku Szwajcarskiego i Rzeczypospolitéj Bearneńskiéj*, — w d. 22 Września (4 Października) 1833 r. (D. P. T. XV, str. 340).

o) Względem poddanych *Królestwa Niderlandzkiego*,— w d. $^{4}/_{16}$ Września 1834 r. (D. P. T. XVI, str. 159).

p) Względem poddanych *Księstwa Waldek*, — w d. $^{4}/_{16}$ Grudnia 1842 r. (D. P. T. XXXI, str. 243).

q) Względem poddanych *Księstwa Heskiego*,— w d. $^{12}/_{24}$ Lutego 1843 r. (D. P. T. XXXI, str. 321).

r) Względem poddanych *Królestwa W. Brytanii i Irlandyi*, — w d. 20 Kwietnia (2 Maja) 1843 r. (D. P. T. XXXII, str. 23).

s) Względem poddanych *Królestwa Hanowerskiego*, — w d. $^{7}/_{19}$ Sierpnia 1856 r. (D. P. T. L, str. 27).

t) Względem poddanych *Królestwa Portugalskiego*, — Konwencyą pod d. $^{3}/_{15}$ Maja 1844 r. zawartą, a pod d. 8 Lipca t. r. ratyfikowaną, (D. P. T. XXXVI, str. 21) i stanowiącą:

Art. 1. Poddanym Najjaśniejszéj Królowéj Portugalskiéj wolno będzie obejmować w Cesarstwie Rossyjskiém, jako też i Królestwie Polskiém, spadki, dostające się im na mocy testamentu, lub bez takowego, bądź po ich spółziomkach, bądź po poddanych Jego Cesarskiéj Mości, bądź też po wszelkich innych cudzoziemcach. Od takowych spadków nie będą ulegali żadnéj takiéj opłacie lub taxie, któréj nie ulegają, w podobnych przypadkach, właśni Najjaśniejszego Cesarza Wszech Rossyi poddani.

Art. 2. Nawzajem, poddanym Najjaśniejszego Cesarza Wszech Rossyi dozwolono będzie w Państwach Najjaśniejszéj Królowéj Portugalskiéj obejmować spadki, dostające się im, na mocy testamentu, lub bez takowego, bądź po ich spółziomkach, bądź po poddanych Jéj Królewskiéj Mości, bądź też po wszelkich innych cudzoziemcach. Od takowych spadków nie będą ulegali żadnéj takiéj opłacie lub taxie, któréj nie ulegają, w podobnych przypadkach, właśni Najjaśniejszéj Królowéj Portugalskiéj poddani.

Art. 3. Poddani Portugalscy mogą wywozić z Cesarstwa Rossyjskiego i Królestwa Polskiego spadki i inne należące do nich mienie, bez ulegania za to jakimkolwiek potrąceniom (droit de détraction) na korzyść Skarbu Cesarskiego. Również i nawzajem poddani Cesarstwa Rossyjskiego i Królestwa Polskiego, mogą wywozić z Państw Najjaśniejszéj Królowéj Portugalskiéj spadki i inne należące do nich mienie, bez ulegania jakimkolwiek potrąceniom na korzyść Skarbu Portugalskiego.

Art. 4. Objęte powyższemi artykułami przepisy mieć będą zupełną moc, nie tylko we wszystkich przypadkach na przyszłość, lecz nawet w każdym takim przypadku, gdy uchylane powołanemi artykułami opłaty, nie zostały jeszcze rzeczywiście i ostatecznie ściągnięte do dnia podpisania niniejszéj Konwencyi.

Art. 5. Rozumie się, że przepisy objęte w art. 1 i 2 nie zmieniają przepisów prawa, istniejących w Państwach obu Wysokich Stron umawiających się, co do warunków pod jakiemi wolno jest cudzoziemcom w ogólności odziedziczać dobra ziemskie, lub inne jakiekolwiek nieruchomości.

Również rozumie się, że przepisy art. 3 nie zmieniają ustaw celnych i taryf, obecnie obowiązujących lub mogących być na przyszłość wydanemi w Państwach obu Wysokich Stron umawiających się.

Art. 6. Konwencya niniejsza będzie miała moc obowiązującą, w całéj rozległości obu Państw, tak w ich teraźniejszych, jako i przyszłych granicach, dokąd wstęp mają lub mieć będą cudzoziemcy.

u) Wreszcie względem poddanych *Królestwa Belgijskiego*,— Konwencyą pod d. 2/14 Lutego 1846 r. zawartą, a pod d. 12/24 t. m. i r. ratyfikowaną (D. P. T. XXXVII, str. 431) i stanowiącą:

Art. 1. Poddanym Najjaśniejszego Cesarza Wszech Rossyi wolno będzie obejmować w Państwach Najjaśniejszego Króla Belgów spadki, przypadające im beztestamentowo, lub na mocy testamentu, bądź po ich spółziomkach, bądź po poddanych Najjaśniejszego Króla Belgów, bądź też po wszelkich innych cudzoziemcach. Od takowych spadków nie będą ulegali żadnéj opłacie lub taxie, którym nie ulegają w podobnych przypadkach właśni Najjaśniejszego Króla Belgów poddani.

Nawzajem, poddanym Najjaśniejszego Króla Belgów dozwoloném będzie w Cesarstwie Rossyjskiém i Królestwie Polskiém obejmować spadki, przypadające im beztestamentowo, lub na mocy testamentów, tak po ich spółziomkach, jako też i po poddanych Jego Cesarskiéj Mości, lub innych cudzoziemcach. Od takowych spadków nie będą ulegali żadnéj takiéj opłacie lub taxie, jakim nie ulegają w podobnych przypadkach właśni Najjaśniejszego Cesarza Wszech Rossyi poddani.

Art. 2. Taż sama wzajemność istnieć będzie dla poddanych obu Państw, co do darowizn pomiędzy żyjącymi.

Art. 3. Poddani Cesarstwa Rossyjskiego i Królestwa Polskiego, będą mogli wywozić z Królestwa Belgijskiego spadki i inne należące do nich mienie, bez ulegania za to jakimkolwiek potrąceniom (droit de détraction) na korzyść Skarbu Belgijskiego. Również i nawzajem poddani Belgijscy będą mogli wywozić z Cesarstwa Rossyjskiego i Królestwa Polskiego spadki i inne należące do nich mienie, nie podlegając żadnym potrąceniom na korzyść Skarbu Cesarstwa.

Art. 4. Przepisy, powyższemi artykułami objęte, mieć będą zupełną moc nietylko we wszystkich przypadkach na przyszłość, lecz wówczas nawet, gdy uchylane powołanemi artykułami opłaty, do dnia podpisania niniejszéj Konwencyi, nie zostały jeszcze rzeczywiście i ostatecznie ściągnięte.

Art. 5. Rozumie się, że przepisy art. 1 nie zmieniają przepisów prawa w Państwach Obu Wysokich umawiających się Stron istniejących, co do warunków, pod jakiemi wolno jest cudzoziemcom w ogólności odziedziczać dobra ziemskie lub inne jakiekolwiek nieruchomości.

II. Podług postanowienia Królewskiego z d. 25 Maja (6 Czerwca) 1820 r. (D. P. T. VII, str. 36) prawo zwane *jus albinagii*, na mocy którego rozmaite Rządy odziedziczały dobra, któreby poddani zagraniczni w ich państwach posiadali, zniesioném zostało na korzyść poddanych *Królestwa Obojga Sycylii*, oraz *Arcyksięstwa Parmy, Placencyi i Guastallii*

III. *Wzajemne prawa poddanych Królestwa Polskiego i Pruskiego, oraz przepisy co do majątków nieruchomych przeciętych linią graniczną między temi dwoma Państwami.*

Podług traktatu, między Najjaśniejszym Cesarzem Wszech Rossyi i Najjaśniejszym Królem Pruskim zawartego w Wiedniu d. 21 Kwietnia (3 Maja) 1815 r. (D. P. T. II, str. 348), w przedmiocie tym obowiązują przepisy zawarte w art. 8 do 30 włącznie, oraz w art. 41, a mianowicie:

Art. 8. Prawo poddanego różno-rządowego (sujet mixte) co do własności, będzie uznane i utrzymane.

Art. 9. Każda osoba nie pod jednym tylko rządem własności posiadająca, obowiązaną jest w przeciągu jednego roku, rachując od daty ratyfikacyi niniejszego traktatu, złożyć na piśmie obranego sobie stałego zamieszkania deklaracyę przed urzędem najbliższego miasta, lub rządcą powiatu, albo też władzą cywilną najbliższą w kraju który sobie obrała. Przez takową deklaracyę którą wzmiankowane urzędy lub inne władze do rządu wyższego prowincyonalnego przesłać są winne, każdy staje się wraz z familią wyłącznie poddanym tego Monarchy, w którego krajach wybrał zamieszkanie.

Art. 10. Co się tycze małoletnich i innych osób pod opieką lub kuratelą będących, opiekuni lub kuratorowie obowiązani są za nich złożyć takową deklaracyę w czasie oznaczonym.

Art. 11. Gdyby który właściciel różno-rządowy zaniedbał podania deklaracyi zamieszkania, w oznaczonym przeciągu roku jednego, uważanym będzie za poddanego tego mocarstwa, w którego krajach miał ostatecznie zamieszkanie, gdyż zamilczenie jego w tym przypadku uważane będzie za deklaracyę.

Art. 12. Każdy właściciel różno-rządowy (*propriétaire mixte*), pomimo złożonéj raz już deklaracyi zamieszkania, nie utraci jednak prawa aż do lat ośmiu od daty ratyfikacyi niniejszego traktatu, przeniesienia się pod inne panowanie, za podaniem nowéj deklaracyi zamieszkania, i złożeniem zezwolenia mocarstwa, pod którego rządem osiąść pragnie.

Art. 13. Właściciel różno-rządowy, który złożył deklaracyę zamieszkania, lub uważany jest jakby ją złożył podług brzmienia art. 11, nie będzie zniewalany do wyzuwania się w jakiejkolwiekbądź epoce z własności jakieby mógł posiadać w krajach monarchy, którego nie jest poddanym. Używać będzie, co do tych własności, wszelkich praw, posiadaczom właściwych. Używać może ich dochodów, w kraju przez siebie zamieszkałym, nie podlegając opłatom exportacyi. Będzie równie mógł sprzedawać też własności, i wyprowadzić ich wartość z kraju, bez jakiejkolwiekbądź opłaty.

Art. 14. Prerogatywy w artykule poprzedzającym wymienione, rościągają się tylko do dóbr posiadanych przez właścicielów różnorządowych w epoce ratyfikacyi traktatu niniejszego.

Art. 15. Też same jednak prerogatywy służą wszelkim nabyciom w jednym z dwóch Państw, uzyskanym prawem następstwa, małżeństwa, lub darowizny dóbr, które, w epoce ratyfikacyi niniejszego traktatu, należały do właściciela różno-rządowego.

Art. 16. W przypadku, gdyby na którego z mieszkańców dziś, pod jednym tylko z tych dwóch rządów własność mającego, spadł majątek jakikolwiek tytułem następstwa, zapisu, darowizny lub małżeństwa w drugim państwie, właściciel ten będzie równie uważany za właściciela różno-rządowego i obowiązany będzie złożyć w oznaczonym czasie deklaracyę stałego zamieszkania. Takowy termin roku jednego rachować się będzie od dnia, w ktorym okaże prawny dowód swojego nabycia.

Art. 17. Wolno będzie właścicielowi różno-rzędowemu lub jego pełnomocnikowi udać się w każdym czasie

z jednéj possessyi do drugiéj, i tym końcem wolą jest obu Dworów, aby Rządca najbliższéj prowincyi wydawał potrzebne na żądanie stron paszporta. Te paszporta dostateczne będą do przejazdu z jednego do drugiego kraju, i będą za takowe zobopólnie uznawane.

Art. 18. Do właścicielów dóbr granicą przeciętych zastosowane będą względem tychże dóbr prawidła najswobodniejsze.

Takowi właściciele rożno-rządowi, ich służący, i włościanie tamże zamieszkali, będą mieli prawo przejścia i wracania z narzędziami ornemi, dobytkiem, naczyniami etc. etc. z jednéj części possessyi przez granicę przeciętéj, do drugiéj, bez względu na różnicę Państwa; równie przeprowadzania z jednego miejsca na drugie zbożowych zbiorów, wszelkich produktów gruntowych, dobytku, i własnych fabrykantów, niepotrzebują paszportów, bez przeszkody, bez cła i jakiéjkolwiek opłaty.

To dobrodziejstwo służy tylko płodom przyrodzonym i przemysłowym majątków linią demarkacyjną przeciętych. Nadto rozciąga się tylko do posiadłości równin granicą przeciętych, a należących do jednego i tego samego właściciela, z jednéj i z drugiéj strony linii demarkacyjnéj w odległości mili jednéj (których 15 na jeden stopień) (1).

(1) W rozwinięciu przepisu zawartego w art. 18 i 19 niniejszego traktatu, Namiestnik Kr. pod d. 24 Lutego 1816 r. (D. P. T. I, str. 215) wydał następujące postanowienie:

Art. 1. Zaraz po ukończeniu planu i wygotowaniu dokładnéj mappy nowego rozgraniczenia, przepisem art. 40 traktatu z Austryą (a), a art. 41 traktatu z Prusami wskazanych, wygotuje Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych dokładną listę dóbr, które wyż wymienioném rozgraniczeniem przecięte zostały.

(a) Traktat ten zamieszczony jest tu niżéj w Ustępie IV, pomiędzy odsyłaczami do art. 12 K. C. P.

Art. 2. Że zaś w stosunku do art. 11 traktatu

z Austryą, oraz artykuł 9 traktatu z Prussami, każda osoba nie pod jednym tylko Rządem własność posiadająca, obowiązana jest w przeciągu jednego roku, rachując od daty ratyfikacyi wymienionych traktatów, złożyć na piśmie obranego sobie stałego zamieszkania, deklaracyą przed Urzędem najbliższego miasta lub Rządcą powiatu, albo też Władzą Cywilną najbliższą w kraju, który sobie obrała i też deklaracye przez wzmiankowane Urzędy lub inne Władze do Rządu wyższego Prowincyonalnego, przesłane być winny; w przeciwnym przypadku, nieskładający deklaracyi właściciel różnorządowy tego kraju ma być poddanym, w którego krajach miał ostateczne swe zamieszkanie, tedy w stosunku do ustanowień tych, ułoży Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych tabellę wyjaśniającą w którym kraju właściciele wymienionych w art. 1 niniejszego urządzeniu dóbr rozgraniczeniem przeciętych zamieszkanie swe mają.

Art. 3. Tabelle w tym sposobie ułożone tak co do nazwisk dóbr, które rozgraniczeniem przecięte zostały, jako też co do istotnych przez właścicieli tychże dóbr obranych, lub z powyższych przepisów wynikających zamieszkań ich, kommunikować będzie Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych, Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości, która z swéj strony wygotowawszy z tychże tabell wypisy każdego w oddzielności województwa dotyczące się, poleci właściwym Sądom Cywilnym:

iżby te wszelkie spory o nieruchomy majątek granicą przecięty, bez względu czyli część onegoż w sporze będąca w jednym lub drugim kraju położoną jest, rozsądzały, jeśli z tabell powyższych okazuje, iż właściciel dóbr granicą przeciętych, zamieszkanie swe ma w kraju Królestwa Polskiego; przeciwnie zaś w decyzye wszelkich podobnych sporów niewdawały się, i forum Sądów swych, za niewłaściwe uznawały, jeżliby z rzeczonych tabell wyjaśniało się, iż zamieszkanie właściciela dóbr granicą przeciętych, nie jest w Królestwie Polskiém.

Art. 4. Również poleci Kommissya Rządowa Sprawie-

dliwości wszelkim Władzom Cywilnym Sądowym, iżby w każdym wypadku, ile razy w podobnych processach Kommissya miejscowa, dla wyjaśnienia sporu w kwestyi będącego, na gruncie za granicą będącym potrzebną będzie, wezwały Władze właściwe zagraniczne o zesłanie tejże Kommissyi, wyrażając dokładnie fakta, jakie przez miejscową Kommissyę wyjaśnione być mają i na wzajem podobnież roztrząśnienie miejscowe, też Władze Cywilne Sądowe na żądanie Władz zagranicznych tam uzupełniały, gdzie rozstrzygnienie processów do tychże Władz zagranicznych należy.

Art. 5. Władza Sądowa, od której wykonanie wyroku za granicą zapadłego, co do części gruntu w Królestwie Polskiém leżącego, żądaném będzie, ma natychmiast temuż żądaniu w ówczas zadość uczynić, skoro z tabelli wymienionéj przekona się, iż właściciel rozdzielonych granicą dóbr, w tym kraju ma zamieszkanie, w którym wyrok zapadł.

Art. 6. Że zaś stosownie do art. 14 traktatu z Austryą, jako też art. 12 traktatu z Prusami, każdy właściciel różno-rządowy, nie utraca prawa w ciągu lat ośmiu, od ratyfikacyi powyższego traktatu rachując, zamieszkanie swe zmienić, zaczém Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych, o każdém zaszłém zdarzeniu zmiany zamieszkania przez właściciela dóbr granicą przeciętych, uwiadomi Kommissyę Rządową Sprawiedliwości, a ta zawiadomi o tém właściwe Sądy, w celu sprostowania podług tego tabell art. 1 i 2 niniejszego urządzenia wzmiankowanych.

Art. 19. Poddani jednego i drugiego mocarstwa, mianowicie przewodnicy trzód i pasterze, będą i nadal używać praw, prerogatyw, i przywilejów, jakie im dotąd służyły. Nie będzie również czyniona żadna przeszkoda w codziennych stosunkach mieszkańców przygranicznych *(Gränz Verkehr)* (1).

(1) Porównać przypisek zamieszczony do powyższego artykułu 18.

Art. 20. Rozstrzygnienie sporu o nieruchomy majątek granicą przecięty, należy do jurysdykcyi miejscowéj kraju, w którym posiadacz ma stałe mieszkanie; wypełnienie zaś wyroku — do jurysdykcyi miejsca, w którém zakwestynowana nieruchomość jest położona. To urządzenie mieć będzie moc swoją do lat 10, po upłynieniu których obadwa Wysokie Dwory zachowują sobie ułożyć się o inne w téj mierze prawidła, jeżeli tego uznają potrzebę (1).

(1) Prawidła, o jakich artykuł ten wspomina, objęte są *Deklaracyą między Rządem Rossyjskim a Pruskim*, d. $^{19}/_{31}$ Grudnia 1835 r. w Berlinie zawartą, która postanowiła: (D. P. T. XVIII, str. 17).

Zasada stanowiąca właściwość Sądu. § 1. Główna posiadłość dóbr linią graniczną między Królestwem Polskiem a Księstwem Poznańskiém przedzielonych, bądź do osób prywatnych, bądź do gmin, instytutów lub zakładów publicznych należących, służyć będzie za zasadę do ustanowienia właściwości Sądu w jednym z dwóch krajów w sporach zachodzących o też dobra.

Znamiona głównéj posiadłości. § 2. Uważać się będzie za główną posiadłość ta część nieruchomości linią graniczną przedzielonéj, któréj nazwiskiem ogólnie są nazywane wszystkie przyległości i przynależytości połączone z nią stale stosunkami gospodarstwa lub innemi.

Jeżeli nieruchomość linią graniczną przedzielona, składa się z pojedynczej własności, ta jej część za główną posiadłość będzie poczytaną, na któréj się znajdują zabudowania dworskie i zakłady gospodarskie.

O hypotekach. § 3. Księgi hypoteczne będą utrzymywane według prawideł następujących:

a) Jeżeli posiadłości, złożone z kilku wsi lub całych kluczów, tak są przedzielone linią graniczną, iż całe wsie lub folwarki, należące do głównéj posiadłości, znajdują się w obrębie jednego kraju,— księgi hypoteczne będą utrzymywane przez Sądy Polskie i Sądy Pruskie, każden tych wsi i folwarków które w obrębie ich jurisdykcyi są położone.

b) Jeżeli realności pomniejsze, jako to, młyny, osady, pola, łąki, pastwiska, lasy, owczarnie, karczmy, domy i zakłady dozorców leśnych oraz polnych, cegielnie, huty, smolarnie, i papiernie, są przedzielone od głównéj posiadłości linią graniczną w tym sposobie, że się dostały w obręb kraju, pod którego Rządem nie znajdują się dobra do jakich należą, — Sądy miejscowe, w obrębie których realności te leżą, nie są obowiązane utrzymywać dla nich oddzielnych ksiąg hypotecznych, lecz

c) Będą Sądy miejscowe utrzymywać księgi hypoteczne, jeżeli powyżej wspomniane pomniejsze realności oddane są posiadaczom prywatnym na własność, za oddzielnym tytułem.

d) We wszystkich przypadkach, gdy podług niniejszych przepisów księga hypoteczna własności złożonéj z kilku włości, wsi lub folwarków utrzymywaną będzie w części przez Sądy Polskie, a w części przez Sądy Pruskie,—wierzyciel, który nabył hypotekę na całą własność, powinien o jéj zapisanie postarać się w Sądach obu Państw; jeżeli zaś służy mu hypoteka tylko na części własności, zgłosi się o wpisanie swego prawa do Sądu tego, który rzeczonéj części utrzymuje księgę hypoteczną.

O regulacyi hypotek. § 4. Hypoteka, według prawideł § 3 utrzymywać się mająca, uregulowaną będzie w każdém Państwie stosownie do przepisów w niém obowiązujących. Regulowana będzie hypoteka tylko dóbr właścicieli prywatnych, i tych, którzy, po ogłoszeniu Królestwa Polskiego, według Ustaw Sejmowych z r. 1818 i 1825 własności swéj hypotecznie jeszcze nie ustalili.

W tenże sam sposób postąpi się względem dóbr poddanych Pruskich, które się w podobnym znajdują przypadku, to jest, że nowa regulacya hypotek równie będzie miała miejsce jedynie co do dóbr, których właściciele dotąd nie ustalili tytułu własności według praw Pruskich.

Forum do sądzenia spraw. § 5. W sporach zachodzących o nieruchomości linią graniczną przedzielone, jako też w popieranych o nie subhastacyach, Sądy obu Państw zachowają te prawidła:

a) Jeżeli spór zajdzie o całkowitą nieruchomość, takowy rozstrzygać będzie Sąd, w obrębie którego główna posiadłość znajduje się:

b) Tenże sam Sąd zajmie się rozpoznaniem sporu, jeżeli zajdzie o samą nieruchomość linią graniczną przedzieloną.

c) Jeżeli zajdzie spór o nieruchomość, która, składając część całkowitéj własności granicą przedzielonéj, leży wyłącznie w obrębie jednego z dwóch Państw, takowy rozsądzać będzie Sąd, pod którego jurisdykcyą, ze względu na miejscowe swe położenie, znajduje się taż nieruchomość.

d) Spory wynikające z hypotek, rozpoznawać będą Sądy utrzymujące księgi hypoteczne.

Forum do exekucyi. § 6. Wykonanie wyroków poszukiwane będzie w Sądzie tego kraju, w którym nieruchomość jest położona, i stosownie do form w tymże kraju obowiązujących.

Wykonanie to przez Sądy będzie dopuszczoném, o ile wyroki zapadłe nie będą przeciwne prawom kraju, w obrębie którego mają być wykonane.

Prawidło przechodnie. § 7. Powyższe przepisy nie stosują się do spraw już wytoczonych, które pertraktowane daléj będą w Sądzie przed który wytoczone zostały.

Zakres trwania niniejszego układu. § 8. Układ niniejszy obowiązywać będzie tak długo, dopókąd oba Rządy nie uznają potrzeby umówienia się z sobą o inne zasady.

Ogłoszenie. § 9. Układ ten w dwóch egzemplarzach sporządzony i podpisany, po nastąpionéj wymianie, będzie w obu Państwach ogłoszony. (To ogłoszenie w Królestwie Polskiém nastąpiło d. $^{12}/_{24}$ Maja 1836 r.).

Art. 21. Młyny, fabryki, i rękodzielnie założone na rzekach stanowiących granicę, podlegać będą samowładności tego Monarchy, w którego kraju jest położona wieś lub miejsce, do którego też młyny, fabryki, lub rękodzielnie należą.

W przypadku gdyby te zakłady były prywatną własnością, polecono będzie Kommissarzom do rozgraniczenia wyznaczonym, roztrząsnąć na miejscu i ustanowić podług wzajemnych praw słuszności i o-

kolicznośći miejscowych, pod którego z Monarchów panowaniem takowe zakłady zostawać mają.

Rozumieć jednak należy, iż nie będzie wolno nowych podobnego rodzaju robić zakładów bez wzajemnego zezwolenia Rządów, do których brzegi należą.

Art. 22. Spław czyli żegluga na wszystkich rzekach i kanałach, we wszystkich częściach dawnéj Polski (w r. 1772) w całéj ich rozciągłości aż do ujścia, tak wdół jako i wgórę, czyli te rzeki są nateraz spławne, lub się naprzyszłość spławnemi uczynią, jakoteż na kanałach, któreby mogły być utworzone, będzie wolny w ten sposób, iż nie będzie mógł być zabroniony żadnemu z mieszkańców prowincyj Polskich pod Rządami Rossyjskim i Pruskim zostających.

Też same prawidła ustanowione dla poddanych obudwóch wysokich mocarstw, zastosowane będą i do portów przez tychże poddanych uczęszczanych. Rozumie się jednak, iż tu jest mowa o portach, do których przez powyższe rzeki, kanały i wody przybyć mogą, albo też za pomocą *Haffu* dla wejścia do portu *Królewca.*

Art. 23. Prawa holowania i przybijania do brzegów rzek i kanałów będą wspólne dla wszystkich wyżej wyrażonych poddanych. Flisy jednak podlegać będą przepisom policyjnym, co do odbywania żeglugi wewnętrznéj.

Art. 24. Dla tém większego wolności spławu zapewnienia i nadania mu ruchu, jako też zniesienia wszelkich przeszkód na przyszłość, obiedwie wysokie strony kontraktujące ugodziły się ustanowić jeden tylko rodzaj opłaty od spławu zastosowany do objętości i wymiaru statków lub wagi ładunku. Wyznaczeni będą z obu stron Kommissarze do urządzenia téj opłaty, która będzie bardzo umiarkowana, i przeznaczona jedynie na utrzymywanie rzek i kanałów powyższych w stanie spławności. Ta opłata raz przez obadwa Dwory uznana, nie będzie mogła być zmieniona jak za wspólném ich zezwoleniem. Podobnyż układ nastąpi, względem oznaczenia miejsc poboru tychże opłat. Ustanowione w tym sposobie cło, pobierane będzie na gruncie każdego z dwóch mocarstw kontraktujących i na rachunek każdego z nich respective.

Gdyby jednakże które z tych dwóch mocarstw kontraktujących utworzyło własnym kosztem nowy kanał, poddani Najjaśniejszego Króla Imci Pruskiego, nie będą mogli podlegać nigdy opłatom od spławu wyższym nad te, które poddani Najjaśniejszego Cesarza Wszech Rossyi wnosić będą. Wzajemność w téj mierze będzie zupełna.

Art. 25. W skutku zasady przyjętéj w artykule poprzedzającym, wszystkie jakiekolwiek opłaty uciążliwe, jako to, składowego od towarów przewożnych (d'entrepôt), przeładowania fraktu (de romprecharge), składu towarów zagranicznych (d'étape), przywileju miejscowych statków (de non-allége), i inne podobnego rodzaju, które mogły być używane wbrew wolności spławu rzek, wód, i kanałów powyższych, w całéj ich rościągłości będą na zawsze zniesione.

Art. 26. Co się tyczy praw lub przywilejów niektórych miast i portów, któreby mogły naruszać prawa własności, i tém samém sprzeciwiały się zasadom wzajemnie przyjętym, zgodzono się, iż takowe prawa lub przywileje rozpoznane będą przez Kommissyę złożoną z Kommissarzów obu Dworów dla potrzebnych układów względem zniesienia onych, i dla nadania handlowi wolności i ruchu do pomyślności jego potrzebnych.

Kommissarze do tego przedmiotu przeznaczeni, będą niezwłocznie mianowani, a czynność ich ukończona, przejrzana i zatwierdzona być powinna najpóźniéj w sześć miesięcy od daty ratyfikacyi niniejszego Traktatu.

Art. 27. Wolno będzie każdemu z dwóch Mocarstw ustanowić w kraju drugiego, Konsulów lub Agentów handlowych, z obowiązkiem jednakże, aby złożyli do tego upoważnienie, stosowne do form używanych.

Art. 28. Dla podniesienia ile możności rolnictwa we wszystkich częściach dawnéj Polski, dla wzbudzenia przemysłu w mieszkańcach, ustalenia ich pomyślności, obiedwie wysokie strony kontraktujące, nie chcąc zostawić żadnéj wątpliwości o widokach swych dobroczynnych i ojcowskich w tym względzie, umówiły się aby na przyszłość i na zawsze dozwolić między wszystkiemi ich prowincyami Polskiemi (od daty 1772) nieograniczonéj cyrkulacyi wszystkich produktów i płodów ziemi i przemysłu tychże Prowincyj. Kommissarze mianowani do układów podług brzmienia artykułu 26 będą również obowiązani, w przeciągu miesięcy sześciu, ułożyć taryffę opłaty cła wchodnego i wychodnego wszelkich płodów natury, ziemi, rękodzieł, i fabryk wzmiankowanych Prowincyj. Opłata takowa nie może przenosić dziesięć od sta od wartości towarów, w miejscu ich expedycyi. Gdyby się obu Dworom podobało ustanowić opłatę od wzajemnéj importacyi zbóż, ta będzie ułożona podług ceny najmniéj uciążliwéj przez tychże Kommissarzów, podług danéj im instrukcyi. Dla zapobieżenia aby cudzoziemcy nie korzystalii z przyjętych układów względem wymienionych Prowincyj, postanawia się, iż wszystkie artykuły pochodzące z tych ostatnich, które z jednego do drugiego Rządu będą przeprowadzane, winny być opatrzone miejscowém zaświadczeniem, bez którego wpuszczone nie będą. W miejscu Konsula, gdyby ten był odległym, zaświadczenie miejscowéj zwierzchności (Magistrats) będzie przyjęte.

Art. 29. Co do handlu przechodnego (transit), ten będzie zupełnie wolny we wszystkich częściach dawnéj Polski. Podlegać on ma opłacie najumiarkowańszéj. Kommissya wskazana w artykułach 26 i 28 ustanowi prawidło, podług którego ta opłata ma być naznaczona, i przedsięweźmie najpewniejsze środki do uniknienia wszelkiego rodzaju opóźnień w expedycyi na komorach, lub innych nadużyć, uciążeń jakiejkolwiekbądź natury.

Art. 30. Warunki w powyższych artykułach postanowione, tyczące się handlu i spławu, nie mogą być cząstkowo tylko zastosowane. W skutku tego, aż do terminu w którym wzmiankowana Kommissya ma dzieło swoje ukończyć, t. j. do upłynienia sześciu miesięcy najdaléj, spław trwać będzie w tym sposobie, jak w ostatnich czasach. Co się tyczy handlu wchodowego, każdy z dwóch Rządów przyjmie w téj tymczasowéj epoce, środki jakie za przyzwoite osądzi.

Art. 41. Będzie mianowana niezwłocznie Kommissya wspólna wojskowa i cywilna do zdjęcia planu czyli wygotowania dokładnego mappy nowego rozgraniczenia, do zrobienia opisu jéj topograficznego, ustanowienia słupów, i oznaczenia kątów pomierczych w ten sposób, aby w żadnym przypadku, nie mogła się wzniecić jakakolwiek wątpliwość, sprzeczka, lub trudność, gdyby skutkiem czasu lub jakiegobądź zdarzenia zniszczony znak graniczny, wystawić na nowo wypadało.

IV. *Wzajemne prawa poddanych Królestwa Polskiego i Cesarstwa Austryackiego, oraz przepisów co do majątków nieruchomych przeciętych linią graniczną między temi dwoma Państwami.*

a) Przepisy pod tym względem wskazane są w traktacie między Najjaśniejszym Cesarzem Wszech Rossyi a Najjaśniejszym Cesarzem Austryackim d. 21 Kwietnia (3 Maja) 1815 r. w Wiedniu zawartym, (D. P. T. II, str. 295), który pomiędzy innemi w art. 10 do 29 włącznie i w art. 38 stanowi, jako to:

Art. 10. Prawo poddanego różno-rządowego (sujet mixte) będzie uznane i utrzymane co do własności.

Art. 11. Każda osoba, nie pod jednym tylko Rządem własności posiadająca, obowiązaną jest w przeciągu jednego roku, rachując od daty ratyfikacyi niniej-

szego traktatu, złożyć na piśmie obranego sobie stałego zamieszkania deklaracyę przed Urzędem najbliższego miasta, lub Rządcą powiatu albo też Władzą cywilną najbliższą w kraju, który sobie obrała. Przez takową deklaracyę, którą wzmiankowane Urzędy, lub inne Władze, do Rządu wyższego prowincyonalnego przesłać są winne, każdy staje się wraz z familią wyłącznie poddanym tego Monarchy, w którego krajach wybrał zamieszkanie.

Art. 12. Co się tyczy małoletnich, i innych osób pod opieką lub kuratelą będących, opiekunowie lub kuratorowie obowiązani są za nich złożyć takową deklaracyę w czasie oznaczonym.

Art. 13. Gdyby który właściciel różno-rządowy zaniedbał podania deklaracyi zamieszkania w oznaczonym przeciągu roku jednego, uważanym będzie za poddanego tego mocarstwa, w którego krajach miał ostateczne zamieszkanie; gdyż zamilczenie jego w tym przypadku uważane będzie za deklaracyę.

Art. 14. Każdy właściciel różno-rządowy (propriétaire mixte), pomimo złożonéj raz już deklaracyi zamieszkania, nie utraci jednak prawa aż do lat ośmiu, od daty ratyfikacyi niniejszego traktatu, przeniesienia się pod inne panowanie, za podaniem nowéj deklaracyi zamieszkania, i złożeniem zezwolenia Mocarstwa, pod którego rządem osieść pragnie.

Art. 15. Właściciel różno-rządowy, który złożył deklaracyę zamieszkania, lub uważany jest jakby ją złożył, podług brzmienia art. 13, nie będzie znieważany do wyzuwania się w jakiejkolwiekbądź epoce, z własności jakieby mógł posiadać w krajach Monarchy, którego nie jest poddanym. Używać będzie, co do tych własności, wszelkich praw posiadaczom właściwych. Używać może ich dochodów w kraju przez siebie zamieszkałym, niepodlegając opłatom exportacyi. Będzie równie mógł sprzedać też własności, i wyprowadzić ich wartość z kraju, bez jakiejkolwiekbądź opłaty.

Art. 16. Prerogatywy w artykule poprzedzającym wymienione, rozciągają się tylko do dóbr posiadanych przez właścicielów różno-rządowych, w epoce ratyfikacyi traktatu niniejszego.

Art. 17. Też same jednak prerogatywy, służą wszelkim nabyciom w jednym z dwóch Państw uzyskanym prawem następstwa, małżeństwa lub darowizny dóbr, które w epoce ratyfikacyi niniejszego traktatu należały do właściciela różno-rządowego.

Art. 18. W przypadku, gdyby na którego z mieszkańców, dziś pod jednym tylko z tych dwóch Rządów własność mającego, spadł majątek jakikolwiek tytułem następstwa, zapisu, darowizny, lub małżeństwa w drugiém Państwie, — właściciel ten będzie równie uważany za właściciela różno-rządowego, i obowiązany będzie złożyć w oznaczonym czasie deklaracyę stałego zamieszkania. Takowy termin roku jednego rachować się będzie od dnia, w którym okaże prawny dowód swojego nabycia (1).

(1) K. R. S. pod d. 20 Listopada 1819 r. Nr. 10720 zawiadomiła, iż, w uzupełnieniu art. 18 traktatu, następujące zaszły zmiany, jako to:

a) Książe Namiestnik Kr. przez postanowienie z d. 26 Marca 1817 r. wyrzekł, iż osoby possessyonowane w państwie Austryackiém na dniu ratyfikacyi pomienionego traktatu, na któreby kiedykolwiek spadła jakakolwiek własność w Królestwie Polskiém przez sukcessyę zapis, donacyę lub małżeństwo, uważane być mają jako właściciele różno-rządowi (mixtes), i z tego względu będą mogły każdego czasu sprzedać takowe własności i przenieść w kraje Austryackie kwotę ze sprzedaży wynikłą, bez żadnéj opłaty.

b) Najjaśniejszy zaś Cesarz Austryacki przez dekret z d. 8 Kwietnia 1819 r. postanowił, iż osoby na dniu ratyfikacyi wzmiankowanego traktatu w Królestwie Polskiém possessyonowane,

w przypadku gdyby na nie w jakimkolwiek czasie spadła jakakolwiekbądź własność w krajach Cesarsko-Austryackich, przez sukcessyą, zapis, darowiznę, lub małżeństwo, uważane być mają jako właściciele różno-rządowi i wolno im być ma w każdym czasie wymienione własności sprzedać, i wynikłą ze sprzedaży takowéj kwotę do Królestwa Polskiego bez żadnéj opłaty przenieść.

Art. 19. Wolno będzie właścicielowi różno-rządowemu lub jego pełnomocnikowi udać się w każdym czasie z jednéj possessyi do drugiéj i tym końcem wolą jest obu Dworów, aby Rządca najbliższéj Prowincyi wydawał potrzebne na żądania stron paszporta. Te paszporta dostateczne będą do przejazdu z jednego do drugiego kraju, i będą za takowe zobopólnie uznawane.

Art. 20. Do właścicielów dóbr granicą przeciętych, zastosowane będą, względem tychże dóbr prawidła najswobodniejsze.

Takowi właściciele różno-rządowi, ich służący i włościanie tamże zamieszkali, będą mieli prawo przejścia i wracania z narzędziami ornemi, dobytkiem, naczyniami etc. z jednéj części possessyi przez granicę przeciętéj do drugiéj, bez względu na różnicę Państwa,—równie przeprowadzania z jednego miejsca na drugie zbiorów zbożowych, wszelkich produktów gruntowych, dobytku i własnych fabrykantów, nie potrzebując paszportów, bez przeszkody, bez cła i jakiejkolwiek opłaty. To dobrodziejstwo służy tylko płodom przyrodzonym i przemysłowym majątków liniją demarkacyjną przeciętych. Nadto rozciąga się tylko do posiadłości, również granicą przeciętych, a należących do jednego i tego samego właściciela, z jednéj i drugiéj strony linii demarkacyjnéj, w odległości mili jednéj (których 15 na jeden stopień) (1).

(1) W rozwinięciu artykułu 20 i 21 traktatu zapadło postanowienie Namiestnika Kr. z d. 24 Lutego 1816 r. które znajduje się w odsyłaczu do art. 18 traktatu z Prussami zawartego, a wyżéj w ustępie III przytoczonego (str. 64).

Art. 21. Poddani jednego i drugiego Mocarstwa, mianowicie przewodnicy trzody i pasterze, będą i nadal używać praw, prerogatyw i przywilejów, jakie im dotąd służyły.

Nie będzie również czyniona żadna przeszkoda, w codziennych stosunkach mieszkańców przygraniczających (*pratique journalière*) *Gränzverkehr* (1).

(1) Porównać przypisek zamieszczony przy poprzednim art. 20 traktatu.

Art. 22. Rostrzygnienie sporu o nieruchomy majątek przecięty granicą, należy do jurysdykcyi miejscowéj kraju, w którym posiadacz ma stałe mieszkanie; wypełnienie zaś wyroku,—do jurysdykcyi miejsca w którém zakwestyonowana nieruchomość jest położona. To urządzenie mieć będzie moc swoję do lat dziesięciu, po upłynieniu których, obadwa wysokie Dwory, zachowują sobie ułożyć się o inne w téj mierze prawidła, jeżeli tego uznają potrzebę.

Art. 23. Młyny, fabryki i rękodzielnie, założone na rzekach stanowiących granicę; podlegać będą samowładności tego Monarchy, w którego kraju jest położona wieś lub miejsce, do którego też młyny, fabryki, lub rękodzielnie należą.

W przypadku gdyby te zakłady były prywatną własnością, polecono będzie Kommissarzom do rozgraniczenia wyznaczonym, roztrząsnąć na miejscu, i ustanowić podług wzajemnych praw słuszności i okoliczności miejscowych, pod którego z Monarchów panowaniem, takowe zakłady zostawać mają.

Rozumieć jednak należy, iż nie będzie wolno, nowych podobnego rodzaju robić zakładów, bez wzajemnego zezwolenia Rządów, do których brzegi należą.

Art. 24. Spław czyli żegluga na wszystkich rzekach i kanałach w całéj rozciągłości dawnego Królestwa

Polskiego (tak jak egzystowało przed rokiem 1772), aż do ujścia tak wdół jako i wgórę, będzie wolny w ten sposób, iż nie będzie mógł być zabroniony żadnemu z mieszkańców Prowincyj Polskich, pod rządami Rossyjskim i Austryackim zostających,

Taż sama wolność i używanie spławów wzajemnie jest dozwoloném na rzekach i kanałach, które, nie będąc na teraz spławne, na przyszłość spławnemi być mogą: niemniéj i na kanałach, które mogą być utworzone. Też same prawidła zastosowane będą względem wzmiankowanych poddanych, co do portów, do których przez powyższe rzeki, kanały i wody, przybyć mogą.

Art. 25. Prawo holowania i przybijania do brzegów rzek będzie wspólne na obu brzegach: Flisy jednak podlegać będą przepisom policyjnym co do odbywania żeglugi wewnętrznéj.

Art. 26. Dla tém większego wolności spławu zapewnienia, jako też zniesienia wszelkich przeszkód na przyszłość, obiedwie wysokie Strony kontraktujące ugodziły się ustanowić jeden tylko rodzaj opłaty od spławu, zastosowany do objętości i wymiaru statków, lub wagi ładunków. Wyznaczeni będą z obu stron Kommissarze do urządzenia téj opłaty, która będzie bardzo umiarkowana, i przeznaczona jedynie na utrzymywanie rzek i kanałów powyższych w stanie spławności. Ta opłata raz przez obadwa Dwory uznana, nie będzie mogła być zmieniona jak za wspólném ich zezwoleniem. Podobnyż układ nastąpi względem oznaczenia miejsc poboru tychże opłat. Ustanowione w tym sposobie cło, pobierane będzie na gruncie każdego z dwóch Mocarstw kontraktujących, i na rachunek każdego z nich respective.

Gdyby jednakże które z tych dwóch Mocarstw kontraktujących utworzyło własnym kosztem nowy kanał, poddani N. Cesarza Wszech Rossyi nie będą mogli podlegać nigdy opłatom od spławu wyższym, nad te, które poddani N. Cesarza Austryi wnosić będą. Wzajemność w téj mierze będzie zupełna.

Art. 27. Kommisarze mający się zatrudniać układem urządzającym przedmioty, artykułami poprzedzającemi ustanowione, niezwłocznie mianowani będą; czynność ich powinna być ukończona, przejrzana, i zatwierdzona najpóźniéj w sześć miesięcy od daty ratyfikacyi niniejszego traktatu.

Art. 28. Obiedwie wysokie strony kontraktujące, dla nadania większego ruchu stosunkom handlowym, mianowicie na trakcie z Brodów do Odessy i na wzajem, ułożyły się udzielić nieograniczonéj wolności Tranzytu we wszystkich częściach dawnéj Polski. Opłaty w tym względzie będą najumiarkowańsze, i takie jakie są postanowione dla kupców krajów lub osób zagranicznych, najbardziéj faworyzowanych.

Art. 29. W zamiarze ułatwienia również handlu wychodowego i wchodowego między wzmiankowanemi Prowincyami, składającemi dawne Królestwo Polskie, ułożyły się oba Dwory mianować wzajemnie Kommissarzów, którzy obowiązani będą rozpoznać urządzenia i Taryffy dotąd trwające, podać projekta dążące do ułożenia tego wszystkiego, co się tyczy handlu powyższego, a szczególniéj do zapobieżenia wszelkim rodzajom nadużyć lub uciążeń na komorach.

Art. 38. Będzie mianowana niezwłocznie Kommissya wspólna, Wojskowa i Cywilna, do zrobienia planu czyli wygotowania dokładnéj mappy nowego rozgraniczenia, do zrobienia opisu jéj topograficznego, ustanowienia słupów, i oznaczenia kątów pomierczych w ten sposób, aby w żadnym przypadku nie mogła się wzniecić jakażkolwiek wątpliwość, sprzeczka, lub trudność, gdyby skutkiem czasu, lub jakiegobądź zdarzenia, zniszczony znak graniczny wystawić na nowo wypadało.

b) Oprócz tego pomiędzy Rządem Rossyjskim i Austryackim pod d. $^{8}/_{20}$ Lipca 1846 r. w Wiedniu zawarty, a pod d. 26 Sierpnia t. r. ratyfikowany został traktat handlowy i nawigacyjny, (D. P. T. XXXIX, str. 53, — 85),

który, co do praw wzajemnych, obejmuje pomiędzy innemi w art. 14, 16 i 17 następujące przepisy:

Art. 14. W razie śmierci poddanego Rossyjskiego w Austryi, albo poddanego Austryackiego w Rossyi, wszędzie, gdzie tylko Konsul, Vice-Konsul lub Ajent Konsularny, a w ich nieobecności Ajent Dyplomatyczny tego narodu, do którego należał zmarły, z powodu bliskości swego pobytu będzie mógł mieć udział w rozporządzeniach potrzebnych do spisania inwentarza pozostałych ruchomości i ich zabezpieczenia, władze odpowiednie dopełnią wszystkie te formalności, wraz z Ajentem Konsularnym, lub Dyplomatycznym, który, oddzielnie od pieczęci przyłożonéj przez władzę miejscową, przyłoży pieczęć Konsulatu lub Poselstwa, i przedsięweźmie, wraz z tąż władzą, środki zapewnienia dobra spadkobierców. Wszelako należące do ruchomego spadku rzeczy, nieinaczéj do rozporządzenia Ajenta Konsularnego lub Dyplomatycznego, biorącego udział w pomienionych środkach, oddawane będą, jak na mocy plenipotencyi, wydanéj przez osoby, mające na to prawo, lub też na mocy upoważnienia ogólnego lub szczególnego, które tenże otrzyma w téj mierze od swego Rządu. Zresztą, wyraźnie rozumie się, że takowe wydawanie ruchomości odbywać się będzie nieinaczéj, jak po potrąceniu wszelkich uiścić się winnych opłat.

Jeżeli spadek składać się będzie w części lub wcałku z majątku nieruchomego, którym ten na kogo takowy spada, nie może władać na mocy praw miejscowych, w takim razie, osobom do tegoż spadku należącym, dozwalany będzie z obu stron dostateczny, stosownie do okoliczności, termin, dla sprzedania ile możności najkorzystniéj takowego majątku.

Art. 16. Również umówiono się, że obecna konwencya w niczém nie narusza wzajemnych zobowiązań, objętych zawartemi wprzódy między Rossyą i Austryą traktatami.

Art. 17. Konwencya niniejsza obowiązywać będzie przez lat ośm, licząc od dnia zamiany ratyfikacyi, i jeszcze dłużéj, aż do upływu dwunastu miesięcy po czasie kiedy jedna z Wysokich umawiających się Stron oświadczy drugiéj swój zamiar pozbawienia téjże konwencyi obowiązujących skutków; każda bowiem z obu umawiających się Stron zastrzega sobie prawo zawiadomienia o tém drugą Stronę, z upływem pierwszych lat siedmiu, i obie umówiły się, iż po upływie dwunastu miesięcy od dnia takowego zawiadomienia, konwencya niniejsza i wszystkie objęte w niéj warunki, nie będą więcéj dla obu Stron obowiązującemi.

V. *Wzajemne prawa pomiędzy poddanemi Królestwa Polskiego i Neapolitańskiego.*

Traktatem handlowym i nawigacyjnym z Rządem Neapolitańskim w d. 13/25 Września 1845 r. w Neapolu zawartym, a w d. 10 Listopada tegoż roku ratyfikowanym (D.P.T.XXXVII, str. 305), określone zostały wzajemne prawa co do handlu i żeglugi, a co do innych praw wskazane zostały w art. 12, 13 i 14 przepisy następujące:

Art. 12. Poddanym każdéj z dwóch Wysokich umawiających się Stron pozostawioną jest zupełna wolność podróżowania, lub przebywania, za interesami własnemi, w krajach, lub posiadłościach drugiéj z tychże Stron, i ci, jak również ich majątki, doznawać mają takiego bezpieczeństwa i téj opieki co do ich osób i ich własności, jakich doznają poddani i obywatele Państw najwięcéj uprzywilejowanych, pod tym jednakże warunkiem, ażeby istniejącym tamże prawom i przepisom, a mianowicie ustawom handlowym i policyjnym, byli podlegli. Będą oni mocni rozrządzać osobistą swoją własnością, bez najmniejszéj z czyjéjkolwiek strony przeszkody i trudności, zbywać ją przez przedaż, darowiznę, zamianę, lub testamenta, i rozporządzać ta-

kową wszelkiemi innemi sposobami. Jeżeli ich sukcessorowie są poddanymi drugiéj ze Stron umawiających się, wtedy sukcedować będą tak z mocy testamentu, jako też beztestamentowo (ab intestato), oraz wchodzić w posiadanie spadku, czy to sami osobiście, czyli też przez osoby w imieniu ich działające, i rozporządzać onym podług swego upodobania, ponosząc na rzecz miejscowego Skarbu, takie tylko opłaty, jakie w podobnych zdarzeniach uiszczają mieszkańcy kraju, w którym znajdują się dobra spadkowe. W razie nieobecności sukcessorów, przedsiębrane będą tymczasowie takie co do ich dóbr zabezpieczające środki, jakichby w podobnym przypadku, co do dóbr krajowców miejscowych użyto, któreto środki dotąd trwać będą w swéj mocy, dopóki prawy sukcessor tego spadku onegoż nie otrzyma. Każdy spór, wynikły o sukcessyę, rozstrzyganym będzie ostatecznie podług praw i przez sędziów tego kraju, w którym znajduje się massa spadkowa. Gdyby po śmierci osoby posiadającéj dobra nieruchome w kraju jednéj z dwóch Wysokich umawiających się Stron, dobra takowe, podług praw tegoż kraju, przypadły na poddanego drugiéj z umawiających się Stron, ten zaś poddany nie miał prawa, jako cudzoziemiec, posiadania rzeczonéj nieruchomości, w takim razie służy mu termin zwłoki, prawem miejscowém przepisany; a gdyby onego prawo tegoż Państwa nie oznaczyło, wtedy termin odpowiedni dla sprzedania tychże dóbr nieruchomych, oraz nietamowanego zrealizowania i wywiezienia otrzymanéj ztąd summy, wyznaczony dlań będzie, z obowiązkiem uiszczenia, na rzecz miejscowego Skarbu Państwa, takich tylko opłat, jakie w podobnych wypadkach od mieszkańców kraju, gdzie znajduje się nieruchomość, bywają ściągane.

Rozumie się, że warunki, artykułem niniejszym objęte, pod żadnym względem nie uwłaczają ogłoszonym lub na przyszłość ogłosić się mogącym pra-

wom obu Wysokich umawiających się Stron dla zapobieżenia przesiedlenia się wzajemnych poddanych.

Poddani obu Wysokich umawiających się Mocarstw, przybywający lub podróżujący w posiadłościach, do jednego z nich należących, nie będą pod żadnym pozorem ulegać uiszczaniu jakichbądź innych podatków lub opłat, nad te, które uiszczają lub uiszczać będą w tychże krajach poddani państw najwięcéj uprzywilejowanych. Będą oni wyłączeni od pożyczek przymuszonych i wszelkich innych opłat nadzwyczajnych, wyjąwszy gdyby takowe były powszechnemi lub ustanowionemi przez prawo.

Art. 13. Poddani Najjaśniejszego Cesarza Wszech Rossyi mogą swobodnie załatwiać swoje interessa w posiadłościach Najjaśniejszego Króla Obojga Sycylii, sami osobiście, lub powierzyć one osobom, które za swoich meklerów, pełnomocników, lub agentów obiorą, i ciż poddani Jego Cesarskiéj Mości, nie ulegają żadnemu ograniczeniu w wyborze rzeczonych osób, ani też będą w obowiązku płacić lub wynagradzać osoby przez siebie nieobrane.

W każdym razie pozostawioną jest zupełna wolność tak sprzedawcy, jakotéż nabywcy, zawierania pomiędzy sobą układów i ustanawiania ceny na przedmioty i towary, przywożone do Państwa Najjaśniejszego Króla Obojéj Sycylii lub przez nich wywożone, wyjąwszy takie interessa wogólności, które podług praw i zwyczajów krajowych wymagają udziału specyalnych agentów.

Poddani Najjaśniejszego Króla Obojéj Sycylii używać będą tych samych przywilejów i pod temi samemi warunkami, w posiadłościach Najjaśniejszego Cesarza Wszech Rossyi.

Art. 14. Traktat obecny, rozciągający moc swoję również na Królestwo Polskie, zachowa swą siłę obowiązującą przez przeciąg lat ośmiu, licząc od daty zamiany ratyfikacyi, a nadto, przez miesięcy

13. Cudzoziemiec w Królestwie Polskiém nawet niemieszkający, może być pociągany przed Sądy Polskie o wykonanie zobowiązań w témże Królestwie zaciągniętych.

Co do zobowiązań przez cudzoziemca względem Polaka w kraju obcym zaciągniętych, może cudzoziemiec przed Sądy Polskie być pociąganym wtenczas, gdy sam z osoby swéj, lub gdy majątek jego w Królestwie Polskiém znajduje się.

14. Polak poddany Królestwa Polskiego i każdy mieszkający w témże Królestwie, może być pociągany przed Sądy Polskie o zobowiązania, choćby w obcym kraju zaciągnięte, nawet względem cudzoziemca.

15. We wszystkich sprawach oprócz handlowych, cudzoziemiec powód obowiązany stawić rękojmią za wynagrodzenie kosztów, szkód i straconych korzyści ze sprawy wyniknąć mogących, wyjąwszy gdyby posiadał w Królestwie Polskiém majątek nieruchomy, lub zakład przemysłowy, wartości na zabezpieczenie takowego wynagrodzenia wystarczającéj (1).

---

dwanaście, po zawiadomieniu jednéj z dwóch Wysokich umawiających się Stron, przez drugą, o zamiarze swoim pozbawienia go obowiązujących skutków; każda zaś z dwóch Wysokich umawiających się Stron, mocną jest zawiadomić o tém drugą, po upływie pierwszych lat siedmiu: przyczém też Strony zgodziły się na to wzajemnie, że po upływie dwunastu miesięcy od otrzymania tego zawiadomienia przez jednę z Wysokich umawiających się Stron od drugiéj, traktat niniejszy i objęte nim warunki, przestaną być dla Nich obowiązującemi.

(1) Od zasady w artykule tym podanéj mają miejsce następujące wyjątki:

I. *Co do mieszkańców Cesarstwa Rossyjskiego*, wymaga

nie od nich kaucyi na zabezpieczenie kosztów, szkód i straconych korzyści, w sprawach cywilnych wyniknąć mogących, przepisem art. 15 K. C. P. ustanowionéj, nadal miejsca mieć nie powinno.

K. R. S. d. $^{10}/_{28}$ Października 1839 r. N. 10882.

II. *Co do ubogich poddanych Cesarsko Austryackich* Ukaz z d. $^{10}/_{22}$ Lutego 1842 r. (D. P. T. XXIX, str. 65), stanowi:

Art. 1. Poddani Cesarsko-Austryaccy, w stanie ubogim zostający, w sprawach swych przed Sądy Królestwa wytaczanych, będą wolni od składania kaucyi, artykułem 15 Kodexu Cywilnego Polskiego, oraz artykułem 166 Kodexu Postępowania Sądowego, od cudzoziemców na wynagrodzenie kosztów prawnych i szkód wymaganéj; niewprzód jednak, aż za złożeniem deklaracyi, że bezpieczeństwa w téj mierze dla swego ubóstwa dać nie mogą, oraz za wykonaniem na rzetelność swego twierdzenia przysięgi, jeżeli złożenia takowéj pozwany domagać się będzie.

Art. 2. Urządzenie powyższym artykułem objęte, będzie obowiązującém przez czas, dopóki podobne postępowanie zachowywane będzie w Sądach Cesarsko-Austryackich, względem ubogich poddanych Królestwa Polskiego.

III. *Co do poddanych Królestwa Wielkiéj Brytanii i Irlandyi*, Ukaz z d. $^{9}/_{21}$ Marca 1843 r. (D. P. T. XXXII, str. 5) stanowi:

Art. 1. Poddani połączonego Królestwa Wielkiéj Brytanii i Irlandyi, w sprawach swych przed Sądy Królestwa Polskiego wytaczanych, będą wolni od składania kaucyi, artykułem 15 Kodexu Cywilnego Polskiego, oraz art. 166 Kodexu Postępowania Sądowego, od cudzoziemców, na wynagrodzenie kosztów prawnych i szkód wymaganéj.

Art. 2. Urządzenie powyższym artykułem objęte, będzie obowiązującém przez czas, dopóki podo-

bne postępowanie zachowywane będzie w Sądach połączonego Królestwa Wielkiéj Brytanii i Irlandyi względem poddanych Królestwa Polskiego.

IV. *Co do poddanych Królestwa Pruskiego* obowiązują następujące wyjątkowe przepisy:

a) Podług dekretu Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 31 Grudnia 1812 r., kommunikowanego sądom przy rozporządzeniach K. R. S. z d. 11 Stycznia 1813 r. N. 173 i 20 Grudnia 1821 r. N. 11689:

1° Dobrodziejstwo § 14 prawa sejmowego względem opłat stemplowych na d. 23 Grudnia 1811 r. wydanego (D. P. K. W. T. IV, str. 27, 47, 63), podług którego w sprawach nad 10,000 złp. stempel w połowie tylko przy wpisie, a w drugiéj połowie przy wyroku opłaconym być winien, nie ma mieć miejsca, skoro wpis takowy ze strony poddanych Pruskich, majątku żadnego w Ks. Warszawskiém nie mających, czynionym będzie, lecz strony takowe całkowity stempel przy wpisie opłacić winny, bez względu na wysokość sprawy.

2° Żaden z obrońców stawających w sądach Ks. Warszawskiego, naglonym przez Prokuratorów lub Prezesów naszych do popierania sprawy przez poddanych Pruskich, majątku w Księstwie niemających, onym poruczonéj, być nie może, jeżeli dostatecznym awansem na zastąpienie wpisu i gotowych wydatków opatrzonym nie został.

b) Pod d. 4 Lutego 1826 r. N. 1128 K. R. S. kommunikowała sądom postanowienie Ks. Namiestnika z d. 27 Stycznia t. r. N. 10846, na mocy którego, z zasad wzajemności, poddanym Pruskim prowadzącym proces w Królestwie nie mają być dodawani obrońcy z urzędu, i również od kosztów sądowych uwalniani być nie mogą.

V. W § 47 Instrukcyi o Kontrolli Skarbowéj pod d. 17 Grudnia 1816 r. wydanéj (D. P. T. D. str. 180, — 214), a postanowieniem Namiestnika Kr. pod tąż datą zatwierdzonéj (D. P. T. D. str. 139), co do cudzoziemców w ogóle podany jest przepis:

„W każdym przypadku, gdzie kara za odrzucenie appellacyi, lub tym podobna, na stronę za granicą zamieszkałą, wskazaną zostanie, ma być kara takowa od obrońcy jéj ściągnioną, któren, przyjmując sprawę takową, zabezpieczyć się dostatecznie powinien, aby strona oddająca mu sprawę tego rodzaju, fundusz na zastąpienie jéj wcześnie wskazała.“ (*a*).

(*a*) W objaśnieniu przepisu tego K. R. S., polegając na odezwie K. R. P. i S. z d. $^{10}/_{22}$ Września 1847 r. N. 74501, oświadczyła pod d. $^{2}/_{14}$ Października t. r. N. 16667, że poszukiwanie kary jedynie wtenczas do obrońcy zaregulowane być może, gdy okaże się z wyroku, że stawał przed sądem w sprawie osoby zagranicznéj.

16. Żydzi używać będą praw cywilnych od których używania przez postanowienia Królewskie lub Namiestnika Królewskiego nie znajdą się wyłączonemi (1).

(1) Wyjątkowe przepisy co do żydów są następujące:

I. *Ograniczenie i zawieszenie żydów w prawach politycznych* wypływa z postanowienia Króla Saskiego Ks. Warszawskiego daty 17 Października 1808 r. téj osnowy:

1° Mieszkańców w Księstwie Naszém Warszawskiém osiadłych, wyznawających religię Mojżesza, zawieszamy w używaniu praw politycznych, na przyszłość służyć im mających, do lat dziesięciu, w nadziei, iż przez ten czas zniszczą w sobie odróżniające ich tak bardzo od innych mieszkańców znamiona.

2° Powyższe prawidło wstrzymywać Nas nie będzie jednak od dozwolenia szczególnym osobom tego wyznania, ażeby przed upłynieniem czasu wyżéj oznaczonego, używały praw politycznych, skoro na tę wysoką Naszą łaskę zasłużą, dopełniając warunków, jakie im w osobném urządzeniu tyczącém się wyznających religię Mojżesza wskażemy.

Następnie postanowieniem Króla Saskiego Ks. War-

szawskiego z d. 19 Listopada 1808 r. żydzi zawieszem zostali w możności nabywania dóbr na dziedzictwo, o czém Trybunały przez rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z d. 23 t. m. i r. N. 459 zawiadomione zostały.

W rozwinięciu zaś powyższego przepisu, K. R. S. pod d. $^{6}/_{18}$ Maja 1836 r. N. 4604 zakommunikowała władzom sądowym postanowienie Rady Administracyjnéj z d. $^{7}/_{19}$ Stycznia t. r. N. 32334, podług którego udzielany niektórym z pomiędzy starozakonnych przywiléj nabywania dóbr ziemskich, jest przywilejem wyłącznie osobistym, i bynajmniéj na sukcessorów obdarowanego, ani za życia, ani po śmierci, nie przechodzi, niemniéj że sukcessorom tymże służy jedynie prawo posiadania dóbr przez ich prawonabywcę za życia kupionych.

II. *Wyłączenia*, o których art. 16 K. C. P. wspomina, są następujące:

a) Postanowienie Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 30 Października 1812 r. (D. P. K. W. T. IV, str. 393) wyłączyło żydów *od możności fabrykowania i szynkowania trunków, oraz od mieszkania w karczmach i szynkach.*

Postanowienie powyższe zmodyfikowane zostało art. 6 Ukazu z d. $^{5}/_{17}$ Lipca 1844 r. (D. P. T. XXXIV, str. 189), podług którego żydzi mogą zatrudniać się szynkowaniem trunków po miastach, o ile na to Rada Administracyjna zezwoli. Powyższy przepis następnie Ukazem z d. $^{4}/_{16}$ Maja 1848 r. (D. P. T. XL, str. 221) został uchylony: a w jego miejsce weszła *Ustawa o wyrobie i przedaży wódki w Królestwie Polskiém*, i w téj wzmiankowane przepisy co do żydów utrzymane zostały.

b) Postanowienie Ks. Namiestnika Kr. z d. 28 Maja 1816 r. (D. P. T. VII, str. 401), *co do żydów, o ile otrzymują pozwolenie szynkowania*, wyrzekło:

Art. 1. Nie wolno jest szynkarzom żydom pod jakimkolwiek pozorem dawać włościanom trunków na kredyt lub w zamian za produkta.

Art. 2. Włościanin który się żydowi szynkarzowi za trunki zadłuży, od opłacenia takiego długu jest wolnym, produkt zaś wzięty żyd włościaninowi powrócić obowiązany.

Art. 3. Żyd uchybiający przepisowi artykułu 1 karze trzydzieści złotych Polskich na rzecz donosiciela podpadnie, za ponowioném przewinieniem kara ta podwojoną będzie, za wykroczeniem zaś po raz trzeci, żyd konsens do szynku utraca.

Art. 4. Środki artykułami 2 i 3 wskazane drogą policyjną do egzekucyi przywiedzione będą.

c) *Co do ograniczenia żydów przy licytacyi dzierżawy karczem*, komornicy sądowi otrzymali polecenie, iżby w przypadku licytacyi dzierżawy karczem, nieprzypuszczali do takowéj starozakonnych, o ile ci nie okażą konsensu tak co do osoby, jak i co do miejsca, przez władzę administracyjną wydanego.

K. R. S. d. 16 Czerwca 1824 r. N. 5978.

d) *Co do przesiedlenia się żydów z za granicy do Królestwa Polskiego*, postanowienie Króla Saskiego, Ks. Warszawskiego z d. 30 Października 1812 r. (D. P. K. W. T. IV, str. 398) wskazało następujące przepisy:

Art. 1. Dobrodziejstwa dekretem dnia 20 Marca 1809 (D. P. K. W. T. II, str. 455) dla cudzoziemców przepisane, tym tylko starozakonnym służyć powinny, którzy udowodnią przed prefektem departamentu:

1° Że posiadają czystego funduszu 60000 złp. bez długu i bez zaprzeczenia, i że tymże kapitałem chcą założyć w kraju, do którego się wprowadzają, jaką użyteczną fabrykę, wyjąwszy fabrykę trunków, używając do niéj rąk ludzi wyznania swojego, lub handel hurtowy, lub że są osobami naukom poświęconemi, składając zaświadczenie od Dyrekcyi Edukacyi Narodowéj, lub gdyby w szczególności poświęcali się naukom lekarskim, od Rady Ogólnéj Lekarskiéj.

2° Udowodnią, że umieją czytać i pisać po polsku lub po francuzku lub po niemiecku.

3° Obowiążą się dzieci swoje po skończonym każdego siódmym roku, posyłać ciągle do szkół publicznych, aby tam nauki świeckie równie z drugiemi pobierały.

4° Obowiążą się do nieużywania żadnych znaków powierzchownych, które dotąd lud starozakonny od innych mieszkańców odróżniają.

Art. 2. Wszelkie w téj mierze wcześniéj lub później odkryte podejścia, ciągnąć za sobą będą utratę dobrodziejstw i obowiązek wyniesienia się z kraju.

Art. 3. Oprócz powyższéj klassy starozakonnych do dobrodziejstw dekretu Naszego pod d. 20 Marca 1809 przypuszczonych, mogą być wpuszczonemi do kraju ci tylko żydzi, którzy, oprócz okazania trzechset przynajmniéj złp. majątku, udowodnią, przed wyznaczoną od Prefekta Kommissyą, złożoną z biegłych na to przysięgłych, być biegłemi:

Garbarzami, Rymarzami, Siodlarzami, Sukiennikami, Farbiarzami, Postrzygaczami, Płóciennikami, Górnikami, Hutnikami, Kowalami, Nożownikami, Puszkarzami, Stolarzami, Kołodziejami, Stelmachami,

zobowiążą aię do odbywania jednéj z takowych professyi, przynajmniéj przez lat pięć po wejściu do kraju, pod karą, iż na powrót za granicę wyprowadzonemi zostaną.

e) *Co zaś do przesiedlenia się żydów z Królestwa Polskiego do Cesarstwa Rossyjskiego*, Ukaz z d. 12 Czerwca 1857 r. (D. P. T. L, str. 417) obejmuje przepisy oddzielne.

f) *Co do nadania stałych nazwisk żydom*, przepisy wskazane są postanowieniem Ks. Namiestnika Kr. z d. 27 Marca 1821 r. (D. P. T. VII, str. 134), które pomiędzy innemi w art. 5 stanowi, iż żaden akt urzędowy z żydem ani żydówką przyjętym nie będzie, jeżeli nie

okażą świadectwa Władzy Administracyjnéj dowodzącego jakiego wolno jest im używać nazwiska.

W rozwinięciu zaś powyższych przepisów, Rada Administracyjna Kr. pod d. 12/24 Czerwca 1850 r. (D. P. T. XLIII, str. 291), postanowiła:

Art. 1. Starozakonni przy przejściu na którekolwiek z wyznań chrześciańskich, nie mogą odmieniać nazwiska, lecz obowiązani są zachować to, jakie otrzymali przy urodzeniu, i jakiego używali przed zmianą religii.

Art. 2. Przepis powyższy nie rozciąga się do tych mieszkańców, którzy przed datą niniejszego postanowienia, przyjmując wyznanie chrześciańskie, pod innem nazwiskiem do ksiąg ludności wpisani zostali.

g) *Co do osiadania żydów na gruntach miejskich i wiejskich*, postanowienie Ks. Namiestnika Kr. z d. 4 Lutego 1823 r. (D. P. T. VIII, str. 51 wyrzekło:

O zarobkowaniu rolniczém. Art. 1. Wolno jest żydom osiadać na gruntach ornych w dobrach Rządowych i duchownych, które od miejscowéj potrzeby folwarków, lub téż od lepszego uposażenia włościan, okażą się zbywającemi, na pustkach włościańskich, tudzież w zaroślach lub lasach od leśnictw odłączonych pod warunkami niżéj opisanemi.

Art. 2. Jeden osadnik tyle tylko gruntu ornego, lub wykrudować się mającego, otrzymać może, ile on sam, jako rolnik obrobić potrafi, i w miarę funduszu potrzebnego na zakład gospodarstwa, który fundusz pierwéj okazać powinien.

Art. 3. Żydzi na gruntach osiadający, zajmować się powinni gospodarstwem rolniczém. Wyrabianie lub szynkowanie trunków, zabronione im jest, pod karą oddalenia z osady i utracenia na zawsze dobrodziejstwa do pozyskania gruntu, prócz kar ogólnie wskazanych na szynkujących lub wyrabiających trunki bez konsensu.

Art. 4. Czeladź wszystka, jakiéj do pomocy w gospodarstwie rolniczém potrzebować będą, z samych tylko żydów obojéj płci składać się ma.

Trzymanie czeladzi Chrześciańskiéj żydom jest zabronione.

Art. 5. Rozległość osad ma być taka, jaka urządzeniami dla kolonistów jest przepisana.

Nie wolno żydowi nadanéj osady pół włóki lub mniéj obejmującéj rozdzielać, ani drugiemu w części bez zezwolenia właściwéj władzy odstępować.

Art. 6. Osiadający na gruncie, otrzyma zapomogę w drzewie na budowlę tam, gdzie to z lasów Rządowych daném być może.

Opuszczający osadę nie będzie miał prawa do wynagrodzenia za postawione budowle i budowle te pozostaną własnością Skarbu.

Art. 7. Grunta dawane będą żydom na czynsz, lub za dobrowolną umową, z obowiązkiem odrabiania powinności do osady przywiązanych.

Grunta gotowe orne i pustki włościańskie, puszczane będą w czasową, krudunki karczować się mające — w wieczystą dzierżawę.

Art. 8. Jeżeli żyd osiada na gruntach ornych, do których opłata czynszu lub powinności są przywiązane, a grunta te są obsiane i z budowlami w dobrym stanie, w takim razie otrzyma uwolnienie na jeden rok od opłaty czynszu, podatków publicznych i gruntowych, od odbywania powinności i ciężarów gruntowych, wyjąwszy jednak ciężary gminne i daniny kościelne.

Art. 9. Jeżeli żyd osiada na gruncie ornym, nieobsianym, i w części w budynki opatrzonym, wtenczas uzyska uwolnienie podobne jak wyżéj na lat trzy.

Art. 10. Jeżeli osiada na gruntach ornych nieobsianych i bez budowli, otrzyma uwolnienie, jak wyżéj na lat sześć.

Art. 11. Osiadający na gruncie wykrudować się dopiero mającym, i bez budowli, otrzyma uwolnienie od opłat i ciężarów, w art. 8 wyrażonych, na lat dwanaście.

Art. 12. Gdyby żyd, po upłynieniu lat wolnych, chciał opuścić osadę, obowiązany będzie do zaspokojenia czynszu i wynagrodzenia powinności oraz drzewa, jeżeli takowe dane było z lasów Rządowych, a pomimo tego budynki na osadzie wystawione nie zostały. Prawo swoje odprzedać może za konsensem właściwéj władzy.

Art. 13. Osiadający na gruntach Rządowych żydzi, obowiązani będą podług zatwierdzonego porządku i planu budowle wystawić.

Art. 14. Wolność osiadania na gruntach służy tylko żydom krajowcom. Chcący więc osiąść na roli, winien niewątpliwie udowodnić, że jest krajowcem, a nie zagranicznym.

Art. 15. Żydzi, chcący osiąść na gruntach w dobrach Rządowych i duchownych, zgłaszać się mają do właściwych Kommissyj Wojewódzkich, z wyrażeniem, w jakich dobrach osiąść zamierzają.

Art. 16. Osiadający na gruntach w dobrach prywatnych żydzi, podlegają tym samym warunkom, jakie w artykułach 3, 4 i 5 są przepisane.

O zarobkowaniach przemysłowych. Art. 17. Jak mieszkańcom innych wyznań, wolno jest równo każdemu żydowi sprawować bez żadnéj przeszkody wszelki kunszt, rzemiosło lub professyą, wyjąwszy roboty przedaży trunków po wsiach, chociażby do żadnego zgromadzenia rzemieślniczego nie należał. W takim razie nie jest mocen wyzwalać uczniów, i zaświadczenia jego nie mogą służyć do udowodnienia lat wprawy pracującéj czeladzi, ponieważ to wyłącznie majstrom należącym do zgromadzenia, podług postanowienia daty 31 Grudnia 1816 r. (D. P. T. IV, str. 114), jest zostawione.

Art. 18. Zarobkowania handlowe żydom z zacho-

waniem ogólnych rozporządzeń i przepisów Skarbowych i policyjnych bez ograniczenia równie są dozwolone.

h) Postanowienie Ks. Namiestnika Kr. z d. 31 Stycznia 1823 r. (D. P. T. VIII, str. 26) wyłączyło żydów od możności mieszkania we wsiach położonych w obrębie 21 wiorst od granicy Pruskiéj i Austryackiéj, wskazując zarazem wyjątki, w jakich mieszkanie to może im być dozwolone.

i) Przepisy powyższe postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. 29 Maja (10 Czerwca) 1834 r. (D. P. T. XVI, str. 50), rozciągnięte zostały i do granicy ze strony Rossyi; postanowieniami zaś téjże Rady z d. 15/27 Grudnia 1850 r. (D. P. T. XLIII, str. 371) i z d. 9/21 Stycznia 1851 r. (D. P. T. XLIII, str. 415) zostały zmodyfikowane.

k) W mieście Warszawie i innych niektórych miastach Królestwa wolno mieszkać żydom na pewnych tylko, szczegółowemi postanowieniami wskazanych, ulicach. Postanowienia te, co do miasta Warszawy, są następujące:

1° Postanowienie Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 16 Marca 1809 roku (D. P. T. VII, str. 155) w związku z postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. 12/24 Lutego 1835 r. (D. P. T. XVI, str. 319).

2° Postanowienie Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 7 Września 1809 r. (D. P. T. VII, str. 166).

3° Postanowienie Królewskie z d. 19/31 Lipca 1821 r. (D. P. T. VII, str. 155).

4° Takież postanowienie z d. 25 Kwietnia (7 Maja) 1822 roku (D. P. T. VII, str. 384), — w związku z Ukazem daty 29 Stycznia (10 Lutego) 1847 r. (D. P. T. XXXVIII, str. 431).

5° Postanowienie Rady Administracyjnéj z d. 19/31 Sierpnia 1832 r. (D. P. T. XV, str. 5).

6° Postanowienie téjże Rady z d. 1/13 Maja 1836 roku art. 5, (D. P. T. XVIII, str. 432,—439).

7° Postanowienie téjże Rady z d. 4/16 Marca 1847 r. (D. P. T. XXXIX, str. 37).

8° Ukaz z d. 8/20 Czerwca 1848 r. (D. P. T. XL, str. 215).

9° Ukaz z d. 7/19 Września 1848 r. (D. P. T. XLI, str. 107).

10° Postanowienie Rady Administracyjnéj z d. 7/19 Października 1855 r. (D. P. T. XLIX, str. 243).

l) Podług art. 1 i 4 postanowienia Ks. Namiestnika Kr. z d. 7 Września 1824 r. N. 22150:

„żaden żyd z miast i wsi Królestwa nie ma być odtąd przyjmowany na mieszkanie do Warszawy bez szczególnego zezwolenia Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych," a nadto „żaden z żydów do Warszawy lub Pragi na czas przybywających, przepuszczonym przez rogatki nie będzie, jeżeli nie opłaci pozwolenia pobytu dziennego."

m) Kommissya Rządowa Sprawiedliwości pod d. 30 Listopada (12 Grudnia) 1835 r. N. 10716 przesłała Trybunałowi Warszawskiemu postanowienie Rady Administracyjnéj z d. 5/17 Listopada t. r. N. 29727, podług którego domy w mieście Warszawie przez starozakonnych i jedynie przy ulicach do mieszkania im dozwolonych wystawione, mogą inni starozakonni nabywać i posiadać, bez względu czy te domy są drewniane, czy murowane, z zastrzeżeniem, iżby to miało miejsce w takich tylko przypadkach, gdy te bądź w drodze działów, bądź na satysfakcyę długów na sprzedaż muszą być wystawione.

n) Pod względem nabywania domów żydzi są ograniczeni, i wolno im o tyle tylko nabywać, domy i place, o ile to szczegółowemi postanowieniami jest wskazane. Postanowienia te powołane są wyżéj w ustępie *k* pod pozycyami 2, 3, 4, 9.

o) Podług artykułu 2 postanowienia Królewskiego z d. 3 Kwietnia 1812 r. (powołanego przy art. 1712 K. N.).

DZIAŁ II.

O pozbawieniu praw cywilnych (1).

„żydzi do dzierżawienia dóbr narodowych zdolnemi nie są.“

p) Co do starozakonnych mających nadane *poczesne obywatelstwo*, ci używają wyjątkowych praw jakiemi są:

1° Swoboda od wszelkich osobistych podatków.

2° Uwolnienie od zaciągu wojskowego, lub obowiązków, jakie w zastępstwie takowego inni starozakonni wypełniają.

3° Oswobodzenie od kar cielesnych w razie popełnionego przestępstwa, z zastrzeżeniem oraz, iż wyroki sądowe, na mocy których mogłaby być wyrzeczoną utrata niniejszego stanu, nie będą wykonanemi bez potwierdzenia Namiestnika w Radzie Administracyjnéj.

4° Prawo należenia do zgromadzeń miejskich i być wybranym na urzęda municypalne od wyborów zależące, a to stosownie do oddzielnych ustaw, i

5° Prawo mianowania się we wszelkich aktach i czynnościach poczesnym obywatelem.

Oprócz tego niekiedy z nadaniem poczesnego obywatelstwa, jednocześnie udzielone zostaje żydom prawo nabywania dóbr ziemskich i miejskich.

r) Co do formalności w przyjmowaniu aktów notarjalnych, zeznawanych przez starozakonnych: porównać przypiski do art. 8 i 9 Org. Notar.

(1) Prawem sejmowém z d. 1/13 Czerwca 1825 r., stanowiącém ks. I Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego, zniesioną była *śmierć cywilna*, o któréj traktuje art. 22 i n. K. N.— W późniejszym jednak czasie wprowadzoną została *kara konfiskaty* majątku i nierozdzielna z nią *śmierć cywilna*. W przedmiocie tym obowiązują następujące przepisy.

ODDZIAŁ I.

O pozbawieniu praw cywilnych przez utratę stanu Polaka poddanego Królestwa Polskiego, i odzyskaniu tegoż stanu.

17. Stan Polaka poddanego Królestwa Polskiego utraca się:

I. Podług art. 12 Statutu Organicznego, Najwyżéj pod d, 14 Lutego 1832 r. Królestwu Polskiemu nadanego (D. P. T. XIV. str. 173,—187).

„Kara konfiskaty majątku stanowi się jedynie za wykroczenia stanu pierwszego rzędu, jak to będzie w szczególności oznaczono w osobnych przepisach.“

II. Na zasadzie szczególnego upoważnienia Najjaśniejszego Pana, które w odezwie Ministra Sekretarza Stanu z d. 21 Stycznia (2 Lutego) 1835 r. Nr. 123 objawione zostało, Rada Administracyjna w postanowieniu d. 1/13 Kwietnia 1835 r. wydaném, a d. 24 Maja (5 Czerwca) t. r. ogłoszoném, (D. P. T. XVI str. 429), wskazała następujące przepisy *co do konfiskaty i sekwestracyi majątków na rzecz Skarbu*, a mianowicie:

Art. 1. Konfiskata majątku, w skutku ogólnych postanowień Najjaśniejszego Pana, decyzyą Rady Administracyjnéj nakazana, lub wyrokiem prawomocnym Sądów zwyczajnych, lub szczególnych zasądzona, przenosi własność majątku osoby skazanéj, jaki w dniu ogłoszenia decyzyi lub wyroku prawomocnego do niéj należał, ze wszystkiemi prawami skazanemu co do majątku skonfiskowanego służącemi, i ze wszystkiemi obowiązkami, majątek tenże ciążącemi, na rzecz Skarbu publicznego.

Art. 2. Od dnia ogłoszenia decyzyi lub wyroku prawomocnego konfiskatę stanowiących, skazany uważany jest za cywilnie umarłego, a zatém nie jest mocen

1° Przez naturalizacyą nabytą w obcym kraju.
2° Przez przyjęcie, bez zezwolenia Królewskiego, urzędów publicznych, albo służby wojskowéj pod obcém panowaniem.

---

brać spadku żadnego ani go przenosić na kogokolwiek; nie może rozporządzać majątkiem swym, ani przez darowiznę między żyjącemi, ani przez testament, i nie może nic nabywać pod tym tytułem, chyba na alimenta. Nie może być opiekunem, ani mieć jakiegokolwiek wpływu do opieki; nie może być świadkiem w akcie uroczystym lub urzędowym, ani być przypuszczonym do świadectwa w Sądzie.

Nie może stawać w Sądzie ani jako powód, ani jako pozwany.

Skarb publiczny, współmałżonek, i osoby interes mające, mogą po skazanym używać praw im służących stósownie do prawideł niżéj przepisanych, i działać prawnie jak gdyby umarł naturalnie, i bez testamentu.

Art. 3. Majątek rodziców przy życiu będących, nie może być za winę ich dzieci ani w całości, ani w części jakiejkolwiek konfiskowany, wyjąwszy gdyby udział takowego na własność rodzice skazanemu na konfiskatę dziecku za życia uczynili i jemu oddali.

Art. 4. Wyrzeczona prawomocnie konfiskata na jednego z małżonków, nie dotyka w niczém praw drugiemu współmałżonkowi, tak co do własnego jego majątku, jako i co do majątku współmałżonka na konfiskatę skazanego, bądź z przepisu prawa, bądź z zapisu lub umowy onemu służących.

Art. 5. Z majątku skonfiskowanego obowiązany jest Skarb ponosić wszelkie ścieśnienia własności, ciężary wieczyste i służebności, tudzież opłacać długi i należności bądź hypotekowane, bądź osobiste, tak z umów jako i z przepisów prawa wynikające, aż do wysokości funduszów majątek skonfiskowany stanowiących,

3° Gdy kto osiędzie w obcym kraju w zamiarze niepowrócenia.

---

zachowując przy uiszczaniu wierzytelności pierwszeństwo prawem przepisane.

Art. 6. Winien także Skarb z majątku skonfiskowanego, dostarczać alimenta tym wszystkim, którym takowe z przepisów prawa, z zapisu lub umów od skazanego na konfiskatę należą, albo które postanowieniem Najjaśniejszego Pana lub Rady Administracyjnéj Królestwa Polskiego przyznane zostały.

Art. 7. Skarb nie jest mocen z tytułu konfiskaty wykonywać prawa użytkowania ani na majątku dzieci występnym rodzicom, ani na majątku małżonka, występnemu drugiemu małżonkowi służącego. W tym jednak razie alimenta będą potrącone w całości lub części o tyle o ile prawem użytkowania są pokryte.

Art. 8. Konfiskata nie tamuje osobom trzecim prawa windykowania własności majątku na konfiskatę zajętego lub skonfiskowanego, lub upominania się o inne należności, długi, ciężary w drodze Sądowéj, tudzież przyprowadzenia wyroków do egzekucyi Sądowéj; nie tamuje także egzekucyi w drodze prawem o Towarzystwie Kredytowém z dnia $^{1}/_{13}$ Czerwca 1825 r. wskazanéj. Osoby trzecie poszukujące własność lub nieruchomość skonfiskowaną, lub dochodzące wierzytelności, ciężarów, lub praw jakichkolwiek na wyż wymienionych przedmiotach zapewnionych, są obowiązane wystąpić z pretensyami swemi przed Sądy właściwe w przeciągu sześciu miesięcy, co do osób już na karę konfiskaty skazanych, od dnia ogłoszenia niniejszego postanowienia na przyszłość zaś, od dnia ogłoszenia decyzyi lub wyroku konfiskatę stanowiących, jeżeli są zamieszkałe w Królestwie; w przeciągu roku jeżeli są nieobecnemi lecz się znajdują w Europie, a w przeciągu lat dwóch jeżeli są za jéj obrębem (1).

1) Artykuł ten rozwinięty został późniejszemi przepisami, a mianowicie:

Zakłady handlowe w obcém Państwie nie mogą być uważane jakoby były przedsiebrane w zamiarze niepowrócenia do kraju.

4° Gdy Polka pójdzie za mąż za cudzoziemca.

---

a) Rada Administracyjna pod d. 30 Września (12 Października) 1838 r. (D. P. T. XXII, str. 284) postanowiła:

Art. 1. Lubo termina, przez art. 8 postanowienia z d. $^{2}/_{14}$ Kwietnia 1835 r. oznaczone, są prekluzyjnemi, przecież takowe, co do majątków, których konfiskata ogłoszoną już została, przedłużone jeszcze zostają do trzech miesięcy dla osób zamieszkałych w Królestwie, do sześciu miesięcy — dla nieobecnych lecz znajdujących się w Europie, a do dwunastu miesięcy — dla będących za jéj obrębem, licząc od daty ogłoszenia niniejszego postanowienia (t. j. od d. $^{6}/_{18}$ Listopada 1838 r.). Po upływie tego terminu, nie zgłaszający się utraca nazawsze prawo poszukiwania swych pretensyj z powyższych konfiskowanych majątków. Takiż skutek dotknie tych, którzyby, co do konfiskat, w przyszłości wyrzec i ogłosić się mających, nie zgłosili się w terminie, w art. 8 postanowienia z d. $^{2}/_{14}$ Kwietnia 1835 r. oznaczonym.

Art. 2. Skutki prekluzyi ustają w razie zrzeczenia się przez Skarb majątku skonfiskowanego, i w razie uwolnienia go od konfiskaty.

Art. 3. Nie ulegają żadnéj prekluzyi należności, mające przywilej na nieruchomości, według artykułu 41 prawa hypotecznego z r. 1818, tudzież wszelkie prawa hypoteczne, objawione przed ogłoszeniem konfiskaty, i spory graniczne z dobrami, konfiskacie uległemi.

Art. 4. Wyroki, które do chwili ogłoszenia niniejszego postanowienia stały się prawomocnemi, nie mogą być wzruszane, na zasadzie tegoż postanowienia.

b) Nadto taż Rada pod d. $^{16}/_{28}$ Sierpnia 1836 r. N. 40871 postanowiła, że jak Skarbowi z tytułu dóbr skonfiskowanych służy teraz i na przyszłość prawo rozpoczynania procesów granicznych, gdzieby takowe koniecznemi się okazały, tak również prawo to służy właścicielom realności, przyległych dobrom skonfiskowanym.

Art. 9. Jeżeli majątek niedzielny konfiskacie uległ, Skarb powinien w drodze sądowéj o podział bądź w naturze, bądź przez sprzedaż postarać się, a w ogólności powinien mieć wzgląd na to, aby prawa współwłaścicieli lub wierzycieli nie były w czémkolwiek nadwerężone.

Art. 10. Gdyby Skarb widział, iż ciężary i długi majątek skonfiskowany ciążące, przenoszą wartość onego, mocen będzie zrzec się takowego majątku na rzecz wierzycieli, lecz nie inaczéj jak za poprzedniém od Rady Administracyjnéj na to zezwoleniem.

Trzymiesięczny przeciąg czasu służy do zrzeczenia się wyż wymienionego majątku, rachując od dnia upłynienia terminu dozwolonego dla osób będących w jednéj z trzech kategoryj artykułem 8 wymienionych. Mocen jednakże będzie Skarb Publiczny żądać przedłużenia tego terminu, skoro tego usprawiedliwi potrzebę, lecz nie na dłużéj, jak na drugie trzy miesiące, wyjąwszy, jeżeli sprawy dóbr skonfiskowanych tyczące się, ukończonemi nie będą, w którym to przypadku termin rzeczony aż do ostatecznego tychże rozsądzenia będzie mógł być przedłużonym (1).

(1) Porównać art. 7 postanowienia Rady Admin. z d. $^{17}/_{29}$ Czerwca 1841 r. które jest zamieszczone niżéj pod pozycyą V. na str. 106.

Art. 11. Rozporządzenia w ogłoszeniu Księcia Namiestnika w skutek rozkazu Najjaśniejszego Pana w dniu $^{13}/_{25}$ Kwietnia 1832 wydaném i postanowieniem Rady Administracyjnéj z dnia 27 Czerwca (9 Lipca) 1833 r. objęte, stosują się do osób wszystkich, które, mając udział w powstaniu 1830 r., wyłączone zostały z pod amnestyi, lub zaniedbały z niéj korzystać (1).

(1) Z przepisem tu podanym mają ścisły związek następujące rozporządzenia:

a) „Wszelkie akta w ciągu powstania w Królestwie, co do miasta Warszawy po dniu 29 Listopada, co do województw zaś po dniu 5 Grudnia 1830 r. przez osoby, które z pod dobrodziejstwa amnestyi Manifestem Najjaśniejszego Pana z d. 29 Października (1 Listopada) 1831 r. (D. P. T. XIII, str. 271), oznajmionéj, wyjęte są

i odtąd ułaskawione] nie zostaną, w jakiejbądź formie zeznane, a mające na celu przeniesienie, na imię trzecich, własności dóbr nieruchomych przez nich posiadanych, poczytują się za nieważne tak względem tychże osób, jako i względem pierwszych nabywców."

(Pos. Ks. Nam. d. $^{13}/_{25}$ Kwietnia 1832 r. D. P. T. XIII, str. 431).

b) Na zasadzie postanowienia Ks. Namiestnika Kr. wyżéj ad *a* powołanego, uważane być mają za nieważne nie tylko akta przenoszące tytuł własności na osoby trzecie, ale oraz wszelkie obciążenia nieruchomości przez osoby z pod amnestyi wyłączone, od początku rewolucyi zawarte.

(R. A. d. $^{19}/_{31}$ Sierpnia 1832 r. N. 8408/—i K. R. S. d. 20 Października t. r. N. 9173).

c) Rada Administracyjna pod d. 27 Czerwca (9 Lipca) 1833 r. (D. P. T. XV, str. 289), postanowiła:

„Wszelkie akta i umowy względem majątków ulegających sekwestrowi albo konfiskacie, sporządzone podczas rewolucyi lub po rewolucyi przez osoby, bądź z pod amnestyi wyłączone, bądź z niéj niekorzystające i za granicę zbiegłe, mocą niniejszego postanowienia unieważnione zostają".

d) Wreszcie podług postanowienia Rady Administracyjnéj z d. $^{1}/_{13}$ Maja 1836 (D. P. T. XVIII, str. 442):

„Wszystkie osoby bez wyjątku, które po uspokojeniu zaburzeń w Królestwie Polskiém, wydaliwszy się za granicę, dopuściły się tamże jakichbądź czynów, dających poznać ich niechęć i występne zamiary przeciw swéj prawej władzy, uważane być mają jako wychodźcy, niekorzystający z amnestyi, i ulegać karze konfiskaty majątków, wedle prawideł, postanowieniem z d. $^{7}/_{14}$ Kwietnia r. z. wskazanych.

Art. 12. Wszelkie akta osób, które na przyszłość ulegną karze konfiskaty, w jakimkolwiek czasie będą sporządzone, a których skutkiem mogło być obciążenie lub przeniesienie w inne ręce w części lub całkowicie ich majątku, będą uważane za żadne i niebyłe, i żadnego nie będą mogły stanowić prawnego tytułu względem własności konfiskacie uległéj, jeżeli niebyły zeznane przed notaryuszem, a jeżeli się ściągają do nieruchomości, wpisane do ksiąg hypotecznych wprzód, nim zawierające je osoby przez jakiekolwiekbądź czyny lub zachody okazały zamiar popełnienia zbrodni, karę konfiskaty pociągającej lub stania się jéj uczestnikami.

Art. 13. Ważność i nieważność aktów, pod innemi względami nie pod względem na epokę o któréj powyższe artykuły stanowią, i skutki z aktów wypływające, podług przepisu obowiązującego prawa cenione być powinny.

Art. 14. Przepisy niniejszego postanowienia mające na celu zachowanie praw osób trzecich, o tyle tylko tymże osobom trzecim służą, o ile ich samych majątki nie uległy konfiskacie.

Art. 15. Od konfiskaty różni się sekwestracya majątku w tém, iż przez zajęcie dóbr w sekwestracyą, Skarb staje się tylko administratorem i zachowawcą majątku sekwestracyi uległego dopóty, dopóki kara konfiskaty lub uwolnienie od sekwestracyi nie nastąpi.

Art. 16. Przepisy artykułów 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13 i 14 postanowienia niniejszego stosują się i do sekwestracyi.

Art. 17. Wszelkie spory bądź o własność majątku zasekwestrowanego, bądź o długi, ciężary lub jakiekolwiek inne prawa z tegoż majątku poszukiwane, nie mogą być do Sądów wprowadzone, bez przypozwania Skarbu; przypozwanie takowe jest koniecznem, choćby już spór był zaczęty, lecz tylko do téj instancyi w któréj wisi. We wszelkich sporach przed ogłoszeniem tego postanowienia ostatecznie lub prawomocnie bez wpływu Skarbu publicznego rozsądzonych, Skarb publiczny mocen jest przeciw zapadłym wyrokom działać jako trzeci, gdyby spostrzegł zmowę lub podstęp, lub gdyby wyrok opartym był na aktach, które, stosownie do artykułów 11 i 12, nieważności podlegają.

Art. 18. Jeżeli majątek sekwestracyi uległy, jest niedzielny, Skarb powinien zostawić współwłaścicielom ad-

ministracyą jego, jeżeli ciż współwłaściciele summę anszlagiem na dzierżawę wykazaną opłacić zobowiążą się, i wskażą dostateczną rękojmię, tak co do opłaty dochodu, jakotéż całości majątku sekwestrowi ulegającego. Jeżeliby współwłaściciele majątku niedzielnego administracyi jego zrzekli się lub żądanéj rękojmi nie stawili, Rząd wydzierżawi dobra przez publiczną licytacyą, podług prawideł względem dóbr Rządowych przyjętych.

Art. 19. Rzeczy ruchome sekwestrowi uległe, które zepsuciu ulegać mogą, lub których utrzymanie przewyższyć może ich wartość, na żądanie Skarbu Publicznego, na publicznéj licytacyi przez aukcyą w drodze administracyjnéj sprzedane będą.

III. *Co do objawienia w hypotece skutków konfiskaty*, Rada Administracyjna pod d. $^{6}/_{18}$ Czerwca 1833 r. N. 18,700 (D. P. T. XV, str. 285) postanowiła:

Art. 1. Majątki wszystkich osób, ktore, od dnia 1 Stycznia 1831 r. oddaliwszy się z Królestwa Polskiego, do niego dotąd nie powróciły, z wyłączeniem jedynie tych osób które się do krajów Cesarstwa Rossyjskiego udały, mają być natychmiast w sekwestr zajęte.

Art. 2. Do hypoteki dóbr nieruchomych należności hypotecznych ma być niezwłocznie w mocy niniejszego postanowienia wniesione ostrzeżenie o wyrzeczonym ze strony Rządu sekwestrze, i nastąpić mogącéj, na mocy wyroków sądowych lub rozkazów Najjaśniejszego Pana, dóbr tychże lub należności hypotecznych konfiskacie.

Art. 3. Osoby za upoważnieniem prawéj Władzy bawiące za granicą, a którymby na mocy niniejszego postanowienia dobra w sekwestr zajęte zostały, winne są bądź prosto od siebie, lub przez pełnomocników udawać się z dowodami pobyt ich za granicą usprawiedliwiającemi do Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu, która, o ile żądanie ich za usprawiedliwione uzna, rozciągnięcie sekwestru i wymazanie z hypoteki protestacyi cofnąć będzie mogła. — Kommissye Wojewódzkie obowiązane są także z urzędu od siebie o majątkach tego rodzaju czynić przedstawienia.

W uzupełnieniu powyższych przepisów wydane zostały rozporządzenia następujące:

a) Rada Administracyjna w postanowieniu z d. 24 Listopada (6 Grudnia) 1833 r. (D. P. T. XV, str. 390) poleciła:

„Do hypoteki nieruchomości i kapitałów należących do osób, które, od początku r. b. wtargnąwszy do kraju, zbrojną ręką usiłowały nowe w Królestwie Polskiém zrobić zaburzenie, oraz ich wspólników, winno być o nastąpić mogącéj ich konfiskacie na mocy niniejszego postanowienia zapisane ostrzeżenie.“

b) Nadto Kommissya Rządowa Sprawiedliwości pod d. 28 Maja 1834 r. N. 4579, objaśniła wszystkie Trybunały, iż ostrzeżenia przez władze administracyjne w materyi sekwestru rządowego i konfiskat w księgach wieczystych czynione, żadnym trudnościom i wątpliwościom ulegać niepowinny, a tém samém, gdy władze administracyjne zgłaszać się będą z żądaniami podobnemi względem dóbr nieruchomych i kapitałów hypotekowanych, należących do osób w kraju nieobecnych, Wydziały Hypoteczne nie powinny wymagać udowodnienia w drodze sądowéj rzeczywistéj ich nieobecności.

IV. W rozwiązaniu zapytań:

a) Jak mają być uważane dobra nabyte za granicą przez osoby wyłączone z amnestyi przed wyrzeczeniem na też osoby śmierci cywilnéj, lub też po wyrzeczeniu takowéj?

b) Jaką ważność mogą mieć testamenta przez osoby pomienione, po wyrzeczeniu śmierci cywilnéj napisane, obejmujące rozporządzenia co do ich majątku, na korzyść mieszkańców Królestwa? i

c) Czy władze sądowe Królestwa testamenta pomienione za ważne uważać mają?

Rada Administracyjna w postanowieniu d. 28 Sierpnia (9 Września) 1842 r. N. 28604 wydaném, a przy rozporządzeniu Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości z d. $^{3}/_{15}$ Listopada t. r. N. 10965 władzom sądowym kommunikowaném, wyrzekła: że, skoro przepisy obowiązujące co do konfiskat nie wspominają ani o dobrach przed wyrzeczeniem śmierci cywilnéj, ani po jéj wyrzeczeniu, przez wychodźca za granicą posiadanych, dla téj przyczyny, że do dóbr rzeczonych też rozciągać się niemają; skoro osobom w jednym kraju na śmierć cywilną skazanym, w drugim nabywanie majątku i rozrządzanie nim nie jest zabronione, skoro testamenta osób pomienionych mają moc zupełną, a tém samém przenosić mogą własność dóbr przez nie posiadanych, nawet na osoby za granicą zamieszkałe; skoro nakoniec uznanie nieważności pomienionych testamentów w Królestwie miałoby ten jedynie skutek, że pozbawiałoby mieszkańców Królestwa korzyści, jakieby z nich osiągnąć mogli i przeszkadzałoby przeprowadzeniu do Królestwa majątków z za granicy, a zatém Rada Administracyjna postanowiła, iż wyrzeczona na wychodźca konfiskacja, stosująca się jedynie do majątku tegoż w Królestwie położonngo,, niemoże mu stać na przeszkodzie do dysponowania przez testament na korzyść mieszkańców Królestwa majątkiem, jaki za granicą czy to przed wyrzeczeniem w Królestwie śmierci cywilnéj, czy też po jéj wyrzeczeniu, nabył, i że testamenta pomienione przez władze sądowe Królestwa, podobnie jak i testamenta przez cudzoziemców za granicą sporządzone, uważane być winny.

V. Co do cywilnych praw osób, które, uległszy karze konfiskaty majątku, a tém samém i śmierci cywilnéj, otrzymały przebaczenie, z pozwoleniem powrotu do Królestwa, Rada Administracyjna w postanowieniu z d. $^{17}/_{29}$ Czerwca 1841 r. (D. P. T. XXVIII, str. 339) wyrzekła:

Art. 1. Ułaskawienia Najwyższe, dozwalające powrotu do Królestwa osobom, przeciw którym konfiskata majątku decyzjami Rady Administracyjnéj nakazaną została, ogłaszane będą przez Dziennik Praw i przez Gazetę Rządową, według dotychczasowego porządku. Jeżeli Najwyższa łaska dotyczy osób, wyrokami sądowemi na karę konkskaty majątku skazanych, dostateczném będzie ogłoszenie ułaskawienia w Gazecie Rządowéj i w Dziennikach Gubernialnych.

Art. 2. Wszystkie osoby ułaskawione, o jakich w artykule poprzedzającym jest mowa, używać będą praw cywilnych na przyszłość, od daty Najwyższéj decyzyi, ułaskawienie stanowiącéj.

Art. 3. Osoby pomienione, w skutek otrzymanego ułaskawienia, nie nabywają pod żadnym względem jakichbądź praw, tak do majątku już na rzecz Skarbu skonfiskowanego, jako i tego, który nie został jeszcze wyśledzony i przez Skarb zajęty.

Art. 4. Natomiast majątek wszelkiego rodzaju, nabyty przez ułaskawionego tytułem kupna, darowizny, sukcessyi i t. p., po dniu, w którym otrzymał przebaczenie i wstąpił na nowo w używanie praw cywilnych, ma być uważany za jego własność wyłączną i nietykalną.

Art. 5. Gdyby i majątek konfiskacie uległy, z woli Najwyższéj był także powrócony ułaskawionemu, ten ostatni obejmuje go w takim stanie, w jakim znajdować się będzie w chwili dojścia do Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu Najwyższéj decyzyi, bez możności roszczenia do Skarbu z tytułu jego zarządu pretensyi, i dopełnić winien wszelkich zobowiązań względem tegoż majątku, ze strony Skarbu poprzednio zaciągniętych. Ułaskawiony obowiązany będzie także w dobrach skonfiskowanych, a sobie powróconych, jak równie w dobrach przez Skarb nie wyśledzonych, a przez siebie z łaski miłościwéj Najjaśniejszego Pana objętych, urządzić włościan i zabezpieczyć ich prawa podług przepisów, postanowieniem Najjaśniejszego Pana, z d. $^{4}/_{16}$ Października 1835 r. objętych.

Art. 6. Wszelkie zobowiązania, które podług zasad

postanowienia Rady Administracyinéj z d. $^{3}/_{14}$ Kwietnia 1835 r. (1) z majątku konfiskacie uległego mogą być poszukiwane, o ileby z takowego majątku nie mogły być zaspokojone, mogą być dochodzone z innego majątku osoby ułaskawionéj, czy to w czasie śmierci cywilnéj, za granicą nabytego, czy też po otrzymaniu ułaskawienia nabytym być mogącego. Wolno jéj jednak w takim razie użyć wszelkich środków obrony, prawem dozwolonych.

(1) Postanowienie to zamieszczone jest tu wyżéj na str. 97.

Art. 7. Gdyby Skarb Królestwa, na mocy art. 10 postanowienia Rady Administracyjnéj, z d. $^{3}/_{14}$ Kwietnia 1835 r., zrzekł się majątku skonfiskowanego, z powodu zobowiązań i długów, tenże majątek ciążących, w takim razie ułaskawiony wróci do praw, jakie mu do tegoż majątku, jako właścicielowi służyły, z możnością działania przeciwko wierzycielom według przepisów obowiązującego prawa.

Art. 8. Zobowiązania, jakie ułaskawiony zaciągnąć mógł za granicą, w czasie śmierci cywilnéj, o ile takowe majątku konfiskacie uległego nie dotyczą i nie sprzeciwiają się prawom, przez osoby trzecie w kraju ważnie nabytym, uważane będą, od daty ułaskawienia, za zobowiązania prawne.

Art. 9. Co się tyczy szlachectwa, tytułów honorowych, rang i orderów, przez ułaskawionego, przed ulegnięciem śmierci cywilnéj posiadanych, tenże, o tyle je po otrzymaniu przebaczenia zachowuje, o ile nastąpi na to Najwyższe Jego Cesarskiéj Mości zezwolenie; dla czego, przy każdém przedstawieniu do łaski osób, o których mowa, okoliczność ta powinna być przedstawiona do Najwyższéj decyzyi.

VI. W powyższym przedmiocie Kodex Kar Głównych i Poprawczych, stanowi w art. 340 i 341, że ten, kto, wydaliwszy się z kraju ojczystego, nie wróci na wezwanie Rządu, lub kto pozostanie za granicą dłużéj nad czas prawem dozwolony, bez szczególnych, uznanych za dostateczne powodów, i nie w skutek szczególnego pozwolenia Rządu, uważanym będzie za niewiadomego z pobytu, a majątek jego w sekwestr wziętym zostanie.

W rozwinięciu przepisów tych Ukaz d. 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. wydany, a d. $^{4}/_{16}$ Października t. r. ogłoszony (D. P. T. XLIII, str. 211) obejmuje następujące rozporządzenia:

Art. 1. W przypadkach art. 340 i 341 Kodexu przewidzianych, właściwy Rząd Gubernialny, a w Warszawie Ober-Policmajster miasta, obowiązany jest przedewszystkiem sprawdzić nieobecność osób, o których powzięto wiadomość, że się samowolnie z kraju wydaliły, lub za granicą dłużéj nad czas przez Rząd dozwolony przebywają, tudzież objaśniać wszelkie towarzyszące wydaleniu się okoliczności, a to przez zarządzenie, za pośrednictwem Władz Administracyjno-Policyjnych, śledztwa, najprzód w miejscu ich zamieszkania, a następnie w całym kraju. W tym celu Władze te mają obowiązek wezwać ich przez gazety i dzienniki gubernialne, do zgłoszenia się w najbliższym Urzędzie policyjnym, w ciągu sześciu tygodni.

Art. 2. Upływ bezskuteczny powyższego terminu, stanowić będzie dowód nieobecności w kraju poszukiwanych osób. Następnie przeto właściwy Rząd Gubernialny, lub Ober-Policmajster, o tych, które po wydaleniu się swojem za granicę pozostawiły jakowe fundusze, doniesie Prokuratorowi przy Trybunale Cywilnym, i wezwie go o zajęcie majątku nie obecnego w sekwestr, według prawideł w art. 18 przepisanych; o tych zaś, które żadnych nie posiadały funduszów, doniesie Prokuratorowi przy Sądzie Kryminalnym.

Art. 3. Tak w pierwszym, jak i w drugim przypadku, kommunikowane być powinny Prokuratorom, wszelkie dowody nie obecność poszukiwanéj osoby stwierdzające.

Art. 4. Władze żądające zajęcia w sekwestr majątku nieobecnéj osoby, powinny zarazem wskazywać gdzie, i jaki pozostał po niéj majątek, niemniéj donosić o każdym wykryć się następnie mogącym fundu-

szu. Prokurator zaś przy Trybunale Cywilnym, po zrobieniu z wszystkich wyszczególnionych powyżej dowodów, właściwego użytku, to jest po wyrzeczeniu i zaprowadzeniu przez Trybunał sekwestru, dowody te odeśle Prokuratorowi przy Sądzie Kryminalnym, dla dalszego na drodze karnej postąpienia.

Art. 5. Sąd Kryminalny na wniosek Prokuratora i po rozpoznaniu przedstawionych przezeń dowodów, naznaczy osobie przebywającej za granicą bez pozwolenia Rządu termin do powrotu, równie jak i usprawiedliwienia powodów, dla których nie wróciła na pierwotne ogłoszenie Władzy, i takowe ogłosi w Gazecie Rządowéj Królestwa, i w pięciu pismach perjodycznych wydawanych w Cesarstwie, a mianowicie St. Petersburgu, Moskwie, Wilnie, Rydze i Odessie, w szczególności zaś w tych, które wychodzą w języku francuzkim, niemieckim i Polskim. (1)

(1) W wykonaniu Najwyższego rozkazu, przez odezwę Ministra Sekretarza Stanu z d. 30 Marca (11 Kwietnia) 1856 r. Nr. 874 objawionego, Rada Administracyjna pod d. 16/28 Października t. r. (D. P. T. I, str. 185) postanowiła:

Art. 1. Rozporządzenie w art. 5 Najwyższego postanowienia z d. 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. zawarte, nakazujące: aby wezwania Sądowe do powrotu osób nieprawnie za granicą przebywających zamieszczane były: „w Gazecie Rządowéj Królestwa i w pięciu pismach perjodycznych w Cesarstwie wydawanych" ulega zmianie w tém, iż wezwania takowe jedynie tylko w Gazecie Rządowéj Królestwa trzykrotnie, w przerwach trzytygodniowych zamieszczane być mają, bez ogłaszania ich w pismach perjodycznych Cesarstwa.

Wezwania poprzednie, o ile jeszcze trzykrotnie we wszystkich pismach, wyżéj wyrażonych, ogłoszone nie były, mają być na nowo w Gazecie Rządowej Królestwa ogłaszane.

Art. 2. Termin do powrotu osób, nieprawnie za granicą kraju przebywających i do złożenia przez nie usprawiedliwienia powodów, dla których nie wróciły na pierwotne wezwanie Władzy, w art. 6 tegoż postanowienia przepisany, liczyć się ma od daty zamieszczenia po raz trzeci rzeczonego wezwania w Gazecie Królestwa.

Nadto wezwania takowe zamieszczane być mają jeszcze jednorazowie i w Dziennikach Gubernialnych co do każdéj osoby wzywanej we wszystkich guberniach; termin wszakże, o jakim na początku niniejszego artykułu mowa, liczyć się ma jak wyżéj, od daty ostatniego ogłoszenia wezwania w Gazecie Rządowéj Królestwa, bez względu na ogłoszenie w Dziennikach Gubernialnych.

Art. 3. Przed podaniem wezwania do ogłoszenia w Gazecie Rządowéj Królestwa, ma być przedstawiona Namiestnikowi Królestwa lista osób wezwanemi być mających, do rozpoznania i jego decyzyi.

Art. 6. Termin powyższy, w miarę okoliczności towarzyszących wydaleniu się za granicę i odległości miejsca przebywania nieobecnych, Sąd Kryminalny oznaczać może według swego uznania; dla wychodźców znajdujących się w Europie do miesięcy sześciu, dla przebywających zaś w innych częściach świata do roku jednego (1).

(1) Porównać art. 2 postanowienia Rady Admin. powołanego w odsyłaczu do powyższego art. 5.

Art. 7. Ogłoszenie terminu uskuteczniać się powinno trzykrotnie w przerwach trzech-tygodniowych. Czas zakreślony do powrotu, liczy się od daty ostatniego wezwania. W każdém z takowych ogłoszeń zamieszczoném być powinno ostrzeżenie: że w razie nieuległości i nieuczynienia zadość wezwaniu Rządu, nieusprawiedliwiający się ściągnie na siebie skutki artykułami 340 i 341 K. K. G. i P. zagrożone.

Art. 8. Dowody prawne przeszkód nie dozwalających powrotu do kraju stanowią świadectwa Posłów i Konsulów Naszych, a gdyby tych nie było, świadectwa Władz miejscowych: — Również do usprawiedliwienia służyć może legalny dowód podania, i nie dojścia do swego przeznaczenia prośby, o przedłużenie paszportu. Dowody te przedstawiane być mogą Sądowi

osobiście, lub przez inne interessowane w téj mierze osoby, lub nakoniec przesłane wprost Prokuratorowi.

Art. 9. Jeżeli wezwany wróci, a inne zarzuty polityczne, lub przestępstwa w art. 14 i 15 niniejszego Ukazu wyszczególnione, ciążyć go nie będą; Sąd dalsze dochodzenie i wymierzenie kar art. 340 i 341 Kodexu przepisanych, przetnie. Podobnież postąpi, jeżeli wezwany nie powróci do kraju, lecz usprawiedliwienie za dostateczne przez Sąd uznane nadeszle.

Art. 10. Jeżeli nie powróci i usprawiedliwienia dostatecznego nie złoży, Sąd wyda wyrok skazujący go na pozbawienie wszelkich praw, i bezpowrotne z obrębu Państwa wygnanie, z zagrożeniem zesłania na osiedlenie w Syberyi, gdyby do kraju, po prawomocności wyroku powrócił.

Art. 11. Zapadły w pierwszéj instancyi wyrok przeciw nieobecnemu, i na wezwanie Sądu nie stawającemu, ani usprawiedliwienia, nie składającemu, ma być ogłoszony w Gazetach wychodzących w Warszawie, z zastrzeżeniem, że mu służy jeszcze trzech-miesięczny termin do usprawiedliwienia się, a tém samém i odwołania się do Sądu wyższego, w któréj to drodze, zasady usprawiedliwiające jego nieobecność, przez Sąd wyższéj Instancyi przyjęte być mogą.

Po upływie tego terminu, gdy skazany nie wróci, ani usprawiedliwienia się stosownego nie złoży, wyrok zurzędu w drodze rewizyi przedstawia się pod rozpoznanie Sądu Appellacyjnego, i X° Departamentu Rządzącego Senatu, a nadto co do szlachty, przedstawia się jeszcze pod Nasze zatwierdzenie.

Art. 12. Skutki cywilne postanowień Sądu Kryminalnego będą:

a) w przypadkach artykułem 9-tym przewidzianych; ustanie sekwestru;

b) w przypadkach artykułu 10, otwarcie spadku, tak jak po osobie rzeczywiście zmarłéj.

Tak w pierwszym jednakże, jak i w drugim przypadku, jeżeliby śledztwo policyjne wykazało, że osoba przedmiotem sprawy będąca, przebyła granicę pokryjomu lub punktem zakazanym, albo że przetrzymała paszport nad termin zakreślony, ulegać ona za to będzie, oddzielnie karze fiskalnéj, podług zasad przepisami skarbowemi wskazanych.

Art. 13. Postanowieniem niniejszém nie ubliża się bynajmniéj, ani traktatom zawartym z Cesarstwem Austryackiém, i Królestwem Pruskiém, o przebywaniu granicy poddanych różnorządowych, ani przepisom stanowiącym prawidła o kommunikacyi mieszkańców pogranicznych. (Zobacz wyżéj Tom I niniejszego dzieła, str. 62 i 73).

Art. 14. Samo z siebie wypływa, iż rozporządzenia niniejszym Ukazem objęte, nie mogą się ściągać do mieszkańców Królestwa przebywających w guberniach i prowincyach Rossyjskich, jako w granicach jednego, i tegoż samego Państwa. Także nie dotyczą osób z powodów politycznych, z kraju zbiegłych, względem których pozostają w swéj mocy przepisy Kodexu kar głównych i poprawczych, a mianowicie: artykułu 267, tudzież postanowienia przez Nas lub Namiestnika Naszego, i Radę Administracyjną wydane.

Niedotyczą wreszcie i zbiegów wojskowych lub popisowych, względem których istnieją oddzielne zawarte między Rządami kartele.

Art. 15. Gdyby osoba nieobecna w kraju, oskarżoną nadto była o czyny, które Kodex kar głównych i poprawczych za przestępstwo uważa, wtedy oprócz zastosowania do niéj przepisów niniejszego Ukazu, pociągniętą być ma oddzielnie do kary, tymże Kodexem postanowionéj.

Art. 16. Wyrzeczony przez Trybunał Cywilny sekwestr, trwać ma aż do czasu upłynienia terminu do powrotu oznaczonego, i ostatecznego przez Sądy zawyrokowania względem osoby zbiegłéj.

Art. 17. Sekwestr wszakże w ciągu trwania pomienionego terminu ustaje, jeżeli właściciel majątku do kraju powróci, lub jeżeli na dalsze swe za granicą przemieszkiwanie, szczególne zezwolenie Rządu otrzyma.

Art. 18. Ustanowienie sekwestru, następuje w sposób Prawem Cywilném, tudzież postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. 30 Stycznia (11 Lutego) 1842 r. (1), wskazany, i w tem celu Prokurator przy Trybunale Cywilnym, po otrzymaniu od Władzy Policyjnéj dowodów nieobecności osoby poszukiwanéj, przedsięweźmie właściwe środki, względem mianowania Kuratora majątku po téjże osobie pozostałego.

(1) Postanowienie to znajduje się w D. P. T. XXIX, str. 23, oraz niżéj w odsyłaczu do art. 811 K. N.

Art. 19. Takim Kuratorem nie może być mianowany współ-małżonek, tudzież krewni jego w linii prostéj, tak wstępnéj jak i zstępnéj.

Art. 20. Wyrok Sądu Kryminalnego, z poświadczeniem prawomocności, przesłanym zostanie Prokuratorowi przy Trybunale Cywilnym, który Kuratorowi majątek pod sekwestrem zostający, komu należy wydać poleci.

Kurator w przypadkach artykułu 9, majątek właścicielowi odda, a w przypadkach artykułu 10;

a) co do majątku nieruchomego, postępowanie spadkowe ogłosi;

b) co do majątku ruchomego zapozwie po odbiór massy.

1° Sukcessorów wiadomych—przez pozwy, a

2° Sukcessorów niewiadomych— przez pisma publiczne.

Art 21. Skutki wyroku, tak co do ustania sekwestru, a przejścia majątku na sukcessorów, jako też co do zagrożenia kary na przypadek samowolnego powrotu do Królestwa, liczą się od daty wyroku X° Departamentu Rządzącego Senatu, a w razach, w których

przedstawiany jest wyrok pod Nasze zatwierdzenie, od daty Naszego Ukazu.

Art. 22. Nieważnemi są wszelkie akta, zeznane przez osobę w kraju nie obecną co do majątku jéj od daty pierwszego wezwania artykułem 5 rozporządzonego.

Art. 23. Kurator, pod którego zarząd majątek przechodzi, upoważnionym i obowiązanym jest bezzwłocznie podać do ksiąg hypotecznych nieruchomości lub kapitałów i praw hypotecznych, do nieobecnego należących, ostrzeżenie o rozciągniętym na majątku jego sekwestrze.

Tenże Kurator, zaraz po jego mianowaniu, wszelki majątek w Królestwie znajdujący się i sobie wskazany, pod administracyą zajmie, inwentarz spisze, fundusze zabezpieczy lub sądownie ich dochodzi, i na wszelkie poszukiwania sądowe odpowiada.

Jeżeli sekwestr dłużéj jak rok potrwa, Kurator roczne rachunki Prokuratorowi składa, wiadomych i domniemanych sukcessorów, o rezultacie rachunków zawiadamia.

Monitowanie składanych rachunków do sukcessorów domniemanych, a rozpoznanie wyniknąć mogących sporów, do Sądów należy.

Art. 24. Kurator ma prawo żądać za swój zarząd stosownego z majątku osoby nieobecnéj wynagrodzenia, które w miarę jego zatrudnień i gorliwości o dobro massy, wynosić może rocznie 3 do 10 od sta, w stosunku do czystego dochodu z majątku pod zarządem jego zostającego, nieliczące mogącego mu się należeć zwrotu gotowych wydatków.

Żądanie takie należycie usprawiedliwione, będzie wniesione przez Kuratora do Trybunału, który go mianował i rozpoznane przez tenże Trybunał, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora.

Art. 25. Dochody z majątku nieobecnego zbierane, po opłaceniu długów i wszelkich niezbędnych wydatków, akich zarząd takowym majątkiem wymagać będzie,

tudzież po wyznaczeniu z nich funduszu na przyzwoite utrzymanie żony i dzieci w Królestwie lub Cesarstwie przebywających, potrzebnego, składane być mają do Banku Polskiego jak tylko summa rub. sr. 30, po zaspokojeniu wzmiankowanych potrzeb, zebraną zostanie.

Art. 26. Przeznaczyć się mający w myśl poprzedzającego artykułu fundusz na utrzymanie familii nieobecnego, nie może przenosić połowy jego dochodów, jeżeli w Państwie znajduje się żona jego i dzieci, czwartéj zaś części, jeżeli znajduje się sama tylko żona, lub same dzieci.

Wszakże przepis ten ściąga się tylko do przypadków, w których czysty dochód z majątku przechodzi 750 rub sr. Jeżeli zaś dochody summy téj nieprzenoszą, w takim razie, na prożbę familii, może być przeznaczone na jéj utrzymanie i więcéj nad połowę lub czwartą część, może być nawet cały dochód przeznaczony, lecz to za otrzymaniem na to szczególnego upoważnienia Naszego Namiestnika w Królestwie.

Art. 27. Bliższy nadzór nad Kuratorami majątku osób w kraju nie obecnych, wykonywać będą Prokuratorowie przy Trybunałach Cywilnych.

Kuratorowie zdawać będą corocznie tymże Prokuratorom sprawę o stanie majątku tychże osób, z wymienieniem summ w Banku złożonych.

Art. 28. Rządy Gubernialne, a w Warszawie Ober-Policmajster, wspierać będę tak Prokuratorów, jako i Kuratorów, w ścisłém wypełnianiu przepisów niniejszych, w szczególności zaś, obowiązkiem ich jest:

1° Przestrzegać powrotu w czasie należytym osób znajdujących się za granicą, i dopilnować ustanowienia nad ich majątkiem Kuratora, gdy tego zajdzie potrzeba.

2° Przedstawiać Prokuratorom, jeżeli tego potrzeba, osoby zdolne do przyjęcia obowiązków Kuratora.

Art. 29. Przepisy powyższe, procz art. 26, dotyczącego

się nieobecności samych mężczyzn, stosują się do osób tak płci męzkiéj, jako i żeńskiéj.

Co do nieletnich, pod władzą rodzicielską lub opiekuńczą zostających, stosują się dopiero od czasu dojścia ich do pełnoletności, to jest od dnia. w którym lat 21 wieku swego ukończą.

Art. 30. Jeżeli nieobecny, będąc stałym mieszkańcem Królestwa, posiada również majątek i w Cesarstwie, Prokurator przy Trybunale Cywilnym, zaraz za powzięciem o tém, bądź to od Władz Policyjno-Administracyjnych, bądź od Kuratora, wiadomości, przedstawia takową Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych, przy dołączeniu w odpisie wierzytelnym przez Prezesa Trybunału poświadczonym, wszelkich dowodów, samowolnego pobytu jego za granicą dotyczących, a to dla postąpienia z tymże majątkiem wedle przepisów w Cesarstwie obowiązujących.

VII. Przepisy względem wychodźców i przestępców politycznych, powyżéj wymienione, uległy zmianie w sposób następujący:

a) Manifest Najwyższy z d. $^{17}/_{29}$ Kwietnia 1855 r. (D. P. T. XLVIII, str. 415,—427) w art. 7 postanowił:

„Tym, którzy z miejsca swego zamieszkania, bez pozwolenia Zwierzchności, wydalili się w inną stronę kraju, lub za granicę onego, w celu uchronienia się od służby wojskowéj, lub téż dla zarobku, jako i tym którzy wydalili się za granicę za paszportem, jeżeli się nie dopuścili innego przestępstwa, podlegającego jednéj z kar głównych, albo poprawczych, połączonych z pozbawieniem wszelkich praw i przywilejów, albo utratą niektórych szczególnych praw, w duchu art. 46 i 54 Kodexu Kar, udziela się przebaczenie, jak skoro, przebywający wewnątrz kraju, najdaléj w ciągu sześciu miesięcy, a będący za granicą, w ciągu roku jedne-

go, od dnia ogłoszenia tego Manifestu Naszego (1), zgłoszą się do miejscowej Zwierzchności kraju rodzinnego."

(1) Dzień ogłoszenia tego Manifestu jest $^{6}/_{20}$ Sierpnia 1855 r.

b) Ukaz z d. $^{15}/_{27}$ Maja 1856 r. (D. P. T. XLIX, str. 411), postanowił:

Liczne prośby o dozwolenie powrotu do kraju z wynurzeniem żalu za chwilowe obłąkania i gotowości zdania się na wolę Rządu, zanoszone przez osoby, które samowolnie opuściły Królestwo Polskie, świadczą, że wielu z pomiędzy wychodźców, a szczególnie ci, którzy opuścili kraj po rokoszu, wstrzymują się z podaniem podobnych próśb, jedynie w niepewności o przyszły ich los w kraju.

Puszczając w niepamięć przeszłe ich błędy i upoważniwszy Missye Nasze przy Dworach Zagranicznych do przyjmowania od okazujących szczery żal, próśb o dozwolenie powrotu do kraju, celem przedstawienia takowych przez Namiestnika Naszego do ostatniéj Naszéj decyzyi,

Rozkazujemy.

1° Wszystkich tych, którzy rzeczone pozwolenie powrotu do Królestwa Polskiego otrzymają, uwalniać od wszelkich poszukiwań za czas przeszły i od sądowego pod względem politycznym dochodzenia.

2° Od chwili przybycia do kraju i ponowienia przysięgi homagialnéj, powrócić im wszystkim używanie praw, stosownie do ich stanu, i

3° Tym zaś, których postępowanie od chwili powrotu w ciągu lat trzech będzie nienaganne, przyznać prawo wstąpienia do służby cywilnéj w miarę zdolności, ażeby mając możność stać się pożytecznemi, mogli zarazem dać dowód szczerości uczuć swoich.

Wszakże łaska ta Nasza Monarsza, którą świadczemy dla okazujących szczery żal, nierozciąga się na tych wychodźców, którzy postępowaniem swojem dowiedli lub dowodzą ciągłéj nienawiści do Rządu Naszego.

c) Wreszcie Ukaz z d. $^{17}/_{29}$ Kwietnia 1857 r. (D. P. T. L, str. 205), postanowił:

Art. 1. Poddanym z Królestwa Polskiego, którzy będąc osądzeni z pozbawieniem praw stanu, za należenie do rokoszu Polskiego, do spraw emisaryuszów i tajnych towarzystw, oraz za inne przestępstwa polityczne, popełnione przed i po wspomnionym rokoszu, powrócili z miejsc zesłania jeszcze przed dniem Naszéj Koronacyi, również zrodzonym po zapadłym na nich wyroku sądowym, ich dzieciom, tak jak i dzieciom zmarłych po powrocie do kraju lub do gubernij wewnętrznych, nadać na równi z osobami téj kategoryi, które powróciły z Syberyi i z gubernij wewnętrznych do kraju, na mocy art. 6 Manifestu w dniu Swiętéj Koronacyi Naszéj wydanego (1), i stosownie do postanowionych osobnych przepisów, poprzednie ich prawa według stanu, to jest: używającym przed wyrokami praw szlachectwa dziedzicznego, wszelkie prawa szlachectwa dziedzicznego, lecz z wyłączeniem tytułów honorowych; a należącym do innych stanów, prawa ich poprzednich stanów, lecz wszystkim z wyłączeniem prawa do posiadanych przedtém majątków.

(1) To jest Manifestu z d. 26 Sierpnia (7 Września) 1856 r. D. P. T. XLIX. str. 445.

Art. 2. Łaskę, udzieloną artykułem poprzedzającym, w równéj mierze i z temiż samemi ograniczeniami rozciągać i na tych poddanych z Królestwa Polskiego, obwinionych o różnego rodzaju i w różnych czasach popełnione przestępstwo polityczne, którzy po utracie praw stanu, oddani zostali do służby wojskowéj, pomieszczeni w rotach aresztanckich lub ulegli innym rodzajom zesłania, i którzy następnie, również przed dniem Naszéj Koro-

nacyi, wrócili do kraju, otrzymali rangę, uwolnieni zostali od służby, lub otrzymali inne oznaki łaski Monarszéj.

Art. 3. Poddanym z Królestwa Polskiego, którzy oddaliwszy się nieprawnie z ojczyzny, bez względu na czas i rodzaj ich przestępstwa, otrzymali dozwolenie powrotu z zagranicy jeszcze przed Ukazem Naszym z d. $^{15}/_{27}$ Maja 1856 r. również dzieciom po zapadłym na nich wyroku sądowym, zrodzonym, niemniéj dzieciom zmarłych po powrocie do ojczyzny, nadać, na równi z wychodźcami powracającymi na mocy Ukazu Naszego w tym dniu wydanego, wszelkie poprzednie ich prawa stanu, to jest byłéj szlachcie dziedzicznéj, prawa szlachectwa dziedzicznego i tytuły honorowe tym z pomiędzy nich, którzy takowych prawnie używali, a należącym do innych stanów, prawa poprzednich stanów, lecz wszystkim z wyłączeniem prawa do posiadanych przedtem majątków (1).

(1) Powołany tu Ukaz z d. $^{15}/_{27}$ Maja 1856 r. zamieszczony jest w niniejszém dziele w Tomie I, na str. 117 i 118.

Art. 4. Tym z pomiędzy poddanych z Królestwa Polskiego, którym udzielone zostają łaski w art. 1, 2 i 3 niniejszego Ukazu wymienione, jeśli po powrocie przed Ukazem Naszym z d. $^{15}/_{27}$ Maja i Manifestem z dnia 26 Sierpnia (7 Września) 1856 r., z miejsc zesłania lub z zagranicy w ciągu lat trzech, postępowanie ich było lub będzie nie naganne, dozwalać wejść do służby cywilnéj na zasadzie ogólnych postanowień w Królestwie istniejących.

Art. 5. Udzieloną artykułem poprzedzającym łaskę, rozciągnąć na wszystkich przestępców politycznych rodem z Królestwa, którzy powrócili lub powrócą z miejsc zesłania na mocy Manifestu Naszego z d. 26 Sierpnia (7 Września) 1856 r. Zostającym w służbie w miejscach zesłania, dozwalać wchodzić do służby Cywilnéj niezwłocznie po powrocie ich do kraju, jeśli życzyć sobie tego będą i jeśli Główna Władza miejscowa uzna iż na to zasługują.

Art. 6. Wszystkie wyż wymienione osoby, niemniéj i te, które powrócą do ojczyzny na mocy Ukazu Naszego z d. $^{15}/_{27}$ Maja 1856 r. i Manifestu z d. 26 Sierpnia (7 Września) tegoż roku (1), winny poprzednie prawa swoje do stanu szlacheckiego, a byli wychodźcy, i do tytułów honorowych, udowodnić stosownie do ogólnych postanowień, w tym przedmiocie w Królestwie Polskiém wydanych. Termin do składania takowych dowodów ustanawia się dwuletni, licząc takowy dla tych, którzy poprzednio powrócili do ojczyzny, od dnia ogłoszenia niniejszego Ukazu Naszego, a dla tych, którzy odtąd powrócą na mocy wyż wymienionych Ukazu z d. $^{15}/_{27}$ Maja i Manifestu z d. 26 Sierpnia (7 Września) 1856 r. od dnia przybycia ich do kraju; dla małoletnich zaś, od dnia dojścia do pełnoletności.

(1) Powołany tu Ukaz z d. $^{15}/_{27}$ Maja 1856, zamieszczony jest w niniejszém dziele w Tomie I na str. 117 i 118, Manifest zaś z d. 26 Sierpnia (7 Września) t. r. znajduje w D. P. w T. XLIX, na str. 445.

18. Polak poddany Królestwa Polskiego, który, utraciwszy stan Polaka, do kraju w zamiarze zamieszkania powróci, odzyskać może stan takowy za zezwoleniem Królewskiém.

19. Polka zaślubiona cudzoziemcowi lub Polakowi który stan Polaka utracił, gdy owdowieje lub rozwiedzioną zostanie, może odzyskać stan Polki poddanéj Królestwa Polskiego, jeżeli, w témże Królestwie mieszkając, lub do niego przenosząc się, w Urzędzie Administracyjnym oświadczy, iż chce być Polką poddaną Królestwa Polskiego.

20. Osoby podług art. 18 i 19 stan Polaka poddanego Królestwa Polskiego odzyskujące, dopiero od dopełnienia warunków temiż artykułami przepisanych, stanu tego i praw dla nich od téj chwili otworzonych, używać zaczynają.

ODDZIAŁ II.

O pozbawieniu i zawieszeniu praw cywilnych w skutku kar sądowych (1).

21. Skazany wyrokiem naocznym na karę główną, od ogłoszenia prawomocnego wyroku:

1° Pozbawionym jest własnéj woli. Przepisy względem bezwłasnowolnych co do praw, osoby i majątku, zastosowane będą do niego, z następującemi jednak wyjątkami:

a) Opiekun nie będzie miał starania o osobie skazanego;

b) Przychody z majątku nie mogą być obracane na osładzanie losu jego;

c) Gdy jest skazany na karę śmierci albo na karę dożywotniego więzienia, przychody te, aż do śmierci skazanego, należeć będą prawem własności do następców jego testamentem ustanowionych, lub gdyby tych nie było, do następców prawnych domniemanych, nie ubliżając jednak

(1) Z powodu wprowadzenia do Królestwa Polskiego w r. 1847 nowego prawa kryminalnego, rozporządzenia zawarte w niniejszym Oddziale t. j. w art. 21 do 25 włącznie, uległy zmianie sposobem milczącym, i obecnie pod względem skutków kar, wyrokami w drodze kryminalnéj zapadłemi wyrzeczonych, obowiązują art. 18, 19, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 46, 49 do 55 włącznie, oraz 69, 70, 171, 172 i 173 K.K.G. i P.

w niczém prawom współmałżonka i prawom trzeciego.

2° Nie może być opiekunem ani kuratorem nawet własnych dzieci.

3° Nie może należeć do składu żadnych Rad familijnych.

4° Nie może być biegłym ani świadkiem przy sporządzaniu aktów urzędowych, ani być przypuszczonym do świadczenia w sprawie cywilnéj.

22. Wszelkie czynności cywilne, przed ogłoszeniem wyroku naocznego prawomocnego nastąpione, ważności swéj nie utracają, prócz testamentów, któreby sporządzone zostały po chwili rozpoczęcia wykonania zbrodni.

23. Skazany wyrokiem zaocznym na karę główną, od ogłoszenia prawomocnego wyroku aż do chwili stawienia się w Sądzie, albo pojmania jego, zawieszony jest w używaniu praw cywilnych. Majątek jego będzie zarządzany, a prawa jemu służące wykonywane będą tak jak tych którzy przez Sąd za znikłych uznanemi zostali.

24. Skutki cywilne kar głównych ustają na przyszłość:

1° przez śmierć skazanego,

2° przez wycierpienie kary,

3° przez ułaskawienie.

W tym ostatnim przypadku, jeżeli kara zostanie tylko zmniejszoną, natenczas ta mniejsza kara, od ogłoszenia ułaskawienia, pociąga za sobą te same skutki, jak gdyby wyrokiem naocznym prawomocnym postanowioną była.

25. Skazany wyrokiem naocznym na zamknięcie w domu poprawy, od ogłoszenia wyroku prawomocnego, zawieszony zostaje przez ciąg kary w używaniu następujących praw cywilnych:

1° Nie może być opiekunem ani kuratorem jak tylko własnych dzieci;
2° Nie może należeć do składu Rad familijnych;
3° Nie może być biegłym ani świadkiem przy sporządzaniu aktów urzędowych.

TYTUŁ II.

O zamieszkaniu.

26. Zamieszkanie każdego Polaka i każdego mieszkańca kraju co do używania praw cywilnych jest w miejscu, w którém ma główne siedlisko.

27. Odmiana zamieszkania uskutecznia się przez rzeczywiste mieszkanie w inném miejscu, połączone z zamiarem ustalenia w niém głównego siedliska swego.

28. Dowodem takowego zamiaru będzie oświadczenie wyraźne, uczynione tak przed władzą administracyjną miejsca które odmieniający zamieszkanie opuszcza, jako też przed władzą administracyjną miejsca do którego swe zamieszkanie przenosi.

29. W niedostatku oświadczenia wyraźnego, dowód zamiaru zawisł od okoliczności.

30. Obywatel powołany do urzędowania, z którém obowiązek stałego mieszkania w miejscu urzędowania połączony nie jest, zachowuje zamieszkanie które miał pierwéj, jeżeli przeciwnego zamiaru nie okazał.

31. Przyjęcie urzędowania, z którém obowiązek stałego mieszkania w miejscu urzędowania jest połączony, pociąga za sobą przeniesienie bezpośrednio zamieszkania urzędnika takiego w miejsce, gdzie urząd sprawować jest obowiązany.

32. Niewiasta zamężna nie ma innego zamieszkania jak zamieszkanie męża swego.

Małoletni nieusamowolniony ma zamieszkanie u ojca, matki, lub opiekuna.

Pełnoletni bezwłasnowolny ma zamieszkanie u opiekuna swego.

33. Pełnoletni, którzy służą lub pracują zwykle u kogo innego, mają to samo zamieszkanie jakie ma osoba u któréj służą lub pracują, jeżeli razem z nią w tymże domu mieszkają.

34. Miejsce otwarcia spadku będzie oznaczoném przez zamieszkanie zmarłego.

35. Jeżeli akt jaki zawiera, ze strony osób w umowę wchodzących, lub jednéj z nich, obranie zamieszkania do wykonania tegoż aktu w inném miejscu a nie w miejscu istotnego zamieszkania, wszelkie poszukiwania do aktu tego ściągające się, następować mogą w obraném zamieszkaniu i przed Sądem tegoż zamieszkania.

TYTUŁ III.

O nieobecnych (1).

DZIAŁ I.

O zaginionych.

36. Jeżeli zachodzi potrzeba dopilnowania praw i obmyślenia zarządu całości lub części majątku zostawione-

---

(1) Porównać przypisek zamieszczony wyżéj pod pozycyą VI przy Dziale 2, Tytułu 1 K. C. P. (art. 17) (zob. wyżéj str. 108), gdzie wykazano w jakich przypadkach na mocy art. 340 i 341 K. K. G. i P. osoba za niewiadomą z pobytu uznaną być może.

go przez osobę nieobecną, z pobytu swego niewiadomą i niemającą pełnomocnika, wtedy Sąd uważać ją będzie jako zaginioną i postanowi co potrzeba, na żądanie stron interessowanych.

37. Sąd na wniosek strony pilniejszéj wyznaczy urzędnika aktowego do zastąpienia zaginionego przy spisaniu inwentarzy, przy rachunkach, działach, w którychby zaginiony był interessowanym.

38. Prokurator Królewski jest szczególnie obowiązanym czuwać nad dobrem zaginionego, i wnioski jego we wszystkich żądaniach, tyczących się zaginionego, wysłuchane być powinny.

DZIAŁ II.

O uznaniu zaginionych za znikłych.

39. Gdy osoba jaka w miejscu zamieszkania lub mieszkania swego przestaje być obecną, i gdy od lat czterech żadnéj o niéj nie ma wiadomości, w takim razie strony interessowane mogą udać się do Sądu Ziemskiego, aby osoba taż za znikłą uznaną była.

40. Jeżeli jednak taż osoba zostawiła pełnomocnika, strony interessowane nie mogą nastawać o uznanie jéj za znikłą, aż po upłynionych latach dziesięciu od czasu jéj zaginienia, lub ostatniéj o niéj wiadomości.

41. Przepis takowy służy i wtenczas gdy pełnomocnictwo ustaje; lecz w przypadku takowym zaradzono być winno stosownie do przepisów Działu I, niniejszego Tytułu.

42. Dla dowiedzenia zniknienia, Sąd Ziemski podług złożonych dowodów nakaże, ażeby, za przyzwaniem Prokuratora Królewskiego, jako strony przeciwnéj, śledztwo ze świadków w powiecie zamieszkania zaginionego i

w powiecie mieszkania jego, jeżeli są odrębnemi, wyprowadzoném było; tudzież ażeby podług okoliczności i inne środki do powzięcia wiadomości o zaginionym, użytemi były.

43. Sąd przy wyrokowaniu będzie miał wzgląd na powody zaginienia i na przyczyny które mogły być na przeszkodzie do powzięcia wiadomości o osobie zaginionéj (1).

---

(1) K. R. S. pod d. 7/19 Marca 1845 r. N. 510 objaśniła, iż Trybunały niewłaściwie postępują, wydając wyroki co do nakazania badań, a następnie uznania za zaginione osób byłego wojska Polskiego jedynie na zasadzie świadectw administracyjnych, wykazujących, że osoba, względem której droga uznania ją za znikłą przedsięwzięta zostaje, po zaciągnięciu się do byłego wojska Polskiego, nie powraca do dawnego swego zamieszkania i wiadomości o sobie nie daje. Uzasadnianie wyroków takiemi świadectwami nie jest odpowiednie prawu, gdyż w przypadkach wyżéj wymienionych zachodzi konieczna potrzeba śledzić miejsce ostatniego pobytu osoby, o uznanie zaginienia któréj rzecz idzie, i śledzenie to powinno polegać na źródłach wojennéj kontrolli, takie bowiem wiadomości, jak z jednéj strony najskuteczniejszym być tylko mogą środkiem do powzięcia śladu o zaszłem przeznaczeniu osoby, do wojska zaciągnionéj, o powodach jéj nieobecności, tudzież o przyczynach, dla których wiadomości o sobie nie daje, tak z drugiéj one jedynie postawić mogą Trybunały w możności wyśledzenia czyli zachodzi potrzeba uznania nieobecnéj osoby za znikłą, tudzież z uwagi na wykryć się mogący tym sposobem ostatni pobyt, w jakich miejscach z osiągnieniem celów prawa śledztwo zarządzić wypada.

Z tych powodów Kommissya Rządowa Sprawiedliwości poleciła, aby Prokuratorowie wnioskami swemi Trybunały na właściwą drogę postępowania zwracali. Na przyszłość wszakże Prokuratorowie dopilnować są w obowiązku, iżby w każdym podobnym przypadku, strona żądająca uznania osoby wojskowéj za znikłą, obok świadectwa władzy administracyjnéj, wyżéj wzmiankowanego, złożyła jeszcze Trybunałowi świadectwo właściwéj władzy wojennéj z kontrolli wojennéj, wyjaśniające jaki był stopień i przeznaczenie w wojsku osoby zaginionéj, oraz, o ile się da, w jakiém taż miejscu i okolicznościach, z służby wypływających, przed zniknieniem znajdować się

44. Prokurator Królewski wyroki tak przygotowawcze jako i stanowcze, skoro tylko wydane zostaną, prześle Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości, która je do wiadomości publicznéj poda (1).

45. Wyrok uznania osoby zaginionéj za znikłą, nie może nastąpić aż w rok po wyroku śledztwo nakazującym.

DZIAŁ III.

O skutkach zniknienia co do majątku, który osoba znikła w dniu zaginienia swego posiadała.

46. Następcy znikłego, którzyby po nim spadek byli brali, gdyby ten był umarł w dniu swego zaginienia, lub w dniu ostatniéj o nim wiadomości, mają prawo na mocy wyroku stanowczego, osobę zaginioną za znikłą uznającego, domagać się wprowadzenia siebie w témczasowe posiadanie majątku, jaki należał do znikłego w dniu zaginienia jego, lub w dniu ostatniéj o nim wiadomości. Wprowadzenie to nie może nastąpić jak za poprzedniém stawieniem rękojmi co do zarządzenia.

mogła. Tym sposobem Trybunał za śladem takich świadectw będzie już w możności gruntowniejsze z urzędu dalsze pod tym względem zarządzić śledztwo. Gdyby zaś zaszedł przypadek, że Prokurator z stanowiska urzędowego sam działać o uznanie osoby wojskowéj za znikłą jest zniewolonym, w takim razie będzie jego obowiązkiem postarać się o tego rodzaju dowód u właściwéj władzy wojennéj.

(1) Redakcyom gazet, w których ogłaszane bywają wyroki w sprawach o uznanie nieobecności, interessenci stosowne koszta opłacić są w obowiązku, a, o ileby strona taka była niezamożną, Trybunał w téj mierze zasięgnie opinii Prokuratora Królewskiego i w wyroku postanowi względem uwolnienia strony od kosztów druku obwieszczeń lub obowiązku ich ponoszenia.

K. R. S. d. 25 Kwietnia 1820 r. Nr. 4186.

Prokuratorowie Trybunałów, nadsyłając Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości wyroki o których wyżéj mowa, nawet w sprawach z prenotacyi stempla toczących się, obowiązani są wyrażać opinię czy strona interesowana jest lub nie jest w możności opłacenia kosztów druku obwieszczeń, w pierwszym bowiem razie strona taka koszta druku obwieszczeń opłacić jest obowiązaną.

K. R. S. d. 21 Maja 1822 r. N. 5276.

47. Gdy osoba zaginiona za znikłą uznaną została, wtenczas, na żądanie stron interessowanych lub Prokuratora Królewskiego, testament jéj, jeżeli się takowy znajduje, ma być otworzony, a zyskujący zapisy testamentowe, darowizny, równie i ci wszyscy którymby na majątku znikłego służyły prawa jakowe od warunku śmierci jego zawisłe, mogą tychże praw swoich używać témczasowie, za stawieniem rękojmi.

48. Jeżeli następcy lub obdarowani rękojmi nie stawią, Sąd pozostanie przy środkach z mocy Działu I. Tytułu niniejszego przedsięwziętych lub postanowi nadto, w miarę potrzeby, co wypadnie.

49. Krewni znikłego w linii wstępnéj i zstępnéj, wolnemi są od rękojmi powyższemi artykułami wymaganéj.

W tym razie jednak Sąd na wniosek stron interessowanych lub Prokuratora Królewskiego, w przypadku nadużycia winien postanowić środki zaradcze stosownie do art. 48.

50. Małżonek znikłego, który z nim żył w wspólności majątku, uważany będzie co do części majątku, na przypadek śmierci znikłego małżonka na niego przypadającéj, tak, jak następca po nim, i służyć mu będą prawa w art. 47 wymienione, bez obowiązku stawienia rękojmi.

51. Posiadanie témczasowe będzie tylko składem, który otrzymującym one nadaje zarządzanie majątkiem znikłego, z obowiązkiem zdania mu rachunków w przypadku zjawienia się jego lub powzięcia o nim wiadomości.

52. Przy wprowadzeniu w témczasowe posiadanie, obowiązkiem będzie otrzymujących toż posiadanie uzy-

skać sporządzenie inwentarza majątku znikłego w przytomności Prokuratora Królewskiego, lub tego urzędnika, któregoby Prokurator do zastąpienia siebie wezwał. Stan dóbr nieruchomych, mający być w inwentarzu umieszczony, winien być przez biegłych, od Sądu wyznaczonych, opisanym.

Sąd postanowi, według potrzeby, przedaż ruchomości wszystkich, lub części onychże; zebrana w przypadku przedaży wartość, równie jak i przychody do dnia wprowadzenia przypadłe, mają być tak użyte, aby korzyści przynosiły. Sprawozdanie biegłych względem stanu dóbr nieruchomych ulegać będzie potwierdzeniu przez Sąd, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.

Koszta poniesione będą z majątku znikłego.

53. Ci, którzy, w skutku wprowadzenia w tymczasowe posiadanie, albo w skutku urządzenia prawnego, posiadają majątek znikłego, obowiązani są połowę przychodów, przez ciąg lat 15 od dnia wyroku uznającego zniknienia, na rzecz znikłego zbierać, tak lokować, aby korzyści przynosiły, i znikłemu wraz z korzyściami zwrócić, jeżeli tenże przed upłynieniem lat 30 od dnia wyroku uznającego zniknienia zjawi się, lub o nim wiadomość powziętą zostanie. Druga zaś połowa do nich należy. Przychody, po upłynieniu lat 15 od dnia wyroku uznającego zniknienia przypadające, całkowicie; a po latach 30 nawet przychody z pierwszych 15 lat, ze wszelkiemi korzyściami do nich należeć będą.

54. Jeżeli w skutku przepisów Działu I niniejszego Tytułu, albo art. 48, zaprowadzony został zarząd, ten połowę przychodów przez ciąg lat 15, od dnia wyroku uznającego zniknienie, następcom lub obdarowanym oddawać, a drugą połowę na rzecz znikłego korzystnie lokować, i do lat 30 zachować powinien; przychody zaś

po upłynieniu lat 15 przypadające, całkowicie tymże następcom lub obdarowanym oddawać ma.

Koszta zarządu takowego, z przychodów następcom lub obdarowanym służących potrącone będą.

55. Wszyscy zarządzający majątkiem, na mocy tylko wprowadzenia w tymczasowe posiadanie, nie mogą alienować ani obciążać hypotekami dóbr nieruchomych znikłego; również nie mogą obciążać, ani podnosić kapitałów hypotekowanych do niego należących, jak za dostatecznem onych zabezpieczeniem, którego dopilnować będzie obowiązkiem Prokuratora Królewskiego.

56. Jeżeli nieobecność trwa przez lat 30 od dnia wyroku uznającego zniknienie, albo jeżeli upłynęło lat sto od dnia urodzenia znikłego, rękojmie będą zniesione; wszyscy mający prawo będą mogli żądać działu majątku znikłego i domagać się wyroku sądowego, stanowcze posiadanie im nadającego.

57. Spadek po znikłym otwiera się z dniem dowiedzionéj śmierci jego, dla następców w tymże dniu najbliższych, jeżeli się ci z prawami swemi w ciągu tymczasowego posiadania zgłaszają, a posiadający majątek osoby znikłéj będą obowiązani do zwrotu onego, wyjąwszy przychody z mocy art. 53 i 54 przez nich nabyte.

58. Jeżeli, w ciągu posiadania tymczasowego, znikły zjawi się, lub byt jego dowiedzionym zostanie, skutki wyroku uznającego osobę zaginioną za znikłą ustają. Nim jednak sam majątek swój objąć będzie w możności, zachowawcze środki co do zarządzenia majątkiem w Dziale I niniejszego Tytułu przepisane, o ile potrzeba, użyte być winny.

59. Nawet po nadaniu stanowczego posiadania, znikły, jeżeli się zjawi, lub byt jego dowiedzionym będzie, mocen jest odebrać majątek swój w stanie w jakim się znaj-

duje, szacunek przedmiotów alienowanych, lub przedmioty za tenże szacunek nabyte.

60. Dzieci znikłego i dalsi zstępni w linii prostéj, mogą, w ciągu lat 30 od nadania stanowczego posiadania, żądać powrócenia majątku znikłego, tak jak w artykule poprzedzającym powiedziano.

61. Po wyroku uznającym osobę zaginioną za znikłą, każdy, któryby miał prawa przeciw znikłemu, będzie mógł ich poszukiwać tylko przeciw tym, do których należy posiadanie majątku, lub prawne nim zarządzanie.

DZIAŁ IV.

O skutkach nieobecności.

ODDZIAŁ I.

O skutkach nieobecności co do praw od wypadku zawisłych, osobie nieobecnéj służyć mogących.

62. Ktokolwiek dopomina się prawa przypadłego na osobę, któréj byt nie jest uznany, ten dowieść powinien, że taż osoba istniała w czasie otwarcia tegoż prawa; póki tego nie udowodni, żądanie jego przyjętém nie będzie.

63. Jeżeli się otworzy spadek, do którego powołana jest osoba, któréj byt nie jest uznany, spadek ten przejdzie wyłącznie do mających prawo współubiegania się z nią, albo do tych, którzyby spadek ten dziedziczyli, gdyby jéj nie było.

64. Przepisy dwóch poprzedzających artykułów nie mają uwłaczać czynieniu o odzyskanie spadku i innych praw, któreby nieobecnemu, jego zastępującym, albo moc czynienia w miejscu jego mającym, służyły, a które jedynie przez upłynienie czasu na przedawnienie postanowionego, umorzone być mogą.

65. Dopóki nieobecny nie zgłosi się, lub dopóki prawa jego poszukiwane nie będą, ci, którzy objęli spadek, zyskują przychody w dobréj wierze przez nich pobierane.

ODDZIAŁ II.

O skutkach nieobecności męża co do majątku żony, i co do małoletnich dzieci osoby nieobecnéj.

66. Gdy mąż zaginął, lecz za znikłego przez Sąd nie jest jeszcze uznany, natenczas żona mocna jest w imieniu męża przedsiębrać wszelkie czynności do prostego tylko zarządzania swym majątkiem należące, bez obowiązku zdania rachunku. Do wszelkich innych czynności potrzebuje upoważnienia sądowego.

Jeżeli Sąd, urządzając administracją majątku męża, takową żonie powierzył, ta może względem swego majątku tak dalece działać, bez upoważnienia, jak dalece ją, Sąd do zarządzenia majątkiem mężowskim upoważnił.

67. Gdy mąż za znikłego już jest uznany, żona, aż do powrotu jego, sama zarządza swym majątkiem i ma użytkowanie z niego, z swéj pracy i staranności; potrzebuje jednak aż do czasu, w art. 56 oznaczonego, upoważnienia sądowego do tych wszystkich czynności, których mąż podług prawa, bez zezwolenia żony nie jest mocen przedsiębrać.

68. Jeżeli ojciec zaginął, zostawując dzieci małoletnie ze wspólnego małżeństwa pochodzące, matka mieć będzie dozór nad niemi i używać będzie wszelkich praw męża, co do wychowania dzieci i zarządzania ich majątkiem.

Po uznaniu ojca za znikłego, urządzona być powinna témczasowa opieka.

69. Jeżeli w czasie zaginienia ojca, matka już nie żyła, lub po zaginieniu jego umarła, wtenczas również urządzona będzie nad dziećmi opieka témczasowa.

70. Toż samo zachować należy w przypadku, gdy małżonek, który zaginął, zostawi małoletnie dzieci z poprzedzającego małżeństwa spłodzone.

TYTUŁ IV.

O aktach stanu cywilnego (1).

---

(1) W celu wykonania przepisów o aktach stanu cywilnego, Rada Administracyjna na posiedzeniu z d. 3 Listopada 1825 r. (D. P. T. XI, str. 15) wskazała następujące przepisy, jako to:

TYTUŁ I.

O utrzymujących akta stanu cywilnego.

Art. 1. Gdy, podług art. 71 Księgi I Kodexu Cywilnego, na tegorocznym sejmie uchwalonego, w wyznaniach chrześciańskich akta stanu cywilnego z metrykami kościelnemi wjedno pismo połączone być mają; przeto w wyznaniach katolickich, jako też akatolickich, dla których są urządzone parafje, duchowni przełożeni tychże parafij, utrzymując metryki, wykonywać oraz będą przepisy prawa tyczące się utrzymywania aktów stanu cywilnego.

Art. 2. Dla osób wyznania akatolickiego, niemających jeszcze urządzonej parafii, wykonywać będzie przepisy tyczące się aktów stanu cywilnego, duchowny przełożony parafii, przed którym odbyty został akt religijny.

Jednak w przypadkach takich, w których akt religijny nie jest wymagany, lub z aktem cywilnym nie łączy się, jak np. w przypadku urodzenia przewidzianego w art. 96, gdzie obrzęd religijny do późniejszego czasu odkłada się; lub aktu śmierci w przypadkach, w których z pochowaniem ciała, obrzęd religijny nie łączy się; akt cywilny odbytym być winien przed utrzymującym akta stanu cywilnego, miejsca zamieszkania osoby, któréj się akt dotycze.

Akta adopcyi czyli przysposobienia, akta uznania dziecięcia, i akta tyczące się sprostowania aktów stanu cywilnego, stosownie do art. 101, 102 i 142; wpisane być powinny w właściwe księgi, temiż artykułami oznaczone.

Art. 3. Gdy, podług art. 92 wspomnionego wyżéj Kodexu, dla wyznań niechrześciańskich, oddzielne wyznaczone być mają osoby, do spisywania aktów stanu cywilnego; przeto powierzamy takowe obowiązki burmistrzom.

Gdzieby burmistrze obowiązku tego, dla większéj liczby osób niechrześciańskich, lub dla innych stałych przeszkód, pełnić nie mogli, Kommissya Rządowa Wyznań (1), do utrzymywania aktów stanu cywilnego, oddzielne zanominuje osoby świeckie.

Tak dla pierwszych, jako i dla drugich, Kommissye Wojewódzkie (2) oznaczą okręgi, jakie do nich należeć mają, i o tém publiczność przez dzienniki Wojewódzkie (3) i gazety uwiadomią.

W mieście stołecznem Warszawie, Kommissya Rządowa Wyznań (1), do utrzymywania aktów stanu cywilnego wyznań niechrześciańskich, zanominuje więcéj świeckich urzędników stanu cywilnego, a Urząd Municypalny (4) oznaczy obręby do każdego z nich należeć mające, i o tém publiczność podobnież uwiadomi.

(1) Obecnie Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

(2) Obecnie Rządy Gubernialne.

(3) Obecnie Dzienniki Gubernialne.

(4) Obecnie Magistrat miasta Warszawy.

Art. 4. W przypadku śmierci lub przeszkody w osobie przełożonego parafii, lub burmistrza utrzymującego księgi stanu cywilnego, zastępujący miejsce jego, z samego porządku rzeczy zastępować będzie w utrzymywaniu aktów stanu cywilnego.

W przypadku śmierci lub przeszkody w osobie innego świeckiego urzędnika stanu cywilnego, zastąpi

go tam, gdzie w miejscu jest więcéj świeckich urzędników stanu cywilnego, wezwany przez stronę inny miejscowy świecki urzędnik; tam zaś gdzie więcéj świeckich urzędników stanu cywilnego nie masz, miejscowy burmistrz.

Wszyscy zapisujący akta w zastępstwie, zapisywać je będą w księgach przez zastąpionego utrzymywanych (1).

(1) Wikaryusze pod odpowiedzialnością nie mogą zastępować proboszczów w spisywaniu aktów stanu cywilnego i wydawaniu ich wyciągów, co tylko wtenczas mogłoby mieć miejsce, gdyby proboszcz nieobecnym był z powodu wypełniania obowiązków parafialnych, oraz gdyby, z powodu słabości lub śmierci, był w niemożności pełnienia swych obowiązków; jeżeliby zaś przeszkoda, niedozwalająca proboszczowi zajmować się aktami stanu cywilnego, nie była chwilową, ale dłużej trwała, wówczas wikaryusz, zastępujący proboszcza, powinien uwiadomić o tém zwierzchnią swoją władzę duchowną, dla sprawdzenia konieczności i ocenienia legalności tegoż zastępstwa.

K. R. S. W. i D. d. $^{18}/_{30}$ Grudnia 1845 r N. $^{6701}/_{50732}$.

Art. 5. Co do aktów stanu cywilnego dla osób wojskowych, te, stosownie do art. 91, dla officerów, dla urzędników wojskowych i osób przy wojsku użytych, do stopnia officerskiego porównanych i dla ich służących z zaciągu niewydanych, utrzymywać będą osoby te same, które akta stanu cywilnego dla mieszkańców kraju utrzymują.

Art. 6. Dla wojskowych niższego stopnia i osób w art. 91 lit. *b* wymienionych i służących officerskich z zaciągu wziętych, utrzymywać będą akta stanu cywilnego kapelani wojskowi.

W następujących atoli przypadkach:

a) Gdy korpus lub oddział wojska, nie ma etatem oznaczonego kapelana, jak np. korpus weteranów i inwalidów, batalion saperów, baterye artylleryi i inne;

b) Gdy w korpusie miejsce kapelana wakuje;

c) Gdy w osobie kapelana zachodzi przeszkoda do przyjęcia aktu stanu cywilnego np. słabość lub nieobecność;

d) Gdy osoby, dla których kapelan akta spisać winien, znajdują się oddalone od miejsca, w którém kapelan z obowiązku zostawać powinien.

W przypadkach tych przyjmowanie aktu należéć będzie do osoby utrzymującéj akta stanu cywilnego w miejscu, w którém osoba wojskowa znajduje się.

Przyjmujący akt takowy, wyda wyciąg jego bezpłatnie i bez stępla osobie zeznawającéj, któréj powinnością będzie oddać go kapelanowi pułku, do którego należy.

TYTUŁ II.

O księgach stanu cywilnego i tychże przysposobieniu.

Art. 7. Księgi stanu cywilnego podług art. 72 być powinny:

1° Dla każdego pełniącego obowiązki urzędu stanu cywilnego, trzy miejscowe oddzielne, to jest, do aktów urodzeń, małżeństw i śmierci.

2° Jedna księga *duplikat* zwana, na trzy części, dla aktów urodzeń, małżeństw i śmierci podzielona, w którą, stosownie do art. 72, akta na drugą rękę wpisywane być mają, a która, stosownie do tegoż artykułu, co rok do archiwum hypotecznego, zaś co do ksiąg przez kapelanów wojskowych utrzymywanych, stosownie do art. 91 lit. *d*, do ogólnego archiwum głównego składane być powinny.

Art. 8. Księga roczna czyli duplikat, winna mieć taką objętość, aby na utrzymywanie aktów przez rok wystarczyła. Proporcyą na to utrafić będzie można z ksiąg dotychczas utrzymywanych.

Księgi miejscowe powinny być obszerniejsze, aby na kilka lat, choćby i na dziesięć lat, wystarczyć mogły.

Księgi powinny być założone z papieru tęgiego, nieprzebijającego, i oprawne. Oprawa ksiąg miejscowych powinna być szczególniéj trwałą, na co osoby, zaznaczać je czyli parafować mające, szczególniejszą uwagę zwracać powinny (*a*).

(*a*) Podsędkowie Sądów pokoju przy zaznaczaniu ksiąg stanu cywilnego na oprawę tychże ksiąg szczególną zwracać powinni uwagę, i, w razie gdyby ją niedokładną i nietrwałą znaleźli, są w obowiązku zaznaczenia swego księgom odmawiać.

K. R. S. d. 25 Maja (6 Czerwca) 1840. N. 2625.

O wydanie takiego samego rozporządzenia do dziekanów Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych wezwała Władze dyecezalne pod d. 29 Czerwca (11 Lipca) 1840 r. N. 4645.

Art. 9. Osoby, akta stanu cywilnego utrzymywać mające, same sobie sprawią księgi najdaléj do dnia 30 Listopada, zaliczbują, i z tymże dniem dla zaznaczenia ich, na ręce osób niżéj wyrażonych oddadzą, tak, iżby zaznaczone przed końcem roku, napowrót odebrać mogły.

Kommissya Rządowa Wojny sama rozporządzi, z jakiego funduszu księgi dla kapelanów mają być sprawione.

Art. 10. Księgi zapowiedzi, które nie potrzebują zaznaczania i zostają w miejscu, każdy utrzymujący akta stanu cywilnego sam sobie urządzi.

Art. 11. Kommissya Rządowa Wyznań stosownie do art. 106 wyda oddzielne przepisy względem sposobu dopełnienia zapowiedzi w wyznaniach tych, w których zapowiedzie nie są ustawami religijnemi nakazane.

TYTUŁ III.

O zaznaczeniu ksiąg stanu cywilnego, sprawdzaniu ich i składaniu.

Art. 12. Zaznaczanie ksiąg stanu cywilnego, po zaliczbowaniu ich podług art. 73, uskutecznia się:

a) Przeliczeniem kart,

b) Oznaczeniem każdéj karty cyfrą,

c) Poświadczeniem przy końcu księgi, z wielu kart taż księga się składa (*a*).

(*a*) Porównać rozporządzenie K. R. S. W. i D. z d. $^{14}/_{26}$ Lutego 1853 r. N. $^{517}/_{3531}$ i K. R. S. z d. $^{9}/_{21}$ Maja t. r. N. 4900 zamieszczone pod lit. *b* i *c* w odsył. do art. 73 K. C. P. (T. I. str. 141 i 142)

Art. 13. Zaznaczeniem ksiąg trudnić się będą:

a) Dla wyznania katolickiego dziekani,

b) Dla wyznań akatolickich, gdzie są urządzone parafie, Sędziowie pokoju lub w ich zastępstwie podsędkowie,

c) Dla wyznań niechrześciańskich, Sędziowie pokoju, lub w ich zastępstwie podsędkowie,

d) Dla wojskowych, których akta utrzymywane są przez kapelanów pułkowych,—Naczelny kapelan wojskowy (*a*).

(*a*) Porównać rozporządzenia powołane pod lit. *b* i *c* w odsyłaczu do art. 73 K. C. P. oraz rozporządzenia K. R. S. z d. 22 Lutego 1827 r. N. 2351 i 16 Sierpnia t. r. N. 7129, zamieszczone pod literami *d* i *e* w odsyłaczu do art. 74 K. C. P. (T. I, str. 144).

Art. 14. Ponieważ dziekani sami są plebanami i własnych ksiąg zaznaczać nie mogą, przeto księgi dla nich zaznaczać będzie dziekan sąsiedzki, którego sami o to wezwą.

Art. 15. Co do przyszłego sprawdzenia aktów stanu cywilnego, które podług art. 74 dopiero z upłynieniem roku przyszłego nastąpi: oddzielne wyjdą przepisy (*a*).

(*a*) Rozporządzenia te zamieszczone są niżéj (na str. 142 i n. T. I), w odsyłaczu do art. 74 K. C. P.

TYTUŁ IV.

O poświadczeniu wypisów, wydawanych przez kapelanów wojskowych z ksiąg stanu cywilnego.

Art. 16. Wypisy aktów z ksiąg stanu cywilnego, przez kapelanów wojskowych wydawane, zaświadczane być mają przez właściwego Dowódzcę pułku, z przyłożeniem pieczęci pułkowéj.

DZIAŁ I.

Urządzenia ogólne (1).

71. W chrześciańskich wyznaniach akta stanu cywilnego połączone będą z metrykami kościelnemi.

W tym celu duchowny przełożony parafii, powinien, obok przepisów kościelnych, dopełniać oraz przepisy cywilne (2).

---

(1) W przypadku, gdy akta stanu cywilnego w skutek pożaru spalą się, Prokurator Kr. przy Trybunale Cyw. obowiązany jest wezwać wójtów gmin i proboszcza miejscowego, aby pierwsi drogą właściwą, ostatni zaś z ambony, zawiadomili strony o potrzebie sporządzenia brakujących aktów, w przypadkach gdzie takowe mogą jeszcze być sporządzone, i następnie aby, za zgłoszeniem się tychże, proboszcz na zasadzie ich zeznań i świadków, oraz z notat lub raptularzy, o ile takowe posiada, akta stosowne spisał z zastosowaniem się do przepisów prawa i istniejących w tym względzie rozporządzeń.

K. R. S. d. 23 Lutego (7 Marca) 1855 r. Nr. 296.

(2) *a*) Porównać art. 920 K. K. G. i P. oraz art. 36 Ustawy Przechodniej z d. 11 Listopada 1847 r. (D. P. T. XL, str. 5,—55).

b) Postanowieniem Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 23 Lutego 1809 r. (D. P. K. W. T. I, str. 195) na duchownych włożone zostały obowiązki Urzędników stanu cywilnego.

c) Podług § 19 urządzenia dla Kościoła Grecko-Rossyjskiego (D. P. T. XV, str. 359), (zob. przypisek do art. 122 pr. o małż. z r. 1836), do władzy Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych należy wykonanie postanowień o aktach stanu cywilnego, według form w Królestwie Polskiém istniejących.

d) Ustawa dla Kościoła Ewangelicko-Augsburgskiego, Ukazem z d. $^{8}/_{20}$ Lutego 1849 r. zatwierdzona (D. P. T. XLII, str. 11), pomiędzy innemi w § 54 wyrzekła:

„Każdy Duchowny obowiązany jest utrzymywać księgi Religijno-cywilne, urodzonych zaślubionych i zmarłych oraz Księgę zapowiedzi, i dopełnione obrządki Religijne w nie zapisywać niezwłocznie; niemniéj wyciągi z tych

72. Każdy akt stanu cywilnego pisanym będzie na dwie ręce, to jest: w księdze, która pozostanie na miejscu, i w księdze, która corocznie składaną będzie do Archiwum hypotecznego (1).

Pierwsza służyć będzie na tak długi czas, póki miejsce do zapisywania aktów wystarczy; druga tylko na rokjeden.

Dla każdego rodzaju aktów, to jest: urodzenia, małżeństwa i śmierci, będzie oddzielna księga miejscowa.

Co się dotycze aktów, które na drugą rękę pisane i corocznie do Archiwum hypotecznego składane być mają, te powinny być pisane w jednéj księdze z trzech części złożonéj. Gdyby zaś która z tych części nie wystarczała na wpisywanie biegnących aktów, założonym będzie tom następny, służący tylko do końca roku (2).

73. Utrzymujący księgi, powinien przed ich użyciem każdą stronnicę od pierwszéj do ostatniéj liczbą oznaczyć, a osoba od Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości wyznaczona, powinna karty przeliczyć, swoją cyfrą każdą kartę oznaczyć, i zaświadczyć z wielu kart księga się składa (3).

Akt, na żądanie władz lub stron wydawać, z zastosowaniem się do istniejących w Królestwie Polskiém przepisów."

(1) To jest do Sądu Pokoju.

(2) Porównać art. 7 i 8 postanowienia z d. 3 Listopada 1825 r. zamieszczonego wyżéj przy Tytule IV, Ks. I. K. C. P. (T. I. str. 137).

(3) W uzupełnieniu tego przepisu:

a) Porównać art. 9, 12, 13 i 14 postanowienia z d. 3 Listopada 1825 r., które jest zamieszczone wyżéj w odsyłaczu do Tytułu IV, Ks. I, K. C. P. (T. I, str. 138 i 139).

b) Osoby, obowiązane do parafowania Ksiąg stanu cywilnego, powinny wszystkie karty w tychże księgach przeliczać, numerem porządkowym oznaczać, i przy końcu księgi poświadczać z ilu kart takowa składa się.

K. R. S. W. i D. d. $^{14}/_{26}$ Lutego 1853 r. Nr. $^{517}/_{3131}$.

74. Utrzymujący księgi zamknie je przy końcu każdego roku.

W ciągu roku następującego, osoby od Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości upoważnione, mają oba egzemplarze ksiąg sprawdzić, spisać w obu egzemplarzach krótki protokół sprawdzenia, odebrać egzemplarz przeznaczony do składu Archiwum hypotecznego i złożyć go w témże Archiwum.

Protokół sprawdzenia zawierać ma w sobie zaświadczenie zgodności obu egzemplarzy. Gdyby sprawdzający znalazł miejsca próżne, przekreślenia, lub odsyłacze nieuprawnione w sposobie art. 81 przepisanym, uszkodzenia, albo inne ślady nieporządku, uczyni o nich szczegółową wzmiankę, oraz w przypadku niezgodności, wyrazi, w czém się z sobą oba egzemplarze nie zgadzają (1).

---

c) W skutek tego Kommissya Rządowa Sprawiedliwości pod d. $^{9}/_{21}$ Maja t. r. Nr. 4900 poleciła, iżby podsędkowie, o ile z mocy postanowienia Ks. Namiestnika z d. 3 Listopada 1825 r. (zob. odsyłacz do Tytułu IV, Ks. I. K. C. P.), T. I, str. 134), oraz rozporządzeń Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości z d. 22 Lutego 1827 r. Nr. 2351,—16 Sierpnia t. r. N. 7129 i 25 Marca (6 Kwietnia) 1840 r. Nr. 1971 (zob. odsyłacze *d*, *e*, *l*, niżéj przy art. 74 K. C. P.) do parafowania ksiąg stanu cywilnego innych wyznań chrześciańskich są obowiązani,—przy składaniu im w tym celu ksiąg przez urzędników stanu cywilnego wyznań Ewangelickich i w ogóle tych, które im powyższemi rozporządzeniami parafować i corocznie rewidować poruczono, ściśle wykonywali obowiązek powyższemi rozporządzeniami wskazany, a nadto, przy odbywaniu z polecenia Prokuratora nadzwyczajnéj rewizyi ksiąg aktów stanu cywilnego, dawali baczność, jak dalece są dopełnione powyższe formalności co do parafowania.

(1) W uzupełnieniu tego przepisu:

a) Porównać art. 15 postanowienia z d. 3 Listopada 1825 r. (zob. wyżéj na str. 139 odsyłacz do Tyt. IV, Ks. I, K. C.P.), oraz art

916 K. K. G. i P. i art. 36 Ustawy Przechodniéj z d. 11 Listopada 1847 r. (D. P. T. XL, str. 5, i 55).

b) K. R. S. pod d. 11 Grudnia 1819 r. N. 11899 zawiadomiła Prokuratorów Trybunału, iż od ówczasowych Kommissyj Rządowych Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, oraz Spraw Wewnętrznych i Policyi wyjednała zalecenia,—mianowicie, od pierwszéj do wszystkich Biskupów dyecezalnych, aby nieprzód duchownych na beneficia instytuowali, dopóki nie przekonają się dostatecznie, że albo urzędnikami stanu cywilnego nie byli, albo, będąc nimi, akta w porządku według prawa gdzie należy złożyli, — od drugiéj zaś, iżby żaden z burmistrzów, bądź otrzymujący inne przeznaczenie, bądź zupełnie uwolniony od służby, nie wprzód zyskał dozwolenie przesiedlenia się w inne miejsce, dopóki nie udowodni, że urzędnikiem stanu cywilnego nie był, albo nie złoży świadectwa od właściwego Sądu Pokoju, iż akta w porządku w tymże Sądzie złożył lub komu należy oddał i z innych z powodu urzędu stanu cywilnego wynikających obowiązków należycie się wywiązał.

c) Stosownie do rozporządzenia K. R. S. z d. 8 Marca 1826 r. N. 2471 duplikaty ksiąg aktów stanu cywilnego w jednym egzemplarzu do właściwych Sądów pokoju złożonych, jakie do końca 1825 r. były utrzymywane:

1° Przez osoby świeckie w mieście Warszawie i niektórych znaczniejszych miastach, do spisywania aktów stanu cywilnego dla wszystkich wyznań łącznie zamianowane, i

2° Przez urzędników stanu cywilnego w myśl art. 4 postanowienia Królewskiego z d. 23 Lutego 1809 r. (D. P. K. W. T. I, str. 195), do ogłaszania rozwodów cywilnych, zapowiadania osób cywilnie tylko rozwiedzionych, i do ogłaszania aktów małżeństwa takichże osób, mianowanych,

złożone być powinny w Archiwum gminném właściwych urzędników municypalnych miast gubernialnych i okręgowych.—duplikaty zaś przez duchownych przełożonych parafij, lub niemianowanych w miejsce ich następców,

utrzymywane, przy tychże duchownych przełożonych parafij pozostać winny.

d) K. R. S. pod d. 22 Lutego 1827 r. Nr. 2351 do sprawdzania ksiąg stanu cywilnego, utrzymywanych przez duchownych wyznań chrześciańskich, upoważniła przełożonych duchownych tychże wyznań, a mianowicie, w wyznaniu katolickiém — dziekanów do sprawdzania ksiąg przez burmistrzów lub zanominowane do tego osoby utrzymywanych, w miejsach, w których nie ma Sądu Pokoju, upoważniła burmistrzów sąsiedzkich, a respective miejscowych do sprawdzania ksiąg przez nominowanych urzędników stanu cywilnego utrzymywanych, — z rozporządzeniem, aby exemplarz do Archiwum Hypotecznego (obecnie Sądu Pokoju) przeznaczony, przed końcem roku do Archiwum właściwego Sądu Pokoju składali; do sprawdzania zaś ksiąg przez osoby świeckie, w miejscu gdzie Sąd Pokoju znajduje się, utrzymywanych, upoważniła Podsędka miejscowego Sądu, który sprawdzenie to w miejscu i bezpłatnie dopełnić, a oprócz tego sprawdzający o uchybieniach przeciw art. 71 do 82 i 85 K. C. P. dostrzeżonych, Prokuratorowi Trybunału, stosownie do art. 86 t. p. donieść jest w obowiązku. Przytém każdy Podsędek Sądu Pokoju obowiązany jest donieść Prokuratorowi Trybunału z końcem roku, czyli od wszystkich urzędników stanu cywilnego exemplarze, do Archiwum przeznaczone, złożone zostały, lub jakie brakują. Prokuratorowie, po otrzymaniu takiego uwiadomienia, obowiązani są uczynić do Trybunału wniosek o rozpoznanie uchybień i wymiar kar porządkowych, które, gdy Trybunał wymierzy, Pisarz tegoż Trybunału obowiązany jest, stosownie do art. 46 i 49 Instrukcji dla Kontrolli Skarbowéj z d. 17 Grudnia 1816 r. (D. P. D. str. 180, 212, 215), do księgi na to przeznaczonéj zaciągnąć i wyciąg z niéj przy rapporcie kwartalnym Kontrolli Skarbowéj przesłać.

e) W dalszym ciągu powyższego rozporządzenia, K. R. S. pod d. 16 Sierpnia 1827 r. Nr. 7129 do sprawdzania ksiąg stanu cywilnego, utrzymywanych przez duchownych wyznanią Grecko-Rossyjskiego, Ewangelicko-Augsburgskiego i Reformowanego oraz Sekty Filipinów upoważniła, a mianowicie, w miejscach w których jest Sąd Pokoju, — Podsędków, — gdzie zaś nie ma

w miejscu Sądów Pokoju, tam upoważniła miejscowych burmistrzów, a jeżeliby burmistrzów nie było, upoważniła miejscowego Wójta gminy. Obowiązki Podsędków, Burmistrzów i Wójtów gmin, z rozporządzenia tego ich ciążące, są też same, jakie w rozporządzeniu powyższém z d. 22 Lutego 1827 r. Nr. 2351, na Podsędków są włożone.

f) Obadwa powyższe rozporządzenia Kommissya Rządowa Sprawiedliwości zmodyfikowała pod d. 27 Października 1828 r. Nr. 8551 w ten sposób, że sprawdzanie ksiąg stanu cywilnego, utrzymywanych przez burmistrzów w miejscach gdzie nie ma Sądu Pokoju, odtąd powierzone zostało teraźniejszym Pomocnikom Naczelników Powiatu.

g) Taż K. R. S. pod d. $^{9}/_{21}$ Czerwca 1837 r. N. 3672 objaśniła, iż, gdy Pisarz Sądu Pokoju jest prawnym zastępcą Podsędka w obowiązkach urzędowych, tém samém i w czynnościach sprawdzania ksiąg stanu cywilnego, w razie przeszkody w osobie Podsędka zaszłéj, zastąpić go może na zasadzie delegacyi, którą Prokurator Trybunału udzielić jest mocen.

h) Taż Kommissya pod d. $^{6}/_{18}$ Lipca 1837 r. N. 6457 poleciła Prokuratorom Trybunałów, aby ściśle przestrzegali, iżby z końcem każdego roku składane im były przez Sądy Pokoju rapporta z uwiadomieniem czy egzemplarze aktów stanu cywilnego z wszystkich parafij lub gmin w Archiwum sądowém złożone zostały, lub z których brakuje, i następnie, aby Prokuratorowie przedsiębrali stosowne środki celem zmuszenia do złożenia wspomnionych aktów, albo ukarania tych, którzy takowych nie utrzymywali, lub dopuścili się uchybień.

i) Rozporządzenie z d. 11 Grudnia 1819 r. N. 11899, wyżéj pod lit. *b* zamieszczone, K. R. S. ponowiła pod d. $^{7}/_{19}$ Października 1837 r. N. 10723, dodając nadto, iż właściwe władze otrzymały polecenie donoszenia Prokuratorom Kr. o zmianach osób duchownych i burmistrzów sprawujących obowiązki urzędników stanu cywilnego. Rozporządzenie to wydane zostało na mocy reskryptu K. R. S. W. i D. z d. 25 Sierpnia (6 Września) 1837 r. Nr. $^{6219}/_{20443}$.

k) K. R. S. W. i D. pod d. $^{6}/_{18}$ Maja 1840 r. Nr. $726^{1}/_{8}$ postanowiła, iż Pomocnicy Naczelników powiatu, pod względem odbywania rewizyi ksiąg aktów stanu cywilnego wyznań niechrześciańskich, podlegać mają bezpośrednio karności Trybunałów Cywilnych, w skutek czego K. R. S. pod d. $^{5}/_{17}$ Czerwca t. r. Nr. 5067 poleciła Trybunałom, aby rozciągnęły bezpośrednią kontrollę nad Pomocnikami Naczelników powiatu pod względem czynności ich, sądownictwa a w szczególności rewizyi aktów stanu cywilnego dotyczących, i przez użycie środków karnych, odpowiednich ważności przedmiotu, zniewalały ich do ścisłego wykonywania przepisów.

l) K. R. S. pod d. 25 Marca (6 Kwietnia) 1840 r. N. 1971 postanowiła, iż podsędkowie okręgów, mieszczących w sobie parafie ewangelickie, powinni odbywać rewizye i sprawdzanie ksiąg stanu cywilnego, utrzymywanych przez pastorów, a tém samém burmistrze nadal od obowiązku tego uwolnieni zostali, z tym jednak warunkiem, iżby urzędnicy stanu cywilnego księgi te do sprawdzania podsędkom na miejsce ich urzędowania przesyłali.

l) Taż Kommissya pod d. 30 Paźdz. (11 Listop.) 1840 r. N. 10226 wezwała Prokuratorów Trybunału o wydanie polecenia, aby w księgach, gdzie brakuje protokółów sprawdzenia unikatów z duplikatami za epokę dawniejszą, niedokładność ta była sprostowaną za pośrednictwem właściwych Dziekanów i Pomocników Naczelników Powiatu, w którym to celu sprawdzającym z archiwum sądowego koleją liter wydawane być powinny pojedyncze egzemplarze duplikatów niesprawdzonych, i na sprawdzenie każdéj księgi dwutygodniowy termin został zakreślony, pod zagrożeniem kary porządkowéj przez Trybunał wymierzyć się winnéj.

m) Następnie ta sama Kommissya pod d. 21 Maja (2 Czerw.) 1841 r. N. 5157 objaśniła, iż powyższe rozporządzenie stosuje się do tych tylko aktów stanu cywilnego, które w skutek prawa z r. 1825 nastąpiły.

n) Taż Kommissya pod d. $^{6}/_{18}$ Maja 1842. N. 2660 poleciła Prokuratorom Trybunałów, iżby odbywali, tak co do ksiąg z lat upłynionych, jako i co do ksiąg bieżących, corocznie nadzwyczajne rewizye, przynajmniéj w niektórych parafiach, w celu przekonania się czy nie zachodzą jakie uchybienia urzędników stanu cywilnego, i czy rewidujący dokładnie książki sprawdzają, oraz w celu pociągnięcia winnych do odpowiedzialności prawnéj. Poleciła nadto Prokuratorom, aby czuwali nad tém, iżby dziekani nie ściągali z parafii ksiąg do rewizyi, ale żeby takowe, w czasie objazdu dekanatu, a Pomocnicy Naczelników Powiatu w czasie rewizyi miast, sprawdzali.

75. Akta stanu cywilnego, natychmiast po dopełnionym obrzędzie religijnym, w przypadkach zaś poniżéj wyrażonych, gdy obrzęd religijny nie łączy się z aktem stanu cywilnego, lub gdy podług zasad wyznania nie jest wymaganym, natychmiast po uczynioném zeznaniu stron, zapisanemi być mają w obu egzemplarzach.

Wyrażonym w nich będzie, rok, dzień i godzina ich przyjęcia, imię, nazwisko, wiek, powołanie i miejsce zamieszkania osób w aktach wyrażonych.

76. Tylko to, co podług przepisów duchownych i cy-

o) Taż Kommissya p. d. $^{12}/_{24}$ Stycz. 1844 N. 14620 poleciła Prokuratorom, aby na przedmiot tyczący się odbywania rewizyi aktów stanu cywilnego szczególną zwracali uwagę, odbywania takowéj w czasie przez prawo oznaczonym ściśle przestrzegali, i, w razie dostrzeżonych uchybień, obok przedstawiania wykraczających, lub niedopełniających w swoim czasie rewizyi, do kary porządkowéj prawem zagrożonéj, o tém, jak niemniéj o przedsięwziętych prze z siebie krokach, jednocześnie Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości donosili.

p) Wreszcie K. R. S. W. i D. pod d. $^{5}/_{17}$ Maja 1852 r. Nr. $^{1959}/_{12845}$ poleciła władzom dyecezalnym, aby przed d. $^{1}/_{13}$ Stycznia 1853 r. sporządzone były spisy ksiąg obejmujących metryki od najdawniejszych czasów, aż do epoki zaprowadzenia aktów stanu cywilnego, i aby spisy te właściwym Sądom Pokoju dla wiadomości kommunikowane były.

wilnych, w akcie połączonym z metryką, a, podług przepisów cywilnych, w samym akcie stanu cywilnego zawartém być powinno, wciągniętém będzie do aktu, bez żadnych ani od stron ani od przyjmującego dodatków lub objaśnień (1).

77. Strony interesowane mogą się wyręczać przez pełnomocników, umocowanych szczególnie i urzędownie, wyjąwszy w przypadkach gdzie są obowiązane stawać osobiście.

78. Świadkami zeznań powinni być mężczyzni, krewni albo wybrani przez osoby interesowane, i mieć przynajmniéj lat dwadzieścia jeden skończonych (2).

79. Przyjmujący akt, przeczyta go zeznającym i świadkom.

O dopełnieniu téj formalności uczynioną będzie wzmianka w akcie.

80. Akt podpisanym będzie, w obu egzemplarzach, przez przyjmującego tenże akt, przez zeznających i świadków; albo uczynioną będzie wzmianka o przyczynach, które zeznającym lub świadkom do podpisania się były na przeszkodzie.

81. Pisane będą akta w księgach ciągle, miejsc próżnych nie zostawując.

Nie będzie w akcie nic pisaném przez skrócenia, a każda liczba literami wypisaną być powinna.

Przekreślenia i odsyłacze powinny być tak jak same

(1) Oprócz tego nadmienić tu należy, iż urzędnik stanu cywilnego, spisując akt zejścia, powinien zachować rozporządzenia zawarte w § 6, 7, 8, 9 Instrukcyi o stemplu kollateralnym, zatwierdzonéj przez Radę Administracyjną pod d. 17 Grudnia 1816. (D. P. T. D. str. 139, 149). — Zob. odsyłacz do art. 811 K. N.

(2) Porównać art. 46 K. K. G. i P.; oraz art. 2 postan. Rady Adm. z d. 2/14 Kwietnia 1835 r. które zamieszczone jest wyżéj w T. I na str. 97 i n. niniejszego dzieła.

akta przez zeznających w dowód przyjęcia, tudzież przez urzędnika i świadków podpisane.

Jeżeli akt na stronnicy ukończonym być nie mógł, wtenczas, oprócz podpisu przy końcu aktu, winna być oraz podpisaną przez zeznających, przez świadków i urzędnika, każda stronnica, na któréj akt ukończonym nie został (1).

82. Umocowania i inne pisma do aktów stanu cywilnego składane, po położeniu na nich przez osoby składające i przez urzędnika akt przyjmującego szczególnéj oznaki, winny być załączonemi do egzemplarza, który do Archiwum hypotecznego (t. j. do Archiwum Sądu Pokoju) przesłany być ma.

83. Każdemu służy prawo żądania wypisów z ksiąg bądź na miejscu pozostałych, bądź do Archiwum hypotecznego (t. j. do Archiwum Sądu Pokoju) złożonych (2).

(1) Rejenci i urzędnicy stanu cywilnego, o ile przy spisywaniu przez siebie aktów będą mieli złożone sobie przez strony dokumenta wykazujące jaka jest właściwie pisownia nazwisk osób, których akta te dotyczą, obowiązani są nazwiska stron według tychże dokumentów zapisywać, lub, obok zapisania nazwiska stosownie do prawideł ortografii polskiéj, zamieszczać w nawiasach téż same nazwiska według pisowni okazanych dokumentów, jeżeliby w tym względzie zachodziła jaka różnica.

K. R. S. d. 24 Grudnia 1848 (5 Stycznia 1849) r. N. 18078.

(2) *Co do wydania spisowym wypisów aktów stanu cywilnego*, wyjątkowe przepisy objęte są w postanowieniu Namiestnika Kr. z d. 14 Stycznia 1817 r. (D. P. T. III, str. 28). Osnowa postanowienia:

Art. 1. Plebani i urzędnicy cywilni na żądanie każdego interesenta zamiast urzędowych extraktów, metryk lub aktów cywilnych, wydawać będą, bądź z akt kościelnych, bądź cywilnych, zaświadczenia zawierające tylko w sobie imię i nazwisko urodzonego, miejsce gdzie się urodził, dzień jego urodzenia i nazwisko ro-

Wypisy wydane jako zgodne z księgami mieć będą wiarę dopóty, póki przez zapisanie się o fałsz zaskarżonemi nie będą.

Wypisy mające być użytemi za obrębem właściwego Sądu Ziemskiego (t. j. Trybunału Cywilnego), poświadczonemi być powinny przez Prezesa tegoż Sądu. Jeżeli wypis wydanym jest z ksiąg na miejscu pozostałych, natenczas własnoręczność podpisu utrzymującego księgi, winna być wprzód poświadczoną przez Sędziego Pokoju (1) albo przez Sędziego gminy lub zjazdowego (2).

---

dziców, nie żądając za takowe zaświadczenia żadnéj opłaty.

Art. 2. Powyższe zaświadczenia przez plebana lub urzędnika stanu cywilnego podpisane, z wyciśnieniem właściwéj pieczęci, wydawane będą na prostym papierze bez opłaty stempla. Zastrzegamy wszakże, iż zaświadczenia, o których mowa, służyć tylko mogą przy spisie wojskowym, w czynnościach zaś sądowych żadnego waloru mieć nie będą.

Nadto podług art. 1 i 3 postanowienia Ks. Namiestnika z d. 28 Września 1824 r. (D. P. T. IX, str. 62): „Plebani i urzędnicy stanu cywilnego na żądanie każdego spisowego udzielać będą każdemu w wieku spisowym będącemu na papierze bez stempla, bez żądania jakichkolwiek opłat, w miejsce wypisów urzędowych aktów ślubu, zaświadczenia zawierające w sobie tylko imię i nazwisko ożenionego, datę ślubu, imię i nazwisko małżonki, tudzież miejsce ówczasowego ich mieszkania."

„Zaświadczenia te służyć będą tylko przy spisie wojskowym."

(1) Właściwie przez Podsędka Sądu Pokoju; co się zaś tyczy Sędziego gminy lub zjazdowego, o których tu mowa, urzędnicy ci w dotychczasowej Organizacyi Sądownictwa nie są znani.

(2) W rozwinięciu przepisów *o legalizacyi wypisów aktów*

---

stanu cywilnego, istnieją poniżej wymienione rozporządzenia jako to:

a) K. R. S. pod d. 14 Maja 1828 r. Nr. 4379 zawiadomiła władze sądowe, iż, pragnąc postawić sędziów pokoju w możności legalizowania własnoręczności podpisu utrzymujących akta stanu cywilnego na wyciągach wydawanych z ksiąg na miejscu pozostałych i za obrębem właściwego Trybunału użytemi być mających, wezwaną została Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych, aby poleciła wszystkim osobom duchownym i świeckim, akta stanu cywilnego utrzymującym, iżby te do wyciągów przez siebie wydawanych używali jednostajnéj pieczęci i wycisk jéj tudzież podpis złożyli właściwemu Sądowi Pokoju, oraz aby poleciła władzom przełożonym nad utrzymującymi akta stanu cywilnego, ażeby te, w przypadkach zmiany w osobach utrzymujących akta stanu cywilnego, ostrzegały następcę o obowiązku złożenia podpisu swego w Sądzie Pokoju.

b) Stosowne w skutek tego rozporządzenie do Kommissyów Wojewódzkich (obecnie Rządów Gubernialnych) wydała K. R. S. W. i D. pod d. 4 Czerwca 1828 r. Nr. $^{584}/_{1568}$ i 28 Lipca t. r. Nr. $^{6156}/_{1999}$.

c) Żądane przez Rząd Austryacki w drodze dyplomatycznéj wyciągi z aktów cywilnych, powinny być wydawanemi bezpłatnie i na papierze bez stempla, nie inaczéj wszakże jak za pośrednictwem Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości, do któréj władze Austryackie odnosić się będą obowiązani.

(R. A. d. $^{15}/_{27}$ Września 1836 r. N. 40636, — i K. R. S d. $^{5}/_{20}$ Października t. r. N. 11053).

d) Co do poświadczania aktów, za granicę Królestwa iść mających, które proboszcze, czy to jako przełożeni parafij, czy téż jako urzędnicy stanu cywilnego wydają, Sądy Pokoju na wspomnionych aktach nie powinny legalizować podpisu proboszczów, lecz strony, zgłaszające się o legalizacyę, odsyłać do właściwych Kommissarzy Cyrkułowych w Warszawie, a do Urzędów Miejskich lub Gminnych na prowin-

34. Metryki lub akta bądź Polaków bądź cudzoziemców w obcym kraju zdziałane, będą miały wiarę, jeżeli podług form w tymże kraju używanych sporządzone zostały.

Kto chce takowe metryki lub akta do ksiąg krajowych składać, lub ich w kraju używać, powinien się postarać, ażeby ich wypisy poświadczonemi były przez osoby do tego szczególnie upoważnione, albo tam, gdzieby nie było takich szczególnie upoważnionych osób, aby poświadczonemi były przez Posła, Ajenta Dyplomatycznego, albo Konsula bądź Polskiego bądź Rossyjskiego, a następnie przez Ministra Prezydującego w Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości.

35. W każdym przypadku, gdzie wzmiankę wyroku lub aktu ściągającego się do aktu stanu cywilnego na brzegu innego aktu już w księgi wpisanego uczynić wypada, osoba utrzymująca księgi uskuteczni to na żądanie

---

cyi, których podpisy poświadczy przełożona nad niemi Władza.

K. R. S. d. 31 Lipca (12 Sierpnia) 1841 N. 8281).

e) Ponieważ legalizacya metryk, wydawanych przez proboszczów, nienależy do Władz Sądowych, lecz jest attrybucyą Władz administracyjnych, przeto Prezesi Trybunałów, o ile się do nich odniesie Heroldya o sprawdzenie wypisu metryki kościelnéj, a nie aktu stanu cywilnego, odstąpić powinni takowe żądanie właściwéj władzy dyecezalnéj.

(K. R. S. d. 21 Listopada (3 Grudnia) 1846. N. 10894).

f) K. R. S. W. i D. pod d. 24 Czerwca (6 Lipca) 1852 r. N. $^{1502}/_{9054}$ wydała polecenie do wszystkich władz dyecezalnych, ażeby proboszcze przy udzielaniu stronom wypisów, aktów stanu cywilnego, bez jakichkolwiekbądź mazań lub poprawek, obok właściwych stanu swego tytułów *proboszcza* lub *komendarza*, dopisywali jeszcze wyrazy *utrzymujący akta stanu cywilnego*, i używali pieczęci urzędowéj cywilnéj do tego rodzaju czynności przepisanéj.

stron interessowanych w obu znajdujących się u niéj egzemplarzach, w sposobie jednakowym. Gdyby zaś duplikat księgi już się znajdował w Archiwum hypotecznem (t. j. w Archiwum Sądu Pokoju), wtedy prześle wypis uczynionéj przez siebie wzmianki, najdalej w przeciągu dni trzech do Archiwum hypotecznego, celem wciągnienia jéj w sposobie jednakowym do tegoż duplikatu (1).

36. Każde uchybienie poprzedzającym artykułom z strony utrzymujących księgi, pociągnie za sobą kary które nie mogą przechodzić zwykłych kar porządkowych, a które Kommissya Rządowa Sprawiedliwości sama, albo przez delegowaną od siebie władzę, wymierzy.

Osoby trudniące się sprawdzeniem ksiąg, dostrzegłszy takowe uchybienia, powinny o nich donieść téjże Kommissyi lub władzy od niéj delegowanéj (2).

---

(1) Porównać rozporządzenie K. R. S. z d. $^{6}/_{18}$ Marca 1835 r. N. 2338 zamieszczone w przypisku do art. 237 prawa o małż. z r. 1836.

(2) W objaśnieniu przepisu tego wydane zostały następujące rozporządzenia:

a) Ilekroć na urzędników stanu cywilnego wyrzeczoną będzie kara i ci o uchylenie téjże wniosą prośbę, Prokuratorowie Trybunałów powinni zarządzić wstrzymanie z tego powodu egzekucyi aż do zapadnięcia decyzyi na wspomnioną prośbę; względem zaś żądania o darowanie kar powinni niezwłocznie z Trybunałem znieść się w celu należytego wyjaśnienia rzeczy; a następnie prośbę powyższą z opinią Trybunału i z wnioskami Prokuratora Kr. czyli do darowania kary zawyrokowanej kwalifikują się lub nie, Trybunał ma Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości przedstawić.

(K. R. S. d. 30 Września 1818 r. N. 4593).

87. Wypisy aktów stanu cywilnego nie mogą być z księgi wydawane, jak tylko wraz z wzmianką wyroku lub aktu, jeżeli takowa podług art. 85 uczynioną została.

88. Każdy, pod którego strażą zostają księgi, odpowiedzialnym jest cywilnie za zmiany, jakieby w nich zaszły, zostawując mu prawo czynienia przeciw sprawcom winnym tychże zmian.

89. Zmiana, fałsz w aktach stanu cywilnego, przestąpienie przepisu w art. 87 zawartego, zaniedbanie zapisania aktu w księgi, lub zapisanie go na osobnych kartkach, albo w innym sposobie a nie w księgi na to przeznaczone, pociąga za sobą odpowiedzialność cywilną za wynikłe szkody i utracone korzyści, oprócz kar Kodexem karnym ustanowionych, jeżeli czyny takowe przestępstwami się być okażą; a gdyby nie były przestępstwami Kodexem karnym objętemi, ulegną karze do pięciuset złotych, przez Sąd Ziemski (t. j. przez Trybunał Cywilny) wymierzyć się mającej.

90. W każdym przypadku, gdzie Sąd Ziemski (t.j. Trybunał Cywilny) rozpoznawać będzie sprawę względem aktu stanu cywilnego, wolno jest stronom interesowanym odwołać się od jego wyroku.

91. Przepisy o aktach stanu cywilnego służą dla wojskowych z następującém zastosowaniem:

---

b) Żądania o darowanie kary Trybunału obowiązane są przedstawić w rapporcie ogólnym najdaléj z upływem każdego kwartału.

(K. R. S. d. 3 Grudnia 1818 r. N. 10682).

c) Porównać rozporządzenia Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości zamieszczone w odsyłaczu do art. 74 K. C. P. oraz porównać art. 2 postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 30 Stycznia (11 Lutego) 1842 r. (zamieszczon. niżéj w odsyłaczu do art. 811 K. N.).

1° Jeżeli wojsko znajduje się w kraju:

a) Utrzymujący akta stanu cywilnego dla mieszkańców kraju, utrzymywać je będą dla Officerów, dla Urzędników wojskowych i osób przy wojsku użytych, zostawując osobom interesowanym wolność przeniesienia ich do ksiąg stanu cywilnego utrzymywanych przez kapelanów wojskowych.

b) Kapelani wojskowi utrzymywać będą akta stanu cywilnego połączone z metrykami kościelnemi dla podoficerów, żołnierzy i mężczyzn służących u wojskowych, tudzież dla żon i dzieci tychże podofficerów, żołnierzy i mężczyzn służących u wojskowych, jeżeli żony i dzieci przy nich się znajdują.

Co do osób jednak wyznania, dla którego kapelani wojskowi obrządków religijnych dopełniać nie są mocnemi, albo gdy podług zasad wyznania osoby, dla któréj akt cywilny dopełnionym być ma, obrządek religijny nie jest wymaganym, lub téż z aktem cywilnym nie łączy się, kapelani wojskowi, tylko akta stanu cywilnego bez metryk utrzymywać są obowiązani.

c) Co do ksiąg aktów stanu cywilnego utrzymywanych przez kapelanów wojskowych, wyznaczy Kommissya Rządowa Wojny osoby do czynności w art. 73 i 74 przepisanych, i sama lub przez delegowaną od siebie władzę wymierzać będzie kary porządkowe.

d) Duplikat tychże ksiąg ma być składany Kommissyi Rządowéj Wojny, która tenże do ogólnego Archiwum krajowego odsyłać będzie.

2° Jeżeli wojsko znajduje się za granicą kraju, Kommissya Rządowa wojny mocna będzie dla wojsko-

wych wszelkiego stopnia i osób płci obojéj przy wojsku będących, wyznaczyć, jeżeli tego zajdzie potrzeba, nawet osoby świeckie do utrzymywania aktów stanu cywilnego; lecz wyznaczone osoby świeckie, tylko same akta stanu cywilnego bez metryki spisywać mają (1).

92. Dla wyznań niechrześciańskich w ogóle, i dla wyznań chrześciańskich, dla których w miejscu zamieszkania osób do tegoż wyznania należących, nie są urządzone parafie, wyznaczy Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych osoby do spisywania aktów stanu cywilnego. Dla takich jednak wyznań, dla których wyznaczone przez Kommissyę Rządową Wyznań Religijnych osoby, obrządku religijnego dopełniać nie są mocnemi, lub w których obrządek religijny nie jest wymaganym, albo się z aktem stanu cywilnego nie łączy, same tylko akta stanu cywilnego bez metryk utrzymywać są obowiązane (2).

---

(1) Porównać art. 5, 6, 7 i 16 postanowienia z d. 3 Listopada 1825 r. zamieszczonego wyżéj w odsył. do Księgi I, Tytułu IV, K. C. P. (Tom I, str. 134 niniejszego dzieła).

(2) W uzupełnieniu tego przepisu:

a) Porównać art. 3 i 4 powyższego postanowienia z d. 3 Listopada 1825 r. (Tom I, str. 134 niniejszego dzieła).

b) Przewodniczący modlitwom w wyznaniu *Menonistów*, mających swój dom modlitwy we wsi Michelsdorf w Okręgu Włodawskim, upoważnionym jest do utrzymywania aktów stanu cywilnego, a sprawdzanie ich powierzone zostało miejscowemu wójtowi gminy.

Takie samo upoważnienie udzielone zostało jednocześnie Przewodniczącym w domach modlitwy Menonistów w Kazuniu Niemieckim, w Kępie Tarchomińskiéj i w Nowéj wsi w gubernii Warszawskiéj położonych; sprawdzanie zaś spisywanych przez nich aktów stanu cywilnego powierzone miejscowym wójtom gminy.

(K. R. S. d. 11 Maja 1829 r. N. 4077).

93. Względem żydów urządzenia administracyjne przepiszą nadto szczególne środki, dążące do ścisłego wykonania przepisów prawa o aktach stanu cywilnego (1).

---

(1) Urządzenia administracyjne, w artykule tym powołane, objęte są postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. 7 Września 1830 r. (D. P. T. XIII, str. 174).

Osnowa tego postanowienia jest następująca:

Art. 1. Istniejące dziś parafie (które odtąd nazywać się mają *Okręgami Dozorów Bóżniczych*) zakreślone zostaną przez Kommissyę Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, za zniesieniem się z Kommissyą Rządową Spraw Wewnętrznych i Policyi (1) w ten sposób, aby do każdego z ustanowionych Okręgów urzędów stanu cywilnego, jeden zupełny Okręg Dozoru Bóżniczego, lub według miejscowéj potrzeby kilka takowych należało.

(1) Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, oraz Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policyi, nie istnieją obecnie pod takiemi nazwami, lecz istnieje Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych (art. 35 Statutu Organicznego z r. 1832 D. P. T, XIV, str. 215).

Art. 2. W każdym takowym Okręgu Dozoru Bóżniczego ustanowiony będzie przez Kommissyę Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, *Rabin* lub tymczasowy jego Zastępca, do składu tegoż Dozoru należeć mający, który, prócz innych posług religijnych wyznaniu starozakonnemu właściwych, obowiązany jest odbywać w tymże Okręgu obrządki religijne przy obrzezaniu lub nadaniu imienia nowonarodzonemu dziecięciu, przy zaślubieniu wchodzących w związki małżeńskie i przy zejściu z tego świata każdego żyda jakiéjbądź płci i wieku.

Gdyby się zaś okazała konieczność, tedy i więcéj takowych Rabinów, lub tymczasowych ich zastępców, może być mianowanych.

Art. 3. Żaden inny starozakonny oprócz Rabina lub tymczasowego jego zastępcy, nie będzie odtąd mocen odbywać obrzędów religijnych, bez obecności i przychylenia pełniącego obowiązki Rabina.

Art. 4. Będzie także obowiązkiem Rabina, lub jego zastępcy, utrzymywać księgę zapisową, z funduszów Dozoru Bóżniczego sprawioną, porządnie oprawną i przez miejscową Władzę Municypalną lub właściwego Burmistrza, albo osobnego Urzędnika utrzymującego księgi akt stanu cywilnego, zaparafowaną czyli zaznaczoną, któréj wielkość zastosowana być ma do ludności gminy żydowskiéj.

W takową księgę wpisywać będzie w Polskim języku, dzień, imię, i nazwisko urodzonego dziecięcia i powołanie jego rodziców; — imię, nazwisko, powołanie i wiek zmarłego żyda lub żydówki; podobnież imię, nazwisko i stan wchodzących w związki małżeńskie; dzień i miejsce każdéj ogłoszonéj zapowiedzi mającego nastąpić małżeństwa.

Art. 5. Gdzieby nawet przy urodzeniu lub zejściu, obrządek religijny wedle przepisów wyznania starozakonnego mógł być opuszczonym, tam wszelako zapis poprzedzającym artykułem zastrzeżony powinien być uskuteczniony.

Art. 6. Rabin utrzymujący księgę odpowiedzialnym jest osobiście za jéj całość, tudzież za porządek i ścisłą wierność zapisów, tak co do liczby onych odpowiedniéj doniesionym urodzinom, małżeństwom i zejściom, jako téż co do tożsamości osób będących przedmiotem tychże zapisów.

Urzędnicy utrzymujący akta stanu cywilnego dla żydów, tudzież Dozory Bóżnicze czuwać mają pod surową odpowiedzialnością, aby księgi, o których mowa, porządnie były utrzymywane; aby zapisywanie w nich aktów religijnych po każdym obrzędzie lub czynienie zapisów, odbywało się regularnie i z ścisłą co do tożsamości osób wiernością, za dostrzeżeniem zaś nieporządku lub nadużycia, obowiązani są spisać natychmiast stosowny wywód słowny, i ten przesłać właściwemu Kommissarzowi obwodowemu (obecnie Naczelnikowi Powiatu).— Mocni zatém będą żądać w każdym czasie okazania sobie księgi dla przekonania się o jéj stanie i sprawdzenia zapisów w niéj objętych, z wiadomościami jakieby ubocznie powziąść mogli.

Art. 7. Kommissarz obwodowy (obecnie Naczelnik Powiatu), zatrzymawszy do akt kopią wywodu, oryginał jego prześle Kommissyi Wojewódzkiéj (obecnie Rządowi Gubernialnemu), która na winnych rozciągnie kary poniżéj przepisane.

Art. 8. Rabin lub tymczasowy jego zastępca, po dopełnieniu zapisu do księgi, winien sam wraz z osobami do aktu cywilnego wpływać mającemi, tudzież ze świadkami, stawić się przed Urzędnikiem stanu cywilnego, tak dla złożenia, okazaniem księgi zapisowéj, świadectwa, iż zapis wykonanym został, jako téż dla dania potrzebnych objaśnień pod względem dopełnić się mianych warunków cywilnych.

Art. 9. W miejscach gdzie Burmistrze są razem Urzędnikami stanu cywilnego, każdy z nich przed przystąpieniem do spisania aktu bądź urodzenia, bądź małżeństwa, bądź zejścia starozakonnych, obowiązanym będzie najtroskliwiéj się przekonać o tożsamości osób, których akt dotycze, a w razie dostrzeżonego fałszu, spisać akt według rzeczywistego stanu rzeczy, winni zaś drogą prawem przepisaną pociągnięci będą do odpowiedzialności.

Art. 10. W miejscach gdzie Burmistrze nie są Urzędnikami stanu cywilnego, osoby wchodzące do aktu, jako to: ojciec dziecięcia lub miejsce jego przy akcie urodzenia zastępujący, tudzież nowożeńcy akt małżeństwa zawierający, toż osoba zeznająca akt zejścia, obowiązani są uzyskać poprzednio, w miastach od Prezydenta lub Burmistrza, w stolicy od Kommissarza Policyi Cyrkułu właściwego, świadectwo wzglę-

dem tożsamości osób do aktu stawających albo z nazwiska i imienia podanych, i z takowém dopiero stawić się osobiście przed Urzędnikiem stanu cywilnego, niemniéj doręczyć mu oneż dla zachowania.

Art. 11. Każdy żyd będący głową familii, a w braku onegoż, osoby Kodexem powołane obowiązane są:

w przypadku urodzin dziecięcia w ich rodzinie, najdaléj w dni ośm udać się z niém i dwoma świadkami do Rabina, dla odbycia zapisu; ztamtąd zaś do urzędnika stanu cywilnego, dla zeznania stosownego aktu.

W przypadku zejścia którego członka swéj familii udać się winni wraz z świadkami do Rabina dla dopełnienia wpisu do księgi zapisowéj; następnie zaś łącznie z Rabinem i świadkami udać się do Urzędnika stanu cywilnego, dla zeznania stósownego aktu; nakoniec

W przypadku małżeństwa w ich rodzinie zamierzonego, powinni naprzód w towarzystwie osób do aktu wpływać mających obrzęd religijny ślubu i zapis do księgi u Rabina wykonać, a następnie zaraz zeznać przed właściwym Urzędnikiem akt stanu cywilnego.

Ten sam obowiązek wkłada się na gospodarzy względem ich służących (1).

(1) W celu zapobieżenia wydarzającym się sfałszowaniom w księgach aktów stanu cywilnego wyznania starozakonnego, oraz dla zapobieżenia innym w tym rodzaju nieporządkom, Sądy Pokoju otrzymały polecenie, aby szczególnie pilnowały całości ksiąg stanu cywilnego, jak niemniéj, aby o każdym dostrzeżonym wypadku sfałszowania składały właściwemu Prokuratorowi Trybunału rapport, a Prokurator, po otrzymaniu podobnéj wiadomości, stosowne rozporządzenie, w celu wykrycia sprawców, wydać i o tém Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości donieść jest w obowiązku.

Jednocześnie Kommissya Rządowa Sprawiedliwości wezwała Prokuratorów Kr. o wydanie rozporządzeń do urzędników stanu cywilnego wyznań niechrześciańskich, aby ci, przyjmując akta urodzeń starozakonnych, ściśle przekonywali się o tożsamości rodziców urodzonego, o tożsamości dziecięcia i świadków co do osób i odpowiedzialności, przyczynę zaś niemożności stawienia się do aktu ojca nowonarodzonego dziecięcia, tudzież przyczynę spóźnienia, jak tego art. 97 i 98 K. C. P. wymagają, w akcie wyrażali,—aby wreszcie, w myśl art. 95 t. p. jak najściśléj przekonywali się, czy dziecko, do którego się akt stosuje, istnieje, czy jest tém samém, dla którego akt urodzenia sporządza się, t. j. aby bez żadnego względu nowonarodzone dziecię okazane im zostało.

Co do aktów znania, sporządzanych po upływie bardzo znacznego czasu od urodzenia, każdy urzędnik stanu cywilnego wyznań niechrześciańskich powinien wybadać w jakim sposobie zeznający datę swojego urodzenia udowodnić jest w stanie, a szczególniéj też winien domagać się, aby świadkowie do aktu znania stający, byli mu znani, na wiarę zasługujący, aby zawsze źródło swéj wiadomości wymieniali, tém bardziéj jeżeli ma powód do podejrzenia, iż akt zeznaje się w celu dopięcia nieprawych zamiarów.

Postanowienie Namiestnika Kr. z d. 14 Stycznia 1817 r. (Tom I, str. 149 niniejszego dzieła), uwalniające popisowych od składania aktów urodzeń w całéj osnowie czyli extraktach, jako wyjątek służący tylko dla popisowych chrześcian, do starozakonnych zastosowania mieć nie może. Z tego powodu urzędnicy utrzymujący księgi stanu cywilnego wyznań niechrześciańskich, pod żadnym pozorem nie powinni wydawać starozakonnym w jakimkolwiekbądź przypadku zaświadczeń lub karteczek przekonywających o wieku żydów, ale akta urodzeń w extraktach czyli całych wypisach z wyrażeniem na jaki cel ma im służyć, udzielać mogą, z zagrożeniem, że, w razie dostrzeżonego z ich strony uchybienia przeciwko wszystkim powyższym przepisom, do kary porządkowéj prawem wskazanéj z całą surowością pociągani będą.

(K. R. S. d. $^{8}/_{20}$ Marca 1844 N. 6102.)

W uzupełnieniu zaś powyższego rozporządzenia Sądy Pokoju otrzymały polecenie, aby w sprawdzaniu i poświadczaniu całkowitych wypisów aktów stanu cywilnego, przez starozakonnych do spisu wojskowego na papierze bez stempla składanych, żadnéj nie robiły trudności.

(K. R. S. d. 26 Stycznia (7 Lutego) 1852 r. N. 1415.)

Art. 12. Każdy Starozakonny, któryby się poważył przestąpić zakaz art. 3 niniejszego postanowienia objęty, lub zaniedbywać obowiązki wskazane sobie art. 10 i 11, ulegnie karze, za pierwszym razem złp. 25, za drugim złp. 50, za trzecim złp. 100, która nadto w każdém zdarzeniu podwojoną lub potrojoną będzie, w miarę jak wykraczający do 2éj lub 1éj klassy opłat bóżniczych należą.

Art. 13. Rabini uchybiający przepisom zawartym w art. 2, 4, 6 i 8 tegoż postanowienia, znagleni będą opłacić pierwszy raz złp. 200, drugi raz 400, trzeci raz złp. 600, i wtenczas już za niezdolnych na zawsze do pełnienia obowiązku Rabinów uznani zostaną.

Art. 14. Urzędnicy zaniedbujący obowiązków, art. 6, 7 i 9 na nich włożonych, ulegną karom, jakie art. 86 Księgi I, Kodexu Cywilnego są zamierzone.

Art. 15. Kary, art. 12, 13, 14 oznaczone, ściągane będą nie inaczéj, jak za uznaniem i decyzyą właściwéj Kommissyi Wojewódzkiéj (obecnie Rządu Gubernialnego), w Stolicy zaś, Urzędu Municypalnego (obecnie Magistratu), a dochód z nich dostanie się w połowie donosicielowi, w drugiéj zaś połowie do Kassy opłat Bóżniczych (1).

(1) Przepis artykułu tego uzupełniony został postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. 25 Lutego (8 Marca) 1836 r. (D. P. T. XVIII, str. 5) w sposób następujący:

„Kary pieniężne, oznaczone postanowieniem z d. 7 Września 1830 r., wymierzane będą przez Kommissye Wojewódzkie (Rządy Gubernialne) po Województwach (guberniach) a przez Urząd Municypalny (Magistrat)—w Stolicy, podług stopniowania w témże postanowieniu przyjętego. Gdyby zaś przekraczający nie był w stanie ponieść kary pieniężnéj z przyczyny ubóstwa, Kommissya Wojewódzka lub Urząd Municypalny w stolicy, mocne będą zamienić tęż karę na karę aresztu, przy zastosowaniu się do przepisów art. 475 lit. *b* księgi III Kodexu Karzącego Polskiego“ (D. P. T. V, str. 225).

Ponieważ powołany wyżéj Kodex Karzący Polski od d. $^{19}/_{31}$ Grudnia 1847 r. przestał obowiązywać (D. P. T. XL, str. 7) w miejsce więc powołanego wyżéj art. 475 lit. *b*, znajduje tu zastosowanie art. 91 K. K. G. i P.

94. Wszelkie akta lub metryki sporządzone za granicą, albo w kraju lecz nie przed Urzędnikiem zamieszkania osób, których się dotyczą, powinny być, na żądanie stron interessowanych, do ksiąg właściwych miejsca zamieszkania tychże osób wciągnięte (1).

DZIAŁ II.

O aktach urodzenia.

95. Każde dziecię w ośmiu dniach od przyjścia na świat, okazaném być powinno właściwemu Duchownemu parafii, albo, w przypadkach art. 91, 92 i 93 przewidzia-

(1) W uzupełnieniu tego przepisu:

a) Porównać rozporządzenia K. R. S. z d. $^{7}/_{19}$ Listopada 1841 r. Nr. 12012—i $^{6}/_{18}$ Lutego 1852 r. Nr. 21517, znajdujące się pod pozycyą III w odsyłaczu do art. 237 pr. o małż.—oraz porównać rozporządzenia znajdujące się w odsyłaczu do art. 135 K. C. P.

b) Akta zejścia osób z Królestwa Polskiego pochodzących, i za granicą tegoż Królestwa zmarłych, o ile ostatnie zamieszkanie z aktu zejścia będzie wiadome, przysyłane być powinny właściwym urzędnikom stanu cywilnego, stosownie do art. 94 K. C. P.

Jeżeli zamieszkanie nie będzie wymienione, lub jeżeli, z powodu złego wyrażenia, nie będzie można wiedzieć istotnego zamieszkania, akta mają pozostawać w Archiwum Głównem.

O nadsyłaniu takich aktów z za granicy i o miejscu gdzie takowe zachowanemi zostały, ma być trzykrotnie ogłaszaném w Gazecie Rządowej.

Lista ogólna wszystkich aktów takich ma być utrzymywaną w Archiwum Głównem, o ile te do tegoż Archiwum są nadsyłane.

(K. R. S. d. 20 Sierpnia (1 Września) 1851 r. Nr. 14896).

nych, osobie do spisywania aktów stanu cywilnego upoważnionéj w celu sporządzenia aktu urodzenia (1).

95. W tych nawet wyznaniach akt urodzenia ma być w przeciągu dni ośmiu sporządzonym, w których obrząd religijny do późniejszego czasu odkłada się.

97. Jeżeli zaszło spóźnienie w dopełnieniu przepisów artykułów poprzedzających, spisanie aktu urodzenia nie ma być wstrzymaném, lecz przyczyna spóźnienia w akcie wyrażoną być powinna (2).

98. Urodzenie dziecka obowiązanym jest oznajmić ojciec, a gdyby ten nie żył, lub zachodziła z strony jego niemożność, natenczas obowiązanemi będą dopełnić tego, doktór, chirurg, akuszerka, urzędnik zdrowia, albo inne przy połogu obecne osoby; jeżeli zaś matka nie w swojém zamieszkaniu porodziła, osoba, u któréj porodziła. Jeżeli ojciec się nie stawi, spisanie aktu urodzenia nie ma być wstrzymaném, lecz przyczyna niemożności stawienia się jego, w akcie wyrażona być powinna.

Akt urodzenia spisanym być powinien w obecności dwóch świadków.

99. W akcie urodzenia wymienionym będzie dzień, godzina, miejsce urodzenia, płeć dziecięcia, imię lub

(1) Porównać art. 917 K. K. G. i P.—oraz art. 36 Ustawy Przechodniéj z d. 11 Listopada 1847 r. do tegoż Kodexu (D. P. T. XL. str. 5).

(2) Na uczynione zapytanie: jak postąpić, gdy strona interessowana domaga się spisania aktu stanu cywilnego, który dawniéj powinien był być spisanym, K. R. S. pod d. 22 Kwietnia 1819 r. Nr. 2756 objaśniła, że interesenci przed urzędnikami stanu cywilnego obowiązani są uczynić oświadczenie nastąpionego aktu, i oświadczenie to w teraźniejsze księgi wpisane być może.

imiona mu dane, tudzież imiona, nazwiska, powołanie, miejsce zamieszkania rodziców jego i świadków (1).

100. Ojciec dziecięcia nieprawego łoża, wtenczas tylko jako ojciec w akcie urodzenia zapisanym być może, gdy przy zapisaniu aktu tego jest obecny, i dziecię za swe własne uznaje.

101. Akt uznania dziecięcia wpisanym będzie w księgi podług swéj daty, i uczyniona będzie o nim wzmianka na brzegu aktu urodzenia, jeżeli akt ten się znajduje.

102. Co do przysposobienia, po dopełnieniu przepisów art. 324, żądać może strona interessowana uczynienia wzmianki na brzegu aktu urodzenia przysposobionego, którą utrzymujący księgi aktów stanu cywilnego podług przepisu artykułu poprzedzającego uskuteczni.

103. Ojciec dziecięcia w kazirodztwie lub cudzołostwie zrodzonego, jako ojciec w akcie zapisanym być nie może.

104. Znajdujący dziecię nowonarodzone, obowiązanym jest oddać je Duchownemu przełożonemu którejkolwiek parafii, równie jak odzież i rzeczy przy niém znalezione, i oznajmić wszystkie okoliczności co do czasu i miejsca znalezienia dziecięcia.

Duchowny zapisze w przytomności dwóch świadków akt urodzenia, w którym wyrazi: powyższe szczegóły domniemany wiek dziecięcia, imię mu dane, osobę lub szpital przyjmujące do siebie dziecię na wychowanie, lub władzę cywilną, która je przyjąć jest obowiązaną.

105. Dziecię, któreby, przyszedłszy żywe na świat, umarło przed zapisaniem aktu urodzenia, zapisaném będzie i w księdze aktów urodzenia i w księdze aktów zej-

(1) Porównać przypisek będący w odsyłaczu do art. 81 K. C. P. (T. 1, str. 149 niniejszego dzieła).

ścia. Jeżeli utrzymujący akta stanu cywilnego, dziecięcia takowego żyjącém nie widział, zapisze w akcie urodzenia jego, iż okazane mu zostało dziecię nieżywe, z oświadczeniem, iż żywe na świat przyszło.

DZIAŁ III.

O aktach małżeństwa (1).

106. Obrzęd ślubu religijnego, poprzedzić powinny zapowiedzi, według prawideł ustawami religijnemi przepisanych. W wyznaniach, w których zapowiedzi nie są ich ustawami nakazane, Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych (obecnie Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych), przepisze sposób, w jaki takowe dopełnionemi być powinny.

107. Zapowiedź zawierać powinna imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie każdego z przyszłych małżonków, oraz imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie ich rodziców. W takiéj saméj treści zapisana być powinna zapowiedź w księgę na to przeznaczoną, z dodaniem oraz dnia w którym nastąpiła.

108. Zapowiedzi nastąpić powinny w parafii każdego z przyszłych małżonków.

Jeżeli zamieszkanie przyszłego małżonka lub małżonków nie dłuższe jest w jedném miejscu jak trzech miesięczne, naówczas zapowiedzi nadto w parafii poprzedzającego ich zamieszkania nastąpić powinny (1).

(1) Rozporządzenia zawarte w art. 106 do 130 K. C. P. z r. 1825, tyczące się *Aktów Małżeństwa*, uchylone zostały sposobem milczącym przez art. 41 do 59, 103 do 110, 126,—139 do 144,—179 do 191 i 231 do 238 prawo o *małżeństwie* z r. 1836 (D. P. T. XVIII, str. 57). Prawo to zamieszczone jest niżéj za Kodexem Cywilnym Królestwa Polskiego.

109. Jeżeli obrząd ślubu nie został w ciągu 6 miesięcy od ostatniéj zapowiedzi dopełnionym, nie może już tenże nastąpić, jak za poprzedniém zapowiedzi ponowieniem.

110. Jedna zapowiedź jest nieodzownie potrzebną; od drugiéj i trzeciéj zapowiedzi mocną jest dyspensować władza duchowna właściwa, a w wyznaniach, dla których Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych (obecnie Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych) zapowiedzi przepisze, władza przez nią upoważniona.

111. Jeżeli z powodu udzielonéj dyspensy, jedna tylko zapowiedź nastąpiła, obrząd ślubu małżeńskiego, po upłynieniu trzech dni dopiero od dnia zapowiedzi, nie licząc tegoż dnia, dopełnionym być może.

112. W następujących przypadkach żadna zapowiedź nie jest potrzebna:

1° Gdy jeden z przyszłych małżonków jest w niebezpieczeństwie bliskiéj śmierci.

2° Gdy przyszły małżonek w długą lub niebezpieczną podróż, w interesach Rządowych nagle oddalić się musi.

3° Gdy osoby, o których powszechnie mniemano, iż zostają w związku małżeńskim, pragną dopełnić obrządku ślubu religijnego.

113. Duchowny obowiązki parafialne pełniący, choćby nie znalazł żadnych przeszkód religijnych do zawarcia małżeństwa, obowiązanym jest jednak podług możności

(1) Porównać rozporządzenie K. R. S. z d. 14 Lipca 1827 r. Nr. 6175, zamieszczone pod literą *b* w odsyłaczu do art. 186 pr. o małż. z r. 1836,

przekonywać się, czy nie zachodzą przeszkody w Dziale II, Tytułu o *małżeństwie* wymienione, a gdyby takowe odkrył, nie powinien przystąpić do obrzędu religijnego.

114. Gdyby względem lat potrzebnych do zawarcia małżeństwa osoby w związek takowy wchodzącéj zachodziła wątpliwość, a téjże osoby metryka chrztu, lub akt urodzenia nie znajdowały się w księgach miejscowych, Duchowny nakaże złożyć sobie metrykę, lub akt. W przypadku niemożności dostania takowéj metryki lub aktu, stawieni być powinni przed Duchownym dwaj świadkowie, którejkolwiek płci, krewni lub niekrewni, Duchownemu znani, którzy zaświadczą o imionach, nazwisku, powołaniu i zamieszkaniu przyszłego małżonka, równie jak ojca i matki, jeżeli ci są znani, tudzież o miejscu, a ile możności o czasie urodzenia jego, i o przyczynach będących na przeszkodzie do złożenia metryki lub aktu.— Zeznania takowe podpiszą świadkowie i Duchowny, a gdyby który świadek podpisać nie mógł, lub nie umiał, wzmianka o tém uczynioną będzie.

Swiadkowie niebędący w miejscu, mogą być stawieni przed jednym z Urzędników w artykule następującym wymienionych, który protokół ich zeznania prześle właściwemu Duchownemu (1).

115. Jeżeli ojciec, matka, dziadowie lub baby, których zezwolenie jest potrzebném, są obecnemi przy obchodzie małżeństwa, słowne ich zezwolenie ma być wyrażone w akcie małżeństwa; jeżeli nie są obecnemi, mogą zezwolenie to oświadczyć w akcie przed Wójtem lub Burmistrzem, przed Sędzią Zjazdowym lub Cywilnym

(1) Tu porównać art. 280, 283, 284 i 298 K. C. P., oraz art. 54 pr. o małż. z r. 1836, wraz z przypiskami przy tychże artykułach znajdującemi się.

Gminy (1), albo przed Urzędnikiem aktowym. Ale ten ma zawierać imiona, nazwiska, powołanie, zamieszkanie przyszłych małżonków, i wszystkich osób do tego aktu wpływających, oraz stopień ich pokrewieństwa. Zeznający wraz z Urzędnikiem zeznanie przyjmującym podpiszą akt, a gdyby który z zeznających pisać nie umiał lub nie mógł, uczynioną będzie o tém wzmianka.

Zezwolenie rady familijnéj lub opiekuńczéj, okazaném będzie przez złożenie jéj uchwały.

116. Jeżeli rodzice, dziadowie lub baby przyszłego małżonka są cudzoziemcy, za granicą mieszkający, Duchowny przystąpić może do obrzędu religijnego, nie żądając dowodu ich zezwolenia, wyjąwszy, gdyby miał powód do wnioskowania, iż tenże małżonek przeciw woli wstępnych, chce w kraju tutejszym zawrzeć małżeństwo.

117. Toż samo się rozumie w przypadkach, gdy do zawarcia małżeństwa zezwolenie władzy opiekuńczéj zagranicznéj jest potrzebném.

118. Prośba o radę wstępnych, powinna być z uszanowaniem zaniesiona, albo ustnie w przytomności dwóch świadków, albo przez pismo, bądź prywatne, bądź urzędowe, przed którymkolwiek z Urzędników w art. 115 wymienionych sporządzone. Odpowiedź wstępnych na zaniesioną prośbę o radę, tym samym sposobem nastąpić może.

119. Jeżeli jednak wstępni, których o radę prosić potrzeba, nie mieszkają w tym samym powiecie (obecnie Okręgu) w którym obrząd ślubu małżeńskiego następować ma, Duchowny może przystąpić do tegoż obrzędu, nie żądając od przyszłego małżonka dowodu zaniesionéj prośby o radę.

(1) Tacy Sędziowie nie są znani w dotychczasowéj Organizacyi Sądownictwa.

120. W wyznaniach chrześciańskich, zaraz po dopełnionym obrzędzie religijnym, spisze duchowny utrzymujący księgi aktów stanu cywilnego w przytomności dwóch świadków, krewnych lub niekrewnych, akt cywilny połączony z metryką ślubu. Akt ten ma zawierać w sobie:

1° Oświadczenie duchownego i świadków, iż małżeństwo religijne zawartém zostało;

2° Imiona, nazwiska, powołanie, miejsce urodzenia, i zamieszkanie małżonków (1);

3° Czy mają lata przepisane do zawarcia małżeństwa, a w razie udzielonéj względnie wieku dyspensy, wzmiankę o niéj;

4° Imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie ojców ich i matek (1);

5° Zezwolenie ojców ich i matek, dziadów i bab, rady familijnéj lub opiekuńczéj, i władzy wojskowéj właściwéj, w przypadkach gdzie tego potrzeba (2);

6° Wzmiankę o tém, którego dnia i w których miejscach nastąpiły zapowiedzi;

7° Wzmiankę o tamowaniu, jeżeli takowe zaszło, o zniesieniu onego, albo wzmiankę, że żadnego tamowania nie było;

8° W przypadku zawierania małżeństwa przez kobietę, która już była zamężną, wzmiankę o czasie, w którym pierwsze małżeństwo rozwiązaném, lub za nieważne uznaném zostało;

9° Oświadczenie małżonków, czyli zawarli umowę

(1) Porównać przypisek będący w odsyłaczu do art. 81 K. C. P. (T. I, str. 149 niniejszego dzieła).

(2) Porównać przypisek będący w odsyłaczu do art. 20 pr. o małż. z r. 1836.

przedślubną lub nie, a w pierwszym przypadku wymienienie daty i miejsca jéj zawarcia, oraz Urzędu Aktowego, przed którym zawartą została (1);

10° Imiona, nazwiska, powołanie, wiek, zamieszkanie świadków, jeżeli są krewnymi lub powinowatymi małżonków, wyrażenie z któréj strony, i w jakim stopniu (2).

121. Dowodem zawartego małżeństwa będzie urzędowy z księgi wypis aktu sporządzonego, stosownie do art. 120.

Jeżeli małżeństwo za granicą zawartém zostało, służy przepis art. 84.

122. Gdyby księgi utrzymywane nie były, zaginęły, albo zniszczonemi zostały, lub gdyby do nich akt wciągniętym nie był, albo wciągnięty zaginął, wydartym lub zniszczonym został, w takim razie małżeństwo zawarte, udowodnioném być może, bądź przez dokumenta, bądź przez świadków.

123. W przypadku sporu prawnego, samo posiadanie stanu małżonków odwołujących się do tego stanu nawzajem, nie może ich uwalniać od okazania w sposobie wyżej przepisanym, iż małżeństwo zawartém zostało (3).

124. Jeżeli jednak są dzieci pochodzące od dwóch osób, które jawnie z sobą jako mąż i żona żyły, a które obiedwie już zmarły, prawość takich dzieci zaprzeczoną

(1) Porównać przypisek będący w odsyłaczu do art 208 K. C. P. (Tom I. str. 189 niniejszego dzieła).

(2) Porównać przypisek będący w odsyłaczu do art. 81 K. C. P. (T. I, str. 149 niniejszego dzieła).

(3) Porównać art. 38 Ustawy Przechodniéj do K. K. G. i P. z d. 11 Listopada 1847 r. (D. P. T. XL, str. 5 i 55).

być nie może pod tym tylko pozorem, że nie jest okazanym akt małżeństwa, byleby prawość ta przez posiadanie stanu udowodnioną była, i akt urodzenia nie znajdował się w sprzeczności z takowém posiadaniem (1).

125. Gdy prawny obchód małżeństwa udowodnionym będzie w drodze processu karnego, złożenie wyroku celem załączenia go do księgi małżeństw i spisania o tém protokółu w téjże księdze, zapewni małżeństwu od dnia obchodu jego wszystkie skutki cywilne, tak względem małżonków, jako téż względem dzieci z tego małżeństwa pochodzących.

126. Jeżeli małżonkowie, albo jedno z nich przed rozpoczęciem sprawy karnéj umarło, sprawa karna wytoczoną być może, tak przez wszystkich mających interes, aby uznanie ważności małżeństwa nastąpiło, jako téż przez Prokuratora Królewskiego.

127. Jeżeli przestępny przed rozpoczęciem sprawy karnéj lub w ciągu jéj umarł, sprawa wytoczoną będzie cywilnie przeciw następcom po nim, przez strony interesowane, w przytomności Prokuratora Królewskiego, z skutkiem w art. 152 wymienionym.

128. Wyrok właściwego Sądu Cywilnego, uznający nieważność małżeństwa, rozwód lub rozłączenie na czas nieograniczony, skoro stanie się prawomocnym, ma być natychmiast przez Prokuratora Królewskiego przy tymże Sądzie do aktów stanu cywilnego przesłanym, w celu uczynienia z urzędu wzmianki na brzegu aktu małżeństwa o nastąpionym powyższym wyroku stosownie do art. 85 (2).

129. Przepisy artykułu poprzedzającego ściągają się

(1) Porównać art. 36 Ustawy Przechodniéj do K. K. G. i P. (D. P. T. XL, str. 5 i 55).

(2) Porównać przypisek do art. 237 pr. o małż. z r. 1836.

także do przypadku, gdy małżonkowie co do stołu i łoża na czas nieograniczony rozłączeni. od takowego rozłączenia odstępując, zyskują przyzwolenie właściwego Sądu Cywilnego.

Przyzwolenie to załączoném będzie do księgi małżeństw, z uczynieniem wzmianki przy akcie małżeństwa, i przy protokóle z powodu złożonego wyroku rozłączenia spisanym.

130. Przepisy Działu niniejszego służą oraz dla wyznań niechrześciańskich, z tą tylko różnicą: iż, po odbytym obrzędzie religijnym, prócz osób do aktu cywilnego wpływających, Duchowny, przed którym odbył się obrzęd religijny, winien się sam stawić z świadkami przed Urzędnikiem, do spisania aktu cywilnego wyznaczonym, dla złożenia świadectwa, iż akt religijnie zawartym został, i dania potrzebnych objaśnień względem dopełnienia warunków cywilnych (1).

DZIAŁ IV.

O aktach zejścia.

131. Utrzymujący księgi aktów stanu cywilnego, przed spisaniem aktu zejścia, winien zapewnić się naocznie o zaszłéj śmierci; i, jeżeli nie jest razem Duchownym przełożonym parafii wyznania osoby zmarłéj, winien udzielić bezpłatnie i bez stempla pozwolenie pochowania zmarłego, które, po rzeczoném dopiero naocznem zapewnieniu się, i po wydaniu, gdzie tego potrzeba, pozwolenia, i to nie prędzéj jak po upłynieniu czterdziestu

(1) Porównać art. 918 i 919 K. K. G. i P., oraz art. 36 Ustawy Przechodniéj do tegoż Kodexu (D. P. T. XL, str. 5 i 55).

ośmiu godzin od chwili zaszłéj śmierci, wyjąwszy przypadki urządzeniami policyjnemi przewidziane, nastąpić może (1).

132. W akcie zejścia wyrażonemi będą: imię, lub imiona, nazwisko, powołanie, wiek i zamieszkanie osoby zmarłéj, dzień i godzina w któréj umarła; jeżeli żyła w stanie małżeńskim, wyrażonemi będą nadto, imię, lub imiona i nazwisko jéj małżonka, który ją przeżył, lub którego ona przeżyła; tudzież imiona, nazwiska, wiek, powołanie i zamieszkanie zeznających, a jeżeli są krewnemi, stopień ich pokrewieństwa. Akt ten zawierać będzie jeszcze, ile się dowiedzieć można, imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie ojca i matki zmarłego i miejsce urodzenia jego.

133. Akt spisany będzie na zeznanie dwóch świadków, którzy ile możności z liczby najbliższych krewnych lub sąsiadów być powinni.

Jeżeli osoba umarła nie w miejscu zamieszkania swego, świadkami będą, osoba u któréj śmierć zaszła, i jeden krewny zmarłego albo obcy (2).

134. W szpitalach albo w innych instytutach publicznych, w więzieniach lub w domach aresztu sądowego albo policyjnego, przełożony, dozorca, zawiadowca, lub

(1) Porównać przypisek będący w odsyłaczu do art. 81 K. C. P. (T. I, str. 149 niniejszego dzieła) oraz porównać art. 543 i 544 K. K. G. i P.

Jakich w tym względzie przepisów przy udzielaniu pozwolenia na pochowanie zwłok człowieka zmarłego trzymać się powinien Urzędnik stanu cywilnego, wskazuje art. 4 postanowienia Rady Administracyjnéj z dnia 31 Maja (12 Czerwca) 1846 r. (D. T. XXXVIII, str. 61 i 69).

(2) Porównać art. 76 K. C. P. z dopiskiem. (T. I, str. 148 niniejszego dzieła).

gospodarz takich domów w zwykłych księgach administracyjnych umieszczać będą, o każdéj tamże znajdującéj się osobie wiadomości w art. 132 żądane, a w przypadku nastąpionéj śmierci, podadzą je przed pochowaniem zmarłego, utrzymującemu księgi aktów stanu cywilnego, dla spisania aktu zejścia

135. Akt zejścia wojskowych, gdy wojsko znajduje się za granicą kraju, spisanym będzie na zeznanie trzech świadków (1).

(1) Z przepisem niniejszego artykułu mają ścisły związek następujące rozporządzenia:

a) Ze względu na przepisy prawa do stanu cywilnego osób przywiązane, na stosunki majątkowe, już wreszcie na interes ogólny, Ks. Namiestnik Kr. polecił wszystkim Naczelnikom Wojennym, ażeby, za otrzymaniem od Dowódzców pułkowych rapportów o śmierci wojskowych z Królestwa pochodzących, które mają obejmować wszelkie wiadomości, jakie powinien zawierać formalny akt zejścia, przesyłali takowe Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości, dla złożenia tychże, za pośrednictwem Prokuratorów Kr. w właściwych Aktach Stanu cywilnego.

W skutek tego Kommissya Rządowa Sprawiedliwości poleciła, aby Prokuratorowie za otrzymaniem, czy to przez pośrednictwo Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości, czy téż wprost od władz wojskowych lub administracyjnych, zawiadomienia o nastąpionéj śmierci wojskowego rodem z Królestwa, przesyłali takowe, odpowiednio przepisom prawa, właściwemu urzędnikowi stanu cywilnego, dla zachowania w aktach i zawiadomienia stron interesowanych. Gdyby zaś za pośrednictwem innéj władzy Prokurator wyż wspomnione zawiadomienie otrzymał, oprócz zakommunikowania takowego urzędnikowi stanu cywilnego, doniesie o tém Kommisyi Rządowéj Sprawiedliwości, dla postawienia jéj w możności zarządzenia obwieszczeń przez pisma publiczne.

K. R. S. d. 29 Stycznia (10 Lutego) 1849 r. N. 17951.

b) Wzmiankowane wyżéj obwieszczenia mają być uskuteczniane, co do mieszkańców Warszawy — przez ogłaszanie za pośredni-

156. Gdy się okażą poznaki gwałtownéj śmierci, albo inne okoliczności podejrzenie o niéj sprawujące, wtedy umarły pochowanym być nie może, póki urzędnik lub urzędnicy, do których podług prawa należy wyjaśnienie lica (corpus delicti), działań swych nie uskutecznią.

Obowiązkiem ich będzie zarazem zbierać wiadomości w art. 142 wyrażone, i takowe udzielić utrzymującemu księgi w miejscu gdzie śmierć zaszła, który podług tego akt zejścia sporządzi (1).

157. Pisarze Sądów karzących obowiązani są w dwudziestu czterech godzinach po wykonaniu wyroku na śmierć skazującego, udzielić utrzymującemu księgi w miejscu, w którem skazany śmierć poniósł, wiadomości w art. 132 wyrażone, a podług których akt zejścia spisanym być powinien.

158. We wszelkich przypadkach gwałtownéj śmierci, albo śmierci zaszłéj w domach więzienia i aresztu, bądź sądowego, bądź policyjnego, albo śmierci poniesionéj w skutku wyroku karnego, żadna wzmianka o tych

---

ctwem Gazety Policyjnéj, a co do mieszkańców wiejskich oraz innych miast — wzywane być mają właściwe Rządy Gubernialne o ogłoszenie w Dzienniku Gubernialnym; gdzieby zaś szczegóły, tożsamość osób i datę śmierci wykazujące, wiadome nie były, ograniczyć się należy na ogłoszeniu, zostawiając staraniu osób interessowanych uzupełnienie wiadomości do aktu zejścia wymaganych. Akta zaś podobne do Archiwum Głównego na zachowanie przesyłane bywają.

K. R. S. d. 20 Sierpnia (1 Września) 1851. N, 11100.

c) Wreszcie porównać tu rozporządzenie Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości, będące pod literą b w odsyłaczu do art. 94 K. C. P. (T. I, str. 163 niniejszego dzieła).

(1) Porównać art. 917 K. K. G. i P. oraz art. 36 Ustawy Przechodniéj do tegoż Kodexu z d. 11 Listopada 1847. (D. P. T. XL, str. 5 i 55).

okolicznościach czyniona nie będzie w akcie zejścia, który spisanym być winien prostym sposobem podług prawideł w art. 132 wyłuszczonych.

159. Gdyby księgi nie były utrzymywane, albo zniszczonemi zostały, zaginęły, lub do nich akt wciągniętym nie był, albo wciągnięty zaginął, wydartym lub zniszczonym został, w takim razie zejście udowodnione być może, bądź przez dokumenta, bądź przez świadków.

DZIAŁ V.

O sprostowaniu aktów stanu cywilnego.

160. Względem sprostowania aktu stanu cywilnego, Sąd Ziemski (t. j. Trybunał Cywilny) właściwy na żądanie stron interesowanych, za wysłuchaniem wniosków Prokuratora Królewskiego, stanowić będzie z wolném do appellacyi odwołaniem się.

Oprócz stron, przez żądających sprostowania powołanych, może Sąd nakazać przywołanie innych jeszcze stron interesowanych, gdy uzna tego potrzebę. — K. P. S. 855 i n.

161. Wyrok sprostowania nigdy użytym być nie może przeciw stronom interesowanym, które takowego nie żądały, lub które do sprawy przywołanemi nie były.

162. Wyrok sprostowania złożonym będzie do ksiąg aktów stanu cywilnego miejscowych, celem spisania w nich protokółu przyjęcia i uczynienia o tymże wyroku wzmianki na brzegu aktu poprawionego.

TYTUŁ V.

O Małżeństwie (1).

DZIAŁ I.

Zasada ogólna.

*143. Małżeństwo nie może być zawartém jak według przepisów religijnych. Prócz warunków i form religijnych, dopełnionemi być oraz powinny warunki i formy prawem cywilném przepisane.

DZIAŁ II.

O warunkach cywilnych do zawarcia małżeństwa.

*144. Mężczyzna przed ukończeniem lat ośmnastu, a kobieta przed ukończeniem lat piętnastu wieku, nie mogą wchodzić w związki małżeńskie.

*145. Król może dla ważnych przyczyn udzielić dyspensę względnie wieku.

*146. Małżeństwo nie może być zawartém jak za dobrowolném osób w związek małżeński wchodzących zezwoleniem.

*147. Mąż jedną tylko żonę, a żona jednego tylko męża w jednymże czasie mieć może.

Nie można wchodzić w następne związki małżeńskie, dopóki małżeństwo poprzedzające rozwiązane nie jest.

---

(1) Tytuły V i VI Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego, z wyłączeniem art. 182 do 245 włącznie, tudzież art. 260 do 270 włącznie, uchylone zostały, prawem o małżeństwie (atr. 248), które tu niżéj za Kodexem Cywilnym Królestwa Polskiego jest zamieszczone.

*148. Kobieta nie może zawierać nowego Małżeństwa, aż dopiero po upłynieniu dziesięciu miesięcy od rozwiązania małżeństwa poprzedzającego.

*149. Syn przed ukończonym dwudziestym piątym, a córka przed ukończonym dwudziestym pierwszym rokiem wieku, nie mogą zawierać małżeństwa bez zezwolenia ojca i matki. W przypadku różności zdań, dosyć jest na zezwoleniu ojca.

*150. Jeżeli jedno z rodziców umarło, albo jest w niemożności oświadczenia woli swojéj, dosyć jest na zezwoleniu drugiego.

*151. Jeżeli ojciec i matka umarli, albo są w niemożności oświadczenia woli swojéj, zastępują ich dziadowie i baby; w przypadku różności zdań między dziadem i babą jednejże linii, dosyć jest na zezwoleniu dziada; a gdy zachodzi różność zdań między dwiema liniami, różność takowa stanowi już zezwolenie.

*152. Gdyby ani ojca, ani matki, ani dziadów, ani bab nie było, albo gdyby się ci wszyscy w niemożności oświadczenia swéj woli znajdowali, synowie i córki nie mogą, przed ukończeniem lat dwadzieścia jeden, wchodzić bez zezwolenia rady familijnéj w związki małżeńskie.

*153. Synowie i córki, doszedłszy do wieku art. 149 oznaczonego, obowiązani są przed zawarciem małżeństwa, prosić o radę ojca i matkę, albo dziadów i baby, gdy ojciec i matka nie żyją, lub gdy są w niemożności oświadczenia swéj woli.

*154. Od wieku art. 149 oznaczonego, aż do skończenia lat trzydziestu powinni synowie i córki powtórzyć prośbę swą o radę, jeżeliby za pierwszym razem przychylnéj rady nie otrzymali. W miesiąc po powtórnéj prośbie o radę, mogą przystąpić do ślubu małżeńskiego jeżeli tamowanie nie nastąpiło.

*155. Od skończenia lat trzydzieści wieku, mogą synowie i córki, w miesiąc po pierwszéj prośbie o radę, gdy przychylnéj nie otrzymali, przystąpić do ślubu małżeńskiego, jeżeli tamowanie nie nastąpiło.

*156. Przepisy art. 149 i 150 stosują się także do dzieci naturalnych prawnie uznanych, równie jak art. 153, 154 i 155; te ostatnie jednak z tą różnicą, iż prośba o radę od rzeczonych dzieci do ojca tylko i matki, nie zaś do wyższych wstępnych zaniesiona być powinna.

*157. Dziecię naturalne nie uznane, lub które po uznaniu utraciło ojca i matkę, albo którego ojciec i matka nie są w stanie oświadczenia woli swojéj, nie może zawierać małżeństwa przed skończonym dwudziestym pierwszym rokiem wieku swego, nie otrzymawszy pozwolenia rady opiekuńczéj.

*158. Oficerowie i Urzędnicy wojskowi wszelkiego stopnia, tudzież podoficerowie i żołnierze, nie mogą zawierać małżeństwa bez zezwolenia właściwéj Władzy Wojskowéj.

*159. Zabronione jest małżeństwo w prostéj linii między wszystkiemi wstępnemi i zstępnemi prawemi albo naturalnemi i powinowatemi w téjże saméj linii.

*160. W linii bocznéj zabronione jest małżeństwo między bratem i siostrą rodzonemi i przyrodniemi, prawemi albo naturalnemi.

*161. Co do dalszych pokrewieństwa stopni i co do stopni powinowactwa w linii bocznéj w ogóle, każdy do ustaw wyznania swego stosować się powinien.

*162. Zabronione jest małżeństwo:

Między przysposabiającym a przysposobionym i jego zstępnemi;

Między dziećmi przysposobionemi jednéj i téj saméj osoby;

Między przysposobionym a dziećmi, któreby przysposabiający mógł mieć późniéj;

Między przysposobionym a małżonkiem przysposabiającego; i na wzajem

Między przysposabiającym a małżonkiem przysposobionego.

*163. Nie wolno jest zawierać małżeństwa osobom wiary chrześciańskiéj z osobami wiary niechrześciańskiéj.

DZIAŁ III.

O formalnościach tyczących się zawarcia małżeństwa.

*164. Małżeństwo zawartém być może tylko według obrzędu wyznania osób w takowe wchodzących właściwego. Jeżeli osoby w związek małżeński wchodzące różnego są wyznania, każda z nich do ustaw swego wyznania stosować się powinna.

*165. W wyznaniach, dla których urządzone są parafie, obrząd ślubu małżeńskiego powinien być obchodzony przed właściwym przełożonym parafii, do któréj małżonek lub małżonka z zamieszkania swego należy, albo przed jego zastępcą, jawnie, to jest, w przytomności dwóch najmniéj świadków.

Jednak ślub dany być może w innéj parafii i przez innego Duchownego, lecz tylko za zezwoleniem przełożonego właściwéj parafii.

DZIAŁ IV.

O tamowaniu związku małżeńskiego.

*166. Prawo tamowania zawarcia małżeństwa, służy osobie zostającéj w związku małżeńskim z jedną ze stron, które małżeństwo zawierać mają.

*167. Ojciec, a w braku ojca — matka, w braku ojca i matki — dziadowie i baby, mają prawo tamować małżeństwo swoich dzieci i zstępnych, choćby też dzieci lub zstępni dwudziesty piąty rok wieku swego skończyli, a to z powodu niedopełnienia któregokolwiek z warunków prawnych, Działem II objętych.

*168. W braku wstępnych, brat lub siostra rodzeni, albo przyrodni, stryj, wuj, lub ciotka rodzeni, bracia lub siostry stryjeczno-wujeczno-cioteczno-rodzeni, gdy są pełnoletniemi, tamować mogą małżeństwo:

1° Gdy nie było otrzymane zezwolenie rady familijnéj, artykułem 152 przepisane;

2° Gdy tamowanie zasadza się na tém, że ich krewny małżeństwo zawierać mający, w stanie pomieszania zmysłów znajduje się.

Takowe tamowanie, które Sąd wprost nawet usunąć może, nie będzie nigdy przyjęte, jak tylko pod warunkiem, ażeby tamujący czynił o uznanie bezwłasnowolności osoby, któréj małżeństwo tamuje, i starał się o uzyskanie w téj mierze wyroku w czasie, który Sąd wyznaczy.

*169. Opiekun albo kurator mogą, przez czas trwania opieki albo kurateli, w przypadkach artykułu poprzedzającego, tamować małżeństwo, gdy do tego przez radę familijną lub opiekuńczą, któréj zwołania żądać są mocni, upoważnionemi będą.

*170. Zwierzchność wojskowa w przypadku art. 158 ma prawo tamować małżeństwo.

*171. Prokurator lub jego zastępca powinien, a każdemu trzeciemu wolno, tamować małżeństwo w przypadkach art. 147, 159, 160, 162 i 163.

*172. Każdy akt tamowania zawierać powinien przymiot, prawo tamowania nadający, obranie zamieszkania

w miejscu, w którém małżeństwo ma być obchodzone, powody tamowania; wszystko to pod nieważnością.

Gdy tamowanie na żądanie wstępnych następuje, ci mogą powodów w swym akcie nie wymieniać, lecz obowiązani są takowe Sądowi przy wprowadzeniu sprawy przedstawić.

*173. Akt tamowania podpisanym będzie na oryginale i na kopii przez osoby tamujące, albo przez ich pełnomocników szczególnych, aktem urzędowym ustanowionych, a wręczonym wraz z kopią pełnomocnictwa stronom osobiście, albo w ich zamieszkaniu, niemniéj Duchownemu, akt religijny odbyć mającemu, który na oryginale zapisze, że akt ten odebrał.

Gdyby osoba tamująca podpisać nie umiała, albo nie mogła, wzmianka o tém w akcie tamowania uczynioną być powinna.

*174. Duchowny załączy akt ten do zbioru aktów tamowania, i uczyni na nim wzmiankę wyroków lub innych aktów tamowanie znoszących, a jemu doręczonych, które do tegoż zbioru także dołączy.

*175. Gdy tamowanie zaszło, Duchowny nie jest mocen przystępować do obchodu małżeństwa, dopóki toż tamowanie zniesioném nie zostanie.

*176. Sąd Ziemski (t. j. Trybunał Cywilny) żądania o zniesienie tamowania rozstrzygać będzie z wolném od jego wyroku odwołaniem się.

*177. Gdy tamowanie odrzuconém zostanie, tamujący, jeżeli nie są z liczby wstępnych, mogą być na wynagrodzenie szkód i straconych korzyści skazani.

*178. Akt tamowania przez zwierzchność wojskową zawierać będzie piśmienne ostrzeżenie Duchownego, akt religijny odbyć mającego, aby do tegoż aktu nie przystępował. Póki tamowanie takowe zniesioném nie będzie przez zwierzchność wojskową, Duchowny nie może

przystąpić do aktu religijnego. Wreszcie przepis art.174 zachowanym być powinien.

DZIAŁ V.

O wzajemnych prawach i obowiązkach między małżonkami.

ODDZIAŁ I.

O prawach i obowiązkach między małżonkami ze względu na ich osoby.

***179**. Małżonkowie winni sobie nawzajem wierność, wsparcie, pomoc i przyzwoite postępowanie.

***180**. Mąż winien żonie obronę, a żona posłuszeństwo mężowi.

***181**. Żona przybiera nazwisko męża, obowiązaną jest mieszkać z mężem i iść za nim gdzie mu się zostawać podoba.

Mąż zaś obowiązany jest przyjąć do siebie żonę i opatrywać ją we wszelkie potrzeby życia, podług swéj możności.

182. Żona nie może stawać w Sądzie bez upoważnienia męża, chociażby się trudniła kupiectwem publicznie, i chociażby sprawa tyczyła się majątku, pod jéj własną administracyą zostającego.

183. Upoważnienie od męża nie jest potrzebne, gdy żona pociągana jest do Sądu w materyi karnéj.

184. Żona bez assystencyi męża, lub zezwolenia jego na piśmie, nie może:

1° Czynić darowizn lub nabywać tytułem darmym;

2° Alienować lub zaciągać zobowiązań co do majątku, który, podług praw lub umów między małżonkami zawartych, pod administracyą męża zostaje;

3° Alienować lub obciążać hypoteką nieruchomości swoich, nawet pod jéj własną administracyą zostających.

185. Jeżeli mąż odmawia żonie upoważnienia do stawania w Sądzie, lub do zawarcia jakowego aktu, żona może zapozwać męża przed Sąd, w którego okręgu jest wspólne małżonków zamieszkanie. Sąd, wysłuchawszy męża, lub zaocznie, jeżeli ten przyzwoicie zapozwany nie stawa, może udzielić lub odmówić upoważnienia.

186. Żona, trudniąca się publicznie kupiectwem, może bez upoważnienia męża zaciągać zobowiązania tyczące się jéj handlu.

Żona wtenczas tylko za trudniącą się publicznie handlem jest uważana, gdy prowadzi handel oddzielny od mężowskiego, nie zaś, gdy tylko towary z handlu męża cząstkowo przedaje.

187. Wszelkie ogólne upoważnienie żony przez męża, chociażby nawet przez umowę małżeńską zawarowane zostało, nie jest ważném, chyba tylko co do zarządzenia jéj majątkiem.

188. Żona tylko, mąż, albo następcy po nich, mogą zarzucać nieważność z powodu braku prawnego upoważnienia, a to wtenczas tylko, gdy mąż, mając wiadomość o działaniu żony, ani wyraźnie, ani milczeniem, takowego działania nie zatwierdził.

189. Żona może czynić testament bez upoważnienia od męża.

190. Przepisom w Oddziale niniejszym zawartym nie można ubliżać przez umowy (1).

---

(1) Porównać przypisek do art. 6 K. C. P, (Tom I, str, 24 niniejszego dzieła).

ODDZIAŁ II.

O prawach i obowiązkach między małżonkami ze względu na ich stosunki majątkowe w przypadku niezawarcia w téj mierze umowy.

191. Stosunki majątkowe między małżonkami, o ile przez umowę urządzone nie są, ulegać będą następującym prawidłom.

192. Mąż przez ciąg trwającego małżeństwa zarządza majątkiem żony, i jemu, jako obowiązanemu ponosić ciężary małżeńskie, służy użytkowanie majątku żony. Przepisy ogólne o użytkowaniu stosują się do użytkowania mężowi służącego, z następującemi wyjątkami:

1° Mąż nie będzie ograniczony w użytkowaniu, choćby się o spisanie inwentarza ruchomości i stanu nieruchomości żony nie postarał.

2° Nie jest obowiązany stawić rękojmi.

3° Nie jest mocen prawa użytkowania przedać lub innym sposobem zbywać.

193. Zarząd i użytkowanie męża rozciąga się nietylko do tego, co żona w czasie zawarcia małżeństwa wniosła, ale i do tego co jéj później przez spadek, przez darowiznę lub przez los przybędzie.

194. Jeżeli inwentarz majątku żony sporządzony nie był, wolno będzie stronom interessowanym prowadzić dowód na własność i wartość ruchomości, niemniéj na były stan nieruchomości żony, przez środki prawem ogólnie dozwolone, a po skończoném użytkowaniu, nawet przez pisma domowe, przez świadków i domniemania bez różnicy przedmiotu, w potrzebie zaś i przez wieść powszechną. Samo jednak przyznanie męża nie stanowi dowodu dla żony przeciw jego wierzycielom.

195. Zarząd męża nie rozciąga się tak dalece, aby mu wolno było bez zezwolenia żony własność jéj jakimkolwiek sposobem zbywać lub obciążać, kapitały podnosić, układy pojednawcze względem własności żony zawierać.

196. Sprawa tycząca się praw żony, nie może być przez męża, bez jéj zezwolenia lub przypozwania, wytoczona. Sprawa takowa przez trzeciego nie może być rozpoczęta, jak przez zapozwanie obojga małżonków.

197. Kontrakt dzierżawy, lub najmu, przez męża samego jako rządcę majątku żony zawarty, przedłużony lub odnowiony, nie obowiązuje żony lub jéj następców na czas po ustaniu użytkowania męża, jeżeli zawarcie, przedłużenie lub odnowienie nastąpiło wcześniéj jak rokiem przed terminem, od którego wykonanie ma się zaczynać, chybaby toż wykonanie za trwającego jeszcze użytkowania męża było zaczęte.

198. Przecież i w tym razie gdy kontrakt jest obowiązującym, nie obowiązuje żony, lub jéj następców, na czas dłuższy jak na lat trzy, które, jeżeli dzierżawa lub najem już rozpoczęte zostały, liczone będą od zaczęcia bądź pierwszego przeciągu trzechletniego, gdy ten jeszcze nie upłynął, bądź drugiego i tak następnie w tym sposobie, ażeby dzierżawcy lub najmującemu pozostało tylko prawo ukończenia przeciągu trzechletniego bieżącego.

199. Jeżeli mąż źle się rządzi i przez to wystawia majątek żony na niebezpieczeństwo utraty, albo jeżeli przychody z majątku żony pochodzące, przez wierzycieli męża są tak dalece zajęte, iż mąż zostaje w niemożności przyzwoitego opatrywania żony i dzieci w potrzeby życia, żona może żądać u Sądu, aby mężowi przez wyrok odjęte były prawa, z mocy art. 192 i 193 jemu służące; dobrowolna zaś w téj mierze między małżonkami umowa jest nieważna.

200. Żona, uzyskawszy wyrok prawomocny, stanowiący odjęcie praw z mocy art. 192 i 193 mężowi służących, mocna jest zarządzać swym majątkiem, lecz potrzebuje assystencyi lub zezwolenia męża, a gdyby odmówił, upoważnienia Sądu, do tych wszystkich czynności, do których przed wyrokiem, stosownie do przepisów art. 195 i 196, mąż zezwolenia jéj potrzebował.

201. Do niéj jako właścicielki wraca się użytkowanie jéj majątku, z obowiązkiem przykładania się do wspólnych ciężarów małżeństwa w stosunku swojéj i męża możności, a nawet ponoszenia ich całkowicie, gdyby mąż majątku, ani sposobu zarobku nie miał.

202. Żona nie może zrzec się skutków wyroku odejmującego mężowi prawa z mocy artykułów 192 i 193 jemu służące, jak tylko przez akt zeznany przed urzędem aktowym, inaczéj zrzeczenie się jéj nie będzie ważne.

203. Gdyby mąż nie dostarczał przyzwoitego utrzymania żony i dzieci, żona nie będzie mocna z tego powodu żądać odjęcia mężowi praw z mocy art. 192 i 193 służących, lecz będzie mogła upomnieć się sądownie, o przyzwoite siebie i dzieci utrzymanie.

204. Pożytki ze staranności i pracy żony pochodzące, należą do męża, jako obowiązanego ponosić ciężary małżeńskie; zyski jednakże, jakie żona z dozwoleniem męża mieć może z oddzielnego handlu, przemysłu, kunsztu, professyi lub talentu, są jéj wyłączną własnością, i wyjęte są od przepisów art. 192 i 193. W tym przypadku stosują się do zysków żony przepisy, jakie w art. 213, 214, 215, 216 i 217 co do przychodów z majątku żony są postanowione.

205. Jeżeli mąż stał się odpowiedzialnym żonie, albo jeżeli przy nim należność jakowa dla żony pozostaje, natenczas służy żonie, tak w ciągu trwającego małżeństwa, jako i po rozwiązaniu jego, niemniéj następcom po niéj, tytuł do hypoteki prawnéj przeciw mężowi, która jednak od dnia wpisania dopiero skutek będzie miała, tudzież służy im pierwszeństwo przed długami osobistemi, na całym jego ruchomym i nieruchomym majątku.

206. W takowym przypadku żona, żądająca wpisania prawnéj hypoteki, nie potrzebuje assystencyi i zezwolenia męża, a nawet, będąc nieletnią, nie potrzebuje assystencyi kuratora.

ODDZIAŁ III.

Przepisy tyczące się umów co do stosunków majątkowych między małżonkami.

207. Umowy urządzające stosunki majątkowe między małżonkami, nie mogą być zawarte, jak przed obchodem małżeństwa przez akt przed urzędem aktowym sporządzony (1).

208. Umowy takowe nie będą ważne, jeżeli w akcie cywilnym małżeństwa, stosownie do art. 120, pod N. 9, nie będą objawione przez wymienienie daty i miejsca ich zawarcia, oraz Urzędu aktowego, przed którym zawarte zostały (2).

---

(1) Porównać przypisek zamieszczony niżéj do art. 208 K.C.P.

(2) Z powodu przepisów zawartych w art. 120 ust. 9, art. 207 i 208 K.C.P., oraz w art. 58 ust. 6, prawa o małż. z r. 1836, wszyscy duchowni i inne osoby, akta stanu cywilnego utrzymujące, obawiązane są, przystępując do spisania aktu małżeństwa, zapytywać się stron wyraźnie, czyli zawarły umowę przedślubną, kiedy i przed jakim rejentem, tudzież obowiązane są przed zawarciem małżeństwa ostrzegać strony o skutkach nieobjawienia umowy w akcie małżeństwa, przepisem art. 208 K.C.P. zagrożonych, jak niemniéj ciąży ich obowiązek czynione zeznanie tychże stron co do umów przedślubnych w samychże aktach zamieszczać; a Prokura-

209. Po nastąpionym obchodzie małżeństwa umowy przedślubne zmieniane być nie mogą.

210. Gdy małżonkowie co do stołu i łoża na czas nieograniczony rozłączeni, odstępują od takowego rozłączenia, wolno im, przed otrzymaném przyzwoleniem właściwego Sądu Cywilnego, urządzić stosunki majątkowe na przyszłość przez umowę przed urzędem aktowym zawartą. Gdyby zaś umowy takowéj nie zawarli, albo zawartéj w protokóle z powodu odstąpienia od rozłączenia w aktach stanu cywilnego spisanym stosownie do art. 208 nie objawili, w takim razie stosunki majątkowe będą między niemi te same na przyszłość, jakie były przed rozłączeniem.

211. Małoletni zdolny do zawarcia małżeństwa, zdolnym jest także zawrzeć umowę przedślubną i w niéj przyjąć na siebie wszelkie zobowiązania, a nawet czynić darowizny, tak jakby był pełnoletnim; lecz umowa powinna być zawartą w assystencyi osób, których zezwolenie na małżeństwo jest potrzebne.

212. Do majątku, któryby się małżonkom, lub jednemu z nich, przed lub po zawarciu małżeństwa, przez spadek, lub darowiznę dostał, umowy przedślubne, albo, w braku ich, przepisy prawne Oddziału 2, o tyle się tylko stosują, o ile spadkodawca lub darujący odmiennych warunków nie przepisał.

---

torowie Trybunałów powinni na powyższe przepisy prawa zwracać uwagę wszystkich Rejentów gubernialnych i okręgowych, a zarazem polecić tymże, iżby, przyjmując umowy przedślubne osób w związki małżeńskie wchodzących, nie tylko podobne ostrzeżenia o przepisie art. 208 K.C.P. czynili, ale nadto w samych aktach domieszczali warunek objawienia takowych umów w akcie małżeństwa.

K.R.S.W. i D. d. $^{14}/_{26}$ Lutego 1839 r. Nr. 1702,—K.R.S. d. $^{15}/_{28}$ t. m. i r. Nr. 2174.

213. Gdy dla żony zastrzeżone jest użytkowanie jéj majątku, a nie jest oznaczono jak dalece do wspólnych ciężarów małżeństwa przykładać się ma, natenczas żona obowiązaną będzie ponosić je w stosunku, jaki art. 201 jest przepisany.

214. Jeżeli w przypadku zastrzeżonego dla żony zarządu jéj majątkiem, mąż zarządza tymże z wyraźnego jéj umocowania, pod warunkiem składania rachunku z przychodów, natenczas mąż tak uważany będzie, jak każdy inny pełnomocnik.

215. Jeżeli zaś mąż zarządza majątkiem żony z wyraźnego jéj umocowania, lecz bez warunku składania rachunku z przychodów, albo jeżeli zarządza i przychody pobiera bez umocowania żony lecz oraz bez jéj sprzeciwiania się, natenczas, przy rozwiązaniu małżeństwa, lub na żądanie żony, tylko przychody w czasie rozwiązania małżeństwa lub żądania żony jeszcze istniejące, oddać jest winien, spotrzebowanych zaś zwracać, i z nich rachunku zdawać nie jest obowiązany.

216. Gdyby mąż, mimo sprzeciwiania się żony, majątkiem jéj zarządzał i przychody pobierał, powinien zdać rachunek z przychodów nietylko istniejących, ale i spotrzebowanych.

217. Jeżeli wątpliwość zachodzi względem dorobku czyli od żony pochodzi, domniemanie jest za tém, że jest dorobkiem męża. Bielizna, odzież i sprzęty kobiece, do użytku żony służące, choćby przez męża sprawione były, uważają się zawsze za własność żony.

218. Gdy zastrzeżono jest, aby nieruchomości żony, nawet za zezwoleniem męża zbywane nie były, zastrzeżenie takowe nie może się ściągać do przypadków następującemi artykułami objętych.

219. Żona za zezwoleniem męża, a gdyby nie zezwolił, za upoważnieniem Sądu, może czynić udział z nieru-

chomości dzieciom, któreby miała z poprzedniego małżeństwa; lecz, jeżeli mężowi służy użytkowanie, a żona tylko od Sądu ma upoważnienie, w takim razie, mąż zostaje przy użytkowaniu, bez uszczerbku jednak alimentów, któreby się dziecku udział biorącemu należały.

220. Żona może także dzieciom wspólnym czynić udział z nieruchomości swoich za zezwoleniem męża, przeciw którego woli Sąd upoważnienia dać nie jest mocen.

221. Nieruchomości żony, względem których zastrzeżono, aby, nawet za zezwoleniem męża, zbywane nie były, nie mogą także być i obciążane, chybaby wolność obciążania wyraźnie była zachowana. Lecz jak zastrzeżenie niezbywania, tak i niemożność obciążania, nie rozciąga się do przypadków art. 219 i 220 objętych.

222. Gdy zastrzeżono jest, aby kapitały hypotekowane, do żony należące, nawet za zezwoleniem męża podnoszone i zbywane nie były, prawidła względem nieruchomości, w art. 219, 220 i 221 zawarte, stosować się będą do tychże kapitałów.

223. Zastrzeżenie co do kapitałów hypotekowanych, o którém w art. 222 jest mowa, nie odejmuje wolności małżonkom podnoszenia lub zbywania tychże kapitałów za poprzedniem zabezpieczeniem hypotecznem, za uznaniem takowego zabezpieczenia przez Sąd za dostateczne, i za uzyskaném od tegoż Sądu upoważnieniem.

224. Dopóki warunki art. 223 objęte, dopełnionemi nie będą, dłużnik może złożyć kapitał hypotekowany do depozytu sądowego, i nawzajem małżonkowie mają prawo żądać od dłużnika takowego złożenia.

225. Zastrzeżenia, o których w art. 318 i 222 jest mowa, mają być tak na żądanie żony nawet bez zezwolenia męża, jako i na żądanie innych stron interessowanych, przyjęte do hypoteki tych nieruchomości i kapitałów, których się też zastrzeżenia tyczą, lecz rozciągać nie będą

swych skutków do praw, przed wniesieniem zastrzeżenia do hypoteki, przez trzeciego dobrą wiarą nabytych.

226. Gdy zastrzeżona jest wspólność między małżonkami, takowa rozciąga się do wszelkiego majątku teraźniejszego i przyszłego, jeżeli przeciwna wola czyniącego lub czyniących zastrzeżenie dowiedziona nie będzie.

227. Wspólność między małżonkami rozumie się dopiero na przypadek śmierci, jeżeli inaczéj zastrzeżona nie jest.

Po śmierci dopiero jednego ze współmałżonków, drugi przy życiu pozostały staje się właścicielem połowy majątku, wzajemnie wspólności podlegającego, w dniu śmierci znajdującego się.

228. Za życia małżonków, wspólność ten tylko ma skutek, że mąż połowy swoich nieruchomości i kapitałów hypotekowanych, do wspólności należących, bez zezwolenia żony, a żona połowy swoich takichże nieruchomości i kapitałów, bez zezwolenia męża, nawet za upoważnieniem Sądu, ani zbywać, ani obciążać nie może.

229. Zastrzeżenie wspólności ma być na żądanie męża, lub żony nawet bez zezwolenia męża, albo na żądanie innych stron interessowanych, przyjęte do hypoteki tych nieruchomości i kapitałów hypotekowanych, które do wspólności należą.

Przyjęcie takowe, podobnie jak w art. 225, prawom trzeciego nie ubliża.

230. Gdy między małżonkami jest wspólność majątku na przypadek śmierci, a żona męża przeżyje, służy jéj wybór albo przyjąć wspólność, albo się jéj zrzec.

W razie przyjęcia, długi obustronne potrącone będą z ogółu majątku wspólności podlegającego, a massa czysta podzieloną zostanie na dwie równe części.

W razie zrzeczenia się, żona odbierze swój własny majątek, tak jakby wspólność wcale zastrzeżoną nie była;

lecz majątek męża nie będzie odpowiedzialnym za długi żony, i żona nie będzie mogła korzystać z praw, w Oddziale następnym oznaczonych.

ODDZIAŁ 4.

O prawach małżonka przy życiu pozostałego do majątku współmałżonka zmarłego.

231. Jeżeli małżonkowie przez umowę przedślubną, lub przez umowę w art. 210 przewidzianą, nie postanowili, jakie prawa ma mieć małżonek przy życiu pozostały do majątku współmałżonka zmarłego, natenczas służyć będą prawidła następujące.

232. Małżonkowi przy życiu pozostałemu należy się po współmałżonku zmarłym część spadku, równa części, jaka na każde dziecko przypada, licząc pozostałego małżonka przy podziale spadku za jedno dziecko i zostawiając onemuż wybór między częściami.

Część na małżonka przypadła służyć mu tylko będzie do użytkowania dożywotniego.

233. Jeżeli dzieci nie ma, a znajdują się krewni zmarłego małżonka, aż do stopnia czwartego włącznie, pozostały współmałżonek mieć będzie czwartą część spadku na własność. Gdyby zaś i do tego stopnia krewnych nie było, połowa spadku prawem własności do pozostałego małżonka należeć będzie.

W jakim przypadku cały majątek po zmarłym małżonku przechodzi na własność do pozostałego przy życiu współmałżonka, przepisaném jest w Tytule *o spadkach* (1).

234. Przepisy *o powrotach* czyli *komportacyi* (art. 843 i n. K. N.), stosują się także do pozostałego przy życiu współmałżonka w przypadkach art. 232 i 233 oznaczonych.

(1) Porównać art. 767 i n. K. N. oraz art. 74 do 92 Usta. Hypo. z r. 1818, i art. 20 i 21 takiejże Ustawy z r. 1825; które znajdują się tu niżéj za Kodexem Napoleona.

Małżonek, w skutku tychże przepisów komportujący do massy rzecz prawem własności pozyskaną, nie utraca własności téjże rzeczy, komportuje ją tylko dla ustanowienia części majątku, do użytkowania dożywotniego lub na własność służyć mu mającéj.

235. Małżonek nie może czynić szczodrobliwości przez akta między żyjącemi, albo przez testament, któremiby prawo współmałżonka przy życiu pozostałego, w art. 232 i 233 oznaczone, więcéj jak o połowę ograniczoném zostało.—(K. N. 913—916).

DZIAŁ VI.

O obowiązkach z małżeństwa wynikających.

236. Dziecię nosi nazwisko ojca.

237. Małżonkowie, przez samo zawarcie małżeństwa, biorą na siebie wspólny obowiązek żywienia, utrzymywania i wychowania dzieci swoich.

Jednak ani ojciec, ani matka, nie są obowiązani za życia odstępować dzieciom majątku swego.

238. Dzieci obowiązane są dawać alimenta rodzicom i innym wstępnym w potrzebie zostającym (1).

239. Podobnież zięciowie i synowe powinni w takimże przypadku dawać alimenta rodzicom żon swoich i mężów; ale obowiązek ten ustaje:

1° Gdy matka męża lub żony weszła w nowe związki małżeńskie.

2° Gdy ten z małżonków, przez którego powinowactwo zaszło, i dzieci z ich małżeństwa zrodzone, nie żyją.

(1) Porównać art. 187 K. K. G. i P., oraz art. 41 Ustawy Przechodniéj z d. 11 Listopada 1847 r. do tegoż Kodexu wydanéj (D. P. T. XL, str. 57).

240. Obowiązki z przepisów art. 238 i 239 wynikające, są wzajemne.

241. Obowiązek krewnych jest bliższym aniżeli powinowatych. Między krewnemi, bliższy jest obowiązek bliższych co do stopnia, a między równie bliskiemi co do stopnia, bliższy wstępnych aniżeli zstępnych.

Krewni i powinowaci, dalszy obowiązek mający, wtenczas tylko do dawania alimentów są obowiązani, gdy krewni i powinowaci, bliżéj obowiązani, w niemożności zostają.

242. Alimenta dostarczane być powinny tylko w stosunku do potrzeb osób, prawo do nich mających, i w stosunku do majątku obowiązanych je dawać.

243. Gdy albo dający albo pobierający alimenta do takiego przyjdzie stanu, że albo tamten nie będzie w możności dawania; albo ten nie będzie ich całkiem lub w części potrzebował, natenczas zniesienie lub zmniejszenie obowiązku tego żądane być może.

244. Jeżeli osoba do dawania alimentów obowiązana usprawiedliwia, że nie jest w stanie płacenia pensyi alimentarnéj, Sąd, po rozpoznaniu stanu rzeczy, może jéj nakazać, ażeby osobę, któréj się alimenta należą, do siebie na mieszkanie przyjęła, onę żywiła i utrzymywała.

245. Sąd postanowi również, czyli ojciec lub matka, ofiarując przyjąć do swego mieszkania, żywić i utrzymywać dziecię, któremu się alimenta należą, mają być w tym przypadku wolni od płacenia pensyi alimentarnéj.

TYTUŁ VI. (1)

O nieważności małżeństwa, o rozwiązaniu małżeństwa ważnie zawartego i rozłączeniu co do stołu i łoża, tudzież o skutkach cywilnych ztąd wynikających.

DZIAŁ I.

O nieważności małżeństwa, o rozwiązaniu małżeństwa ważnie zawartego i rozłączeniu co do stołu i łoża.

* **246**. Nikt odwoływać się nie może do tytułu małżonka, ani do cywilnych małżeństwa skutków, kto nie okaże, że było religijnie zawarte.

* **247**. Małżeństwo rozwiązuje się przez śmierć jednego z małżonków.

* **248**. Małżonkowie nie są mocni samowolnie zrywać małżeństwa nieważnie zawartego, ani rozwiązywać małżeństwa ważnie nastąpionego, ani też w sposób takowy rozłączać się co do stołu i łoża.

* **249**. Nieważność małżeństwa, rozwiązanie onegoż i rozłączenie co do stołu i łoża, jedynie przez wyrok prawomocny właściwego Sądu cywilnego na zasadzie ustaw wyznania małżonków uznanemi być mogą. W skutku czego:

a) Gdy współmałżonek żąda unieważnienia lub rozwiązania małżeństwa, winien zawezwać przez wręczenie pozwu na termin rozprawy sądowéj, Duchownego

(1) Przepisy zawarte w art. 246 do 259 włącznie i art. 271 są uchylone, jak to wyjaśniono wyżej w odsyłaczu do Tytułu V, Księgi I, K. C. P. (T. I. str. 178 niniejszego dzieła).

obrońcę związku małżeńskiego, tego wyznania, którego jest pozywający.

b) Obrońca duchowny w województwie dla każdego wyznania, tamże istniejącego, przeznaczyć się mający, winien bronić całości związku religijnego i oświecać Sędziów w stosownych do przypadku prawidłach religijnych.

c) Rozłączenie co do stołu i łoża może być przez właściwy Sąd Cywilny bez assystencyi obrońcy wyrzeczone, równie jak połączenie małżonków co do stołu i łoża rozłączonych.

d) Od wyroku pierwszéj instancyi, unieważnienie lub rozwiązanie małżeństwa, bądź uznającego, bądź odmawiającego, wolno nietylko współmałżonkom, ale i Obrońcy Duchownemu appellować.

e) Sprawy o unieważnienie i rozwiązanie małżeństwa jako i rozłączenie co do stołu i łoża, zawsze przy zamkniętych drzwiach sądzone być mają.

* **250**. Gdyby w przypadkach następujących, jako to:

1° w przypadku wielożeństwa,

2° pokrewieństwa lub powinowactwa w stopniach art. 159 i 160 zakazanych.

3° małżeństwa, dla związków z przysposobienia wynikających, art. 162 zakazanego,

4° małżeństwa między osobami, z których jedna jest wiary chrześciańskiéj a druga niechrześciańskiéj;

unieważnienie małżeństwa przez osoby interesowane przed właściwym Sądem Cywilnym żądane nie było, Prokurator Królewski obowiązany na unieważnienie nastawać.

* **251**. Obowiązek powyższy Prokuratora Królewskiego ustaje, gdy małżeństwo przez śmierć jest rozwiązane.

* **252**. Jeżeli przestąpienia warunków i form cywilnych, do zawarcia małżeństwa przepisanych, karom w Kodexie Karnym postanowionym nie podlega, osoby małżeństwo zawierające, tudzież osoby z władzy rodzicielskiéj lub opiekuńczéj na toż małżeństwo zezwalające, i Duchowny ślub dający, podpadną karze pieniężnéj do pięciuset złotych; a nadto Duchowny właściwéj nad nim zwierzchności doniesionym będzie.

* **253**. Wymierzenia téj kary domagać się będzie w przypadku art. 149 do 157 włącznie, osoba któréj zezwolenie było potrzebne, a w innych przypadkach Prokurator Królewski.

* **254**. Zawarcie małżeństwa bez zezwolenia rodziców, wstępnych lub rady familijnéj, przez osobę małoletnią, nie pociąga za sobą jéj usamowolnienia.

* **255**. Rodzice mogą nadto dzieciom swym, wchodzącym w związki małżeńskie wbrew przepisom art. 149 i 150, część nierozrządzalną majątku swego na też dzieci przypadającą, zmniejszyć do połowy, jeżeli późniéj pozwolenia swego nie udzielili.

Prawo takowe nie służy matce, gdy ta, w razie różności zdań między rodzicami, pozwolenie z swéj strony udzieliła.

* **256**. Gdyby Duchowny dał ślub, nie zważając na wręczony sobie akt tamowania, ulegnie karze do pięciuset złotych, oprócz kar, jakieby z mocy art. 252 mógł na siebie ściągnąć.

DZIAŁ II.

O środkach tymczasowo zaradczych w ciągu sprawy o nieważność małżeństwa, o rozwód, albo o rozłączenie.

* **257**. Zarządzanie tymczasowe dziećmi pozostaje przy mężu, czyli ten jest stroną powodową czyli też po-

zwaną w sprawie, bądź o nieważność małżeństwa, bądź o rozwód, bądź o rozłączenie, chyba że Sąd, dla większego dobra dzieci, na żądanie matki, familii, albo Prokuratora Królewskiego, inaczéj postanowi.

* **258**. Żona, czyli jest stroną powodową czy li téż pozwaną, może opuścić zamieszkanie męża przez czas sprawy i żądać alimentów w stosunku możności jego. Sąd wyznaczy dom, w którym mieszkać obowiązana, i ustanowi, jeżeli tego potrzeba, ilość alimentów, jaką mąż dawać jéj powinien.

* **259**. Żona w każdym razie, gdy o to wezwaną będzie, dowieść powinna, że mieszka w domu przez Sąd wyznaczonym, czego gdy niedopełni, mąż mocen odmówić jéj alimentów; a nadto może być pod dozór, jaki Sąd za przyzwoity uzna, oddaną.

DZIAŁ III.

O skutkach nieważności małżeństwa i o skutkach rozwodu albo rozłączenia.

260. Uznanie małżeństwa za nieważne nie niszczy przecież wynikłych z niego skutków cywilnych, tak względem małżonków, jako też względem dzieci, jeżeli małżeństwo zawarte było w dobréj wierze.

261. Jeżeli dobra wiara z jednéj tylko była strony, skutki cywilne małżeństwa, jéj tylko i dzieciom z tegoż małżeństwa spłodzonym służą.

262. Co się tyczy stosunków majątkowych między małżonkami, jeżeli oboje byli w złéj wierze, uznanie małżeństwa za nieważne pociąga względem nich unieważnienie wszelkich prawnych i umownych stosunków majątkowych, tak, jakby małżeństwo rzeczywiście nigdy nie istniało. Mąż jednak nie jest obowiązany zdać rachunku

z przychodów, które jako użytkujący pobierał, i nawzajem nie ma prawa żądać zwrotu kosztów na utrzymanie żony łożonych.

263. Jeżeli oboje małżonkowie byli w dobréj wierze, uznanie małżeństwa za nieważne nieznosi praw i korzyści dla każdego z małżonków z prawa lub z umowy już wynikłych, które tak są uważane, jakby małżeństwo do chwili unieważnienia prawnie istniało. Prawa zaś i korzyści nadal, a mianowicie na przypadek śmierci, wyniknąć dopiero mające, tak prawne jako i umówione, ustają.

264. Jeżeli jedno z małżonków było w dobréj a drugie w złéj wierze, uznanie małżeństwa za nieważne nie znosi względem małżonka dobréj wiary praw i korzyści z prawa lub z umowy już wynikłych. Przeciwnie małżonek złéj wiary takowe traci; jednak mąż złéj wiary nie jest obowiązany zdać rachunku z przychodów, które jako użytkujący pobierał, a żona złéj wiary nie jest obowiązaną zwrócić kosztów na jéj utrzymywanie łożonych.

Nadto małżonek dobréj wiary zachowuje wszelkie korzyści przyszłe, tak zawisłe od warunku zawieszającego gdy się ten ziści, jako téż na przypadek śmierci z prawa lub z umowy wyniknąć mające, tak jakby małżonek złéj wiary w chwili unieważnienia małżeństwa był umarł. Korzyści jednak na przypadek śmierci wyniknąć mające, nie mogą w większéj ilości być żądane, jak połowa majątku małżonka złéj wiary wynosi.

265. Jeżeli, w razie uznania małżeństwa za nieważne, małżonek dobréj wiary nie ma sposobu utrzymania się, może Sąd wyznaczyć mu od drugiego małżonka, czy tenże w dobréj lub złéj był wierze, alimenta, mając wzgląd na istotną potrzebę pierwszego, oraz na możność drugiego, i zachowując przepis art. 243.

266. Gdy małżeństwo przez rozwód jest rozwiązane, korzyści przyszłe trwają tylko w tym przypadku, gdy jeden małżonek jest winny, a drugi niewinny, w którym to razie niewinny zachowuje także korzyści przyszłe, jakie, podług art. 264, od małżonka złéj wiary małżonkowi dobréj wiary należą.

Korzyści przed rozwodem, przez jednego małżonka drugiemu tytułem darmym nadane, traci tylko małżonek winny, gdy drugi jest niewinny.

Nadto małżonkowi niewinnemu może Sąd stosownie do art. 265 wyznaczyć alimenta od drugiego małżonka, bez różnicy, czy tenże drugi jest winny lub niewinny.

267. Rozłączenie co do stołu i łoża na czas nieograniczony pociąga za sobą wszelkie skutki cywilne rozwodu.

268. Gdy małżonkowie co do stołu i łoża na czas nieograniczony rozłączeni, odstępując od takowego rozłączenia, zyskują na to przyzwolenie właściwego Sądu Cywilnego, małżeństwo w swych skutkach cywilnych uważa się jakoby na nowo zawarte od dnia tegoż przyzwolenia.

Co do stosunków majątkowych służą przepisy art. 210.

269. Rozłączenie co do stołu i łoża do pewnego czasu ograniczone, nie znosi żadnych cywilnych małżeństwa skutków, ale środki tymczasowo zaradcze, jakie w Dziale II niniejszego Tytułu są postanowione, znajdują miejsce aż do upłynienia czasu, do którego rozłączenie wyrzeczone zostało, albo do chwili odstąpienia od niego dobrowolnie.

270. Tak rozwód, jako i rozłączenie co do stołu i łoża na czas nieograniczony, nie pozbawiają dzieci z małżeństwa tego zrodzonych żadnéj korzyści, bądź samém prawem, bądź téż przez umowę małżeńską rodziców im nadanéj. Jednak praw takowych dzieci w takim tylko

sposobie i pod takiemi warunkami używać będą, w jakim i pod jakiemiby używali, gdyby nie było rozwodu lub rozłączenia.

* **271**. Sprawy o unieważnienie, o rozwiązanie małżeństwa i o rozłączenie od stołu i łoża, mogą być razem ze sporami o skutki cywilne ztąd wynikające, przed właściwe Sądy Cywilne wnoszone (1).

TYTUŁ VII.

O wywodzie rodu.

DZIAŁ I.

O dzieciach prawych czyli spłodzonych w małżeństwie.

272. Mąż jest ojcem dziecięcia poczętego w czasie małżeństwa.

Może jednak nie przyznać dziecka, skoro dowiedzie, że przez ciąg czasu od trzechsetnego szóstego do sto ośmdziesiątego dnia przed urodzeniem tegoż dziecka, w fizycznem znajdował się niepodobieństwie obcowania z żoną.

273. Mąż nie może nie przyznawać dziecka z powodu niemocy płodzenia.

274. Dziecię przed dniem setnym ośmdziesiątym od zawarcia małżeństwa urodzone, nie może być nie przyznane przez męża w przypadkach następujących,

1° Jeżeli przed małżeństwem wiedział o ciąży.

2° Jeżeli przy spisaniu aktu urodzenia był obecny i akt ten przez niego podpisany został, albo zawiera wzmiankę, że podpisać nie umie.

3° Jeżeli dziecię jest niezdolne życia.

---

(1) Porównać przypisek zamieszczony wyżéj w T. I, na str. 197 niniejszego dzieła.

275. Prawość dziecka urodzonego po trzechset sześciu dniach od rozwiązania małżeństwa rodziców, zaprzeczona być może.

276. W wszelkich przypadkach, w których mężowi dozwolone jest zaprzeczenie prawości dziecka, zaprzeczenie to nastąpić powinno w miesiąc, jeżeli mąż znajduje się w miejscu urodzenia jego.

Na przypadek nieobecności w tymże czasie, we dwa miesiące po powrocie. Gdy zaś tajono przed nim urodzenie dziecięcia, we dwa miesiące po odkrytym podstępie.

277. Jeżeli mąż, przed oświadczeniem zaprzeczenia, ale jeszcze w biegu czasu prawem w téj mierze zakreślonego, umarł, następcom po nim służyć będą dwa miesiące do zaprzeczenia prawości dziecka, rachując od czasu, w którym toż dziecko weszło w posiadanie majątku męża matki, albo od czasu, w którymby wzruszało takież posiadanie zastępców po nim.

278. Każdy akt zasądowy zawierający nieprzyznanie dziecka ze strony męża albo jego następców, uważany będzie za niebyły, jeżeli w ciągu miesiąca od jego daty popartym nie będzie zapozwaniem przed Sąd opiekuna w tym celu dziecku przydanego, a oraz i matki, aby ta rozprawie obecną była.

DZIAŁ II.

O dowodach rodu dzieci prawych.

279. Pochodzenie dzieci prawych dowodzi się przez akta urodzenia w księgi aktów stanu cywilnego wpisane.

280. W niedostatku tego dowodu dostateczném będzie ciągłe posiadanie stanu dziecka prawego.

281. Posiadanie stanu dowodzi się przez dostateczne połączenie się czynów wskazujących stosunek pochodzenia i pokrewieństwa między osobą a familią, do któréj tak osoba mieni się być należącą.

Główniejsze z tych czynów są:

że osoba nosiła zawsze imię ojca, do którego mieni się być należącą;

że ojciec postępował z nią jak z własném dziecięciem;

że jako ojciec, łożył na jéj wychowanie, utrzymanie i postanowienie;

że w towarzystwie ciągle za taką uważaną była;

że za taką uznawała ją familia.

282. Nikt nie może odwoływać się do stanu któryby aktowi urodzenia jego i posiadania z tymże aktem zgodnemu był przeciwny, i nawzajem nie może nikt zaprzeczać stanu temu, który ma posiadanie z aktem urodzenia swego zgodne.

283. Gdyby na akcie urodzenia i na posiadaniu ciągłem zbywało, albo gdyby dziecko wpisane było bądź pod fałszywemi nazwiskami, bądź jakoby zrodzone z ojca i matki nieznanych; dowód pochodzenia jego może być przez świadków wyprowadzony. Jednakże dowód takowy dopuszczony być może tylko wtenczas, gdy się znajduje początek dowodu na piśmie, albo gdy zachodzą domniemania lub istnieją ślady, z czynów już wówczas niewątpliwych wynikające, a które, dla swéj ważności, dozwolenie tegoż dowodu koniecznie wskazują (1).

---

(1) Z przepisem tym ma związek następujące rozporządzenie: Na zapytanie jak należy tłómaczyć i zastosowywać przepisy art. 280, 283 i 284 K. C. P. do przypadków, w których Sądy nie z wzajemnéj między stronami rozprawy, ale jednostronnie z illacyjnego rejestru, dopuszczają wysłuchania świadków na wsparcie pochodzenia z przodków szlachectwem dziedzicznem zaszczycających się, lub stosunku pokrewieństwa z domem osób już wylegitymowane szlachectwo mających, K. R. S. pod d. $^{19}/_{31}$ Marca 1847 z. Nr. 3725 oświadczyła Prokuratorom Trybunałów, że, do-

284. Początek dowodu na piśmie wypływa z dokumentów familijnych, z regestrów i papierów domowych ojca lub matki, z aktów publicznych, a nawet i prywatnych, wyszłych od strony pochodzenie zaprzeczającéj,

---

póki prawodawstwo nie wskaże stalszych i ściślejszych prawideł względem dowodów legitymacyi stanu osób do użytku w Heroldyi mających posłużyć, w braku zwyczajnych i formalnych aktów dopóty jest obowiązkiem Prokuratora w duchu art. 42 K. C. P. czuwać nad prawami osób nieobecnych stron interessowanych i zastosowywać takie przepisy prawa, które bliżéj do przypadku odnosić się dają, to jest art. 114, 115 i 122 K. C. P.

Niemożność złożenia aktu urodzenia niepociąga za sobą tego bezwarunkowego następstwa, iżby z innych piśmiennych dowodów, domowych, familijnych, prywatnych lub urzędowych, niemogło być osiągnięte przekonanie o pochodzeniu osoby z illacyą przychodzącéj od wskazanego przodka, który znajdował się w posiadaniu stanu szlacheckiego według składanych do Heroldyi dowodów.

Zeznania świadków, jeżeli przez Trybunał dowód ten dopuszczonym będzie, winny wyjaśniać nie tylko stosunki przychodzącego z osobami, o których zeznają, źródła, z których mają donoszone wiadomości, lecz téż podobieństwo, wiekiem świadków i innemi okolicznościami poparte, iż o faktach przez siebie zeznanych mogli osiągnąć wiadomość przywodzoną.

W każdym razie Prokurator powinien wnosić do Trybunału o konieczności wymagania, aby strony czyniące illacyę usprawiedliwiały, dlaczego im zbywa na zwyczajnych dowodach; w szczególności takie świadectwa wydawane przez proboszczów o spaleniu się akt, same przez się niezdają się dostatecznemi, kiedy obok nich strona niepopiera dowodem, że ten, którego metryka spalić się miała, istotnie w téj parafii zamieszkiwał.

Toż samo co do aktów zejścia.

Słowem w każdym szczególnym przypadku illacyi Prokurator starać się powinien uwagami i wnioskami, na prawie i jego duchu opartemi, spowodować Sąd, aby dopuszczanie świadectw było legalnie wymotywowane, tém bardziéj, że żądania stron w téj mierze są jednostronnemi wnioskami, a lubo trzeciemu prawnie szkodzić nie mogą, zawsze jednak są zdolne zrządzić skutki nieporozumień, zawikłań i trudności czasowych, dla trzecich stron niekorzystnych.

albo od takiéj osoby, któraby do zaprzeczenia interessowaną była, gdyby żyła.

285. Dowód przeciwny może być wyprowadzony przez wszelkie środki wykazać mogące, że poszukująca osoba nie jest dzieckiem téj matki, do któréj chce należeć, albo, dowiodłszy nawet macierzyństwa, że nie jest dzieckiem męża matki.

286. Sądy Ziemskie (t. j. Trybunały cywilne), właściwemi będą w stanowieniu względem poszukiwania stanu, z wolném odwołaniem się.

287. Sprawa karna o przestępstwo pozbawienia stanu nie może być rozpoczętą, dopóki nie nastąpi stanowcze sporu o stan rozsądzenie.

288. Sprawa o poszukiwanie stanu ze strony dziecka, nie podlega przedawnieniu.

289. Sprawa nie może być wszczynana przez następców dziecka, które wcale stanu swego nie poszukiwało, chyba że umarło w małoletności, lub w ciągu lat pięciu po dojściu pełnoletności.

290. Następcy mogą popierać sprawę przez dziecko rozpoczętą, jeżeli samo od takowéj formalnie nie odstąpiło, lub jeżeli przez trzy lata, rachując od ostatniego aktu processowego, popierania sprawy nie zaniechało.

DZIAŁ III.

O dzieciach naturalnych.

ODDZIAŁ I.

O uprawnieniu dzieci naturalnych.

291. Dzieci nie w małżeństwie zrodzone, wyjąwszy zrodzone w związku kazirodzkim lub cudzołożnym, mogą być uprawnionemi przez małżeństwo ich rodziców następnie zawarte, jeżeli ci przed małżeństwem prawnie

je uznali, lub gdy je przy spisaniu aktu małżeństwa uznają, albo w ciągłem posiadaniu stanu dzieci prawych zostawią.

292. Dzieci, w ciągu trwającego na czas nieograniczony rozłączenia co do stołu i łoża spłodzone, mogą być przez połączenie się na nowo ich rodziców uprawnionemi, gdy je rodzice bądź w akcie urodzenie, bądź przy wpisaniu w księgi aktów stanu cywilnego przyzwolenia właściwego Sądu cywilnego na nowe ich połączenie się, uznają, albo je w ciągłém posiadaniu stanu dzieci prawych zostawią.

293. Uprawnienie nastąpić może nawet względem dzieci zmarłych, które zstępnych zostawiły, a z uprawnienia takowego korzystają ciż zstępni.

294. Dzieciom, przez następne małżeństwo podług art. 291 uprawnionym, służą też same prawa, jakieby im służyły, gdyby były z tegoż małżeństwa zrodzone, nie ubliżając prawom przez trzecie osoby przed uprawnieniem już nabytym.

295. Dzieci, w ciągu trwającego na czas nieograniczony rozłączenia co do stołu i łoża spłodzone, a przez połączenie się na nowo ich rodziców podług art. 292 uprawnione, używają tychże samych praw, jakieby im służyły, gdyby w czasie ich urodzenia małżeństwo ich rodziców nie było rozłączone.

296. Uprawnienie dzieci naturalnych nastąpić także może przez postanowienie Króla, na żądanie obojga rodziców lub ojca samego, wyjąwszy dzieci, które z mocy art. 291 są wyłączone od dobrodziejstwa uprawnienia przez następne małżeństwo.

297. Uprawnienie z mocy postanowienia Króla nadaje dzieciom uprawnionym wszelkie prawa dzieci prawych obojga rodziców, jeżeli oboje uprawnienia domagali się, lub ojca, jeżeli on sam tylko uprawnienia żądał.

Dziecię jednak, tym sposobem uprawnione, nie nabywa praw familijnych ani względem wstępnych, ani względem bocznych krewnych ojca i matki swéj, lub ojca, jeżeli sam tego żądał.

ODDZIAŁ II.

O uznaniu dzieci naturalnych.

298. Uznanie dziecięcia naturalnego nastąpi przez akt urzędowy, jeżeli nie nastąpiło w akcie jego urodzenia (1).

---

(1) Rozwijając przepis niniejszego artykułu, K. R. S. wydała pod d. $^{1}/_{13}$ Stycznia 1837 r. N. 12917 (Zbiór Ukazów, postanowień i rozporządzeń, dotyczących Sądownictwa w Królestwie Polskiém. T. II, str. 114), następujące rozporządzenie:

Art. 298 Kod. Cyw. Pol. stanowiąc: iż „uznanie dziecka naturalnego, nastąpi przez akt urzędowy, jeżeli to nie nastąpiło, w akcie jego urodzenia“ — dozwala tém samém rodzicom przyznawać dzieci z nieprawego łoża zrodzone, nietylko przy akcie urodzenia, ale nadto przez akt oddzielny późniéj sporządzony.

Ponieważ zaś prawo nie wskazuje, przed kim mianowicie akta tego rodzaju zeznawane być mają, a złożenie deklaracyi ze strony rodziców, za przedmiot uznanie dziecka mającéj, jest czynnością z dobréj woli wypływającą, w ogólności przeto uważać należałoby za właściwe, do tego rodzaju czynności, urzędy przeznaczone do załatwienia przedmiotów niespornych, to jest: Rejentów, Urzędników stanu cywilnego, i Sądy Pokoju w wydziale pojednawczym.

W szczególności jednak, a mianowicie w zastosowaniu do obecnego przypadku, mając na uwadze:

że akta uznania dzieci naturalnych, są z przedmiotu swego najwięcéj zbliżone do aktów przysposobienia, które, podług art. 319 K. C. P, wyłącznie przed Sędzią Pokoju właściwym, czyli w Sądach Pokoju, mają być zeznawane;

299. Uznanie takowe nie może mieć miejsca względnie dzieci z związku kazirodzkiego lub cudzołożnego zrodzonych.

że Sądy pokoju z urzędu czuwać winny nad interesem nieletnich osób, i przedsiębrać to wszystko, co tylko z ich dobrem jest zgodne, — a właśnie akta, o których mowa, dotyczą się po większéj części małoletnich, bo uznanie dzieci naturalnych, z samej swéj natury, najczęściéj w czasie ich nieletności zachodzić musi;

że akta dotyczące uznania dziecka naturalnego, pociągają za sobą nader ważne skutki prawne, a między innemi, udział w spadku, jaki prawo dzieciom naturalnym przyznanym przeznacza;

że nadto, przy przyjmowaniu podobnego rodzaju aktów, mogłyby się często wydarzać nadużycia, nieprawne uchronienie się od popisu na celu mające;

że z tych względów, przy przyjęciu aktów uznania dzieci naturalnych, w każdym przypadku jak najściśléj wszystkie prawem przepisane formalności, oraz potrzebne, celem zapobieżenia fałszowi i podstępom, ostrożności zachowane być mają.

Kommissya Rządowa Sprawiedliwości z tych wszystkich powodów, i w analogicznem zastosowaniu wyżéj powołanego art. 319 K. C. P., uznała, iż najwięcéj odpowiedniém prawu, tudzież przeznaczeniu i celowi aktów, o których mowa, będzie, gdy przyjmowaniem tych aktów trudnić się będą głównie Sądy Pokoju.

Stosownie więc do tego, Kommissya Rządowa Sprawiedliwości poleca wszystkim Sądom pokoju, aby, w przypadku zgłoszenia się do nich osobiście stron żądających zeznać akt uznania dziecka naturalnego, Sądy pokoju aktów takich przyjmować nie wzbraniały się.

Lecz zarazem Kommissya Sprawiedliwości poczytuje za konieczne rozporządzić, aby też Sądy pokoju, nie wchodząc w szczególny cel, w jakim sporządzenia takowych aktów strony domagać się będą, ale w ogóle, mając na względzie całą ważność skutków prawnych tychże, częstokroć jeszcze w obecném położeniu stron, w całéj swéj rozciągłości prze-

300. Uznanie ze strony ojca bez wskazania przezeń matki i bez jéj przyznania ma swój skutek tylko co do ojca.

301. Uznanie w ciągu małżeństwa uczynione przez jednego z małżonków względnie dziecka naturalnego przed ich małżeństwem z kim innym, a nie z jego współmałżonkiem, spłodzonego, nie może szkodzić ani temuż

---

widzieć się nawet nie dających, — a oprócz tego zwracając uwagę na ten przepis prawa, że uznanie dziecka naturalnego przez akt oddzielny wtenczas nastąpić może, kiedy w akcie urodzenia miejsca nie miało, — przedewszystkiém przekonać się starały, czy akt urodzenia osoby, która ma być uznaną za dziecko naturalne, spisanym był lub nie?—z jakich imion i nazwisk taż osoba jest w nim wyszczególniona? czy odpowiednie imiona i nazwiska, takowym nosi? kto stawał przy spisaniu aktu urodzenia i czy z niego dowód uznania wyczerpnąć się nie da?

Jeżeli zaś Sąd Pokoju, bądź to ze złożonéj mu metryki urodzenia, lub mianowicie, gdyby akt urodzenia dziecka, które ma być uznaném, wcale nie istniał, z innego źródła, jako to: z nieodpowiedniego stosunkowo wieku osoby uznać chcącéj dziecko za własne, z wiekiem tegoż dziecka, albo też wzajemnego ich stanu i położenia, dostrzeże jakiéj wątpliwości, czy to pod względem zachodzących przeszkód z art. 299 K. C. P. wzbraniającego uznawać dzieci z kazirodztwa lub cudzołóztwa spłodzone, wypływających, czy to wprost co do rzetelności pochodzenia dziecka z osób tych, które się za jego rodziców podają, w takim razie nie przystąpi do sporządzenia aktu uznania, lecz przedewszystkiém poleci stronom wyjaśnić zachodzące wątpliwości, już to przez złożenie, oprócz aktu urodzenia osoby, któréj uznanie za dziecko naturalne ma nastąpić, innych aktów stanu cywilnego, dotyczących osób, mieniących się być rodzicami tejże, lub stosownych pod tym względem świadectw Władz policyjnych, zamieszkania stron właściwych, już to przez inne środki, jakie położenie rzeczy wymagać będzie, i Sąd za potrzebne uzna.

współmałżonkowi, ani dzieciom w témże małżeństwie spłodzonym.

Jednakże uznanie to osięgnie swój skutek po rozwiązaniu małżeństwa, jeżeli z takowego dzieci nie pozostały.

302. Dziecku naturalnemu, choćby uznanemu, nie służą prawa dziecka prawego.

303. Rodzice jednak obowiązani są dać swym dzieciom naturalnym sposób do życia, a tymczasem żywić je i wychowywać.

304. Każde uznanie ze strony ojca lub matki, jak również poszukiwanie ze strony dziecka, może być zaprzeczane przez wszystkie w tém interesowane osoby.

305. Poszukiwanie ojcostwa jest zabronione. W przypadku porwania, gdy czas tego porwania zgadza się z czasem poczęcia, porywający może być na żądanie stron interesowanych uznany ojcem dziecięcia.

306. Poszukiwanie macierzyństwa jest dozwolone.

Dziecię, poszukując swą matkę, dowieść powinno, że jest tém samém, które matka porodziła. W takowym przypadku dowód przez świadków wtenczas tylko dopuszczonym będzie, gdy się znajduje początek dowodu na piśmie, albo gdy zachodzą domniemania lub istnieją ślady z czynów już wówczas niewątpliwych wynikające, a które dla swéj ważności dozwolenie tegoż dowodu koniecznie wskazują.

307. Dziecko nie będzie nigdy dopuszczone do poszukiwania bądź ojcostwa bądź macierzyństwa, w przypadkach w których, stosownie do art. 299, uznanie dozwolone nie jest.

TYTUŁ VIII.

O przysposobieniu i opiece dobrowolnéj.

DZIAŁ I.

O przysposobieniu.

ODDZIAŁ I.

O przysposobieniu i jego skutkach.

308. Przysposobienie jest tylko tym osobom płci obojéj dozwolone, które lat pięćdziesiąt skończyły, w czasie przysposobienia nie mają dzieci ani innych zstępnych prawych, i które najmniéj o lat piętnaście są starsze od osób przysposobić się mających.

309. Nikt nie może być przysposobionym przez więcéj jak przez jednę osobę, chyba tylko przez dwóch współmałżonków. Wyjąwszy przypadek art. 331, żaden małżonek nie może przysposobić, tylko za zezwoleniem swego współmałżonka.

310. Przysposabiać wolno tego tylko, któremu przysposobić chcący najmniéj przez trzy lata, w ciągu jego małoletności, na potrzeby utrzymania dostarczał, i o którym przez tenże czas ciągłe miał staranie, albo tego, który przysposabiającemu uratował życie z niebezpieczeństwem własnego.

Dosyć będzie w tym drugim przypadku, aby przysposabiający był pełnoletnim, starszym od przysposobionego, bez dzieci i zstępnych prawych; a jeżeli jest małżonkiem, aby współmałżonek jego na przysposobienie zezwolił.

311. Przysposobienie nie może mieć miejsca przed pełnoletnością przysposobić się mającego. Jeżeli tenże

nie skończył lat dwudziestu pięciu wieku, a oboje rodzice jego żyją, obowiązany jest uzyskać od nich zezwolenie, lub od ojca samego, gdyby matka przeciwnego była zdania; jeżeli zaś jedno z nich już nie żyje, potrzebne jest zezwolenie tego, które przy życiu pozostało. Jeżeli przysposobić się mający ma lat dwadzieścia pięć skończonych, wtenczas obowiązanym jest zasięgnąć ich rady jeżeli żyją, lub tego z nich które żyje.

312. Przysposobienie nadaje przysposobionemu nazwisko przysposabiającego, które do własnego nazwiska przysposobionego dodaném będzie. Jeżeli przysposabia sama kobieta, przysposobiony przybiera do nazwiska swego własnego to nazwisko, które przysposabiająca ma z domu swéj rodziny (1).

313. Przysposobiony nie przestaje być członkiem familii, do któréj z urodzenia należy, i zachowuje w niéj wszystkie prawa.

314. Obowiązek przysposobionego i rodziców jego dostarczania sobie nawzajem alimentów, nie ustaje z powodu przysposobienia. Takiż sam obowiązek wynika z przysposobienia między przysposabiającym i przysposobionym względem siebie nawzajem.

315. Przysposobiony nie nabywa żadnego prawa do dziedziczenia z majątku krewnych przysposabiającego; lecz do spadku po przysposabiającym będzie miał te same prawa, któreby miało dziecko w małżeństwie zrodzone, a nawet gdyby były dzieci z małżeństwa zrodzone

(1) Prawo *o Tytułach honorowych w Królestwie Polskiém*, Najwyżéj w d. 23 Września (5 Października) 1840 r. zatwierdzone (D. P. T. XXVI. str. 49,—57) stanowi w art 4:

„Tytuł honorowy przysposabiającego, przechodzi na przysposobionego jedynie, gdy takowy w akcie o przysposobieniu Najwyżéj będzie przysposobionemu nadany".

po przysposobieniu. W przypadku śmierci przysposobionego za życia przysposabiającego, zstępnym przysposobionego służy prawo zastępstwa.

316. Jeżeli przysposobiony bez zstępnych prawych umiera, rzeczy przez przysposabiającego dane, lub z spadku po nim odziedziczone, które się w spadku po przysposobionym w naturze jako własność zmarłego znajdują, wrócą się do przysposabiającego lub jego zstępnych, z obowiązkiem powrócenia nakładów wszelkich łożonych z majątku, który nie od przysposabiającego pochodzi, na polepszenie, oczyszczenie z długów i innych ciężarów, lub odkupienie tychże rzeczy; tudzież z obowiązkiem przyłożenia się do długów, spadek po przysposobionym w ogóle ciążących, a to w stosunku wartości rzeczy zwrotowi ulegających do ogółu spadku po przysposobionym, nie nadwerężając w niczém praw trzeciego; prawu temu do zwrotu, przysposobiony przez testament ubliżać nie może.

Reszta majątku po przysposobionym należeć ma do jego krewnych, którzy wszystkich przysposabiającego krewnych zawsze wyłączać będą.

Co do przedmiotów, o których w artykule niniejszym jest mowa, wyłączają krewni przysposobionego krewnych przysposabiającego, prócz jego zstępnych.

317. Prawo żądania zwrotu, w artykule poprzedzającym oznaczone, może być przez układy do dalszych krewnych przysposabiającego, na przypadek gdyby przysposobiony bezpotomnie umarł, rozciągnięte, albo przeciwnie ścieśnione, a nawet wyłączone.

318. Jeżeliby za życia przysposabiającego, a po śmierci przysposobionego, pozostałe po tymże przysposobionym dzieci lub zstępni bezpotomnie zmarli, przysposabiający odbierze ze spadku po nich rzeczy przez siebie dane, jak w art. 316 postanowiono. Jeżeliby zaś po śmier-

ci dopiero przysposabiającego, dzieci lub zstępni przysposobionego bezpotomnie zmarli, prawo żądania zwrotu tychże rzeczy następcom przysposabiającego, choćby w linii zstępnéj, nie służy.

ODDZIAŁ II.

O formach przysposobienia.

319. Osoba, która chce przysposobić, równie jak i ta, która chce być przysposobioną, stawią się, dla zeznania aktu zobopólnych zezwoleń, przed Sędzią Pokoju względnie zamieszkania przysposabiającego właściwym.

320. Akt ten złożonym będzie w urzędowym wyciągu przez stronę pilniejszą Prokuratorowi Królewskiemu przy Sądzie Ziemskim (Trybunale cywilnym), w okręgu którego zamieszkanie przysposabiającego znajduje się, a to celem otrzymania potwierdzenia od tegoż Sądu. Złożenie to w ciągu trzech miesięcy, od daty aktu, nastąpić powinno, inaczéj akt takowy za niebyły uważany będzie.

321. Sąd, w izbie posiedzeń zgromadzony, po zasięgnieniu stosownych wiadomości, przekonać się powinien:

1° czy wszystkie warunki prawa są dopełnione;

2° czy osoba, która przysposobić zamyśla, jest dobréj sławy.

322. Sąd Ziemski (Trybunał cywilny), po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego, bez żadnéj innéj formy postępowania, wyda wyrok, nie przytaczając powodów, w tych wyrazach: *ma miejsce, lub nie ma miejsca przysposobienie.*

323. W ciągu trzech miesięcy od ogłoszenia wyroku Sądu Ziemskiego (Trybunału cywilnego), ma być wyrok tenże za staraniem strony pilniejszéj podany pod roztrzygnienie Trybunału (Sądu) Appellacyjnego, a to pod rygorem, iż przysposobienie czy dozwolone, czy odrzucone przez Sąd Ziemski (Trybunał cywilny), uważane będzie za upadłe. Trybunał (Sąd) Appellacyjny postąpi podług tych samych form, jak Sąd Ziemski (Trybunał cywilny), i wyda wyrok, nie przytaczając powodów, w tych wyrach: *wyrok jest potwierdzony, lub wyrok jest uchylony, a zatém przysposobienie ma miejsce, lub nie ma miejsca.*

324. W ciągu trzech miesięcy od ogłoszenia wyroku appellacyjnego, przysposobienie dopuszczającego, przysposobienie toż powinno być wpisane na wezwanie jednéj lub drugiéj strony w księgi aktów urodzenia miejsca tego, gdzie przysposabiający jest zamieszkały.

Wpisanie to inaczéj nastąpić nie może, jak za okazaniem urzędowego wyciągu wyroku appellacyjnego; a przysposobienie zostanie bez skutku, jeżeli w powyższym terminie wpisane nie było.

Wyciąg przysposobienia, wpisanego w księgi aktów stanu cywilnego, ma być w ciągu dni ośmiu przez utrzymującego też księgi, kosztem strony wzywającéj, przesłany Prokuratorowi Królewskiemu przy Sądzie Ziemskim (Trybunale cywilnym) właściwym, dla wywieszenia w takich miejscach, i w tylu egzemplarzach, jak tego Prokurator uzna potrzebę.

325. Jeżeli przysposabiający, po przyjęciu przez Sędziego Pokoju aktu przysposobienia, o którym w art. 319 jest mowa, lecz przed ostatecznem zawyrokowaniem, umarł, postępowanie trwać będzie w swym dalszym biegu a przysposobienie dozwolonem zostanie, jeżeli ma miejsce. Następcy przysposabiającego, jeżeli sądzą że przysposobienie dozwolonem być nie powinno, mogą podać Prokuratorowi Królewskiemu wszelkie w tym przedmiocie przełożenia i uwagi.

DZIAŁ II.

O opiece dobrowolnéj.

326. Każda osoba mająca lat pięćdziesiąt skończonych, będąca bez dzieci i zstępnych prawych, która zechce małoletnie dziecko tytułem prawnym do siebie przywiązać, może się stać dobrowolnym jego opiekunem, za otrzymaniem zezwolenia od rodziców dziecka, lub od ojca, gdy matka jest temu przeciwna, albo nakoniec, jeżeli jedno z nich nie żyje, od tego, które przeżyło, a w braku tych, od rady familijnéj lub opiekuńczéj; jeżeli zaś dziecko znajduje się pod opieką szpitala, za otrzymaniem zezwolenia od przełożonych szpitala, do którego jest przyjęte.

327. Małżonek nie może zostać dobrowolnym opiekunem, tylko za zezwoleniem swego współmałżonka.

328. Sędzia Pokoju względem zamieszkania dziecka właściwy, spisze wywód słowny żądań i zezwoleń, tyczących się opieki dobrowolnéj.

329. Opieka ta nie może mieć miejsca, tylko na korzyść dzieci niemających lat ośmnaście skończonych. Pociąga za sobą, bez nadwerężenia szczególnych umów, obowiązek żywienia wziętego w opiekę dziecka, wychowania onego, i postawienia go w stanie utrzymania nadal życia.

330. Jeżeli wzięty w opiekę dobrowolną ma majątek, i jeżeli był pierwéj w opiece, zarządzanie majątkiem jego, równie jak osobą, przechodzi do opiekuna dobrowolnego, ktory jednak nie będzie mocen potrącać kosztów utrzymania małoletniego z dochodów.

331. Jeżeli opiekun dobrowolny, po upłynieniu lat dwóch od przyjęcia opieki, przewidując zgon swój przed pełnoletnością wziętego w opiekę, daje mu przysposobienie przez testament, i gdy śmierć tegoż przysposabiającego opiekuna przed upłynieniem trzech miesięcy po dojściu do pełnoletności przysposobić się mającego nastąpiła, rozporządzenie takowe będzie ważne, byleby tylko opiekun przysposabiający nie zostawił dzieci, lub zstępnych prawych.

332. W przypadku gdyby opiekun dobrowolny umarł, przed upłynieniem lat dwóch, albo gdyby umarł po ich upłynieniu, nie przysposobiwszy jednak wziętego w opiekę, powinny temuż być dostarczane przez ciąg małoletności środki utrzymania się, których ilość i rodzaj, jeżeli w téj mierze przez formalny układ wprzód zaradzono nie było, ustanowione będą, bądź zgodnie między zastępującemi, tak opiekuna dobrowolnego, jako i w opiekę wziętego, bądź sądownie w przypadku sporu.

333. Jeżeli za dojściem wziętego w opiekę do pełnoletności, opiekun dobrowolny chce go przysposobić a on na to przystaje, postąpiono będzie w przysposobieniu podług form w Dziale poprzedzającym przepisanych, i skutki tego przysposobienia w wszelkich względach będą też same.

334. Jeżeli żądania o przysposobienie, przez wziętego w opiekę do opiekuna dobrowolnego w ciągu trzech miesięcy po dojściu do pełnoletności zanoszone, bez skutku zostają, a w opiekę wzięty nie jest w stanie nadal utrzymania życia swego, opiekun dobrowolny może być skazany na wynagrodzenie w opiekę wziętego za niezdolność, w którejby się mógł znajdować co do sposobu utrzymania się.

Wszakże wynagrodzenie to zależeć będzie na daniu w opiekę wziętemu pomocy stosownéj do osiągnienia sposobu do życia, nie nadwerężając umów szczególnych, akieby na przypadek takowy zawartemi były.

335. Opiekun dobrowolny, któryby jakimkolwiek

majątkiem wziętego w opiekę zarządzał, powinien w każdym przypadku zdawać rachunek z zarządzania swojego.

TYTUŁ IX.

O władzy rodzicielskiéj (1).

336. Dziecię w każdym wieku winno cześć i uszanowanie ojcu swemu i matce, i zostaje pod władzą swych rodziców aż do pełnoletności, albo usamowolnienia swego. — (K. K. G. i P. art. 1079 oraz 1084 i n.)

337. W ciągu pożycia małżeńskiego, oboje rodzice sprawują władzę rodzicielską; w razie jednak różności zdań, zdanie i wola ojca przeważa.

338. Dziecię nie może opuszczać domu rodzicielskiego bez pozwolenia rodziców, którzy mają prawo dziecię z domu ich uchodzące poszukiwać, i za pomocą władz krajowych odbierać.

339. Rodzice, mając powody nieukontentowania z postępków swych dzieci, mogą karcić je sposobem zdrowiu ich i postępowi w naukach nieszkodliwym. Rodzice jednak nadużywający swéj władzy sposobem zdrowiu dzieci szkodliwym, powinni być przez Sąd Ziemski (Trybunał Cywilny) przy zamkniętych drzwiach napomnieni, i na drogę łagodniejszego obchodzenia się naprowadzeni. Za powtórném wykroczeniem, a nawet w miarę obciążających okoliczności i grożącego niebezpieczeństwa, ma im być władza rodzicielska za pierwszém wykroczeniem przez wyrok Sądowy odjętą, a opieka nad dzieckiem lub dziećmi, komu

(1) Kiedy ustaje władza rodzicielska, wskazuje art. 31 w związku z art. 29 K. K. G. i P.

innemu, na koszt wykraczającego ojca lub matki, poruczoną (1).

340. W przypadku przekroczeń rodziców, w artykule poprzedzajacym wyrażonych, mocni są bliżsi krewni, Prokuratorowi Królewskiemu przy właściwym Sądzie Ziemskim (t. j. Trybunale Cywilnym) donieść.

Prokuratora Królewskiego obowiązkiem będzie, takowe doniesienie śledzić, dowody sprawdzić, i, ile można najprędzéj, Sądowi, albo potrzebę tłómaczenia się oskarżonego ojca lub matki, albo odrzucenie doniesienia, przy zamkniętych drzwiach przedstawić.

Jeżeli Sąd uzna potrzebę tłómaczenia się oskarżonego ojca lub matki, wezwie go do złożenia takowego osobiście, a po rozpoznaniu doniesienia i tłómaczenia, lub samego tylko doniesienia, jeżeli tłómaczenia nie daje—albo odrzuci doniesienie, albo oskarżonemu ojcu lub matce da napomnienie, albo nakoniec prześle akta Prokuratornwi Królewskiemu przy swym Sądzie, w celu zapozwania oskarżonego, a w razie potrzeby, przypozwania tego krewnego, który donosił i wprowadzenia przeciw oskarżonemu sprawy o pozbawienie władzy rodzicielskiéj. Sąd Ziemski (t. j. Trybunał Cywilny) wyda wyrok, z wolném, tak Prokuratorowi, jako i oskarżonemu ojcu i matce, do appellacyi odwołaniem się. Wszystko to przy zamkniętych drzwiach odbywać się będzie.

Wykonania wyroku Prokurator dopilnuje.

341. W czasie trwania małżeństwa ojciec jest rządcą majątku osobistego swych dzieci małoletnich. Winien ich zastępować we wszystkich czynnościach cywilnych. Jest

(1) Porównać art. 1084 i n. K. K. G. i P.—Art. 41 Ustawy Przechodniéj do tegoż Kodexu, z d. 11 Listopada 1847 r. (D. P. T. XL, str. 5,—57).

odpowiedzialnym i winien zdać sprawę co do własności ich majątku, a nawet, co do przychodów, tak dalece, jak dalece użytkowanie jemu nie służy. (K. K. G. i P. ar. 1083).

342. W ciągu małżeństwa ojciec, po rozwiązaniu onego przez śmierć, pozostały przy życiu ojciec lub matka, a po rozwiązaniu przez uznanie nieważności małżeństwa lub przez rozwód, albo po rozłączeniu co do stołu i łoża bez ograniczenia czasu, to z rodziców, któremu opieka zostanie poruczona, będą mieli użytkowanie majątku dzieci swoich dopóty, dopóki władza ich rodzicielska trwać będzie.

W przypadku bezwłasnowolności ojca, tudzież w razie pozbawienia go władzy ojcowskiéj, użytkowanie matce służy dopóty, dopóki władza jéj rodzicielska trwać będzie.

343. Ciężary użytkowania tego są następujące:

1° Wszystkie te, do których w ogóle użytkujący są obowiązani.

2° Żywienie, utrzymywanie i wychowanie dzieci, podług ich majątku.

3° Opłata czynszów, procentów od kapitałów i innych należności.

4° Koszta pogrzebowe i nakłady na ostatnią chorobę tego, po którym dziecię spadek odziedziczyło.

344. Użytkowanie takowe nie może się rozciągać do majątku dzieci, przez ich oddzielną pracę i przemysł nabytego, ani do danego lub testamentem zapisanego pod wyraźnym warunkiem, że ojciec ich i matka nie mają z niego użytkować.

TYTUŁ X.

O małoletności, opiece nad małoletniemi, i usamowolnieniu.

DZIAŁ I.

O małoletności

345. Małoletnim jest każda osoba, która jeszcze nie ma skończonych lat dwadzieścia jeden.

346. Gdy opieka nad małoletnim podług przepisów następnego Działu urządzoną jeszcze nie została, a zachodzą okoliczności, rychłego zaradzenia wymagające, w takim razie, dla ocalenia praw nieletniego i ochronienia od szkód majątku jego, Sąd, na żądanie krewnych, albo innych stron interessowanych, albo na wniosek Prokuratora Królewskiego, środki zaradcze w myśl art. 36, 37 i 38 postanowi.

DZIAŁ II.

O opiece nad dziećmi prawemi.

347. Opieka dobrowolna wyłącza wszelką inną opiekę, którąby nad przyjętym w opiekę dobrowolną była urządzoną, lub urządzoną być miała; lecz w takim razie oprócz szczególnych w Tytule VIII, Dziale II, przepisów, stosować się mają do niéj ogólne Tytułu niniejszego prawidła.

ODDZIAŁ 1.

O opiece ojca lub matki.

348. W czasie trwającego małżeństwa, gdy ojciec

jest bezwłasnowolnym, za znikłego uznanym, albo w używaniu praw cywilnych zawieszonym, opieka nad małoletniemi, a nie usamowolnionemi dziećmi, należy samém przez się prawem do matki.

349. Po rozwiązaniu małżeństwa przez śmierć jednego z małżonków, opieka nad dziećmi małoletniemi, a nieusamowolnionemi, należy,samém przez się prawem, do pozostałego przy życiu ojca lub matki.

350. Może jednak ojciec pozostałéj przy życiu matce i opiekunce wyznaczyć jednego lub więcéj *doradców*, którego lub których matka w czynnościach opieki radzić się powinna. Jeżeli ojciec wyszczególnia czyny, do których doradcę lub doradców przeznacza, opiekunka będzie mocną, inne przedsiębrać, nie zasięgając ich zdania.

351. Takowe doradcy lub doradców mianowanie nie będzie mogło nastąpić, jak tylko:

1° Przez akt ostatniéj woli, albo

2° Przez akt przed którymkolwiek Sądem lub Urzędem w przytomności dwóch świadków zeznany.

352. Jeżeli, w czasie śmierci męża, żona jest brzemienną, mianowany będzie przez radę familijną *kurator z powodu ciąży.* (1).

Gdy żona, czując się brzemienną, zaniedbała żądać zwołania w powyższym celu rady familijnéj, będzie mogła być usuniętą od opieki nad dziecięciem, gdy się toż urodzi.

353. Kurator winien czuwać nad utrzymaniem w całości spadku lub takiéj jego części, jakaby na oczekiwane dziecko przypadała. Z urodzeniem dziecka matka staje się opiekunką, a kurator będzie z prawa opiekunem jego przydanym.

(1) Kto niemoże być kuratorem, wskazuje art. 46 K. K. G. i P.

354. W przypadku rozwiązania małżeństwa przez rozwód, albo rozłączenia małżonków co do stołu i łoża na czas nieograniczony, ojciec, gdy jest stroną niewinną, staje się samém przez się prawem opiekunem dzieci małoletnich a nieusamowolnionych, bez różnicy czyli matka również jest niewinną czyli téż winną. Gdy ojciec uznany jest za stronę winną, a matka za niewinną, matka samém przez się prawem staje się opiekunką. Gdy oboje małżonkowie są winnemi, rada familijna względem opieki nad małoletniemi dziećmi postanowi.

355. Gdy ojciec, po rozwodzie albo rozłączeniu na czas nieograniczony opiekę mający, umiera, albo opiekunem być nie może, matka,jeżeli była stroną niewinną, staje się samém przez się prawem opiekunką; w przeciwnym zaś razie, opieka z prawa do niéj nienależy.

356. Jeżeli małżeństwo za nieważne uznane zostało, opieka nad małoletniemi a nieusamowolnionemi dziećmi należy z prawa do tego z rodziców, które w dobréj wierze małżeństwo zawarło, a jeżeli oboje w dobréj wierze byli,—do ojca; po śmierci zaś jego,albo gdyby opiekunem być nie mógł,—do matki. Jeżeli zaś oboje byli w złéj wierze, opieka z prawa do żadnego z nich nie należy.

357. Jeżeli, w chwili wyrzeczonego rozwodu, albo rozłączenia na czas nieograniczony, albo uznania małżeństwa za nieważne, żona jest brzemienną, a mąż przed jéj rozwiązaniem umiera, mianowany będzie przez radę familijną *kurator z powodu ciąży.* Żona, pod rygorem art. 352, obowiązana żądać zwołania rady familijnéj, w celu mianowania kuratora, a z urodzeniem dziecka matka staje się samém przez się prawem opiekunką, jeżeli podług art. 355 i 356 opieka do niéj należy.

358. Matka w którymkolwiek przypadku do opieki nad małoletniemi dziećmi w małżeństwie spłodzonemi

powołana, może się od przyjęcia jéj wymówić, jednak powinna dopóty pełnić obowiązki opieki, dopóki takowéj inny opiekun nie obejmie.

359. Nad dziećmi przez postanowienie Królewskie uprawnionemi należy opieka do ojca, który takowego uprawnienia domagał się, a jeżeli oboje rodzice tegoż uprawnienia żądali, także do ojca, a po śmierci jego, albo gdyby opiekunem być nie mógł, do matki.

360. Ojciec opiekę sprawujący może matce, do któréj po śmierci jego taż opieka należy, mianować *doradcę* albo *doradców do czynności opiekuńczych*, tak jak to ojcu w małżeństwie żyjącemu, w art. 350 i 351 jest dozwolone

361. Jeżeli matka opiekunka chce iść za mąż, powinna przed zawarciem ślubów małżeńskich żądać zwołania rady familijnéj, która postanowi, czyli opieka przy niéj ma pozostać.

Gdyby tego zaniedbała, utraci opiekę samém przez się prawem, a nowy jéj mąż solidarnie będzie odpowiedzialnym za wszelkie wypadki z opieki, którą żona nieprawnie zachowała.

362. Gdy zwołana rada familijna utrzyma matkę przy opiece lub ją do niéj przywróci, winna jéj dodać koniecznie nowego jéj męża za współopiekuna, który ze sprawowania opieki od czasu zawartego małżeństwa stanie się z żoną swą solidarnie odpowiedzialnym.

363. Komukolwiek opieka nad dziećmi będzie poruczoną, ojciec lub matka od opieki wyłączeni, również i matka od opieki wymawiająca się, nie tracą prawa wglądania w utrzymywanie i wychowanie swych dzieci.

ODDZIAŁ 2.

O opiece nadanéj przez ojca lub matkę.

364. Ojcu tylko i matce służy prawo obrania na przypadek swéj śmierci opiekuna dla swych dzieci, jeżeli drugie z rodziców przy życiu nie zostaje, albo podług prawa do sprawowania opieki jest niezdolne.

Nadto prawo to służy ojcu na przypadek, jeżeliby matka opieki po jego śmierci przyjąć nie chciała. To jednak z rodziców któreby od opieki było wyłączone, i matka którąby się od opieki wymówiła, opiekuna dla swych dzieci obierać nie mogą.

365. Obranie opiekuna nie może nastąpić, jak tylko podług form w art. 351 przepisanych, a nadto z wyjątkami i ograniczeniami następującemi:

366. Gdy wybór opiekuna przez jedno z rodziców dlatego nastąpił, że pozostające przy życiu drugie znajduje się w stanie bezwłasnowolności, lub że jest w prawach cywilnych zawieszone, albo że zaginęło, skutki takowego rozporządzenia ustają z ustaniem przyczyny, która pozostałego przy życiu ojca lub matkę od opieki wyłączyła.

367. Jeżeli matka, która, idąc za mąż, przy opiece utrzymaną lub do niéj przywróconą była, opiekuna dla dzieci przed témże małżeństwem spłodzonych wybiera, wybór takowy staje się wtenczas dopiero ważnym, gdy przez radę familijną potwierdzonym zostanie.

Matka, która, idąc za mąż, nie była przy opiece utrzymaną, ani do niéj przywróconą, nie może opiekuna dla dzieci przed témże zamęściem spłodzonych obierać.

368. Opiekun przez ojca lub matkę obrany, nie jest obowiązany przyjąć opieki, jeżeli nie jest z rzędu tych osób, któreby rada familijna, gdyby takowego szczegól-

nego wyboru nie było, do przyjęcia téjże opieki zobowiązać mogła.

ODDZIAŁ III.

O opiece wstępnych.

369. Gdyby, podług przepisów powyższych Oddziałów, opieka nie była ani przy ojcu lub matce, ani przy obranym przez nich opiekunie, wtenczas należy z prawa do dziada z ojca, gdyby zaś tego, nie było, lub się od opieki prawnie wymówił, albo jéj sprawować nie mógł, do dziada z matki, a w braku tego, do dalszych wstępnych, między któremi wstępni z linii ojcowskiéj mają pierwszeństwo przed wstępnemi z linii macierzyńskiéj w równym stopniu.

370. Gdyby dziada z ojca, i dziada z matki nie było, lub się ciż od opieki prawnie wymówili, albo jéj sprawować nie mogli, a znajdowali się dwaj wyższego stopnia wstępni z linii ojcowskiéj małoletniego, opieka należy z prawa do dziada ojcowskiego ojca małoletniego.

371. Jeżeli takiż sam zbieg między dwoma pradziadami w linii macierzyńskiéj zachodzi, mianowanie nastąpi przez radę familijną, która jednak koniecznie jednego z tych dwóch wstępnych obrać powinna.

ODDZIAŁ IV.

O opiece nadanéj przez radę familijną.

372. Gdy dziecię małoletnie nieusamowolnione pozostaje bez ojca i matki, bez opiekuna przez ojca lub matkę obranego, i bez wstępnych płci męzkiéj; również gdy osoby dopiero wyrażone znajdują się w przypadku

wyłączenia od opieki, albo prawnego wymówienia się, mianowany będzie *opiekun* przez radę familijną (1).

373. Rada familijna zwołaną będzie przez Sąd miejsca gdzie małoletni przed urządzeniem opieki ostatnie miał zamieszkanie, na żądanie i dopilnowanie krewnych małoletniego, jego wierzycieli, lub innych stron interessowanych, a nawet i z urzędu bez takowego żądania; każdy jest mocen zawiadomić Sąd o zdarzeniach, urządzenia opieki wymagających (2).

374. Jeżeli do małoletniego nie należy majątek nieruchomy ziemski, prawem własności albo zastawu, ani dzierżawa dóbr ziemskich lub folwarku, rada familijna zwołaną będzie po miastach przez miejscowego Prezydenta lub Burmistrza, a po wsiach przez miejscowego Wójta (3).

---

(1) Kto nie może być opiekunem, wskazuje art. 54 K. K. G. i P.

(2) Sądy Pokoju nie powinny odbywać u siebie obrad w opiekach, które, z przepisu art. 373 K. C. P. do juryzdykcyi ich nie należą, a Trybunały o dostrzeżonych w tym względzie uchybieniach natychmiast Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości donosić są w obowiązku.

(K. R. S. d. 30 Listopada (12 Grudnia) 1842 r. N.14196).

(3) Co do opiek, o ile nie są urządzone w Sądach Pokoju, istnieją poniżéj wymienione objaśnienia, jako to:

a) W zadość uczynieniu art. 374, 376, 426 i 427 K. C. P. oraz wszystkim artykułom przepisującym sposób dozorowania opiek osób uboższych, a odnoszącym się do Prezydentów, Burmistrzów i Wójtów, Rada Administracyjna na posiedzeniu z d. 5 Sierpnia 1826 r. (D. P. T. XI, str 343) postanowiła:

Art. 1. Obowiązki dozorowania opiek uboższych, prawem sejmowém z d. 13 Czerwca 1825 r. wogólności na Prezydentów włożone, wykonywane będą w mieście sto-

Gdy się z inwentarza majątku okaże, iż massa czynna majątku wynosi dziesięć tysięcy złotych, albo czyni pięć-

---

łecznem Warszawie, w zastępstwie Prezydenta, — przez Kommissarzy Cyrkułowych i Burmistrza miasta Pragi. — (Ten ostatni obecnie również jest Kommissarzem Cyrkułowym).

Art. 2. Każdy z Kommissarzy Cyrkułowych i Burmistrz miasta Pragi, w swoim respective cyrkule, zwoływać będzie rady familijne, onymże przewodniczyć, spisywać inwentarze i inne załatwiać opiekuńcze czynności, z tą władzą, jaką prawo sejmowe Prezydentom i Burmistrzom miast innych nadaje.

b) K. R. S, pod d. 6 Lutego 1833 r. N. 10638 wydała okólnik do Prezydentów, Kommissarzy Cyrknlowych w Warszawie, Burmistrzów i Wójtów, polecając im stosować się ściśle do przepisów prawa, a między temi do art. 374, 426, 427 i 428 K. C. P., w których oznaczone są przypadki i zastrzeżenia, pod jakiemi opieczętowaniem, inwentaryzacyą i sprzedażą rzeczy nieruchomych, według Kodexu Postępowania Sądowego, zajmować się mają: przytém zastrzegła, iż wszelkie z ich strony przestąpienie zakresu przyznanych im w Kodexie Cywilnym Polskim attrybucyj, oprócz odpowiedzialności stronom prywatnym za szkody, ściągnie na winnych odpowiedzialność urzędową za nadużycie władzy.

O rozporządzeniu tém K. R. S. W. i D. pod d. 25 Lutego 1833 r. N. $^{2941}/_{4011}$ władze Administracyjne, a K. R. S. pod d. 16 Marca t. r. N. 2357 Władze Sądowe zawiadomiła.

c) Urzędnicy Administracyjni, na mocy prawa cywilnego z r. 1825 niektóre attrybucye Sądowe wykonywający, co do uchybień z niewypełnienia przepisów prawa, przy wykonywaniu tychże czynności wypływających, tak jak i inni Urzędnicy sądowi kontrolli i karom tych respective Trybunałów Cywilnych, w których juryzdykcyi urzędują, ulegać mają.

(K. R. S. W. i D. d. $^{3}/_{11}$ Marca 1835 r. N. $^{2438}/_{5294}$ i K. R. S. d. $^{16}/_{28}$ t. m. i r. N. 2493).

d) Wreszcie kwalifikowanie Wójtów i innych Urzędników administracyjnych do odpowiedzialności za zboczenia w czynnościach sądowych dopuszczone, tylko przez Kommissyę

set złotych rocznego dochodu, Prezydent, Burmistrz lub Wójt winien zaraz uwiadomić Sąd właściwy, który radę familijną zwoła w celu urządzenia opieki podług przepisów Sądom służących.

375. Rada familijna złożona będzie, nie rachując Sędziego, z sześciu krewnych lub powinowatych, wezwać się mających w okręgu Sądu, w którym się opieka urządza, w połowie z strony ojcowskiéj, a w połowie z strony macierzyńskiéj, według porządku bliższości w każdéj linii.

Krewny będzie miał pierwszeństwo przed powinowatym tegoż samego stopnia, a między krewnemi lub między powinowatemi jednego stopnia, starszy wiekiem — przed młodszym.

Bliższy co do stopnia krewny lub powinowaty, chociażby czasowo tylko w okręgu Sądowym obecny, albo dobrowolnie przez pełnomocnika stawający, wyłącza w każdym razie dalszych co do stopnia, chociażby stale w tym okręgu zamieszkałych krewnych.

376. W przypadkach gdzie zwołanie rad familijnych należy do Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, wzywać będzie Prezydent lub Burmistrz krewnych i powinowatych znajdujących się w okręgu miasta, a Wójt — krewnych i powinowatych znajdujących się w okręgu Gminy wiejskiéj (1).

Rządową Spraw Wewnętrznych i Duchownych następować winno, a Sądy, za powzięciem o podobnych uchybieniach wiadomości, przedewszystkiém do téjże Kommissyi o decyzyę kwalifikacyjną odnosić się są w obowiązku.

(R. A. d. $^{11}/_{23}$ Grudnia 1847 r. N. 18573 i K. R. S. d. $^{10}/_{22}$ Marca 1848 r. N. 21277).

(1) Porównać przypiski zamieszczone wyżej w odsyłaczu do art. 374 K. C. P. (str. 229 i n. niniejszego dzieła).

377. Tylko bracia rodzeni małoletniego, i mężowie żyjących siostr rodzonych nie są wyłączeni przez ograniczenie liczby, w art. 375 postanowionéj.

Jeżeli ich jest sześciu albo i więcéj, wszyscy będą członkami rady familijnéj, którą składać będą sami z wstępnemi płci żeńskiéj w stanie wdowieńskim żyjącemi, i z wstępnemi płci męzkiéj nawet od opieki ważnie wymówionemi. Jeżeli zaś w mniejszéj są liczbie, przywołanemi będą do uzupełnienia rady inni krewni lub powinowaci, a to według porządku art. 375 ustanowionego.

378. Gdy krewni lub powinowaci jednéj lub drugiéj linii nie znajdują się w liczbie dostatecznéj w okręgu Sądu, wezwanemi będą przez Sąd wstępni, bracia rodzeni albo przyrodni, mężowie siostr rodzonych albo przyrodnich żyjących, stryjowie lub wujowie rodzeni, bracia stryjeczno-wujeczno lub cioteczno rodzeni, w okręgu innego Sądu zamieszkali, z zachowaniem przepisów art. 375. Gdyby zaś krewni lub powinowaci w stopniach wyrażonych z pobytu niewiadomi byli lub za granicą kraju mieszkali, lub gdyby się od stawienia, dla odległości miejsca lub z innych prawnych powodów, wymówili, Sąd wezwie, albo dalszych co do stopnia krewnych lub powinowatych z okręgu obcego, albo z swego okręgu obywateli, o których wiadomo, że mieli z ojcem lub matką małoletniego ciągłe przyjaźni związki.

379. W niedostatku krewnych i powinowatych w okręgu miasta i gminy wiejskiéj, Prezydent, Burmistrz lub Wójt nie są obowiązanemi wzywać odległéj mieszkających, wyjąwszy gdyby zachodziło o to żądanie stron interessowanych. Jeżeli nie zajdzie przypadek przywołania odległéj mieszkających, Prezydent, Burmistrz lub Wójt wezwą do składu rady familijnéj, po miastach — właścicieli domów, po wsiach—gospodarzy rolników swego okręgu, dając pierwszeństwo tym, o których wiadomo, że z ojcem lub matką małoletniego w ciągłych przyjaźni związkach zostawali.

380. Chociażby nawet znajdowała się w okręgu Sądu dostateczna liczba krewnych lub powinowatych, Sąd będzie mógł pozwolić na przywołanie krewnych lub powinowatych w jakiejkolwiek odległości zamieszkałych, a co do stopnia bliższych, albo nawet w tychże samych stopniach, w jakich są krewni lub powinowaci obecni; w takim jednak razie powinno nastąpić wyłączenie niektórych obecnych, tak aby nigdy liczba powyższemi artykułami oznaczona przewyższoną nie była.

381. Termin do stawienia się oznaczony będzie przez Sąd na dzień pewny w tym sposobie, żeby między wręczeniem wezwania, a dniem oznaczonym do zgromadzenia się rady, wolnych dni było przynajmniéj trzy, gdy wszystkie strony przywołać się mające mieszkają w odległości dwóch mil. W każdym zaś razie, gdyby pomiędzy stronami przywołać się mającemi, znajdowały się odległéj zamieszkałe, termin wyznaczony będzie tak, żeby, prócz powyższych trzech dni wolnych, każdy odległéj mieszkający miał jeszcze przynajmniéj dzień jeden na każde trzy mile odległości. Prezydent, Burmistrz lub Wójt, jeżeli nie wezwą strony odległéj zamieszkałéj, mogą stronom w miejscu będącym naznaczyć termin krótszy do stawienia się.

382. Krewni, powinowaci albo przyjaciele, tym sposobem przywołani, obowiązani będą stawić się osobiście albo przez pełnomocników szczególnych.

Członek rady familijnéj nie może być pełnomocnikiem drugiego członka, a pełnomocnik jednę tylko osobę zastępować może.

383. Każdy krewny, powinowaty lub przyjaciel przywołany, który nie stawi się, nie dając prawnego powodu

do wymówienia się, podpadnie karze pieniężnéj, która wyrzeczona będzie bez appellacyi przez Prezydującego w radzie familijnéj Sędziego w ilości złotych polskich 50, a przez Prezydenta, Burmistrza lub Wójta w ilości 2 złotych polskich przenosić nie mogącéj.

384. Jeżeli dany powód wymówienia się jest dostatecznym, a wypada, albo czekać członka nieobecnego, albo w miejsce jego wyznaczyć kogo innego, w takim przypadku, jako téż w każdym innym, w którym interes małoletniego zdawać się będzie tego wymagać, Prezydujący Sędzia, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, będzie mógł odroczyć posiedzenie, albo je przedłużyć.

385. Posiedzenie takowe odbywać się będzie z prawa w miejscu posiedzeń Sądu, Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, radę familijną zwołujących, chybaby ciż inne miejsce wyznaczyli. Obecność pięciu przynajmniéj z przywołanych członków potrzebną będzie, aby obrady przedsięwzięte być mogły.

386. Na radzie familijnéj prezydować będzie Sędzia, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, do których należało zwołanie rady familijnéj, z głosem stanowczym, i w przypadku równości zdań — przeważającym.

387. Mianowany opiekunem działać i zarządzać będzie jako opiekun, od dnia swego mianowania, jeżeli takowe w jego obecności nastąpiło, a w przeciwnym razie od dnia, w którym mu toż mianowanie oznajmione zostało.

388. Gdy małoletniemu, względem którego zwoływanie rady familijnéj do Prezydenta, Burmistrza lub Wójta należało, przybędzie majątek nieruchomy ziemski, prawem własności lub zastawy, albo dzierżawa dóbr ziemskich lub folwarku, albo nakoniec majątek, któryby z dawnym połączony dziesięć tysięcy złotych wynosił, lub pięćset złotych dochodu rocznego czynił, wtedy powinna być zwołana przez Sąd rada familijna, i podług przepisów Sądom służących urządzona opieka, która do dawnego i do przybyłego majątku rozciągać się będzie.

ODDZIAŁ V.

O opiekunie przydanym.

389. W każdéj opiece mianowanym będzie przez radę familijną *opiekun przydany*. Obowiązkiem jego będzie działać dla dobra małoletniego w każdym razie, gdy interes małoletniego znajduje się w sprzeczności z interessem opiekuna (1).

390. Opiekun przydany winien nadto donosić radzie familijnéj o wszelkich tych działaniach opiekuna, z którychby szkodliwe dla małoletniego skutki dostrzedz, lub przewidzieć się dały.

391. Skoro sprawowanie opieki przypadnie na osobę z rzędu wyliczonych w Oddziałach 1, 2, 3 niniejszego Działu, opiekun takowy przed zaczęciem urzędowania swego powinien, w celu mianowania opiekuna przydanego, wyjednać zwołanie rady familijnéj, stosownie do przepisów Oddziału 4 złożyć się mającéj.—(ar. 372—388).

Gdyby się przed dopełnieniem téj formalności mięszał w sprawowanie opieki, rada familijna, bądź na żądanie krewnych lub powinowatych, wierzycieli, lub innych stron interessowanych, bądź z urzędu przez Sąd, Prezydenta, Burmistrza, lub Wójta zwołana, będzie mogła, jeżeli z strony opiekuna zachodzi podstęp, odjąć mu

(1) Kto nie może być opiekunem, wskazuje art. 54 K. K. G. i P.

opiekę, zachowując wynagrodzenie małoletniemu należące.

392. W innych opiekach mianowanie opiekuna przydanego, nastąpi bezpośrednio po mianowaniu opiekuna.

393. Gdy miejsce opiekuna przydanego, z powodu jego śmierci lub innym sposobem, zawakuje, opiekun główny będzie obowiązany bez zwłoki postarać się o zwołanie rady familijnéj w celu mianowania nowego opiekuna przydanego.

394. W żadnym przypadku opiekun kreskować nie może na opiekuna przydanego.

Opiekun przydany wybrany będzie z téj linii, do któréj opiekun nie należy, wyjąwszy gdy są bracia rodzeni.

395. Opiekun przydany nie będzie zastępował z prawa opiekuna, gdy opieka zawakuje, albo z powodu nieobecności opuszczoną zostanie; lecz w takowém zdarzeniu obowiązanym będzie domagać się mianowania nowego opiekuna, pod karą wynagrodzenia szkód i straconych korzyści, któreby dla małoletniego ztąd wyniknąć mogły.

W każdym razie, gdy nowy opiekun wstępuje z prawa w swe obowiązki, lub gdy obranym zostanie, nowy wybór opiekuna przydanego nastąpić powinien.

396. Obowiązki opiekuna przydanego kończą się z ustaniem opieki.

397. Przepisy w Oddziale 6 i 7 niniejszego Działu zawarte, stosują się i do opiekunów przydanych.

Lecz opiekun nie będzie mógł domagać się złożenia opiekuna przydanego, ani kreskować w radzie familijnéj na ten cel zwołanéj.

ODDZIAŁ VI.

O przyczynach uwalniających od opieki.

398. Może się wymówić od opieki, oprócz nad własnemi dziećmi i dalszemi zstępnemi, każdy sprawujący urząd publiczny, jeżeli stałe zamieszkanie jego, do urzędu tegoż przywiązane, w innym jest powiecie (obecnie *okręgu*), nie w tym gdzie opieka się urządza.

399. Również mogą się wymówić od opieki, wyjąwszy nad własnemi dziećmi albo dalszemi zstępnemi:

Wojskowi w czynnéj służbie zostający;

Każdy, który z polecenia Rządowego za granicę jest wysłany.

400. Osoby w poprzedzających artykułach wymienione, jeżeli mimo sprawowania urzędu, służby, lub polecenia, od przyjęcia opieki wymawiających, opiekę takową przyjęły, nie mogą się od niéj z téjże saméj przyczyny wymówić.

401. Przeciwnie ci, którymby namienione urzędy, służba, albo polecenie powierzone były po przyjęciu i sprawowaniu opieki, jeżeli jéj daléj sprawować nie chcą, mogą w przeciągu miesiąca domagać się zwołania rady familijnéj, aby ta przystąpiła do zapełnienia miejsca opiekuna.

Jeżeli, po zakończoném urzędowaniu, służbie lub poleceniu, nowy opiekun żąda być uwolnionym, lub téż dawny do opieki przywróconym, może mu być takowa przez radę familijną napowrót oddana.

402. Każdy nie krewny, ani powinowaty, w tym tylko razie do przyjęcia opieki przymuszony być może, gdy w okręgu Sądu, w którym się taż opieka urządza, albo w odległości mil ośmiu od miejsca jéj urządzenia, choćby

za okręgiem Sądu, nie znajdują się krewni, ani powinowaci, do sprawowania opieki zdolni, i prawnie niewymówieni.

403. W przypadku mianowania opiekuna dla małoletnich w art. 374 wymienionych, każdy, nie będący krewnym, ani powinowatym, w tym tylko razie do przyjęcia opieki zniewolonym być może, gdy w odległości mil dwóch od miejsca urządzenia opieki nie znajdują się krewni i powinowaci do sprawowania opieki zdolni i prawnie niewymówieni.

Również wymówić się może opiekun od dalszego sprawowania przyjętéj już opieki, gdy się o mil dwie od miejsca jéj urządzenia przenosi.

404. Niewiasta, będąc jako wstępna przez radę familijną mianowana opiekunką, może się od opieki wymówić.

405. Każda osoba, lat sześćdziesiąt pięć skończonych mająca, może się od przyjęcia wszelkiéj opieki wymówić. Kto zaś przed takowym wiekiem został opiekunem, może, skończywszy lat siedmdziesiąt, żądać uwolnienia siebie od niéj.

406. Każda osoba ciężką słabością dotknięta, gdy takową dostatecznie udowodni, wolną jest od wszelkiéj opieki. Może nawet żądać uwolnienia siebie od niéj, gdy po jéj objęciu słabość takowa nastąpiła.

407. Dwie opieki uwalniają każdego od przyjęcia trzeciéj.

Małżonek lub ojciec sprawujący już jednę opiekę, nie może być znaglonym do przyjęcia drugiéj, wyjąwszy opieki nad własnemi dziećmi.

408. Mający pięcioro dzieci prawych, mogą się wymówić od przyjęcia wszelkiéj opieki, wyjąwszy nad temiż dziećmi.

Dzieci, które z powodu służby wojskowéj krajowéj życie utraciły, będą zawsze, gdy idzie o uwolnienie się od opieki, równie z żyjącemi policzone.

Inne dzieci zmarłe wtenczas tylko liczyć się będą, gdy żyją dzieci po nich pozostałe.

Dzieci poczęte uważane będą za żyjące.

409. Przybycie dzieci w ciągu opieki nie upoważnia do jéj złożenia.

410. Powołany przez prawo do sprawowania opieki, albo przez ojca lub matkę obrany, obowiązanym jest przed przyjęciem wyraźném opieki lub mięszaniem się w jéj sprawowanie,— mianowany zaś przez radę familijną, jeżeli jest osobiście obecny uchwale opiekę mu nadającéj, powinien natychmiast przedstawić powody wymówienia się, które rada familijna rozważy; z wszelkiemi późniejszemi przełożeniami wprost usuniętym będzie.

411. Jeżeli mianowany opiekun nie był osobiście obecnym uchwale opiekę mu nadającéj, może domagać się zwołania rady familijnéj, aby ta powody jego wymówienia się rozważyła.

Uskutecznić to powinien w przeciągu trzech dni od wręczonego mu oznajmienia o mianowaniu go opiekunem, który to przeciąg czasu powiększonym będzie o dzień jeden na każde trzy mile odległości zamieszkania jego od miejsca, w którém się opieka urządza; po upłynieniu tego czasu już słuchanym być nie ma.

412. Jeżeli wymówienie się odrzucone zostało, może się udać do Sądu o uzyskanie uwolnienia, lecz obowiązanym będzie zarządzać tymczasowo, przez ciąg trwającego sporu.

413. Jeżeli pozyska uwolnienie od opieki, ci, którzy wymówienie się jego odrzucili, mogą być na koszta prawne skazani.

Jeżeli zaś w sporze upadnie, sam też koszta poniesie.

ODDZIAŁ VII.

O niezdolności, o wyłączeniach i złożeniu z opieki.

414. Nie mogą być opiekunami ani członkami rady familijnéj:

1° Małoletni, wyjąwszy ojca i matkę;

2° Pozbawieni własnéj woli z powodu niedołężności, pomięszania zmysłów lub szaleństwa;

3° Niewiasty, wyjąwszy matkę i wstępne w stanie wdowieńskim żyjące, i opiekunkę dobrowolną;

4° Osoby ślubom zakonnym poświęcone;

5° Cudzoziemcy w opiekach nad małoletniemi Polakami, jeżeli nie zachodzą okoliczności art. 11 i 12 niniejszego Kodexu objęte;

6° Niechrześcianie nad chrześcianami;

7° Wszyscy ci, którzy sami, albo których wstępni, zstępni, lub małżonek, mają z małoletnim sprawę, przez którą stan tegoż małoletniego, jego majątek cały, lub w znacznéj części, jest zagrożony (1).

415. Pozbawienie własnéj woli i zawieszenie w używaniu praw cywilnych w skutku kar sądowych stosownie do artykułów 21, 23, 25, pociąga za sobą samém przez się prawem wyłączenie od opieki, i złożenie z niéj, jeżeli wprzód sprawowaną była, z wyjątkiem jednak w art. 25 postanowionym (2).

---

(1) Podług art. 45 *Ustawy dla Kościoła Ewangelicko-Augsburgskiego w Królestwie Polskiém*, w dniu $^{8}/_{20}$ Lutego 1849 r. Najwyżéj zatwierdzonéj, (D. P. T. XLII, str. 11): »Duchowni wyznania Ewangelickiego lub Reformowanego nie mogą być opiekunami lub kuratorami, bez dozwolenia Konsystorza.«

(2) Kto oprócz tego nie może być opiekunem, wskazują art. 46 i 54 K. K. G. i P. Nadto porównać art. 2 Postanowienia Rady Administracyjnéj z d. $^{3}/_{14}$ Kwietnia 1835 r. które zamieszczone jest wyżéj w Tomie I na str. 97 i n. niniejszego dzieła.

416. Wyłączeni także są od opieki, a nawet podlegają złożeniu, gdy ją sprawują:

1° Ludzie znani z bezrządu co do majątku, lub ze złych obyczajów.

2° Ci, którzyby w sprawowaniu opieki okazali niezdatność, albo nierzetelność.

417. Kto jest wyłączony od opieki, albo z niéj złożony, ten członkiem rady familijnéj być nie może.

418. Ile razy zachodzi potrzeba uznania niezdolności opiekuna, albo złożenia go z opieki, wyrzecze w téj mierze rada familijna zwołana, bądź na domaganie się opiekuna przydanego, bądź z urzędu przez Sąd, Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, do których zwołanie należy. Sąd, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, nie mogą odmówić takowego zwołania, gdy wyraźnie jest żądane przez opiekuna przydanego, albo przez jednego lub więcéj krewnych lub powinowatych małoletniego aż do czwartego stopnia włącznie.

419. Wszelka uchwała rady familijnéj, która wyrzecze niezdolność, wyłączenie lub złożenie opiekuna, powinna zawierać powody, i nie może nastąpić, jak tylko po wysłuchaniu lub przywołaniu opiekuna.

420. Jeżeli opiekun na uchwale rady familijnéj wyraźnie przestaje, o czém w protokule wzmianka uczynioną będzie, lub jeżeli od dnia ogłoszenia uchwały obecnemu, a wręczenia jéj nieobecnemu, przez dni trzy, dodając dzień jeden na każde trzy mile odległości zamieszkania jego od zamieszkania przydanego opiekuna, do Sądu nie odwołuje się, nowy opiekun przystąpi natychmiast do urzędowania swego. Jeżeli zaszło odwołanie, opiekun przydany popierać będzie potwierdzenie uchwały w Sądzie, który w téj mierze z wolną appellacyą zawyrokuje.

Może nawet sam opiekun, za niezdolnego uznany, wyłączony albo złożony, pozwać opiekuna przydanego o utrzymanie siebie przy opiece.

421. Krewni lub powinowaci, którzy żądali zwołania rady familijnéj, mogą wchodzić do téj sprawy, a postępowanie w niéj zachowane będzie takie, jakie jest dla spraw pośpiechu wymagających przepisane.

ODDZIAŁ VIII.

O zarządzaniu opiekuna.

422. Opiekun staranie mieć będzie o osobie małoletniego, zastąpi go we wszelkich czynnościach cywilnych, wyjąwszy te, które podług prawa osobiście odbytemi być powinny, lub które samemu małoletniemu przez prawo są dozwolone, i zarządzać powinien majątkiem małoletniego jako dobry ojciec familii.

423. Prawo karności, rodzicom podług art. 339 (*a*) służące, rozciąga się i do opiekuna, z tém jednak ograniczeniem, iż opiekun, nie będący wstępnym, a znajdujący potrzebę surowszego skarcenia domowego, winien jest radzie familijnéj postępki małoletniego i potrzebę surowszych środków przedstawić, która władzę rodzicielską w całéj rozciągłości zastąpić i środki skarcenia przepisać jest mocną.

424. Opiekun nie może kupować własności małoletniego, ani jéj brać w dzierżawę, albo najem, chybaby rada familijna upoważniła opiekuna przydanego do zawarcia z nim kontraktu dzierżawy, albo najmu, ani przyjmować ustąpienia jakiegokolwiek prawa albo wierzytelności przeciw zostającemu pod opieką jego.

Jednak opiekun będący wstępnym małoletniego, może na publicznéj licytacyi kupować własności.

(*a*) W texcie zamieszczonym w Tomie X. Dz. Pr. przez pomyłkę wydrukowany jest art. 340.

425. Opiekun obowiązany żądać bez zwłoki przyłożenia pieczęci do spadku, który się na rzecz małoletniego otwiera, jeżeli takowe jeszcze przyłożone niebyły, wyjąwszy, gdy spadek znajduje się w posiadaniu którego z rodziców małoletniego.

426. Prezydent, Burmistrz lub Wójt powinni, w przypadkach, w których zwołanie rady familijnéj do nich należy, z chwilą powziętéj wiadomości o otwarciu w ich okręgu spadku, udać się z przybraniem dwóch świadków na miejsce, spisać wszelkie ruchomości, i takowe zabezpieczyć, wyjąwszy gdyby spadek znajdował się w posiadaniu którego z rodziców małoletniego.

Na świadków wezwanemi być powinni, opiekun główny i opiekun przydany, jeżeli opieka już istnieje, i ci w miejscu się znajdują; gdy zaś ich nie masz, wezwanemi być powinni miejscowi krewni i powinowaci, a gdyby i tych nie było, — po wsiach gospodarze rolnicy, — po miastach właściciele domów. — (K. K. G. i P. art. 46).

Prezydent, Burmistrz lub Wójt, może przystąpić do opieczętowania wszystkich lub niektórych ruchomości, gdy tego uzna potrzebę; powinien zaś uskutecznić toż opieczętowanie, gdy tego żądać będą opiekun główny lub opiekun przydany, albo który z krewnych lub powinowatych, albo inne interessowane osoby (1).

(1) W uzupełnieniu tego przepisu:

a) Porównać przypiski będące w odsyłaczu do art. 374 K. C. P. (T. I. str. 229 niniejszego dzieła).

b) Kommissya Rządowa Sprawiedliwości, w zamiarze bliższego nadzoru nad czynnościami Burmistrzów i Wójtów Gmin, o ile ci prawem z r. 1825 do załatwiania niektórych czynności sądowych są upoważnieni, pod d. $^{11}/_{23}$ Lutego r. 1848 N. 19878 poleciła Prezesom Trybunałów, ażeby od wszystkich Burmistrzów i Wójtów gmin, w juryzdykcyi właściwego Trybunału urzędujących przy współdziałaniu władz ad-

ministracyjnych ściągali szczegółowe wykazy czynności tychże, w spełnieniu attrybucyj Sądowych prawem z r. 1825 na nich przelanych.

Głównie Prezesi powinni zwracać uwagę na to, ażeby wykazy takich mass spadkowych wyjaśniały obrót co do gotowizny, własnością nieletnich będącéj, która przez pośrednictwo opiekunów obranych lub ustanowionych przechodziła, i zażądać wskazania czyli i kiedy taż gotowizna w depozycie Banku złożoną została, skoro zwołana rada familijna inaczéj niepostanowiła.

Przytém Kommissya Rządowa Sprawiedliwości upoważniła Prezesów, aby do odbycia rewizyi u Burmistrzów i Wójtów gmin delegowali jednego z Członków Trybunału i dostrzeżone uchybienia karali, tém bardziéj, że, podług art. 66 litera *b*. Ustawy Przechodniéj do Kodexu Kar Głównych i Poprawczych. (D. P. T. XL. str. 5), attrybucya taka Trybunałom nadaną została.

c) Następnie taż Kommissya pod d. $^{13}/_{24}$ Marca 1852 r. N. 5173 przesłała wzór, podług którego wymienione wyżéj wykazy powinny być składane.

Wzór ten mieści w sobie następujące rubryki:

1° Liczba kolejna czyli porządkowa.

2° Imię, nazwisko i ostatnie zamieszkanie osoby, po któréj otworzył się spadek.

3° Imiona, nazwiska i wiek nieletnich lub bezwłasnowolnych.

4° Imię, nazwisko i zamieszkanie opiekuna głównego, czyli jest ojcem lub matką nieletnich; jeżeli matka poszła powtórnie za mąż, imię, nazwisko jéj i zamieszkanie ojczyma, jako współopiekuna: Czy opiekun posiada majątek ruchomy lub nieruchomy.

5° Imię, nazwisko i zamieszkanie opiekuna przydanego, i jaki posiada majątek.

6° Na zasadzie sporządzonego inwentarza pozostały majątek wynosi:

A. W gotowiźnie lub Listach Zastawnych:
- *a*) Ruble.
- *b*) Kopiejki.

B. Szacunek ruchomości:
- *a*) Ruble,
- *b*) Kopiejki.

C. Nieruchomość:

I° Oszacowana:
- *a*) Ruble.
- *b*) Kopiejki.

II° Nazwisko nieruchomości ziemskiéj, albo numer domu lub osady, i w jakiém mieście lub wsi znajduje się.

7° Kiedy gotowizna odesłana do Banku Polskiego, lub na jakiéj nieruchomości, i pod którym numerem w hypotece zabezpieczona.

8° Czy pozostała nieruchomość jest czynszowa lub pańszczyźniana, i czy kontrakt z dziedzicem zawarty lub nie, czy jest wypuszczona w czasową dzierżawę lub kto nią zarządza.

9° Czy opiekun główny co rok składa rachunek opiekunowi przydanemu i wiele odbyło się rad familijnych w ciągu roku.

10° Uwagi.

W tém samém rozporządzeniu Kommissya Rządowa Sprawiedliwości poleciła, aby Prezesi przesłali właściwym Prezydentom, Burmistrzom i Wójtom gmin wzór czyli formularz do spisania uchwał rady familijnéj, mianowicie pierwszej uchwały względem ustanowienia opieki, i wzór do spisania inwentarza, odpowiednio art. 426, 427 i 428 K. C. P., oraz wzór do Dziennika podawczego, wyłącznie w przedmiocie opiek utrzymywać się przez nich powinnego.

Oprócz tego Prezydenci, Burmistrze i Wójci, podług rozporządzenia tego, obowiązani są dla każdéj opieki oddzielne akta zakładać, i w tych oryginalne uchwały rad familijnych i inwentarze zachowywać, a stronom tylko kopie wydawać.

Nadto Trybunały, za zniesieniem się z Rządami Gubernialnemi, powinny polecić Podsędkom, aby w miastach, w których Sąd Pokoju urzęduje, odbywali corocznie u Prezyden-

427. Opiekun powinien w przeciągu dni dziesięciu od dnia, w którym mu powołanie go do opieki należycie wiadome zostało, żądać odjęcia pieczęci, jeżeli przyłożone były, a w każdym razie dopilnować niezwłocznego sporządzenia inwentarza majątku małoletniego, w obecności opiekuna przydanego (1).

Opiekun, powziąwszy w ciągu sprawowania opieki wiadomość o spadku na rzecz małoletniego otworzonym, winien w dniach dziesięciu, od dnia powziętéj wiadomości, toż samo dopełnić.

W tych przypadkach, w których Prezydent, Burmistrz lub Wójt, mocnemi są zwoływać radę familijną, mocnemi są oraz sporządzić inwentarz za staraniem opiekuna, w przytomności opiekuna przydanego. Na biegłych powinni być wziętemi, ile możności, ludzie miejscowi, i mo-

tów i Burmistrzów rewizyę akt opiekuńczych i udzielali im informacyę do prowadzenia téj czynności, a o rezultacie Trybunałom rapporta składali.

d) Wreszcie K. R. S. pod dniem $^{7}/_{19}$ Października 1853 r. N. 17331 zawiadomiła Władze sądowe, iż K. R. S. W. i D. pod d. $^{6}/_{18}$ Sierpnia t. r. N. $^{22915}/_{46864}$ wydała do wszystkich Rządów Gubernialnych rozporządzenie, o zobowiązanie Prezydentów, Burmistrzów oraz Wójtów, aby, co do czynności, prawem z r. 1825 na nich włożonych, stosowali się do urządzeń przez Kommissyę Rządową Sprawiedliwości i przez Władze sądowe wydawanych, jak niemniéj, iżby Rządy Gubernialne o każdém w tym względzie z ich strony uchybieniu, właściwy Trybunał zawiadamiały, w celu pociągnięcia winnych do kary przepisami oznaczonéj.

(1) Gdzieby zachodziła trudność w złożeniu do aktów inwentarzy, Sądy Pokoju powinny poprzestawać na deklaracyi opiekunów lub kuratorów względem rodzaju i wysokości majątku do małoletnich lub bezwłasnowolnych należącego. — (K. R. S. d. $^{14}/_{26}$ Sierpnia 1840 r. N. 7133).

gą wykonać przysięgę przed Prezydentem, Burmistrzem lub Wójtem (1).

428. Jeżeli się opiekunowi co od małoletniego należy, powinien to oświadczyć do inwentarza, pod utratą należytości. Urzędnik sporządzający inwentarz obowiązany ostrzedz go w téj mierze i o ostrzeżeniu takowém wzmiankę w akcie uczynić. Od utraty należytości, pomimo ostrzeżenia urzędnika do inwentarza niepodanéj, uwolnić tylko może opiekuna udowodniona ta okoliczność, iż późniéj o téjże należytości się dowiedział (1).

429. Opiekun przedstawi radzie familijnéj inwentarz w przeciągu miesiąca od zakończenia onego, a ta oznaczy, które ruchomości, gdzie, i w jakim czasie sprzedane, a które w naturze zachowane być mają.

Sprzedaż następować powinna przez publiczną urzędową licytacyę podług przepisów Kodexu Postępowania (ar. 953 i n.), i w obecności opiekuna przydanego. Jednak opiekun, nie czekając zebrania się rady familijnéj, obowiązanym jest sprzedać rzeczy zepsuciu podpadające, oraz i te, których utrzymanie byłoby zbyt kosztownem.

Rada familijna, przez Prezydenta, Burmistrza lub Wójta zwołana, może oraz oznaczyć mniéj kosztowną formę publicznéj licytacyi.

430. Ojciec i matka, którym służy prawne majątku małoletniego użytkowanie, nie zostają w konieczności sprzedawania ruchomości, jeżeli je chcą zachować w celu powrócenia ich w naturze, lecz w takowym przypadku postarają się o oszacowanie ich swym kosztem podług istotnéj wartości przez biegłego, który mianowany będzie przez opiekuna przydanego, i wykona przysięgę

(1) Porównać przypisek zamieszczony w odsyłaczu do art. 374 K. C. P. — (T. I. str. 229 niniejszego dzieła).

w Sądzie, przed Prezydentem, Burmistrzem lub Wójtem; obowiązani zaś będą zapłacić wartość szacunkową tych ruchomości, którychby w naturze zwrócić nie mogli.

431. Skoro opiekun, wyjąwszy ojca i matkę, przystąpi do sprawowania opieki, rada familijna oznaczy przybliżonym sposobem, i w miarę zarządzanego majątku, ilość, któréj roczne wydatki na małoletniego, tudzież na zarządzanie jego majątkiem łożyć się mające, przewyższać nie mogą; postanowi oraz w tymże samym akcie, czyli opiekun upoważniony być ma do przybrania ku swéj pomocy jednego lub więcéj rządców szczególnych płatnych, i pod jego odpowiedzialnością działających.

432. Taż rada oznaczy ilość, po zebraniu któréj, opiekun w obowiązku zostawać będzie korzystnego użycia wpływów nad wydatki zbywających. Użycie takowe nastąpić powinno w ciągu czasu sześć miesięcznego, po upłynieniu którego, opiekun winien będzie zapłacić prowizyę (1) od summy korzystnie nieużytéj. Gdyby zaś opiekun upatrywał potrzebę lub pożytek dla małoletniego w przedłużeniu przepisanego terminu, w takim razie winien domagać się upoważnienia w téj mierze rady familijnéj.

433. Jeżeli opiekun nie postarał się o oznaczenie przez radę familijną ilości, od któréj zebrania ma się zaczynać korzystne użycie, w takim razie, po upłynionym przeciągu czasu w artykule poprzedzającym oznaczonego, winien będzie płacić prowizyą od wszelkiéj, choćby najmniejszéj, a korzystnie nieużytéj, ilości.

434. Żaden bez różnicy opiekun nie może, bez upoważnienia rady familijnéj, zaciągać długu na rzecz ma-

(1) Wyraz *prowizyę* w Tomie X Dziennika praw został opuszczony przez pomyłkę.

łoletniego, ani sprzedawać lub hypoteką obciążać dóbr nieruchomych jego.

Upoważnienie takowe nie powinno być udzielane, jak tylko z powodu koniecznéj potrzeby, lub oczywistéj korzyści.

Jednak w przypadku zachodzącéj koniecznie potrzeby, rada familijna udzieli swe upoważnienie wtenczas dopiero, gdy ogółowym przez opiekuna złożonym rachunkiem wykazano zostanie, że gotowe pieniądze, ruchomości i dochody małoletniego nie są dostarczającemi.

W każdym przypadku, rada familijna przeznaczy, które z pomiędzy nieruchomości sprzedane być mają, oraz przepisze warunki, jakie pożytecznemi być uzna.

435. Uchwały rady familijnéj wprzedmiotach w artykule poprzedzającym wymienionych, wtenczas dopiero do skutku przyprowadzone być mogą, gdy takowe, na domaganie się opiekuna, przez Sąd potwierdzone zostaną.

Postanowienie w téj mierze Sądu nastąpi przy zamkniętych drzwiach, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.

436. Rada familijna nie może postanawiać zbywania dóbr nieruchomych małoletniego w inny sposób, jak tylko przez sprzedaż, która odbywać się będzie na publicznéj licytacyi, stósownie do przepisów Kodexu Postępowania (ar. 953 i n), w obecności opiekuna przydanego.

437. Formalności sprzedaży dóbr nieruchomych małoletniego, artykułami 434 i 435 przepisane, nie ściągają się do przypadku, gdy sprzedaż przez licytacyą na żądanie współwłaściciela, w niepodzielności zostającego, wyrokiem Sądowym nakazaną została.

Wszelako i w tym przypadku, licytacya, z zachowaniem formy artykułem poprzedzającym przepisanéj, od-

bywać się, i obce osoby do niéj przypuszczonemi być powinny.

438. Opiekun nie jest mocen, bez upoważnienia rady familijnéj, ani przyjąć ani zrzec się spadku, któryby się dla małoletniego otworzył.

W przedmiocie takowym ci, którymby spadek w razie zrzeczenia się z strony małoletniego przypadał, kreskować nie mogą.

Uchwała rady familijnéj, do zrzeczenia się spadku upoważniająca, dopiero w skutku przejrzenia inwentarza, przez opiekuna złożyć się mającego, wydaną być może, a wykonaną będzie dopiero wtenczas, gdy w sposobie artykułem 435 przepisanym potwierdzenie Sądowe uzyskaném zostanie.

Przyjęcie spadku nie może nastąpić, jak tylko z dobrodziejstwem inwentarza.

439. W przypadku, gdy odrzucony w imieniu małoletniego spadek, przez nikogo innego przyjęty nie został, spadek takowy może być, bądź przez opiekuna, nową uchwałą rady familijnéj tym celem upoważnionego, bądź przez małoletniego, za dojściem do lat, na powrót przyjętym, lecz tylko z ograniczeniami, jakim pełnoletni podlegają.

440. Darowizna, na rzecz małoletniego uczyniona, nie może być przez opiekuna bez upoważnienia rady familijnéj przyjętą, wyjąwszy, gdy opiekunem tym jest ojciec lub matka, albo inny wstępny małoletniego.

Darowizna ta będzie miała taki sam skutek względem małoletniego, jak względem pełnoletniego.

441. Opiekun nie jest mocen, bez szczególnego upoważnienia rady familijnéj, podnosić ani obciążać kapitałów hypotekowanych małoletniego.

442. Kapitały niehypotekowane małoletniego mogą być przez opiekuna, bez szczególnego upoważnienia ra-

dy familijnéj, podnoszone o tyle, o ile go rada familijna w téj mierze nie ograniczy.

Ograniczeniu takowemu nie podlegają wstępni małoletniego, wyjąwszy matki, gdy ta wejdzie w nowe związki małżeńskie; również nie podlegają opiekunowie przez ojca lub matkę obrani, gdy przez nich od takowego ograniczenia wyraźnie są uwolnieni; przecież w przypadku nadużycia, rada familijna mocną będzie ścieśnić lub całkowicie odjąć władzę im nadaną (1).

---

(1) Z przepisem zawartym w niniejszym artykule mają związek następujące rozporządzenia:

A. Co się tyczy *jednorazowego wsparcia*, jakieby *z funduszów stowarzyszenia emerytalnego* przyznane było dzieciom nieletnim, pozostałym po urzędnikach, officyalistach i posługaczach, art. 22 Postanowienia Najwyższego z d. $^{4}/_{16}$ Marca 1835 r. (D. P. Tom XVI, str. 374) stanowi: »Wypłata niniejszego wsparcia dla dzieci osobno przypadającego, zawsze tylko za kwitem głównego i przydanego ich opiekuna następować będzie mogła.«

B. Ustawa o zabezpieczeniu nieruchomości od strat z pożaru wynikających, postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. $^{5}/_{17}$ Kwietnia 1844 r. zatwierdzona (D. P. T. XXXIV, str. 5,—119) obejmuje pomiędzy innemi następujący przepis:

Art. 84. Mają prawo odbierać przyznane wynagrodzenie za zgorzałe zabudowania:.....

d) Ojciec i matka bezwarunkowo, jeżeli uchwałą rady familijnéj pozostawieni są przy opiece, z prawa im służącéj.

e) Opiekun, nie będący ojcem, jeżeli do tego w szczególności przez radę familijną jest upoważniony.

C. Urządzenie Głównéj Kassy Oszczędności w Warszawie, na mocy art. 15 Ukazu z d. $^{13}/_{25}$ Lipca 1843 r. (D. P. T. XXXII, str. 300) przez Dyrekcyę Ubezpieczeń w d. 19 Listopada (1 Grudnia) 1843 r. wydane, a w d. $^{1}/_{13}$ Gru-

443. We wszelkich przypadkach ograniczenia, lub zupełnego przez radę familijną odjęcia opiekunowi władzy podnoszenia kapitałów niehypotekowanych małoletniego, opiekun przydany obowiązany o nastąpionych takowych postanowieniach zawiadomić dłużników małoletniego, którychby się też postanowienia tyczyły.

dnia t. r. przez Kommissyę Rządową Spraw Wewnętrznych i Duchownych zatwierdzone (Zbiór Urządzeń i wiadomości tyczących się Ubezpieczeń w Królestwie Polskiem. Zeszyt 2, str. 105), — w przedmiocie odbierania funduszów do Kassy Oszczędności złożonych, pomiędzy innemi stanowi:

§ 24. Za małoletnich, mających ojca lub matkę, odebrać może ojciec lub matka; jeżeli oni składki wnosili.

Jeżeli zaś kto inny na rzecz małoletnich wnosił składkę, wówczas, za jego tylko na piśmie upoważnieniem, poświadczoném, co do własnoręczności podpisu, przez Władzę w paragrafie poprzedzającym wskazaną (t. j. przez Kommissarza Cyrkułowego w Warszawie, przez Prezydenta lub Burmistrza w innych miastach, a przez Wójta gminy po wsiach), ojciec lub matka takową odebrać będą mogli.

§ 25. Za małoletniego, nie mającego ani ojca ani matki, odbierać może opiekun te składki, które sam dla niego wnosił. Co zaś nie przez niego wniesioném było, odebrać może tylko za formalném upoważnieniem rady familijnéj; i to wtedy tylko, gdy, przy wniesieniu składki, dołączony warunek pełnoletności, wstąpienia w stan małżeński i t. p., odbiorowi nie przeszkadza.

§ 26. Składki, wnoszone przez samych małoletnich, odbierane być mogą przez nich; ale tylko w obecności ojca, matki lub opiekuna. Potrzeba zaś, ażeby osoba, małoletniemu assystująca, w Kassie znaną była; w przeciwnym bowiem razie potrzebną jest nadto obecność osoby wiarogodnéj, w Kassie znanéj, któraby stosunki familijne interessenta znała i poświadczyć mogła.

444. Żaden opiekun nie jest mocen, bez upoważnienia rady familijnéj, rozpoczynać imieniem małoletniego spraw w przedmiotach następujących:

1° gdy spór zachodzi o granice, wyjąwszy spraw possessoryjnych;

2° względem praw do hypoteki wniesionych, a ściągających się bądź do dziedzictwa dóbr nieruchomych, bądź do kapitałów lub innych należności rzeczowych.

445. Również żaden opiekun nie może, bez upoważnienia rady familijnéj, przyznawać żadnych żądań, opieranych na prawach do nieruchomości ściągających się, a do ksiąg hypotecznych wcale niewniesionych, lub wpisanych tylko jako sporne, albo sposobem zastrzeżenia (1).

446. Upoważnienie rady familijnéj jest potrzebne, gdy opiekun w imieniu małoletniego chce się domagać podziału; mocen zaś jest bez takowego upoważnienia odpowiadać na żądanie podziału, przeciw małoletniemu wniesione.

447. Aby podział względem małoletniego miał te same skutki, jak między pełnoletniemi, powinien być według przepisów Kodexu Postępowania (art. 966 i n.) sporządzony.

Wszelki inny podział za tymczasowy tylko uważany będzie.

(1) Postanowienie Rady Administracyjnéj w przedmiocie obwałowania rzek pod d. 25 Maja (6 Czerwca) 1845 r. wydane (D. P. T. XXXVI, str. 227, 267), obejmuje w art. 21 następujący przepis:

„Na przypadek małoletności właścicieli, lub gdyby takowi byli bezwłasnowolni, opiekun lub kurator, w czynności dotyczącej obwałowania działać będzie w ich imieniu, bez potrzeby upoważnienia ze strony rady familijnéj.“

448. Opiekun nie może w imieniu małoletniego zawierać układu pojednawczego, tylko z mocy upoważnienia rady familijnéj i za zdaniem trzech Prawników, przez Prokuratora Królewskiego wyznaczyć się mających. Układ takowy wtenczas dopiero staje się ważnym, gdy przez Sąd, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego, zatwierdzonym zostanie.

Jednak układ pojednawczy o przedmioty, pięćset złotych wartości nie przenoszące, może być, za samém rady familijnéj upoważnieniem, ważnie zawarty.

Zapisanie się na Sąd polubowny w imieniu małoletniego, w żadnym razie następować nie może.

449. Opiekun, który razem jest członkiem rady familijnéj, nie może w niéj kreskować, ani być obecnym wczasie kreskowania, gdy własny jego interes zachodzi, jak również we wszelkich szczególnych prawem przewidzianych przypadkach.

Przepis ten stosuje się także i do innych członków rady familijnéj.

450. Opieka jest obowiązkiem osobistym, który nie przechodzi do spadkobierców opiekuna, ci odpowiedzialnemi będą tylko za sprawowanie swego spadkodawcy; jeżeli jednak są pełnoletniemi, winni po śmierci jego opiekę aż do mianowania nowego opiekuna tymczasowie sprawować.

ODDZIAŁ IX.

O rachunkach i odpowiedzialności z opieki.

451. Każdy sprawujący opiekę powinien się rachować z jéj sprawowania.

Obowiązek ten przechodzi do spadkobierców po nim.

Rachunek kosztem małoletniego sporządzony i składany będzie. Prawo żadnéj formy do rachunku nie przepisuje, ani użycie do niego papieru stęplowego nie jest potrzebném.

452. W ciągu trwania nad małoletnim opieki, corocznie składany będzie rachunek opiekunowi przydanemu, w epoce przez radę familijną oznaczonéj. W szczególnych jednak przypadkach rada familijna mocną będzie, dla większéj dogodności, roczny termin składania rachunków przedłużyć, lecz nie daléj jak do lat trzech. Ojciec i matka wolnemi są od składania rachunków w ciągu sprawowania nad swemi dziećmi opieki, nawet co do majątku ich użytkowaniu niepodlegającego.

453. Opiekun przydany, wysłuchawszy rachunku rocznego, takowy wraz z dowodami zaznaczy i zwróci opiekunowi, dla zachowania i załączenia ich przy składaniu ostatniego rachunku.

Jeżeli jednak z rachunku okaże się, iż opiekun stał się odpowiedzialnym, powinien opiekun przydany bez zwłoki przedsiewziąść środki zabezpieczające, art. 462 wskazane. A gdyby rachunek wykazał działania opiekuna, cechę nierzetelności lub niezdatności noszące, wtenczas opiekun przydany przedstawi nadto rachunek, wraz z dowodami, radzie familijnéj do dalszéj decyzyi.

454. Ostatni rachunek składany będzie małoletniemu, gdy opieka ustanie przez dojście do pełnoletności, lub przez usamowolnienie; spadkobiercom jego, gdy opieka ustanie przez śmierć małoletniego; a opiekunowi przydanemu, gdy sprawowanie opieki przechodzi do innéj osoby.

455. W tym ostatnim razie opiekun przydany, wysłuchawszy rachunku, przedstawi takowy wraz z złożonemi dowodami radzie familijnéj, która jeżeli znajdzie potrzebę sprostowania, poleci mu takowe, bądź zasądownie z byłym opiekunem lub jego spadkobiercami, bądź drogą sądową.

456. Jeżeli zachodzą spory o złożenie rachunku, lub względem rachunku już złożonego, takowe sądzone będą tak, jak inne spory cywilne.

457. Każdy układ, któryby mógł zajść między opiekunem, wyjąwszy ojca i matkę, a małoletnim gdy do lat doszedł, względem rachunku ze sprawowania opieki, będzie nieważnym, jeżeli takowego nie poprzedziło na dni dziesięć przynajmniéj, złożenie temuż małoletniemu do lat doszłemu, ostatniego rachunku, i oddanie mu usprawiedliwiających dowodów.

458. Przyznane będą w rachunku sprawującemu opiekę wszelkie wydatki dostatecznie usprawiedliwione, których przedmiot był użytecznym.

459. Ilość, jakaby od zdającego ostatni rachunek należeć się okazała, przynosić będzie z prawa prowizyą, od dnia zamknięcia tegoż rachunku.

Od ilości zaś opiekunowi z rachunku ostatniego przypadającéj, należeć się będzie również prowizya od czasu wezwania o zapłacenie po zamknięciu rachunku.

460. Opiekun jest odpowiedzialnym za wszelkie szkody i stracone korzyści, jakieby dla małoletniego ze złego sprawowania opieki wyniknąć mogły.

Podobnież odpowiedzialnemi są ci wszyscy, którzy opiekę tymczasowie sprawować obowiązani, jako i ci, którzyby ją nieprawnie sprawowali.—(K. K. G. i P. 1092.)

461. Jeżeli sprawujący opiekę stał się odpowiedzialnym, albo jeżeli przy nim należność jakowa dla małoletniego pozostaje, natenczas służy temuż małoletniemu, tak w ciągu małoletności, jako i po dojściu do lat, tytuł do hypoteki prawnéj przeciw sprawującemu opiekę, która jednak dopiero od dnia wpisania skutek będzie miała, tudzież służy małoletniemu pierwszeństwo przed długami osobistemi, na całym ruchomym i nieruchomym majątku opiekę sprawującego.

462. W takowym przypadku, i tak długo jak trwa opieka, winien opiekun przydany bez zwłoki żądać wpisania prawnéj hypoteki, a nadto starać się o ściągnienie i korzystne użycie należności.

Takowego wpisania hypoteki prawnéj domagać się mocni będą, każdy członek rady familijnéj, każdy krewny, tudzież Prokurator Królewski, a nawet i sam małoletni.

463. Opiekun przydany jest głównie odpowiedzialnym za niedopełnienie obowiązku w art. 395 onemu wskazanego, tudzież względnie tych wszystkich czynności, w których, stosownie do art. 389, z powodu sprzeczności interesu opiekuna głównego z interesem małoletniego, działać jest obowiązanym.

Jest solidarnie z opiekunem odpowiedzialny, w przypadkach, w których mu wspólne z opiekunem działanie prawem jest polecone.

Ściąga na siebie odpowiedzialność posiłkową na przypadek, gdyby opiekun nie był w stanie wynagrodzić małoletniego:

1° Jeżeli zaniechał uwiadomić dłużników małoletniego w przypadkach art. 443 wskazanych.

2° Jeżeli zaniedbał donieść radzie familijnéj okoliczności, któreby niezdolność opiekuna, albo potrzebę złożenia go z opieki za sobą pociągały.

3° Jeżeli względnie odebrania rachunku z opieki lub zabezpieczenia małoletniego, co do odpowiedzialności opiekuna, lub należności od niego, nie dopełnił ściśle obowiązków art. 453, 455 i 462 wskazanych.

464. W tych wszystkich przypadkach służą małoletniemu takie same prawa na majątku opiekuna przydanego, jakie podług art. 461 służą temuż małoletniemu na majątku opiekuna głównego, który się stał odpowiedzialnym.

Dochodzenie takowych praw sposobem w art. 462 przepisanym, tudzież w ogóle poszukiwanie odpowiedzialności na opiekunie przydanym, poleci rada familijna, jeżeli opieka trwa jeszcze, jednemu z pomiędzy swych członków.

Gdyby zaś rada familijna uznała potrzebę złożenia z opieki tegoż opiekuna przydanego, w takowym razie nowy opiekun przydany przeciw niemu czynić będzie.

465. Członki rady familijnéj stają się odpowiedzialnemi małoletniemu za podstęp i za wielkie a szkodliwe niedbalstwo.

466. Wszelkie sprawy małoletniego, tyczące się czynów opieki przeciw temu, który ją sprawował, przeciw opiekunowi przydanemu, i przeciw członkom rady familijnéj, upadają przedawnieniem czteroletniém, rachując od pełnoletności (1).

DZIAŁ III.

O usamowolnieniu dzieci prawych.

467. Małoletni jest usamowolnionym z prawa przez małżeństwo, wyjąwszy przypadek w art. 254 przewidziany.

468. Małoletni, niebędący małżonkiem, może, po dojściu lat piętnastu, być usamowolnionym przez ojca, albo, gdyby ten nie żył, lub władzy rodzicielskiéj nie sprawował, — przez matkę władzę takową sprawuiącą.

Takowe usamowolnienie nastąpi przez oświadczenie ojca lub matki przed Sądem, a jeżeli małoletni należy do

(1) Porównać art. 13 Ustawy Przechodniéj z d. 1/13 Czerwca 1825 r. wydanéj do niniejszego prawa i zamieszczonéj poniżéj na str. 277.

wymienionych w art. 374,—przed Prezydentem, Burmistrzem lub Wójtem, miejsca zamieszkania małoletniego.

Usamowolnienie przez matkę niesprawującą opieki, wtedy tylko ważném będzie, gdy przez radę familijną potwierdzoném zostanie.

469. Gdyby ojciec nie żył, lub władzy rodzicielskiéj nie sprawował, a matka również nie żyła, albo władzy rodzicielskiéj nie sprawowała, małoletni może także, lecz dopiero po skończonych latach ośmnastu, być usamowolnionym, jeżeli rada familijna usposobionym go w téj mierze uzna.

W takowym przypadku usamowolnienie nastąpi z mocy uchwały, która je postanowi, i przez oświadczenie Sędziego, Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, w radzie familijnéj prezydującego, w tymże samym akcie uczynione: *że małoletni jest usamowolnionym.*

470. Gdyby opiekun zaniedbywał z swéj strony postarać się o usamowolnienie małoletniego, o którym w artykule poprzedzającym jest mowa, natenczas opiekun przydany, albo który z krewnych lub powinowatych małoletniego, aż do czwartego stopnia włącznie, jeżeli go sądzą być usposobionym do usamowolnienia, mogą domagać się zwołania rady familijnéj, celem postanowienia w téj mierze. Sąd, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, do którego z nich zwołanie rady należy, zwołania tego odmówić nie może.

471. Każdy usamowolniony będzie miał *kuratora*. Ojciec, i matka, opiekę bez doradcy lub doradców przez ojca mianowanych sprawująca, są z prawa kuratorami.

Jednak gdy matka, będąc kuratorką, ma iść za mąż, natenczas przepisy art. 361 i 362 względem opieki, zastosowane będą i do kurateli.

Gdyby ojciec i matka nie żyli, albo kurateli sprawo-

wać nie mogli, lub jéj téż przyjąć nie chcieli, w takim razie mianowany będzie kurator przez radę familijną.

Zresztą przepisy Oddziału 6 Działu II *o przyczynach uwalniających od opieki*, i Oddziału 7 tegoż Działu *o niezdolności, o wyłączeniach i złożeniu z opieki*, zastosowane będą i do kuratorów.

472. Małoletniemu usamowolnionemu złożony będzie, przy assystencyi kuratora, rachunek z opieki, a to stosownie do przepisów Oddziału 9 Działu II, i zdana będzie sprawa z strony ojca podług przepisu art. 341.

Jeżeli składający rachunek jest kuratorem usamowolnionego, rada familijna przyda usamowolnionemu *kuratora szczególnego do odebrania rachunku.*

473. Małoletni usamowolniony mocen jest wypuszczać dobra swe nieruchome w dzierżawę lub najem, lecz nie na dłużéj, jak na lat trzy; również mocen pobierać swe dochody i z takowych kwitować; niemniéj przedsiębrać wszelkie czynności, do prostego tylko zarządzania ściągające się.

Względem takowych czynności nie będzie mu służyło prawo żądania przywrócenia do pierwszego stanu w tych wszystkich przypadkach, w którychby to przywrócenie pełnoletniemu nie służyło.

474. Nie może przedsiębrać ani bronić sprawy tyczącéj się własności dóbr nieruchomych, albo kapitałów, lub praw hypotekowanych; nie może podnosić żadnego kapitału i z niego kwitować, bez assystencyi swego kuratora, który w ostatnim przypadku czuwać będzie nad korzystném podniesionego kapitału użyciem.

475. Małoletni usamowolniony nie może pod żadnym pozorem zaciągać pożyczki, bez uchwały rady familijnéj, potwierdzonéj przez Sąd, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.

476. Również, bez zachowania form dla małoletniego nieusamowolnionego przepisanych, nie może przedawać lub zbywać dóbr swoich nieruchomych, ani żadnych innych przedsiębrać czynności, wyjąwszy tych, które do prostego tylko zarządzania należą. Zobowiązania, któreby przez kupno lub innym sposobem zaciągnął, mogą być przez Sąd miarkowane, gdy się zbyt obciążającemi okażą. W takowym razie Sąd na względzie mieć będzie majątek małoletniego, dobrą lub złą wiarę osób, które z nim w umowę wchodziły, użyteczność lub nieużyteczność wydatków.

477. Małoletni usamowolniony, wyjąwszy usamowolnionego przez małżeństwo, któregoby zobowiązania, stosownie do przepisu artykułu poprzedzającego, przez Sąd miarkowane być musiały, może być pozbawionym dobrodziejstwa usamowolnienia, które to pozbawienie z zachowaniem tychże samych formalności, jakie do udzielenia są przepisane, następować powinno.

478. Od dnia, w którym usamowolnienie jest odwołane, wraca się małoletni pod władzę rodzicielską, albo pod opiekę, która, jeżeli ma miejsce, powinna być podług przepisów prawa na nowo urządzoną. Takowy małoletni nie może być przez rodziców lub opiekę powtórnie usamowolnionym.

479. Małoletni usamowolniony, do czynności handlowych upoważniony, uważa się za pełnoletniego co do wszelkich działań tyczących się tychże interessów handlowych.

480. Małoletni usamowolniony mocen jest sam upoważnić żonę swoją do czynności takich, jakie co do własnego swego majątku bez assystencji kuratora przedsiębrać jest mocen; do innych zaś czynności żona powinna pozyskać upoważnienie od Sądu.

Jeżeli mąż małoletni, dla braku zezwolenia rodziców

na małżeństwo, nie jest usamowolnionym, żona potrzebuje upoważnienia Sądowego w tych wszystkich przypadkach, w których upoważnienie męża jest dla niéj przepisane.

DZIAŁ IV.

O opiece nad dziećmi nieprawemi i tychże usamowolnieniu.

481. Dzieci małoletnie nieprawe, do szpitala publicznego przyjęte, zostają, co do starania o ich osobie i co do zarządzania ich majątkiem, pod opieką przełożonych szpitala, podług urządzeń administracyjnych tegoż szpitala; w czynnościach cywilnych zastąpionemi będą przez osobę, którą do każdego szczególnego przypadku ciż przełożeni szpitala upoważnią.

482. Opieka takowa trwa do pełnoletności lub usamowolnienia małoletniego, chybaby szpital pierwéj z pod swego starania tegoż małoletniego zupełnie wypuścił.

483. Co do usamowolnienia, służą przełożonym szpitala te same prawa, które ojcu i matce w poprzedzającym Dziale są udzielone.

484. Usamowolniony, w przypadkach w których, podług przepisów Działu poprzedzającego, sam czynić nie jest mocen, potrzebować będzie szczególnego upoważnienia od przełożonych szpitala, albo assystencyi osoby przez nich upoważnionéj.

485. Dzieci nieprawe, do szpitala publicznego nieprzyjęte, albo z pod jego starania wypuszczone, zostają samém przez się prawem, pod opieką tego z rodziców, przez które dobrowolnie prawnie uznanemi zostały; a jeżeli dobrowolnie uznane przez obydwóch, opieka należy z prawa do matki, a po śmierci jéj, albo gdyby opiekunką być nie mogła,—do ojca.

486. Gdy takowe dziecię zostaje bez ojca i matki, i bez opiekuna przez ojca lub matkę obranego, albo gdyby też osoby znajdowały się w przypadku wyłączenia od opieki albo prawnego wymówienia się, również gdyby dziecię przez żadne z rodziców uznane nie było, mianowany będzie opiekun przez radę opiekuńczą sprawującą obowiązki rady familijnéj.

487. Rada opiekuńcza złożoną będzie z sześciu osób, znanych z dobroczynności, a w miejscu urządzenia opieki zamieszkałych.

488. Zresztą wszelkie przepisy poprzedzających Działów *o opiece nad dziećmi prawemi, i usamowolnieniu dzieci prawych*, stosują się także do dzieci nieprawych małoletnich, pod opieką szpitala publicznego niebędących.

TYTUŁ XI.

O pozbawieniu i ograniczeniu własnéj woli.

489. Tak pełnoletni, jako też małoletni usamowolniony, w ciągłym stanie niedołężności, pomięszania zmysłów, albo szaleństwa zostający, powinien być pozbawionym własnéj woli, choćby nawet w stanie tym znajdowały się przerwy rozsądek okazujące. Takowe pozbawienie własnéj woli, żądane być może także względem małoletniego nieusamowolnionego, a to na rok przed dojściem do pełnoletności, czyli po skończonym roku dwudziestym

490. Każdy jest mocen żądać pozbawienia własnéj woli względem swego krewnego, również małżonek jeden względem drugiego, opiekun względem małoletniego nieusamowolnionego, a kurator względem usamowolnionego.

491. W przypadku szaleństwa, gdy ani małżonek ani żaden krewny pozbawienia własnéj woli nie domaga-

ją się, winien to dopełnić Prokurator Królewski, który także może żądać pozbawienia woli względem osoby, która, znajdując się w stanie niedołężności lub pomięszania zmysłów, nie ma ani małżonka, ani krewnych znanych.

492. Każde żądanie pozbawienia własnéj woli zaniesioném będzie do Sądu Ziemskiego (t. j. do Trybunału Cywilnego), i zawierać powinno czyny niedołężności, pomięszania zmysłów albo szaleństwa, przy załączeniu dowodów (1) i wymienieniu świadków.

---

(1) Pomiędzy dowodami, jakie tu składanemi być powinny, mieszczą się także *świadectwa lekarkie*, i co do takowych *Ustawa o Zarządzie Cywilno Lekarskiéj służby w Królestwie Polskiém*, Najwyżéj pod d. $^{15}/_{28}$ Stycznia 1840 r. zatwierdzona (D. P. T. XXV, str. 367, 421, 467 i 483) pomiędzy innemi rozporządza:

Art. 34. Obowiązki Rady Lekarskiéj, pod względem lekarsko-sądowym, zasadzają się na dawaniu opinii lekarskiéj w ostatniéj instancyi:

a) W sprawach kryminalnych, cywilnych i konsystoryjnych.

b) W przedmiotach weterynaryi sądowéj.

c) W razie zaskarżenia lekarzy, lub innych osób, udzielających jakąkolwiek pomoc lekarską, trudniących się przygotowywaniem lekarstw, obwinionych o niezachowanie przepisów ich sztuki.

d) W sprawach obłąkanych, a mianowicie co do prawnego oddawania chorych do instytutów w tym celu ustanowionych i utrzymywania ich tamże; tudzież o ile stopień pomieszania umysłu czyni chorego niezdolnym do zeznawania urzędowych aktów, i t. d.

Art. 63. Obowiązki Urzędów Lekarskich, pod względem lekarsko-sądowym, tyczą się:

a) Udzielania opinij w drugiéj instancyi, w sprawach kryminalnych, cywilnych i konsystorjalnych, w przedmiotach do weterynaryi sądowéj należących i w przedmiotach stosujących się do osób pomieszanie zmysłów mających.

b) Wyprowadzania na miejscu, stosownie do wezwań władzy cywilnéj, śledztwa w razie obwinienia w drodze sądowéj lekarzy lub innych osób, pod wiedzą lekarską zostających, o wykroczenia w pełnieniu ich obowiązków.

Art. 72. Lekarze obwodowi (obecnie Powiatowi) i ich Pomocnicy, a w razie szczególnéj potrzeby i Lekarze miejscy, obowiązani są w sprawach sądowych dawać opinie, które uważane być mają za opinie pierwszéj instancyi.

493. Do składu rady familijnéj, która podług przepisów Kodexu Postępowania da zdanie swoje względem stanu osoby, któréj pozbawienie woli jest żądane, nie mogą należeć ci, którzy się tegoż pozbawienia domagają; przecież współmałżonek i dzieci tejże osoby mogą być do rady przypuszczonemi, ale w niéj głosu stanowczego mieć nie będą (1).

---

(1) Przy postanowieniu Rady Administracyjnéj z d. 21 Czerwca (3 Lipca) 1835 r. N. 25078, załączone zostało Zdanie Rady Państwa, Najwyżéj w d. 28 Marca t. r. zatwierdzone, (D. P. T. XVII, str. 75), które w przedmiocie, *jak postępować wzajemnie w Cesarstwie i w Królestwie, w razie ustanowienia opieki z przyczyny pomięszania zmysłów*, obejmuje następujące przepisy:

I. Osoby posiadające dobra nieruchome tak w Cesarstwie Rossyjskiém, jako i w Królestwie Polskiém, w razie pomieszania zmysłów, ulegają formalnościom sprawdzenia takowego stanu, podług ustaw tego kraju, w którym podówczas są zamieszkali.

II. Jeżeli uznany za pomieszanego na umyśle znajduje się w Cesarstwie, Rządzący Senat, wydawszy stosowne rozporządzenie względem ustanowienia opieki, tak nad nim samym, jako i nad jego

494. Sąd, powziąwszy zdanie rady familijnéj, jeżeli takowe jest za pozbawieniem woli osoby, względem któréj żądanie to zaszło, zapozwać ją nakaże, i badać będzie przy zamkniętych drzwiach; jeżeli zaś osoba ta w Sądzie stawić się nie może, albo gdyby, pomimo zapozwania, nie stawiła się, badania czynione będą w jéj mieszkaniu przez Sędziego do téj czynności delegowanego, z przybraniem Pisarza. W każdym przypadku Prokurator Królewski obecnym będzie badaniom.

495. Sąd, po pierwszém badaniu, wyznaczy, jeżeli uzna tego potrzebę, *tymczasowego zarządcę*, który o osobie i majątku pozwanego staranie mieć będzie. — (K. K. G. i P. art. 46). (1).

majątkiem, tym tylko, który w granicach Cesarstwa jest położony, odnosi się przez pośrednictwo Ministra Sprawiedliwości do Namiestnika Królestwa, względem przedsięwzięcia podobnychże środków ku zabezpieczeniu tego majątku, który się znajduje w Królestwie, stosownie do ustaw tam obowiązujących. Jeżeli zaś osoba pomieszanych zmysłów mieszka w Królestwie, wówczas tameczne władze Rządowe, rozporządziwszy, podług praw miejscowych, zabezpieczenie jéj saméj i majątku w Królestwie, o ustanowienie opieki nad majątkiem będącym w Cesarstwie, czynią przedstawienie Namiestnikowi, który kommunikuje to od siebie Ministrowi Sprawiedliwości, dla przełożenia Rządzącemu Senatowi.

III. W razie zupełnego wyzdrowienia takowych osób, śledzenie, dla przekonania się o tém, czynione ma być również na zasadzie praw tego kraju, w którym osoby te podówczas się znajdują; w zdjęciu zaś opieki z nich samych i z ich majątków zachowywany być powinien tenże sam porządek, jaki wyżéj, względem ustanowienia téj opieki, jest wskazany.

496. Wyrok w sprawie o pozbawienie własnéj woli nie może być wydanym, jak tylko na audyencyi publicznéj po wysłuchaniu stron, lub zaocznie, gdy te, zapozwane będąc, nie stawią się.

Gdy pozbawienie woli żądane jest względem małoletniego przez opiekuna lub kuratora jego, w takim razie pozwanemu wyznaczony będzie przez Sąd *kurator szczególny* do assystowania mu w sprawie.— (K.K.G. i P. ar. 46).

497. Sąd, odrzucając żądanie pozbawienia woli osoby pełnoletniéj, może jednak, gdy tego okoliczności wymagają, postanowić, iż pozwany odtąd nie ma być mocen, bez assystencyi doradcy, który mu tym samym wyrokiem przydany zostanie, stawać w Sądach jako strona, układów pojednawczych zawierać, długów zaciągać, kapitałów podnosić, z nich kwitować, dóbr nieruchomych lub kapitałów hypotekowanych zbywać albo hypoteką obciążać.

498. W przypadku appellacyi od wyroku pierwszéj instancyi, Sąd Appellacyjny, gdy tego uzna potrzebę, może osobę, któréj pozbawienie woli jest żądane, na nowo badać, albo takowe nowe badanie Delegowanemu polecić.

499. Każdy wyrok pozbawienie woli uznający, lub doradcę wyznaczający, będzie przez stronę powodową wyjęty, stronie wręczony i, w przeciągu dni dziesięciu,

(1) Ustawa, pod literą *B*. w odsyłaczu do art. 442 K. C. P. wymieniona, pomiędzy innemi przépisuje, jako to:

Art. 84. Mają prawo odbierać przyznane wynagrodzenie za zgorzałe zabudowania:.....

f) Kuratorowie mass bezdziedzicznych lub bezwłasnowolnych.

wciągnięty do listy, która w izbie audyencyonalnéj Sądowéj, i w Kancellaryach Urzędników aktowych, w okręgu Sądu Ziemskiego (t.j. Trybunału Cywilnego), wywieszona być powinna; Prokurator Królewski wykonania przepisu tego dopilnuje. Nadto wyrok powinien być, na wniosek strony powodowéj, albo Prokuratora Królewskiego, w równym przeciągu czasu, wpisany w księgi hypoteczne dóbr nieruchomych osoby, która za pozbawioną woli jest uznana, albo któréj doradca Sądowy jest wyznaczony, tudzież tych dóbr, na których taż osoba ma kapitał zahypotekowany.— (art. 132 Usta. Hyp. z r. 1818).

500. Skazany prawomocnie wyrokiem naocznym na karę główną, z prawa pozbawionym jest własnéj woli (1).

Wyrok, natychmiast po osiągnieniu prawomocności, powinien być za staraniem Prokuratora Królewskiego, lub którejkolwiek strony interessowanéj, wciągnięty do listy, o któréj w poprzedzającym artykule jest mowa, tudzież w księgi hypoteczne dóbr nieruchomych osoby bezwłasnowolnéj, jako też i tych, na których taż osoba ma kapitał zahypotekowany.—(ar. 132 Usta. Hyp. z r. 1818).

501. Pozbawienie woli z powodu niedołężności, pomięszania zmysłów lub szaleństwa, albo wyznaczenie doradcy, osiąga swój skutek, zaraz od zapadnięcia wyroku; a pozbawienie woli w skutek kary sądowéj,—od ogłoszenia skazanemu przez Sąd Karny wyroku prawomocnego.

Wszelkie czynności, przez pozbawionego własnéj woli, lub też bez assystencyi doradcy przez osobę, któréj tenże jest wyznaczony, późniéj przedsięwzięte, z prawa będą nieważne. Jednak unieważnienie czynności tyczących się dóbr nieruchomych, albo należności hypotekowanych osoby własnéj woli pozbawionéj, albo doradcę wyznaczonego mającéj, nie może być przeciw trzeciemu dobréj wiary nabywcy poszukiwaném, jeżeli wyrok w księgi hypoteczne, stosownie do przepisów art. 499 i 500 wpisanym nie był, w czasie podania do tychże ksiąg praw przez tegoż trzeciego nabytych.

(1) Porównać przypisek znajdujący się w Tomie I. na str. 122 niniejszego dzieła.

502. Czynności, które nastąpiły przed wyrokiem, pozbawienie woli z powodu niedołężności, pomięszania zmysłów, albo szaleństwa uznającym, mogą być unieważnione, jeżeli w czasie ich przedsięwzięcia przyczyna do pozbawienia woli oczewistą albo powszechnie wiadomą była, nie naruszając jednak praw przez trzeciego w dobréj wierze nabytych.

503. Po śmierci osoby, która przed śwém zejściem za pozbawioną własnéj woli wyrokiem uznaną nie została, i względem któréj nawet żądanie o to do Sądu wniesione nie było, nie mogą być zaskarżane jéj czynności z przyczyny niedołężności, pomięszania zmysłów, albo szaleństwa, chyba że dowód stanu takowego z samego już aktu zaskarżonego wykazuje się.

504. Gdy wyrok pierwszéj instancyi, pozbawienie woli uznający, stał się prawomocnym, lub w appellacyi potwierdzonym został, również gdy wyrok naoczny na karę główną skazujący stał się prawomocnym, opieka nad pozbawionym własnéj woli urządzoną będzie podług przepisów Tytułu *o małoletności, o opiece i usamowolnieniu*. Urzędowanie tymczasowego zarządcy ustaje i tenże zda rachunek opiekunowi, jeżeli sam opiekunem niezostał.

Jeżeli jednak pozbawiony własnéj woli jest małoletnim pod opieką zostającym, opieka nad nim, jako małoletnim, prowadzoną być powinna nadal aż do jego pełnoletności. — (K. K. G. i P. art. 1092).

505. Mąż z prawa jest opiekunem żony swojéj pozbawionéj własnéj woli. — (K. K. G. i P. art. 46).

506. Żona może być przez radę familijną mianowana opiekunką męża swojego, pozbawionego własnéj woli, a w takim razie ustanowi taż rada sposób i warunki zarządzania: wolno jednak będzie żonie zaskarżyć jéj uchwałę do Sądu, gdyby się przez nią pokrzywdzoną być mniemała.

Aż do postanowienia rady familijnéj względem nadania lub nienadania żonie opieki, taż żona tymczasowie zarządzać powinna. — (K. K. G. i P. art. 46).

507. Gdyby osoba własnéj woli pozbawiona, nie miała małżonka do sprawowania opieki zdolnego, albo gdyby rada familijna postanowiła żonie nie nadać opieki, wtenczas opieka, samém przez się prawem, należy do ojca lub matki, stosownie do przepisów Oddziału I Działu II i Działu IV Tytułu *o małoletności, opiece nad małoletniemi i usamowolnieniu.* — (K. K. G. i P. art. 46).

508. Gdy osoba własnéj woli pozbawiona nie ma ani małżonka, ani ojca i matki, również gdy ciż znajdują się w przypadku wyłączenia od opieki, albo prawnego wymówienia się, mianowany będzie opiekun przez radę familijną, lub opiekuńczą, podług prawideł przepisanych w Oddziale 4 Działu II i w Dziale IV Tytułu *o małoletności, opiece nad małoletniemi i usamowolnieniu.* — (K. K. G. i P. art. 46).

509. Oddziały 5, 6 i 7 Działu II tegoż Tytułu stosują się i do opieki nad pozbawionym własnéj woli.

510. Nikt, oprócz małżonków, wstępnych i zstępnych, obowiązanym nie jest dłużéj jak lat dziesięć sprawować opieki nad pozbawionym własnéj woli. Po upłynieniu tego czasu, może żądać opiekun główny i opiekun przydany, aby kto inny w miejsce jego był mianowany i powinien to otrzymać.

511. Pozbawiony własnéj woli, porównany jest z małoletnim nieusamowolnionym, co do osoby i majątku swego; nie jest jednak mocen zawierać związków małżeńskich, ani majątkiem swoim przez testament rozporządzać. Prawa o opiece nad małoletniemi stosują się do opieki nad pozbawionemi własnéj woli, z wyjątkami co do pozbawionych własnéj woli w skutek kary sądowéj, które w art. 21 i 22 niniejszego prawa są postanowione.

512. Przychody pozbawionego własnéj woli z powodu niedołężności, pomięszania zmysłów, lub szaleństwa, powinny być szczególniéj na osłodzenie losu i przyspieszenie wyleczenia jego obracane. Rada familijna, stosownie do rodzaju choroby i stanu majątku jego, będzie mogła postanowić, czyli ma być w prywatném mieszkaniu opatrywany, czyli też do domu zdrowia albo nawet do szpitala przeniesiony. — (K. K. G. i P. art. 1092).

513. Gdy pozbawiony własnéj woli żyje w małżeństwie, żonie przez czas trwania téj przeszkody służyć będą prawa, jakie, podług artykułu 67, służą żonie, któréj mąż za zniknego jest uznany, z ograniczeniami tymże artykułem objętemi.

514. Gdy osoba własnéj woli pozbawiona ma jedno lub więcéj dzieci pełnoletnich, rada familijna postanowić może względem sposobu zarządzania majątkiem; może takowy zarząd pomiędzy dziećmi podzielić, a nawet im pewny udział majątku zadatkowy na przyszły spadek uchwalić; również gdy dziecię osoby własnéj woli pozbawionéj ma wejść w związki małżeńskie, oznaczenie posagu, albo ilości zadatkowéj na przyszły udział spadkowy, jako też i inne małżeńskie umowy, zależeć będą od uznania w téj mierze rady familijnéj.

Uchwały w tych przedmiotach wtenczas dopiero wykonane będą, gdy przez Sąd, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego, potwierdzone zostaną.

515. Pozbawienie własnéj woli, oraz ograniczenie w czynnościach cywilnych, stosownie do art. 497, przez

przydanie doradcy Sądowego, ustaje z ustaniem przyczyn, które do niego powodem były.

516. Gdy toż pozbawienie lub ograniczenie własnéj woli uznane było z przyczyny niedołężności, pomięszania zmysłów, lub szaleństwa, zniesienie zawyrokowaném tylko być może przy zachowaniu formalności do otrzymania wyroku, pozbawienie własnéj woli postanawiającego, przepisanych; jednak i sam pozbawiony własnéj woli, albo doradcę Sądowego wyznaczonego mający, mocen jest domagać się takowego zniesienia, a Sąd może przedsiewziąść badanie, oraz dalsze postępowanie, chociażby zdanie rady familijnéj było przeciw przywróceniu własnéj woli. Pozbawiony własnéj woli albo doradcę Sądowego wyznaczonego mający, nie może się wrócić do używania praw swoich aż po wyroku zniesienia.

517. Pozbawienie własnéj woli w skutek kary sądowéj, ustaje samém przez się prawem przez wycierpienie kary lub ułaskawienie.

518. Marnotrawnemu zabroniono być może, ażeby, bez assystencyi doradcy przez Sąd wyznaczonego, w Sądach jako strona nie stawał, układów pojednawczych nie zawierał, długów nie zaciągał, kapitałów żadnych nie odbierał i z odebranych nie kwitował, dóbr nieruchomych lub kapitałów hypotekowanych nie zbywał ani hypoteką nie obciążał.

519. Mąż, mający doradcę przez Sąd wyznaczonego, nie może bez jego assystencyi upoważnić żony do tych czynności, których sam względem swego majątku bez assystencyi doradcy przedsiębrać nie jest mocen,

520, Zabronienie działań, bez assystencyi doradcy, przez tych samych żądane być może, którzy, według art. 490, mają prawo domagać się pozbawienia kogo własnéj woli, a takowe ich żądanie tymże samym sposobem roztrząsane i sądzone być powinno.

Również zabronienie takowe, tylko przy zachowaniu takichże samych formalności zniesione być może.

521. Żaden wyrok w przedmiocie tyczącym się pozbawienia własnéj woli, albo mianowania doradcy, nie może być wydanym, bądź w pierwszéj instancyi bądź w appellacyi, jak tylko po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.

PRAWO PRZECHODNIE

DO KODEXU CYWILNEGO KRÓLESTWA POLSKIEGO.

(Zapadło dnia $^{1}/_{13}$ Czerwca 1825 r. — Dzień ogłoszenia d. 28 Listopada t. r. — D. P. T. X. str. 291).

1. Księga I, oraz Tytuł V i XVIII. Księgi III Kodexu Cywilnego dotąd obowiązującego (1), nakoniec Oddział I. Działu V, Prawa sejmowego z d. 26 Kwietnia 1818 r. (2), z końcem dnia 31. Grud. 1825 r. w swéj mocy ustają, a w miejsce tych praw, *Księga I. Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego* i *Prawo osobne o przywilejach i hypotekach* z dniem 1 Stycznia 1826 r. zaczną obowięzywać.

2. Małżeństwa, za Kodexu Cywilnego dotąd obowięzującego reiliginie bez dopełnienia formy cywilnéj zawarte, mają wszelkie skutki cywilne od czasu zawarcia, nie naruszając jednak wyroków prawomocnych, do dnia 1 Stycznia 1826 r. na téj zasadzie zapadłych, iż nie istniało cywilne małżeństwo.

3. Małżeństwa, przed 1 Stycznia 1826 r. cywilnie tylko zawarte, zachowują swe skutki cywilne i nie mogą być zaskarżane z powodu, że ślubu religijnego nie było.

Z téj przyczyny małżonkowie cywilnie połączeni nie mogą przed rozwiązaniem małżeństwa cywilnego wchodzić w inne związki małżeńskie religijnie, tudzież stopnie powinowactwa z takowego cywilnego małżeństwa wynikłe stanowić będą prawne przeszkody do małżeństw, po dniu 31 Grudnia 1825 r. zawrzeć się mających.

(1) To jest art. 1—515, 1387—1581, i 2092—2208 K. N.
(2) To jest art. 72—110 Usta. hyp. z r. 1818.

4. Małżeństwa, przed 1. Stycznia 1826, bądź religijnie tylko, bądź cywilnie i religijnie zawarte, nie mogą być od 1 Stycznia 1826 r. unieważnione, ani rozwiązane, ani co do stołu i łoża rozłączone, jak tylko podług przepisów Księgi I, Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego.

Sprawy takowe, przed 1 Stycznia 1826 podług Kodexu Cywilnego dotąd obowięzującego rozpoczęte, lub w Konsystorzach toczące się, a do tegoż dnia prawomocnie nierozsądzone, ustają i tylko podług przepisów księgi I Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego na nowo wprowadzane i sądzone być mogą.

5. Małżeństwa, przed 1 Stycznia 1826 r. cywilnie tylko zawarte, od 1. Stycznia 1826 r. mogą tylko z powodów w Kodexie Cywilnym dotąd obowięzującym ustanowionych i w formie tymże Kodexem przepisanéj, być unieważnione, rozwiązane i rozłączone.

6. Małżonkowie, podług Kodexu Cywilnego dotąd obowięzującego, wyrokiem prawomocnym rozwiedzeni, mogą się przez nowe śluby po dniu 31 Grudnia 1825 r. z sobą połączyć.

7. Jeżeli związek religijny mimo rozwodu cywilnego trwa jeszcze między małżonkami, wtenczas potrzebne tylko będzie ich oświadczenie się przed utrzymującym księgi aktów stanu cywilnego, iż od wyroku Sądu cywilnego rozwód stanowiącego odstępują i chcą nadal żyć z sobą w związku małżeńskim.

W takowym przypadku spisany będzie przez utrzymującego księgi małżeństw protokół w obudwóch egzemplarzach téjże księgi i uczyniona o tém wzmianka przy

protokóle, który z powodu złożenia wyroku rozwodowego był spisanym.

Przepis ten stosuje się również do przypadku, gdy, mimo wyrzeczonego przez Sąd cywilny unieważnienia małżeństwa, trwa jeszcze związek religijny.

8. Skutki cywilne połączenia się na nowo małżonków zaczną się, w przypadku art. 6 — od nowego ślubu, a w przypadku art. 7—od oświadczenia się małżonków, że od wyroku cywilnego odstępują.

9. Jeżeli małżeństwo, cywilnie i religijnie zawarte, unieważnione lub rozwiązane zostało tylko cywilnie, a związek religijny do d: 1 Stycznia 1826 prawomocnie unieważniony lub rozwiązany nie był, wolno będzie małżonkom żądać unieważnienia lub rozwiązania podług przepisów Księgi I Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego.

10. Jeżeli małżeństwo, religijnie i cywilnie zawarte, przez wyrok prawomocny przed 1 Stycznia 1826 r. religijnie unieważnione lub rozwiązane, trwa jeszcze cywilnie, naówczas, jeżeli oboje małżonkowie lub jedno z nich chcą korzystać z tego wyroku, chcący, winien udać się do Urzędnika stanu cywilnego, który załączy ten wyrok do księgi małżeństw, spisze o tém w obudwóch egzemplarzach protokół, i uczyni na brzegu aktu małżeństwa wzmiankę o tymże wyroku.

Od czasu wpisania tego ustają skutki cywilne małżeństwa.

Jeżeli zaś, pomimo takowego wyroku, małżonkowie w pożyciu małżeńskiém trwają, małżeństwo ich, stosownie do art. 3 niniejszego prawa, jako cywilnie tylko zawarte uważaném będzie.

11. Z dniem 1 Stycznia 1826 r. prawa i obowiązki, mocą samych przepisów prawnych ze stanu osób wynikające, będą, co do czynów lub wypadków w dniu lub po

dniu 1 Stycznia 1826 r. zdarzonych, uważane podług nowego prawa, chociażby stan osób wziął pierwéj swój początek.

12. Stosunki jednak majątkowe między małżonkami będą uważane podług przepisów tego prawa, które w czasie zawarcia małżeństwa obowięzywało.

13. Czas przedawnienia dla spraw małoletniego, tyczących się czynów opieki, uważany będzie podług Kodexu obowięzującego, jeżeli małoletni za tegoż Kodexu do lat doszedł.

Gdyby jednak do upłynienia dziesięcio-letniego czasu, przeznaczonego dawnym Kodexem, zostawało jeszcze więcéj jak cztery lata od d. 1 Stycznia 1826 r., przedawnienie nastąpi z upłynieniem lat czterech od tegoż dnia. (art. 466 K. C. P.)

PRAWO O MAŁŻEŃSTWIE.

O MAŁŻEŃSTWIE. (1)

(Prawo to zatwierdzone zostało d. $^{16}/_{28}$ Marca 1836 r. a ogłoszone d. $^{12}/_{24}$ Czerwca t. r. — D. P. T. XVIII. str. 47—297.)

ROZDZIAŁ I.

O małżeństwie pomiędzy osobami wyznającemi religię Rzymsko-Katolicką.

Prawidła ogólne.

1. Małżeństwo zawarte między osobami wyznającemi religię Rzymsko-Katolicką stanowi związek kończący się jedynie ze śmiercią jednego z małżonków. (art. 31 i 29 K. K. G. i P.)

2. Małżeństwo może być zawarte tylko w obliczu kościoła, podług przepisów i z dopełnieniem uroczystości religijnych.

3. Aby małżeństwo było prawnie zawartém potrzeba:

1° Ażeby zachowane były warunki istotne do zawarcia onego wymagane.

2° Ażeby niezachodziły przeszkody zawarcia małżeńskich związków niedopuszczające.

3° Ażeby spełnione zostały uroczystości ustawami kościoła nakazane.

---

(1) Prawo to weszło w miejsce art. 143—181, oraz 246—259 i 271, Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego, zamieszczonych wyżej w T. I na str. 178 i n. niniejszego dzieła.

Zawarcie nieprawne małżeństwa, pociąga za sobą w niektórych przypadkach nieważność onego; w innych zaś, nie naruszając związku małżeńskiego, ściąga tylko na osoby w zawarciu onego udział mające, kary niniejszém prawem wskazane. Przypadki nieważności objęte są prawem kanoniczném, i na zasadzie tegoż prawa, w prawie niniejszém wymienione.

4. Rozpoznawanie spraw o nieważność małżeństwa, należy do zwierzchności duchownéj.

ODDZIAŁ I.

O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa.

5. Warunki istotne do zawarcia małżeństwa są:
1° Wiek prawem przepisany;
2° Wzajemne zezwolenie stron.
3° Pozwolenie rodziców albo opieki, a dla wojskowych, zwierzchniéj ich komendy.
4° Zdolność fizyczna stron.

1. *O wieku stron.*

6. Mężczyzna przed ukończeniem lat ośmnastu, a kobieta przed ukończeniem lat szesnastu, nie mogą wchodzić w związek małżeński.

7. Strony wykraczające przeciwko powyższemu zakazowi, tudzież rodzice i opiekunowie, toż wykroczenie dopuszczający, podpadną karze pieniężnéj; duchowny zaś, któryby dał ślub osobie niemającéj potrzebnego wieku, ulegnie karze porządkowéj pieniężnéj i karze dyscyplinarnéj. (art. 1056, 1067 K. K. G. i P.)

8. Gdyby mężczyzna nie miał w chwili zawarcia związków małżeńskich lat czternastu skończonych, lub kobieta nie miała wtedy lat dwunastu skończonych, małżeństwo jest nieważném. (art. 1067 K. K. G. i P.)

2. *O wzajemném zezwoleniu stron.*

9. Nie masz małżeństwa tam, gdzie nie zachodzi obydwóch stron zezwolenie. (art. 1067 i 1079 K. K. G. i P.)

10. Zezwolenie osób wchodzących w związek małżeński nie jest ważném, jeżeli nastąpiło w skutek przymusu lub błędu. — (art. 1067, K. K. G. i P.).

11. Zachodzi przymus niweczący zezwolenie, skoro jedna ze stron skłonioną była do zawarcia związków małżeńskich przez pogróżki, którym się oprzeć nie była w stanie, i które czynione jéj były w ten sposób, iż mogły zastraszyć nawet osobę nietrwożliwą. — (art. 1042, 1043, 1045, 1046, 1067, K. K. G. i P.)

12. Błąd co do tożsamości osoby, z którą zawarty został związek małżeński, czyni nieważném zezwolenie. — (art. 1067, K. K. G. i P.)

13. Niewiasta porwana nie może zezwalać ważnie na związek małżeński z tym który ją porwał, dopóki w jego znajduje się mocy. — (art. 1042, 1043, 1045, 1046, 1067, K. K. G. i P.)

14. Osoby cierpiące obłąkanie ciągłe umysłu, nie mogą ważnego oświadczyć zezwolenia na zawarcie związków małżeńskich. Osoby czasowo téj słabości podpadające, mogą tylko ważne oświadczyć zezwolenie w chwili wolnéj od obłąkania. — (art. 1044, 1067, K. K. G. i P.)

3. *O pozwoleniu rodziców lub opieki, tudzież pozwoleniu Zwierzchności wojskowéj.*

15. Osoby które nie skończyły lat dwudziestu jeden, nie mogą zawierać małżeństwa bez pozwolenia ojca; jeżeli ojciec nie żyje, nieobecnym jest, lub bezwłasnowolnym,—bez pozwolenia matki, a w niedostatku matki,—bez pozwolenia opiekuna.—(art. 1058, 1067, 1093 K. K. G. i P.)

16. Jeżeli nie ma ojca, matki, ani opiekuna, osoby które nieskończyły lat dwudziestu jeden, nie mogą zawierać małżeństwa bez pozwolenia zwierzchności opiekuńczéj. — (art. 1059, 1067, 1093, K. K. G. i P.)

17. Opiekun i zwierzchność opiekuńcza, mogą odmówić pozwolenia na związek małżeński nieletniego w przypadkach następujących:

1° Jeżeli strona, która zamierza połączyć się z osobą nieletnią, jest złych obyczajów, jeżeli dotknięta jest chorobą zaraźliwą, jeżeli wycierpiała karę główną lub poprawczą.

2° Jeżeli pomiędzy osobami zamierzającemi zawrzeć związek małżeński, znaczna zachodzi nierówność co do wieku lub wychowania.

18. Opiekun i jego zstępni, nie mogą wchodzić w związki małżeńskie z osobami pod jego opieką zostającemi, bez szczególnego pozwolenia zwierzchności opiekuńczéj, która, udzielając takowe pozwolenie, powinna sprawdzić rachunki opiekuńcze. — (art. 1067 K. K. G. i P.)

19. Rodzice, których pozwolenie na związek małżeński jest wymagane, mogą zmniejszyć o połowę część nierozrządzalną dzieciom swym, bez tegoż pozwolenia, przed skończeniem lat dwudziestu jeden, zawierającym małżeństwo: prawo to nie służy rodzicom, jeżeli po zawarciu ślubów małżeńskich pozwolenie swe objawili.

20. Osoby w służbie wojskowéj zostające, nie mogą zawierać małżeństwa bez pozwolenia zwierzchniéj kommendy (1).

---

(1) Przepis artykułu tego uzupełniony jest *Prawidłami*, jakie pod d. $^{6}/_{18}$ Maja 1850 r. Najwyżéj zatwierdzone zostały (D. P. T. XLIII. str. 69), *względem zawierania związków małżeńskich przez Urzędników i Officyalistów Rządowych.*

Prawidła te są następujące:

1° Żaden urzędnik lub officyalista od dnia ogłoszenia niniejszych Prawideł, nie może zawierać związków małżeńskich, bez uzyskania na to pozwolenia upoważnionéj do tego władzy.

2° Pozwolenia na zawarcie związków małżeńskich udzielane będą:

a) Dla urzędników 6téj klassy i wyższych przez Radę Administracyjną Królestwa.

b) Dla urzędników od 7 do 10 klassy włącznie przez właściwe Kommissye Rządowe, lub inne Władze Naczelne, od tychże Kommissyj Rządowych niezawisłe.

c) Dla wszystkich innych niższych urzędników i officyalistów — przez władze, które ich nominują.

3° Przy ocenieniu próśb o pozwolenie do zawarcia małżeństwa, Władze, udzielające one, będą miały na szczególnym względzie, aby urzędnik lub officyalista przez niestosowność związku niepogorszył swego położenia.

4° Urzędnik lub officyalista, któryby bez pozwolenia właściwéj Władzy zawarł związek małżeński, ma być, jako nieuległy rozporządzeniom Rządu, ze służby oddalonym.

5° Otrzymane pozwolenie na zawarcie związków małżeńskich składane będzie do akt stanu cywilnego.

Duchowni dopełniający obrzędu ślubu małżeńskiego urzędników i officyalistów, bez złożenia sobie pozwolenia właściwéj Władzy, ulegną karze z mocy art. 21 prawa o małżeństwach z d. $^{16}/_{28}$ Marca 1836 r.

6° Rozporządzenia powyżéj wymienione nie stosują się do urzędników i officyalistów ze Skarbu niepłatnych

21. Duchowny, któryby dopełnił obrzędu ślubu religijnego osoby nieletniéj, bez pozwolenia jéj ojca, matki,

opiekuna lub zwierzchności opiekuńczéj, podpadnie karze pieniężnéj porządkowéj i karze dyscyplinarnéj; podobnymże karom podpadnie duchowny, któryby przystąpił do obchodu małżeństwa osoby w służbie wojskowéj zostającéj, bez pozwolenia jéj zwierzchniéj kommendy. Wojskowy wykraczający przeciw powyższemu zakazowi, ulegnie takoż karze porządkowéj, którą jego własna zwierzchność wyrzecze (1). — (art. 1067 K. K. G. i P.)

4. *O zdolności fizycznéj stron.*

22. Jeżeli jedna ze stron znajdowała się już przed zawarciem związku małżeńskiego w niemocy wiecznéj, czyli nieuleczonéj, wykonywania powinności małżonka, małżeństwo może być, na żądanie drugiej strony, uznaném za nieważne. — (art. 1067, K. K. G. i P.)

ODDZIAŁ II.

O przeszkodach niedopuszczających zawarcia małżeństwa.

23. Stanowią przeszkody niedopuszczające zawarcia związku małżeńskiego, a nawet po zawarciu małżeństwa unieważniające:

---

chociażby nominacya ich od Rządu zależała; Applikanci wszakże i Dyetaryusze przy Władzach Rządowych takowym podlegają.

Też same przepisy zamieszczone są także w art. 68 do 73 włącznie *Ustawy o służbie cywilnéj w Królestwie Polskiém*, Najwyżéj w d. $^{10}/_{22}$ Marca 1859 r. zatwierdzonéj. (D. P. T. LIII. str. 69,—123 do 127.)

(1) Porównać ustęp 5 *Prawideł* zamieszczonych w odsyłaczu do poprzedzającego art. 20.

1° Różność religii (disparitas cultus).
2° Wielożeństwo.
3° Śluby zakonne i wyższe święcenia.
4° Przestępstwo.
5° Pokrewieństwo i powinowactwo.
6° Przystojność publiczna. — (art. 1067, K. K. G. i P.)

1. *Różność religii.*

24. Różność religii stanowi przeszkodę do małżeństwa pomiędzy osobami wyznającemi religię Rzymsko-Katolicką i osobami nienależącemi do żadnego z wyznań chrześciańskich. — (art. 1060, 1067, K. K. G. i P.)

2. *Wielożeństwo.*

25. Mąż jednę tylko żonę, a żona jednego tylko męża w jednymże czasie mieć może. Nie można wchodzić w następne związki małżeńskie, dopóki trwa poprzednie małżeństwo prawnie nieunieważnione. — (art. 1051, 1067, K. K. G. i P.

26. Osoba, która się stała winną wielożeństwa, nie może, nawet po śmierci prawego małżonka, zawierać ślubów ze współsprawcą popełnionego przez nią przestępstwa.

3 *Śluby zakonne i wyższe święcenia.*

27. Osoby, które w zakonie wykonały ślub czystości, i duchowni, którzy przyjęli wyższe święcenie, jako to: subdyakonat, dyakonat, albo kapłaństwo, nie mogą zawierać ślubów małżeńskich.—(art. 1061, 1067, K. K. G. i P.)

4. *Przestępstwo.*

28. Cudzołoztwo połączone z morderstwem jednego z małżonków, stanowi przeszkodę do małżeństwa między

osobą, która się cudzołoztwa dopuściła, i jéj współsprawcą; takąż przeszkodę stanowi cudzołoztwo, połączone z przyrzeczeniem pobrania się, na przypadek śmierci niewinnego małżonka. — (art. 1067, K. K. G. i P.)

29. Osoba, która się dopuściła morderstwa na osobie swego małżonka, lub zmówiła się w tym celu z osobą trzecią, nie może zawierać małżeństwa ze sprawcą, współsprawcą, ani wspólnikiem popełnionego morderstwa. — (art. 1067, K. K. G. i P.)

5. *Pokrewieństwo i powinowactwo.*

30. Pokrewieństwo i powinowactwo, wynikające, bądź z prawych, bądź z nieprawych związków, stanowi przeszkodę do małżeństwa w linii prostéj pomiędzy wszystkiemi wstępnemi i zstępnemi. — (art. 1053, 1054, 1055, 1067, K. K. G. i P.)

31. W linii pobocznéj pokrewieństwo i powinowactwo, wynikające z prawych związków, stanowi przeszkodę do małżeństwa, aż do czwartego stopnia kanonicznego włącznie. — (art. 1053, 1054, 1055, 1067, K. K. G. i P.)

32. Pokrewieństwo i powinowactwo w linii pobocznéj, wynikające z nieprawych związków, stanowi przeszkodę do małżeństwa, a mianowicie: pokrewieństwo pomiędzy krewnemi, aż do czwartego stopnia kanonicznego włącznie; powinowactwo, pomiędzy powinowatemi, aż do drugiego stopnia kanonicznego włącznie. — (art. 1053, 1054, 1055, 1067, K. K. G. i P.)

33. Pokrewieństwo duchowne stanowi przeszkodę do zawarcia małżeństwa:

1° Pomiędzy osobą dającą chrzest, z jednéj strony, a osobą chrzest przyjmującą i jéj rodzicami, z drugiéj strony.

2° Pomiędzy osobą chrzest przyjmującą, lub bierzmowaną i jéj rodzicami, z jednéj strony, a ojcem i matką chrzestną, lub osobami do bierzmowania podającemi, z drugiéj strony. — (K. K. G. i P. 1053, 1054, 1055, 1067).

34. Rodzicami chrzestnemi są tylko osoby trzymające dzieci do chrztu w pierwszéj parze, i wtedy gdy chrzest udzielony był uroczyście ze zwykłemi ceremoniami.

35. Pokrewieństwo i powinowactwo cywilne stanowi przeszkodę do małżeństwa:

1° Pomiędzy osobą przysposabiającą, osobą przysposobioną i jéj zstępnemi.

2° Pomiędzy dziećmi przysposobionemi i dziećmi z małżeństwa spłodzonemi z jednéj i téj saméj osoby.

3° Pomiędzy przysposabiającym i małżonkiem przysposobionego.

4° Pomiędzy przysposobionym i małżonkiem przysposabiającego. — (K. K. G. i P. 1053, 1054, 1055, 1067).

36. Duchowna władza mocną jest, przez dyspensę usunąć przeszkody do małżeństwa, wynikające z pokrewieństwa w linii bocznéj, w drugim stopniu kanonicznym i dalszych. Ta władza mocną jest również, przez dyspensę, usunąć przeszkody, wynikające z powinowactwa(1) w linii bocznéj, z pokrewieństwa i powinowactwa duchownego i cywilnego. — (K. K. G. i P. 1053, 1054, 1055. — Przypisek do art 162, K. N.)

---

(1) W texcie znajdującym się w Tomie XVIII, Dziennika praw jest tu zamieszczony wyraz *pokrewieństwa*, który poprawionym został na wyraz *powinowactwa*, a to podług rozporządzeń znajdujących się w Dzienniku praw w Tomie XXVI, na str. 316 i w Tomie XXXVI, na str. 396.

6. *Przystojność publiczna.*

37. Nie może, dla przystojności publicznéj, zawierać małżeństwa, strona zaręczona z krewnemi w pierwszym stopniu kanonicznym drugiéj strony, jeżeli zaręczyny były zawarte uroczyście, ważnie, przy kapłanie i świadkach.

38. Jeżeli małżeństwo, w którém spełnienie powinności małżeńskiéj nie nastąpiło, unieważnioném zostało przez wyrok władzy duchownéj, albo jeżeli rozwiązane zostało przez śmierć lub wstąpienie do zakonu jednéj strony, wówczas nie będzie mógł drugi małżonek, dla przystojności publicznéj, zawierać ślubów z krewnemi współmałżonka swego, aż do czwartego stopnia kanonicznego włącznie. W przypadku jednak, gdyby małżeństwo pierwsze unieważnioném zostało, dla braku zezwolenia, żadna przeszkoda z powodu przystojności publicznéj nie zachodzi. —(K. K. G. i P. 1067).

39. Przeszkoda do małżeństwa, wynikająca z przystojności publicznéj, może być usuniętą przez dyspensę władzy duchownéj.

40. Władza duchowna obowiązaną jest uwiadomić natychmiast Kommisyę Rządową Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Publicznego, w każdym razie, tak o zaniesionych do niéj podaniach celem uzyskania dyspens, jako i o sposobie, w jakim te podania rozwiązane zostały.

ODDZIAŁ III.

O uroczystościach małżeńskich.

41. Osoby, które pragną wstąpić w związek małżeński, powinny uwiadomić o zamiarze swym proboszcza

parafii, w któréj są zamieszkałe. Obowiązkiem jest proboszcza przekonać się poprzednio o wzajemném stron zezwoleniu, a następnie ogłosić, w trzech po sobie idących niedzielach, w kościele, z ambony, zapowiedzi o zamierzonym związku małżeńskim. — (K. C. P. 106. — K. K. G. i P. 1070).

42. Zapowiadający ogłosi imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie przyszłych małżonków, oraz imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie ich rodziców; następnie, w spisanym akcie tegoż samego dnia, oprócz szczegółów powyższych, wymieni dzień, godzinę i miejsce ogłoszenia. — (K. C. P. 107. — K. K. G. i P. 1070. — art. 10 post. z d. 3 Listopada 1825 r. które jest zamieszczone w odsyłaczu na str. 134—138. T. I niniejszego dzieła).

43. Zapowiedzi ogłoszone będą w parafii każdego z przyszłych małżonków. Jeśli jeden z nich, lub obadwa, nie dłużéj mieszkają w jednem miejscu jak trzy miesiące, wówczas zapowiedzi nadto w kościele parafialnym poprzedzającego ich zamieszkania nastąpić powinny.—K.C. P. 108. — K. K. G. i P. 1070).

44. Jeżeli obrzęd ślubu nie został w ciągu sześciu miesięcy od ostatniéj zapowiedzi dopełnionym, takowy nie może nastąpić jak za poprzedniém zapowiedzi ponowieniem. — (K. C. P. 109.— K. K. G. i P. 1070).

45. Władza duchowna mocną jest dozwalać, w szczególnych przypadkach, aby, zamiast trzechkrotnego ogłoszenia zapowiedzi, jedno tylko jéj ogłoszenie nastąpiło. Wszelako w każdym przypadku jedna zapowiedź jest nieodzownie potrzebną. — (K. C. P. 110. — K. K. G. i P. 1070).

46. Jeżeli władza duchowna uwolniła od drugiéj i trzeciéj zapowiedzi, obrzęd ślubu religijnego dopiero po upłynieniu trzech dni od dnia ogłoszenia pierwszéj i o-

statniéj zapowiedzi, nielicząc tegoż dnia, dopełnionym być może. —(K. C. P. 111. — K. K. G. i P. 1070).

47. W następnych przypadkach wolno jest duchownemu przystąpić do dania ślubu bez zapowiedzi:

1° Gdy przyszły małżonek wybierać się ma nagle w długą lub niebezpieczną podróż, w interessach rządowych.

2° Gdy osoby, o których powszechnie mniemano, iż zostają w związku małżeńskim, pragną dopełnić obrzędu ślubu religijnego. — (K. C. P. 112).

48. Obrzęd ślubu małżeńskiego dopełnionym być winien w kościele, publicznie, w obecności dwoch świadków przynajmniéj, przez proboszcza parafii, w któréj jeden z przyszłych małżonków jest zamieszkały, lub przez jego zastępcę. Jednak ślub dany być może w innéj parafii, i przez innego duchownego, bądź za zezwoleniem przełożonego właściwéj parafii, bądź za pozwoleniem zwierzchności dyecezalnéj.— (K. K. G. i P. 1069 i 1070).

49. Zamieszkanie stron i właściwość proboszcza co do obrzędu ślubnego, wynika z pobytu ich sześciomiesięcznego w jednéj parafii. Jednak ten przeciąg czasu liczy się podwójnie, jeżeli strony mieszkały poprzednio nie w téj dyecezyi, w któréj ślub ma być dany.—K. K. G. i P. 1070).

50. Osobom, które nie mają stałego zamieszkania, jako to, wojskowym i innym, może być ślub dany przez proboszcza, w parafii, w któréj chwilowo przebywają.— (K. K. G. i P. 1070).

51. Małżeństwo jest nieważne, jesli ślub był dany:

1° Przez duchownego niewłaściwego i niemającego na to upoważnienia od przełożonego parafii jednego z małżonków, lub od zwierzchności dyecezalnéj.

2° Nie w obecności dwóch przynajmniéj świadków.— (K. K. G. i P. 1046, 1069 i 1070).

52. Obowiązkiem jest proboszcza przekonać się, przed przystąpieniem do obrzędu ślubnego, czy nie zachodzą przeszkody wymienione w Oddziale drugim niniejszego Rozdziału, i za odkryciem któréj z nich, wstrzymać się z daniem ślubu. — (K. C. P. 113. — K. K. G. i P. 1070).

53. Proboszcz, przed przystąpieniem do dania ślubu, obowiązany jest także żądać złożenia sobie aktu urodzenia przyszłych małżonków, lub jeżeli jeden z nich jest wdowcem lub wdową, aktu zejścia poprzedniego małżonka, wyjąwszy przypadek, w którymby osobistą i niewątpliwą posiadał wiadomość, że strony mają lata potrzebne do zawarcia małżeństwa, lub że poprzednie ich związki małżeńskie ze śmiercią współmałżonka ustały. — (K. C. P. 114. — K. K. G. i P. 1070).

54. Jeżeliby zachodziła trudność w otrzymaniu aktów urodzenia lub zejścia, duchowny dopełniający obrzędu ślubnego, może poprzestać na świadectwie dwóch osób, dobrze mu znanych. Zeznania ich przyjęte do protokółu przez proboszcza, sąd pokoju, burmistrza, lub wójta, dołączone być winny do księgi stanu cywilnego. —(K. C. P. 114, 280, 283, 284, 298, z przypiskami przy nich będącemi. K. K. G. i P. 1070). (1).

---

(1) *Co do małżeństw zawieranych przez wdowy po wojskowych*, wezwani zostali Biskupi i Administratorowie dyecezyj o polecenie duchownym, szczególniéj zaś proboszczom i rządcom kościołów parafialnych, jako zarazem urzędnikom stanu cywilnego, iżby ci odtąd nie wprzód przystępowali do błogosławienia powtórnych związków małżeńskich i spisywania aktu stanu cywilnego zawartego małżeństwa przez wdowy po wojskowych, dopóki o śmierci w wojsku pierwszego małżonka nie powezmą przekonania z nadesłanych, przez pośrednictwo Prokuratorów Kr., do aktów stanu cywilnego szczegółowych wiadomości, wyjąwszy w przypadku przewidzianym w art. 54 pr. z r. 1836 o

55. Jeżeli wstępuje w nowe związki małżeńskie osoba, której poprzednie małżeństwo unieważnioném zostało, i jeżeli o tém unieważnieniu księgi stanu cywilnego, przez proboszcza utrzymywane, wzmianki nie zawierają, osoba pomieniona winna złożyć proboszczowi, poświadczoną przez duchowną władzę kopią wyroku, uznającego poprzednie małżeństwo za nieważne. — (K. K. G. i P. 1070).

56. Pozwolenie zwierzchności wojskowéj lub opiekuńczéj na małżeństwo, złożoném być winno duchownemu w oryginale. Pozwolenie rodziców i opiekunów, jeżeli nie są obecnemi obrzędowi ślubu, może być objawione w akcie z podpisem prywatnym, i ten akt dołączonym będzie do księgi małżeństw; jednak podpis prywatny będzie musiał być poświadczony przez władzę sądową, lub administracyjną. — (K. C. P. 115.— K. K. G. i P. 1070.— Ustęp 5 *Prawideł* zamieszczonych w odsyłaczu do art. 20 prawa o małżeństwie.—T. I str. 285 niniejszego dzieła).

57. Jeżeli proboszcz, przystępujący do obrzędu ślubu, nie ma pewności względem przeciągu czasu, przez który strony mieszkają w jego parafii, obowiązany jest domagać się złożenia sobie w tym celu świadectwa miejscowéj policyi. — (K. K. G. i P. 1070).

małżeństwie, który dozwala zastąpić akt zejścia aktem znania, i dopóki strony nie przedstawią aktów zawierających odpowiednie wiadomości bezpośrednio przez świadków powzięte o zgonie wojskowego.

Jednocześnie wezwane zostały Konsystorze wyznań Ewangelicko-Augsburgskiego, tudzież Ewangelicko- Reformowanego, o wydanie stosownych pod tym względem zarządzeń do Duchowieństwa tychże wyznań; wydanie zaś podobnych zarządzeń do urzędników stanu cywilnego wyznań niechrześciańskich polecone zostało Rządom Gubernialnym i Magistratowi miasta Warszawy.

(K. R. S. W. i D. d. 23 Sierpnia (4 Września) 1849 r. Nr. $^{1815}/_{12402}$).

58. Po dopełnionym obrzędzie religijnym, proboszcz utrzymujący księgę aktów stanu cywilnego, spisze w przytomności dwóch świadków, akt cywilny, obejmujący w sobie:

1° Imiona, nazwiska (1), powołanie, miejsce urodzenia, zamieszkanie i wiek małżonków.

2° Imiona, nazwiska (1), powołanie i zamieszkanie ojców ich i matek.

3° Pozwolenie rodziców, opieki i zwierzchności wojskowéj, w przypadkach, w których prawo tego wymaga (2).

4° Wymienienie dnia i miejsca, w których nastąpiły zapowiedzi, lub, jeżeliby nie było zapowiedzi, wymienienie zwierzchności, która uwolniła od ich ogłoszenia, tudzież datę dyspensy.

5° W przypadku zawierania małżeństwa przez osobę, która była w poprzednich związkach małżeńskich, wzmiankę o czasie, w którym pierwsze małżeństwo ustało, lub unieważnione zostało (3).

6° Oświadczenie małżonków, czy zawarli lub nie, umowę przedślubną; a w pierwszym przypadku, wymienienie daty i miejsca jéj zawarcia, oraz rejenta, przed którym zawartą została. (4).

7° Imiona, nazwiska (1), powołanie, wiek i zamieszkanie świadków, jeżeli są krewnemi lub powinowatemi małżonków; wymienienie z któréj strony i w jakim stopniu.

(1) Porównać przypisek będący w odsyłaczu do art. 81 K. C. P. — T. I, str. 149 niniejszego dzieła.

(2) Porównać ustęp 5 *Prawideł* zamieszczonych w odsyłaczu do art. 20 prawa o małżeństwie. T. I str. 285 niniejszego dzieła.

(3) Porównać przypisek będący w odsyłaczu do art. 54 niniejszego prawa.

(4) Porównać przypisek będący w odsyłaczu do art. 203 K. C. P.— T. I str. 189 niniejszego dzieła.

8° Oświadczenie duchownego i świadków, iż małżeństwo religijne zawartém zostało.—(K. C. P. 120).

59. Duchowny, któryby dopełnił obrzędu ślubu małżeństwa zawartego z przekroczeniem rozporządzeń w niniejszym Oddziale objętych, podpadnie karze dyscyplinarnéj. — (K. K. G. i P. 1045).

ODDZIAŁ IV.

O ustaniu i rozwiązaniu małżeństwa, i ustaniu pożycia małżeńskiego.

60. Małżeństwo ustaje:

1° Przez śmierć jednego z małżonków.

2° W skutek wyroku władzy duchownej stanowiącego nieważność.

3° Małżeństwo niespełnione fizycznie, rozwiązuje się przez wstąpienie jednego z małżonków do zakonu, i wykonanie tamże ślubu czystości. — (K. K. G. i P. 31, 29).

61. Rozwiązanie małżeństwa w ostatnim z powyższych przypadków, wyrzeczoném być powinno przez zwierzchność duchowną, i wolno jest małżonkowi, który do zakonu nie wstąpił, nowe zawrzeć związki małżeńskie.

62. Pożycie małżeńskie ustaje, w skutek rozłączenia co do stołu i łoża. Rozłączenie co do stołu i łoża, może być wyrzeczone przez zwierzchność duchowną, na żądanie jednego z małżonków:

1° Z powodu cudzołostwa.

2° Z powodu ciężkich obelg doznanych od współmałżonka.

3° W razie, gdy jeden ze współmałżonków dopuszcza się zbrodni lub występków, lub znagla drugiego do popełnienia onych.—(K. K. G. i P. 1076, 1078).

63. Nie służy małżonkowi pokrzywdzonemu skarga o rozłączenie co do stołu i łoża z powodu cudzołoztwa, jeżeli sam dopuścił się tego przestępstwa, lub jeżeli przebaczył stronie winnéj. — (K. K. G. i P. 1078).

64. Strona niewinna ma prawo żądać w powyższym przypadku, aby pożycie małżeńskie, które ustało z mocy wyroku, było następnie przywróconém.

65. Mąż nie ma prawa żądać rozłączenia co do stołu i łoża z powodu cudzołoztwa, jeżeli sam skłonił żonę do popełnienia tego przestępstwa, lub jeżeli gwałtem przymuszoną była do przełamania wiary małżeńskiej.

66. Rozłączenie co do stołu i łoża może być żądane i w skutek wzajemnego zezwolenia, lecz tylko dla przyczyn godziwych.

67. Rozłączenie co do stołu i łoża, może być wyrzeczone przez zwierzchność duchowną, na czas ograniczony, lub nieograniczony.

ODDZIAŁ V.

O terminach do wstąpienia w nowe związki małżeńskie.

68. Zabrania się kobietom, które w poprzedniém zostawały małżeństwie, wchodzić w nowe związki małżeńskie, aż dopiero po upływie dziesięciu miesięcy, od dnia, w którym poprzednie ustały, ze śmiercią męża, lub uznane zostały za nieważne. Za wykroczenie przeciw temu zakazowi, ulegną one karze pieniężnéj, która to kara rozciągnioną będzie także na rodziców i opiekunów, pozwoleniem swém zawarcie małżeństwa upoważniających.

***69.** Zabrania się, tak kobietom, jako też mężczyznom, których małżeństwo uznane zostało za nieważne z powodu: *a*) niezdolności fizycznéj jednéj ze stron; *b*) pokrewieństwa w linii bocznéj w drugim stopniu kanoni-

cznym i dalszych; *c*) powinowactwa w linii bocznéj we wszystkich zakazanych stopniach; *d*) pokrewieństwa duchownego; *e*) pokrewieństwa i powinowactwa cywilnego; *f*) przystojności publicznéj, — zawierać, za życia współmałżonka, nowego małżeństwa, aż po upłynieniu lat trzech, od dnia, w którym zapadł ostateczny wyrok, uznający nieważność poprzedniego małżeństwa, w drugiéj lub trzeciéj instancyi. Zakaz powyższy nie ściąga się do osób, które, po unieważnieniu ich małżeństwa, z powodu pokrewieństwa lub powinowactwa wyżéj opisanego, tudzież przystojności publicznéj, otrzymawszy potrzebną od zwierzchności duchownéj dyspensę, zażądają na nowo się pobrać i ważne zawrzeć małżeństwo. — (K. K. G. i P. 1072). (1).

***70**. Zabrania się osobom, których związek małżeński uznany został za nieważny: *a*) z powodu niedostatecznego zezwolenia w przypadkach art. 10, 11, 12, 13 i 14 opisanych; *b*) z powodu niewłaściwości proboszcza; *c*) z powodu niedostatecznéj liczby świadków przy obrzędzie ślubnym, stosownie do art. 51,—za życia współmałżonka, nowego zawierać małżeństwa, aż po upłynieniu lat sześciu od dnia, w którym zapadł ostateczny wyrok, uznający nieważność w drugiéj lub trzeciéj instancyi.

---

(1) Przepisy w artykule tym, oraz w art. 70 i 71 niniejszego prawa zawarte, uchylone zostały paragrafem II Zdania Rady Państwa, które Ukazem z d. 5 Lipca 1856 r. zatwierdzone, a pod d. $^{3}/_{15}$ Kwietnia 1857 r. ogłoszone zostało, (D. P. T. L, str. 77) i które stanowi, a mianowicie:

„II. Moc obowiązującą art. 69, 70 i 71 Prawa o małżeństwie z r. 1836, należałoby uchylić."

(Inne paragrafy tego Zdania Rady Państwa zamieszczone są w odsyłaczach przy art. 72 i 78 niniejszego prawa o małżeństwie).

Też osoby nie są obowiązane wstrzymywać się przez jakibądź przeciąg czasu z ponowieniem małżeństwa, uznanego za nieważne, skoro pragną zawrzeć je ważnie, z dopełnieniem warunków i uroczystości prawem wymaganych. — (K. K. G. i P. 1062). (1).

***71**. Strona, z obrazą zakazów art. 69 i 70 objętych, nowe zawierająca małżeństwo, niemniéj też rodzice jéj i opiekunowie, pozwoleniem swojém zawarcie małżeństwa upoważniający, ulegną karze art. 455 Kodexu Karnego, na osoby tające przeszkody do małżeństwa, postanowionéj; kara ta wyrzeczoną będzie przez Sąd Poprawczy, na domaganie się Prokuratora Królewskiego. —(K. K. G. i P. 1062). (1).

***72**. Duchowny, któryby dopełnił obrzędu ślubu religijnego małżeństwa, zawartego z przekroczeniem zakazów art. 68, 69 i 70 postanowionych, podpadnie karze porządkowéj pieniężnéj i karze dyscyplinarnéj.—(K. K. G. i P. 1062). (2).

---

(1) Porównać przypisek będący w odsyłaczu do art. 69, niniejszego prawa.

(2) Artykuł ten uchylony został paragrafem III Zdania Rady Państwa które powołane jest wyżéj w odsyłaczu do art. 69 niniejszego prawa. Osnowa wspomnionego § III jest następująca:

„III. Zamiast art. 72 Prawa o małżeństwie z r. 1836, postanowić:

„Duchowny, któryby dopełnił obrzędu ślubu religijnego małżeństwa, z przekroczeniem zakazu art. 68 Prawa o małżeństwie z r. 1836 postanowionego, podpadnie karze porządkowéj pieniężnéj, i prócz tego, osobnéj karze Kościelnéj."

ODDZIAŁ VI.

O władzach, do których należy zastosowanie powyższych przepisów

73. Nieważność małżeństwa i rozłączenie małżonków co do stołu i łoża, nie zależy od woli ich, ani wzajemnego zezwolenia, lecz wyrzeczoném być może przez zwierzchność duchowną. — (K. K. G. i P. 1071).

74. Również do zwierzchności duchownéj należy wyrzeczenie względem przywrócenia pożycia małżonków, rozłączonych co do stołu i łoża.—(K. K. G. i P. 1071).

75. Zwierzchność duchowna jest właściwym sądem do rozpoznawania wykroczeń, którychby stali się winnymi kapłani dopełniający obrzędu ślubu małżeńskiego, i do wyrzekania przeciw nim kar dyscyplinarnych. Jednakże, ilekroć postanowiona jest prawem niniejszém kara pieniężna porządkowa, na duchownych dających śluby, kara ta wymierzoną będzie przez Kommissyę Rządową Sprawiedliwości. — (K. K. G. i P. 1071). (1).

76. Kara pieniężna wynosić będzie najmniéj 40 złp., najwięcéj złp. 1800.

77. Sędziowie duchowni, rozpoznając sprawy małżeńskie, ograniczą się na samém tylko wyrzeczeniu ważności lub nieważności sakramentu, na samém dopuszcze-

(1) Jeżeli będzie chodziło o ukaranie duchownego za uchybienia przeciw prawu o małżeństwie, na które postanowioną jest kara dyscyplinarna i kara pieniężna, Prokuratorowie Trybunałów o wymierzenie pierwszéj odnosić się powinni do właściwéj zwierzchności duchownéj, a, dla wyrzeczenia kary pieniężnéj, obowiązani są akta wykrytego nadużycia wraz ze swą opinią do decyzyi Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości nadsyłać.

(K. R. S. d. $^{10}/_{22}$ Sierpnia 1855 r. Nr. 16956).

niu lub odrzuceniu żądanego rozłączenia co do stołu i łoża, i na wyrzeczeniu kary dyscyplinarnéj na wykraczającego kapłana. Oznaczenie skutków cywilnych, z nieważności małżeństwa lub rozłączenia onego co do stołu i łoża wynikających, niemniéj środków tymczasowych, z wytoczeniem processu połączonych, należy do sądów cywilnych (1).

***78.** Sprawy o nieważność małżeństwa, tudzież sprawy o rozłączenie co do stołu i łoża, rozpoznawane będą: w pierwszéj instancyi, przez Biskupa, lub Administratora dyecezyi zamieszkania małżonków, w drugiéj instancyi, przez Arcy-Biskupa lub Administratora Archi-dyecezyi Warszawskiéj (2).

(1) Rada Administracyjna Kr. pod d. 28 Sierpnia (9 Września) 1853 r. Nr. 14963 postanowiła, że, w duchu art. 77 prawa o małżeństwie, skoro wyrzeczenie unieważnienia lub rozłączenia należy do sądów duchownych, i skoro te uznają prawomocnie czyny winę stanowiące i powodujące rozłączenie, sądy cywilne nie mogą na nowo tych czynów sprawdzać, ale są w obowiązku, na zasadzie uznanej winy przez sądy duchowne, oznaczyć skutki cywilne.

(2) Przepisy w ar. 78, 79, 81 i 82 niniejszego prawa uchylone zostały Zdaniem Rady Państwa, wyżéj w odsyłaczu do art. 69 pr. o małż. powołaném i które w § 1 stanowi:

„I. Celem zgodzenia przepisów prawa o małżeństwie z nowo ustanowionym, za zgodą Dworu Rzymskiego, porządkiem rozpoznawania spraw małżeńskich, zamiast art. 78, 79, 81 i 82 pomienionego prawa, postanowić co następuje:

a) Pierwszą instancyę Sądu Duchownego w sprawach małżeńskich w Królestwie Polskiem, stanowią miejscowi Biskupi Dyecezalni, a w Archidyecezyi Warszawskiéj Arcybiskup, ze swemi Konsystorzami.

* **79**. Jeśli małżonkowie zamieszkali są w Archidyecezyi Warszawskiéj, sprawy ich o nieważność małżeństwa i rozłączenie co do stołu i łoża, będą rozpoznawane w pierwszéj instancyi, przez Arcybiskupa lub Administratora Archidyecezyi, w drugiéj — przez duchownych, których wyznaczy tenże, w skutek nadanéj mu władzy przez Stolicę Apostolską (1).

* **80**. Potrzebne są dwa wyroki jednozgodne do stanowczego unieważnienia małżeństwa (2).

---

b) Drugą instancyę Sądu Duchownego stanowią; w sprawach osądzonych w pierwszéj instancyi przez Biskupów — Arcybiskup Warszawski, a w sprawach, które były rozpoznawane w pierwszéj instancyi przez tegoż Arcybiskupa, — Biskup jednéj z sąsiednich Dyecezyj, według poprzedniego wyznaczenia przez Dwór Rzymski.

c) W razie niezgadzania się wyroków dwóch pierwszych instancyj Sądu Duchownego, również i w skutek appellacyi, skarg i protestacyi, rozpoznawanie spraw małżeńskich w trzeciéj instancyi, należy do Stolicy Apostolskiéj.

d) Skargi na wyroki Sądów Duchownych Królestwa w sprawach małżeńskich podawane będą do Sądu trzeciéj instancyi w Konsystorzu Warszawskim, który przedstawi takowe do Rzymu, porządkiem przepisanym, za pośrednictwem Poselstwa Cesarsko-Rossyjskiego."

(Tu porównać także art. 14 Konkordatu zamieszczonego w Ustępie II w odsyłaczu do art. 10 K. C. P. — T. I. str. 29 niniejszego dzieła).

(1) Porównać przypisek umieszczony w odsyłaczu do art. 78 niniejszego prawa.

(2) Przepisy art. 80 i 87 niniejszego prawa uchylone zostały postanowieniem Najwyższém z d. 23 Kwietnia (5 Maja) 1840 r. (D. P. T. XXV, str. 107), stanowiącém:

„Artykuł 80 i 87 prawa o małżeństwie z d. 16 Marca 1836 r. zostają zmienione. Dotychczasowa ich osnowa zastąpiona będzie przepisami następującego brzmienia:

Art. 80. Potrzebne są dwa wyroki jednozgodne do stanowczego unieważnienia małżeństwa.

Z pod przepisu tego wyłącza się przypadek uznania małżeństwa za nieważne, z powodu trwania poprzedniego związku małżeńskiego, prawnie nieunieważnionego, w którym to przypadku dostateczny jest wyrok jednego Sądu.

Art. 87. Wszakże nie będzie przyjęta skarga strony domagającéj się wyrzeczenia nieważności zawartego przez nią małżeństwa, w skutek doznanego przymusu, jeżeli zaniesioną została po upływie ośmnastu miesięcy, od chwili, w któréj przymus ustał, lub jeżeli przed upływem tego przeciągu czasu spełnioną była przez nią dobrowolnie powinność małżeńska.

Przepis ten obowiązuje i co do małżeństw, przed ogłoszeniem niniejszego prawa zawartych. Lecz przy rozpoznawaniu skarg o unieważnienie małżeństw takowych, z powodu przymusu, rzeczony ośmnastomiesięczny przeciąg czasu liczyć się ma, nie od chwili ustania przymusu, ale od dnia ogłoszenia tegoż prawa (*a*).

(*a*) Prawo to ogłoszone d. $^{18}/_{30}$ Czerwca 1840 r.

* **81**. Jeżeli wyrok pierwszéj instancyi nie zgadza się z wyrokiem drugiéj, stronom wolno udać się do trzeciéj instancyi (1).

* **82**. Sprawy małżeńskie sądzone będą w trzeciéj instancyi przez duchownych, których wyznaczy Stolica Apostolska, na skutek przedstawienia Rady Administracyjnéj Królestwa, uczynionego wspólnie z Arcybiskupem Warszawskim, lub Administratorem Archidyecezyi (1).

---

(1) Porównać przypisek zamieszczony w odsyłaczu do art. 78 niniejszego prawa.

83. Tak Biskupi, jako też Arcybiskup, Administratorowie dyecezyi i Archidyecezyi, mają prawo wyręczać się, w obowiązkach sędziego spraw małżeńskich, innymi duchownymi, których w tym celu wyznaczą.

84. W sądach duchownych zachowane być winno sądowe postępowanie kanoniczne (1).

85. Wyrzeczenie nieważności małżeństwa zawartego przez mężczyznę, przed skończeniem lat 14, wyrzeczenie nieważności małżeństwa zawartego przez kobietę, przed skończeniem lat 12, tudzież małżeństwa zawartego przez osobę cierpiącą pomieszanie zmysłów, może być żądaném przez obiedwie strony; a jeżeli te są nieletnie lub bezwłasnowolne, — przez ich ojca, matkę lub opiekunów.

86. Wyrzeczenie nieważności małżeństwa, które zawartém zostało, chociaż nie było zezwolenia, albo, chociaż zezwolenie nastąpiło w skutek przymusu lub błędu, może być żądaném tylko przez stronę, która prawnego zezwolenia na małżeństwo nie oświadczyła.

* **87.** Wszakże nie będzie przyjęta skarga strony domagającej się wyrzeczenia nieważości zawartego przez nią małżeństwa, w skutek doznanego przymusu, jeżeli zaniesioną została po upływie ośmnastu miesięcy, od chwili, w której przymus ustał, lub jeżeli przed upływem tego przeciągu czasu spełniona była przez nią dobrowolnie powinność małżeńska (2).

88. Nieważność małżeństwa, wynikająca z niemocy

(1) Przepisy co do postępowania przed Sądami Duchownemi wyznania Rzymsko-Katolickiego, zamieszczone będą, o ile możności, przy Kodexie Postępowania Sądowego.

(2) Porównać przypisek zamieszczony w odsyłaczu do art. 80 niniejszego prawa o małżeństwie.

fizycznéj jednéj ze stron, może być wyrzeczoną również tylko na żądanie drugiéj strony.

89. Wyrzeczenia nieważności małżeństwa zawartego pomimo przeszkód, w Oddziale drugim niniejszego Rozdziału opisanych, dyspensą zwierzchności duchownéj nieusuniętych, mogą domagać się obiedwie strony, a jeżeli strony są nieletnie,—ich rodzice lub opiekunowie.

90. Wszakże rodzice i opiekunowie nie mogą, w powyższych przypadkach, zaskarżać małżeństwa, jeżeli na one swe udzielili pozwolenie.

91. Skarga o unieważnienie małżeństwa, z powodu, iż ślub dany był przez duchownego niewłaściwego, niemającego na to upoważnienia od przełożonego parafii ednego z małżonków, lub od władzy dyecezalnéj, niemniéj skarga o unieważnienie małżeństwa, z powodu, iż ślub dany był w nieobecności dwóch przynajmniéj świadków, zaniesioną być może przez każdego z małżonków; a w razie nieletności tychże,—przez ich rodziców i opiekunów, jeżeli ci wszakże nie upoważnili swém pozwoleniem małżeńskiego związku.

92. Małżeństwo zawarte pomimo przeszkód wynikających: z różności religii, z wielożeństwa, z ślubów zakonnych i wyższych święceń, z przestępstwa, z pokrewieństwa i powinowactwa w linii wstępnéj i zstępnéj, pomiędzy bracią i siostrami rodzonemi i przyrodniemi, — podlega unieważnieniu w skutek skargi Prokuratora Królewskiego, na którego wkłada się obowiązek, takowe małżeństwa z urzędu zaskarżać, chociażby nie domagali się ich unieważnienia małżonkowie, rodzice tychże i opiekunowie. — (Pr. o małż. 93 do 96). (1).

(1) Z organizacyi Sądów duchownych wyznań Rzymsko-Katolickiego, Ewangelicko-Augsburgskiego i Ewangelicko-Refor-

93. Strona, która w dobréj wierze małżeństwo zawarła, może połączyć swą skargę ze skargą Prokuratora Królewskiego.

94. Prokuratorowie Królewscy zostają nadto w obowiązku przestrzegać użycia stempla w sprawach małżeńskich (1).

95. Prokuratorowie Królewscy mają prawo żądać kommunikowania sobie aktów dotyczących się spraw małżeńskich, w każdym stanie interessu (1).

96. Sędziowie duchowni stanowić będą prócz tego w sprawach małżeńskich, bez względu na żądanie stron,

---

mowanego, wynika, że do niektórych czynności wpływ Prokuratorów Kr. przy Sądach cywilnych jest potrzebny.

W rozwinięciu zasady téj istnieją przepisy, na mocy których: Obowiązki Prokuratora cywilnego przy Sądzie Duchownym trzeciéj instancyi w Archidyecezyi Warszawskiéj (*a*) z przepisów prawa i szczególnych urządzeń wypływające, pełnić ma Naczelny Prokurator IX Departamentu Rządzącego Senatu; — zaś obowiązki Prokuratora przy Sądzie Duchownym Katolickim drugiéj instancyi, oraz przy Konsystorzu Ewangelicko-Augsburgskim i Ewangelicko-Reformowanym — Prokurator przy Sądzie Appellacyjnym Królestwa; zresztą pełnienie takichże obowiązków przy każdym Sądzie Duchownym Katolickim pierwszéj instancyi, pozostawione zostało przy właściwych Prokuratorach cywilnych każdego w szczególności Trybunału (*b*).

(R. A. d. $^{3}/_{15}$ Grudnia 1843 r. N. 9753 i K. R. S. d. 24 Grudnia (5 Stycznia) $184^{3}/_{4}$ r. N. 16180).

(*a*) Trzecia instancya w Archidyecezyi Warszawskiéj została zniesioną, jak to wyjaśniono w odsyłaczu do art. 78 prawa o małżeństwie. (T. I, str. 301 niniejszego dzieła).

(*b*) Co do innych Prokuratorów porównać przypisek *b* zamieszczony w odsyłaczu do art. 96 prawa o małż. (T. I, str. 307 niniejszego dzieła).

(1) Porównać przypiski zamieszczone w odsyłaczu do art. 92 prawa o małżeństwie (T. I, str. 305 niniejszego dzieła).

na wniosek Prokuratora Królewskiego przy Trybunale cywilnym pierwszéj instancyi:

1° Ilekroć będzie poszukiwaną z urzędu nieważność małżeństwa zawartego w przypadkach prawem niniejszém wskazanych (art. 92).

2° Ilekroć wypadnie wyrzec karę dyscyplinarną przeciwko duchownemu, który, dopełniając obrzędu ślubu religijnego, wykroczył przeciw rozporządzeniom ustawy niniejszéj (1).

97. Sędzia duchowny, przyjmując skargę o nieważność małżeństwa zaskarżonego z powodu: *a*) niedostatecznego zezwolenia; *b*) niezdolności fizycznéj; *c*) pokrewieństwa w drugim stopniu kanonicznym i dalszych; *d*) powinowactwa w linii bocznéj; *e*) pokrewieństwa duchownego; *f*) pokrewieństwa i powinowactwa cywilnego; *g*) przystojności publicznéj; *h*) niewłaściwości proboszcza; *i*) niedostatecznéj liczby świadków przy obrzędzie ślubnym;—ostrzedz powinien stronę powodową o karze, prawem niniejszém postanowionéj, na osoby, któreby, po unieważnieniu ich małżeństw z powodów powyższych, przed upływem oznaczonych przeciągów czasu, weszły w nowe związki małżeńskie. Obrońca małżeństwa, stósownie do sądowego postępowania kanonicznego wyznaczony, postara się, aby strona pozwana o téj karze była ostrzeżoną.

---

(1). *a*) Porównać przypiski zamieszczone w odsyłaczach do art. 75 i 92 niniejszego prawa o małżeństwie. (T. I. str. 300 i 305).

b) Oprócz tego K. R S. pod d. 30 Lipca (11 Sierpnia) 1840 r. N. 3620 zawiadomiła, że dla Prokuratorów Kr. wykonywających obowiązki na nich prawem włożone przy Sądach Konsystorskich, nie w miejscach urzędowania ustanowionych, assygnować będzie dicty i koszta podróży w każdym razie, gdy znajdować się będą w konieczności zjechania na miejsce posiedzeń Konsystorza Jeneralnego właściwéj dyecezyi, bądź to dla zebrania z aktów sądowych potrzebnych wiadomości, bądź w innym jakim urzędowym obowiązku.

ROZDZIAŁ II.

O małżeństwie pomiędzy osobami wyznającemi religię Grecko-Rossyjską.

Prawidła ogólne.

98. Zawarcie i rozwiązanie małżeństwa pomiędzy osobami wyznającemi religię Grecko-Rossyjską podlega, co do wszelkich szczegółów, przepisom objętym w prawie cywilném Cesarstwa, które są osnowy następującéj (1):

ODDZIAŁ I.

O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa.

99. Warunki istotne do zawarcia małżeństwa pomiędzy osobami wyznającemi religię Grecko-Rossyjską, są:

1° Wiek prawem przepisany, a mianowicie: ze strony mężczyzny lat 18, ze strony niewiasty lat 16 skończonych.

2° Zezwolenie osób wstępujących w związek małżeński.

3° Pozwolenie rodziców lub opiekunów.

4° Pozwolenie zwierzchności dla osób w służbie zostających (2).

5° Pozwolenie panów dla Rossyjskich swych poddanych włościan lub służących, w Królestwie Polskiém przebywających. — (K. K. G. i P. 1056, 1058, 1059, 1066, 1079, 1093).

(1) Obowiązujące w tym przedmiocie przepisy w Cesarstwie Rossyjskiém zawarte są w art. 34 do 78 włącznie *Praw Cywilnych tegoż Cesarstwa* mieszczących się w Części I. Tomie X, *Swodu praw* (Сводъ Законовъ), wydania z r. 1857, — oraz w art. 796 do 819 włącznie *Przepisów Postępowania Sądowego*, mieszczących się w Części II, Tomie X tegoż *Swodu praw*.

(2) Porównać przypisek zamieszczony w odsyłaczu do art. 20 prawa o małż. (T. I. str. 284 niniejszego dzieła).

ODDZIAŁ II.

O przeszkodach do zawarcia małżeństwa.

100. Nie mogą zawierać związków małżeńskich;

1° Szaleni i waryaci;

2° Osoby, których poprzednie małżeństwo nie jest rozwiązane;

3° Osoby, które już trzykrotnie w nich zostawały;

4° Osoby, które doszły lat 80 wieku.

Również nie wolno jest zawierać małżeństwa z osobami nienależącemi do żadnego z wyznań chrześciańskich. (K. K. G. i P. 1056, 1057, 1066).

101. Pokrewieństwo i powinowactwo stanowi oprócz tego przeszkodę do małżeńswa, w stopniach zakazanych ustawami kościoła Grecko-Rossyjskiego (K. K. G. i P. 1052, 1053, 1054, 1055, 1066).

102. Też ustawy oznaczają skutki wynikające z przestąpienia powyższych przepisów.

ODDZIAŁ III.

O uroczystościach małżeńskiego związku.

103. Żądający zawrzeć związek małżeński, powinien uwiadomić na piśmie lub słownie, duchownego parafii w któréj mieszka, o swém imieniu, nazwisku, stopniu albo powołaniu, jako też o imieniu, nazwisku i powołaniu narzeczonéj. (K. C. P. 106).

104. Po tém uwiadomieniu, duchowny ogłosi zapowiedzi, i zajmie się wyśledzeniem przeszkód małżeństwa, podług prawideł przepisanych przez duchowną zwierzchność kościoła Grecko-Rossyjskiego. (K. C. P. 106. — K. K. G. i P. 1070.)

105. Po ogłoszeniu zapowiedzi, każdy mający wiadomość o przeszkodach do zawarcia małżeństwa, obowiązany jest donieść o tém duchownemu, w terminie ustawami kościoła wskazanym.

106. Wyśledzenie przeszkód do małżeństwa nastąpi w ten sposób: że świadkowie obecni zawarciu małżeństwa, zaręczą, iż strony nie są przymuszone, ani też zachodzi między niemi pokrewieństwo, lub inna przeszkoda. Zaręczenie podpiszą świadkowie własną ręką, w księdze na ten koniec utrzymywanéj. Nieumiejący pisać upoważnią kogobądź do podpisania w ich imieniu. (K. K. G. i P. 1070).

107. Jeżeli, w skutek ogłoszonych zapowiedzi, lub przedsięwziętego wyśledzenia, odkryje się przeszkoda tamująca związek małżeński, albo jeżeli przeszkoda odkrytą zostanie w czasie przystąpienia do zawarcia ślubów, duchowny wstrzyma się z dopełnieniem obrządku religijnego, i o zachodzącéj przeszkodzie doniesie miejscowemu Biskupowi. Jeżeli Biskup nie jest mocen sam rozwiązać zachodzącego przypadku, odnieść się powinien do Świętego Synodu. (K. K. G. i P. 1070).

108. Małżeństwo powinno zawsze być zawarte w kościele, w osobistéj przytomności stron łączących się, w dniu i godzinach pozwolonych, w obecności dwóch lub trzech świadków, wraz z aktem zwanym *obruczenie* (обрученіе), we wszystkiém zgodne z obrządkiem kościoła Grecko-Rossyjskiego. (K. K. G. i P. 1070).

109. Po dopełnieniu obrzędu ślubnego, spisany być winien akt małżeństwa, wedle przepisów art 58.

110. Pod zagrożeniem surowych kar, zabronioném jest przymuszać duchownego, do dania ślubu z obrazą ustaw kościelnych, i rozporządzeń wyżéj opisanych. — (K. K. G. i P. 1065.)

ODDZIAŁ IV.

O ustaniu małżeństwa i rozwiązaniu związku małżeńskiego.

111. Małżeństwo kończy się ze śmiercią jednego z małżonków; rozwiązuje się zaś:

1° Przez zesłanie jednego z małżonków, wyrzeczone sądownie, za przestępstwo; bądź z przeznaczeniem osoby zesłanéj do robót (въ работы), bądź z przeznaczeniem jéj na osiedlenie; które to kary odpowiadają karze śmierci, lub karze więzienia warownego na całe życie, Kodexem Karnym Królestwa Polskiego, postanowionym (1).

2° Przez nieobecność jednego z małżonków.

3° Przez rozwód.

1. *Rozwiązanie małżeństwa przez zesłanie jednego z małżonków.*

112. Jeżeli jeden z małżonków skazany jest na zesłanie, zwierzchność dyecezalna ma prawo, na prożbę drugiego małżonka, dozwolić temuż, zawarcia nowych związków małżeńskich.

113. Żony winowajców, z zesłania w skutek Najwyższego ułaskawienia powracających, powinny pozostać z nimi w związkach małżeńskich, jeżeli, w ciągu ich ze-

---

(1) Podług art. 5 Kodexu karnego Królestwa Polskiego z r. 1818 (D. P. T. V. str. 5), *kara śmierci* lub *więzienia warownego na całe życie*, należała do rzędu *kar głównych*; podług zaś art. 19 K. K. G. i P. obowiązującego w Królestwie Polskiém od r. 1847: „Kary główne są następujące:

1° Pozbawienie wszelkich praw i kara śmierci.

2° Pozbawienie wszelkich praw i zesłanie do ciężkich robot, połączone, w przypadkach oznaczonych prawem, dla osób od kar cielesnych nie wyłączonych, z piętnowaniem i karą chłosty rózgami od ośmdziesięciu do dwustu razów.

3° Pozbawienie wszelkich praw i zesłanie na osiedlenie w Syberyi, połączone, w przypadkach oznaczonych prawem, dla osób od kar cielesnych nie wyłączonych, z karą chłosty rózgami od czterdziestu do ośmdziesięciu razów.

4° Pozbawienie wszelkich praw i zesłanie na osiedlenie za Kaukazem.

słania, nie zaniosły prośby o dozwolenie im zawarcia nowego małżeństwa. Toż samo rozumie się i o mężach.

114. Jeżeli mąż lub żona, udaje się za skazanym współ-małżonkiem, na miejsce, gdzie, wskutek wyrzeczonéj przeciw niemu kary, obowiązany jest przebywać, małżeństwo nie przestaje trwać w swéj mocy.

2. *Rozwiązanie małżeństwa przez nieobecność.*

115. Kiedy po wyprowadzeniu prawem przepisanego śledztwa, zapadnie wyrok uznający nieobecność jednego z małżonków, którego pobyt od lat pięciu nie jest wiadomym, drugi małżonek ma prawo prosić dyecezalnego Biskupa o rozwiązanie małżeństwa.

116. Rozwiązanie małżeństwa będzie wyrzeczoném skoro zwierzchność dyecezalna przekona się: że wyrok nieprzytomność uznający jest ostateczny, i że śledztwo, zmierzające do ogłoszenia nieprzytomności, było należycie wyprowadzoném. Wyrok zwierzchności dyecezalnéj przedstawiony będzie porządkiem przepisanym, pod zatwierdzenie Świętego Synodu.

3. *Rozwiązanie małżeństwa przez rozwód.*

117. Przyczyny rozwodu wyszczególnione są w ustawach kościoła Grecko-Rossyjskiego.

118. Nie może być zatwierdzony wyrok, którym rozwiązane jest małżeństwo na zasadzie prostego przyznania strony obwiniającéj się o cudzołóztwo, jeżeli inne okoliczności nie stwierdzą należycie tego przyznania. Przyznanie się strony powinno być uczynione w sądzie, przed sędzią, dobrowolnie, rzetelnie i zgodnie z okolicznościami sprawy. (K. K. G. i P. 1078).

119. Nie należy przyjmować zaskarżeń przeciwko osobom zawierającym przeciwne prawu małżeństwa, jeżeli te zaskarżenia nie są wsparte jasnemi dowodami.

120. Osoby, które wstąpiły w związek małżeński, niedoszedłszy wieku prawem przepisanego, rozłączone być powinny, chociażby nawet jedna tylko strona była małoletnią. Po należytém wyśledzeniu zachodzącéj przeszkody, małżeństwo powinno być sądownie rozwiązane; będzie wszakże mogło być znowu zawartém, po dosięgnieniu przez strony lat prawem wymaganych, po oświadczeniu przez nie na małżeństwo zezwolenia, i dopełnieniu obrzędów przepisanych. Wykraczający przeciw temu rozporządzeniu, karani będą podług praw kościelnych.

121. Osoby wstępujące w związek małżeński przed dojściem wieku prawem przepisanego, powinny być rozłączone wtedy nawet, gdy, w czasie zaskarżenia ich związku, doszły do lat zupełnych; jeżeliby zaś pragnęły pozostać w małżeństwie, zaniesiona przez nie prośba poniesioną być powinna pod rozstrzygnienie Świętego Synodu.

ODDZIAŁ V.

O władzach, do których należy zastosowanie powyższych przepisów.

122. Zastosowanie przepisów objętych w Oddziałach I i II niniejszego Rozdziału, o warunkach i przeszkodach małżeństwa, i podług tego stanowienie o ważności samego związku małżeńskiego, należy do władzy duchownéj religii Grecko-Rossyjskiéj. Również rozpoznawanie wykroczeń przeciw prawidłom kościelnym, ściągającym się do obrzędów małżeństwa, należy do sądów duchownych téjże religii (1).

---

(1) *Urządzenie przedmiotów dotyczących kościoła Grecko-Rossyjskiego w Królestwie Polskiém*, przez Najświętszy Synod przyjęte, a przez Najjaśniejszego Pana pod d. 25 Stycznia 1829 r. zatwierdzone, i, stosownie do postanowienia Rady Administracyjnéj

123. Wszelkie sprawy o rozwody, podlegają także rozpoznaniu sądów duchownych, i nie kończą się ostatecznie bez zatwierdzenia Świętego Synodu.

Kr. z d. 24 Października (6 Listopada) 1833 r. (D. P. T. XV, str. 359), w wykonanie wprowadzone, obejmuje w ustępach 5 i 10 następujące przepisy:

Ustęp. 5. „....Jeżeli w sprawach należących do władzy Biskupiéj, potrzebném będzie przesłuchanie świadków zamieszkałych w Królestwie Polskiém, natenczas takowe zeznania będą składanemi w świeckim sądzie tego miejsca, gdzie mają zamieszkanie, a oryginalny protokół przesłany będzie za pośrednictwem Kommissyi Wyznań i Oświecenia (t. j. Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych) do Władzy Dyecezalnéj." (D. P. T. XV, str. 373, 375). (*a*).

Ustęp 10. „Roztrząsanie według przepisów cerkiewnych przeszkód do małżeństwa, jako to, pokrewieństwa, spowinowacenia i innych z prawa kościelnego wynikających okoliczności," należy do Władzy Biskupiéj. (D. P. T. XV, str. 381).

(*a*) W rozwinięciu tego przepisu Kommissya Rządowa Sprawiedliwości pod d. 24 Marca (5 Kwietnia) 1853 r. N. 1134 wydała rozporządzenie osnowy następującej:

„W sprawie rozwodowéj przed Sądem Duchownym Konsystorza Prawosławnego Archidyecezyi Warszawskiej toczącéj się, zaszła potrzeba zbadania świadków stanu cywilnego przez delegacyą po za obrębem Sądu Duchownego.

Z tego powodu Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych, odniosła się do Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości z zapytaniem:

1° Jakie władze uznać należy za właściwe do odbierania zeznań i przysiąg od osób świeckich, w sprawach, w Sądzie Duchownym Konsystorza Prawosławnego toczących się?

2° Jaką drogą mają być czynione wezwania po świadków; i jakim ciż karom, w razie niestawienia się, ulegać mają?

Kommissya Rządowa Sprawiedliwości, opierając się na przepisach prawa, mianowicie na Najwyżéj pod d. 25 Stycznia 1829 r. zatwierdzoném, a w r. 1833 w Tomie XV Dziennika praw ogłoszoném postanowieniu, urządzającém sprawy Konsystorza Prawosławnego w Królestwie; następujące przyjęła zasady:

1° Iż należy przedewszystkiém rozróżnić, że dwojakiego rodzaju są sprawy, o unieważnienie lub rozwiązanie małżeństwa, przychodzące przed Sąd Duchowny, —t. j.:

a) prowadzone z urzędu, których przyczyną do unieważnienia lub rozwiązania, jest przestępstwo i obraza wyraźnego zakazu prawa;

b) z powództwa strony interessowanéj.

2° Że w obu powyższych rodzajach spraw ad *a*, i *b*, do Sądu Duchownego należy wyłącznie oznaczyć wyraźnie na jakie okoliczności świadkowie wysłuchani być mają i jednocześnie delegować duchownego, który ma być obecnym przy badaniu świadków, a nawet dla odebrania przysięgi od tychże jeśliby ci byli religii Prawosławnéj.

3° Że w sprawach rozwodowych z urzędu popieranych, Sąd Duchowny decyzyę swą wprost i bezpośrednio zakommunikować winien Trybunałowi Cywilnemu, w obrębie którego świadkowie są zamieszkali, celem dopełnienia czynności, przez delegować się mającego Członka z Trybunału, lub właściwego Sądu Pokoju.

W sprawach zaś, gdzie niezachodzi potrzeba popierania sprawy z urzędu, lecz pozostawione jest saméj stronie, czyli zechce daléj żądanie o rozwód popierać; to już Sąd Duchowny, po oznaczeniu czynów,

ROZDZIAŁ III.

O małżeństwach osób wyznających religię Grecko-Unicką.

124. Małżeństwa pomiędzy osobami wyznającemi religię Grecko-Unicką, podlegają, co do zawarcia i rozwiązania, przepisom kościoła wschodniego.

125. Rozporządzenia cywilne, zawarte w art. 6, 7, 9, 15, 16, 17, 18, 19, 20 i 21, również i w art. 24, 25, 28, 29 i 68, obowiązującemi są i względem osób wyznania Grecko-Unickiego.

---

na jakie świadkowie mają być badani, powinien odesłać strony w tym celu do właściwego Trybunału Cywilnego.

4° Co do sposobu wydawania wezwań po strony i świadków, Sądy cywilne w sprawach, z urzędu popieranych, powinny także z urzędu wydawać takowe wezwania i jednocześnie zawiadamiać delegata duchownego o terminie odbyć się mającej czynności; a w sprawach z powództwa samych stron rozwiniętych, stronom tym pozostawione być winno wyjednanie decyzyi w Sądzie cywilnym właściwym, nakazującej wyprowadzenie badania świadków na okoliczności przez Sąd Duchowny oznaczone, i mianowanie Delegowanego do wyprowadzenia tegoż badania na terminie, jaki przez Delegowanego Sądowego wyznaczonym zostanie; strona decyzyę uzyskująca, wezwać powinna świadków i stronę przeciwną, przez pośrednictwo woźnych, Sądowi zaś Cywilnemu ograniczyć się wypada na uwiadomieniu o terminie Delegowanego duchownego.

5° Gdyby uczynione zostały przez stronę przeciwną zarzuty świadkom, Sąd Cywilny, przy względzie na przepisy praw Cesarstwa, a mianowicie art. 254 *Ustawy o Konsystorzach*, wstrzymać się jest w obowiązku od zbadania takiego świadka, i w sprawach z urzędu, odnieść się wprost do Sądu Duchownego, przy zakommunikowaniu protokułu czynionych zarzutów; a w sprawach przez same strony popieranych, odesłać je przed tenże Sąd Duchowny, w jednym i drugim razie, po ocenienie zarzutów.

6° Jeżeli wreszcie z powodu sprawy rozwodowéj, okaże się potrzeba wymierzenia na które z małżonków kary, któréj wyrzeczenie, stosownie do Ustawy Przechodniej do Kodexu Kar Głównych i Poprawczych

126. Duchowieństwo Grecko-Unickie, dopełniając obrzędu ślubu religijnego, stosować się powinno do przepisów objętych w art. 41 do 47 włącznie, tudzież do art. 53, 54, 55, 56 i 58 tyczących się zapowiedzi, i spisania aktu cywilnego po dopełnionym obrzędzie religijnym.

---

z r. 1847 (D. P. T. XL. str. 5), należy do Sądów Karzących,— Sąd Duchowny powinien sprawę odesłać wprost do Prokuratora Kr. przy Sądzie Kryminalnym właściwym, dla pociągnięcia winnego do odpowiedzialności.

7° Do wyrzeczenia kar na świadków niestawających, oznaczonych w art. 263, K. P. S; i w art. 286 K. K. G i P., jest właściwy Sąd Cywilny, który będzie miał zlecone słuchanie świadków.

Wszystkie powyższe zasady, tak Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych w odezwie z d. 31 Grudnia (12 Stycznia) $185^{2}/_{3}$ r., N. $^{6223}/_{42200}$, jako téż i Arcybiskup Warszawski i Nowogieorgiewski w odezwie z d. 31 Lipca 1852 r. N. 1152, uznali za zgodne z przepisami praw w Królestwie obowiązujących, i nie sprzeciwiające się Ustawom Cesarstwa, z tą tylko uwagą ze strony Arcybiskupa uczynioną: iż, podług przepisów Konsystorza Prawosławnego i prawa o małżeństwie z r. 1836, w każdym razie, ostateczne wyrzeczenie w sprawach o rozwiązanie lub rozłączenie małżeństwa, należy do władzy dyecezalnéj, jako obowiązanéj przedstawiać Najświętszemu Synodowi do zatwierdzenia, zapadłe w sprawach tych wyroki.

W skutku tego, Kommissya Rządowa Sprawiedliwości poleciła Trybunałom Cywilnym: aby, czy to w razie kiedyby w sprawach z urzędu przez Sąd Duchowny Konsystorza Prawosławnego popieranych, tenże Sąd Duchowny uczynił do Trybunału wezwanie, o przesłuchanie świadków,—czyli téż w przypadku, kiedy strony w sprawach przez siebie rozwiniętych same w tym celu zgłoszą się do właściwego Sądu,— odpowiednio naturze sprawy, do powyższych zasad stosowały się; oraz wykonanie ścisłe takowych, wszystkim Sądom Pokoju w obrębie ich jurisdykcyi urzędującym, nakazały.

127. Rozpoznawanie spraw małżeńskich osób wyznających religię Grecko-Unicką, należy do sądów duchownych téjże religii.

128. Rozporządzenia zawarte w art. 75, 76 i 96 ustępie 2, 77, 94 i 95, dotyczące władz, do których należy wykonanie prawideł o małżeństwach, ściągają się także co do małżeństw Greko-Unitów.

ROZDZIAŁ IV.

O małżeństwie pomiędzy osobami wyznań Ewangelicko-Augsburgskiego i Ewangelicko-Reformowanego.

ODDZIAŁ I.

O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa.

129. Rozporządzenia zawarte w art. 6, 7, 9, 15, 16, 17, 18 i 20, dotyczące się warunków istotnych do zawarcia małżeństwa, są obowiązującemi i dla osób obu wyznań Ewangelickich. — (K. K. G. i P. 1067).

130. Małżeństwa, do zawarcia których wymaganém jest, stosownie do art. 15, 16 i 20, dozwolenie rodziców, opiekunów, zwierzchności opiekuńczéj i wojskowéj, pozostają ważnemi, jeżeli nie będzie zaniesiona przeciw nim skarga, przez osoby i władze, których prawa, zawarciem onych zostały nadwerężone. W razie zaniesienia skargi, i udowodnienia, iż małżeństwo zawartém jest z obrazą przepisów, objętych w wzmiankowanych artykułach, związek małżeński powinien być unieważniony, jako przeciwny prawu. — (K. K. G. i P. 1067, 1093).

131. Osoby, których prawa nadwerężone zostały zawarciem małżeństwa, mogą żądać unieważnienia onego, najdaléj w ciągu roku, wyjąwszy, gdyby dowiodły, iż w tym czasie, albo niemiały wiadomości o zawarciu onego, albo nie były w możności zaniesienia skargi.

ODDZIAŁ II.

O przeszkodach niedopuszczających zawarcia małżeństwa.

132. Stanowią przeszkody niedopuszczające zawarcia małżeństwa:

1° Różność religii.
2° Wielożeństwo.
3° Przestępstwo.
4° Pokrewieństwo i powinowactwo.—(K. K. G. i P. 1067).

133. Z powodu różności religii, nie wolno zawierać małżeństwa, z osobami które nie należą do żadnego z wyznań Chrześciańskich. — (K. K. G. i P. 1060, 1067).

134. Rozporządzenia zawarte w art. 25, 28 i 29, wzbraniające małżeństwa, z powodu wielożeństwa lub przestępstwa, obowiązują i osoby wyznań Ewangelickich.

135. Małżonek rozwiedziony dla cudzołóztwa, nie może zawierać związków małżeńskich, ze współsprawcą popełnionego przezeń przestępstwa.—(K. K. G. i P. 1067).

136. Małżeństwo zabronione jest z powodu pokrewieństwa i powinowactwa:

1° Między wszystkiemi krewnemi w linii wstępnéj i zstępnéj.
2° Między braćmi i siostrami, rodzonemi lub przyrodniemi.
3° Między ojczymem i pasierzbicą, macochą i pasierzbem, między zięciem i matką żony, między synową i świekrem, i to bez względu, czy poprzedni związek rozwiązany został, przez śmierć jednego z małżonków, lub przez wyrok Konsystorza, czyli małżonkowie spłodzili potomstwo, lub żyli bezpotomnie.
4° Między siostrzeńcem i ciotką.

We wszystkich tych stopniach pokrewieństwa i powi-

nowactwa zabronione jest małżeństwo, pomiędzy krewnemi i powinowatemi, bez względu na to, czy pokrewieństwo lub powinowactwo wynika ze związku prawego lub nieprawego.—(K. K. G. i P. 1053, 1054, 1055, 1067).

137. Zabronione jest małżeństwo pomiędzy przysposabiającym i przysposobionym, wyjąwszy gdyby przeszkoda, z przysposobienia wynikająca, usuniętą została przez dyspensę Konsystorza Ewangelickiego Jeneralnego (1). Małżeństwo zawarte pomimo tego zakazu, jest nieważne. — (K. K. G. i P. 1067),

138. Małżeństwo pomiędzy wujem i siostrzenicą, pomiędzy stryjem i synowicą, pomiędzy wdową po stryju lub wuju i synowcem lub siostrzeńcem, dozwolone jest tylko w przypadkach nader ważnych, i na skutek uchylenia zachodzącéj przeszkody, przez Konsystorz Ewangelicki Jeneralny, który, tak w niniejszym razie, jako też w razie uchylenia przeszkody, w artykule poprzednim opisanéj, obowiązany jest uwiadomić natychmiast o udzielonéj dyspensie, Kommissyę Rządową Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego. (t. j. Kommissyę Rządową Spraw Wewnętrznych i Duchownych). Małżeństwo zawarte pomimo powyższego zakazu, jest nieważne. — (K. K. G. i P. 1067).

ODDZIAŁ III.

O uroczystościach małżeńskich.

139. Rozporządzenia zawarte w art. 41 i 47 włącznie, tudzież rozporządzenia zawarte w art. 53, 54, 55, 56 i 58, dotyczące zapowiedzi i spisania aktu cywilnego małżeństwa, po dopełnionym obrzędzie religijnym małżeństwa, obowiązujące są i co do małżeństw osób wyznań Ewangelickich.

(1) Podług wyjaśnienia zamieszczonego niżéj przy art. 173 niniejszego prawa o małżeństwie, *Konsystorz Ewangelicki Jeneralny* nie istnieje, i w miejsce tegoż ustanowione zostały — *Konsystorz Ewanyelicko-Augsburgski* oraz *Konsystorz Ewangelicko-Reformowany*.

140. Ślub religijny danym być winien podług obrzędu wyznania Ewangelickiego, do którego należą małżonkowie, w przytomności dwóch świadków przynajmniéj, przez pastora gminy wstępujących w małżeństwo, a jeżeli być może, przez pastora narzeczonéj. Wszakże dopełnienie obrzędu ślubnego przez pastora innéj gminy nie czyni małżeństwa nieważném, jeżeli nie zachodzą powody nieważności prawem oznaczone. — (K. K. G. i P. 1069).

141. Jeżeliby w gminach administracyjnych zamieszkania przyszłych małżonków, lub w gminach pobliskich, nie było pastora Ewangelickiego, wolno jest stronom udać się do przełożonego parafii Katolickiéj, celem dopełnienia obrzędu ślubnego.

142. Małżeństwo powinno być zawartém w osobistéj stron przytomności, o ile być może, w kościele; nie jest wszakże zabronioném dopełniać obrzędu religijnego i w domach prywatnych.

143. Osoby wyznań Ewangelickich nie mogą zawierać małżeństwa, dopóki nie zostały bierzmowane, i nie przyjęły świętéj kommunii.

144. Pastor, dopełniający obrzędu ślubu religijnego, z obrazą przepisów w niniejszym Oddziale objętych, ulega karze dyscyplinarnéj.—(K. K. G. i P. 1067, 1069, 1070. — Pr. o małż. 75).

ODDZIAŁ IV.

O ustaniu i rozwiązaniu małżeństwa.

145. Małżeństwo osób wyznających religię Ewangelicką, ustaje ze śmiercią jednego z małżonków, a rozwiązuje się przez rozwód.

146. Stanowią prawne przyczyny rozwodu:

1° Cudzołóztwo.

2° Złośliwe opuszczenie współmałżonka.

3° Długa nieprzytomność jednego z małżonków, choćby niedobrowolna, lecz przeszło lat pięć trwająca.

4° Niemożność fizyczna spełnienia powinności małżeńskiéj.

5° Choroba zaraźliwa i nieuleczona, albo choroba zaraźliwa i odrażająca.

6° Pomieszanie zmysłów.

7° Życie rozwiązłe.

8° Postępowanie gwałtowne i wzniecające obawę o życie małżonka.

9° Udowodniony sądownie zamiar pozbawienia współmałżonka honoru, wolności, urzędu lub rzemiosła.

10° Przestępstwa, pociągające za sobą karę śmierci, więzienia warownego lub ciężkiego(1),i występki przeciwko naturze. (K. K. G. i P. 723, 724 i 725).

1. *Cudzołóztwo.*

147. Może być wyrzeczony rozwód, z powodu cudzołóztwa, nietylko wtenczas, kiedy tego przestępstwa są zupełne dowody, ale nawet w przypadku, gdy gwałtowne podejrzenie, wynikające z czynów przez inkwizycyą wykrytych, jest tego rodzaju, iż, wedle przepisów Kodexu

(1) Wszystkie wymienione tu kary, podług art. 5 Kodexu Karnego Królestwa Polskiego, z r. 1818 (D. P. T. V, str. 5), należą do rzędu *kar głównych*; jakie zaś obecnie odpowiadają im kary, to wyjaśnia art. 19 K. K. G. i P. zamieszczony w odsyłaczu do art. 111 Prawa o małż. (T. I, str. 311 niniejszego dzieła).

Postępowania Karnego, pociąga za sobą ukaranie przestępnego. — (K. K. G. i P. 1078).

148. Jeżeli strona skarżąca, sama także dopuściła się złamania wiary małżeńskiéj, skarga jéj nie będzie przyjętą, wyjąwszy przypadek, w którymby udowodniono, iż ta strona, wiedząc oddawna, a przynajmniéj od roku, o przestępstwie współmałżonka, nie zaniosła przeciw niemu skargi. — (K. K. G. i P. 1078).

149. Cudzołóztwo nie może także uzasadnić skargi rozwodowéj, jeżeli strona obrażona dopełniła powinności małżeńskiéj, chociaż wiedziała o przeniewierzeniu się małżonka, jeżeli wybaczyła winę małżonkowi występnemu, lub nie podała na niego skargi w ciągu roku, od dnia, w którym powzięła wiadomość o popełnioném przezeń przestępstwie.

150. Skoro będzie wyrzeczony rozwód z powodu cudzołóztwa, akta sprawy powinny być natychmiast kommunikowane Prokuratorowi właściwego Sądu Karnego, dla uczynienia wniosków o wyrzeczenie, przeciwko stronie winnéj, kary Kodexem Karnym postanowionéj.— (K. K. G. i P. 1078).

Złośliwe opuszczenie współmałżonka.

151. Małżeństwo może być rozwiązane, na żądanie jednego z małżonków, jeżeli drugi, bez dostatecznych powodów i ważnych okoliczności, opuszcza go i wzbrania się do niego wrócić.

152. Prosta zmiana mieszkania ze strony męża, nie stanowi jeszcze złośliwego opuszczenia żony; przeciwnie, żona obowiązaną jest, podług żądania męża, udać się za nim, gdzie mu się mieszkać podoba.

153. Jeżeli żona porzuci męża, bez jego zezwolenia, i bez prawych przyczyn, mąż mocen jest wtedy dopiero

żądać rozwodu, gdy żona nie zechce wrócić do niego, pomimo otrzymanego od władzy policyjnéj wezwania.

154. Strona zamierzająca zanieść skargę rozwodową, z powodu złośliwego opuszczenia, powinna wyjednać sobie, u Konsystorza Jeneralnego Ewangelickiego(1), pozwolenie do zapozwania strony przeciwnéj przez woźnego, aby stawiła się przed tymże Konsystorzem i podała przyczyny porzucenia strony skarżącéj.

155. Jeżeli jedna ze stron, porzuciwszy drugą, przed rokiem nie daje onéj żadnych o sobie wiadomości, strona przeciwna może żądać rozwodu; lecz poprzednio udać się winna do Konsystorza Jeneralnego(1), z prośbą o uczynienie do władz krajowych potrzebnych kroków, celem wyśledzenia miejsca pobytu nieobecnego małżonka. W przypadku, gdyby pobyt jego wyśledzonym być nie mógł, zapozwanie, o którém mowa w artykule poprzednim, uczynione być winno przez pisma publiczne.

156. W jednym i drugim przypadku, rozwód będzie mógł być wyrzeczonym, dopiéro po upływie roku, od dnia doręczenia lub ogłoszenia zapozwu.

157. Mąż ma prawo żądać rozwodu, jeżeli żona, powracająca do niego po nieprawém oddaleniu się, nieudowodni godnemi wiary świadectwy, że postępowanie jéj, w czasie niebytności, było nienaganném.

3. *Nieprzytomność.*

158. Nieprzytomność jednego z małżonków, dłużéj jak lat pięć trwająca, i sądownie ogłoszona, upoważnia drugiego małżonka do żądania rozwodu.

(1) Porównać przypisek zamieszczony w odsyłaczu do art. 173 Prawa o małżeństwie. (Tom I, str. 329 niniejszego dzieła).

4. *Niemożność fizyczna.*

159. Będzie mógł być wyrzeczony rozwód, na żądanie jednéj ze stron, jeżeli druga strona znajdowała się już, przed zawarciem małżeństwa, w niemożności pełnienia powinności małżeńskiéj, albo, jeżeli popadła późniéj w tę niemożność, z własnéj swéj winy.

160. Nie będzie mógł być żądany rozwód z powodu niemożności fizycznéj, aż po upływie lat trzech, od czasu powzięcia wiadomości o niemożności fizycznéj jednego z małżonków.

5. *Choroba zaraźliwa*

161. Małżeństwo może być także rozwiązane, na żądanie jednéj strony, jeżeli druga podlega chorobie nieuleczonéj i zaraźliwéj, lub chorobie zaraźliwéj i mocno odrażającéj, któréj nie miała, lub którą ukrywała w chwili zawarcia małżeńskiego związku.

6. *Pomieszanie zmysłów.*

162. Rozwód może być wyrzeczony na żądanie jednego z małżonków, jeżeli sądownie udowodnioném będzie, że drugi małżonek cierpi pomieszanie zmysłów, lub ma napady szaleństwa, że ten stan trwa przynajmniéj od roku, i że, wedle opinii lekarzy, potwierdzonéj przez Radę Ogólną Lekarską(1), nie ma nadziei, aby ten małżonek wrócił do zdrowia. Strona poszukująca rozwodu, powinna przedewszystkiém zapewnić utrzymanie się drugiéj strony, jeżeli ta nie ma dostatecznego funduszu.

(1) Porównać przypisek do art. 492 K. C. P. podany. (T. I. str. 264 niniejszego dzieła).

7. *Życie rozwiązłe.*

165. Rozwód może być wyrzeczony, na żądanie jednéj ze stron, jeżeli prowadzenie się drugiéj strony jest zupełnie złe, jeżeli ta strona oddaje się pijaństwu, innym poniżającym nałogom, lub marnotrawstwu, tak dalece, iż majątek małżonków przywiedziony jest do upadku, a wszelkie przestrogi, które jéj dawali przyjaciele, pastor i zwierzchność miejscowa, nie przyniosły żadnego skutku.

8. *Postępowanie gwałtowne i wzniecające obawę o życie małżonka.*

164. Postępowanie gwałtowne, wzniecające obawę o życie małżonka, połączone z łajaniem, uderzeniem, i innemi ciężkiemi obelgami, dają prawo stronie cierpiącéj niewinnie, żądania rozwodu, który wszakże nie będzie mógł być wyrzeczonym, aż wtedy, gdy usiłowania pastora i przyjaciół wspólnych, o pogodzenie małżonków, i wśród tego nakazane im, na prośbę, rozłączenie się czasowe, przez Konsystorz Ewangelicki Jeneralny (1), pozostaną bez skutku. — (K. K. G. i P. 1076).

165. Jednakże rozwód nie będzie mógł być wyrzeczonym, jeżeli okaże się, iż strona pokrzywdzona, swojém prowadzeniem się nieprzyzwoitém, lub swą złośliwością, ściągnęła na siebie doznane od małżonka nieprzyjemne obejście, jeżeli wywołała je dla otrzymania rozwodu, jeżeli wybaczyła urazę stronie winnéj, lub nie zaniosła

(1) Porównać przypisek do art. 173 pr. o małż. (T. I, str. 329 niniejszego dzieła).

skargi w ciągu roku, rachując od dnia wyrządzenia jéj obelgi.

9. *Udowodniony zły zamiar.*

166. Jeżeli jeden z małżonków usiłował, bądź spotwarzeniem współmałżonka, bądź innemi nieprawemi postępkami, pozbawić go honoru, wolności, urzędu lub rzemiosła, strona przeciwna będzie mogła otrzymać rozwód, lecz jedynie wtedy, gdy zły zamiar i złe postępki swego małżonka, należycie udowodni. Gdyby wszelako strona pokrzywdzona, któréj postępki strony przeciwnéj były wiadome, w ciągu sześciu miesięcy nie zaniosła skargi, przedłużenie z jéj strony pożycia małżeńskiego, będzie uważane jako darowanie winy współmałżonkowi.

10. *Przestępstwo.*

167. Współmałżonkowie skazanych na karę śmierci, na karę więzienia warownego lub ciężkiego (1), mają prawo żądać rozwodu. To prawo służy również małżonkowi niewinnemu, jeżeli drugi skazany został na karę za występek przeciwko naturze, lub jeżeliby zbiegł, popełniwszy zbrodnią lub występek. (K. K. G. i P. 723, 724 i 725).

ODDZIAŁ V.

O terminach do wstąpienia w nowe związki małżeńskie.

168. Zabrania się niewiastom, które zostawały w poprzedniém małżeństwie, wstępować w nowe związki małżeńskie, przed upłynieniem dziesięciu miesięcy, od dnia ustania lub rozwiązania poprzednich.

(1) Porównać przypiski zamieszczone w odsyłaczach do art. 111 i 146 Pr. o małż. (T. I. str. 311 i 322 niniejszego dzieła).

169. Osoby przestępujące powyższy zakaz, tudzież ich rodzice i opiekunowie, na przestąpienie onego zezwalający, podpadną karze pieniężnéj; téj karze ulegnie równie pastor, obrząd religijny ślubu dopełniający, a nadto karze dyscyplinarnéj.

170. Ilekroć rozwód wyrzeczonym zostanie, z powodu: *a*) rozwiązłego życia (7); *b*) postępowania gwałtownego (8); *c*) udowodnionego złego zamiaru (9); i *d*) przestępstwa (10).— strona winna, nie będzie mocną zawierać nowych związków małżeńskich, za życia swego małżonka, przed upłynieniem lat trzech, od dnia wyrzeczenia rozwodu.— (K. K. G. i P. 1062).

171. Jeżeli rozwód wyrzeczonym zostanie z powodu cudzołóztwa (1), lub złośliwego opuszczenia (2),— strona winna nie będzie mocną zawierać nowych związków małżeńskich, za życia drugiego małżonka, aż po upływie lat sześciu, od dnia wyrzeczenia rozwodu. — (K. K. G. i P. 1062).

172. Małżeństwo, zawarte z obrazą zakazów w art. 170 i 171 objętych, będzie nieważném, i zaskarżoném być powinno, z urzędu, przez Prokuratora Królewskiego. — (K. K. G. i P. 1062).

ODDZIAŁ VI.

O władzach, do których należy zastosowanie powyższych przepisów.

173. Sprawy o nieważność małżeństwa, zawartego pomiędzy osobami wyznań Ewangelickich, tudzież o rozwiązanie onego, rozpoznawane będą wyłącznie przez

Konsystorz Ewangelicki Jeneralny, w pierwszéj i ostatniéj instancyi. (1). —(K. K. G. i P. 1067, 1071).

---

(1) Przepis artykułu tego zmodyfikowany został rozporządzeniami objętemi w art. 1 i 2 Ukazu z d. $^{8}/_{20}$ Lutego 1849 r. (D. P. T. XLII, str. 5), oraz § 144 *Ustawy dla Kościoła Ewangelicko-Augsburgskiego w Królestwie Polskiém* (D. P. T. XLII, str. 163), i § 7 *Przepisów o zarządzie spraw Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w témże Królewstwie* (D. P. T. XLII, str. 245), które wspomnionym Ukazem zatwierdzone zostały i podług których, w miejsce *Konsystorza Ewangelickiego Jeneralnego*, utworzone zostały dwa Konsystorze, jeden *Ewangelicko-Augsburgski*, a drugi *Ewangelicko-Reformowany*.

Dla dokładniejszego wyjaśnienia, zamieszczają się tu w całéj osnowie powołane wyżéj artykuły i paragrafy, a mianowicie:

A. Art. 1 i 2 Ukazu.

Art. 1. Konsystorz wyznań Ewangelickich, istniejących obecnie w Królestwie Polskiem, otrzymuje nazwanie *Konsystorza Ewangelicko-Augsburgskiego* i zawiadywać będzie wszelkiemi interessami Kościoła i szkół wyznawców Ewangelicko-Augsburgskich, na zasadzie zatwierdzonéj przez Nas w dniu dzisiejszym i do niniejszego Ukazu dołączonéj, oddzielnéj Ustawy dla Kościoła Ewangelicko-Augsburgskiego w Królestwie Polskiem. Konsystorz Ewangelicko-Augsburgski będzie się również trudnił sprawami *Hernhutów* czyli *Braci Morawczyków* i *Menonistów* w Królestwie zamieszkałych, podług dotychczasowego porządku.

Art. 2. Zarząd interessów Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Królestwie Polskiem poruczonym zostaje *Synodowi Ewangelicko-Reformowanemu*, który zbierać się będzie raz do roku; dla załatwiania zaś bieżących interessów, ustanawia się w Warszawie *Konsystorz Ewangelicko-Reformowany*. Zakres działania tak Synodu, jak i Konsystorza oznaczony

174. Proces odbywać się będzie wedle form i przepisów, jakie dotąd zachowywane były przez Sądy Cywilne w sprawach małżeńskich. Ustanie wszakże przypozywanie obrońcy związku małżeńskiego (1).

---

jest w zatwierdzonych jednocześnie i do Ukazu obecnego dołączonych oddzielnych przepisach.

B. § 144. *Ustawy dla Kościoła Ewangelicko-Augsburgskiego* stanowi:

Sprawy o nieważność małżeństwa, zawartego pomiędzy osobami wyznania Ewangelicko-Augsburgskiego, tudzież o rozwiązanie onego, rozpoznawane będą wyłącznie przez Konsystorz Ewangelicko-Augsburgski w pierwszéj i ostatniéj instancyi. Przy sądzeniu tych spraw, Konsystorz stosuje się do Najwyżéj potwierdzonego d. 16 Marca 1836 r. dla Królestwa Polskiego *Prawa o Małżeństwie*, oraz do form i przepisów, jakie dotąd przez Konsystorz, na zasadzie tegoż Prawa, zachowywane były.

C. § 7. *Przepisow dla Kościoła Ewangelicko-Reformowanego*, stanowi:

Oprócz załatwienia bieżących interessów, Konsystorz Ewangelicko-Reformowany wyłącznie i ostatecznie rozpoznawać będzie sprawy o nieważność tudzież rozwiązanie małżeństwa, zawartego pomiędzy osobami wyznania Ewangelicko-Reformowanego, jako też pomiędzy osobami tegoż wyznania, z osobami wyznania Ewangelicko-Augsburgskiego lub Rzymsko-Katolickiego, jeżeli małżeństwo pobłogosławione było jedynie przez Duchownego Ewangelicko-Reformowanego. Prokurator Królewski przy Sądzie Appellacyjnym, z urzędu swego, pełni obowiązki Prokuratora Sądu Konsystorskiego Ewangelicko-Reformowanego.

(1) Szczegółowe przepisy co do Postępowania przed Sądami Konsystorskiemi wyznań Ewangelickich, zamieszczone będą, o ile możności, przy Kodexie Postępowania Sądowego.

175. Unieważnienia małżeństwa, zawartego pomimo przeszkód opisanych w Oddziale II niniejszego Rozdziału, żądać mogą obiedwie strony. Jeżeli zaś tego nie żądają, Prokurator Królewski winien, z urzędu, domagać się wyrzeczenia nieważności.

176. W tym ostatnim przypadku, niewinna strona może połączyć swą skargę ze skargą Prokuratora.

177. Skarga o unieważnienie małżeństwa, zawartego bez dyspensy Konsystorza Jeneralnego Ewangelickiego (1) między osobą przysposabiającą i osobą przysposobioną, z rodzoną synowicą lub wdową po rodzonym stryju lub wuju, może być zaniesiona przez obiedwie strony.

178. Artykuły 77, 94, 95 i 96, dotyczące władz, do których należy stosowanie przepisów o małżeństwach, i obowiązków Prokuratorów Królewskich, ściągają się równie i co do małżeństw pomiędzy Ewangelikami (2).

ROZDZIAŁ V.

O małżeństwie osób, należących do wyznań nieobjętych w poprzedzających Rozdziałach.

179. Małżeństwa osób, należących do różnych wyznań Chrześciańskich, poprzedniemi Rozdziałami nieobjętych, i małżeństwa osób należących do różnych wyznań niechrześciańskich, małżeństwa Starozakonnych i Mahometan, podlegają, co do wszelkich szczegółów, przepisom ich religii właściwéj.

---

(1) Porównać przypisek zamieszczony do art. 137 pr. o małż. — (T, I, str. 320 niniejszego dzieła).

(2) Porównać przypisek będący przy art. 92 prawa o małż. (T. I, str. 305 niniejszego dzieła).

180. Są jednak obowiązującemi względem nich, przepisy cywilne, objęte w art. 6, 7, 9, 15, 16, 17, 18, 20 i 21. — (K. K. G. i P. 1072, 1093). (1).

181. Osobom, należącym do wyznań wyżéj wymienionych, zabrania się także zawierać małżeństwa, z obrazą przepisów zawartych w art. 24, 25, 28 i 168. — (K. K. G. i P. 1072).

182. Niewolno im również zawierać małżeństwa, ze wszystkiemi krewnemi i powinowatemi linii wstępnéj i zstępnéj, a w linii pobocznéj, z braćmi i siostrami, rodzonemi i przyrodniemi. —(K. K. G. i P. art. 1067).

183. Przysposobienie stanowi przeszkodę do małżeństwa osób wyżéj wymienionych, pomiędzy przysposabiającym i przysposobionym.—(K. K. G. i P. 1067).

184. Też osoby obowiązane są zachować przepisy swych właściwych wyznań, co do przeszkód wynikających z pokrewieństwa, chociażby w stopniach dalszych, aniżeli te, które są wymienione w art. 182.

185. Obchód ślubu osób należących do jednego z wyznań wyżéj wymienionych, powinien być dopełnionym przez duchownego przełożonego gminy, lub starszego gminy duchownéj, w któréj te osoby są zamieszkałe, albo przez duchownego, lub starszego gminy najbliższéj, wedle właściwego obrządku małżonków. — (K. K. G. i P. 1069).

(1) W razie dostrzeżenia, że rabin dał ślub osobom, które niedoszły wieku, Prokuratorowie Tr. obowiązani są takie sprawy odsyłać Prokuratorom Kryminalnym, dla pociągnięcia winnych do kary art. 1072 K. K. G. i P. oznaczonéj, a ci ostatni o zapadłych wyrokach, niezwłocznie donosić powinni Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

(K. R. S. d. $^{9}/_{21}$ Lutego 1852 r. Nr. 18500).

186. Nim dopełniony będzie obrząd ślubu religijnego, ogłoszone być winny zapowiedzi, w sposobie, urządzeniami szczególnemi przepisanym; po dopełnionym obrzędzie, spisanym być winien akt cywilny, art. 58 wymagany (1).

187. Kiedy zawarte będzie małżeństwo, między osobami należącemi do wyznania Mojżeszowego lub Mahometańskiego, rabin i iman, lub inny duchowny, który dopełnił obchodu religijnego, powinien udać się, ze świadkami i narzeczonemi, do urzędnika utrzymującego akta stanu cywilnego, i ten, podług udzielonych mu objaśnień, sporządzi akt małżeństwa, w sposobie art. 58 opisanym. —(K. K. G. i P. 918). (2).

188. Obowiązkiem jest urzędnika, utrzymującego akta stanu cywilnego, przekonać się, czy małżeństwo nie

(1) W uzupełnieniu tego przepisu:

a) Porównać art. 11 postanowienia z d. 3 Listopada 1825 r. zamieszczonego w odsyłaczu do Księgi I, Tytułu IV, K. C. P. (T. I, str. 134 i 138 niniejszego dzieła).

b) Jakkolwiek dla wyznań niechrześciańskich, a mianowicie dla wyznania Mojżeszowego i Mahometańskiego, zapowiedzi ustawami religijnemi nie są wymagane, jednakże zapowiedzi te odbywać się powinny po domach modlitwy, po trzy razy w czasie nabożeństwa, z tygodniową przerwą pomiędzy jedną a drugą zapowiedzią; gdzieby zaś domu modlitwy, albo tak zwanego Meczetu, nie było, zapowiedzi uskuteczni się przez wywieszenie ich na drzwiach domu gminnego w miejscu tém, gdzie narzeczony przemieszkuje; zresztą w razie koniecznéj potrzeby dyspensowania od drugiéj i trzeciéj zapowiedzi, art. 110 K. C. P. dozwolonego, upoważnione zostały Rządy Gubernialne i Magistrat miasta Warszawy dyspensy takie udzielać.

(K. R. S. W. i D. d. 26 Maja 1827 r. Nr. $^{5331}/_{1220}$. i K. R. S. d. 14 Lipca t. r. Nr. 6175).

(2) Porównać art. 36 Ustawy Przechodniéj z d. 11 Listopada 1847 r. (D. P. T. XL, str. 5—55).

zostało zawarte z obrazą przepisów prawa niniejszego; a jeżeli odkryje jakie wykroczenie, uwiadomi o tém natychmiast Prokuratora Królewskiego. — (K. K. G. i P. 919) (1).

189. Ważność lub nieważność małżeństwa, zawartego pomiędzy osobami należącemi do wyż wspomnionych wyznań, będzie ocenioną podług zasad wyznania strony powodowéj. Rozwód będzie na żądanie stron wyrzeczonym, o ile, podług tychże zasad, jest dozwolony. Rozpoznawanie spraw małżeńskich tego rodzaju, należy do Trybunałów Cywilnych, które sądzić je powinny, przy zamkniętych drzwiach. Przypozwanie obrońców związku małżeńskiego nie będzie miało miejsca (2).

(1) Porównać art. 36 Ustawy Przechodniéj z d. 11 Listopada 1847 r. (D. P. T. XL, str. 5—55).

(2) W objaśnieniu i uzupełnieniu przepisu, w artykule tym zawartego, wydane zostały poniżéj tu wymienione rozporządzenia:

A) Kommissya Rządowa Sprawiedliwości przy rozporządzeniu z d. 18 Marca 1826 r. Nr. 3328 kommunikowała Sądom *Wyjątek z Alkoranu tyczący się rozwiązania małżeństw między wyznawcami religii Mahometańskiéj.*

Osnowa wyjątku tego jest następująca:

Jeżeli małżeństwo, z poróżnienia się między sobą, idzie do rozwodu, i jeżeli przez ciąg 4 miesięcy niepojedna się, wtenczas rozwód jest ważny: wolno jednak w czasie powyżej tu nadmienionym pogodzić się.

W razie kiedy małżonkowie z obu stron dobrowolnie idą do rozwodu, i gdy takowy rozwód między nimi nastąpi, żona powinna czekać z wyjściem za mąż dotąd, dopókąd 3 miesięczna regularność odbędzie; przytém nie wolno jéj taić tego, jeżeli zaszła w ciążę.

Jak żona od męża, tak téż mąż od żony nie równie większego ma prawo wymagać uszanowania; gdyby więc mąż żony, albo żona męża nie szanowała, nie była onemu posłuszną, wolno przeto któremukolwiek z nich domagać się rozwodu. Jeżeli mąż żąda rozwodu, powinien żonie oddać to, co jest jéj własnością; — tak też i żona, jeśli z powyższych przyczyn żąda rozwodu, ma oddać mężowi to, co jego jest własnością, odstępując przytém swojego posagu i należności za wiano, lecz to wtenczas tylko, jeśli sama jest przyczyną do rozwodu.

Gdyby który z małżonków, np. mąż albo żona, przestępował granice małżeńskie, wówczas ważny bardzo jest punkt do rozwodu; jednak i w tym razie rozwodząc się, ani mąż od żony, ani téż żona od męża odbierać tego, co ich jest własne, nie może; zawsze przecież mąż żonę przy rozwodzie z korzyściami oddalać powinien.

Po pierwszém i drugiém rozłączeniu się, wolno jest małżonkom znowu złączyć się z sobą; lecz gdy raz trzeci małżonkowie się rozwiodą, wtenczas nie wpierwéj żona z przeszłym swym mężem złączyć się będzie mogła, aż chyba wstąpi w związki małżeńskie z kim innym, z którym rozwiodłszy się, może pójść po raz czwarty za dawnego swojego męża, z którym już trzy razy rozwodziła się.

Jeżeli małżonkowie idą do rozwodu z kłótni domowéj, obowiązkiem jest męża trzymać żonę w swym domu przez ciąg 3 miesięcy, dostarczając jéj wszystkiego co do życia i innych wygód nieodzownie jest potrzebne. Po skończeniu tego terminu, może się mąż z żoną znowu złączyć, albo się rozwieść na zawsze; rozwodząc się jednak, nie wolno jest w niczém krzywdzić przeszłéj swéj żony, tak co do jéj majątku, jako i co do osoby.

B) Również Kommissya Rządowa Sprawiedliwości pod d. 27 Września (9 Października) 1837 r. Nr. 1551, zakommunikowała władzom sądowym *Wyciąg z prawa o rozwodach z książki* **Ewen Hueser**, przez Komitet starozakonnych w d. 28 Grudnia (9 Stycznia) 183⁸/₇ r. sporządzony, a to w osnowie następującéj:

Główne zasady praw i ustaw religii żydowskiéj, tyczące się rozwodów u Izraelitów, znajdują się w księdze kanonicznéj *Ewen Hueser*, wyjęte z *Talmudu* i innych pism religijnych obowiązujących.

Przepisy i ustawy w tej księdze zawarte, zawierają 36 Rozdziałów co do samych *rozwodów*, a mianowicie od Rozdziału 155 inclusive tejże księgi.

Zbiór ten jest kompletny i obejmuje wszystkie przepisy tyczące się rozwodów.

Pierwszą zasadą prawa rozwodowego u Izraelitów, według tych przepisów, jest, że mąż wydaje rozwód żonie swojej w obecności rabina i dwóch duchownych. Prawo to służyło mężowi w dawnych czasach w sposobie nieograniczonym i bezwarunkowym. Później dopiero, mianowicie za czasów rabina Gierszona około lat 600 po narodzeniu Chrystusa, zgromadzenie rabinów w liczbie tysiąca, na którego czele stał wyż wyrażony Gierszon, postanowiło przepisać mężowi pewne określenia z duchem praw talmudowych zgodne co do powodów wydać się mającego żonie rozwodu. Określenia te znajdują się szczególniej w Rozdziale 144 wzmiankowanéj powyżéj księgi Ewen Hueser; a główniejsze z pomiędzy nich są:

1° Ażeby mąż pierwej żonie swojéj nie dawał rozwodu, bez powodów przynajmniéj tak ważnych, iżby te w oczach bogobojnego człowieka za słuszne uznanemi być mogły.

2° Iżby, przy zawieraniu aktu małżeńskiego, nierezerwował sobie w duchu i myśli swojéj wypadku rozwodu, dla zapobieżenia związkom małżeńskim któreby tylko w widokach pieniężnych lub innych prywatnych mogły mieć miejsce.

3° Że gdyby powody przez męża przytoczone nie były od żony dobrowolnie za ważne do rozwodu uznane, wyrok rabina w assystencyi dwóch duchownych stanowić powinien ważność rozwodu. W przeciwnym razie rozwód jest tylko separacyą nie mającą żadnéj legalnéj cechy wyraźnego rozwodu i mąż żonę i dzieci obowiązany jest utrzymywać.

Ogólna uwaga, tycząca się praw męża we względzie rozwodów, jest ta, że, nawet za najdawniejszych czasów, gdzie mąż miał nieograniczone prawo dawania żonie swojéj rozwodu, użycie tego prawa uważane było za niemoralne w duchu religijnym i tylko w takim razie przed sumieniem usprawiedliwione być mogło, gdy do tego zachodziły nader ważne i słuszne powody.

W dalszym ciągu określeń postanowione zostały także i takie, które tyczyły się powodów, jakie żona mieć mogła, do żądania z mężem rozwodu: główniejsze z tych są:

4° Fizyczne dolegliwości męża, po nastąpionym związku małżeńskim wynikłe lub odkryte, czyniące niepodobném pożycie.

5° Zajęcie się męża po nastąpionym związku małżeńskim pracami i obowiązkami takiemi, które niebezpieczeństwem utraty zdrowia lub życia żonie zagrażają.

6° Oddanie się męża obyczajom i nałogom zapamiętałym, zagrażającym żonie utratą życia.

7° Kiedy mąż bądź przez lenistwo, lub ze złéj woli, nie chce pracować i dać funduszu żonie na jéj utrzymanie.

8° Kiedy mąż przejdzie na inną religię, lub nie wypełnia przykazań Boskich i religijnych swojego zakonu, i żonę wprowadza w grzech we względzie religii.

Wszystkie te powody żony wyrokowi rabina i dwóch duchownych ulegają, i wtenczas tylko są ważne, gdy przez nich za takie uznane zostaną.

We wszystkich tych przypadkach ma prawo żądać od męża zwrócenia sobie posagu wniesionego i oprawy (ksuby), wyjąwszy gdy żądała rozwodu z tytułu niemożności męża.

W przypadkach zaszłego legalnie rozwodu, mąż powinien dzieci żywić i utrzymywać.

Mąż nie jest winien zwracać żonie oprawy (ksuby), jeżeli żąda i otrzyma rozwód z powodu rozwiązłości żony lub przejścia jéj na inną religię, pod warunkiem jednak jeżeli dowiedzie przez świadków, że ją poprzednio w tej mierze napominał. Posag przecież oddać jéj powinien.

Te są w krótkości zebrane przepisy i ustawy, tyczące się rozwodów pomiędzy Izraelitami.

W ogólności nadmienić należy, iż wszystkie szczegóły przedmiotu tego tyczące się, jako téż i duch samego prawa o rozwodach, dokładnie poznanym być może tylko przez wytłómaczenie wzmiankowanych powyżéj 36 Rozdziałów księgi *Ewen Hueser*, *o rozwodach* traktującéj, do któréj każdego, chcącego dostatecznie rzecz tę zgłębić, odsyłamy.

190. Nieważnemi są i podlegającemi zaskarżeniu Prokuratora, jeśliby strony nie zaniosły skargi, wszelkie małżeństwa zawarte:

1° Pomiędzy osobami wyznającemi religię Chrześciańską i osobami niewyznającemi téj religii.

2° Pomiędzy wszystkiemi krewnemi linii wstępnéj, zstępnéj, braćmi i siostrami rodzonemi i przyrodniemi.

3° Pomimo trwającego poprzedniego małżeńskiego związku. —(K. K. G. i P. 1067, 1072).

191. Trybunały cywilne są właściwe do rozpoznawania wykroczeń, jakichby się stali winnymi duchowni, dajacy ślub z obrazą przepisów niniejszego prawa. Wykraczający podpadną karze pieniężnéj od 40 do 1800 złotych.—(K. K. G. i P. 1067). (1)

(Tłomaczenie na język Polski powołanych 36 Rozdziałów księgi *Ewen Hueser* dokonane zostało z polecenia Rządu w r. 1841, przez J. Tugendholda).

C. W ścisłém wykonaniu art. 189 prawa z r. 1836 o małżeństwie, rabini nie mogą współwyznawcom swoim udzielać rozwodów religijnych, a to pod odpowiedzialnością z art. 303 i 351 K. K. G. i P. na drodze sądowo-karnéj.
(K. R. S. W. i D. d. $^{15}/_{31}$ Sierpnia 1856 r. Nr. $^{3993}/_{23713}$, i K. R. S. d. $^{9}/_{21}$ Marca 1857 r. Nr. 2601).

D. Wreszcie rabini i urzędnicy stanu cywilnego wyznań niechrześciańskich, pod osobistą odpowiedzialnością, nie wprzód mogą co do rozwiedzionych małżonków nowe śluby dawać i akta cywilne tak zawartych małżeństw sporządzać, dopóki Trybunał właściwy poprzednich związków małżeńskich nierozwiąże i dopóki strona interesowana nie złoży im wyroków prawomocnych, poprzednie małżeństwo za rozwiązane uznających.
(K. R. S. W. i D. d. $^{1}/_{13}$ Sierpnia 1858 r. Nr. $^{4087}/_{24329}$, i K. R. S. d. $^{11}/_{23}$ t. m. i r. Nr. 15323).

E. *Co do obowiązków Prokuratorskich*, porównać art. 92 prawa o małżeństwie, oraz przypiski w odsyłaczu do tegoż artykułu zamieszczone. (T. I str. 305 niniejszego dzieła).

---

(1) W uzupełnieniu tego artykułu istnieją rozporządzenia następujące:

a) Pragnąc zapewnić nadal ściślejsze wykonywanie przez duchownych wyznania starozakonnego i strony do tegoż wyznania należące, przepisów prawa o małżeństwie z r. 1836, Rada Administracyjna na posiedzeniu z d. 24 Maja (5 Czerwca) 1846 r. (D. P. T. XXXVII, str. 415) postanowiła:

„Gdyby duchowni wyznania starozakonnego i strony do tegoż wyznania należące, za dopuszczenie się uchybień przeciw prawu o małżeństwie z d. 16 (28) Marca 1836 r., przy zawieraniu związku małżeńskiego, skazani na kary pieniężne, temże prawem oznaczone, nie byli w stanie takowych z przyczyny ubóstwa ponieść, Rządy Gubernialne, a w Warszawie Magistrat tegoż miasta, jako władze zarządzające ściąganie tychże kar, mocne będą zamieniać takowe na karę aresztu, przy zastosowaniu się do przepisów art. 475 lit. *b* Księgi III Kodexu Karnego."

Co się zaś tyczy znowy powołanego tu art. 475 lit. *b* Kodexu Karnego z r. 1818, oraz mającego w jego miejsce zastosowanie art. 91 K. K. G. i P. porównać przypisek zamieszczony do art. 15 postanowienia z d. 7 Września 1830 r., będącego w odsyłaczu do art. 93 K. C. P. (T. I, str. 162 niniejszego dzieła).

b) Porównać przypisek do art. 75 prawa o małżeństwie.—(T. I str. 300 niniejszego dzieła).

ROZDZIAŁ VI.

O małżeństwach osób wyznających różną religię.

ODDZIAŁ I.

O małżeństwie osób wyznających religię Rzymsko-Katolicką z osobami wyznającemi inną religię.

1. O małżeństwach z osobami wyznań Ewangelickich.

192. Obrząd ślubu religijnego osób, z których jedna wyznaje religię Rzymsko-Katolicką, a druga religię Ewangelicką, powinien być dopełniony przez duchownego wyznania, do którego należy narzeczona. — (K. K. G. i P. 1069).

193. Wolno jest jednak stronom żądać pobłogosławienia zawartego już małżeństwa, i przez duchownego wyznania, do którego należy przyszły małżonek.—(K. K. G. i P. 1069).

194. Gdyby duchowny Rzymsko-Katolicki wzbraniał się dopełnić obrzędu ślubu religijnego małżeństwa, pomiędzy osobami Rzymsko-Katolickiego i Ewangelickiego wyznania, ślub danym być może przez duchownego Ewangelickiego,

195. Synowie spłodzeni w tych małżeństwach, wychowani być winni w religii ojców, a córki w religii matek, jeżeli rodzice inaczéj się przed ślubem nie umówili.

196. Sąd duchowny tego wyznania, którego jest kapłan dający ślub, będzie właściwym do rozpoznawania ważności związku małżeńskiego. Wyrok jego będzie obowiązywał obiedwie strony, jednakże strona Rzymsko-Katolicka, któréj małżeństwo unieważnioném zostało, przez Konsystorz Ewangelicki, nie będzie mogła w żadnym

przypadku, w nowe wchodzić związki małżeńskie, póki poprzednie jéj związki, przez zwierzchność duchowną Katolicką, unieważnione nie będą, i póki nie upłynie przeciąg czasu art. 69 i 70 zakreślony.

197. Jeżeli ślub dany był przez duchownego jednego i drugiego wyznania, zwierzchność duchowna Rzymsko-Katolicka będzie jedynie właściwą do rozpoznawania ważności zawartego małżeństwa; żadna strona nie będzie mocną w takim przypadku poszukiwać rozwodu.

2. O małżeństwach z osobami innych wyznań Chrześciańskich.

198. Rozporządzenia w poddziale poprzedzającym objęte, służą za prawidło co do małżeństw pomiędzy osobami wyznającemi religię Rzymsko-Katolicką, i osobami innych wyznań Chrześciańskich, wyjąwszy małżeństwa z osobami wyznającemi religię Grecko-Rossyjską, niemniéj małżeństwa, w których obrząd ślubu dopełniony był przez duchownego Grecko-Rossyjskiego, takowe ulegają przepisom zawartym w Oddziale następującym. — (K. K. G. i P. 1071).

ODDZIAŁ II.

O małżeństwach osób wyznających religię Grecko-Rossyjską z osobami wyznającemi inną religię; niemniéj o małżeństwach, w których obrząd ślubu dopełniony był przez duchownego Grecko-Rossyjskiego.

1. O małżeństwach osób wyznających religię Grecko-Rossyjską, z osobami wyznającemi inną religię.

199. Małżeństwa osób wyznających religię Grecko-Rossyjską, z osobami innych wyznań, podlegają, co do

zawarcia i rozwiązania, przepisom objętym w prawach Cesarstwo obowiązujących. (1).

200. Podług tych praw:

1° Obrząd religijny ślubu osoby Grecko-Rossyjskiéj, z osobą różnego wyznania, powinien być dopełnionym koniecznie i pod nieważnością, przez duwnego Grecko-Rossyjskiego.

2° Wszystkie dzieci spłodzone w tych małżeństwach, powinny być wychowane w religii Grecko-Rossyjskiéj.

3° Sądy duchowne Grecko-Rossyjskie, są jedynie właściwemi do rozpoznawania nieważności lub rozwiązania związku małżeńskiego. — (K. K. G. i P. 1068).

201. Strona innego wyznania, zawierająca związek małżeński z osobą Grecko-Rossyjskiéj religii, powinna dać przyrzeczenie na piśmie: że nie będzie, z powodu religii, prześladować swego małżonka; że nie przywiedzie go, ani złudzeniem, ani groźbami, ani żadnym innym sposobem, do przejścia na jéj własne wyznanie; że nakoniec, dzieci spłodzone w małżeństwie, będą chrzczone i wychowywane w religii Grecko-Rossyjskiéj. — (K. K. G. i P. 1068, 1070).

202. Wolno jest przyszłym małżonkom żądać dopełnienia obrzędu ślubu religijnego, i przez duchownego strony, która nie należy do wyznania Grecko-Rossyjskiego, skoro już dopełniony był obrząd, przez duchownego téj religii. — (K. K. G. i P. 1068).

---

(1) Porównać przypisek zamieszczony w odsyłaczu do art. 98 prawa o małżeństwie. (T. I str. 308 niniejszego dzieła.)

2. O małżeństwach, w których obrząd ślubu dopełniony był przez duchownego Grecko-Rossyjskiego.

203. Ilekroć ślub dany był przez duchownego Grecko-Rossyjskiego, sąd duchowny Grecko-Rossyjski będzie właściwym do uznania nieważności, lub rozwiązania zawartego małżeństwa.

204. Wyrok wydany przez sąd duchowny Grecko-Rossyjski, będzie obowiązującym dla stron obudwóch; jednakże małżonek Rzymsko-Katolicki nie będzie mocen w żadnym przypadku zawierać nowego małżeństwa, dopóki, po uznaniu nieważności, lub wyrzeczeniu rozwiązania, przez sąd duchowny Grecko-Rossyjski, poprzednie małżeństwo unieważnioném nie będzie, przez zwierzchność duchowną Rzymsko-Katolicką, i póki nie upłynie przeciąg czasu art. 69 i 70 opisany.

ODDZIAŁ III.

O małżeństwie osób, które przechodzą z jednéj wiary na drugą.

205. Małżonek religii Rzymsko-Katolickiéj, któryby, po zawarciu małżeństwa, przeszedł do jednego z wyznań Chrześciańskich, objętych Rozdziałami III, IV i V, nie przestanie podlegać, co do ważności i nierozwiązalności małżeńskiego związku, przepisom w niniejszéj ustawie postanowionym, dla osób wyznających religię Rzymsko-Katolicką. Sądy duchowne Katolickie pozostaną względem niego właściwemi. Rozporządzenie to nie ściąga się do małżonka religii Rzymsko-Katolickiej, któryby, po zawarciu małżeństwa z osobą różnego wyznania, przeszedł do którego z innych wyznań Chrześciańskich.

206. Małżeństwo osób, któreby, należąc do jednego z wyznań niechrześciańskich, przyjęły chrzest święty, nie przestaje być ważném, chociażby było zawartém w stopniach pokrewieństwa, zakazanych w nowém wyznaniu, jeżeli, wedle przepisów wiary, w których poprzednio zostawały, małżeństwo nie podlegało unieważnieniu.

207. Małżonek, który, należąc do jednego z wyznań niechrześciańskich, przyjął chrzest święty, ma prawo żądać rozwiązania małżeństwa, jeżeli jego współmałżonek, który pozostał w dawnéj wierze, wzbrania się w dalszém z nim zostawać pożyciu, albo przeszkadza mu w pełnieniu obowiązków nowéj jego wiary.

ROZDZIAŁ VII.

O prawach i obowiązkach z małżeństwa wynikających.

208. Mąż obowiązany jest kochać i szanować swą żonę, winien jéj wierność i obronę.—(K. K. G. i P. 1076).

209. Żona powinna być posłuszną mężowi, jako głowie familii, winna mu miłość, uszanowanie i wierność.—(K. K. G. i P. 1076).

210. Żona obowiązana jest mieszkać z mężem i iść za nim wszędzie, gdzie mu się zostawać podoba. Mąż zaś jest obowiązany przyjąć żonę i opatrywać ją we wszelkie potrzeby życia, według swéj możności.

211. Nie wolno jest małżonkom samowolnie rozrywać małżeńskiego związku; wszelkie przeto umowy, mające na celu rozwiązanie małżeństwa, są nieważne.

212. Żona nosi nazwisko męża, przybiera jego tytuły familijne, i nieutraca ich, choćby mężowi wyrokiem były odjęte. — (K. K. G. i P. 26). (1).

213. Małżeństwo ze szlachcicem, nadaje szlachectwo niewieście stanu nieszlacheckiego. (2).

214. Żona potrzebuje upoważnienia od męża do różnych czynności życia cywilnego i umów, jak to jest urządzone prawami obowiązującemi.

---

(1) Prawo *o Tytułach honorowych w Królestwie Polskiém*, Najwyżéj w d. 23 Września (5 Października) 1840 r. zatwierdzone, (D. P. T. XXVI, str. 49,—59) stanowi w art. 6:

„Niewiasty utracają prawo do tytułu honorowego, który na nie przeszedł po ojcu lub mężu, mianowicie zaś,—panny przez pójście za mąż,—wdowy, przez wstąpienie w nowe związki małżeńskie."

(2) Powołane powyżéj prawo z r. 1840, w art. 3 stanowi:

„Tytuły honorowe przechodzą, tak na żonę tego, komu prawnie należą, jako też i na prawe dzieci jego, i płci obojéj potomków."

Oprócz tego *Prawo o Szlachectwie w Królestwie Polskiém*, zatwierdzone Ukazem z d. 25 Czerwca (7 Lipca) 1836 r. (D. P. T. XIX, str. 187), stanowi w art. 11, 14 i 15, a mianowicie:

Art. 11. Szlachectwo dziedziczne przechodzi i udziela się:
1° Przez urodzenie.
2° Przez małżeństwo.
Szlachectwo osobiste udziela się tylko przez małżeństwo.

Art. 14. Każdy szlachcic udziela swéj żonie szlachectwo, bez względu na jéj pochodzenie lub poprzednie małżeństwo.

Art: 15. Córka szlachcica dziedzicznego, wstępująca w związek małżeński z nieszlachcicem, zachowuje stan swój, lecz go nie udziela, ani mężowi, ani dzieciom. Toż samo rozumié się o wdowie szlachcica, wstępującéj w związek małżeński z nieszlachcicem, jakiegokolwiekby ona była pochodzenia.

ROZDZIAŁ VIII.

O obowiązkach i stosunkach stron, w razie zachodzącéj przyczyny nieważności; o skutkach przekroczenia ustawy niniejszéj, tudzież o skutkach unieważnienia, rozwiązania małżeństwa, lub rozłączenia co do stołu i łoża.

ODDZIAŁ I.

O obowiązkach i stosunkach małżonków przed rozpoczęciem kroków o nieważność małżeństwa.

215. Skoro małżonkowie przekonają się, iż małżeństwo ich zawarte zostało z obrazą przepisów, z powodu których Prokurator Królewski obowiązany jest z urzędu poszukiwać nieważności małżeństwa, powinni natychmiast się rozłączyć.

216. Skoro małżeństwo nie było za życia małżonków zaskarżone jako nieważne, nie będzie już mogło być skarżone po śmierci jednego z małżonków.

ODDZIAŁ II.

O obowiązkach i stosunkach małżonków po rozpoczęciu kroków sądowych o nieważność lub rozwiązanie małżeństwa i rozłączenie co do stołu i łoża.

217. Opiekowanie się dziećmi w ciągu sprawy o nieważność, rozwiązanie małżeństwa, lub rozłączenie co do stołu i łoża, należy do męża, bez względu na to kto rozpoczął sprawę.

218. Mocen jest jednak sąd cywilny właściwy postanowić, na żądanie żony, familii, albo Prokuratora Królewskiego, aby opiekowanie się tymczasowe dziećmi poruczone było matce, lub osobie trzeciéj, jeżeli tego wymaga korzyść dzieci.

219. Wolno jest żonie w czasie sprawy o nieważność, rozwiązanie małżeństwa, albo rozłączenie co do stołu i łoża, opuścić wspólne mieszkanie. Sąd cywilny właściwy, na żądanie stron, oznaczy mieszkanie, w którém żona obowiązaną będzie ciągle przebywać, i oznaczy ilość alimentów, które mąż obowiązany będzie dostarczać jéj w ciągu procesu.

220. Żona w każdym razie, gdy oto wezwaną będzie, udowodnić powinna, że mieszka w domu dla niéj wyznaczonym; czego gdy nie dopełni, mąż mocen jéj odmówić alimentów, a nadto żądać, aby sąd oddał ją pod dozór.

221. Po rozpoczęciu sprawy o unieważnienie lub rozwiązanie małżeństwa, albo o rozłączenie co do stołu i łoża, wolno jest małżonkom urządzić, przed rejentem, swoje stosunki majątkowe, na przypadek, gdyby nieważność, rozwód, albo rozłączenie co do stołu i łoża, stanowczo były wyrzeczone.

222. Jeżeli jedna ze stron umiera przed wyrzeczeniem nieważności małżeństwa, rozwodu, lub rozłączenia co do stołu i łoża, w pierwszéj instancyi, proces umorzony będzie z mocy samego prawa.

ODDZIAŁ III.

O skutkach wykroczeń przeciw niniejszemu prawu.

223. Strony zawierające małżeństwo z obrazą przepisów prawa niniejszego, wzbraniających zawarcia związku małżeńskiego dla zachodzących przeszkód, podpadną karze pieniężnéj od 40 do 1800 zł., jeżeli ich wykro-

czenie nie pociąga za sobą kar Kodexem Karnym postanowionych. Podobnéj karze ulegną strony, ilekroć zawrą małżeństwo nie dopełniwszy warunków, których zachowanie, pod zagrożeniem kary pieniężnéj, ustawą niniejszą jest nakazane.—(K. K. G. i P. 1047—1054 i 1056 do 1061).

224. Ulegną również téj karze pieniężnéj rodzice i opiekunowie, pozwalający na nieprawne nieletniego związki.—(K. K. G. i P. 1055).

225. Obowiązkiem jest szczególnym Prokuratorów Królewskich przy Trybunałach cywilnych pierwszéj instancyi, poszukiwać wykroczeń przeciwko ustawie niniejszéj. Trybunały cywilne pierwszéj instancyi będą właściwemi do wyrzeczenia, przeciwko stronom wykraczającym, ich rodzicom i opiekunom, na wniosek Prokuratora, kar pieniężnych, artykułami poprzedniemi oznaczonych.

226. Jeżeli, bądź z instrukcyi sprawy małżeńskiéj, bądź innym sposobem, okaże się, że zaszło przestępstwo Kodexem Karnym przewidziane, Prokurator Królewski pociągnie obwinionych przed Sąd Karny właściwy.

ODDZIAŁ IV.

O skutkach wynikających z unieważnienia lnb rozwiązania małżeństwa, tudzież z rozłączenia co do stołu i łoża.

1. O skutkach wynikających z unieważnienia i rozwiązania małżeństwa.

227. Skoro małżeństwo uznaném będzie przez wyrok za nieważne, albo zostanie rozwiązaném, prawa i obowiązki małżonków, opisane w Rozdziale VII (art. 208 do 214), zupełnie ustaną.

2. O skutkach z rozłączenia co do stołu i łoża.

228. Rozłączenie co do stołu i łoża na czas nieograniczony, pociąga za sobą wszelkie skutki rozwiązania małżeństwa, wyjąwszy, iż utrzymany jest węzeł małżeński, który stanowi przeszkodę do nowego małżeństwa.

229. Jeżeli rozłączenie co do stołu i łoża na czas nieograniczony, zostanie następnie zniesioném, małżeństwo, co do wszelkich swych skutków cywilnych, uważa się jako na nowo zawarte w dniu, w którym wyrok przywracający małżeńskie pożycie został wydanym przez sąd duchowny właściwy.

230. Rozłączenie co do stołu i łoża na czas ograniczony, nie znosi skutków cywilnych małżeństwa. W razie sporu między małżonkami, Sąd cywilny właściwy urządzi wzajemne ich obowiązki, podług przepisów wymienionych w Oddziale II niniejszego Rozdziału (art. 217 do 222).

ROZDZIAŁ IX.

O dowodach małżeństwa.

231. Dowodem zawartego małżeństwa będzie akt, sporządzony po dopełnieniu religijnego obrzędu w myśl art. 58.—(K. C. P. 121).

232. Gdyby księgi utrzymywane nie były, zaginęły, albo zniszczonemi zostały, lub gdyby akt w nich spisany, wydarty lub zniszczony zastał, małżeństwo zawarte udowodnioném być może przez dokumenta, lub przez świadków. Dowód przez dokumenta, lub przez świadków, dopuszczonym być może wtedy także, jeżeli akt spisanym nigdy nie był, a znajdują się ślady zawartego małżeń-

stwa, bądź w księgach stanu cywilnego, bądź w księgach kościelnych.—(K. C. P. 122).

235. W przypadku sporu prawnego, samo posiadanie stanu małżonków odwołujących się do tego stanu nawzajem, nie uwalnia ich od udowodnienia, iż małżeństwo zawartém zostało.— (K. C. P. 123). (1).

234. Gdy prawny obchód małżeństwa udowodnionym będzie w drodze processu karnego, złożenie wyroku do księgi małżeństw, i spisanie o tém protokółu w téjże księdze, zapewni małżeństwu, od dnia obchodu jego, wszystkie skutki cywilne. —(K. C. P. 125).

235. Jeżeli małżonkowie, albo jeden z nich przed rozpoczęciem sprawy karnéj, umarł, sprawa karna wytoczona być może przez wszystkich, którzy mają interes, aby zawarcie małżeństwa udowodnioném było.—(K. C. P. 126).

236. Jeżeli przestępni, przed rozpoczęciem sprawy karnéj, lub w ciągu jéj umarli, sprawa może być wytoczoną w drodze cywilnéj. — (K. C. P. 127).

237. Wyrok właściwego sądu, uznający nieważność małżeństwa, rozwód, lub rozłączenie co do stołu i łoża, skoro się stanie prawomocnym, będzie natychmiast przez Prokuratora Królewskiego przesłanym do aktów stanu cywilnego, celem uczynienia wzmianki, na brzegu aktu małżeństwa, o nastąpionym powyższym wyroku. Sędziowie duchowni, rozpoznawający sprawy małżeńskie, komunikować będą tym końcem wyroki, ostatecznie przez nich wydane, Prokuratorom Królewskim przy Trybunałach.— (K. C. P. 85 i 128). (2).

---

(1) Art. 38 Ustawy przechodniéj z d 11 Listopada 1847 r. do Kodexu Kar Głównych i Poprawczych wydanéj. (D. P, T. XL, str. 5—55).

(2) W uzupełnieniu przepisów zawartych w art. 128 i 85 K. C. P.

które obecnie art. 237 prawa o małżeństwie z r. 1836 są zastąpione istnieją następujące rozporządzenia:

I. W przypadku, gdyby urzędnik stanu cywilnego wzbraniał się w właściwych księgach uczynić wzmiankę o wyroku unieważniającym lub rozłączającym małżeństwo, Prokurator Trybunału mocen jest upoważnić wybranego przez siebie urzędnika, mianowicie właściwego Podsędka, do zejścia na miejsce aktów stanu cywilnego, dla zapisania obok wskazanego aktu małżeństwa wzmianki o wyroku prawomocnym małżeństwo takowe rozwiązującym lub rozłączającym, o dopełnieniu czego delegowany Prokuratorowi Kr. rapport złożyć powinien.

(R. A. d. 19 Lutego (3 Marca) 1835 r. Nr. 20881, i K. R. S. d. $^{6}/_{18}$ Marca t. r. Nr. 2338).

II. Najjaśniejszy Pan rozkazać raczył, aby wszelkie prawomocne wyroki stanowiące rozwód lub rozłączenie co do stołu i łoża pomiędzy małżonkami wyznania Rzymsko-Katolickiego i Protestanckiego, w Królestwie zamieszkałemi, a których akt ślubu w Cesarstwie znajduje się, przesyłane były do Departamentu Wyznań Religijnych w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Cesarstwa, która to władza z swéj strony kommunikować będzie też wyroki Władzy Duchownéj, pod któréj wiedzą spisany został akt małżeństwa, w celu uczynienia przy akcie rzeczonym wzmianki o zapadłym wyroku, a to w myśl art. 237 prawa z r. 1836 o małżeństwie.

W skutku tego Kommissya Rządowa Sprawiedliwości poleciła Prokuratorom, aby, o ile otrzymają podobne wyroki, przesyłali je tejże Kommi-syi do dalszego postąpienia.

(M. S. S. d. $^{4}/_{16}$ Lutego 1841 r. Nr. 86. — R. A. d. 28 Lutego (12 Marca) t. r. Nr. 13452, i K. R. S. d. $^{18}/_{30}$ Marca t. r. Nr. 2939).

III Powyższe rozporządzenie, zamieszczone pod pozycyą II, stosuje się tylko do małżeństw w Cesarstwie Rossyjskiém zawartych, lecz bynajmniéj nie rozciąga się do przypadku, w którym wyrokami Sądów Duchownych Królestwa wyrzeczono względem małżeństwa zawartego w innych krajach obcych; formalność zaś art 237 objęta, powinna być dopełnioną tylko wtenczas w tym ostatnim przypadku, gdy akt małżeństwa,

238. Przepis powyższy ściąga się i do przypadku, w którym rozłączenie co do stołu i łoża wyrokiem zostało zniesione. — (K. C. P. 129).

ROZDZIAŁ X.

O zaręczynach.

239. Zaręczyny mają miejsce, skoro nastąpiło wzajemne przyrzeczenie małżeństwa, pomiędzy mężczyzną i kobietą, bądź słownie, bądź na piśmie, w akcie urzędowym lub prywatnym.

240. Zaręczyny nie są ważne, jeżeli pomiędzy osobami zaręczonemi, dla niedostatku warunków potrzebnych, lub dla przeszkód niedopuszczających związku małżeńskiego, nie mogło być zawarte małżeństwo.

241. Zaręczyny, nawet ważne, nie dają prawa żadnéj stronie zniewalania strony przeciwnéj, drogą sądową, do zawarcia małżeństwa; lecz osoba, bez powodów słusznych, niedotrzymująca uczynionego przyrzeczenia na piśmie lub w przytomności świadków, obowiązana jest przeciwnéj stronie wynagrodzić poniesione koszta i szkody.

242. Stają się powodem słusznym niedotrzymania uczynionego przyrzeczenia:

1° Obelgi ciężkie, domierzone stronie odstępującéj od zamęzcia, przez stronę przeciwną;

2° Rozwiązłe lub występne życie strony przeciwnéj;

---

za granicą Królestwa spisany, wniesionym został do ksiąg stanu cywilnego w Królestwie Polskiém utrzymywanych, jak to wskazuje art. 94 K. C. P.

(K. R. S. d. 7/19 Listopada 1841 r. Nr. 12012, i 6/18 Lutego 1852 r. Nr. 21517).

3° Nieokazywanie należnego uszanowania rodzicom drugiéj strony; i nakoniec

4° Podstępne wyłudzenie danego słowa.

243. Jeżeli niewiasta zaszła w ciążę z mężczyzną, który po zaręczynach wzbrania się zawrzeć małżeństwo, zaręczony ulegnie karom, w Kodexie Karnym postanowionym, a nadto obowiązany będzie dostarczać, w każdym przypadku, alimenta dziecku, niewieście zaś tylko, gdyby nie miała własnego dostatecznego majątku.—(K. K. G. i P. 1005, 1008).

ROZDZIAŁ XI.

Rozporządzenia przechodnie.

244. Z dniem ogłoszenia niniejszego prawa, ustają wszelkie sprawy toczące się w sądach cywilnych o nieważność, rozwiązanie małżeństwa, lub rozłączenie co do stołu i łoża, pomiędzy osobami wyznającemi religię Rzymsko-Katolicką, Grecko-Rossyjską, Grecko-Unicką i Ewangelicką.

245. Ustają również z dniem ogłoszenia prawa niniejszego, sprawy powyższego rodzaju, wytoczone pomiędzy małżonkami różnych wyznań, na żądanie małżonka, który wyznaje religię Rzymsko-Katolicką, Grecko-Rossyjską, Grecko-Unicką lub Ewangelicką.

246. Wyroki prawomocne sądów cywilnych, wydane w sprawach o nieważność, lub rozwiązanie małżeństwa, pomiędzy osobami, z których jedna, lub obiedwie, wyznają religię Rzymsko-Katolicką, Grecko-Rossyjską, Grecko-Unicką lub Ewangelicką, utrzymują się w swéj mocy, co do wszelkich swych skutków cywilnych.

247. Nie będą mocni wszelako małżonkowie Rzymsko-Katoliccy, Grecko-Rossyjscy i Grecko-Uniccy, w przypadkach, w których małżeństwo zostało unieważnione

lub rozwiązane wyrokami sądów cywilnych, na przyszłość nowych zawierać związków małżeńskich, nim poprzednie, przez zwierzchność duchowną właściwą, nie zostaną unieważnione, lub rozwiązane. Jednakże małżonkowie Rzymsko-Katoliccy, którychby małżeństwo unieważnione było przez sądy cywilne, pod powagą praw dotąd obowiązujących, a następnie uznane było za nieważne, przez zwierzchność duchowną, wolni są od zachowania terminów, art. 69 i 70 przepisanych.

248. Z dniem ogłoszenia niniejszego prawa, przestają obowiązywać Tytuły V i VI *Prawa cywilnego Królestwa Polskiego*, z dnia $^{1}/_{13}$ Czerwca 1825 r. (1), z wyłączeniem art. 182 i następnych, aż do art. 245 włącznie, tudzież art. 260 i następnych, aż do art. 270 włącznie. Artykuły pomienione, jako ściągające się do przedmiotów prawem niniejszém nieurządzonych, a mianowicie do stosunków majątkowych między małżonkami, utrzymują się nadal w swéj mocy.

249. Aż do nowéj Organizacyi Sądownictwa, rady familijne i rady opiekuńcze, udzielać będą wymagane prawem niniejszém pozwolenia na małżeństwa osób, które nie dosięgły pełnoletności, prawem obowiązującém ustanowionéj, i nastawać na nieważność małżeństw, bez ich pozwolenia zawartych.

---

(1) Zamieszczone w T. I na str. 178 niniejszego dzieła.

KODEX NAPOLEONA.

KODEX NAPOLEONA.

TYTUŁ WSTĘPNY (1).

O ogłaszaniu skutkach i stosowaniu praw w ogólności.

* **1.** Prawa są wykonalne w całym kraju Francuzkim na mocy ogłoszenia ich, jakie przez Króla będzie dopełnione.

Wykonywane będą w każdéj części państwa, od chwili, w któréj ogłoszenie ich będzie mogło być wiadomém.

Ogłoszenie przez Króla dopełnione poczytane będzie za wiadome, — w departamencie, w którym Król rezyduje, po upływie dnia jednego od dnia ogłoszenia, — a w każdym innym departamencie, po upływie tegoż czasu z dodaniem dnia jednego na każde 10 myriametrów (około 20 dawnych mil, lieues) (2) pomiędzy miastem, w któ-

---

(1) Cały Tytuł Wstępny i Księga 1 Kodexu Napoleona t. j. art. 1 do 515 włącznie, uchylone zostały artykułem 1 Prawa Przechodniego z d. $^{1}/_{13}$ Czerwca 1825 (D. P. T. X, str. 291), zamieszczonego wyżéj w T. I. na str. 274 niniejszego dzieła. W miejsce uchylonych artykułów obowiązuje obecnie *Kodex Cywilny Królestwa Polskiego* z r. 1825, i *Prawo o małżeństwie*, z r. 1836, (T. I, str. 21 do 273, oraz 281 do 354 niniejszego dzieła).

(2) Myriametrów 10 równa się $11^{7}/_{10}$ milom Polskim, czyli $93^{7}/_{10}$ werstom Rossyjskim.

rém dopełniono ogłoszenia, a stolicą każdego departamentu.

* **2.** Prawo obowiązuje tylko na przyszłość, niema mocy wstecznéj.

* **3.** Prawa dotyczące policyi i bezpieczeństwa obowiązują wszystkich w obrębie kraju mieszkających.

Nieruchomości, nawet przez cudzoziemców posiadane, podlegają prawu Francuzkiemu.

Prawom, ściągającym się do stanu i zdolności osób, ulegają Francuzi, nawet w kraju obcym mieszkający.

* **4.** Sędzia odmawiający wyrokowania, pod pozorem że prawo milczy, że jest ciemne, albo niedostateczne, może być pociągniętym jako winny odmówienia sprawiedliwości.

* **5.** Niewolno jest sędziom, w sprawach pod ich zawyrokowanie przychodzących, stanowić w drodze rozporządzenia ogólnego i urządzającego.

* **6.** Niemożna przez prywatne umowy ubliżać prawom, tyczącym się porządku publicznego i dobrych obyczajów.

KSIĘGA PIERWSZA

O OSOBACH.

TYTUŁ I.

O używaniu i pozbawieniu praw cywilnych.

DZIAŁ I.

O używaniu praw cywilnych.

* **7.** Używanie praw cywilnych nie jest zawisłe od przymiotu *obywatela*, który to przymiot nabywa się i zachowuje jedynie podług Ustawy Konstytucyjnéj.

* **8.** Każdy Francuz używać będzie praw cywilnych.

* **9.** Każda osoba we Francyi z cudzoziemca zrodzona może żądać, w ciągu roku po dojściu do pełnoletności, przyznania sobie przymiotu *Francuza*; byleby, jeżeli mieszka we Francyi, oświadczyła, że zamiarem jéj jest stale w niéj zamieszkać,—a jeżeli mieszka w obcym kraju, zobowiązała się we Francyi stałe obrać zamieszkanie, i takowe ustaliła w ciągu roku, rachując od dnia tego zobowiązania.

* **10.** Każde dziecię, zrodzone z Francuza w kraju obcym, jest Francuzem.

Każde dziecię zrodzone w kraju obcym z Francuza, któryby utracił przymiot Francuza, będzie mogło zawsze przymiot ten odzyskać, dopełniając formalności przepisanych w art. 9.

* **11.** Cudzoziemiec będzie używał we Francyi takich samych praw cywilnych, jakie są lub będą udzielone Francuzom przez traktaty z narodem, do którego ten cudzoziemiec należy.

* **12.** Cudzoziemka, która zaślubiła Francuza, przybiéra stan swego męża.

* **13.** Cudzoziemiec, który z upoważnienia Królewskiego zamieszka we Francyi, używać będzie wszystkich praw cywilnych, dopóki w niéj mieszkać nie przestanie.

* **14.** Cudzoziemiec, nawet nie mieszkający we Francyi, będzie mógł być pozywanym przed Trybunały Francuzkie, o wykonanie zobowiązań zaciągniętych we Francyi względem Francuza;—będzie mógł być pociąganym przed Trybunały Francuzkie, o zobowiązania, które w kraju obcym zaciągnął względem Francuzów.

* **15.** Francuz będzie mógł być pociąganym przed Trybunał Francuzki, z powodu zobowiązań, w jakie w kraju obcym wszedł, nawet z cudzoziemcem.

* **16.** We wszystkich przedmiotach, oprócz handlo-

wych, cudzoziemiec, będący powodem, obowiązany będzie wystawić porękę na pewność zapłaty kosztów oraz szkód i strat, wypływających z procesu, chybaby posiadał we Francyi nieruchomość wartości dostatecznéj na zapewnienie téj zapłaty.

DZIAŁ II.

O pozbawieniu praw cywilnych.

ODDZIAŁ I.

O pozbawieniu praw cywilnych przez utratę przymiotu Francuza.

* **17**. Przymiot Francuza utraca się:

1° Przez naturalizacyę w kraju obcym nabytą.

2° Przez przyjęcie, bez upoważnienia Króla, urzędów publicznych udzielonych przez rząd zagraniczny.

3° Wreszcie przez osiedlenie się w kraju obcym, bez zamiaru powrotu.

Zakłady handlowe nie będą mogły nigdy być uważane za uczynione bez zamiaru powrotu.

* **18**. Francuz, któryby utracił przymiot Francuza, będzie mógł zawsze go odzyskać, gdy wróci do Francyi za upoważnieniem Króla, i oświadczy, że chce osiedlić się w kraju, i że się zrzeka wszelkich odróżnień przeciwnych prawu Francuzkiemu.

* **19**. Francuzka, która zaślubi cudzoziemca, przybiéra stan swego męża.

Jeżeli owdowieje, odzyska przymiot Francuzki, byleby mieszkała we Francyi, albo téż za upoważnieniem Króla tam powróciła z oświadczeniem, że chce się osiedlić.

* **20**. Osoby, które odzyskają przymiot Francuza, w przypadkach przewidzianych art. 10, 18 i 19, wtenczas dopiéro będą mogły się do niego odwoływać, gdy dopełnią warunków, jakie na nich są włożone temi artykułami, i to tylko pod względem wykonywania praw, otwartych na ich korzyść po téj epoce.

* **21**. Francuz, któryby wszedł do służby wojskowéj w kraju obcym, albo przystąpił do stowarzyszenia wojskowego zagranicznego, bez upoważnienia Króla, utraci swój przymiot Francuza.

Nie będzie mógł wrócić do Francyi bez upoważnienia Króla, i odzyskać przymiotu Francuza inaczéj, jak za dopełnieniem warunków włożonych na cudzoziemca, aby został obywatelem; wszystko to bez ubliżenia karom wskazanym w Prawie Kryminalném przeciw Francuzom którzy nosili lub nosić będą broń przeciw swojéj ojczyznie.

ODDZIAŁ II.

O pozbawieniu praw cywilnych, skutkiem skazania sądowego.

* **22**. Skazania na kary, skutkiem których skazany utraca wszelki udział w używaniu praw cywilnych, poniżéj wymienionych, pociągają za sobą *śmierć cywilną*.

* **23**. Skazanie na śmierć naturalną pociąga za sobą śmierć cywilną.

* **24**. Inne kary dręczące dozgonne o tyle tylko pociągają za sobą śmierć cywilną, o ile prawo skutek ten do nich przywiązuje.

* **25**. Przez śmierć cywilną traci skazany własność całego majątku jaki posiadał: spadek po nim otwiéra się dla jego następców, na których majątek jego przechodzi w takim samym sposobie, jak gdyby umarł naturalnie i bez testamentu.

Niemoże już żadnego spadku odziedziczać, ani przenosić na innych pod tym tytułem majątków, jakie później nabył.

Niemoże rozporządzać swoim majątkiem, w całości lub w części, bądź przez darowiznę między żyjącymi, bądź przez testament, ani pod tym tytułem przyjmować, chyba tylko na alimenta.

Niemoże być mianowany opiekunem, ani wpływać do czynności dotyczących opieki.

Niemoże być świadkiem w akcie uroczystym, albo urzędowym, ani być przypuszczonym do złożenia świadectwa w sądzie.

Niemoże działać sądownie, ani jako powód, ani jako pozwany, tylko pod imieniem i za pośrednictwem szczególnego kuratora ustanowionego dlań przez Trybunał, przed który sprawa jest wniesiona.

Jest niezdolnym do zawarcia małżeństwa, któreby miało jakiekolwiek skutki cywilne.

Małżeństwo, poprzednio zawarte, rozwiązaném zostaje co do wszystkich swych skutków cywilnych.

Małżonek jego i jego następcy mogą respective wykonywać prawa i wytaczać skargi, jakieby przez śmierć naturalną otwarte zostały.

* **26**. Skazania oczne skutkują śmierć cywilną dopiéro od dnia ich wykonania czy to rzeczywistego, czy na wizerunku przestępcy (l'éxecution, soit réelle, soit par effigie).

* **27**. Skazania zaoczne skutkują śmierć cywilną dopiéro po upływie lat pięciu, licząc od dnia wykonania wyroku na wizerunku przestępcy, w którym to przeciągu czasu skazany stawić się może.

* **28**. Skazani zaocznie pozbawieni będą używania praw cywilnych w ciągu tych lat pięciu, albo do czasu ich

osobistego stawienia się, albo do przytrzymania ich w tym przeciągu czasu.

Majątki ich będą zarządzane i prawa ich będą wykonywane tak jak zaginionych.

* **29**. Gdy skazany zaocznie stawi się dobrowolnie w ciagu lat pięciu, licząc od dnia wykonania wyroku, albo gdyby w tym czasie był przytrzymany i uwięziony, wyrok upada samém przez się prawem; oskarżony odzyskuje posiadanie swego majątku: sądzony będzie na nowo; a jeżeli, tym nowym wyrokiem skazany będzie na tęż samą karę, albo na inną, podobnież śmierć cywilną pociągającą, śmierć cywilna będzie miała miejsce dopiéro od dnia wykonania powtórnego wyroku.

* **30**. Jeżeli skazany zaocznie, który niestawił się, albo był przytrzymany dopiéro po pięciu latach, zostanie uwolnionym od kary nowym wyrokiem, albo skazanym będzie na karę niepociągającą śmierci cywilnéj, wraca na przyszłość wzupełności do wszelkich swoich praw cywilnych, a to rachując od dnia stawienia się w sądzie; ale wyrok pierwszy zachowa co do przeszłości skutki, jakie zrządziła śmierć cywilna w przeciągu czasu między upływem lat pięciu, a dniem stawienia się w sądzie.

* **31**. Jeżeli skazany zaocznie, umrze w przeciągu tych lat pięciu, a nie stawił się, ani został przytrzymanym lub uwięzionym, poczytany będzie za umarłego w pełném wykonywaniu swoich praw. Wyrok zaoczny upada samém przez się prawem, nieprzesądzając jednakże skardze strony cywilnéj, która to skarga przeciwko następcom skazanego tylko drogą cywilną może być wytoczona.

* **32**. W żadnym przypadku przedawnienie kary nie przywróci skazanemu jego praw cywilnych na przyszłość.

* **33**. Majątki przez skazanego nabyte, od chwili, w któréj uległ śmierci cywilnéj, i które będzie posiadał

w dniu swéj śmierci naturalnéj, należéć będą do rządu (à l'état) prawem spadku bezdziedzicznego.

Jednakże od Króla zależy uczynić dla wdowy, dzieci, albo krewnych skazanego, takie rozporządzenia, jakie ludzkość mu wskaże.

TYTUŁ II.

O aktach stanu cywilnego.

DZIAŁ I.

Urządzenia ogólne.

* **34.** Akta stanu cywilnego wymieniać będą rok, dzień i godzinę ich przyjęcia, imiona, nazwiska, wiek, powołanie i zamieszkanie wszystkich osób, w nich wymienionych.

* **35.** Urzędnicy stanu cywilnego nie będą mogli w przyjętych przez siebie aktach zamieszczać, ani sposobem przypisków, ani przez jakąkolwiek wzmiankę, nic innego jak tylko to, co stawający zeznać powinni.

* **36.** W przypadkach, w których strony interesowane nie będą w obowiązku stawić się osobiście, będą mogły być zastąpione przez pełnomocnika szczególnie i urzędownie umocowanego.

* **37.** Świadkami przy aktach stanu cywilnego będą mogli być tylko mężczyzni w wieku przynajmniéj lat 21, krewni, albo inni; i będą wybranymi przez osoby interesowane.

* **38.** Urzędnik stanu cywilnego przeczyta akta stronom stawającym, albo ich pełnomocnikowi i świadkom. O dopełnieniu tych formalności będzie uczynioną wzmianka.

* **39.** Akta te podpisze urzędnik stanu cywilnego, strony stawające i świadkowie; albo uczynioną będzie wzmianka o przyczynie, która stawającym stronom i świadkom podpisać przeszkodziła.

* **40.** Akta stanu cywilnego wpisane będą, w każdéj gminie, do jednéj lub kilku ksiąg utrzymywanych w dwóch egzemplarzach.

* **41.** Księgi na każdéj stronnicy od pierwszéj do ostatniéj będą liczbowane i zaznaczone na każdéj karcie przez Prezesa Trybunału pierwszéj instancyi, lub przez sędziego, który go zastępować będzie.

* **42.** Akta wpisywane będą do ksiąg w jednym ciągu niezostawując miejsc próżnych. Przekréślenia i odsyłacze będą poświadczone i podpisane w takiż sposób jak sam akt. Nic w nich przez skrócenie pisaném nie będzie, a żadna data nie będzie w liczbach zapisaną.

* **43.** Urzędnik stanu cywilnego zamknie i zakończy księgi, z końcem każdego roku; a w przeciągu miesiąca, jeden ich egzemplarz złożony zostanie do archiwum gminy, drugi do kancelaryi Pisarza Trybunału pierwszéj instancyi.

* **44.** Pełnomocnictwa i inne dowody, które powinny być dołączone do aktów stanu cywilnego, po zaznaczeniu ich przez osobę, która je złożyła i przez urzędnika stanu cywilnego, złożone będą w kancelaryi Pisarza Trybunału, z tym egzemplarzem ksiąg, który złożony być powinien do rzeczonéj kancellaryi.

* **45.** Każdy będzie mógł żądać, od zachowawców ksiąg stanu cywilnego, wydania wypisów z tychże ksiąg. Wydane wypisy zgodne z księgami, i poświadczone przez Prezesa Trybunału pierwszéj instancyi, albo przez sędziego, który go zastępować będzie, mieć będą wiarę dopóty, dopóki o fałsz nie będą zaskarżone.

* **46.** Gdyby księgi nie były istniały, albo gdyby zaginęły, dowód w téj mierze tak z dokumentów jako téż i ze świadków przyjęty będzie; i w tych przypadkach,

małżeństwa, urodzenia i zejścia, będą mogły być dowodzone, tak rejestrami i pismami, pochodzącemi od zmarłych ojców i matek, jako też i świadkami.

* **47.** Każdy akt stanu cywilnego, Francuzów i cudzoziemców dotyczący, sporządzony w kraju obcym, będzie ważny, jeżeli był spisany podług form używanych w rzeczonym kraju.

* **48.** Każdy akt stanu cywilnego Francuzów w kraju obcym będzie ważny, jeżeli był przyjęty, zgodnie z prawami Francuzkiemi, przez Ajentów Dyplomatycznych lub Konsulów.

* **49.** W każdym przypadku, gdy wzmiankę o akcie, ściągającym się do stanu cywilnego, uczynić wypada na brzegu innego aktu już wpisanego, uczyni ją urzędnik stanu cywilnego, na żądanie stron interesowanych, w księgach bieżących, albo w księgach, któreby były złożone w archiwum gminy, a Pisarz Trybunału pierwszéj instancyi, w księgach złożonych w jego kancellaryi; tym końcem urzędnik stanu cywilnego uwiadomi, w trzech dniach, Prokuratora Królewskiego przy rzeczonym Trybunale, który dopilnuje, aby wzmianka uczynioną była w jednakowy sposób w obudwóch księgach.

* **50.** Za każde uchybienie poprzedzającym artykułom ze strony urzędników tamże wymienionych, pociągnięci oni będą do odpowiedzialności przed Trybunał pierwszéj instancyi, i skazani na karę pieniężną, 100 franków (Rs. 24) przenosić niemogącą.

* **51.** Każdy zachowawca ksiąg będzie cywilnie odpowiedzialnym za wszelkie przeistoczenia, jakieby w nich zaszły, ze zwrotem, o ile to ma miejsce, przeciw sprawcom rzeczonych przeistoczeń.

* **52.** Każde przeistoczenie, każdy fałsz w aktach stanu cywilnego, każde wpisanie tych aktów na lóżnéj karcie, lub inaczéj jak w księgach na to przeznaczonych,

pociąga za sobą wynagrodzenie szkód i strat stronom, nie ubliżając karom ustanowionym w Kodexie Karnym.

* **53.** Prokurator Królewski przy Trybunale pierwszéj instancyi obowiązany będzie sprawdzać stan ksiąg, skoro te złożone będą w kancellaryi Pisarza Trybunału: spisze treściwy protokół sprawdzenia, doniesie o uchybieniach albo przestępstwach popełnionych przez urzędników stanu cywilnego i domagać się będzie skazania ich na karę pieniężną.

* **54.** W każdym przypadku, gdy Trybunał pierwszéj instancyi rozpoznawać będzie akta tyczące się stanu cywilnego, strony interesowane mogą odwołać się od wyroku.

DZIAŁ II.
O aktach urodzenia.

* **55.** Oświadczenie urodzenia uczynione będzie w ciągu dni trzech od porodu, miejscowemu urzędnikowi stanu cywilnego: dziecię będzie mu przedstawione.

* **56.** Urodzenie dziecięcia oświadczy ojciec, albo, gdy ojciec nie stanie, doktór medycyny lub chirurgii, akuszerka, urzędnik zdrowia, albo inne przy połogu obecne osoby; jeżeli zaś matka nie w swojém zamieszkaniu porodziła,—osoba, u któréj porodziła.

Akt urodzenia spisany będzie natychmiast, w obecności dwóch świadków.

* **57.** W akcie urodzenia wymienionym będzie dzień, godzina, miejsce urodzenia, płeć dziecięcia, i imiona mu nadane, oraz imiona, nazwiska, powołanie, i zamieszkanie, tak rodziców jako i świadków.

* **58.** Każdy znajdujący dziecię nowonarodzone, obowiązanym jest oddać je urzędnikowi stanu cywilnego, równie jak odzież i inne rzeczy przy niém znalezione, tu-

dzież oznajmić wszystkie okoliczności dotyczące czasu i miejsca znalezienia dziecięcia.

Spisany będzie w téj mierze protokół szczegółowy, który wyrazi, oprócz tego, domniemany wiek dziecięcia, jego płeć, imiona mu nadane, władzę cywilną, któréj oddane zostanie. Ten protokół wpisany będzie w księgi.

* **59.** Jeżeli urodzi się dziecię w czasie podróży morskiéj, akt urodzenia jego spisany będzie w ciągu dwudziestu czterech godzin, w przytomności ojca, jeżeli jest obecny, i dwóch świadków wziętych z pomiędzy officerów okrętu, a gdyby tych nie było, z pomiędzy załogi okrętowéj. Akt ten będzie sporządzony, a mianowicie, na statkach Królewskich—przez officera Zarządu marynarki, a na statkach należących do wysyłającego statek lub negocjanta,—przez kapitana, przełożonego lub szypra okrętowego. Akt urodzenia wpisany będzie w dalszym ciągu listy osady statku.

* **60.** W pierwszym porcie, do którego zawinie okręt, bądź dla spoczynku, bądź z innéj przyczyny, wyjąwszy rozbrojenia, officerowie Zarządu marynarki, kapitan, przełożony lub szyper, obowiązani będą złożyć dwa wypisy urzędowe aktów urodzenia przez siebie spisanych, a mianowicie, w porcie francuzkim,—u Przełożonego nad wpisami morskiemi, a w porcie obcym,—u Konsula.

Jeden z tych wypisów pozostanie w Kancellaryi wpisów morskich, albo w Kancellaryi Konsulatu; drugi przesłany zostanie Ministrowi marynarki, który kopię, poświadczoną przez siebie, każdego z tych aktów, prześle urzędnikowi stanu cywilnego zamieszkania ojca dziecięcia, albo matki, jeżeli ojciec nie jest znany: kopia ta natychmiast wciągnięta będzie w księgi.

* **61.** Gdy okręt stanie w porcie rozbrojenia, lista osady statku złożoną będzie w kancellaryi Przełożonego nad wpisami morskiemi, który wypis aktu urodzenia,

przez siebie podpisany, prześle urzędnikowi stanu cywilnego zamieszkania ojca dziecięcia, albo matki, gdy ojciec nie jest wiadomy: wypis ten będzie natychmiast do ksiąg wciągnięty.

* **62.** Akt uznania dziecięcia wpisanym będzie do ksiąg, podług swéj daty; i zrobiona będzie o nim wzmianka na brzegu aktu urodzenia, jeżeli się takowy znajduje.

DZIAŁ III.

O aktach małżeństwa.

* **63.** Przed obchodem małżeństwa, urzędnik stanu cywilnego ogłosi dwie zapowiedzi z tygodniową przerwą, w niedzielę, przed domem gminnym. Zapowiedzi te i akt w téj mierze sporządzony, wyrażać będą imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie przyszłych małżonków, czy są pełnoletni lub małoletni, oraz imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie ich ojców i matek. Akt ten, oprócz tego, wyrażać będzie dnie, miejsca i godziny dopełnionych zapowiedzi. Wpisanym będzie w jednéj tylko księdze, policzbowanéj i zaznaczonéj odpowiednio artykułowi 41, i złożony zostanie, z końcem każdego roku, w kancellaryi Pisarza Trybunału okręgowego.

* **64.** Wyciąg aktu zapowiedzi będzie wywieszony na drzwiach domu gminnego i na takowych pozostanie, w ciągu przerwy tygodniowéj między pierwszą a drugą zapowiedzią. Obchód małżeństwa nie może nastąpić przed upływem dni dwóch, nie licząc dnia drugiéj zapowiedzi.

* **65.** Jeżeli obchód małżeństwa w przeciągu roku, od upłynionego czasu zapowiedzi, odbytym nie był, niemoże już być odbytym inaczéj, jak po dopełnieniu nowych zapowiedzi podług form powyższych.

* **66**. Akta tamowania małżeństwa, podpisane będą na oryginale i kopii przez osoby tamujące albo ich pełnomocników szczególnych i urzędowych; wręczone będą z kopią pełnomocnictwa stronom osobiście lub w ich zamieszkaniu, tudzież urzędnikowi stanu cywilnego, który oryginał zawidymuje.

* **67**. Urzędnik stanu cywilnego uczyni bezzwłocznie krótką wzmiankę o tamowaniach w księdze zapowiedzi; uczyni również wzmiankę na brzegu aktów rzeczonych tamowań o wyrokach lub innych aktach znoszących tamowanie, którychby wypis był mu złożony.

* **68**. Na przypadek tamowania, urzędnik stanu cywilnego nie będzie mógł dopełnić obchodu małżeństwa dopóki tamowanie zniesioném niezostanie, a to pod karą 300 franków (Rs. 72), oraz wynagrodzeniem szkód i strat.

* **69**. Jeżeli nie zajdzie tamowanie, uczynioną będzie o tém wzmianka w akcie małżeństwa, a jeżeli zapowiedzi miały miejsce w kilku gminach, strony złożą świadectwo wydane przez urzędnika stanu cywilnego każdéj gminy, że nie istnieje tamowanie.

* **70**. Urzędnik stanu cywilnego każe sobie złożyć akt urodzenia każdego z przyszłych małżonków. Ten z małżonków, któryby był w niemożności pozyskania takowego, może go zastąpić *aktem znania*, wydanym przez sędziego pokoju miejsca jego urodzenia lub zamieszkania.

* **71**. Akt znania zawiérać będzie zeznanie uczynione przez siedmiu świadków, jednéj lub drugiéj płci, krewnych lub niekrewnych, o imionach, nazwisku, powołaniu i zamieszkaniu przyszłego małżonka, równie jak ojca jego i matki, jeżeli są znani; o miejscu, i, ile możności, o epoce jego urodzenia, niemniéj o przyczynach stojących na przeszkodzie w złożeniu na to aktu. Świadkowie podpiszą akt znania, łącznie z sędzią pokoju; a gdyby który z nich podpisać nie mógł, lub nieumiał, będzie o tém uczynioną wzmianka.

* **72**. Akt znania przedstawiony zostanie Trybunałowi pierwszéj instancyi miejsca, w którém obchód małżeństwa ma nastąpić. Trybunał, po wysłuchaniu Prokuratora Królewskiego, wyda swoje potwierdzenie lub odmówi go, wrazie uznania dostatecznemi lub niedostatecznemi zeznań świadków, i przyczyn stojących na przeszkodzie w złożeniu aktu urodzenia.

* **73**. Urzędowy akt zezwolenia ojca i matki, lub dziadów i bab, albo, w braku tych, zezwolenia familii, zawiérać będzie imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie przyszłego małżonka, i wszystkich tych, którzy wpływali do aktu, jako też stopień ich pokrewieństwa.

* **74**. Obchód małżeństwa nastąpi w gminie zamieszkania jednego ze współmałżonków. Zamieszkanie to, co do małżeństwa, ustanawia się przez sześciomiesięczne stałe mieszkanie w téj saméj gminie.

* **75**. W dniu przez strony oznaczonym po terminach zapowiedzi, urzędnik stanu cywilnego, w domu gminnym, w przytomności czterech świadków, krewnych lub niekrewnych, odczyta stronom wyż wspomnione akta, odnoszące się do ich stanu i formalności małżeństwa, tudzież Dział VI. Tytułu *O małżeństwie, o wzajemnych prawach i obowiązkach małżonków* (art. 212 do 226). Przyjmie oświadczenie od każdéj ze stron oddzielnie, iż chcą się pobrać za małżonków; wyrzecze, w imieniu prawa, iż są połączeni związkiem małżeńskim, i akt w téj mierze natychmiast sporządzi.

* **76**. Akt małżeństwa obejmować będzie:

1° Imiona, nazwiska, powołanie, wiek, miejsce urodzenia i zamieszkanie małżonków.

2° Czy są pełnoletni lub małoletni.

3° Imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie ojców i matek.

4° Zezwolenie ojców i matek, dziadów i bab, oraz familii w przypadkach, w których jest wymaganém.

5° Akta uszanowania, jeżeli były dopełnione.

6° Zapowiedzi w różnych zamieszkaniach.

7° Tamowania, jeżeli jakie były; ich zniesienie, lub wzmiankę, że takowych nie było.

8° Oświadczenie stron, że się biorą za małżonków, i wyrzeczenie o ich związku przez urzędnika publicznego.

9° Imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie świadków, ich zeznania czy są krewnymi lub powinowatymi stron, w jakiéj linii i w jakim stopniu.

DZIAŁ IV.

O aktach zejścia.

* **77**. Żadne pochowanie nastąpić nie może bez upoważnienia, jakie na papierze prostym i bezpłatnie urzędnik stanu cywilnego wyda, nie prędzéj jednak, aż po udaniu się do osoby umarłéj, celem przekonania się o jéj zgonie, i po upływie dwudziestu czterech godzin od śmierci, wyjąwszy przypadki urządzeniami policyjnemi przewidziane.

* **78**. Akt zejścia spisze urzędnik stanu cywilnego, na zeznanie dwóch świadków. Świadkowie ci, ile możności, powinni być dwaj najbliżsi krewni albo sąsiedzi, a jeżeli osoba zmarła nie w miejscu zamieszkania swego, to ten, u którego śmierć zaszła, i jeden krewny albo obcy.

* **79**. Akt zejścia obejmować będzie imiona, nazwisko, wiek, powołanie i zamieszkanie osoby zmarłéj; imiona i nazwisko małżonka, jeżeli osoba zmarła zostawała w stanie małżeńskim lub wdowim; imiona, nazwiska, wiek, powołania i zamieszkania zeznających: a jeżeli są krewnemi—stopień ich pokrewieństwa.

Ten sam akt zawiérać będzie oprócz tego, o ile to wiadomém być może, imiona, nazwiska powołanie, i zamieszkanie ojca i matki zmarłego, niemniéj miejsce jego urodzenia.

* **80**. Wrazie śmierci zaszłéj w szpitalach wojskowych, cywilnych, albo innych domach publicznych, przełożeni, dyrektorowie, zarządcy i gospodarze tych domów, obowiązani będą uwiadomić o tém w ciągu dwudziestu czterech godzin urzędnika stanu cywilnego, który się uda na miejsce, celem zapewnienia się o zgonie, i o tém spisze akt, odpowiednio do artykułu poprzedzającego, według uczynionych mu zeznań i powziętych wiadomości.

Oprócz tego w rzeczonych szpitalach i domach utrzymywane będą księgi przeznaczone do wpisywania tych zeznań i tych wiadomości.

Urzędnik stanu cywilnego prześle akt zejścia takiemuż urzędnikowi ostatniego zamieszkania osoby zmarłéj, który go wciągnie w księgi.

* **81**. Gdy będą ślady albo poznaki gwałtownéj śmierci, lub inne okoliczności, któreby podejrzenie takowéj wzniecały, nie będzie można dopełnić pochowania, dopóki urzędnik policyjny, w przytomności doktora medycyny albo chirurgii, nie spisze protokółu o stanie ciała zmarłego, i o okolicznościach do tego wypadku odnoszących się, równie jak o wiadomościach, jakie mógł zebrać co do imion, nazwiska, wieku, powołania, miejsca urodzenia i zamieszkania osoby zmarłéj.

* **82**. Urzędnik policyjny obowiązany jest przesłać natychmiast urzędnikowi stanu cywilnego zamieszkania osoby zmarłéj, wszelkie wiadomości wyrażone w jego protokóle, na zasadzie których akt zejścia spisany będzie.

Urzędnik stanu cywilnego wypis tego aktu prześle urzędnikowi zamieszkania osoby zmarłéj, jeżeli jest wiadome; wypis ten wciągnięty będzie w księgi.

* **83.** Pisarze Sądów Karnych obowiązani będą przesłać, w ciągu dwudziestu czterech godzin od wykonania wyroków na śmierć skazujących, urzędnikowi stanu cywilnego miejsca, w którém skazany był straconym, wszelkie wiadomości w art. 79 wymienione, i podług tych akt zejścia spisany będzie.

* **84.** Wrazie śmierci w więzieniach albo też w domach zamknięcia lub badania, nadzorcy lub strażnicy doniosą o tém natychmiast urzędnikowi stanu cywilnego, który się tamże uda, jak to powiedziano w art. 80, i akt zejścia spisze.

* **85.** We wszelkich przypadkach gwałtownéj śmierci, lub śmierci w więzieniach, domach zamknięcia, albo w przypadku wykonania kary śmierci, nie będzie uczyniona w księgach żadna wzmianka o tych okolicznościach, a akta zejścia sporządzone będą zwykłym sposobem podług form artykułem 79 przepisanych.

* **86.** Wrazie śmierci podczas podróży morskiéj, spisany będzie akt zejścia w ciągu dwudziestu czterech godzin, w przytomności dwóch świadków wziętych z pomiędzy officerów okrętu, a w ich braku, z pomiędzy ludzi okrętowych.

Akt ten sporządzony będzie, a mianowicie: na okrętach Królewskich, przez officera Zarządu marynarki; a na statkach należących do negocyanta lub przedsiębiercy okrętowego, przez kapitana, właściciela lub szypra statku.— Akt zejścia wpisany będzie w dalszym ciągu listy osady statku.

* **87.** W pierwszym porcie, do którego, czy to dla odpoczynku, czy dla innéj przyczyny, oprócz rozbrojenia, zawinie statek, officerowie Zarządu marynarki, kapitan, właściciel, albo szyper, którzy spisali akt zejścia, będą obowiązani złożyć dwa wypisy tych aktów, odpowiednio do art. 60.

Po przybyciu statku do portu celem wyładowania, lista osady statku złożoną będzie w kancellaryi przełożonego nad wpisami morskiemi; a ten prześle wypis aktu zejścia, przez siebie podpisany, urzędnikowi stanu cywilnego zamieszkania osoby zmarłéj: wypis ten wciągniętym będzie natychmiast w księgi.

DZIAŁ V.

O aktach stanu cywilnego tyczących się wojskowych za granicą Państwa.

* **88.** Akta stanu cywilnego sporządzone za granicą państwa, tyczące się wojskowych lub innych osób przy wojsku użytych, spisane będą podług form wskazanych w rozporządzeniach poprzedzających, zachowując wyjątki w następujących artykułach wskazane.

* **89.** Kwatermistrz w każdym oddziale złożonym z jednego lub kilku bataljonów lub szwadronów, a w innych oddziałach ich dowódca, pełnić będą obowiązki urzędników stanu cywilnego: te same obowiązki co do officerów bez wojska i urzędników wojsk, wypełniać będzie Inspektor przeglądów, przydany do armii lub do jakiego oddziału.

* **90.** W każdym oddziale wojsk utrzymywaną będzie księga na akta stanu cywilnego osób tegoż oddziału, a druga księga utrzymywaną będzie w Sztabie armii lub oddziału na akta cywilne tyczące się officerów bez wojska i urzędników; księgi te zachowywane będą w taki sam sposób jak inne księgi oddziałów i Sztabu, i składane będą w archiwach wojennych, z chwilą powrotu do kraju oddziałów wojska lub armii.

* **91**. Księgi będą liczbowane i zaznaczane, w każdym oddziale, przez officera dowodzącego; a w Sztabie—przez Szefa Sztabu głównego.

* **92**. W wojsku oznajmienie urodzenia dopełnione będzie w ciągu dni dziesięciu po połogu.

* **93**. Officer utrzymujący księgę stanu cywilnego, obowiązany będzie w ciągu dni dziesięciu po wpisaniu aktu urodzenia do rzeczonéj księgi, wyciąg z niéj przesłać urzędnikowi stanu cywilnego ostatniego zamieszkania ojca dziecięcia, albo matki, jeżeli ojciec nie jest wiadomy.

* **94**. Zapowiedzi małżeństwa wojskowych i urzędników wojskowych, dopełnione będą w miejscu ostatniego ich zamieszkania; a oprócz tego, na dwadzieścia pięć dni przed obchodem małżeństwa, umieszczone będą w rozkazie dziennym oddziału, co do osób do oddziału należących; co do officerów zaś bez wojska i urzędników wojskowych, umieszczone będą w rozkazie dziennym armi lub oddziału.

* **95**. Bezpośrednio po wpisaniu do księgi aktu obchodu małżeństwa, officer utrzymujący księgę, wypis z niéj prześle urzędnikowi stanu cywilnego ostatniego zamieszkania małżonków.

* **96**. Akta zejścia sporządzane będą w każdym oddziale przez kwatermistrza, a co do officerów bez wojska i urzędników wojskowych, przez Inspektora przeglądów, na poświadczenie trzech świadków; wyciąg zaś z tych ksiąg przesłany będzie w dniach dziesięciu urzędnikowi stanu cywilnego ostatniego zamieszkania osoby zmarłéj.

* **97**. Wrazie śmierci w szpitalach wojskowych ruchomych lub stałych, akt w tym celu sporządzony będzie przez przełożonego nad rzeczonemi szpitalami i przesłany kwatermistrzowi oddziału albo Inspektorowi przeglądów wojska lub oddziału wojsk, do którego zmarły należał; officerowie ci wypis wspomnionego aktu prześlą urzędnikowi stanu cywilnego ostatniego zamieszkania osoby zmarłéj.

* **98**. Urzędnik stanu cywilnego zamieszkania stron, któremu z armii nadesłanym zostanie wypis aktu stanu cywilnego, obowiązanym będzie natychmiast takowy do ksiąg wciągnąć.

DZIAŁ VI.

O sprostowaniu aktów stanu cywilnego.

* **99**. Gdy sprostowanie aktu stanu cywilnego będzie żądane, postanowi w téj mierze Trybunał właściwy na wnioski Prokuratora Królewskiego, z wolnością appellacyi.—Strony interessowane będą przywołane, jeżeli tego okaże się potrzeba.

* **100**. Wyrok nakazujący sprostowanie, nigdy nie będzie mógł być stawianym przeciwko stronom interessowanym, jeżeli zapadł nie na ich żądanie, albo jeżeli nie były do niego przywołanemi.

* **101**. Wyroki nakazujące sprostowanie wpisane będą do ksiąg przez urzędnika stanu cywilnego, zaraz po złożeniu mu takowych; wzmianka o tém uczynioną będzie na brzegu aktu sprostowanego.

TYTUŁ III.

O zamieszkaniu.

* **102**. Zamieszkanie każdego Francuza, co do używania praw cywilnych, jest w miejscu, w którém ma główne swoje siedlisko.

* **103**. Odmiana zamieszkania następuje przez czyn rzeczywistego mieszkania w inném miejscu, połączony z zamiarem ustalenia w niém głównego siedliska.

* **104**. Dowodem takiego zamiaru będzie oświadczenie wyraźne, uczynione, tak przed Władzą Administracyjną miejsca opuszczanego, jako też przed takąż Władzą miejsca, do którego przenosi swe zamieszkanie.

* **105**. W braku oświadczenia wyraźnego, dowód zamiaru zawisłym będzie od okoliczności.

* **106**. Obywatel powołany na urząd publiczny czasowy lub odwołalny, zachowa zamieszkanie, które miał pierwéj, jeżeli przeciwnego zamiaru nie objawił.

* **107**. Przyjęcie urzędów dożywotnich pociągnie za sobą bezpośrednie przeniesienie zamieszkania urzędnika w miejsce, gdzie urzędowanie ma wykonywać.

* **108**. Niewiasta zamężna niema innego zamieszkania, jak zamieszkanie męża swego. Małoletni nieusamowolniony będzie miał zamieszkanie u swego ojca i matki albo u opiekuna; pełnoletni bezwłasnowolny będzie miał zamieszkanie u swego opiekuna.

* **109**. Pełnoletni służący, albo pracujący zwykle u innych osób, będą mieli toż samo zamieszkanie co i osoba, u któréj służą lub pracują, jeżeli z nią w tymże domu mieszkają.

* **110**. Miejsce otwarcia spadku oznaczoném będzie przez zamieszkanie.

* **111**. Jeżeli w akcie, strony do niego wchodzące lub jedna z nich, do wykonania tegoż aktu, obrały zamieszkanie w innem miejscu, a nie w miejscu rzeczywistego zamieszkania, — wręczenia, skargi i poszukiwania, odnoszące się do tego aktu, będą mogły być dopełniane w zamieszkaniu umówioném i przed sędzią tegoż zamieszkania.

TYTUŁ IV.

O nieobecnych.

DZIAŁ I.

O zaginieniu.

* **112**. Jeżeli zachodzi potrzeba ustanowienia zarządu całości lub części majątku pozostawionego przez osobę zaginioną, i która nieustanowiła pełnomocnika, wyrzecze w tym względzie Trybunał pierwszéj instancyi na żądanie stron interessowanych.

* **113**. Trybunał, na żądanie strony pilniejszéj, wyznaczy notaryusza do zastępowania osób zaginionych, przy inwentarzach, rachunkach, działach i likwidacyach, w których też osoby będą interessowanemi.

* **114**. Urząd publiczny szczególniéj jest obowiązany czuwać nad dobrem osób zaginionych; i wnioski jego wysłuchanemi będą we wszystkich sprawach tyczących się tychże osób.

DZIAŁ II.

O uznaniu zaginionego za znikłego.

* **115**. Gdy osoba przestanie być obecną w miejscu swego zamieszkania lub mieszkania, i gdy od lat czterech niema żadnéj o niéj wiadomości, strony interessowane będą mogły udać się do Trybunału pierwszéj instancyi o uznanie zaginionego za znikłego.

* **116**. Dla udowodnienia zniknienia, Trybunał, podług złożonych aktów i dowodów, nakaże, aby w obecności Prokuratora Królewskiego wyprowadzone było

śledztwo, w okręgu zamieszkania i mieszkania, jeżeli te miejsca są oddzielne.

* **117**. Trybunał rozpoznając żądanie, będzie miał wzgląd na powody nieobecności i na przyczyny, które mogły być na przeszkodzie do powzięcia wiadomości o osobie zaginionéj.

* **118**. Prokurator Królewski wyroki tak przygotowawcze jako i stanowcze, natychmiast po ich zapadnięciu, prześle Ministrowi Sprawiedliwości, który zarządzi ich ogłoszenie.

* **119**. Wyrok uznający zniknienie nie będzie wydany wcześniéj, jak po wyroku nakazującym śledztwo.

DZIAŁ III.

O skutkach zaginienia lub zniknienia.

ODDZIAŁ I.

O skutkach nieobecności co do majątku, jaki nieobecny w dniu zaginienia posiadał.

* **120**. Wrazie gdy nieobecny niezostawił pełnomocnictwa do zarządzania jego majątkiem, następcy jego domniemani, w dniu jego zaginienia lub w dniu ostatniéj o nim wiadomości, będą mogli na mocy wyroku stanowczego, osobę zaginioną za znikłą uznającego, żądać wprowadzenia siebie w tymczasowe posiadanie majątku, jaki należał do nieobecnego w dniu jego oddalenia się lub ostatniéj o nim wiadomości, a to pod obowiązkiem złożenia poręki na zabezpieczenie swego zarządu.

* **121**. Jeżeli zaginiony zostawił pełnomocnictwo, jego następcy domniemani nie będą mogli żądać uznania go za znikłego i wprowadzenia siebie w tymczasowe posiadanie, jak po latach dziesięciu, upłynionych od zaginienia albo od ostatniéj o nim wiadomości.

* **122**. Toż samo będzie miało miejsce, jeżeli pełnomocnictwo ustało, i, w tym przypadku, będzie zaprowadzony zarząd nad majątkiem zaginionego, podług rozporządzeń objętych Działem pierwszym niniejszego Tytułu.

* **123**. Gdy domniemani następcy otrzymają wprowadzenie w posiadanie tymczasowe, testament, jeżeli istnieje, otwartym będzie na żądanie stron interessowanych, lub Prokuratora Królewskiego przy Trybunale; a zapisobiercy obdarowani, i wszyscy którzy na majątku znikłego mieli prawa zawisłe od warunku jego zejścia, będą mogli je wykonywać tymczasowo, pod obowiązkiem dania poręki.

* **124**. Małżonek żyjący pod wspólnością, jeżeli się oświadczy za pozostaniem nadal we wspólności, będzie mógł przeszkodzić wprowadzeniu tymczasowemu, i tymczasowemu wykonaniu wszelkich praw zawisłych od warunku śmierci znikłego, oraz objąć lub zachować z pierwszeństwem przed innemi zarząd majątku osoby znikłéj.

Jeżeli małżonek żąda tymczasowego rozwiązania wspólności, odbierze to co wyłączną jego własność stanowi, i wykonywać będzie wszystkie swoje prawa z ustawy lub umowy wypływające, pod obowiązkiem dania poręki co do rzeczy zwrotowi uległych.

Jeżeli żona oświadczy się za pozostaniem nadal we wspólności, zachowa prawo zrzeczenia się jéj następnie.

* **125**. Posiadanie tymczasowe będzie tylko składem, nadającym tym, którzy go otrzymają, zarząd majątkiem znikłego, pod obowiązkiem złożenia mu rachunku w przypadku zjawienia się jego lub powzięcia o nim wiadomości.

* **126**. Wprowadzeni w tymczasowe posiadanie, albo małżonek, który oświadczył się za dalszém pozostawaniem we wspólności, powinni postarać się o spisanie inwen-

tarza ruchomości i papierów znikłego, w przytomności Prokuratora Królewskiego przy Trybunale Cywilnym pierwszéj instancyi, lub Sędziego Pokoju wezwanego przez tegoż Prokuratora.

Trybunał nakaże, jeżeli zachodzić będzie potrzeba, sprzedaż wszystkich ruchomości lub ich części.

Wrazie sprzedaży, cena ich i przypadłe dochody użyte będą korzystnie.

Wprowadzeni w tymczasowe posiadanie, będą mogli żądać, dla swego bezpieczeństwa, aby Trybunał wyznaczył biegłego, celem obejrzenia nieruchomości i opisania ich stanu. Opinia biegłego będzie zatwierdzoną, w obecności Prokuratora Królewskiego; koszta pokryte będą z majątku osoby znikłéj.

* **127**. Ci, którzy, w skutek wprowadzenia tymczasowego, lub téż w skutek zarządu prawnego, użytkowali z majątku osoby znikłéj, będą mieli obowiązek zwrócenia jéj tylko piątéj części dochodów, jeżeli się zjawi przed upływem lat pietnastu od dnia zaginienia; a dziesiątéj części, jeżeli się zjawi po latach pietnastu.

Po trzydziestu latach zaginienia całe dochody do nich należéć będą.

* **128**. Wszyscy użytkujący z majątku na mocy tylko tymczasowego wprowadzenia, nie mogą zbywać, ani obciążać hypotecznie nieruchomości znikłego.

* **129**. Jeżeli od wprowadzenia w tymczasowe posiadanie, albo od czasu, w którym małżonek żyjący pod wspólnością objął zarząd nad majątkiem znikłego, nieobecność trwała lat trzydzieści, albo jeżeli upłynęło lat sto od urodzenia osoby znikłéj, poręczyciele będą zwolnieni; wszyscy mający do tego prawo będą mogli żądać działu majątku osoby znikłéj i wyrzeczenia przez Trybunał pierwszéj instancyi wprowadzenia w stanowcze posiadanie.

* **130**. Spadek po znikłym będzie otwartym z dniem

udowodnionego jego zejścia, na rzecz następców w téj epoce najbliższych; a ci, którzy użytkowali z majątku osoby znikłéj, będą obowiązani go zwrócić, z zachowaniem dochodów, jakie na mocy art. 127 nabyli.

* **131**. Jeżeli znikły zjawi się, lub jeżeli istnienie jego dowiedzioném zostanie w czasie tymczasowego wprowadzenia, skutki wyroku, który go uznał za znikłego, ustaną; nie ubliżając, w miarę potrzeby, środkom zachowawczym przepisanym w Dziale pierwszym niniejszego Tytułu, co do zarządu majątkiem.

* **132**. Jeżeli znikły zjawi się, lub jeżeli istnienie jego zostanie dowiedzioném, nawet po stanowczém wprowadzeniu, odzyska swój majątek w stanie, w jakim tenże znajdować się będzie, cenę majątków, jakieby były zbyte, lub majątki pochodzące z użycia ceny majątków sprzedanych.

* **133**. Dzieci i zstępni w linii prostéj znikłego mogą również, do lat trzydziestu, licząc od dnia stanowczego wprowadzenia, żądać zwrotu jego majątku, w sposobie artykułem poprzednim oznaczonym.

* **134**. Po wyroku uznającym zaginionego za znikłego, każdy, któryby miał jakie prawa przeciwko znikłemu, nie może ich poszukiwać, jak tylko przeciwko tym, którzy będą wprowadzeni w posiadanie majątku, lub przeciwko mającym zarząd prawny tegoż majątku.

ODDZIAŁ II.

O skutkach zaginienia lub zniknienia pod względem praw od wypadku zawisłych, mogących służyć nieobecnemu.

* **135**. Ktokolwiek dopominać się będzie prawa przypadłego na osobę, któréj istnienie uznaném nie jest, ten dowieść powinien, że osoba ta istniała w czasie otwarcia

tegoż prawa: póki tego nieudowodni, żądanie jego będzie uznane za niedopuszczalne.

* **136**. Jeżeli otwiéra się spadek, do którego powołaną jest osoba, któréj istnienie uznaném nie jest, spadek ten przejdzie wyłącznie na wspólnastępców, albo na tych, którzyby spadek ten dziedziczyli, gdyby jéj nie było.

* **137**. Przepisy dwóch poprzedzających artykułów uwłaczać nie będą skargom o odzyskanie spadku i innych praw, jakie znikłemu, przedstawiającym go, lub w prawach jego stojącym, służyć będą, i nie wygasną inaczéj, jak przez upływ czasu na przedawnienie postanowionego.

* **138**. Dopóki znikły nie zgłosi się, lub dopóki skargi w jego prawach wytoczone nie będą, ci, którzy objęli spadek, zyskają przychody w dobréj wierze przez siebie pobrane.

ODDZIAŁ III.

O skutkach zaginienia co do małżeństwa.

* **139**. Małżonek zaginiony, którego współmałżonek nowy zawarł związek, sam tylko będzie dopuszczalnym do zaskarżenia tego małżeństwa, bądź osobiście, bądź przez swego pełnomocnika, opatrzonego w dowód jego istnienia.

* **140**. Jeżeli małżonek zaginiony nie zostawił krewnych zdolnych do dziedziczenia po nim, drugi współmałżonek może żądać wprowadzenia siebie w tymczasowe posiadanie jego majątku.

DZIAŁ IV.

O dozorze nad dziećmi małoletniemi ojca który zaginął.

* **141**. Jeżeli ojciec zaginął, zostawując dzieci małoletnie ze wspólnego małżeństwa zrodzone, matka mieć będzie dozór nad niemi i wykonywać będzie wszelkie prawa męża co do wychowania dzieci i zarządu ich majątkiem.

* **142**. W sześć miesięcy po zaginieniu ojca, jeżeli matka po zaginieniu jego umarła, albo téż umarła przed uznaniem zaginionego za znikłego, dozór nad dziećmi powierzony zostanie przez radę familijną najbliższym wstępnym, a w ich braku—opiekunowi tymczasowemu.

* **143**. Toż samo zachować należy w przypadku, gdy małżonek, który zaginął, zostawi małoletnie dzieci w poprzedniém małżeństwie spłodzone.

TYTUŁ V.

O Małżeństwie.

DZIAŁ I.

O przymiotach i warunkach wymaganych do możności zawarcia małżeństwa.

* **144**. Mężczyzna przed skończeniem lat ośmnastu, a kobiéta piętnastu, nie mogą zawiérać małżeństwa.

* **145**. Jednakże Królowi służy prawo z ważnych pobudek udzielić dyspensę co do wieku.

* **146**. Nie ma małżeństwa, gdy nie ma zezwolenia.

* **147**. Nie można zawrzéć powtórnego małżeństwa przed rozwiązaniem poprzedniego.

* **148**. Syn przed skończeniem lat dwudziestu pięciu, a córka przed skończeniem lat dwudziestu jeden, niemogą zawiérać związku małżeńskiego bez zezwolenia ojca i matki; w przypadku różności zdań, zezwolenie ojca jest dostateczne.

* **149**. W razie śmierci jednego z rodziców, lub niemożności oświadczenia woli, dostateczném jest zezwolenie drugiego.

* **150**. Jeżeli ojciec i matka umarli, lub są w niemożności oświadczenia swéj woli, zastępują ich dziadowie i baby; w przypadku różności zdań między dziadem i babą jednejże linii, dostateczném jest zezwolenie dziada.

Jeżeli zachodzi różność zdań między dwiema liniami, różność ta uważaną będzie za zezwolenie.

* **151**. Dzieci, doszedłszy do pełnoletności w art. 148 oznaczonéj, obowiązane są, przed zawarciem związku małżeńskiego, prosić, przez formalny akt uszanowania, o radę ich ojca i matki, albo o radę ich dziada i baby, gdyby ojciec i matka zmarli, lub byli w niemożności objawienia swéj woli.

* **152**. Od dojścia do pełnoletności w art. 148 oznaczonéj, aż do trzydziestu lat skończonych dla synów, a dwudziestu pięciu dla córek, akt uszanowania przepisany artykułem poprzedzającym, i po którym zezwolenie na małżeństwo nie nastąpiło, odnawiany będzie jeszcze dwa razy w przerwach miesięcznych, i, w miesiąc po trzecim akcie, będzie można przystąpić do zawarcia małżeństwa.

* **153**. Po skończeniu lat trzydziestu, gdy zezwolenie na skutek aktu uszanowania nie nastąpiło, można w miesiąc potém przystąpić do obchodu małżeństwa.

* **154**. Akt uszanowania oznajmiony będzie temu lub tym ze wstępnych wskazanych w art. 151, przez dwóch notarjuszów, albo przez jednego notarjusza i dwóch

świadków; a w protokule, w tym celu spisać się winnym, uczynioną będzie wzmianka o odpowiedzi.

* **155**. W razie zaginienia wstępnego, któremu akt uszanowania powinien być uczyniony, można będzie przystąpić do obchodu małżeństwa, za złożeniem wyroku uznającego osobę zaginioną za znikłą, albo, w braku takiego wyroku, za złożeniem wyroku nakazującego śledztwo, albo, jeżeli żaden wyrok jeszcze nie zapadł, za złożeniem aktu znania, wydanego przez Sędziego Pokoju miejsca gdzie było ostatnie znane zamieszkanie wstępnego. — Akt ten zawiérać będzie zeznanie czterech świadków powołanych z urzędu przez Sędziego Pokoju.

* **156**. Urzędnicy stanu cywilnego, którzyby przystąpili do obchodu małżeństwa przez synów niemających lat dwudziestu pięciu skończonych, albo przez córki niemające skończonych lat dwudziestu jeden, bez wymienienia w akcie małżeństwa zezwolenia ojców i matek, albo dziadów i bab, albo familii, w przypadkach gdzie takowe jest wymagane, skazani będą, na żądanie stron interessowanych i Prokuratora Królewskiego przy Trybunale pierwszéj instancyi miejsca gdzie małżeństwo było zawarte, na karę pieniężną zagrożoną art. 192, i, oprócz tego, na uwięzienie przynajmniéj sześciomiesięczne.

* **157**. Gdyby nie było aktów uszanowania, w przypadkach w których są przepisane, Urzędnik stanu cywilnego, przed którym związek małżeński zawarto, skazany będzie na taką samą karę pieniężną i na uwięzienie przynajmniéj miesięczne.

* **158**. Rozporządzenia objęte art. 148 i 149, oraz rozporządzenia art. 151, 152, 153, 154 i 155, odnoszące się do aktu uszanowania, jaki uczyniony być powinien ojcu i matce, w przypadkach przez też artykuły przewidzianych, stosują się do dzieci naturalnych prawnie uznanych.

* **159**. Dziecię naturalne nie uznane, albo które, po uznaniu, utraciło ojca i matkę, albo którego ojciec i matka znajdują się w niemożności oświadczenia swéj woli, nie może zawiérać związku małżeńskiego przed skończeniem lat dwudziestu jeden, bez zezwolenia na to opiekuna szczególnego, który mu wyznaczony będzie.

* **160**. Gdyby nie było ani ojca, ani matki, ani dziadów, ani bab, albo gdyby wszyscy znajdowali się w niemożności oświadczenia swéj woli, synowie lub córki nie mające lat dwudziestu jeden skończonych, nie mogą zawiérać małżeństwa bez zezwolenia rady familijnéj.

* **161**. Zabronione jest małżeństwo w linii prostéj między wszystkiemi wstępnemi i zstępnemi prawemi lub naturalnemi, i powinowatemi w téj samej linii.

* **162**. W linii pobocznéj zabronione jest małżeństwo między bratem i siostrą prawemi lub naturalnemi, i powinowatemi w tym samym stopniu (1).

* **163**. Zabronione jest także małżeństwo między stryjem lub wujem a synowicą lub siostrzenicą, między ciotką lub stryjenką a synowcem lub siostrzeńcem.

* **164**. Wolno jednakże Królowi z pobudek ważnych usunąć zakaz poprzedzającego artykułu.

---

(1) Postanowienie Króla Saskiego, Księcia Warszawskiego z d. 16 Grudnia 1811 r. (D. P. K. W. T. IV, str. 21) wyrzekło: „Królowi z ważnych przyczyn wolno jest usunąć zabronienie związku małżeńskiego między pozostałym przy życiu małżonkiem, a bratem lub siostrą zmarłego małżonka; jednakże rozrządzenie art. 162 Kodexu Napoleona w przypadku gdzie małżeństwo nie przez śmierć, lecz przez wyrok sądowy rozłączoném zostanie, w zupełnéj mocy zachowuje się, i w takim przypadku żadna dyspensa miejsca znajdować nie ma."

DZIAŁ II.

O formalnościach ściągających się do obchodu małżeństwa.

* **165**. Małżeństwo obchodzone będzie publicznie przed urzędnikiem cywilnym zamieszkania jednéj ze stron.

* **166**. Dwie zapowiedzi nakazane art. 63 w Tytule *O aktach stanu cywilnego*, ogłoszone będą w Urzędzie gminnym miejsca zamieszkania każdéj ze stron kontraktujących.

* **167**. Jednakże, jeżeli ostatnie zamieszkanie ustalone jest sześciomiesięcznem tylko mieszkaniem, zapowiedzi oprócz tego ogłoszone będą w Urzędzie gminnym poprzedniego zamieszkania.

* **168**. Jeżeli osoby wchodzące w związek małżeński, albo jedna z nich, są, pod względem zawarcia małżeństwa, pod władzą innéj osoby, zapowiedzi ogłoszone będą nadto w Urzędzie gminnym zamieszkania tych, pod których władzą zostają.

* **169**. Wolno Królowi lub Urzędnikom w tym celu przez niego ustanowić się mającym, uwalniać, dla ważnych przyczyn, od drugiéj zapowiedzi.

* **170**. Małżeństwo zawarte w kraju obcym pomiędzy Francuzami, oraz pomiędzy Francuzami a cudzoziemcami będzie ważne, jeżeli obchód dopełniony był podług form używanych w tymże kraju, byleby poprzedzone było zapowiedziami przepisanemi przez art. 63 w Tytule *O aktach stanu cywilnego*, i byleby Francuz nieprzekroczył rozporządzeń zawartych w Dziale poprzedzającym.

* **171**. W ciągu trzech miesięcy po powrocie Francuza do kraju, akt obchodu małżeństwa zawartego w kraju obcym wpisany będzie do księgi publicznéj małżeństw miejsca jego zamieszkania.

DZIAŁ III.

O tamowaniu małżeństwa.

* **172**. Prawo tamowania obchodu małżeństwa służy osobie zostającéj w związku małżeńskim z jedną ze stron kontraktujących.

* **173**. Ojciec, a w braku ojca matka, w braku zaś obojga, dziady i baby, mogą tamować małżeństwo swych dzieci i zstępnych, choćby ci dwadzieścia pięć lat wieku skończyli.

* **174**. Gdy żadnego ze wstępnych nie będzie, brat lub siostra, stryj, wuj, lub ciotka, bracia lub siostry, stryjeczni, wujeczni, cioteczni, pełnoletni, w dwóch tylko przypadkach małżeństwo tamować mogą:

1° Gdy niebyło otrzymane zezwolenie rady familijnéj, przepisane art. 160.

2° Gdy zasadą tamowania jest stan obłąkania umysłowego przyszłego małżonka: tamowanie to, które Trybunał wprost usunąć może, będzie przyjęte tylko pod warunkiem, ażeby tamujący wystąpił o uznanie bezwłasnowolności, i wyrok w tym względzie w czasie przez Sąd oznaczonym pozyskał.

* **175**. W obudwóch przypadkach, artykułem poprzedzającym przewidzianych, opiekun lub kurator nie będzie mógł, w czasie trwania opieki lub kurateli, tamować związku małżeńskiego, jak tylko za upoważnieniem rady familijnéj, którą zwołać jest mocen.

* **176**. Każdy akt tamowania wymieniać będzie przymiot dający prawo do tamowania; obejmować będzie obranie zamieszkania w miejscu dopełnić się mającego małżeństwa; również obejmować powinien pobudki tamowania, wyjąwszy gdyby tamowanie miało miejsce ze

strony wstępnego: wszystko pod karą nieważności i zawieszenia w urzędowaniu sądowego urzędnika, któryby podpisał akt tamowania.

* **177**. Trybunał pierwszéj instancyi zawyrokuje w przeciągu dziesięciu dni co do skargi o zniesienie tamowania.

* **178**. Jeżeli zajdzie appellacya, ta rozsądzoną zostanie w dniach dziesięciu od pozwu.

* **179**. Gdy tamowanie odrzuconém zostanie, tamujący, wyjąwszy tylko wstępnych, będą mogli być skazani na wynagrodzenie szkód i strat.

DZIAŁ IV.

O skargach o nieważność małżeństwa.

* **180**. Małżeństwo zawarte bez wolnego zezwolenia obojga małżonków lub jednego z nich, nie może być zaskarżone, jak tylko przez małżonków, lub przez tego z nich, którego zezwolenie nie było wolne.

Gdy zaszedł błąd co do osoby, ten tylko z małżonków może zaskarżać małżeństwo, który był w błąd wprowadzonym.

* **181**. W przypadku artykułu poprzedzającego, skarga o nieważność jest niedopuszczalną, ilekroć strony przez sześć miesięcy bez przerwy wspólnie z sobą mieszkały, licząc od chwili, w któréj małżonek zyskał zupełną wolność lub błąd swój poznał.

* **182**. Małżeństwo zawarte bez zezwolenia ojca lub matki, wstępnych, lub rady familijnéj, w przypadkach, gdzie toż zezwolenie było potrzebne, może być zaskarżone jedynie przez tych, których zezwolenie było wymagane, lub przez tego z małżonków, który zezwolenia potrzebował.

* **183**. Skarga o nieważność nie może już być wytoczoną ani przez małżonków ani przez krewnych, których zezwolenie było wymagane, ilekroć małżeństwo potwierdzone zostało wyraźnie lub milcząco przez tych, których zezwolenie było potrzebne, lub gdy upłynął rok bez żadnego z ich strony zażalenia, od czasu w którym o małżeństwie powzięli wiadomość.

Skarga nie może być również wytoczoną przez małżonka, gdy, bez żadnego z jego strony zażalenia, upłynął rok od chwili dojścia do wieku, w którym sam przez się mógł na małżeństwo zezwolić.

* **184**. Każde małżeństwo zawarte z przekroczeniem przepisów objętych artykułami 144, 147, 161, 162 i 163, może być zaskarżone bądź przez samych małżonków, bądź przez osoby interessowane, bądź przez Urząd publiczny.

* **185**. Jednakże małżeństwo zawarte przez małżonków nie mających przepisanego wieku, lub z których jeden wieku tego nie doszedł, niemoże już być zaskarżone:

1° Gdy upłynęło sześć miesięcy od dojścia obojga lub jednego z nich do wieku przepisanego.

2° Gdy kobieta, niemająca przepisanego wieku, poczęła przed upływem sześciu miesięcy.

* **186**. Ojciec, matka, wstępni i familja, którzy zezwolili na małżeństwo zawarte w przypadku określonym przez artykuł poprzedzający, niemogą wytaczać skargi o jego nieważność.

* **187**. We wszystkich przypadkach, w których, stosownie do art. 184, skarga o nieważność może być wytaczaną przez wszystkie osoby interessowane, krewni poboczni, lub dzieci z innego małżeństwa, nie mogą jéj wytaczać za życia małżonków, chybaby mieli w tém interes już wynikły i rzeczywisty.

* **188**. Małżonek, z którego ujmą zawarte było drugie małżeństwo, może je skarzyć o nieważność nawet za życia małżonka, który był z nim połączony.

* **189**. Jeżeli nowi małżonkowie zasłaniają się nieważnością pierwszego małżeństwa, ważność lub nieważność tego małżeństwa przedewszystkiém osądzoną być powinna.

* **190**. Prokurator Królewski we wszystkich przypadkach, do których się stosuje artykuł 184, i pod ograniczeniami wskazanemi w art. 185, może i powinien skarżyć o nieważność małżeństwa za życia obojga małżonków i żądać, aby rozłączenie ich było nakazane.

* **191**. Każde małżeństwo nie zawarte publicznie, i którego obchód przed właściwym urzędnikiem publicznym nie nastąpił, zaskarżone być może przez samych małżonków, przez ojca i matkę, przez wstępnych i tych wszystkich, którzy w tém mają interes już wynikły i rzeczywisty, jako też przez urząd publiczny.

* **192**. Jeżeli małżeństwo nie było poprzedzone dwiema wymaganemi zapowiedziami, lub nie nastąpiło zwolnienie od nich prawem dozwolone, lub jeżeli przepisane przerwy pomiędzy zapowiedziami a obchodem małżeństwa nie były zachowane, na wniosek Prokuratora Królewskiego wymierzoną będzie kara pieniężna na urzędnika publicznego, nie przenosząca trzystu franków, i takaż kara na strony kontraktujące, lub tych, pod których władzą zostając działały, zastosowana do ich majątku.

* **193**. Karom wyrzeczonym w artykule poprzedzającym ulegną osoby tamże wymienione, za wszelkie przekroczenia przepisów objętych art. 165, chociażby przekroczenia te nie były uznane za dostateczne do wyrzeczenia nieważności małżeństwa.

* **194**. Nikt nie może odwoływać się do tytułu małżonka i skutków cywilnych małżeństwa, jeżeli nie okaże aktu obchodu małżeństwa wpisanego w księgi stanu cy-

wilnego, wyjąwszy przypadki przewidziane art. 46 Tytułu *O aktach stanu cywilnego.*

* **195.** Posiadanie stanu nie może uwolnić tych, którzy się małżonkami mienią i odwołują się wzajemnie do tegoż stanu, od okazania aktu obchodu małżeństwa przed urzędnikiem stanu cywilnego.

* **196.** Gdy zachodzi posiadanie stanu i akt obchodu małżeństwa przed urzędnikiem stanu cywilnego jest okazany, małżonkowie nie mogą już względem siebie skarżyć tego aktu o nieważność.

* **197.** Jeżeli jednak w przypadku w artykułach 194 i 195 oznaczonym, istnieją dzieci zrodzone z dwóch osób, które żyły z sobą publicznie jak mąż i żona, i te obiedwie osoby już umarły, prawość takich dzieci nie może być zaprzeczaną pod pozorem nieokazania aktu obchodu małżeństwa, ilekroć ta prawość dowiedzioną jest przez posiadanie stanu, które nie jest w sprzeczności z aktem urodzenia.

* **198.** Gdy dowód prawnego obchodu małżeństwa osiągnięty został wskutku postępowania karnego, wpisanie wyroku w księgi stanu cywilnego zapewnia małżeństwu, od dnia jego obchodu licząc, wszystkie skutki cywilne, tak względem małżonków, jako też względem dzieci z tegoż małżeństwa zrodzonych.

* **199.** Jeżeli małżonkowie albo jeden z nich umarli przed odkryciem podstępu, skarga kryminalna może być zaniesioną przez wszystkich mających interes w uznaniu małżeństwa za ważne i przez Prokuratora Królewskiego.

* **200.** Jeżeli urzędnik publiczny już nie żyje w chwili odkrycia podstępu, sprawa będzie wytoczoną w drodze cywilnéj przeciwko jego następcom, przez Prokuratora Królewskiego, w obecności stron interesowanych i na ich doniesienie.

* **201.** Małżeństwo, które uznane zostało za nieważne, pociąga pomimo to skutki cywilne, tak co do małżonków, jako też i co do dzieci, gdy było zawarte w dobréj wierze.

* **202.** Jeżeli jeden tylko z małżonków był w dobréj wierze, małżeństwo pociąga skutki cywilne tylko na korzyść tegoż małżonka i dzieci z małżeństwa zrodzonych.

DZIAŁ V.

O obowiązkach z małżeństwa wynikających.

* **203.** Małżonkowie, przez samo zawarcie małżeństwa, przyjmują wspólnie obowiązek żywienia, utrzymywania i wychowywania swoich dzieci.

* **204.** Dziecię nie może wytaczać skargi przeciwko swemu ojcu i matce o udział majątku z powodu małżeństwa lub w innym przypadku.

* **205.** Dzieci winny dawać alimenta ojcu, matce i innym wstępnym zostającym w potrzebie.

* **206.** Zięciowie i synowe w podobnych okolicznościach winni również dawać alimenta rodzicom żony lub męża; lecz obowiązek ten ustaje,

1° Gdy matka męża lub żony wstąpiła w powtórne związki małżeńskie.

2° Gdy ten małżonek, z którego powinowactwo wynikało, i dzieci zrodzone z jego związku z drugim małżonkiem, zeszły z tego świata.

* **207.** Obowiązki z tych rozporządzeń wynikające są wzajemne.

* **208.** Alimenta powinny być przyznawane tylko w stosunku do potrzeb tego, kto ich żąda, i w stosunku do majątku tego, kto do nich jest obowiązanym.

* **209.** Gdy albo dający alimenta, albo pobierający je, do takiego przyjdzie stanu, że pierwszy nie może ich już dawać, albo też drugi już ich nie potrzebuje w cało-

ści lub części, może być żądane uwolnienie od alimentów, lub ich zmniejszenie.

*210. Jeżeli osoba, do dawania alimentów obowiązana, usprawiedliwia, że nie jest w stanie płacenia pensyi alimentarnéj, Trybunał, po rozpoznaniu stanu rzeczy, może jéj nakazać, ażeby osobę, któréj się alimenta należą, do siebie na mieszkanie przyjęła, onę żywiła i utrzymywała.

* 211. Trybunał postanowi również czyli ojciec lub matka, ofiarując przyjąć do swego mieszkania, żywić i utrzymywać dziecię, któremu się alimenta należą, mają być w tym przypadku wolni od płacenia pensyi alimentarnéj.

DZIAŁ VI.

O wzajemnych prawach i obowiązkach małżonków.

* 212. Małżonkowie winni sobie nawzajem wierność, wsparcie, pomoc.

* 213. Mąż winien żonie obronę, a żona posłuszeństwo mężowi.

* 214. Żona obowiązaną jest mieszkać z mężem i iść za nim wszędzie gdzie mu się mieszkać podoba: mąż zaś obowiązany jest przyjąć do siebie żonę i opatrywać ją we wszelkie potrzeby życia, podług swéj możności i stanu.

* 215. Żona niemoże stawać w Sądzie bez upoważnienia męża, chociażby nawet trudniła się kupiectwem publicznem, lub też nie była we wspólności, lub była w rozdziale co do majątku.

* 216. Upoważnienie męża nie jest potrzebne, gdy żona pociąganą jest w sprawie kryminalnéj lub policyjnéj.

* 217. Żona, nie będąca we wspólności, lub będąca w rozdziale co do majątku, nie może czynić darowizn, zbywać, hypotekować, nabywać pod tytułem darmym lub

obciążliwym, bez wpływu męża do aktu, lub zezwolenia jego na piśmie.

* 218. Jeżeli mąż odmawia żonie upoważnienia do stawania w Sądzie, Sędzia może upoważnienie udzielić.

* 219. Jeżeli mąż odmawia żonie upoważnienia do zawarcia aktu, żona może wprost zapozwać męża przed Trybunał pierwszéj instancyi okręgu wspólnego zamieszkania, który, po wysłuchaniu męża, lub po należytém przywołaniu go do izby radnéj, może dać upoważnienie lub takowego odmówić.

* 220. Żona, jeżeli się trudni kupiectwem publicznem, może, bez upoważnienia męża, zaciągać zobowiązania dotyczące jéj handlu; i, w tym przypadku, zobowiązanie to ciąży także jéj męża, jeżeli jest wspólność majątku pomiędzy niemi.

Żona wtenczas tylko za trudniącą się kupiectwem publicznem jest uważaną, gdy prowadzi handel oddzielny od mężowskiego, nie zaś gdy tylko towary z handlu męża cząstkowo przedaje.

* 221. Gdy mąż skazany jest na karę dręczącą albo hańbiącą, chociażby kara ta wyrzeczoną była zaocznie, żona, nawet pełnoletnia, nie może, przez czas trwania téj kary, stawać w Sądzie, ani zawiérać umów, bez upoważnienia przez Sędziego, który w tym przypadku może udzielić upoważnienie, bez wysłuchania lub przywołania męża.

* 222. Jeżeli mąż jest bezwłasnowolnym lub zaginionym, sędzia, rozpoznawszy rzecz, może upoważnić żonę, tak do stawania w Sądzie, jako też do zawiérania umów.

* 223. Wszelkie upoważnienie ogólne, nawet w umowie przedślubnéj zastrzeżone, jest ważne tylko co do zarządu majątkiem żony.

* 224. Jeżeli mąż jest małoletni, upoważnienie żony

przez Sędziego jest potrzebne, tak do stawania w Sądzie, jak i do zawiérania umów.

* **225**. Nieważność, oparta na braku upoważnienia, może być zarzucana tylko przez żonę, męża lub ich następców.

* **226**. Żona może rozporządzać przez testament bez upoważnienia męża.

DZIAŁ VII.

O rozwiązaniu małżeństwa.

* **227**. Rozwiązuje się małżeństwo:
1° Przez śmierć jednego z małżonków.
2° Przez rozwód prawnie wyrzeczony.
3° Przez skazanie prawomocne jednego z małżonków na karę pociągającą za sobą śmierć cywilną.

DZIAŁ VIII.

O powtórnych małżeństwach.

* **228**. Żona nie może zawiérać nowego małżeństwa jak po upływie dziesięciu miesięcy od rozwiązania poprzedniego małżeństwa.

TYTUŁ VI.

O rozwodzie.

DZIAŁ I.

O przyczynach rozwodu.

* **229**. Mąż może żądać rozwodu z przyczyny cudzołóztwa swéj żony.

* **230**. Żona może żądać rozwodu z przyczyny cudzołóztwa swego męża, gdy ten trzymał nałożnicę w domu wspólnym.

* **231**. Małżonkowie mogą nawzajem żądać rozwodu z powodu gwałtów, srogości lub obelg ciężkich, jednego z nich względem drugiego.

* **232**. Skazanie jednego z małżonków na karę hańbiącą jest dla drugiego przyczyną rozwodu.

* **233**. Wzajemne i wytrwałe zezwolenie małżonków, wyrażone w sposobie prawem przepisanym, pod warunkami i po odbyciu prób, jakie prawo oznacza, będzie dostatecznym dowodem, że życie wspólne jest im nieznośne, i że istnieje przyczyna nieodzowna do rozwodu między niemi.

DZIAŁ II.

O rozwodzie z przyczyny oznaczonéj.

ODDZIAŁ I.

O formach rozwodu z przyczyny oznaczonéj.

* **234**. Bez względu na naturę czynów i występków, dających miejsce skardze o rozwód z przyczyny oznaczonéj, skarga ta będzie mogła być wytoczoną tylko przed Trybunał okręgu zamieszkania małżonków.

* **235**. Jeżeli niektóre z czynów, przytaczanych przez małżonka powoda, uzasadniają dochodzenie kryminalne ze strony Urzędu publicznego, skarga o rozwód zawieszoną będzie, dopóki nie nastąpi wyrok Sądu karnego; wtenczas będzie mogła być popiéraną, lecz z wyroku karnego nie będzie wolno wywodzić zarzutu niedopuszczalności skargi lub excepcyi przesądzającéj przeciw małżonkowi powodowi.

* **236**. Każda skarga rozwodowa będzie wyszczególniała czyny; złożona będzie, z dowodami wspierającemi ją,

jeżeli się znajdują, Prezesowi Trybunału lub Sędziemu jego zastępcy, przez małżonka powoda osobiście, chyba by mu choroba przeszkodziła, w którym to przypadku, na jego żądanie i zaświadczenie dwóch doktorów medycyny lub chirurgii, albo dwóch urzędników zdrowia, urzędnik uda się do zamieszkania powoda, celem przyjęcia od niego tamże skargi.

* **237**. Sędzia, wysłuchawszy powoda i uczyniwszy mu przyzwoite uwagi, zaznaczy skargę i dowody i spisze protokół złożenia wszystkiego w jego ręce. Protokół ten podpisze Sędzia i powód, chyba że ten ostatni nie umié lub nie może podpisać, w którym to przypadku będzie o tém uczynioną wzmianka.

* **238**. Sędzia w dalszym ciągu protokółu wyda rozkaz, iżby strony stawiły się przed nim osobiście w dniu i godzinie przez niego wyznaczonéj, i na ten koniec kopię takiego rozkazu prześle stronie, przeciwko któréj żądany jest rozwód.

* **239**. W dniu oznaczonym, Sędzia uczyni obojgu małżonkom, jeżeli się stawią, lub powodowi, jeżeli tylko sam staje, przedstawienia jakie uzna właściwemi do pogodzenia stron; jeżeli to nie otrzyma skutku, spisze protokół, i nakaże kommunikacyę skargi i dowodów Prokuratorowi Królewskiemu, oraz przedstawienie tego wszystkiego Trybunałowi.

* **240**. W następnych trzech dniach, Trybunał, na rellacyą Prezesa lub Sędziego jego zastępcy, i po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego, udzieli, lub zawiesi pozwolenie zapozwania. Zawieszenie nie może przenosić dni dwudziestu.

* **241**. Powód, na mocy pozwolenia Trybunału, zapozwie w zwykłéj formie stronę przeciwną, do stawienia się osobiście na audyencyi, przy drzwiach zamkniętych, w terminie prawem oznaczonym; na czele pozwu zamieszczoną będzie kopia skargi o rozwód i dowodów ją wspierających.

* **242**. Po upływie terminu, bez względu na stawiennictwo lub niestawiennictwo pozwanego, powód osobiście w assystencyi doradcy, jeżeli tego uzna potrzebę, przedstawi lub zleci przedstawić pobudki swéj skargi; złoży dowody ją wspierające i wymieni świadków, jakich chce miéć przesłuchanemi.

* **243**. Jeżeli pozwany stawi się osobiście lub przez pełnomocnika, będzie mógł przedstawić lub zlecić przedstawienie uwag dotyczących, tak pobudek skargi, jako téż dowodów przez powoda pokładanych i świadków przez tegoż wskazanych. Pozwany wymieni świadków ze swéj strony, co do których powód wzajemnie poczyni swoje uwagi.

* **244**. Spisany będzie protokół stawienia się stron, ich zeznań i uwag, niemniéj przyznań, jakieby którakolwiek ze stron mogła uczynić. Protokół ten przeczytany będzie rzeczonym stronom z wezwaniem o podpisanie go; i uczyniona będzie wyraźna wzmianka o ich podpisie lub oświadczeniu, że nie mogą lub nie chcą podpisać.

* **245**. Trybunał odeśle strony na audyencyę publiczną, któréj dzień i godzinę oznaczy; nakaże kommunikacyę akt Prokuratorowi Królewskiemu i wyznaczy sprawozdawcę. Gdyby się pozwany nie stawił, obowiązkiem powoda będzie wręczyć mu rozkaz Trybunału, w czasie tamże wskazanym.

* **246**. W dniu i godzinie oznaczonéj, na przedstawienie Sędziego delegowanego, po wysłuchaniu Prokuratora Królewskiego, Trybunał wyrzecze przedewszystkiém co do zarzutów niedopuszczalności, jeżeli takowe były czynione. W przypadku uznania ich zasadności, skarga o rozwód będzie odrzuconą; w przypadku prze-

ciwnym, lub gdyby nie przedstawiano zarzutów niedopuszczalności, skarga o rozwód będzie przyjętą.

* **247**. Bezpośrednio po przyjęciu skargi rozwodowéj, na relacyę Sędziego delegowanego, po wysłuchaniu Prokuratora Królewskiego, Trybunał wyrzecze w głównym przedmiocie. Rozstrzygnie skargę, jeżeli wydaje się mu być przygotowaną do sądzenia; w przeciwnym zaś razie dopuści powoda do dowodzenia czynów stanowczych, przez niego przytaczanych, a pozwanego — do przeciwnego dowodu.

* **248**. Przy każdym akcie sprawy, będą mogły strony, po relacyi Sędziego i przed wysłuchaniem wniosku Prokuratora Królewskiego, przedstawić lub zlecić przedstawienie swych wzajemnych zasad, naprzód co do zarzutów niedopuszczalności, a następnie w głównym przedmiocie; ale w żadnym przypadku doradca powoda dopuszczonym nie będzie, jeżeli powód nie staje osobiście.

* **249**. Zaraz po zapadnięciu wyroku nakazującego badanie, Pisarz Trybunału odczyta tę część protokółu, która obejmuje wymienienie świadków jakich strony chcą mieć przesłuchanemi. Prezes oznajmi stronom, że mogą wskazać jeszcze innych świadków, lecz że im to późniéj dozwoloném nie będzie.

* **250**. Strony przełożą natychmiast zarzuty swoje przeciw świadkom, których będą chciały usunąć. Trybunał rozsądzi te zarzuty, po wysłuchaniu Prokuratora Królewskiego.

* **251**. Krewni stron, wyjąwszy ich dzieci i zstępnych, nie ulegają wyłączeniu z powodu pokrewieństwa, ani służący, z powodu tego ich przymiotu; Trybunał jednak mieć będzie przyzwoity wzgląd na zeznania krewnych i służących.

* **252**. Każdy wyrok dopuszczający dowodu ze

świadków, wymieni świadków mających być słuchanemi, i oznaczy dzień oraz godzinę, w których strony przedstawić ich powinny.

* **253**. Zeznania świadków przyjęte będą na posiedzeniu Trybunału przy drzwiach zamkniętych, w obecności Prokuratora Królewskiego, stron i ich doradców lub przyjaciół, aż do liczby trzech z każdej strony.

* **254**. Strony same, lub przez swoich doradców, mogą czynić świadkom uwagi i zapytania, jakie za właściwe uznają, nie mogą jednak przerywać świadkom w toku ich zeznań.

* **255**. Każde zeznanie zredagowane będzie na piśmie, równie jak wnioski i uwagi do jakich dało powód. Protokół badania będzie odczytany tak świadkom jako też stronom; jedni i drudzy wezwani zostaną do podpisania go; i uczynioną będzie wzmianka o ich podpisie, lub oświadczeniu że nie mogą lub nie chcą podpisać.

* **256**. Po zamknięciu obudwóch badań lub badania ze strony powoda, jeżeli pozwany nie przedstawił świadków, Trybunał odeśle strony na audyencyę publiczną, któréj dzień i godzinę oznaczy; rozkaże zakommunikować akta Prokuratorowi Królewskiemu, i wyznaczy sprawozdawcę. Rozkaz taki wręczony zostanie pozwanemu, na żądanie powoda, w terminie jaki w rozkazie będzie oznaczonym.

* **257**. W dniu oznaczonym do stanowczego osądzenia, Sędzia delegowany przedstawi sprawozdanie; będą mogły następnie strony same, lub przez swych doradców czynić uwagi, jakie użytecznemi dla swéj sprawy uznają; po czém Urząd publiczny uczyni wnioski.

* **258**. Wyrok stanowczy ogłoszony będzie publicznie: gdy dopuści rozwodu, powód będzie upoważniony do udania się przed urzędnika stanu cywilnego celem ogłoszenia rozwodu.

* **259**. Gdy skarga rozwodowa ma za podstawę gwałty, srogość, lub ciężkie obelgi, chociażby okazała się należycie uzasadnioną, Sędziowie będą mogli niedopuścić bezpośrednio rozwodu. W tym przypadku, przed osądzeniem sprawy, upoważnią żonę do opuszczenia męża, bez obowiązku przyjmowania go u siebie, o ile tego za stosowne nie uzna; i skażą męża na płacenie jéj alimentów odpowiednich jego zamożności, jeżeli przychody żony nie wystarczają na zaspokojenie jéj potrzeb.

* **260**. Po roku próby, jeśli się strony nie połączyły, małżonek powód będzie mógł zapozwać drugiego małżonka przed Trybunał, z terminem prawem oznaczonym, celem wydania wyroku stanowczego, który natenczas dopuści rozwodu.

* **261**. Gdy rozwód jest żądany z przyczyny skazania jednego z małżonków na karę hańbiącą, formalności ograniczają się na przedstawieniu Trybunałowi pierwszéj instancyi wypisu urzędowego wyroku skazującego, niemniéj świadectwa Sądu karnego, że ten wyrok zmieniony być nie może na drodze prawnéj.

* **262**. W razie appellacyi od wyroku przyjmującego skargę lub od wyroku stanowczego, wydanego przez Trybunał pierwszéj instancyi w przedmiocie rozwodu, sprawa będzie instruowaną i sądzoną przez Sąd Appellacyjny jako sprawa nagła.

* **263**. Appellacya nie będzie przyjętą, jeżeli nie była założoną w ciągu trzech miesięcy, licząc od dnia doręczenia wyroku ocznego lub zaocznego. Termin do podania skargi do Sądu Kassacyjnego na wyrok ostatniéj instancyi będzie także trzechmiesięczny, od wręczenia licząc. Skarga pociąga za sobą zawieszenie wykonania wyroku.

* **264**. Na mocy każdego wyroku ostatecznego lub uprawomocnionego, dopuszczającego rozwód, małżonek,

który go otrzymał, obowiązany będzie, za należytém przywołaniem drugiéj strony, stawić się przed Urzędnikiem stanu cywilnego w ciągu dwóch miesięcy, celem ogłoszenia rozwodu.

* **265**. Bieg tych dwóch miesięcy zacznie się: względem wyroków pierwszéj instancyi, po upływie terminu do appellacyi; względem wyroków zaocznych appellacyjnych, po upływie czasu do oppozycyi; a względem wyroków ocznych w ostatniéj instancyi, po upływie czasu na odwołanie się do Sądu Kassacyjnego.

* **266**. Małżonek powód, któryby dozwolił upływu czasu dwumiesięcznego powyżéj oznaczonego, bez wezwania drugiego małżonka przed Urzędnika stanu cywilnego, utraci dobrodziejstwo zapewnione mu otrzymanym wyrokiem, a skargę rozwodową będzie mógł podać jedynie tylko z nowych powodów; w tym jednak przypadku będzie mógł przytaczać i dawniejsze powody.

ODDZIAŁ II.

O środkach tymczasowych, jakie mogą być użyte z powodu skargi o rozwód dla przyczyny oznaczonéj.

* **267**. Zarządzanie tymczasowe dziećmi pozostanie przy mężu, bez względu na to czy jest stroną powodową lub pozwaną w sprawie rozwodowéj; może jednak Trybunał, dla większego dobra dzieci, rozkazać inaczéj, na żądanie matki, albo familii, albo Prokuratora Królewskiego.

* **268**. Żona, bez względu czy jest powódką, czy pozwaną w sprawie rozwodowéj, będzie mogła opuścić zamieszkanie męża przez czas sprawy, i domagać się alimentów odpowiednich do jego zamożności. Trybunał wskaże dom w którym żona obowiązaną będzie mieszkać, i oznaczy, jeżeli zachodzić będzie potrzeba, alimenta, jakie mąż obowiązany będzie jéj płacić.

* **269**. Żona usprawiedliwić powinna, że mieszka w domu wskazanym, ilekroć o to będzie wezwaną: — w braku takiego usprawiedliwienia, mąż będzie mógł odmówić alimentów, i, jeżeli żona jest powódką w sprawie rozwodowéj, żądać, aby do dalszego popiérania sprawy dopuszczoną nie była.

* **270**. Żona pod wspólnością majątkową żyjąca, powódka lub pozwana w sprawie rozwodowéj, będzie mogła, w każdym stanie sprawy, poczynając od daty rozkazu, o którym mowa w art. 238, żądać, celem zachowania praw swoich, przyłożenia pieczęci na ruchomościach do wspólności należących. Odjęcie pieczęci nie może nastąpić bez spisania inwentarza z oszacowaniem, pod obowiązkiem, ze strony męża, okazania rzeczy inwentarzem objętych, lub odpowiadania za ich wartość jako dozorca sądowy.

* **271**. Wszelkie zobowiązanie zaciągnięte przez męża na ciężar wspólności, wszelkie przez niego dopełnione zbycie nieruchomości do niéj należących, po dacie rozkazu, o którym mowa w art. 238, za nieważne uznanemi będą, jeżeli zresztą dowiedzioném zostanie, że czynności te dopełnione były na oszukanie praw żony.

ODDZIAŁ III.

O powodach nieprzyjęcia skargi rozwodowéj dla przyczyny oznaczonéj.

* **272**. Skarga rozwodowa umarza się przez pogodzenie się małżonków, bądź po czynach mogących być do niéj zasadą bądź po zaniesieniu skargi o rozwód.

* **273**. W jednym i drugim przypadku uznaném będzie, że skarga powoda nie jest dopuszczalną; będzie mógł jednak zanieść nową skargę z przyczyny po pojednaniu zaszłéj, i wówczas nowe swe powództwo dawnemi przyczynami będzie mógł wspiérać.

* **274**. Jeżeli powód w sprawie rozwodowéj zaprzecza, iżby zaszło pogodzenie się, dowód piśmienny lub przez świadków według form wskazanych w Oddziale pierwszym niniejszego Działu, przyniesiony będzie przez pozwanego.

DZIAŁ III.

O rozwodzie z wzajemnego zezwolenia.

* **275**. Zezwolenie wzajemne małżonków nie będzie dopuszczone, jeżeli mąż przynajmniéj lat dwudziestu pięciu, a żona lat dwudziestu jeden nie ukończyli.

* **276**. Wzajemne zezwolenie dopiéro po dwóch latach małżeństwa miejsce miéć może.

* **277**. Nie jest dopuszczalne po dwudziestu latach małżeństwa, lub gdy żona dojdzie wieku lat czterdzieści pięć.

* **278**. W żadnym przypadku wzajemne zezwolenie małżonków dostateczne nie będzie, jeżeli nie są do tego upoważnieni przez swoich ojców i matki, lub innych wstępnych żyjących, odpowiednio do przepisów art. 150 w Tytule *O małżeństwie*.

* **279**. Małżonkowie, którzy postanowili rozwiéść się za wzajemném zezwoleniem, powinni przedewszystkiém sporządzić inwentarz i ocenienie wszelkich swych majątków ruchomych i nieruchomych, urządzić swoje prawa wzajemne, względem których jednak wolno im będzie zawrzéć układ pojednawczy.

* **280**. Będą również obowiązani zawrzéć na piśmie umowę co do trzech następujących punktów:

1° Komu z nich powierzone będą dzieci w ich mał-

żeństwie zrodzone, bądź przez czas próby, bądź po wyrzeczeniu rozwodu.

2° Do jakiego domu przenieść się ma żona i przez czas próby zostawać.

3° Jaką summę obowiązany mąż płacić żonie w ciągu tego czasu, jeżeli żona nie ma dostatecznych przychodów na zaspokojenie swych potrzeb.

* **281**. Małżonkowie stawią się razem i osobiście przed Prezesem Trybunału Cywilnego ich okręgu, lub przed Sędzią zastępującym go, i uczynią mu oświadczenie co do swojéj woli, w przytomności dwóch notarjuszów przez siebie przyprowadzonych.

* **282**. Sędzia uczyni obojgu małżonkom, i każdemu z nich w szczególności, w obecności dwóch notarjuszów, takie przedstawienia i przestrogi, jakie za właściwe uważać będzie, da im do odczytania Dział czwarty niniejszego Tytułu, określający skutki rozwodu, i wskaże im wszelkie następstwa ich kroku.

* **283**. Jeżeli małżonkowie obstają przy swojém postanowieniu, Sędzia wyda im poświadczenie że żądają rozwodu i na takowy wzajemnie zezwalają; i obowiązani będą przedstawić i złożyć natychmiast w ręce notarjuszów, oprócz aktów wymienionych w art. 279 i 280,

1° Akta ich urodzenia i małżeństwa.

2° Akta urodzenia i zejścia wszystkich dzieci zrodzonych z ich związku małżeńskiego.

3° Oświadczenie urzędowe ich ojców i matek, albo innych wstępnych żyjących, wyrażające, że, z przyczyn im wiadomych, upoważniają tego lub tę, ich syna lub córkę, wnuka lub wnuczkę, zaślubionego lub zaślubioną, z tym lub z tą, do żądania rozwodu i zezwolenia na takowy. Ojcowie, matki, dziadowie i baby małżonków, uważani będą za żyjących, dopóki nie zostaną złożone akta dowodzące ich zejście

* **284**. Notarjusze spiszą protokół szczegółowy tego wszystkiego, co powiedzianém i uczynioném zostało w wykonaniu artykułów poprzedzających; oryginał zatrzyma notarjusz starszy wiekiém, jako też dowody pokładane, które dołączone będą do protokółu, i w nim uczynioną będzie wzmianka o ostrzeżeniu, jakie żonie będzie udzielone, aby się przeniosła w ciągu dwudziestu czterech godzin do domu umówionego między nią i mężem, i aby tam pozostawała aż do wyrzeczenia rozwodu.

* **285**. Oświadczenie tym sposobem uczynione ponawiane będzie w pierwszych dwóch tygodniach każdego z następnych czwartego, siódmego i dziesiątego miesiąca, przy zachowaniu tych samych formalności. Obowiązane będą strony za każdym razem złożyć dowód urzędowy, że ich ojcowie, matki i inni wstępni żyjący, trwają w pierwszém postanowieniu; ale nie będą w obowiązku powtórnego składania żadnego innego aktu.

* **286**. W ciągu dwóch tygodni po upłynionym roku, licząc od pierwszego oświadczenia, małżonkowie, każdy przy assystencyi dwóch przyjaciół, osób znaczniejszych w okręgu, mających przynajmniéj lat pięćdziesiąt wieku, stawią się razem i osobiście przed Prezesem Trybunału lub Sędzią jego zastępującym; złożą mu wypisy wierzytelne czterech protokółów, obejmujące ich wzajemne zezwolenie, i wypisy wszystkich aktów do tychże dołączonych; i domagać się będą od tego urzędnika, każdy oddzielnie, jednakże jeden w przytomności drugiego i czterech znaczniejszych osób, dopuszczenia rozwodu,

* **287**. Gdy Sędzia i osoby obecne uczynią swoje przełożenia małżonkom, jeżeli ci trwają w swoim zamiarze, wydany im będzie dowód ich żądania i złożenia dokumentów wspierających takowe: Pisarz Trybunału sporządzi protokół, który podpisany zostanie tak przez strony

(chybaby oświadczyły, iż nie umieją lub nie chcą podpisać, o czém uczynioną będzie wzmianka), jako téż przez czterech assystujących, Sędziego i Pisarza.

* **288.** Sędzia zamieści natychmiast, na dole tego protokółu, swój rozkaz, wyrażający, że w trzech dniach przedstawi to wszystko Trybunałowi w izbie narad, po wnioskach na piśmie Prokuratora Królewskiego, któremu w tym celu dokumenta przez Pisarza Trybunału zakommunikowane zostaną.

* **289.** Jeżeli Prokurator Królewski przekona się ze złożonych dowodów: że, w czasie złożenia przez małżonków pierwszego oświadczenia, mąż miał lat dwadzieścia pięć, a żona lat dwadzieścia jeden wieku; że w téj epoce zostawali w związku małżeńskim od lat dwóch; że od ich małżeństwa nie upłynęło jeszcze lat dwadzieścia; że żona miała mniéj jak lat czterdzieści pięć; że zezwolenie wzajemne powtórzone było cztery razy w ciągu roku, obok dopełnienia wszystkich formalności, wymaganych Działem niniejszym, a w szczególności z upoważnieniem ojców i matek małżonków, albo innych ich wstępnych żyjących, w przypadku wcześniejszéj śmierci ojców i matek, — przedstawi wnioski w tych słowach: *prawo pozwala*, a w razie przeciwnym wnioski jego będą téj osnowy: *prawo zabrania*.

* **290.** Trybunał, w skutku takiego przedstawienia, nie może nakazywać innych sprawdzeń, oprócz wskazanych w artykule poprzedzającym. Jeżeli z nich wynika, że, podług zdania Trybunału, strony zadosyć uczyniły warunkom i dopełniły formalności prawem oznaczonych, dopuści rozwodu i odeśle strony przed urzędnika stanu cywilnego, celem wyrzeczenia go; w razie przeciwnym, Trybunał oświadczy, iż dopuszczenie rozwodu nie ma miejsca i pobudki swego postanowienia przytoczy.

* **291.** Appellacya od wyroku niedopuszczającego

rozwodu, wtenczas tylko będzie przyjęta, gdy ją obiedwie strony założą, każda jednak przez akta oddzielne, najwcześniéj w dni dziesięć, a najpóźniéj w dni dwadzieścia, od daty wyroku pierwszéj instancyi.

* **292.** Pozwy appellacyjne wręczone będą nawzajem, tak każdemu małżonkowi jak i Prokuratorowi Królewskiemu przy Trybunale pierwszéj instancyi.

* **293.** Prokurator Królewski przy Trybunale pierwszéj instancyi, w dziesięć dni po doręczeniu mu pozwu appellacyjnego, prześle Prokuratorowi Jeneralnemu przy Sądzie Appellacyjnym wypis wyroku i dowody, na których tenże się opiéra. Prokurator Jeneralny Królewski przy Sądzie Appellacyjnym uczyni wnioski na piśmie, w dniach dziesięciu po otrzymaniu dowodów: Prezes lub Sędzia jego zastępca przedstawi Sądowi Appellacyjnemu w izbie narad swoje sprawozdanie, a w dniach dziesięciu od złożenia wniosków Prokuratora Królewskiego stanowczy wyrok zapadnie.

* **294.** Na mocy wyroku dozwalającego rozwodu, i w przeciągu dni dwudziestu od jego daty, strony stawią się osobiście i razem przed urzędnikiem stanu cywilnego, celem wyrzeczenia rozwodu. Po upływie tego czasu wyrok uważany będzie za nienastąpiony.

DZIAŁ IV.

O skutkach rozwodu.

* **295.** Małżonkowie rozwiedzeni dla jakiéjkolwiek przyczyny, nie będą już mogli połączyć się na nowo.

* **296.** Gdy rozwód nastąpi z przyczyny oznaczonéj, żona rozwiedziona nie może wstąpić w powtórne związki aż po upływie dziesięciu miesięcy od wyrzeczenia rozwodu.

* **297**. Gdy rozwód nastąpi z wzajemnego zezwolenia, żaden z małżonków nie może nowego zawiérać małżeństwa, aż po latach trzech od wyrzeczenia rozwodu.

* **298**. W przypadku dopuszczenia przez Sąd rozwodu, z przyczyny cudzołóztwa, małżonek winny nie może nigdy pobrać się z wspólnikiem swego przestępstwa. Cudzołożna żona skazaną będzie tym samym wyrokiem, i na domaganie się Urzędu publicznego, na zamknięcie w domu poprawy przez czas oznaczony, który nie będzie mógł być krótszy od trzech miesięcy, ani przenosić dwóch lat.

* **299**. Z jakiejkolwiek przyczyny rozwód nastąpił, wyjąwszy przypadek wzajemnego zezwolenia, małżonek, przeciw któremu rozwód był dopuszczony, utraci wszystkie korzyści, jakie mu drugi małżonek poczynił, bądź przez umowę przedślubną, bądź po zawarciu małżeństwa.

* **300**. Małżonek, który otrzymał rozwód, zachowa korzyści zapewnione mu przez drugiego małżonka, chociażby zawarowane były wzajemnie i chociażby ta wzajemność nie miała miejsca.

* **301**. Jeżeli małżonkowie nie zapewnili sobie żadnych korzyści, albo jeżeli zapewnione nie zdawały się wystarczać na zapewnienie utrzymania małżonka otrzymującego rozwód, Trybunał będzie mógł przyznać mu z majątku drugiego małżonka pensyę alimentarną, która nie może przewyższać trzeciéj części dochodów drugiego małżonka. Takowa pensya odwołalną być może, na przypadek jeżeliby przestała być potrzebną.

* **302**. Dzieci powierzone będą małżonkowi rozwód otrzymującemu, chyba że Trybunał, na żądanie familii lub Urzędu publicznego, nakaże, dla większego dobra dzieci, aby wszystkie lub niektóre z nich powierzone zostały pieczy drugiego małżonka, albo trzeciéj osoby.

* **303**. Jakakolwiek osoba otrzyma dozór nad dziećmi, ojciec i matka zachowują respective prawo wglądania w utrzymanie i wychowanie ich dzieci, i obowiązani będą przykładać się do tego w stosunku swoich funduszów.

* **304**. Rozwiązanie małżeństwa przez rozwód sądownie dopuszczony nie pozbawia dzieci zrodzonych z tego małżeństwa żadnych korzyści zapewnionych im przez prawo, lub umowy małżeńskie między ich ojcem i matką, ale prawa te otworzą się dla dzieci w ten sam tylko sposób i w tych samych okolicznościach, w jakichby się były otworzyły, gdyby nie było rozwodu.

* **305**. Na przypadek rozwodu z wzajemnego zezwolenia, własność połowy majątku każdego z małżonków przechodzi samém prawem, z dniem pierwszego oświadczenia, na dzieci zrodzone z ich małżeństwa: ojciec i matka zachowają jednak użytkowanie téj połowy, aż do pełnoletności ich dzieci, z obowiązkiem łożenia na ich wyżywienie, utrzymanie i wychowanie, odpowiednio do zamożności i stanu dzieci; co wszystko nie ubliża innym korzyściom, któreby mogły być zapewnione rzeczonym dzieciom przez umowy małżeńskie ich ojca i matki.

DZIAŁ V.

O rozłączeniu co do osób.

* **306**. W przypadkach w jakich ma miejsce skarga o rozwód z przyczyny oznaczonéj, wolno małżonkom wytoczyć skargę o rozłączenie co do osób.

* **307**. Skarga ta wytoczoną, instruowaną i osądzoną będzie tak jak każda inna skarga cywilna; nie będzie mogła mieć miejsca z powodu wzajemnego zezwolenia małżonków.

* **308**. Żona, przeciwko któréj rozłączenie co do osób

wyrzeczone będzie z powodu cudzołóztwa, skazana będzie, tym samym wyrokiem, i na domaganie się Urzędu publicznego, na zamknięcie w domu poprawy przez czas oznaczony, który nie będzie mógł być krótszym od trzech miesięcy, ani przenosić dwóch lat.

* **309**. Mąż będzie mocen wstrzymać skutki tego skazania, zezwalając na przyjęcie swéj żony.

* **310**. Gdy rozłączenie co do osób, postanowione z innéj przyczyny, a nie z cudzolóstwa żony, trwać będzie trzy lata, małżonek, który pierwiastkowo był pozwanym, będzie mógł domagać się od Trybunału wyrzeczenia rozwodu, który go dopuści, jeżeli pierwiastkowy powód, obecny lub należycie powołany, nie zgodzi się bezpośrednio na ustanie rozłączenia.

* **311**. Rozłączenie co do osób będzie zawsze skutkowało rozłączenie co do majątków.

TYTUŁ VII.

O Ojcowstwie i synowstwie.

DZIAŁ I.

O synowstwie dzieci prawych, czyli zrodzonych w małżenstwie

* **312**. Mąż jest ojcem dziecięcia poczętego w czasie małżeństwa.

Może jednak nieprzyznać go, jeżeli dowiedzie, iż przez ciąg czasu od trzechsetnego do sto ośmdziesiątego dnia przed urodzeniem tegoż dziecięcia, czy to z przyczyny oddalenia się, czy téż skutkiem jakiego wypadku, był w fizycznem niepodobieństwie obcowania z żoną.

* **313**. Mąż nie będzie mógł nie przyznać dziecięcia, z powodu naturalnéj niemocy płodzenia; również nie będzie mógł nie przyznać go nawet z powodu cudzołóztwa chybaby urodzenie dziecięcia było przed nim ukrywane, w którym to przypadku będzie mu wolno przytaczać wszelkie czyny zdolne wykazać, że on nie jest ojcem tego dziecka.

* **314**. Dziecię urodzone przed upływem setnego ośmdziesiątego dnia od zawarcia małżeństwa, nie będzie mogło być nieprzyznane przez ojca w przypadkach następujących:

1° Jeżeli wiedział o ciąży przed zawarciem małżeństwa.

2°. Jeżeli był obecnym przy akcie urodzenia, i jeżeli akt ten został przez niego podpisany, lub zamieszczono w nim jego oświadczenie, że podpisać nie umié.

3° Jeżeli nie uznano, że dziecię jest zdolne do życia.

* **315**. Prawość dziecka urodzonego w trzysta dni po ustaniu małżeństwa, będzie mogła być zaprzeczoną.

* **316**. W rozmaitych przypadkach, w których mężowi służy prawo nieprzyznania, obowiązanym będzie uczynić to, w ciągu miesiąca, jeżeli znajduje się w miejscu urodzenia dziecięcia;

W ciągu dwóch miesięcy po swoim powrocie, jeżeli w tejże epoce był nieobecnym;

W ciągu dwóch miesięcy po odkryciu podstępu, jeżeli ukrywano przed nim urodzenie dziecięcia.

* **317**. Jeżeli mąż umarł przed oświadczeniem zaprzeczenia, ale jeszcze w ciągu czasu, jaki do tego jest zakréślony, następcom po nim służyć będą dwa miesiące do zaprzeczenia prawości dziecka, rachując od czasu, w którym to dziecko weszło w posiadanie majątku męża matki, albo od czasu, w którymby wzruszało takież posiadanie następców po nim.

* **318**. Każdy akt zasądowy, zawiérający nieprzy-

znanie dziecięcia ze strony męża lub jego następców, uważany będzie za niebyły, jeżeli, w ciągu miesiąca od jego daty, popartym nie będzie skargą wytoczoną przed Sąd przeciwko opiekunowi, w tym celu dziecku wyznaczonemu, z przypozwaniem matki, aby rozprawie obecną była.

DZIAŁ II.

O dowodach synowstwa dzieci prawych.

* **319**. Synowstwo dzieci prawych dowodzi się przez akta urodzenia wpisane do ksiąg stanu cywilnego.

* **320**. W braku tego tytułu, dostatecznem będzie ciągłe posiadanie stanu dziecka prawego.

* **321**. Posiadanie stanu wynika z dostatecznego połączenia czynów wskazujących stosunek synowstwa i pokrewieństwa pomiędzy osobą, a familią, do której taż osoba mieni się być należącą.

Główniejsze z tych czynów są:

Że osoba nosiła zawsze imię ojca, do którego mieni się należeć;

Że ojciec obchodził się z nią jak z własnem dziecięciem, i w tym przymiocie łożył na jéj wychowanie, utrzymanie i postanowienie;

Że była za taką ciągle uważaną w towarzystwie;

Że za taką uznawała ją familia.

* **322**. Nikt nie może poszukiwać stanu przeciwnego temu, jaki mu nadaje jego tytuł urodzenia, i posiadaniu z tym tytułem zgodnemu;

I wzajemnie nikt nie może zaprzeczać stanu temu, kto ma posiadanie z aktem swego urodzenia zgodne.

* **323**. W braku tytułu i ciągłego posiadania, albo gdyby dziecko wpisane było bądź pod fałszywemi imionami, bądź jakoby zrodzone z ojca i matki nieznanych, dowód synowstwa może być ze świadków wyprowadzony.

Jednakże dowód takowy dopuszczony być może tylko wtenczas, gdy jest początek dowodu na piśmie, albo gdy domniemania lub ślady, wynikające z czynów już wówczas niewątpliwych, są dosyć ważne, aby skłonić do dopuszczenia tego dowodu.

* **324**. Początek dowodu na piśmie wypływa: z dokumentów familijnych; z regestrów lub papierów domowych ojca lub matki; z aktów publicznych, a nawet i prywatnych wyszłych od strony wchodzącéj do sporu, lub któraby w sporze miała interes, gdyby żyła.

* **325**. Dowód przeciwny może być przyniesiony przez wszelkie środki wykazać zdolne, że poszukujący nie jest dzieckiem matki, którą za swoją podaje, albo nawet, po udowodnieniu macierzyństwa, że nie jest dzieckiem męża matki.

* **326**. Trybunały Cywilne same tylko właściwemi będą do stanowienia co do poszukiwania stanu,

* **327**. Sprawa kryminalna o przestępstwo pozbawienia stanu, nie może być rozpoczętą, jak po wyroku stanowczym co do kwestyi stanu.

* **328**. Sprawa o poszukiwanie stanu jest nieprzedawnialną względem dziecka.

* **329**. Sprawa nie może być wszczynaną przez następców dziecka, które stanu swego nie poszukiwało, chyba że umarło w małoletności, lub w ciągu lat pięciu po dojściu do pełnoletności.

* **330**. Następcy mogą popiérać sprawę przez dziecko rozpoczętą, jeżeli samo od takowéj formalnie nie odstąpiło, lub jeżeli przez trzy lata, rachując od ostatniego aktu procesowego, popiérania sprawy nie zaniechało.

DZIAŁ III.

O dzieciach naturalnych.

ODDZIAŁ I.

O uprawnieniu dzieci naturalnych.

* **331.** Dzieci nie w małżeństwie zrodzone, wyjąwszy zrodzone w związku kazirodzkim lub cudzołożnym, mogą być uprawnionemi przez małżeństwo ich rodziców następnie zawarte, jeżeli ci przed małżeństwem prawnie je uznali, lub gdy je w samym akcie obchodu małżeństwa uznają.

* **332.** Uprawnienie nastąpić może, nawet względem dzieci zmarłych, które zstępnych zostawiły; i, w tym przypadku, z uprawnienia tego korzystają ciż zstępni.

* **333.** Dzieci uprawnione przez następne małżeństwo, będą miały też same prawa, jak gdyby były zrodzone z tegoż małżeństwa.

ODDZIAŁ II.

O uznaniu dzieci naturalnych.

* **334.** Uznanie dziecięcia naturalnego będzie dopełnione przez akt urzędowy, jeżeli nie nastąpiło w akcie jego urodzenia.

* **335.** Uznanie to nie będzie mogło mieć miejsca na korzyść dzieci zrodzonych z kazirodztwa lub cudzołóztwa.

* **336.** Uznanie ze strony ojca, bez wskazania matki i przyznania przez nią, ma skutek tylko co do ojca.

* **337.** Uznanie, w ciągu małżeństwa uczynione przez jednego z małżonków, na korzyść dziecka naturalnego, któreby przed małżeństwem, z kim innym, a nie z swoim małżonkiem spłodzone było, nie może szkodzić ani temu małżonkowi, ani dzieciom z tegoż małżeństwa zrodzonym.

Jednakże uznanie to będzie miało swój skutek po ustaniu małżeństwa, jeżeli z takowego dzieci nie pozostały.

* **338.** Dziecię naturalne przyznane nie będzie mogło domagać się praw dziecka prawego. Prawa dzieci naturalnych oznaczone będą w Tytule *o spadkach*.

* **339.** Wszelkie uznanie ze strony ojca lub matki, równie jak wszelkie poszukiwanie ze strony dziecka, może być zaprzeczane przez wszystkich w tém interes mających.

* **340.** Poszukiwanie ojcowstwa jest zabronione. W przypadku porwania, gdy czas tego porwania zgadza się z czasem poczęcia, porywający może być, na żądanie stron interesowanych, uznany za ojca dziecięcia.

* **341.** Poszukiwanie macierzyństwa jest dozwolone. Dziecię, poszukując swą matkę, dowieść powinno, że jest tém samém które matka porodziła.

Wtenczas tylko dopuszczone będzie do dowodzenia tego przez świadków, gdy będzie już miało początek dowodu na piśmie.

* **342.** Dziecko nie będzie nigdy dopuszczone do poszukiwania, bądź ojcowstwa, bądź macierzyństwa, w przypadkach, w których, stosownie do art. 335, uznanie jest niedopuszczalne.

TYTUŁ VIII.

O przysposobieniu i opiece dobrowolnéj.

DZIAŁ I.

O przysposobieniu.

ODDZIAŁ I.

O przysposobieniu i jego skutkach.

* **343**. Przysposobienie dozwolone jest tylko tym osobom płci obojéj, które lat pięćdziesiąt skończyły, które nie mają, w czasie przysposobienia, ani dzieci, ani zstępnych prawych, i które przynajmniéj o lat piętnaście są starsze od osób, które przysposobić zamierzają.

* **344**. Nikt nie może być przysposobionym przez kilka osób, chyba tylko przez oboje małżonków.

Wyjąwszy przypadek przewidziany artykułem 366, żaden małżonek nie może przysposobić inaczéj, jak za zezwoleniem swego współmałżonka.

* **345**. Prawo przysposobienia nie może być wykonywane jak tylko względem osoby, któréj przysposabiający najmniéj przez sześć lat w ciągu jéj małoletności dostarczał wsparcia i ciągłe około niéj łożył starania, albo względem téj, która przysposabiającemu ocaliła życie, czy to w walce, czy téż ratując go z płomieni lub z wody.

Dostateczném będzie, w tym drugim przypadku, aby przysposabiający był pełnoletnim, starszym od przysposobionego, nie miał dzieci i zstępnych prawych; a, jeżeli zostaje w związku małżeńskim, aby współmałżonek jego na przysposobienie zezwolił.

* **346**. Przysposobienie nie będzie mogło w żadnym przypadku mieć miejsca przed pełnoletnością przysposabianego. Jeżeli tenże nie skończył lat dwudziestu pięciu, a oboje rodzice jego lub jedno z nich żyje, obowiązanym będzie złożyć zezwolenie na przysposobienie od ojca i matki, lub tego z nich, który drugiego przeżył; a jeżeli ma więcéj jak lat dwadzieścia pięć, winien będzie żądać ich rady.

* **347**. Przysposobienie nadaje przysposobionemu nazwisko przysposabiającego, które dodaje się do własnego nazwiska osoby przysposobionéj.

* **348**. Przysposobiony pozostaje członkiem swojéj familii, i zachowuje w niéj wszystkie swoje prawa: jednakże małżeństwo jest wzbronione:

Między przysposabiającym, a przysposobionym i jego zstępnemi;

Między dziećmi przysposobionemi téj saméj osoby;

Między przysposobionym a dziećmi, któreby przysposabiającemu przybyć mogły;

Między przysposobionym, a małżonkiem przysposabiającego, i wzajemnie, między przysposabiającym, a małżonkiem przysposobionego.

* **349**. Obowiązek naturalny, jaki będzie daléj istniał między przysposobionym a jego ojcem i matką, co do dostarczania sobie alimentów w przypadkach prawem oznaczonych, będzie uważanym za wspólny przysposabiającemu i przysposobionemu, jednemu względem drugiego.

* **350**. Przysposobiony nie nabędzie żadnego prawa spadkowości co do majątku krewnych przysposabiającego; lecz do spadku po przysposabiającym będzie miał te same prawa, jakieby miało dziecko w małżeństwie zrodzone, a nawet gdyby były inne dzieci z małżeństwa po przysposobieniu zrodzone.

* **351**. Jeżeli przysposobiony umiéra bez zstępnych prawych, rzeczy przez przysposabiającego darowane, lub

w spadku po nim objęte, i które istnieć będą w naturze w czasie śmierci przysposobionego, powrócą do przysposabiającego lub jego zstępnych, z obowiązkiem przyłożenia się do długów, i bez uszczerbku praw osób trzecich.

Reszta majątku po przysposobionym należéć będzie do jego własnych krewnych; i ci, nawet co do przedmiotów wyszczególnionych w tym artykule, wyłączać będą zawsze krewnych przysposabiającego, wyjąwszy jego zstępnych.

* **352**. Jeżeli za życia przysposabiającego, a po śmierci przysposobionego, pozostałe po tymże przysposobionym dzieci, lub zstępni, sami bezpotomnie zmarli, przysposabiający odziedziczy po nich rzeczy przez siebie darowane, jak w artykule poprzedzającym postanowiono; ale to prawo przywiązane będzie tylko do osoby przysposabiającego, i nie przechodzi na jego następców nawet w linii zstępnéj.

ODDZIAŁ II.

O formach przysposobienia.

* **353**. Osoba, która przysposobić zamierza, również jak i ta, która chce być przysposobioną, stawią się przed Sędzią Pokoju zamieszkania przysposabiającego, dla zeznania przed nim aktu zobopólnych swych zezwoleń.

* **354**. Wypis tego aktu złożony będzie, w dziesięciu dniach następnych, przez stronę pilniejszą, Prokuratorowi Królewskiemu przy Trybunale piérwszéj instancyi, w okręgu którego zamieszkuje przysposabiający, a to celem otrzymania potwierdzenia tegoż Trybunału.

* **355**. Trybunał, w izbie narad zgromadziwszy się, po zasięgnieniu stosownych wiadomości, sprawdzi:

1° Czy wszystkie warunki prawa są dopełnione;

2° Czy osoba, która przysposobić zamierza, używa dobréj sławy.

* **356**. Trybunał, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego, bez żadnéj innéj formy postępowania, wyda wyrok, nie przytaczając pobudek, w tych wyrazach: *Ma miejsce*, lub *nie ma miejsca przysposobienie.*

* **357**. W ciągu miesiąca od wyroku Trybunału piérwszéj instancyi, wyrok ten, za staraniem strony pilniejszéj, poddany będzie pod rozstrzygnienie Sądu Appellacyjnego, który postąpi podług tych samych form jak Trybunał piérwszéj instancyi, i wyda wyrok, nie przytaczając pobudek, w tych wyrazach: *wyrok jest potwierdzony*, lub *wyrok jest uchylony, a zatém przysposobienie ma miejsce* lub *nie ma miejsca.*

* **358**. Każdy wyrok Sądu Appellacyjnego, dopuszczający przysposobienia, wydany będzie na publicznem posiedzeniu, i wywieszony w tych miejscach, i w takiéj liczbie egzemplarzy, jaką Sąd za przyzwoitą uzna.

* **359**. W ciągu trzech miesięcy od ogłoszenia tego ostatniego wyroku, przysposobienie będzie wpisane, na domaganie się jednéj lub drugiéj strony, w księgi stanu cywilnego miejsca zamieszkania przysposabiającego.

Wpisanie to inaczéj nastąpić nie może, jak za okazaniem głównego wypisu wyroku appellacyjnego; a przysposobienie zostanie bez skutku, jeżeli w powyższym terminie wpisane nie było.

* **360**. Gdyby przysposabiający zmarł, po przyjęciu przez Sędziego Pokoju i przedstawieniu Trybunałowi aktu poświadczającego wolę zawarcia umowy o przysposobienie, i nim Sądy wydały stanowczy wyrok, instrukcya będzie daléj popiéraną, a przysposobienie dopuszczoném zostanie, jeżeli to z prawa wypadać będzie. Następcy przysposabiającego, jeżeli sądzą, że przysposo-

bienie jest niedopuszczalne, będą mogli podać Prokuratorowi Królewskiemu wszelkie w tym przedmiocie przełożenia i uwagi.

DZIAŁ II.

O opiece dobrowolnéj.

* **361**. Każda osoba mająca lat pięćdziesiąt skończonych, nie mająca dzieci i zstępnych prawych, która zechce małoletnie dziecko tytułem prawnym do siebie przywiązać, może zostać dobrowolnym jego opiekunem, za otrzymaniem zezwolenia ojca i matki dziecięcia, lub tego z nich, który został przy życiu, a w ich braku, zezwolenia rady familijnéj, albo nakoniec, jeżeli dziecko nie ma krewnych znanych, zezwolenia zarządzających szpitalem, do którego jest przyjęte, albo Urzędu gminnego miejsca jego mieszkania.

* **362**. Małżonek nie może zostać dobrowolnym opiekunem bez zezwolenia drugiego małżonka.

* **363**. Sędzia Pokoju zamieszkania dziecka spisze protokół żądań i zezwoleń, tyczących się opieki dobrowolnéj.

* **364**. Opieka ta może mieć miejsce tylko na korzyść dzieci nie mających lat piętnaście wieku.

Pociąga za sobą, bez ubliżenia szczególnym umowom, obowiązek żywienia wziętego w opiekę dziecka, wychowania i postawienia go w stanie zarabiania nadal na życie.

* **365**. Jeżeli wychowaniec ma jaki majątek, i jeżeli był poprzednio w opiece, zarządzania majątkiem jego, równie jak i osobą, przejdzie do opiekuna dobrowolnego, który jednak nie będzie mocen potrącać kosztów utrzymania małoletniego z jego dochodów.

* **366**. Jeżeli opiekun dobrowolny, po upływie lat pięciu od przyjęcia opieki, przewidując zgon swój przed pełnoletnością wychowańca, udziela mu przysposobienie przez testament, rozporządzenie takie będzie ważne, byleby opiekun dobrowolny nie zostawił dzieci prawych.

* **367**. W przypadku gdyby opiekun dobrowolny umarł, bądź przed upływem tych lat pięciu, bądź po ich upływie, nie przysposobiwszy wychowańca, będą temuż dostarczane przez ciąg jego małoletności środki utrzymania, których ilość i rodzaj, jeżeli w téj mierze wprzód przez formalny układ nie zaradzono, ustanowione będą, bądź zgodnie między zastępującemi tak opiekuna dobrowolnego jak i wychowańca, bądź sądownie w przypadku sporu.

* **368**. Jeżeli, za dojściem wychowańca do pełnoletności, opiekun dobrowolny chce go przysposobić, i on na to zezwala, przysposobienie dopełnione będzie podług form w Dziale poprzedzającym przepisanych, i skutki tego przysposobienia pod każdym względem będą też same.

* **369**. Jeżeli, w ciągu trzech miesięcy po dojściu do pełnoletności wychowańca, żądanie o przysposobienie, do opiekuna dobrowolnego zanoszone, bez skutku pozostaje, a wychowaniec nie jest w stanie zarobić na swe utrzymanie, opiekun dobrowolny może być skazanym na wynagrodzenie wychowańca za niezdolność, w jakiejby ten ostatni mógł się znajdować co do sposobu utrzymania się.

Wynagrodzenie to ogranicza się na pomocy dostatecznéj do dostarczenia mu sposobu do życia; co wszystko nie ma ubliżać umowom szczególnym, jakieby na przypadek takowy zawartemi były.

* **370**. Opiekun dobrowolny, któryby jakimkolwiek majątkiem wychowańca zarządzał, powinien w każdym przypadku zdać rachunek z zarządu swojego.

TYTUŁ IX.

O władzy rodzicielskiéj.

* **371**. Dziecię w każdym wieku winno cześć i uszanowanie swemu ojcu i matce.

* **372**. Zostaje pod ich władzą aż do pełnoletności lub usamowolnienia.

* **373**. W ciągu trwania małżeństwa sam ojciec władzę tę sprawuje.

* **374**. Dziecię nie może opuszczać domu rodzicielskiego bez pozwolenia ojca, wolno mu jednak zaciągnąć się do wojska po skończonym roku ośmnastym.

* **375**. Ojciec, mający bardzo ważne powody niezadowolnienia z postępowania dziecka, mocen jest użyć następujących środków poprawy.

* **376**. Jeżeli dziecko nie zaczęło jeszcze roku szesnastego, może ojciec żądać jego zamknięcia przez czas nie dłuższy nad miesiąc, i w tym celu Prezes Trybunału okręgu na żądanie ojca winien wydać rozkaz przytrzymania.

* **377**. Od lat szesnastu rozpoczętych aż do pełnoletności lub usamowolnienia, ojciec będzie mógł tylko przedstawić prośbę o zamknięcie swego dziecięcia, i to nie dłużéj jak na sześć miesięcy; uda się do Prezesa rzeczonego Trybunału, który, zniosłszy się z Prokuratorem Królewskim, wyda rozkaz przytrzymania, albo go odmówi, i będzie mógł, w piérwszym przypadku skrócić czas zamknięcia przez ojca żądany.

* **378**. W piérwszym i drugim przypadku, żadne pisma ani formalności sądowe miejsca miéć nie będą, wyjąwszy tylko sam rozkaz przytrzymania, w którym pobudki zamieszczonemi nie będą.

Ojciec będzie tylko obowiązanym złożyć zobowiązanie, że wszystkie koszta zapłaci i dostarczać będzie przyzwoitych alimentów.

* **379**. Mocen jest ojciec zawsze skrócić czas zamknięcia, którego żądał, albo o które prosił. Jeżeli dziecię, po wypuszczeniu na wolność, w nowe popadnie zboczenia, zamknięcie znowu może być rozporządzone, a to w sposób w artykułach poprzedzających wskazany.

* **380**. Jeżeli ojciec powtórnie się ożeni, obowiązanym będzie, celem zamknięcia swojego dziecięcia z piérwszego małżeństwa, choćby jeszcze szesnastu lat wieku nie doszło, zastosować się do art. 377.

* **381**. Pozostała przy życiu matka, która nie weszła w powtórne związki małżeńskie, nie może żądać zamknięcia dziecka swojego, bez współdziałania dwóch najbliższych krewnych z linii ojczystéj, i to w drodze prośby, stosownie do art. 377.

* **382**. Gdy dziecię będzie miało majątek osobisty, lub gdy będzie miało pewne powołanie, zamknięcie jego, chociażby lat szesnastu nie miało, nie może nastąpić inaczéj, jak w drodze prośby, w formie art. 377 przepisanéj.

Dziecię zamknięte może uczynić przełożenie do Prokuratora Królewskiego przy Sądzie Appellacyjnym. Prokurator zasięgnie wiadomości od Prokuratora Królewskiego przy Trybunale piérwszéj instancyi, i przedstawi stan rzeczy Prezesowi Sądu Appellacyjnego, który, uwiadomiwszy o tém ojca, i zebrawszy wszelkie objaśnienia, może odwołać lub zmienić rozkaz przez Prezesa Trybunału piérwszéj instancyi wydany.

* **383**. Artykuły 376, 377, 378 i 379 mają zastosowanie do ojców i matek dzieci naturalnych prawnie uznanych.

* **384**. Ojciec, w czasie małżeństwa, a, po rozwiązaniu małżeństwa, pozostały przy życiu ojciec lub ma-

tka, będą mieli użytkowanie z majątku swoich dzieci, aż do skończenia ośmnastu lat wieku, albo aż do usamowolnienia, któreby przed skończeniem lat ośmnastu zajść mogło.

* **385**. Ciężary tego użytkowania będą:

1° Wszystkie te, którym użytkownicy są poddani;

2° Żywienie, utrzymywanie i wychowanie dzieci odpowiednio do ich mienia;

3° Uiszczenie wszelkich przypadłych opłat albo procentów od kapitałów;

4° Koszta pogrzebowe i ostatniéj choroby.

* **386**. Takie użytkowanie nie może służyć temu z rodziców, przeciwko któremu rozwód był wyrzeczony; a ustaje względem matki w razie powtórnego małżeństwa.

* **387**. Użytkowanie takowe nie będzie się rozciągało do majątku, jakiby dzieci mogły nabyć przez oddzielną pracę i przemysł, ani do majątku, jakiby im był darowany lub zapisany pod wyraźnym warunkiem, że ojciec i matka nie mają z niego użytkować.

TYTUŁ X.

O małoletności, opiece nad małoletniemi i usamowolnieniu.

DZIAŁ I.

O małoletności.

* **388**. Małoletnim jest każda osoba jednéj lub drugiéj płci, która nie doszła jeszcze wieku dwudziestu jeden lat skończonych.

DZIAŁ II.

O opiece.

ODDZIAŁ I.

O opiece ojca i matki.

* **389**. Ojciec, w czasie trwającego małżeństwa, jest zarządcą majątku osobistego swych małoletnich dzieci.

Odpowiedzialnym jest za własność i za przychody z majątków, których nie ma użytkowania; a za własność tylko tych majątków, których użytkowanie prawo mu nadaje.

* **390**. Po ustaniu małżeństwa przez śmierć naturalną lub cywilną jednego z małżonków, opieka nad dziećmi małoletniemi nieusamowolnionemi należy z samego prawa do pozostałego przy życiu ojca lub matki.

* **391**. Może jednak ojciec pozostałéj przy życiu matce i opiekunce wyznaczyć doradcę szczególnego, i ta, bez zasięgnienia jego zdania, nie będzie mogła dokonać żadnéj czynności odnoszącéj się do opieki.

Jeżeli ojciec wyszczególnił czynności, do których doradca będzie wyznaczony, opiekunka może wykonywać inne bez jego wpływu.

* **392**. To wyznaczenie doradcy może nastąpić tylko w jednym z następujących sposobów:

1° Przez akt ostatniéj woli.

2° Przez oświadczenie uczynione, albo przed Sędzią Pokoju w przytomności jego Pisarza, albo przed notarjuszem.

* **393**. Jeżeli, w czasie śmierci męża, żona jest brzemienną, mianowany będzie przez radę familijną *Kurator z powodu ciąży*.

Z chwilą urodzenia się dziecięcia, matka zostanie jego opiekunką, a kurator będzie jéj przydanym opiekunem z samego prawa.

* **394**. Matka nie jest obowiązaną do przyjęcia opieki, jednakże, i w przypadku gdy przyjęcia jéj odmawia, powinna wypełniać obowiązki opieki dopóki nie wyjedna mianowania opiekuna.

* **395**. Jeżeli matka opiekunka pragnie wejść w powtórne związki małżeńskie, obowiązaną będzie, przed aktem małżeństwa, zwołać radę familijną, która postanowi czyli opieka ma przy niéj pozostać.

Gdyby zaniedbała takiego zwołania, utraci opiekę samém prawem; a jéj nowy mąż będzie solidarnie odpowiedzialnym za wszelkie skutki nienależnie przez nią zatrzymanéj opieki.

* **396**. Gdy rada familijna, należycie zwołana, zachowa opiekę przy matce, winna jéj dodać koniecznie nowego jéj męża za współopiekuna, który stanie się z żoną swą solidarnie odpowiedzialnym za sprawowanie opieki po zawarciu małżeństwa.

ODDZIAŁ II.

O opiece nadanéj przez ojca lub matkę.

* **397**. Prawo wyłączne obierania opiekuna krewnego, albo nawet obcego, służy tylko ostatniemu z umierających rodziców.

* **398**. Prawo to może być wykonywane jedynie tylko podług form przepisanych w artykule 392, oraz z wyjątkami i ograniczeniami niżéj wyrażonemi.

* **399**. Matka powtórnie zamężna, i przy opiece nad dziećmi z piérwszego małżeństwa nie utrzymana, nie może dla nich opiekuna wybiérać.

* **400**. Skoro matka powtórnie zamężna, i przy opiece utrzymana, wybierze opiekuna dla dzieci z piérwszego małżeństwa, wybór ten o tyle tylko ważnym będzie, o ile zostanie zatwierdzonym przez radę familijną.

* **401**. Opiekun wybrany przez ojca lub matkę, nie ma obowiązku przyjęcia opieki, jeżeli nie należy do liczby tych osób, na które rada familijna, w braku takiego szczególnego wyboru, mogłaby opiekę włożyć.

ODDZIAŁ III.

O opiece wstępnych.

* **402**. Gdy przez ostatniego z umiérających ojca lub matkę nie został wybrany opiekun dla małoletniego, opieka z samego prawa należy do dziada z linii ojczystéj; w braku tego, do dziada z linii macierzystéj, i tak daléj idąc w górę tak, iżby wstępny z linii ojczystéj miał zawsze pierwszeństwo przed wstępnym z linii macierzystéj tego samego stopnia.

* **403**. Jeżeli, w braku dziada z linii ojczystéj i macierzystéj małoletniego, o opiekę nad nim ubiegają się dwaj wstępni wyższego stopnia, obadwaj należący do linii ojczystéj małoletniego, opieka z prawa należéć będzie do tego z nich, który będzie dziadem ojczystym ojca osoby małoletniéj.

* **404**. Jeżeli o opiekę ubiegają się dwaj pradziadowie z linii macierzystéj, rada familijna zamianuje opiekuna; będzie mogła jednakże wybrać tylko jednego z tych dwóch wstępnych.

ODDZIAŁ IV.

O opiece nadanéj przez radę familijną.

* **405**. Gdy dziecię małoletnie nieusamowolnione pozostanie bez ojca i matki, bez opiekuna przez ojca lub matkę wybranego, i nie ma wstępnych płci męzkiéj, również gdy opiekun posiadający jeden z przymiotów wyżéj wyrażonych, znajdować się będzie w jednym z przypadków wyłączenia od opieki, o których niżéj będzie mowa, lub w przypadku prawnego wymówienia się, rada familijna zamianuje opiekuna.

* **406**. Rada familijna zwołaną będzie, bądź to na żądanie i dopilnowanie krewnych małoletniego, jego wierzycieli, lub innych stron interesowanych, bądź téż z urzędu i za działaniem Sędziego Pokoju miejsca zamieszkania małoletniego. Każda osoba może zawiadomić Sędziego Pokoju o zdarzeniu dającém powód do mianowania opiekuna.

* **407**. Rada familijna składać się będzie, nie licząc Sędziego Pokoju, z sześciu krewnych lub powinowatych, wezwanych, bądź to z gminy, w któréj opieka urządza się, bądź téż z odległości dwóch myriametrów (1), w połowie z linii ojczystéj, w połowie z linii macierzystéj, i w każdéj linii podług porządku bliższości.

Krewny będzie miał pierwszeństwo przed powinowatym tego samego stopnia; a, pomiędzy krewnemi tego samego stopnia, starszy wiekiem będzie miał pierwszeństwo przed młodszym.

(1) Myriametrów 2 równa się $3^{34}/_{100}$ milom Polskim, czyli $18^{34}/_{100}$ wiorstom Rossyjskim.

* **408**. Tylko bracia rodzeni małoletniego i mężowie sióstr rodzonych nie są wyłączeni przez ograniczenie liczby w artykule poprzedzającym oznaczonéj.

Jeżeli ich jest sześciu, albo i więcéj, wszyscy będą członkami rady familijnéj, którą składać będą sami z wdowami po wstępnych pozostałemi i z wstępnemi ważnie od opieki wymówionemi, jeżeli ci się znajdują.

Jeżeli w mniejszéj są liczbie, przywołanemi będą inni krewni tylko do uzupełnienia składu rady.

* **409**. Gdy krewni lub powinowaci jednéj lub drugiéj linii nie znajdują się w liczbie dostatecznéj w miejscu, albo w odległości oznaczonéj w artykule 407, Sędzia Pokoju wezwie, bądź krewnych lub powinowatych mieszkających w dalszéj odległości, bądź téż obywateli w téj saméj gminie mieszkających, o których wiadomo, że mieli z ojcem lub matką małoletniego ciągłe stosunki przyjaźni.

* **410**. Sędzia Pokoju będzie mógł, gdyby nawet w miejscu była dostateczna ilość krewnych lub powinowatych, pozwolić na wezwanie, bez względu na odległość ich zamieszkania, krewnych lub powinowatych bliższych w stopniu od krewnych lub powinowatych obecnych, — a nawet tych samych stopni, tak jednakże, iżby usunięci byli niektórzy z obecnych, nigdy nie przekraczając ilości poprzedzającemi artykułami oznaczonéj.

* **411**. Termin do stawienia się wskazany będzie przez Sędziego Pokoju na dzień oznaczony, lecz w tym sposobie, żeby, między doręczeniem wezwania, a dniem oznaczonym do zgromadzenia się rady, było przynajmniéj trzy dni czasu, gdy wszystkie strony przywołać się mające mieszkają w gminie, lub w odległości dwóch myriametrów (1).

(1) Myriametrów 2 równa się $2^{31}/_{100}$ milom Polskim, czyli $16^{38}/_{100}$ wiorstom Rossyjskim.

W każdym razie, gdyby pomiędzy stronami wezwanemi znajdowały się osoby zamieszkałe w odległości dalszéj nad wyżéj wskazaną, termin powiększony będzie o dzień jeden na każde trzy myriametry (1).

* **412.** Krewni, powinowaci, lub przyjaciele, tak zwołani, obowiązani będą stawić się osobiście, albo przez pełnomocników szczególnych.

Pełnomocnik jedną tylko osobę zastępować może.

* **413.** Każdy krewny, powinowaty, lub przyjaciel, przywołany, któryby nie stawił się, bez prawnego powodu wymówienia się, podpadnie karze pieniężnéj nieprzenoszącéj pięciudziesięciu franków (Rrs. 12), którą wymierzy Sędzia Pokoju bez appellacyi.

* **414.** Jeżeli jest dostateczny powód wymówienia się, a wypada, albo czekać członka nieobecnego, albo go innym zastąpić, w takim przypadku, jako też w każdym innym, w którym interes małoletniego zdawać się będzie tego wymagać, Sędzia Pokoju będzie mógł odroczyć posiedzenie, albo je przedłużyć.

* **415.** Posiedzenie takowe odbywać się będzie z samego prawa u Sędziego Pokoju, chybaby on sam wyznaczył inne miejsce. Obecność przynajmniéj trzech czwartych części członków przywołanych potrzebną będzie, aby obrady przedsięwzięte być mogły.

* **416.** Na radzie familijnéj przewodniczyć będzie Sędzia Pokoju, z głosem stanowczym, a w przypadku równości zdań, przeważającym.

* **417.** Gdy małoletni zamieszkały we Francyi, mieć będzie dobra w Osadach, lub wzajemnie, zarząd szczegółowy tych dóbr powierzony będzie zastępcy opiekuna.

---

(1) Myriametrów 3 równa się 3 1/2 milom Polskim, czyli 24 1/2 wiorstom Rossyjskim).

W tym przypadku opiekun i jego zastępca będą od siebie niezależnemi, i nieodpowiedzialnemi jeden względem drugiego co do powierzonego im respective zarządu.

* **418.** Opiekun działać i zarządzać będzie, w tym przymiocie, od dnia swego mianowania, jeżeli takowe w jego obecności nastąpiło, a w przeciwnym razie, od dnia, w którym mu toż mianowanie oznajmioném zostało.

* **419.** Opieka jest obowiązkiem osobistym nie przechodzącym na spadkobierców opiekuna. Ci ostatni odpowiedzialnemi będą tylko za zarząd swego spadkodawcy; a, jeżeli są pełnoletni, powinni sprawować opiekę aż do mianowania nowego opiekuna.

ODDZIAŁ V.

O opiekunie przydanym.

* **420.** W każdéj opiece będzie mianowany przez radę familijną *opiekun przydany*.

Obowiązki jego polegać będą na działaniu w interesie małoletniego w każdym razie, gdy takowy będzie w sprzeczności z interesem opiekuna.

* **421.** Gdy obowiązki opiekuna przechodzą na osobę mającą jeden z przymiotów wymienionych w Oddziale 1, 2 i 3 niniejszego Działu, opiekun taki, przed objęciem swych obowiązków, powinien zwołać radę familijną, w składzie w Dziale IV oznaczonym, celem mianowania opiekuna przydanego.

Gdyby się, przed dopełnieniem téj formalności, wmięszał w sprawowanie opieki, rada familijna, bądź na żą-

danie krewnych, wierzycieli, lub innych stron interesowanych, bądź z urzędu, przez Sędziego Pokoju zwołana, będzie mogła, jeżeli zaszedł podstęp ze strony opiekuna, odjąć mu opiekę, z zachowaniem należnych małoletniemu wynagrodzeń.

* **422.** W innych opiekach, mianowanie opiekuna przydanego nastąpi bezpośrednio po mianowaniu opiekuna.

* **423.** W żadnym przypadku opiekun głosować nie może na opiekuna przydanego, który wybrany będzie z téj linii, do któréj opiekun nie należy, wyjąwszy gdy jest bratem rodzonym.

* **424.** Opiekun przydany nie będzie z samego prawa zastępował opieknna, gdy opieka zawakuje, albo z powodu nieobecności opuszczoną zostanie; lecz w takim razie, pod karą wynagrodzenia szkód i strat, któreby ztąd dla małoletniego wyniknąć mogły, obowiązanym będzie postarać się o mianowanie nowego opiekuna.

* **425.** Obowiązki opiekuna przydanego ustaną w tymże czasie jak sama opieka.

* **426.** Przepisy zawarte w Oddziale 6 i 7 niniejszego Działu, mają zastosowanie do opiekunów przydanych.

Jednakże opiekun nie będzie mógł domagać się złożenia opiekuna przydanego, ani głosować w radzie familijnéj na ten cel zwołanéj.

ODDZIAŁ VI.

O przyczynach uwalniających od opieki.

* **427.** Uwolnionemi są od opieki:

Osoby oznaczone w Tytule 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, Ustawy Konstytucyjnéj z dnia 18 Maja 1804 roku (1);

Prezesi i Sędziowie Sądu Kassacyjnego i Jeneralny Prokurator i Podprokuratorowie przy tymże Sądzie;

Kommissarze rachunkowości Królewskiéj;

Prefekci;

Wszyscy obywatele sprawujący urząd publiczny w departamencie innym, a nie w tym, w którym się opieka urządza (2).

---

(1) Powołana Ustawa Konstytucyjna z dnia 18 Maja 1804 r. stanowi w Tytułach tu wymienionych, jako to:

Tytuł III. 9° Członkowie familii Królewskiéj.

Tytuł V. (Wielcy dygnitarze Państwa), 32. Wielkiemi Dygnitarzami Państwa są: Wielki Wyborca, Wielki Kanclerz Państwa, Wielki Podskarbi, Wielki Hetman, Wielki Admirał.

Tytut VI. (Wielcy urzędnicy Państwa). 48. Wielkiemi urzędnikami Państwa są:

1° Marszałkowie Państwa.

2° Ośmiu Inspektorów i Naczelnych Pułkowników artylleryi oraz inżynieryi, kawaleryi i marynarki.

3° Wielcy urzędnicy cywilni koronni.

Tytuł VIII. (Senatorowie, obecnie Parowie Francyi).

Tytuł IX. (Członkowie Rady Stanu).

Tytuł X i XI. (Członkowie Ciała Prawodawczego i Trybunału, obecnie Deputowani z departamentów).

(2) W zastosowaniu artykułu tego do tutejszego kraju, postanowienie Króla Saskiego Księcia Warszawskiego z d. 14 Grudnia 1811 r. (D. P. K. W. IV. 17) wyrzekło: »Wolnemi są od przyjęcia opieki: Osoby wymienione w Tytule II co do Prezesa Rady, w III co do Ministrów i V co do Senatorów Statutu Konstytucyjnego Księstwa Warszawskiego z d. 22 Lipca 1807 r. (D. P. K. W. T. I. Wstęp). — Radcy Stanu, — Referendarze w Radzie Stanu i Prokurator Królewski przy Sądzie Kassacyjnym,— Członkowie Głównéj Izby Obrachunkowéj,— Prefekci,— Wszyscy obywatele odbywający urzędy publiczne, nie w tym departamencie, w którym ustanowiona jest opieka.«

* **428**. Uwolnieni są również od opieki:

Wojskowi w czynnéj służbie zostający, i wszyscy inni obywatele pełniący missyą od Króla za granicą Królestwa.

* **429**. Jeżeli missya nie jest urzędową, i jest zaprzeczaną, uwolnienie wyrzeczoném być może tylko za złożeniem, przez odwołującego się, zaświadczenia Ministra, do którego Wydziału należy missya, dla wymówienia się powoływana.

* **430**. Obywatele mający jeden z przymiotów w poprzedzających artykułach wymienionych, którzyby przyjęli opiekę po zamianowaniu na urząd lub po powierzeniu sobie służby lub missyi, od opieki uwalniających, nie będą już mogli żądać uwolnienia dla téj przyczyny.

* **431**. Przeciwnie ci, którym rzeczone urzędy, służby lub missye, powierzone będą już po przyjęciu i wejściu w sprawowanie opieki, będą mogli, jeżeli nie chcą jéj zachować, zwołać w ciągu miesiąca radę familijną, celem ich zastąpienia.

Jeżeli zaś, po ustaniu tych urzędów, ukończeniu służby lub missyi, nowy opiekun żąda zwolnienia, lub dawny żąda na nowo opieki, takowa może mu być przez radę familijną przywrócona.

* **432**. Każdy obywatel nie krewny, ani powinowaty, w tym tylko razie może być przymuszony do przyjęcia opieki, gdy, w odległości czterech myriametrów (1), nie znajdują się krewni albo powinowaci zdolni do sprawowania opieki.

* **433**. Każda osoba lat sześćdziesiąt pięć skończonych mająca może się od przyjęcia opieki wymówić. Kto zaś przed takowym wiekiem został opiekunem, może, po skończeniu lat siedmdziesięciu, żądać uwolnienia siebie od opieki.

(1) Myriametrów 4 równa się $4^{69}/_{100}$ milom Polskim, czyli $32^{83}/_{100}$ wiorstom Rossyjskim.

* **434**. Każda osoba dotknięta ciężką niemocą dostatecznie udowodnioną, jest wolna od sprawowania opieki.

Może nawet żądać uwolnienia siebie od niéj, gdy po jéj objęciu niemoc takowa powstała.

* **435**. Dwie opieki uwalniają każdego od przyjęcia trzeciéj.

Małżonek lub ojciec, sprawujący już jedną opiekę, niemoże być znaglonym do przyjęcia drugiéj, wyjąwszy nad własnemi dziećmi.

* **436**. Mający pięciero dzieci prawych, mogą się wymówić od przyjęcia wszelkiéj opieki, wyjąwszy nad temiż dziećmi.

Dzieci, które, w czasie czynnéj służby w wojsku Królewskiém, zmarły, będą zawsze liczone, w celu uwolnienia się od opieki.

Inne dzieci zmarłe wtenczas tylko liczyć się będą, gdy żyją dzieci po nich pozostałe.

* **437**. Przybycie dzieci w ciągu opieki nie upoważnia do jéj złożenia.

* **438**. Jeżeli mianowany opiekun obecnym jest przy naradzie względem powierzenia mu opieki, powinien natychmiast, i pod karą niedopuszczalności wszelkich jego późniejszych przedstawień, podać powody wymówienia, które rada familijna rozważy.

* **439**. Jeżeli mianowany opiekun nie był osobiście obecnym uchwale opiekę mu nadającéj, może żądać zwołania rady familijnéj, celem rozważenia powodów jego wymówienia.

Kroki w téj mierze uczynić powinien w ciągu trzech dni od wręczonego mu oznajmienia o mianowaniu go opiekunem; który to przeciąg czasu powiększonym bę-

dzie o dzień jeden na każde trzy myriametry (1) odległości zamieszkania jego od miejsca, w którém się opieka otworzyła; po upływie tego czasu, nie będzie już dopuszczalnym.

* **440.** Jeżeli wymówienie się odrzucone zostało, może się udać do sądów o dopuszczenie takowego; lecz obowiązanym będzie zarządzać tymczasowo przez ciąg trwającego sporu.

* **441.** Jeżeli pozyska uwolnienie od opieki, ci, którzy wymówienie się jego odrzucili, mogą być na koszta instancyi skazani.

Jeżeli zaś w sporze upadnie, sam na koszta skazany będzie.

ODDZIAŁ VII.

O niezdolności, o wyłączeniach i złożeniu z opieki.

* **442.** Nie mogą być opiekunami, ani członkami rady familijnéj:

1° Małoletni, wyjąwszy ojca lub matkę;

2° Pozbawieni własnéj woli;

3° Kobiéty, wyjąwszy matkę i wstępne;

4° Wszyscy ci, którzy sami, albo których ojciec lub matka, mają z małoletnim sprawę, przez którą stan tegoż małoletniego, jego majątek lub znaczna część jego majątku jest zagrożona.

* **443.** Skazanie na karę dręczącą lub hańbiącą samém przez się prawem pociąga wyłączenie od opieki. Skutkuje równie złożenie, gdyby poprzednio opieka powierzoną była.

(1) Zobacz przypisek drugi do art. 411 K. N.

* **444.** Wyłączeni są także od opieki, a nawet podlegają złożeniu, gdy ją sprawują;

1° Ludzie znani ze złych obyczajów;

2° Ci, którzyby w sprawowaniu opieki okazali niezdolność albo nierzetelność.

* **445.** Kto jest wyłączony od opieki, albo z niéj złożony, ten członkiem rady familijnéj być nie może.

* **446.** Ilekroć zachodzi potrzeba złożenia opiekuna, wyrzecze w téj mierze rada familijna, zwołana, bądź na domaganie się opiekuna przydanego, bądź z urzędu, przez Sędziego Pokoju.

Sędzia Pokoju nie może odmówić takiego zwołania, gdy wyraźnie jest żądane przez jednego lub więcéj krewnych lub powinowatych małoletniego w stopniu stryjecznego, wujecznego i ciotecznego rodzeństwa, albo w bliższych jeszcze stopniach.

* **447.** Każda uchwała rady familijnéj, która postanowi wyłączenie lub złożenie opiekuna, powinna zawiérać pobudki i nie może zapaść bez wysłuchania lub przywołania opiekuna.

* **448.** Jeżeli opiekun na uchwale rady familijnéj poprzestaje, będzie o tém uczynioną wzmianka, i nowy opiekun przystąpi natychmiast do swych obowiązków.

Jeżeli zaszło sprzeciwienie się, opiekun przydany popiérać będzie potwierdzenie uchwały w Trybunale piérwszéj instancyi, który w téj mierze, z wolną appellacyą, wyrzecze.

Opiekun wyłączony lub złożony może sam w takim razie zapozwać opiekuna przydanego o utrzymanie siebie przy opiece.

* **449.** Krewni lub powinowaci, którzy żądali zwołania rady familijnéj, mogą wpływać do téj sprawy, która będzie instruowaną i sądzoną w sposobie spraw nagłych.

ODDZIAŁ VIII.

O zarządzaniu opiekuna.

* **450**. Opiekun będzie miał staranie o osobie małoletniego i zastąpi go we wszelkich czynnościach cywilnych.

Zarządzać będzie dobrami jego jako dobry ojciec familii, i odpowiedzialnym jest za wszelkie szkody i straty, jakieby ze złego zarządu wyniknąć mogły.

Nie może, ani kupować dóbr małoletniego, ani ich brać w dzierżawę, chybaby rada familijna upoważniła opiekuna przydanego do zawarcia z nim kontraktu dzierżawnego; nie może także przyjmować ustąpienia żadnego prawa lub wierzytelności przeciwko zostającemu pod opieką.

* **451**. Opiekun w ciągu dni dziesięciu po mianowaniu, o którém był należycie zawiadomiony, żądać będzie odjęcia pieczęci, jeżeli były przyłożone, i postara się o przystąpienie bezpośrednio potém do spisania inwentarza majątku małoletniego w obecności opiekuna przydanego.

Jeżeli się mu co należy od małoletniego, powinien to podać do inwentarza, pod upadkiem należności, a to na wezwanie, jakie mu w tym względzie Urzędnik publiczny uczynić jest obowiązany, o czém wzmianka w protokóle zamieszczoną będzie.

* **452**. W przeciągu miesiąca od ukończenia inwentarza, opiekun, w przytomności opiekuna przydanego, rozporządzi sprzedaż przez licytacyę, przed Urzędnikiem publicznym odbyć się mającą, wszystkich ruchomości, oprócz tych, do zachowania których w naturze, upoważni go rada familijna, a to za poprzedniém rozlepieniem

i obwieszczeniami, o których wzmianka w protokóle uczynioną będzie.

* **453**. Ojciec i matka, dopóki im służy własne i prawne użytkowanie z majątku małoletniego, wolni są od przedania ruchomości, jeżeli je chcą zachować dla powrócenia ich w naturze.

W takim razie, każą sporządzić, swoim kosztem, ich oszacowanie podług istotnéj wartości przez biegłego, który mianowany będzie przez opiekuna przydanego i wykona przysięgę przed Sędzią Pokoju. Oddadzą wartość szacunkową takich ruchomości, którychby w naturze zwrócić nie mogli.

* **454**. Skoro opiekun, wyjąwszy ojca i matkę, przystąpi do sprawowania opieki, rada familijna oznaczy przybliżonym sposobem, i w miarę wysokości majątku zarządzanego, summę, któréj roczne wydatki na małoletniego, tudzież na zarządzanie jego majątkami, przenosić nie mogą.

Ten sam akt wymieni, czyli opiekun jest upoważniony do przybrania ku swojéj pomocy jednego lub więcéj zarządców szczególnych, płatnych, i pod jego odpowiedzialnością działać mających.

* **455**. Taż rada familijna oznaczy wyraźnie summę, po zebraniu któréj opiekun będzie w obowiązku korzystnego użycia przewyżki dochodów nad wydatki: użycie takowe powinno nastąpić w ciągu sześciu miesięcy, po upływie których opiekun będzie dłużnym procent od summy korzystnie nie użytéj.

* **456**. Jeżeli opiekun nie postarał się o oznaczenie przez radę familijną ilości, od któréj zebrania ma się zaczynać korzystne użycie, w takim razie obowiązany będzie, po upływie czasu w artykule poprzedzającym oznaczonego, do płacenia procentu od wszelkiéj choćby najmniejszéj, korzystnie nie użytéj summy.

* **457**. Opiekun, nawet ojciec i matka, nie może zaciągać pożyczki na rzecz małoletniego, ani zbywać lub hypoteką obciążać majątków jego nieruchomych, jeśli do tego nie jest upoważniony przez radę familijną.

Upoważnienie to nie powinno być udzielone inaczéj, jak tylko z powodu koniecznéj potrzeby lub oczywistéj korzyści.

W pierwszym przypadku, rada familijna nie udzieli swojego upoważnienia, jak po wykazaniu, rachunkiem zbiorowym przedstawionym przez opiekuna, że gotowizna, ruchomości i dochody małoletniego, nie są wystarczającemi.

W każdym przypadku rada familijna oznaczy nieruchomości, które przed innemi mają być sprzedane i wszelkie warunki jakie za pożyteczne uzna.

* **458**. Uchwały rady familijnéj, odnoszące się do tego przedmiotu, wtenczas dopiéro wykonane będą, gdy, na żądanie opiekuna, zatwierdzonemi zostaną przez Trybunał pierwszéj instancyi, który postanowi w téj mierze w izbie narad, i po wysłuchaniu Prokuratora Królewskiego.

* **459**. Sprzedaż nastąpi publicznie, w przytomności opiekuna przydanego, przez licytacyę odbyć się mającą przed Członkiem Trybunału pierwszéj instancyi albo przed notarjuszem do tego wyznaczonym, i po dopełnieniu w miejscach zwyczajnych w okręgu trzech rozlepień, przez trzy niedziele po sobie idące.

Każde takie rozlepienie będzie zawidymowane i poświadczone przez przełożonego gminy, w któréj było dopełnione.

* **460**. Formalności w art. 457 i 458, wymagane do zbycia majątków małoletniego, nie stosują się do przypadku, gdy wyrokiem nakazaną będzie sprzedaż przez licytacyę na popiéranie współwłaściciela niepodzielnego.

Wszelako, i w tym przypadku, licytacya nie będzie mogła odbyć się jak tylko podług formy przepisanéj w artykule poprzedzającym; osoby obce do niéj koniecznie przypuszczonemi będą.

* **461**. Opiekun nie będzie mógł przyjąć ani zrzec się spadku małoletniemu przypadłego, bez poprzedniego upoważnienia rady familijnéj. Przyjęcie spadku nie będzie miało miejsca inaczéj jak z dobrodziejstwem inwentarza.

* **462**. W przypadku gdyby spadek, względem którego nastąpiło zrzeczenie się w imieniu małoletniego, nie był jeszcze przez nikogo innego przyjęty, spadek ten będzie mógł być znowu przyjętym, bądź przez opiekuna upoważnionego w tym celu przez nową uchwałę rady familijnéj, bądź przez małoletniego za dojściem do pełnoletności, ale w takim stanie, w jakim się znajduje w czasie przyjęcia go na nowo, bez możności zaskarżania sprzedaży i innych aktów, jakieby prawnie, w czasie gdy spadek wakował, zdziałane były.

* **463**. Darowizna na rzecz małoletniego uczyniona, nie może być przyjętą przez opiekuna inaczéj, jak za upoważnieniem rady familijnéj.

Będzie ona miała względem małoletniego ten sam skutek, jak względem pełnoletniego.

* **464**. Żaden opiekun nie jest mocen bez upoważnienia rady familijnéj wszczynać imieniem małoletniego skargi sądowéj, dotyczącéj praw nieruchomych małoletniego, ani poprzestawać na żądaniu zamieszczoném w powództwie takichże praw dotyczącém.

* **465**. Takież samo upoważnienie jest potrzebne gdy opiekun w imieniu małoletniego chce dział popiérać; lecz może, bez takiego upoważnienia, odpowiadać na powództwo o dział przeciw małoletniemu wytoczone.

* **466**. Aby dział osiągnął względem małoletniego całkowity skutek, jakiby miał między pełnoletniemi, powinien być dopełniony sądownie, za poprzedniém oszacowaniem przez biegłych, mianowanych przez Trybunał pierwszéj instancyi miejsca otwarcia spadku.

Biegli, po wykonaniu przed Prezesem tegoż Trybunału, lub innym Sędzią przez niego wyznaczonym, przysięgi, że dobrze i wiernie spełnią poruczoną im czynność, przystąpią do rozdzielenia dziedzin i ułożenia sched, które losem będą ciągnione i w przytomności bądź członka Trybunału, bądź notarjusza przez niego wyznaczonego, który wyda schedy.

Każdy inny podział uważany będzie tylko za tymczasowy.

* **467**. Opiekun nie może w imieniu małoletniego, zawiérać układu pojednawczego inaczéj, jak na mocy upoważnienia rady familijnéj, i za zdaniem trzech prawników, przez Prokuratora Królewskiego przy Trybunale pierwszéj instancyi wyznaczonych.

Układ takowy o tyle tylko będzie ważnym, o ile przez Trybunał pierwszéj instancyi, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego, zatwierdzonym zostanie.

* **468**. Opiekun, mający ważne powody nie zadowolnienia z postępowania małoletniego, może zanieść zażalenie do rady familijnéj, i, jeżeli go rada do tego upoważni, wyjednać zamknięcie małoletniego, podług tego jak jest postanowione w Tytule *o władzy ojcowskiéj*. — (ar. 371 n.).

ODDZIAŁ IX.

O rachunkach z opieki.

* **469**. Każdy opiekun jest obowiązanym do wyrachowania się z swego zarządu, gdy się takowy kończy.

* **470**. Każdy opiekun, wyjąwszy ojca i matkę, może być zobowiązany, nawet w czasie trwania opieki, do składania opiekunowi przydanemu sprawozdania co do stanu swego zarządu, a to w epokach, jakich oznaczenie rada familijna za stosowne uzna; nie może jednak opiekun być zobowiązanym do składania takich sprawozdań więcéj jak raz do roku.

Takie sprawozdania sporządzane i składane będą, bez kosztów, na papiérze niestemplowym i bez żadnéj formalności sądowéj.

* **471**. Ostateczny rachunek z opieki złożony będzie na koszt małoletniego, gdy ten dojdzie do pełnoletności, lub otrzyma usamowolnienie. Opiekun koszta tego rachunku poniesie.

Przyznane będą opiekunowi w tym rachunku wszelkie wydatki dostatecznie usprawiedliwione, i których przedmiot był użyteczny.

* **472**. Każdy układ, któryby mógł zajść między opiekunem a małoletnim, po dojściu jego do pełnoletności, będzie nieważnym, jeżeli takowego nie poprzedziło szczegółowe zdanie rachunków, i oddanie dowodów usprawiedliwiających; wszystko to stwierdzone pokwitowaniem odbiérającego rachunek, przynajmniéj na dziesięć dni przed układem wydaném.

* **473**. Jeżeli złożony rachunek daje powód do sporów, takowe popiérane i sądzone będą tak jak inne spory cywilne.

* **474**. Summa, jaką wynosić będzie resztująca z rachunku należność od opiekuna przydanego, przynosić będzie procent, bez wytaczania powództwa, a to licząc od dnia zamknięcia rachunku.

Procenta od należności, opiekunowi od małoletniego przypadających, biedz będą dopiéro od dnia wezwania o zapłatę, uczynionego po zamknięciu rachunku.

* **475**. Wszelka skarga małoletniego przeciw opiekunowi, odnosząca się do czynów opieki, przedawnia się upływem lat dziesięciu, licząc od dojścia do pełnoletności.

DZIAŁ III.

O usamowolnieniu.

* **476**. Małoletni jest usamowolniony samém prawem przez małżeństwo.

* **477**. Małoletni, nie będący nawet małżonkiem, może być usamowolnionym przez ojca, a gdyby tego nie było,—przez matkę, po ukończeniu piętnastu lat wieku.

Takie usamowolnienie nastąpi przez samo oświadczenie ojca lub matki przed Sędzią Pokoju w obecności jego Pisarza.

* **478**. Małoletni pozostały bez ojca i matki, będzie mógł także być usamowolnionym, ale dopiéro po skończeniu lat ośmnastu, jeżeli go rada familijna do tego usposobionym uzna.

W tym przypadku usamowolnienie będzie wynikało z uchwały, która je upoważni, i z oświadczenia Sędziego Pokoju, jako przewodniczącego radzie familijnéj, uczynionego w tym samym akcie, *że małoletni jest usamowolnionym.*

* **479**. Gdyby opiekun nie uczynił żadnych kroków dla usamowolnienia małoletniego, o którém w artykule poprzedzającym jest mowa, a jeden lub kilku krewnych albo powinowatych małoletniego, w stopniu stryjecznego, wujecznego, ciotecznego rodzeństwa, albo w bliższych jeszcze stopniach, uznają go zdatnym do usamowolnienia, mogą żądać od Sędziego Pokoju zwołania rady familijnéj, celem naradzenia się w téj mierze.

Sędzia Pokoju winien przychylić się do tego żądania.

* **480** Rachunek z opieki złożony będzie małoletniemu usamowolnionemu przy assystencyi kuratora, który będzie dla niego przez radę familijną mianowany.

* **481**. Małoletni usamowolniony może nieruchomości swoje wypuszczać w dzierżawę, któréj trwanie nie może przenosić lat dziewięciu; będzie pobiérał swoje przychody i z takowych kwitował; niemniéj mocen jest przedsiębrać wszelkie czynności prostego tylko zarządu, i względem takich czynności nie będzie mu służyło prawo żądania przywrócenia do pierwszego stanu, w tych wszystkich przypadkach, w którychby toż żądanie pełnoletniemu nie służyło.

* **482**. Nie może wytaczać sprawy dotyczącéj nieruchomości, ani obrony w niéj przynosić, a nawet odbiérać kapitałów ruchomych, i z odbioru ich kwitować bez assystencyi swego kuratora, który w tym ostatnim przypadku czuwać będzie nad korzystném podniesionego kapitału użyciem.

* **483**. Małoletni usamowolniony nie może pod żadnym pozorem zaciągać pożyczki, bez upoważnienia rady familijnéj, zatwierdzonego przez Trybunał pierwszéj instancyi, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.

* **484**. Nie będzie téż mógł przedawać ani zbywać swoich nieruchomości, ani przedsiębrać żadnych czynności, wyjąwszy czynności prostego zarządu, bez zachowania form dla małoletniego nieusamowolnionego przepisanych.

Zobowiązania, któreby przez kupno lub innym sposobem zaciągnął, ulegną zmniejszeniu, gdy się zbytecznemi okażą: Sądy miéć będą w tym przedmiocie na względzie majątek małoletniego, dobrą lub złą wiarę osób, któreby z nim weszły w umowę, użyteczność lub nieużyteczność wydatków.

* **485.** Małoletni usamowolniony, któregoby zobowiązania, na zasadzie artykułu poprzedzającego, zmniejszone zostały, może być pozbawionym dobrodziejstwa usamowolnienia, które mu odjęte będzie, z zachowaniem tych samych formalności, jakie do udzielenia go użyte zostały.

* **486.** Od dnia w którym usamowolnienie odwołane zostało, małoletni wróci pod opiekę, i pozostanie pod nią aż do pełnoletności.

* **487.** Małoletni usamowolniony, handel prowadzący, uważa się za pełnoletniego co do wszelkich czynów tegoż handlu dotyczących.

TYTUŁ XI.

O pełnoletności, pozbawieniu własnéj woli i doradcy sądowym.

DZIAŁ I.

O pełnoletności.

* **488.** Pełnoletność ustanawia się w wieku lat dwadzieścia jeden skończonych; osoby w tym wieku są zdolnemi do wszystkich czynności życia cywilnego, z zastrzeżeniem ograniczenia w Tytule *o małżeństwie* wskazanego.

DZIAŁ II.

O pozbawieniu własnéj woli.

* **489.** Pełnoletni zostający w ciągłym stanie niedołężności, obłąkania, albo szaleństwa, powinien być pozbawionym własnéj woli, choćby nawet stan ten przedstawiał przerwy rozsądek cechujące.

* **490.** Każdy krewny mocen jest żądać pozbawienia własnéj woli swego krewnego. Toż samo prawo służy małżonkowi jednemu względem drugiego.

* **491.** W przypadku szaleństwa, gdy ani małżonek ani żaden krewny pozbawienia własnéj woli nie domagają się, winien domagać się takowego Prokurator Królewski, który, w przypadkach niedołężności lub obłąkania, może także poszukiwać pozbawienia własnéj woli przeciwko osobie, która nie ma, ani małżonka, ani krewnych znanych.

* **492.** Każda skarga o pozbawienie własnéj woli, zaniesioną będzie przed Trybunał pierwszéj instancyi.

* **493.** Czyny niedołężności, obłąkania lub szaleństwa, wyszczególnione będą na piśmie. Ci, którzy poszukują pozbawienia własnéj woli, przedstawią świadków i dowody.

* **494.** Trybunał nakaże, ażeby rada familijna, złożona w sposób oznaczony w Oddziale IV, Działu II, Tytułu *o małoletności, opiece i usamowolnieniu*, dała zdanie swoje o stanie osoby, któréj pozbawienie woli jest żądane.

* **495.** Ci, którzy żądali pozbawienia własnéj woli, nie mogą należéć do składu rady familijnéj; jednakże współmałżonek i dzieci osoby, któréj ubezwłasnowolnienie jest żądane, mogą być do rady przypuszczeni, ale w niéj głosu stanowczego miéć nie będą.

* **496.** Trybunał, otrzymawszy zdanie rady familijnéj, badać będzie pozwanego w izbie narad: jeżeli nie może się sam stawić, będzie badany w swojém mieszkaniu przez Sędziego w tym celu delegowanego, z przybraniem Pisarza. W każdym przypadku Prokurator Królewski obecnym będzie badaniu.

* **497.** Trybunał, po pierwszém badaniu, wyznaczy,

jeżeli uzna tego potrzebę, tymczasowego zarządcę, który o osobie i majątku pozwanego staranie mieć będzie.

* **498**. Wyrok w sprawie o pozbawienie własnéj woli nie może być wydanym inaczéj, jak na audjencyi publicznéj, po wysłuchaniu stron lub ich przywołaniu.

* **499**. Trybunał, odrzucając żądanie pozbawienia własnéj woli, może jednak, gdy tego okoliczności wymagają, postanowić, iż pozwany odtąd nie ma być mocen, bez assystencyi doradcy, który dla niego tym samym wyrokiem mianowany zostanie, przynosić obrony w sądach, układów pojednawczych zawiérać, pożyczki zaciągać, kapitałów ruchomych podnosić, ani z nich kwitować, zbywać ani hypoteką obciążać swoich majątków.

* **500**. W przypadku appellacyi od wyroku w pierwszéj instancyi wydanego, Sąd Appellacyjny, gdy tego uzna potrzebę, może osobę, któréj pozbawienie woli jest żądane, na nowo badać, albo takowe badanie Delegowanemu poruczyć.

* **501**. Każdy wyrok pozbawienie woli lub mianowanie doradcy stanowiący, będzie za staraniem strony powodowéj wyjęty, wręczony, i, w przeciągu dni dziesięciu, wciągnięty do tabelli, która winna być wywieszoną w izbie audjencjonalnéj sądowéj, i w kancellarjach notarjuszów okręgu sądowego.

* **502**. Pozbawienie woli albo mianowanie doradcy będzie miało swój skutek od dnia wyroku. Wszelkie akta, przez bezwłasnowolnego, lub bez assystencyi doradcy, zdziałane, z prawa będą nieważne.

* **503**. Czynności, poprzedzające pozbawienie woli, mogą być unieważnione, jeżeli w epoce ich spełnienia przyczyna do pozbawienia woli notorycznie istniała.

* **504**. Po śmierci osoby, czynności przez nią zdziałane, o tyle tylko mogą być zaskarżone z powodu obłąkania, o ileby pozbawienie jéj własnéj woli było wyrzeczone lub popiérane przed jéj zejściem, chybaby dowód obłąkania z samego już aktu zaskarżonego wynikał.

* **505**. Gdy nie zaszła appellacya od wyroku pierwszéj instancyi pozbawienie woli wyrzekającego, lub gdy wyrok takowy zatwierdzony został w drodze appellacyi, przystąpiono będzie do mianowania opiekuna głównego i przydanego dla osoby bezwłasnowolnéj, stosownie do przepisów w Tytule *o małoletności, opiece i usamowolnieniu* objętych. Tymczasowy zarządca złoży swe obowiązki, i zda rachunek opiekunowi, jeżeli nim sam nie został.

* **506**. Mąż jest z samego prawa opiekunem swojéj żony bezwłasnowolnéj.

* **507**. Żona może być mianowana opiekunką męża swego. W takim razie rada familijna oznaczy sposób i warunki zarządu, z wolném jednak dla żony udaniem się do Sądów, gdyby się przez uchwałę pokrzywdzoną być mniemała.

* **508**. Nikt, oprócz małżonków, wstępnych i zstępnych, nie będzie obowiązanym zachować dłużéj nad lat dziesięć opieki nad bezwłasnowolnym. Po upływie tego czasu może opiekun żądać, aby kto inny w jego miejsce był mianowany, i powinien to otrzymać.

* **509**. Bezwłasnowolny porównany jest z małoletnim co do osoby i majątku swego; przepisy o opiece nad małoletniemi stosować się będą do opiek nad bezwłasnowolnemi.

* **510**. Przychody bezwłasnowolnego powinny być głównie obracane na osłodzenie jego losu i przyspieszenie wyléczenia. Rada familijna, stosownie do natury choroby i stanu majątku jego, będzie mogła uchwalić, iżby w swém mieszkaniu był léczony, albo téż aby był umieszczony w domu zdrowia, lub nawet w szpitalu.

* **511**. Gdy będzie szło o małżeństwo dziecka osoby bezwłasnowolnéj, posag, zaliczenie na przyszły spadek

i inne umowy małżeńskie, urządzone będę przez uchwałę rady familijnéj, zatwierdzoną przez Trybunał, na wnioski Prokuratora Królewskiego.

* **512**. Pozbawienie własnéj woli ustaje z ustaniem przyczyn, które je wywołały; jednak zniesienie bezwłasnowolności nie może być wyrzeczoném inaczéj, jak przy zachowaniu formalności do wyrzeczenia pozbawienia własnéj woli przepisanych, a bezwłasnowolny nie może wrócić do wykonywania praw swoich, aż po wyroku zniesienie stanowiącym.

DZIAŁ III.

O doradcy sądowym.

* **513**. Może być zabronione marnotrawnym stawać w Sądach, układy pojednawcze zawiérać, podnosić kapitały ruchome i z takowych kwitować, zbywać i hypotecznie obciążać swe majątki, bez assystencyi doradcy, jaki dla nich przez Trybunał mianowanym zostanie.

* **514**. Zabronienie działania bez assystencyi doradcy może być żądane przez tych, którzy mają prawo żądać pozbawienia własnéj woli; żądanie ich winno być w tenże sam sposób instruowane i sądzone.

Zabronienie takowe tylko przy zachowaniu takichże samych formalności zniesione być może.

* **515**. Żaden wyrok, w przedmiocie tyczącym się pozbawienia własnéj woli, albo mianowania doradcy, nie może być wydany, bądź w pierwszéj instancyi, bądź w drodze appellacyi, jak tylko po wysłuchaniu wniosków Urzędu publicznego.

KSIĘGA DRUGA.

O MAJĄTKACH I ROZMAITYCH MODYFIKACYACH WŁASNOŚCI.

TYTUŁ I.

O różnych rodzajach majątków.

516. Wszelkie majątki są ruchome lub nieruchome. K. N. 517 n., 527 n.

DZIAŁ I.

O nieruchomościach. (1).

517. Majątki są nieruchome, albo z natury, albo z przeznaczenia, albo z przedmiotu, do którego się odnoszą. — K. N. 522 do 526. — K. P. S. 592.

518. Grunta i budynki są nieruchomością ze swéj natury. — K. N. 535, 536, 664, 1711.

519. Młyny wietrzne lub wodne przytwierdzone na palach i składające część budynku, są także nieruchomością ze swéj natury. — K. N. 531, K. P. S. 620.

520. Zbiory na pniu i owoce na drzewach jeszcze nie zebrane, są również nieruchomością. — K. N. 552, 553,

(1) Odnoszące się tu przepisy Kodexów są następujące: K. N. 526, 581, 806, 1252 2., 1379, 1428, 1605, 1959, 1968, 2019, 2072, 2204 n. 2218.—K.P.S. 59, 551, 673 n. 953 n.

1769 n. — K. P. S. 689, 691. Pos. Ks. Nam. z d. 8 Lipca i 2 Września 1823 r. (w ods. do ar. 626 K. P. S.).

Skoro zboże zostało ścięte i owoce zerwane, chociażby z miejsca zabrane nie były, są ruchomością. — K. N. 527, 548, 583.

Jeżeli tylko część zbiorów ściętą została, ta tylko część jest ruchomością. — K. N. 521.

521. W lasach urządzonych niskopiennych i wysokopiennych, cięcia roczne zwyczajne stają się ruchomością jedynie w miarę jak drzewa są ścięte (1).

---

(1) Przy rozporządzeniu z d. 25 Kwietnia (7 Maja) 1844 r. Nr. 4073 Kommissya Rządowa Sprawiedliwości zakommunikowała Władzom Sądowym rozporządzenie przez Kommissyę Rządową Przychodów i Skarbu pod d. 22 Październ. (3 Listopada) 1843 r. Nr. $^{82508}/_{27164}$ do Prokuratoryi w Królestwie wydane, a obejmujące w sobie wyjaśnienie terminologii leśnéj, która, dla zrozumienia wyrażeń technicznych, przyjętych w przekładzie art. 521, 590, 591, 592 i 593 Kodexu Napoleona, oraz dla bliższego wyjaśnienia przedmiotu, wkrótkości się tu zamieszcza. I tak:

Podług powyższego rozporządzenia, wyrażenia techniczne leśne objaśnione zostały w sposób następujący:

Urządzenie lasu (aménagement, zagospodarowanie), jest to podział takowego na części, z których, kolejno co rok w oddzielnéj części, drzewa spuszczane być mają, oraz jest to porządek, podług którego w następnych latach spuszczanie drzew ma następować, co również *planem gospodarczym* nazywa się.

Koléj leśna, jest to przeciąg czasu, w którym las stopniowo wycięty i odmłodniony czyli odnowiony zostaje.

Drzewo rębne, jest to, które doszło wieku kolei, to jest wieku, w jakim ma być wycięte.

Odnowienie, albo *Odmłodnienie lasu*, jest to zastępowanie drzew ściętych lub upadłych innemi nowemi.

Las niskopienny (Bois taillis), jest to las zagospodarowany w ten sposób, że rosną w nim drzewa liściowe, które, z powodu, że odradzają się nie tylko z nasienia, ale także z pni i korzeni, są przyczyną, że las tak zagospodarowany nazywa się niskopienny.

Las wysokopienny (Haute Futaie) nazywa się wtenczas, gdy rosną w nim drzewa iglaste, to jest takie, które tylko z nasienia odradzać się mogą.

Poręb, jest to wycięcie w pień kolejnéj części w lasach niskopiennych, z pozostawieniem niektórych tylko drzew, posługiwać mających dla dania ochrony młodzieży i dla zastąpienia z czasem pni starych, które z wiekiem tracą zdolność wypuszczania odrośli.

Rąb, jest to takie cięcie lasu wysokopiennego dojrzałego, że ma za cel odnowienie lasu i zastąpienie go przez młodzież gęstą i równą.

Trzebież, jest to takie cięcie lasu wysokopiennego, że ma na celu oswobodzenie lasu młodego, doskonale wzrosłego, od drzew zagłuszonych, i we wzroście upośledzonych, a to dlatego, aby soki przez słabe drzewa ciągnione, obróciły się na korzyść i zasilenie drzew zdrowych.

Rąb ciemny (Coupe sombre), jest wtenczas, gdy ścina się taka liczba drzew, ażeby pozostałe były od siebie o 6 do 8 kroków oddalone, to jest aby korony drzew jeszcze dotykać się mogły, a tym sposobem aby nasienie z nich opadające całą przestrzeń dostatecznie obsiać mogło.

Rąb jasny (Coupe claire ou secondaire), jest to rąb, który w lat kilka po dokonaniu rębu ciemnego następuje, i wtenczas wycina się połowa drzew w rębie ciemnym pozostawionych, tak aby zostały drzewa o 16 do 20 kroków od siebie odległe.

Nasienniki, są to drzewa w rębie jasnym pozostawione w tym celu, aby nasienie z nich posłużyło do uzupełnienia zasiewu lasu, o ileby zasiewu tego jeszcze gdzie brakowało.

Drzewa ochronne, są to też same drzewa, które wyżéj nasiennikami nazwano, o ile pozostawione zostały nie dla zasiewu, lecz dla ochrony drzew młodych.

Rąb zupełny, (Coupe finale ou définitive), jest to wycięcie drzew ochronnych i nasienników, co zwykle w dwa lata po rębie jasnym następuje.

W tém samém rozporządzeniu Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu wyjaśnia, że, podług art. 521 K. N., tylko w lasach

urządzonych drzewo ścięte uważane być może za ruchomość, w lasach zatém nieurządzonych wszelkie drzewa uważane są za nieruchomość, a tém samém ten tylko wycinać je może, kto ma prawo dysponowania samą substancyą rzeczy, bez obrażenia praw cudzych.

Artykuły 590 i 591 K.N. podają prawidła o użytkowaniu z lasów urządzonych, piérwszy co do lasów niskopiennych, a zatém tylko liściowych, drugi co do wysokopiennych; zaś artykuł 592 t. pr. podaje przepis o użytkowaniu z lasów nieurządzonych. Dopiéro więc urządzenie lasów, t. j. podział ich na cięcia, nadaje lasom przeznaczenie do użytkowania, i drzewa w cięciach będące nabiérają charakter (przychodu) plonu, owocu, czyli zbioru.

Z osnowy art. 521 K. N. wypływa także ta druga zasada, że chociaż lasy są urządzone, przecież tylko drzewo rębne, t. j. to, które doszło do wieku kolei, staje się ruchomością. Jeżeli naprzykład co lat 15 przeznaczono wycinać drzewa, czyli że koléj piętnastoletnia planem gospodarczym jest oznaczona, w takim razie tylko te drzewa, które doszły do 15 lat wieku, uważane są za owoc do zebrania; młodsze drzewa nie należą do owoców i uważane są za nieruchomość.

Z powyższych uwag, Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu wywiodła 4 następujące wnioski:

1° Jeżeli właściciel lasu nieurządzonego zamierza wycinać drzewo i takowe sprzedać lub na inny obrócić użytek, w takim razie wierzyciel hypoteczny, lub inne prawo na nieruchomości zabezpieczone mający, może sprzeciwić się wycinaniu, a jeżeli właściciel drzewo sprzedał i nabywca był dobréj wiary, w takim razie wierzyciel ma prawo zająć szacunek na zaspokojenie swojego długu, i chociażby termin do wypowiedzenia lub zapłaty nie nadszedł, może żądać na zasadzie art. 1188 K. N. swojéj satysfakcyi.

2° Użytkownik, równie jak dzierżawca, mają prawo tylko do użytków, obowiązani zaś są zachować całość substancyi, a przy pobiéraniu użytków, stosować się do porządku, jaki przez właściciela jest zaprowadzony, i nie mogą żadnych zaprowadzać nowości. Dzierżawca wieczysty, równie jak dzierżawca czasowy, żadnego nie ma prawa do substancyi rzeczy. Użytkownik zatém i dzierżawca, ma prawo do pobiérania z lasów urządzonych, tak niskopiennych jak i wysokopiennych, tego drzewa, które z porządku gospodarskiego przypada do wycięcia, w czasie służącego im prawa (521, 590, 591 K. N.); lecz żaden z nich nie ma prawa wycinać, chociaż w urządzonych lasach, drzewa przed czasem, czyli przed dojściem wieku kolei, a w lasach nieurządzonych wcale drzewa wycinać nie mogą. (art. 521 i 592 K.N.).—W lasach zatém nieurządzonych prawo wcale nie dopuszcza użytkowania w znaczeniu właściwém, nie może bowiem użytkownik drzewa sprzedawać, a na gruntową nawet potrzebę do reparacyi, tylko drzewa przez przypadek obalone brane być mogą, ścinać zaś, nawet do reparacyi, bez wiedzy właściciela nie wolno. Jedyne użytki z lasów są owoce, jako to, żołądź, jabłka i t. p. tudzież tyczki i zwyczajne obcinania gałęzi, gdzie to wypływa z zwyczaju miejscowego, a którego co do gałęzi właśnie w kraju naszym nie ma.

3° Jeżeli własność lasu należy do małoletniego, bądź pod opieką zostającego, bądź usamowolnionego, w takim razie ani opiekun, bez dopełnienia form właściwych, ani usamowolniony, wcale nie są mocni wycinać drzewa w lasach nie urządzonych, a w lasach urządzonych, przed dojściem drzewa do wieku rębności.

4° Administratorowie, rządcy i dozorcy sądowi, i w ogóle wszyscy, którym nie służy nieograniczone prawo dysponowania substancyą rzeczy, w podobny sposób mogą te tylko pobiérać użytki, jakie z planu gospodarczego na każdy rok przypadają.

522. Zwierzęta do uprawy roli, przez właściciela gruntu zostawione dzierżawcy lub osadnikowi (métayer), bez względu czy są oszacowane lub nie, uważają się za nieruchomość, dopóki, na skutek umowy, przywiązane są do gruntu. — K. N. 517, 524, 1064, 1134. — K. P. S. 592.

Bydło w pacht puszczone innym osobom, a nie dzierżawcy lub osadnikowi, jest ruchomością. — K. N. 527, 1063, 1711, 1800 n.

525. Rury służące do sprowadzania wody do domu lub innéj posiadłości, są nieruchomością, i stanowią część nieruchomości, do któréj są przywiązane. — K. N. 517.— K. P. S. 592.

524. Przedmioty, przez właściciela gruntu na tymże umieszczone, do użytku i zagospodarowania takowego, są nieruchomością z przeznaczenia. — K. N. 517, 518, 522, 523, 525. — K. P. S. 592.

I tak, są nieruchomemi z przeznaczenia, gdy umieszczone są przez właściciela do użytku i zagospodarowania gruntu:

Zwierzęta przywiązane do uprawy;
Narzędzia rolnicze;
Nasiona dane dzierżawcom lub osadnikom (colones partiaires);
Gołębie w gołębnikach;
Króliki w królikarniach;
Ule z pszczołami;
Ryby w stawach;
Prasy, kotły, alembiki, kadzie i beczki;
Narzędzia potrzebne do ciągnienia korzyści z kuźnic, papiérni i inych fabryk;
Słoma i nawozy.

Są także nieruchomością z przeznaczenia, wszelkie przedmioty ruchome, jakie właściciel przywiązał stale i nazawsze do gruntu. — K. N. 525, 1064.

525. Uważa się, że właściciel przywiązał stale i nazawsze przedmioty ruchome do nieruchomości, gdy te są do takowéj przytwierdzone na gips, wapno lub cement, albo gdy nie mogą być odłączone bez ich złamania i uszkodzenia, albo bez zniszczenia lub uszkodzenia téj części nieruchomości, do któréj są przytwierdzone.

Zwierciadła w mieszkaniu uważają się za przywiązane stale i na zawsze do miejsca, jeżeli blejtram, na któ-

rym są przytwierdzone, wpuszczony jest w ścianę, która służy za futrynę.

Toż samo rozumié się o obrazach i innych ozdobach.

Posągi są nieruchomością, gdy umieszczone są we wnęce umyślnie w tym celu urządzonéj, chociażby bez połamania lub uszkodzenia mogły być usunięte. — K. N. 1350, 1352.

526. Są nieruchomością z przedmiotu, do którego się odnoszą: — K. N. 517.

Użytkowanie z rzeczy nieruchomych; — K. N. 578.— K. P. S. 689.

Służebności gruntowe; — K. N. 637.

Skargi, w przedmiocie odzyskania nieruchomości. — K. P. S. 59.

DZIAŁ II.

O ruchomościach (1).

527. Majątki są ruchome z natury, albo z rozporządzenia prawa.— K. N. 516, 520, 521, 522, 524, 2279. — K. H. 190.

528. Są ruchomościami z natury, przedmioty mogące przenosić się z miejsca na miejsce, czy to się poruszają same przez się jak zwierzęta, czy téż mogą zmieniać miejsce jedynie skutkiem siły obcéj, jak rzeczy nieżyjące. — K. N. 522 524.

529. Są ruchomościami z rozporządzenia prawa, zobowiązania i skargi, mające za przedmiot summy wyma-

---

(1) Odnoszące się tu przepisy Kodexów są następujące: K. N. 565 n., 581, 600, 601, 603, 805, 825, 868, 869, 948, 949, 950, 1062—1064, 1379, 1401, 1606, 1657, 1905, 1918. 1961, 1968, 2279, 2280.—K.P.S. 583 n., 945 n.—K.H. 190

galne lub rzeczy ruchome, akcye lub udziały w spółkach finansowych, handlowych lub przemysłowych, chociażby do tych spółek należały nieruchomości. Te akcye lub udziały uważają się za ruchomość względem każdego spólnika dopóty dopóki trwa spółka. — K. N. 527, 1843 n.

Są także ruchomościami z rozporządzenia prawa, renty wieczyste lub dożywotnie, bądź Rząd, bądź prywatnych ciążące. — K. N. 530, 1909, 1910, 1968.

530. Każda renta wieczysta ustanowiona jako cena za sprzedaną nieruchomość, albo jako warunek ustąpienia pod tytułem obciążliwym lub darmym majątku nieruchomego, ze swéj istoty jest spłacalna. — K. N. 1911, 1912.

Wolno jednak wierzycielowi oznaczyć zastrzeżenia i warunki wykupu.

Wolno mu również zastrzedz sobie, że renta będzie mogła być spłacalną dopiéro po pewnym przeciągu czasu, który nigdy trzydziestu lat przechodzić nie może: wszelkie przeciwne zastrzeżenie jest nieważne. — K. N. 1911, 2262. — K. P. S. 636 n. (1).

531. Statki, promy, okręty, młyny i łazienki na statkach, oraz w ogóle wszelkie zakłady na palach nie osadzone i nie stanowiące części domu, są ruchomościami; jednak zajęcie niektórych z tych przedmiotów może, z powodu ich ważnosci, być poddane formom szczególnym, jak o tém Kodex Postępowania Sądowego objaśnia. — K. N. 519. — K. P. S. 620. — K. H. 190, 215.

(1) Prawo sejmowe z d. $^{1}/_{13}$ Czerwca 1825 r. (D. P. T. IX str. 352) postanowiło: „Artykuł 530 Księgi II Kodexu dotąd obowiązującego nie stosuje się do dzierżaw lub czynszów wieczystych, jeżeli warunek wykupna wyraźnie umówiony nie był.“

532. Materyały pochodzące z rozrucenia budynku, lub też dla postawienia nowego nagromadzone, są ruchomością, dopóki do budowy użytemi nie zostały. — K. N. 527, 552 — 555.

533. Wyraz *ruchomość*, użyty sam w rozporządzeniach prawa lub człowieka, bez innego dodatku ani określenia, nie obejmuje gotowizny, drogich kamieni, wierzytelności, książek, medali, instrumentów do nauk, sztuk i rękodzieł służących, bielizny osobistéj, koni, ekwipażów, broni, ziarna, wina, siana i innych artykułów żywności; nie obejmuje również tego, co jest przedmiotem handlu, jaki kto prowadzi. — K. N. 534, 535. — K. H. 632.

534. Wyrazy *sprzęty pokojowe*, obejmują tylko ruchomości przeznaczone do użytku i ozdoby mieszkań, jako to: obicia, łóżka, krzesła, zwierciadła, zégary, stoły, porcelany i inne przedmioty, takiéjże natury.

Pod temi wyrazami objęte są także obrazy i posągi, wchodzące w skład umeblowania, nie zaś zbiory obrazów, które się mieszczą, bądź w galeryach bądź w oddzielnych na to pokojach.

Toż samo stosuje się do porcelany; pod nazwą *sprzętów pokojowych* taka tylko jest objęta, która służy do ozdoby mieszkania.

535. Wyrażenie *majątki ruchome*, *ruchomość* lub *przedmioty ruchome*, obejmuje w ogólności to wszystko, co, podług wyżéj wskazanych prawideł, za ruchomość jest uważane. — K. N. 948 n. — K. P. S. 578.

Sprzedaż lub darowizna domu ze sprzętami obejmuje tylko sprzęty pokojowe. — K. N. 893, 894, 934.

536. Sprzedaż lub darowizna domu z tém wszystkiém, co się w nim znajduje, nie obejmuje gotowizny ani wierzytelności lub innych praw, których tytuły mogą być w tym domu złożone; obejmuje zaś wszystkie inne przedmioty ruchome. — K. N. 535, 1350, 1352.

DZIAŁ III.

O majątkach w stosunku do posiadających je osób.

537. Osobom prywatnym służy wolne rozrządzanie majątkami do nich należącemi, pod ograniczeniami prawem określonemi. — K. N. 544, 545.

Majątki, które do osób prywatnych nie należą, są zarządzane i mogą być zbywane jedynie podług form i stosownie do wskazanych dla nich prawideł. — K. N. 542, 1596, 1712 (1).

538. Drogi, gościńce i ulice przez Rząd utrzymywane, wszelkie rzeki żeglowne lub spławne, brzegi, odstęp przypływu i odpływu morza, porty, zatoki, przystanie i w ogóle wszelkie części ziemi Polskiéj (2), niepodpadające pod własność prywatną, uważane są za *własność publiczną*. — K. N. 539, 540, 541, 556, 557, 560, 644, 650, 713, 714, 723, 734, 2226, 2227, — K. P. S. 49, 69, 83, 398, 481.

539. Wszelkie majątki bezdziedziczne i nie mające właściciela, oraz należące do osób zmarłych, które nie pozostawiły następców, lub po których spadki zostały opuszczone, stanowią własność publiczną. — K. N. 713, 717, 723, 724, 768 n.

540. Bramy, mury, fossy, wały miejsc warownych i twierdz, są także częścią własności publicznéj. — K. N. 538, 714.

---

(1) Porównać przypiski zamieszczone do art. 1712 K. N.

(2) W oryginalnym tekście jest tu użyte wyrażenie *du territoire Français* (ziemi Francuzkiéj); zmiana jednak w przekładzie zdawała się być potrzebną ze względu na zastosowanie Kodexu Napoleona do Królestwa Polskiego.

541. Toż samo rozumié się o gruntach, fortyfikacyach i okopach miejsc, które przestały być warownemi; należą one do Rządu, jeżeli nie były ważnie zbyte, lub nikt ich własności przeciw Rządowi nieprzedawnił. — K. N. 538, 560, 2227.

542. *Majątkami gminnemi* są te, do których własności lub przychodów, mieszkańcy jednéj lub kilku gmin mają prawo nabyte. — K. N. 537, 643, 645, 649, 650, 910, 937, 1596, 1712, 2045, 2227. — K. P. S. 49, 69 5°, 83, 126, 127, 481, 1032.

543. Można mieć na majątkach, albo *prawo własności*, albo *proste prawo użytkowania*, albo tylko *służebności gruntowe*. — K. N. 544 n., 578 n., 625 n., 637 n. (1).

---

(1) Oprócz modyfikacyj prawa *własności zupełnéj*, o których niniejszy artykuł wspomina, znaną jest jeszcze w naszym kraju tak zwana *własność niezupełna* czyli *podzielona* pomiędzy *właściciela pierwotnego* (dominum directum), nadającego prawo do użytkowania i pobiérającego zwykłe opłatę pod nazwą *kanonu* albo *czynszu*, a *właściciela użytkowego* (dominum utilem), pobiérającego wszelkie użytki za wymienioną wyżéj opłatę.

Stosunki te, jakkolwiek nie znane Kodexowi Napoleona, a nawet jego duchowi przeciwne, pozostały w swéj mocy, jako żadną ustawą nie zmienione, owszém utwierdzone zostały przez prawo sejmowe z d. $^1/_{13}$ Czerwca 1825 (ods. do art. 530 K. N.), które nie dozwala skupu dzierżaw lub czynszów wieczystych.

Modyfikacye własności podzielonéj są:

I. *Prawo wieczysto-czynszowe, lub erbpacht czyli wieczysta dzierżawa*, szczególniéj w dobrach rządowych.

II. *Emfiteuzy.*

III. *Prawo własności powierzchni gruntu* (jus superficiei), szczególniéj w miastach.

IV. *Prawo lenne.*

1° *Erbpacht czyli wieczysta dzierżawa.*

A) Główne zasady tego rodzaju własności podane są w postanowieniu Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 31 Stycznia 1810 r. (D. P. K. W. T. II, str. 133), które wyrzekło:

§. 1. Każda mniejsza posiadłość w dobrach Narodowych, za uznaniem w tém przez Ministra Spraw Wewnętrznych dogodności, może być w *Erbpacht*, czyli *dzierżawę dziedziczną* puszczona.

§ 2. Minister Spraw Wewnętrznych, nim licytacye oznaczy, powinien podać Nam rapport przeznaczonych na licytacyą posiadłości, wymieniając:

W którym Departamencie?
Powiecie?
Od którego Amtu?
Jaki jest gatunek posiadłości?
Z czego się składa?
Jaka jéj rozległość?
Jak daleko odległa od innych Possessyj Amtu?
Jaki jéj dochód?
Powody, dla których się w dziedziczną dzierżawę wypuszcza?

§ 3. Przez *mniejsze posiadłości* rozumieją się, folwarki małe, od okręgów ekonomicznych zbyt odległe,—Possessye, pod tytułem Wójtostw, Sołectw, gracyi, dotąd przez partykularnych trzymane, po wyjściu onym przywilejów służących, do własności krajowych zwracające się, części wiosek, między partykularnych własnościami znajdujące się, młyny wodne i wietrzne, tartaki, folusze, domy mieszkalne, osady, kolonie, role puste dotąd nieosadzone, niwy i łany w dobrach Narodowych i pod lasami narodowemi leżące, bokowe, puste, lub pod innemi nazwiskami chodzące, austerye, karczmy w Ekonomiach, gorzelnie i browary swe mających, z gruntami do nich przeznaczonemi i wymierzonemi, lub przeznaczyć się mającemi, bez prawa propinowania; w miejscach zaś zbyt od folwarków odległych, lub przeprawami od gorzelni odłączonych, nawet z prawem propinowania, jeziora, stawy lub lądy osobno kontraktować się zwykłe, z prawem rybołowstwa, piece wapienne, smolane i tym podobne, nakoniec wszelkie possessye, przez Rząd zeszły do dziedzicznego zadzierżawienia przeznaczone.

§ 4. Kanon roczny podać się mającéj posiadłości czerpany będzie:

a) Co do gruntów, w proporcyi ilości produktów, które też wydać mogą, podług wyciągu uskutecznionego, lub uskutecznić się mającego, redukowanych na pieniądze.

b) Z procentu wyrachowanego od kapitału, z taxy budowli, i inwentarza gruntowego wynikającego, i po potrąceniu z tegoż procentu pięć od sta na koszta reparacyi i utrzymywania.

c) Z intraty, z czynszów, danin, propinacyi, które dzierżawcom takowe teraz pobierającym, lub prawa propinowania mającym, z summ przez nich opłacanych, potrąconemi zostaną.

d) Z rocznych intrat z różnych źródeł dotąd Rządowi opłacanych.

Gdy bór bądź osobny, bądź do folwarku na dziedziczną dzierżawę przeznaczonego przyległy, a od rzek spławnych odległy, od fabryk oddalony, przez swoją odległość od Nadleśnictwa, od wyższych urzędników leśnych, dokładnie być dozorowanym nie może, przez swoją szczupłość na opłatę tych officyalistów nie dostarcza, na tenczas i takowy bór być może w dziedziczną dzierżawę wypuszczony, a w takim razie procent

od kapitału, jaki z taxy przez Wydział leśny departamentowy, zrobiony, a przez Naszego Ministra Spraw Wewnętrznych potwierdzony, wypadnie, na intratę policzonym będzie.

§ 5. Oznaczony kanon, czyli czynsz pieniężny, ma być na ilość korcy żyta, podług ceny targowéj w mieście stołecznem Departamentowém z dziewięciu lat ostatnich wziętéj, wyrachowany, i ilość żyta w kontrakcie zapisana. Po upłynieniu lat 25 należytość czynszu podwyższoną być ma, stosownie do podniesionéj w mieście Stołecznem Departamentowém żyta ceny, wziętéj w średniéj proporcyi z tych upłynionych lat dwudziestu pięciu. To podwyższenie co lat 25 następować powinno.

Gdyby się zaś cena żyta z téj kalkulacyi niższa okazała, dzierżawca dziedziczny, przy oznaczonéj w kontrakcie opłacie zostanie. Dla zapewnienia skutku tego postanowienia Naszego i usunięcia wszelkich wyniknąć mogących sprzeczek, ceny targowe po miastach Departamentowych, mają być podług wydać się mających przepisów regularnie zapisywane, i w aktach Burmistrzów zachowane.

§ 6. Na wypuszczenie w dziedziczną dzierżawę folwarków, wójtostw, sołectw, wiatraków, młynów, tartaków, foluszów i wszelkich innych posiadłości, dwie mają być odbywane licytacye, z przerwą sześciotygodniową od jednéj do drugiéj.

§ 7. Na terminach licytacyi czynsz czyli kanon podwyższony nie będzie. Licytacya iść tylko ma na ilość wkupnego, które rachując 20 od sta, od wartości proporcyonalnéj do kanonu rocznego, za piérwsze konkurentom podanie, ustanowione będzie. Wartość ta przez wyrachowanie dwudziestoletniego kanonu oznaczoną zostanie. Prowizya po pięć od sta, rachowana od

summy, na wkupno podanéj, powinna być potrącona z czynszu rocznego.

§ 8. Każda licytacya na sześć niedziel najmniéj, pismami publicznemi wprzódy ma być ogłoszoną, odbywać się będzie w Radzie Prefekturalnéj, protokół zaś odbytéj licytacyi, na ręce Naszego Ministra Spraw Wewnętrznych, do zatwierdzenia Naszego przysyłany będzie, po którém nastąpioném, prawo dziedzicznéj dzierżawy nabywcy wydane zostanie, z wolnością wciągnienia w Księgi hypoteczne nowéj téj dziedzicznéj własności.

§ 9. W licytacyi najmniéj dwóch ubiegających się być powinno, a w przypadku, gdyby jeden tylko stanął, nowy termin do licytacyi ogłoszony być ma.

§ 10. Chcący licytować, obowiązany jest złożyć przed licytacyą zakład, roczny kanon wynoszący, w gotowych pieniądzach, obligacyach skarbowych, lub kaucyach hypotecznych; nieutrzymujący się przy licytacyi, zakład mieć sobie natychmiast zwróconym będzie, a odstępujący od licytacyi, dla którego taż przybitą została, traci zakład bez żadnego wynadgrodzenia.

§ 11. Kupujący zapłacić winien do Skarbu w gotowiźnie, lub obligacyach skarbowych, summę na wkupno ofiarowaną, w trzech terminach, to jest: piérwszą część przy oddaniu posiadłości, drugą we trzy miesiące po jéj oddaniu, a trzecią we trzy miesiące po złożonéj drugiéj racie. Uchybiający zaś na terminie którymkolwiek prawo do kupionéj rzeczy i zadane traci pieniądze, a licytacya druga na koszt jego odbyć się powinna.

§ 12. Czynsz regularnie w czterech ratach do Skarbu wnoszonym być ma, a w tym żadne prawo defalki i remissyi nabywcy nie służy.

§ 13. Nabywca, na regularne w czterech ra-

tach opłacenie rocznego kanonu, kaucyi składać nie jest obowiązany, lecz za uchybieniem szóstéj raty, bez referencyi do Sądu, exmittowanym będzie, gdy egzekucye po każdéj racie powiększane skutkować nie będą. W przypadku exmissyi przedaż nowa nastąpi, a pieniądze na wkupno dane Skarbowi na użytek zostają, bez obowiązku zwrotu kosztów amelioracyi.

§ 14. Gdyby nabywca przez złe gospodarstwo swoje i przy uchybieniu opłaty rat, tak rujnował posiadłość swoją, że Skarb obawiaćby się musiał, iż, po exmissyi jego, zaległego i następnego kanonu więcej z niéj wybiérać nie będzie w stanie, natenczas one w sekwestracyą wziąść, a nawet i przed końcem roku, o exmissyą nabywcy drogą prawem przepisaną domagać się jest mocen i wszelką pomoc Władze Sądowe dawać mu w téj mierze powinny.

§ 15. Rzecz kupiona nie może być na części dzieloną bez wiedzy i dozwolenia Rządu, wolno atoli jest w całkowitości ją przedawać, lecz natenczas przedający Rządowi o tém donieść i do woli jego zostawić powinien, czy, za złożeniem takiéj summy, jaka między dotychczasowym dziedzicem i nowym nabywcą ugodzoną została, napowrót ją nabyć zechce lub nie.

§ 16. W przypadku zmiany dziedzica przez przedarz, opłata zwana *laudemium*, dwa procenta wynosząca, i od summy między przedającym a kupującym umówionéj, wyrachowana, przez nabywcę do Skarbu publicznego ma być wniesiona.

§ 17. W przypadku zaś zmiany dziedzica przez sukcessyą, sukcessorowie w linii kollateralnéj i wstępnéj, zapłacą pięć procentu od summy wkupnego piérwszego nabywcy wyrachowane, lub gdyby possessya w drugich już była rękach, od summy między ostatnim przedającym, a kupującym ugodzonéj.

§ 18. Nabywca dziesięcinę i kościelne daniny bądź w naturze, bądź w pieniądzach, jako potrącone przy wyciągu intrat, kościołom, lub instytutom oddawać winien.

§ 19. Nabywca dziedzicznéj dzierżawy, jakiegobądź rodzaju, od opłat podatków publicznych wszelkiego gatunku (po potrąceniu mu z kanonu rocznego podatków, w czasie zawarcia kontraktu egzystujących) i od dawania furażów, od czynienia krajowi wysług, zgoła od żadnych ciężarów do possessyi partykularnych właścicielów przywiązanych, lub przepisać się mających, wyłączonym być nie może.

§ 20. Nabywca koszta stępla i podawcze prawem przepisane, sam ponosić powinien.

§ 21. Szczególne prawidła dla licytujących, jako też wzory do kontraktów, przepisane zostaną przez Naszego Ministra Spraw wewnętrznych.

Attrybucye w postanowieniu tém na Ministra Spraw Wewnętrznych włożone, przeszły pierwiastkowo na Dyrektora Generalnego dóbr i lasów Rządowych, — a następnie na Kommissyą Rządową Przychodów i Skarbu.— (Pos. Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 20 Czerwca 1810 r. (D. P. K. W. T. II, str. 252), i pos. Namiestnika Kr. z d. 7 Kwietnia 1818 r. (D. P. T. VI, str. 2).

B) Następnie Rada Administracyjna Kr., w postanowieniu z d. 24 Października (5 Listopada) 1852 r. (D. P. T. XLVI, str. 47), podała niektóre rozporządzenia *co do wieczystych i czasowych dzierżaw w dobrach rządowych i donacyjnych*. Rozporządzenia te, jakkolwiek do 3 oddzielnych przedmiotów odnoszą się, zamieszczone tu jednak zostają w całéj ich objętości, dlatego aby nierozdzielać przepisów je-

dném postanowieniem ogłoszonych; w właściwych jednak miejscach stosowne wzmianki poczynione będą.

Osnowa pomienionego postanowienia jest następująca:

Rada Administracyjna zważając: że, stosownie do art. 537 i 1712 Kodexu Cywilnego, dobra Rządowe pod względem administracyi dzierżaw i alienacyi, wyłączone są z pod przepisów prawa cywilnego, i ulegają oddzielnym prawidłom, które nie dozwalają posiadaczom dóbr tego rodzaju dowolnego zbywania i obciążania praw im służących,— że też same ograniczenia rozciągnięte są do posiadaczy osad w dobrach Najmiłościwiéj na własność prywatną darowanych,—zważając, że zebranie w jedną całość przepisów temi urządzeniami objętych, oraz należne ich ogłoszenie, zapewni im ściślejsze wykonanie: Na przedstawienie Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości, oraz Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu, stanowi:

Art. 1. Dzierżawcy czasowi i wieczyści dóbr Rządowych, lub szczególnych osad i dochodów, tudzież użytkujący pod innym tytułem z własności tego rodzaju, nie mogą praw im służących komu innemu odstępować, posiadłości dzielić na części, ani w czasowe posiadanie komu innemu oddawać, bez poprzedniego zezwolenia właściwego Rządu Gubernialnego, a to pod nieważnością umowy, bez takiego zezwolenia zawartéj.

Odstąpienie jednak przez testament będzie miéć swój skutek, jeżeli spadkobierca lub legatarjusz przed objęciem posiadania, wyjedna podobne zezwolenie. (1).

(1) W rozstrzygnieniu pytań:

1° Czyli dzierżawy czasowe dóbr Rządowych bez zezwolenia czyli konsensu Władzy Administracyjnéj, obcym osobom odstępowane być mogą?

2° Jak sobie ma postąpić rejent, gdy osoba zmierająca, chce przez testament rozrządzić dzierżawą lub inném użytkowaniem dóbr Rządowych; albo wreszcie:

3° Gdy darowizna między żyjącemi jest sporządzaną?

Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu pod d. $^{16}/_{28}$ Września 1841 r. Nr. $^{34725}/_{10210}$, i Kommissya Rządowa Sprawiedliwości pod d. $^{11}/_{23}$ Listopada t. r. Nr. 12010 objaśniły:

Co do 1° Dzierżawcy czasowi mniéj bez porównania mają praw do gruntu, aniżeli dzierżawcy wieczyści, nie mają zatém nawet tak znacznego przedmiotu do odstępowania. Nadto, ponieważ dzierżawy, wedle art. 1712 K. N. wyłączone są z pod przepisów prawa ogólnego, kontrakty z dzierżawcami czasowemi zawierane są na drodze administracyjnéj, z natury rzeczy wypada, aby i odstępowania takich kontraktów, w takiéj samej formie były sporządzane, tém bardziéj, że Postanowienie Ks. Namiestnika z d. 24 Stycznia 1818 r. (D. P. T. D. str. 233), przepisało szczególne kwalifikacye dla osób pragnących posiadać w dzierżawie dobra Rządowe, a oprócz tego, wymagana jest kaucya, czyli poręczenie; rozpoznawanie zaś tych kwalifikacyj i uznawanie bezpieczeństwa kaucyi, jest attrybucyą Władz administracyjnych. Z tych przeto powodów, Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu poleciła Rządom Gubernialnym, aby odstąpienia dzierżaw czasowych, przyjmowały protokólarnie w swojém biurze, za poprzedniém rozpoznaniem kwalifikacyi chcącego nabyć prawa dzierżawne, i za poprzedniém uzyskaniem od niego dostatecznéj poręki.

Co do 2° Nie można wprawdzie zabraniać rejentom przyjmowania rozporządzeń testamentowych, zwłaszcza od osób nie umiejących pisać któreby chciały służące sobie prawo użytkowania dóbr Rządowych, na rzecz kogo innego w przypadku swéj śmierci odstąpić; ale rejenci, w skutek nowego prawa hypotecznego w miejsce dawniejszych notarjuszów ustanowieni, mają obowiązek oświecać strony o przepisach prawa, i skutkach sporządzonego aktu. Jeżeli przeto rejent oświeci testatora, jaki jest warunek prawny, aby jego zapis mógł skutek otrzymać,

i jeżeli sam dopilnuje zastrzeżenia, że legataryusz obowiązany jest, przed przystąpieniem do objęcia posiadania dóbr Rządowych, postarać się o konsens Władzy Administracyjnéj, i usprawiedliwić przed nią swą kwalifikacyą, w takim razie podobny testament nie sprowadziłby żadnego złego dla prawSkarbowych skutku.

Co do 3° Darowizna może być sporządzoną, albo za jednoczesnym wpływem obu stron, to jest, darującego i obdarowanego, a w takim razie akt tego rodzaju pod względem praw Skarbowych w niczém się od sprzedaży nie różni, a tém samem zakaz odstępowania użytkowania dóbr Rządowych bez poprzedniego zezwolenia Rządu, ma tutaj zupełne swoje zastosowanie, i przepisy dotychczasowe, jako dostateczne, żadnego nie potrzebują uzupełnienia lub objaśnienia.

Jeżeli zaś darujący chce sam sporządzić akt darowizny, bez obecności obdarowanego,—na taki wypadek, lubo zakaz przyjmowania podobnych aktów jednostronnych co do użytkowania dóbr Rządowych, ze względu na art. 537 i 1712 K. N., nie byłby prawu ogólnemu przeciwny, tém bardziéj, że i strony żadnejby przez to nie poniosły szkody, gdyby od nich za jednym razem akt dwustronny i za poprzedzającym na obdarowanego konsensem, był wymagany, bo już przed przystąpieniem do czynności, byłyby objaśnione o skutku, jaki z ich zamiarów wyniknąć może; mimo to wszakże Kommissya Rządowa zgadza się na to, aby rejenci przyjmowali akty jednostronnej darowizny bez akceptacyi obdarowanego, pod tym wszakże warunkiem, aby, podobnie jak przy testamentach, oświecali darującego, że obdarowany obowiązany jest przed akceptacyą usprawiedliwić swoją kwalifikacyą przed Władzą Administracyjną i od niéj konsens uzyskać, i aby dopilnowali dodania tego zastrzeżenia, bez którego rejent aktu darowizny przyjmować nie powinien.

Akt zaś akceptacyi darowizny użytkowania dóbr Rządowych, nie powinien być przez rejenta wcale przyjmowany, dopóki mu obdarowany nie okaże konsensu Władzy Administracyjnéj.

Art. 2. Użytkujący z własności Rządowéj, w artykule poprzedzającym wymienieni, nie mogą na prawa im służące żadnych zaciągać długów. Długi przez nich zaciągnięte, nie mogą być dochodzone ani z gruntów, w użytkowanie im oddanych, ani z przedmiotów które, podług oznaczenia prawa w art. 520 do 526 Kodexu Cywilnego, oraz, według Postanowienia Ks. Namiestnika Kr. z d. 8 Lipca 1823 r. (D. P. T. VIII, str. 93), łącznie z temiż gruntami nieruchomość stanowią, lecz poszukiwane być mogą z innego majątku dłużnika.

Art. 3. Posiadacze wieczyści własności Rządowéj, którzy otrzymali zezwolenie na urządzenie osobnej hypoteki na swoje imię, mogą na prawa im służące zaciągać długi, o ile przy zezwoleniu nie zostali wyraźnie w tém ograniczeni.

Art. 4. Posiadacze osad w dobrach Najmiłościwiéj na własność prywatną sposobem Majoratów darowanych, nie mogą praw sobie służących odstępować, osady swoje w czasowe posiadanie komu innemu oddawać, ani ich dzielić na części, bez zezwolenia Rządu Gubernialnego, jeżeli jeszcze stałe urządzenie i oczynszowanie dopełnione nie zostało; — po ostatecznem zaś urządzeniu i oczynszowaniu, bez zezwolenia właściciela Majoratu, który, jeżeli po zawiadomieniu go o zamiarze odstąpienia lub podziału, sprzeciwienia swego w dniach 30 nie oświadczy, samo milczenie uważane będzie za przyzwolenie.

Art. 5. Przepisom art. 2 objętym, co do nie możności obciążania długami, ulegają także osady włościańskie dóbr darowanych.

Art. 6. W żadnym razie podział osady na części, mniéj niż trzy dziesiatin wynoszące, dopuszczonym być nie może, tak w dobrach Rządowych, jak i Najmiłościwiéj darowanych.

Art. 7. Ograniczenia w art. 4 i 5 objęte, ustają,

gdy posiadacz osady, spłaci do Kassy Rządowéj odpowiednim kapitałem $^3/_4$ części czynszu, właścicielowi Majoratu należącego.

Art. 8. Rejenci, Pisarze, i wszyscy urzędnicy do przyjmowania aktów dobréj woli upoważnieni, którzyby przyjęli i spisali akt przeciwny przepisom niniejszego postanowienia, staną się odpowiedzialnymi za szkody i stracone korzyści stronom, i ulegną karom, prawem na podobne czyny przepisanym. Testamenta i jednostronne akta darowizny, mogą sporządzać bez poprzedniego zezwolenia w art. 1 i 4 wymienionego. Lecz w takim razie, w testamencie powinno być zastrzeżone, że następca ustanowiony lub legatary usz, nie może objąć posiadania przed uzyskaniem należnego zezwolenia. Akta zaś akceptacyi darowizny nie powinny być sporządzone bez podobnego poprzedniego zezwolenia.

Art. 9. Téj saméj odpowiedzialności i karom ulegać będą Komornicy Sądowi, którzyby, na zasadzie aktów nastąpionych bez przepisanego wyżéj właściwego zezwolenia, wprowadzali obce osoby w posiadanie dóbr Rządowych, albo osad w dobrach darowanych, również, gdyby zajmowali je w drodze exekucyi za długi i ciężary.

Zastrzeżenie to jednak nie stosuje się do przypadków, w których wyrokami sądowemi przeciw Skarbowi, lub naprzeciw posiadaczowi Majoratu, zapadłemi, własność albo posiadanie osobie prywatnéj zostaną przyznane.

C) Nadmienić tu zarazem wypada, iż w epoce poprzedzającéj wprowadzenie Kodexu Napoleona do kraju składającego teraźniejsze Królestwo Polskie, a mianowicie w prowincyach od Pruss do b. Księstwa Warszawskiego wcielonych, obowiązywało „*Powszechne Prawo Krajowe dla Państw Pruskich*," które, w przedmiocie własności podzielonéj, podaje szczegółowe rozporządzenia, jako to:

a) *O własności podzielonéj.* (Część I, Tom 2, str. 317, wydanie w tłómaczeniu Polskim z r. 1826. — Tytuł 18, — § 1 do 12).

b) *O prawie lennem* (tamże na str. 318 — § 13 do 679).

c) *O gruntach wieczysto-czynszowych* (tamże str. 405 — § 680 do 819).

d) *O wieczystéj dzierżawie* (tamże str. 539, Tytuł 19 — § 187 do 226).

W prowincyach zaś od Austryi do b. Ks. Warszawskiego wcielonych, obowiązywało wówczas „*Prawo dla Galicyi Zachodniéj, z r. 1796*, w którém, co do własności podzielonéj, podane są stosowne przepisy w Części II, w Rozdziale 7, — § 186 do 221.

II. *Emfiteuzy.*

Emfiteuzy ani Kodexem Napoleona, ani późniejszemi prawami w Królestwie Polskiém wydanemi, nie są określone, lecz stanowią zabytek dawnych prawodawstw. Pierwiastkowe emfiteuzy sięgają Konstytucyi z r. 1653 (Volumen Legum, IV, str. 416) i późniejszych; jednakże nie były one prawdziwemi emfiteuzami, wówczas bowiem emfiteuzą nazywało się oddanie przez rząd osobie prywatnéj, tytułem nagrody, w posiadanie pewnej części dóbr narodowych lub Królewskich, na oznaczoną liczbę lat, bez wymagania jakiejkolwiek opłaty, zastrzegając jedynie uiszczanie podatków i ponoszenie ciężarów krajowych.

Właściwe emfiteuzy na pustych gruntach mogły mieć miejsce dopiéro na zasadzie Konstytucyi z r. 1768 (Volumen Legum, VII, str. 599), która stanowi:

„Jus Emphyteusis, jak jest w prawie opisane, po wszystkich Państwach Rzpltéj, na gruntach prawdziwie pustych, et cum videnti utilitate directi domini pozwalane być ma, a nadanie jego przez

Króla Jmci wdobrach stołowych, przez starostów i dzierżawców w Królewszczyznach za konfirmacyą jednak Królewską, w dobrach zaś duchownych przez duchowieństwo, præcedente assensu zwierzchności duchownéj krajowéj, za konfirmacyą Królewską: generalnie in omnibus beneficiis collationis, et nominationis Regiæ, a w dobrach szlacheckich za wolą dziedzica, dotrzymane każdemu być powinno; którego to prawa otrzymywanie, nie tylko obywatelom Polskim, ludziom jednak wolnym, ale i z obcych krajów przychodniom, także wolnym, mieszczanom, i rolnikom po miasteczkach, i wsiach będzie wolne; a takowy emphiteuta przychodzień, po trzech lat mieszkania w państwach Rzeczypospolitéj, za rodowitego w kraju obywatela, w swoim miejskim, lub rolniczym stanie ma być poczytany. Propinacya po miejscach in emphyteusim danych, circa dominos directos fundi zostawać powinna."

Wreszcie Konstytucya z r. 1775 (Volumen Legum, VIII, str. 138 i 242) nakazała starostwa i Królewszczyzny wypuszczać w 50 letnie dzierżawy, za opłatą i pod warunkami w tejże Konstytucyi podanemi, co również nie właściwie nazywano Emfiteuzami.

III. *Prawo własności powierzchni gruntu.*

Prawo własności powierzchni gruntu (jus superficiei) jest tego rodzaju własnością podzieloną, że tylko powierzchnia ziemi należy do jednéj osoby, głównie w celu postawienia na niéj budowli, a inne prawa pozostają przy pierwotnym właścicielu. Taki właściciel powierzchni, czyli użytkowy (dominus utilis), obowiązanym jest właścicielowi pierwotnemu (domino directo) uiszczać pewien czynsz, a przy każdéj zmianie właściciela powierzchni, właściciel pierwotny za udzielenie konsensu pobiéra laudemium. Warunki opłaty czynszu i wysokość laudemii zawisłe są od szczególnych w tym względzie umów zawartych pomiędzy stronami.

IV. *Prawo lenne.*

Ta modyfikacya prawa własności, znaną już była za dawnych czasów Polskich.

Pierwsze w tym przedmiocie rozporządzenia napotykać się dają w Konstytucyi z r. 1588 (Volumen Legum II, str. 1230). Główniejsze cechy tego rodzaju własności polegały na tém: że z wygaśnieniem linii oznaczonéj, dobra wracały do nadawcy t. j. do Króla, że nie miały natury dóbr ziemskich, nie były wyłączone od konsystencyi wojska, większe podatki płaciły, i wreszcie ulegały jurysdykcyi sądu zadwornego.

Ten stosunek własności prawie zupełnie wyszedł z użycia, tak, iż obecnie zaledwie kilka majątków ziemskich w Królestwie posiadanych jest na prawie lennem.

Co się tyczy przepisów, w materyi téj w Prawie Pruskiém podanych, o tych zrobioną już została wzmianka wyżéj pod *Erbpachtami.* — (T. I, str. 477, niniejszego dzieła).

V. *O włościanach, kolonistach i t. p.*

Niezależnie od wszystkich powyżéj wykazanych modyfikacyj prawa własności, upowszechnione są w kraju i coraz więcéj upowszechniać się mają, stosunki *wieczystoczynszowe,* które zapewne w przyszłości także zastąpią istniejące dotąd stosunki między właścicielami dóbr ziemskich a włościanami.

Co do stosunków włościańskich dotychczasowych, stan rzeczy jest następujący:

Włościanie i koloniści w Królestwie Polskiém nie jednakowym ulegają przepisom pod względem posiadania swych osad i kolonij. Różnica w tym względzie polega na warunkach nadawczych i na rodzaju dóbr, w jakich ciż włościanie i koloniści są osiedleni.

Dobra w Królestwie Polskiém pod względem posiadania i praw własności są trojakie:

I. *Dobra Rządowe*, w których urządzenie stosunków włościańskich rozporządzeniami Rządu jest postanowione i w większéj części już wykonane. Główną zasadą urządzenia tego jest zamiana pańszczyzny na czynsz i wydzielenie osad sposobem kolonialnym. Z każdym takim włościaninem spisywany jest kontrakt nadawczy, i ten określa warunki posiadania.

II. Podobny stan włościan jest *w dobrach donacyjnych*, t. j. w takich, które Rząd tytułem majoratów porozdawał osobom prywatnym.

III. Co się wreszcie tyczy włościan *w dobrach prywatnych, instytutowych*, i innych, położenie ich nie wszędzie jest jednakowe, a obowiązki przez nich pełnione ustalone zostały przez długoletnie wykonywanie; wykazane zaś są w sporządzonych z mocy Ukazu z d. 26 Maja (7 Czerwca) 1846 r. *tabellach prestacyjnych.*

1. *Włościanie w dobrach Rządowych.*

Niezależnie od warunków posiadania, objętych kontraktem nadawczym, znajdują tu zastosowanie przepisy zawarte w art. 1, 2, 3, 6, 8 i 9 Postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 24 Października (5 Listopada) 1852 r.— (T. I, str. 471, niniejszego dzieła).

2. *Włościanie w dobrach donacyjnych.*

W przedmiocie tym Ukaz z d. $^{4}/_{16}$ Października 1835 r., mieści w sobie przepisy nie tylko co do włościan, lecz i co do właścicieli donacyj, a mianowicie;

I. *Przepisy co do urządzenia i oszacowania dóbr.*

1. Wszystkie dobra przechodzące na własność prywatną, mają być, gdzie jeszcze niedopełniono pomiaru, niezwłocznie pomierzone, wsie od folwarków oddzielone, i włościanie w nich osiedli tak urządzeni, aby każda osada miała sobie wyznaczoną najmniéj jedną włókę ziemi miary nowopolskiéj. Posiadana dotąd przez włościan ilość gruntów, chociażby była większa nad zakreśloną powyżéj, ma przy nich pozostać; w przeciwnym zaś razie należy uzupełnić ilość brakującą, jeżeli miejscowość dozwoli i gospodarstwo folwarczne przez taki dodatek znacznéj nie poniesie straty.

2. Starać się aby grunta włościańskie, o ile się to da wykonać, nie były przedzielane obcą własnością.

3. Wsiom tak urządzonym, ma być wydzielone osobne pastwisko, niedopuszczając w tém żadnéj wspólności folwarków z włościanami.

4. Lasów ma być oddzielaną taka tylko ilość, jaką Rząd na miejscowe użycie, jako to, na budowle i opał, za potrzebną uzna, zbywająca zaś część od nadania pozostanie przy Skarbie.

5. Przy ustanowieniu dochodu z gruntów włościanom oddanych, przyjęte będą za podstawę przepisy istniejące w Królestwie względem urządzenia dóbr rządowych, z tém jednak zastrzeżeniem, aby dla tém większej ulgi włościan, przy każdéj wsi wykazano, naprzód, ile odbywane dotąd przez nich powinności wynoszą na jeden mórg miary nowopolskiéj gruntu, jeżeliby się zaś okazało, że dotychczasowa opłata w powinnościach jest niższą od téj jaka podług zasad rządowych przypadaćby mogła, w takim razie pierwszą utrzymać należy, a gdyby się okazała wyższą, to ustanowić ją podług zasad rządowych.

Rząd Królestwa Polskiego wyda w téj mierze szczegółową instrukcyę, która zarazem wykazywać będzie warunki do oczynszowania włościan koniecznie potrzebne. (a).

(a) W wykonaniu niniejszego artykułu Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu pod d. 23 Ma-

ja (4 Czerwca) 1841 r. Nr. 44218, wydała stosowną Instrukcyę, którą Rada Administracyjna postanowieniem téj samej daty za Nr. 16279, zatwierdziła, i która, o ile dotyczy oczynszowania włościan, oraz ich praw i obowiązków, obejmuje w Rozdziale III i IV następujące przepisy:

ROZDZIAŁ III.

Oczynszowanie Włościan.

A) *Przyjęcie deklaracyi od włościan.*

Art. 34. Po urządzeniu i ocenieniu gruntów włościańskich, po wręczeniu im tabelli prestacyjnéj wykazującéj, ile który z pojedynczych osadników czynszu ma opłacać, nareszcie po zbliżeniu się terminu sześcioletniego od daty ostatecznego oddania dóbr obdarowanemu, włościanie powinni być przez dziedzica zawiadomieni, iż mają zostawiony wybór, czy chcą od roku gospodarskiego, to jest 1 Czerwca, z gruntów im nadanych płacić czynsz, dawać osep lub robociznę odbywać, albo téż częściowo wszystko wykonywać.

Zawiadomienie podobne powinno przynajmniéj na pół roku przed 1 Czerwca w Urzędzie Wójta Gminy, szczegółowo każdéj wsi, protokularnie być zrobione. Obok tego zaś, ponieważ włościanie mają wybór uiszczania się z czynszu, bądź gotowizną, bądź osepami, lub robocizną, potrzeba ich zarazem zawiadomić, jakie są ceny każdego rodzaju zboża i jakie ceny robocizny.

Ceny te zastosowane być powinny do cen normalnych rządowych.

Art. 35. Deklaracyę podawać winien kuźdy szczegółowy osadnik, gdyż każdemu wolno jest inaczéj się z dziedzicem ułożyć; po zamknięciu zaś protokułu, potrzeba im zostawić cztéry tygodnie czasu do namysłu i zastrzedz, iż, po upływie tego terminu,

mają się powtórnie stawić, i albo pierwotną deklaracyę za dobrowolną uznać, lnb téż kto jakich zmian zażąda, takowe do protokułu zadyktować.

Kto się po cztérotygodniowym namyśle nie stawi, deklaracya jego piérwsza, uważana zostanie za ostateczną. Kto zaś deklaracyą powtórną złoży, ta już więcéj zmianie uledz nie może.

Osadnik, który sobie obierze uiszczanie się z czynszu robocizną lub dawaniem osepu, w stosunku całego lub części czynszu, winien się zarazem zadeklarować na jak długo obowiązek podobny przyjmie na siebie, to jest, czy na lat sześć, dwanaście lub więcéj. Obowiązywanie się jednak podobne, nie może być na czas krótszy, jak na lat sześć, a nawzajem nie może być przyjęte na zawsze; gdyż w razie śmierci osadnika, jego następca ma prawo nowego żądać układu, i ten mu odmówionym być nie może. Podobnież, gdyby który osadnik zamierzył robocizną czynsz uiszczać, nie wolno mu na obrobienie więcéj jak dni trzech na tydzień zobowiązywać się.

Art. 36. Ponieważ każdemu osadnikowi, urządzonemu na sposób kolonialny, wolno jest z czynszu częściami lub na raz na własność okupić się, wypada przeto w czasie przyjmowania deklaracyi jak wyżéj objawić włościanom jaki który z nich kapitał na taki przypadek zapłaciéby musiał, i jakiemi częściami, odpowiednio artyk. 8 zasadniczych przepisów (1), takowy spłacony być może, nakoniec zostawić wolność każdemu, czy chce zaraz zdeklarować się do okupu, i w jaki sposób, lub téż czy na późniéj zdeklarowanie się swoje w téj mierze odkłada.

(1) Przepisy te znajdują się daléj na str. 498.

B) *Warunki oczynszowania.*

Art. 37. Przyjmując w powyższy sposób dekla-

racyę od włościan, wypada zarazem ogłosić im warunki oczynszowania niżej wyszczególnione: wszystkie zaś wątpliwości wniesione tak im wyjaśnić, aby to, co stanowić ma przyszłe ich obowiązki i dobrodziejstwa, dokładnie pojęli lub zrozumieli.

Art. 38. Każdy osadnik bez różnicy, czyli czynsz, osep lub robociznę uiszczać ma obowiązek, jest właścicielem użytkowym gruntu posiadanego, oraz właścicielem zupełnym budowli i tego wszystkiego co się na jego gruncie znajduje. Wszelkie użytki tak zwyczajne jako i nadzwyczajne, należą wyłącznie do osadnika, jak gdyby był zupełnym swéj posiadłości właścicielem. Prawo tylko propinacyi jest mu zabronione, to jest, iż trunków krajowych wyrabiać, ani ich na szynk lub inną spekulacyę z obcéj własności sprowadzać nie jest mocen, wyjąwszy gdyby prawo propinacyi już poprzednio z tytułu prawnego nabył.

Art 39. Jeżeliby osadnik cegielnię, torfiarnię lub inną kopalnię założyć przedsiębrał, i przez to powierzchnia gruntu użytecznego miała być zniszczona, natenczas obowiązany będzie poprzednio spłacić odpowiednią część czynszu, osepu lub robocizny z osady przypadającéj, a to w stosunku przestrzeni gruntu na kopalnię przeznaczonéj.

Art. 40. Osadnicy jako właściciele użytkowi obowiązani są, prócz powinności na rzecz obdarowanego zastrzeżonych, ponosić i opłacać wszelkie podatki i ciężary ogólne krajowe jako też gminne, administracyjne i policyjne, tak zwyczajne jako i nadzwyczajne, teraźniejsze i przybyć mogące. W szczególności zaś obowiązani są osadnicy opłacać dziesięcinę, jeżeli się ta należy, jako też składkę Towarzystwa Ogniowego, w którém swoje budowle zabezpieczone mieć powinni, i wreszcie przykładać się wspólnie z folwarkiem, gdzie się ten znajduje, do utrzymania stróża nocnego i narzędzi ogniowych, a to w stosunku wartości zabudowań w Towarzystwie

Ogniowém zabezpieczonéj. Każdy osadnik obowiązany jest własnym kosztem stawiać i utrzymywać mosty na jego gruncie będące i do jego wyłącznego użytku potrzebne. Mosty zaś do użytkowania gminy przeznaczone, powinny być stawiane i utrzymywane kosztem wspólnym osadników i folwarków, w stosunku przestrzeni swéj własności. Wreszcie do utrzymywania dróg publicznych, do stawiania i utrzymywania mostów i drogowskazów na takich drogach, o tyle tylko osadnicy przykładać się będą, o ile do tego ustawami ogólnemi kraju zobowiązani zostaną.

Art. 41. Na przypadek klęsk pozbawiających osadnika połowy dochodu rocznego, jako to,—gradobicia, ognia, wylewu wód, powszechnego pomoru bydła i nieurodzaju zupełnego,— osadnik ma prawo do ulgi w uiszczaniu obowiązków gruntowych, a to w tym sposobie, iż osep i czynsz mają mu być rozłożone na raty dwóch następnych lat nie przechodzące. Robocizna zaś, albo powinna być rozłożona, albo zamieniona na opłatę pieniężną, lub osep, podług wyboru osadnika. Do allewiacyi w podatkach i ciężarach krajowych, ma prawo osadnik tak jak wszyscy właściciele ziemscy.

Art. 42. Osadnicy nie uiszczający czynszu, osepu lub robocizny, prócz przypadku w artykule poprzednim przytoczonego, znaglani będą do ich uiszczania drogą egzekucyi, w Rozdziale następującym opisaną.

Jeżeliby czynsz lub osep za dwa lata zalegał, a robocizna za rok jeden, natenczas w Styczniu następnego roku ekonomicznego mogą być przeciw osadnikowi przedsięwzięte kroki o wywłaszczenie go z osady przez sprzedaż, podług form, w następującym Rozdziale opisanych, przedsięwziąść się mającą.

Art. 43. O ile osadnicy, na zasadzie przywilejów, wyroków prawomocnych lub innych prawnych ty-

tułów, mieli prawo brania drzewa w lesie do donacyi należącym, w takim razie o tyle w kontrakcie opisać je należy, z wymienieniem ilości i gatunku drzewa. Prawo pastwiska w lasach uzasadnione na takich samych tytułach również w kontrakcie opisane być winno.

Art. 44. Właściciele osad mogą swojemi posiadłościami dowolnie rozporządzać, tak przez umowy między żyjącemi, jako też na przypadek śmierci, a to z obowiązkami do gruntu przywiązanemi, pod warunkami poniżej zamieszczonemi.

Art. 45. Podział osady dozwolony być nie może, nawet pomiędzy sukcessorów przez prawo do spadku powołanych, jeżeli utworzyć się mające części, przynajmniej jednéj włóki wynosić nie będą. Jeżeli w przypadku takiéj niepodzielności spadkodawca nieoznacza kto po nim ma objąć całkowitą osadę, i jeżeli sukcessorowie pomiędzy sobą wyboru nie uczynią, lub względem sprzedaży osady nie ułożą się, natenczas sprzedaż osady ma nastąpić podług formy w Rozdziale następującym przepisanéj.

Art. 46. Ani obdarowany, ani jego officyaliści nie mają prawa nabywania osad w dobrach darowanych.

Art. 47. Nabywanie więcéj osad, w takim tylko razie dozwolone być może, jeżeli przez ich połączenie w jednéj osobie, przestrzeń utworzyć się mającéj posiadłości, trzy włók przenosić nie będzie: osadnicy wszakże, którzy taką przestrzeń lub więcéj przed darowizną dóbr posiadali, przy swojém prawie pozostają. Nabywający więcéj osad, przed okupieniem się na własność nie jest mocen znosić zabudowań mieszkalnych, jakie na przybyłych osadach znajdować się będą, owszém obowiązany jest utrzymywać je ciągle w dobrym stanie.

Art. 48. Tak przy podziale osad, jako też przy ich odstępowaniu przez umowy między żyjącemi na

rzecz osób obcych, prawa do sukcessyi po osadniku nie mających, przyzwolenie obdarowanego koniecznie jest potrzebne, pod nieważnością umowy, i bez takiego przyzwolenia nabywca osady do jéj objęcia przypuszczonym nie będzie.

Art. 49. Przyzwolenie ze strony obdarowanego udzielane być ma bezpłatnie, koszta zaś stempla ponosić mają osadnicy. Pozwolenie na podział osady odmówione być nie może, jeżeli przepis artykułu 45 będzie wykonany; również odmówione być nie może przyzwolenie na odstąpienie osady osobie obcéj, jeżeli żadna nie zostanie zaległość dla obdarowanego, lub przez nabywcę zaraz jest płaconą. Jeżeliby obdarowany na zaniesione do niego żądania w téj mierze w ciągu miesiąca żadnéj nie udzielił odpowiedzi, natenczas samo milczenie zastępować będzie miejsce udzielonego przyzwolenia.

Art. 50. Żądania o przyzwolenie na odstąpienie osad, powinny być zanoszone za pośrednictwem Wójta Gminy, Woźnych Sądowych, albo Naczelnika Powiatowego, którzy są obowiązani dać poświadczenie o czasie, kiedy to żądanie wniesiono i takowe obdarowanemu lub jego pełnomocnikowi doręczyć i dowód na to uzyskać pod własną odpowiedzialnością. Odpowiedzi tą samą drogą udzielane być mają.

Art. 51. Nie wolno jest osadnikowi żadnych na swoją osadę zaciągać długów, dopóki nie spłaci $^3/_4$ czynszu lub innych obowiązków do jego osady przywiązanych. Przed spłaceniem tych obowiązków, żadne obciążenia do hypoteki osad wpisywane być nie mogą, chociażby wyrokami sądowemi od osadników zasądzone były. Długi przez osadników zaciągnięte, mogą być tylko z ruchomego ich majątku dochodzone, lecz nie mogą być ściągane z osady samej.

Art. 52. Każdy osadnik mający grunta swoje stale urządzone, może się uwolnić od uiszczania na

rzecz obdarowanego czynszu, osepów lub robocizny, przez spłacenie kapitału odpowiadającego $^3/_4$ częściom tychże obowiązków, jako 5 procentu uważanych. Czwarta część obowiązków pozostanie przy gruncie i jako podatek stały w pieniądzach na rzecz skarbu opłacaną będzie.

Art. 53. Osadnik chcący się okupić, może albo od razu złożyć cały kapitał wyrównywający jego obowiązkom, albo też spłacać go częściami w summach okrągłych przynajmniéj Rsr. 15 wynoszących, prócz ostatniéj raty, która, w stosunku pozostającego długu, może być mniejsza. Kapitały takie, po zawiadomieniu o tém właściciela dóbr, powinny być wnoszone na rzecz obdarowanego do depozytu kass Powiatowych, lub innych jakie Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu przeznaczy.

Art. 54. W każdym czasie i w miarę uzbiérania funduszu, mocen jest każdy osadnik wnosić do kassy rządowéj summy na okup przeznaczone, i w miarę téj spłaty, skoro kwit na to wydany właścicielowi dóbr okaże, uwolniony zostaje od uiszczania odpowiedniego czynszu, osepu lub robocizny, w racie zaraz najbliżéj przypadającéj.

Art. 55. Jeżeliby jednak osadnik obowiązany był do uiszczenia robocizny, w takim razie okupienie się od niéj nie może nastąpić bez wiedzy obdarowanego i przed terminem umową wskazanym.

Art. 56. Czynsz z każdéj osady po urządzeniu jéj ustanowiony, bez względu czy uiszczany będzie gotowizną, osepem lub robocizną, obrócony zostanie na tyle korcy żyta, ile ich przez podzielenie summy czynszu przez cenę normalną rządową jednego korca tego zboża wypadnie.

Ilość ta korcy żyta, będzie na zawsze stałą i niewzruszoną, lecz czynsz, czyli procent od wartości ziemi oznaczony przez tę ilość korcy żyta, podlegać będzie co lat trzydzieści, aż do zupełnego wykupienia się osadników, zmniejszaniu się lub powiększaniu, w stosunku do cen targowych tego zboża w mieście właściwém Powiatowém w ciągu upłynionych lat trzydziestu praktykowanych, a to w ten sposób, iż summa cen tych z jednego roku razem dodana, i podzielona przez ilość pozycyj dodanych, wykaże cenę średnioproporcyonalną jednego roku, a trzydzieści podobnych cen rocznych do siebie dodanych i podzielonych przez trzydzieści, poda iloraz, który oznaczać będzie cenę jednego korca żyta. Przez cenę tę pomnoży się więc ilość korcy żyta, przy pierwotném wyrachowaniu czynszu stale ustanowiona, a wtenczas okaże się czynsz w gotowiźnie na przyszłe lat trzydzieści do opłacania przypadły. Lata w których, z powodu klęsk i powszechnego w okolicy nieurodzaju, ceny żyta były nadzwyczajne, do powyższego obrachunku wchodzić nie mogą, lecz w ich miejsce zaliczone będą ceny najwyższe z lat zwyczajnych. Czynsz podobny nie może być ani zniżony, ani podwyższony więcéj nad $^1/_4$ część téj summy, jaka w ostatnich trzydziestu latach była dziedzicowi uiszczoną.

Art. 57. Jeżeli osada okupiona miała urządzoną hypotekę, wykreślenie z niéj obowiązków na rzecz obdarowanego zapisanych, za okazaniem kwitu kassowego i poprzedniém Rządu Gubernialnego przyzwoleniem następować powinno.

Art. 58. Osadnik każdy, będąc obowiązany przestrzegać spokojnego posiadania gruntów, jakie mu oddane zostaną, obowiązany jest własnym kosztem prowadzić następnie wyniknąć mogące processa o posiadanie, czyli tak zwane processa possessoryjne. Jeżeliby zaś proces petytoryjny bądź o własność gruntu, o granicę, lub jaką służebność miał być prowadzony, natenczas, dopóki się osadnik nie okupi, i przez to nie nabędzie zupełnéj własności, obowiązkiem jest obdarowanego własnym kosztem taki proces prowadzić i być rękojmią osadnikowi na przypadek przegranéj.

Art. 59. Wszystkie czynności ściągające się do urządzenia i oczynszowania włościan, wolne być mają od użycia papiéru stemplowego.

Art. 60. Koszta spisywania kontraktów powinny być zaspokojone po połowie przez osadników i obdarowanego.

C) *Spisanie kontraktów.*

Art. 61. Po przyjęciu od włościan protokularnéj deklaracyi, w jaki sposób czynsz od nich należny chcą uiszczać, spisany być powinien z każdym osadnikiem urządzonym kontrakt, podług warunków oczynszowania wyżéj wymienionych i form jakie poniżéj są wyłuszczone.

Kontrakty te zawiérane być powinny pomiędzy obdarowanym lub jego szczególnie umocowanym, a każdym pojedynczo osadnikiem w trzech exemplarzach, w obecności dwóch przynajmniéj świadków przez osadników wybranych, czytać i pisać umiejących, oraz w obecności Wójta Gminy właściwéj, który obowiązany jest poświadczać tożsamość osób stawających, własnoręczność ich podpisów, jak niemniéj czy osadnicy oświadczyli, że wszystkie warunki kontraktu z własnéj i dobréj woli przyjmują.

Za nierzetelne poświadczenie Wójt Gminy będzie odpowiedzialny jako dopuszczający się fałszu w urzędzie.

Art. 62. W każdym kontrakcie wymienić należy przestrzeń osady z powołaniem jéj numeru i położenia na mappie całą wieś wyobrażającéj; powinny być opisane znaki graniczne jakie na gruncie przy osadzie zamieszczone zostały; wyszczególniona ilość czynszu jaki z osady należy, sposób w jaki z niego osadnik uiszczać zobowiązał się, wreszcie czas i miejsce składania czynszów, odbywania robocizny, lub dawania osepów, z wymienieniem sposobu odbywania drugiéj i miar na jakie oddawany ma być osep.

Czynsze i osepy uiszczane być powinny za rok ekonomiczny, od 1 Czerwca zaczynający się, w środku tego roku, a mianowicie w miesiącach Listopadzie i Grudniu każdego roku; robocizna zaś wykonywana być ma podług zasad tabellą prestacyjną i regulaminem pańszczyźnianym opisanych. Czynsz, osep lub robocizna powinny być składane lub uiszczane do tego folwarku, do którego poprzednio składane lub uiszczane były; a jeżeliby ten folwark od dóbr darowanych był oddzielony lub zniesiony, natenczas obowiązki te, przeniesione być mają w inne miejsce, jakie obdarowany przeznaczy.

Art. 63. Protokuła deklaracyjne, kontrakty i tabelle prestacyjne, podpisem stron opatrzone wraz z mappą i rejestrem podziałowym, przesyłane być winny do zatwierdzenia Kommissyi Rządowej Przychodów i Skarbu, układ bowiem cały nabiéra mocy obowiązującéj względem osadników wtenczas dopiéro, gdy je Władza ta za zgodne z przepisami uzna i zatwierdzi.

Art. 64. Kontrakty, przez Kommissyę Rządową Przychodów i Skarbu zatwierdzone, nie mogą być w niczém bez przyzwolenia téj Władzy zmieniane, pod nieważnością tychże odmian, a w takiéj osnowie jak były zatwierdzone, powinny być przed Rejentem spisane i do ksiąg hypotecznych dóbr, za pośrednictwem właściwego Rządu Gubernialnego, wniesione.

Następnie każdy osadnik okupiony, mocen będzie urządzać na swoje imię hypotekę swojéj własności, z ograniczeniem i obowiązkami kontraktem objętemi, i w takim razie mappę szczegółową swojéj osady do akt hypotecznych złożyć.

Mappa całkowitéj wsi, wyszczególniająca każdą pojedynczą osadę, powinna być przez dziedzica dóbr wraz z rejestrem pomiarowym w jednym egzemplarzu do dowodów przy księdze wieczystéj złożona, a w drugim podobnym egzemplarzu z dołączeniem

tabelli prestacyjnéj, zbiorowy dokument ich obowiązków stanowiącéj, włościanom wydana.

D) *O włościanach nieurządzonych.*

Art. 65. Włościanom, którzy urządzenia w sposób kolonialny nie przyjmą, nie służą inne dobrodziejstwa, jak te, które artykułami 38, 40 do włącznie 51 opisane zostały.

Art. 66. Ponieważ urządzenie włościan ma być wykonywane bez żadnego przymusu, i nie chcącym korzystać z niego ma być zostawiony czas do namysłu, ażeby się o korzyści własnéj przekonali, i aby tym sposobem przygotować ich stopniowo do ocenienia nadanego im prawa, obdarowany przeto, skoro, z woli Najwyższéj, przedłużenie sześcioletniego terminu do urządzenia włościan za pośrednictwem Kommisssyi Rządowéj Przychodów i Skarbu uzyska, obowiązany jest na dwa lata przynajmniéj przed upłynieniem takowego, włościan do deklaracyi przywoływać, czy urządzeniu chcą się poddać lub nie? i protokuła z niemi w téj mierze spisane, Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu nadsyłać. Jeżeli urządzenie przyjmą, to ma być wykonane podług przepisu artykułów powyższych, jeżeli zaś nie przyjmą, w protokule z włościanami spisanym powinny być dokładnie wyjaśnione powody opierania się włościan, lub téż przyczyny stojące temu na przeszkodzie, a od obdarowanego nie zawisłe. Assessor Ekonomiczny każdego razu deklaracyą podobną włościan sprawdzi i zgodność protokułu z takową poświadczy.

Art. 67. Gdyby się Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu przekonała, iż obdarowany nie przykłada starania, aby włościanie urządzeni zostali i, nie przedsiębiorąc środków jakie do tego w jego mocy pozostają, uchyla się tylko od wykonania tego obowiązku, natenczas, w duchu Woli Najwyższéj,

każe wsie podobne w drodze administracyjnéj na koszt obdarowanego urządzić.

Art. 68. Dopóki urządzenie wsi któréj nie nastąpi, obdarowany winien jest podupadających włościan wspiérać, budowle ich od upadku ratować i drzewem na ten cel potrzebném zapomagać; w razie processów o granice, własnym kosztem sprawy ich prowadzić; zgoła z całą uwagą na polepszenie ich bytu, to wszystko wykonywać, co Skarb względem nich w czasie posiadania dóbr wykonywał.

W razie zaniesienia z ich strony zażaleń na dziedzica o uciążenia, Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu ma prawo wejść w ich rozpoznanie i usunąć to wszystko, co niezgodném ze służącemi im prawami uzna.

ROZDZIAŁ IV.

O dochodzeniu i ściąganiu należytości od osadników.

Art. 69. Dopóki się osadnicy z powinności swoich do osad przywiązanych nie okupią, obowiązani są takowe w sposobie i terminach zawartemi z niemi kontraktami opisanych, regularnie obdarowanemu uiszczać: niedopełniający zaś tego obowiązku, ulegną środkom egzekucyjnym, których użycie, aby z zachowaniem pewnéj względności, i w razie tylko koniecznéj potrzeby następowało, — obdarowany w każdym razie dopuszczonéj przez osadnika zaległości, czy to w opłacie czynszu, czy w oddaniu osepu, czy téż w odbyciu robocizny, winien naprzód zbadać powody takowéj: a jeśli się przekona, że nieuiszczenie się osadnika w terminie przepisanym, pochodzi ze zbiegu okoliczności, którym tenże oprzéć się, ani im zaradzić nie był w mocy, poda zalegającemu środki ułatwiające wyjścia z zaległości, albo przez podzielenie takowéj na raty bez procentu, albo w inny sposób dogodny, osadnika od przecią-

żenia, a obdarowanego od straty chroniący. Gdyby zaś pokazało się, że osadnik dopuszcza zaległości z powodu zaniedbywania gospodarstwa, obojętności w wykonywaniu swoich obowiązków, albo z innego podobnego na wzgląd nie zasługującego powodu; obdarowany mocen jest, przy zakommunikowaniu delaty zaległości, zażądać od Naczelnika właściwego Powiatu egzekucyi, którą mu tenże udzielić jest obowiązany.

Art. 70. Gdyby egzekucya przez Naczelnika Powiatu zarządzona, i następnie popiérana wedle przepisów służących do ściągania zaległości od włościan w dobrach rządowych, a nawet dopełniona przez Wójta Gminy nie kosztowna sekwestracya majątku zadłużonego osadnika, nie przyniosła żądanego skutku, zajęte zaś ruchomości nie odpowiadały zaległości, i ta już dwuletni czynsz lub osep wynosiła; gdyby nakoniec wydzierżawienie części lub całości gruntów do osady należących, na pewien przeciąg czasu, a najdłużéj na lat trzy, uprzątnięcia zaległości obok wpływów bieżących nie zapewniało, osadnik obdłużony może być exmittowanym, a prawo jego do posiadania osady sprzedane.

Rygor ten zarówno rozciąga się do osadników stale urządzonych jak i nieurządzonych, z tą tylko różnicą, że jeśli osadnik nieurządzony mający obowiązek odbywania robocizny w naturze, w téj przez rok cały zalegnie, a przytém nie posiada dostatecznego inwentarza, o gospodarstwo i budowle nie jest dbałym,—bez dopuszczenia zaległości dwuletniéj może być z osady usuniętym, a ten kto na jego miejscu osiądzie, winien się poddać obowiązkom, jakie jego poprzednika ciążyły.

W kontraktach, pomiędzy osadnikami i obdarowanymi zawiéranych, wolno jest zamieszczać warunek, na mocy, którego piérwsi przyjmowaliby na siebie zobowiązywanie, że, na przypadek niedopełnienia z swéj strony umowy, zwrócą obdarowanemu

wartość zaległości, w czynszach lub innych powinnościach wynikłéj, robocizną. W takich razach przed przystąpieniem do eksmissyi osadnika, w przypadkach przez obecny artykuł przewidzianych, jeżeli obdarowany żądać tego będzie, osadnik ma być zmuszony do odrobienia temuż obdarowanemu robocizny czy to pieszéj czy sprzężajnéj, za cenę, jaka przy zamianie téjże robocizny na czynsz, za zasadę przyjętą została.

Art. 71. Środki dochodzenia zaległości na osadnikach podług przepisów skarbowych, mogą być przez obdarowanego łagodzone, w żadnym zaś wypadku obostrzać ich nie może: nadto w użyciu takowych obdarowany z największą powinien postępować ostrożnością, tak aby nie dał powodów do słusznych ze strony osadników zażaleń, i aby postępowaniem swojém nie naraził ich na szkody, za które stałby się odpowiedzialny.

Art. 72. Sprzedaż praw obdłużonego osadnika do posiadanéj przezeń osady, następować ma w drodze licytacyi publicznéj, która rozpoczynać się powinna od summy ustanowionéj z oszacowania zasiewów przez osadnika zaprowadzonych, sprzętów jego gospodarskich, budowli i inwentarza żywego, tudzież z doliczonéj części okupu jeśli ten już miał miejsce. Oszacowanie dopełnią biegli pod nadzorem Urzędnika z Rządu Gubernialnego delegowanego, tudzież pod nadzorem obdarowanego lub jego pełnomocnika. Gdyby szacunek ustanowiony zdawał się osadnikowi za niski, mocen jest żądać zmiany znawców, a namet i zmiany Urzędnika, co mu odmówionem być nie powinno.

Tam gdzieby na osadzie nie było ani budowli, ani zasiéwów, cztéroletni czynsz z osady, służyć będzie za *praetium* do licytacyi.

Art. 73. Ogłoszenie terminów licytacyi nastąpić powinno trzykrotnie, w Dzienniku Gubernialnym, kościele parafialnym i w gminie, najmniéj na 4 ty-

godnie przed terminem: sama zaś licytacya odbyć się powinna, bez żadnego kosztu dla osadnika, w Urzędzie miejscowego Wójta Gminy, w obec Urzędnika Gubernialnego i obdarowanego lub jego pełnomocnika.

Gdyby na terminie nie było konkurrentów, lub obecni niekorzystne podawali warunki, należy w podobny sposób ogłosić drugi termin licytacyi, a w przypadku niepomyślnym — i trzeci. W razie spełznięcia bezskutecznie wszystkich terminów licytacyi, obdarowany winien wziąść osadę w administracyą swoją na rok jeden, i w ciągu takowego nowe trzy termina za zniżone *praetium* do licytacyi ogłosić: a gdyby i to nie ściągnęło konkurrentów, wypada obdarowanemu, albo przez podział należności na raty, albo przez dozwolenie uiszczenia się z niéj w produktach lub robociznie, albo przez zapewnienie lat wolnych, lub też przez inne udogadniające środki, objęcie osady ułatwić, inaczéj musiałby Skarb w drodze administracyjnéj na risico obdarowanego środki osiedlenia przedsięwziąść, i istnieniu osady pustéj skutecznie zaradzić.

Art. 74. Kapitał osiągnięty ze sprzedaży osady należy do egzmittowanego osadnika, po zaspokojeniu z niego wszakże należytości, które sprzedaż spowodowały i kosztów obwieszczenia. Obrachunek w téj mierze, sporządzi Urzędnik ekonomiczny z Rządu Gubernialnego i dopilnuje, aby należność egzmittowanemu przypadająca, była wypłaconą, skoro na niéj nie będzie aresztów Sądowych, w takim bowiem przypadku złożyć onę należy do depozytu.

Art. 75. W razach gdzieby egzmittowany osadnik po utracie swojéj posiadłości nie miał się z czego utrzymać, obdarowany winien, jeżeli osadnik tego żąda, dać mu przynajmniéj na rok jeden przytułek, a zarazem wskazać mu środki zarobkowania w celu pokrycia wydatków, jakie utrzymanie tegoż osadnika za sobą pociągnie.

Art. 76. Gdyby który osadnik opuścił zupełnie swoją osadę i z niéj się wyprowadził, obdarowany winien ją zająć w swoją administracyę, osadnika za pośrednictwem Wójta Gminy do powrotu wezwać, a tymczasowie gospodarstwem tak zarządzić, aby Skarb w podatkach i obdarowany w swoich należnościach byli zaspokojeni. Jeżeli osadnik powyższym sposobem wezwany nie powróci, osada jego, bez różnicy czy jest urządzoną czy nie, po upływie roku od jéj opuszczenia, może być z wolnéj ręki sprzedaną za pośrednictwem obdarowanego.

Art. 77. Rząd Gubernialny winien być przez obdarowanego zawiadomiony w każdym razie, gdy przeciw osadnikowi środki egzekucyi, sekwestracyi i sprzedaży jego osady przedsięweźmie. Umowy z nabywcami osad, na risico winnych sprzedawanych, nie mogą być inaczéj jak urzędownie spisywane.

Gdyby w czém strony decyzyami Rządu Gubernialnego sądziły się być uciążonemi, wolno im jest odwołać się do Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu.

Art. 78. Ponieważ Instrukcya powyższa mogła nie objąć wypadków wszystkich, jakie się w dopełnianiu przepisów z d. $^{1}/_{16}$ Października 1835 r. objawić mogą, lub też w wykonaniu przewidzianych i wskazanych wyniknąćby mogły wątpliwości rozstrzygnienia potrzebujące, Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu przeto w przypadkach podobnych, wyda dodatkowe przepisy, które, równie jak niniejsza Instrukcya, za obowiązujące uważane być mają.

6. Podług powyższego artykułu (t. j. podług art. 5 Ukazu z r. 1835, wyżéj str. 481 niniejszego dzieła) oceniać się będzie ta tylko ilość gruntów, jaką włościanie przed urządzeniem posiadali; lecz przy nadaniu nowych gruntów trzymać się wyłącznie potrzeba zasad Rządowych.

II. *O prawach i obowiązkach włościan.*

7. Po urządzeniu i ocenieniu gruntów włościańskich, ma być włościanom zostawiony wybór, czy chcą z gruntu im nadanego płacić czynsz, dawać osepy lub robociznę odbywać, albolitéż wszystko częściowo wykonywać.

8. Aby zachęcić włościan do większéj pracowitości i gospodarności, wolno im będzie okupić się od wszelkiéj powinności przez wniesienie na raz jeden, lub częściami, kapitału odpowiedniego $^3/_4$ częściom dochodu dwudziestoletniego, podług stopy 5% procentu wyrachowanego; w częściowém wszelako opłacaniu wnoszone raty, nie mogą być mniejsze od Rsr. 15.

9. Urządzenie to ma być wykonane bez żadnego przymusu włościan, i owszém nie chcącym korzystać z tego dobrodziejstwa, dać czas do namysłu, ażeby się o korzyści własnéj przekonali, i aby tym sposobem przygotować ich stopniowo do ocenienia nadanego im prawa.

10. W miarę wnoszenia częściowéj opłaty przez włościan na rachunek kapitału zmniejszają się stosunkowo ich powinności, jako to: czynsz, robocizna i daniny, a gdy wniesioną będzie do $^3/_4$ części kapitału, pozostająca $^1/_4$ część zostanie ciężarem wieczystym ubezpieczonym na gruncie każdego respective włościanina, procent zaś od niéj, jako podatek gruntowy, przybierze naturę innych podatków Rządowych i zarówno z niemi do Skarbu wpływać będzie. Włościanin tym sposobem okupujący się, wchodzi w prawa aktualnego dziedzica.

11. Włościanie nie mają prawa propinacyi, wyjąwszy tych, którzy przed wydaniem niniejszych przepisów z mocy wyłącznie nadanych sobie praw i przywilejów takowego używali.

12. Wszelkie prawa i przywileje włościanom nadawane i do hypoteki wniesione, niemniéj te, któ-

re, lubo do hypoteki nie są wniesione, w ciągu jednak trzech lat ostatnich używane były, mają pozostać nie naruszonemi.

13. Znajdujące się w dobrach należących do donacyi, magazyny komunialne i inne własności gospodarskie, są od donacyi wyłączone, i, jako własność trzeciego, włościanom oddane być powinny.

14. Układy, jakie nastąpią z włościanami na zasadzie artykułów poprzedzających, mają być zawiérane urzędownie i wniesione do hypoteki dóbr. Układy zaś zawarte przed wydaniem niniejszego Postanowienia, na zasadzie których, chociażby i cała wieś była urządzona, w takim tylko razie pozostaną w swéj mocy, jeśli dla włościan nie będą uciążliwemi.

III. *O prawach i obowiązkach właścicieli.*

15. Po urządzeniu włościan na zasadzie powyższéj, folwarki i posiadłości z należącémi do nich gruntami, przynależytościami, użytkami i zakładami gospodarskiemi, jako to: rybołowstwem, młynami, pasiekami, z zakładami chowu bydła, propinacyą i t. d. przechodzą na własność obdarowanego z mocy Najmiłościwszéj donacyi, a to na podstawie osobnego Najwyższego Ukazu i warunków następujących:

a) Dobra nadane, przechodząc w jednéj nierozdzielnéj całości z rąk jednych do drugich, podług porządku sukcessyi niżéj opisanego, nie mogą być w żadnym przypadku ani zastawiane, ani sprzedawane, nie tylko z woli samego właściciela, ale nawet za długi skarbowe i prywatne, oraz w żaden sposób alienowane być nie mają.

b) Prawo brania spadku w dobrach tym sposobem nadanych szlachcie Rossyjskiéj, rozciąga się tylko na dzieci i wnuków religii Grecko-Rossyjskiéj w linii zstępnéj, i w żadnym przy-

padku nie ulega podziałowi, lecz przechodzi na najstarszego w rodzeństwie.

c) Prawo brania spadku, mają najprzód dzieci płci męzkiéj.

d) Nie wyłączają się wszakże na tychże samych zasadach i córki w razie gdyby nie było synów lub ich potomstwa płci męzkiéj.

e) Jeżeli nie ma potomstwa w linii prostéj, prawo brania spadku przechodzi tymże samym porządkiem na najbliższą linię kollateralną.

f) Gdyby nie było sukcessora ze stanu szlachty rodowitéj Grecko-Rossyjskiego wyznania, lub też gdyby zupełnie pokolenie wygasło, w takim razie dobra uznane będą za odumarłe.

16. Obdarowany, wstępując w prawo własności zupełnéj, podlega:

a) Scieśnieniom tego prawa, jakie, z mocy akt w formie przepisanéj sporządzonych, do hypoteki wniesione zostały.

b) Scieśnieniom z praw i przywilejów włościanom i kolonistom służących, które, chociażby o nich wzmianki w hypotece nie było, mają moc obowiązującą skoro w ostatnich trzech latach wykonywane były.

17. Obdarowany winien na siebie przyjąć dług Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i płacić mu należne procenta od kapitału, jaki, po dopełnionym przez toż Towarzystwo stanowczym rozdziale, dobra te ciążyć będzie.

18. Przy nadaniu dóbr skonfiskowanych, obdarowany winien przyjąć na siebie wszystkie długi hypoteczne osób prywatnych, tak bezsporne jako też i te, które mogą być dochodzone jeszcze w terminach wskazanych Postanowieniem o konfiskacie z dnia $^{3}/_{14}$ Kwietnia 1835 r. (T. 1 str. 97 niniejszego dzieła) z warunkami następującemi:

a) Gdyby, z powodu przegranych przez wierzycieli processów, lub w skutek zawartéj z nimi i przez Rząd potwierdzonéj dobrowolnéj umowy, massa długów zmniejszoną a tém samém dochód z dóbr, przyjęty za zasadę przy donacyi, powiększonym został; w takim razie kapitał w ten sposób zyskany, przechodząc na korzyść Skarbu, pozostanie długiem na dobrach, według przepisów objętych Ukazem z dnia $^{19}/_{31}$ Sierpnia 1828 r. (D. P. T. XII, str. 169 n.), procent zaś od niego, równie jak sam kapitał, gdyby był spłacony, należą do funduszu, który ma się utworzyć na zasadzie artykułu 18 Ukazu o urządzeniu dóbr skonfiskowanych z dnia $^{4}/_{16}$ Października 1835 r. (T. I, str. 509 niniejszego dzieła).

b) Gdyby przeciwnie massa długów, w terminach wskazanych Postanowieniem o konfiskacie z d. $^{3}/_{14}$ Kwietnia 1835 r., powiększoną została i obdarowany z powodu tego na straty był narażonym, przez zmniejszenie dochodu rocznego, jaki za zasadę do donacyi był przyjęty; w takim przypadku Rząd wynagrodzi go z funduszów ogólnych z dóbr skonfiskowanych lub w zamian za dobra darowane, inne dobra za osobnym Najwyższym Ukazem będą mu dane.

c) Gdyby od obdarowanego, zamiast procentu, żądano spłacenia długów dobra ciążących, a on takowych spłacić nie był w stanie, na taki przypadek Rząd Królestwa Polskiego upoważniony jest do udzielenia mu pożyczki podług warunków w Ukazie z d. $^{19}/_{31}$ Sierpnia 1828 r. (D. P. T. XII, str. 169 n.) przepisanych.

19. Obdarowany winien ponosić wszelkie podatki i obowiązki, jakie przywiązane są do dóbr darowanych.

20. W dobrach, które, przed urządzeniem w nich w sposób powyższy włościan, będą oddane, obda-

rowany winien wypełnić wszystkie warunki niniejszemi przepisami wskazane.

21. Przenoszenie i nowe wznoszenie budowl włościańskich, gdyby tego w skutek urządzenia była potrzeba, nastąpić winno kosztem obdarowanego, — który ma prawo żądać od włościan pomocy w robociznie pieszéj i sprzężajnéj.

22. Koszta pomiaru i urządzenia włościan, należą także do obdarowanego przy pomocy robocizny pieszéj i sprzężajnéj włościańskiéj.

23. Nim urządzenie włościan nastąpi, obdarowany pod żadnym względem nie może od nich innych żądać obowiązków nad te, jakie mu aktem podawczym wskazane będą, a tém mniéj przymusowych najmów, darmoch i innych powinności wymuszonych.

24. Kapitał pochodzący z okupu włościan, stosownie do art. 8 niniejszych przepisów, jest własnością obdarowanego; procent zaś od pozostającego na wieczne czasy na gruncie kapitału, jako podatek publiczny oddawany być ma przez obdarowanego do Skarbu tytułem kwarty.

25. Nim urządzenie włościan nastąpi, pomieniony w poprzedzającym artykule podatek tytułem kwarty wpływać ma do Skarbu w stosunku wartości dotychczasowych włościańskich powinności, według zasad przez Kommissyę Rządową Przychodów i Skarbu wskazać się mających.

26. Do ostatecznego urządzenia włościan, podług wyżéj wzmiankowanych przepisów, naznacza się obdarowanemu termin sześcioletni od czasu nadania.

27. Dla ochronienia dóbr nadanych od upadku przez nagłe zniesienie robocizny włościańskiéj, zamienienie takowéj na czynsz, osep i okup, chociażby włościanie natychmiast tego żądali, ma mieć miejsce nie wprzód aż po upłynieniu lat sześciu, jak powyższy artykuł wskazuje; z tym warunkiem, aby

tam, gdzie włościanie podług dawnego zwyczaju więcéj jak dni trzy odrabiali na tydzień, robocizna podobna zmniejszoną została tylko do dni trzech z osady a nie z duszy, resztę zaś powinności aby opłacali gotowizną.

28. W przypadku gdyby nakazane urządzenie włościan w przepisanym artykułem 26 czasie, nie dało się wykonać z powodu opiérania się ich, lub z innych od obdarowanego niezawisłych przyczyn, Rząd Królestwa powinien wypadek ten do wiadomości Najwyższéj ponieść i prosić o dozwolenie przedłużenia terminu; w razie zaś uchylania się samego obdarowanego, każe urządzić włościan na koszt jego w drodze administracyjnéj.

29. O ile obdarowany w dobrach mu nadanych zachowa w swéj mocy kontrakty zawarte przez Skarb z osobami prywatnemi, o tyle wchodzi we wszelkie prawa Skarbowi przez też kontrakty zapewnione, a pobiérając z dóbr dochód dzierżawny, przyjmuje na siebie i obowiązki wspomnionych kontraktów.

30. Wszystko co jest na gruncie dóbr, jako to: inwentarze żywe i martwe, rolnicze i inne sprzęty i narzędzia, słowem co stanowi własność Skarbu, należy do obdarowanego; wszystko zaś co się znajduje na gruntach włościańskich, jak równie co do użytku mieli sobie oddane lub sami nabyli, jako to: inwentarze, sprzęty, naczynia rolnicze i gospodarskie i t. d. jest własnością włościan.

31. Służebności z innych dóbr rządowych dla dóbr nadanych, jak wzajemnie służebności dóbr donacyą stanowiących, dla dóbr innych Rządowych ustają odtąd na zawsze, a jeżeli włościanie nadanych dóbr poniosą na tém jakiekolwiek straty, do obdarowanego wynagrodzenie ich należéć będzie.

32. Akta donacyi sporządzone być mają podług wzoru załączonego z zamieszczeniem w nich praw

i obowiązków połączonych z posiadaniem dóbr darowanych. (ods. do art. 896 K. N.).

33. Każdy, komu dobra Najmiłościwiéj są darowane, po nastąpionym w téj mierze Najwyższym Ukazie, zawiadomiony być ma przez Kommissyę Rządową Przychodów i Skarbu bezpośrednio, lub za pośrednictwem Władzy, pod którą zostaje, o terminie, od którego ma wejść w posiadanie dóbr darowanych, i w którym winien stawić się do ich odbioru.

34. Każdy otrzymujący dobra z Najmiłościwszéj donacyi, powinien odebrać je podług przepisanego porządku niezawodnie z początkiem tego roku gospodarskiego, który w Ukazie donacyi jest wymieniony.

35. W razie nieuiszczenia się obdarowanego w opłatach i innych należnościach i obowiązkach przez Skarb na niego przy donacyi szczegółowo oznaczonych, dobra nadane wzięte będą w administracyą Rządową na tak długo dopóki uiszczenie nie nastąpi.

36. Przy nadaniu dóbr Rządowych, wola Najwyższa ma być wniesioną do ksiąg hypotecznych i tytuł własności uregulowany na imię obdarowanego, przy nadaniu zaś dóbr skonfiskowanych Ukaz donacyi wciągnięty będzie do ksiąg hypotecznych, lecz przepisanie tytułu własności na imię obdarowanego nastąpi nie prędzéj aż po uskutecznieniu artykułów 8 i 10 Postanowienia o konfiskacie z d. $^{9}/_{21}$ Kwietnia 1835 r. (T. I, str. 97 niniejszego dzieła).

37. Spełnienie przepisów niniejszych należy do Namiestnika w Królestwie Polskiém.

Oprócz tego porównać art. 4 do 9 postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 24 Października (5 Listopada) 1852 r. (T. I, str. 471 niniejszego dzieła).

3. *Włościanie w dobrach skonfiskowanych.*

Urządzenie i prawa włościan *w dobrach skonfiskowanych* określone są Ukazem z d. $^{4}/_{16}$ Października 1835 r. stanowiącym:

Art. 1. Wszystkie dobra skonfiskowane, jako już przybiérające naturę dóbr Rządowych, mają być, gdzie jeszcze nie było pomiaru, pomierzone, wsie od folwarków odseperowane.

Włościanie w nich zamieszkali tak urządzeni, aby każda osada mogła mieć sobie nadaną najmniéj jednę włókę ziemi miary nowopolskiéj.

Posiadana dotąd przez włościan ilość gruntów, chociażby była większa nad zakreślony powyżéj stosunek, nie może im być odbiéraną: dodanie zaś ma następować w razie braku ilości na początku wskazanéj, ze względem na możność miejscową i jeżeli przez takowe dodanie gospodarstwo folwarczne na upadek narażone nie będzie.

Art. 2. Włościanie, ile się to da wykonać, na sposób kolonialny mają być urządzeni.

Art. 3. Wsie tak urządzone, otrzymać do tego powinny oddzielne pastwisko, lecz żadna wspólność folwarków z włościanami nie ma mieć miejsca.

Art. 4. Przy ustanowieniu dochodu z gruntów włościanom oddanych, przyjęte będą za podstawę przepisy istniejące w Królestwie względem urządzenia dóbr Rządowych, z tém jednak zastrzeżeniem, ażeby, dla nie przeciążania włościan, przy każdéj wsi zrobione zostało poprzednio wyrachowanie, ile powinności dotąd przez nich obowiązkowo odbywane dawały dochodu z morga gruntu miary nowopolskiéj, a jeżeliby się dotychczasowa opłata w powinnościach w stosunku nowéj na zasadach Rządowych wyrachowanéj okazała niższa, w takim razie piérwszą wypada przyjąć za zasadę, gdyby zaś była wyższa, ocenienie na dochód podług zasad Rządowych ma się utrzymać.

Rząd Nasz Królestwa wyda w téj mierze szczegółową Instrukcyę, która zarazem wskazywać będzie warunki, jakie włościaninowi dają prawo do oczynszowania. — (Instr. z r. 1841. — T. I, str. 482, niniejszego dzieła).

Art. 5. Podług powyższego artykułu, oceniać się będzie ta tylko ilość gruntów, jaką włościanie przed urządzeniem posiadali, lecz przy nadaniu nowych gruntów trzymać się wyłącznie potrzeba zasad Rządowych.

Art. 6. Wszelkie prawa i przywileje włościanom nadane i wniesione do hypoteki, jak niemniéj i takie, które, lubo do hypoteki wniesione nie są, w ciągu jednak trzech lat ostatnich były wykonywane, mają pozostać nienaruszonemi.

Art. 7. Gdy urządzenie i ocenienie gruntów włościańskich nastąpi, ma być włościanom dany wybór, czy chcą z gruntu im nadanego płacić czynsz, dawać osepy lub robociznę odbywać, lub téż częściowo wszystko wykonywać.

Art. 8. Aby zaś dać włościanom popęd do większéj pracowitości i oszczędności, mieć chcemy, aby im wolno było zupełnie się okupować z obowiązków dominialnych, a to bądź przez częściowe spłacanie, lub téż całkowite na raz jeden uiszczenie kapitału odpowiedniego $^3/_4$ częściom dochodu 20-letniego, podług stopy 5% procentu, lecz częściowe spłacenie nie może następować w mniejszych summach jak Rsr. 15 na raz jeden.

Art. 9. Wykonanie urządzenia wyżéj wskazanego, ma nastąpić bez wszelkiego przymusu włościan; opierającym się wypada zostawić czas do pojęcia własnych w tém korzyści, i stopniami do przyjęcia tegoż dobrodziejstwa doprowadzić.

Art. 10. W miarę jak włościanie będą spłacali obowiązki dominialne, te im, czy to w czynszu, robociźnie, czy w daninach, zmniejszane być winny: gdy zaś spłacą $^3/_4$ kapitału, pozostająca $^1/_4$ część zostaje na wieczne czasy na gruncie i procent od

niéj, jako podatek gruntowy, przybierze naturę innych podatków publicznych. Włościanin tym sposobem okupujący się wchodzi w prawa zupełnego dziedzica.

Art. 11. Kapitał pochodzący z okupu włościan jest własnością dziedzica ziemi, procent zaś od pozostającéj na wieczne czasy na gruncie czwartéj części jako podatek wpływać ma do Skarbu.

Art. 12. Prawo propinowania nie należy do włościan, wyjąwszy gdyby takowego przed wydaniem niniejszego Ukazu z mocy osobnych nadań i przywilejów używali.

Art. 13. Aby przy wykonywaniu art. 1, 2, 3, 8, gospodarstwo folwarków przez nagłe zniesienie robocizny nie zostało wystawione na upadek, zamienienie takowéj na czynsz, osep i okup, chociażby włościanie natychmiast tego żądali, ma mieć miejsce nie wprzód, aż po upłynieniu lat sześciu od czasu urządzenia, z tym warunkiem, aby gdzie włościanie podług dawnego zwyczaju więcéj jak dni trzy odrabiali na tydzień, robocizna podobna zmoderowaną została tylko do dni trzech z osady a nie z duszy, a resztę powinności aby opłacali gotowizną.

Art. 14. Układy, jakie nastąpią z włościanami na zasadzie artykułów poprzedzających, mają być zawiérane urzędownie i wniesione do hypoteki dóbr; układy zaś zawarte z poprzedniemi dziedzicami, chociażby na mocy onych i cała wieś była urządzona, w takim tylko razie pozostaną w swéj mocy, jeżeli dla włościan nie są uciążliwemi.

Art. 15. Inwentarze, budowle, zakłady, zapomogi i inne przedmioty przez poprzednich dziedziców włościanom dane, mają być uważane za własność włościan, jeżeli ci z gruntu się nie usuną i nowe gospodarstwo przyjmą.

Art. 16. Po urządzeniu w ten sposób włościan, od Naszéj woli zależéć będzie wskazać dobrom

skonfiskowanym dalsze przeznaczenie jakie za właściwe uznamy. Gdyby zaś przez szczególną Naszą łaskę dobra pomienione przed ich urządzeniem nadane zostały osobom, których znakomite zasługi przychylność Naszą na siebie zwróciły, w takim razie każdy z obdarowanych przyjąć będzie musiał obowiązek wypełnić względem włościan wszystkie warunki niniejszym Ukazem przepisane, a to pod dozorem i opieką Rządu, niemniéj w terminie, jaki mu wskazany będzie; co nastąpić musi i w takim razie, gdybyśmy dozwolili dawnym dziedzicom lub ich sukcessorom, do którego z pomienionych majątków wrócić.

Art. 17. Fundusze zebrane z kapitałów wniesionych na okup przez włościan, jeżeli te przed nadaniem dóbr skonfiskowanych wpłynęły, dochód z wydzierżawienia dóbr skonfiskowanych, jeżeli te czasowo wydzierżawione będą, kapitały ze sprzedaży onych, jeżeli w tym względzie decyzya Nasza nastąpi, kapitały skonfiskowane, zgoła wszelkie dochody z dóbr w mowie będących i procenta od kapitałów posłużyć mają:

1) Na opędzenie kosztów administracyi, pomiarów i na urządzenie dóbr skonfiskowanych.
2) Na opłacenie procentów i spłacenie długów ciążących te dobra, na uiszczenie się z obowiązków, jakie, w skutek postanowienia o konfiskacie z d. $^{3}/_{14}$ Kwietnia 1835 r. (T. I, str. 97 niniejszego dzieła), na Skarb spadają, i na pokrycie wydatków skutkiem rewolucyi będących, a przez Skarb już poniesionych, z uwagą jednak, że nie solidarnie lecz szczegółowo każde dobra odpowiadają za wierzytelności na nich hypotekowane i za obowiązki na nich ciążyć mające.
3) Na zwrot Skarbowi Królestwa summ, jakie tenże zaforszusował na zaspokojenie strat Jenerałów, Officerów i Urzędników Rossyjskich w czasie rewolucyi, lub jakie jeszcze na tenże cel wydać będzie zmuszony.

Art. 18. Reszta pozostała od pomienionych wydatków rozpożyczoną będzie na dobra prywatne podług Ukazu Naszego z d. $^{19}/_{31}$ Sierpnia 1828 r. (D. P. T. XII. str. 169), i stanowić ma kapitał włościański, którego procent składany i obracany w Banku Polskim użyty będzie na pożyczkę dla włościan za opłatą 4% procentów, co osobną instrukcyą Rząd Nasz Królestwa bliżéj określi.

Art. 19. Dla usunięcia wszelkich przeszkód, jakieby w wykonaniu niniejszego Ukazu ze względu Instrukcyi Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego zajść mogły, jak niemniéj celem zaręczenia zupełnego bezpieczeństwa dla długu tegoż Towarzystwa, poddajemy wszystkie dobra skonfiskowane, długiem rzeczonego Towarzystwa obciążone, pod solidarną odpowiedzialność art. 34 prawa z d. $^{1}/_{13}$ Czerwca 1825 r. (D. P. T. IX, str. 233) wskazaną. Gdyby zaś wykupienie się włościan na dziedzictwo miało, mimo téj solidarnéj odpowiedzialności, bezpieczeństwo stowarzyszonych w czémkolwiek zmniejszać, Skarb Królestwa zostaje upoważniony, stosownie do art. 129 prawa wyżéj zacytowanego, do wyjścia z Towarzystwa z tą częścią dóbr, jaką włościanie okupią.

4. *Włościanie w dobrach prywatnych.*

I. Włościanie w dobrach prywatnych i Instytutowych poprzednio nie mogli przenosić się z swych siedzib bez pozwolenia dziedzica. W r. 1791 przyjęto ich pod opiekę Prawa, dozwalając nie tylko zmieniać miejsce pobytu, ale także zawiérać umowy w tym względzie.

Z ustanowieniem Księstwa Warszawskiego, stan włościan jeszcze bardziéj polepszył się (D. P. K. W. T. I, str. 2), szczególniéj od d. 21 Grudnia 1807 r. (D. P. K. W. T. I, str. 10), wówczas bowiem postanowienie Króla Saskiego Księcia Warszawskiego wyrzekło:

Art. 1. Każdy rolnik, włościanin, i z wyrobku żyjący, nie mający już poprzedniczo za dobrowolnym układem, nadanego sobie prawa własności, lub na lata udzielonego, wolny jest wyprowadzić się z miejsca, w którém dotąd zostawał, i przenieść się w obrębie Księstwa Warszawskiego tam, gdzie dobra wola jego będzie.

Art. 2. Winien jednakże opowiedzieć się wprzódy dziedzicowi, który wstrzymać onego nie jest mocen, tudzież zwierzchności wskazanéj od Władzy Administracyjnéj Powiatowéj, która o każdym wynoszącym się, i przybywającym, w okręgu swojego Powiatu, Rządowi raport uczynić powinna.

Art. 3. Zapewnia się dla rolników, włościan, z wyrobku żyjących, chcących się pozostać w miejscu teraźniejszego ich pobytu, zupełna wolność przemieszkiwania do roku, byleby odbywali też same powinności, którym dotąd podlegali. Dziedzic przez ten przeciąg czasu, ani do wyprowadzenia się przymuszać, ani podwyższać żadnego rodzaju obowiązków, nad używane dotąd, nie jest mocen.

Art. 4. Na każde wezwanie sądowe, osoby do tego umocowane, przyjmować będą dobrowolne umowy, czy to wieczyste przedażne, czy téż doczesne, podług warunków zobopólnie przez strony ugodzonych pomiędzy rolnikami i dziedzicami, czy są zawarte w tych samych wsiach, w których dotąd zostawali, czyli téż rolnicy wchodzą w układy z obcemi dziedzicami, osoba Sądowa powinna być jako świadek Rządowy, pod odpowiedzialnością z osoby baczność dającéj;

1° Czy strony są w stanie zawiérania dobrowolnych umów.

2° Czyli jest istotnie samowolna umowa, czy nie zachodzi jakowa bojaźń, przymus lub podstęp.

Każdy szczegół czynności, w protokóle zawartym i oznaczonym być winien.

Art. 5. Rolnik nakoniec wyprowadzający się ze wsi, w któréj dotąd pozostawał, winien oddać dziedzicowi własność tegoż dziedzica gruntową, składającą się z załogi i zasiéwów. Od tego obowiązku uwolnionym być nie może, tylko w zdarzeniu, gdyby udowodnił, iż tę własność utracił po piérwszym dniu Października 1806 r., czy to przez pomor, czy przez inną klęskę. Wszelkie inne pretensye, któreby dziedzic mógł miéć do rolnika, a ten onemuż zaprzeczał, nie mogą być wyciągane, tylko przez zaskarżenie obwinionego do Sądu; w żadném jednakże zdarzeniu dziedzic rolnika poniewolnie zatrzymywać nie może, a swéj na nim własności zaprzeczonéj w Sądzie dochodzić jest mocen.

II. Dokładniejsze jednak określenie stosunków włościańskich wypływa z Ukazu daty 26 Maja (7 Czerwca) 1846 r., (D. P. T. XXXVIII, str. 5), który stanowi:

Zważywszy: że w Naszém Królestwie Polskiém, włościanie, po nadaniu im wolności osobistéj, doznali już w dobrach Rządowych od 1831 r. znakomitych co do ich powinności ulg, i byt onych przez stopniowo przedsiębrane środki coraz się bardziéj ustala, kiedy przeciwnie włościanie w dobrach prywatnych osiedli, skutkiem nieoznaczenia przez prawo stałych w téj mierze zasad, jedynie od dowolności właścicieli dóbr zależą;

zważywszy, że właściciele dóbr, korzystając z takowego stanu rzeczy, samowolnie rugują włościan lub odejmują i uszczuplają grunta, przez nich oddawna posiadane, zkąd następnie wynikają: pomnożenie liczby włościan pozbawionych roli i częste ich przesiedlanie, wywierające wpływ szkodliwy na zamożność i moralność téj pożytecznéj klassy ludności krajowéj;

zważywszy nakoniec, że włościanie osiedli w dobrach prywatnych, z obawy utracenia gruntów, przez nich oddawna obrabianych, zmuszani są częstokroć do przyjmowania warunków i ponoszenia powinności

uciążliwych, bądź przez właścicieli dowolnie narzuconych, bądź na samych zwyczajach jedynie opartych, My uznaliśmy za rzecz niezbędną, zanim wydane zostaną przepisy ogólne o urządzeniu włościan, oznaczyć wstępne onych zasady, i dlatego mieć chcemy:

Art. 1. Rolnicy po miastach i wsiach prywatnych osiedli, przynajmniéj trzy morgi gruntu dla siebie obrabiający, dopóki obowiązki do nich przywiązane należycie wykonywać będą (1), używać mają na przyszłość zajmowanych obecnie gruntów i innych dogodności, a właściciele dóbr nie mogą ich samowolnie rugować, ani odejmować i uszczuplać ich posiadłości, ani podwyższać ich obowiązków. Rolnicy zaś wolni są przenosić się z jednych dóbr do drugich, byleby istniejące w téj mierze przepisy policyjne zachowywali i opowiadali się właścicielowi na trzy miesiące przed nastąpieniem roku gospodarskiego.

(1) Postanowieniem Rządu Tymczasowego Królestwa Polskiego z d. $^{1}/_{13}$ Października 1831 r. (D. P. T. XIII, str. 228) włościanie otrzymali polecenie, aby powinności ich ciążące odrabiali i samowolnie miejsc swoich nie opuszczali.

Art. 2. Osady opróżnione po włościanach ubywających, obowiązkiem będzie właściciela najdaléj w ciągu lat dwóch zamieszczać innymi włościanami, nie wcielając bynajmniéj takowych osad do gruntów folwarcznych.

Art. 3. Z liczby istniejących w dobrach prywatnych pod rozmaitemi nazwami darmoch i najmów przymuszonych, wszelkie, które okażą się nie oparte na tytułach prawnych, mają być przez Radę Administracyjną zniesione: w dobrach prywatnych, w zarządzie samych właścicieli zostających, od d. 20 Grudnia (1 Stycznia) $184^{6}/_{7}$ r., w dobrach zaś, które, na mocy zawartych w formie urzędowéj przed d. 20 Grudnia (1 Stycznia) $184^{5}/_{6}$ r. kontraktów, są wydzierżawione, od daty expiracyi kontraktów. (1).

(1) *Darmochy i najmy przymuszone* zniesione zostały postanowieniem Rady Administracyjnej z d. $^{14}/_{26}$ Littopada 1846 r. (D. P. T. XXXVIII, str. 253), które obejmuje następujące rozporządzenia:

Art. 1. Z liczby istniejących pod rozmaitemi nazwami darmoch w dobrach prywatnych miejskich i wiejskich, zniesionemi zostają te, które ani co do liczby dni, ani co do wymiaru i rodzaju roboty, nie są stale oznaczone; niemniej te, które są osobistą posługą dla właściciela, lub żądaném dostarczaniem różnych produktów za stałą zapłatą.

Darmochy te są następujące:

1° Gwałty, inaczéj tłuki lub łaski, całą ludnością egzystującą po chałupach, z pozostawieniem tylko starców i niedorosłych dzieci, a odbywane do żniwa, do sprzętu siana, do kopania kartofli i do innych jakichbądź robót, ani co do ilości dni, ani co do ilości rąk, na pewną liczbę nie udeterminowane.

2° Dnie odrabiane w porze letniéj do robót folwarcznych. pod nazwą Burg i Bau-Dienste.

3° Wyrzucanie bróżd i robienie przegonów na łanach dworskich.

4° Wyrabianie mat i powróseł, na potrzeby dworu, tak z własnéj, jako téż i dworskiéj słomy.

5° Wychodzenie rankami do rozmaitych robót ręcznych we dworze.

6° Szarwark do budowli dworskich.

7° Szarwarki do naprawiania dróg i rzek, przez Rząd niepaletowane.

8° Robienie przekopów od pola dworskiego.

9° Pielenie przenicy, prosa i ogrodów.

10° Kopanie rowów.

11° Grabienie pyrzu z pól dworskich.

12° Obsuszanie pól i łąk dworskich.

13° Równanie łąk dworskich z kretowni.

14° Kopanie i reparowanie znaków granicznych, obchodzenie granic dla odświeżania tychże zna-

ków, oraz utrzymywanie w porządku zatyków i ogrodzeń leśnych.

15° Grabienie po lasach ściółki i zwożenie takowéj do folwarków.

16° Wywózka w pole, przekrawanie, sadzenie, okopywanie, wyorywanie i wykopywanie kartofli, oraz wszelkiego warzywa w ogrodach i na niwach dworskich.

17° Zagrabianie i urządzanie ogrodów.

18° Sadzenie, polewanie, obieranie, szadkowanie i tłuczenie kapusty dworskiéj, niemniéj kwaszenie buraków.

19° Obieranie rzepy i innych jarzyn.

20° Pielenie, wyrywanie, moczenie i obrabianie lnu i konopi.

21° Zbieranie pewnéj ilości szyszek za opłatą.

22° Zbieranie szyszek bez opłaty, jak niemniéj zbieranie żołędzi.

23° Suszenie gruszek i jabłek

24° Grodzenie i reparacya płotów dworskich.

25° Sadzenie drzew owocowych.

26° Obrywanie grochu.

27° Sadzenie brzeziny i topoli, około budowli dworskich lub w lasach.

28° Wytyczenie, osuszenie i obieranie chmielu.

29° Stróże tak dzienne, jako téż nocne, odbywane z kolei w naturze, do dworu, do zabudowań folwarcznych, do browarów i gorzelni, do karczem, do mieszkań officyalistów, z obowiązkiem rąbania drzewa i palenia w piecach, noszenia wody, sieczenia trawy dla bydła i tym podobnych posług.

30° Dawanie, oprócz stróży nocnéj, stróża tygodniowego i stójki.

31° Stróże cało-tygodniowe i sprzężajne, w czasie których pańszczyzna nie jest wymagana.

32° Stróże do wielkiego pieca w dobrach kuźniczych.

33° Stróże cało-tygodniowe, przez kobiéty z koniem odbywane.

34° Stróże do pilnowania garści i snopków w polu, w czasie żniwa, a siana, w czasie sprzętu onego.

35° Stróże w naturze nie odbywane, ale zastąpione ugodzonemi rocznie stróżami, których włościanie opłacają pieniędzmi i ordynarją w ziarnie.

36° Obowiązek strzeżenia lasów, donoszenia leśnym o szkodach i pomagania tymże, przy wynalezieniu i ujęciu defraudantów.

37° Stróża do pilnowania w nocy owiec w hurtach.

38° Pilnowanie drzewa przy zbijaniu tratew, spławianie takowego, jak również i zboża, oraz holowanie galarów pod wodę.

39° Wywózka zboża do siewu i sianie zboża w polu

40° Zwózka zboża z pola i siana z łąk i brogów.

41° Wywózka zboża i wełny do miast.

42° Odwożenie i przywożenie zboża z młyna.

43° Dawanie furmanek w interessach dworu, gdzie potrzeba.

44° Podróże do miejsc nie wskazanych, i podróże, których dwór wymaga, ile razy potrzeba.

45° Wycinanie drzewa do opału i budowli, sprowadzanie takowego wraz z innemi materjałami, oraz zwózka drzewa, pod nazwą dni świątecznych.

46° Wożenie drzewa do tartaku.

47° Przywożenie i odwożenie, kogo dwór nakaże.

48° Odwożenie do magazynów furażów, na dwór zapisanych.

49° Sprowadzanie węgli i okowity.

50° Wywożenie okowity na sprzedaż.

51° Rozwożenie trunków do karczem.

52° Zwożenie mieszkańców nowo-przybywających i ich rzeczy.

53° Jeżdżenie po sól do magazynów.

54° Jeżdżenie do kościoła z ludźmi dworskimi.

55° Wywożenie nabiału, owoców i włoszczyzny do miasta.

56° Zwożenie wapna z pieca miejscowego.
57° Wyciéranie sadzy w kominach dworskich.
58° Pasanie inwentarza dworskiego i trzody chlewnej.
59° Oprzątanie inwentarza dworskiego i trzody chlewnej.
60° Pasanie koni dworskich w nocy.
61° Posyłanie dziewek do doju krów, albo téż opłata na dójki.
62° Układanie zboża w stodołach
63° Podsiewanie zboża w śpichlérzu, młynkowanie i wianie.
64° Wyrzucanie z chlewów, nakładanie na fury, wywożenie i rozrzucanie mierzwy i szlamów w polu.
65° Posyłki i podróże piesze, w interessach dworu.
66° Odnoszenie podatków dworskich, do Kass Skarbowych.
67° Roznoszenie listów prywatnych dworskich
68° Posyłanie kobiét do prania bielizny.
69° Pomoc do kuchni, albo kosztem włościan utrzymywana, albo w naturze odbywana.
70° Zbiéranie ziół do święcenia i na wianki.
71° Wycinanie przerębli.
72° Łowienie ryb i raków.
73° Szarwark do czyszczenia łąk dworskich.
74° Wyprowadzanie inwentarza dworskiego na jarmark.
75° Lepienie, bielenie i gacenie zabudowań dworskich.
76° Przychodzenie w zimie do gotowania karmy dla trzody chlewnej.
77° Rąbanie drzewa we dworze.
78° Robienie piwa z kolei
79° Robienie krup i pęcaku.
80° Mycie podłóg i okien.
81° Wyrąbanie i ociosanie stroiszu.
82° Rąbanie lodu do lodowni,
83° Zdéjmowanie skór z bydła zdechłego.
84° Nakazywanie pańszczyzny przez stróży.

85° Rznięcie trzciny.
86° Obowiązek dostarczania wody na potrzeby dworu.
87° Posługa kobiéca do robienia masła.
88° Powinność kobiéca „*samodzianie*“ zwana.
89° Wyprzędzanie przędziwa z włókna dworskiego, bez oznaczenia ilości sztuk lub łokci.
90° Wyrabianie płótna.]
91° Mycie, strzyżenie i golenie owiec, bez zapłaty lub za zapłatą po ½ i po 1 kopiejce srebrem od sztuki.
92° Podskubywanie gęsi.
93° Zbiéranie i dostarczanie do dworu pewnéj ilości kamieni, tak polowych, jako téż wapiennych.
94° Wychodzenie do blichu.
95° Wożenie piasku do cegielni, ile potrzeba,
96° Obiéranie wąkopów.
97° Tłoczenie oleju.
98° Pieczenie chleba.
99° Wylewanie wody ze studzien, i takowych czyszczenie.
100° Wychodzenie do obławy, czyli naganki, w czasie polowania, oraz oddawanie zwierzyny żywéj lub ubitéj.
101° Ładowanie szkut na Wiśle.
102° Pomoc do spustu wszelkiego.
103° Płonienie stawów.
104° Urządzenie słodów.
105° Sadzenie własną włościańską rozsadą pewnéj ilości zagonów.
106° Stróże, odbywane zimą w naturze, a w lecie zastąpione robocizną inną, wymaganą, pod nazwą stróżczyzny.
107° Posyłanie dziewek służących na cały tydzień lub pewną ilość dni, do posług we dworze.
108° Opłata przez włościan w gotowiźnie, ziarnie, na pastucha i trzódnice.
109° Dawanie pewnéj ilości popiołu darmo, albo za opłatą, przez dwór wyznaczoną.

110° Dostarczanie dzieci do obierania z drzew owadów i obrywania owoców.

111° Wyszukiwanie i dostarczanie, na każde zawołanie dworu, czeladzi konduity nieskazitelnéj.

112° Dawanie worków na wszelkie potrzeby dworu.

113° Opłata na dyspozytora pańszczyzny.

114° Dostarczanie szczawiu, jagód, chrzanu, jałowcu i berberysu.

115° Odrabianie pewnéj ilości dni za wodę, ze studni utrzymywanéj kosztem dworu.

116° Obowiązek brania pewnéj ilości wódki, w czasie żniwa, z magazynu dworskiego.

117° Pozwalanie dworowi mlewa na żarnach, bez miarki, a w razie odmówienia, uiszczania za to opłaty w pieniądzach.

118° Wyrabianie i oddawanie pewnéj ilości postronków.

119° Narzucanie komornikom, nowożeńcom ogrodów, z obowiązkiem odrabiania pewnéj słałéj pańszczyzny.

120° Dawanie pewnéj ilości snopków słomy.

121° Obowiązek sprzedawania dworowi pewnéj ilości naturaliów, za cenę naznaczoną.

Z uchylonych w niniejszym artykule robót, wyszczególnione pod N° od 1 do 107 włącznie, mogą być, jak dotąd, wykonywane, lecz nienaczéj, jak za dni pańszczyzny stałéj.

Art. 2. Ze względu na konieczność robót dotąd w gospodarstwie odbywanych, za pomocą gwałtów, które, jako darmocha, pod N° 1 artykułu poprzedzającego uchylonemi zostały, gwałty rzeczone zamieniają się na dodatkową pańszczyznę, oznaczoną na dni sześć w ciągu roku, które przecież jedynie do gospodarzy, na roli osiadłych, stosować się mają, i, bądź przez samego gospodarza, bądź przez parobka, przez niego wysłanego, odrabiane być winny.

Czas i rodzaj odrobienia téj sześciodziennéj pańszczyzny dodatkowéj, zależy od wyboru właściciela.

Art. 3. Wszelkie robocizny stałe, daniny lub opłaty pieniężne, w miejsce darmoch, w art. 1 wymienionych, po dniu 20 Grudnia (1 Stycznia) 184$^{3}/_{6}$ r. ustanowione, ustać zarówno winny, jak same darmochy, w których miejsce nastąpiły.

Art. 4. Tam, gdzie włościanie nie odrabiają wcale pańszczyzny, lecz jedynie powinności, *daremszczyznami* zwane, niemniéj tam, gdzie ciż włościanie odrabiają mniéj jak dwa dni pańszczyzny z włóki nowopolskiéj miary, tam wyszczególnione w art. 1 pod N° 1 do 107 włącznie darmochy, zamienione być mają na stałe oznaczone robocizny, za wspólną ugodą właścicieli z włościanami, pod nadzorem Władz Rządowych zawrzéć się mającą.

Art. 5. Dni tak zwane *pomocnicze* do robót gruntowych gospodarskich, w pomoc stałéj tygodniowéj pańszczyźnie ustanowione, zachowują się i nadal tam, gdzie liczba tychże dni rocznie obliczona i robota, do któréj służyć mają, są wyraźnie oznaczone.

Art. 6 Również zachowują się w swéj mocy powinności włościan, mające na celu zabezpieczenie skuteczności rozporządzeń policyjnych, jako to:

Obowiązek wychodzenia do gaszenia pożarów i naprawy grobel, w czasie gwałtownego wezbrania wody.

Szarwarki do upustów, śluz i grobel.

Stróże nocne po wsiach.

Stróże do pilnowania mostów, w czasie płynienia kry.

Sadzenie drzew przy traktach.

Wychodzenie na obławy, celem wytępienia zwierza drapieżnego,— i t. p.

Wszystkie jednak, w niniejszym artykule wymienione powinności, nie będą ulegać rozrządzeniu dziedzica, ale ich wykonanie zależeć ma wyłącznie od rozkazów Wójta Gminy.

Art. 7. Wszelki najem przymusowy do odbywania podróży, na dnie lub na wymiar odbywanéj, czy to za stałą zapłatą pieniężną, albo żywnością, trunkami lub innemi przedmiotami wynagradzany, znosi się, i odtąd wynajmowanie rolników miejskich i wiejskich nie będzie

mogło mieć miejsca, jak tylko za poprzednią dobrowolną umową względem czasu, rodzaju roboty, jej ilości i sposobu wynagrodzenia.

Art. 8. Pełnienie powinności, na zasadzie poprzedzających artykułów uchylonych, ustać ma w dobrach prywatnych, w zarządzie samych właścicieli będących, od d. 20 Grudnia (1 Stycznia) $184^{6}/_{7}$ r.; w dobrach zaś które, na mocy zawartych w formie urzędowej, przed d. 20 Grudnia (1 Stycznia) $184^{5}/_{6}$ r. kontraktów, są wydzierżawione, od daty expiracyi kontraktu.

Art. 4. Dla rozpoznawania i rozstrzygania sporów pomiędzy właścicielami dóbr i włościanami w sposób jak najdogodniejszy i o ile być może skrócony, Rada Administracyjna, w miejsce dotychczasowego postępowania, uznanego za uciążliwe dla włościan, wyda stosowne przepisy, wskazujące osobne formy postępowania i oznaczające jurysdykcye, którym podobne sprawy odtąd ulegać mają, a tymczasem taż Rada poleci Władzom Administracyjnym czuwać jak najtroskliwiéj, iżby powinności i obowiązki włościan, względem właścicieli dóbr, nie przewyższały tych, jakie, po zniesieniu nieprawych darmoch i najmów przymuszonych, okażą się na prawnym tytule oparte, i jakie, w dniu 20 Grudnia (1 Stycznia) $184^{5}/_{6}$ r. istniały; niemniéj, iżby w sprawach właścicieli z włościanami, wymierzaną była ścisła sprawiedliwość i udzielaną zgodna z prawem komu należy opieka. (1).

(1) Dla uniknienia wszelkich kollizyj, Prokuratorowie Trybunałów otrzymali polecenie, aby w każdym przypadku, gdzieby wyroki sądów skazywały włościan na exmissyę, zdawali Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości, przed wykonaniem wyroków, szczegółowe rapporta i oczekiwali dalszego w téj mierze postanowienia.

(K. R. S. d. $^{11}/_{23}$ Sierpnia 1846 r. Nr. 12919).

Art. 5. Właścicielom, którzyby mieli zamiar zawierać z włościanami umowy o oczynszowanie, Władze Administracyjne udzielać będą potrzebną pomoc i

opiekę; wszakże umowy tego rodzaju mają być przez Władzę Gubernialną ze szczegółowemi wnioskami przedstawiane do zatwierdzenia wyższéj Władzy Rządowéj, którą Rada Administracyjna do tego wyznaczy. (1).

Art. 6. Posiadacze wieczyści dóbr Rządowych, tudzież do funduszu edukacyjnego, do instytutów i gmin należących, obowiązani są zostających tam rolnych mieszczan i włościan utrzymać przy dotychczasowych posiadłościach, i nie mogą nowych nakładać obowiązków nad te, jakie są inwentarzami lub innemi tytułami opisane, a zachodzić mogące spory, rozstrzygane być mają przez Władze właściwe Administracyjne.

(1) W rozwinięciu przepisu tego wydane zostały następujące rozporządzenia:

A) Nie tylko układy właścicieli dóbr ziemskich z włościanami nie posiadającemi trzech morgów (t. j. dziesiatina 1, sażeni 1289, stóp kwadratowych 37) gruntu, z czeladzią, kopiarzami, komornikami, czyli zagrodnikami, i innemi podobnemi ludźmi, gospodarstwa rolnego nie posiadającemi, żadnemu ograniczeniu nie ulegają, i mogą być zawierane podług poprzednich prawideł, ale nadto podobna wolność nie może być tamowaną stronom przy zawieraniu układów o oczynszowanie, z zastrzeżeniem wszakże, iżby, w zastosowaniu się do art. 5 Ukazu z d. 26 Maja (7 Czerwca) 1846 r. w układach o oczynszowanie przed rejentami zawiérać się mających, ciż rejenci domieszczali warunek, że układy te przejrzeniu przez właściwe władze administracyjne ulegają, i nie prędzéj staną się obowiązującemi, jak po zatwierdzeniu ich przez pomienione władze.

(R. A. d. 21 Lutego (1 Marca) 1847 r. Nr. 10586, — K. R. S. d. $^{12}/_{24}$ Marca t. r. Nr. 4190)

B) Dalsze rozwinięcie przepisów w niniejszym artykule zawartych, podane jest w postanowieniu Rady Administracyjnéj z d. $^{16}/_{28}$ Grudnia 1858 r., (T. I, str. 523 niniejszego dzieła).

III. W objaśnieniu Ukazu z d. 26 Maja (7 Czerwca) 1846 r. (wyżej T. I, str. 511 niniejszego dzieła), oraz dla usunięcia napotykanych wątpliwości przy rozpoznawaniu i rozstrzyganiu przez władze administracyjne i sądy cywilne sporów zachodzących pomiędzy właścicielami niektórych dóbr prywatnych i rolnikami w nich osiedlonemi, a 3 morgi (1 dziesiatyna, 1289 sażenów) lub więcéj ziemi dla siebie obrabiającemi, czy powołany na wstępie Ukaz z r. 1846, ma do nich zastosowanie,—Rada Administracyjna, z mocy Najwyższego Jego Cesarsko-Królewskiéj Mości upoważnienia, na posiedzeniu z d. $^{18}/_{30}$ Listopada 1858 r. (D. P. T. LII, str. 39) postanowiła:

Art. 1. Pod przepisy rzeczonego dopiéro Najwyższego Ukazu nie podchodzą, bez względu na naturę odbywanych przez rolników powinności i rodzaj z właścicielem umowy:

a) Grunta należące do cząstkowych posiadaczy (we wsiach podzielną własność stanowiących), którzy, będąc sami cząstkowymi tylko rolnikami, uprawiali dawniéj całą swoją siedzibę, a jedynie dla upadku lub własnych widoków wydzierżawili całość lub część onéj za kontraktem czasowym, chociażby kilkakrotnie odnawianym.

b) Osady karczemne, młynarskie, kowalskie, strycharskie, jako też oficjalistów dworskich, to jest służby leśnéj, owczarskiéj, ogrodowéj i t. p.

c) Osady trzymane przez osoby, które same nie są cząstkowymi rolnikami.

d) Ogrody, grunta orne, łąki i pastwiska, przez rolników, obok zajmowanych przez nich osad, trzymane czasowo, z obowiązkiem uiszczania z tych użytków dworowi czynszu w gotowiznie, osepu, danin lub robocizny, albo téż oddawania z nich części plonów w naturze.

Art. 2. Wszyscy inni rolnicy we wsiach i miastach prywatnych osiedleni, a trzy morgi lub więcéj ziemi dla siebie obrabiający, bez względu na naturę wykonywanych przez nich powinności i rodzaj umowy

z właścicielami dóbr zawartéj, mają prawo korzystać z przepisów powołanego wyż Ukazu Najwyższego.

Art. 3. Podług jakich zasad tudzież form i prawideł, rolnicy, po expiracyi kontraktów czasowych, winni wchodzić z właścicielami dóbr w nowe układy wieczyste, wskażą przepisy w téj mierze oddzielnie wydać się mające. (1).

(1) Oddzielne przepisy, których wydanie zostało tu zastrzeżone, zawarte są w postanowieniu Rady Administracyjnej z d. $^{16}/_{28}$ Grudnia 1858 r. (D. P. T. LII, str. 47), wydaném z Najwyższego Jego Cesarsko-Królewskiej Mości upoważnienia. Osnowa tego postanowienia jest następująca:

TYTUŁ I.

O zawiéraniu dobrowolnych kontraktów czynszowych pomiędzy właścicielami dóbr i rolnikami.

Art. 1. Oczynszowanie za dobrowolną między stronami umową rolników, osiadłych po wsiach i miastach, prywatną własnością będących, których uposażenie nie mniéj jak 3 morgi (1 dziesiatyna, 1289 sażeni) wynosi, odbywać się ma przy zastosowaniu się do zasad niniejszém postanowieniem objętych.

Art. 2. Dopóki właściciel dóbr nie wejdzie w układ o oczynszowanie, i układ ten zawarty, zatwierdzony i na kontrakt notarjalny zamieniony nie zostanie, —rolnicy obowiązki dotychczasowe względem właściciela regularnie wykonywać winni.

Art. 3. Kontrakty czynszowe winny być wieczyste i zawiérane być mogą, albo przy utrzymaniu uposażeń rolników w ich dotychczasowych granicach, lub téż na zasadzie nowego urządzenia osad kolonialnie lub nie kolonialnie, a to w miarę jak jedno lub drugie przez obiedwie strony za dogodne uznaném zostanie.

Art. 4. Stosownie do okoliczności miejscowych, oczynszowanie uskutecznionem być może całkowitemi posiadłościami wiejskiemi, lub miejskiemi cząstkowo albolitéż pojedynczemi osadami.

Art. 5. Gdyby właściciel razem z oczynszowaniem chciał oddzielić posiadłości dworskie od uposażeń rolników, układ oddzielenia tego, nie może być inny jak dobrowolny i przez obiedwie strony przyjęty.

W takim jednak razie gdyby $^3/_4$ osadników zgodziło się na regulacyę, czwarta część pozostała będzie się musiała takowej poddać.

Art. 6. Każdy kontrakt wieczysto-czynszowy, poparty być winien mappą i rejestrem pomiarowym przez jednego z Jeometrów patentowanych sporządzonemi, a wykazującemi uposażenie każdego po szczególe osadnika.

W razie braku takich mapp i rejestrów, sporządzone one być winny kosztem właściciela, pomoc zaś w robociźnie i sprzężaju dostarczą bezpłatnie osadnicy.

Art. 7. Budowle przywiązane do gruntów zajmowanych przez włościan i mieszczan rolnych, o ile do właściciela dóbr należą, przejdą przy oczynszowaniu na własność osadników.

Art. 8. Załogi i zasiewy dworskie dane przez właściciela dóbr włościanom i mieszczanom rolnym, winny być przy oczynszowaniu, jako własność dziedzica, albo w naturze zwrócone, albo spłacone na raz lub częściowo, podług wzajemnej dobrowolnej umowy.

Art. 9. Przy zawieraniu układu o wysokość czynszu, winny być miane na względzie inne dogodności, jakie osadnikom przy oczynszowaniu zapewnione zostaną; jako to: wolny wrąb lub prawo żądania od właściciela drzewa opałowego, budulcu, na płoty i narzędzia gospodarskie, zbiéraninę suszu i ścielki, wspólne pastwisko, albo paszę w lesie i t. p.

Art. 10. Właściciel dóbr przy oczynszowaniu rolników, może się z nimi umówić o utrzymanie dotychczasowéj robocizny, bądź całkowicie, bądź w części, lub téż o najem roboty, a to, jak w piérwszym tak w drugim przypadku, nie dłużéj jak na lat sześć.

W kontrakcie zaś dokładnie opisaną być winna ilość dni sprzężajnych lub pieszych, rodzaj roboty, termin,

w którym ta ma być wykonywaną, i ceny, o jakie się za tę robociznę strony umówiły.

Art. 11. Strony umawiające się o oczynszowanie albo ustanowią czynsz stały w gotowiznie na zawsze, albo zastrzegą zmianę wysokości onego co lat 20.

W tym ostatnim wypadku, należy w kontrakcie wymienić tak wysokość umówionego czynszu w gotowiznie, jako téż oznaczyć ilość czetwerti żyta, jakiéj odpowiada ten czynsz.

Przy oznaczeniu wartości jednéj czetwerti żyta, należy przyjąć za zasadę średnią cenę tego zboża z lat 20 poprzedzających zawarcie kontraktu, wziętą z foraljów najbliższego miasta targowego, za wyłączeniem z nich dwóch lat najdroższych i dwóch najtańszych,

Po upływie każdego 20-lecia wykazana w kontrakcie ilość czetwerti żyta, zamienioną będzie podług tejże saméj zasady na czynsz w gotowiznie, z warunkiem, że takowy nie może być ani podwyższony, ani zmniejszony więcej, jak o 20 procentu od czynszu ostatnio płaconego

Art. 12. Gdyby przy oczynszowaniu rolników, właściciel powiększył gruntami folwarcznemi przestrzeń dotąd przez ich zajmowaną, i w skutek tego nastąpiła potrzeba nowego uregulowania podatków skarbowych i dziesięciny, właściciel udać się powinien o to do Rządu Gubernialnego.

Art. 13. Umowy o oczynszowanie osadników, zawieranemi być mają na piśmie ze wszytkiemi rolnikami we wsi lub mieście osiedlonemi, albo z każdym osadnikiem oddzielnie, w urzędzie miejscowego lub sąsiedniego Wójta Gminy lub Burmistrza, jakiego sobie strony wybiorą. Po zawarciu w ten sposób umowy, Delegacya Powiatowa, o któréj mowa będzie niżéj w art. 32, a następnie Komitet Gubernialny (Art. 39). rozpoznają, czyli zawarta umowa zgodna jest z ustawami krajowemi i z przepisami niniejszego postanowienia. Umowy zatwierdzone przez Komitet Gubernialny zamienione być winny na kontrakty nota-

rjalne, a następnie wniesione do księgi hypotecznéj właściwych dóbr.

Jeżeli umowa spisaną jest ze wszystkiemi rolnikami we wsi lub mieście osiedlonymi, w takim razie, po spisaniu kontraktu notarjalnego, Wójt Gminy lub Burmistrz obowiązany będzie doręczyć każdemu osadnikowi wyciąg z kontraktu, objaśniający jakie powinności dla dworu go obciążają.

Art. 14. Każden kontrakt wieczysto-czynszowy obejmować powinien następujące szczegóły:

a) Imiona i nazwiska stron kontraktujących.

b) Nazwisko wsi, gminy (lub miasta), okręgu, powiatu i gubernii, w których osada jest położona.

c) Przestrzeń każdéj wypuszczającéj się osady, z powołaniem się do mapp i rejestrów pomiarowych.

d) Czynsz, jaki osadnik zobowiązał się uiszczać właścicielowi dóbr i w jakich terminach, z wyjaśnieniem jaka ilość czetwerti żyta temu czynszowi odpowiada, (jeżeli czynsz ma ulegać odnawianiu co lat 20).

e) Czy, oprócz opłaty czynszu, nie przyjął innych obowiązków w robociznie lub w najmie, na jak długo, a nigdy dłużéj nad lat sześć.

f) Czy ustanowiony czynsz jest na zawsze czy téż co lat 20 ma być zmienianym.

g) Że się poddają egzekucyi administracyjnéj w razie zalegania w opłacie czynszu i innych powinności, i rygorowi exmissyi na przypadek dwuletniéj onego niewypłatności.

h) Czy i jakiéj ulgi w razie klęsk losowych czynszownik może się od właściciela spodziéwać.

i) Czy, w razie zmniejszenia osady, bądź przez process graniczny, bądź w skutek oderwania przez wodę, lub zaszorowania piaskiem, osadnik będzie miał prawo do odpowiedniego wynagrodzenia go innym gruntem, lub do zmniejszenia czynszu.

k) Czyją były własnością budowle przed zawarciem kontraktu czynszowego.

l) Wyjaśnić także należy, że dalsze stawianie i utrzymywanie budowli, zabezpieczenie onych w Dyrekcyi i płacenie składki ogniowéj, na czynszowników przechodzi, przez co odbiór wynagrodzenia do nich należy, a odbudowanie, ich samych ciąży.

l) Wspomnieć o zasiewach i załogach dworskich, jakie przy oczynszowaniu przeszły na własność osadników i za jakiém wynagrodzeniem dla właściciela.

m) Wyszczególnić z jakich dogodności, jako to: wolnego wrębu, prawa żądania drzewa opałowego i budulcu, na płoty i narzędzia gospodarskie, ugaju, zbiéraniny ściołki, wspólnego pastwiska lub paszenia w lesie, ma czynszownik korzystać, jak i kiedy prawo to może wykonywać.

n) Wspomnieć o przyjętym przez osadnika obowiązku opłacania i ponoszenia wszelkich podatków, składek i innych ciężarów publicznych, oraz powinności gminnych, obecnie osadę ciążących, i w przyszłości przez Rząd nałożyć się mogących.

o) Jakie szczegółowe warunki z miejscowości wynikłe, obie strony uznają za potrzebne zamieścić w umowie, o ile takowe nie będą przeciwne niniejszym zasadom.

W zakończeniu kontraktu poświadczone być winno, iż umowa nastąpiła za dobrowolném zgodzeniem się obudwu stron, i na zasadzie warunków, jakie im odczytane zostały.

TYTUŁ II.

O odnawianiu kontraktów czynszowych czasowych.

Art. 15. Rolnicy czynszowi i czynszowo-pańszczyzniani po wsiach i miastach prywatnych osiedleni, trzy morgi (1 dziesiatina, 1289 sażeni) lub więcéj ziemi dla siebie obrabiający, a trzymający grunta na podstawie kontraktów piśmiennych czasowych, winni są, po ich expiracyi, wchodzić w nowe z właścicielami układy, jeżeli pragną i nadal utrzymać się przy gruncie.

Art. 16. Do daty zawarcia nowego notarjalnego kontraktu, osadnicy winni wszelkie dotychczasowe obowiązki względem właściciela regularnie wykonywać.

Art. 17. Nowe układy winny być wieczyste, a przy ich zawiéraniu zachować należy przepisy objęte artykułami: 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 i 14 niniejszego postanowienia.

Art. 18. Właściciel dóbr może oddać osadnikom na czynsz wieczysty, — albo grunta dotychczas przez nich zajmowane, albo inne odpowiedniéj wartości.

Art 19. Jeżeli strony nie będą się mogły o wysokość czynszu dobrowolnie porozumiéć, w takim razie Delegacya Powiatowa, za przyzwaniem właściciela dóbr, ustanowi czynsz sprawiedliwy dla obudwóch stron, a to na podstawie szczegółowéj Instrukcyi, jaka oddzielnie przez Radę Administracyjną wydaną zostanie.

TYTUŁ III.

O prawach i obowiązkach oczynszowanych osadników.

Art. 20. Rolnik oczynszowany, jako wieczysty posiadacz powierzchni wypuszczonego mu gruntu, ma prawo ciągnąć z niego wszelkie użytki ekonomiczne.

Nie będzie mu jednak wolno obracać osady swojéj na inne użycie aniżeli na to, na jakie przeznaczoną była, chyba za zezwoleniem właściciela.

Art. 21. Prawo korzystania z pokładów kruszcu, węgla i innych minerałów do czynszownika nie należy.

Art. 22. Prawo propinacyi, polowania, rybołóstwa, służy wyłącznie właścicielowi, o ile, z mocy przywilejów lub nadań, do osadników nie należy, albo, z osnowy zawartego z niemi kontraktu, przelane na osadników nie zostało.

Art. 23. Osadnik nie będzie mógł prawa mu służącego komu innemu odstąpić, ani poddzierżawić, ani dzielić posiadłości na części, bez zezwolenia właściciela dóbr, pod nieważnością umowy, bez takiego zezwolenia zawartéj.

Za zezwolenie to, czyli konsens, żadna oplata laudemialna od czynszowników wymaganą być nie może.

Jeżeli właściciel dóbr, po zawiadomieniu go o zamiarze odstąpienia lub podziału osady, nie oświadczy w dniach 30 przeciwnego zdania, samo milczenie uważaném będzie za zezwolenie, dla tego oświadczenie czynszownika winno być uczynione w urzędzie gminnym miejscowym, albo przy świadkach.

Właściciel może odmówić zezwolenia, jeżeli chcący nabyć lub poddzierżawić osadę nie jest rolnikiem, — jeżeli nie ma dostatecznego funduszu do utrzymania gospodarstwa, — jeżeli jest złego prowadzenia.

Gdyby właściciel odmówił zezwolenia, a osadnik uważał, że postąpienie to dziedzica jest nieuzasadnione, może wnieść skargę do właściwego Sądu, który spór rozstrzygnie.

Art. 24. Prawo do posiadania osady może nabywać tylko rolnik.

Art. 25. Podział osady wieczysto-czynszowéj w żadnym razie dozwolonym być nie może, jeżeli

każda z części podzielonéj osady, przynajmniéj 8 dziesiatyn (15 morgów 183 prętów), nie wynosi.

Czynsz z ogółu osady płacony, przy takim podziale ziemi, właściciel dóbr, za porozumieniem się z stroną interessowaną, na każdą cząstkę stosunkowo rozdzieli, na co oddzielna umowa zawartą być winna.

Art. 26. Nie opłacone najdaléj w dniach 30 po upłynionym terminie do uiszczenia czynsze, będą ściągane drogą administracyjną. Dla tego właściciel poda listę zalegających, przez siebie podpisaną, a przez miejscowego Wójta Gminy lub Burmistrza poświadczoną, Naczelnikowi Powiatu, który niezwłocznie obowiązany będzie stosowne środki egzekucyjne przedsięwziąść.

Dwuletnia zaległość czynszu i innych powinności upoważni właściciela dóbr do sprzedania prawa wieczystego zadłużonéj osady, łącznie z znajdującemi się na niéj budowlami, inwentarzami i zasiéwami do gruntu przywiązanemi, przez publiczną licytacyę w urzędzie gminnym miejscowym odbyć się mającą, z zachowaniem formalności i po trzykrotnych ogłoszeniach sprzedaży i warunków onéj, przez Wójtów i Burmistrzów w sąsiednich gminach i miastach, oraz przez pośrednictwo proboszczów w dni świąteczne dopełnić się winnych.

Licytacya zacznie się od summy wyrównywającéj czteroletniemu czynszowi.

Po potrąceniu z szacunku na licytacyi postąpionego zaległych podatków, kosztów sprzedaży i czynszu, jako téż długów, o ile te ostatnie przez zalegającego posiadacza przyznanemi będą, resztujący szacunek wywłaszczonemu osadnikowi wypłaconym, lub, wrazie sporów, do Banku Polskiego, dla dopełnienia podziału, odesłanym zostanie.

Art. 27. Jeżeli właściciel dóbr, z powodu braku konkurentów, nabędzie na licytacyi prawo do używania zadłużonéj osady, winien takową w przeciągu

lat dwóch innemu rolnikowi w posiadanie wieczyste oddać.

Art. 28. Osadnik, oprócz opłaty czynszu, ponosić i opłacać powinien wszelkie podatki, składki i należności Skarbowe, Administracyjne i Policyjne, oraz powinności gminne do gruntu lub zabudowań osady przywiązane, tak zwyczajne jak i nadzwyczajne, teraźniejsze i przybyć mogące.

Obowiązany jest także uiszczać dziesięcinę, dawać meszne, jeżeli te należą się kościołowi, składkę szkolną, składkę ogniową do Dyrekcyi Ubezpieczeń, i, skutkiem tego, w razie pogorzeli, wynagrodzenie za spalone budynki on odbiérać będzie, z obowiązkiem wystawienia nowych.

Obowiązany również stawiać i utrzymywać mosty na jego gruncie będące, do jego wyłącznego użytku potrzebne; stawianie zaś mostów, do użytku ogólnego gminy służących, uskuteczniane być ma według przepisów w téj mierze obowiązujących.

Art. 29. Czynszownicy nie będą mogli nabywać osad w jednéj wsi i łączyć ich w jedną całość, bez zezwolenia właściciela dóbr, które nie może być udzieloném, jeżeliby grunta połączonych osad przeniosły 31 dziesiatin (60 morgów 147 prętów).

Zabudowania gospodarskie na każdéj z połączonych osad winny być pozostawione, wyjąwszy, gdyby oczywisty interess nabywcy sprzeciwiał się temu, a właściciel zgodził się na ich usunięcie.

Art. 30. Nie wolno jest rolnikowi zaciągać długów na osadę, na czynsz mu oddaną; długi zaś osobiste mogą być poszukiwane jedynie na jego ruchomym majątku, z wyjątkiem wszakże wszelkich przedmiotów do uprawy gruntu i utrzymania gospodarstwa przeznaczonych, postanowieniem Księcia Namiestnika Królestwa z d. 8 Lipca 1823 r. (a), od zajęcia wyłączonych.

(a) W tekscie jest tu pomyłka co do daty, gdyż postanowienie, o którém tu mowa, zapadło nie d.

30 Lipca 1823 r., lecz d. 8 t. m. i r. — Postanowienie to (D. P. T. VIII, str. 93), zamieszczone jest niżéj w Tomie II niniejszego dzieła, w odsyłaczu do art. 626 K. P. S.).

Art. 31. Przepisy Tytułem niniejszym objęte stosują się wyłącznie do osadników, którzy zawiérać będą kontrakta wieczysto-czynszowe na podstawie niniejszego postanowienia.

TYTUŁ IV.

O udziale Władzy w oczynszowaniu.

Art. 32. Zaprowadzone być mają po Powiatach, pod kierunkiem Gubernatorów Cywilnych, przy współdziałaniu Marszałków Gubernialnych Szlachty, *Delegacye*, składające się z Członka Deputacyi Szlacheckiéj, z Urzędnika Administracyjnego i z trzech obywateli ziemian w Powiecie osiadłych.

Głównem zadaniem téj Delegacyi będzie nakłaniać i zbliżać do siebie kontraktujące strony przy zawiéraniu dobrowolnych układów o czynszowanie, jako téż sprawdzać, czyli takowe odpowiadają w zupełności niniejszemu postanowieniu.

Art. 33. Delegacya takowa nazywać się będzie *Delegacyą Powiatu N. N. do oczynszowania.*

Art. 34. Delegacya Powiatowa prowadzi dziennik i protokół swoich posiedzeń, zapisując w nim wnoszone podania, załatwione spory, zerwane układy, i zawarte umowy. Zamieszczać także będzie spostrzeżenia i wnioski nad biegiem i postępem czynności oczynszowania w Powiecie, i, za pośrednictwem Gubernatora Cywilnego, przedstawiać co kwartał o tém wszystkiém Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych krótkie sprawozdanie.

Art. 35. Czynności Delegacyi powiatowéj są honorowe bezpłatne.

Art. 36. Delegacya używa pieczęci urzędowéj z napisem: »*Delegacya Powiatu N. N. do oczynszowania.*« Korrespondencya jéj jest wolną od używania stempla i opłaty poczty.

Art. 37. Właściciel dóbr mający zamiar oczynszować rolników w dobrach jego osiedlonych, lub odnowić kontrakta czasowe, donosi o tém Delegacyi Powiatowéj, zamawiając sobie jéj współudział w razie potrzeby.

Jeżeli właściciel oczynszowanie bezspornie dopełnił i umowy z rolnikami dobrowolnie spisał, obowiązanym jest zakommunikować takowe Delegacyi powiatowéj, która one rozpozna, zaopiniuje i Rządowi Gubernialnemu do zatwierdzenia przedstawi.

Art. 38. W razie zgłoszenia się stron o pośrednictwo przy zawiéraniu układów o oczynszowanie, Delegacya powiatowa ześle na grunt jednego swojego Członka, ażeby rzecz zbadał, wyjaśnił i nieporozumienia usunął: alboli téż zjedzie na grunt w komplecie, żeby namową swoją wpłynęła skutecznie na umawiające się strony.

Gdyby Delegacya stron pogodzić nie mogła, czynność cała za niedoszłą uważaną będzie i poprzedni status quo pozostanie.

Art. 39. Umowy przedstawione Rządom Gubernialnym przez Delegacye powiatowe, rozpoznawane i ostatecznie zatwierdzane będą przez osobny *Komitet Gubernialny*, do składu którego pod prezydencyą Gubernatora Cywilnego, należéć mają:

Marszałek szlachty Gubernialny.

Prezes i Prokurotor Trybunału Cywilnego.

Prezes i Radca Dyrekcyi Szczegółowéj Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego.

Radca Wydziału Administracyjnego.

Po roztrząśnięciu i zatwierdzeniu przez Komitet powyższy umów, Rząd Gubernialny zwraca one Delegacyom powiatowym.

Art. 40. Delegacye powiatowe i Komitety Gubernialne winny, przy roztrząsaniu i zatwierdzaniu

kontraktów czynszowych, ściśle czuwać, aby takowe jak z jednéj strony nie były uciążliwe dla osadników, tak z drugiéj nie obniżyły wartości dóbr, a tém samém i bezpieczeństwa wierzycieli hypotecznych.

Jeżeli, podług osnowy kontraktu, osadnicy uiścić mają wkupne, takowe może być podniesione przez właściciela jedynie w razie zgodzenia się wierzycieli hypotecznych. Gdy oni na to nie zezwolą, wkupne złożone zostanie do Banku Polskiego i ulegać będzie klassyfikacyi podług przepisów Kodexu Postępowania Cywilnego.— (art. 749 n. K.P.S.).

Art. 41. Na Marszałków Gubernialnych Szlachty wkłada się obowiązek, aby, jako reprezentanci stanu Szlacheckiego, starali się wpływać na pomyślny i spieszny rozwój oczynszowania.

Art. 42. Zasady niniejszém postanowieniem objęte, stosują się także do dóbr będących własnością Duchowieństwa, Gmin, i Instytutów pod opieką Rządu zostających, z zachowaniem prawideł, jakie, we względzie zarządzania takiemi dobrami, istniejące przepisy i rozporządzenia stanowią.

Art. 43. Umowy właścicieli dóbr z rolnikami, tak o wieczyste, jako téż czasowe posiadanie po zapadnięciu Najwyższego Ukazu z r. 1846 (a), a przed ogłoszeniem niniejszego postanowienia (b) zawarte, o ile nie dotyczą gruntów folwarcznych, a nie są przez Kommissyę Rządową Spraw Wewnętrznych i Duchownych zatwierdzone, mają być roztrząsane naprzód przez Delegacye powiatowe, a następnie przez Komitety Gubernialne, według zasad niniejszego postanowienia, i, jeśli będą z takowém zgodne, ostatecznie zatwierdzane przez też Komitety.

Jeżeli zaś kontrakty te okażą się niezgodnemi

(a) Ukaz ten zamieszczony jest wyżej na str.511 niniejszego dzieła. Data jego ogłoszenia nastąpiła d. 20 Sierpnia (1 Września) 1846 r.

(b) To jest, przed d. $^{10}/_{22}$ Marca 1859 r. (D, P. T. LII, str. 91).

z niniejszém postanowieniem, a Delegacye powiatowe nie zdołają skłonić stron do zmodyfikowania warunków kontraktowych zgodnie z rzeczoném postanowieniem, interes przedstawiony być winien z opinią Komitetu Gubernialnego, pod zadecydowanie Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

Art. 44. Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych upoważnioną jest do rozwinięcia niniejszego postanowienia w szczegółach i do rozwiązywania w duchu onego wątpliwości, jakieby wywiązać się mogły.

IV. Wreszcie zachodzą niekiedy wyjątkowe przepisy, skutkiem których właściciele dóbr obowiązani są urządzić się co do stosunków z włościanami w ich dobrach osiadłemi, a mianowicie:

a) Otrzymujący dobra na własność prywatną sposobem majoratów, obowiązani są urządzić włościan w ciągu lat sześciu, — (ar. 5 Ukazu z d. $^{4}/_{16}$ Października 1835 r. D. P. T. XVII, str. 341).

b) Ten sam obowiązek ciąży także tych, którzy, uległszy karze konfiskaty majątku, następnie, w skutek Najwyższego ułaskawienia, mają zwracane dobra sobie skonfiskowane, — (ar. 5 postanowienia Rady Administracyjnéj z d. $^{17}/_{29}$ Czerwca 1841 r. D. P. T. XXVIII, str. 343).

c) Nakoniec temu samemu obowiązkowi ulegają ci, którzy dobra do funduszu Ogólno-Religijnego należące otrzymują od Rządu w długoletnią t. j. w 25 lub 50 letnią dzierżawę, — (ar. 2 Ukazu z d. $^{5}/_{17}$ Lipca 1844 r. — D. P. T. XXXIV, str. 463).

TYTUŁ II.

O własności.

544. Własność jest prawem użytkowania z rzeczy i rozrządzania niemi w sposób najrozciąglejszy, byleby nie był z nich czyniony użytek ustawami lub urządzeniami zabroniony. — K. N. 537, 543, 545, 546, 636, 644, 647 — 649, 651 n., 686, 711 — 717.

545. Nikt nie może być zmuszonym do odstąpienia swéj własności, wyjąwszy na użytek publiczny, i to za słusznem poprzedniém wynagrodzeniem.— K. N. 643. (1).

---

(1) *Co do zajęcia własności prywatnéj na użytek publiczny*, wydane zostały następujące przepisy:

* *a*) Postanowienie Namiestnika Kr. z d. 24 Sierpnia 1816 r. (D. P. T. II, str. 3).

* *b*) Prawo Sejmowe *o odstąpieniu własności prywatnéj z powodu użyteczności publicznéj*, zapadłe d. 12 Października 1820 r. (D. P. T. VII, str. 87).

* *c*) Postanowienie Rady Administracyjnéj z d. 27 Września (9 Października) 1840 r. (D. P. T. XXVI str. 31), które wskazało: *Tymczasowe wyjątkowe przepisy przy zajmowaniu gruntów na użytek publiczny z powodu budowy drogi żelaznéj Warszawsko-Wiedeńskiéj.*

* *d*) Postanowienie téjże Rady z d. $^{10}/_{22}$ Sierpnia 1845 r. (D. P. T. XXXVI, str. 377), *co do zajęcia gruntu w razie przedsiębranych robót na traktach bitych.*

Wszystkie te postanowienia uchylone zostały, a mianowicie: postanowienie ad *a*), uchylone zostało sposobem milczącym przez prawo ad *b*),— prawo zaś ad *b*), oraz postanowienie ad *c* i *d* uchylone zostały artykułem 44 postanowienia Rady Administracyjnéj niżéj ad *e*) wymienionego.

e) Wreszcie, na mocy szczególnego Najwyższego upoważnienia, Rada Administracyjna w postanowieniu, d. $^{6}/_{18}$ Czerwca 1852 r. wydaném, a d. $^{2}/_{14}$ Stycznia 1853 r. ogłoszoném, (D. P. T. XLV, str. 303) wskazała następujące przepisy:

ROZDZIAŁ I.

Rozporządzenia ogólne.

Art. 1. Własność prywatna, instytutowa lub gminna, zajętą być może sposobem przymuszonego wywłaszczenia na rządowy lub inny publiczny użytek, nie inaczéj jak na mocy Najwyższych Ukazów.

Art. 2. Wyjątkowo od ogólnego prawidła, Rada Administracyjna Królestwa będzie mogła, w przypadkach w art. 3 wyszczególnionych, zajęcie na przymuszone wywłaszczenie rozporządzić, bezzwłocznie, gdy, dla zachodzących okoliczności, uznaném to zostanie za konieczne, mianowicie zaś gdy potrzeba zajęcia wyniknie w przywiedzeniu do skutku woli poprzednio objawionéj Jego Cesarskiéj Mości co do uskutecznienia wymagających tego budówl lub innych robót. O wydanych przez siebie rozporządzeniach Rada Administracyjna w każdym razie Najjaśniejszemu Panu doniesie.

Art. 3. Przypadki zajęcia własności sposobem przymuszonego wywłaszczenia na Rządowy lub inny publiczny użytek, do których się odnosi przepis artykułu 2, są:

I. *Gruntów i budowli.*

a) Na założenie lub uregulowanie drogi publicznéj czyli do powszechnego użytku przeznaczonéj, tudzież na potrzebne do jéj utrzymania i użytkowania z niéj budowle i zakłady, jako to: na koszary drogowe, stacye i przystanki drogi Żelaznéj,

stacye pocztowe, szkółki drzew do wysadzenia dróg, na rowy do odpływu wód z dróg publicznych, i t. p., a to bez względu, czyli Rząd utrzymywać będzie drogę własnym funduszem, albo poruczy jéj utrzymanie osobom pojedynczym, Gminom lub stowarzyszeniom.

b) Na założenie i utrzymanie kommunikacyi telegraficznéj i na potrzebne w tym celu budowle.

c) Na założenie lub uregulowanie ulic i placów, tudzież kanałów do odprowadzania nieczystości po miastach, wreszcie na budowę szlachtuzów i jatek rzeźniczych po miastach.

d) Na założenie kanałów spławnych albo dla uspławnienia rzek nie spławnych, tudzież dla uregulowania koryta i ubezpieczenia brzegów rzek spławnych, dla uprzątnienia z nich zawad, oraz przy robieniu nadbrzeżnych bulwarków.

e) Na roboty fortyfikacyjne.

f) Na założenie obozu, lub dla odbywania popisów wojskowych, czasowo lub na zawsze.

g) Na uregulowanie linii granicznéj Królestwa od krajów ościennych, oraz na potrzebne dla dozoru granicy odstępy i drogi, wreszcie na założenie Komor Celnych i innych budowl dla służby granicznéj.

h) Na założenie lub rozszerzenie cmentarzów do grzebania zmarłych, na założenie kościołów i innych domów modlitw wszelkich wyznań, i na budowle dla pomieszczenia osób do służby kościelnéj przeznaczonych.

II. *Materyałów.*

i) Do budowy i utrzymywania dróg publicznych, tudzież

k) Do ubezpieczenia brzegów rzek spławnych: — w obu tych przypadkach bez różnicy czy materyały na gruncie lub w gruncie znajdują się.

Pod jakiemi warunkami Władze niższe mocne są przystępować do zajęcia materyałów i do czasowego zajęcia gruntów, opisane jest niżéj w Rozdziale III.

Art. 4. Odstąpienie własności na Rządowy lub inny publiczny użytek, żądane być może jedynie za poprzedniém stosownem wynagrodzeniem.

Art. 5. Wysokość tego wynagrodzenia oznaczoną być winna przedewszystkiém w drodze dobrowolnéj z właścicielami ugody. Wynagrodzenie udzielone być może, bądź przez zamianę własności, któréj odstąpienie jest żądane na inną takiegoż rodzaju i odpowiednią tamtéj pod względem wartości i korzyści, bądź w pieniądzach. Gdyby ugoda dobrowolnie nie nastąpiła, Sądy wysokość wynagrodzenia ustanowią.

ROZDZIAŁ II.

O zajęciu dla użyteczności publicznéj budowl i gruntów.

Art. 6. Kommissya Rządowa lub inna Władza Naczelna właściwa, przed uczynieniem wniosku o upoważnienie do przedsięwzięcia przymusowego wywłaszczenia, obowiązaną jest porozumiéć się z właścicielem o cenę i sposób wynagrodzenia.

Właściciel objawi swoje żądanie do protokółu, który w tym celu spisanym być powi-

nien, i przedstawi uwagi, jakieby miał do przytoczenia.

Art. 7. Jeżeli tylko część budowli do zajęcia jest potrzebną, właściciel mocen jest żądać, aby budowle w całości były od niego nabyte.

Podobnież właściciel może żądać, aby cała posiadłość gruntowa była od niego nabyta, jeżeli do zajęcia potrzeba więcéj niż $^3/_4$ części przestrzeni, albo jeżeli w osadzie rolnéj, część pozostająca przy właścicielu nie dochodzi trzech dziesiatyn, i jeżeli w obu tych wypadkach, właściciel nie ma innéj nieruchomości przytykającéj.

Żądanie to co do budowl i przestrzeni wniesione być powinno również do protokółu w art. 6 wymienionego.

Art. 8. Właściciele majoratów i posiadacze Ordynacyj, tudzież wprowadzeni w posiadanie tymczasowe majątku osoby za znikłą uznanéj, mocni są sami, zaś opiekunowie małoletnich i bezwłasnowolnych, za upoważnieniem rady familijnéj, zawiérać układy dobrowolne względem odstąpienia własności dla użyteczności publicznéj. Władza Skarbowa czuwać powinna nad bezpieczném umieszczeniem szacunku przypadającego za własność należącą do Majoratu pochodzącego z Najwyższego nadania, podług prawideł pod datą $^4/_{16}$ Października 1835 roku, zatwierdzonych. —

(Prawidła tu powołane, zamieszczone są wyżéj na str. 480 niniejszego dzieła, oraz niżéj w odsyłaczu do art. 896 K. N.).

Obowiązek ten należy do Sądów Cywilnych co do majoratów i Ordynacyj przez osoby prywatne ustanowionych, tudzież co do majątku osoby za znikłą uznanéj.

Art. 9. Rada Administracyjna Królestwa,

po rozpoznaniu wniosków Władzy właściwéj, i protokółu, o którym w art. 6 jest mowa, jeżeli się przekona, że zachodzi konieczna potrzeba zajęcia, i że dobrowolny układ nastąpić nie może, przedstawi okoliczność tę Najjaśniejszemu Panu, a w przypadkach art. 2 i 8 oznaczonych, wyda postanowienie upoważniające do żądania detaksacyi i wywłaszczenia w drodze Postępowania Sądowego. W postanowieniu tém należy wymienić nazwisko nieruchomości lub numer (jeżeli jest szczególną possesyą miasta lub wsi), onéjże położenie, powód do żądanego odstąpienia, czyli w całości lub w części zajętą być powinna.

Art. 10. Na zasadzie Najwyższego Ukazu lub postanowienia Rady, upoważniającego do postępowania drogą przymusowego wywłaszczenia, powinno być wpisane o tém upoważnieniu ostrzeżenie do wykazu hypotecznego nieruchomości, która ma być zajętą.

Jeżeli hypoteka téj nieruchomości urządzoną nie została, Ukaz Najwyższy lub Postanowienie Rady Administracyjnéj, powinny być ogłoszone w Dzienniku Urzędowym téj Gubernii, w któréj taż nieruchomość jest położoną, jako też w Gazecie Rządowéj przynajmniéj na dni 20 przed terminem wyznaczyć się mającym do oszacowania.

Art. 11. Sprawa o taksę i żądanie przysądzenia nieruchomości na rzecz wywłaszczającego, wnoszone być powinny do Trybunału, w obrębie którego taż nieruchomość znajduje się.

Art. 12. Władza popiérająca wywłaszczenie, postara się o wręczenie właścicielowi zapozwu, do stawienia się przed Trybunał dla uzyskania wyroku nakazującego oszacowanie. W pozwie oznaczyć należy termin 8-dnio-

wy, prócz czasu na odległość zamieszkania, i wymienić imiona i nazwiska i zamieszkanie osób, których proponuje Władza na biegłych do oszacowania. Wraz z pozwem doręczoną być powinna właścicielowi kopja Ukazu Najwyższego, lub Postanowienia Rady Administracyjnéj, upoważniającego do wywłaszczenia.

Trybunał w nagłym wypadku może skrócić termin do stawienia się stron.

Gdyby właściciel nie był wiadomy z zamieszkania albo mieszkał za granicą, i nie miał ustanowionego pełnomocnika, kopję zapozwu wręczyć należy na ręce właściwéj Zwierzchności Miejskiéj lub Wiejskiéj.

Art. 13. Właściciel mocen jest czynić zarzuty przeciwko podanym ze strony wywłaszczającego biegłym, i podawać innych ze swéj strony, stosownie do przepisów Kodexu Postępowania Sądowego.— (art. 302 n. K. P. S.).

Art. 14. Trybunał Cywilny, po rozpoznaniu zarzutów, jeżeli były czynione, i żądań stron, wyda wyrok nakazujący oszacowanie, tudzież wyznaczy dla dopilnowania téj czynności Członka swego, lub Sądu Okręgowego, i zamianuje biegłych.

Przeciw temu wyrokowi, nie służy stronom oppozycya ani appellacya; nie potrzeba go nawet wręczać, jeżeli był naoczny.

Art. 15. Na detaksatorów mogą być mianowani tylko ci, którzy mają stałe do tego upoważnienie, lub ci, którzy z urzędowania swego zajmowali się podobnemi czynnościami. Inne osoby mogą być mianowane na detaxatorów tylko za zgodzeniem się stron, albo, gdyby nie było osób posiadających przymioty wyżéj wymienione.

Art. 16. Delegowany Sądu obowiązany

jest, za okazaniem sobie wyroku nakazującego oszacowanie, oznaczyć do tego termin, i odebrać od biegłych przysięgę, gdzie jéj prawo wymaga, bez odwłoki w dniu ich zgłoszenia się.

Art. 17. O terminie do oszacowania oznaczonym należy zawiadomić właściciela przez akt doręczyć się mający ustanowionemu Obrońcy, a gdyby ustanowiony nie był, przez doręczenie osobie lub w zamieszkaniu, przynajmniéj na dni 8 przed terminem, z przydaniem czasu na odległość.

Art. 18. Jeżeli szacunek przez Rząd postąpiony nie wystarcza na zaspokojenie wierzycieli, po datę wniesionego ostrzeżenia, do hypoteki wpisanych, i na zaspokojenie należności uprzywilejowanych, w takim razie należy zawiadomić wszystkich, mających wpisy hypoteczne, o zamiarze zajęcia nieruchomości, aby praw swoich przy oszacowaniu pilnowali. Zawiadomienie to powinno im być wręczone przynajmniéj na dni 8 przed terminem do oszacowania wyznaczyć się mającym, z dodaniem czasu na odległość ich zamieszkania.

Niewiadomym z nazwiska i zamieszkania spadkobiercom wpisanego do hypoteki wierzyciela, doręczone będzie zawiadomienie w zamieszkaniu ich spadkodawcy.

Osobom nie zgłaszającym się i nie ustanawiającym obrońcy, żadne dalsze wręczenia czynione nie będą.

Doręczenie zawiadomienia wierzycielom hypotecznym, potrzebném nie jest, jeżeli ma być zajęta część ziemi, która nie przewyższa dziesiątéj części ogólnéj przestrzeni całéj nieruchomości wierzytelnościami hypotecznemi obciążonéj. W tym wypadku dostatecznem będzie ogłoszenie Najwyższego Ukazu lub

Postanowienia Rady Administracyjnéj w sposób art. 10 opisany, na dni 20 przed terminem do oszacowania oznaczonym.

Art. 19. Szacunek ustanowiony być ma podług zwyczajów miejscowych, z zachowaniem następujących prawideł:

a) Budowle, zakłady fabryczne, ogrody angielskie i inne zakłady, mogą być w dwojaki sposób oszacowane, t. j. albo podług kosztów na ich wzniesienie i założenie potrzebnych, ze względem na stan w jakim się w czasie oszacowania znajdują, albo też podług dochodu.

Oszacowanie z dochodu opiérać się powinno na dochodzie czystym i trwałym bez względu na okoliczności przemijające, które chwilowo na podniesienie lub zniżenie dochodu wpływać mogły; właścicielowi służy prawo wyboru podług któréj z tych zasad ma nastąpić.

b) Zwracać należy uwagę czyli zajęcie częściowe nieruchomości wpływać będzie bezpośrednio na podniesienie albo na zniżenie szacunku pozostać mającéj przy właścicielu części.

c) Przy regulacyi dróg publicznych, droga opuszczona służyć ma w całości lub w części na wynagrodzenie za część nowo zajętą.

Art. 20. Po ukończeniu oszacowania Delegowany Sądowy, obowiązany jest protokół swój wraz z opinią biegłych w ciągu 24 godzin przesłać do Kancellaryi Pisarza Trybunału, za jego kwitem, i zawiadomić o tém przez ekspedycyę za rewersem Obrońcę Władzy popiérającéj wywłaszczenie.

Art. 21. Obrońca Władzy wywłaszczenie popiérającéj, po przekonaniu się o złożeniu

protokółu u Pisarza, wezwie innych Obrońców, jeżeli ich strony ustanowią, aby uwagi swoje, jakie będą mieli, poczynili w ciągu dni 8, i sam w tym przeciągu czasu zarzuty, jeżeli ma jakie, poczynić jest obowiązany. Strona czyniąca zarzuty obowiązaną jest kommunikować wywód ich z dowodami stronie przeciwnéj przez akt między Obrońcami, z wezwaniem do stawienia się na audyencyą Sądu z upływem nowego 8 dniowego terminu, i objawi spór przez siebie zaniesiony Pisarzowi Trybunału, który zanotuje o tém wzmiankę na końcu protokółu obejmującego relacyę biegłych. Wręczanie odpowiedzi nie jest potrzebne.

Taksa uważaną będzie za stanowczą, jeżeli żadne przeciw niéj zarzuty i spory wniesione nie zostaną.

Art. 22. Trybunał Cywilny wyrokować będzie względem taksy mocą ostatniéj instancyi, i stronom dalsze odwołanie nie służy, jeżeli ani szacunek przez właściciela żądany, ani szacunek przez biegłych wynaleziony nie przenosi Rsr. 240. Sąd Appellacyjny wyrokować będzie mocą ostatniéj instancyi, gdy szacunek nie przewyższa Rsr. 600. W sprawach przenoszących Rsr. 600 służy stronom prawo odwołania się do IX Departamentu Rządzącego Senatu.

Przeciw wyrokom zaocznym w żadnéj instancyi oppozycya nie ma miejsca.

Art. 23. Koszta oszacowania i wszelkie dalsze koszta postępowania bezspornego, zaspokoi strona popiérająca wywłaszczenie. W razie sporu o taksę, koszta z tego sporu wynikłe zaspokoi strona przegrywająca.

Art. 24. W przypadku ustanowienia przez Sąd szacunku zajętéj własności niższego od

ceny przez właściciela żądanéj, szacunek ten podwyższa się o $^1/_5$ część, tytułem wynagrodzenia strat i niewygód z przymuszonego wywłaszczenia wynikłych; w żadnym jednakże razie wynagrodzenie przyznać się mające, nie może przewyższać summy, za jaką właściciel praw swoich w drodze dobrowolnéj odstąpić był gotów.

Art. 25. Szacunek złożony być powinien w depozyt Banku ilekroć właściciel nie ma prawnéj zdolności do odebrania, albo jeżeli, mimo zawiadomienia, nie zgłasza się do kassy po odebranie, albo jeżeli nie ma uregulowanéj hypoteki na swoje imię, lub spór o własność zachodzi, albo wreszcie jeżeli w hypotece, są objawione prawa osób trzecich.

Art. 26. Po wniesieniu ostrzeżenia do hypoteki (jeżeli ta jest uregulowaną), i po wręczeniu zapozwu, o którym w art. 12 jest mowa, Władza Administracyjna mocną będzie przystąpić do zajęcia nieruchomości, za poprzedniém zapłaceniem szacunku przez właściciela żądanego, w sposobie następującym:

Część przez Władzę przyznana, powinna być wypłacona właścicielowi lub komu z prawa wypada (art. 25), reszta zaś, stanowiąca różnicę pomiędzy szacunkiem żądanym, a szacunkiem przez Władzę przyznanym, powinna być złożona do Banku Polskiego, aż do skończenia sporu o taksę.

Jeżeli właściciel wiadomy nie jest, lub żądania co do szacunku oświadczyć nie mógł, lub nie chciał, w takim razie szacunek przez Władzę ofiarowany, powinien być przed zajęciem złożony w depozyt Banku.

Kopja kwitu depozytowego będzie doręczona na ręce Zwierzchności miejskiéj lub wiejskiéj, gdzie przedmiot znajduje się, jeżeli właściciel wiadomy nie jest, a w mieszkaniu właściciela, jeżeli jest wiadomy, z ostrzeżeniem o dniu, w którym Władza do zajęcia przystąpi.

Jeżeli w nieruchomości znajdują się budowle przeznaczone do rozebrania, rozebranie to nie prędzéj przedsiewzięte być może, aż opis ich z taksą będą złożone w Trybunale, i gdy żaden zarzut co do opuszczonych szczegółów, wniesiony nie zostanie.

Art. 27. Po ukończeniu sporów o taksę, jeżeli sporna część szacunku, to jest różnica między szacunkiem przez właściciela żądanym, a szacunkiem przez Władzę ofiarowanym, na zasadzie art. 26 w depozyt Banku złożona, przyznaną zostanie w całości lub w części właścicielowi, natenczas będzie miał prawo żądać, aby mu, od czasu zajęcia nieruchomości, do daty wyroku spór kończącego, procent prawny był zapłacony przez stosunkową dopłatę do procentu depozytowego, w przypadku zaś gdy właściciel żądania co do szacunku nie oświadczył, a mieć będzie sobie przyznany wyższy szacunek od złożonego do Banku na zasadzie 2 ustępu art. 26, strona wywłaszczająca zapłaci mu przewyżkę z procentem prawnym, za czas od daty zajęcia do daty wypłaty.

Art. 28. Za złożeniem kwitu z wypłaconego szacunku, czyli to do rąk właściciela czy też do depozytu Banku, Trybunał na żądanie Władzy popierającéj, bez żadnego już wzywania stron, drogą illacyi wniesione, wyda na rzecz strony wywłaszczającéj wyrok przysądzenia własności, jako nabytéj dla użyteczności publicznéj. Wyrok ten obejmować powinien w treści Ukaz Najwyższy lub Postanowienie Rady Administracyjnéj, o którém w artykule 9 jest mowa; szacunek wyrokiem

prawomocnym ustanowiony lub protokółem taksy objęty, jeżeli sporu nie było, i wzmiankę czyli piąta część jest dodaną, wreszcie w całéj osnowie kwit z upłaconego szacunku, bądź do rąk właściciela lub do depozytu Banku.

Art. 29. Wyrok przysądzenia, po doręczeniu właścicielowi, wniesiony będzie do Księgi wieczystéj i, na jego zasadzie, Wydział Hypoteczny nakaże bez odwłoki przepisać tytuł własności na rzecz wywłaszczającego, jak z wyroku prawomocnego, oraz poleci wykréślić z Wykazu Hypotecznego wszelkie wpisy nie obowiązujące nabywcę. Jeżeli tylko część nieruchomości została zajętą, Wydział Hypoteczny, przy nakazaniu wykréślenia wpisów, poleci oddzielenie jéj z księgi wieczystéj.

Decyzya Wydziału Hypotecznego doręczoną będzie wierzycielom, których prawa wykréślić z hypoteki nakazano.

Art. 30. Szacunek do Banku złożony, rozdzielony będzie pomiędzy wierzycieli w porządku pierwszeństwa, podług przepisów art. 749 i następnych Kodeksu Postępowania Sądowego, z zachowaniem jednak praw Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, jeżeli nieruchomość długiém tegoż Towarzystwa jest obciążoną.

Jeżeli nieruchomość wypuszczoną była na czynsz wieczysty w dzierżawę wieczystą, albo pod innym tytułem w użytkowanie wieczyste, szacunek w depozyt złożony, powinien być przedewszystkiém rozdzielony między właściciela pierwotnego (dominus directus), i właściciela użytkowego (dominus utilis), podług rozciągłości praw każdemu służących.

ROZDZIAŁ III.

O zajęciu materyałów do naprawy dróg, i do ubezpieczenia brzegów rzek, tudzież o czasowém zajęciu nieruchomości prywatnéj.

Art. 31. W przypadkach nie cierpiących zwłoki, gdy, z powodu grożącego wylewu rzeki, zajdzie potrzeba naprawy wału, lub innego ubezpieczenia brzegów rzeki, albo gdy, z powodu przerwanéj przez przypadek kommunikacyi, zajdzie potrzeba naprawy drogi, a dobrowolny układ nie mógł nastąpić, bądź o nabycie materjałów, jako to: kamieni, zwiru, piasku, gliny, ziemi albo drzewa, bądź o zajęcie gruntów pobocznych na drogę objazdową, na skład materyałów i na przygotowanie budowy, przez czas póki droga lub ubezpieczenie rzeki naprawione nie zostanie, natenczas Naczelnik Powiatu będzie mógł przystąpić do zajęcia tych przedmiotów, za dopełnieniem form następujących.

Przedewszystkiém Naczelnik Powiatu, podług wymiaru i obrachowania Inżéniera robotami kierującego, za przybraniem drugiego biegłego, w obecności właściciela lub za jego przywołaniem, a w razie jego nieobecności, za przywołaniem właściwego Prezydenta, Burmistrza lub Wójta Gminy, materjały potrzebne i użytek z gruntu czasowo zająć się mającego oceni, i szacunek w Kassie Powiatowéj złoży, dla odesłania go do Banku, a po wręczeniu kwitu Kassy Powiatowéj właścicielowi, lub w razie jego nieobecności Wójtowi Gminy lub Burmistrzowi, mocen będzie zająć przedmioty, za które zapłata została złożoną.

Art. 32. We wszystkich nadzwyczajnych i nagłych zdarzeniach, tamujących przeprawę

po drogach, jako to,— zawiewu śniegu, zerwania grobli, mostu przez wodę, i t. p. Zwierzchność miejscowa mocną jest na zasadzie dotychczasowych przepisów (art. 12 Postanowienia z d. 12 Lutego 1822 r. — D. P. T. VII, str. 313) urządzić przez grunta poboczne tymczasową kommunikacyę, za porozumieniem się z właścicielem, gdzie to najdogodniéj dla przejazdu będzie; właściciel nie może się temu sprzeciwić, lecz, w ciągu dni 30, będzie mógł żądać wynagrodzenia szkód, jeżeliby jakie poniósł w zbożu lub innych ziemiopłodach.

Art. 33. Prócz wypadku naglącéj potrzeby, opisanego w art. 31, przymusowe wywłaszczenie co do materjałów potrzebnych do naprawy lub zakładania dróg, tudzież do ubezpieczenia brzegów rzek, nie może być przedsięwzięte bez poprzedniego upoważnienia Rady Administracyjnéj, któréj, stosownie do art. 6, protokół porozumienia się stron, z uwagami, przedstawiony do rozpoznania być powinien.

Art. 34. Grunta poboczne przy drogach publicznych potrzebne na czas wykonywania budowy i naprawy dróg, kiedy nie zachodzi nagląca potrzeba w art. 31 opisana, jako też grunta potrzebne czasowo na popisy wojskowe, w ciągu jednego roku odbywać się mające, w braku dobrowolnego układu, mogą być drogą przymusową zajmowane za upoważnieniem Władzy Gubernialnéj, i złożeniem szacunku w depozyt, stosownie do art. 35.

Art. 35. W przypadkach w art. 33 i 34 wymienionych, zajęcie rzeczywiste materyałów i gruntów nastąpić nie może, dopóki szacunek piérwszych nie będzie wyrachowany, a użytek z gruntów nie będzie oceniony przez biegłych w drodze administracyjnéj, w obecności właściciela lub za jego przywołaniem na termin, a w razie jego nieobecności za przywołaniem Wójta Gminy lub Burmistrza, i dopóki tenże szacunek bądź do rąk właściciela lub do depozytu Kassy Powiatowéj lub Gubernialnéj wniesiony nie zostanie; w dowód czego kwit właścicielowi przed zajęciem doręczony być powinien.

Art. 36. Właściciel nie przestający na taksie, w drodze administracyjnéj stosownie do art. 31 i 35 sporządzonéj, albo na wynagrodzeniu, jakie mu, w przypadku w art. 32 opisanym, w drodze administracyjnéj przyznane zostanie, mocen jest w ciągu dni 30 od daty wręczenia mu zawiadomienia o wysokości ustanowionego szacunku, żądać detaksacyi sądowéj i podać biegłych, przy zastosowaniu się do przepisów Procedury Sądowéj.

Sprawę powinien wytoczyć właściciel, za doręczeniem pozwu Naczelnikowi Powiatu, przed Sąd Pokoju właściwego Okręgu, w którym przedmioty zajęte znajdują się, jeżeli szacunek żądany nie przenosi 75 Rsr.

Jeżeli zaś żądany szacunek jest wyższy, sprawa wyniesioną być ma przed Trybunał Cywilny, w którego obrębie znajduje się nieruchomość, z któréj materjały lub użytek zajęte zostały z przypozwaniem Prokuratoryi i Rządu Gubernialnego.

Art. 37. W przypadkach sporu o taksę przedmiotów zajętych na założenie lub naprawę drogi, albo na ubezpieczenie brzegów rzeki, jako też o taksę użytku z gruntów czasowo zajętych, zastosowane będą przepisy w art. 14, 15, 16, 17, 19 lit. *b*, 22, 23, 24, 25 i 27 wyżéj zamieszczone.

ROZDZIAŁ IV.

O zajęciu własności należącéj do Instytutów i Gmin.

Art. 38. Instytutom i Gminom służy prawo żądania detaksacyi przez biegłych przysięgłych, jeżeliby na szacunku przez Władzę Rządową podanym nie poprzestawały. W tym celu przez podanie, do właściwego Rządu Gubernialnego zaniéść się mające, wskażą imiona, nazwiska, stan i zamieszkanie osób, na detaksatorów ze swéj strony proponowanych.

Art. 39. Rząd Gubernialny, po zasięgnięciu uwag właściwego Wydziału lub Władzy, któréj zajęcie jest poruczone, czyli przeciw podanym na biegłych ma co do przytoczenia, decydować będzie ostatecznie, w komplecie dla Sądów Administracyjnych przepisanym, spory co do wyboru biegłych zajść mogące, stosujące się do artykułów 308, 309 i 310 Kodexu Postępowania Sądowego.

Art. 40. Detaksacya odbywać się powinna w obecności delegowanych Urzędników, Administracyjnego i Sądowego, z zastosowaniem się do przepisu w art. 19 wyżéj zamieszczonego.

Art. 41. Rząd Gubernialny decydować będzie mocą ostatniéj instancyi spory, co do taksy przedmiotów do naprawy dróg i ubezpieczeń brzegów rzek potrzebnych, tudzież ceny użytków za czasowe zajęcie nieruchomości, jeżeli szacunek żądany nie przenosi 150 Rsr. W sprawach wyższego przedmiotu, służy stronom prawo odwołania się do decyzyi Kommissyj Rządowych, które, stosownie do przepisu artykułu następnego, ostatecznie decydować będą.

Art. 42. Spory dotyczące szacunku nieruchomości, tudzież spory z odwołania się stron od decyzyi Rządu Gubernialnego na zasadzie art. 41 przychodzące, decydowane być powinny na drodze przepisanéj postanowieniem Namiestnika Królestwa z d. 18 Lipca 1818 r. (D. P. T. VI, str. 185), z tą różnicą, że, zamiast opinii Prokuratoryi, żądaną być ma opinja właściwego Wydziału Technicznego, to jest, Zarządu XIII Okręgu Kommunikacyj w przedmiotach dotyczących kommunikacyi, — Rady Budowniczéj, gdy będzie szło o szacunek budowli, — Wydziału Dóbr przy Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu, gdy będzie szło o szacunek dóbr, gruntów, albo lasów.

Art. 43. Przepisy art. 6, 7, 9, 15, 16, 17, 19, 23, 24, 27, zachowane być powinny przy zajmowaniu Instytutowéj własności i do Gmin należącéj.

Przepis przemijający.

Art. 44. Z dniem ogłoszenia niniejszéj Ustawy przestają obowiązywać: prawo z r. 1820 (D. P. T, VII, str. 87), wraz z postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. 27 Września (9 Października) 1840 r. (D. P. T. XXVI, str. 31), i $^{10}/_{22}$ Sierpnia 1845 r. (D. P. T. XXXVI, str. 377), dotyczące zajmowania własności dla użytku publicznego.

546. Własność rzeczy, bądź ruchomej, bądź nieruchomej, daje prawo do wszystkiego, co ona wydaje i co się z nią łączy dodatkowo (accessoirement), bądź naturalnie, bądź sztucznie.—K.N. 1018, 1019, 1615, 1692, 2016, 2204. — K. P. S. 464.

To prawo nazywa się *prawem przybycia.* — K. N. 547 do 577, 712.

DZIAŁ I.

O prawie przybycia do tego, co rzecz wydaje.

547. Płody ziemi naturalne lub przemysłowe,—K. N. 520, 548, 583. — K. P. S. 129, 526, n.

Przychody cywilne, — K. N. 584, 586.

Przypłodek zwierząt, — K. N. 616, 1711, 1800, n.

Należą do właściciela prawem przybycia. — K. N. 546, 549, 582, 630, 712, 729, 928, 958, 962. 1014, 1015, 1155, 1401, 1498, 1539, 1549, 1614, 1630, 1632, 1682, 1697, 1763, 1936. 2060. — K. P. S. 626, 681, 682, 691, 819.

548. Płody, jakie rzecz wydaje, należą do właściciela pod obowiązkiem zwrotu kosztów uprawy, roboty i zasiéwów poniesionych przez osoby trzecie. — K. N. 585.

549. Prosty posiadacz wtenczas tylko staje się właścicielem przychodów, gdy posiada w dobréj wierze: w razie przeciwnym obowiązany jest oddać przychody wraz z rzeczą właścicielowi, który jéj poszukuje. —K. N. 550, 555, 801, 1378, 1380, 1635, 2262, 2268, 2269, 2279.

550. Posiadacz jest w dobréj wierze, gdy posiada jako właściciel, na mocy tytułu przenoszącego własność, którego wady są mu nieznane. — K. N. 2268.

Przestaje być posiadaczem dobréj wiary od chwili, w której wady te poznał.—K. N. 549, 801, 1338, 1378 n., 1635, 2205 n., 2231, 2262, 2265 n. — K. P. S. 129, 526.

DZIAŁ II.

O prawie przybycia do tego, co się łączy z rzeczą i wciela do niéj.

551. Wszystko, co się łączy z rzeczą i wciela do niéj, należy do właściciela, odpowiednio do zasad niżéj wskazanych. — K. N. 546, 712, 1018, 1019, 1615, 2204.

ODDZIAŁ I.

O prawie przybycia co do rzeczy nieruchomych.

552. Własność ziemi pociąga za sobą własność powierzchni i wnętrza.

Właściciel może na powierzchni sadzić i budować co zechce, z zastrzeżeniem wyjątków wskazanych w Tytule *O służebnościach gruntowych.* — K. N. 553, 554, 555, 590 do 594, 671, 672, 673, 678, 679, 1403. —K. P. S. 434, 445 do 448, 450, 456.

We wnętrzu ziemi może przedsiebrać wszelkie roboty i poszukiwania, jakie za stosowne uzna, i ciągnąć z nich wszelkie przychody, jakie dostarczyć mogą, z zastrzeżeniem ograniczeń wypływających z ustaw i urządzeń górniczych, oraz z ustaw i urządzeń policyjnych. — K. N. 1403, 1615. — (1).

---

(1) Do rzędu *przepisów górniczych*, o jakich artykuł ten wspomina, odnosi się postanowienie Namiestnika Kr. z d. 6 Maja 1817 r. (D. P. T. III, str. 152), *o poszukiwaniach górniczych w cudzym gruncie*, obejmujące następujące przepisy:

Art. 1. Niżeli ogólne przepisy górnicze przez Najjaśniejszego Pana postanowionemi zostaną, Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policyi, jest upoważniona do wydawania pozwoleń (Schurffbrief) do wynajdowania i odkrycia warstw, żył, gniazd, lub pokładów rud kruszcowych, wyżéj wymienionych; bez takowego upoważnienia nikt, prócz właściciela gruntu, podobnych robót przedsiębrać nie może.

Art. 2. Pozwolenia udzielane będą tylko na takie miejsca, gdzie jest podobieństwo albo pewne poszlaki, podług prawideł Geognozyi, iż powyższe

kruszce i płody mineralne znajdować się mogą, które pod żadnym pozorem do domów, budynków, dziedzińców, ogrodów, łąk i gruntów obsianych rozciągać się nie mają.

Właściciele gruntu, gdy przez własne podobne roboty wynajdą wymienione minerały na swym własnym gruncie, uwiadomić o tém Dyrekcyę Górniczą są winni.

Art. 3. Pozwolenia takowe udzielanemi być mogą jedynie tylko na pewne punkta, na pewne części jakiego pola, na pewne części jakiéj góry, lub jakiéj doliny. Udzielane być tylko mogą osobom, którym Dyrekcya Górnicza wyda zaświadczenia, jako posiadają praktyczne w sztuce górniczéj wiadomości, a które oraz złożą dowody, że są w stanie zaręczenia za mające się przez nich opłacać wynadgrodzenia właścicielom gruntu.

Art. 4. Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policyi, pozwolenia takowe nie na dłuższy czas jak na trzy miesiące wydawać będzie.

Art. 5. Pozwolenie do czynienia prób górniczych, z którém, przed rozpoczęciem onych, u zwierzchności miejscowéj podejmujący się meldować powinien, służy mu tylko na czas oznaczony. Po upłynieniu tego czasu, przed uzyskaniem nowego pozwolenia, podejmujący się żadnych dalszych prób czynić nie jest mocen.

Art. 6. Utrzymywana będzie w biurze Głównéj Dyrekcyi Górniczéj *księga zaświadczeń*, a w biurze Kommissyi Spraw Wewnętrznych i Policyi *księga pozwoleń*, w których takowe zapisanemi być mają.

Art. 7. Podejmujący się, na mocy uzyskanego pozwolenia, szukać minerałów pomienionych, obowiązanym jest właścicielowi gruntu, podług umowy, wynadgrodzić naprzód pożytek na powierzchni ziemi przez to utracić się mogący. W reszcie, gdy strony dobrowolnie nie zgodzą się, Kommissya Wojewódzka, stosownie do przepisów ogólnych, przez biegłych,

podług słuszności, wynadgrodzenie takowe ustanowi, którém właściciel gruntu kontentować się winien.

Art. 8. Każdy kruszco-śledzący powinien wyrobiska swoje, w których nic nie znalazł, na powrót zarzucić i zarównać; a jeżeli tego nie dopełni, podpadnie karze złotych 150, i do zasypania wyrobisków przymuszony będzie.

Art. 9. Takie zaś wyroby, w których kruszców, soli lub innych płodów mineralnych warstwy, żyły, pokłady lub zrzódło wynaleziono, powinny zostać odkrytemi, i Główna Dyrekcya Górnicza o tém być uwiadomiona.

Art. 10. Między właścicielem gruntu a wynalazcą kruszców następujące zachowane będą prawidła:

1° Właściciel gruntu ma pierwszeństwo do wyrabiania sam na swój zysk miny, za poprzedniczém wynadgrodzeniem kosztów szukania, albo przypuszczając wynalazcę do trzeciéj części akcyów, na sto akcyj podzielić się mającéj kopalni.

2° Jeżeli właściciel gruntu sam nie bierze antrepryzy, ale wynalazca kruszcu, natenczas:

a) Właściciel ze stu akcyj będzie miał jedną trzecią część, to jest 33⅓ akcyj.

b) Prócz tego będzie pobierał pięć procentów czystego zysku wszystkich akcyj.

c) Budynki, jakieby się na tym gruncie znaléść mogły, udzielnie ocenione i opłacone mieć będzie.

d) Będzie miał pierwszeństwo przy dostawieniu effektów, materyałów i fur przed wszystkiemi innemi za cenę innym równą.

Art. 11. Mina, raz odkryta i uznana za kwalifikującą się do exploatacyi, zaniedbaną być nie może ze względu użyteczności publicznéj.

Art. 12. Jeśli tak właściciel sam gruntu, jako i wynalazca na nim kruszcu, nie będą w stanie wyra-

553. Wszystko co wybudowane lub zasadzone zostało i wszelkie roboty na powierzchni lub wewnątrz ziemi uskutecznione, poczytują się za dopełnione nakładem właściciela i za należące do niego, jeżeli przeciwny stan rzeczy nie jest dowiedziony: co wszakże nie ubliża prawu własności, jakieby osoba trzecia nabyła lub nabyć mogła przez przedawnienie, czy to do podziemia znajdującego się pod cudzym budynkiem, czy też do jakiéj innéj czę-

---

biania odkrytéj miny, a Rząd na rzecz swoją lub przez antreprenera wyrabiać ją pożytecznem osądzi, wtenczas zysk ogólny tak się rozdzielać ma:

a) Właściciel będzie pobiérał pięć procentów zysku, począwszy od czasu wyrabiania metalu, bezwzględnie na koszta poprzedniczo łożone.

b) Wynalazcy waruje się toż samo prawo wspólnictwa z antrepryzą, jakie mu służyło w art. 10 z właścicielem.

c) Reszta korzyści na rzecz antrepryzy ma zostawać.

W uzupełnieniu powyższych rozporządzeń nadmienić tu należy, iż podług Postanowienia Kr. z d. $^{2}/_{14}$ Grudnia 1824 r. *Dyrekcya Górnicza* wcieloną została do Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu, w następstwie czego Rada Administracyjna w postanowieniu z d. 9 Grudnia 1826 r. (D. P. T. XI, str. 374) przepisała nową Organizacyę téj Władzy.

W późniejszym czasie t. j. od r. 1833 do d. 1 Stycznia 1843 r. Górnictwo zostawało pod zarządem Banku Polskiego i dopiéro na zasadzie Ukazu z d. 21 Listopada (3 Grudnia) 1842 r. (D. P. T. XXXI, str. 221) utworzony został oddzielny *Wydział Górnictwa przy Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu.*

Obecnie zaś Zarząd Górnictwa zostaje pod Zwierzchnictwem *Wydziału Górnictwa.*

Attrybucye zatém w postanowieniu z r. 1817 wyżéj powołaném, Dyrekcyi Górniczéj oraz Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Policyi nadane, służą obecnie *Wydziałowi Górnictwa.*

ści tegoż budynku. — K. N. 552, 554, 664, 1350, 1352, 2219, 2262 do 2265.

554. Właściciel ziemi, który co wybudował, zasadził lub jakie roboty dokonał z materyałów do niego nie należących, powinien wartość ich zapłacić; może być także skazanym, stosownie do okoliczności, na wynagrodzenie szkód i strat; lecz właściciel materyałów, nie ma prawa takowych zabiérać. — K. N. 552, 553, 1149.

555. Gdy osoba trzecia co zasadziła, wybudowała, lub dopełniła jakie roboty z własnych materyałów, właściciel gruntu ma prawo albo je zatrzymać, albo też zmusić osobę trzecią do ich uprzątnienia. — K. N. 552—554.

Jeżeli właściciel gruntu domaga się zniesienia tego, co jest zasadzoném lub wybudowaném, nastąpi to kosztem osoby, która to uskuteczniła, bez żadnego dla niéj wynagrodzenia; może być nawet skazaną, stosownie do okoliczności, na wynagrodzenie szkód i strat za uszczerbek, jakiego mógł doznać właściciel gruntu. — K. N. 1149.

Jeżeli właściciel przekłada zachować to, co zasadzoném lub wybudowaném zostało, winien powrócić wartość materyałów i cenę roboty, bez względu na to o ile wartość gruntu przez to się zwiększyła. Jednakże, jeżeli osoba trzecia, która zasadziła co, wybudowała lub dokonała jakie roboty, była prawem pokonaną, a ze względu na swoją dobrą wiarę, nie została skazaną na zwrot przychodów, właściciel nie będzie mógł żądać zniesienia tego co zrobiono, zasadzono lub wybudowano; lecz będzie mu służył wybór, albo powrócić wartość materyałów i cenę roboty, albo też wrócić summę równą téj, o jaką się wartość gruntu zwiększyła. — K. N. 549, 550. — (1).

---

(1) Przepisy niniejszego artykułu uzupełnione zostały art. 1099 K. K. G. i P. który stanowi:

„Kto świadomie grunt cudzy, bez zgody i zezwolenia prawnego posiadacza, zabudował, zaorał lub zasiał

556. Nasypy i przyrosty, tworzące się stopniowo i nieznacznie na gruntach nadbrzeżnych wszelkich rzek, nazywają się *przymuleniem* (alluvion).

Przymulenie idzie na korzyść właściciela nadbrzeżnego, bez względu na to czy rzeka jest żeglowną, spławną, lub nie, z obowiązkiem, w pierwszym razie pozostawienia drogi do holowania, odpowiednio do istniejących urządzeń. — K. N. 538, 557, 558, 596, 650.

557. Toż samo rozumié się o ustępach, które tworzy woda bieżąca, oddalając się nieznacznie od jednego brzegu, a przenosząc się na drugi; właściciel odkrytego brzegu korzysta z przymulenia, a właściciel brzegu przeciwnego nie może dochodzić gruntu jaki utracił. — K. N. 556.

Prawo to nie ma miejsca co do brzegów odsłoniętych odpływem morza. — K. N. 538.

558. Przymulenie nie ma miejsca co do jezior i stawów, których właściciel zachowuje zawsze grunt pokryty wodą, aż do poziomu jéj spływu ze stawu lub jeziora, chociażby nawet następnie wodostan w nich obniżył się. — K. N. 556.

Wzajemnie właściciel stawu nie nabiéra żadnego prawa do ziemi nadbrzeżnéj, jaką woda, w razie wylewów nadzwyczajnych, pokrywa.

---

albo innym sposobem zagarnąwszy, na swój użytek lub korzyść obrócił, ulegnie karze pieniężnéj wyrównywającéj dziesięciu od sta od summy, na jaką ustanowione zostaną zrządzone przez to straty.

Oprócz tego, przy zwrocie prawnemu posiadaczowi gruntu ze wszystkiemi jego płodami, bez żadnéj za to zapłaty, winny zagarnięcia obowiązanym będzie wszystkie zrządzone straty wynagrodzić."

Co do czynów przewidzianych powyższym art. 1099 K. K. G. i P. wyrokują Sądy Cywilne. — (ar. 41 Ustawy Przechodniéj do K. K. G. i P. — D. P. T. XL, str. 59).

559. Jeżeli jakakolwiek rzeka żeglowna lub nie, gwałtowną siłą unosi znakomitą i łatwą do rozpoznania część gruntu nadbrzeżnego i przenosi ją na pola położone niżéj, lub na brzeg przeciwny, właściciel uniesionéj części może dochodzić swéj własności; lecz skarga o to w ciągu roku zaniesioną być winna: po upływie tego czasu, skarga jest niedopuszczalną, chybaby właściciel gruntu, do którego uniesiona część przyłączoną została, nie objął jéj w posiadanie. — K. N. 2227. — K. P. S. 23, 59, 61, 69.

560. Wyspy, kępy, nasepy, które się tworzą w korycie wszelkich rzek żeglownych lub spławnych, należą do Rządu, jeżeli niema przeciwnego tytułu lub przedawnienia.—K. N. 538, 561, 562, 2227.

561. Wyspy i nasepy utworzone na rzekach, które nie są żeglowne i spławne, należą do właścicieli nadbrzeżnych téj strony, przy któréj wyspa się utworzyła: jeżeli wyspa utworzyła się nie z jednéj tylko strony, należy do właścicieli obudwóch brzegów, poczynając od linii przypuszczalnie środkiem rzeki poprowadzonéj. — K. N. 560, 562.

562. Jeżeli jakakolwiek rzeka, tworząc sobie nową odnogę, przecina i okrąża pole nadbrzeżnego właściciela, i z niego wyspę tworzy, właściciel ten zachowuje własność swojego gruntu, chociażby wyspa utworzyła się na jakiejkolwiek rzece żeglownéj lub spławnéj. — K. N. 560, 561.

563. Jeżeli jakakolwiek rzeka, żeglowna, spławna lub nie, utworzy sobie nowe koryto, opuszczając dawne, właściciele gruntów nowozajętych obejmują, pod tytułem wynagrodzenia, dawne opuszczone koryto, każdy w stosunku zajętego mu gruntu.

564. Gołębie, króliki, ryby, przechodząc do innego gołębnika, królikarni lub stawu, należą do właścicieli

tychże gołębników, królikarni lub stawów, jeżeli nie były przywabione podstępem lub sztuką.—K. N. 524, 2268 K. P. S. 388, 452, 457.

ODDZIAŁ II.

O prawie przybycia co do rzeczy ruchomych.

565. Prawo przybycia, mające za przedmiot dwie rzeczy ruchome, należące do dwóch różnych właścicieli, podlega zupełnie zasadom słuszności naturalnéj. — K. N. 527 n., 546, 551, 712, 1615.

Następujące prawidła posłużą sędziemu za wskazówkę przy wyrokowaniu w przypadkach nieprzewidzianych, odpowiednio do okoliczności szczególnych.

566. Gdy dwie rzeczy, należące do różnych właścicieli, połączone w jedną całość, mogą być jednak rozdzielone w ten sposób, że jedna może istnieć bez drugiéj, całość należy do właściciela rzeczy głównéj, z obowiązkiem zapłacenia drugiemu wartości rzeczy przyłączonéj.

567. Poczytuje się za *rzecz główną* ta, do któréj druga przyłączoną została tylko dla użytku, ozdoby lub uzupełnienia pierwszéj.

568. Jednakże, jeżeli rzecz przyłączona znacznie jest od głównéj kosztowniejszą, i gdy użytą została bez wiedzy właściciela, ten może żądać odłączenia jéj i oddania mu, chociażby skutkiem tego nastąpiło pogorszenie rzeczy, do któréj przyłączoną była. — K. N. 815.

569. Gdy z dwóch rzeczy połączonych dla utworzenia jednéj całości, jedna nie może być wcale uważaną jako przydatek do drugiéj, ta poczytywaną jest za główną, która jest znakomitszej wartości, a gdyby wartości ich prawie jednakowe były, to ta, któréj objętość jest znaczniejsza.

570. Gdy rzemieślnik, lub ktokolwiekbądź, do robienia rzeczy nowego gatunku, użył materyału, który do niego nie należał, bez względu, czy materyał może być do pierwotnego stanu zwróconym lub nie, właściciel materyału, zwracając cenę roboty, ma prawo żądać wydania rzeczy z takowego zrobionéj.—K. N. 571, 572, 1787 n.

571. Jeżeliby jednak robota była tak znakomitą, że o wiele przewyższałaby wartość użytego materyału, przemysł uważanym będzie wówczas za rzecz główną, a robotnik będzie miał prawo zatrzymać rzecz zrobioną, płacąc właścicielowi materyału wartość takowego.—K. N. 570, 572.

572. Gdy kto do zrobienia rzeczy nowego gatunku, użył materyału, częścią do niego, częścią nie do niego należącego, chociażby ani jeden, ani drugi materyał w zupełności zniszczonym nie był, lecz w taki sposób iż rozłączenie ich jest niedogodne, rzecz należy wspólnie do obudwóch właścicieli, w stosunku wartości materyału dla jednego, a w stosunku wartości materyału i ceny roboty dla drugiego. — K. N. 573, 574, 575, 815, 1686 n.

573. Gdy rzecz jaka zrobioną została przez pomięszanie wielu materyałów, należących do rozmaitych właścicieli, lecz z tych żaden nie może być poczytywanym za główny, a materyały mogą być jedne od drugich oddzielone, ten, bez wiedzy którego materyały były pomięszane, może domagać się ich rozdzielenia, — K. N. 815.

Jeżeli materyały nie mogą już być rozdzielone bez niedogodności, właściciele, nabywają wspólnie własność w stosunku ilości, jakości i wartości materyałów, do każdego z nich należących. —K. N. 575, 576, 1686 n.

574. Gdyby materyał należący do jednego z właścicieli, był od drugiego materyału o wiele wyższym w ilości i cenie, w tym przypadku właściciel materyału wyższego w cenie będzie mógł domagać się wydania rzeczy

powstałéj z pomięszania, wynagradzając drugiemu wartość jego materyału.

575. Gdy rzecz zostaje wspólną pomiędzy właścicielami materyałów, z których powstała, powinna być przedaną przez licytacyę na korzyść wspólną. —K. N. 815 n., 828, 1686 n. — K. P. S. 617 n., 969 n.

576. We wszystkich przypadkach, w których właściciel materyału użytego, bez jego wiedzy, do zrobienia rzeczy innego gatunku, może dochodzić własności téj rzeczy, ma wybór żądać, albo zwrotu materyału téj saméj natury, ilości, wagi, miary i dobroci, albo też jego wartości.

577. Ci, którzyby użyli materyałów należących do innych osób, i to bez ich wiedzy, skazani być mogą, o ile się to okaże właściwém, na wynagrodzenie szkód i strat, co jednak nie ubliża, stosownie do okoliczności, poszukiwaniom drogą nadzwyczajną.— K. N. 1149.— K. P. S. 370.

TYTUŁ III.

O użytkowaniu, używaniu i mieszkaniu.

DZIAŁ I.

O użytkowaniu (1).

578. Użytkowanie jest to prawo ciągnienia korzyści z rzeczy, będących cudzą własnością, w taki sam sposób, jak to służy samemu właścicielowi pod obowiązkiem wszakże zachowania istoty rzeczy. — K. N. 543, 544, 587, 588, 589, 754, 1410, 1424, 1555, 1569.

(1) Odnoszące się tu przepisy Kodexów, są następujące: — K. N. 753, 754, 899, 917, 918, 949, 950, 1020, 1403 n., 1409, 1422, 1555, 1562, 1568, 2204, 2236.

579. Użytkowanie może być ustanowioném przez prawo lub przez wolę człowieka. — K. N. 754, 893, 899, 917, 949 n., 1094, 1101, 1134, 1403, 1410, 1422, 1424, 1549, 1555.

580. Użytkowanie może być ustanowioném albo bezwarunkowo, albo do pewnego czasu, albo warunkowo.— K. N. 1101, 1134, 1168.

581. Może być ustanowione na wszelkiego rodzaju majątkach ruchomych lub nieruchomych. — K. N. 516, 526, 587 — 590, 600, 601, 603.

ODDZIAŁ I.

O prawach użytkownika.

582. Użytkownik ma prawo pobiérać wszelkiego rodzaju przychody, bądź naturalne, bądź przemysłowe, bądź cywilne, jakie może wydać przedmiot, którego ma użytkowanie. — K. N. 583, 584. — K. P. S. 129, 526.

583. *Przychody naturalne* są te, które ziemia sama z siebie wydaje. Przychody ze zwierząt i ich przypłodek są również przychodami naturalnemi. — K. N. 547, 585, 590 — 594, 616, 1711, 1800 — 1802, 1811.

Przychody przemysłowe z gruntu są te, które się z uprawy otrzymują. — K. N. 520, 548, 585.

584. *Przychody cywilne* są: cena najmu lub dzierżawy domów, procenta od summ wymagalnych, ubiegłe raty rentowe.

Ceny dzierżawne majątków wiejskich liczą się także do przychodów cywilnych. — K. N. 586, 1153 n., 1709 n., 1905 n., 1980, 2227. — K. P. S. 49-5, 404.

585. Płody naturalne i przemysłowe, będące na pniu

w chwili otwarcia się użytkowania, należą do użytkownika.

Te, które są w tym samym stanie w chwili skończenia się użytkowania, należą do właściciela, bez obowiązku wynagrodzenia z niczyjéj strony za uprawy i zasiéwy, lecz z zachowaniem części przychodów, którąby nabytą była przez osadnika dzielącego się płodami w naturze (colon partiaire), jeżeli takowy istniał przy rozpoczęciu się lub ukończeniu użytkowania. — K. N. 548, 582, 583, 1401, 1571, 1709, 1763.

586. Przychody cywilne uważają się za nabyte każdodziennie i należą do użytkownika, w stosunku trwania jego użytkowania. Prawidło to stosuje się tak do ceny dzierżawnéj majątku wiejskiego, jako téż do ceny najmu i dzierżawy domów i do innych przychodów cywilnych. — K. N. 584, 588, 1711, 1714 n., 1980, 2277.— K. P. S. 49 5., 404.

587. Jeżeli użytkowanie obejmuje rzeczy, których używać nie można bez ich zużycia, jako to, pieniądze, zboże, napoje, użytkownik ma prawo ich użycia, lecz pod obowiązkiem oddania przy ustaniu użytkowania, takiéjże ich ilości, jakości i wartości, albo téż ich szacunku. — K. N. 578, 582, 617 n., 1238, 1532, 1892 n.

588. Użytkowanie z renty dożywotniéj nadaje również użytkownikowi, w czasie trwania jego użytkowania, prawo do pobiérania rat ubiegłych, bez obowiązku zwrotu. — K. N. 578, 582, 610, 1566 n., 1964, 1968 n.

589. Jeżeli użytkowanie obejmuje rzeczy, które, nie ulegając natychmiastowemu zużyciu, niszczą się stopniowo przez używanie, jak bielizna, sprzęty pokojowe, użytkownik ma prawo używać podług ich przeznaczenia, a przy ustaniu użytkowania obowiązany jest tylko oddać je w stanie, w jakim się znajdują, nie pogorszone przez jego podstęp lub winę. — K. N. 617 n., 950, 1382, 1566.

590. Jeżeli użytkowanie służy w lasach niskopiennych, użytkownik obowiązany jest stosować się do porządku i ilości porębów podług planu gospodarczego lub stałego w tém zwyczaju właścicieli; wszakże ani użytkownik, ani dziedziczący po nim nie mają prawa żądać wynagrodzenia za niewykonane w czasie ich użytkowania cięcia zwyczajne, czy to w lasach niskopiennych lub połączonych z drzewami wysokiemi, czy téż wysokopiennych.

Drzewka (sadzonki) jakie ze szkółki drzewnéj, bez pogorszenia jéj stanu wybrać można, należą do użytkownika, lecz pod obowiązkiem, zapełnienia ubytku nowemi sadzonkami, stosując się w tém do zwyczajów miejscowych. — K. N. 521, 553, 591 — 594, 1159, 1403. — K. P. S. 690. (1).

591. Użytkownik korzysta także, stosując się do epok i do używania dawnych właścicieli, z drzew w lasach wysokopiennych, które planem gospodarczym wskazane są do cięć rocznych, bez względu czy takowe cięcia wykonywają się peryodycznie na oznaczonéj powierzchni, czy téż wykonywają się co do pewnéj ilości drzew w całych lasach bez szczegółowego wskazania. — K. N. 590. (1).

592. We wszystkich innych przypadkach nie może użytkownik tknąć się drzew wysokopiennych, może tylko do napraw obowiązkowych użyć drzew przypadkowo wywróconych lub złamanych; może nawet na ten cel ściąć drzewa, jeżeli tego zachodzi potrzeba, lecz pod obowiązkiem sprawdzenia téj potrzeby wspólnie z właścicielem.— K.N. 590, 594, 605. — K. P. S. 59, 61, 69. (1).

---

(1) Porównać przypisek zamieszczony do art. 521 K. N. (T. I, str. 456, niniejszego dzieła).

593. Może użytkownik brać z lasu tyki do winnic, może także zbiérać z drzew płody coroczne lub peryodyczne; wszystko to podług miejscowego zwyczaju, lub podług zwyczaju właścicieli. — K. N. 520, 583, 590. (1).

594. Drzewa owocowe uschłe, a nawet przypadkowo wywrócone lub złamane, należą do użytkownika, lecz z obowiązkiem zastąpienia ich innemi. — K. N. 592.

595. Użytkownik może ciągnąć korzyści sam osobiście, wypuszczać w dzierżawę innemu, a nawet przedać lub pod tytułem darmym prawo swoje ustąpić. Jeżeli wypuszcza w dzierżawę, powinien się zastosować, pod względem czasu na odnowienie dzierżawy, i pod względem jéj trwania, do przepisów ustanowionych dla męża co do majątku żony w Tytule *O umowie przedślubnéj i wzajemnych obowiązkach między małżonkami* (art. 1429, 1430).— K. N. 894, 1582, 1709, 1711.—K. C. P. 197, 198.

596. Użytkownik korzysta z powiększenia przez przymulenie do przedmiotu, którego ma użytkowanie. — K N. 556, 557, 558.

597. Ciągnie korzyści ze służebności, z prawa przechodu, i w ogóle z wszelkich praw służących właścicielowi, tak jak sam właściciel.—K.N. 544, 578, 637, 680, 688.

598. Również ciągnie korzyści, w taki sam sposób jak właściciel, z kopalni i kamieniołamów, w których wydobywanie ma miejsce w chwili otwarcia użytkowania; jednakże, jeżeli do wydobywania wymagane jest nadanie, użytkownik może przystąpić do użytkowania dopiéro po otrzymaniu nadania od Panującego. — K. N. 552, 1403.

Nie ma on żadnego prawa do kopalń i kamieniołamów jeszcze nie otwartych, ani do torfiarni, w których kopania jeszcze nie rozpoczęto, ani też do skarbu, któryby mógł być znalezionym w czasie trwania użytkowania. — K. N. 716, 1403. (1).

(1) Porównać przypisek zamieszczony do art. 521 K. N. (T. I, str. 456 niniejszego dzieła).

599. Właściciel nie może, czynem swoim, lub w jakikolwiekbądź sposób, szkodzić prawom użytkownika.— K. N. 1383, 2236.

Wzajemnie użytkownik nie może, przy ustaniu użytkowania, żądać żadnego wynagrodzenia za ulepszenia, przez siebie uczynić się miane, chociażby w skutek tego wartość rzeczy powiększyła się. — K. N. 617 n.

Może jednak sam, lub jego spadkobiercy, zabrać zwierciadła, obrazy i inne ozdoby, przez siebie umieszczone, z obowiązkiem przywrócenia miejsc do ich dawnego stanu. — K. N. 724, 1122.

ODDZIAŁ II.

O zobowiązaniach użytkownika.

600. Użytkownik obejmuje rzeczy w stanie, w jakim się znajdują; lecz wejść w ich używanie może dopiéro po sporządzeniu, w obecności lub za należytém przywołaniem właściciela, inwentarza ruchomości i opisu stanu nieruchomości, użytkowaniu podanych.— K. N. 581, 601, 603, 626, 686, 950, 958, 1562, 1580, 1731. — K. P. S. 942 n.

601. Daje porękę, że używać będzie jak dobry ojciec familii, jeżeli od niéj nie jest uwolnionym przez akt

(1) Co do użytkowania z cegielni, torfiarni i innych kopalń, służącego osadnikom w dobrach donacyjnych, porównać art. 39 Instrukcyi Rady Administracyjnéj z d. 23 Maja (4 Czerwca) 1841 r. Nr, 16279 (T. I, na str. 484 niniejszego dzieła).

nadawczy; jednak ojciec i matka, mający prawne użytkowanie majątku swych dzieci, również przedawca lub darujący, z zachowaniem dla siebie użytkowania, wolni są od dawania poręki. — K. N. 626, 949, 950, 1134, 1137, 1584, 2011, 2018, 2040. — K. P. S. 517 n.

602. Jeżeli użytkownik nie wystawia poręki, w takim razie nieruchomości wypuszczone być mają w dzierżawę lub oddane w sekwestr. — K. N. 1709, 1711, 1916, 1955 n., 2041.

Summy, podlegające użytkowaniu, mają być umieszczone. — K. N. 1905, 1907.

Artykuły żywności mają być przedane, a cena ich ma być również umieszczoną. — K. N. 796, 805. — K. P. S. 617 n., 945 n.

Procenta od tych summ i ceny dzierżawne należą, w tym przypadku, do użytkownika. — K. N. 796, 805, 826. — K. P. S. 945.

603. W braku poręki ze strony użytkownika, właściciel może wymagać, aby ruchomości, używaniem niszczące się, były przedane, i aby cena ich została wypożyczoną, tak jak cena zebrana z przedaży artykułów żywności; a w takim razie do użytkownika należą procenta przez czas jego użytkowania: jednakże użytkownik będzie mógł domagać się, a sąd będzie mógł nakazać, podług okoliczności, ażeby część ruchomości, potrzebnych do jego użytku, była mu zostawioną za jego poręczeniem zaprzysiężoném, i z obowiązkiem zwrócenia ich w czasie ustania użytkowania. — K. N. 602, 617.

604. Opóźnienie w wystawieniu poręki nie pozbawia użytkownika dochodów, do jakich może mieć prawo; takowe należą się mu od chwili otwarcia się użytkowania.

605. Użytkownik obowiązany jest tylko do napraw utrzymania (réparations d' entretien). — K. N. 606, 608, 618, 635, 1409 4., 1754, 1755.

Większe naprawy (grosses réparations) są ciężaram właściciela, byleby nie pochodziły z braku napraw utrzymania, od chwili otwarcia użytkowania, w którym to przypadku użytkownik jest do nich także obowiązanym.

606. *Większe naprawy*, są to naprawy murów głównych i sklepień, zaciągnienie nowych belek i całkowite pokrycie dachów;

Również całkowite odbudowanie grobli, murów podpierających i ogrodzeń.

Wszelkie inne naprawy są *naprawami utrzymania*. — K. N. 605.

607. Ani właściciel, ani użytkownik, nie ma obowiązku odbudowania tego, co skutkiem starości upadło, lub przypadkiem losowym zniszczone zostało. — K. N. 617, 623, 624, 1148, 1302, 1303, 1730, 1733, 1755.

608. Użytkownik obowiązanym jest, przez czas swego użytkowania, ponosić wszelkie doroczne ciężary majątku, jakiemi są podatki i inne opłaty, które zwyczajnie uważane są za ciężar dochodów. — K. N. 605, 635, 1159. (1).

609. Co się tyczy ciężarów, któreby w czasie użytkowania były na własność nałożone, użytkownik i właściciel ponosić je będą w stosunku następującym:

Właściciel obowiązany jest je uiścić, a użytkownik powinien mu od nich procent zapłacić. — K. N. 1905, 1907.

Jeżeli je zaliczył użytkownik, należy mu zwrot kapitału przy ustaniu użytkowania. — K. N. 612.

---

(1) Co do obowiązków tego rodzaju włożonych na osadników w dobrach donacyjnych, porównać art. 40 Instrukcyi Rady Administracyjnéj z d. 23 Maja (4 Czerwca) 1841 r. Nr. 16279. (T. I, str. 484 niniejszego dzieła).

610. Zapisobierca ogólny użytkowania, powinien zaspokoić w całości zapis testamentowy renty dożywotniéj lub opłaty alimentarnéj,— zapisobierca zaś użytkowania pod tytułem ogólnym, w stosunku swego użytkowania, bez żadnego dla nich zwrotu. — K. N. 588, 917, 918, 1003 n., 1015, 1017 n. — K. P. S. 581, 582.

611. Użytkownik, pod tytułem szczególnym nie jest obowiązany do płacenia długów hypotekowanych na nieruchomości użytkowaniu poddanéj; gdyby był zmuszonym je zapłacić, służy mu regres do właściciela, z zastrzeżeniem tego, co powiedziano w art. 1020 w Tytule *O darowiznach między żyjącemi i o testamentach.* — K. N. 874, 1020 n.

612. Użytkownik, bądź ogólny, bądź pod tytułem ogólnym, winien łącznie z właścicielem przykładać się do płacenia długów w następujący sposób: — K. N. 871, 1009, 1012.

Ma być oszacowaną wartość nieruchomości użytkowaniu poddanéj, i w stosunku do téj wartości ustanawia się udział w płaceniu długów.

Jeżeli użytkownik chce zaliczyć summę, do jakiéj nieruchomość przykładać się powinna przy ustaniu użytkowania, kapitał zwróconym mu będzie, bez żadnego procentu.

Jeżeli użytkownik nie chce uczynić tego zaliczenia, właściciel ma wybór, albo zapłacić tę summę, i, w tym przypadku, użytkownika ciążą procenta przez czas trwania użytkowania, albo téż przedać część majątku poddanego użytkowaniu, aż do wysokości téjże summy. — K. N. 609, 1905, 1907.

613. Użytkownik obowiązanym jest ponosić koszta tych tylko procesów, które dotyczą użytkowania, oraz inne skazania wypływać mogące z takich procesów. — K. P. S. 130.

614. Jeżeli, w czasie trwania użytkowania, osoba trzecia przywłaszcza sobie co z nieruchomości, albo w inny sposób nastaje na prawa właściciela, użytkownik obowiązany jest uwiadomić go o tém: a gdyby tego nie dopełnił, odpowiedzialnym jest za wszelką szkodę, mogącą skutkiem tego dotknąć właściciela, tak jak byłby odpowiedzialnym za wszelkie pogorszenia przez siebie spełnione. — K. N. 1149, 1382, 1383, 1768. — K. P. S. 72, 1033.

615. Jeżeli użytkowanie ustanowione było na jedném tylko zwierzęciu, które żyć przestało bez winy użytkownika, tenże nie jest obowiązanym za takowe oddać innego, ani téż zapłacić jego szacunku. — K. N. 616, 617, 1711, 1810, 1827.

616. Jeżeli stado zwierząt oddane w użytkowanie wyginęło w całości przez wypadek lub chorobę, lecz nie z winy użytkownika, tenże obowiązanym jest właścicielowi wyrachować się tylko ze skór, lub z ich wartości.— K. N. 1809.

Jeżeli nie całe stado zwierząt wyginęło, użytkownik obowiąany jest sztuki brakujące zastąpić przypłodkiem, o ile wystarczy na to przypłodek.— K. N. 547, 617, 623, 1711, 1800, 1810, 1811, 1825, 1827.

ODDZIAŁ III.

Jak ustaje użytkowanie.

617. Użytkowanie ustaje: — K. N. 578, 625.

Przez śmierć naturalną i przez śmierć cywilną użytkownika;

Przez upływ czasu, na jaki było ustanowione; — K. N. 1134.

Przez konsolidacyą czyli połączenie się w jednéj oso-

bie, dwóch przymiotów, t.j. użytkownika i właściciela;— K. N. 1234, 1300, 1209.

Przez trzydziesto-letnie nieużywanie tego prawa; — K. N. 2236, 2262.

Przez zupełne zniszczenie (perte) rzeczy, na której użytkowanie jest ustanowione. — K. N. 607, 623, 624, 1234, 1302, 1303.

618. Użytkowanie może także ustać przez nadużycie, jakiego się użytkownik dopuszcza w wykonywaniu takowego, bądź to pogorszając nieruchomość, bądź też dopuszczając, iżby niszczała w skutku braku utrzymania. — K. N. 605, 1149, 1760.

Wierzyciele użytkownika, celem zachowania praw swoich, mogą wpływać do procesów; mogą ofiarować naprawę zrządzonych pogorszeń, i rękojmię, na przyszłość. — K. N. 622, 1166, 1167.

Sąd może, w miarę ważności okoliczności, albo wyrzec, że użytkowanie w zupełności ma ustać, albo też nakazać, aby właścicielowi zwrócone były przedmioty użytkowaniu podległe, z obowiązkiem wszakże płacenia corocznie użytkownikowi, lub wstępującym w jego prawa, summy oznaczonéj, i to aż do chwili, w której użytkowanie ustać było powinno.

619. Użytkowanie, które nie jest nadane osobom prywatnym, trwa tylko lat trzydzieści. — K. N. 2262.

620. Użytkowanie nadane na czas dopóki osoba trzecia dojdzie oznaczonego wieku, trwa aż do tego czasu, chociażby osoba trzecia umarła przed dojściem oznaczonego wieku.

621. Przedaż rzeczy poddanéj użytkowaniu nie sprawia żadnéj zmiany w prawie służącém użytkownikowi; użytkowanie jego trwać nie przestaje, chybaby się go zrzekł formalnie. — K. N. 1020, 1584.

622. Wierzyciele użytkownika mogą wystąpić o unieważnienie zrzeczenia się, jakieby nastąpiło z ubliżeniem ich prawom. — K. N. 618, 1167.

623. Jeżeli tylko część rzeczy poddanéj użytkowaniu zniszczała, użytkowanie zachowuje się na pozostałéj reszcie. — K. N. 616, 617.

624. Jeżeli użytkowanie ustanowione jest tylko na budynku jakim, i gdy budynek ten zniszczonym zostanie przez pożar lub inny wypadek, albo też zawali się w skutek starości, użytkownikowi nie służy prawo ciągnienia korzyści ani z gruntu ani z materyałów. — K. N. 607, 1148, 1302, 1303, 1730, 1755.

Gdyby użytkowanie ustanowione było na majętności (domaine), do któréj należał budynek, użytkownikowi służy prawo ciągnienia korzyści z gruntu i materyałów. — K. N. 623.

DZIAŁ II.

O używaniu i mieszkaniu.

625. Prawa używania i mieszkania ustanawiają się i ustają w taki sam sposób jak użytkowanie. — K. N. 579, 580, 581, 617 n., 1127.

626. Prawa te, podobnie jak i użytkowanie, nie mogą być wykonywane bez poprzedniego wystawienia poręki, oraz bez sporządzenia opisu i inwentarza. — K. N. 601 — 604, 2011, 2018, 2040. — K. P. S. 517 n., 942, 943, 944.

627. Używający i mający prawo mieszkania, powinni wykonywać te prawa jak dobrzy ojcowie familii. — K. N. 601, 1187.

628. Prawa używania i mieszkania urządzają się podług tytułu nadawczego, i, stosownie do jego rozporzą-

dzeń, nabiérają większéj lub mniejszéj rozciągłości. — K. N. 1134.

629. Jeżeli tytuł nadawczy nie określa rozciągłości tych praw, takowe urządzają się w sposób następujący.

630. Ten kto ma używanie płodów gruntowych, może wymagać ich tylko tyle, ile mu potrzeba na potrzeby jego i jego domowników.

Może ich wymagać także i na potrzeby dzieci, które przybyły mu po nadaniu używania.—K. N. 520, 548, 583.

631. Używający nie może innéj osobie praw swych ustąpić, ani jéj takowych wynająć lub wydzierżawić. — K. N. 595, 634, 10709, 1711.

632. Mający prawo mieszkania w domu, może w nim mieszkać z swymi domownikami, chociażby w chwili nadania mu tego prawa nie był w stanie małżeńskim. — K. N. 624, 627, 633.

633. Prawo mieszkania ogranicza się do tego, co jest potrzebne do mieszkania osoby prawo to mający i jéj domowników. — K. N. 632.

634. Mający prawo mieszkania nie może go ani ustępować, ani wynajmować. — K. N. 595, 631, 1709, 1711.

635. Jeżeli używający wyczerpuje wszystkie płody gruntowe, lub jeżeli zajmuje cały dom, obowiązany jest ponosić koszta uprawy, naprawy utrzymywania, i opłacać podatki tak jak użytkownik. — K. N. 605, 608, 609.

Jeżeli pobiéra tylko część płodów, lub zajmuje tylko część domu, obowiązki powyższe ciążą go w stosunku jego używania.

636. Używanie borów i lasów określone jest prawami szczególnemi (1).

---

(1) Porównać przypisek zamieszczony przy art. 521 K. N. (T. I, str. 456 niniejszego dzieła).

TYTUŁ IV.

O służebnościach gruntowych.

637. Służebność jestto ciężar, włożony na dziedzinę dla użytku i korzyści dziedziny należącéj do innego właściciela.—K. N. 526, 543, 544, 597, 640 n., 649 n., 686 n., 1433, 1437, 1638.

638. Służebność nie nadaje żadnéj wyższości jednéj dziedzinie nad drugą. — K. N. 686.

639. Służebność wypływa albo z naturalnego położenia miejsc, albo z obowiązków włożonych przez prawo, albo z umów pomiędzy właścicielami.— K. N, 640 n., 649 n., 686 n., 1134.

DZIAŁ I.

O służebnościach wypływających z położenia miejsc.

640. Grunta niższe ciąży obowiązek względem gruntów wyższych do przyjęcia wód, jakie naturalnie i bez przyłożenia się ręki ludzkiéj z nich spływają. — K. N. 523, 644, 645, 650, 681, 688, 690.

Właściciel gruntu niższego nie może wznosić tamy przeszkadzającéj temu odpływowi. — K. N. 641.

Właściciel gruntu wyższego nie może czynić nic takiego, coby służebność gruntu niższego robiło uciążliwszą. — K. N. 701. — K. P. S. 457. (1).

---

(1) *Co do wolnego odpływu i wzajemnego przyjmowania wód pomiędzy właścicielami i posiadaczami gruntów*, postanowienie Ks. Namiestnika Kr. z d. 10 Października 1818 r. (D. P. T. VI, str. 232) wskazało następujące przepisy:

Art. 1. Przedsiębranie środków do wolnego odpływu wód, ile tego konieczna potrzeba ulepszenia rolnictwa,

osuszenia dróg, lub zapobieżenia chorobom zaraźliwym na ludzi lub bydło, wymaga, jest attrybucyą wyłączną władzy administracyjnéj.

Art. 2. Spory zaś o własności, albo o prawo użytkowania z rzeczy, lub gruntu, albo o prawo z umowy wynikające, lub o wynagrodzenie za szkody, pochodzące z przetrzymania, lub podniesienia nieprawnego wody, należą do drogi sądowéj.

Spory takie, nie mogą tamować działań Władzy Administracyjnéj, wyrażonych w artykule 1.

Art. 3. Do wolnego odpływu i przyjmowania wód, służyć będą ogólne zasady następujące:

a) Każdemu właścicielowi wolno jest od gruntów swoich spuszczać i ochraniać je od spadku wody dowolnie ściekającéj pomimo zwyczajnych rowów i kanałów.

b) Jeżeli jednak właściciel, którego grunta wyżéj są położone, nie jest w stanie wodzie takowéj przez stosowne na gruncie swoim środki, ścieku ułatwić, natenczas sąsiad, którego grunta niżéj są położone, obowiązany jest wodę przyjąć, i piérwszemu prawa ścieku dozwolić.

c) Z tém wszystkiém właściciele poniżéj grunta mający, nie są do tego obowiązani, skoro, dla naturalnych przeszkód, jeden z nich nie będzie mógł wodzie dalszego odpływu ułatwić.

d) Lecz i w takim razie może Rząd zniewolić sąsiadów grunta swe poniżéj mających, do pozwolenia odpływu, jeżeli korzyści i pożytki właściciela, grunta swe wyżéj mającego, przewyższają znacznie szkodę, jakaby się sąsiadom, których grunta są niżéj położone, wyrządzić mogła; niemniéj jeśli piérwsi są w stanie, i przystają na zupełne drugich wynadgrodzenie.

e) Jeżeli, dla ułatwienia odpływu, bicie rowów okaże się koniecznem, ci, którzy ztąd użytkować będą, winni stosownie do wspólnych przyczynić się kosztów.

f) Jeżeli właściciel gruntu, na którym rów ma być wybijany, żadnego ztąd nie będzie mógł mieć użytku, nawczas ani do bicia jego, ani do utrzymywania, przykładać się nie jest obowiązany.

g) Nadto poniesiona przez to szkoda, rachując straconą biciem rowu ziemię, winna mu być podług oszacowania biegłych przysięgłych wynadgrodzona.

Art. 4. Gdy, podług wymienionych w poprzedzającym artykule zasad, sąsiad od sąsiada wodę odbiérać będzie obowiązany, żądający odpływu jéj z gruntów swoich powinien:

1° Udać się do Kommissyi Wojewódzkiéj z przełożeniem swojém, do którego zaraz na poparcie wniosków plan sytuacyjny przyłączony być powinien.

2° Kommissya Wojewódzka, roztrząsnąwszy powody, ześle Inżeniera dróg i spławów, lub jego zastępcę, który plan podany na miejscu sprawdzi, i rapport z opinią swoją złoży.

° Gdyby strona odpływu żądająca, żadnego planu nie podała, Inżenier z polecenia Kommissyi Wojewódzkiéj na koszt jéj plan takowy na gruncie sporządzi.

4° Po przekonaniu się o potrzebie odpływu, plan całéj roboty wraz z oszacowaniem ogólnych kosztów, Kommissya Wojewódzka prześle do zatwierdzenia Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Policyi.

5° Skoro plan takowy przez Kommissyę Rządową Spraw Wewnętrznych i Policyi zatwierdzony, i Kommissyi Wojewódzkiéj zwrócony zostanie, ta go do Kommissarza właściwego obwodu odeśle.

6° Strony interessowane przez Kommissarza Obwodowego wezwane, wybiorą sobie wtedy po jednym polubownym znawcy, do których jeden od Rządu będzie dodany. Znawcy takowi osądzą pomiędzy sobą i ułożą, która strona i w jakiéj proporcyi koszta roboty ponieść powinna.

7° Jeżeli na to wyrachowanie strony się zgadzają, wykonanie robót nastąpi.

641. Kto ma źródło na swym gruncie może używać go podług swéj woli, nie ubliżając prawu, jakieby właściciel gruntu niższego mógł był nabyć przez tytuł lub przez przedawnienie. — K. N. 642, 643, 645, 1134, 2262

Gdyby zaś o zastósowanie wydatków spór zachodził, przedsięwzięcie robót będzie zawieszone, a strona, która się pokrzywdzoną sądzi, ma prawo udać się do Kommissyi Wojewódzkiéj po rozstrzygnienie swych wniosków. W przypadku gdyby i na decyzyi Kommissyi Wojewódzkiéj nie przestawała, wolno jéj odwołać się do Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Policyi, któréj wyrok w téj mierze będzie stanowczy.

8° Chcąc uniknąć zwłoki czasu z odwoływania się stron ze szkodą głównych robót wyniknąć mogącéj, naznacza się termin ostateczny, na udanie się do Kommissyi Wojewódzkiéj od dnia wręczenia dni 15, a na odwołanie się do Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Policyi, dni 30. Jeżeli w przeciągu tego czasu strona żałąca się wniosków swoich nie poda, uważaną będzie, jakoby na rozkład znawców zezwalała, i takowy rozkład lub decyzya Kommissyi Wojewódzkiéj, natychmiast wykonane będą.

Art. 5. Koszta zesłania znawców ponosi strona odpływu żądająca, sama lub wspólnie z témi, którzy jaki z robót ciągną użytek.

Art. 6. Gdzie przez zaniedbanie rowów dawniéj wybitych, rolnictwo lub mieszkańcy w okolicy szkodę ponoszą, tam, na żądanie stron interessowanych, Kommissya Wojewódzka (za uzyskaném od Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Policyi pozwoleniem) zniewolić może przez egzekucyą właścicieli, do odnowienia, lub oczyszczenia rowów takowych na swoich gruntach. Spory, jakieby ztąd wynikły, rozpoznają znawcy, rozstrzyga Kommissya Wojewódzka, od któréj służy odwołanie się do Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Policyi.

642. Przedawnienie, w tym przypadku, nabywa się jedenie używaniem (jouissance) nieprzerwaném przez lat trzydzieści, poczynając od chwili, w któréj właściciel gruntu niższego przedsięwziął i ukończył roboty widoczne przeznaczone do ułatwienia spadku i biegu wody w swojéj własności. — K. N. 690, 2219, 2262, 2281.

643. Właściciel źródła nie może zmieniać jego biegu, gdy takowy dostarcza potrzebnéj wody mieszkańcom gminy, wioski, lub przysiołka (1); lecz jeżeli mieszkańcy nie nabyli lub nie przedawnili używania, właściciel ma prawo żądać wynagrodzenia, jakie biegli ocenią. — K. N. 545, 2262. — K. P. S. 302 n., 1034, 1035.

644. Właściciel nieruchomości, przytykającéj do wody bieżącéj, nie stanowiącéj, według art. 538 Tytułu *O różnych rodzajach majątków*, własności publicznéj, może w całym ciągu jéj przepływu, używać jéj do nawodnienia swych gruntów.— K. N. 645, 650.— K. P. S. 3-2.

Właściciel dziedziny, którą taż woda przerzyna, może jéj używać w całéj przestrzeni jaką w niéj przebiega, pod obowiązkiem wszakże, aby, przy wyjściu z jego gruntów, przywrócił ją do zwyczajnego biegu.

645. Gdyby zaszedł spór między właścicielami, dla których te wody mogą być użyteczne, Sądy, przy wyrokowaniu, powinny godzić interes rolnictwa z poszanowaniem należném własności; a, w każdym przypadku, urządzenia szczególne i miejscowe o biegu i używaniu wód mają być zachowane. — K. N. 643, 644. (2).

646. Każdy właściciel może zmusić swojego sąsiada do rozgraniczenia stykających się ich własności. Roz-

---

(1) Hameau, przysiołek, t. j. osada dwu- lub kilko-domowa.

(2) Porównać przypisek zamieszczony przy art. 640 K. N. (T. I, str. 577 niniejszego dzieła).

graniczenie dopełnia się wspólnym kosztem.— K. N. 655. 669. — K. P. S. 3-2., 38, 389, 456.

647. Każdy właściciel może ogrodzić swoją posiadłość, z zastrzeżeniem wyjątku, w art. 682 wskazanego. — K. N. 544, 552, 648, 658, 663, 666 n., 678 n. — K. P. S. 456.

648. Właściciel chcący swoją posiadłość ogrodzić, traci prawo wygonu i pastwiska wspólnego, w stosunku przestrzeni, którą z pod tych służebności usuwa. — K. N. 647.

DZIAŁ II.

O służebnościach ustanowionych przez prawo.

649. Służebności ustanowione przez prawo, mają za przedmiot użyteczność publiczną, lub gminną, albo pożytek osób szczególnych. — K. N. 637, 639.

650. Służebnościami ustanowionemi dla użyteczności publicznéj lub gminnéj są ścieżki holownicze wzdłuż rzek żeglownych lub spławnych, budowa, lub naprawa dróg i inne roboty publiczne albo gminne. — K. N. 538, 556.

Wszystko co dotyczy służebności tego rodzaju określone jest prawami i urządzeniami szczególnemi (1).

---

(1) Prawa i urządzenia szczególne, o których niniejszy artykuł wspomina, objęte są:

a) Postanowieniem Namiestnika Kr. z d. 15 Maja 1816 r. (D. P. T. I, str. 389) *co do robót około dróg publicznych.*

b) Postanowieniem Królewskiém z d. $^{17}/_{29}$ Sierpnia 1820 r. (D. P. T. VII, str. 78), w tym samym przedmiocie wydaném.

c) Postanowieniem Namiestnika Kr. z d. 12 Lutego 1823 r. (D. P. T. VII, str. 313) *co do dróg bitych.*

651. Prawo poddaje właścicieli rozmaitym wzajemnym obowiązkom, niezależnie od wszelkiéj umowy. — K. N. 652, 1134 (1).

652. Część obowiązków tych określoną jest przez urządzenia policyi wiejskiéj (1);

Inne ściągają się do muru i rowu środkowego, do przypadku gdy idzie rzecz o mur sąsiedni podpiérający, do widoku na własność sąsiada, do ścieku z dachów i do prawa przechodu.— K. N. 653 n., 674, 675 n., 681, 682 n.

ODDZIAŁ I.

O murze i rowie środkowym.

653. W miastach i wsiach, każdy mur budynki rozdzielający, aż do wysokości budynku niższego, oraz mur między dziedzińcami i ogrodami, a nawet między ogrodzeniami w polach, poczytuje się za środkowy, jeżeli nie istnieje tytuł lub znak przeciwny. — K. N. 654 — 665, 675, 676, 1134, 1350, 1352.

---

d) Postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. 17 Czerwca 1828 r. (D. P. T. XII, str. 157) *co do robót około spławnienia rzeki Kamionny.*

e) Postanowieniem téjże Rady z d. 28 Lipca (9 Sierpnia) 1841 r. (D. P. T. XXVIII, str. 310) *co do robót około dróg niebitych.*

f) Postanowieniem téjże Rady z d. 26 Marca (7 Kwietnia) 1843 r. (D. P. T. XXXI, str. 399) *co do spławnienia w ogóle rzek w Królestwie.*

g) Postanowieniem téjże Rady z d. 25 Maja (6 Czerwca) 1845 r. (D. P. T. XXXVI, str. 227) *co do sypania wałów nadrzecznych.*

(1) Porównać przypisek zamieszczony przy art. 640. (T. I, str. 577 niniejszego dzieła).

654. Znakiem nieśrodkowości jest gdy wiérzch muru jest prosty i pionowy z jednéj strony, a z drugiéj przedstawia pochyłość;

Także i wtenczas, gdy tylko z jednéj strony znajdują się albo okap, albo wyskoki, albo gdy przy budowaniu muru pozostawiono wystające cegły.

W tych przypadkach, poczytuje się, że mur należy wyłącznie do właściciela, ze strony którego jest okap, albo wystające cegły lub kamienie. — K. N. 676, 681, 1350, 1352.

655. Naprawa i przebudowanie muru środkowego jest ciężarem wszystkich tych, którzy do niego mają prawo, a to w stosunku do prawa każdego z nich. — K. N. 646, 656 — 659, 663, 669.

656. Jednakże każdy współwłaściciel muru środkowego może uwolnić się od przykładania się do napraw i przebudowań, zrzekając się prawa środkowości, byleby wszakże mur środkowy nie podtrzymywał budynku do niego należącego. — K.N. 699.

657. Każdy współwłaściciel może przystawiać do muru środkowego, i wpuszczać w takowy belki w całéj grubości muru z pozostawieniem 54 milimetrów (2 cali) (1), nie ubliżając prawu, jakie służy sąsiadowi co do skrócenia dłutem belki, o ile ta połowę grubości muru przechodzi, na przypadek gdyby sam chciał w tém miejscu wpuścić belkę lub komin przystawić. — K. N. 662, 674, 675.

658. Każdy współwłaściciel może podwyższyć mur środkowy; lecz sam musi ponosić koszta podwyższenia i naprawy utrzymania części muru wzniesionego nad mur

(1) Milimetrów 54 równa się 27 liniom czyli $2^{1}/_{4}$ calom Nowopolskim, albo $3^{13}/_{100}$ calom Rossyjskim.

wspólny, a nadto wynagrodzić szkodę spowodowaną parciem, odpowiednio do podwyższenia muru i do wartości. — K. N. 660, 662, 1382, 1754.

659. Jeżeli mur środkowy nie jest w stanie znieść podwyższenia, ten, kto go chce podnieść, powinien go przebudować w całości swoim kosztem, a przybywająca grubość winna być wziętą z jego strony. — K. N. 662.

660. Sąsiad, który się nie przyłożył do podwyższenia, może nabyć środkowość takowego, płacąc połowę wyłożonych kosztów i wartość połowy gruntu użytego pod dodaną grubość, jeżeli to miało miejsce.— K.N. 659.

661. Każdy, którego własność przytyka do muru, ma również możność uczynienia tego muru środkowym w całości lub w części, płacąc właścicielowi muru połowę jego wartości, lub połowę wartości téj części, którą chce uczynić środkową, i połowę wartości gruntu, na którym mur stoi. — K. N. 660.

662. Jeden z sąsiadów nie może w murze środkowym robić wydrążeń, ani téż stawiać przy takowym lub opiérać jakiejkolwiek budowy, bez zezwolenia drugiego, lub, na przypadek jego odmówienia, bez postarania się wyznaczenia przez biegłych środków potrzebnych, aby nowa budowa nie szkodziła prawom drugiego sąsiada. — K. N. 657, 658, 659. — K. P. S. 302 n., 1034, 1035.

663. Każdy w miastach i przedmieściach może zmusić sąsiada, aby się przyłożył do budowy i naprawy ogrodzeń, oddzielających ich domy, dziedzińce i i ogrody, położone w tychże miastach i przedmieściach; wysokość ogrodzenia ustanowioną będzie odpowiednio do rozporządzeń szczególnych, lub stałych i uznanych zwyczajów; w braku zaś zwyczajów i rozporządzeń, każdy mur rozdzielający własności sąsiednie, który na przyszłość będzie wzniesiony lub przywrócony, powinien mieć

najmniéj 32 decymetry (10 stóp) wysokości (1), włącznie z okapem, w miastach mających 50000 lub więcéj ludności, a 26 decymetrów (8 stóp) w innych miastach (2). K. N. 647, 655, 656, 658, 1159.

664. Gdy różne piętra domu należą do różnych właścicieli, a tytuły własności nie urządzają sposobu napraw i budowań, te dopełnione będą w sposób następujący: — K. N. 815, 1134, 1686. — K. P. S. 953 n.

Mury główne i dach są ciężarem wszystkich właścicieli, każdego w stosunku wartości piętra, które do niego należy. — K. N. 655.

Właściciel każdego piętra daje podłogę, po któréj chodzi.

Właściciel piérwszego piętra daje wschody do niego prowadzące; właściciel drugiego piętra daje wschody prowadzące do niego z piérwszego piętra, i tak następnie.

665. W razie odbudowania muru środkowego lub domu, służebności czynne i bierne trwają względem nowego muru lub nowego domu, nie mogą jednak stać się uciążliwszemi, i trwają nadal o tyle, o ile odbudowanie nastąpiło przed nabyciem przedawnienia. — K. N. 703, 704, 707, 2262.

666. Każdy rów między dwiema dziedzinami uważany jest za środkowy, jeżeli nie ma tytułu lub znaku przeciwnego. — K. N. 667, 668, 669, 1134, 1350, 1352.

667. Znakiem nieśrodkowości jest gdy wzniesienie

(1) Decymetrów 32 równa się 5 łokciom i $13^{33}/_{100}$ calom Nowopolskim, albo 4 arszynom i $7^{98}/_{100}$ werszkom Rossyjskim.

(2) Decymetrów 26 równa się 4 łokciom i $12^{33}/_{100}$ calom Nowopolskim, albo 3 arszynom i $10^{48}/_{100}$ werszkom Rossyjskim.

lub wysypka ziemi znajduje się po jednéj tylko stronie rowu. — K. N. 1350, 1352.

668. Rów uważany jest za należący wyłącznie do tego, po którego stronie znajduje się wysypka. — K. N. 1350, 1352.

669. Rów środkowy powinien być utrzymywany wspólnym kosztem. — K. N. 646, 655.

670. Każdy płot lub parkan, rozdzielający dwie dziedziny, uważa się za środkowy, chybaby tylko jedna dziedzina była ogrodzoną, lub chybaby tytuły albo dostateczne posiadanie przeciwnie wykazywały. — K. N. 673, 1134, 1350, 1352, 2262.

671. Nie wolno sadzić drzew wyniosłych inaczéj, jak w odległości przepisanéj szczególnemi obecnie istniejącemi urządzeniami, lub zwyczajami stałemi i uznanemi; w braku zaś urządzeń i zwyczajów, inaczéj jak w odległości 2 metrów (1) od linii rozdzielającéj dwie dziedziny, co do drzew wyniosłych, a w odległości pół metra (2) co do innych drzew i płotów żywych. — K. N. 552, 553, 672, 673, 1159.

672. Sąsiad może wymagać, aby drzewa i płoty, zasadzone w bliższéj odległości, były usunięte. — K. N. 671.

Ten, na czyją własność zachodzą gałęzie drzew sąsiada, może go zmusić do ich obcięcia.

Jeżeli korzenie w grunt jego wchodzą, może je sam obciąć na swoim gruncie. — K. N. 552.

673. Drzewa, znajdujące się w płocie środkowym, są środkowe, podobnie jak sam płot; i każdy z obudwóch

(1) Dwa metry równa się 3 łokciom $11^{33}/_{100}$ calom Nowopolskim, albo 2 arszynom $12^{96}/_{100}$ werszkom Rossyjskim.

(2) Pół metra równa się $20^{78}/_{100}$ calom Nowopolskim, albo $12^{33}/_{100}$ werszkom Rossyjskim.

właścicieli ma prawo wymagać, aby ściętemi były. — K. N. — 670, 1350, 1352.

ODDZIAŁ II.

O odległości i robotach pośrednich wymaganych przy niektórych budowlach.

674. Ten, kto chce kopać studnię lub kloakę przy murze środkowym lub nie środkowym;

Ten, kto chce przy tymże wznieść komin lub ognisko, kuźnię, piec;

Przystawić do niego budynek, dla pomieszczenia zwierząt gospodarskich;

Lub też założyć przy nim skład soli, albo zbiór materyj gryzących;

Obowiązany jest zachować odległość wskazaną urządzeniami i zwyczajami szczególnemi pod tym względem, lub też dopełnić roboty temiż urządzeniami i zwyczajami przepisane, ażeby sąsiadowi szkody nie zrządzić. — K. N. 1159, 1382.

ODDZIAŁ III.

O widoku na własność sąsiada.

675. Jeden z sąsiadów nie może, bez zezwolenia drugiego, urządzać w murze środkowym, żadnego okna lub otworu, w jakikolwiek sposób, nawet takiego, któreby się otwierać nie mogło. K. N. 651 — 654, 661, 688.

676. Właściciel muru nie środkowego przytykającego bezpośrednio do obcéj własności, może urządzać w tym murze otwory dla światła lub okna okratowane i nie otwierające się. — K. N. 654, 661.

Okna te powinny być opatrzone kratą żelazną, któréj oczka nie będą miały wielkości większéj nad jeden decymetr (około 3 cali i 8 linij), i ramami w mur wpuszczonemi nie otwiérającemi się. — K. N. 677. (1).

677. Okna te lub otwory dla światła w pomieszkaniach dolnych powinny być umieszczone nie niżéj jak o 26 decymetrów (8 stóp) nad podłogą lub nad poziomem pokoju, który ma być oświetlony (2), a o 19 decymetrów (6 stóp) nad podłogą (3) w piętrach wyższych.

678. Nie można urządzać otworów z widokiem na wprost, lub okien z prawem najrozleglejszego widoku, ani ganków lub innych podobnych występów, na posiadłość swojego sąsiada bądź ogrodzoną, bądź nie ogrodzoną, jeżeli nie ma 19 decymetrów (6 stóp) odległości (3) między murem, w którym je urządzono, a wspomnioną posiadłością. — K. N. 552, 680.

679. Nie można miéć otworów z widokiem bocznym lub ukośnym na taką samą posiadłość, inaczéj jak w odległości 6 decymetrów (2 stóp). — K. N. 552, 680 (4).

680. Odległość, o któréj mowa w dwóch poprzedzających artykułach, oblicza się od zewnętrznéj powierzchni muru, w którym się otwór robi, a jeżeli są ganki, lub inne podobne występy, od ich linii zewnętrznéj, aż do linii dzielącéj dwie posiadłości.

---

(1) Decymetr równa się. $4^{16}/_{100}$ calom Nowopolskim, albo $2^{24}/_{100}$ werszkom Rossyjskim.

(2) Decymetrów 26 równa się 4 łokciom, $12^{32}/_{100}$ calom Nowopolskim, albo 3 arszynom $10^{48}/_{100}$ werszkom Rossyjskim.

(3) Decymetrów 19 równa się 3 łokciom, $7^{14}/_{100}$ calom Nowopolskim, albo 2 arszynom, $10^{74}/_{100}$ werszkom Rossyjskim.

(4) Decymetrów 6 równa się 1 łokciowi $9^{98}/_{100}$ calom Nowopolskim, albo $13^{49}/_{100}$ werszkom Rossyjskim.

ODDZIAŁ IV.

O ścieku z dachów.

681. Każdy właściciel tak powinien urządzać dachy, ażeby woda dészczowa spływała na jego grunt, lub na drogę publiczną; nie może dać jéj spadku na grunt sąsiada. — K. N. 640, 651, 652, 688, 1382.

ODDZIAŁ V.

O prawie przechodu.

682. Właściciel, którego grunta są zamknięte, i który nie ma żadnego wyjścia na drogę publiczną, może wymagać przechodu przez grunta swoich sąsiadów, dla ciągnienia użytków (exploitation) ze swéj własności, pod obowiązkiem wszakże wynagrodzenia, stosunkowego do szkody, jaką zrządzić może. — K. N. 647, 651, 652, 688, 692, 696, 700, 701, 705, 1149, 1383.

683. Przechód zwykle powinien być urządzony z téj strony, z któréj przejście z własności zamkniętéj do drogi publicznéj jest najkrótsze. — K. N. 684, 701, 702.

684. Jednakże powinien być urządzonym w miejscu najmniéj przynoszącém szkody temu, przez czyj grunt jest dozwolony.

685. Skarga o wynagrodzenie w przypadku przewidzianym przez art. 682 jest przedawnialną; przechód zaś ma trwać daléj, chociażby skarga o wynagrodzenie nie była już dopuszczalną. — K. N. 690, 2262.

DZIAŁ III.

O służebnościach ustanowionych przez czyn człowieka.

ODDZIAŁ I.

O różnych rodzajach służebności, jakie mogą być ustanowione na majątkach.

686. Wolno jest właścicielom ustanawiać na swoich własnościach, albo na korzyść tychże własności, takie służebności, jakie się im zdawać będzie, byleby jednak ustanowione służebności nie były nałożone, ani na osobę, ani na korzyść osoby, lecz tylko na grunt i dla gruntu, i byleby służebności te nie były zkąd inąd przeciwne porządkowi publicznemu. — K. N. 544, 900, 1133, 1172.

Używanie i rozciągłość tak ustanowionych służebności urządza się przez tytuł nadawczy, a w braku tytułu, według następujących prawideł. — K. N. 638, 1134.

687. Służebności ustanawiają się, albo dla użytku budowli, albo téż dla użytku gruntu.

Służebności piérwszego rodzaju nazywają się *miejskiemi*, czy budynki, dla których takowe są ustanowione, znajdują się w miastach czy téż na wsiach.

Służebności zaś drugiego rodzaju nazywają się *wiejskiemi*.

688. Służebności są albo *ciągłe* albo *przerywane*.

Służebności ciągłe są te, których użycie jest lub może być ciągłém, bez potrzeby czynu człowieka za każdym razem: takiemi są przepływy wody, ścieki, widoki i inne tego rodzaju.

Służebności przerywane są te, do których wykonania potrzeba za każdym razem czynu człowieka: takiemi są,

prawa przechodu, czerpania wody, pastwiska i inne tym podobne. — K. N. 689, 690, 706, 707.

689. Służebności są albo *widoczne* albo *niewidoczne*.

Służebności widoczne są te, które ujawniają się robotami zewnętrznemi, jakiemi są: drzwi, okno, wodociąg.— K. N. 688, 690.

Służebności niewidoczne są te, które nie mają oznaki zewnętrznéj swojego bytu, jak np. zakaz budowania na pewnym gruncie, lub budowania do pewnéj tylko wysokości. — K. N. 688, 691, 1638.

ODDZIAŁ II.

Jak ustanawiają się służebności.

690. Służebności ciągłe i widoczne nabywają się przez tytuł, albo przez trzydziesto-letnie posiadanie. — K. N. 641, 642, 685, 688, 689, 692, 706 — 710, 1184, 2232, 2262. (1).

---

(1) Co do *służebności pastwiska i wrębu* istnieje prawo sejmowe z d. $^{16}/_{28}$ Czerwca 1830 r. (D. P. T. XIII, str. 121) takiéj osnowy:

Art. 1. Służebności pastwiska lub wrębu, istnieć tylko mogą na mocy tytułu, zatém ani domniemywane, ani téż przedawnieniem nabywane być nie mogą, wyjąwszy przypadek przewidziany ustępem 2 artykułu 691 Kodexu Cywilnego, z zastrzeżeniem oraz przepisów prawa hypotecznego z r. 1818. O ile zaś rozciągłość i sposób ich używania nie są oznaczone, o tyle przepisy następujące służyć będą za prawidło.

Art. 2. Służebność pastwiska, bądź na otwartych miejscach, bądź w lesie, nie odejmuje właścicielowi gruntu, tąż służebnością obciążonego, wolności urządzenia gruntów i lasów służebnością obciążonych, i ciągnienia z nich korzyści. Co do rodzajów bydła, wyboru miejsca na pastwisko, i czasu w którym jaki rodzaj bydła ma być pasany, — wykonywający służebność, stosować się będzie do zaprowadzonego przez właściciela urządzenia gruntów i lasów.

Wszystko to z zastrzeżeniem przepisu art. 701 Kodexu Cywilnego.

Art. 3. Służebność pastwiska, chociażby ciążyła szczególnie oznaczone miejsce, nie odejmuje wszakże wolności pasania na niém bydła, należącego do gruntu tąż służebnością obciążonego, i nie rozciąga się do innych użytków prócz samego pasania.

Wykonywający służebność, bydła zarażonego na pastwisko służebności ulegające puszczać nie może.

Art. 4. Ilość bydła, jaka na pastwisku służebnością obciążoném pasaną być ma, przy zachowaniu przedewszystkiém przepisów art. 2, miarkowaną być powinna, podług takiéj potrzeby gruntu służebność wykonywającego, jaka była przy ustanowieniu téjże służebności.

Gdyby zaś stan ówczasowy potrzeby wiadomym być nie mógł, ilość bydła ustanowioną zostanie w stosunku potrzeby obu gruntów, z większym jednak względem na potrzebę gruntu służebnością obciążonego.

Art. 5. Wykonywający służebność pastwiska w ogóle na całéj dziedzinie, nie może wszakże pasać na miejscach, które do paszenia zdolnemi nie były, a późniéj przez właściciela gruntu służebnego do tego paszenia uzdolnione zostały.

Art. 6. Służebność wrębu nie odejmuje właścicielowi lasu tąż służebnością obciążonego, wolności urządzenia tegoż lasu, ze względem na ciągłe i stopniowe jego odradzanie się. W takim razie przy wykonaniu prawa wrębu, co do rodzaju drzewa, oraz co do miejsca, gdzie, i czasu, w którym takowe

pobiérane być ma, do pomienionego urządzenia stosować się należy.

Wszystko to z zastrzeżeniem przepisu art. 701 Kodexu Cywilnego.

Art. 7. Ilość i rodzaj pobiérać się mającego drzewa, bądź na budowle, bądź na opał, bądź na porządki gospodarskie, przy zachowaniu przedewszystkiém przepisu poprzedzającego artykułu, miarkowaną będzie według rozporządzeń art. 4 prawa niniejszego.

Art. 8. Właścicielowi gruntu albo lasu obciążonego służebnością pastwiska, czy to rozciągłość i sposób jéj używania w myśl art. 1 są oznaczone lub nie, służy prawo domagania się u Sądu uwolnienia od niéj, za wynagrodzeniem pieniężném. Sąd, po wysłuchaniu stron obu, jeżeli uzna, że właściciel, służebność wykonywający, bez téj służebności obejść się może, przeznaczy mu, za tęż służebność wynagrodzenie pieniężne, w przeciwnym przypadku spłacenia służebności odmówi.

Art. 9. Właścicielowi lasu obciążonego służebnością wrębu, czy to rozciągłość i sposób jéj używania w myśl art. 1 są oznaczone lub nie, służy prawo domagania się u Sądu, uwolnienia od niéj za wydzieleniem części lasu obciążonego na własność dla wykonywającego służebność. Sąd, oceniwszy prawa i powody stron obu, jeżeli uzna, że właściciel służebność wykonywający, bez niéj obejść się może, wydzieli część lasu obciążonego na własność stronie prawo służebności mającéj. W przypadku przeciwnym uwolnienia od służebności odmówi.

Art. 10. W każdym razie to wynagrodzenie pieniężne lub wydzielenie części lasu ustanowione będzie za pośrednictwem biegłych, z uwagą na przepisy art. 4 i 7 prawa niniejszego.

Art. 11. Na przyszłość żadne służebności pastwiska, lub wrębu, stanowione być nie mogą, jak pod warunkiem, iżby w akcie ustanowienia ich oznaczone były ilość i rodzaj drzewa, tudzież sposób wykonywania tychże służebności.

691. Służebności ciągłe nie widoczne, i służebności przerywane widoczne lub niewidoczne, nie mogą być nabyte inaczéj, jak przez tytuł. — K. N. 688, 689, 706, 707, 1134.

Posiadanie, nawet od niepamiętnych czasów, nie wystarcza do ich nabycia; nie można jednak obecnie wzruszać służebności téj natury, nabytych już posiadaniem, w tych częściach kraju gdzie w taki sposób nabywać się mogły.

692. Przeznaczenie ojca familii znaczy tyle co tytuł pod względem służebności ciągłych i widocznych. — K. N. 688, 689, 690, 693, 694.

693. Przeznaczenie ojca familii istnieje wtenczas tylko, gdy jest dowiedzioném, że dwie nieruchomości, obecnie rozdzielone, należały do jednego właściciela, i że to on zaprowadził taki stan rzeczy, z którego wypływa służebność. — K. N. 692, 694, 705.

694. Jeżeli właściciel dwóch dziedzin, między któremi istnieje widoczny znak służebności, rozporządza jedną z tych dziedzin, a kontrakt nie obejmuje żadnéj umowy odnoszącéj się do służebności, ta ostatnia nie przestaje należéć się nieruchomości przeszłéj w inne ręce, lub obciążać takową. — K. N. 692, 693, 700, 1134.

695. Nadawczy tytuł co do tych służebności, które nie mogą być nabyte przez przedawnienie, może być zastąpiony jedynie tylko przez tytuł obejmujący uznanie służebności, i pochodzący od właściciela nieruchomości służebnością obciążonéj. — K. N. 691, 1134, 1337, 1338, 2263.

696. Kto ustanawia służebność, uważa się za zezwalającego na to wszystko, co do jéj wykonania jest potrzebne. — K. N. 697 n.

I tak, służebność czerpania wody z cudzego źródła, pociąga za sobą koniecznie prawo przechodu.

ODDZIAŁ III.

O prawach właściciela nieruchomości, dla któréj służebność należy się.

697. Ten, kto ma prawo do służebności, może przedsiebrać wszelkie roboty potrzebne do jéj wykonywania i zachowania. — K. N. 696, 698—702.

698. Roboty te uskutecznione będą kosztem jego, nie zaś kosztem właściciela nieruchomości obciążonéj służebnością, chybaby tytuł ustanawiający służebność przeciwne obejmował zastrzeżenie. — K. N. 1134.

699. W przypadku nawet gdy właściciel nieruchomości obciążonéj służebnością, obowiązany jest na zasadzie tytułu dokonywać swoim kosztem roboty potrzebne do wykonywania lub zachowania służebności, może zawsze uwolnić się od tego ciężaru, zrzekając się nieruchomości obciążonéj na korzyść właściciela téj nieruchomości, któréj się służebność należy. — K. N. 656, 1134

700. Jeżeli posiadłość, dla któréj służebność była ustanowioną, podzielona zostanie, wówczas służebność pozostaje należną dla każdéj części, byleby położenie nieruchomości obciążonéj nie było pogorszoném. — K. N. 702, 1217, 1218, 1220 n.

I tak np. jeżeli idzie o prawo przechodu, wszyscy współwłaściciele wykonywać je powinni przez jedno i ż samo miejsce. — K. N. 682 n.

701. Właściciel nieruchomości obciążonéj służebnością nie może nic takiego czynić, coby zmierzało do zmniejszenia korzyści z niéj, lub téż do uczynienia jéj mniéj dogodną. — K. N. 640.

I tak, nie może zmieniać stanu miejsc, ani téż przenosić wykonywania służebności na inne miejsce jak to, na którém pierwotnie była wyznaczona.

Jednakże, jeżeli to pierwotne wyznaczenie stało się uciążliwszém dla właściciela nieruchomości obciążonéj służebnością, lub gdyby mu przeszkadzało w czynieniu tam korzystnych napraw, może ofiarować właścicielowi drugiéj nieruchomości miejsce równie dogodne do wykonywania praw jego, a ten nie będzie mógł tego odmówić. — K. N. 683, 684.

702. Ze swéj strony ten, kto ma prawo służebności, nie może jéj wykonywać inaczéj, jak stosownie do swojego tytułu, i nie służy mu możność, ani w nieruchomości, obciążonéj służebnością, ani w nieruchomości, dla któréj służebność jest ustanowioną, przedsiebrać zmian, któreby pogorszały położenie obciążonéj nieruchomości. — K. N 640, 1134.

ODDZIAŁ IV.

Jak służebności ustają.

703. Służebności ustają, skoro rzeczy znajdują się w takim stanie, że służebności tychże nie można już wykonywać. — K. N. 1234, 1302, 1303.— (1).

704. Służebności wznawiają się, skoro rzeczy wrócą do takiego stanu, iż można służebności wykonywać; byle-

(1) Kiedy ustają służebności między dobrami rządowemi, a dobrami sposobem majoratu darowanemi, wskazuje art. 31 Ukazu z d. 4/16 Października 1835 r. (T. I, str. 503 niniejszego dzieła).

by nie upłynął czas dostateczny do domniemania, że służebność ustała, jak o tém w art. 707 powiedziano. — K. N. 665, 2262.

705. Każda służebność ustaje, gdy nieruchomość, któréj się takowa należy, i ta, która nią jest obciążona, w jednym połączą się ręku.—K. N. 692, 693, 694, 1234, 1300, 2262.

706. Służebność ustaje przez trzydziestoletnie nieużywanie. — K. N. 641, 642, 643, 685, 690, 691, 707—710, 2262.

707. Te lat trzydzieści zaczynają płynąć, stosownie do rozmaitych rodzajów służebności, albo od dnia, w którym przestały być wykonywane, gdy idzie o służebności przerywane, albo od dnia, w którym spełniony został czyn przeciwny służebności, gdy idzie o służebności ciągłe. — K. N. 688.

708. Sposób wykonywania służebności może się przedawnić podobnie jak sama służebność, i tym samym trybem. — K. N. 706, 2262.

709. Jeżeli posiadłość, na której korzyść służebność jest ustanowiona, należy do kilku osób niepodzielnie, wykonywanie służebności przez jedną z nich nie dopuszcza przedawnienia względem innych. — K. N. 1197, 1199, 1217, 1218, 1222, 2249, 2251.

710. Jeżeli pomiędzy współwłaścicielami znajduje się jeden taki, przeciwko któremu przedawnienie płynąć nie mogło, jako to małoletni, wówczas zachowa on prawa wszystkich innych. — K. N 709, 2252.

KSIĘGA TRZECIA.

O RÓŻNYCH SPOSOBACH NABYCIA WŁASNOŚCI.

Rozporządzenia ogólne.

711. Własność majątków nabywa się i przenosi przez spadek, przez darowiznę między żyjącemi lub testamentową, i skutkiem zobowiązań. — K. N. 544, 712, 718 n., 893 n., 1101 n.

712. Własność nabywa się także przez przybycie lub wcielenie, i przez przedawnienie.—K. N. 546, 547 n., 2219 n.

713. Majątki będące bez właściciela należą do Rządu (Etat). — K. N. 538 — 541, 714, 723, 724, 768, 2226, 2227. — K. P. S. 49, 69, 83, 398, 481.

714. Są rzeczy, które nie należą do nikogo, i których używanie jest wszystkim wspólne.—K. N. 538, 540, 541. Prawa policyjne określają sposób ich używania.

715. Wolność polowania lub łowienia urządzoną jest również ustawami szczególnemi. (1).

716. Własność skarbu należy do tego, kto znajdzie go w swym własnym gruncie; jeżeli skarb znaleziony będzie w cudzym gruncie, należy w połowie do tego, kto

---

(1) W naszym kraju nie ma obecnie takich ustaw. — Co do epoki dawniejszéj porównać tu Konstytucyę z r. 1775 (Volumen Legum VIII, str. 184), — oraz Powszechne Prawo Krajowe dla Państw Pruskich, a mianowicie § 67 Tytułu II, Część I, Tom I, str. 29, — § 107—192 Oddziału IV, Tytułu IX, Część I, Tom I, str. 205—215.

go odkrył, a w drugiéj połowie do właściciela gruntu.— K. N. 552.—K. K. G. i P. 1191.

Skarb jest to każda rzecz ukryta lub zakopana, któréj własności nikt nie może usprawiedliwić, i która odkrytą została jedynie w skutek prostego trafu.

717. Prawa do przedmiotów w morze wrzuconych, do przedmiotów przez morze wyrzuconych, jakiejkolwiekby one były natury, do roślin i ziół rosnących na brzegach morskich, są urządzone również ustawami szczególnemi. — K. N. 538. — K. H. 410—419.

Toż samo stosuje się do rzeczy zgubionych, których właściciel się nie zgłasza. — K. N. 2279, 2280.—K. K. G. i P. 1191, 1192.

TYTUŁ I.

O spadkach (1).

DZIAŁ I.

O otwarciu spadków i przejściu ich na następców.

718. Spadki otwiérają się przez śmierć naturalną i przez śmierć cywilną. — K. N. 711, 719 n., 725.

719. Spadek otwiéra się przez śmierć cywilną od chwili, w któréj taż śmierć ma miejsce, podług rozporządzeń Oddziału II, w Dziale II, Tytułu *o używaniu i pozbawieniu praw cywilnych*. — K. K. G. i P. 32, 29.—(2).

(1) Odnoszące się tu przepisy Kodexów są: K. N. 1389, 1600, 1696, 1698, 1868 —K. P. S. 50 3, 59 1, 2, 3, 447, 487, 907 n. — K. H, 16.

(1) Porównać przepisy *o konfiskacie i sekwestrze*, zamieszczone w odsyłaczu do Działu 2, Tytułu 1, Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego z r. 1825, (T. I, str. 96 niniejszego dzieła).

720. Jeżeli kilka osób powołanych wzajemnie do brania spadku po sobie, zginęło w jednym i tym samym wypadku, a nie można rozpoznać która z nich wpierwéj życie zakończyła, domniemanie przeżycia ustanawia się z okoliczności czynu, a w ich braku, z siły wieku lub płci. — K. N. 721, 722, 1350, 1352.

721. Jeżeli ci, którzy razem zginęli, mieli mniéj jak po 15 lat wieku, domniemywa się, że najstarszy przeżył innych.

Jeżeli wszyscy mieli więcéj jak po 60 lat wieku, jest domniemanie, że przeżył najmłodszy z nich.

Jeżeli jedni mieli mniéj jak po lat 15, a drudzy więcéj jak po lat 60, domniemywa się, że pierwsi przeżyli drugich. K. N. 720, 722, 1350, 1352.

722. Jeżeli ci, którzy razem zginęli, mieli więcéj jak po lat 15 skończonych, a mniéj jak po 60, zawsze się domniemywa, że mężczyzna przeżył, gdy wiek był jednakowy, lub gdy zachodząca różnica nie przenosi roku.

Jeżeli byli téj saméj płci, dopuścić należy domniemanie przeżycia, jakie w porządku naturalnym otwiéra prawo do spadku: ztąd więc domniemywa się, że młodszy przeżył starszego wiekiem. —K. N. 720, 721, 1350 1352.

723. Prawo wskazuje porządek spadku pomiedzy następcami prawemi, wich braku majątek przechodzi na dzieci naturalne, następnie na pozostałego małżonka; a jeżeli tych niema, na Rząd (état). — K. N. 539, 718, 725 n., 731 n., 756 n., 767 n. —(1).

(1) Przepisy, w artykule tym podane, uległy pewnej modyfikacyi co do niektórych przypadków. I tak:

a) Co do praw spadkowych między małżonkami, ma zastosowanie art. 74 do 92 włącznie Usta. Hyp. z r. 1818, (D. P. T. V, str. 337), — oraz ar. 231 n. K. C. P. (T. I, str. 194 niniejszego dzieła).

b) Dla właścicieli majoratów, wyjątkowe zasady co do brania spadków wskazane są w art. 23 Ukazu z d. $^{4}/_{16}$ Października 1835 r., zamieszczonego w odsyłaczu do art. 896 K. N.

c) W spadkach po duchownych mających beneficia, pewna część odtrąca się na kościół, w którym to celu postanowienie Królewskie z d. 25 Grudnia 1823 (6 Stycznia 1824) r. (D. P. T. VIII, str. 320) wskazało pomiędzy innemi w art. 9 i 10 następujące przepisy:

Art. 9. Dla pomnożenia funduszu na utrzymanie kościołów, cmentarzy i budowli kościelnych, po każdym zmarłym duchownym beneficyancie część czwarta pozostałego majątku, nietykając własności gruntowych wiejskich lub miejskich, przez spadek odziedziczonych i w naturze po zgonie duchownego pozostałych, oddzielona być ma jako część obowiązkowa na kościół, przy którym zmarły zostawał lub zostawać był powinien. Od tego przepisu wyłączają się Parochowie Grecko-Katoliccy w ogólności, a w szczególności osoby zakonne obojga obrządków, żyjące pod przełożeństwem po Zgromadzeniach i ślubami ubóstwa zobowiązane, jeżeli w czasie swojego zejścia nie były w posiadaniu jakowego beneficium.

Art. 10. Oprócz czynności art. 2 Postanowienia z d. $^{6}/_{18}$ Marca 1817 r. (D. P. T. VI, str. 242) dla Dozoru Kościelnego przepisanych, włożony będzie na też Dozory szczególny obowiązek spisywania i odbierania fundi instructi po każdym zmarłym plebanie, a to w przytomności Urzędnika Administracyjnego przez Kommissyę Wojewódzką właściwą delegowanego. Wszelkie szkody w zabudowaniach plebańskich, w porządkach do plebanii, rzeczach i sprzętach do kościoła należących, zdziałane, przed wszystkiemi innemi należytościami, z majątku po zmarłym pozostałego, wynadgrodzone być powinny.

W rozwinięciu i uzupełnieniu przepisów, do przedmiotu tego odnoszących się, wydane zostały rozporządzenia poniżej wymienione, a mianowicie:

1° Rejenci, pod odpowiedzialnością, nie powinni przedsiebrać działów, czy to dobrowolnych, czyli też sądowych, spadku po księżach beneficiatach, bez przypozwania właściwego kościoła, za pośrednictwem Prokuratoryi; Trybunały zaś obowiązane są przestrzegać tej formalności przy zatwierdzaniu działów.

(K. R. S. d. $^{3}/_{15}$ Października 1851 r. Nr. 14998).

2° Rejenci, po każdym dopełnionym spisie inwentarza pozostałego spadku po beneficiatach duchownych, wypis z niego, jak niemniéj z protokółu licytacyi, właściwemu Naczelnikom powiatu bezzwłocznie dostarczać są w obowiązku, a likwidacyę przypadającéj z tego powodu należności przedstawiać Prezesowi Trybunału, do jéj ustanowienia i przyznania z massy spadkowéj, przed odesłaniem takowej do depozytu Banku Polskiego.

(K. R. S. d. $^{1}/_{13}$ Października 1857 r. Nr. 10898).

d) Wreszcie, podług uwagi znajdującéj się po art. 1005 K. K. G. i P. „Jeżeli panna, która zgwałceniu uległa, nie ma środków utrzymania się, wówczas, na własne jéj, lub rodziców jéj albo opiekunów żądanie, wydane zostaną rozporządzenia, celem zapewnienia jéj, aż do pójścia za mąż, odpowiedniego stanowi utrzymania, z majątku po przestępcy pozostałego." (a).

(a) „Utrzymanie, zastrzeżone uwagą do art. 1005 K. K. G. i P., zgwałconej panny, z majątku po przestępcy pozostałego, oznaczają sądy cywilne."
(Art. 41 Usta. Przech. do K. K. G. i P. z d. 11 Listopada 1847 r. D. P. T. XL, str. 59).

724. Na następców prawych przechodzą samém prawem majątki, prawa i skargi, jakie służyły zmarłemu pod obowiązkiem zaspokojenia wszystkich ciężarów spadku (1): dzieci naturalne, pozostały małżonek i Rząd (état),

(1) *W przedmiocie legitymacyi do spadku* istnieją następujące rozporządzenia:

A) Co do nieruchomości, których tytuł własności hypotecznie jest ustalonym, oraz co do kapitałów i praw hypotekowanych, wskazane są przepisy w art. 125 i n. Ustawy Hyp. z r. 1818 (D. P. T. V, str. 363).

B) Co do spadków, składających się z innych przedmiotów:

a) Podług przepisów prawa i porządku istniejącego, podsęd-

kowie są tylko właściwymi do wyprowadzania inkwizycyi ze świadków w sprawach do ich attrybucyi należących, lub też ze zlecenia władz wyższych; żaden atoli przepis nie upoważnia ich do wyprowadzania dowodu legitymacyi sukcessorów przez inkwizycyę ze świadków.

(K. R. S. d. 24 Grudnia 1825 r. N° 15152).

b) Trybunały, dozwalając wyrokami inkwizycyi legitymacyjnéj, przedewszystkiém nie powinny spuszczać z uwagi, że ten środek dowodu przez świadków jest tylko ewentualnym i przypuszczalnym dopiéro w zupełnym braku innych prawnych dowodów; strony zatém z żądaniem tego dowodu przychodzące, powinny przedewszystkiém Trybunał prawnie przekonać, że zachodzi istotny przypadek niemożności złożenia dowodów piśmiennych, z powodu, że te albo nie istniały, albo zaginęły, albo niepodobieństwem jest takowe pozyskać.

Sądy zaś, prowadzące, w skutku takich wyroków, inkwizycye, mają obowiązek z wszelką troskliwością badać świadków z jakiego źródła posiadają wiadomość o przedmiocie, w którym składają świadectwo, czy ze słyszenia i od kogo mianowicie, czy też z własnego przekonania i na czém ugruntowanego.

(K. R. S. d. $^{19}/_{30}$ Czerwca 1847 r. N° 7368).

C) Wreszcie co do summ pozostałych w spadku w Kassie Oszczędności, § 27 Urządzenia Głównéj Kassy Oszczędności w Warszawie (zob. odsyłacz C do art. 442 K. C. P. —T. I, str. 251 niniejszego dzieła), stanowi:

„Na przypadek śmierci właściciela funduszu, w Kassie Oszczędności będącego, sukcessorowie obowiązani będą złożyć, przy wypowiedzeniu:

1° Jeżeli cały fundusz wynosi rubli sr. 75.

a) Akt zejścia zmarłego.

b) Testament lub inny akt formy sądowéj, wskazujący imiona i nazwiska sukcessorów.

2° Jeżeli ten fundusz nie dochodzi 75 rubli sr.

a) Akt zejścia zmarłego.

b) Świadectwo Władzy miejscowéj administracyjnej zamieszkania sukcessorów, wykazujące, że zgłaszający się po odbiór funduszu, uważany jest za sukcessora zmarłego, lub, że objął po nim spadek."

powinni żądać sądownie wprowadzenia w posiadanie, podług form, jakie będą oznaczone. — K. N. 723, 756, 767 n., 773, 802, 870 n., 1006 n., 1122. — (1).

DZIAŁ II.

O przymiotach wymaganych do dziedziczenia.

725. Do dziedziczenia potrzeba koniecznie istnieć w chwili otwarcia spadku, — K. N. 135, 136, 1039.

Tak więc niezdolnemi są do dziedziczenia:

1° Ten, kto nie jest jeszcze poczęty. — K. N. 906.

2° Dziecię urodzone niezdolném do życia.

3° Ten kto uległ śmierci cywilnéj. — K. N. 718, 719, 902. — (2).

726. Cudzoziemiec jest przypuszczony do dziedziczenia majątków, jakie jego krewny, cudzoziemiec lub Polak poddany Królestwa (3), posiada w obrębie Królestwa, w tych tylko przypadkach i w tym sposobie, w jakich Polak poddany Królestwa (3) dziedziczy po swoim krewnym, posiadającym majątek w kraju, z którego tenże cudzoziemiec pochodzi, a to stosownie do art. 11, w Tytule *O używaniu i pozbawieniu praw cywilnych*. (4).

(1) Co do formy wprowadzenia Skarbu Królestwa w posiadanie spadku, porównać art. 15 postanowienia Rady Administracyjnej z d. 30 Stycznia(11 Lutego)1842 r. zamieszczonego tu niżej przed art. 811 K. N.

(2) Porównać przepisy o śmierci cywilnej i konfiskatach, zamieszczone w odsyłaczu do Działu II, Tytułu 1 K. C. P. (T. I, str. 96 niniejszego dzieła).

(3) W oryginalnym texcie jest tu wyraz *Français* (*Francuz*): zmiana jednak w przekładzie wprowadzoną została ze względu na zastosowanie Kodexu Napoleona do kraju tutejszego.

(4) Porównać art. 11 i 12 K. C. P. wraz z przypiskami.

727. Niogodnymi są dziedziczenia, i, jako tacy, wyłączeni są od spadków: — K. N. 728, 729, 730.

1° Ten, ktoby był skazany za zadanie lub usiłowanie zadania śmierci spadkodawcy.

2° Ten, ktoby spadkodawcę oskarżył o czyn, pociągający karę główną, a skarga ta uznaną była za potwarczą.

3° Następca pełnoletni, który, mając wiadomość o zabiciu spadkodawcy, nie zaniósł o to skargi do sądu. K. N. 728.

728. Niezaniesienie skargi nie może być zarzucane wstępnym i zstępnym zabójcy, ani też jego powinowatym w tymże samym stopniu, ani jego współmałżonkowi, ani braciom lub siostrom, ani jego stryjom, wujom, stryjenkom, ciotkom, ani też synowcom i synowicom, siostrzeńcom i siostrzenicom. — K. N. 723 3, 735 n.

729. Następca wyłączony od dziedziczenia z przyczyny niegodności, obowiązany jest zwrócić wszelkie pożytki i dochody, które pobrał od czasu otwarcia spadku. K. N. 583, 584. — K. P. S.. 129, 526, 527 n.

730. Dzieci niegodnego, przychodzące do spadku prawem własném, a nie prawem zastępstwa, nie są wyłączonemi za winę swojego ojca; lecz ten ostatni nie może w żadnym przypadku żądać użytkowania z majątku spadkowego, jakie prawo zapewnia ojcom i matkom na majątku ich dzieci. — K. N. 739 n., 787.

DZIAŁ III.

O różnych porządkach dziedziczenia.

ODDZIAŁ I.

Rozporządzenia ogólne.

731. Spadki przechodzą na dzieci i zstępnych zmarłego, na jego wstępnych, i na krewnych pobocznych, w porządku i podług prawideł, poniżéj wskazanych. — K. N. 723, 724, 745—755. — (1).

732. Prawo, nie ma względu ani na naturę, ani na pochodzenie majątków, przy urządzaniu ich przechodzenia drogą spadku. (2).

733. Każdy spadek przypadający dla wstępnych lub pobocznych, dzieli się na dwie równe części: jedną dla krewnych linii ojczystéj, drugą dla krewnych linii macierzystéj. — K. N. 735, 736.

Krewni przyrodni, czy z ojca, czy też z matki, nie są wyłączeni przez rodzonych; lecz biorą udział tylko w swojéj linii, z zastrzeżeniem wszakże tego co powie-

---

(1) Porównać przypiski zamieszczone w odsyłaczach do art. 723 i 732 K. N.

(2) Wyjątek od téj zasady stanowią:

a) Prawa spadkowe co do Ordynacyj, o których jest mowa w odsyłaczu do art. 896 K. N.

b) Takież prawa oznaczone dla osób, mających nadane dobra sposobem majoratu. Prawa te określa art. 15 Ukazu z d. $^{4}/_{16}$ Października 1835 r., zamieszczonego tu niżej w odsyłaczu do art. 896 K. N.

c) Porównać przepisy o spadkach po beneficiatach duchownych, zamieszczone w odsyłaczu c do art. 723 K. N. (T. I, str. 602 niniejszego dzieła).

dziano w art. 752. — Rodzeni biorą udział w obudwóch liniach. — K. N. 750.

Żadne przeniesienie praw z jednej linii na drugą nie ma miejsca, chyba tylko wtenczas, gdy niema żadnego wstępnego ani pobocznego krewnego w jednéj z dwóch linij. — K. N. 735.

734. Po dopełnieniu tego pierwszego podziału między linią ojczystą i macierzystą, nie czyni się już podziału pomiędzy rozmaitemi gałęziami; lecz połowa przypadła dla każdéj linii należy do następcy lub następców, najbliższych w stopniu, wyjąwszy przypadek zastępstwa, jak o tém niżéj będzie powiedziano. — K. N. 735, 736, 739 n., 755,

735. Bliskość pokrewieństwa ustanawia się podług liczby porodów, każdy poród zwie się *stopniem.* — K. N. 736.

736. Szereg stopni tworzy *linię*: nazywamy *linią prostą* szereg stopni między osobami, z których jedne pochodzą od drugich; *linią poboczną* szereg stopni pomiędzy osobami, z których jedne nie pochodzą od drugich, lecz które pochodzą od wspólnego szczepu.

W linii prostej rozróżnia się, *linia prosta zstępna*, i *linia prosta wstępna.*

Pierwsza jest ta, która łączy głowę familii z tymi, którzy od niéj pochodzą; druga jest ta, która łączy pewną osobę z tymi, od których pochodzi.

737. W linii prostéj liczy się tyle stopni, ile jest porodów pomiędzy osobami, i tak syn względem ojca jest w pierwszym stopniu, wnuk w drugim, i wzajemnie ojciec i dziad względem synów i wnuków.—K. N. 736, 739, 740.

738. W linii pobocznéj stopnie liczą się w stosunku porodów, poczynając od jednego z krewnych aż do szczepu wspólnego wyłącznie, i od tego znowu, aż do drugiego z krewnych. — K. N. 736, 739, 742, 752, 755.

Tak więc dwaj bracia są w drugim stopniu; wuj, stryj, i synowiec, siostrzeniec w trzecim stopniu; rodzeństwo stryjeczne, wujeczne i cioteczne, w czwartym stopniu, i tak daléj.

ODDZIAŁ II.

O zastępstwie.

739. *Zastępstwo* jest przypuszczeniem prawném (fiction), skutkiem którego zastępcy postawieni są w miejscu, w stopniu i w prawach zastąpionego. — K. N. 730, 733, 734, 740 n., 745, 750, 759, 787, 848.

740. Zastępstwo ma miejsce do nieskończoności w linii prostéj zstępnéj. — K. N. 736, 737, 739, 745, 1051.

Dopuszczone jest we wszystkich przypadkach, bądź gdy dzieci spadkodawcy przychodzą do spadku razem ze zstępnemi poprzednio zmarłego dziecka, bądź gdy, w skutku zejścia wszystkich dzieci spadkodawcy przed jego śmiercią, znajdują się zstępni rzeczonych dzieci w równych lub nierównych stopniach pomiędzy sobą. — K. N. 735, 738.

741. Zastępstwo nie ma miejsca na korzyść wstępnych; najbliższy w każdéj z dwóch linij wyłącza zawsze dalszego. — K. N. 736, 737, 739, 746—749.

742. W linii pobocznéj zastępstwo jest dopuszczone na korzyść dzieci i zstępnych, braci lub sióstr spadkodawcy; bądź gdy przychodzą do spadku po nim łącznie ze stryjami, wujami, lub stryjenkami, ciotkami, bądź gdy, w skutek zejścia poprzednio wszystkich braci i sióstr spadkodawcy, spadek przechodzi na ich zstępnych w stopniach równych lub nierównych. —K. N. 735. 736, 739, 750, 751, 752.

743. We wszystkich przypadkach, w których zastęp stwo ma miejsce, podział uskutecznia się *na szczepy;* jeżeli z jednego szczepu powstało kilka gałęzi, poddział uskutecznia się także na szczepy w każdéj gałęzi, członkowie zaś téj saméj gałęzi dzielą się między sobą podług ilości głów. — K. N. 733, 734, 739, 753, 815 n.. — K. P. S. 966 n.

744. Nie można zastępować osób żyjących, lecz tylko osoby zmarłe naturalnie lub cywilnie (1). — K. N. 730.

Ten, kto się po kim zrzekł spadku, może go pomimo to zastąpić. — K. N. 784 — 787.

ODDZIAŁ III.

O spadkach przechodzących na zstępnych.

745. Dzieci lub ich zstępni dziedziczą po swoim ojcu i matce, dziadach, babach lub innych wstępnych, bez różnicy płci i pierworodztwa, a to chociażby z różnych pochodziły małżeństw.— K. N. 724, 730, 731, 756 n., 897, 913, 914, 1048 — 1090, 1098.

Dziedziczą w równych częściach i podług ilości głów, gdy są wszyscy w pierwszym stopniu i powołani prawem własném: biorą spadek podług szczepów, gdy przychodzą wszyscy lub w części prawem zastępstwa.— K. N. 735, 737, 739, 743, 744, 787, 815 n.. — K. P. S. 966 n.

(1) Co do cywilnie zmarłych modyfikacye zaprowadzone zostały postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. $^{3}/_{14}$ Kwietnia 1835 r. (T. I, str. 97 niniejszego dzieła).

ODDZIAŁ IV.

O spadkach przechodzących na wstępnych.

746. Jeżeli spadkodawca nie zostawił ani potomstwa, ani brata, ani siostry, ani zstępnych tychże, spadek dzieli się po połowie pomiędzy wstępnych linii ojczystéj i wstępnych linii macierzystéj. — K. N. 724, 731, 733, 734, 747 n., 750, 753, 765, 915.

Wstępny w stopniu najbliższy, otrzymuje połowę przypadającą dla jego linii, z wyłączeniem wszystkich innych. — K. N. 735, 736, 737.

Wstępni tego samego stopnia dziedziczą podług ilości głów. — K. N. 815 n. — K. P. S. 966 n.

747. Wstępni, z wyłączeniem wszystkich innych, odziedziczają przedmioty darowane przez nich dzieciom, lub ich zstępnym zmarłym bezpotomnie, gdy przedmioty darowane znajdują się w naturze w pozostałości spadkowéj. — K. N. 766, 951, 952.

Jeżeli przedmioty zostały zbyte, wstępni otrzymują cenę, jakaby za nie przypadała. Odziedziczają także skargę o zwrot, jakaby obdarowanemu służyła.

748. Gdy ojciec i matka osoby, bezpotomnie zmarłéj, przeżyły ją, i gdy ta pozostawiła braci, siostry, lub ich zstępnych, spadek dzieli się na dwie równe części, z których połowa tylko przechodzi na ojca i matkę, i ci dzielą się takową między sobą zarówno.— K. N. 815 n.— K. P. S. 966 n.

Druga połowa należy do braci, sióstr lub ich zstępnych, jak to będzie określone w Oddziale V niniejszego Działu. — K. N. 751, 752.

749. W przypadku gdy osoba bezpotomnie zmarła zostawia braci, siostry lub ich zstępnych, a ojciec jéj lub

matka w pierwéj żyć przestali, udział, jakiby, stosownie do poprzedzającego artykułu, dla jednego z nich przypadał, łączy się z połową należną braciom, siostrom lub ich zastępcom, jak to będzie określone w Oddziale V niniejszego Działu. — K. N. 751, 752.

ODDZIAŁ V.

O spadkach pobocznych.

750. W przypadku wcześniejszéj śmierci ojca i matki osoby bezpotomnie zmarłéj, jéj bracia, siostry lub ich zstępni, powołani są do spadku, z wyłączeniem wstępnych i innych krewnych pobocznych.

Biorą spadek, albo prawem własném, albo prawem zastępstwa, jak to postanowiono w Oddziale II niniejszego Działu. — K. N. 724, 731, 733 n., 739, 742, 743, 744, 766, 787.

751. Jeżeli ojciec i matka osoby bezpotomnie zmarłéj, onęż przeżyli, jéj bracia, siostry lub ich zastępcy, powołani są do połowy tylko spadku. Jeżeli tylko ojciec lub matka przeżyli, powołani są do dziedziczenia w trzech czwartych częściach. — K. N. 733, 748, 749, 752, 766.

752. Podział połowy lub trzech czwartych części, przypadających dla braci lub sióstr, podług osnowy artykułu poprzedzającego, uskutecznia się pomiędzy niemi w równych częściach, jeżeli wszyscy są z tego samego łoża: a jeżeli są z różnego łoża, podział uskutecznia się po połowie między dwie linie spadkodawcy, ojczystą i macierzystą; rodzeni mają udział w obudwóch liniach, przyrodni zaś, czy to z ojca, czy z matki, każdy w swoiéj tylko linii; jeżeli z jednéj tylko strony są bracia lub siostry, dziedziczą całość, z wyłączeniem wszystkich innych krewnych drugiéj linii. — K. N. 733 — 736, 738, 742, 751.

753. Gdy nie ma braci lub sióstr, albo ich zstępnych, i w braku wstępnych w jednéj lub drugiéj linii, spadek przechodzi w połowie na wstępnych przy życiu pozostałych, a w drugiéj połowie na najbliższych krewnych drugiéj linii. — K. N. 733 n., 746, 754.

W zbiegu krewnych pobocznych tego samego stopnia, podział następuje podług ilości głów.

754. W przypadku przewidzianym przez artykuł poprzedzający, ojciec lub matka przy życiu pozostali, mają użytkowanie trzeciéj części majątku, jakiego na własność nie odziedziczają. — K. N. 578, 579, 582 n., 915.

755. Krewni dalsi jak w dwunastym stopniu nie mają prawa do spadku. — K. N. 735, 736, 738.

W braku krewnych w stopniu dającym prawo do spadku w jednéj linii, krewni drugiéj linii całość spadku otrzymują. — K. N. 733, 734.

DZIAŁ IV.

O spadkach nieporządkowych.

ODDZIAŁ I.

O prawach dzieci naturalnych do majątku ich ojca lub matki, i o dziedziczeniu po dzieciach naturalnych bezpotomnie zmarłych.

756. Dzieci naturalne nie są dziedzicami: ustawa nadaje im tylko prawa do majątku po zmarłym ich ojcu lub matce, gdy są prawnie uznanemi. Nie nadaje im żadnego prawa do majątku po krewnych ich ojca lub matki. — K. N. 723, 724, 757 — 766, 769 — 773, 908.

757. Prawa dziecka naturalnego do majątku po jego ojcu lub matce zmarłych, urządzają się w sposób następujący.

Jeżeli ojciec lub matka pozostawili zstępnych prawych, prawo to służy do jednéj trzeciéj części udziału spadkowego, jakiby miało dziecko naturalne, gdyby było prawém; do połowy, gdy ojciec lub matka nie pozostawiają zstępnych, lecz tylko wstępnych, albo téż braci lub siostry; do trzech czwartych części, gdy ojciec lub matka nie pozostawiają ani zstępnych, ani wstępnych, ani braci, ani sióstr. — K. N. 745, 746, 748, 750 — 753, 756. 758, 908.

758. Dziecko naturalne ma prawo do całości majątku, gdy jego ojciec lub matka nie pozostawili krewnych w stopniu dającym prawo do spadku.— K. N. 755, 769 — 773.

759. W przypadku wcześniejszéj śmierci dziecka naturalnego, jego dzieci lub zstępni mogą poszukiwać praw oznaczonych w artykułach poprzedzających. — K. N. 739, 745.

760. Dziecko naturalne, lub jego zstępni, obowiązani są zaliczyć na rzecz tego, co im z prawa należy, wszystko to, co otrzymali od ojca lub matki, po których się spadek otworzył, i coby ulegało powrotowi, podług prawideł w Oddziale II Działu VI niniejszego Tytułu objętych. — K. N. 756, 757, 758, 843 — 869, 908.

761. Wszelkie poszukiwanie jest im wzbronione, gdy otrzymały za życia ojca swojego lub matki, połowę tego, co im artykuły poprzedzające zapewniają, z wyraźném ze strony ich ojca lub matki oświadczeniem, że zamiarem ich jest ograniczyć dziecko naturalne do udziału, jaki mu wyznaczyli. — K. N. 756, 757, 758, 1134.

W przypadku gdyby udział ten był mniejszym od połowy tego, coby dziecku naturalnemu przypaść powinno, będzie mogło żądać tylko uzupełnienia téj połowy.

762. Rozporządzenia objęte w art. 757 i 758 nie stosują się do dzieci z cudzołóstwa lub kazirodztwa.

Prawo nie przyznaje im nic więcéj jak tylko alimenta. K. N. 763, 764.

763. Alimenta te oznaczają się, ze względem na zamożność ojca lub matki, oraz na ilość i przymiot następców prawych. — K. N. 731, 762.

764. Gdy ojciec lub matka dziecięcia zrodzonego w cudzołostwie lub kazirodztwie dali je nauczyć rzemiosła lub rękodzieła, albo jeżeli jedno z nich za życia swego zapewniło mu alimenta, dziécię nie będzie mogło do spadku po nich czynić żadnych roszczeń. — K. N. 762.

765. Spadek po dziecku naturalném, zmarłém bezpotomnie, przechodzi na tego z rodziców, które je uznało, albo po połowie na oboje rodziców, jeżeli uznane zostało przez jednego i drugiego. — K. N. 746.

766. W przypadku wcześniejszéj śmierci ojca i matki dziecka naturalnego, majątki, jakie od nich otrzymało, przechodzą na braci lub siostry prawe, jeżeli te majątki znajdują się w naturze w pozostałości: skargi o zwrot, jeżeli służą, albo cena tych majątków, gdy były zbyte, o ile się jeszcze należy, wracają również do braci i sióstr prawych. Wszystkie inne majątki przechodzą na braci i siostry naturalne, albo na ich zstępnych. — K. N. 747, 750, 751, 752, 951, 952.

ODDZIAŁ II.

O prawach pozostałego przy życiu małżonka i Rządu.

767. Gdy zmarły nie zostawia ani krewnych w stopniu dającym prawo do spadku, ani dzieci naturalnych,

majątek po nim spadkowy należy do pozostałego przy życiu małżonka nie rozwiedzionego. — K. N. 723, 724, 755, 769 — 772. — K. C. P. 231 n. — Usta. Hyp. z r. 1818 art. 74 n.

768. W braku małżonka przy życiu pozostałego spadek staje się własnością Rządu. — K. N. 539, 713, 723, 724, 769 — 772. (1).

769. Małżonek przy życiu pozostały i zarząd dóbr rządowych, którzy roszczą prawa do spadku, obowiązani są postarać się o opieczętowanie i spisanie inwentarza, podług form przepisanych dla przyjęcia spadków z dobrodziejstwem inwentarza. — K. N. 794. — K. P. S. 904, 907 n., 943, 944.

770. Winni żądać wprowadzenia siebie w posiadanie od Trybunału piérwszéj instancyi, w obrębie którego otworzył się spadek. Trybunał nie może wyrzec co do tego żądania inaczéj, jak po odbyciu trzech ogłoszeń i rozlepień według zwykłych form, oraz po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.— K. P. S. 50, 83, 112, 617, 618, 619.

771. Małżonek przy życiu pozostały obowiązany jest również postarać się o przedaż ruchomości lub złożyć porękę dostateczną, dla zapewnienia ich zwrotu na przypadek zgłoszenia się w ciągu trzech lat następców zmarłego: po upływie tego czasu, poręka ustaje.—K. N. 527 n., 2040, 2041. — K. P. S. 517 n., 945.

772. Małżonek przy życiu pozostały, albo zarząd dóbr rządowych, którzyby niedopełnili formalności dla nich respective przepisanych, skazani być mogą na wy-

(1) Porównać postanowienie Rady Administracyjnéj z d. 30 Stycznia (11 Lutego) 1842 r., zamieszczone w odsyłaczu przed art. 811 K. N.

nagrodzenie szkód i strat na rzecz następców, jeżeli takowi się zgłoszą. — K. N. 1149.

773. Rozporządzenia art. 769, 770, 771, 772 rozciągają się do dzieci naturalnych, powołanych do spadku w braku krewnych. — K. N. 758.

DZIAŁ V.

O przyjęciu i zrzeczeniu się spadków.

ODDZIAŁ I.

O przyjęciu.

774. Spadek może być przyjęty prosto i bezwarunkowo, albo z dobrodziejstwem inwentarza. — K. N. 724, 775 — 783, 788 — 791, 793 n., 1413, 1414, 1416, 1417.— K. P. S. 174, 986 n.

775. Nikt nie jest obowiązany przyjąć spadku, jaki dla niego przypadł. — K. N. 724, 781, 784 n.

776. Niewiasty zamężne nie mogą ważnie przyjąć spadku bez upoważnienia męża lub sądu, stosownie do przepisów Działu VI Tytułu *O małżeństwie.* — K. N. 934. — K. P. S. 861 — 864. — K. C. P. 184, 185.

Spadki przypadłe dla małoletnich i bezwłasnowolnych, nie będą mogły ważnie być przyjęte inaczéj, jak tylko stosownie do rozporządzeń Tytułu *O małoletności, opiece* i *usamowolnieniu.* — K. C. P. 438, 439, 511.

777. Skutek przyjęcia cofa się do dnia otwarcia spadku. — K. N. 724, 725, 785, 790, 883.

778. Przyjęcie może być *wyraźne* lub *milczące*: jest wyraźne, gdy kto przybiéra tytuł lub przymiot spadkobiercy w akcie urzędowym lub prywatnym; jest milczące, gdy następca spełnia czyn, z którego koniecznie wy-

nika zamiar przyjęcia spadku, i któregoby nie miał prawa spełnić inaczéj jak w przymiocie spadkobiercy. — K. N. 779, 780, 1454.

779. Czyny czysto zachowawcze, nadzoru i tymczasowego zarządu, nie są czynami przystąpienia do spadku, jeżeli w nich nie przybrano tytułu lub przymiotu spadkobiercy. — K. N. 778, 796.

780. Darowizna, przedaż lub ustąpienie praw spadkowych, jakie czyni jeden ze współnastępców, bądź na rzecz obcego, bądź na rzecz wszystkich współnastępców, bądź wreszcie na rzecz niektórych z nich, pociąga za sobą przyjęcie spadku z jego strony.— K. N. 777, 778, 792.

Toż samo stosuje się:

1° Do zrzeczenia się, nawet tytułem darmym, jakie czyni jeden z następców na korzyść jednego lub kilku ze swoich współnastępców.

2° Do zrzeczenia się, jakie czyni nawet na korzyść wszystkich bez różnicy współnastępców, gdy otrzymał cenę swego zrzeczenia się. — K. N. 1696 n.

781. Gdy ten, na którego spadek przypadł, umarł, nie zrzekłszy się onego, lub nie przyjąwszy go wyraźnie albo milcząco, następcy jego mogą takowy przyjąć lub zrzec się go w jego prawach. — K. N. 724, 774, 784.

782. Jeżeli ci następcy nie zgadzają się co do przyjęcia lub zrzeczenia się spadku, takowy przyjęty być winien z dobrodziejstwem inwentarza. — K. N. 793 n. — K. P. S. 986 n.

783. Pełnoletni nie może zaskarżać przyjęcia przez siebie spadku wyraźnie lub milcząco, chyba tylko wtenczas, gdy to przyjęcie było skutkiem podstępu, jakiego się względem niego dopuszczono: nie może nigdy zaniéść skargi pod pozorem pokrzywdzenia, wyjąwszy tylko w tym przypadku, gdyby się okazało, że spadek jest wyczerpany lub zmniejszony więcéj jak o połowę, przez

odkrycie testamentu nieznanego w chwili przyjęcia. — K. N. 969, 1109, 1116, 1117, 1313.

ODDZIAŁ II.

O zrzeczeniu się spadków.

784. Zrzeczenie się spadku nie domniemywa się: może być uczynione tylko w kancellaryi Pisarza Trybunału piérwszéj instancyi, w obrębie którego otworzył się spadek, w księdze oddzielnéj na ten cel utrzymywanéj. — K. N. 744, 780, 781, 782, 788, 789, 790, 795, 845, 848, 1457. — K. P. S. 997.

785. Następca, który się zrzeka, uważanym jest tak, jakby nigdy nie był następcą.— K. N. 744, 777, 788, 790.

786. Udział zrzekającego się przyrasta jego współnastępcom; jeżeli sam tylko jest następcą, udział ten przechodzi do następnego stopnia. — K. N. 733, 734, 735, 1044, 1045.

787. Nie można nigdy przyjść prawem zastępstwa w miejsce tego, który się zrzekł spadku: jeżeli zrzekający się jest sam jeden następcą w swoim stopniu, albo jeżeli wszyscy jego współnastępcy zrzekają się, dzieci przychodzą prawem własném i biorą spadek podług ilości głów. — K. N. 730, 739 n., 744.

788. Wierzyciele tego, który się zrzekł spadku z ubliżeniem ich prawom, mogą wyjednać dla siebie upoważnienie sądu do przyjęcia spadku w prawach swego dłużnika, w jego miejscu i stopniu. — K. N. 774, 820, 1122, 1166, 1167.

W tym przypadku zrzeczenie się zostaje unieważnione tylko na korzyść wierzycieli i jedynie do wysokości ich wierzytelności, nie zaś na korzyść następcy, który się zrzekł spadku. — — K. N. 1053.

789. Możność przyjęcia lub zrzeczenia się spadku przedawnia się upływem czasu wymaganego do najdłuższego przedawnienia praw nieruchomych. — K. N. 774, 775, 784, 790, 2262.

790. Dopóki przedawnienie prawa przyjęcia nie zostało nabyte przeciwko zrzekającym się następcom, służy im jeszcze możność przyjęcia spadku, jeżeli nie został już przyjęty przez innych następców; co wszakże nie ubliża prawom, jakieby nabyć mogły do majątków spadkowych trzecie osoby, bądź przez przedawnienie, bądź przez akta ważne dokonane z kuratorem spadku wakującego. — K. N. 774, 789, 813, 2262, 2265, 2266.

791. Nie można, nawet przez umowę przedślubną, zrzekać się spadku po osobie żyjącéj, ani téż zbywać praw ewentualnych, jakieby można miéć do tegoż spadku. — K. N. 900, 1130, 1133, 1172, 1387, 1389, 1600.

792. Następcy, którzyby usunęli lub utaili przedmioty spadkowe, utracają możność zrzeczenia się spadku: stają się spadkobiercami prostymi i bezwarunkowymi, bez względu na zrzeczenie się, i nie mogą żądać jakiegobądź udziału z przedmiotów usuniętych lub utajonych. — K. N. 774, 778, 780, 801, 1460, 1477.

ODDZIAŁ III.

O dobrodziejstwie inwentarza, jego skutkach, i obowiązkach spadkobiercy beneficialnego.

793. Oświadczenie spadkobiercy, iż przymiot ten przyjmuje jedynie tylko z dobrodziejstwem inwentarza, powinno być uczynione w Kancellaryi Pisarza Trybunału piérwszéj instancyi, w obrębie którego otworzył się spadek, i być wpisane w księgę przeznaczoną do przyjmowania aktów zrzeczenia się. — K. N. 774, 794 — 810, 1456. — K. P. S. 59, 174, 943, 986 — 997.

794. Oświadczenie to nie ma skutku, jeżeli go nie poprzedziło lub po niém nie nastąpiło spisanie rzetelnego i dokładnego inwentarza majątku spadkowego, a to według form wskazanych w Kodexie Postępowania Sądowego, i w terminach poniżéj oznaczonych. — K. N. 795, 797, 798, 800, 801, 810, 1414 — 1417. — K. P. S. 943, 944.

795. Spadkobiercy służą trzy miesiące do spisania inwentarza, licząc od dnia otwarcia spadku. — K. P. S. 943.

Służy mu nadto, do namysłu względem przyjęcia lub zrzeczenia się spadku, termin czterdziesto-dniowy, którego bieg zaczyna się od dnia upływu trzech miesięcy, przeznaczonych na spisanie inwentarza, lub od dnia zamknięcia inwentarza, jeżeli takowy ukończony został przed upływem trzech miesięcy. — K. N. 774, 775, 784, 797 n., 800, 1414, 1442, 1456. — K. P. S. 174.

796. Jeżeli jednak w spadku znajdują się przedmioty zniszczeniu ulegające, lub wymagające zbyt kosztownego utrzymania, następca może, w przymiocie zdolnego do dziedziczenia, wyjednać upoważnienie sądowe do przedaży tych przedmiotów, z czego nie będzie można przeciw niemu wnosić, że spadek przyjął. — K. N. 779, 805.

Przedaż tę dopełnić winien Urzędnik publiczny, za poprzedniém uskutecznieniem rozlepień i obwieszczeń, określonych w przepisach Kodexu Postępowania Sądowego. — K. P. S. 617 — 625, 945 n., 986 n.

797. W czasie biegu terminów do spisania inwentarza i namysłu, następca nie może być zmuszonym do oświadczenia się względem swego przymiotu, i nie można przeciwko niemu otrzymać skazania: jeżeli z upły-

wem terminu, lub przedtém zrzeka się spadku, koszta przez niego prawnie do tego czasu poniesione, są ciężarem spadku.— K.N. 799, 810, 2259.— K.P. S. 174.

798. Po upływie powyższych terminów, następca, na przypadek wymierzonych przeciwko niemu poszukiwań, może żądać nowego terminu, którego Trybunał, spór rozpoznający, dozwoli mu lub odmówi, stosownie do okoliczności. — K. N. 800, 1458. — K. P. S. 59.

799. Koszta poszukiwań, w przypadku w artykule poprzedzającym przewidzianym, są ciężarem spadku, jeżeli następca usprawiedliwi, że, albo nie miał wiadomości o zgonie, albo też, że termina były niedostateczne, bądź ze względu położenia majątków, bądź też ze względu na wynikłe spory: jeżeli tego nie usprawiedliwi, koszta pozostają jego osobistym ciężarem. — K. P. S. 130, 131.

800. Jednakże następca, po upływie terminów wskazanych w art. 795, a nawet udzielonych przez sędziego stosownie do art. 798, zachowuje jeszcze możność spisania inwentarza i oświadczenia, że chce być spadkobiercą beneficialnym, jeżeli zresztą nie spełnił czynu spadkobiercy, lub jeżeli nie istnieje przeciwko niemu wyrok prawomocny, skazujący go w przymiocie prostego i bezwarunkowego spadkobiercy.— K. N. 778, 779, 780, 793, 1350, 1351. — K. P. S. 174, 943.

801. Następca, który się stał winnym zatajenia, lub który świadomie i w złéj wierze zaniedbał podać do inwentarza przedmioty spadkowe, utraca dobrodziejstwo inwentarza.— K. N. 792, 1460, 1477, 2268.— K. P. S. 988.

802. Skutkiem dobrodziejstwa inwentarza spadkobiercy te służą korzyści:

1° Że nie jest obowiązany do płacenia długów spadkowych, jak tylko do wysokości majątku, jaki w spadku otrzymał, a nawet może się uwolnić od płacenia długów, oddając cały majątek spadkowy wierzycielom i zapisobiercom. — K. N. 724, 803 n., 873, 875.

2° Że nie miesza swego majątku osobistego ze spadkowym, i że zachowuje przeciwko spadkowi prawo żądania zapłaty swoich wierzytelności. — K. N. 1251-4., 2258. — K. P. S. 996.

803. Spadkobierca beneficialny ma obowiązek zarządzania majątkiem spadkowym, i powinien złożyć rachunki ze swego zarządu wierzycielom i zapisobiercom. K. N. 837, 875, 1137. — K. P. S. 527, n., 995.

Nie może być poszukiwanym ze swego osobistego majątku inaczéj jak za poprzedniém postawieniem go w stanie opóźnienia co do złożenia rachunków, i tylko w razie niedopełnienia tego obowiązku. — K. N. 1139.

Po sprawdzeniu rachunku może być poszukiwanym z osobistego majątku jedynie do wysokości resztującéj summy, jaka u niego z rachunku pozostała.— K. N. 540.

804. Nie odpowiada jak tylko za ciężkie przewinienia popełnione w powierzonym mu zarządzie. — K. N. 1137, 1382, 1992.

805. Nie może inaczéj przedawać ruchomości spadkowych, jak tylko za pośrednictwem Urzędnika publicznego przez licytacyę i za poprzedniém uskutecznieniem zwykłych rozlepień i obwieszczeń. — K. N. 779, 796. — K. P. S. 617 — 625, 945, n., 986, 989, 990.

Jeżeli je zwraca w naturze, o tyle tylko jest odpowiedzialnym za zmniejszenie ich wartości, lub pogorszenie ich stanu, o ile to z jego niedbalstwa pochodzi — K. N. 1383.

806. Nie może inaczéj przedawać nieruchomości, jak tylko z zachowaniem form przepisanych w Kodexie Postępowania Sądowego: obowiązany jest cenę ich

przekazać wierzycielom hypotecznym, którzy prawa swe objawili. — K. N. 2218. — K. P. S. 749 n., 953 n., 987 n. (1).

307. Obowiązany jest, jeżeli wierzyciele lub inne osoby interesowane tego wymagają, stawić poręczyciela dobrego i wypłacalnego za wartość ruchomości inwentarzem objętych i za tę część nieruchomości, jaka wierzycielom hypotecznym nie została przekazaną. — K. N. 2040, 2041. — K. P. S. 517 n., 992, 993, 994.

Gdyby takiego poręczyciela nie dostarczył, ruchomości będą przedane, a cena ich, równie jak i część ceny nieruchomości, wierzycielom hypotecznym nie przekazana, zostanie do depozytu złożoną, dla użycia jéj na zaspokojenie ciężarów spadku. — K. N. 805. — K. P. S. 617 — 625, 986.

308. Jeżeli są wierzyciele sprzeciwiający się, spadkobierca beneficialny nie może wypłacać inaczéj jak w porządku i sposobie przez sędziego oznaczonym. — K. P. S. 656 n., 990.

Jeżeli nie ma wierzycieli sprzeciwiających się, wypłaca wierzycielom i zapisobiercom w miarę ich zgłoszenia się. — K. N. 809, — K. P. S. 749 n., 991.

309. Wierzyciele nie sprzeciwiający się, którzy się zgłoszą po sprawdzeniu rachunku i zapłaceniu pozostałéj z niego należności, mają regres tylko do zapisobierców. — K. N. 1009, 1012, 1024. — K. P. S. 540, 990.

W jednym i drugim przypadku regres przedawnia się upływem lat trzech, licząc od dnia zamknięcia rachunku i zapłaty pozostałéj z niego należności. — K. N. 2219.

310. Koszta opieczętowania, jeżeli takowe miało

(1) Porównać przypisek zamieszczony w odsyłaczu do artykułu 826 K. N.

miejsce, inwentarza i rachunku, są ciężarem spadku. — K. N. 797, 798, 799 .— K. P. S. 527 n., 907 n., 943.

ODDZIAŁ IV.

O spadkach wakujących (1).

311. Jeżeli, po upływie terminów do spisania inwentarza i do namysłu, nikt się o spadek nie zgłasza, jeżeli nie ma znanego następcy, lub téż znani następcy zrzekli się spadku, takowy poczytuje się za *wakujący*. — K. N. 539, 784, 795, 2258.— K. P. S. 997—1002.

(1) *Przepisy o spadkach wakujących*, zawarte w art. 811 do 814 K. N. zmodyfikowane zostały postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. 30 Stycznia (11 Lutego) 1842 r. (D. P. T. XXIX, str. 23), która „uznawszy potrzebę bliższego oznaczenia sposobu postępowania, celem wykonania przepisów prawa o spadkach bezdziedzicznych i wakujących,“ postanowiła:

Art. 1. Zabezpieczenie i zarząd *spadków bezdziedzicznych*, to jest tych, w których zmarły nie pozostawił ani krewnych w stopniu spadkowości, ani dzieci naturalnych, ani wreszcie małżonka nierozwiedzionego, należy do skarbu Królestwa. Staranie zaś *o spadkach wakujących*, czyli *opuszczonych*, to jest takich, których sukcessorowie wiadomi, albo w czasie prawem oznaczonym nie objęli, lub wyraźnie ich zrzekli się, będzie obowiązkiem Kuratorów, w myśl artykułu 812 Kodexu Cywilnego mianowanych.

Spadki bezdziedziczne.

Art. 2. Skoro sprawujący obowiązki Urzędnika stanu cywilnego, ze śledztwa, w § 6 Instrukcyi o stęplu kollateralnym pod d. 17 Grudnia 1816 r. wydanéj przepisanego, lub z wiadomości przy spi-

sywaniu aktu zejścia wykryje, iż po zmarłéj osobie pozostał jakikolwiek majątek, a niemasz wiadomych sukcessorów, dzieci naturalnych, lub małżonka przy życiu pozostałego, nierozwiedzionego, najdaléj w dniach ośmiu, pod rygorem kar w art. 86 Kodexu Cywilnego z r. 1825 zastrzeżonych, i odpowiedzialnością za wynikłe szkody, donieść o tém powinien Kontrolli Skarbowéj i Sądowi Pokoju, z wskazaniem, przybliżonym sposobem, zasobów, z jakich majątek zmarłego składa się. (1).

(1) Powołana tu *Instrukcya o stęplu kollateralnym* zamieszczona jest niżéj w odsyłaczu od art. 1016 K. N.

Art. 3. Kontrolla Skarbowa, po otrzymaniu takiéj wiadomości, postara się o opieczętowanie, (jeżeli tego Sąd Pokoju, w skutek otrzymanego uwiadomienia jeszcze nie dopełnił), następnie o spisanie inwentarza i o ustanowienie odpowiedzialnego dozorcy. Gotowizna, jaka się znajdzie, do Banku odesłaną być powinna.

Art. 4. Opieczętowanie, spisanie inwentarza, i zabezpieczenie spadku mniéj zamożnego, do którego żadna nieruchomość nie należy i gdzie massa 1500 rubli srebrem kapitału, lub 75 takichże rubli przychodu nie wynosi, dopełnione być może przez miejscowego Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, lecz wtenczas tylko, kiedy Kontrolla Skarbowa tego zażąda.

Art. 5. Spisany inwentarz, Kontrolla Skarbowa prześle do Prokuratoryi Jeneralnéj.

Art. 6. Podsędek lub Urzędnik, dopełniający opieczętowania, jeżeli znajdzie w spadku ruchomości ulegające zepsuciu, lub takie, których utrzymanie lub zachowanie byłoby kosztownėm, obowiązany o tém, najdaléj w dniach ośmiu, pod odpowiedzialnością za szkody z opuszczenia wyniknąć mogące, donieść Kontrolli Skarbowéj, która żądać może sprzedaży takowych ruchomości, za pozwoleniem Prezesa właściwego Trybunału.

Art. 7. Zebrane ze sprzedaży pieniądze, po potrąceniu kosztów, złożone będą w depozyt Banku; protokół zaś licytacyjny, wraz z inwentarzem i aktem opieczętowania, oraz odjęcia pieczęci, do Prokuratoryi Jeneralnéj odesłane.

Art. 8. W spadkach gotowego funduszu nieprzedstawiających, koszta opieczętowania i spisania inwentarza wymagane być nie mogą; akt zejścia, bezpłatnie Kontrolli Skarbowéj dostarczonym być powinien, i użycie papieru stęplowanego będzie odłożone. W spadkach zaś, gdzie gotowy fundusz znajduje się, koszta opieczętowania i inwentaryzacyi, natychmiast przez urzędników, takowe czynności dopełniających, potrącone być mogą podług likwidacyj, z przepisami istniejącemi zgodnych, w samym protokóle opieczętowania lub inwentarza zamieszczonych i zakwitowanych. Koszta licytacyi ruchomości (jeżeli takowa zarządzoną była) tym samym sposobem zaspokojone będą.

Art. 9. Gdyby Kontrolla Skarbowa dostrzegła, iż który z urzędników lub osób przy opieczętowaniu, inwentaryzacyi, lub licytacyi użytych, więcéj kosztów pobrał, aniżeli prawnie należało, obowiązaną będzie likwidacyę taką przedstawić Prezesowi Trybunału do ocenienia, a przewyżkę, jaka nad należność podług ocenienia Prezesa Trybunału nadebraną była, przez exekucyę administracyjną od winnego ściągnąć.

Art. 10. Jeżeli do spadku bezdziedzicznego należą nieruchomości, lub ruchomości, dozoru potrzebujące, Kontrolla Skarbowa zniesie się z właściwą władzą administracyjną względem ustanowienia dozorcy.

Art. 11. Prokuratorya Jeneralna, w imieniu Skarbu Królestwa, głównie w spadkach bezdziedzicznych interessowanego, odpowiada w sądach wszystkim wierzycielom, lub jakikolwiek interes mającym, którzy do spadków tego rodzaju zgłoszą się.

Tejże Prokuratoryi Jeneralnéj, w imieniu Skarbu Królestwa, służy władza przedsiębrania wszelkich środków do zabezpieczenia massy dążących.

Art. 12. Wszelkie sprawy, tak z powództwa Prokuratoryi Jeneralnéj, jako i przeciwko niéj w spadkach bezdziedzicznych, bez względu na wartość przedmiotu, popiérane będą w Trybunałach Cywilnych 1éj instancyi, ze względu na otwarcie spadku właściwych.

Art. 13. Po otrzymaniu inwentarza, protokułów opieczętowania, odjęcia pieczęci, i licytacyi ruchomości, (jeżeli ta ostatnia była dopełnioną), oraz dowodu na złożony w Banku depozyt; Prokuratorya Jeneralna oceni, czyli obięcie w posiadanie spadku będzie dla Skarbu korzystném? i w takim razie przedstawi rzecz do decyzyi Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu, celem otrzymania upoważnienia do wprowadzenia Skarbu w posiadanie.

Art. 14. Obwieszczenia, wzywające interessantów do zgłaszania się z prawami, jakie mieć mogą, wydawane będą z terminem 6-miesięcznym, licząc od dnia pierwszego ogłoszenia w Gazecie Rządowéj i w Dzienniku właściwéj gubernii. Obwieszczenia te umieszczane będą w pismach wspomnionych trzykrotnie, z przerwą dwumiesięczną, i przylepione w sali ustępowéj Trybunału Cywilnego 1éj instancyi, w obrębie którego spadek otwarty.

Art. 15. Żądanie wprowadzenia Skarbu, w posiadanie spadku bezdziedzicznego, wniesione będzie przez prostą notę, czyli illacyą do Trybunału 1éj instancyi miejsca otwartego spadku.

Art. 16. Po uzyskaniu decyzyi, Skarb w posiadanie wprowadzającéj, Prokuratorya Jeneralna zajmie się sprzedażą pozostałych jeszcze ruchomości i nieruchomości, oraz windykacyą aktywów, zgoła uregulowaniem całego spadku tak, aby gotowizna, spadek składająca, po potrąceniu kosztów i stępli, oraz zaspokojeniu zgłaszających się wierzycieli, należytości swoje sądownie udowadniających, do Kassy Rządowéj przeniesioną być mogła.

Art. 17. W razie wylegitymowania się bliższego spadkobiercy do objęcia spadku, już w posiadanie przez Skarb objętego, takowy jemu wydany będzie, po potrąceniu wszystkich kosztów sądowych, zasądowych i stępli, bez obowiązku zwrotu dochodów, jakie do daty zaniesionego żądania o wydanie spadku wpłynąć mogły.

Art. 18. O spadkach bezdziedzicznych, których Skarb Królestwa nie uzna potrzeby objęcia w posiadanie, Prokuratorya Jeneralna doniesie Prokuratorowi Królewskiemu, celem wyjednania nominacyi Kuratora i postępowania z takowemi, jak ze spadkami wakującemi.

Spadki wakujące.

Art. 19. W spadkach, podług art. 811 Kodexu Cywilnego, za wakujące czyli opuszczone uważanych, dotychczasowe postępowanie, tymże Kodexem, tudzież art. 998 i następnemi Kodexu Postępowania Sądowego, oraz Instrukcyą dla Kontroli Skarbowych z d. 17 Grudnia 1816 r. przepisane, zachowaném zostaje, z dodatkami następującemi: (1).

(1) Powołana Instrukcya z r. 1816, zamieszczona jest tu niżéj w odsyłaczu do art. 1016 K. N.

Art. 20. Kuratorami spadków wakujących, Patronowie i Obrońcy nawet przy Sądach Pokoju, według uznania Trybunału, mianowanemi być mogą.

Art. 21. Prokuratorowie Królewscy przy Trybunałach Cywilnych, wykonywać będą dozór nad działaniami Kuratorów spadków wakujących, przestrzegając, aby:

a) Żadnéj gotowizny spadku u siebie nie zatrzymywali, lecz do depozytu Banku wnosili; (2).

(2) Porównać przypisek zamieszczony niżéj w odsyłaczu do Tytułu XI, Księgi III, K. N. (art. 1915).

b) Wszelkie spory, spadku dotyczące, z pilnością kończyli;

c) O otrzymanych wyrokach, natychmiast donosili Prokuratorowi Królewskiemu, i bez jego zezwolenia na żadnym wyroku niepomyślnym nie poprzestawali, lecz wcześnie środki prawne przedsiębrali, niemniej, bez wyraźnego zezwolenia od Prokuratora Królewskiego, żadnych przyznań nie czynili, i przysiąg nie deferowali;

d) Kosztów samowolnie, bez ustanowienia przez Sąd lub Prokuratora Królewskiego, dla siebie nie ściągali, (1). i

(1) Prokuratorowie Trybunałów, przeglądając akta spadkowe, przed sporządzeniem wniosków, obowiązani są wchodzić w ścisłe rozpoznawania likwidacyj składanych przez Kuratorów, a następnie we wnioskach swoich oznaczać liczebnie wysokość wynagrodzenia, jakie im tylko odpowiednio podjętej pracy przyznawaném być powinno; Trybunały zaś przy zarządzaniu powyższych kosztów, trzymać się mają tych samych zasad.

(K. R. S. d. 26 Października (8 Listopada) 1852 r. N° 20600).

e) Zabezpieczenia funduszów massy nie zaniedbywali. (2).

(2) Prokuratorowie Trybunałów, w spadkach tego rodzaju obowiązani są przestrzegać szczególniej sporządzenia przez kuratorów inwentarza, przypominać im obowiązek zabezpieczenia lub dochodzenia takich praw spadku, których dochodzenie zwłoki nie cierpi, i, względem niedopełniających swych obowiązków, czynić wnioski do Trybunału o ukaranie ich porządkowe z zastrzeżeniem odpowiedzialności dla mogących mieć prawo do spadku; a jeżeli Kontrolla lub inna Władza Skarbowa zażąda od kuratorów objaśnień jakich, ci takowe niezwłocznie udzielać są w obowiązku.

(K. R. S. d. 21 Marca 1825 r. N° 1089).

Art. 22. Na opieszałych i nieregularnych Kuratorów, sami Prokuratorowie Królewscy przy Trybunałach Cywilnych 1éj instancyi, władni są wymierzać kary porządkowe pieniężne, od rubla 1 do rubli 6, które Kontrolla Skarbowa, przez exekucyą administracyjną ściągnie. Od takich decyzyj Prokuratorów Królewskich, służy odwołanie się do pełnego Trybunału, bez wstrzymania jednakże wypełniania rozporządzeń Prokuratora, co do dalszego postępu w interessie.

Gdyby zaś zachodziła potrzeba użycia surowszych środków, Prokurator Królewski uczyni wnioski swoje do Trybunału.

Art. 23. Bank Polski udzielać będzie z funduszów massy, na wezwanie Prokuratora Królewskiego, potrzebne zaliczenia dla Kuratora na koszta.

Art. 24. Od uznania Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu, zależéć będzie; czyli i kiedy wyniknie potrzeba żądać wprowadzenia Skarbu w posiadanie spadku wakującego. W tym celu Prokuratorowie Królewscy składać będą Prokuratoryi Jeneralnéj raporta Kuratorów, o stanie każdego spadku tego rodzaju, przy dołączeniu uwag, jakie z swéj strony do przytoczenia za potrzebne uznają.

Art. 25. Prokuratorya Jeneralna, przekonawszy się z raportów takowych: iż activa massy przewyższają stan bierny, i że objęcie spadku korzyść Skarbowi przynieść może, obowiązaną będzie, nie czekając zupełnego uporządkowania massy, przedstawić wnioski swoje do Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu, dla uzyskania upoważnienia do zajęcia się działaniem, dążącém do wprowadzenia Skarbu w posiadanie, po wydaniu obwieszczeń w art. 14 przepisanych, za powołaniem przed sąd Kuratora.

Art. 26. Skoro Skarb Królestwa w posiadanie spadku wakującego wprowadzonym zostanie, działanie Kuratora tém samém ustanie, pozostawiając go w obowiązku wydać Skarbowi Królestwa wszel-

812. Trybunał pierwszéj instancyi, w obrębie którego otworzył się spadek, mianuje *kuratora* na żądanie osób interessowanych, lub na wniosek Prokuratora Królewskiego. — K. P. S. 948—1002.

813. Kurator spadku wakującego ma przedewszystkiém obowiązek wykazać stan jego przez spisanie inwentarza: wykonywa i poszukuje prawa spadkowe; odpowiada na powództwa przeciwko spadkowi wytoczone; zarządza(1), pod obowiązkiem złożenia gotowizny znajdującéj się w spadku i piéniędzy pochodzących z ceny ruchomości lub nieruchomości przedanych, do kassy skarbowéj (2), a to dla zachowania praw i pod obowiązkiem zdania rachunku komu wypadnie — K. N. 803—806. — K. P. S. 527 n., 941 n., 945-952, 986 n., 1000-1002.—(3).

814. Rozporządzenia Oddziału III niniejszego Działu, co do formy inwentarza, co do sposobu zarządu i składania rachunków przez spadkobiercę beneficialnego, są, zresztą, wspólne kuratorom spadków wakujących.—K. N. 793 n. — K. P. S. 1002.

---

kie akta i dokumenta, oraz złożyć rachunki z administracyi przez niego prowadzonéj; Prokuratorya Jeneralna zaś zajmie się daléj ukończeniem sporów, i uporządkowaniem massy.

(1) Podług ustępu f art. 84 *Ustawy o zabezpieczeniu nieruchomości od strat z pożaru wynikających*, postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. $^{5}/_{17}$ Kwietnia 1844 r. zatwierdzonéj (D. P. T. XXXIV, str. 119), — Kuratorowie mass bezdziedzicznych mają prawo odbiérać przyznane wynagrodzenie za zgorzałe zabudowania.

(2) Porównać art. 3 postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 30 Stycznia (11 Lutego) 1842 r. które zamieszczone jest w odsyłaczu do niniejszego Oddziału przed art. 811. (T. I, str. 626 niniejszego dzieła).

(3) Obowiązki kuratorów spadków wakujących wskazane są w art. 19 i następnych postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 30 Stycznia (11 Lutego) 1842 r. (T. I, str. 629 niniejszego dzieła).

DZIAŁ VI.

O dziale i powrotach.

ODDZIAŁ I.

O skardze działowéj i jéj formie.

815. Nikt nie może być zmuszonym do pozostawania w niepodzielności; i zawsze można domagać się działu, bez względu na zakazy i umowy przeciwne. — K. N. 900, 1133, 1172.

Można jednak umówić się o zawieszenie działu przez czas oznaczony: umowa ta nie może być obowiązującą dłużéj nad lat pięć, lecz może być ponowioną. — K. N. 822 n., 1075 n., 1476, 1686 n., 1872, 2205. — K. P. S. 953, 954, 966 n.

816. Można żądać działu wtenczas nawet, gdyby jeden ze współnastępców użytkował oddzielnie z części majątków spadkowych, jeżeli nie było aktu działowego, lub posiadania dostatecznego do nabycia przedawnienia. K. N. 815, 1134, 2219, 2224, 2252, 2262.

817. Powództwo o dział, ze strony współspadkobierców małoletnich lub bezwłasnowolnych, może być wytaczane przez ich opiekunów, szczegółowo upoważnionych przez radę familijną. — K. N. 776, 819, 838, 839, 882, 1687. — K. P. S. 966 n.

Co do nieobecnych współspadkobierców powództwo służy krewnym wprowadzonym w posiadanie.

818. Mąż może, bez wpływu żony, żądać działu przedmiotów ruchomych lub nieruchomych na nią przypadłych i ulegających wspólności: co do przedmiotów nie ulegających wspólności, mąż nie może żądać ich działu, bez wpływu żony; może tylko, jeżeli mu służy

prawo użytkowania na jéj majątku, żądać działu tymczasowego. — K. N. 1421, 1428, 1531, 1549.

Współspadkobiercy żony nie mogą żądać działu stanowczego inaczéj, jak za przywołaniem do sprawy męża i żony.

319. Jeżeli wszyscy następcy są obecni i pełnoletni, opieczętowanie przedmiotów spadkowych nie jest potrzebne, i dział będzie mógł być dopełnionym w takiéj formie i przez taki akt, jak strony interesowane za właściwe uznają. — K. N. 1134. — K. P. S. 985.

Jeżeli nie wszyscy następcy są obecni, jeżeli pomiędzy nimi są małoletni lub bezwłasnowolni, opieczętowanie powinno być dopełnione w jak najkrótszym czasie, bądź na żądanie następców, bądź w skutku działania Prokuratora Królewskiego przy Trybunale pierwszéj instancyi, bądź z urzędu przez sędziego pokoju, w obrębie którego otworzył się spadek. — K. N. 838, 1031. — K. P. S. 907 n. — (1).

320. Wierzyciele mogą także żądać opieczętowania na mocy tytułu exekucyjnego lub pozwolenia sędziego. K. N. 788, 821, 877 — 882, 1166, 1167, 2205.— K. P. S. 907 n.

321. Po dopełnieniu opieczętowania, wszyscy wierzyciele mogą sprzeciwiać się odjęciu pieczęci bez ich wezwania, chociażby nie mieli ani tytułu exekucyjnego, ani pozwolenia sędziego. — K. P. S. 926, 927.

Formalności co do odjęcia pieczęci i sporządzenia inwentarza, wskazane są w przepisach Kodexu Postępowania Sądowego. — K. P. S. 928—944.

(1) Podług wyjaśnienia zamieszczonego przy art. 1 K. P. S. opieczętowanie dopełnia Podsędek Sądu Pokoju.

322. Skarga o dział i spory w ciągu czynności działowych wynikające, ulegają rozpoznaniu Trybunału miejsca otwarcia spadku.—K. N. 815.—K. P. S. 50-3, 59.

Przed tymże Trybunałem odbywać się będą licytacye i wytaczane będą skargi o rękojmię co do sched między współdzielącymi się, oraz skargi o zerwanie działów. — K. N. 827, 883 n., 887 n.—K. P. S. 966 n.

323. Jeżeli jeden ze współspadkobierców nie chce zgodzić się na dział, lub jeżeli wynikną spory, bądź co do sposobu postępowania, bądź też co do sposobu ukończenia działu, Trybunał wyrzecze jak w materyi summaryczněj, lub wyznaczy, jeżeli tego potrzeba, do kierowania czynnościami działowemi, jednego z sędziów, na sprawozdanie którego rozstrzyga spory. — K. P. S. 404 n., 966, 969.

324. Oszacowanie nieruchomości dopełnione będzie przez biegłych, wybranych przez strony interesowane, lub, w razie odmówienia przez nie wyboru, mianowanych z urzędu. — K. P. S. 302 n., 969 n., 1034, 1035.

Protokół biegłych obejmować powinien zasady oszacowania; powinien wyrażać czy przedmiot oszacowany może być dogodnie podzielony; w jaki sposób; oznaczyć wreszcie, na przypadek podzielenia, każdą z części, jakie z nich utworzyć się dadzą i ich wartość. — K. N. 826, 828, 831—836.

325. Oszacowanie ruchomości, jeżeli nie nastąpiło w inwentarzu, uskuteczniają ludzie znający się na tém, według istotnéj ceny i bez żadnego podwyższenia. — K. N. 868. — K. P. S. 943 3.

326. Każdy ze współspadkobierców żądać może udziału swego w naturze z ruchomości i nieruchomości spadkowych; jednakże, jeżeli są wierzyciele zajmujący lub sprzeciwiający się, lub jeżeli większość współspadkobierców uznaje przedaż za potrzebną, dla

zaspokojenia długów i ciężarów spadku, ruchomości przedane zostaną publicznie w formie zwyczajnéj. — K. N. 824. — K. P. S. 617—625, 945 n. — (1).

827. Jeżeli nieruchomości dogodnie podzielonemi być nie mogą, przystąpić należy do przedaży przez licytacyę przed Trybunałem.— K. N. 822, 1686 n.

Jednakże strony, jeżeli wszystkie są pełnoletnie, mogą zezwolić, aby licytacya dopełnioną była przed notaryuszem, na wybór którego zgodzą się.—K. N. 819.—K. P. S. 953, 956 n., 970 n. — (2).

828. Po oszacowaniu i przedaniu ruchomości i nieruchomości, jeżeli to ma miejsce, sędzia delegowany odsyła strony przed notaryusza, na którego się one zgodzą, lub przed mianowanego z urzędu, jeżeli się na wybór nie zgodziły.

Przed tym urzędnikiem sporządzone będą rachunki, jakie współdzielący się mogą być sobie winni, utworzoną będzie massa ogólna, ułożone będą schedy, i oznaczoném będzie, co któremu ze współdzielących się z rachunków od drugiego przypada. — K. N. 824, 826, 831—836, 872.—K. P. S. 969 n.

829. Każdy współspadkobierca powraca do massy, według prawideł poniżéj wskazanych, darowizny, jakie

(1) Kommissya Rządowa Sprawiedliwości, opiérając się na art. 47, 69 i 119 Ustawy Hypotecznéj z r. 1818, oraz na art. 1134, 1135, 1243 i 1258 K. N. postanowiła, iż żadna w skutku działów lub żądania sukcessorów beneficialnych zamierzona przedaż nieruchomości ani klassyfikacya ich szacunku, ważnie odbyć się nie może, i nie ma mocy względem wierzycieli hypotecznych, jeżeli ci poprzednio o przedaży nie zostali zawiadomieni, lub na klassyfikacyę szacunku wyraźnie lub milczeniem nie zezwolili.

(K. R. S. d. 25 Lipca 1834 r. N° 4122).

(1) Porównać przypisek zamieszczony do art. 826 K. N.

były mu uczynione, i summy, jakich jest dłużnikiem. — K. N, 760, 830, 843 n., 918, 919, 1468, 1469, 1573. — K. P. S. 976, 978.

830. Jeżeli powrót nie następuje w naturze, współspadkobiercy, którym się takowy należy, biorą naprzód z massy spadkowéj udział wyrównywający takowemu. K. N. 858 n.

To branie naprzód (les prélèvements) dopełnia się, o ile możności, w przedmiotach téj saméj natury, jakości i dobroci, jak były przedmioty niepowrócone w naturze. K. N. 826. — K. P. S. 978.

831. Po uskutecznieniu tego brania naprzód, przystępuje się do ułożenia z pozostałéj massy tylu równych sched, ilu jest współdzielących się spadkobierców, lub współdzielących się szczepów. — K. N. 733, 739, 745.— — K. P. S. 978.

832. Przy tworzeniu i układaniu sched, unikać należy, o ile możności, rozdrabniania dziedzin, i rozdzielania gospodarstw; wypada także, iżby do każdéj schedy wchodziła, o ile jest to możebne, jednakowa ilość ruchomości, nieruchomości i praw lub wierzytelności téj saméj natury i wartości. — K. N. 826.

833. Nierówność sched w naturze wynagradza się zwrotem, bądź w rencie, bądź w pieniądzach.

834. Schedy układa jeden ze współspadkobierców, jeżeli się mogą na wybór między sobą zgodzić, i jeżeli ten, którego wybiorą, poruczoną sobie czynność przyjmuje: w razie przeciwnym schedy układa biegły, przez sędziego delegowanego wyznaczony. — K. P. S. 978.

Potém schedy losem są ciągnione. — K. P. S. 982.

835. Zanim się przystąpi do ciągnienia losem sched, każdy ze współdzielących się może czynić zarzuty przeciwko ich ułożeniu.

836. Prawidła odnoszące się do rozdzielenia mass działowi uległych, zachowane również będą przy dopełnianiu poddziału pomiędzy współdzielące się szczepy.— K. N. 733, 739, 826 n. — K. P. S. 966 n.

837. Jeżeli, w toku czynności zdziałanych przed notarjuszem, wynikną spory, notarjusz sporządzi protokół zachodzących trudności i wzajemnych wniosków stron, i odeśle je przed sędziego delegowanego do działów; a zresztą postąpionem będzie podług form przepisanych w Kodexie Postępowania Sądowego. — K. N. 822. — K. P. S. 977.

838. Jeżeli wszyscy współspadkobiercy nie są obecni, lub jeżeli pomiędzy nimi znajdują się bezwłasnowolni, lub małoletni, nawet usamowolnieni, dział powinien być sporządzony sądownie, z zastosowaniem się do zasad wskazanych w art. 819 i następnych, aż do artykułu poprzedzającego włącznie. Jeżeli jest kilku małoletnich, którzyby w działach przeciwne mieli interesa, powinien być dodany każdemu z nich opiekun szczególny i oddzielny. — K. P. S. 966 n., 984.

839. Jeżeli ma miejsce licytacya, w przypadku artykułu poprzedzającego, takowa nie może być odbytą inaczéj jak sądownie, z zachowaniem formalności przepisanych przy zbywaniu majątku małoletnich. Osoby obce będą zawsze do niéj dopuszczone.— K. N. 1558, 1686 n. K. P. S. 953 n., 970 n.

840. Działy sporządzone z zachowaniem prawideł wyżéj przepisanych, bądź przez opiekunów za upoważnieniem rady familijnéj, bądź przez małoletnich usamowolnionych, w assystencyi swoich kuratorów działających, bądź w imieniu zaginionych lub nieobecnych, są stanowczemi; są one tylko tymczasowemi, jeżeli prawidła przepisane nie zostały zachowane. — K. N. 819 n., 1314.

841. Każda osoba, nawet krewna spadkodawcy, któ-

ra nie jest do spadku po nim powołaną, a któréjby współspadkobierca ustąpił prawa swego do spadku, może być usuniętą od działu, bądź przez wszystkich współspadkobierców, bądź przez jednego z nich, za zwrotem jéj ceny ustąpienia. — K. N. 780, 889, 1699 n.

842. Po dopełnieniu działu, każdemu ze współdzielących się oddane będą tytuły odnoszące się do przedmiotów dla niego przypadłych.

Tytuły do nieruchomości podzielonéj pozostają przy tym, który największą część otrzymał, pod obowiązkiem użyczania ich tym współdzielącym się, którzyby mieli w tém interes, skoro o to będzie wezwanym.

Tytuły wspólne całéj pozostałości oddane będą temu, którego wszyscy spadkobiercy dla ich zachowania wybiorą, pod obowiązkiem użyczania ich współdzielącym się na każde wezwanie.

Jeżeli zachodzi trudność co do wyboru, sędzia w téj mierze wyrzecze.

ODDZIAŁ II.

O powrotach.

843. Każdy spadkobierca, nawet beneficialny, przychodzący do spadku, powrócić winien swoim współspadkobiercom wszystko co otrzymał od spadkodawcy przez darowiznę między żyjącemi wprost lub ubocznie: nie może zatrzymać darów, ani dopominać się zapisów przez spadkodawcę mu poczynionych, chybaby dary i zapisy były mu uczynione wyraźnie przez wzgląd szczególny i nad jego udział, albo też z uwolnieniem od powrotu. — K. N. 760, 829, 830, 844 — 869, 918, 919, 1468, 1469, 1573.

844. W przypadku nawet gdyby dary i zapisy uczynione były przez wzgląd szczególny lub z uwolnieniem

od powrotu, spadkobierca do działu przychodzący może je zatrzymać jedynie do wysokości części rozrządzalnéj: przewyżka ulega powrotowi. — K. N. 843, 845 do 849, 866, 902, 913 n., 920 n.

845. Następca, który zrzeka się spadku, może jednak zatrzymać darowiznę między żyjącemi lub dopominać się zapisu sobie uczynionego, aż do wysokości części rozrządzalnéj. — K. N. 775, 784, 785, 902, 913 n.

846. Obdarowany, który w czasie darowizny nie był domniemanym następcą, lecz który okazuje się powołanym do spadku w dniu jego otwarcia, obowiązanym jest także do powrotu, chybaby go darujący od takowego uwolnił. — K. N. 919.

847. Dary i zapisy uczynione synowi tego, który się okazuje powołanym do spadku w epoce jego otwarcia, poczytują się zawsze za uczynione z uwolnieniem od powrotu. — K. N. 1350, 1352.

Ojciec przychodzący do spadku po darującym, nie jest do ich powrotu obowiązanym. — K. N. 843. 844, 846, 848. 849, 852 — 855, 866, 919.

848. Podobnież syn, przychodzący prawem własném do spadku po darującym, nie ma obowiązku powrócenia daru, jaki ojcu jego był uczyniony, chociażby przyjął spadek po tym ostatnim: lecz jeżeli syn przychodzi prawem zastępstwa, winien powrócić to, co było darowane jego ojcu, chociażby nawet zrzekł się po nim spadku. — K. N. 739, 774, 784 n., 919.

849. Dary i zapisy uczynione współmałżonkowi powołanego do spadku małżonka, poczytują się za uczynione z uwolnieniem od powrotu. — K. N. 1350, 1352.

Jeżeli dary i zapisy uczynione były łącznie obojgu małżonkom, z których jeden tylko do spadku jest powołany, ten ostatni powraca połowę takowych; jeżeli dary uczynione były małżonkowi do spadku powołanemu, powraca je w całości.

850. Powrót uskutecznia się jedynie do spadku po darującym. — K. N. 857.

851. Ulega powrotowi to, co było użyte na postanowienie jednego ze współspadkobierców, lub na zapłacenie jego długów. — K. N. 1427, 1438, 1439, 1555.

852. Koszta żywienia, utrzymania, wychowania, uczenia się rzemiosł, koszta zwyczajne wyprawy, koszta weselne i podarunki zwyczajowe, nie ulegają powrotowi. — K. N. 1409-5.

853. Toż samo stosuje się do zysków, jakie spadkobierca mógł osiągnąć z umów ze spadkodawcą zawartych, jeżeli te umowy w czasie ich zawarcia nie przedstawiały żadnéj ubocznéj korzyści. — K. N. 854, 913 n., 1100.

854. Podobnież nie należy się powrót z powodu stowarzyszeń zawiązanych bez podstępu między spadkodawcą, a jednym z jego spadkobierców, gdy warunki takowych określone były przez akt urzędowy. — K. N. 1317, 1832, n. — K. H. 18 n.

855. Nieruchomość, która uległa zniszczeniu w skutek przypadku losowego i bez winy obdarowanego, nie ulega powrotowi. — K. N. 1234. 1302, 1303, 1382, 1573.

856. Przychody i procenta z przedmiotów ulegających powrotowi, należą się dopiéro od dnia otwarcia spadku. — K. N. 583, 584, 917, 928, 1907.

857. Powrót należy się jedynie od współspadkobiercy dla współspadkobiercy; nie należy się ani zapisobiercom ani wierzycielom spadku. — K. N. 850, 921, 922.

858. Powrót uskutecznia się w naturze, albo też przez wzięcie mniejszego udziału ze spadku. — K. N. 830, 859, 860, 868, 869.

859. Może być żądanym w naturze co do nieruchomości, ilekroć nieruchomość darowana nie była zbytą przez obdarowanego, oraz gdy nie ma w spadku nieruchomości téj saméj natury, wartości i dobroci, z którychby można utworzyć schedy mniéj więcéj równe dla innych współspadkobierców. — K. N. 826, 858, 865.

860. Powrót ma miejsce jedynie przez wzięcie mniejszego udziału, gdy obdarowany zbył nieruchomość przed otwarciem spadku; należy się wówczas powrót wartości, jaką miała nieruchomość w epoce otwarcia spadku. — K. N. 858.

861. W każdym razie powinny być na korzyść obdarowanego zaliczone nakłady, jakie poczyniono na ulepszenie rzeczy, przy względzie na to, o ile wartość ich w chwili działu okazała się powiększoną. — K. N. 599, 862, 863, 864, 867, 1437, 1634.

862. Należy podobnież zaliczyć na korzyść obdarowanego nakłady potrzebne, jakie poczynił dla zachowania rzeczy, chociażby gruntu jéj nie ulepszył. — K. N. 861, 1137.

863. Obdarowany, ze swéj strony, odpowiada za uszkodzenia i nadniszczenia, jakie zmniejszyły wartość nieruchomości przez jego czyn, albo téż przez jego winę lub niedbalstwo. — K. N. 1382, 1383.

864. W razie zbycia nieruchomości przez obdarowanego, ulepszenia lub uszkodzenia przez nabywcę dokonane, powinny być zarachowane stosownie do trzech poprzedzających artykułów.

865. Gdy powrót uskutecznia się w naturze, majątki dołączają się do massy spadkowéj wolne i oswobodzone od wszelkich ciężarów, przez obdarowanego zaciągniętych; lecz wierzyciele, mający od niego nadaną hypotekę, mogą wchodzić do działu, celem dopilnowania, ażeby

powrót z krzywdą ich praw nie był uskutecznionym. — K. N. 618, 622, 788, 858, 882, 1122, 1166. — K.P.S. 339.

866. Gdy darowizna nieruchomości, uczyniona z uwolnieniem od powrotu na rzecz osoby do spadku powołanéj, przewyższa część rozrządzalną, powrót przewyżki uskutecznia się w naturze, jeżeli oddzielenie téj przewyżki może dogodnie nastąpić. — K. N. 858, 913 n., 924.

W razie przeciwnym, jeżeli przewyżka przenosi połowę wartości nieruchomości, obdarowany powinien powrócić nieruchomość w całości, z możnością pobrania naprzód z massy wartości części rozrządzalnéj; jeżeli zaś ta część rozrządzalna przenosi połowę wartości nieruchomości, obdarowany może zatrzymać nieruchomość w całości, lecz wówczas weźmie mniejszy udział ze spadku i wynagrodzi swoich współspadkobierców, bądź w pieniądzach, bądź innym sposobem.

867. Współspadkobierca, który powraca nieruchomość w naturze, może ją w posiadaniu zatrzymać, aż do rzeczywistego wypłacenia mu summ, jakie należą mu za nakłady i ulepszenia. — K. N. 861, 862.

868. Powrót ruchomości uskutecznia się jedynie przez wzięcie mniejszego udziału. Uskutecznia się podług wartości ruchomości w chwili darowizny, stosownie do wykazu oszacowania dołączonego do aktu; a w braku takiego wykazu, stosownie do oszacowania przez biegłych dopełnionego podług rzeczywistéj ceny i bez jéj podwyższenia.— K. N. 825, 858, 948.— K. P. S. 302 n.

869. Powrót darowanych pieniędzy uskutecznia się przez wzięcie mniejszego udziału z gotowizny spadkowéj. — K. N. 858, 868.

W razie jéj niedostateczność, obdarowany może uwolnić się od powrotu gotowizny, odstępując, do stosownéj

wysokości, ruchomości, a w braku tych, nieruchomości spadkowe.

ODDZIAŁ III.

O płaceniu długów.

870. Współspadkobiercy przykładają się pomiędzy sobą do płacenia długów i ciężarów spadku, każdy w stosunku tego, co ze spadku bierze. — K. N. 724, 871 n., 1009, 1012, 1017, 1024, 1220 n., 1233, 1669, 1672.

871. Zapisobierca pod tytułem ogólnym przykłada się ze spadkobiercami, w stosunku swojéj korzyści; lecz zapisobierca szczególny nie odpowiada za długi i ciężary, z zastrzeżeniem wszakże skargi hypotecznéj, jaka służy przeciwko zapisanéj nieruchomości. — K. N. 1009, 1012, 1020, 1024.

872. Gdy nieruchomości spadkowe obciążone są rentami hypotekę szczególną mającemi, każdy ze współspadkobierców może żądać, aby renty były spłacone, i aby nieruchomości były z nich oczyszczone, przed przystąpieniem do ułożenia sched. Jeżeli współspadkobiercy dzielą się spadkiem w stanie, w jakim się znajduje, nieruchomość obciążona winna być oszacowaną w taki sam sposób jak inne nieruchomości; odtrąci się kapitał odpowiedni rencie z całkowitego szacunku: spadkobierca, na którego schedę przypadnie ta nieruchomość, sam ponosić będzie ciężar opłacania renty i obowiązany jest w tym względzie do rękojmi dla swoich współspadkobierców. — K. N. 530, 828 n., 1221-1. i 4., 1223, 1224, 1225, 1489, 1625 n. 1909, 1910.

873. Spadkobiercy odpowiadają za długi i ciężary spadku osobiście za część swoją i udział osobisty, a hypotecznie za całość; z zastrzeżeniem dla nich regresu bądź do współspadkobierców, bądź do zapisobierców

ogólnych, w stosunku do części, w jakiéj do nich przykładać się powinni. — K. N. 724, 870, 871, 1009, 1012, 1017, 1221-1., 2017.

874. Zapisobierca szczególny, który zapłacił dług ciążący zapisaną mu nieruchomość, podstawiony zostaje w prawa wierzyciela przeciwko spadkobiercom i dziedzicom pod tytułem ogólnym. — K. N. 871, 1020, 1024, 1249, 1251-3.

875. Współspadkobierca lub dziedzic pod tytułem ogólnym, któryby skutkiem hypoteki zapłacił więcéj długu wspólnego nad to, co na jego część przypada, ma regres do innych współspadkobierców lub dziedziców pod tytułem ogólnym, jedynie do wysokości tego, co każdy z nich osobiście ponosić powinien, i to nawet w tym przypadku, gdyby współspadkobierca przy zapłacie długu uzyskał podstawienie w prawa wierzycieli; co jednak nie ubliża prawom współspadkobiercy, któryby, skutkiem dobrodziejstwa inwentarza, zachował możność domagania się zapłaty swojéj osobistéj wierzytelności, podobnie jak każdy inny wierzyciel. — K. N. 802, 873, 884, 1009, 1012, 1017, 1213, 1214, 1249, 1250-1., 1251-4.

876. Na przypadek niewypłacalności jednego ze współspadkobierców lub dziedziców pod tytułem ogólnym, część, jaka z długu hypotecznego od niego przypadała, rozdziela się stosunkowo na wszystkich innych. — K. N. 885, 886, 1214, 1215.

877. Tytuły wykonalne przeciwko spadkodawcy, są również wykonalnemi przeciwko spadkobiercy osobiście; jednakże wierzyciele nie będą mogli popiérać ich egzekucyi przed upływem dni ośmiu od wręczenia tych tytułów osobiście lub w zamieszkaniu spadkobiercy. — K. N. 724, 820, 821. — K. P. S, 545. 547.

878. Wierzyciele mogą żądać w każdym przypadku, i przeciwko każdemu wierzycielowi, oddzielenia ma-

jątku, po zmarłym pozostałego, od majątku spadkobiercy. — K. N. 879, 880, 881.

879. Prawo to jednak nie może już być wykonywaném, gdy zaszło odnowienie wierzytelności przeciw spadkodawcy służące, przez przyjęcie spadkobiercy za dłużnika. — K. N. 1234, 1271-1.

880. Prawo to, co do ruchomości, przedawnia się upływem lat trzech.

Co do nieruchomości, skarga może być wytaczaną, dopóki takowe znajdują się w ręku spadkobiercy.— K. N. 2219, 2262.

881. Wierzyciele spadkobiercy nie mogą być dopuszczonymi do żądania oddzielenia majątków przeciwko wierzycielom spadku. — K. N. 878.

882. Wierzyciele jednego ze współdzielących się, dla uniknienia, iżby dział z oszukaniem ich praw nie nastąpił, mogą sprzeciwiać się, aby do niego nie przystąpiono bez ich przytomności; mają prawo wchodzić do niego na swój koszt; lecz nie mogą zaskarżać już dokonanego działu, chybaby do niego przystąpiono bez nich i bez względu na objawione z ich strony sprzeciwienie się. — K. N. 815, 820, 821, 865, 1167, 2205.— K. P. S. 339.

ODDZIAŁ IV.

O skutkach działu i rękojmi co do sched.

883. Każdy współspadkobierca uważa się tak jak gdyby sam i bezpośrednio odziedziczył wszystkie przedmioty w jego schedzie objęte, lub dla niego skutkiem licytacyi przypadłe, oraz jak gdyby nigdy nie był właścicielem innych przedmiotów spadkowych.— K. N. 724, 777, 822, 834, 1408, 1686 n. — K. P. S. 982.

884. Współspadkobiercy obowiązani są wzajemnie jedni względem drugich do rękojmi pod względem zakłócenia i pokonania prawem, lecz tylko z przyczyn, dział poprzedzających.—K. N. 822, 873, 875, 876, 885, 1626 n., 1696 n.

Rękojmia miejsca nie ma, jeżeli rodzaj doznanego pokonania prawem wyłączony był przez oddzielny i wyraźny warunek aktu działowego; rękojmia ustaje, jeżeli pokonanie prawem nastąpiło w skutek winy samego współspadkobiercy. — K. N. 1134, 1383, 1627.

885. Każdy ze współspadkobierców obowiązany jest osobiście, w stosunku do swojego udziału spadkowego, wynagrodzić swojego współspadkobiercę za stratę, jakiéj doznał w skutek pokonania prawem. — K. N. 870, 871, 873, 875.

Jeżeli jeden ze współspadkobierców jest niewypłacalnym, część od niego przypadająca winna być również rozdzieloną pomiędzy mającego prawo do rękojmi i wszystkich współspadkobierców wypłacalnych. — K. N. 876, 886, 1214, 1215.

886. Rękojmia co do wypłacalności dłużnika renty może być wykonywaną tylko w następnych pięciu latach po dziale. Rękojmia nie ma miejsca z powodu niewypłacalności dłużnika, wynikłéj dopiéro po dziale. — K. N. 876, 885, 1214.

ODDZIAŁ V.

O zerwaniu działu.

887. Działy mogą być zerwane z przyczyny gwałtu lub podstępu.— K. N. 882, 1109, 1111, 1112, 1113, 1115, 1116, 1117, 1304 n., 1353.

Może również nastąpić zerwanie, gdy jeden ze współspadkobierców wykaże, iż pokrzywdzonym został więcéj

jak o jedną czwartą część. Proste opuszczenie przedmiotu spadkowego nie może być powodem do skargi o zerwanie, lecz tylko do uzupełnienia działu.— K.N. 890, 1118, 1305, 1306, 1316, 1674—1677.—K. K. G. i P. 1199.

888. Skarga o zerwanie służy przeciwko każdemu aktowi, mającemu za przedmiot zniesienie niepodzielności pomiędzy współspadkobiercami, chociażby akt ten był nazwany przedażą, zamianą, układem pojednawczym, albo w jakibądź inny sposób. — K. N. 815.

Lecz po dziale, lub akcie który go zastępuje, nie będzie już przyjętą skarga o zerwanie przeciwko układowi pojednawczemu, zawartemu co do trudności rzeczywistych, jakie przedstawiał akt piérwszy, chociażby proces w tym przedmiocie nie był rozpoczęty. — K. N. 2044, 2048 n.

889. Skarga nie będzie dopuszczoną przeciwko przedaży praw spadkowych, która na rzecz jednego ze współspadkobierców i na jego niebezpieczeństwo dopełnioną została bez podstępu przez innych jego współspadkobierców lub przez jednego z nich. — K. N. 780, 841.

890. Dla ocenienia czy zaszło pokrzywdzenie, przedmioty szacują się podług ich wartości w chwili działu.— K. N. 877, 1675.

891. Pozwany w sprawie o zerwanie może ją wstrzymać i przeszkodzić nowemu działowi, ofiarując i dostarczając powodowi, w gotowiznie lub w naturze, część do uzupełnienia jego udziału spadkowego brakującą. — K. N. 1681.

892. Współspadkobierca, który zbył swoją schedę w całości lub części, nie może już wytoczyć skargi o zerwanie z przyczyny podstępu lub gwałtu, jeżeli przed zbyciem podstęp był już odkrytym, lub gwałt ustał. — K. N. 887, 1115, 1304. — K. P. S. 400.

TYTUŁ II.

O darowiznach między żyjącemi i testamentach.

DZIAŁ I.

Rozporządzenia ogólne.

893. Nie można rozporządzać swoim majątkiem, pod tytułem darmym, inaczéj jak przez darowiznę między żyjącemi lub przez testament, podług form poniżéj wskazanych. — K. N. 711, 894, 895, 931 n., 967 n.

894. *Darowizna między żyjącemi* jest to akt, przez który darujący wyzuwa się obecnie i nie odwołalnie z rzeczy darowanéj, na korzyść obdarowanego, który ją przyjmuje. — K. N. 711, 893, 901 n., 913 n., 920 n., 931 — 939, 942, 948, 949, 953 — 966, 1083 — 1085, 1087, 1091 n.

895. *Testament* jest to akt, przez który testator rozporządza całością lub częścią majątku swojego, na czas, w którym już żyć nie będzie, i który odwołać może. — K. N. 711, 893, 901 n., 913 n., 920 n., 967 — 1080, 1082 n., 1094 n.

896. Substytucye są zabronione.

Wszelkie rozporządzenie, przez które obdarowany, ustanowiony dziedzic, lub zapisobierca, będzie obowiązanym zachować i oddać trzeciemu, będzie nie ważne, nawet względem obdarowanego, ustanowionego dziedzica, lub zapisobiercy.—K.N. 897, 898, 899, 949, 1048—1074.

Jednakże dobra wolne, stanowiące uposażenie tytułu dziedzicznego, który Król nadał na korzyść Księcia lub głowy familii, będą mogły być przenoszone dziedzicznie,

podług przepisu aktu z d. 30 Marca 1806 r. i 14 Sierpnia t. r. (1).

---

(1) Ustęp drugi tego artykułu nie miał w Królestwie Polskiém zastosowania, gdyż przepisy tu powołane nie były w niém obowiązującemi.

I. Oprócz *Ordynacyj* z dawnych czasów pozostałych, oraz oprócz Ordynacyj Hrabiów Krasińskich i Książąt Warszawskich, z których piérwsza Ukazem z d. $^{5}/_{17}$ Lipca 1844 r. i $^{7}/_{19}$ Lutego 1856 r. (D. P. T. XXXV, str. 197 i T. XLIX str. 307), a druga Ukazem z d. 21 Grudnia 1849 (2 Stycznia 1850) r. (D. P. T. XLIII, str. 5) ustanowione zostały, — w skutku postanowienia Najwyższego z d. $^{4}/_{16}$ Października 1835 r. (D. P. T. XVII, str. 323) oraz późniejszych w takiéj saméj osnowie wydawanych, powstały *Majoraty z dóbr Rządowych* na zasadach w tychże postanowieniach podanych. Dla bliższego objaśnienia zamieszcza się tu powołany Ukaz z r. 1835, którego osnowa jest następująca:

Art. 1. Stosownie do zatwierdzonych przez Nas w dniu dzisiejszym przepisów *o urządzeniu dóbr, które z mocy donacyi przechodzą na własność prywatną* (a), niemniéj tabelli regulującéj dochód dzierżawny z dóbr tego rodzaju do wysokości normalnéj, nadajemy Najmiłościwiéj wiecznemi czasy na dziedzictwo, z takiemi prawami i użytkami z jakiemi Skarb posiada. — (W tém miejscu następuje wymienienie dóbr przeznaczonych na majoraty i osób takowemi obdarzonych).

(a) Przepisy te zamieszczone są wyżéj w T. I, na str. 480 n., niniejszego dzieła).

Art. 2. Obdarowany, wstępując w prawo własności zupełnéj, podlega:

a) Ścieśnieniom, jakie z mocy akt w formie prawem przepisanéj sporządzonych, do hypoteki wniesionemi zostały, i

b) Ścieśnieniom z praw i przywilejów włościanom, i kolonistom służących, które, chociażby

o nich wzmianki w hypotece nie było, mają moc, skoro w ostatnich trzech latach wykonywane były.

Art. 3. Obdarowany winien przyjąć na siebie dług Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, i płacić od niego należne temuż procenta.

Art. 4. Obdarowany winien ponosić tak istniejące jak i na przyszłość ustanowić się mogące przez Rząd podatki i obowiązki.

Art. 5. Obdarowany winien jest w przeciągu lat sześciu urządzić włościan osiadłych w dobrach mu nadanych, a to pod dozorem i opieką Rządu, na zasadzie przepisów w dniu dzisiejszym przez Nas zatwierdzonych *o urządzeniu dóbr, które z mocy donacyi na własność prywatną przechodzą* (a).

(a) Przepisy te zamieszczone są wyżéj w T. I, na str. 480 n. niniejszego dzieła).

Art. 6. W przypadku gdyby nakazane urządzenie włościan w przepisanym powyższym artykułem czasie, nie dało się wykonać z powodu opiérania się tychże, lub z innych nie zawisłych od obdarowanego przyczyn, Rząd Królestwa powinien wypadek ten do wiadomości Naszéj ponieść, i prosić o dozwolenie przedłużenia terminu; w razie zaś uchylania się samego obdarowanego, każe urządzić włościan w drodze administracyjnéj na koszt jego.

Art. 7. Dla ochronienia dóbr nadanych od upadku przez nagłe zniesienie robocizny włościańskiéj, zamienienie takowéj na czynsz, osep i okup, chociażby włościanie natychmiast tego żądali, ma miéć miejsce nie wprzód, aż po upłynieniu lat sześciu, jak powyższy artykuł wskazuje, z tym warunkiem, aby, gdzie włościanie podług dawnego zwyczaju więcéj jak dni trzy odrabiali w tydzień, robocizna podobna zmoderowaną została tylko do dni trzech, z osady a nie z duszy, a resztę powinności aby opłacali gotowizną.

Art. 8. Przenoszenie i nowe wznoszenie budowl włościańskich, gdyby tego w skutek urządzenia była potrzeba, nastąpić winno kosztem obdarowanego, który ma prawo żądać od włościan pomocy w robociznie pieszéj i sprzężajnéj.

Art. 9. Koszta pomiaru i urządzenia włościan należą także do obdarowanego; włościanie zaś obowiązani są dostarczyć mu do tego robocizny pieszéj i sprzężajnéj.

Art. 10. Nim urządzenie włościan nastąpi, obdarowany pod żadnym względem nie może od nich innych żądać obowiązków nad te, jakie mu aktem podawczym wskazane będą, a tém mniéj przymusowych najmów, darmoch i innych powinności wymuszanych.

Art. 11. Wszystko co jest na gruncie dóbr, jako to, inwentarze żywe i martwe, słowem co stanowi własność Skarbu, należy do obdarowanego na zasadzie 30 artykułu przepisów wyżéj zacytowanych; wszystko zaś co się znajduje na gruntach włościańskich, jak równie co do użytku mieli sobie oddane lub sami nabyli, jako to, inwentarze, sprzęty i naczynia rolnicze i gospodarskie i t. d. jest własnością włościan. (T. I, str. 503 niniejszego dzieła).

Art. 12. Znajdujące się w dobrach, należących do donacyi, magazyny kommunialne i inne własności gromadzkie, są od donacyi wyłączone, i jako własność trzeciego, właścicielom ich oddane być powinny.

Art. 13. Kapitał pochodzący z okupu włościan, stosownie do 8 i 20 artykułów przepisów *o urządzeniu dóbr z mocy donacyi przechodzących na własność prywatną*, jest własnością obdarowanego; procent zaś od pozostającego na wieczne czasy na gruncie kapitału, jako podatek publiczny oddawany być ma przez obdarowanego do Skarbu tytułem kwarty.

Art. 14. Nim urządzenie włościan nastąpi, pomieniony w poprzedzającym artykule podatek tytułem kwarty, wpływać ma do Skarbu w stosunku wartości dotychczasowych włościańskich powinności, i według zasad przez Kommissyą Rządową Przychodów i Skarbu wskazać się mających.

Art. 15. O ile obdarowany w dobrach mu nadanych zachowa w swéj mocy kontrakty zawarte przez Skarb z osobami prywatnemi, o tyle wchodzi we wszelkie prawa Skarbu przez też kontrakty zapewnione, a pobiérając z dóbr dochód dzierżawny, przyjmuje na siebie i obowiązki wspomnionych kontraktów. (1).

(1) W majoratach, które ustanowione zostały od d. $^{14}/_{26}$ Kwietnia 1841 r., osnowa niniejszego artykułu uległa zmianie w ten sposób, iż w końcu takowego dodano następujące wyrazy:

„Rozwiązanie podobnych kontraktów nie może nastąpić, jak za pośrednictwem Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu, stosownie do terminów i warunków, w kontraktach oznaczonych.“ (D. P. T. XXX, str. 95—97).

Art. 16. Służebności z innych dóbr Rządowych dla dóbr, które niniejszém nadajemy, jak wzajemnie służebności dóbr donacyą stanowiących dla dóbr innych Rządowych, ustają odtąd na zawsze, a jeśli włościanie nadanych dóbr poniosą na tém jakiekolwiek straty, do obdarowanego wynagrodzenie ich należéć będzie.

Art. 17. W razie nieuiszczenia się przez obdarowanego w opłatach i innych należnościach i obowiązkach przez Skarb na niego przy donacyi szczegółowo oznaczonych, dobra nadane wzięte będą w administracyą Rządową, na tak długo, dopóki uiszczenie nie nastąpi.

Art. 18. Obdarowany nie ma żadnego prawa żądać od Skarbu dopłaty niedobranych intrat, w stosunku ilości przy obdarowaniu za zasadę przyjętéj,

chociażby nawet przez wypadki nieprzewidziane, a nawet skutkiem zamierzonego urządzenia włościan zmniejszone zostały, lecz ma prawo, jak inni właściciele gruntowi, na mocy przepisów ogólnych i w pewnych wypadkach prosić o alewiacyą.

Art. 19. (Artykuł ten opuszcza się tu, jako wskazujący termin, od którego dobra donacyjne obejmuje donatarjusz).

Art. 20. W duchu art. 1 niniejszego dekretu przystępując do oddania dóbr obdarowanemu, Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu wskaże szczegółowe zasady do uregulowania dogodności gospodarskich, tak folwarcznych, jako i włościańskich, niemniéj przydzielenia lasu na potrzebę miejscową, i wskazania granic i części składających dobra obdarowane, równie i obowiązków, które na nich ciążą.

Akt podawczy na mocy tych zasad spisany, będzie dokumentem donacyi.

Art. 21. Gdyby przy takowém uregulowaniu, zamiany jednych użytków i realności na drugie uznano potrzebnemi i równie dogodnemi, tak dla Skarbu jak i dla zaokrąglenia dóbr, Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu upoważnioną zostaje do ich wykonania, a w takim razie i do przyjmowania na rzecz Skarbu części dóbr darowanych w zamian za dopłaty, jeśli takowe od obdarowanego, podług tabelli wskazującéj podstawę wysokości nadania, należéć będą. (1).

(1) W majoratach, które od d. $^{14}/_{26}$ Kwietnia 1841 r. (D, P. T. XXX, str. 99) ustanowinone zostały, w miejsce wyrazów: *„podług tabelli wskazującéj podstawę wysokości nadania,“* zamieszczono wyrazy *„w stosunku wysokości nadania.“*

Art. 22. Spory między obdarowanym a włościanami z powodu urządzenia wynikłe, sądzone będą w drodze Administracyjnéj.

Art. 23. Dobra nadane, przechodząc w jednéj i

nierozdzielnéj całości z rąk jednych do drugich, podług porządku sukcessyi niżéj opisanego, nie mogą być w żadnym przypadku, ani onerowane nowemi zobowiązaniami nad te, jakie do tychże dóbr przy nadaniu przywiązane zostały, ani w zastaw puszczane, a następnie sprzedawane, nietylko z woli samego właściciela, ale nawet za długi i pretensje, bądź Skarbowe, bądź prywatne, oraz w żaden sposób alienowane w obce ręce być nie mają. (1).

(1) W uzupełnieniu tego wydane zostały poniższe rozporządzenia:

1° Obdarowany pobiérający dochody z dóbr nadanych, bynajmniéj wolnym nie jest od zaspokojenia, z tychże, w części prawem oznaczonéj, długów skarbowych i prywatnych, od tegoż obdarowanego należnych; rozumié się jednak samo przez się, że od daty śmierci obdarowanego, skoro majorat przejdzie na sukcessora, długi te obciążać już nie mogą ani dóbr nadanych, ani dochodów z tychże, jeżeli sam sukcessor dobrowolnie zapłaty ich na siebie nie przyjmuje.

(Pos. Ks. Nam. d. 29 Kwietnia 1842 r. N° 1791),

2° Rejenci obowiązani są ściśle stosować się do przepisów o dobrach donacyjnych, wedle których dobra takie żadnemi nowemi obowiązaniami, po dacie ich nadania, obciążane być nie mogą.

(K. R. S. d. $^{14}/_{26}$ Marca 1857 r. N° 2619).

a) Prawo brania spadku rozciąga się tylko do dzieci prawego łoża wyznania Grecko-Rossyjskiego w linii zstępnéj, w żadnym przypadku nie ulega podziałowi, i zawsze przechodzić będzie na najstarszego w rodzeństwie.

b) Prawo brania spadku mają najprzód dzieci płci męzkiéj.

c) Nie wyłączają się wszakże na tychże samych zasadach, dzieci płci żeńskiéj, w razie gdyby nie było synów lub ich potomstwa płci męzkiéj.

d) Jeżeli niema potomstwa w linii prostéj, prawo brania spadku przechodzi tymże samym porządkiem na najbliższą linią kollateralną.

e) Gdyby pokolenie zupełnie wygasło, w takim razie dobra uznane będą za *odumarłe*, i

f) Dobra te przejdą na własność Skarbu Publicznego i wówczas, kiedy nie będzie sukcessora w linii wskazanéj ze stanu Rossyjskiéj szlachty rodowitéj wyznania Grecko-Rossyjskiego.

Art. 24. Gdy na zasadzie artykułu poprzedzającego, porządek brania sukcessyi w dobrach nadanych ustanawia się na wzór majoratów, przeto, dla tém większego zapewnienia praw sukcessorów, wydzierżawienie dóbr tychże na jakikolwiekbądź przeciąg czasu, jest wzbronioném, i wszelkie układy, wbrew niniejszemu przepisowi zawarte, uznane będą za nieobowiązujące, i dlatego jeśliby posiadający dobra, nie mógł sam niemi zarządzać, mocen jest mieć swego rządcę. (1).

(1) Przepis artykułu tego nie może być rozciąganym do pojedynczych użytków w dobrach darowanych, jak np. młynów, karczem, kuźni, szynków, i t. p., które zwykle w każdéj ziemskiéj własności nie inaczéj, jak przez wypuszczenie w mniéj lub więcéj długą possessyę zarządzane być zwykły. Wglądanie w takie szczegóły doprowadziłoby do wielkich trudności, w każdym razie rodziłoby coraz nowe ścieśnienia, z duchem dziedzictwa sprzeczne, nie będące w intencyi prawodawcy, a na które obdarowani słusznie utyskiwaćby mogli.
(K. R. P. i S. d. $^{14}/_{26}$ Kwietnia 1843 r. N° $^{16011}/_{5321}$).

Art. 25. Po wniesieniu niniejszéj Woli Naszéj do ksiąg hypotecznych, tytuł własności na imię obdarowanego ma być uregulowany w hypotece, po wykonaniu art. 20 i 21 wyżéj przepisanych.

Art. 26. Koszta spisania aktu donacyjnego, przepisania tytułu własności i oddania jéj, koszta stępla i inne wszelkiego rodzaju wydatki poniesie obdarowany.

II. W wykonaniu Najwyższéj woli, odezwą Ministra Sekretarza Stanu, z d. 27 Kwietnia (9 Maja) 1843 r. N° 1003 objawionéj, dozwalającéj obdarowanym zrzekania się dóbr im wydzielonych i poprzestania na opłacie pieniężnego dochodu, — Rada Administracyjna pod d. 19 Kwietnia (1 Maja) 1846 r. (D. P. T. XXXVII, str. 373) postanowiła:

Art. 1. Obdarowany dobrami ziemskiemi, podług prawideł przepisanych Ukazem Najwyższym z d. 4 (16) Października 1835 r., na wzór majoratów, mocen jest, dopóki akt darowizny obustronnie w hypotece spisany nie będzie, zrzec się własności dóbr darowanych, i poprzestać na opłacie dochodu, Ukazem Najwyższym zapewnionego.

Art. 2. Dopóki, stosownie do artykułu poprzedzającego, obdarowanemu służy prawo zrzeczenia się własności dóbr dla niego przeznaczonych, zarząd ich ulegać będzie następującym prawidłom:

a) Obdarowany nie może wypowiadać kontraktu dzierżawy przez Rząd zawartego, a jeżeliby dzierżawa skończyła się, Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu mocną będzie przedłużyć ją lub dobra w nową wypuścić dzierżawę.

b) Lasy pozostaną w posiadaniu Skarbu, na potrzebę zaś gruntową wydawane będzie drzewo dzierżawcy, o ile do tego z kontraktu mieć będzie prawo.

c) Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu nie przestanie rozciągać dozoru nad całością dóbr, i zajmować się kierunkiem processów, tak possessoryjnych, jako też petytoryjnych, do których jednak obdarowany wpływać ma prawo. Koszta processowe powróci obdarowany Skarbowi, jeżeli przy własności dóbr pozostanie.

Art. 3. Zrzekający się dóbr darowanych uwolniony zostaje od obowiązku urządzania włościan

w nich osiadłych; Skarb przeto powróci mu wydatki, na ten cel poniesione, o ile je usprawiedliwi, jako też koszta pomiaru, jakie obdarowany wniósł do Kassy Rządowej. Kosztów zaś oddania dóbr, stępla i innych, art. 26 Ukazu darowizny przewidzianych, Skarb powracać nie ma obowiązku.

Art. 4. Dochód, Ukazem darowizny zapewniony, wypłacany będzie obdarowanemu i jego następcom, którzy w porządku przepisanym w art. 23 Ukazu, do spadku przychodzić będą, z Kassy Skarbowej, w ratach kwartalnych z dołu, bez potrącania kwarty, jaka z dóbr przypadała, ani procentu na Inwalidów.

Art. 5. Obdarowany, któremu lasy w posiadanie już oddane zostały, nie może odpadków wycinać, dopóki akt darowizny w hypotece spisany nie zostanie, a na przypadek zrzeczenia się dóbr, obowiązany jest wynagrodzić Skarbowi wartość drzewa wyciętego, tudzież wszelkie użytki, jakieby pobrał z lasów, z przestąpieniem planu gospodarczego. Do tego czasu Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu wglądać będzie ściśléj w sposób ich użytkowania i obdarowany jest obowiązany pod względem dozoru possessyi i processów possessoryjnych stosować się do przepisów, jakie w tym przedmiocie dla Urzędów Leśnych i dzierżawców dóbr Rządowych są wydane, a mianowicie, za pośrednictwem administratora lub rządcy dóbr, bronić spraw w sądzie 1éj instancyi, pod kierunkiem Rządu Gubernialnego właściwego.

Art. 6. Obowiązek obdarowanego pod względem spraw possessoryjnych, o którym w poprzedzającym artykule jest mowa, rozciąga się także i co do użytków ekonomicznych, w tym przypadku mianowicie, kiedy przed ogłoszeniem niniejszego postanowienia, kontrakt dzierżawny, przez Rząd zawarty, ustał, albo za wpływem obdarowanego jest zmieniony.

897. Wyłączone są z pod przepisu dwóch pierwszych ustępów artykułu poprzedzającego, rozporządzenia dozwolone ojcom i matkom, oraz braciom i siostrom, w Dziale VI niniejszego Tutułu (art. 1048 do 1074).

898. Rozporządzenie, przez które trzeci byłby powołanym do otrzymania darowizny, dziedzictwa, lub zapisu, na przypadek gdyby obdarowany, ustanowiony dziedzic, lub zapisobierca, takowych nie wzięli, nie będzie uważaném za substytucyę i będzie ważném. — K. N. 896, 1039 — 1043.

899. To samo stosuje się do rozporządzenia między żyjącemi lub testamentowego, przez które jednemu darowane będzie użytkowanie, a drugiemu sama tylko własność. — K. N. 578 n., 599, 603, 605 — 609, 612, 613, 614, 896, 898, 949.

Art. 7. Powracający dobra Rządowi obowiązany jest usprawiedliwić się, że z czasu jego posiadania nie zalegają żadne podatki skarbowe, dziesięciny, składki i inne ciężary gruntowe, z warunków darowizny wypływające, a zatém, tak te, jakie w czasie nadania istniały, jako też i późniéj przybyłe peryodyczne i nadzwyczajne; obowiązany jest nadto wyrachować się z funduszu, na melioracyą dóbr zostawionego, i wynagrodzić Skarbowi należytości, z tego tytułu przypadające, jako też wszelkie szkody i użytki, bez możności roszczenia pretensyj za jakiekolwiek nakłady.

Art. 8. Pierwszy następca zrzekającego się, ma prawo żądać nanowo oddania mu dóbr w naturze; w takim razie zależéć będzie od woli Rządu oddać mu dobra jego poprzednikowi wyznaczone lub inne, lecz następca, po objęciu dóbr w posiadanie, nie będzie miał prawa zrzekać się ich, chociażby w hypotece aktu darowizny nie podpisał.

900. W każdém rozporządzeniu między żyjącemi lub testamentowém, warunki nie podobne, przeciwne prawu i dobrym obyczajom, poczytują się za nie napisane. — K. N. 815, 1132, 1133, 1387, 1389.

DZIAŁ II.

O zdolności rozporządzania lub otrzymania przez darowiznę między żyjącemi lub przez testament.

901. Aby uczynić darowiznę między żyjącemi, lub sporządzić testament, potrzeba być zdrowym na umyśle. — K. N. 894, 895, 1109.

902. Wszyscy mogą rozporządzać i otrzymywać, bądź przez darowiznę między żyjącemi, bądź przez testament, wyjąwszy tych, których prawo za nie zdolnych do tego uznaje. — K. N. 725, 727, 903 n., 1422, 1555, 1556. (1).

---

(1) Z rozporządzeniem tu podaném, mają związek następujące przepisy:

1° Żadne ofiary nie mogą być przyjmowane od gmin *starowierców* czyli *roskolników*, jako prawem nie uznanych. — (Ukaz z d. 16 Lutego 1841 r.).

2° *Co do samobójców*, Kodex Kar Głównych i Poprawczych stanowi, jako to:

„Art. 944. Jeżeli kto, nie w skutek obłąkania, niemocy, lub czasowéj, z powodu choroby, nieprzytomności umysłu, lecz z zamiarem, życie sobie odbierze, wówczas uważać się będzie, że nie miał prawa czynić rozporządzeń na przypadek śmierci, i z tego powodu tak testament jego, jako też w ogólności wszelka, jakimkolwiek sposobem, we względzie dzieci, wychowańców, służących, majątku i czegobądź innego, objawiona przezeń wola nie będzie w wykonanie wprowadzoną i za żadną i nie byłą ma być uważana.

Art. 946. Przepisy, w art. 944 zawarte, nie stosują się do przypadków, w którychby kto, powodowany uczuciami szlachetnego poświęcenia, naraził się na widoczne niebezpieczeństwo, lub na pewną nawet śmierć, dla zachowania tajemnicy stanu, lub w innych podobnych zdarzeniach, niemniéj w którychby niewiasta odebrała lub usiłowała odebrać sobie życie dla ocalenia czci i wstydu przed grożącym jéj gwałtem, żadnemi innemi środkami odwrócić się nie dającym."

Sprawy o ważność lub nieważność ostatniéj woli samobójców, należą do Sądów Cywilnych, które, nie będąc koniecznie wiązane śledztwem, przez Sąd Policyi Prostéj poprzednio wyprowadzoném, mocne są, co do stanu umysłu samobójcy, dalsze przedsięwziąść sprawdzenie. — (Art. 40 Ustawy Przech. do K. K. G. i P. z d. 11 Listopada 1847 r., D. P. T. XL, str. 57).

903. Małoletni, który nie ukończył szesnastu lat wieku, nie będzie mógł w żaden sposób rozporządzać, z zastrzeżeniem tego, co w Dziale IX niniejszego Tytułu (art. 1095) jest postanowione. — K. N. 902.

904. Małoletni, po skończeniu szesnastu lat wieku, będzie mógł rozporządzać tylko przez testament i jedynie do wysokości połowy majątku, którym prawo dozwala rozporządzać pełnoletniemu. — K. N. 895, 902, 907, 913, 915, 916, 969, 1094, 1095.

905. Mężatka nie będzie mogła czynić darowizn między żyjącemi bez assystencyi lub szczególnego zezwolenia swojego męża, albo bez pozyskania upoważnienia sądowego, odpowiednio do przepisów zawartych w art. 217 i 219 Tytułu *O małżeństwie*. — (art. 184 i 185 K. C. P). — K. N. 902, 934, 1029, 1091 n., 1555.

Do czynienia rozporządzeń przez testament nie będzie potrzebowała, ani zezwolenia męża, ani upoważnienia sądu. — K. N. 189.

906. Aby być zdolnym do otrzymania darowizny między żyjącemi, dosyć jest być poczętym w chwili darowizny.

Aby być zdolnym do otrzymania z testamentu, dosyć jest być poczętym w chwili śmierci testatora.

Jednakże darowizna lub testament będą miały skutek o tyle tylko, o ile dziecko urodzi się zdolném do życia.— K. N. 725, 902, 1043. 1048, 1081.

907. Małoletni, chociażby ukończył lat szesnaście, nie będzie mógł, nawet przez testament, rozporządzać na korzyść swego opiekuna. — K. N. 894, 895, 902, 904.

Małoletni, po dojściu do pełnoletności, nie będzie mógł rozporządzać na rzecz swojego dawnego opiekuna, ani przez darowiznę między żyjącemi, ani przez testament, jeżeli poprzednio ostateczny rachunek z opieki nie został złożony i sprawdzony. — K. P. S. 527 n.

Nie ulegają przepisom odnoszącym się do dwóch poprzedzających przypadków wstępni małoletnich, których są lub byli opiekunami.

908. Dzieci naturalne nie będą mogły, ani przez darowiznę między żyjącemi, ani przez testament, otrzymać więcéj nad to, co im jest w Tytule *O spadkach* przyznane. — (Art. 756 do 766). — K. N. 723, 902.

909. Doktorowie medycyny lub chirurgii, urzędnicy zdrowia i aptekarze, którzyby léczyli osobę w chorobie, na którą umarła, nie mogą korzystać z rozporządzeń między żyjącemi lub testamentowych, jakieby wspomniona osoba w ciągu téj choroby na ich rzecz poczyniła. — K. N. 894, 895, 902, 911.

Wyłączają się:

1° Rozporządzenia wynagradzające pod tytułem szczególnym uczynione, mając wzgląd na zamożność rozporządzającego i na oddane usługi.— K.N. 1014.

2° Rozporządzenia ogólne, w przypadku pokrewieństwa, aż do czwartego stopnia włącznie, byleby jednak zmarły nie pozostawił następców w linii prostéj; chybaby ten, na czyją korzyść rozporządzenie nastąpiło, należał do liczby tych następców. — K. N. 735 n., 1002, 1003.

Te same prawidła zachowane będą co do duchownych.

910. Rozporządzenia między żyjącemi lub przez testament uczynione na korzyść szpitalów, ubogich gminy, albo zakładów użyteczności publicznéj, będą miały skutek o tyle tylko, o ile przez postanowienie Królewskie upoważnionemi zostaną.— K.N. 537, 894, 895, 902. 937, 940, 2045 (1).

---

(1) W uzupełnieniu niniejszego artykułu wydane zostały rozporządzenia poniżej zamieszczone, a mianowicie:

1° Rejenci, po publikacyi testamentów u nich złożonych, obowiązani są właściwemu Naczelnikowi Powiatu donosić o wszelkich zapisach na rzecz szpitalów, w tychże testamentach uczynionych, celem wyjednania dla nich zatwierdzenia rządowego i przedsięwzięcia potrzebnych kroków do ich zrealizowania.

(K. R. S. d. 12 Czerwca 1815 r. N° 3467, i 24 Czerwca 1820 r. N° 6249).

2° Rejenci, natychmiast po spisaniu lub otrzymaniu aktu, obejmującego darowizny lub zapisy dla jakiéjbądź instytucyi publicznéj, lub na cele pobożne i dobroczynne, obowiązani są natychmiast donosić o tém właściwemu Rządowi Gubernialnemu, przy zakomunikowaniu w wypisach urzędowych potrzebnych allegatów.

(K. R. S. d. $^{1}/_{13}$ Października 1841 r. N° 9656 i 9962).

3° Wyjednywanie zatwierdzenia zapisów, o których art. 910 K. N. wspomina, należy do attrybucyi Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości.

(R. A. d. 5 Listopada 1816 r. N° 5907).

4° Od zasady w powyższym ustępie 3 podanéj, zachodzą dwa wyjątki:

a) Przyjęcie dobroczynnych zapisów i windykacya onych, o ile dotyczą kościoła Grecko-Rossyjskiego, należą do Władzy Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych. — (Ustęp 15 Urządzenia z r. 1829 [D. P. T. XV, str. 383], powołanego w odsyłaczu, w T. I, na str. 313, niniejszego dzieła).

b) Wszelkie zapisy i darowizny na rzecz Kościołów Ewangelickich, Filiałów i Domów modlitwy, i należących do nich szkół i zakładów dobroczynnych, tak w nieruchomościach jak w kapitałach i dochodach, mogą być przyjmowane przez Kollegia Kościelne i Dozory Cmentarzowe nie inaczéj, jak za wyjednaném, na wniosek Konsystorza, przez Kommissyą Rządową Spraw Wewnętrznych i Duchownych, zezwoleniem Rady Administracyjnéj. — (§ 168 Ustawy dla Kościoła Ewangelicko - Augsburgskiego Ukazem z d. $^{8}/_{20}$ Lutego 1849 r. [D. P. T. XLII, str. 185] zatwierdzonéj).

5° Władze, przesyłając Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości akta, obejmujące w sobie zapisy wymagające zatwierdzenia Rządu, powinny przesyłać je w tylu kopjach urzędowych, ile, podług natury interesu, potrzebném okaże się, a mianowicie, aby jedna kopja mogła pozostać w téjże Kommissyi, i aby inne kopje wystarczyły dla innych Władz. Koszt na sporządzenie powołanych kopij powinna ponieść strona zapis czyniąca.

(K. R. S. d. 18 Stycznia 1817 r. N° 9433, 7 Marca 1817 r. N° 1070, i 15 Lutego 1824 r. N° 2259).

6° Prokuratorowie, przed odsyłaniem Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości aktów tyczących się zapisów, o których jest mowa w art. 910 K. N., obowiązani są przekonywać się dokładnie czy nie pozostaje co do uzupełnienia, i gdyby podobny stan rzeczy okazał się, obowiązani są przedewszystkiém znieść się wprost z Władzą, któréj się zapis dotyczy, w celu uzupełnienia tego co wypada.

(K. R. S. d. 30 Października 1832 r. N° 9820).

911. Każde rozporządzenie na korzyść niezdolnego będzie nieważne, czy będzie ukryte pod formą kontraktu obciążliwego, czy téż uczynione będzie pod imieniem osób podstawionych. — K. N. 902, 907, 908, 909, 1106, 1350, 1352.

Uważane są za osoby podstawione, ojciec i matka, dzieci i zstępni, oraz małżonek osoby niezdolnéj.— K. N. 1099, 1100, 1596.

912. Nie można rozporządzać na korzyść cudzoziemca, jak tylko w tych przypadkach, w którychby cudzoziemiec mógł rozporządzać na korzyść Polaka poddanego Królestwa Polskiego (1). — K. C. P. 11, 12. (2).

(1) W oryginalnym tekście w miejsce cztérech wyrazów podanych w końcu niniejszego artykułu, zamieszczony jest wyraz »*d'un Français* (Francuza).« Zmiana jednak w przekładzie, w powyższy sposób dokonana, zdawała się być właściwa, ze względu na zastosowanie Kodexu Napoleona do Królestwa Polskiego.

(2) Prezydujący w Radzie Administracyjnéj Kr. pod d. 22 Października 1827 r. N° $^{26643}/_{240}$ zawiadomił, iż wszelkie zapisy, przez poddanych Austryackich na rzecz instytutów Polskich czynione, będą w przyszłości bez żadnéj przeszkody wydawane tak długo, dopóki ze strony Rządu Polskiego ścisła w tym względzie wzajemność zachowaną będzie. — Kommissya Rządowa Sprawiedliwości, zawiadamiając o tém Władze sądowe pod d. 26 Listopada 1827 r. N° 11826, poleciła, — aby rejenci, skoro z testamentów lub innych aktów u nich złożonych, powezmą wiadomość o zapisach przez mieszkańców Królestwa Polskiego na rzecz instytutów Cesarstwa Austryackiego zdziałanych, o takowych, przy złożeniu kopii aktu, donosili właściwemu Trybunałowi, który następnie prześle takowy Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości, dla doniesienia o tém Radzie Administracyjnéj, a następnie dla uwiadomienia o tém Konsula, jeżeli Rada nic przeciwko wydaniu zapisu nie postanowi.

DZIAŁ III.

O części rozrządzalnéj majątku i o zmniejszeniu darowizn lub zapisów.

ODDZIAŁ I.

O części rozrządzalnéj majątku.

915. Szczodrobliwości, bądź przez akta między żyjącemi, bądź przez testament, uczynione, nie będą mogły przenosić połowy majątku rozporządzającego, gdy pozostawia po swym zgonie jedno tylko dziecko prawe, — trzeciéj części, jeżeli pozostawia dwoje dzieci, — czwartéj części, jeżeli pozostawia troje lub więcéj dzieci. — K. N. 723, 724, 731, 745, 844, 845, 893, 894, 895, 904—930, 1004, 1090, 1094, 1095, 1098, 1525. — Pr. o mał. 19.

914. Pod imieniem dzieci objęci są w artykule poprzednim zstępni jakiegobądź stopnia; jednakże są liczeni tylko za to dziecko, w zastępstwie którego do spadku po rozporządzającym przychodzą. — K. N. 739, 740.

915. Szczodrobliwości przez akta między żyjącemi, lub przez testament, nie będą mogły przenosić połowy majątku, jeżeli, w braku dzieci, zmarły pozostawia jednego lub kilku wstępnych, w każdéj z dwóch linij, ojczystéj i macierzystéj; — a trzech czwartych, jeżeli pozostawia wstępnych w jednéj tylko linii. — K. N. 723, 724, 731, 733, 746 n., 750, 844, 845, 893, 894, 895, 907, 916.

Majątek w ten sposób na korzyść wstępnych zachowany, przejdzie na nich w porządku, w jakim do dziedziczenia są powołani; sami tylko będą mieli prawo do téj części obowiązkowéj, we wszystkich przypadkach,

gdzieby przy dziale, w zbiegu ze spadkobiercami pobocznemi dopełnionym, nie otrzymali téj ilości majątku, jaka na część obowiązkową jest oznaczona.—K.N. 748, 749.

916. W braku wstępnych i zstępnych, szczodrobliwości przez akta między żyjącemi lub testamentowe, będą mogły wyczerpać całość majątku. — K. N. 745 n. — K. C. P. 235.

917. Jeżeli rozporządzenie przez akt między żyjącemi lub przez testament ma za przedmiot użytkowanie lub rentę dożywotnią, których wartość przenosi część rozrządzalną, spadkobiercy, na których korzyść prawo ustanowiło część obowiązkową, będą mieli wybór, albo wykonać to rozporządzenie, albo téż odstąpić od własności części rozrządzalnéj. — K. N. 578, 588, 610, 845, 893, 894, 895, 899, 913, 914, 915, 918, 920, 949, 950, 1015, 1020, 1094, 1969.

918. Wartość zupełnéj własności majątku zbytego na rzecz jednego z następców linii prostéj do dziedziczenia powołanego, czy to pod obowiązkiem opłacania renty dożywotniéj, czy na przepad (à fonds perdu), czy téż z zastrzeżeniem użytkowania, zarachowaną będzie na część rozrządzalną, a przewyżka, jeżeli się jaka okaże, powróconą zostanie do massy. Zarachowania tego i powrotu nie mogą żądać inne osoby w linii prostéj do brania spadku powołane, któreby na te zbycia zezwoliły, a w żadnym przypadku, krewni linii bocznéj do brania spadku powołani.— K. N. 578, 736, 737, 829, 843 n., 913, 914, 915, 1968 n.

919. Część rozrządzalna będzie mogła być darowaną w całości lub części, bądź przez akt między żyjącemi, bądź przez testament, dzieciom lub innym następcom darującego, bez obowiązku powrotu przez obdarowanego, lub zapisobiercę przychodzącego do spadku, byleby

rozporządzenie uczynione było wyraźnie przez wzgląd szczególny lub nad udział. — K. N. 913, 914, 915, 1134.

Oświadczenie, że darowizna lub zapis uczyniony jest przez wzgląd szczególny lub nad udział, może być uczynione, bądź w akcie obejmującym rozporządzenie, bądź późniéj w formie rozporządzeń między żyjącemi lub testamentowych. — K. N. 723, 724, 843 n., 894, 895, 931, 969.

ODDZIAŁ II.

O zmniejszeniu darowizn i zapisów.

920. Rozporządzenia bądź między żyjącemi, bądź na przypadek śmierci, któreby część rozrządzalną przewyższały, ulegać będą zmniejszeniu do téjże części, w chwili otwarcia spadku. — K. N. 894, 895, 913, 914, 915, 921—930, 1090, 1098, 1496, 1527, 1969, 1970, 1973.

921. Zmniejszenia rozporządzeń między żyjącemi nie mogą żądać ci, na korzyść, których prawo ustanowiło część obowiązkową, oraz ich spadkobiercy, lub stojący w ich prawach: obdarowani, zapisobiercy, ani wierzyciele spadkodawcy, nie mogą żądać tego zmniejszenia, ani téż z niego korzystać. — K. N. 857, 894, 913, 914, 915, 925, 1166, 1167.

922. Zmniejszenie oblicza się przez utworzenie massy z całego majątku istniejącego w chwili śmierci darującego, lub testatora. Do massy téj dołącza się przypuszczalnie (fictivement) majątek, którym rozporządzono przez darowizny między żyjącemi, podług stanu jego w chwili darowizny i podług wartości w czasie śmierci darującego. Z całego tego majątku, za poprzedniém potrąceniem długów, obrachowuje się jaka jest, przy względzie na przymiot pozostałych następców, ilość, którą można było rozporządzić. — K. N. 829 n., 843 n., 870 n., 894.

923. Zmniejszenie darowizn między żyjącemi nigdy miejsca miéć nie będzie, dopóki nie zostanie wyczerpaną całkowita wartość majątku objętego w rozporządzeniach testamentowych; a gdy przyjdzie do zmniejszenia darowizn, takowe będzie dopełnione, poczynając od ostatniéj darowizny, i tak daléj idąc wstecz od ostatnich do dawniejszych. — K. N. 894, 925.

924. Jeżeli darowizna między żyjącemi, ulegająca zmniejszeniu, uczynioną została na rzecz jednego z następców, będzie on mógł zatrzymać z majątku darowanego wartość części, któraby przypadała mu jako spadkobiercy z majątków nierozrządzalnych, jeżeli są téj saméj natury. — K. N. 826, 858 n., 894, 913, 914, 915.

925. Gdy wartość darowizn między żyjącemi przewyższa część rozrządzalną, lub takowéj wyrównywa, wszelkie rozporządzenia testamentowe upadają. — K. N. 824, 825, 913, 914, 915, 921 n., 1039—1043.

926. Gdy rozporządzenia testamentowe przewyższają bądź ilość rozrządzalną, bądź część téjże ilości, jakaby pozostała po odciągnięciu wartości darowizn między żyjącemi, zmniejszenie to dopełnione będzie stosunkowo, bez żadnéj różnicy pomiędzy zapisami ogólnemi a szczególnemi. — K. N. 824, 825, 844, 870, 913 — 925, 927, 1002, 1009, 1024.

927. Jednakże we wszystkich przypadkach, w którychby testator wyraźnie oświadczył, iż wolą jego jest, ażeby pewien zapis zaspokojony był z pierwszeństwem przed innemi, pierwszeństwo to będzie zachowane; a zapis, dla którego pierwszeństwo w ten sposób zastrzeżono, o tyle tylko będzie zmniejszonym, o ileby wartość innych zapisów nie pokryła części obowiązkowéj.—K. N. 711, 825, 926, 1009, 1015, 1024, 1134,

928. Obdarowany powróci dochody z tego, co będzie przewyższało część rozrządzalną, licząc od dnia śmierci darującego, jeżeli skarga o zmniejszenie wytoczoną była w ciągu roku; w razie przeciwnym od dnia skargi. — K. N. 583, 584, 824, 856, 913, 914, 915, 920, 958, 962.

929. Nieruchomości, mające być odzyskanemi w skutek zmniejszenia, zwrócone zostaną wolne od długów lub hypotek, przez obdarowanego zaciągniętych lub ustanowionych. — K. N. 824, 865, 920. —Usta. Hyp. 113.

930. Skargę o zmniejszenie lub odzyskanie będą mogli wytaczać spadkobiercy przeciwko trzecim nabywcom nieruchomości, pochodzących z darowizny i zbytych przez obdarowanych, w ten sam sposób i w tymże porządku, jak przeciwko samym obdarowanym, lecz za poprzedniém roztrząśnieniem ich majątku. Skargę tę wytaczać należy w porządku dat zbycia, poczynając od najpóźniejszego.— K. N. 724, 861—864, 913, 914, 915 923, 2021 n., 2262, 2265.

DZIAŁ IV.

O darowiznach między żyjącemi.

ODDZIAŁ I.

O formie darowizn między żyjącemi.

931. Wszelkie akta obejmujące darowiznę między żyjącemi, sporządzane będą przed notaryuszami w zwykłéj formie kontraktów. Oryginały aktów zostaną u notaryuszów pod karą nieważności. — K. N. 711, 893, 894, 896 n., 901 n., 913 n., 920 n., 953 n., 1048 n., 1075 n., 1081 n., 1091 n., 1105, 1317, 1339, 1340.

932. Darowizna między żyjącemi nie będzie obowiązywała darującego, i żadnego mieć nie będzie skutku,

jak dopiéro od dnia, w którym wyraźnie przyjętą zostanie. — K. N. 894, 933—939, 942, 948, 1084, 1085, 1087.

Przyjęcie będzie mogło być uczynione za życia darującego, przez akt późniejszy i urzędowy, którego oryginał pozostanie; lecz wtenczas darowizna będzie miała skutek względem darującego dopiéro od dnia wręczenia mu aktu, stanowiącego dowód tego przyjęcia. — K. N. 1317, 1690.

933. Jeżeli obdarowany jest pełnoletni, przyjęcie uczynione być powinno przez niego, lub, w jego imieniu, przez osobę opatrzoną w jego pełnomocnictwo, obejmujące upoważnienie do przyjęcia darowizny już uczynionéj, lub upoważnienie ogólne do przyjmowania darowizn, jakieby były lub mogły być uczynione. — K. N. 894, 931, 932, 935, 1985, 1987.

Pełnomocnictwo to udzielone być powinno przed notaryuszem; a wypis pełnomocnictwa powinien być dołączony do oryginału darowizny, lub do oryginału przyjęcia, zawartego w oddzielnym akcie. — K. N. 1317.

934. Mężatka nie będzie mogła przyjmować darowizny bez zezwolenia męża, albo, na przypadek gdyby mąż odmówił, bez upoważnienia Sądu, odpowiednio do rozporządzeń art. 217 i 219 Tytułu *O małżeństwie*. — K. N. 894, 905, 931, 932, 940, 942, 1029, 1087.— K. P. S. 861 n. — K. C. P. 184, 185.

935. Darowizna uczyniona małoletniemu nie usamowolnionemu lub bezwłasnowolnemu, winna być przyjęta przez jego opiekuna, odpowiednio do art. 463 w Tytule *O małoletności, opiece i usamowolnieniu*.— K. N. 894, 931 932, 940, 942, 1087. — K. C. P. 440.

Małoletni usamowolniony mocen jest przyjmować w assystencyi swego kuratora. — K. C. P. 467 n.

Jednakże ojciec i matka małoletniego usamowolnionego lub nie usamowolnionego, albo inni wstępni, nawet za

życia ojca i matki, chociażby nie byli ani opiekunami, ani kuratorami małoletniego, będą mogli za niego przyjmować.

936. Głuchoniemy, umiejący pisać, może przyjmować sam lub przez pełnomocnika — K. N. 894, 931, 932, 933, 979, 1317.

Jeżeli nie umié pisać, przyjęcie uczynione być winno przez kuratora w tym celu mianowanego, odpowiednio do przepisów wskazanych w Tytule *O małoletności, opiece i usamowolnieniu*. — K. C. P. 372 n.

937. Darowizny uczynione na korzyść szpitali, ubogich gminy, lub zakładów użyteczności publicznéj, przyjmowane będą przez zarządzających temi gminami lub zakładami, należycie do tego upoważnionych. — K. N. 894, 910, 931, 932, 940, — dopisek do art. 910.

938. Darowizna, należycie przyjęta, będzie zupełną przez samo zezwolenie stron; własność przedmiotów darowanych przejdzie na obdarowanego i nie potrzeba żadnego innego wydania. — K. N. 711, 894, 931, 932, 1108, n., 1134, 1339, 1340.

939. Jeżeli przedmiotem darowizny są majątki ulegające hypotekom, przepisanie aktów darowizny i przyjęcia, oraz wręczenie przyjęcia, któreby przez akt oddzielny uczynione było, dopełnione być powinno w Kancellaryach Hypotecznych, w obrębie których majątki są położone. — K. N. 894, 931, 932, 940, 941, 942, 958, 1069—1073. (1).

(1) Przepisy zawarte w art. 939 do 942 K. N. zmodyfikowane zostały Ustawą Hypoteczną z r. 1818 (ar. 1, 2, 11, 12); podług któréj nie jest potrzebne przepisanie aktu darowizny, lecz wniesie takowego do Księgi Wieczystej.

940. Przepisanie to uskutecznione będzie na działanie męża, gdy majątek był darowany jego żonie; a jeżeli mąż nie dopełnia téj formalności, żona może, bez upoważnienia, dopełnienia jéj żądać. — K. N. 934, 939, 941, 942.

Gdy darowizna uczyniona będzie małoletnim, lub bezwłasnowolnym, albo zakładom publicznym, przepisanie dopełnioném zostanie na działanie opiekunów, kuratorów lub zarządców. — K. N. 935, 936, 937, 941, 1069 n. — (1).

941. Brak przepisania zarzucanym być może przez wszystkich mających w tém interes, wyjąwszy wszakże tych, którzy do żądania przepisania są obowiązani, lub téż stojących w ich prawach, i darującego. — K. N. 940, 1070 n. — (1).

942. Małoletni, bezwłasnowolni, mężatki, nie mogą żądać przywrócenia rzeczy do piérwszego stanu z powodu braku przyjęcia lub przepisania darowizn; z zastrzeżeniem im regresu przeciwko ich opiekunom lub mężom, jeżeli do tego jest powód; przywrócenie zaś rzeczy do piérwszego stanu nie będzie miało miejsca, nawet w przypadku, w którymby pomienieni opiekunowie i mężowie nie wypłacalnymi byli. — K. N. 894, 931, 932, 940, 941, 1073 n., 1339 n., 1382, 1383. — (1).

943. Darowizna między żyjącemi nie będzie mogła obejmować jak tylko majątki teraźniejsze darującego; jeżeli obejmuje majątki przyszłe, jest nieważną w tym względzie. — K. N. 894, 931, 947, 1076, 1082 n., 1093 n., 1130, 1339.

944. Każda darowizna między żyjącemi, uczyniona pod warunkami, których wykonanie zawisło jedynie od

(1) Porównać przypisek do art. 939 K. N.

woli darującego, jest nieważną. — K. N. 900, 945, 947, 1086, 1170, 1174, 1339.

945. Będzie podobnież nieważną, jeżeli uczynioną zostanie pod warunkiem zaspokojenia innych długów lub ciężarów oprócz istniejących w epoce darowizny, lub oprócz tych, któreby wymieniono, bądź w akcie darowizny, bądź też w spisie, jaki do takowego dołączonym być powinien. — K. N. 900, 944, 947, 1086, 1170, 1174.

946. W przypadku gdy darujący zastrzegł sobie możność rozporządzenia jakim przedmiotem, darowizną objętym, lub summą oznaczoną z majątku darowanego, jeśli umrze, nie rozporządziwszy nim, rzeczony przedmiot lub summa należéć będzie do spadkobierców darującego, bez względu na wszelkie przeciwne temu warunki i zastrzeżenia. — K. N. 724, 900, 947, 1086.

947. Cztéry poprzedzające artykuły nie stosują się do darowizn, o których jest wzmianka w Dziale VIII i IX niniejszego Tytułu. (Art. 1081 do 1100).

948. Każdy akt darowizny przedmiotów ruchomych nie będzie ważnym, jak tylko co do przedmiotów, których spis z oszacowaniem, podpisany przez darującego i obdarowanego, lub tych, którzy przyjmą za niego, dołączony zostanie do oryginału aktu darowizny. — K. N. 527 n., 535, 536, 932—937, 1085.

949. Wolno jest darującemu zachować na swą korzyść, lub rozporządzić na korzyść innego, użytkowanie darowanych majątków ruchomych lub nieruchomych. — K. N. 578, 899, 950.

950. Gdy darowizna przedmiotów ruchomych uczynioną będzie z zachowaniem użytkowania, obdarowany obowiązany jest, po skończeniu się użytkowania, odebrać darowane przedmioty, które się w naturze znajdować będą, w stanie w jakim się znajdować będą; i służyć mu będzie skarga przeciwko darującemu lub jego na-

stępcom, co do przedmiotów nie istniejących, do wysokości wartości tychże, oznaczonéj w spisie obejmującym oszacowanie. — K. N. 589, 600, 615, 617, 948.

951. Darujący będzie mógł zastrzedz prawo powrotu przedmiotów darowanych, bądź na przypadek wcześniejszéj śmierci samego obdarowanego, bądź na przypadek wcześniejszéj śmierci obdarowanego i jego zstępnych. — K. N. 747, 766, 952.

Prawo to nie może być zastrzeżone, jak tylko na korzyść samego darującego. — K. N. 1088, 1089.

952. Prawo powrotu pociąga za sobą rozwiązanie wszelkiego zbycia majątków darowanych, i powrócenie tychże darującemu, wolnych od wszelkich ciężarów i hypotek, z zastrzeżeniem wszakże hypoteki dla posagu i umów małżeńskich, jeżeli inny majątek małżonka obdarowanego nie wystarcza, i w tym tylko przypadku, gdy darowizna uczynioną mu była przez tę samą umowę przedślubną, z któréj wypływają te prawa i hypoteki. — K. N. 747, 865, 929, 954, 1167, 1183, 1387.

ODDZIAŁ II.

O wyjątkach od prawidła nieodwołalności darowizn między żyjącemi.

953. Darowizna między żyjącemi nie będzie mogła być odwołaną, chyba z powodu nie wykonania warunków, pod któremi była uczynioną, z powodu niewdzięczności i z powodu przybycia dzieci. — K. N. 893, 894, 954 n., 1096, 1134, 1175.

954. W razie odwołania z powodu nie wykonania warunków, majątek powraca do rąk darującego wolny od wszelkich ciężarów i hypotek, do obdarowanego odnoszących się; a darującemu służyć będą przeciwko trze-

cim nabywcom nieruchomości darowanych te wszystkie prawa, któreby mu służyły przeciwko samemu obdarowanemu. — K. N. 952, 953, 1046.

955. Darowizna między żyjącemi będzie mogła być odwołaną z powodu niewdzięczności w następujących tylko przypadkach: — K. N. 953, 956, 957, 958, 1046.

1° Jeżeli obdarowany targnął się na życie darującego; — K. N. 727-1., 1046.

2° Jeżeli stał się winnym względem niego srogiego obchodzenia się, przestępstw, lub ciężkich obelg;— K. N. 727-2., 1046, 1047.

3° Jeżeli mu odmawia alimentów.— K. C. P. 238, 242 n.

956. Odwołanie z powodu nie wykonania warunków lub z powodu niewdzięczności, nigdy nie będzie miało miejsca z samego prawa. — K. N. 953, 955.

957. Skarga o odwołanie z powodu niewdzięczności, wytoczoną być winna w ciągu roku, licząc od dnia przestępstwa zarzucanego obdarowanemu przez darującego, lub od dnia, w którym przestępstwo mogło być darującemu wiadomém. — K. N. 953, 955, 958. — K. P. S. 59, 61, 69.

Odwołanie to nie będzie mogło być żądane przez darującego przeciwko następcom obdarowanego, ani przez następców darującego przeciwko obdarowanemu, chybaby w tym ostatnim przypadku powództwo wytoczone już było przez darującego, lub chybaby tenże umarł przed upływem roku od spełnienia przestępstwa. — K. N. 1047.

958. Odwołanie z powodu niewdzięczności ubliżać nie będzie, ani zbyciom, uczynionym przez obdarowanego, ani hypotekom i innym ciężarom rzeczowym, któremiby tenże mógł obciążyć przedmiot darowizny, byleby to wszystko nastąpiło przed wpisaniem wyciągu skargi

o odwołanie na marginesie obok przepisanego na skutek art. 939 aktu darowizny.— K. N. 952, 956, 957. 963. (1).

W razie odwołania, obdarowany zobowiązanym będzie do zwrotu wartości przedmiotów zbytych, ze względem na czas wytoczenia skargi, i do zwrotu przychodów od daty téjże skargi. — K. N. 583, 584, 928, 962, 1153.

959. Darowizny na korzyść małżeństwa nie będą odwołalnemi z powodu niewdzięczności.— K. N. 1081 n., 1091. n.

960. Wszelkie darowizny między żyjącemi uczynione przez osoby, które w chwili darowizny nie miały dzieci, lub zstępnych wówczas żyjących, jakakolwiek byłaby wartość tychże darowizn, i jakimkolwiek tytułem byłyby uczynione, i chociażby były wzajemne, lub wynagradzające, nawet darowizny uczynione na korzyść małżeństwa przez inne osoby, a nie przez wstępnych małżonkom, i nie przez małżonków między sobą, odwołane będą samém przez się prawem z powodu przybycia darującemu dziecka prawego, nawet pośmiertnego, lub z powodu uprawnienia dziecka naturalnego przez następne małżeństwo, jeżeli toż dziecko urodziło się po darowiźnie. — K. N. 953, 961—966, 1096.

961. Odwołanie to będzie miało miejsce, chociażby dziecko darującego lub darującéj poczęte było w czasie darowizny. — K. N. 960, 1096.

962. Darowizna będzie podobnież odwołaną, chociażby nawet obdarowany wszedł był w posiadanie darowanego majątku, i chociażby w nim był pozostawiony przez darującego po przybyciu dziecka; jednakże obdarowany nie ma obowiązku zwracania pobranych przez siebie dochodów, jakiejkolwiek byłyby natury, jak od

(1) Porównać przypisek do art. 939 K. N.

dnia, w którymby urodzenie dziecka lub onego uprawnienie przez następne małżeństwo, było mu doniesione przez akt woźnego, lub inny akt formalny, i to wtenczas nawet gdyby skarga o powrócenie majątku darowanego wytoczoną była później od tego doniesienia.— K. N. 583, 584, 928, 953, 958, 960.

963. Majątki objęte darowizną, odwołaną samém prawem, powrócą do darującego wolne od wszelkich ciężarów i hypotek do obdarowanego odnoszących się, i nie mogą ulegać, nawet pomocniczo, obowiązkowi zwrócenia posagu żony obdarowanego, zwrotom jéj służącym, lub innym umowom małżeńskim. Toż samo będzie miało miejsce, chociażby darowizna uczynioną była na korzyść małżeństwa, przez obdarowanego zawartego, i była w umowie przedślubnéj zamieszczoną, i chociażby darujący poręczył był, w darowiznie, za wykonanie umowy przedślubnéj. — K. N. 952, 954, 958.

964. Tak odwołane darowizny nie będą mogły odżyć i miéć na nowo skutku, ani przez śmierć dziecka osoby darującéj, ani przez żaden akt stwierdzający; a jeżeli darujący chce darować ten sam majątek temu samemu obdarowanemu, bądź przed, bądź po śmierci dziecka, przez urodzenie którego darowizna była odwołaną, nie inaczéj będzie mógł to uczynić, jak przez nowe rozporządzenie. — K. N. 931, 932, 1339.

965. Wszelkie zastrzeżenie lub umowa, przez któreby darujący zrzekł się odwołania darowizny z powodu przybycia dziecka, uważane będą za nieważne, i nie będą mogły sprawić żadnego skutku.—K.N. 900, 946, 1133.

966. Obdarowany, jego spadkobiercy lub stojący w jego prawach, albo téż inni nabywcy rzeczy darowanych, nie będą mogli zasłaniać się przedawnieniem, w celu korzystania z darowizny odwołanéj przez przybycie dziecka, jak w skutku posiadania przez lat trzydzieści,

których bieg rozpocznie się dopiéro od dnia urodzenia się darującemu ostatniego dziecka, nawet pośmiertnego, co wszakże nie ubliża przerwom przedawnienia z prawa wynikającym. — K. N. 2242 n., 2262.

DZIAŁ V.

O rozporządzeniach testamentowych (1).

ODDZIAŁ I.

O prawidłach ogólnych co do formy testamentu.

967. Każda osoba będzie mogła rozporządzać przez testament, bądź pod tytułem ustanowienia dziedzica, bądź pod tytułem zapisu, bądź pod wszelką inną nazwą, do objawienia woli jéj posługującą. — K. N. 711, 893, 895—931, 968—1001, 1002—1101.

968. Testament nie może być sporządzony w jednym i tym samym akcie przez dwie lub więcéj osób, czy to na korzyść trzeciego, czyli téż pod tytułem rozporządzenia wzajemnego i zobopólnego. — K. N. 895, 967, 1001, 1097.

969. Testament może być albo *własnoręczny*, albo *przez akt publiczny sporządzony*, albo *w formie tajemnéj*.— K. N. 895, 970—980, 1001.

970. *Testament własnoręczny* nie będzie ważnym, jeżeli nie jest pisany w całości, datowany i podpisany ręką testatora; nie ulega on żadnéj innéj formie. — K. N. 895, 969, 999, 1001, 1007, 1008. — K. P. S. 916, 919.

---

(1) Odnoszące się tu przepisy Kodexów są:—K. N. 857, 871, 1423, 1837, 1969. — K. P. S. 50, 59, 581, 916, 917, 918, 920.

971. *Testament przez akt publiczny* jest ten, który przyjęty jest przez dwóch notaryuszów w przytomności dwóch świadków lub przez jednego notaryusza w przytomności cztérech świadków. — K. N. 895, 969, 972 do 975, 980, 999, 1001, 1317 n.

972. Jeżeli testament przyjęty jest przez dwóch notaryuszów, będzie im dyktowany przez testatora i winien być napisany przez jednego z notaryuszów, tak jak jest dyktowany.

Jeżeli tylko jeden jest notaryusz, testament powinien być również przez testatora podyktowany i przez tegoż notaryusza napisany.

W jednym i drugim przypadku, testament powinien być odczytany testatorowi w przytomności świadków.

O tém wszystkiém uczynioną będzie wyraźna wzmianka.— K. N. 971, 975, 980, 1001.— K. K. G. i P. 1201, 1203.

973. Testament ten powinien być podpisany przez testatora: jeżeli oświadcza, że nie umié, lub nie może podpisać, uczynioną będzie w akcie wyraźna wzmianka o jego oświadczeniu, równie jak o przyczynie, która mu podpisać przeszkadza. — K. N. 971, 1001. — K. K. G. i P. 1203.

974. Testament powinien być podpisany przez świadków; jednakże na wsi dostatecznem będzie, iżby jeden z dwóch świadków podpisał, jeżeli testament przyjęty jest przez dwóch notaryuszów, lub żeby dwóch z cztérech świadków podpisało, jeżeli przyjęty jest przez jednego notaryusza. — K. N. 971, 975, 980, 1001.

975. Nie mogą być użyci za świadków do testamentu sporządzanego przez akt publiczny, ani zapisobiercy, pod jakimkolwiekbądź tytułem ustanowieni, ani ich krewni lub powinowaci do czwartego stopnia włącznie, ani pomocnicy (les clercs) notaryuszów, akta przyjmujących. — K. N. 735—738, 971, 980, 1001—1024.

976. Gdy testator zechce sporządzić *testament mistyczny* czyli *tajemny*, obowiązany będzie podpisać swoje rozporządzenia, czy to sam je pisał, czy też kazał komu innemu je napisać. Papiér, zawiérający jego rozporządzenia, lub papiér, który będzie służył za kopertę, jeżeli jest jaka, będzie zamknięty i zapieczętowany. Testator przedstawi papiér tak zamknięty i zapieczętowany notaryuszowi i sześciu najmniéj świadkom, lub każe go zamknąć i zapieczętować w ich obecności; oraz oświadczy, że to, co ten papiér zawiéra, jest jego testamentem, przez niego pisanym i podpisanym, lub pisanym przez kogo innego, a podpisanym przez niego: notaryusz sporządzi w skutku tego akt nadpisu, który napisanym będzie na tymże papiérze, lub na karcie, która służyć będzie za kopertę; akt ten podpisany będzie tak przez testatora, jak i przez notaryusza, a zarazem przez świadków. Wszystko to, co wyżéj wyrażono, dopełnione będzie jednym ciągiem i nie odrywając się do innych aktów; a na przypadek, gdyby testator, z powodu przeszkody, nastąpionéj po podpisaniu testamentu, nie mógł podpisać aktu nadpisu, uczynioną będzie wzmianka o jego oświadczeniu, w tym względzie uczynioném, i bez potrzeby w takim razie powiększenia liczby świadków.—K. P. 895, 969, 977—980, 1001, 1007, 1008.

977. Jeżeli testator nie umié podpisać, lub jeżeli nie mógł tego uczynić, gdy kazał pisać swoje rozporządzenia, przybrany będzie do aktu nadpisu jeden świadek, oprócz liczby poprzedzającym artykułem przepisanéj, który podpisze akt z innemi świadkami, i uczynioną będzie wzmianka o przyczynie, dla jakiéj ten świadek został przywołany. — K. N. 976, 980, 1001.

978. Ci, którzy nie umieją lub nie mogą czytać, nie będą mogli czynić rozporządzeń w formie testamentu tajemnego. — K. N. 976, 1001.

979. W razie gdyby testator nie mógł mówić, lecz mógł pisać, będzie mógł zrobić testament tajemny, pod warunkiem, że testament zostanie w całości napisany, datowany i podpisany jego ręką, że go przedstawi notaryuszowi i świadkom, i że na czele aktu nadpisu sam napisze w ich przytomności, że papiér który przedstawia jest jego testamentem: poczém notaryusz spisze akt nadpisu, w którym uczynioną będzie wzmianka, że testator napisał te słowa w obecności notaryusza i świadków, a oprócz tego zachowane będzie wszystko to, co w art. 976 przepisano. — K. N. 936, 970, 980, 1001.

980. Świadkowie przywołani do testamentów, powinni być mężczyznami, pełnoletniemi, poddanemi Panującego, i używającemi praw cywilnych. — K. N. 895, 971, 975, 976, 1001. — K.P.S. 34-3., 42-7. — K. K. G. i P. 46. (1).

ODDZIAŁ II.

O prawidłach szczególnych co do formy niektórych testamentów.

981. Testamenta wojskowych i urzędników przy wojskach, będą mogły, w każdym kraju, być przyjętemi przez Szefa batalionu lub szwadronu, albo przez każdego officera wyższego stopnia, w obecności dwóch świadków, albo przez dwóch Kommissarzy Wojennych, albo przez jednego z tych Kommissarzy w przytomności dwóch świadków. — K. N. 895, 980, 982, 983, 984, 988, 1001.

982. Testamenta będą mogły być także przyjętemi,

(1) Porównać art. 2. Pos. Rady Admin. z d. $^{3}/_{14}$ Kwietnia 1835. (T. I, str. 97 niniejszego dzieła).

jeżeli testator jest chory lub ranny, przez Naczelnego Urzędnika zdrowia, w assystencyi Kommendanta Wojennego, mającego władzę policyjną w szpitalu. — K. N. 981, 983, 984, 998. 1001.

983. Rozporządzenia artykułów powyższych tym tylko służą, którzy są na wyprawie wojennej, lub na kwaterze, albo w garnizonie po za obrębem kraju, albo w niewoli u nieprzyjaciela; znajdujący się zaś na kwaterach lub w garnizonie w kraju, nie mogą z nich korzystać, chybaby znajdowali się w warowni oblężonéj, lub w cytadelli i w innych miejscach, których bramy są zamknięte, i z któremi kommunikacya, z powodu wojny, jest przerwana. — K. N. 981, 982, 1001.

984. Testament w formie powyższéj sporządzony uważany będzie za nieważny w sześć miesięcy po powrocie testatora do miejsca, gdzie będzie miał swobodę użycia form zwyczajnych. — K. N. 981, 982.

985. Testamenta sporządzone w miejscu, z którém wszelka kommunikacya jest przecięta z powodu morowego powietrza lub innéj zarazy, będą mogły być sporządzone przed Sędzią Pokoju, lub przed jednym z municypalnych urzędników gminy, w przytomności dwóch świadków. — K. N. 895, 980, 987, 998, 1001.

986. Rozporządzenie to będzie miało zastosowanie, tak do osób dotkniętych temi chorobami, jak i do osób przebywających w miejscach niemi nawiedzonych, chociażby nie były rzeczywiście choremi. — K. N. 985, 987, 998, 1001.

987. Testamenta wzmiankowane w dwóch poprzedzających artykułach, staną się nieważnemi w sześć miesięcy od chwili przywrócenia kommunikacyi z miejscem, w którém się testator znajduje, lub w sześć miesięcy od jego przejścia do miejsca, z którém kommunikacya nie będzie przerwaną. — K. N. 985, 986.

988. Testamenta sporządzane na morzu w czasie podróży, będą mogły być przyjmowane, a mianowicie:

Na okrętach i innych statkach Królewskich, przez officera dowodzącego statkiem, lub, w braku jego, przez tego, który go zastępuje w porządku służby, w każdym razie łącznie z urzędnikiem administracyjnym, lub z tym, który obowiązki jego pełni;

Na statkach zaś kupieckich, przez pisarza statku lub tego, który te obowiązki pełni, w każdym razie łącznie z kapitanem, właścicielem lub szyprem, a w braku ich, przez ich zastępców.

We wszystkich przypadkach testamenta te powinny być przyjęte w przytomności dwóch świadków — K. N. 895, 980, 990—998, 1001.

989. Na statkach Królewskich testament kapitana lub urzędnika administracyjnego, a na statkach kupieckich testament kapitana, właściciela, lub szypra, albo pisarza, mogą być przyjęte przez tych, którzy po nich w porządku służby następują, stosując się nadto do rozporządzeń artykułu poprzedzającego. — K. N. 990—994, 996, 997, 998, 1001.

990. We wszystkich przypadkach sporządzony będzie podwójny oryginał testamentów wzmiankowanych w dwóch poprzedzających artykułach.

991. Jeżeli statek przybywa do portu zagranicznego, gdzie znajduje się Konsul Francuzki, ci, którzy testament przyjęli, powinni jeden z oryginałów zamknięty lub zapieczętowany złożyć do rąk rzeczonego Konsula, który go prześle Ministrowi Marynarki, a ten ostatni nakaże złożyć go w kancellaryi Pisarza Sądu Pokoju miejsca zamieszkania testatora. — K. N. 988, 989, 990.

992. Po powrocie statku do Francyi, do jakiegobądź portu, obadwa oryginały testamentu, zarówno zamknięte i zapieczętowane, lub oryginał, któryby pozostał, gdyby, odpowiednio do artykułu poprzedzającego, drugi był złożony w ciągu podróży, oddane będą do Kancellaryi Przełożonego nad wpisami morskiemi, a ten prześle je bezzwłocznie Ministrowi Marynarki, który odeśle je do zachowania, jak to w poprzedzającym artykule powiedziano.

993. Na marginesie listy osady statku uczynioną będzie wzmianka o nazwisku testatora, o uskutecznioném oddaniu oryginałów testamentu, bądź do rąk Konsula, bądź do Kancellaryi Przełożonego nad wpisami morskiemi. — K. N. 988, 989.

994. Testament nie będzie poczytywany za sporządzony na morzu, chociażby był zdziałany w ciągu podróży, jeżeli, w czasie w którym był sporządzony, statek przybił do brzegu, bądź obcego, bądź pod panowaniem Francuzkiém zostającego, gdzieby się znajdował Urzędnik publiczny Francuzki; w którym to przypadku testament będzie ważnym, o ile sporządzony zostanie podług form przepisanych we Francyi, lub podług form używanych w krajach, w których był sporządzony. — K. N. 895, 969 n., 999.

995. Rozporządzenia powyższe stosować się będą do testamentów sporządzonych przez podróżnych nie należących do osady. — K. N. 988, 990 n.

996. Testament na morzu sporządzony w formie przepisanéj przez art. 988, będzie ważnym o tyle tylko, o ile testator umrze na morzu, lub w ciągu trzech miesięcy po wylądowaniu, i w miejscu gdzie go będzie mógł przerobić podług form zwyczajnych. — K. N. 969 n.

997. Testament sporządzony na morzu nie będzie mógł zawiérać żadnego rozporządzenia na korzyść officerów okrętowych, chybaby ci byli krewnemi testatora. K. N. 988, 989, 995, 1001.

998. Testamenta objęte artykułami powyższemi niniejszego Oddziału, podpisane będą przez testatorów i przez tych, którzy je przyjmowali.—K. N. 981, 982, 985, 986, 988, 989, 995, 1001.

Jeżeli testator oświadcza, że nie umié lub nie może podpisać, uczynioną będzie wzmianka o jego oświadczeniu, jako też o przyczynie stojącéj mu na przeszkodzie w podpisaniu. — K. N. 973, 1001.

Na przypadek, w którym obecność dwóch świadków jest wymagana, testament podpisany będzie przynajmniéj przez jednego z nich, i uczynioną będzie wzmianka o przyczynie, dla któréj drugi nie podpisał. — K. N. 980, 1001.

999. Polak poddany Królestwa (1), znajdujący się w kraju obcym, będzie mógł uczynić swoje rozporządzenia testamentowe przez akt z podpisem prywatnym, jak to przepisuje ar. 970, lub przez akt autentyczny, z zachowaniem form używanych w miejscu, gdzie ten akt będzie sporządzony. — K. N. 895, 1000, 1317.

1000. Testamenta sporządzone w krajach obcych, nie będą mogły być wykonane co do majątków w Królestwie (2) położonych, dopóki nie będą zarejestrowane (3) w Kancellaryi zamieszkania testatora, jeżeli tako-

(1) W oryginalnym texcie są tu zamieszczone wyrazy „*Un Français,*“ (*Francuz*); zmiana jednak w przekładzie zdawała się być właściwą ze względu na zastosowanie Kodexu Napoleona do Królestwa Polskiego. Podobna zmiana nie została wprowadzoną co do ar. 991, 992, 994, K. N. te bowiem przepisy, z położenia naszego kraju, nie są obowiązującemi.

(2) W oryginalnym texcie są tu zamieszczone wyrazy „*en France*“ (*we Francyi*); zaprowadzona jednak zmiana w przekładzie zdaje się być właściwą, z powodów przytoczonych w przypisku do ar. 999 K. N.

(3) Z powodu, iż obowiązujące we Francyi przepisy *O zarejestrowaniu* nie zostały wprowadzone do Królestwa Polskiego, praktyka są

we zachował, a jeżeli nie, to w Kancellaryi ostatniego jego zamieszkania znanego w kraju (1); w przypadku zaś gdyby testament zawiérał w sobie rozporządzenia, tyczące się nieruchomości w kraju położonych, będzie musiał być, oprócz tego, zarejestrowany w Kancellaryi położenia tych nieruchomości, wszakże podwójna opłata skarbowa żądaną być nie może.

1001. Formalności, którym przez rozporządzenia niniejszego i poprzedzającego Oddziału rozmaite testamenta są poddane, zachowane być winny pod karą nieważności. — K. N. 970—982, 985, 988, 989, 998.

ODDZIAŁ III.

O ustanowieniu dziedzica i o zapisach w ogólności.

1002. Rozporządzenia testamentowe są albo *ogólne*, albo *pod tytułem ogólnym*, albo *pod tytułem szczególnym*.

Każde z tych rozporządzeń, czy to zostało uczynione pod nazwą ustanowienia dziedzica, czy też pod nazwą zapisu, sprawi skutek, podług prawideł poniżéj wskazanych co do zapisów ogólnych, zapisów pod tytułem ogólnym i zapisów szczególnych. — K. N. 711, 893, 895, 1003—1024.

dowa tutejsza ustaliła zwyczaj, iż, w miejsce zarejestrowania, zgłasza się strona interessowana do rejenta, i ten spisuje z niéj akt, przy którym złożony zostaje akt przez nią przedstawiany, i odtąd ten ostatni ma już datę pewną. (ar. 1328 K. N.)

(1) W oryginalnym texcie są tu zamieszczone wyrazy „*en France*“ (*we Francyi*); zaprowadzona jednak zmiana w przekładzie zdaje się być właściwą, z powodów przytoczonych w przypisku do ar. 999 K. N

ODDZIAŁ IV.

O zapisie ogólnym.

1003. *Zapis ogólny* jest rozporządzenie testamentowe, przez które testator daje jednéj lub kilku osobom ogół majątku, jaki z dniem swojéj śmierci pozostawi. — K. N. 793 n., 895, 1002. 1004—1009.

1004. Gdy w chwili śmierci testatora znajdują się następcy, dla których część jego majątku jest przez prawo zastrzeżoną, następcy ci, przez śmierć testatora, wchodzą samém prawem w posiadanie całego majątku spadkowego; a zapisobierca ogólny winien żądać od nich wydania majątku testamentem objętego.—K. N. 724, 913, 914, 915, 920 n., 1003, 1005, 1008, 1025, 1026, 1027.

1005. Jednak w tychże samych przypadkach zapisobierca ogólny będzie miał użytkowanie z majątku testamentem objętego, licząc od dnia śmierci, jeżeli skarga o wydanie wytoczoną została w ciągu roku od téj epoki; w przeciwnym zaś razie użytkowanie to rozpocznie się dopiéro z dniem wytoczonej przed Sąd skargi, lub z dniem w którym na wydanie dobrowolnie zezwolono. — K. N. 1003, 1004, 1134.

1006. Gdy w chwili śmierci testatora nie ma następców, dla których część jego majątku przez prawo jest zastrzeżoną, zapisobierca ogólny, ze śmiercią testatora, z samego prawa wchodzi w posiadanie, i nie będzie obowiązany żądać wydania.—K. N. 724. 916, 1003, 1008, 1026, 1027, 1122.

1007. Każdy testament własnoręczny, przed wykonaniem go, przedstawiony zostanie Prezesowi Trybunału pierwszéj instancyi okręgu, w którym spadek się otworzył. Testament będzie otwarty, jeżeli był zapieczętowany. Prezes sporządzi protokół przedstawienia, otwarcia i stanu testamentu, sam zaś testament nakaże złożyć do

zachowania wyznaczonemu przez siebie notaryuszowi.— K. N. 970. —K. P. S. 916, 918.

Jeżeli testament jest w formie tajemnéj, jego przedstawienie, otwarcie, opisanie i złożenie, w tenże sam sposób będą dopełnione; lecz otwarcie nie będzie mogło nastąpić, jak tylko w obecności tych notaryuszów i świadków, na akcie nadpisu podpisanych, którzy znajdować się będą w miejscu, albo za ich przywołaniem. — K. N. 976 n., 980, 1008.

1008. W przypadku art. 1006, jeżeli testament jest własnoręczny, lub tajemny, zapisobierca ogólny winien żądać wprowadzenia siebie w posiadanie przez postanowienie Prezesa, zamieszczone na dole podania, do którego dołączony będzie akt składu. —K. N. 724, 970, 976, 977.

1009. Zapisobierca ogólny w zbiegu z następcą, dla którego prawo zastrzegło część majątku, odpowiedzialnym będzie za długi i ciężary spadku po testatorze, osobiście w stosunku swojéj części i udziału, a hypotecznie za całość; obowiązany będzie również zaspokoić wszystkie zapisy, z zastrzeżeniem przypadku zmniejszenia, jak to w ar. 926 i 927 objaśniono. — K. N. 610 n., 724, 802, 870 n., 913, 914, 915, 1003, 1012, 1017, 1020, 1024.

ODDZIAŁ V.

O zapisie pod tytułem ogólnym.

1010. *Zapis pod tytułem ogólnym* jest ten, przez który testator zapisuje część ilą majątku, jakim prawo dozwala mu rozrządzać, jako to, połowę, trzecią część, albo wszystkie swoje nieruchomości, albo wszystkie swoje ruchomości, albo oznaczoną część wszystkich swoich nie-

ruchomości, albo wszystkich swoich ruchomości. — K. N. 895, 1002, 1011 n.

Każdy inny zapis jest tylko *rozporządzeniem pod tytułem szczególnym.* — K. N. 1014 n.

1011. Zapisobiercy pod tytułem ogólnym obowiązani będą żądać wydania od następców, dla których prawo część majątku zastrzegło, a w ich braku, od zapisobierców ogólnych, a gdyby i tych nie było, od następców powołanych do spadku w porządku ustanowionym w Tytule *O spadkach.* — K. N. 723, 724, 731, 913 n., 1003, 1010.

1012. Zapisobierca pod tytułem ogólnym, podobnie jak zapisobierca ogólny, odpowiedzialnym będzie za długi i ciężary spadku, osobiście w stosunku swéj części i udziału, a hypotecznie za całość. — K. N. 610 n., 724, 870 n., 926, 1009, 1010, 1013, 1017, 1020, 1024.

1013. Gdy testator rozporządzi pewną tylko ilością części rozrządzalnéj, i gdy to uczyni pod tytułem ogólnym, wówczas zapisobierca ten obowiązany będzie zaspokoić zapisy szczególne stosunkowo z spadkobiercami naturalnemi. — K. N. 724, 870 n., 913, 914, 915, 1014, 1017.

ODDZIAŁ VI.

O zapisach szczególnych.

1014. Każdy zapis prosty i bezwarunkowy nadaje zapisobiercy, od dnia śmierci testatora, prawo do rzeczy zapisanéj, prawo przejść mogące na jego następców lub stojących w jego prawach.—K. N. 724, 895, 1002, 1015 n., 1122.

Jednakże zapisobierca szczególny może wejść w posiadanie rzeczy zapisanéj i żądać przychodów lub procentów z takowéj, dopiéro od dnia skargi o wydanie, wytoczonéj odpowiednio do ar. 2011, albo od dnia, w którym na wydanie to dobrowolnie zezwolono. —K. N. 583, 584, 604, 724, 895, 1015, 1016, 1018, 1038 n.

1015. Procenta lub przychody z rzeczy zapisanéj będą miały bieg na korzyść zapisobiercy, od dnia śmierci testatora, bez potrzeby wytaczania o to przed sąd skargi: — K. N. 583, 584.

1° Gdy testator objawił wyraźnie w tym względzie swoją wolę w testamencie. — K. N. 1134, 1175.

2° Gdy renta wieczysta lub pensya zapisaną została pod tytułem alimentów. — K. N. 610, 1969. — K. P. S. 581-4., 582.

1016. Koszta skargi o wydanie będą ciężarem spadku, co wszakże nie może pociągnąć za sobą zmniejszenia części obowiązkowéj prawem oznaczonéj. — K. N. 913, 914, 915, 1011, 1014, 1248.

Opłaty zarejestrowania ciążą zapisobiercę (1).

Wszystko to o tyle, o ile testamentem inaczéj nie rozporządzono.— K. N. 1134.

Każdy zapis będzie mógł być oddzielnie zarejestrowany, i zarejestrowanie to nie może przynieść korzyści nikomu innemu prócz zapisobiercy lub osób stojących w jego prawach.

---

(1) W miejsce *opłaty zarejestrowania*, istniejącéj we Francyi, ustanowioną jest w Królestwie Polskiém *opłata stępla kollateralnego*. Zasada do poboru téj opłaty polega na § 7 ust. *t.* Ustawy Sejmowéj z d. 23 Grudnia 1811 r. (D. P. K. W. T. IV, str. 57). Rozwinięcie zaś tych zasad i kontrolla poboru opłaty rzeczonéj wskazane są w Instrukcyi, przez Ministrów Prezydujących Sprawiedliwości oraz Przychodów i Skarbu, pod d. 17 Grudnia 1816 r. wydanéj (D. P. D. str. 145), i postanowieniem

Namiestnika Kr. téjże daty (D. P. D. str. 139) zatwierdzonéj, w osnowie następującéj:

PRZEPISY OGÓLNE.

§ 1. Prawo o opłatach stęplowych, stanowiąc co do majątków po zmarłych pozostających opłaty po groszy 15 od każdego sta złotych, gdy w linii prostéj rozrządzalna część jednemu z sukcessorów przez rozporządzenie między żyjącémi, lub przez testamenta przyznaną zostanie; od wszelkich zaś spadków w linii kollateralnéj po $1^1/_2$ od sta; nakoniec po 3 od sta, gdy spadek na obcą wcale do sukcessyi nienależącą przypada osobę; wymaga tém samém, iżby dokładna wiadomość o każdym przypadku śmierci i o stosunkach ubiegających się do spadku zasięgnioną była.

§ 2. Urzędnicy stanu cywilnego i Sądy Pokoju, potrzebne wiadomości o spadkach dochód Skarbowy interessujących zbiérać, i jak najporządniéj pod odpowiedzialnością utrzymywać powinni.

§ 3. Uczestnicy spadku nie mogą wcześniéj do używania onego być przypuszczeni, aż opłacą zupełnie stępel przyzwoitéj ceny, lub zaręczą przez kaucyę, że tenże stępel opłacą w przeciągu pięciu miesięcy, rachując od zabrania się do spadku. W skutku zatém tego przepisu prawem objętego, stosując się zarazem do § 21 tegoż prawa (D. P. K. W. T. IV. str. 73), kary za nie użycie stępla stanowiącego, rozumie się samo przez się, iż każdy z uczestników spadku, który, pomimo wzbronienia powyższego, przystępuje do używania spadku, nie opłaciwszy wprzód stępla przyzwoitéj ceny, ani zaręczywszy za opłatę onego przez kaucyą, popełnia tém samém przestępstwo prawa, i karze § 21 tegoż prawa na zaniedbujących użycia papieru stęplowego ustanowionéj podlega: że zaś wysokość kary téj, wyższą jak w innych wypadkach być może; tedy, celem dania dostatecznego czasu sukcessorom, do majątku powołanym, dla uzupełnienia powyższego przepisu prawa, ciż sukcessorowie po upłynieniu dopiéro jednego miesiąca, po przystąpieniu wbrew przepisom do objęcia

spadku, karze § 21 wyż rzeczonego prawa ustanowionéj, podpadać mają; to jest, sukcessorowie, którzy przystępują do objęcia spadku, a wciągu miesiąca jednego nie zgłoszą się do Władzy Sądowéj lub Skarbowéj, celem opłaty stępla, lub ułożenia się o czas prawem dozwolony, i dania pewności co do téj opłaty, za kontrawenientów uważani, i do zapłacenia kary stępla zniewoleni będą.

§ 4. Urząd Prokuratorów sprawujący, Sądy Pokoju, Notaryusze i każdy z Urzędników Sądowych, który akta i dzieła, spadkowości dotyczące się, w jakimkolwiek stosunku przełożonemi sobie mieć będzie, lub czynność między sukcessorami przedsięweźmie, nie używszy żadnych środków, celem przekonania się, czyli stępel kollateralny do skarbu opłaconym, lub dla tegoż przez złożenie kaucyi zabezpieczonym został, odpowiedzialnym staje się z majątku swego, za stratę, jakąby skarb co do stępla tego poniósł.

§ 5. Przepisy powyższych §§ prawem wskazane, przez Instrukcyą niniejszą do jak najściślejszéj egzekucyi przywieść usiłując, ustanawia się, w celu kontrolli przepisów tych prawa, przy każdym Sądzie Ziemiańskim w mieście stołecznem Wojewódzkiém, posiedzenie swe mającym, jeden *Kontroller skarbowy*, któremu kontrollę podatku z opłat stęplowych wynikającego oddając, stanowią się następujące, dla Kontrolli téj, i dla Władz Sądowych i Administracyjnych przepisy.

PRZEPISY SZCZEGÓLNE.

TYTUŁ I.

Sposób wyśledzenia natury spadku.

§ 6. Dla wyśledzenia natury spadku, Urzędnik stanu cywilnego, podług § 77 Kodexu Cywilnego, (obecnie art. 131 n. K. C. P.), schodząc do umarłego, dla przekonania się o śmierci, winien te same osoby, które, podług § 78 tegoż Kodexu, do aktu zejścia użyte będą, wezwać do podania wiadomości, jakie ciż mają co do następujących okoliczności:

a) Czyli po zmarłym pozostają dzieci ich własne z prawego łoża, wnuki lub prawnuki.

b) Czyli zmarły, testament lub rozrządzenie między dziećmi zostawił.

Jeśli okazuje się, iż dzieci, wnuki lub prawnuki istotnie znajdują się, oraz, iż żadnego testamentu lub rozrządzenia między dziećmi zmarły nie pozostawił, wówczas Urzędnik stanu cywilnego żadnych dalszych badań nie przedsiębierze, i na powyższych zaspokoi się; lecz skoro okazuje się, iż zmarły ani dzieci, ani wnuków, ani też prawnuków nie pozostawił, wówczas Urzędnik stanu cywilnego zawiadomić się winien:

a) Czyli zmarły, rodziców, braci, sióstr, lub innych dalszych, i jakich, pozostawił krewnych.

b) Czyli testament lub rozrządzenie jakie majątkiem swym uskutecznił.

c) Jaki być może majątek zmarłego, w ruchomościach i kapitałach.

d) Czyli, i jakie nieruchomości pozostawił.

Odpowiedzi na pierwszy punkt szczegółowe być winny, o ile tylko takowe z wymienionych świadectw zasiągnionemi zostać mogą. Odpowiedzi na drugi, trzeci i czwarty punkt, w ogółowym przynajmniéj sposobie zapisane być winny, i oświadczenia swe, osoby zeznające podpisać mają.

§ 7. Urzędnik stanu cywilnego powzięte wiadomości dokładnie zapisać, i w archiwum swém zachować jest winien; wyciąg zaś z nich w tabelli kwartalnéj umieścić, i co kwartał tęż tabellę wszystkich przypadków śmierci, w obrębie jego wydarzonych, to jest: d. 1 Kwietnia, 1 Lipca, 1 Października i 1 Stycznia, w każdym roku, przesyłać będzie w jednym egzemplarzu Kommissarzowi obwodowemu, w drugim zaś Sądowi Pokoju.

§ 8. Celem ułatwienia ile możności zatrudnień, ztąd dla Urzędników stanu cywilnego wynikających, odbiorą oni schemmata do tabell i rapportów tych drukowane, które, zapełniwszy regularnie co kwartał, podług przepisów § 7 przesyłać będą; na przypadek zaś, iżby w którym kwartale żaden wypadek śmierci nie wydarzył się,

wówczas w rapporcie tylko wyraźnie wymienią, iż żaden przypadek śmierci w ich obrębie, w upłynionym kwartale nie zdarzył się, i tenże rapport, w jednym egzemplarzu Kommissarzowi Obwodowemu, a w drugim Sądowi Pokoju odeszlą.

§ 9. Odebrawszy Sąd pokoju wymienione rapporta i tabelle od Urzędników stanu cywilnego, przejrzy je i, w ostatniéj rubryce zanotowawszy uwagi swe, jeśli jakowe, z powodu szczegółowych wydarzeń śmierci, do uczynienia mieć będzie, prześle też rapporta do Kontrolli Skarbowej, przy depozytach i kassie opłat Sądowych Trybunału, czyli raczéj, w miejsce jego wstępującego Sądu Ziemiańskiego, podług przepisów § 5 ustanowionéj. Odesłanie to, w dniach 15 nowego kwartału, to jest, najpóźniéj w d. 15 Kwietnia, 15 Lipca, 15 Września i 15 Stycznia, w każdym roku uzupełnionem być winno.

§ 10. Również Kommissarz Obwodowy, odebrawszy od Urzędnika stanu cywilnego rapport z tabellą kwartalną, przejrzy je dokładnie, zanotowawszy uwagi swe, jeśli jakowe mieć będzie, w ostatniéj rubryce téjże tabelli. Zwróci nadewszystko baczność swą na te podania z strony Urzędników stanu cywilnego, podług których, osoby zmarłe, za ubogie i żadnego majątku nie pozostawiające, wymienione są; a w przypadku, gdyby Kommissarz Obwodowy miał wątpliwość, iż podania takowe, nie są istotne, uczyni w tabelli wzmiankę o tém i wyciąg podobnych przypadków śmierci do akt swych zrobi, celem zasiągnienia dokładnych wiadomości, i doniesienia późniéj o rezultatach, jakie się istotnemi być okażą. Po zapisaniu uwag tych, prześle też tabelle niezwłocznie Kommissarzowi Wydziału Skarbowego, w Kommissyi Wojewódzkiéj będącemu.

§ 11. Kommissarz Wydziału Skarbowego zapisawszy prezentatę własnoręcznie, kommnnikuje rapport wraz z tabellą, Kontrolli § 5 ustanowionéj, która porównawszy tabellę od Sądu Pokoju, wraz z adnotacyami odebraną, z tabellą od Kommissarza Obwodowego nadesłaną, te przypadki śmierci, które skarb podług jednozgodnych do-

niesień w niczém nie interessują, w tychże tabellach zakreśli; wszystkie zaś inne, nawet wątpliwe, w księgi ogólnéj kontrolli całego Województwa zapisze, i przy każdym z tych przypadków numer księgi swéj w obydwóch tych tabellach zanotuje, i jednę z tych tabel Kommissarzowi Skarbowemu zwróci, drugą zaś, w porządku chronologicznym, co do każdéj gminy, w aktach ułożone, w archiwum swém zachowa; co również Kommissarz Skarbowy Wojewódzki, z tabellą, odesłaną mu z Kontrolli, uskutecznić w archiwum wydziału swego poleci.

§ 12. Celem tém dokładniejszéj kontrolli, obowiązane są prócz tego Sądy Pokoju, również co kwartał, specyfikacyą dokładną wszelkich opieczętowań, po zmarłych uskutecznionych, podług załączonego im wzoru, w czasie, § 9 przepisanym, niezawodnie téjże Kontrolli przesyłać. Również Notaryusze Powiatowi, Departamentowi i Królestwa, przesyłać obowiązani są w tymże przeciągu czasu regularnie, co kwartał, do Kontrolli wymienionéj, specyfikacye dokładne wszelkich inwentarzy, ogłoszonych testamentów, działów, między współsukcessorami, licytacyj, po zmarłych odbytych, kuratel w przypadkach domniemanéj nieprzytomności, lub spadku bezdziedzicznego, im powierzonych. Jeśliby zaś wydarzyło się, iż Sąd Pokoju żadnego opieczętowania w całym kwartale nie uskutecznił, również Notaryusz żadnego z powyższych aktów w ciągu całego kwartału nie przyjął, wówczas obowiązani są ciż Urzędnicy, w czasie oznaczonym, donieść tylko krótkim rapportem, iż żadnego z powyższych aktów nie przedsięwzięli.

§ 13. Kontrolla, odebrawszy rapporta powyższe, porównywa je z tabellami, przez Urzędników stanu cywilnego nadsyłanemi; i tam gdzie przypadek śmierci z tabell powyższych już do księgi kontrollowéj wciągniętym znajduje się, zapisuje tylko na nim numer téjże księgi i składa go do akt swych; tam zaś, gdzie nowy wypadek śmierci wykrywa się, zaciąga go do ksiąg swych, i monituje, jeśli za potrzebę uzna, niedokładność tabell, przez Urzędników stanu cywilnego sporządzonych.

§ 14. Za regularność w przesyłaniu wyż wymienionych wiadomości, odpowiedzialni są tak Urzędnicy stanu cywilnego, jako téż Sądy Pokoju, Kommissarze Obwodowi i Notaryusze. Skoro dzień 15 poczynającego się kwartału upłynie, podaje Kontrolla Kommissarzowi Skarbowemu specyfikacyą Kommissarzy Obwodowych, którzy rapportów nie nadesłali, lub od nie wszystkich Urzędników stanu cywilnego; podobną zaś specyfikacyą Sądów Pokoju, oraz Notaryuszów, przekłada pełniącemu obowiązki Prokuratora, z przygotowanemi już excytatoryami, które co 10 dni, tak z strony Kommissarza Wojewódzkiego Skarbowego, jako i urzędu Prokuratorskiego, ponawiane być mają, w tym sposobie, iż do 1 excytatoryi papiér stęplowy na Zł. 1, do każdego zaś z następnych, zdublowany za każdym razem stępel użytym być winien, którego walor z pensyi Urzędnika opóźniającego się potrąconym niezwłocznie zostanie. Wolno jednak Sądom Pokoju i Kommissarzom Obwodowym, tęż wartość excytatoryów od opóźniających się, w przesłaniu rapportów, Urzędników stanu cywilnego ściągnąć. Co do excytatoryów, opóźniającym się w przesyłaniu rapportów Notaryuszom wydawanych, wartość stępla, urząd Prokuratora pełniący, niezwłocznie od nich ściągnąć poleci.

§ 15. Kontrolla Skarbowa, § 5 ustanowiona, w ścisłych stosunkach służbowych tak z Kommissarzem Skarbowym Wojewódzkim, jako téż z urzędem Prokuratorskim, oraz z Władzami Sądowemi, Wojewódzkiemi, podług zasad ustanowienia jéj zostając, przekonywać się prócz tego ma prawo, tak z protokułów prezydyalnych, artykułem 1007 Kodexu przepisanych, jako téż z akt i ksiąg depozytowych, oraz z akt Pisarzy Sądowych i z regestrów ich, w moc przepisów artykułem 793 Kodexu utrzymywanych, o wszelkich wypadkach sukcessyi Skarb interessujących. Urzędnicy zaś wymienieni, powyższe akta spisujący, księgi utrzymujący, w uiszczeniu się obowiązkom prawa stęplowego na nich włożonym, powyżéj w § 4 w osnowie całéj umieszczonym, winni są Kontrollę Skarbową o każdym

podobnym przypadku zawiadomić; co, gdy uzupełnią, od ostrości powyższego przepisu prawa zupełnie są wolni.

TYTUŁ II.

Sposób ustanawiania massy spadku i zabezpieczenia przypadającéj od niego dla Skarbu opłaty.

§ 16. Stósownie do przepisów art. 7 lit. T. Prawa stęplowego, (t. j. prawa z d. 23 Grudnia 1811 r.—D. P. K. W. T. IV, str. 57), massa spadkowa, co do opłaty stępla kollateralnego, ustanawiać się będzie przez Trybunał, późniéj Sąd Ziemski, w mieście stołecznem Wojewódzkiém będący, z tego wszystkiego, co jest w kraju, po odtrąceniu długów rzeczywistych, żadnego mienia i funduszu zagranicznego nie dołączając, bez różnicy, czy osoba, po któréj jest spadek, mieszkała i umarła za granicą, oraz czy biorący spadek są krajowi lub zagraniczni.

§ 17. Wszelki nieruchomy majątek, oszacowany i do obrachunku massy spadku podany będzie w summie, za którą, ostatnią razą nabyty został; a gdzie nie ma kontraktu kupna i sprzedaży, ostatnia urzędowa taksa służyć będzie za normę; a gdyby i téj nie było, taryffa podatku gruntowego. Co do zabudowań miejskich, jeśli cena z ostatniego kupna lub taksy nie wykazuje się, taksa ogniowa w miejscu summy szacunkowéj braną będzie.

§ 18. Co do ruchomego majątku, bierze się za zasadę spisany inwentarz, bądź urzędownie, bądź prywatnie, który, na żądanie z strony Skarbu wniesione, przysięgą zatwierdzany być winien. Że zaś największą w ustanowieniu tém wysokości stępla kollateralnego stanowi trudność, obrachowanie należytości dla Skarbu, od aktywów w inwentarzu podanych; tedy w zdarzeniach takowych, zapobiegając wszelkim nadużyciom, rachowane być winny do massy spadku, wszystkie aktywa, przez interessantów jako pewne w inwentarzu umieszczone z nominalnéj ich wartości; które zaś z aktywów przez interessantów, w inwentarzu jako niepewne podane, do massy wrachowane, lub

ante lineam pozostawione być winny, oddaje się całkowicie decyzyi Sądu Ziemskiego (t. j. Trybunału Cywilnego), przy zachowaniu poniżéj wyrażonych formalności.

§ 19. Również do massy spadku rachować się winny wszelkie dary, przez zmarłego uczynione, które podług przepisów Księgi III, Tytułu I, Działu VI, Oddziału I, Kodexu Cywil. (art. 815 n.), do powrotu przy działach za kwalifikujące się uznanemi są, oraz darowizny z aktów *mortis causa* wynikające; wyjęte atoli od wrachowania takowego do ogólnéj massy są te darowizny *inter vivos*, od których papiér stęplowy szacunkowy opłaconym już został.

§ 20. Ogół sukcessyi, po potrąceniu długów massę ciążących, niemniéj spadków, legatów od opłaty stępla wyłączonych, stanowić będzie massę spadku, od któréj stępel opłaconym być ma.

§ 21. Ustanowienie massy spadku niemniéj natury onegoż w względzie stępla kollateralnego, należéć będzie do Trybunałów, późniéj do Sądów Ziemskich, w miastach stołecznych Wojewódzkich będących. Ustanowienie to massy uzupełnioném być winno w następującym sposobie.

§ 22. Skoro interessanci spadków, lub też kuratorowie, egzekutorowie testamentu, inwentarz pozostałości ukończą, złożyć go winni w jednym egzemplarzu w Kontrolli Skarbowéj; ta, podług zasad prawa o stęplu wydanego i podług przepisów Instrukcyi niniejszéj, obrachuje należytość stępla, i poda obrachunek takowy, z wnioskami swemi, do Urzędu Prokuratorskiego. W wnioskach swych Kontrolla nadewszystko monitować winna umieszczenie aktywów pomiędzy niepewne, jeśli poprzednio przekona się, iż toż umieszczenie, wbrew istocie prawdy i ku uszkodzeniu dochodu Skarbowego, nastąpiło. Inwentarz wraz z wnioskami Kontrolli i obrachunkiem jéj, Urzędowi Prokuratorskiemu przesłany, winien tenże dokładnie roztrząsnąć i zgłębić; poczém przedstawi go na najbliższéj sessyi Trybunału, późniéj Sądu Ziemskiego, z opinią swoją. Sąd ten, roztrząsnąwszy inwentarz majątku, obrachunek Kontrolli, jéj wnioski i opinię Prokuratora, zważywszy

prócz tego naturę spadku, wysokość stępla kollateralnego, rezolucyą swą ekonomiczną ostatecznie postanowi. Rozolucyę takową, w formie zwyczajnéj wygotowaną, odda Urząd Prokuratorski, przy zwrocie inwentarza, Kontrolli Skarbowéj, uwiadamiając zarazem interessantów spadku o wyszłém ustanowieniu stępla, i wzywając ich, iżby się ciż w należytości Skarbowi przypadającéj, w ciągu najdalej cztérech tygodni, w Kontrolli Skarbowéj, w papiérze stęplowym uiścili.

§ 23. Ponieważ do ustanowienia massy spadku koniecznie inwentarz, bądź w formie urzędowéj, bądź téż w formie specyfikacyi prywatnéj sporządzanym być musi; sporządzenie zaś onego, w miarę towarzyszących spadkowości okoliczności, mniéj lub więcéj czasu wymaga: sądy, nawet w moc przepisu prawa Księgi III, Tytułu I, Działu V, Oddziału III Kodexu Cywil.(art. 793 n.), czas prawem przepisany przedłużyć są mocne; zaczém w tych przypadkach, gdzie czas prawem przepisany do złożenia inwentarza przedłużonym zostanie, osnowa decyzyj takowych Kontrolli Skarbowéj z urzędu udzieloną być winna.

§ 24. Skoro majątek do spadku należący, w różnych Województwach położonym jest, wówczas Kontrolla jednego Województwa, Kotrollę drugiego o wypadku takowym zawiadomi, i też Kontrolle dopóty wspólnie nad całością dochodu skarbowego czuwać będą, dopóki interessanci spadku jednéj z nich nie zawiadomią, któremu z wymienionych Sądów ustanowienie natury całkowitego spadku i uregulowanie onegoż przez Sąd Appellacyjny właściwy, lub téż przez Sąd Najwyższéj Instancyi poleconém zostało, a wówczas Kontrolla, tylko właściwa, dalsze działania uzupełniać będzie.

§ 25. Że zaś interessanci spadku, stósownie do przepisów prawa o opłatach stęplowych, powyżéj w § 3 w osnowie swéj wyrażonego, obowiązani są, przystępując do objęcia spadku, w ciągu miesiąca jednego zgłosić się do Władzy Sądowéj, lub Skarbowéj; zaczém gdy to nastąpi, taż Władza odeszle ich do Kontrolli Skarbowéj Wojewódzkiéj, w któréj przepis § 22, przez złożenie Inwentarza uzupełniwszy, oczekiwać będą, w sposobie tamże przepisanym, ustanowienia wysokości stępla kollateralnego.

§ 26. Jeżeli zaś interessanci jedynie tylko dozwolenia sobie czasu prawem przepisanego, celem uiszczenia opłat Skarbowi przynależnych, domagają się, i inwentarza pozostałości nie składają, wówczas obowiązani są na piśmie do Kontrolli Skarbowéj zgłosić się, i kaucyę ogólną za pewność w uiszczeniu się Skarbowi dołączyć. Takową kaucyę Kontrolla, po zniesieniu się z Urzędem Prokuratorskim roztrząsnąwszy, przedstawi ją z wnioskami swemi Kommissarzowi Skarbowemu Wojewódzkiemu, który, skoro ją za dostateczną uzna, czas stosowny do uiszczenia się Skarbowi w opłacie stępla kollateralnego interessantom udzieli.

§ 27. Jeśli zaś interessanci spadku, ani do władzy Skarbowéj, ani téż Sądowéj, w czasie przepisanym nie zgłoszą się; wówczas Kontrolla Skarbowa, zasięgnąwszy wiadomości od władz miejscowych o położeniu istotném spadkowości, oraz, czyli i kiedy sukcessorowie przystąpili do objęcia spadku, wygotuje listę wszystkich tych przypadków, gdzie sukcessorowie spadku karze kontrawencyjnej podpadli, i przełoży tęż listę Urzędowi Prokuratorskiemu, który, przejrzawszy i strutynowawszy takową, wezwie Plenipotenta Skarbu, lub gdzie go nie będzie, wyznaczonego Obrońcę, aby kontrawenientów zapozwał, do złożenia inwentarza zmusił, a po ustanowieniu wysokości massy do opłaty stępla kollateralnego, i prócz tego, podwójnéj onegoż ilości za karę, zniewolił, i Prokuratoryę Jeneralną o tém zawiadomił.

§ 28. Opłata kary kontrawencyjnej w połowie tylko do Skarbu należąc, w drugiej połowie dzieloną będzie w tym sposobie, iż połowę z niéj Plenipotent Skarbu, $^{3}/_{4}$ część Kontroller Skarbowy, $^{1}/_{8}$ część Kancellarya Kommissarza Wojewódzkiego a $^{1}/_{8}$ Kancellarya Prokuratorska pobierać będą; te zaś ostatnie dwie części, w rozdziale swym, do dyspozycyi wolnéj Kommisarza Wojewódzkiego i Prokuratora zostawiają się.

TYTUŁ III.

Sposób poboru opłaty Skarbowéj od spadku.

§ 29. Skoro massa spadku, w sposobie §§ 21 i 22 lub 27

przepisanym postanowioną zostanie, i należność, Skarbowi przypadająca, wyrachowaną będzie, naówczas wezwany do opłaty takowéj interessant, winien ją złożyć w papiérze stęplowym, w Kontrolli Skarbowéj; ta, zapisawszy na tym papiérze cel, do którego użytym został, wygotuje dla interessanta kwit z uiszczonéj Skarbowi opłaty, i ten numerem księgi swéj Kontrolli opatrzywszy, poda go do podpisu Kommissarzowi Skarbowemu Wojewódzkiemu.

§ 30. Kommissarz Skarbowy Wojewódzki utrzymywać będzie księgę kwitów przez siebie podpisanych, podług wzoru danego, i skoro kwit przełożony mu będzie, zaciągnie go do księgi rzeczonéj i opatrzy go numerem téjże księgi, podpisze go, i zwróci nazad Kontrolli, która go interessantowi, opłatę uzupełniającemu odda, papiér zaś stęplowy, na którym również numer księgi ogólnéj kontrollowéj i numer księgi Kommissarza Wojewódzkiego zanotowanym koniecznie być winien, załączy do fascykułu skassowanego papiéru stęplowego.

§ 31. Kwity z uiszczonéj opłaty stępla kollateralnego, w powyższéj tylko formie wydane, obowiązywać Skarb będą, i interessantów od wszelkich dalszych pertraktacyj uwalniając, mocnemi ich czynią, jeśli zapłata w zastępstwie innych współinteressantów uzupełnioną została, do poszukiwania zwrotu im należącego się od tychże współinteressantów.

§ 32. Skoro zapłata stępla kollateralnego, w sposobie § 27 wzmiankowanym, poszukiwaną będzie, i skoro interessanci wyrokowi nawet zapadłemu zadosyć nie czyniąc, do ściągnienia należytości Skarbowi przypadającéj drogą exekucyi zmuszeni zostaną, a tym sposobem opłata, nie w papiérze stęplowym lecz w gotowiznie uiszczoną zostanie; wówczas Urząd Prokuratorski, pod którego dozorem exekucya pertraktowaną zostanie, uwiadomiwszy o ściągnionéj ilości piéniężnéj Kommissarza Skarbowego Wojewódzkiego, złożyć kwotę tę poleci do Kontrolli Skarbowéj, która, zakupiwszy papiér stęplowy, podług powyższych przepisów postąpi, i kwit na uiszczoną opłatę, wypisując w nim, iż w trakcie exekucyi taż opłata w gotowiznie ściągnioną do kassy została, w powyżéj przepisanym sposobie interessantom spadku przeszłe.

§ 33. We wszystkich przypadkach, gdzie sprzedaż publiczna

1017. Następcy testatora [lub inni dłużnicy zapisu, będą osobiście obowiązani uiścić go, każdy w stosunku do części i udziału, w jakim ze spadku korzysta. —K. N. 610, 724. 802, 870 n., 1009. 1012, 1020, 1024.

Hypotecznie odpowiadają za całość, aż do wysokości wartości nieruchomości spadkowych, których są posiadaczami.

1018. Rzecz zapisana wydaną będzie z potrzebnemi przynależytościami i w takim stanie, w jakim się znajdować będzie w dniu śmierci darującego. —K. N. 522, 546 n., 1019, 1038, 1042, 1615, 1692.

1019. Gdy ten, kto zapisał własność nieruchomości, powiększył ją następnie nabyciami, nabycia te, chociażby jéj były przyległemi, nie będą poczytywane, bez nowego rozporządzenia, za stanowiące część zapisu.

Inaczéj się rzecz ma co do upiększeń lub budowli, na gruncie zapisanym nowo wzniesionych, lub co do posiadłości zamkniętéj ogrodzeniem, któréj obwód testator powiększył. — K. N. 1018.

1020. Jeżeli, przed testamentem lub późniéj, nieruchomość zapisana obciążoną została hypoteką, z powodu długu spadkowego, lub nawet długu osoby trzeciéj, albo jeśli została poddaną użytkowaniu, ten, kto winien zapis uiścić, nie jest wcale obowiązanym uwolnić nieru-

części majątku do spadku należącego, przez Urzędników Sądowych uzupełnioną zostanie, obowiązani są takowi z urzędu nad tém czuwać, iżby przedewszystkiém opłata stępla kollateralnego uzupełnioną została, i z majątków swych odpowiedzialni za to stają się.

(Dalsze przepisy, a mianowicie: § 34 do 49 włącznie, t. j. Tytuł IV *O rewizyach, jako sposobach kontrolli ogólnéj*, i Tytuł V obejmujący w sobie *przepisy przemijające* opuszczają się tu zupełnie).

chomość od tych ciężarów, chybaby obowiązek ten włożony był na niego przez wyraźne rozporządzenie testatora. — K. N. 579, 609, 610, 611, 871, 895, 1038, 1041, 1042, 1423.

1021. Gdy testator zapisał rzecz cudzą, zapis będzie nieważny, bez względu na to, czy testator wiedział lub nie wiedział, iż rzecz ta do niego nie należała. — K. N. 1423, 1599, 1935.

1022. Gdy zapis ma za przedmiot rzecz nieoznaczoną, spadkobierca nie będzie obowiązanym wydać ją w najlepszym gatunku, i nie będzie mógł dać ją w najgorszym. — K. N. 1162, 1190, 1246.

1023. Zapis uczyniony wierzycielowi, nie poczytuje się za uczyniony na potrącenie jego wierzytelności, jak równie zapis uczyniony służącemu, za uczyniony na potrącenie jego zasług. — K. N. 1234, 1289 n., 1350, 1352, 1780, 1781.

1024. Zapisobierca pod tytułem szczególnym nie jest odpowiedzialnym za długi spadku, z zastrzeżeniem wszakże zmniejszenia zapisu, jak to już wyżéj powiedziano, i skargi hypotecznej wierzycieli. — K. N. 611, 809, 874, 920, 926, 927.

ODDZIAŁ VII.

O wykonawcach testamentowych.

1025. Testator będzie mógł mianować jednego lub kilku wykonawców testamentowych. — K. N. 895.

1026. Będzie mógł oddać im w zarząd i posiadanie całość lub część tylko swego ruchomego majątku; lecz takowe nie mogą trwać dłużéj nad rok i dzień, licząc od jego śmierci. — K. N. 527 n., 535.

Jeżeli zarząd i posiadanie nie były im nadane, nie mogą się ich domagać. — K. N. 724, 1004, 1006, 1027.

1027. Spadkobierca będzie mógł wyjednać ustanie zarządu i posiadania, ofiarując oddać wykonawcom testamentowym summę wystarczającą na uiszczenie zapisów ruchomych, lub udowodniając ich uiszczenie. — K. N. 527 n., 535, 1014, 1026.

1028. Nie może być wykonawcą testamentowym ten, kto nie może zaciągać zobowiązań. — K. N. 513, 1029, 1030, 1124, 1990.

1029. Mężatka nie może przyjąć obowiązku wykonawcy testamentowego, bez zezwolenia męża. — K. N. 1990.

Jeżeli jest rozdzieloną co do majątku, czy to w skutek umowy przedślubnéj, czy za wyrokiem, będzie mogła przyjąć takowy obowiązek za zezwoleniem męża, lub, gdyby odmówił, za upoważnieniem sądu, odpowiednio do przepisów art. 217 i 219 w Tytule *O małżeństwie*.— K. N. 1529, 1536 n. — Ar. 214 pr. o małż. z r. 1836.

1030. Małoletni nie może być wykonawcą testamentowym, nawet za upoważnieniem swojego opiekuna lub kuratora. — K. N. 1124, 1990.

1031. Wykonawcy testamentowi postarają się o opieczętowanie, jeżeli są następcy małoletni, bezwłasnowolni, lub nieobecni. — K. N. 819, 1034. — K. P. S. 907 n.

Postarają się o sporządzenie inwentarza majątku spadkowego, w przytomności następcy domniemanego, lub za jego należytém przywołaniem. — K. N. 923, 928, 941—944.

Wyjednają przedaż ruchomości, gdyby nie było dostatecznej gotowizny na uiszczenie zapisów. —K. N. 724, 1014, 1025. — K. P. S. 617—625, 945—952.

Czuwać będą nad wykonaniem testamentu, i będą mogli, w razie sporu co do jego wykonania, wpływać do sprawy celem utrzymania jego ważności.—K. N. 895. — K. P. S. 339. 340, 341.

Obowiązani będą, po upływie roku od śmierci testatora, zdać rachunek ze swego zarządu. — K. N. 527—542.

1032. Władza wykonawcy testamentowego nie przechodzi na jego następców. — K. N. 2003, 2010.

1033. Jeżeli jest kilku wykonawców testamentowych, którzy obowiązki te przyjęli, jeden z nich będzie mógł działać sam, gdyby inni nie działali, i będą solidarnie odpowiedzialni co do wyrachowania się z majątku ruchomego, jaki im powierzony został, chybaby testator czynności pomiędzy nich rozdzielił, a każdy z nich ograniczył się na téj, jaka mu poruczoną została. — K. N. 1200 n.— K. P. S. 527—542.

1034. Koszta przez wykonawcę testamentowego poniesione z tytułu opieczętowania, inwentarza, rachunku, i inne koszta odnoszące się do jego czynności, będą ciężarem spadku. — K. N. 1031.

ODDZIAŁ VIII.

O odwołaniu testamentów i ich upadku.

1035. Testamenta nie mogą być odwołane w całości lub części inaczéj, jak tylko przez testament późniejszy, lub przez akt notarjalny, obejmujący oświadczenie zmiany woli. — K. N. 895, 969—979, 981 n., 1317.

1036. Testamenta późniejsze, któreby nie odwoływały poprzednich w sposób wyraźny, niweczą w tych ostatnich te tylko rozporządzenia niemi objęte, które z nowemi nie dadzą się pogodzić lub będą im przeciwne.

1037. Odwołanie uczynione w testamencie późniejszym otrzyma zupełny skutek, chociażby ten nowy akt pozostał bez wykonania z powodu niezdolności ustanowionego dziedzica lub zapisobiercy, albo z powodu nie przyjęcia przez nich zapisu. — K. N. 727, 784.

1038. Wszelkie zbycie, nawet sposobem przedaży z prawem odkupu, lub sposobem zamiany, któreby testator uczynił co do całości lub części rzeczy zapisanéj, pociągnie za sobą odwołanie zapisu co do wszystkiego, co zbyte zostało, chociażby późniejsze zbycie było nieważne, i chociażby przedmiot powrócił do rąk testatora. K. N. 1020, 1638, 1658 n., 1702 n.

1039. Wszelkie rozporządzenie testamentowe upadnie, jeżeli ten, na czyją korzyść zostało uczynione, nie przeżył testatora. — K. N. 720—722, 898, 925, 1040 — 1043, 1088, 1089.

1040. Wszelkie rozporządzenie testamentowe, uczynione pod warunkiem zawisłym od wypadku niepewnego, i takim, że, odpowiednio do zamiaru testatora, rozporządzenie to powinno być wykonaném tylko o tyle, o ile wypadek nastąpi lub nie nastąpi, upadnie, jeżeli ustanowiony następca lub zapisobierca umrze przd spełnieniem się warunku. — K. N. 1168, 1169, 1175, 1179, 1181, 1182.

1041. Ustanowiony dziedzic lub zapisobierca, ma prawo nabyte i przejść mogące na ich nastepców, pomimo warunku, który, odpowiednio do zamiaru testatora, zawiesza tylko wykonanie rozporządzenia. — K. N. 1168, 1179, 1181, 1182.

1042. Zapis upadnie, jeżeli rzecz zapisana zginęła w całości za życia testatora. — K. N. 1234, 1302, 1303.

Toż samo ma miejsce, jeżeli rzecz zginęła po jego śmierci, bez czynu i winy następcy, chociażby tenże postawionym był w stanie opóźnienia co do jéj wydania, jeżeliby była musiała również zginąć w rękach zapisobiercy. — K. N. 1139, 1148, 1302, 1303, 1382, 1383.

1043. Rozporządzenie testamentowe upadnie, gdy się go zrzecze ustanowiony dziedzic lub zapisobierca,

albo okaże się niezdolnym do przyjęcia. — K. N. 725, 727, 775, 781, 906, 954, 956.

1044. Przyrost na korzyść zapisobierców będzie miał miejsce w razie gdy zapis będzie uczyniony kilku osobom łącznie. — K. N. 786.

Zapis poczytanym będzie za uczyniony łącznie, gdy uczyniony jest w jedném i tém samém rozporządzeniu, i gdy testator nie oznaczył udziału w rzeczy zapisanéj dla każdego ze współzapisobierców. — K. N. 1045.

1045. Zapis będzie także poczytany za uczyniony łącznie, gdy rzecz nie mogąca być podzieloną bez pogorszenia, darowaną została jednym aktem kilku osobom, nawet oddzielnie — K. N. 572—575, 1044, 1217, 1218.

1046. Te same przyczyny, które, podług artykułu 954 i dwóch pierwszych rozporządzeń artykułu 955, upoważniają do wytoczenia skargi o odwołanie darowizny między żyjącemi, dopuszczone będą także dla wytoczenia skargi o odwołanie rozporządzeń testamentowych. — K. N. 724, 895, 956, 957, 958.

1047. Jeżeli skarga ta opiéra się na obeldze ciężkiéj wyrządzonéj pamięci testatora, wytoczoną być winna w ciągu roku, licząc od dnia przestępstwa.— K. N. 955-2, 957, 1046.

DZIAŁ VI.

O rozporządzeniach dozwolonych na korzyść wnuków darującego lub testatora, albo na korzyść dzieci po jego braciach i siostrach.

1048. Ojcowie i matki będą mogli darować przez akta między żyjącemi lub testamenta, jednemu lub kilkorgu ze swoich dzieci, całość lub część majątku, którym

prawo pozwala im rozporządzać, z warunkiem oddania tego majątku dzieciom tychże obdarowanych, już urodzonym lub urodzić się mogącym, lecz tylko pierwszego stopnia. — K. N. 894—897, 906, 913—915, 1049—1074, 1081, 1098.

1049. Ważném będzie, na przypadek bezdzietnéj śmierci, rozporządzenie, jakieby spadkodawca uczynił przez akt między żyjącemi lub testament, na korzyść jednego lub kilku ze swoich braci lub sióstr, całością lub częścią majątku, jakim mu prawo ze spadku rozporządzić dozwala, z warunkiem oddania tego majątku dzieciom tychże braci lub sióstr obdarowanych, już urodzonym lub urodzić się mogącym, lecz pierwszego tylko stopnia. K. N. 894—897, 906, 913—915, 1048, 1050—1074, 1081, 1098.

1050. Rozporządzenia dozwolone dwoma poprzedzającemi artykułami nie będą ważne jak tylko o tyle, o ile warunek oddania zastrzeżony będzie na korzyść wszystkich dzieci pierwszego obdarowanego, już urodzonych i urodzić się mogących, bez wyłączenia ani pierwszeństwa co do wieku lub płci. — K. N. 896, 897.

1051. Jeżeli, w przypadkach powyższych, ten, którego ciąży obowiązek oddania na rzecz dzieci, umrze, pozostawiając dzieci pierwszego stopnia, i zstępnych dziecka poprzednio zmarłego, wówczas ci ostatni otrzymają, prawem zastępstwa, udział dziecka poprzednio zmarłego. — K. N. 723, 739—745, 896, 897.

1052. Jeżeli dziecko, brat lub siostra, którym został darowany majątek przez akt między żyjącemi, bez obowiązku oddania, przyjmują nową szczodrobliwość przez akt między żyjącemi lub przez testament uczynioną, pod warunkiem, że majątek poprzednio darowany ulegać będzie wspomnionemu warunkowi oddania, nie wolno im już rozdzielać tych dwóch rozporządzeń na ich korzyść

uczynionych, i zrzec się drugiéj darowizny, a zatrzymać pierwszą, chociażby nawet ofiarowali oddać majątek objęty w drugiém rozporządzeniu.—K. N. 894, 932 n., 1134.

1053. Prawa powołanych otwiérają się z chwilą, w któréj z jakiegokolwiekbądź powodu ustanie użytkowanie służące dziecku, bratu lub siostrze, którzy mają obowiązek oddania: przedwczesne na korzyść powołanych zrzeczenie się użytkowania, nie będzie mogło ubliżać wierzycielom pierwszego obdarowanego, wcześniejszym od zrzeczenia się. —K. N. 788, 1166, 1167.

1054. Żony pierwszych obdarowanych, nie mogą miéć do majątku ulegającego oddaniu, regresu pomocniczego, na przypadek niedostateczności majątku wolnego, jak tylko co do kapitałów posagowych i na przypadek jedynie, gdy testator wyraźnie to zastrzegł. —K. N. 1134, 1540, 1564, 1572.

1055. Czyniący rozporządzenia dozwolone poprzedzającemi artykułami, będzie mógł przez tenże sam akt, lub przez akt późniejszy w formie urzędowéj, mianować opiekuna do wykonania tych rozporządzeń; opiekun ten nie może być uwolnionym od przyjęcia tego obowiązku, jak tylko dla jednéj z przyczyn wymienionych w Oddziale VI Działu II w Tytule *O małoletności, opiece i usamowolnieniu.* (ar. 427—441 K. N. — ar. 398—413 K. C. P.) —K. N. 894, 895, 1073, 1317.

1056. W braku tego opiekuna, zamianowanie go nastąpi na działanie pierwszego obdarowanego, lub jego opiekuna, jeżeli jest małoletnim, w przeciągu miesiąca, licząc od dnia śmierci darującego lub testatora, albo od dnia, w którym, po śmierci, akt rozporządzenie zawierający wiadomym się stanie. — K. N. 896, 897, 1057, 1074. — K. P. S. 882 n.

1057. Pierwszy obdarowany, któryby nie uczynił zadość artykułowi poprzedzającemu, odpadnie od dobrodziejstwa rozporządzenia na jego korzyść uczynionego; a w takim razie, prawo będzie mogło być uznane za otwarte na korzyść powołanych, na działanie bądź tychże powołanych, jeżeli są pełnoletniemi, bądź na ich opiekuna lub kuratora, jeżeli są małoletniemi lub bezwłasnowolnemi, bądź każdego krewnego, powołanych pełnoletnich, małoletnich lub bezwłasnowolnych, a nawet z urzędu na działanie Prokuratora Królewskiego, przy Trybunale pierwszéj instancyi miejsca otwarcia spadku.

1058. Po śmierci osoby, która rozporządziła pod obowiązkiem oddania, przystąpi się w zwykłéj formie do spisania inwentarza całego majątku i przedmiotów spadek składających, wyjąwszy jednak, gdyby szło tylko o zapis szczególny. Inwentarz ten obejmować będzie oszacowanie wszelkich ruchomości podług ich istotnéj wartości. — K. N. 1014. — K. P. S. 942 n.

1059. Inwentarz spisany zostanie na żądanie pierwszego obdarowanego i w terminie oznaczonym w Tytule *O spadkach*, w przytomności opiekuna do wykonania mianowanego. Koszta będą ciężarem majątku objętego rozporządzeniem. — K. N. 795 n., 1055 n.

1060. Jeżeli inwentarz w terminie powyższym nie został spisany za staraniem pierwszego obdarowanego, przystąpi się do tego spisania w ciągu następnego miesiąca, na działanie opiekuna do wykonania mianowanego, w przytomności pierwszego obdarowanego lub jego opiekuna. — K. N. 1055 n.— K. P. S. 942—944.

1061. Jeżeli nie stało się zadosyć dwóm poprzedzającym artykułom, powyższy inwentarz spisany zostanie na działanie osób w ar. 1057 wskazanych, za przywołaniem pierwszego obdarowanego, lub jego opiekuna, i opiekuna do wykonania mianowanego. — K. N. 1055 n.— K. P. S. 942—944.

1062. Pierwszy obdarowany obowiązany będzie postarać się o przedaż, za obwieszczeniami i przez licytacyę, wszystkich ruchomości i przedmiotów rozporządzeniem objętych, wyjąwszy wszakże tych, o jakich jest mowa w dwóch następujących artykułach. — K. P. S. 617—625, 945—952.

1063. Sprzęty pokojowe i inne rzeczy ruchome rozporządzeniem objęte pod wyraźnym warunkiem zachowania ich w naturze, w takim stanie oddane być powinny, w jakim znajdować się będą w epoce oddania. — K. N. 527 n., 534, 535, 1134.

1064. Zwierzęta i narzędzia służące do uprawy gruntu, będą uważane za objęte w tych darowiznach między żyjącemi lub testamentach, które mają za przedmiot rzeczone grunta; a pierwszy obdarowany obowiązany będzie tylko postarać się o ich ocenienie i oszacowanie, ażeby, w chwili oddania, oddał je w takiéj saméj wartości. — K. N. 522, 524, 1350, 1352.

1065. Pierwszy obdarowany, w przeciągu sześciu miesięcy od dnia zamknięcia inwentarza licząc, korzystnie użyje pieniądze, tak gotowe, jak i pochodzące z ceny ruchomości i przedmiotów przedanych, oraz z tego, coby było otrzymane z aktywów. — K. N. 1066 — 1069. K. C. P. 432.

Powyższy przeciąg czasu, jeżeli potrzeba, przedłużonym być może.

1066. Pierwszy obdarowany powinien również użyć korzystnie pieniądze pochodzące z odebranych aktywów, i te które otrzyma ze spłaty rent; a to, w przeciągu najpóźniéj trzech miesięcy po otrzymaniu tych pieniędzy.— K. N. 530, 1065.

1067. Użycie to nastąpi według woli czyniącego rozporządzenie, jeżeli oznaczył naturę przedmiotów, na które pieniądze mają być użyte; w razie przeciwnym użycie

to nie może nastąpić, jak na nabycie nieruchomości, lub z przywilejem na nieruchomości.—K. N. 1065, 1066, 1133.

1068. Użycie nakazane artykułami poprzedzającemi dopełnione zostanie w obecności i na działanie opiekuna do wykonania mianowanego. — K. N. 1055 n.

1069. Rozporządzenia, przez akta między żyjącemi lub przez testamenta z warunkiem oddania uczynione, staną się jawnemi, na działanie bądź pierwszego obdarowanego, bądź opiekuna mianowanego do wykonania; mianowicie co do nieruchomości—przez przepisanie aktów w księgach utrzymywanych w Kancellaryi Hypotecznéj miejsca położenia nieruchomości, a co do summ umieszczonych z przywilejem na nieruchomościach, przez wpisanie na nieruchomościach przywilejowi uległych.— K. N. 939 n., 1055 n., 1070—1073.

1070. Brak przepisania aktu, obejmującego rozporządzenie, może być zarzucany przez wierzycieli i trzecich nabywców, nawet przeciwko małoletnim i bezwłasnowolnym, zachowując tym ostatnim regres do pierwszego obdarowanego i do opiekuna celem wykonania mianowanego, a małoletni lub bezwłasnowolni nie mogą żądać przywrócenia rzeczy do pierwszego stanu z powodu braku przepisania, chociażby pierwszy obdarowany i opiekun okazali się nie wypłacalnemi. — K. N. 941, 942, 1074.

1071. Brak przepisania nie może być zastąpiony ani uważany za pokryty przez wiadomość, jakąby wierzyciele i trzeci nabywcy mogli byli osiągnąć na innéj drodze, nie zaś przez przepisanie. — K. N. 1069.

1072. Ani obdarowani, ani zapisobiercy, ani nawet prawi następcy tego, kto uczynił rozporządzenie, ani też ich obdarowani, zapisobiercy, lub spadkobiercy, nie będą mogli w żadnym przypadku zarzucać powołanym

braku przepisania lub wpisania. — K. N. 724, 894, 895, 941, 1002.

1073. Opiekun do wykonania mianowany staje się osobiście odpowiedzialnym, jeżeli się w zupełności nie zastosował do powyższych prawideł co do wykazania majątku, przedaży ruchomości, korzystnego użycia pieniędzy, przepisania i wpisania, i wogólności, jeżeli nie dopełnił tego wszystkiego, co do dobrego i wiernego wypełnienia obowiązku oddania jest potrzebne. —K. N. 942, 1055 n.

1074. Jeżeli pierwszy obdarowany jest małoletni, nie będzie mógł, nawet na przypadek niewypłacalności swojego opiekuna, żądać przywrócenia rzeczy do pierwszego stanu, z powodu nie wypełnienia wskazanych mu prawideł w artykułach niniejszego Działu. — K. N. 942, 1070.

DZIAŁ VII.

O działach przez ojca, matkę, lub innych wstępnych, między ich zstępnych uczynionych

1075. Ojciec i matka i inni wstępni będą mogli majątek swój podzielić pomiędzy swoje dzieci i zstępnych. K. N. 745, 914, 1076—1080, 1406.

1076. Dział ten może być uczyniony prze akt między żyjącemi lub przez testament, z zachowaniem formalności, warunków i prawideł, przepisanych co do darowizn między żyjącemi i testamentów. — K. N. 893—895, 931 n. 969 n.

Dział dopełniony przez akt między żyjącemi może mieć za przedmiot tylko majątki teraźniejsze.—K. N. 723, 815 n., 943. 1082 n., 1130, 1600.

1077. Jeżeli nie cały majątek, jaki pozostawi wstępny w dniu swéj śmierci, został działem objęty, wówczas majątki, jakieby nie były w nim objęte, podzielone będą w zastosowaniu się do prawa. — K. N. 723, 724, 815 n.

1078. Jeżeli dział nie został dopełniony pomiędzy wszystkie dzieci żyjące w chwili zejścia i zstępnych po dzieciach poprzednio zmarłych, dział taki będzie nieważny co do całości. Nowego działu w formie prawnej mogą żądać bądź dzieci lub zstępni, którzy żadnego w nim nie otrzymali udziału, bądź nawet ci, pomiędzy których dział był uczyniony. — K. N. 723, 724, 815 n.

1079. Dział, przez wstępnego uczyniony, będzie mógł być zaskarżonym z przyczyny pokrzywdzenia więcéj jak o jedną czwartą część: będzie także mógł być zaskarżonym i w tym razie, gdyby wynikło z podziału i rozporządzeń przez wzgląd szczególny uczynionych, że jeden ze współdzielących się otrzymałby większą korzyść, niż prawo pozwala. — K. N. 887, 913—915, 919, 1118, 1304, 1313, 1675, 1677—1680.

1080. Dziecko, któreby, dla jednéj z przyczyn w artykule poprzedzającym wyrażonych, zaskarżyło dział przez wstępnego uczyniony, będzie musiało zaliczyć koszta oszacowania; i koszta te, podobnie jak koszta sporu, ostatecznie poniesie, jeżeli skarga nie okaże się uzasadnioną. — K. N. 1677 n. — K. P. S. 130, 131, 302—323, 1034, 1035.

DZIAŁ VIII.

O darowiznach uczynionych w umowie przedślubnéj małżonkom i dzieciom z małżeństwa urodzić się mającym.

1081. Każda darowizna między żyjącemi majątku teraźniejszego, chociażby przez umowę przedślubną mał-

żonkom lub jednemu z nich była uczynioną, ulega ogólnym prawidłom, dla darowizn pod tym tytułem uczynionych przepisanym. — K. N. 893, 896, 900—931, 943, 959, 960, 1387 n.

Nie może mieć miejsca na korzyść dzieci urodzić się mających, jak tylko w przypadkach w Dziale VI niniejszego Tytułu wymienionych. — K. N. 1048 n.

1082. Ojcowie i matki, inni wstępni, krewni poboczni małżonków, a nawet obcy, mogą przez umowę przedślubną rozporządzać całością lub częścią majątku, jaki w chwili swéj śmierci pozostawią, tak na korzyść rzeczonych małżonków, jak na korzyść dzieci z ich małżeństwa urodzić się mających, na przypadek, jeżeliby darujący przeżył małżonka obdarowanego.—K. N. 1089.

W powyższym przypadku przeżycia darującego domniemywa się zawsze, że podobna darowizna, chociaż uczyniona na korzyść samych tylko małżonków lub jednego z nich, uczynioną została na korzyść dzieci i zstępnych z małżeństwa urodzić się mających.— K. N. 1350, 1352.

1083. Darowizna uczyniona w formie artykułem poprzedzającym oznaczonéj, będzie nie odwołalną w tém tylko znaczeniu, że darujący nie będzie już mógł rozporządzać, pod tytułem darmym, przedmiotami objętemi w darowiznie, chyba tylko nie wielkiemi summami, pod tytułem wynagrodzenia lub inaczéj.

1084. Darowizna przez umowę przedślubną będzie mogła być uczynioną łącznie co do majątku teraźniejszego i przyszłego, w całości lub części, z obowiązkiem dołączenia do niéj wykazu długów i ciężarów darującego istniejących w dniu darowizny. W takim razie wolno będzie obdarowanemu, po zgonie darującego, pozostać przy majątku teraźniejszym, zrzekając się reszty majątku darującego. — K. N. 943, 947, 1085, 1089.

1085. Jeżeli wykaz, o którym w artykule poprzedzającym jest wzmianka, nie był dołączony do aktu obejmującego darowiznę majątku teraźniejszego i przyszłego, obdarowany będzie obowiązanym przyjąć lub zrzec się téj darowizny co do całości. W razie przyjęcia, nie będzie mógł żądać jak tylko majątków istniejących w dniu śmierci darującego, i będzie obowiązany zapłacić wszystkie długi i ciężary spadku.— K. N. 724, 1009.

1086. Darowizna przez umowę przedślubną na korzyść małżonków i dzieci z ich małżeństwa urodzić się mających, może być także uczynioną pod warunkiem zapłacenia wszystkich bez różnicy długów i ciężarów spadku po darującym, lub pod innemi warunkami, których wykonanie zależałoby od jego woli, bez względu na to przez kogo darowizna uczynioną była: obdarowany obowiązanym będzie wypełnić te warunki, jeżeli nie woli zrzec się darowizny; a jeżeli darujący przez umowę przedślubną zachował sobie możność rozrządzenia przedmiotem objętym w darowiznie jego majątku teraźniejszego, lub summą oznaczoną, z tegoż majątku wziąść się mającą, przedmiot lub summa, jeżeli umrze nie rozporządziwszy niemi, poczytują się za objęte darowizną i należéć będą do obdarowanego lub jego następców. — K. N. 944, 946, 947, 1089, 1093, 1170, 1174, 1350, 1352, 1387.

1087. Darowizny, uczynione przez umowę przedślubną, nie mogą być zaskarżane, ani uznane za nieważne, pod pozorem braku przyjęcia. — K. N. 932, 1088, 1089, 1387.

1088. Wszelka darowizna, uczyniona na korzyść małżeństwa, upada, jeżeli małżeństwo nie przyjdzie do skutku.— K. N. 1181.

1089. Darowizny uczynione jednemu z małżonków, podług przepisów powyższych artykułów 1082, 1084 i

1086, upadną, jeżeli darujący przeżyje małżonka obdarowanego i jego potomstwo. — K. N. 1039, 1092.

1090. Wszelkie darowizny uczynione małżonkom w ich umowie przedślubnéj, ulegną, z chwilą otwarcia spadku po darującym, zmniejszeniu do takiéj części, jaką prawo rozrządzać mu pozwalało. — K. N. 913—930, 1094, 1095, 1098, 1525.

DZIAŁ IX.

O rozporządzeniach pomiędzy małżonkami, bądź przez umowę przedślubną, bądź w czasie małżeństwa.

1091. Małżonkowie będą mogli przez umowę przedślubną czynić sobie wzajemnie, lub jeden z nich drugiemu takie darowizny, jakie zechcą, pod ograniczeniami poniżéj wymienionemi. — K. N. 894, 1092—1100, 1387, 1480, 1516, 1525.

1092. Wszelka darowizna między żyjącemi majątku teraźniejszego, uczyniona pomiędzy małżonkami przez umowę przedślubną, nie poczytuje się za uczynioną pod warunkiem, że przeżyje obdarowany, jeżeli warunek ten wyraźnie nie jest zamieszczony; i poddaną będzie wszelkim prawidłom i formom, powyżéj dla tego rodzaju darowizn przepisanym. — K. N. 931 n., 947, 969 n., 1081—1090.

1093. Darowizna majątku przyszłego lub teraźniejszego i przyszłego, uczyniona między małżonkami przez umowę przedślubną, czy z jednéj strony, czy wzajemna, poddaną będzie prawidłom ustanowionym w poprzedzającym Dziale co do podobnych darowizn uczynionych małżonkom przez trzecią osobę; jednakże nie będzie mogła przejść na dzieci z małżeństwa pochodzące, na przypadek jeżeliby małżonek obdarowany zmarł przed małżonkiem darującym. — K. N. 1081—1090.

1094. Będzie mógł małżonek, bądź przez umowę przedślubną, bądź wczasie małżeństwa, na przypadek gdyby nie pozostawił dzieci ani zstępnych, darować drugiemu małżonkowi na własność wszystko to, czémby mógł rozporządzić na korzyść obcego, a oprócz tego na użytkowanie całą część, jaką prawo z uszczerbkiem następców rozporządzać zabrania.—K. N. 578 n., 915, 1099.

Na przypadek zaś gdyby małżonek darujący pozostawił dzieci lub zstępnych, mocen będzie darować drugiemu małżonkowi, albo czwartą część na własność i drugą czwartą część na użytkowanie, albo połowę całego swego majątku na samo tylko użytkowanie. — K. N. 913 n., 1098, 1515, 1516, 1525.

1095. Małoletni nie będzie mógł przez umowę przedślubną uczynić darowizny drugiemu małżonkowi, czy to jednostronnéj, czy wzajemnéj, bez zezwolenia i assystencyi tych, których zezwolenie wymagane jest do ważności jego małżeństwa; a za tém zezwoleniem będzie mógł darować to wszystko, co prawo małżonkowi pełnoletniemu pozwala darować na korzyść drugiego małżonka. — K. N. 894, 903, 1300, 1387.

1096. Wszelkie darowizny uczynione między małżonkami w czasie małżeństwa, chociażby nazwane były darowiznami między żyjącemi, będą zawsze odwołalne. K. N. 894, 1595, 2253

Żona może odwołać darowiznę, bez upoważnienia męża ani sądu. — K. N. 1124.

Darowizny te nie będą odwołanemi z powodu przybycia dzieci. — K. N. 953, 960.

1097. Małżonkowie nie będą mogli, wczasie małżeństwa, w jednym i tymże samym akcie czynić sobie, ani przez akta między żyjącemi, ani przez testament, żadnéj darowizny wzajemnéj i zobopólnéj. — K. N. 968.

1098. Mężczyzna lub niewiasta, którzy, mając dzieci

z innego łoża, wejdą w powtórne lub następne związki małżeńskie, nie będą mogli darować swemu nowemu małżonkowi więcéj, nad część dziecka prawego najmniéj biorącego, i darowizny te w żadnym przypadku nie mogą przewyższać czwartéj części majątku. — K N. 1099, 1496, 1525, 1527.

1099. Małżonkowie nie mogą ubocznie czynić sobie darowizn nad to, co jest powyższemi rozporządzeniami dozwolone. — K. N. 1094, 1098.

Wszelka darowizna ukryta, lub uczyniona osobom podstawionym, będzie nieważną. — K. N. 911, 1100, 1527, 1595.

1100. Poczytują się za uczynione osobom podstawionym, darowizny jednego małżonka na rzecz dzieci lub jednego z dzieci drugiego małżonka, pochodzących z innego małżeństwa, równie jak te, jakieby darujący uczynił krewnym, których drugi małżonek będzie, w dniu darowizny, domniemanym następcą, chociażby ten ostatni nie przeżył obdarowanego krewnego. — K. N. 911, 1113, 1350, 1352.

TYTUŁ III.

O kontraktach czyli zobowiązaniach umownych w ogólności.

DZIAŁ I.

Rozporządzenia przedwstępne.

1101. *Kontrakt* jest to umowa, przez którą jedna lub więcéj osób zobowiązują się względem jednéj lub więcéj innych osób, do dania, czynienia, lub nieczynienia czego. K. N. 711, 1134, 1315 n., 1370 n.

1102. Kontrakt jest *synallagmatyczny* czyli *dwustronny*, gdy kontraktujący zobowiązują się wzajemnie jedni względem drugich. — K. N. 1184, 1325.

1103. Jest *jednostronny*, gdy jedna lub więcéj osób, zobowiązują się względem jednéj lub więcéj innych osób, a ze strony tych ostatnich nie zachodzi żadne zobowiązanie.

1104. Jest *zamienny*, gdy każda ze stron zobowiązuje się dać lub uczynić rzecz jaką, która się uważa za równowartość tego, co się jéj daje, lub dla niéj czyni. — K. N. 1582 n., 1702 n.

Jeżeli równowartość polega na możliwości zysku lub straty dla każdéj ze stron, w miarę wypadku niepewnego, kontrakt jest *losowy*. — K. N. 1964, 1976. — K. H. 311 n., 332 n.

1105. *Kontrakt dobroczynny* jest ten, w którym jedna ze stron zapewnia drugiéj korzyść czysto darmą. — K. N. 711, 893 n., 931, 967, 2014, 2077, 2090.

1106. *Kontrakt pod tytułem obciążliwym* jest ten, który na każdą ze stron wkłada obowiązek dania lub czynienia czego. — K. N. 1136, 1142, 1146, 1162.

1107. Kontrakty, czy mają swoją własną nazwę, czy jéj nie mają, ulegają prawidłom ogólnym, jakie są przedmiotem niniejszego Tytułu.

Prawidła szczególne, pewnych kontraktów dotyczące, zamieszczone są pod właściwemi im Tytułami; prawidła zaś szczególne co do układów handlowych określone są prawami odnoszącemi się do handlu.

DZIAŁ II.

O warunkach istotnych do ważności umów.

1108. Cztéry są warunki istotne do ważności umowy: — K. N. 1101, 1134.

Zezwolenie strony, która się zobowiązuje; — K. N. 1109—1122.

Zdolność jéj do kontraktowania; — K. N. 1123—1125.

Przedmiot pewny, względem którego zaszło zobowiązanie; — K. N. 1126—1130.

Przyczyna godziwa w zobowiązaniu. — K. N. 1131—1133. — K. C. P. 6.

ODDZIAŁ I.

O zezwoleniu.

1109. Zezwolenie nie jest ważne, jeżeli dane było tylko w skutku błędu, albo jeżeli wymuszone zostało przez gwałt, albo wyłudzone przez podstęp. — K. N. 887, 1101, 1108, 1110—1117, 1134, 1304.

1110. Błąd jest przyczyną nieważności umowy wtenczas tylko, gdy pada na samą istotę rzeczy, będącéj przedmiotem umowy.

Błąd nie jest przyczyną nieważności, jeżeli pada tylko na osobę, z którą miano zamiar zawrzéć umowę, chybaby wzgląd na tę osobę był główną przyczyną umowy. — K. N. 1109, 1117, 1304, 1356, 1376 n., 2052 n. — K. P. S. 541.

1111. Gwałt użyty przeciwko temu, kto zaciągnął zobowiązanie, jest przyczyną nieważności, chociażby był użyty przez osobę trzecią, a nie przez tę, na korzyść któréj umowa została zawartą. — K. N. 887, 892, 1109, 1112—1117, 1304, 2053, 2233. — K. P. S. 400.

1112. Zachodzi gwałt, gdy jest takiéj natury, że może uczynić wrażenie na osobie rozsądnéj, i gdy może w niéj wzbudzić obawę narażenia jéj saméj lub jéj majątku na złe znaczne i bezpośrednio grożące.

W przedmiocie tym wzgląd mieć należy na wiek, płeć i stan osób. — K. N. 1353.

1113. Gwałt jest przyczyną nieważności umowy nie tylko wtenczas, gdy był użyty przeciwko osobie kontraktującéj, lecz i wtenczas, gdy go użyto przeciwko jé małżonkowi lub małżonce, zstępnym lub wstępnym. — K. N. 1100.

1114. Sama tylko obawa z uszanowania względem ojca, matki, lub innego wstępnego pochodząco, jeżeli gwałt użytym nie został, nie jest dostateczną do unieważnienia umowy.

1115. Umowa nie może już być zaskarżaną z powodu gwałtu, jeżeli, po ustaniu takowego, rzeczona umowa potwierdzoną została, bądź wyraźnie, bądź w sposób milczący, bądź gdy czas do skargi o przywrócenie rzeczy do pierwszego stanu, prawem zakréślony, już upłynął. — K. N. 892, 1117, 1304, 1338.

1116. Podstęp jest przyczyną nieważności umowy, gdy zabiegi, użyte przez jedną ze stron, są tego rodzaju, iż widocznie druga strona, bez takich zabiegów, nie byłaby weszła w umowę. — K. N. 1109, 1117.

Podstęp nie dorozumiéwa się, lecz dowiedzionym być powinien. — K. N. 1353, 2268. — K. K. G. i P. 1199.

1117. Umowa zawarta przez błąd, gwałt, lub podstęp, nie jest nieważną z samego prawa; jest tylko dopuszczalną skarga o nieważność lub o zerwanie, a to w przypadkach i w sposobie wskazanych w Oddziale VII Działu V niniejszego Tytułu. (ar. 1304 n.) — K. K. G. i P. 1199.

1118. Pokrzywdzenie nie czyni umów wadliwemi, jak tylko w pewnych kontraktach, lub względem pewnych tylko osób, co będzie bliżéj w tym samym Oddziale wyjaśnione. — K. N. 783, 887, 890, 1079, 1304—1306, 1313, 1314, 1674 n., 2052.

1119. Nie można, w ogólności, zobowiązywać się, ani nakładać zobowiązań na innych w swém własném imieniu, tylko za siebie. — K. N. 1120, 1121, 1165, 1236, 2014, 2077, 2090.

1120. Wszelako można działać za trzeciego, przyrzekając spełnienie przezeń jakiego czynu; a jeżeli ten trzeci odmawia dotrzymania przyrzeczenia, służy wówczas prawo do wynagrodzenia przeciw temu, kto za trzeciego działał, lub przyrzekał wyjednać jego potwierdzenie. — K. N. 1142, 1146, 1165, 1336, 1338, 1989.

1121. Można podobnież uczynić zastrzeżenie na korzyść trzeciego, gdy to zastrzeżenie jest warunkiem umowy dla siebie samego zawiéranéj, albo darowizny na rzecz kogo innego czynionéj. Kto takie zastrzeżenie uczynił, nie może go już odwołać, jeżeli trzeci oświadczył, że chce z niego korzystać. — K. N. 894, 1134, 1168 n., 1973, 2014.

1122. Uważa się, że każdy zawiérający umowę, zawarł ją dla siebie, swoich następców, i dla osób stojących w jego prawach, chybaby przeciwny stan rzeczy z osnowy lub z natury umowy wypływał.—K.N.724, 1166,1350, 1352, 1879, 2017, 2235, 2237,

ODDZIAŁ II.

O zdolności stron kontraktujących.

1123. Każda osoba może zawiérać umowę, jeżeli za niezdolną do tego przez prawo nie jest uznaną. — K. N. 1101, 1108.

1124. Niezdolnemi do zawiérania umów są:

Małoletni, — K. C. P. 345.

Bezwłasnowolni, — K. C. P. 489, 497, 518.

Mężatki, w przypadkach przez prawo wymienionych, Pr. o małż. 208, 209, 214. — K. C. P. 182—190.

I w ogólności wszyscy ci, którym prawo zabroniło wchodzić w pewne umowy. — K. N. 1538, 1595—1597, 2222. K. C. P. 16, 21 n. — Pos. Rady Adm. z d. $^{3}/_{14}$ Kwietnia 1835 r. (T. I, str. 97 niniejszego dzieła).

1125. Małoletni, bezwłasnowolny i mężatka nie mogą zaskarżać swych zobowiązań z przyczyny niezdolności, jak tylko w przypadkach przez prawo przewidzianych. — K. N. 1124.

Osoby zdolne do zaciągania zobowiązań nie mogą na swą obronę stawiać niezdolności małoletniego, bezwłasnowolnego lub mężatki, z któremi weszli w umowę.

ODDZIAŁ III.

O przedmiocie i materyi umów.

1126. Każda umowa ma za przedmiot rzecz, którą jedna ze stron zobowiązuje się dać, albo którą jedna ze stron zobowiązuje się uczynić lub nie czynić. — K. N. 1101, 1108, 1134, 1136 n., 1142, 1146.

1127. Proste używanie lub proste posiadanie rzeczy może być, podobnie jak rzecz sama, przedmiotem umowy. — K. N. 578, 625, 635, 636, 1709, 1713 n, 1874 n., 2078, 2228.

1128. Tylko rzeczy zbywalne mogą być przedmiotem umów. — K. N. 538, 1302, 1303, 1598, 2226.

1129. Potrzeba aby zobowiązanie miało za przedmiot rzecz oznaczoną, przynajmniéj co do jéj gatunku.— K. N. 1131.

Ilość rzeczy może być niepewna, byleby mogła być oznaczoną.

1130. Rzeczy przyszłe mogą być przedmiotem zobowiązania.

Nie można jednak zrzekać się spadku nie otwartego, ani też zaciągać lub przyjmować zobowiązań względem podobnego spadku, nawet za zezwoleniem tego, o którego spadek idzie. — K. N. 791, 1172, 1389, 1600, 1837.

ODDZIAŁ IV.

O przyczynie.

1131. Zobowiązanie bez przyczyny, albo na przyczynie fałszywéj, lub na przyczynie niegodziwéj oparte, nie może mieć żadnego skutku. — K. N. 1101, 1108, 1133, 1235.

1132. Ważną jest umowa, chociażby przyczyna nie była w niéj wyrażoną.

1133. Przyczyna jest niegodziwa, gdy jest prawem zakazana, gdy jest przeciwna dobrym obyczajom lub porządkowi publicznemu. — K. N. 686, 815, 900, 946, 965, 1172, 1387—1390, 1660, 1693, 1811, 1833, 1837, 1840, 1855, 1965, 2063, 2078, 2220.

DZIAŁ III.

O skutku zobowiązań.

ODDZIAŁ I.

Rozporządzenia ogólne.

1134. Umowy prawnie zawarte zastępują miejsce prawa dla osób je zawiérających. — K. N. 711, 1101.

Nie mogą być odwołane, jak tylko za wzajemném ich zezwoleniem, albo dla przyczyn prawem oznaczonych.— K. N. 1108—1122.

Powinny być wykonane dobrą wiarą. — K. N. 1147 n.

1135. Umowy zobowiązują nie tylko do tego, co w nich jest wyrażone, lecz jeszcze do wszystkich następstw, jakie słuszność, zwyczaj lub prawo nadają zobowiązaniu podług jego natury. — K. N. 1159 n. 1231, 1370, 1991, 2010.

ODDZIAŁ II.

O zobowiązaniu dania.

1136. Zobowiązanie dania pociąga za sobą zobowiązanie wydania rzeczy i zachowania takowéj aż do jéj wydania, pod karą wynagrodzenia wierzycielom szkód i strat. — K. N. 1004, 1011, 1014 — 1016, 1018, 1134, 1142, 1146 n., 1302, 1303, 1604 n., 1689, 1690.

1137. Zobowiązanie czuwania nad zachowaniem rzeczy, czy to umowa ma za przedmiot pożytek jednéj tylko ze stron, czy też ma za przedmiot wspólny ich pożytek, wkłada obowiązek na tego, kto zobowiązanie to przyjął, ażeby w téj mierze łożył wszelkie starania dobrego ojca familii.

Zobowiązanie to więcéj lub mniéj jest rozciągłe względnie pewnych umów, których skutki w téj mierze wyjaśnione są pod odpowiedniemi Tytułami.—K. N. 601, 804, 1372, 1374, 1728, 1874 n., 1880, 1915 n., 1928, 1962, 1991, 2072, 2080. — K. H. 103.

1138. Zobowiązanie wydania rzeczy staje się dokonaném przez samo zezwolenie stron kontraktujących. — K.N. 938, 1108, 1109, 1583, 1589, 1606, 1607, 1703, 1921.

Czyni ono wierzyciela właścicielem rzeczy i stawia ją na jego niebezpieczeństwo, odkąd obowiązek wydania

powstał, chociażby wydanie nie było nastąpiło, chybaby dłużnik stał się winnym zwłoki w wydaniu, w którym to przypadku rzecz zostaje na niebezpieczeństwo dłużnika. — K. N. 908, 1139, 1146, 1230, 1302, 1656, 1657, 1771, 1788—1790, 1929, 1936, 1996, 2243—2247.

1139. Dłużnik postawionym jest w zwłoce bądź przez wezwanie, bądź przez inny akt równoznaczący, bądź w skutek umowy, gdy takowa wyraża, iż bez potrzeby jakiegokolwiekbądź aktu i przez samo upłynienie terminu, dłużnik będzie w zwłoce. — K. N. 1134, 1138, 1146, 1230, 1929.

1140. Skutki zobowiązania dania lub wydania nieruchomości urządzone są w Tytule *O przedaży*, oraz w Tytule *O przywilejach i hypotekach*.— K. N. 1604—1624, 2103, 2114, 2166—2179.— Ar. 7 ust. 5 pr. o przyw. i hyp. z r. 1825. — Ar. 47 n. Us. Hyp. z r. 1818.

1141. Jeżeli rzecz, którą kto zobowiązał się różnocześnie dać lub wydać dwóm osobom, jest czysto ruchomą, ta z dwóch osób, która rzecz tę objęła w rzeczywiste posiadanie, ma pierwszeństwo i staje się jéj właścicielką, chociażby data jéj tytułu była późniejszą, byleby jednak posiadanie było w dobréj wierze. — K. N. 527 n., 550, 1606, 1607, 2228, 2233, 2268, 2279.

ODDZIAŁ III.

O zobowiązaniu czynienia lub nie czynienia.

1142. Każde zobowiązanie czynienia lub nie czynienia, w razie nie wykonania go ze strony dłużnika, przechodzi w zobowiązanie wynagrodzenia szkód i strat. — K. N. 1126, 1134—1136, 1146 n., 1237, 1382 n.— K. P. S. 128, 523 n.

1143. Jednakże wierzyciel ma prawo żądać, ażeby to, co zostało zrobione wbrew zobowiązaniu, było zniszczoném; i może żądać, aby był do zniszczenia upoważnionym na koszt dłużnika, co nie ubliża obowiązkowi wynagrodzenia szkód i strat, jeżeli takowe przypadają.— K. N. 1146 n. — K. P. S. 523 — 525.

1144. Wierzyciel może także, w razie nie wykonania, być upoważnionym do postarania się o wykonanie zobowiązania na koszt dłużnika.

1145. Jeżeli jest zobowiązanie nie czynienia, ten, kto mu uchybia, powinien wanagrodzić szkody i straty za samo tylko uchybienie. — K. N. 1146 n. — K. P. S. 128, 523, 525.

ODDZIAŁ IV.

O wynagrodzeniu szkód i strat, wypływających z nie wykonania zobowiązania.

1146. Szkody i straty należą się wtenczas tylko, gdy dłużnik jest w stanie opóźnienia z wypełnieniem swojego zobowiązania, wyjąwszy wszakże, gdy rzecz, którą dłużnik zobowiązał się dać lub uczynić, nie mogła być daną lub uczynioną inaczéj, jak tylko w pewnym czasie, któremu upłynąć dozwolił. — K. N. 1139, 1226, 1230, 1302, 1382, 1656, 1657, 1771, 1788—1790, 1929, 1936, 1996. — K. P. S. 126, 128, 523—525.

1147. Dłużnik skazany będzie, jeżeli to z okoliczności wypada, na wynagrodzenie szkód i strat, bądź z powodu nie wykonania zobowiązania, bądź z powodu spóźnienia w wykonaniu, chociażby zła wiara z jego strony wcale nie zachodziła, ilekroć nie usprawiedliwi, że nie wykonanie pochodzi z przyczyny obcéj, która przypisaną mu być nie może. — K. N. 1129, 1134, 1302, 1382.

1148. Wynagrodzenie szkód i strat nie należy się, gdy, na skutek siły większéj, lub wypadku losowego, dłużnik przeszkodzonym był w daniu lub uczynieniu tego, do czego był zobowiązanym, lub gdy uczynił to, co mu było wzbronione. — K. N. 607, 855, 1302, 1348, 1380, 1631, 1647, 1722, 1730, 1733, 1772, 1773, 1784, 1881—1883, 1929.— K. P. S. 523.— K. H. 97, 241, 277, 310, 324.

1149. Szkody i straty, jakich wynagrodzenie należy się wierzycielowi, obejmują w ogólności stratę, jaką tenże poniósł, i korzyści jakich został pozbawiony, z zastrzeżeniem wyjątków i zmian poniżej wymienionych.

1150. Dłużnik nie jest obowiązany wynagrodzić innych szkód i strat, jak te, jakie były lub mogły być przewidziane w chwili umowy, chybaby nie wykonanie zobowiązania było skutkiem jego podstępu.—K. N. 1109, 1116, 1117, 1151, 1304, 1353.

1151. W przypadku nawet, gdy nie wykonanie umowy jest skutkiem podstępu dłużnika, to tylko objęte być powinno w wynagrodzeniu za szkody przez wierzyciela doznane, i za korzyści, których pozbawionym został, co jest bezpośredniém i prostém następstwem nie wykonania umowy. — K. N. 1150.

1152. Gdy w umowie zastrzeżono, że ten, kto jéj nie wykona, zapłaci pewną summę pod tytułem wynagrodzenia szkód i strat, nie może być przyznaną drugiéj stronie summa ani większa ani mniejsza.— K. N. 1226 n., 2047.

1153. W zobowiązaniach, które ograniczają się na zapłaceniu pewnéj summy, wynagrodzenie szkód i strat, wypływających z opóźnienia w wykonaniu, nie polega nigdy jak tylko na skazaniu na zapłatę procentu prawnego; z zachowaniem prawideł szczególnych w przedmiocie handlu i poręczenia. — K. N. 1139, 1907, 2011 n.

Powyższe wynagrodzenie szkód i strat należy się wierzycielowi bez potrzeby usprawiedliwiania przez niego jakiejkolwiek straty.

Procenta nie należą się, jak od dnia skargi, wyjąwszy przypadki, w których ustawa bieg ich samém prawem stanowi. — K. N. 609, 612, 856, 928, 1015, 1207, 1378, 1440, 1473, 1548, 1570, 1579, 1620, 1652, 1846, 1904, 1996, 2001, 2028.— K. P. S. 57. — K. H. 184, 185, 187.

1154. Ubiegłe procenta od kapitałów mogą przynosić procenta, albo na skutek skargi sądowéj, albo na skutek umowy szczególnéj, byleby bądź w skardze, bądź w umowie, szło o procenta należne przynajmniéj za rok cały. — K. N. 1134. — K. P. S. 59, 61, 69.

1155. Jednakże ubiegłe przychody, jako to cena dzierżawy lub najmu, raty przypadłe od rent wieczystych lub dożywotnich, przynoszą procent od dnia skargi lub od daty umowy. — K. N. 1134. — K. P. S. 59, 61, 69.

To samo prawidło stosuje się do zwrotu przychodów z ziemi, i do procentów, które trzecia osoba wierzycielowi za dłużnika zapłaciła. — K. N. 583 n. — K. P. S. 129, 526.

ODDZIAŁ V.

O tłómaczeniu umów.

1156. W umowach należy raczéj badać jaki był wspólny zamiar stron kontraktujących, aniżeli przywiązywać się do literalnego znaczenia wyrazów. — K. N. 1134, 1135, 1175, 1602, 2048, 2049.

1157. Gdy zastrzeżenie jakie może miéć dwoiste znaczenie, trzeba je raczéj tak rozumiéć, iżby miało jaki skutek, a nie tak iżby żadnego skutku sprawić nie mogło

1158. Wyrażenia mogące miéć dwoiste znaczenie, brane być powinny w znaczeniu, jakie najwięcéj naturze umowy odpowiada.

1159. To, co jest wątpliwém, tłómaczyć należy podług zwyczaju miejsca, w którém umowa zawartą została. — K. N. 590, 608, 645, 674, 1648, 1753, 1757 do 1759, 1777.

1160. Należy umowy uzupełniać takiemi zastrzeżeniami, jakie w nich są zwyczajne, chociażby nie były wyrażone.— K. N. 1135, 1159.

1161. Wszystkie zastrzeżenia umów tłómaczą się jedne przez drugie, nadając każdemu zastrzeżeniu znaczenie, jakie z całego aktu wypływa.

1162. W razie wątpliwości, umowa tłómaczy się przeciwko temu, kto zobowiązanie dla siebie zastrzegł, a na korzyść tego, kto zobowiązanie na siebie przyjął.— K. N. 1602.

1163. Umowa, chociażby w najogólniejszych była skréśloną wyrażeniach, obejmuje w sobie tylko to, względem czego strony prawdopodobnie zamierzyły umawiać się. — K. N. 2048 n.

1164. Gdy w umowie wyrażono przypadek dla objaśnienia zobowiązania, nie należy przyjmować, że strony chciały przez to ścieśnić rozciągłość, jaką prawo nadaje zobowiązaniu do przypadków nie wyrażonych.

ODDZIAŁ VI.

O skutkach umów względem osób trzecich.

1165. Umowy mają skutek jedynie między stronami kontraktującemi; nie szkodzą trzecim i nie przynoszą im korzyści, wyjąwszy w przypadku w art. 1121 przewidzianym. — K. N. 1134, 1166, 1167, 1321, 1351, 1599, 2005, 2009, 2051.— K. P. S. 466, 474, 1022.— K. H. 524.

1166. Jednakże wierzyciele mogą wykonywać wszystkie prawa i skargi swego dłużnika, wyjąwszy te, które są wyłącznie do osoby przywiązane. — K. N. 618, 622, 631, 788, 820, 857, 865, 877 n., 921, 1053, 1410, 1446, 1447, 1464, 1666, 1763, 2091, 2205, 2225. — K. P. S. 778, 871, 873. — K. H. 519 n. — Pr. o Tow. Kr. Ziem. z r. 1825, art. 15.

1167. Mogą także wierzyciele w własném swém imieniu zaskarżać akta przez dłużnika na oszukanie ich praw zdziałane. — K. N. 882. — 443 n.

Powinni jednak, co się tyczy ich praw wymienionych w Tytule *O spadkach*, i w Tytule *O umowie przedślubnéj i wzajemnych prawach małżonków*, stosować się do prawideł tamże wskazanych. — K. N. 618, 622, 788, 865, 878, 921, 1053, 1166, 1410, 1447, 1464, 2225. — K. P. S. 466, 474.

DZIAŁ IV.

O rozmaitych rodzajach zobowiązań.

ODDZIAŁ I.

O zobowiązaniach warunkowych.

§. 1. O warunku w ogólności, i o rozmaitych jego rodzajach. (1).

1168. *Zobowiązanie* jest *warunkowe*, gdy uczyniono je zawisłém od wypadku przyszłego i niepewnego, bądź

(1) Przepisy związkowe: K. N. 580, 900, 944, 945, 1040, 1041, 1086, 1088, 1092, 1185, 1234, 1258, 1584, 1588, 2257.

to zawieszając je aż do nastąpienia wypadku, bądź też rozwiązując je podług tego czy wypadek nastąpi lub nie. K. N. 1101, 1134, 2125, 2257.

1169. *Warunek przypadkowy* jest ten, który zależy od trafu, i który wcale nie jest w mocy wierzyciela ani dłużnika. — K. N. 1148, 1306.

1170. *Warunek możności* jest ten, który wykonanie umowy zawisłém czyni od wypadku, jakiego nastąpienie lub nie nastąpienie jest w mocy jednéj lub drugiéj ze stron kontraktujących. — K. N. 944, 1086, 1174.

1171. *Warunek mięszany* jest ten, który zależy zarazem od woli jednéj ze stron kontraktujących i od woli osoby trzeciéj.

1172. Wszelki warunek rzeczy niepodobnéj, lub przeciwnéj dobrym obyczajom, albo zakazanéj przez prawo, jest nieważnym, i czyni nieważną umowę, która od niego zależy. — K. N. 686, 815, 900, 946, 965, 1133, 1174, 1268, 1387 n., 1600, 1811, 1833, 2063.

1173. Warunek nie czynienia rzeczy niepodobnéj nie pociąga za sobą nieważności zobowiązania pod tym warunkiem zawartego. — K. N. 1172.

1174. Wszelkie zobowiązanie jest nieważne, gdy zawarte zostało pod warunkiem możności, zawisłym od tego, kto się zobowiązał. — K. N. 944, 1086, 1170.

1175. Każdy warunek dopełniony być powinien w taki sposób, w jaki strony prawdopodobnie chciały i zamierzyły aby był dopełnionym. — K. N. 1135, 1156 n., 1178, 1602, 2049.

1176. Gdy zobowiązanie zawarte jest pod warunkiem, iż pewien wypadek nastąpi w czasie oznaczonym, poczytuje się, że warunek jest nie spełniony, gdy w oznaczonym czasie wypadek nie nastąpił. Jeżeli niema oznaczonego czasu, warunek zawsze może być spełniony; i takowy dopiéro wtenczas poczytuje się za nie spełniony,

gdy jest już pewność, że wypadek nie nastąpi. — K. N. 1040, 1041.

1177. Gdy zobowiązanie zawarte jest pod warunkiem, że wypadek nie nastąpi w czasie oznaczonym, warunek ten uważa się za spełniony, gdy oznaczony czas upłynął, a wypadek nie nastąpił: warunek uważa się również za spełniony, gdy przed upływem oznaczonego czasu jest pewność, że wypadek nie nastąpi; a jeżeli nie ma oznaczonego czasu, warunek wtenczas tylko uważa się za spełniony, gdy zachodzi pewność, że wypadek nie nastąpi.

1178. Warunek poczytuje się za spełniony, gdy sam dłużnik zobowiązany pod takim warunkiem, przeszkodził jego spełnieniu. — K. N. 1350, 1352, 1383.

1179. Warunek spełniony ma skutek wsteczny do dnia, w którym zobowiązanie było zawarte. Jeżeli wierzyciel umarł przed spełnieniem się warunku, prawa jego przechodzą na jego następcę. — K. N. 724, 1041, 1122, 1181 n.

1180. Wierzyciel może, zanim się spełni warunek, wykonywać wszelkie akta zachowawcze dla swego prawa. — K. N. 779, 1166, 1428, 1454. — K. P. S. 125. — K. H. 499, 500.

§. 2. *O warunku zawieszającym.*

1181. *Zobowiązanie zaciągnięte pod warunkiem zawieszającym* jest to, które zależy albo od wypadku przyszłego i niepewnego, albo od wypadku rzeczywiście nastąpionego, lecz jeszcze stronom nieznanego. — K. N. 1168, 1182, 1584, 1588, 2257.

W pierwszym razie zobowiązanie nie może być wykonane, jak po zaszłym wypadku.

W drugim razie zobowiązanie ma swój skutek od dnia, w którym zaciągnięte zostało.

1182. Gdy zobowiązanie zaciągnięte zostało pod warunkiem zawieszającym, rzecz, będąca przedmiotem umowy, pozostaje na niebezpieczeństwo dłużnika, który nie zobowiązał się do jéj wydania, jak tylko w razie spełnienia się warunku. — K. N. 1134, 1181.

Jeżeli rzecz zupełnie zginęła bez winy dłużnika, zobowiązanie niknie. — K. N. 1234, 1302, 1303.

Jeżeli rzecz uszkodzoną została bez winy dłużnika, wierzyciel ma wybór, albo rozwiązać zobowiązanie, albo domagać się rzeczy w stanie, w jakim się znajduje, bez zmniejszenia ceny.

Jeżeli rzecz uszkodzoną została przez winę dłużnika, wierzyciel ma prawo, albo rozwiązać zobowiązanie, albo domagać się rzeczy w stanie, w jakim się znajduje, oraz wynagrodzenia szkód i strat. — K. N. 1149, 1234, 1383, 1624.

§ 3. O warunku rozwiązującym.

1183. *Warunek rozwiązujący* jest ten, który, gdy się spełni, skutkuje odwołanie zobowiązania, i zwraca rzeczy do takiego stanu, jak gdyby zobowiązanie nie istniało. — K. N. 1040, 1234, 1584, 1610, 1654—1658.

Warunek ten nie zawiesza wykonania zobowiązania; wkłada tylko na wierzyciela obowiązek powrócenia tego, co otrzymał, wtenczas, gdy nastąpi wypadek przewidziany w warunku.

1184. Warunek rozwiązujący jest zawsze domyślnym w umowach dwustronnych, na przypadek, gdy jedna z dwóch stron nie uczyni zadosyć swojemu zobowiązaniu.— K. N. 954, 1102, 1134, 1325, 1610, 1654 n., 1741.

W przypadku tym umowa nie jest rozwiązana z samego prawa. — Strona, względem któréj zobowiązanie wykonaném nie zostało, ma wybór, albo zmusić drugą stronę do wykonania umowy, gdy to jest możebném, albo też żądać rozwiązania umowy i wynagrodzenia szkód i strat. — K. N. 952, 1142, 1146, 1148, 1978.

Rozwiązanie winno być żądane sądownie, a pozwanemu, stosownie do okoliczności, może być udzieloną zwłoka. — K. P. S. 122.

ODDZIAŁ II.

O zobowiązaniach z terminem.

1185. Termin różni się od warunku tém, że nie zawiesza zobowiązania, lecz tylko opóźnia jego wykonanie.— K. N. 1101, 1134, 1168, 1230, 1258-4., 1292, 1888, 1899, 1902, 2257.

1186. To, co się dopiéro na pewien termin należy, nie może być wymagane przed upływem terminu; lecz to, co zostało naprzód zapłacone, nie ulega zwrotowi. — K. N. 1134, 1235, 1888, 1899, 1900, 1902, 1944, 1980.

1187. Należy zawsze domniemywać się, że termin zastrzeżony jest na korzyść dłużnika, chybaby wynikało z umowy lub z okoliczności, że był zastrzeżonym także i na korzyść wierzyciela. — K. N. 1184, 1244, 1258, 1911, 1991. — K. H. 144, 146.

1188. Dłużnik nie może się już odwoływać do dobrodziejstwa terminu, jeżeli uległ upadłości, lub gdy czynem swoim zmniejszył zabezpieczenia, jakie przez umowę dał swojemu wierzycielowi. — K. N. 1244, 1383, 1613, 1913, 2032, 2037. — K. P. S. 124. — K. H. 448.

ODDZIAŁ III.

O zobowiązaniach z możnością wyboru zawartych (alternatives).

1189. Dłużnik zobowiązania z możnością wyboru uwolnionym jest przez wydanie jednéj z dwóch rzeczy, jakie były objęte w zobowiązaniu. — K. N. 1101, 1129, 1134.

1190. Wybór należy do dłużnika, jeżeli nie był wyraźnie zastrzeżonym dla wierzyciela. — K. N. 1134, 1162, 1602.

1191. Dłużnik może się uwolnić, wydając jedną z dwóch rzeczy przyrzeczonych; lecz nie może zmusić wierzyciela, aby przyjął w części jedną rzecz, a w części drugą. — K. N. 1220, 1221-3., 1604 n.

1192. Zobowiązanie jest proste i bezwarunkowe, chociaż zaciągnięte z możnością wyboru, jeżeli jedna z dwóch rzeczy przyrzeczonych nie mogła być przedmiotem zobowiązania. — K. N. 1121, 1128.

1193. Zobowiązanie z możnością wyboru staje się zobowiązaniem prostém i bezwarunkowém, jeżeli jedna z rzeczy przyrzeczonych ginie i nie może już być wydaną, chociażby z winy dłużnika. Cena téj rzeczy nie może być w jéj miejsce ofiarowaną. — K. N. 1192.

Jeżeli obiedwie rzeczy zginęły i wina dłużnika zaszła co do jednéj z nich, tenże obowiązanym jest zapłacić cenę téj rzeczy, która ostatnia utraconą została. — K. N. 1042, 1136, 1234, 1302 n., 1383, 1601.

1194. Gdy, w przypadkach w artykule poprzedzającym przewidzianych, wybór pozostawionym był przez umowę wierzycielowi, w takim razie:

Jeżeli jedna tylko z rzeczy zginęła, wtedy, w braku winy dłużnika, wierzyciel powinien przyjąć tę rzecz, któ-

ra pozostała; — a gdy zachodzi wina dłużnika, wierzyciel może żądać rzeczy pozostałéj, lub ceny téj rzeczy, która zginęła;

Jeżeli obiedwie rzeczy zginęły, wtedy, w razie winy dłużnika co do obudwóch rzeczy, lub nawet tylko co do jednéj z nich, wierzyciel może żądać ceny jednéj lub drugiéj, według swojego wyboru. — K. N. 1382 n.

1195. Jeżeli obiedwie rzeczy zginęły bez winy dłużnika, i zanim postawiony został w stanie opóźnienia, zobowiązanie niknie, odpowiednio do art. 1302. — K. N. 1139, 1382.

1196. Te same zasady stosują się do przypadków, gdy więcéj jak dwie rzeczy objęte są zobowiązaniem z możnością wyboru zaciągniętém.

ODDZIAŁ IV.

O zobowiązaniach solidarnych (1).

§. 1. O solidarności pomiędzy wierzycielami.

1197. Zobowiązanie jest solidarne pomiędzy kilku wierzycielami, gdy tytuł nadaje wyraźnie każdemu z nich prawo żądania zapłaty całkowitéj wierzytelności, i gdy zapłata, uczynio na jednemu z nich, uwalnia dłużnika, a to chociażby korzyść z zobowiązania wynikają-

(1) Przepisy związkowe: — K. N. 1033, 1219, 1280, 1281, 1284, 1285, 1294, 1301, 1365, 1431, 1432, 1442, 1487, 1734, 1862, 1887, 1995, 2002, 2021, 2025, 2030, 2066, 2249. — K. H. 22, 23, 24, 27, 28, 118, 120, 140, 142, 187, 534.

ca ulegała działowi pomiędzy różnych wierzycieli i była podzielną. — K. N. 1101, 1134, 1200 n., 1224, 1431.

1198. Dłużnikowi służy wybór zapłacenia jednemu lub drugiemu z pomiędzy solidarnych wierzycieli, dopóki jeden z nich poszukiwań przeciwko niemu nie rozpoczął.

Jednakże zwolnienie od długu, uczynione przez jednego tylko z wierzycieli solidarnych, uwalnia dłużnika jedynie tylko co do części tego wierzyciela. — K. N. 1234, 1282 n., 1365.

1199. Każdy akt przerywający przedawnienie względem jednego z solidarnych wierzycieli, przynosi korzyść i innym wierzycielom. — K. N. 706, 710, 1206, 1212, 2242 n.

§. 2. *O solidarności ze strony dłużników.*

1200. Zachodzi solidarność ze strony dłużników, gdy zobowiązani są do jednéj i téj saméj rzeczy, w ten sposób, że każdy z nich do całości znaglonym być może, i że zapłata dopełniona przez jednego z nich uwalnia innych względem wierzyciela. — K. N. 1197, 1222, 1234, 2002.

1201. Zobowiązanie może być solidarne, chociaż jeden z dłużników w inny sposób zobowiązany jest jak drugi do zapłacenia téj saméj rzeczy; na przykład, jeżeli jeden zobowiązany jest tylko warunkowo, a zobowiązanie drugiego jest proste i bezwarunkowe, albo jeżeli jednemu oznaczono termin, którego drugiemu nie dozwolono. — K. N. 1168, 1185.

1202. Solidarność nie domniemywa się; potrzeba, aby była wyraźnie zastrzeżoną. — K. N. 1134, 1219. — K. K. G. i P. 1172.

Prawidło to nie stosuje się do tych tylko przypadków, w których solidarność ma miejsce z samego prawa, na mocy rozporządzenia ustawy. — K. N. 1033, 1222, 1442, 1487, 1734, 1862, 1887, 1995, 2002, 2021, 2025, 2030, K. H. 22, 23, 118, 120, 140, 142, 187.

1203. Wierzyciel zobowiązania solidarnie zaciągniętego może się udać do tego z dłużników, którego zechce wybrać, a dłużnik nie może zasłaniać się dobrodziejstwem podziału. — K. N. 1212, 2021, 2025—2027.

1204. Poszukiwania przedsięwzięte przeciwko jednemu z dłużników nie stoją na przeszkodzie wierzycielowi do wykonywania podobnych poszukiwań przeciwko innym. — K. N. 1200.

1205. Jeżeli rzecz dłużna zginęła z winy albo w czasie pozostawania w stanie opóźnienia jednego lub kilku dłużników solidarnych, inni współdłużnicy nie są zwolnieni od zobowiązania zapłaty ceny rzeczy; lecz ci ostatni nie odpowiadają za szkody i straty. — K. N. 1139, 1182.

Wierzyciel może tylko dopominać się wynagrodzenia szkód i strat, tak od dłużników, z winy których rzecz zginęła, jako i od tych, którzy byli w stanie opóźnienia. — K. N. 1146, 1302, 1303, 1383.

1206. Poszukiwania przeciwko jednemu z dłużników solidarnych przerywają przedawnienie względem wszystkich. — K. N. 1199, 1212, 2242, 2249.

1207. Skarga o zapłatę procentów, wyniesiona przeciwko jednemu z dłużników solidarnych, nadaje bieg procentom względem wszystkich. — K. N. 1153, 1905, 1907.

1208. Współdłużnik solidarny, przeciwko któremu wierzyciel skierował poszukiwania, może zasłaniać się wszystkiemi excepcyami, wypływającemi z natury zobowiązania, oraz wszystkiemi excepcyami, które jemu są

osobiste, jak również temi, które są wspólne wszystkim współdłużnikom.

Nie może zasłaniać się excepcyami, które są czysto osobistemi niektórym z innych współdłużników. — K. N. 1166, 1294.

1209. Gdy jeden z dłużników stanie się jedynym następcą wierzyciela, lub gdy wierzyciel stanie się jedynym następcą jednego z dłużników, pomięszanie nie umarza wierzytelności solidarnej, jak tylko co do części i udziału dłużnika lub wierzyciela.—K. N. 724, 870, 873, 1234, 1300, 1301, 1303, 2035.

1210. Wierzyciel, zezwalający na podział długu co do jednego ze współdłużników, zachowuje swe prawo do poszukiwania solidarnego przeciwko innym, lecz za potrąceniem udziału dłużnika, którego od solidarności zwolnił. — K. N. 1134, 1224.

1211. Wierzyciel, który odbiéra podzielnie udział jednego z dłużników, nie zachowawszy w pokwitowaniu solidarności, lub swoich praw w ogóle, nie zrzeka się solidarności, jak tylko względem tegoż dłużnika.

Wierzyciel nie poczytuje się za zwalniającego dłużnika z solidarności, gdy odbiéra od niego summę równą udziałowi na niego przypadającemu, jeżeli w pokwitowaniu nie wyrażono, że to odebrał *na jego udział.*

Toż samo stosuje się do prostéj skargi, wystosowanéj przeciwko jednemu ze współdłużników *co do jego udziału*, jeżeli tenże dłużnik nie zgodził się na wnoszone żądanie, albo jeżeli nie zapadł wyrok skazujący. — K. N. 1210, 1350, 1352, 1362.

1212. Wierzyciel który odbiéra podzielnie i bez zastrzeżenia udział od jednego ze współdłużników z rat ubiegłych lub procentów od długu, nie utraca solidarności, jak tylko co do rat lub procentów ubiegłych, nie zaś co do tych, które przypaść mają, ani téż co do kapitału, chybaby podzielna zapłata miała miejsce przez dziesięć lat po sobie idących. — K. N. 584, 1280, 1350, 1352.

1213. Zobowiązanie solidarnie względem wierzyciela zaciągnięte dzieli się samém prawem pomiędzy dłużników, którzy za takowe między sobą odpowiadają każdy za swoją tylko część i udział. — K. N. 875 n., 1217, 1220, 1221, 2249.

1214. Współdłużnik solidarnego długu, który takowy zapłacił w całości, może upominać się od innych współdłużników tylko o część i udział, na każdego z nich przypadające. — K.N. 1213, 1215.

Jeżeli jeden z nich okaże się niewypłacalnym, strata tą niewypłacalnością spowodowana, rozkłada się stosunkowo pomiędzy wszystkich współdłużników wypłacalnych i tego, który zapłatę dopełnił. — K. N. 873, 876, 885, 886, 1251, 2026 n.

1215. W razie gdy wierzyciel zrzekł się skargi solidarnéj względem jednego z dłużników, jeżeli jeden lub kilku z pomiędzy innych współdłużników, staną się niewypłacalnemi, udział od niewypłacalnych przypadający rozłożonym zostanie stosunkowo pomiędzy wszystkich dłużników, nawet pomiędzy tych, których wierzyciel poprzednio z solidarności zwolnił. — K. N. 1214.

1216. Jeżeli interes, z powodu którego dług solidarnie zaciągnięty został, dotyczył jednego tylko ze współzobowiązanych solidarnie, ten ostatni odpowiedzialnym będzie za całość długu co do innych współdłużników, którzy względem niego jedynie jako poręczyciele uważani będą. — K. N. 2028 n.

ODDZIAŁ V.

O zobowiązaniach podzielnych i niepodzielnych.

1217. Zobowiązanie jest *podzielne* albo *niepodzielne*, podług tego czy ma za przedmiot rzecz, która w jéj wydaniu, lub czyn, który w wykonaniu, da się lub nie da podzielić, bądź materyalnie bądź umysłowo.— K. N. 700, 1101, 1134, 1215, 1220, 1221, 1222 n., 1668 n., 2083, 2090, 2249.

1218. Zobowiązanie jest niepodzielne, pomimo iż rzecz lub czyn, będące jego przedmiotem, są z natury swéj podzielnemi, jeżeli stosunek, pod jakim są uważane w zobowiązaniu, nie dopuszcza częściowego wykonania tegoż zobowiązania. — K. N. 870, 2083.

1219. Solidarność zastrzeżona nie nadaje zobowiązaniu cechy niepodzielności. — K. N. 1197, 1200, 1222.

§. 1. O skutkach zobowiązania podzielnego.

1220. Zobowiązanie, które się podzielić daje, winno być wykonane pomiędzy wierzycielem i dłużnikiem tak, jak gdyby było niepodzielne. Podzielność nie ma zastosowania jak tylko względem ich następców, którzy mogą żądać zapłaty długu, lub którzy są obowiązani takowy uiścić jedynie w stosunku do części, jakie na nich przechodzą w spadku po wierzycielu lub dłużniku.— K. N. 724, 870, 873, 1122, 1213, 1221, 1233, 1475, 1668, 1939.

1221. Zasada podana w artykule poprzedzającym ulega wyjątkowi co do następców dłużnika:

1° Gdy dług jest hypoteczny;

2° Gdy dług ma za przedmiot rzecz co do tożsamości oznaczoną; — K. N. 1245, 1247, 1264, 1302, 1303.

3° Gdy idzie o dług z możnością wyboru zaciągnięty, i gdy wybór ten służy wierzycielowi, a jedna z rzeczy jest niepodzielną; — K. N. 1189.

4° Gdy tytuł zobowiązuje jednego z następców do wykonania zobowiązania; — K. N. 1134.

5° Gdy, bądź z natury zobowiązania, bądź z jego przedmiotu, bądź z celu jaki sobie założono w kontrakcie, wypływa, że strony kontraktujące miały zamiar, aby dług nie mógł być częściowo uiszczany. — K. N. 1135, 1156, 1175.

W trzech piérwszych przypadkach, przeciwko spadkobiercy, który rzecz dłużną lub nieruchomość długiem hypotecznie obciążoną posiada, mogą być wymierzone poszukiwania o całość, bądź rzeczy dłużnéj, bądź nieruchomości hypoteką obciążonéj, z zastrzeżeniem jednakże dla niego regresu do współspadkobierców.— W czwartym przypadku przeciwko spadkobiercy, który sam jeden był do zapłaty długu zobowiązanym,— a w piątym przypadku przeciwko każdemu spadkobiercy można także wymierzyć poszukiwania o całość; z zastrzeżeniem jednak regresu do wszystkich jego współspadkobierców.— K. N. 872, 875, 1020, 1192.

§. 2. O skutkach zobowiązania niepodzielnego.

1222. Każdy z tych, którzy łącznie zaciągnęli dług niepodzielny, odpowiada za całość takowego, chociażby zobowiązanie nie było zaciągnięte solidarnie. — K. N. 1200, 1232, 1668, 1939, 2083, 2249.

1223. Toż samo stosuje się do spadkobierców osoby, która podobne zaciągnęła zobowiązanie.— K. N. 724, 872 n., 1122, 1939.

1224. Każdy spadkobierca wierzyciela może żądać wykonania całości zobowiązania niepodzielnego. — K. N. 1203.

Nie może sam jeden zwolnić z całości długu; nie może sam jeden odbierać ceny w miejsce rzeczy. Jeżeli jeden ze spadkobierców sam zwolnił z długu lub odebrał cenę rzeczy, jego współspadkobierca nie może inaczéj żądać rzeczy niepodzielnéj jak za wynagrodzeniem części współspadkobiercy, który zwolnił z długu lub odebrał cenę rzeczy. — K. N. 1234, 1282 n., 1670, 1939.

1225. Spadkobierca dłużnika, zapozwany o całość zobowiązania, może żądać zwłoki, celem przypozwania do sprawy swoich współspadkobierców, chybaby dług był téj natury, że sam tylko spadkobierca zapozwany może go uiścić: skazanie wówczas może nastąpić przeciwko niemu samemu, z zachowaniem mu regresu o wynagrodzenie do jego współspadkobierców. — K. N. 870, 873, 1670. — K. P. S. 122, 186.

ODDZIAŁ VI.

O zobowiązaniach z zastrzeżeniem kary zaciągniętych.

1226. *Zastrzeżenie kary* jest to, przez które pewna osoba, w celu zapewnienia wykonania umowy, zobowiązuje się do pewnéj rzeczy na przypadek niewykonania. K. N. 1101, 1134, 1142, 1146 n., 1152, 1227 n., 2047.

1227. Nieważność zobowiązania głównego pociąga za sobą nieważność zastrzeżenia kary.

Nieważność zastrzeżenia kary, nie pociąga za sobą nieważności zobowiązania głównego.

1228. Wierzyciel, zamiast żądania zastrzeżonéj kary od dłużnika, który jest w stanie opóźnienia, może poszukiwać wykonania głównego zobowiązania. — K. N. 1144.

1229. Zastrzeżona kara zastępuje wynagrodzenie szkód i strat, jakie poniósł wierzyciel z powodu niewykonania zobowiązania głównego. — K. N. 1136, 1142 n., 1146 n.

Wierzyciel nie może żądać jednocześnie przedmiotu zobowiązania głównego i kary, chybaby takowa zastrzeżoną była za samo opóźnienie. — K. N. 1147, 1382, 1610, 2047.

1230. Czy zobowiązanie pierwotne obejmuje lub nie obejmuje terminu, w którym powinno być wykonane, ten, kto się zobowiązał, bądź do wydania, bądź do wzięcia, bądź do uczynienia, o tyle tylko ulega karze, o ile jest w stanie opóźnienia. — K. N. 1139 n., 1153, 1185 n.

1231. Kara może być przez sędziego miarkowaną, gdy zobowiązanie główne w części wykonaném zostało.

1232. Gdy zobowiązanie pierwotne, z zastrzeżeniem kary zaciągnięte, ma za przedmiot rzecz niepodzielną, kara ma miejsce, chociażby jeden tylko ze spadkobierców dłużnika uchybił, i może być żądaną, bądź w całości od tego kto uchybił, bądź od każdego ze współspadkobierców, co do ich części i udziału, a hypotecznie co do całości, z zastrzeżeniem regresu przeciwko temu, kto stał się powodem wymierzenia kary.— K. N. 724, 870 n., 1222, 1382, 1383.

1233. Gdy zobowiązanie pierwotne, zaciągnięte z zastrzeżeniem kary, jest podzielne, karze ulega ten tylko ze spadkobierców dłużnika, który uchybił zobowiązaniu, i to w takiéj tylko części, jaka od niego z głównego zobowiązania należała; nie służy zaś skarga przeciwko tym, którzy zobowiązanie wykonali. — K. N. 1220 n.

Od prawidła tego zachodzi wyjątek, gdy zastrzeżenie

kary uczynione było w zamiarze, ażeby zapłata nie mogła być częściowo uskutecznioną, a jeden ze współspadkobierców przeszkodził wykonaniu zobowiązania co do całości. W tym przypadku całkowita kara może być od niego wymaganą, a od innych współspadkobierców stosunkowo tylko do ich udziału, z zachowaniem im regresu. — K. N. 1382.

DZIAŁ V.

O ustaniu zobowiązań.

1234. Zobowiązania ustają: — K. N. 1101, 1134.
Przez uiszczenie: — K. N. 1235 n.
Przez odnowienie, — K. N. 1271 n.
Przez zwolnienie dobrowolne, — K. N. 1282 n.
Przez potrącenie, — K. N. 1289 n.
Przez pomięszanie, — K. N. 1300, 1301.
Przez utratę rzeczy, — K. N. 1302, 1303.
Przez nieważność lub zerwanie, — K. N. 1304 n.
Wskutku warunku rozwiązującego, co było wyjaśnione w Dziale poprzedzającym, — K. N. 1183 n.
I przez przedawnienie, które będzie przedmiotem oddzielnego Tytułu. — K. N. 2219 n.

ODDZIAŁ I.

O uiszczeniu.

§ 1. O uiszczeniu w ogólności.

1235. Wszelkie uiszczenie domyślać się każe długu: to co nienależnie było uiszczone, ulega zwrotowi.—K. N. 1183, 1186, 1214, 1234, 1376—1381, 1488, 1489, 1569, 1705, 1906, 1967, 2030.

Skarga o zwrot jest niedopuszczalną co do zobowiązań naturalnych, dobrowolnie wypełnionych. — K. N. 1131.

1236. Zobowiązanie może być wypełnione przez każdą w tym interessowaną osobę, jako to, przez współzobowiązanego lub przez poręczyciela. — K. N. 2028.

Zobowiązanie może być wypełnione nawet przez trzeciego nie interessowanego, byleby ten trzeci działał w imieniu i dla zwolnienia dłużnika, lub byleby nie był podstawionym w prawa wierzyciela, jeżeli działa w imieniu własném. — K. N. 1119, 1165, 1249, 1322, 1372 n., 2014. K. H. 158 n.

1237. Zobowiązania czynienia nie może wypełnić trzecia osoba przeciwko woli wierzyciela, gdy ten ma interes, ażeby zobowiązanie wypełnione było przez samego dłużnika. — K. N. 1134, 1142, 1763, 1793, 1795, 1892.

1238. Ażeby uiścić się ważnie, potrzeba być właścicielem rzeczy danéj na uiszczenie i zdolnym do jéj zbycia. — K. N. 1108, 1123 n.

Jednakże uiszczenie summy pieniężnéj, lub inna rzecz zużywająca się przez użycie, nie ulega zwrotowi od wierzyciela, gdy tenże zużył ją w dobréj wierze, chociażby zapłata dopełnioną była nie przez jéj właściciela lub przez osobę niezdolną do jéj zbycia. — K. N. 587, 1376, 1380, 1532, 1878, 1892, 2268.

1239. Uiszczenie dopełnione być powinno wierzycielowi, lub osobie mającéj moc od niego, lub téż osobie do odebrania zapłaty za wierzyciela upoważnionéj, bądź przez Sąd, bądź przez prawo. — K. N. 1937, 1984, 1985.

Uiszczenie dopełnione temu, któryby nie miał mocy odebrania za wierzyciela, jest ważne, jeżeli wierzyciel je stwierdzi, lub jeżeli z niego korzystał. — K. N. 1338.

1240. Uiszczenie dopełnione w dobréj wierze temu,

kto jest w posiadaniu wierzytelności (1), jest ważne, chociażby następnie posiadacz był zniej sądownie wyzutym. K. N. 1134, 1141, 1377 n., 1626 n.

1241. Uiszczenie dopełnione wierzycielowi nie jest ważne, jeżeli tenże był niezdolnym do odebrania, chybaby dłużnik dowiódł, iż rzecz uiszczona obróconą została na korzyść wierzyciela.—K. N. 1123, 1124, 1238, 1312, 1926, 1990.

1242. Uiszczenie dopełnione przez dłużnika wierzycielowi, z ujmą zajęciu lub zapowiedzeniu, nie jest ważne względem wierzycieli zajmujących lub zapowiadających: wierzyciele ci, aż do wysokości praw swoich, mogą dłużnika zmusić do nowego uiszczenia, z zastrzeżeniem mu, w tym tylko przypadku, regresu przeciwko swojemu wierzycielowi. — K. N. 1298, 1944. — K. P. S. 557 n.

1243. Wierzyciela zmusić nie można, aby przyjął inną rzecz a nie tę, która się mu należy, chociażby wartość rzeczy ofiarowanéj była równą lub nawet większą. K. N. 1379, 1875, 1897, 1932. — K. H. 143. — Pr. o Tow. Kr. Ziem. z r. 1825 ar. 11—15.

1244. Dłużnik nie może zmusić wierzyciela do przyjęcia częściowego uiszczenia długu, nawet podzielnego. K. N. 1217, 1220 n.

Sąd jednak może, ze względu na położenie dłużnika, i używając téj władzy z wielką oględnością, udzielić umiarkowanych terminów do uiszczenia, i zawiesić wykonanie poszukiwań, pozostawiając rzeczy w stanie w jakim są. — K. N. 1185, 1188, 1652, 1900, 2212. — K. P. S. 122. K. H. 157. — Pr. o Tow. Kr. Ziem. z r. 1825, ar. 206. — (2).

(1) Za posiadacza wierzyciela uważanym być może głównie domniemany następca.

(1) Przepis niniejszego artykułu uzupełniony został

prawem sejmowém z d. $^{14}/_{26}$ Kwietnia 1818 r. (D. P. T. IV, str. 412) stanowiącém:

Art. 1. Odwłoka terminu zapłaty szczególnym dłużnikom w skutek art. 1244 Kodexu Cywilnego, nie dłuższa jak do roku jednego, a podział kapitału, nie więcéj jak na rat dwie, wśród tego przeciągu czasu, dozwolonemi być mogą.

Art. 2. Dla kapitałów przed dniem 20 Czerwca 1815 zaciągnionych, przeciąg powyżéj oznaczonéj zwłoki, rachowanym będzie od d. 1 Stycznia 1821 r.; dla wszystkich zaś innych po d. 20 Czerwca 1815 r. zaciągnionych długów, czas takowéj odwłoki w przypadku żądania, od dnia terminu wypłaty wyrażonego w obligacyi dłużnika, liczonym być ma.

Art. 3. Żaden z dłużników nie może być przypuszczonym do dobrodziejstwa wyżéj oznaczonéj zwłoki, jeżeli wprzód dowodnie nie okaże:

a) Że dostateczny na uiszczenie się wierzycielom posiada majątek;

b) Że ma inne pewne i dostarczające na uspokojenie wierzycieli fundusze, które w przeciągu dozwolonéj mu zwłoki otrzymać do rąk w pieniądzach bez zawodu spodziewa się;

c) Że z majątku przez siebie posiadanego, bez upadku zupełnego w losie, zapłacić nie jest w stanie.

Art. 4. Wolno będzie dłużnikowi, albo przeciwko wszystkim swym wierzycielom, albo jednemu z nich, pomienionéj zwłoki domagać się.

Art. 5. W pierwszym przypadku, zapozwać winien wszystkich wierzycieli, i z wszystkiemi z pod jednego wpisu następować będzie rozprawa sądowa; w drugiém zdarzeniu, nawet przy sprawie od swego wierzyciela popiéranéj, dłużnik stósownie do niniejszego prawa, wnioski będzie mógł czynić.

Art. 6. Szacunek dóbr, ich własność i bespieczne posiadanie, dłużnik extraktem hypotecznym dowodzić będzie. Cena dóbr ta będzie przyjętą, za którą

dłużnik nabył dziedzictwa, lub jaka się z detaxacjów urzędowych okazuje. Jeżeli zaś takowe spadkiem po przodkach otrzymał, lub wierzyciel na cenie szacunkowéj przestać nie zechce, albo dłużnik wyższy szacunek udowodnić oświadczy, oszacowanie sądowe następować powinno.

Art. 7. Bezpieczeństwo wierzyciela względnie dóbr na których długu swego poszukuje, za dostateczne uznaném będzie, jeżeli dług co do dóbr ziemskich, na pierwszych dwóch trzecich częściach, a co do własności miejskich, na pierwszéj połowie ustanowionego szacunku umieszczenie ma.

Art. 8. Jeżeli Sąd żądanéj przez dłużnika zwłoki dozwoli, wyda natychmiast zakaz do akt hypotecznych, przyjmowania przez ciąg trwającéj zwłoki rozrządzeń dłużnika ku szkodzie wierzycieli zmierzających.

Art. 9. Dług przez tych wierzycieli, przeciw którym zwłoka otrzymaną została, w ciągu téj dozwolonéj exekwowanym być nie może. Gdyby jednak w czasie trwającéj zwłoki lub uczynionego na raty podziału:

a) zapłacenia raty oznaczonéj ucbybił,
b) w procencie nie uiścił się,
c) niszczył budowle,
d) zmniejszał inwentarze miejscowe,
e) niszczył lasy,
f) i przez to zmniejszał wprzódy dowiedzione bezpieczeństwo dla wierzycieli;
g) lub nakoniec, gdyby inne, wprzód niewiadome, odkryły się okoliczności, zmniejszeniem tegoż bezpieczeństwa zagrażające,

Za dowiedzeniem mu sądowém któregokolwiek z umieszczonych pod powyższemi literami a, b, c, d, e, g, wypadków, za utracającego dozwolone mu dobrodziejstwo zwłoki uznanym będzie, i exekucja przeciw niemu wydaną zostanie.

1245. Dłużnik rzeczy co do tożsamości oznaczonéj uwolnionym jest przez oddanie jéj w stanie, w jakim się w chwili wydania znajduje, byleby pogorszenia, jakim ta rzecz uległa, nie wypływały z czynu lub winy bądź jego, bądź osób, za które jest odpowiedzialnym, lub byleby przed temi pogorszeniami rzeczy nie znajdował się w stanie opóźnienia. — K. N. 1220, 1221-2, 1247, 1264, 1302, 1303, 1379, 1382, 1383, 1884, 1933.

1246. Jeżeli przedmiotem długu jest rzecz, która tylko co do swego gatunku jest oznaczoną, dłużnik, dla uwolnienia się, nie będzie obowiązanym do dania jéj w najlepszym gatunku, lecz nie będzie mógł ofiarować jéj w najgorszym. — K. N. 1022.

1247. Uiszczenie nastąpić powinno w miejscu przez umowę oznaczoném. Jeżeli miejsce nie zostało w umowie wskazane, uiszczenie, gdy idzie o rzecz co do tożsamości oznaczoną, winno być dopełnione w miejscu, w którém w chwili zobowiązania znajdowała się rzecz będąca jego przedmiotem. — K. N. 1134.

Oprócz tych dwóch przypadków, uiszczenie dopełnione być powinno w zamieszkaniu dłużnika. — K N. 538, 1258, 1264, 1296, 1609, 1651, 1942, 1943. — K. P. S. 59.

1248. Koszta uiszczenia są ciężarem dłużnika.—K.N. 1260, 1593, 1608, 1942.

§ 2. O wypłacie z podstawieniem.

1249. Podstawienie w prawa wierzyciela na korzyść trzeciéj osoby, która mu płaci, jest albo *umowne*, albo *prawne*. — K. N. 874, 875, 1234, 1236, 1250—1252, 2029, 2037. K. P. S. 769. — K. H. 159, 187.

1250. Podstawienie to jest umowne:

1° Gdy wierzyciel, otrzymując wypłatę od osoby trzeciéj, podstawia ją w swe prawa, skargi, przywileje

lub hypoteki przeciwko dłużnikowi; podstawienie to powinno być wyraźne i jednoczesne z wypłatą.

2° Gdy dłużnik zapożycza jaką summę w celu zapłacenia swego długu i podstawienia wypożyczającego w prawa wierzyciela. Aby podstawienie to było ważném, potrzeba, iżby akt pożyczki i pokwitowanie sporządzone były przed notaryuszem; iżby w akcie pożyczki mieściło się oświadczenie, że summa pożyczoną została w celu dopełnienia zapłaty; oraz iżby w pokwitowaniu było oświadczenie, że zapłata dopełnioną została pieniędzmi dostarczonemi w tym celu przez nowego wierzyciela. Podstawienie to następuje bez przyłożenia się woli wierzyciela.

1251. Podstawienie ma miejsce z samego prawa:

1° Na korzyść tego, kto, będąc sam wierzycielem, spłaca innego wierzyciela, mającego przed nim pierwszeństwo z powodu przywileju lub hypoteki. — Ar. 5 do 9 Pr. o przyw. i hyp. z r. 1825 i ar. 12 Usta. Hyp. z r. 1818.

2° Na korzyść nabywcy nieruchomości, który cenę nabycia obraca na zapłacenie wierzycieli hypotecznie na téj nieruchomości zabezpieczonych. —Usta. Hyp. z r. 1818 ar. 47 n.

3° Na korzyść tego, kto, będąc zobowiązanym łącznie z innemi lub za innych do zapłaty długu, miał interes w jego zaspokojeniu. — K. N. 873, 1200, 2011.— K. H. 159.

4° Na korzyść spadkobiercy beneficialnego, który pieniędzmi swojemi spłacił długi spadkowe. —K. N. 802. — K. P. S. 996.

1252. Podstawienie w artykułach poprzedzających ustanowione ma miejsce tak przeciwko poręczycielom, jako téż przeciwko dłużnikom: podstawienie to nie może

szkodzić wierzycielowi, gdy tylko w części został zapłaconym; może on w tym przypadku wykonywać swe prawa co do resztującéj należności z pierwszeństwem przed tym, od którego otrzymał tylko częściową zapłatę. — K. N. 2011 n.

§ 3. O zarachowaniu wypłat.

1253. Dłużnik kilku długów ma prawo oświadczyć, przy wypłacie, który dług chce zaspokoić. — K. N. 1254—1256, 1848, 1906, 2081, 2085.

1254. Dłużnik długu przynoszącego procent lub raty rentowe, nie może, bez zezwolenia wierzyciela, zarachowywać czynionéj przez siebie wypłaty na kapitał przed ratami rentowemi lub procentami: wypłata uczyniona na kapitał i procenta, o ile całego długu nie pokrywa, zarachowywa się przedewszystkiém na procenta. — K. N. 1134, 1848, 1905, 1906, 1908.

1255. Gdy dłużnik różnych długów przyjął pokwitowanie, w którém wierzyciel to, co odebrał, zarachował na jeden z tych długów w szczególności, dłużnik nie może już żądać zarachowania na inny dług, chybaby ze strony wierzyciela zachodził podstęp lub podejście. — K. N. 1109, 1116 n., 1134.

1256. Gdy pokwitowanie nie obejmuje żadnego zarachowania, wypłata zarachowaną być powinna na dług, w którego zaspokojeniu dłużnik miał wówczas największy interes, gdy były długi zarówno wymagalne; w innych przypadkach, na dług wymagalny, chociażby mniéj uciążliwy od długów niewymagalnych.

Jeżeli długi są jednakiéj natury, zarachowanie czyni się na dług najdawniejszy: w równych pod wszelkim względem warunkach, — uskutecznia się stosunkowo.— K. N. 1297, 1848.

§ 4. O zaofiarowaniu wypłaty i o zaznaczeniu.

1257. Gdy wierzyciel odmawia przyjęcia wypłaty, dłużnik może mu uczynić zaofiarowanie rzeczywiste, a gdyby wierzyciel wzbraniał się je przyjąć, może zaznaczyć summę lub rzecz zaofiarowaną. —K. N. 1258 n., 1961. K. P. S. 494, 542, 590, 657, 812 n. — K. H 209, 497, 559.

Zaofiarowanie rzeczywiste, po którém nastąpiło zaznaczenie, uwalnia dłużnika; zastępuje względem niego wypłatę, gdy jest ważnie uczynione, a rzecz tak zaznaczona pozostaje na niebezpieczeństwo wierzyciela.— K. N. 1234.

1258. Do ważności rzeczywistego zaofiarowania potrzeba:

1° Ażeby uczynione było wierzycielowi do odbiérania zdolnemu, lub temu, kto miał moc odebrania za niego; — K. N. 1239.

2° Ażeby uczynione było przez osobę zdolną do płacenia; — K. N. 1238.

3° Ażeby obejmowało całkowitą summę wymagalną, raty rentowe, lub dłużne procenta, koszta obrachowane, i summę na koszta nieobrachowane, z zastrzeżeniem jéj uzupełnienia;

4° Ażeby termin upłynął, jeżeli był na korzyść wierzyciela zastrzeżony; — K. N. 1186, 1187.

5° Ażeby warunek, pod którym dług był zaciągnięty, już nastąpił; — K. N. 1168, 1181.

6° Ażeby zaofiarowanie dopełnione było w miejscu do zapłaty umówioném, a jeżeli nie było szczególnéj umowy co do miejsca zapłaty, ażeby uczynione było bądź wierzycielowi osobiście, bądź w jego zamieszkaniu, bądź w zamieszkaniu obraném do wykonania umowy. —K. N. 1134, 1247, 1264.

7° Ażeby zaofiarowanie uczynione było przez urzędnika sądowego właściwego do aktów tego rodzaju. — K. P. S. 352, 812 n.

1259. Do ważności zaznaczenia nie jest potrzebne upoważnienie sędziego; dostateczném jest:

1° Ażeby je poprzedzało wezwanie wręczone wierzycielowi, obejmujące oznaczenie dnia, godziny i miejsca, w którém rzecz zaofiarowana złożoną zostanie;

2° Ażeby się dłużnik wyzuł z posiadania rzeczy zaofiarowanéj, oddając ją na skład w miejscu przez prawo do przyjmowania zaznaczeń wskazaném (1), a to wraz z procentami aż do dnia składu; — K. N. 1907.

3° Ażeby urzędnik sądowy sporządził protokół, obejmujący naturę zaofiarowanych przedmiotów, wzmiankę o odmówieniu ich przyjęcia przez wierzyciela, lub o jego niestawiennictwie, i wreszcie o składzie; K. N. 1907.

4° Ażeby, w razie niestawiennictwa wierzyciela, protokół składu został mu doręczony z wezwaniem o odebranie złożonej rzeczy. — K. P. S. 812 n.

1260. Koszta zaofiarowania rzeczywistego i zaznaczenia ciążą wierzyciela, jeżeli akta te ważnie dopełnionemi były. — K. N. 1248. —K. P. S. 525.

1261. Dłużnik może cofnąć zaznaczenie, dopóki przez wierzyciela przyjęte nie zostało, i, w razie cofnięcia, współdłużnicy lub poręczyciele jego nie są uwolnionemi. — K. N. 1200, 2011 n., 2034.

---

(1) Dwiema ustawami we Francyi d. 3. Lipca 1816 r. zapadłemi utworzoną została tamże *Kassa składów i zaznaczeń*, która upoważnioną jest do przyjmowania wszelkich depozytów, zaznaczeń, kaucyj, i t. p.

W Królestwie Polskiém niema podobnéj oddzielnéj Kassy, lecz miejsce jéj zastępuje *Bank Polski*, jak to bliżéj wyjaśniają przepisy zamieszczone tu niżéj w odsyłaczu do Tytułu XI Księgi III (ar. 1915) Kodexu Napoleona.

1262. Gdy dłużnik sam pozyskał wyrok prawomocny, uznający jego zaofiarowanie i zaznaczenie za dobre i ważne, nie może już, nawet za zezwoleniem wierzyciela, cofnąć zaznaczenia ze szkodą swoich współdłużników lub swoich poręczycieli. — K. N. 1200, 1261, 1263, 1350-3, 1351, 2034.

1263. Wierzyciel, który zezwolił, aby dłużnik cofnął zaznaczenie po uznaniu takowego wyrokiem prawomocnym za ważne, nie może już, celem pozyskania zapłaty swéj wierzytelności, wykonywać przywilejów i hypotek do takowéj przywiązanych; nabywa hypotekę dopiéro od dnia, w którym akt, obejmujący zezwolenie na cofnięcie zaznaczenia, sporządzony został w formie wymaganéj do pozyskania hypoteki. — K. N. 1234, 1262, 1271, 1317, 1350, 1351.

1264. Jeżeli rzecz dłużna jest co do tożsamości oznaczoną, a wydanie jéj nastąpić winno w miejscu gdzie się znajduje, dłużnik powinien o jéj zabranie wezwać wierzyciela przez akt doręczony mu osobiście albo w jego zamieszkaniu, albo w zamieszkaniu obraném do wykonania umowy. Po dopełnioném wezwaniu, jeżeli wierzyciel nie zabiéra rzeczy, a dłużnik potrzebuje miejsca, w którém się takowa znajduje, może od sądu otrzymać pozwolenie umieszczenia jéj na składzie w jakiémkolwiek inném miejscu. — K. N. 1247, 1609, 1961 n.

§ 5. O odstąpieniu majątku.

1265. *Odstąpienie majątku* jest to oddanie przez dłużnika całego swego majątku na rzecz wierzycieli, gdy nie jest w możności zapłacenia swych długów. — K. N. 800, 896—906, 1266 n., 1945. — K. P. S. 800-3, 898 n. — K. H. 566 n.

1266. Odstąpienie majątku jest *dobrowolne* lub *sądowe*. — K. N. 1267 n.

1267. *Odstąpienie dobrowolne majątku* jest to, które wierzyciele przyjmują dobrowolnie i które nie ma innego skutku jak ten, jaki wynika z zastrzeżeń kontraktu między niemi i dłużnikiem zawartego. — K. N. 1134.

1268. *Odstąpienie sądowe* jest dobrodziejstwo, jakie prawo zapewnia nieszczęśliwemu i dobréj wiary dłużnikowi, któremu, celem zachowania wolności osobistéj, wolno jest uczynić sądownie zrzeczenie się, na rzecz wierzycieli, całego majątku: odstąpienie to ma miejsce bez względu na wszelkie przeciwne w umowie zastrzeżenie. — K. N. 530, 594, 1133, 2059 n., 2268. — K. P. S. 898 n.

1269. Odstąpienie sądowe nie nadaje własności wierzycielom; daje im tylko prawo zarządzenia przedaży majątków na swoją korzyść i pobiérania z nich dochodów do chwili przedaży. — K. P. S. 617 n., 904, 945, 953 n., 989—991.

1270. Wierzyciele nie mogą odmówić odstąpienia sądowego, chyba tylko w przypadkach przez prawo przewidzianych. — K. N. 1945. — K. P. S. 905.

Odstąpienie uwalnia od przymusu osobistego. — K. N. 2059. — K. P. S. 800-3.

Nadto uwalnia dłużnika tylko do wysokości wartości majątku oddanego; a w razie, gdyby majątek okazał się nie wystarczającym i dłużnikowi przybył inny, jest on obowiązanym takowy oddać aż do zupełnéj zapłaty. — K. N. 1265.

ODDZIAŁ II.

O odnowieniu.

1271. Odnowienie uskutecznia się trojakim sposobem: — K. N. 1101, 1134, 1234.

1° Gdy dłużnik zaciąga względem swojego wierzyciela nowy dług podstawiony w miejsce dawnego, który zostaje umorzonym;

2° Gdy nowy dłużnik podstawionym jest w miejsce dawnego, i tego ostatniego wierzyciel zwalnia; — K. N. 1274, 1279—1281, 1689, 1690.

3° Gdy, skutkiem nowego zobowiązania, nowy wierzyciel podstawiony jest w miejsce dawnego, względem którego dłużnik uwolnionym zostaje. — K. N. 878, 879, 1263, 1272 n.

1272. Odnowienie nastąpić może jedynie między osobami zdolnemi do kontraktowania. — K. N. 1123 n.

1273. Odnowienie nie domniemywa się; potrzeba, aby wola spełnienia go wyraźnie z czynności (1) wypływała. — K. N. 1134, 1275, 1277.

1274. Odnowienie przez podstawienie nowego dłużnika może nastąpić bez wpływu pierwszego dłużnika.— K. N. 1271-2, 1279—1281.

1275. Przekaz (La délégation), przez który dłużnik daje wierzycielowi innego dłużnika, i ten zobowiązuje się względem wierzyciela, nie skutkuje odnowienia, jeżeli wierzyciel nie oświadczył wyraźnie, iż chce uwolnić dłużnika przekaz czyniącego. — K. N. 1273, 1276, 1277, 1690, 2212.

1276. Wierzyciel, który zwolnił dłużnika przekaz czyniącego, nie ma regresu przeciwko temu dłużnikowi, jeżeli osoba, do której przekazano, stanie się niewypłacalną, chybaby akt obejmował wyraźne w tym względzie zastrzeżenie, lub chybaby ten, do którego przekazano, był już w chwili przekazu w stanie upadłości handlowéj otwartéj, lub w stanie upadłości cywilnéj. — K. N. 1134, 1446, 1613, 1695, 1865, 2003, 2032. — K. H. 437.

1277. Proste wskazanie przez dłużnika osoby, mającéj płacić za niego, nie skutkuje odnowienia.

---

(1) To jest z umowy ustnéj lub piśmiennéj.

Toż samo stosuje się do prostego wskazania przez wierzyciela osoby mającéj odebrać za niego. — K. N. 1275.

1278. Przywileje i hypoteki do dawnéj wierzytelności przywiązane, nie przechodzą na tę, która w jéj miejsce wchodzi, chybaby wierzyciel wyraźnie je sobie zachował. K. N. 1134, 1279, 1280, 1299.

1279. Gdy odnowienie uskutecznia się przez podstawienie nowego dłużnika, pierwotne przywileje i hypoteki do wierzytelności przywiązane nie mogą przejść na majątek nowego dłużnika. — K. N. 1271-2, 1274, 1278, 1280, 1281.

1280. Gdy odnowienie uskutecznia się pomiędzy wierzycielem i jednym z solidarnych dłużników, przywileje i hypoteki, do dawnéj wierzytelności przywiązane, mogą być zachowane jedynie na majątku tego, który nowy dług zaciąga. — K. N. 1200, 1271-2, 1274, 1279, 1281.

1281. Odnowienie pomiędzy wierzycielem i jednym z solidarnych dłużników nastąpione, uwalnia współdłużników. — K. N. 1200, 1280.

Odnowienie uskutecznione względem głównego dłużnika, uwalnia poręczycieli. — K. N. 2034, 2037.

Jeżeli jednak wierzyciel wymagał, ażeby w pierwszym przypadku wpływali współdłużnicy, lub w drugim poręczyciele, dawna wierzytelność nie przestaje istnieć, jeżeli współdłużnicy lub poręczyciele odmawiają przystąpienia do nowego układu.

ODDZIAŁ III.

O zwolnieniu z długu.

1282. Dobrowolne oddanie przez wierzyciela dłużnikowi tytułu oryginalnego z podpisem prywatnym, stanowi dowód uwolnienia od długu. — K. N. 1101, 1134, 1234, 1283 n., 1315, 1318, 1320, 1322 n., 1350, 1352.

1285. Dobrowolne oddanie głównego wypisu aktu urzędowego, pociąga za sobą domniemanie zwolnienia z długu lub wypłaty, co wszakże nie przecina możności przyniesienia dowodu przeciwnego. — K. N. 1282, 1315, 1317, 1322, 1349, 1350, 1353. — K. P. S. 256.

1284. Oddanie tytułu oryginalnego z podpisem prywatnym, lub głównego wypisu aktu urzędowego, jednemu z dłużników solidarnych, ma ten sam skutek na korzyść jego współdłużników. — K. N. 1200, 1282, 1283, 1285.

1285. Zwolnienie lub zakwitowanie umowne na korzyść jednego ze współdłużników solidarnych uczynione, uwalnia wszystkich innych, chybaby wierzyciel wyraźnie zachował swoje prawa przeciwko tym ostatnim. — K. N. 1200, 1284, 1294, 1301, 1365.

W tym ostatnim przypadku nie może poszukiwać długu inaczéj jak za strąceniem części tego, którego zwolnił. — K. N. 1198.

1286. Oddanie rzeczy danéj w zastaw nie jest dostatecznem, aby domniemywać zwolnienie z długu. — K. N. 2071 n.

1287. Zwolnienie lub zakwitowanie umowne, udzielone głównemu dłużnikowi uwalnia poręczycieli.— K. N. 1294, 1301, 1365, 2025, 2034, 2038.

Udzielone poręczycielowi nie uwalnia głównego dłużnika;

Udzielone jednemu z poręczycieli nie uwalnia innych.

1288. To co wierzyciel otrzymał od poręczyciela za zwolnienie go od poręczenia, zarachowane być powinno na dług i obrócone na uwolnienie głównego dłużnika i innych poręczycieli. — K. N. 1236, 1253 n., 1287.

ODDZIAŁ IV.

O potrąceniu.

1289. Gdy dwie osoby wzajemnie są dłużnikami jedna drugiéj, następuje między niemi *potrącenie*, które umarza obydwa długi w sposób i w przypadkach poniżéj wymienionych. — K. N. 1023, 1101, 1134, 1234, 1290 n., 1619, 1623, 1765, 1769, 1850, 1885, 2089. — K. P. S. 131, 464.

1290. Potrącenie następuje samém prawem przez samą siłę ustawy, nawet bez wiedzy dłużników; obydwa długi aż do wysokości ich wzajemnych ilości umarzają się w chwili, w któréj się jednocześnie istniejącemi okazują. — K. N. 1289.

1291. Potrącenie nie ma miejsca jak tylko między dwoma długami, które zarówno mają za przedmiot summę pieniężną, lub pewną ilość rzeczy, dających się zastąpić jedna przez drugą i będących tego samego gatunku, o ile te długi zarówno są likwidalne i wymagalne.

Należności w ziarnie lub w artykułach żywności niesporne, i których cena poświadczoną jest cennikami targowemi (foralia), mogą się potrącać z summami likwidalnemi i wymagalnemi.

1292. Zwłoka dłużnikowi przez sąd udzielona nie jest przeszkodą do potrącenia.—K. N. 1244, 1900, 2212, K. P. S. 122.

1293. Potrącenie ma miejsce, jakiekolwiek są przyczyny jednego lub drugiego długu, wyjąwszy następujące przypadki: — K. N. 1289.

1° Gdy skarga ma za przedmiot zwrot rzeczy, z któréj właściciel nie sprawiedliwie został wyzutym; K. N. 2060-2., 2061, 2233.

2° Gdy skarga ma za przedmiot zwrot rzeczy na skład oddanéj i użyczonéj; — K. N. 1874, 1875, n. 1915 n.

3° Gdy przyczyną długu są alimenta nie ulegające zapowiedzeniu. — K. N. 1015-2. — K. P. S. 581, 582.

1294. Poręczyciel może stawiać do potrącenia to, co od wierzyciela należy się głównemu dłużnikowi;

Lecz główny dłużnik nie może stawiać do potrącenia tego, co się od wierzyciela poręczycielowi należy. — K. N. 1287, 2036.

Podobnie solidarny dłużnik nie może stawiać do potrącenia tego, co się od wierzyciela współdłużnikowi jego należy. — K. N. 1200, 1208, 1285, 1301.

1295. Dłużnik, który prosto i bezwarunkowo przyjął przelew praw, jaki wierzyciel trzeciemu uczynił, nie może już przeciwko nabywcy zasłaniać się potrąceniem, którémby przed przyjęciem mógł zasłaniać się przeciwko przelew czyniącemu.

Przelew, który nie był przyjętym przez dłużnika, lecz był mu doręczonym, dopuszcza potrącenia jedynie tylko wierzytelności późniejszych od doręczenia. — K. N. 1275, 1277, 1689 n.

1296. Gdy dwa długi nie w jedném miejscu mają być uiszczone, nie można zasłaniać się ich potrąceniem, jak tylko za wynagrodzeniem różnicy kosztów oddania w właściwém miejscu. — K. N. 1247.

1297. Gdy od jednéj i téj saméj osoby należy się kilka długów mogących być potrąconemi, wówczas zachowują się pod względem potrącenia przepisy art. 1256 *o zarachowaniu*.

1298. Potrącenie nie ma miejsca z uszczerbkiem praw przez trzeciego nabytych. Tak więc, ten, kto, będąc dłużnikiem, stał się wierzycielem po uczynioném u niego przez osobę trzecią zapowiedzeniu, nie może, z uszczerbkiem zapowiadającego, zasłaniać się potrąceniem. K. N. 1242. — K. P. S. 557 n.

1299. Ten, kto zapłacił dług z samego prawa przez potrącenie umorzony, nie może już, poszukując wierzytelności, któréj potrącenia nie żądał, występować ze szkodą osób trzecich, z przywilejami lub hypotekami, jakie były do tejże wierzytelności przywiązane, chybaby dla słusznéj przyczyny nie wiedział o wierzytelności, która powinna była być potrąconą. — K. N. 1278.

ODDZIAŁ V.

O pomieszaniu praw.

1300. Gdy przymioty wierzyciela i dłużnika łączą się w jednéj osobie, następuje samém prawem *pomieszanie*, które wierzytelność umarza. — K. N. 617, 705, 802, 1101, 1134, 1209, 1234, 1301, 1946, 2035.

1301. Pomieszanie praw, jakie zaszło w osobie głównego dłużnika, idzie na korzyść jego poręczycieli;

Zaszłe w osobie poręczyciela, nie pociąga za sobą umorzenia zobowiązania głównego; — K. N. 1287, 1294, 2036.

Zaszłe w osobie wierzyciela, idzie na korzyść jego współdłużników solidarnych, lecz tylko co do części, któréj był dłużnikiem. — K. N. 1200, 1208 n., 1285, 1294, 2035.

ODDZIAŁ VI.

O utracie rzeczy dłużnéj. (1)

1302. Gdy rzecz co do tożsamości oznaczona, będąca przedmiotem zobowiązania, zniszczała, wyszła z o-

(1) Przepisy związkowe: K. N. 617, 855, 1042, 1149, 1193—1195, 1203, 1348, 1379, 1573, 1601, 1647, 1730, 1735, 1741, 1769, 1784, 1788—1790, 1792, 1810, 1811, 1867, 1882, 1883, 2000, 2080. — K. H. 26, 258 298 n., 324 n.

biegu, lub zaginęła, tak iż byt jéj stał się zupełnie niewiadomym, zobowiązanie umarza się, jeżeli rzecz zniszczała lub zaginęła bez winy dłużnika, i zanim tenże był w stanie opóźnienia. — K. N. 1101, 1134, 1139, 1234, 1303, 1383.

Chociażby nawet dłużnik był w stanie opóźnienia, lecz nie wziął na siebie wypadków losowych, zobowiązanie umarza się w takim razie, gdy rzecz byłaby również zniszczała w rękach wierzyciela, gdyby mu wydaną była.

Dłużnik obowiązanym jest udowodnić wypadek losowy przez siebie przytaczany.

W jakikolwiek sposób rzecz skradziona zniszczała lub zagubioną została, utrata jéj nie uwalnia tego, który ją zabrał, od obowiązku zwrócenia jéj ceny. — K. N. 2279, 2280. — K. K. G. i P. 1172.

1303. Gdy rzecz zniszczała, wyszła z obiegu, lub zaginęła, bez winy dłużnika, jest on w obowiązku odstąpić swemu wierzycielowi wszelkie służące sobie ze względu na tę rzecz prawa lub skargi o wynagrodzenie. K. N. 1302, 1382, 1934.

ODDZIAŁ VII.

O skardze o nieważność lub o zerwanie umów.

1304. W każdym przypadku, w którym skarga o nieważność lub o zerwanie umowy nie jest przez prawo szczególne ograniczoną do krótszego czasu, prawo do skargi trwa lat dziesięć.—K. N. 1101, 1134, 1234, 1305.

Czas ten biegnie, w przypadku gwałtu, od dnia dopiéro, w którym takowy ustał; w przypadku błędu lub podstępu, od dnia dopiéro, w którym odkryte zostały; a co się tyczy aktów zeznanych przez mężatki nie upoważnione, od dnia dopiéro ustania małżeństwa. —K. N. 1109—1117, 1124.

Czas ten biegnie co do aktów zeznanych przez bezwłasnowolnych, od dnia zniesienia bezwłasnowolności; zaś co do aktów zdziałanych przez małoletnich, dopiéro od dnia pełnoletności. — K. N. 1314. — K. C. P. 345. — K. K. G. i P. 1199.

1305. Proste pokrzywdzenie daje miejsce zerwaniu wszelkich umów na korzyść małoletniego nieusamowolnionego; na korzyść zaś małoletniego usamowolnionego, wszelkich umów przekraczających granice jego zdolności takiéj, jaka określona jest w Tytule *O małoletności, opiece i usamowolnieniu.*—K. N. 840, 1306—1312, 1314, 1684, 1990. — K. C. P. 345, 467 n.

1306. Małoletni nie może żądać przywrócenia rzeczy do pierwszego stanu z powodu pokrzywdzenia, gdy takowe wynika jedynie ze zdarzenia przypadkowego i nie przewidzianego.—K. N. 1148, 1169, 1305.

1307. Proste oświadczenie małoletniego że jest pełnoletnim, nie stoi na przeszkodzie w żądaniu przywrócenia rzeczy do pierwszego stanu. — K. N. 1305.

1308. Małoletni handlujący, bankier lub rękodzielnik, nie może żądać przywrócenia rzeczy do pierwszego stanu co do zobowiązań, jakie na siebie przyjął z tytułu swego handlu lub sztuki.—K. H. 1, 2, 3, 6.—K. C. P. 479.

1309. Małoletni nie może żądać przywrócenia rzeczy do pierwszego stanu co do umów objętych w jego kontrakcie przedślubnym, gdy były zawarte za zezwoleniem i w przytomności osób, których zezwolenie wymagane jest do ważności jego małżeństwa. — K. N. 1095, 1398. — Ar. 15 n. Pr. o małż. z r. 1836.

1310. Małoletni nie może żądać przywrócenia rzeczy do piérwszego stanu co do zobowiązań wynikających z jego występku lub jako-występku — K. N. 1382 n.

1311. Małoletni nie może uwolnić się od zobowiązania, jakie w czasie małoletności zaciągnął, gdy je stwierdził po dojściu do pełnoletności, bez względu na to, czy zobowiązanie to ulegało nieważności co do formy, czy też służyło przeciwko niemu żądanie przywrócenia rzeczy do piérwszego stanu. — K. N. 1338.

1312. Gdy małoletnim, bezwłasnowolnym i mężatkom, ze względu na te ich przymioty, służy możność żądania przywrócenia rzeczy do piérwszego stanu co do zawartych przez nich zobowiązań, zwrot tego, co, na skutek tych zobowiązań, było w czasie małoletności, bezwłasnowolności lub małżeństwa zapłacone, nie może być żądanym, chybaby było dowiedzione, że to, co było zapłacone, na ich korzyść zostało obrócone. — K. N. 1241, 1315, 1926, 1990. — K. H. 114.

1313. Pełnoletni nie mogą żądać przywrócenia rzeczy do pierwszego stanu z powodu pokrzywdzenia, jak tylko w przypadkach i pod warunkami szczegółowo w niniejszym Kodexie wymienionemi. — K. N. 783, 787, 887 n., 1079, 1118, 1674 n., 1706, 2052—2054, 2057.

1314. Gdy formalności wymagane względem małoletnich lub bezwłasnowolnych, bądź przy zbywaniu nieruchomości, bądź przy dziale spadku, dopełnionemi zostały, są oni uważani co do tych aktów tak, jak gdyby je byli zdziałali w czasie pełnoletności lub przed ubezwłasnowolnieniem.—K. N. 817, 823 n.—K. P. S. 953 n., 968 n.

DZIAŁ VI.

O dowodzie zobowiązań i uiszczenia.

1315. Kto domaga się wykonania zobowiązania, powinien je dowieść. — K. N. 1101, 1134.

Wzajemnie ten, kto utrzymuje, że jest uwolnionym od

zobowiązania, powinien usprawiedliwić uiszczenie lub czyn, który pociągnął za sobą umorzenie jego zobowiązania. — K. N. 1234, 1282 n., 1316, 1332, 1350, 1352, 1908.— K. P. S. 252 n.

1316. Prawidła dotyczące dowodu piśmiennego, dowodu ze świadków, domniemań, przyznania strony i przysięgi, wyłożone są w następujących Oddziałach. — K. N. 1317 n., 1341 n., 1349 n., 1354 n., 1357 n.

ODDZIAŁ I.

O dowodzie piśmiennym.

§. 1. O tytule urzędowym.

1317. *Akt urzędowy* jest ten, który przyjęty został przez urzędników publicznych, mających prawo działania w miejscu gdzie akt był sporządzony, i z uroczystościami wymaganemi. — K. N. 1101, 1134, 1315, 1316, 1318 n.

1318. Akt, który nie jest urzędowym z powodu niewłaściwości lub niezdolności urzędnika, albo z powodu braku formy, zachowuje znaczenie pisma prywatnego, jeżeli został przez strony podpisanym. — K. N. 1322 n. K. P. S. 841 n.

1319. Akt urzędowy stanowi pomiędzy stronami kontraktującemi i ich następcami lub stojącemi w ich prawach dowód zupełny zawartéj w nim umowy.— K. N. 724, 1122, 1134, 1283, 1320. — K. P. S. 135.

Jednakże w przypadku skargi o fałsz główny, wykonanie aktu zaskarżonego o fałsz zawieszone będzie przez postawienie w stanie oskarżenia (1); a na przypadek za-

(1) To jest przez wydanie decyzyi kwalifikacyjnéj.

pisania się na fałsz incydentalny, będą mogły Sądy, stosownie do okoliczności, zawiesić tymczasowo wykonanie aktu. — K. P. S. 214 n.

1320. Akt, czy to urzędowy czy też z podpisem prywatnym, stanowi dowód pomiędzy stronami, nawet co do tego, co w nim jest zamieszczone w sposobie przytoczenia, byleby tylko przytoczenie miało bezpośredni związek z rozporządzeniem. Przytoczenia obce rozporządzeniu służą tylko za początek dowodu.— K. N. 1317, 1322, 1347.

1321. Przeciw-pisma (kontra-rewersy, les contre-lettres) mogą miéć skutek jedynie pomiędzy stronami kontraktującemi; nie mają skutku przeciwko trzecim. — K. N. 1120, 1121, 1134, 1165, 1394—1397.

§. 2. O akcie z podpisem prywatnym.

1322. Akt z podpisem prywatnym, przyznany przez tego, przeciwko któremu stawiony zostaje, lub poczytany prawnie za przyznany, ma, między temi którzy go podpisali, między ich następcami i stojącemi w ich prawach, taką samą wiarę jak akt urzędowy. — K. N. 1101, 1122, 1134, 1282, 1284 n., 1315, 1317, 1321, 1323 n., 1582.— K. P. S. 54. — K. H. 109.

1323. Ten, przeciw któremu stawiany jest akt z podpisem prywatnym, obowiązanym jest przyznać swoje pismo lub swój podpis, albo też formalnie je zaprzeczyć.— K. N. 1322, 1324.

Następcy jego lub stojący w jego prawach mogą ograniczyć się na oświadczeniu, iż nie znają pisma lub podpisu swego prawonadawcy. — K. N. 724, 1122. — K. P. S. 193 n.

1324. W przypadku gdy strona zaprzecza swego pisma lub podpisu, i w przypadku gdy jéj następcy lub

stojący w jéj prawach oświadczą, iż takowych nie znają, sąd sprawdzenie pisma lub podpisu nakaże.—K. N. 1323. K. P. S. 49-7., 193 n.

1325. Akta z podpisem prywatnym, obejmujące umowy dwustronne, ważne są tylko o tyle, o ile były zdziałane w tylu oryginałach, ile jest stron mających oddzielny interes. — K. N. 1102, 1184, 1318, 1322. — K. H. 39, 282.

Dostatecznym jest jeden oryginał dla wszystkich stron mających tenże sam interes.

Każdy oryginał powinien obejmować wzmiankę o liczbie sporządzonych oryginałów.

Jednakże brakiem wzmianki, że sporządzono dwa, trzy, i tak daléj, oryginały, nie może zasłaniać się ten, kto wykonał ze swéj strony umowę aktem objętą. — K N. 1338.

1326. Rewers lub przyrzeczenie z podpisem prywatnym, przez które jedna tylko strona zobowiązuje się względem drugiéj do zapłacenia jéj summy pieniężnéj, lub rzeczy mogącéj być ocenioną, powinny być pisane w całości ręką osoby, która je podpisała; albo przynajmniéj potrzeba, iżby, oprócz swego podpisu, napisała swą ręką *dobry* lub *przyjęty*, z wymienieniem literami summy lub ilosci rzeczy. — Nie stosuje się to do przypadku, gdy akt pochodzi od kupców, rękodzielników rolników, posiadaczy winnic, wyrobników dziennych i służących. — K. N. 1322, 1327.

1327. Gdy summa wyrażona w samym akcie różni się od wymienionéj obok wyrazu *dobry*, domniemywa się, że zobowiązanie ma za przedmiot mniejszą summę, wtenczas nawet, gdy akt podobnie jak i dodatek *dobry*, pisane są w całości ręką osoby zobowiązującéj się, chybaby udowodnioném zostało gdzie błąd zaszedł. — K. N. 1162, 1326, 1350, 1352.

1328. Akta z podpisem prywatnym mają datę pewną przeciwko osobom trzecim dopiéro od dnia wciągnięcia ich do ksiąg publicznych, od dnia śmierci osoby lub jednéj z osób, które też akta podpisały, lub od dnia, w którym ich osnowa poświadczoną została w aktach sporządzonych przed urzędnikami publicznemi, jak na przykład w protokółach opieczętowania lub inwentarza. K. N. 1410, 1743, 1750.

1329. Księgi kupieckie nie stanowią przeciwko osobom nie handlującym dowodu dostarczeń w nich zamieszczonych, z zachowaniem tego, co o przysiędze będzie powiedziane. — K. N. 1330, 1367, 2272. — K. H. 8 n.

1330. Księgi kupieckie stanowią dowód przeciwko kupcom; lecz ten, kto chce korzyść z nich osiągnąć, nie może pomijać tego, co w księgach jako przeciwne jego żądaniu jest zamieszczone. — K. N. 1329, 1356. — K. H. 12 n. 109.

1331. Rejestra i papiéry domowe nie stanowią tytułu dla tego, kto je pisał. Mają wiarę przeciwko niemu:

1° We wszystkich przypadkach, w których wyraźnie poświadczają otrzymaną zapłatę;

2° Gdy zawiérają wyraźną wzmiankę, że zanotowanie uczynione było w celu zastąpienia braku tytułu na korzyść tego, na rzecz którego zobowiązanie poświadczają.— K. N. 1235, 1348-4., 1415.

1332. Pismo zamieszczone przez wierzyciela na końcu, na marginesie, lub na odwrotnej stronie tytułu, który ciągle zostawał w jego posiadaniu, stanowi dowód, chociażby nie było ani podpisane ani datowane przez niego gdy pismo to ma na celu poświadczyć uwolnienie dłużnika.

Toż samo stosuje się do pisma zamieszczonego przez wierzyciela na odwrotnéj stronie, albo na marginesie, albo na końcu drugiego exemplarza tytułu lub pokwitowania, byleby ten drugi exemplarz był w ręku dłużnika. K. N. 1282, 1284, 1350-2., 1352.

§. 3. *O karbach.*

1333. Karby zgodne między sobą co do znaków stanowią dowód pomiędzy osobami, które mają w zwyczaju poświadczać tym sposobem częściowe dostawy przez siebie uskuteczniane lub otrzymywane. — K. N. 1101, 1134, 1159.

§. 4. *O kopjach tytułów.*

1334. Gdy tytuł oryginalny istnieje, kopje stanowią dowód jedynie tylko co do tego, co obejmuje tytuł, którego okazanie może być zawsze żądane. — K. N. 1101, 1134, 1317, 1322, 1335 n. — K. P. S. 839 n.

1335. Gdy tytuł oryginalny już nie istnieje, kopje stanowią dowód podług następujących rozróżnień:

1° Wypisy główne z formą wykonawczą lub bez téj formy, stanowią taki dowód jak oryginał: takiż dowód stanowią kopje wypisane pod powagą sądową w obecności stron lub po ich należytém przywołaniu, lub téż kopje wypisane w obecności stron i za ich wzajemném zezwoleniem. — K. N. 1319.

2° Kopje, które bez wpływu sądu, lub bez zezwolenia stron, i po wydaniu już wypisów głównych z formą wykonawczą lub bez takowéj, wypisane zostały z oryginału aktu przez notaryusza, który go przyjął, lub przez jednego z jego następców, lub przez urzędników publicznych, którzy, w tym przymiocie, są zachowawcami oryginałów, mogą, na przypadek zaginienia oryginału, stanowić dowód, gdy są dawne.

Uważają się za dawne, gdy mają więcéj jak lat trzydzieści.

Jeżeli mają mniéj jak lat trzydzieści, mogą stanowić tylko początek dowodu na piśmie. — K. N. 1347.

3° Jeżeli kopje wypisane zostały z oryginału aktu nie przez notaryusza, który go przyjmował, ani przez jednego z jego następców, ani przez urzędników publicznych, którzy w tym przymiocie są zachowawcami oryginałów, kopje takie, bez względu na ich dawność, będą mogły służyć jedynie za początek dowodu na piśmie. — K. N. 1347.

4° Kopje z kopij będą mogły, podług okoliczności, być uważanemi za proste objaśnienia.— K. N. 1282. K. P. S. 839, 844, 853, 854.

1336. Przepisanie aktu do rejestrów publicznych może służyć jedynie tylko za początek dowodu na piśmie; do tego wszakże potrzeba:

1° Ażeby było rzeczą niewątpliwą, iż wszystkie oryginały notaryusza z roku, w którym akt zdaje się być sporządzonym, zginęły, lub ażeby udowodnioném było, że oryginał tego aktu zginął skutkiem szczególnego wypadku.

2° Ażeby istniało repertorium notaryusza podług przepisów utrzymywane, któreby poświadczało, że akt w téj samej dacie został zdziałany.

Gdy, w skutku zbiegu tych dwóch okoliczności, dopuszczony będzie dowód ze świadków, potrzeba, ażeby osoby użyte do aktu za świadków, jeżeli jeszcze żyją, przesłuchane zostały.— K. N. 1341, 1347. — K. P. S. 252 n.

§. 5. O aktach przyznania i potwierdzenia.

1337. Akta przyznania nie uwalniają od okazania pierwotnego tytułu, chybaby osnowa jego była w nich szczegółowo przywiedzioną.— K. N. 1101, 1134, 1338 n.

To, co akta przyznania obejmują nad tytuł pierwotny, lub to, w czém się od takowego różnią, nie ma żadnego skutku.

Gdyby jednak istniało kilka aktów przyznania między sobą zgodnych, wspartych posiadaniem, i gdyby data jednego z nich sięgała lat trzydziestu, wierzyciel będzie mógł być uwolnionym od złożenia pierwotnego tytułu. K. N. 2228.

1338. Akt potwierdzenia lub przyjęcia za dobre zobowiązania, przeciwko któremu prawo dopuszcza skargi o nieważność lub o zerwanie, o tyle tylko jest ważnym, o ile obejmuje istotę tegoż zobowiązania, wzmiankę o podstawie skargi o zerwanie, i zamiar naprawienia wady, na któréj się taż skarga opiéra.

W braku aktu potwierdzenia lub przyjęcia za dobre, dostateczném jest, aby zobowiązanie było dobrowolnie wykonane po epoce, w któréj zobowiązanie mogło być ważnie potwierdzone lub za dobre przyjęte.

Potwierdzenie, przyjęcie za dobre, lub dobrowolne wykonanie w formach i w czasie przez prawo wskazanych, pociąga za sobą zrzeczenie się środków i excepcyj, jakie przeciw temu aktowi służyły, co wszakże nie ubliża prawom osób trzecich. — K. N. 840, 1120, 1311, 1998, 2205.

1339. Darujący nie może przez żaden akt potwierdzający naprawić wad darowizny między żyjącemi nieważnéj co do formy; lecz potrzeba, aby była na nowo

sporządzoną w formie prawnéj.— K. N. 894, 931 n., 960, 964, 1081, 1092, 1340.

1340. Potwierdzenie, przyjęcie za dobre, lub dobrowolne wykonanie daru po śmierci darującego przez jego spadkobierców lub stojących w jego prawach, pociąga za sobą zrzeczenie się z ich strony zarzutów, bądź co do wad formy, bądź co do każdéj innéj excepcyi. — K. N. 718, 724, 1338, 1339, 2054.

ODDZIAŁ II.

O dowodzie ze świadków.

1341. Ma być sporządzony akt notaryalny lub z podpisem prywatnym co do wszystkich czynności prawnych, przenoszących summę lub wartość stu pięciudziesięciu franków (1), nawet w przypadku składu dobrowolnego, i nie będzie przyjęty żaden dowód ze świadków przeciw osnowie lub nad osnowę aktów, ani względem tego, coby przytaczano, że było mówione przed, w czasie, lub po aktach, chociażby szło o summę lub wartość mniejszą od stu pięciudziesięciu franków (1). — K. N. 1101, 1134, 1315, 1316, 1342 n., 1582, 1715, 1834, 1923, 1950, 1985, 2044, 2074.

Wszystko to nie ubliża prawom odnoszącym się do handlu. — K. H. 39, 41, 49, 109, 273, 282, 311, 322.

1342. Prawidło powyższe stosuje się do przypadku, gdy skarga, oprócz żądania kapitału, obejmuje żądanie procentów, które, złączone z kapitałem, przenoszą summę sto pięćdziesiąt franków (1). — K. N. 1905, 1907.

1343. Ten, kto wytoczył skargę o summę wyższą

(1) Franków 150 równa się Rsr. 36.

nad sto pięćdziesiąt franków (1), nie może już być dopuszczonym do dowodu ze świadków, chociażby następnie zmniejszył przedmiot skargi pierwotnéj.—K. N. 1341.

1344. Gdy skarga obejmuje nawet mniejszą summę jak sto pięćdziesiąt franków (1), dowód ze świadków nie może być dopuszczonym, jeżeli oświadczono, że summa ta jest resztą lub częścią wierzytelności większéj, co do któréj nie ma dowodu na piśmie.

1345. Jeżeli w jednéj i téj saméj instancyi strona zanosi kilka żądań, w usprawiedliwieniu których nie pokłada tytułu na piśmie, i jeżeli skargi te, razem połączone, przenoszą summę sto pięćdziesiąt franków (1), dowód ze świadków nie może być dopuszczonym, chociażby strona przytaczała, że te wierzytelności pochodzą z różnych źródeł, i że powstały w rozmaitych epokach, chybaby prawa te ze spadku, darowizny, lub innym sposobem pochodziły od rozmaitych osób.

1346. Wszelkie jakiekolwiekbądź żądania, z jakiegokolwiek tytułu wypływają, któreby nie były w zupełności usprawiedliwione przez pismo, zaniesione będą przez jeden i ten sam pozew, po którym inne żądania, na dowodzie piśmiennym nie oparte, przyjętemi nie będą.

1347. Od przepisów powyższych zachodzi wyjątek, gdy istnieje początek dowodu na piśmie.

Tak się nazywa każdy akt na piśmie, pochodzący od tego, przeciw któremu wytoczoną jest skarga, albo od tego, którego on przedstawia, i który to akt czyni prawdopodobnym czyn przytaczany. — K. N. 1320, 1335, 1336, 1360.

1348. Prawidła te ulegają jeszcze wyjątkowi we wszystkich przypadkach, ilekroć było niepodobném wie-

(1) Franków 150 równa się Rsr. 36.

rzycielowi zaopatrzyć się w dowód piśmienny zobowiązania względem niego zaciągniętego.

Ten drugi wyjątek znajduje zastosowanie:

1° Do zobowiązań wypływających z jako-kontraktów, z występków, lub jako-występków.— K. N. 1371 n., 1382 n.

2° Do składów koniecznych, jakie miały miejsce w przypadku pożaru, zawalenia się, rozruchu, lub rozbicia się statku, oraz do składów uczynionych przez podróżnych w czasie pobytu w domu zajezdnym (1), wszystko stosownie do przymiotu osób i do okoliczności czynu. — K. N. 1949 n.

3° Do zobowiązań zaciągniętych w przypadku zdarzeń nie przewidzianych, gdy nie można było sporządzić aktu na piśmie.

4° Do przypadku, gdy wierzyciel utracił tytuł służący mu za dowód piśmienny, przez wypadek losowy, nie przewidziany, i wynikający z siły większéj. K. N. 1148, 1334 n.

ODDZIAŁ III.

O domniemaniach.

1349. *Domniemania* są to wnioskowania, jakie prawo lub sędzia wywodzi z czynu znanego na czyn nieznany. — K. N. 1101, 1134, 1315, 1316, 1350 n.

§. 1. O domniemaniach ustanowionych przez prawo.

1350. *Domniemanie prawne* jest to, które prawem szczególném przywiązane jest do pewnych aktów lub do pewnych czynów. Takiemi są:

1° Akta, które prawo uznaje za nieważne, domniemywając z samego ich przymiotu, że zdziałane

(1) W hotelu, oberży, karczmie.

zostały na obejście jego rozporządzeń. — K. N. 911, 1099, 1525, 1569.

2° Przypadki, w których prawo uznaje, że własność lub uwolnienie wynika z pewnych oznaczonych okoliczności.—K. N. 553, 558, 653, 720, 1282, 1332, 1908.

3° Powaga, jaką prawo nadaje rzeczy osądzonéj. — K. N. 1351.

4° Moc, jaką prawo przywiązuje do przyznania strony lub do jéj przysięgi. — K. N. 1354 n., 1357 n.

1351. Powaga rzeczy osądzonéj ma miejsce jedynie tylko względem tego, co było przedmiotem wyroku. Potrzeba: ażeby rzecz żądana była taż sama; ażeby żądanie opiérało się na téj samej podstawie; ażeby sprawa toczyła się pomiędzy temi samemi stronami, i ażeby była wytoczona przez nie i przeciwko nim w tym samym ich przymiocie. — K. N. 800, 1262, 2052, 2056, 2061, 2215. —K. P. S. 174, 362, 469, 478.

1352. Domniemanie prawne uwalnia od wszelkiego dowodu tego, na korzyść którego istnieje. — K. N. 1350.

Żaden dowód nie jest dopuszczalny przeciwko domniemaniu z prawa, gdy, na zasadzie tego domniemania, prawo unieważnia pewne akta lub odmawia skargi sądowéj; chybaby dopuszczało dowód przeciwny, i z zastrzeżeniem tego, co będzie powiedzianém w przedmiocie przysięgi i przyznania sądowego.—K. N. 1354 n., 1357 n.

§ 2. O domniemaniach nie ustanowionych przez prawo.

1353. Domniemania nie ustanowione przez prawo są pozostawione światłu i roztropności sędziego, który dopuszczać powinien jedynie tylko domniemania ważne, wyraźne i zgodne, i tylko w przypadkach gdzie prawo dopuszcza dowodu ze świadków, chybaby akt był za-

skarżony z przyczyny oszukania lub podstępu. — K. N 1109, 1116, 1117, 1150, 1341 n.

ODDZIAŁ IV.

O przyznaniu strony.

1354. Przyznanie, jakie jedna strona stawia przeciw drugiéj, jest albo *pozasądowe*, albo *sądowe*. — K. N. 1101, 1134, 1315, 1316, 1350-4, 1352, 1355, 1356. — K. P. S. 324 n., 352, 870.

1355. Przytaczanie przyznania zasądowego li słownego jest bezskuteczne, ilekroć sprawa jest taka, że w niéj dowód ze świadków nie byłby dopuszczalny. — K. N. 1341 n.

1356. *Przyznanie sądowe* jest to oświadczenie, jakie czyni w sądzie sama strona lub osoba przez nią szczegółowo upoważniona. —K. N. 1987. —K. P. S. 54, 352, 402, 403.

Stanowi zupełny dowód przéciw osobie, która je uczyniła.

Nie może być dzielone przeciwko niéj. — K. N. 1350.

Nie może być odwołaném, chybaby udowodniono, że nastąpiło w skutek omyłki co do czynu.

Nie może być odwołane pod pozorem omyłki co do prawa. — K. N. 1109, 1110, 2052, 2053.

ODDZIAŁ V.

O przysiędze.

1357. Przysięga sądowa jest dwojakiego rodzaju,— K. N. 1101, 1134, 1315, 1316, 1350-4, 1352.

1° Przysięga, jaką jedna strona deferuje drugiéj, dlatego iżby wyrok w sprawie od niéj zależał. Przysięga ta zowie się *stanowczą*. — K. N. 1358 n., 1715. K. P. S. 55, 1035.

2° Przysięga, jaką sąd z urzędu naznacza jednéj lub drugiéj stronie. — K. N. 1366 n., 1924. — K. P. S. 120, 1035. — K. H. 17.

§ 1. O przysiędze stanowczéj.

1358. Przysięga stanowcza może być deferowaną we wszelkiego rodzaju sporach.—K. N. 1357-1, 1715, 1924, 2275. — K. H. 189.

1359. Nie może być deferowaną jak tylko na czyn osobisty strony, któréj jest deferowaną. — K. N. 1362.— K. P. S. 121 n.

1360. Może być deferowaną w każdym stanie sprawy, i chociażby co do skargi lub excepcyi, względem których przysięga jest powoływaną, nie istniał żaden początek dowodu. — K. N. 1347, 2224. — K. P. S. 324.

1361. Jeżeli ten, komu przysięga była deferowaną, odmawia jéj wykonania, lub nie zezwala na referowanie jéj swojemu przeciwnikowi, albo jeżeli przeciwnik, który, mając sobie referowaną przysięgę, odmawia jéj wykonania, wówczas powinien upaść ze skargą lub z excepcyą. K. N. 1368. — K. P. S. 55, 120, 121.

1362. Przysięga nie może być referowaną, gdy czyn, będący jéj przedmiotem, nie jest czynem obudwóch stron lecz jest wyłącznie osobistym téj strony, któréj przysięga była deferowaną. — K. N. 1359.

1363. Gdy przysięga deferowana lub referowana wykonaną została, przeciwnik nie może być dopuszczonym do dowodzenia jéj fałszywości. — K. N. 1350, 1352.

1364. Strona, która deferowała lub referowała przysięgę, nie może się już cofnąć, gdy przeciwnik oświadczył, że gotów jest tę przysięgę wykonać.

1365. Przysięga wykonana stanowi dowód tylko na korzyść tego, kto ją deferował, lub przeciwko niemu, oraz, na korzyść jego następców i stojących w jego prawach lub przeciwko nim. — K. N. 724, 1122.

Jednakże przysięga deferowana dłużnikowi przez jednego z solidarnych wierzycieli, uwalnia dłużnika tylko co do części tego wierzyciela. — K. N. 1197.

Przysięga deferowana dłużnikowi głównemu uwalnia również jego poręczycieli. — K. N. 1135, 1287, 1294, 1301, 2025, 2034, 2038.

Przysięga deferowana jednemu z solidarnych dłużników idzie na korzyść jego współdłużników. — K. N. 1200, 1284, 1294, 1301.

Przysięga deferowana poręczycielowi, idzie na korzyść głównego dłużnika.

W dwóch ostatnich przypadkach przysięga współdłużnika solidarnego lub poręczyciela idzie na korzyść innych współdłużników lub głównego dłużnika jedynie wtenczas, gdy deferowaną była na dług, lecz nie na czyn solidarności lub poręczenia. —K. N. 1198, 1208, 1287, 2018, 2034.

§ 2. O przysiędze naznaczonéj z urzędu.

1366. Sędzia może naznaczyć jednéj ze stron przysięgę, albo w celu uczynienia od niéj zawisłém osądzenie sprawy, albo téż jedynie w celu oznaczenia ilości skazania. — K. N. 1369, 1716, 1781, 1924. — K. P. S. 120. — K. H. 17.

1367. Sędzia nie może naznaczyć przysięgi z urzędu, bądź na skargę, bądź na excepcyę przeciwko niéj stawianą, jak tylko pod dwoma następującemi warunkami; potrzeba:

1° Ażeby skarga lub excepcya nie były zupełnie usprawiedliwione.

2° Ażeby nie były zupełnie pozbawione dowodów.

Oprócz tych dwóch przypadków sędzia powinien, albo zasądzić, albo wprost odrzucić żądanie.

1368. Przysięga z urzędu naznaczona przez sędziego jednéj ze stron, nie może być przez nią drugiéj stronie referowaną. — K. N. 1361.

1369. Przysięga na wartość rzeczy żądanéj nie może być naznaczoną przez sędziego powodowi jak tylko wtenczas, gdy nie można inaczéj sprawdzić téj wartości.

Nadto sędzia powinien, w tym przypadku, oznaczyć summę, do wysokosci któréj daną będzie wiara przysiędze powoda. — K. N. 1366. —K. P. S. 120.

TYTUŁ IV.

O zobowiązaniach tworzących się bez umowy.

1370. Pewne zobowiązania tworzą się, chociaż żadna nie zaszła umowa, ani ze strony tego, kto się zobowiązuje, ani ze strony tego, względem którego jest zobowiązanie. — K. N. 1101, 1108.

Jedne z nich wypływają z mocy samego prawa, inne zaś powstają z osobistego czynu tego, który się staje zobowiązanym.

Piérwsze są zobowiązania tworzące się mimowolnie, jakiemi są zobowiązania pomiędzy sąsiedniemi właścicielami, lub opiekunów i innych zarządców, którzy nie mogą odmówić czynności, jaka im jest poruczaną.—K. N. 640 n.

Zobowiązania, które powstają z czynu osobistego temu, który się staje zobowiązanym, wynikają albo z jako-kontraktów, albo z występków, albo z jako-występków; są one przedmiotem niniejszego Tytułu. — K. N. 1371 n., 1382 n.

DZIAŁ I.

O jako-kontraktach.

1371. *Jako-kontrakty* są to czyny człowieka czysto dobrowolne, z których wynika jakiekolwiek zobowiązanie względem trzeciego, a niekiedy zobowiązanie wzajemne stron obudwóch. — K. N. 1348-1, 1370, 1372 n.

1372. Ten, kto dobrowolnie prowadzi cudzy interes, czy to z wiedzą właściciela, czy bez jego wiedzy, zaciąga milczące zobowiązanie prowadzenia daléj rozpoczętego interesu dopóty, dopóki właściciel nie będzie w możności sam sobie względem niego zaradzić: powinien również trudnić się wszystkiemi wynikłościami z tego interesu.— K. N. 1137, 1373—1375.

Poddaje się on wszystkim zobowiązaniom, jakieby wypływały z wyraźnego pełnomocnictwa, gdyby mu je właściciel udzielił. — K. N. 1984, 1991 n., 2007.

1373. Obowiązany jest, chociażby właściciel umarł przed ukończeniem interesu, prowadzić go daléj, dopóki spadkobierca nie będzie mógł objąć jego kierunku. — K. N. 1372, 1991, 2007, 2010.

1374. Obowiązany jest w sprawowaniu interesu dołożyć wszelkich starań dobrego ojca familii.— K. N. 1137.

Jednakże okoliczności, które skłoniły go do podjęcia się interesu, mogą upoważnić sędziego do umiarkowania szkód i strat, jakieby wynikły z winy lub niedbalstwa sprawującego interes. — K. N. 1146, 1149, 1382, 1991 n.

1375. Właściciel, którego interes dobrze był sprawowany, powinien wypełnić zobowiązania, jakie sprawujący w jego imieniu zaciągnął, wynagrodzić go za wszystkie zobowiązania osobiste przez niego przyjęte, i

zwrócić mu wszystkie wydatki użyteczne lub potrzebne, jakie poczynił. — K. N. 861 n., 1381, 1998 n.

1376. Kto, w skutek błędu lub świadomie, odbiéra to, co się mu nie należy, obowiązany jest zwrócić temu, od kogo nienależnie otrzymał. — K. N. 1109, 1110, 1131, 1235, 1304, 1377 n., 1906.

1377. Ten, kto skutkiem błędu mniemał się być dłużnikiem i dług zaspokoił, ma prawo żądania zwrotu od wierzyciela. — K. N. 1376.

Jednakże prawo to ustaje w przypadku, gdy wierzyciel na skutek zapłaty zniszczył swój tytuł, co nie przecina regresu ze strony tego, który zapłacił, przeciwko prawdziwemu dłużnikowi. — K. N. 1235 n., 1906, 1967.

1378. Jeżeli zła wiara zachodziła ze strony tego, kto odebrał, obowiązany jest zwrócić tak kapitał, jako i procenta lub dochody, licząc od dnia zapłaty. — K. N. 549, 550, 583, 584, 801, 1379, 1381, 1635, 1907, 2262, 2268. — K. P. S. 523.

1379. Jeżeli rzecz nienależnie odebrana jest nieruchomością lub ruchomością, co do tożsamości oznaczoną, ten, kto ją odebrał, obowiązanym jest zwrócić ją w naturze, jeżeli istnieje, albo jéj wartość, jeżeli zginęła lub pogorszoną została z jego winy, i odpowiedzialnym jest nawet za utratę jéj skutkiem wypadku losowego, jeżeli odebrał ją w złéj wierze. — K. N. 1137, 1148, 1243, 1302, 1378, 1382.

1380. Jeżeli ten, kto odebrał w dobréj wierze, przedał rzecz odebraną, obowiązany jest powrócić jedynie tylko cenę przedaży. — K. N. 1238, 1240, 1935, 2268.

1381. Ten, komu rzecz zwróconą zostaje, obowiązany jest zwrócić, nawet posiadaczowi złéj wiary, wszystkie wydatki konieczne i użyteczne, poczynione celem zachowania rzeczy. — K. N. 1375, 1378, 1886, 1890.

DZIAŁ II.

O występkach i jako-występkach.

1382. Wszelki jakikolwiekbądź czyn człowieka, który zrządza szkodę drugiemu, obowiązuje tego, z którego winy nastąpił, do wynagrodzenia szkody. — K. N. 1142, 1146, 1310, 1348-1, 1370, 1383 n.—K. P. S. 15. —K. K. G. i P. 63—67, 170, 320, 362, 364, 367, 373, 463 n., z 1139, 526, 531, 749, 759, 764—766, 776, 782, 783, 808—810, 812, 819, 820, 823, 825, 827, 840, 843—845, 849, 863, 891, 892, 895, 1005 uwaga, 1095, 1097, 1099—1105, 1128, 1139, 1146 uwaga, 1172, 1188, 1190—1194, 1208, 1209—1212, 1214—1216, 1219—1221.

1383. Każdy odpowiedzialnym jest za szkodę, jaką zrządził nie tylko swoim czynem, lecz nadto swojém niedbalstwem lub nieroztropnością. — K. P. S. 319, 320.

1384. Odpowiedzialność ma miejsce nie tylko za szkodę zrządzoną czynem własnym, lecz nadto za szkodę zrządzoną czynem osób, za które kto odpowiada, lub przez rzeczy, które ma pod swojém zawiadywaniem;

Ojciec, a po śmierci męża—matka, odpowiedzialnemi są za szkodę zrządzoną przez ich dzieci małoletnie z niemi mieszkające;

Panowie i dający zlecenie—za szkodę zrządzoną przez ich służących i przełożonych w wykonywaniu obowiązków, do jakich ich użyli;

Nauczyciele i rękodzielnicy — za szkodę zrządzoną przez ich uczniów i terminatorów w czasie gdy się pod ich dozorem znajdują;

Odpowiedzialność powyższa ma miejsce, chybaby ojciec i matka, nauczyciele i rękodzielnicy, udowodnili, iż nie mogli przeszkodzić czynowi pociągającemu za sobą

tę odpowiedzialność. — K. N. 1797, 1953. — K. P. S. 73, 74. K. H. 216, 217.

1385. Właściciel zwierzęcia, lub ten kto go używa, w czasie pozostawania w jego używaniu, odpowiedzialnym jest za szkodę zrządzoną przez zwierzę, bez względu czy zwierzę było pod jego dozorem, lub też czy zabłąkało się lub uciekło.

1386. Właściciel budowli odpowiedzialnym jest za szkodę zrządzoną zniszczeniem jéj, gdy takowe nastąpiło skutkiem braku utrzymania, lub skutkiem wady w budowie. (1).

---

(1) W rozwinięciu tego przepisu, oraz chcąc ochronić mieszkańców od niebezpieczeństwa i szkód na które są wystawionemi przez pomieszkanie w budynkach rzeczywistém zawaleniem się grożących. Rada Administracyjna na posiedzeniu z d. 27 Maja 1817 r. (D. P, T. III, str. 184) postanowiła:

Art. 1. Ma być natychmiast po wszystkich miastach i traktach zrobiona rewizya wszelkich domów i budynków drewnianych i murowanych, zamieszkałych lub nie, niebezpieczeństwem zawalenia grożących.

Art. 2. Rewizya ta uskuteczniona będzie przez Budowniczych Rządowych lub znawców przysięgłych, w przytomności Urzędnika lub Officyalisty miejscowego, właściciela budynku i dwóch z najbliższych sąsiadów wiary godnych.

Art. 3. Z każdej rewizyi, spisany i podpisany będzie przez wyżéj wymienione osoby protokół, obejmujący powody dla których budynek niebezpieczeństwem zawalenia się zagraża.

Art. 4. Protokóły w powyższy sposób spisane, z miast będą przesłane respective Prezydentom lub Burmistrzom, a z wsiów respective Kommissarzom Obwodowym.

Art. 5 Prezydenci i Burmistrze w miastach i Kommissarze Obwodowi, po odebraniu protokółu, wezwą natychmiast właściciela budynku zawaleniem grożącego, do niezwłocznego naprawienia (jeśli to być może) lub rozebrania onego, oznaczając na ten koniec termin najdłużéj jednego tygodnia dla przytomnych właścicieli, a dwa dla nieprzytomnych.

Art. 6. Gdyby właściciel się wzbraniał lub w terminie oznaczonym wezwaniu zadosyć nie uczynił, Prezydenci i Burmistrze w miastach, a Kommissarze Obwodowi po wsiach, każą z Urzędu rozebrać budynek uznany za grożący niebezpieczeństwem zawalenia się, sprzedadzą materyały przez publiczną licytacyę, zaspokoją z zebranych funduszów koszta rozebrania, pozostałe zaś pieniądze właścicielowi oddadzą, lub, jeżeli budynek jest zadłużony, do depozytu sądowego złożą.

Art. 7. Podobnież ma być postąpiono z budynkami, których właściciele nie są przytomni, lub które znajdują się pod administracyą sądową; w obydwóch tych przypadkach, zarządca lub administrator sądowy zastąpi właściciela.

Art. 8. Gdyby właściciel, zarządca lub administrator sądowy usuwał się od podpisania protokółu wyżej w art. 3 wymienionego, lub zaszłemu o rozebranie budynku wezwaniu zadosyć nie uczynił, żaden wzgląd na to nie ma być miany, i w każdym przypadku budynek uznany za grożący niebezpieczeństwem zawalenia się, podług prawideł art. 6 rozebrany.

Art. 9. Budowniczy Rządowi i władze miejscowe, za wszelkie przypadki i szkody z niedopełnienia niniejszego rozporządzenia wyniknąć mogące, są odpowiedzialnemi.

II. Co zaś do domów grożących zawaleniem się w mieście Warszawie, Rada Administracyjna w ar. 13 i 14 postanowienia swego z d. $^{18}/_{30}$ Czerwca 1847 r. (D. P. T. XXXIX, str. 261, 287) wyrzekła:

Art. 13. Rewizya wszelkich budowli drewnianych, celem wykrycia takich, które grożą niebezpieczeństwem zawalenia się lub ognia, odbywać się ma corocznie w miesiącu Maju, w obecności właściciela budowli, lub osoby miejsce jego zastępującéj, przez Delegacyę, do której składu należyć będą: Radny z Magistratu przez Prezydenta wyznaczony, Budowniczy Miasta, Kommissarz Administracyjny i Policyi wykonawczéj właściwego Cyrkułu, oraz dwaj najbliżsi sąsiedzi, rewidować się mającéj budowli. W razie uznanéj potrzeby, Delegacya przybierze znawców technicznych. Kommissarze Cyrkułowi wskazywać winni Delegacyi possessye, w których znajdują się budowle, grożące niebezpieczeństwem i rewizyi ulegające, a to pod odpowiedzialnością za skutki, jakie z utajenia wyniknąć mogą.

TYTUŁ V. (1)

O umowie przedślubnéj.

DZIAŁ I.

Rozporządzenia ogólne.

* **1387.** Prawo urządza stosunki małżeńskie co do majątku, jedynie tylko w braku szczególnych umów, które małżonkowie mogą zawiérać według swojego upodobania, byleby takowe nie sprzeciwiały się dobrym obyczajom i nadto pod następującemi ograniczeniami. — K. N. 900, 1133, 1172, 1388—1390, 1393, 1497, 1527.

* **1388.** Małżonkowie nie mogą ubliżać ani prawom wypływającym z władzy mężowskiéj nad żoną i dziećmi, lub które należą mężowi jako głowie rodziny, ani prawom nadanym pozostałemu przy życiu małżonkowi

Art. 14. Delegacya rewizyjna, oraz Magistrat miasta, zastosują się w postępowaniu swojém do Postanowienia Namiestnika Królewskiego z d. 27 Maja 1817 r., ogłoszonego w Tomie III Dziennika Praw. — (wyżej str. 787).

Magistrat składać będzie Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, corocznie w miesiącu Czerwcu rapport, o wypadkach dopełnionéj rewizyi.

(Artykuły 1 do 12, oraz 15 do 18 opuszczają się tu jako obejmujące przepisy co do udzielania pozwoleń na budowanie i naprawianie wszelkich domów i innych budowli w mieście Warszawie).

(1) Cały Tytuł V Kodexu Napoleona, t. j. ar. 1387 do 1581 włącznie, uchylony został artykułem 1 Prawa Przechodniego do Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego. Prawo to zapadło na sejmie d. $^{1}/_{13}$ Czerwca 1825 r. a ogłoszone d. 28 Listopada t. r. — (T. I, str. 274 niniejszego dzieła).

w Tytule *O władzy ojcowskiéj*, oraz w Tytule *O małoletności, opiece i usamowolnieniu*, ani rozporządzeniom zakazującym niniejszego Kodexu.—K. N. 791, 1095 — 1100, 1389, 1390, 1497, 1527, 1595, 2253.

* **1389**. Nie mogą zawiérać żadnéj umowy ani czynić zrzeczeń, którychby przedmiotem była zmiana prawnego porządku spadków, czy to względem nich samych w spadku po ich dzieciach i zstępnych, czy téż względem ich dzieci pomiędzy sobą; co wszakże nie tamuje darowizn pomiędzy żyjącemi lub testamentowych, które będą mogły mieć miejsce podług form i w przypadkach wskazanych w niniejszym Kodexie. — K. N. 723, 724, 731, 745, 791, 1081 n., 1091 n., 1130, 1497, 1527, 1600.

* **1390**. Małżonkowie nie mogą zastrzegać w sposobie ogólnym, że ich związek urządzony będzie przez jeden ze zwyczajów, praw lub statutów miejscowych, któremi się dawniéj rządziły rozmaite części kraju Francuzkiego, a które niniejszym Kodexem zniesione zostają. K. N. 1497, 1527.

* **1391**. Mogą jednakże oświadczyć w sposób ogólny, iż pragną połączyć się, albo pod rządem wspólności, albo pod rządem posagowym. — K. N. 1394.

Co do pierwszego przypadku, to jest co do rządu wspólności, prawa małżonków i ich następców urządzone zostaną przepisami Działu drugiego niniejszego Tytułu. (1399—1496). — K. N. 1393.

Co do drugiego przypadku, to jest co do rządu posagowego, prawa ich urządzone zostaną przepisami Działu trzeciego (ar. 1540—1580). — K. N. 1392.

* **1392**. Proste zastrzeżenie, że kobiéta ustanawia sobie, lub że dla niéj ustanowiony jest majątek na posag, nie jest dostateczne do poddania tegoż majątku rządowi posagowemu jeżeli niema w umowie przedślubnéj wyraźnego w téj mierze oświadczenia. — K. N. 1394, 1540 n.

Poddanie się rządowi posagowemu nie wypływa również z prostego oświadczenia małżonków, iż łączą się bez wspólności, lub iż będą co do majątku rozłączeni.— K. N. 1529, 1530 n., 1536 n.

* **1393**. W braku szczególnych zastrzeżeń uwłaczających rządowi wspólności lub takowy modyfikujących, prawidła ustanowione w pierwszéj Części Działu drugiego, (ar. 1399—1496), będą prawem powszechném dla Francyi.

* **1394**. Wszelkie umowy małżeńskie sporządzone będą przed małżeństwem przez akt notaryalny. — K. N. 1081 n., 1091 n., 1317, 1387 n., 1538, 1543. — K. H. 67, 68.

* **1395**. Nie mogą uledz żadnéj zmianie po dopełnieniu obchodu małżeńskiego. — K. N. 1451, 1543.

* **1396**. Zmiany uczynione w nich przed obchodem małżeństwa powinny być określone przez akt w téj saméj formie jak umowa przedślubna sporządzony.—K. N. 1317, 1394, 1395.

Zresztą żadna zmiana lub kontrarewers nie będą ważnemi bez obecności i jednoczesnego zezwolenia wszystkich osób wpływających jako strony do umowy przedślubnéj. K. N. 1321, 1397, 1451.

* **1397**. Wszelkie zmiany i kontrarewersa mające nawet formę w artykule poprzedzającym przepisaną, będą bez skutku względem osób trzecich, jeżeli nie były spisane w dalszym ciągu oryginału aktu małżeństwa, i nie będzie mógł rejent, pod karą wynagrodzenia szkód i strat stronom i pod większą karą, jeżeli to ma miejsce, wydawać wyciągów głównych ani wypisów z umowy przedślubnéj, bez przepisania w dalszym ciągu zmiany lub kontrarewersu.—K. N. 1149, 1321, 1396. — K. H. 67 n.

* **1398**. Małoletni zdolny do zawarcia małżeństwa, zdolnym jest do zawarcia wszelkich umów jakich kontrakt ten dopuszcza; a umowy i darowizny, jakie w nim uczynił, są ważne, byleby przy kontrakcie obecnemi były

osoby, których zezwolenie potrzebne jest do ważności małżeństwa. — K. N. 1095, 1309 n.

DZIAŁ II.

O rządzie wspólności.

* **1399**. Wspólność, bądź prawna, bądź umowna, zaczyna się od dnia małżeństwa zawartego przed urzędnikiem stanu cywilnego: nie można zastrzegać, że wspólność rozpocznie się w innéj epoce. — K. N. 1400 n., 1451, 1497 n.

CZĘŚĆ PIERWSZA.

O wspólności prawnéj.

* **1400**. Wspólność, która się ustanawia przez proste oświadczenie, iż się małżonkowie pod rządem wspólności pobierają, lub w skutku braku umowy, poddaną jest prawidłom w sześciu następujących Oddziałach wskazanym. (ar. 1401—1496).

ODDZIAŁ I.

O tém co składa wspólność czynnie i biernie.

§ 1. O stanie czynnym wspólności.

* **1401**. Wspólność składa się czynnie: — K. N. 1399, 1409.

1° Ze wszystkich ruchomości, jakie małżonkowie posiadali w dniu obchodu małżeństwa, oraz ze wszystkich ruchomości, jakie im przypadną w ciągu małżeństwa z tytułu spadku lub nawet darowizny, jeżeli darujący nie zrobił przeciwnego rozporządzenia; — K. N. 527 n.

2° Ze wszystkich użytków, dochodów, procentów i rat ubiegłych jakiejkolwiekbądź natury, przypadłych lub pobranych w czasie małżeństwa, a pochodzących z majątków, jakie do małżonków w czasie obchodu małżeństwa należały, lub z tych, jakie im przypadły w czasie małżeństwa z jakiegokolwiekbądź tytułu; — K. N. 583, 584.

3° Ze wszystkich nieruchomości nabytych w czasie małżeństwa. — K. N. 1402—1408, 1497 n.

* **1402**. Wszelka nieruchomość uważaną jest za nabytek wspólności, jeżeli dowiedzioném nie zostanie, że jeden z małżonków miał jéj własność lub posiadanie prawne przed małżeństwem, albo że mu przypadła po małżeństwie tytułem spadku lub darowizny. —K. N. 1399, 1401-3, 1404, 2228.

* **1403**. Cięcia leśne oraz dochody z łomów kamienia i z kopalni należą do wspólności co do wszystkiego, co z nich uważane jest za przedmiot użytkowania, podług prawideł wyłożonych w Tytule *o użytkowaniu, używaniu i mieszkaniu*. — K. N. 521, 552, 585—599.

Jeżeli cięcia leśne, które, odpowiednio powyższym prawidłom, mogły były być dopełnione w czasie wspólności, a dopełnione nie zostały, należeć się będzie z tego względu wynagrodzenie małżonkowi nie będącemu właścicielem gruntu, albo jego spadkobiercom.

Jeżeli łomy kamieni i kopalnie, otwarte zostały w czasie małżeństwa, dochody z nich nie wejdą do wspólności, jak za zastąpieniem ich lub wynagrodzeniem na rzecz tego z małżonków, któremu takowe mogłoby się należeć. — K. N. 1437, 1468, 1473.

* **1404**. Nieruchomości, jakie małżonkowie w dniu obchodu małżeństwa posiadają, lub jakie im w czasie małżeństwa tytułem spadku przypadają, nie wchodzą do wspólności. — K. N. 1401, 1470, 1493.

Gdyby wszakże jeden z małżonków nabył nieruchomość po umowie przedślubnéj, zawiérającéj zastrzeżenie wspólności, a przed obchodem małżeństwa, nieruchomość nabyta w tym przeciągu czasu wejdzie do wspólności, chybaby nabycie uczynione było w wykonaniu jakiego zastrzeżenia umowy przedślubnéj, w którym to przypadku nabycie urządzone zostanie odpowiednio do umowy. — K. N. 1134, 1394, 1497-3., 1505.

* **1405**. Darowizny nieruchomości, uczynione w czasie małżeństwa jednemu tylko ze współmałżonków, nie wchodzą do wspólności i należą do samego tylko obdarowanego, chybaby darowizna obejmowała wyraźnie, iż rzecz darowana należyć będzie do wspólności. — K. N. 711, 894, 1134, 1470, 1193.

* **1406**. Nieruchomość, któréj ojciec, matka lub inny wstępny zrzekł się lub ustąpił na rzecz jednego ze współmałżonków, czy to na zastąpienie tego co mu jest winien, czy też pod obowiązkiem płacenia długów, jakie się obcym od darującego należą, nie wchodzi do wspólności; z zastrzeżeniem jednak zastąpienia lub wynagrodzenia. — K. N. 1075 n., 1082 n., 1433, 1437, 1470, 1493.

* **1407**. Nieruchomość nabyta w czasie małżeństwa tytułem zamiany na nieruchomość należącą do jednego z małżonków, nie wchodzi do wspólności i podstawioną jest w miejsce nieruchomości zbytéj, z zastrzeżeniem wynagrodzenia jeśli ma miejsce dopłata. — K. N. 1434 n., 1468, 1470, 1493, 1702 n.

* **1408**. Nabycie części nieruchomości, któréj jeden z małżonków był niepodzielnym współwłaścicielem, uczynione w czasie małżeństwa w drodze licytacyi lub

inaczéj, nie stanowi wspólnego nabytku, z zastrzeżeniem wynagrodzenia na rzecz wspólności summy, jaką na to nabycie dostarczyła. — K. N. 815 n.

W przypadku gdyby sam mąż nabył na swoje własne imię z wolnéj ręki lub na licytacyi część lub całość nieruchomości należącéj niepodzielnie do żony, ta ostatnia przy rozwiązaniu wspólności ma wybór, albo nabyty przedmiot pozostawić wspólności, która wówczas względem żony staje się dłużniczką części ceny należącéj do żony, albo zatrzymać przy sobie nieruchomość, zwracając wspólności cenę nabycia. — K. N. 883, 1437, 1468, 1470, 1493.

§. 2. *O stanie biernym wspólności i o skargach jakie ztąd przeciwko wspólności wypływają.*

* **1409**. Wspólność składa się biernie: — K. N. 1399, 1401.

1° Ze wszystkich długów ruchomych, jakie ciążyły małżonków w dniu obchodu małżeństwa, lub jakiemi obciążone są spadki na nich w ciągu małżeństwa przypadające, z zastrzeżeniem wynagrodzenia co do długów odnoszących się do nieruchomości własnych jednego lub drugiego małżonka; — K. N. 527 n.

2° Z długów, tak w kapitałach jako i w ubiegłych ratach lub procentach zaciągniętych przez męża w czasie wspólności, lub przez żonę za zezwoleniem męża, z zastrzeżeniem wynagrodzenia w przypadku gdy takowe ma miejsce; — K. N. 1426, 1510 n.

3° Z ubiegłych rat i procentów należnych jedynie tylko od rent lub długów biernych, które są osobistemi obudwóch małżonków; — K. N. 1907. 1909.

4° Z napraw ciążących użytkownika w nieruchomościach nie wchodzących do wspólności;— K. N. 605, 606, 608, 609.

5° Z alimentów małżonków, z kosztów utrzymania i wychowania dzieci, i z wszelkich innych ciężarów małżeństwa. — K. N. 1422, 1438, 1439.

***1410.** Długi ruchome, zaciągnięte przez żonę przed małżeństwem, ciążą wspólność o tyle tylko, o ile wynikają z aktu urzędowego poprzedzającego małżeństwo, lub z aktu, który przed rzeczoną epoką nabył daty pewnéj, bądź przez zarejestrowanie, bądź przez śmierć jednego lub kilku akt rzeczony podpisujących. — K. N. 1317, 1328.

Wierzyciel żony na mocy aktu nie mającego daty pewnéj przed małżeństwem, może poszukiwać przeciwko niéj zapłaty tylko na własności pierwotnéj osobistych jéj nieruchomości. — K. N. 579, 1413, 1417, 1424.

Mąż, któryby utrzymywał, iż zapłacił za żonę dług téj natury, nie może żądać wynagrodzenia takowego ani od swéj żony, ani od jéj następców.— K. N. 1485.

*** 1411.** Długi spadków czysto ruchomych, przypadłych na małżonków w czasie małżeństwa, ciążą w całości wspólność. — K. N. 724, 870, 1414—1420, 1496, 1498, 1510.

*** 1412.** Długi spadku czysto nieruchomego, który przypadł jednemu z małżonków w czasie małżeństwa, nie są ciężarem wspólności, z zastrzeżeniem prawa wierzycieli poszukiwania ich zapłaty na nieruchomościach rzeczonego spadku. — K. N. 1411, 1413, 1414—1417.

Gdy jednakże spadek przypadł mężowi, wierzyciele spadku mogą poszukiwać swéj zapłaty, bądź na całym własnym majątku męża, bądź nawet na majątkach wspólności; z zastrzeżeniem w tym ostatnim przypadku należnego żonie lub jéj następcom wynagrodzenia. — K. N. 1410, 1468, 1470, 1493.

*** 1413.** Gdy spadek czysto nieruchomy przypadł żonie i gdy ta przyjęła go za zezwoleniem męża, wierzyciele spadku mogą poszukiwać zapłaty na całym osobistym majątku żony; lecz jeżeli spadek przyjęty został przez żonę, jako sądownie do tego, z przyczyny odmówienia męża, upoważnioną, wierzyciele, na przypadek gdyby nieruchomości spadkowe nie wystarczały, mogą zwrócić swe poszukiwania jedynie do saméj własności innych osobistych majątków żony. —K. N. 795, 1410, 1412, 1417, 1424, 1485.

*** 1414.** Gdy spadek przypadły jednemu z małżonków jest w części ruchomy, a w części nieruchomy, długi tego spadku są ciężarem wspólności jedynie do wysokości części, w jakiéj ruchomości stosunkowo przykładają się do długów przy względzie na wartość ruchomości, porównaną z wartością nieruchomości. — K. N. 1411, 1412, 1415—1417.

Ta stosunkowa część ustanawia się podług inwentarza, o którego spisanie mąż postarać się powinien, bądź we własném imieniu, jeżeli spadek dotyczy go osobiście, bądź jako kierujący czynnościami żony i do nich upoważniający, jeżeli idzie o spadek na nią przypadły. — K. N. 795. — K. P. S. 941, 943.

*** 1415.** W braku inwentarza i we wszystkich przypadkach, w których brak ten przynosi szkodę żonie, może ona lub jéj następcy, przy rozwiązaniu wspólności, poszukiwać wynagrodzeń z prawa służących, a nawet dowodzić, tak przez tytuły i papiéry domowe, jak przez świadków, a w razie potrzeby i przez wieść publiczną, stanu i wartości ruchomości, których inwentarz nie był spisany. — K. N. 795, 1411—1414, 1442, 1448, 1504.

Mąż nigdy do tego dowodu dopuszczony nie będzie.

* **1416**. Rozporządzenia artykułu 1414 nie stoją na przeszkodzie wierzycielom spadku częścią ruchomego, a częścią nieruchomego, w poszukiwaniu zapłaty na majątku wspólności, czy to spadek przypadł mężowi, czy żonie, gdy ta przyjęła go za zezwoleniem męża; wszystko to z zastrzeżeniem wzajemnych wynagrodzeń..—K. N. 1410, 1412, 1419, 1437, 1470, 1493, 1510, 1519, 1524.

Toż samo ma miejsce jeżeli spadek przyjęty został przez żonę jedynie jako upoważnioną przez Sąd, i gdy pomimo to ruchomości spadkowe pomięszane zostały z ruchomościami wspólności bez sporządzenia poprzednio inwentarza. — K. N. 1417. — K. P. S. 943.

* **1417**. Gdy spadek przyjęty był przez żonę jedynie jako upoważnioną do tego przez Sąd z powodu odmówienia męża, i gdy sporządzony był inwentarz, wierzyciele mogą poszukiwać zapłaty tylko na majątkach tak ruchomych jak i nieruchomych do rzeczonego spadku należących, a w razie ich niedostateczności, na własności pierwotnéj innych osobistych majątków żony. K. N. 795, 1410, 1413, 1416, 1417, 1424, 1426, 1470, 1493. — K. P. S. 943.

* **1418**. Prawidła wskazane w art. 1411 i następnych, stosują się do długów, tak do darowizny, jako téż do spadku przywiązanych. — K. N. 894, 895.

* **1419**. Wierzyciele mogą poszukiwać zapłaty długów, przez żonę za zezwoleniem męża zaciągniętych, tak na całym majątku wspólności, jako téż na majątku męża lub żony; z zastrzeżeniem należnego dla wspólności zastąpienia lub należnego mężowi wynagrodzenia. — K. N. 1401, 1426, 1436 n., 1468, 1470, 1493, 2208.

* **1420**. Każdy dług zaciągnięty przez żonę jedynie z mocy pełnomocnictwa ogólnego lub szczególnego u dzielonego przez męża, jest ciężarem wspólności; i wierzyciel nie może poszukiwać jego zapłaty, ani przeciwko żonie, ani na jéj osobistym majątku. — K. N. 1409-2., 1431, 1984, 1987, 1990.

ODDZIAŁ II.

O zarządzie wspólności i o skutku aktów jednego lub drugiego małżonka względem stosunku małżeńskiego.

* **1421**. Sam tylko mąż zarządza majątkami wspólności. — K. N. 1401 n., 1428, 1507, 1531, 1549, 2208.

Może je przedawać, zbywać i hypoteką obciążać bez wpływu żony. — K. N. 1489, 1508.

* **1422**. Nie może rozporządzać między żyjącymi pod tytułem darmym nieruchomościami wspólności, ani téż ogółem lub częścią ilą ruchomości, chyba dla postanowienia dzieci wspólnych. — K. N. 894, 1081 n., 1439.

Może jednak rozporządzać przedmiotami ruchomemi pod tytułem darmym i szczególnym, na korzyść wszelkich osób, byleby sobie na nich nie zachował użytkowania. — K. N. 578.

* **1423**. Darowizna testamentowa uczyniona przez męża nie może przewyższać części jego we wspólności. K. N. 895, 1021, 1467 n.

Jeżeli w takiej formie darował przedmiot należący do wspólności, obdarowany może żądać wydania go w naturze o tyle tylko, o ile przedmiot ten na skutek działu przypadnie na schedę spadkobierców męża: jeżeli przedmiot nie przypadnie na schedę tych spadkobierców, zapisobierca będzie miał wynagrodzoną całą wartość darowanego przedmiotu z udziału spadkobierców męża we wspólności i z osobistego majątku męża. — K. N. 826, 834.

* **1424**. Kary pieniężne, wymierzone na męża za przestępstwa niepociągające za sobą śmierci cywilnéj, mogą być poszukiwane z majątku wspólności, z zastrzeżeniem należnego żonie wynagrodzenia; takież kary jakim żona uległa mogą, dopóki trwa wspólność, być poszukiwanemi na saméj tylko własności osobistych majątków żony. — K. N. 1410, 1413, 1417, 1437.

* **1425**. Skazania wyrzeczone przeciwko jednemu z małżonków za zbrodnie pociągające śmierć cywilną dotykają tylko jego udział we wspólności i osobisty jego majątek. — K. N. 1467 n.

* **1426**. Akta sporządzone przez żonę bez zezwolenia męża, a nawet za upoważnieniem Sądu, nie obciążają majątków wspólności, chybaby żona zawarła je jako prowadząca handel publicznie i z powodu czynów swojego handlu. — K. H. 4, 5, 7.

* **1427**. Żona nie może zobowiązywać się, ani obciążać majątków wspólności, nawet dla wydobycia męża z więzienia, lub dla postanowienia swoich dzieci w razie nieobecności męża, jak tylko za upoważnieniem Sądu.— K. N. 851, 1555, 1556.

* **1428**. Mąż zarządza całym osobistym majątkiem żony. — K. N. 1421, 1429, 1430, 1549, 2254.

Może sam wytaczać wszelkie skargi ruchome i possessoryjne żonie służące. — K. P. S. 3-2, 23 n.

Nie może bez zezwolenia żony zbywać osobistych jéj nieruchomości. — K. N. 818, 1531.

Odpowiedzialnym jest za wszelkie pogorszenie osobistych majątków żony, zrządzone przez zaniechanie czynów zachowawczych. — K. N. 1137, 1382.

* **1429**. Dzierżawa lub najem przez samego męża co do majątku żony dopełnione na czas dłuższy nad lat dziewięć, nie obowiązują żony lub jéj spadkobierców w razie ustania wspólności, jak tylko na czas jaki pozostaje bądź do ukończenia piérwszego dziewięcioletniego okresu, gdy ten jeszcze nie upłynął, bądź drugiego i tak daléj, tak, iżby dzierżawca lub najmujący miał jedynie prawo ukończenia użytkowania dziewięcioletniego okresu, jaki jeszcze nie ubiegł. — K. N. 595, 1428, 1430, 1709, 1763 n., 1918.

* **1430**. Dzierżawa lub najem dziewięcioletnie i krótsze, jakie sam mąż co do majątku swéj żony zawarł lub odnowił, wcześniéj jak na lat trzy przed upływem bieżącéj dzierżawy, co do majątków wiejskich, a wcześniéj jak na lat dwa, przed tą samą epoką, co do domów, będą bezskutecznemi, chybaby wykonanie ich rozpoczęło się przed rozwiązaniem wspólności. — K. N. 1428, 1429, 1441.

* **1431**. Żona, która obowiązuje się solidarnie z mężem w interessach wspólności lub męża, uważaną jest, względem tego ostatniego, jedynie jako poręczycielka; powinna być wynagrodzoną za zobowiązanie jakie zaciągnęła. — K. N. 1200, 1432, 1442, 1482, 1487, 1494, 1518, 2011, 2066.

* **1432**. Mąż dający solidarną lub inną rękojmię co do przedaży nieruchomości osobistych żony przez nią dopełnionéj, może, jeżeli jest niepokojony, poszukiwać zwrotu z udziału jéj we wspólności, bądź z osobistego jéj majątku. — K. N. 1200, 1431, 1478.

* **1433**. Jeżeli przedaną została nieruchomość należąca do jednego z małżonków, jak również jeżeli im została spłaconą służebność gruntowa, jaka przypadała własnym jednego z nich dziedzinom, i jeżeli otrzymana ztąd cena wpłynęła do wspólności, i to bez zastąpienia, wówczas przedewszystkiém cenę tę potrącić należy ze wspólności na korzyść małżonka, który był właścicielem, czy to nieruchomości przedanéj, czy téż spłaconéj służebności. — K. N. 637, 686, 1434, 1435, 1437, 1470, 1493.

* **1434**. Zastąpienie uważa się za dopełnione względem męża, ilekroć przy nabyciu oświadczy, że nastąpiło z funduszów pochodzących ze zbycia osobistéj jego nieruchomości i w celu należnego mu zastąpienia. — K. N. 1433, 1435, 1436, 1470, 1493.

* **1435**. Oświadczenie męża, że nabycie uskutecznione zostało z funduszów pochodzących ze sprzedanéj przez żonę nieruchomości, i aby jéj na zastąpienie służyć, nie jest dostatecznem, jeżeli zastąpienie to formalnie przez żonę przyjętém nie zostało; jeżeli go nie przyjęła, ma jedynie prawo, przy rozwiązaniu wspólności, żądać zwrotu ceny swojéj przedanéj nieruchomości. — K. N. 1433, 1441, 1470, 1493, 1595.

* **1436**. Zwrot ceny nieruchomości należącéj do męża następuje jedynie tylko z massy wspólności; zwrot zaś ceny nieruchomości należącéj do żony, poszukiwany być może na majątku osobistym męża, w razie gdy majątek wspólności nie wystarcza. W każdym razie zwrot następuje tylko podług ceny sprzedaży bez względu na jakiebądź twierdzenia co do wartości nieruchomości zbytéj. — K. N. 1437, 1471, 1472.

* **1437**. Ilekroć ze wspólności wzięto jaką summę, bądź na zaspokojenie długów lub ciężarów osobistych jednego z małżonków, jak na przykład ceny lub części ceny jego własnéj nieruchomości, lub skupu służebności gruntowych, bądź też na odzyskanie, zachowanie lub ulepszenie jego majątków osobistych, i w ogólności ilekroć jeden z małżonków osiągnął osobistą korzyść z majątków wspólności, jest obowiązanym do wynagrodzenia za takową. — K. N. 1433, 1436.

* **1438**. Jeżeli ojciec i matka wyposażyli łącznie dziecko wspólne, bez wyrażenia części do jakiéj każdy z nich się przyłożył, uważają się za wyposażających każdy po połowie, czy wyposażenie dostarczone lub przyrzeczone było w przedmiotach należących do wspólności, czy też w majątkach osobistych jednego z małżonków. — K. N. 1540, 1544.

W drugim przypadku małżonek, którego nieruchomość lub przedmiot osobisty, ustanowiony został na wyposażenie, ma skargę o wynagrodzenie z majątku drugiego małżonka połowy rzeczonego wyposażenia, ze względem na wartość przedmiotu darowanego w czasie darowizny. — K. N. 894, 1081 n.

* **1439**. Posag dziecku wspólnemu wyznaczony przez samego męża w przedmiotach należących do wspólności, jest ciężarem wspólności; a w razie przyjęcia wspólności przez żonę, taż winna ponosić połowę wyposażenia, chybaby mąż oświadczył wyraźnie, że je przyjmuje na siebie w całości, lub w części większéj jak połowa. — K. N. 1422, 1438, 1573.

* **1440**. Do rękojmi posagu obowiązaną jest każda osoba, która go ustanowiła; a procent od niego bieży od dnia małżeństwa, chociażby był oznaczony termin wypłaty, jeżeli nie ma przeciwnego zastrzeżenia. — K. N. 1134, 1153, 1186, 1540, 1547, 1548, 1570, 1907.

ODDZIAŁ III.

O rozwiązaniu wspólności i o niektórych jego skutkach.

* **1441**. Wspólność rozwiązuje się:

1° Przez śmierć naturalną;

2° Przez śmierć cywilną;

3° Przez rozwód;

4° Przez rozłączenie co do stołu i łoża;

5° Przez rozłączenie co do majątku. — K. N. 1400, 1443 n. — K. H. 544 n.

* **1442**. Brak inwentarza po śmierci naturalnéj lub cywilnéj jednego z małżonków, nie pociąga za sobą dalszego trwania wspólności; z zastrzeżeniem wszakże poszukiwań stron interessowanych, co do stanu majątków i przedmiotów wspólnych, a dowód tego może być przyniesionym tak przez tytuły jak i przez wieść powszechną. K. N. 1415, 1441, 1504. — K. P. S. 941 n.

Jeżeli są dzieci małoletnie, brak inwentarza pociąga prócz tego dla pozostałego przy życiu małżonka utratę użytkowania z ich dochodów; a opiekun przydany, który nie znaglił go do spisania inwentarza, jest z nim solidarnie odpowiedzialny za wszystkie skazania, jakie na korzyść małoletnich nastąpić mogą. — K. N. 1200, 1202.

* **1443**. Rozłączenia co do majątku żona nie może poszukiwać inaczéj jak sądownie, gdy posag jéj narażony jest na niebezpieczeństwo i gdy nieład w interessach męża wznieca obawę, iż jego majątek nie będzie wystarczającym na pokrycie praw i zwrotów żonie służących. K. N. 1029, 1400, 1441-5., 1444 — 1452, 1536, 1540, 1560, 1561, 1563, 1595.— K.P.S. 49-7., 865 n.— K.H. 65 n.

Każde rozłączenie dobrowolne jest nieważne. — K. N. 900, 1133, 1172, 1387 n.

* **1444**. Rozłączenie co do majątku, chociaż sądownie wyrzeczone, jest nieważne, jeżeli nie zostało wykonane przez rzeczywistą zapłatę praw i zwrotów żonie należnych, nastąpioną za pośrednictwem aktu urzędowego, aż do wysokości majątku męża, lub przynajmniéj przez poszukiwania rozpoczęte w ciągu dwóch tygodni po zapadnięciu wyroku, i następnie nie przerwane.— K. N. 1317, 1443, 1445, 1463. — K. P. S. 872.

* **1445**. Wszelkie rozłączenie co do majątku winno być, przed wykonaniem, podane do wiadomości publicznéj przez wywieszenie na tablicy w tym celu w głównéj sali Trybunału piérwszéj instancyi znajdującéj się,

a nadto, jeżeli mąż jest kupcem, bankierem lub handlującym, w sali Trybunału Handlowego miejsca jego zamieszkania; i to, pod karą nieważności wykonania.

Wyrok stanowiący rozłączenie co do majątku, cofa się co do swych skutków, do daty skargi. — K. P. S. 872 n.

* **1446**. Wierzyciele osobiści żony nie mogą, bez jéj zezwolenia, żądać rozłączenia co do majątku. — K. N. 1166, 1443, 1447, 1464. — K. P. S. 871, 873.

Jednakże, w razie upadłości lub niewypłacalności męża, mogą wykonywać prawa swojéj dłużniczki, aż do wysokości swoich wierzytelności. — K. H. 437 n., 544 n.

* **1447**. Wierzyciele męża mogą zaskarżać rozłączenie co do majątku wyrzeczone a nawet wykonane na oszukanie ich praw; mogą nawet przychodzić z interwencyą do sprawy o rozłączenie, w celu sprzeciwienia się takowemu. — K. N. 1167, 1443 n. — K. P. S. 337 do 341, 871.

* **1448**. Żona, która otrzymała rozłączenie co do majątku, winna, w stosunku do swéj i męża zamożności, przykładać się tak do wydatków domowych, jako téż do wydatków na wychowanie dzieci wspólnych. — K. N. 1537, 1575.

Powinna rzeczone wydatki ponosić w całości, jeżeli mężowi nic nie pozostało.

* **1449**. Żona rozłączona co do stołu i łoża, i co do majątku, bądź tylko co do majątku, odbiéra wolny zarząd majątkiem. — K. N. 1536.

Może rozporządzać swojemi ruchomościami i zbywać je.

Nie może zbywać nieruchomości bez zezwolenia męża, a gdyby tenże odmówił, bez upoważnienia Sądu.. — K. N. 1450, 1576, 1595.

* **1450**. Mąż nie jest obowiązanym do rękojmi za brak użycia lub zastąpienia ceny nieruchomości, jaką

zbyła żona rozłączona za upoważnieniem Sądu, chybaby wpływał do kontraktu, lub chybaby udowodnioném zostało, że pieniądze przez niego odebrane, lub na jego korzyść obrócone zostały.

Obowiązanym jest do rękojmi za brak użycia lub zastąpienia ceny, jeżeli przedaż nastąpiła w jego obecności i za jego zezwoleniem; nie jest zaś odpowiedzialnym za użyteczność tego użycia.— K. N. 1426, 1427, 1449.

* **1451**. Wspólność rozwiązana bądź przez rozłączenie co do stołu i łoża i co do majątku, bądź tylko co do majątku, może być przywróconą za zezwoleniem obudwóch stron. — K. N. 1400, 1441-4. 5., 1443 n.

Nie może to nastąpić jak tylko przez akt notaryalny, z zachowaniem jego oryginału, którego wypis wywieszonym być powinien w formie w art. 1445 wskazanéj. K. N. 1317.

W tym przypadku, przywrócona wspólność odzyskuje swój skutek od dnia małżeństwa; rzeczy przywracają się do takiego stanu, jakby wcale rozłączenia nie było, co jednak nie przeszkadza wykonaniu aktów, jakieby żona w tym przeciągu czasu mogła sporządzić w zastosowaniu się do art. 1449.

Wszelka umowa, przez którąby małżonkowie przywrócili wspólność pod warunkami odmiennemi od tych, jakim poprzednio ulegała, jest nieważna. — K. N. 900, 1133, 1172, 1387 n., 1394.

* **1452**. Rozwiązanie wspólności nastąpione, bądź przez rozwód, bądź przez rozłączenie co do stołu i łoża i co do majątku, bądź tylko co do majątku, nie skutkuje otwarcia praw przeżycia na korzyść żony, lecz zachowuje ona możność wykonywania takowych, po nastąpionéj śmierci męża naturalnéj lub cywilnéj— K. N. 1394, 1399, 1441, 1518.

ODDZIAŁ IV.

O przyjęciu wspólności i zrzeczeniu się, jakie może nastąpić z warunkami do tego odnoszącemi się.

* **1453**. Po rozwiązaniu wspólności, żonie, lub jéj następcom, oraz stojącym w jéj prawach, służy możność przyjęcia lub zrzeczenia się wspólności: wszelka przeciwna umowa jest nieważna. — K. N. 900, 1133, 1172, 1387 n., 1399, 1441, 1454 n., 1492. — K. P. S. 874, 997.

* **1454**. Żona, która się wmięszała w rozrządzanie majątkiem wspólności, nie może się zrzec takowéj. — K. N. 1439, 1453, 1455 n., 1475, 1515, 2256.

Czyny prostego zarządu lub zachowawcze nie poczytują się za wmięszanie się w rozrządzanie. — K. N. 778, 779.

* **1455**. Żona pełnoletnia, która przyjęła w jakim akcie przymiot wspólnéj co do majątku, nie może już zrzec się wspólności, ani żądać uwolnienia się od tego przymiotu, chociażby go nawet przyjęła przed spisaniem inwentarza, jeżeli nie zaszedł podstęp ze strony następców męża. — K. N. 778 n., 1109, 1116, 1117, 1304.

* **1456**. Żona przy życiu pozostała, chcąc zachować możność zrzeczenia się wspólności, powinna, w ciągu trzech miesięcy od daty śmierci męża, postarać się o spisanie wiernego i dokładnego inwentarza całego majątku wspólności, a to w obec następców męża, lub za ich należytém przywołaniem. — K. N. 793 n. — K. P. S. 942 n.

Dokładność i rzetelność tego inwentarza winna jest, przy zamknięciu go, stwierdzić pod gotowością przysięgi przed urzędnikiem publicznym, który go przyjął.

* **1457**. W ciągu trzech miesięcy i dni cztérdziestu po śmierci męża, żona powinna uczynić zrzeczenie się

w Kancellaryi Pisarza Trybunału pierwszéj instancyi okręgu, w którym mąż miał swoje zamieszkanie; akt ten wpisany być powinien do księgi ustanowionéj dla przyjmowania zrzeczeń się spadku.— K. N. 784, 1453, 1458 n., 1492 n. — K. P. S. 997.

* **1458**. Wdowa może, stosownie do okoliczności, żądać w Trybunale pierwszéj instancyi przedłużenia terminu w artykule poprzedzającym do zrzeczenia się zakréślonego; przedłużenie to, jeżeli ma miejsce, będzie wyrzeczone ocznie z następcami męża lub za ich należytém przywołaniem. — K. N. 724, 793, 798, 1461 n.

* **1459**. Wdowa, która w przeciągu czasu wyżéj określonego nie dopełniła zrzeczenia się, nie upada z możnością zrzeczenia się, jeżeli nie wmięszała się w rozrządzenie i jeżeli spisała inwentarz; może tylko być poszukiwana jako wspólna co do majątku, dopókiby się nie zrzekła, i winna jest zwrócić koszta przeciwko niéj aż do zrzeczenia się wynikłe. —K. N. 1454.—K. P. S. 174, 943.

Może także być poszukiwaną po upływie dni cztérdziestu od zamknięcia inwentarza, jeżeli był zamknięty przed upływem trzech miesięcy. — K. N. 795, 800.

* **1460**. Żona, która usunęła lub utaiła jakie przedmioty wspólności, uważaną jest za wspólną co do majątku, pomimo zrzeczenia się; toż samo stosuje się do jéj następców. — K. N. 724, 792, 801, 1477.

* **1461**. Jeżeli wdowa umrze przed upływem trzech miesięcy, bez sporządzenia lub ukończenia inwentarza, następcy miéć będą do sporządzenia lub ukończenia inwentarza, nowy trzechmiesięczny termin, licząc od zejścia wdowy, i cztérdzieści dni do namysłu, od zamknięcia inwentarza.

Jeżeli wdowa umrze ukończywszy inwentarz, następcom jéj służy do namysłu nowy cztérdziestodniowy termin, licząc od jéj zejścia.

Mogą oni nadto zrzec się wspólności, zachowując formy powyżéj wskazane; i stosują się do nich przepisy art. 1458 i 1459.—K. N. 784, 1453, 1457, 1491.—K. P. S. 997.

* **1462**. Rozporządzenia art. 1456 i następnych stosują się do żon osób cywilnie zmarłych, poczynając od chwili, w któréj się śmierć cywilna zaczęła.—K. N. 1424, 1425, 1441.

* **1463**. Żona rozwiedziona lub rozłączona co do stołu i łoża, która, w przeciągu trzech miesięcy i dni cztérdziestu po rozwodzie lub rozłączeniu ostatecznie wyrzeczonych, nie przyjęła wspólności, uważaną jest za zrzekającą się takowéj, wyjąwszy, gdyby jeszcze przed upływem tego terminu otrzymała jego przedłużenie w Sądzie, ocznie z mężem lub za jego należytém przywołaniem. — K. N. 1441, 1452, 1453, 1458, 1518.

* **1464**. Wierzyciele żony mogą zaskarżać zrzeczenie się przez nią lub przez jéj następców, na oszukanie ich praw uczynione, i mogą przyjąć wspólność w imieniu własném. — K. N. 788, 1166, 1167, 1446, 1447, 1453.

* **1465**. Wdowa, czy przyjęła, czy téż zrzekła się, ma prawo, w ciągu trzech miesięcy i udzielonych jéj cztérdziestu dni do spisania inwentarza i namysłu, używać zapasów istniejących do wyżywienia siebie i domowników, a w braku takowych zapasów, zaciągnąć pożyczkę na rachunek massy wspólnéj, z obowiązkiem użycia tego z umiarkowaniem.

Nie jest obowiązaną do płacenia ceny najmu mieszkania, jakieby zajmowała w ciągu tych terminów w domu należącym do wspólności lub do następców męża; a jeżeli dom, w którym mieszkali małżonkowie w epoce rozwiązania wspólności, był przez nich w najem wzięty, żona nie przykłada się w ciągu tychże terminów do zapłaty ceny najmu, która będzie uiszczoną z massy. — K. N. 1495, 1570.

* **1466**. Wrazie rozwiązania wspólności przez śmierć żony, następcy jéj mogą się zrzec wspólności w terminach i z zachowaniem form, jakie prawo co do żony przy życiu pozostałéj przepisało. — K. N. 724, 784, 1441, 1453, 1457, 1461, 1475, 1491. — K. P. S. 997.

ODDZIAŁ V.

O podziale wspólności po jéj przyjęciu.

* **1467**. Po przyjęciu wspólności przez żonę lub jéj spadkobierców, massa czynna będzie podzieloną, a długi będą ponoszone w sposób poniżéj oznaczony. — K. N. 815 n., 1453 n., 1468 n., 1522.

§ 1. O podziale massy czynnéj.

* **1468**. Małżonkowie lub ich spadkobiercy powracają do massy majątku istniejącego wszystko to, co się wspólności od nich należy pod tytułem zastąpienia lub wynagrodzenia, podług prawideł powyżéj w Oddziale II Części 1 niniejszego Działu przepisanych. — K. N. 1421 n.

* **1469**. Każdy małżonek lub jego spadkobierca powraca również summy wzięte ze wspólności lub wartość majątku, jaki z tejże wziął małżonek w celu wyposażenia dziecka z innego łoża, lub w celu osobistego wyposażenia dziecka wspólnego.—K. N. 829 n., 1081, 1438, 1439, 1544 n.

* **1470**. Z massy majątku każdy z małżonków lub jego następca bierze naprzód: — K. N. 1471, 1474.

1° Swoje majątki osobiste, które nie weszły do wspólności, jeżeli istnieją w naturze lub, majątki nabyte w celu ich zastąpienia.

2° Cenę swoich nieruchomości zbytych w czasie wspólności, jeżeli nie były zastąpione.

3° Należne mu od wspólności wynagrodzenia.

* **1471**. To co żona ma prawo brać naprzód, bierze z pierwszeństwem przed tém, co mąż tym samym tytułem wziąść naprzód ma prawo. — K. N. 1470, 1474.

Wykonywa się to co do majątków już nie istniejących w naturze, przedewszystkiém z gotowizny, następnie z ruchomości, a pomocniczo z nieruchomości do wspólności należących; w tym ostatnim przypadku wybór nieruchomości pozostawiony jest żonie i jéj spadkobiercom K. H. 544 n.

* **1472**. Mąż, to co ze wspólności odebrać ma prawo, może poszukiwać jedynie z majątku wspólności.

Żona i jéj spadkobiercy, gdyby majątek wspólności nie wystarczał, mogą z majątku osobistego męża poszukiwać tego, co ze wspólności odebrać mają prawo. — K. N. 1421.

* **1473**. Zastąpienia i wynagrodzenia należne małżonkom od wspólności, oraz zastąpienia i wynagrodzenia należne od nich wspólności, przynoszą procenta z samego prawa, od daty rozwiązania wspólności. — K. N. 1440, 1479, 1512, 1905, 1907.

* **1474**. Po odebraniu z massy wszystkiego, co oboje małżonkowie naprzód pobrać mają prawo, reszta dzieli się po połowie pomiędzy małżonków, lub pomiędzy tych, którzy ich wyobrażają — K. N. 1470 n., 1482, 1509, 1571.

* **1475**. Jeżeli spadkobiercy żony są pomiędzy sobą niezgodni tak, że jeden przyjął wspólność, a drugi zrzekł się takowéj, ten, który przyjął, nie otrzyma nic więcéj jak tylko równy z innemi udział spadkowy z majątku jaki przypada na schedę żony. — K. N. 724, 782, 870, 1453, 1466, 1491, 1495.

Reszta pozostaje mężowi, względem którego spadkobierca zrzekający się może wykonywać takie prawa, jakieby były żonie służyły w razie jéj zrzeczenia się, lecz tylko do wysokości udziału spadkowego, jaki zrzekającemu się przypada.

* **1476**. Zresztą podział wspólności pod względem form, licytacyi nieruchomości, gdy ta ma miejsce, skutków podziału, rękojmi z takowego wypływającéj i dopłat, ulega prawidłom w Tytule *o spadkach* co do działów między współspadkobiercami wskazanym.—K. N. 815 n., 883 n. — K. P. S. 953 n., 966 n.

* **1477**. Ten z małżonków, który usunął lub ukrył jakie przedmioty wspólności, utraca swój udział w tychże przedmiotach. —K. N. 792, 801, 1460. — K. H. 597.

* **1478**. Po dokonaniu działu, jeżeli jeden z małżonków jest wierzycielem osobistym drugiego, jako to jeżeli cena jego majątku użytą została na zaspokojenie osobistego długu drugiego małżonka, albo na inny jaki cel, wówczas odbiéra swoją wierzytelność z udziału drugiemu małżonkowi przypadającego ze wspólności lub majątku jego osobistego.—K. N. 1432, 1480, 1511, 1513.

* **1479**. Wierzytelności osobiste, jakie jednemu z małżonków od drugiego przypadają, przynoszą procent dopiéro od dnia skargi sądowéj. —K. N. 1153, 1440, 1473, 1512, 1570, 1907.

* **1480**. Darowizny, jakie jeden z małżonków mógł drugiemu uczynić, wykonywają się jedynie na udziale darującego we wspólności lub na jego majątku osobistym. K. N. 894, 1091 n., 1478. — K. H. 109 n.

* **1481**. Koszta żałoby żony ponoszą spadkobiercy męża wcześniéj zmarłego. — K. N. 1570.

Wartość téj żałoby ustanawia się odpowiednio do majątku męża.

Należy się nawet żonie, która zrzekła się wspólności. K. N. 1453, 1457, 1492. — K. P. S. 997.

§ 2. O biernéj massie wspólności i przykładaniu się stosunkowém do długów.

* **1482**. Długi wspólności są po połowie ciężarem każdego z małżonków lub ich spadkobierców; koszta opieczętowania, inwentarza, przedaży ruchomości, likwidacyi, licytacyi i działu, stanowią część tych długów. — K. N. 1409 n., 1483 n., 1510. — K. P. S. 617 n., 907 n., 943.

* **1483**. Żona odpowiada za długi wspólności, tak względem męża jak i względem wierzycieli, jedynie do wysokości przypadającego na nią udziału, byleby zrobiony był dobry i rzetelny inwentarz, i byleby zdała rachunek, tak z tego, co objęte jest inwentarzem, jako też z tego, co jéj w skutek działów przypadło. — K. N. 802, 1482. — K. P. S. 943.

* **1484**. Mąż odpowiada za całość długów wspólności przez niego zaciągniętych; jednakże służy mu regres przeciwko żonie lub jéj spadkobiercom co do połowy rzeczonych długów. — K. N. 1478, 1482, 1486.

* **1485**. Odpowiada jedynie za połowę osobistych długów żony i to takich, które stały się ciężarem wspólności. — K. N. 1410, 1413.

* **1486**. Od żony można poszukiwać całości długów, które w jéj własném imieniu zaciągnięte zostały i weszły do wspólności, jednakże służy jéj regres przeciwko mężowi lub jego spadkobiercom co do połowy rzeczonych długów. — K. N. 1474, 1484, 1490.

* **1487**. Od żony, nawet osobiście zobowiązanéj co do długu wspólności, można poszukiwać jedynie połowę

tego długu, chybaby zobowiązanie było solidarne.—K. N. 1200 n.

* **1488**. Żona, która zapłaciła dług wspólności nad swoją połowę, nie może od wierzyciela żądać zwrotu przewyżki, chybaby w pokwitowaniu wyrażono, że to, co żona zapłaciła, było uiszczone na jéj połowę. — K. N. 1235, 1377, 1489.

* **1489**. Temu z dwojga małżonków, od którego, na skutek hypoteki ciążącéj nieruchomość jemu w dziale przypadłą, poszukiwaną jest całość długu wspólności, służy z samego prawa regres co do połowy tego długu przeciwko drugiemu małżonkowi lub jego spadkobiercom. — K. N. 873, 1488.

* **1490**. Rozporządzenia poprzednie nie stoją na przeszkodzie, ażeby, na skutek działu, jeden lub drugi ze współdzielących się nie został zobowiązanym do zapłacenia ilości długów innéj nad połowę, a nawet do zapłacenia ich w całości. — K. N. 1134.

W każdym razie, gdy jeden ze współdzielących się zaspokoił długi wspólności w wyższéj nad należącą się od niego części, ten, kto za wiele zapłacił, ma regres przeciwko drugiemu. — K. N. 1484, 1486.

* **1491**. Wszystko, co wyżéj względem męża lub żony powiedziano, stosuje się do spadkobierców jednego lub drugiego z nich; i spadkobiercy ci wykonywają też same prawa i ulegają tym samym skargom jak małżonek, którego wyobrażają. — K. N. 724, 1461, 1466, 1475, 1495.

ODDZIAŁ VI.

O zrzeczeniu się wspólności i o jego skutkach.

* **1492**. Żona zrzekająca się utraca wszelkie prawa

do majątku wspólności, a nawet do ruchomości które do wspólności wniosła.—K. N. 1401-1., 1453, 1457, 1493 n.

Odbiéra jedynie bieliznę i odzież do jéj użytku służące. — K. N. 1495, 1566. — K. H. 544 n.

* **1493**. Żona zrzekająca się ma prawo odebrać: — K. N. 1492.

1° Nieruchomości do niéj należące, gdy takowe w naturze istnieją, lub nieruchomość nabytą w celu zastąpienia; — K. N. 1404, 1453 n.

2° Cenę swych zbytych nieruchomości, których zastąpienie nie miało miejsca i nie było przyjęte, jak to wyżéj powiedziano; — K. N. 1421—1440.

3° Wszelkie wynagrodzenia, jakie jéj od wspólności należéć mogą. — K. H. 533.

* **1494**. Żona zrzekająca się uwolnioną jest od wszelkiego przykładania się do długów wspólności, tak względem męża jako téż względem wierzycieli.

Odpowiada jednak względem tych ostatnich, gdy zobowiązała się łącznie z mężem, lub gdy dług, który stał się długiem wspólności, pierwiastkowo ją ciążył; wszystko to z zastrzeżeniem dla niéj regressu przeciwko mężowi lub jego spadkobiercom. — K. N. 1492.

* **1495**. Żona może wykonywać wszelkie skargi i poszukiwać wszelkich zwrotów ze wspólności wyżéj wymienionych, tak na majątku wspólności, jako téż na osobistym majątku męża.

Możność ta służy także spadkobiercom żony, wyjąwszy odbiór bielizny i odzieży oraz mieszkania i wyżywienia przez czas do spisania inwentarza i namysłu dozwolony, które to prawa są czysto osobistemi pozostałéj przy życiu żony. — K. N. 724, 1054, 1465, 1492, 1514.

Rozporządzenie odnoszące się do wspólności prawnéj, gdy jeden lub oboje małżonkowie mają dzieci z poprzednich małżeństw.

* **1496**. Wszystko, co wyżéj powiedziano, zachowaném będzie nawet wtenczas, gdy jeden z małżonków lub oboje mają dzieci z poprzednich małżeństw.

Jeżeliby jednak zlanie się ruchomości i długów miało ten skutek, że jeden z małżonków osiągnąłby korzyść większą jak artykułem 1098, w Tytule *O darowiznach między żyjącemi i o testamentach*, jest pozwoloną, dzieciom z pierwszego łoża drugiego małżonka służy skarga o zmniejszenie. — K. N. 1527.

CZĘŚĆ DRUGA.

O wspólności umownéj i o umowach, jakie mogą modyfikować lub nawet wyłączyć wspólność prawną.

* **1497**. Małżonkowie mogą zmodyfikować wspólność prawną przez wszelkiego rodzaju umowy nie sprzeciwiające się art. 1387, 1388, 1389 i 1390. — K. N. 1400.

Główne modyfikacye są te, które mają miejsce na skutek zastrzeżeń uczynionych w jeden ze wskazanych poniżéj sposobów, a mianowicie:

1° Że wspólność obejmować będzie tylko majątek dorobkowy; — K. N. 1498 n.

2° Że ruchomości teraźniejsze lub przyszłe nie wejdą do wspólności, lub też wejdą w pewnéj tylko części; — K. N. 1500 n.

3° Że wspólność obejmować będzie całość lub część nieruchomości teraźniejszych lub przyszłych, drogą uruchomienia; — K. N. 1505 n.

4° Że małżonkowie zapłacą oddzielnie długi poprzedzające małżeństwo; — K. N. 1510 n.

5° Że, w razie zrzeczenia się, żona będzie mogła odebrać swój wniosek wolny od wszelkich ciężarów; — K. N. 1514.

6° Że małżonek przy życiu pozostały będzie miał korzyść szczególną; — K. N. 1515 n.

7° Że małżonkowie będą mieli nie równe udziały; — K. N. 1520 n.

8° Że zachodzić będzie pomiędzy niemi wspólność pod tytułem ogólnym; — K. N. 1526.

ODDZIAŁ I.

O wspólności ograniczonéj do dorobku.

* **1498**. Gdy małżonkowie zastrzegają, że pomiędzy niemi istnieć będzie wspólność samego tylko dorobku, poczytuje się, iż wyłączają ze wspólności, tak długi każdego z nich obecne i przyszłe, jako też ruchomości każdego z nich teraźniejsze i przyszłe. — K. N. 1401, 1402, 1404—1408, 1497-1., 1499, 1581.

W tym przypadku, i po odebraniu naprzód przez każdego z małżonków swego wniosku należycie usprawiedliwionego, podział ogranicza się do dorobku, jaki małżonkom wspólnie, lub któremu z nich oddzielnie w czasie małżeństwa przybył, i jaki powstał tak z przemysłu wspólnego jako też z oszczędności na wszelkiego rodzaju dochodach z majątku obojga małżonków.

* **1499**. Ruchomości w czasie małżeństwa istniejące, lub późniéj przypadłe, a inwentarzem lub spisem formalnym nie wykazane, poczytują się za dorobek. — K. N. 527 n., 535, 1401-1., 1498.— K. P. S. 943.

ODDZIAŁ II.

O zastrzeżeniu wyłączenia ze wspólności majątku ruchomego w całości lub w części.

* **1500**. Małżonkowie mogą wyłączyć ze wspólności wszystkie ruchomości teraźniejsze i przyszłe. — K. N. 1401, 1497-2., 1501 n.

Jeżeli zastrzegają, iż do wspólności wniosą wzajemnie ruchomości aż do pewnéj summy lub wartości oznaczonéj, już przez to samo uważać należy, iż resztę dla siebie zachowali.

* **1501**. Zastrzeżenie takie czyni małżonka dłużnikiem wspólności co do summy, jaką wnieść do téjże przyrzekł, i wkłada na niego obowiązek usprawiedliwienia takowego wniosku. — K. N. 1500, 1502, 1511, 1525, 1530, 1540, 1845—1847.

* **1502**. Wniosek dostatecznie jest usprawiedliwiony co do męża, gdy w umowie przedślubnéj oświadczono, że taka a taka jest wartość jego ruchomości.

Wniosek dostatecznie jest usprawiedliwionym co do żony, gdy mąż udzieli pokwitowanie jéj lub tym, którzy ją wyposażyli. — K. N. 1501, 1540.

* **1503**. Każdy z małżonków ma prawo odebrać i pobrać naprzód, przy rozwiązaniu wspólności, ilość, o jaką wartość ruchomości wniesionych przez niego w czasie małżeństwa, lub następnie mu przypadłych, przenosi to, co wniósł do wspólności. — K. N. 1441.

* **1504**. Ruchomości, które przypadają na każdego z małżonków w czasie małżeństwa, inwentarzem stwierdzone być powinny. — K. P. S. 943.

W braku inwentarza ruchomości przypadłych na męża, lub w braku tytułu, mogącego usprawiedliwić stan

ich i wartość, po odtrąceniu długów, mąż zwrotu ruchomości żądać nie może.

Jeżeli brak inwentarza zachodzi co do ruchomości na żonę przypadłych, może ona lub jéj spadkobiercy dowodzić wartości ruchomości, bądź przez tytuły, bądź przez świadków, bądź nawet przez wieść powszechną.— K. N. 1415, 1442. — K. P. S. 252 n.

ODDZIAŁ III.

O zastrzeżeniu uruchomienia.

* **1505**. Gdy małżonkowie lub jeden z nich umawiają się, że do wspólności wchodzić będą wszystkie lub część ich nieruchomości teraźniejszych lub przyszłych, zastrzeżenie takie zowie się *uruchomieniem*. — K. N. 1401, 1497-2., 1506 n.

* **1506**. Uruchomienie może być *oznaczone* lub *nieoznaczone*.

Jest oznaczone, gdy małżonek oświadczył, że uruchomia i wnosi do wspólności jaką nieruchomość w całości, lub do wysokości pewnéj summy.

Jest nieoznaczone, gdy małżonek poprostu oświadczył, że wnosi do wspólności swój majątek nieruchomy do wysokości pewnéj summy.

* **1507**. Uruchomienie oznaczone ma ten skutek, że poddana mu nieruchomość lub nieruchomości stają się zarówno z ruchomościami majątkiem wspólności. — K. N. 1401.

Gdy nieruchomość lub nieruchomości żony w całości uruchomione zostały, mąż mocen jest rozrządzać niemi podobnie jak innemi przedmiotami wspólności, i całkowicie je zbywać. — K. N. 1421.

Jeżeli nieruchomość jedynie do wysokości pewnéj summy jest uruchomioną, mąż nie może jéj zbywać bez zezwolenia żony; mocen jest zaś obciążać ją hypoteką bez jéj zezwolenia, lecz tylko do wysokości części uruchomionéj. — K. N. 1508.

* **1508**. Uruchomienie nieoznaczone nie czyni własnością wspólności poddanych mu majątków nieruchomych: skutek jego ogranicza się na tém, że małżonek, który na nie zezwolił, obowiązany jest włączyć do massy, przy rozwiązaniu wspólności, niektóre swoje nieruchome majątki aż do wysokości przyrzeczonéj przez niego summy.

Mąż nie może, tak jak w poprzedzającym artykule, zbywać w całości lub w części, bez zezwolenia żony, nieruchomości poddanych uruchomieniu nieoznaczonemu; lecz może je obciążać hypoteką do wysokości tego uruchomienia. — K. N. 1421.

* **1509**. Małżonkowi, który uruchomił własną swą nieruchomość, służy, przy dziale, możność zatrzymania jéj, zaliczając ją na swoją część podług jéj ówczasowéj wartości; toż samo prawo służy jego spadkobiercom. — K. N. 724.

ODDZIAŁ IV.

O zastrzeżeniu rozdzielenia długów.

* **1510**. Zastrzeżenie, przez które małżonkowie umawiają się, że oddzielnie płacić będą swoje długi osobiste, zobowiązuje ich, przy rozwiązaniu wspólności, do wzajemnego obliczenia się ze swych długów, co do których jest dowód, że zapłacone były przez wspólność dla uwolnienia od nich tego z małżonków, który był dłużnikiem. — K. N. 1401, 1441, 1497-4., 1511 n.

Zobowiązanie to nie ulega zmianie czy inwentarz był lub nie był sporządzony; lecz, jeżeli ruchomości wniesione przez małżonków nie są poświadczone inwentarzem lub spisem urzędowym poprzedzającym małżeństwo, wierzyciele jednego i drugiego małżonka, mogą, bez względu na jakiekolwiekbądź rozróżnienia, jakieby przytaczano, poszukiwać swéj zapłaty na ruchomościach, których inwentarz nie był spisany, równie jak na wszystkich innych majątkach wspólności. — K. N. 1166, 1317. K. P. S. 943.

Wierzyciele mają toż samo prawo na ruchomościach, jakieby przypadły na małżonków w ciągu wspólności, jeżeli takowe również nie zostały stwierdzone inwentarzem lub spisem urzędowym.

* **1511**. Gdy małżonkowie wnoszą do wspólności pewną summę lub przedmiot co do tożsamości oznaczony, taki wniosek pociąga za sobą milczącą umowę, że nie jest obciążony długami uprzedzającemi małżeństwo; a małżonek, który jest dłużnikiem, winien wynagrodzić drugiemu za wszystkie długi, jakieby zmniejszały przyrzeczony wniosek. — K. N. 1478.

* **1512**. Zastrzeżenie rozdzielenia długów nie stoi na przeszkodzie temu, iżby wspólność obciążoną była procentami i przypadłemi ratami, jakie od daty małżeństwa ubiegły. — K. N. 584, 586, 1409, 1907.

* **1513**. Gdy ze wspólności poszukiwane są długi jednego z małżonków, uznanego, przez umowę przedślubną, wolnym od wszelkich długów, małżeństwo poprzedzających, współmałżonek ma prawo do wynagrodzenia, które będzie udzielone, bądź z części wspólności przypadającéj małżonkowi, który jest dłużnikiem, bądź z majątku osobistego tegoż małżonka, a w razie niedostateczności tych majątków, wynagrodzenie to poszukiwane być może drogą rękojmi przeciwko ojcu, matce,

wstępnemu lub opiekunowi, którzyby go wolnym od wszelkich długów uznali. — K. N. 1382, 1383.

Rękojmia ta może nawet być wykonywaną przez męża w ciągu wspólności, jeżeli dług pochodzi od żony; z zastrzeżeniem, w tym przypadku, należnego od żony lub jéj spadkobierców wynagrodzenia osobom do rękojmi zobowiązanym, po rozwiązaniu wspólności. — K. N. 1413, 1424, 1441.

ODDZIAŁ V.

O możności udzielonéj żonie odebrania swojego wniosku w zupełności wolnym.

* **1514**. Żona może zastrzedz, że, w razie zrzeczenia się wspólności, odbierze całość lub część tego, co do niéj wniosła, bądź w czasie zawarcia małżeństwa bądź późniéj; lecz zastrzeżenie to może rozciągać się jedynie do rzeczy wyraźnie wymienionych i tylko na korzyść osób wskazanych. — K. N. 1401, 1441, 1497-5.

I tak możność odebrania ruchomości wniesionych przez żonę przy zawarciu małżeństwa nie rozciąga się do ruchomości przypadłych dla niéj w ciągu małżeństwa.

Podobnież możność udzielona żonie nie rozciąga się do dzieci; możność udzielona żonie i dzieciom nie rozciąga się do spadkobierców wstępnych lub pobocznych.

W każdym razie, wnioski mogą być odebrane dopiéro po odtrąceniu osobistych długów żony, jakieby wspólność zaspokoiła. — K. N. 1498, 1500—1502, 1511, 1525, 1530, 1540, 1845—1847. — K. H. 544 n.

ODDZIAŁ VI.

O korzyści szczególnéj umownéj.

* **1515**. Zastrzeżenie, przez które małżonek przy życiu pozostający, upoważniony jest do wzięcia naprzód, przed wszelkim działem, pewnéj summy, lub pewnéj ilości przedmiotów ruchomych w naturze, wtenczas tylko nadaje żonie przy życiu pozostającéj prawo do tego wzięcia naprzód, gdy przyjmuje wspólność, chybaby umowa przedślubna zachowała jéj to prawo nawet na przypadek zrzeczenia się.— K. N. 913, 1134, 1394, 1401 1441, 1470, 1497-6., 1516 n.

Oprócz przypadku takowego zachowania, korzyść szczególna może być pobrana jedynie z massy działowi uległéj, nie zaś z osobistego majątku małżonka poprzednio zmarłego.

* **1516**. Korzyść szczególna nie uważa się za szczodrobliwość uległą formalnościom darowizn, lecz jako umowa małżeńska. — K. N. 1091, 1098, 1387, 1496, 1525, 1527.

* **1517**. Przez śmierć naturalną lub cywilną otwiéra się prawo do korzyści szczególnéj.— K. N. 1441, 1515.

* **1518**. Gdy rozwiązanie wspólności następuje w skutek rozwodu lub rozłączenia co do stołu i łoża, nie ma miejsca wydanie rzeczywiste korzyści szczególnéj; lecz małżonek, który otrzymał czy to rozwód, czy rozłączenie co do stołu i łoża, zachowuje swe prawa do korzyści szczególnéj na przypadek przeżycia. Jeżeli je otrzymała żona, summa lub rzecz, stanowiąca korzyść szczególną, pozostaje zawsze tymczasowo przy mężu z obowiązkiem dania poręki. — K. N. 1441, 1452.— K. P. 8. 518 n.

* **1519**. Wierzyciele wspólności mają zawsze prawo wyjednać sprzedaż przedmiotów poddanych korzyści szczególnéj, z zastrzeżeniem regressu małżonka, stosownie do art. 1515. — K. N. 1416.

ODDZIAŁ VII.

O zastrzeżeniach przez które każdemu z małżonków przyznane są części nie równe we wspólności.

* **1520**. Małżonkowie mogą odstąpić od równego podziału ustanowionego przez prawo, bądź dając we wspólności małżonkowi przy życiu pozostającemu lub jego spadkobiercom udział mniejszy od połowy, bądź dając mu, w zamian całego prawa wspólności, tylko oznaczoną summę, bądź zastrzegając, że cała wspólność w pewnym przypadku należéć będzie do małżonka przy życiu pozostającego, lub tylko do jednego z nich. — K. N. 1401, 1497-7., 1521 n.

* **1521**. Gdy zastrzeżono, że małżonek lub jego spadkobiercy miéć będą tylko pewną część we wspólności, jak na przykład trzecią lub czwartą część, małżonek tak ograniczony, lub jego spadkobiercy ponoszą długi wspólności jedynie stosunkowo do części jaka im w massie służy. — K. N. 870.

Umowa jest nieważną, jeżeli tak ograniczonego małżonka lub jego spadkobierców zobowiązuje do ponoszenia wyższéj części długów, lub jeżeli ich uwalnia od ponoszenia części długów odpowiedniéj téj, jaką z massy czynnéj biorą. — K. N. 900, 1133, 1172, 1387, 1811, 1855.

* **1522**. Gdy zastrzeżono, że jeden z małżonków lub jego spadkobiercy będą mogli żądać pewnéj tylko summy za całe prawo wspólności, zastrzeżenie to jest umową losową, która zobowiązuje drugiego małżonka

lub jego spadkobierców do zapłaty pewnéj summy, bez względu na to czy wspólność jest dobrą lub złą, czy jest wystarczającą lub niedostateczną do zaspokojenia téj summy. — K. N. 1523.

* **1523**. Jeżeli zastrzeżenie zawiéra umowę losową tylko względem spadkobierców męża, wówczas mąż, w razie gdyby żonę przeżył, ma prawo do podziału prawnego po połowie. — K. N. 1134, 1474.

* **1524**. Mąż lub jego spadkobiercy, którzy, na skutek zastrzeżenia, o jakiém jest mowa w art. 1520, zatrzymają całość wspólności, zobowiązani są wszystkie jéj długi zapłacić.

Wierzycielom w tym przypadku nie służy żadna skarga, ani przeciwko żonie, ani przeciwko jéj spadkobiercom.

Jeżeli żona przy życiu pozostająca ma zastrzeżone przeciwko spadkobiercom męża prawo zatrzymania całéj wspólności, za wypłaceniem umówionéj summy, służy jéj wybór, albo zapłacić im tę summę, pozostając zobowiązaną do zapłaty wszystkich długów, albo zrzec się wspólności, i pozostawić spadkobiercom męża tak majątek jak i ciężary. — K. N. 1492.

* **1525**. Wolno małżonkom umówić się, że całość wspólności należéć będzie do pozostającego przy życiu małżonka, lub tylko do jednego z nich, z zastrzeżeniem dla spadkobierców drugiego małżonka odebrania wniosków i kapitałów, jakie przez głowę ich spadkodawcy weszły do wspólności.

Zastrzeżenie to nie uważa się za korzyść ulegającą prawidłom przepisanym co do darowizn, tak co do osnowy, jako téż co do formy, lecz uważa się jedynie za umowę małżeńską i między połączonemi węzłem małżeńskim. — K. N. 1091, 1098, 1387, 1496, 1516, 1527.

ODDZIAŁ VIII.

O wspólności pod tytułem ogólnym.

* **1526**. Małżonkowie mogą w umowie przedślubnéj ustanowić wspólność ogólną swoich majątków, tak ruchomych jak i nieruchomych, teraźniejszych i przyszłych, albo wszystkich tylko teraźniejszych, albo też wszystkich tylko przyszłych majątków. — K. N. 1401, 1497-8.

Rozporządzenia wspólne ośmiu powyższym Oddziałom.

* **1527**. Zastrzeżenia, jakie przy wspólności umownéj mogą być uczynione, nie są ściśle ograniczone rozporządzeniami wskazanemi w ośmiu poprzedzających Oddziałach.

Małżonkowie mogą zawiérać wszelkie inne umowy, jak to powiedziano w art. 1387, lecz pod ograniczeniami w artykułach 1388, 1389 i 1390 objętemi.

Jednakże, w razie gdyby były dzieci z poprzedzającego małżeństwa, wszelka umowa dążąca w swych skutkach do dania jednemu z małżonków więcéj nad część oznaczoną w art. 1098, w Tytule *O darowiznach między żyjącemi i testamentach*, nie będzie miała skutku co do całéj przewyżki nad tę część; proste jednak korzyści wynikające z pracy wspólnéj i z oszczędności przez oboje małżonków na dochodach którego z nich osiągniętych, chociażby nierówne, nie poczytują się za szczodrobliwość na szkodę dzieci z piérwszego małżeństwa.— K. N. 1496, 1516, 1525.

* **1528**. Wspólność umowna poddaną jest prawidłom dotyczącym wspólności prawnéj, ilekroć nie odstąpiono od nich przez umowę wyraźnie lub domyślnie. K. N. 1134, 1400 n.

ODDZIAŁ IX.

O umowach wyłączających wspólność.

* **1529**. Jeżeli małżonkowie, nie poddając się rządowi posagowemu, oświadczą, że zawiérają związek małżeński bez wspólności, lub, iż rozłączeni będą co do majątków, skutki tego zastrzeżenia urządzają się jak następuje. — K. N. 1387, 1391, 1392, 1530 n., 1595.

§. 1. O zastrzeżeniu, że małżonkowie zawiérają związek małżeński bez wspólności.

* **1530**. Zastrzeżenie, że małżonkowie zawiérają związek małżeński bez wspólności, nie nadaje żonie prawa zarządzania swoim majątkiem, ani pobiérania z niego dochodów; dochody te uważane są za należne mężowi dla ponoszenia ciężarów małżeństwa. — K. N. 1421, 1531 n., 1537, 1540, 1549, 1575, 1595.—K. C. P. 201.

* **1531**. Mąż zachowuje zarząd majątkiem żony ruchomym i nieruchomym, a w skutek tego służy mu prawo odbiérania wszelkich ruchomości, jakie żona w posagu wnosi, lub jakie na nią w czasie małżeństwa przypadają, z zastrzeżeniem obowiązku ze strony męża zwrócenia ich po rozwiązaniu małżeństwa, lub po rozłączeniu co do majątku sądownie wyrzeczoném. — K. N. 582, 1421, 1441, 1443 n., 1530.

* **1532**. Jeżeli pomiędzy ruchomościami, jakie żona w posagu wniosła, lub jakie na nią w czasie małżeństwa przypadają, są przedmioty, których nie można użyć bez ich zużycia, dołączony być winien do umowy przed-

ślubnéj spis ich z oszacowaniem, albo też winien być sporządzony ich inwentarz w czasie kiedy przypadną, a mąż winien zwrócić ich cenę podług oszacowania. — K. N. 587, 1317, 1394. — K. P. S. 943.

* **1533**. Mąż ponosić winien wszystkie ciężary użytkowania. — K. N. 600 n., 1562, 1580.

* **1534**. Zastrzeżenie w niniejszym paragrafie określone, nie stoi na przeszkodzie, iżby się umówiono, że żona pobiérać będzie corocznie za swojemi kwitami pewną część swoich dochodów na swoje utrzymanie i potrzeby osobiste. — K. N. 1536, 1549.

* **1535**. Nieruchomości ustanowione na posag, w przypadku niniejszego paragrafu, nie są wcale niezbywalnemi. — K. N. 1554, 1557.

Jednakże nie mogą być zbywane bez zezwolenia męża, a w razie jego odmówienia, bez upoważnienia Sądu.

§. 2. O zastrzeżeniu rozłączenia co do majątku.

* **1536**. Gdy małżonkowie zastrzegli w umowie przedślubnéj, iż będą rozłączeni co do majątku, żona zachowuje zupełny zarząd swoim majątkiem ruchomym i nieruchomym, oraz wolne swemi dochodami rozrządzanie —K. N. 1387, 1388, 1449, 1537 n., 1575, 1576, 2066.

* **1537**. Każdy z małżonków przykłada się do ponoszenia ciężarów małżeństwa, stosownie do zastrzeżeń w umowie przedślubnéj objętych; a w braku zastrzeżeń w tym względzie, żona przykłada się do tych ciężarów, aż do wysokości jednéj trzeciéj części swoich dochodów. K. N. 1134, 1448, 1530, 1540, 1549, 1575,

* **1538**. W żadnym przypadku, ani na skutek jakiegobądź zastrzeżenia, żona nie może zbywać swoich nieruchomości, bez szczególnego zezwolenia męża, a

w razie odmówienia, bez upoważnienia Sądu. — K. N. 1388, 1576. — K. H. 7.

Wszelkie upoważnienie ogólne do zbywania nieruchomości udzielone żonie, bądź w umowie przedślubnéj, bądź później, jest nieważne. — K. N. 900, 1133, 1172, 1987, 1988.

* **1539**. Gdy żona rozłączona pozostawiła mężowi użytkowanie swego majątku, mąż obowiązany jest, bądź na żądanie, jakieby mu żona mogła uczynić, bądź przy rozwiązaniu małżeństwa, oddać jedynie istniejące przychody, lecz nie jest obowiązanym do wyrachowania się z tych, które do téj chwili zużytemi zostały.— K. N. 1578.

DZIAŁ III.

O rządzie posagowym.

* **1540**. *Posag*, tak pod rządem niniejszym, jako też pod rządem ustanowionym w Dziale II, jest to majątek, jaki żona wnosi mężowi na ponoszenie ciężarów małżeństwa. — K. N. 952, 963, 1054, 1391, 1392, 1438 do 1440, 1443, 1502, 1531, 1535, 1541 n., 1595, 2255. — K. P. S. 83 - 6.

* **1541**. Wszystko to, co żona sama sobie ustanawia, lub co jéj darowane jest w umowie przedślubnéj, jest majątkiem posagowym, jeśli nie ma przeciwnego zastrzeżenia.—K.N. 1081 n., 1134, 1392, 1394, 1542 n., 1574.

ODDZIAŁ I.

O ustanowieniu posagu.

* **1542**. Ustanowienie posagu może się rozciągać do całego majątku żony teraźniejszego i przyszłego, al-

bo do całego jéj teraźniejszego tylko majątku, albo do części jéj majątku teraźniejszego i przyszłego, albo nawet do przedmiotu szczególnego. — K. N. 1540, 1541.

Ustanowienie posagu na całym majątku żony w wyrazach ogólnych uczynione, nie obejmuje majątku przyszłego.

* **1543**. Posag nie może być ani ustanowionym, ani nawet powiększonym w czasie małżeństwa.—K. N. 1394 n.

* **1544**. Jeżeli ojciec i matka łącznie ustanawiają posag, nierozróżniając udziału każdego z nich, uważać się będzie, za ustanowiony w równych częściach. — K. N. 1350, 1352, 1438, 1555.

Jeżeli sam ojciec ustanawia posag z praw ojczystych i macierzystych, matka, chociażby obecną była przy umowie, nie będzie wcale zobowiązaną i posag w całości będzie ciężarem ojca. — K. N. 1394.

* **1545**. Jeżeli pozostały przy życiu ojciec lub matka ustanowią posag z majątku ojczystego i macierzystego, bez oznaczenia udziałów, posag wzięty będzie przedewszystkiém z tego, co się przyszłemu małżonkowi z majątku współmałżonka poprzednio zmarłego należy, a reszta z majątku ustanawiającego posag.—K. N. 1438 n.

* **1546**. Chociażby córka przez swego ojca i matkę wyposażona, miała swój własny majątek pod ich użytkowaniem będący, posag wzięty będzie z majątku tych, którzy go ustanawiają, jeśli niema przeciwnego zastrzeżenia. — K. N. 1138.

* **1547**. Ci, którzy ustanawiają posag, obowiązani są do rękojmi za przedmioty na posag ustanowione. — K. N. 1440, 1570, 1625 n.

* **1548**. Procenta od posagu biegną samém przez się prawem, od daty małżeństwa, przeciw tym, którzy go przyrzekli, chociażby oznaczony był termin wypłaty, jeżeli niema zastrzeżenia przeciwnego.—K. N. 1134, 1186, 1440, 1570, 1907.

ODDZIAŁ II.

O prawach męża na majątku posagowym i o niezbywalności nieruchomości posagowych.

* **1549**. Mąż tylko sam ma zarząd majątkiem posagowym w ciągu małżeństwa. — K. N. 1421, 1428.

Sam tylko ma prawo czynić poszukiwania przeciwko dłużnikom i posiadaczom, pobierać przychody i procenta i podnosić kapitały.

Jednakże w umowie przedślubnéj może być zastrzeżone, że żona, za wyłącznemi swojemi kwitami, będzie mogła corocznie podnosić część swoich dochodów na swoje utrzymanie i na swoje potrzeby osobiste. — K. N. 1534.

* **1550**. Mąż nie jest obowiązany do dania poręki z powodu otrzymanego posagu, jeżeli przez umowę przedślubną nie poddał się temu obowiązkowi. — K. N. 1134, 1394, 2001. —K. P. S. 518.

* **1551**. Jeżeli posag w całości lub w części składa się z przedmiotów ruchomych oszacowanych w umowie, bez oświadczenia, że oszacowanie nie skutkuje przedaży, mąż staje się ich właścicielem, i jest dłużnikiem jedynie ceny oznaczonéj dla tych ruchomości. — K. N. 527 n., 1552, 1564 n.

* **1552**. Oszacowanie nieruchomości ustanowionych na posag, nie przenosi wcale własności ich na męża, jeżeli niema w tym względzie oświadczenia wyraźnego. — K. N. 1134, 1394.

* **1553**. Nieruchomość nabyta za pieniądze posagowe nie jest posagową, jeżeli warunek użycia w ten spo-

sób pieniędzy nie był zastrzeżony w umowie przedślubnéj.

Toż samo stosuje się do nieruchomości danych na uiszczenie posagu ustanowionego w pieniądzach. — K. N. 1134, 1394.

* **1554**. Nieruchomości ustanowione na posag, nie mogą być ani zbywane, ani hypoteką obciążone w ciągu małżeństwa, ani przez męża, ani przez żonę, ani przez oboje łącznie, z zastrzeżeniem następujących wyjątków. K. N. 1535, 1555 n., 1572, 1576.

* **1555**. Żona może, za upoważnieniem męża, lub, w razie jego odmówienia, za pozwoleniem Sądu, darować swoje majątki posagowe na postanowienie jéj dzieci z poprzedniego małżeństwa; lecz, jeżeli żona upoważniona jest tylko sądownie, powinna zachować użytkowanie swojemu mężowi. — K. N. 578, 579, 894, 1427, 1438—1440, 1544 n., 1556, 1578—1580.

* **1556**. Żona może również, za upoważnieniem męża, darować swoje majątki posagowe na postanowienie dzieci wspólnych. — K. N. 1544 n., 1555.

* **1557**. Nieruchomość posagowa może być zbywaną, gdy to dozwolone zostało przez umowę przedślubną. K. N. 1134, 1387, 1394.

* **1558**. Nieruchomość posagowa może być także zbywaną za zezwoleniem Sądu, drogą licytacyi i po trzech rozlepieniach: — K. P. S. 956 n. 997.

Dla uwolnienia męża lub żony z więzienia; — K. N. 1427. — K. P. S. 798, 800. — K. H. 7.

Dla udzielenia familii alimentów w przypadkach w artykułach 203, 205 i 206 Tytułu *o małżeństwie* przewidzianych;

Dla zapłacenia długów żony lub osób, które posag ustanowiły, gdy te długi mają datę pewną uprzedzającą umowę przedślubną; — K. N. 1328, 1394.

Dla uskutecznienia większych napraw koniecznie potrzebnych, do zachowania nieruchomości posagowéj; — K. N. 606.

Nakoniec, gdy ta nieruchomość jest w niepodzielności z osobami trzeciemi, i gdy jest uznaną za niepodzielną. K. N. 815, 827, 1686.

We wszystkich tych przypadkach przewyżka ceny przedaży nad potrzeby uznane pozostanie posagową, i użytą będzie jako taka na korzyść żony.

* **1559**. Nieruchomość posagowa może być zamienioną, lecz za zezwoleniem żony, na inną nieruchomość téj saméj wartości przynajmniéj w czterech piątych częściach, za usprawiedliwieniem użyteczności zamiany, za uzyskaniem upoważnienia sądowego, oraz podług oszacowania przez biegłych z urzędu przez Trybunał mianowanych. — K. N. 1702. — K. P. S. 955, 956.

W tym przypadku nieruchomość w zamian otrzymana będzie posagową: przewyżka ceny, jeżeli istnieje, będzie również posagową, i użytą zostanie jako taka na korzyść żony.

* **1560**. Jeżeli, oprócz wyjątków wyżéj wymienionych, żona lub mąż, albo oboje łącznie, zbywają nieruchomość posagową, żona lub jéj spadkobiercy będą mogli wyjednać odwołanie zbycia po rozwiązaniu małżeństwa, i nie można zasłaniać się przeciwko nim jakiémkolwiek przedawnieniem w czasie trwania małżeństwa: żona będzie miała toż samo prawo po rozłączeniu co do majątku. — K. N. 1441, 1443 n., 1554, 1561, 2251, 2253—2256.

Mąż sam będzie mógł wyjednać odwołanie zbycia w ciągu małżeństwa; pozostaje jednak odpowiedzialnym nabywcy za szkody i straty, jeżeli w kontrakcie nie oświadczył, że sprzedana nieruchomość była posagową. — K. N. 1149, 1383.

* **1561**. Nieruchomości posagowe, które w umowie przedślubnéj nie zostały uznane za ulegające zbyciu, są nieprzedawnialne w ciągu małżeństwa, chybaby przedawnienie wprzód się rozpoczęło. — K. N. 2255, 2256.

Stają się jednak przedawnialnemi po rozłączeniu co do majątku, bez względu na epokę, w jakiejby się przedawnienie rozpoczęło. — K. N. 1441, 1443 n.

* **1562**. Mąż co do nieruchomości posagowych podlega wszelkim zobowiązaniom użytkownika. — K. N. 600 n., 1533, 1580.

Odpowiedzialnym jest za wszelkie przedawnienia nabyte i za pogorszenia nastąpione w skutek jego niedbalstwa. — K. N. 614, 1382, 1383, 1567, 1732, 1768.

* **1563**. Jeżeli posag zagrożony jest niebezpieczeństwem, żona może poszukiwać rozłączenia co do majątku, jak to w art. 1443 i następnych powiedziano.

ODDZIAŁ III.

O zwróceniu posagu.

* **1564**. Jeżeli posag składa się z nieruchomości,

Lub z ruchomości nieoszacowanych w umowie przedślubnéj, lub ocenionych z oświadczeniem, że oszacowanie nie odejmuje żonie ich własności,

Mąż lub jego spadkobiercy mogą być zmuszeni do bezzwłocznego zwrócenia posagu po rozwiązaniu małżeństwa. — K. N. 724, 1551, 1552, 1565 n.

* **1565**. Jeżeli posag składa się z gotowizny,

Lub z ruchomości oszacowanych w umowie, bez oświadczenia, że oszacowanie nie czyni męża właścicielem takowych,

Zwrot posagu żądanym być może dopiéro po upływie roku od rozwiązania małżeństwa.—K.N. 1551, 1552, 1564.

* **1566**. Jeżeli ruchomości, których własność pozostaje przy żonie, zniszczały przez użycie, i bez winy męża, tenże obowiązany będzie oddać jedynie te ruchomości, które pozostaną, i w stanie, w jakim znajdować się będą. — K. N. 589, 1382, 1383.

Żona jednakże będzie mogła, w każdym przypadku, odebrać bieliznę i odzież do jéj obecnego użycia służące, z zastrzeżeniem policzenia ich wartości, gdy ta bielizna i odzież były pierwiastkowo ustanowione na posag z oszacowaniem. — K. N. 1492, 1495.

* **1567**. Jeżeli posag obejmuje zobowiązania lub ustanowienia rent, które bez winy męża utracone zostały lub zmniejszeniu uległy, mąż nie jest za nie odpowiedzialnym i będzie wolnym za zwróceniem kontraktów. K. N. 588, 1383, 1562, 1909—1911.

* **1568**. Jeżeli użytkowanie postanowione było na posag, mąż lub jego spadkobiercy obowiązani są, przy rozwiązaniu małżeństwa, zwrócić jedynie prawo użytkowania, nie zaś dochody przypadłe w ciągu małżeństwa. K. N. 578, 586, 588.

* **1569**. Jeżeli małżeństwo trwało przez lat dziesięć od upływu terminów oznaczonych do uiszczenia posagu, żona lub jéj spadkobiercy będą mogli po rozwiązaniu małżeństwa żądać zwrotu posagu od męża, bez obowiązku dowodzenia, że go mąż otrzymał, chybaby tenże wykazał, że czynił bezskuteczne poszukiwania w celu otrzymania zapłaty posagu. — K. N. 1350, 1352.

* **1570**. Jeżeli małżeństwo zostało rozwiązane przez śmierć żony, procenta i dochody od posagu do zwrotu przypadającego, płyną samém prawem na korzyść jéj spadkobierców od dnia rozwiązania. — K. N. 724, 1440, 1548, 1907.

Jeżeli rozwiązane zostało przez śmierć męża, żonie służy wybór, albo żądać procentu od swego posagu

w ciągu roku żałoby, albo domagać się alimentów za tenże czas ze spadku po mężu pozostałego; w obydwóch jednak przypadkach mieszkanie w ciągu tego roku i żałoba, powinny być dostarczone żonie ze spadku, bez zarachowania takowych na rzecz procentów jéj przynależnych. — K. N. 1465, 1481, 1495.

* **1571**. Z chwilą rozwiązania małżeństwa, dochody z nieruchomości posagowych, dzielą się między męża i żonę lub ich spadkobierców, w stosunku czasu, przez jaki małżeństwo w ostatnim roku trwało. — K. N. 585, 586, 1474.

Rok zaczyna liczyć się od dnia obchodu małżeństwa.

* **1572**. Żonie i jéj spadkobiercom nie służy przywiléj co do dochodzenia posagu przed wierzycielami uprzedzającemi ją hypotecznie. — K. N. 724, 952, 963, 1054.

* **1573**. Jeżeli mąż był już niewypłacalnym i nieposiadał ani sztuki, ani nie miał powołania, w czasie ustanowienia przez ojca posagu dla córki, ta ostatnia obowiązaną będzie powrócić do spadku ojczystego jedynie tylko skargę, jaka jéj o należącą się zapłatę przeciwko spadkowi męża służy. — K. N. 1303.

Lecz jeżeli mąż stał się niewypłacalnym po zawarciu już małżeństwa, lub gdy posiadał sztukę, albo miał powołanie, jakie dla niego majątek zastępowały, utrata posagu spada wyłącznie na żonę. — K. N. 843 n.

ODDZIAŁ IV.

O majątku nieposagowym.

* **1574**. Wszelki majątek żony nie postanowiony na posag jest *nieposagowym*. — K. N. 1536—1540, 1542, 2066, 2070.

* **1575**. Jeżeli cały majątek żony jest nieposagowy, i jeżeli niema zastrzeżenia w umowie, że ma ponosić część ciężarów małżeństwa, żona przykłada się do tychże aż do wysokości jednéj trzeciéj części swoich dochodów. K. N. 1134, 1394, 1448, 1530, 1537, 1540.

* **1576**. Żonie służy zarząd i użytkowanie całego majątku nieposagowego. — K. N. 1536.

Lecz nie może zbywać go ani stawać w sądzie ze względu na ten majątek, bez upoważnienia męża, lub, w razie jego odmówienia, bez pozwolenia Sądu. — K. N. 1538.

* **1577**. Jeżeli żona daje mężowi pełnomocnictwo do zarządu swym majątkiem nieposagowym, pod obowiązkiem złożenia rachunków z przychodów, obowiązki męża względem żony będą takie same, jak każdego pełnomocnika. — K. N. 1984, 1991, 1993. — K. P. S. 527 n.

* **1578**. Jeżeli mąż z majątków nieposagowych swéj żony użytkował bez jéj pełnomocnictwa, a jednakże żona temu się nie sprzeciwiała, obowiązany jest, przy rozwiązaniu małżeństwa, lub na pierwsze żądanie żony, zwrócić istniejące przychody, lecz nie jest obowiązany do wyrachowania się z tych, jakie do tego czasu spotrzebowane zostały. — K. N. 578, 1539, 1555, 1579, 1580.

* **1579**. Jeżeli mąż z majątku nieposagowego, pomimo udowodnionego sprzeciwiania się żony, użytkował, obowiązany jest względem niéj do wyrachowania się z wszystkich przychodów, tak istniejących jak i spotrzebowanych. — K. N. 1578. — K. P. S. 527 n.

* **1580**. Mąż, który użytkuje z majątków nieposagowych, ulega wszelkim zobowiązaniom użytkownika.— K. N. 600 n., 1533, 1562.

Rozporządzenia szczególne.

* **1581**. Małżonkowie, poddając się rządowi posagowemu, mogą jednakże zastrzedz wspólność dorobku, któréj skutki urządzone są podług art. 1498 i 1499.

TYTUŁ VI.

O przedaży (1).

DZIAŁ I.

O naturze i formie przedaży.

1582. *Przedaż* jest umowa, przez którą jedna ze stron zobowiązuje się wydać rzecz, a druga za nią zapłacić. — K. N. 711, 1101, 1102, 1107 n., 1583 n. — K. H. 109.

Może nastąpić przez akt urzędowy (2), lub przez akt z podpisem prywatnym. — K. N. 1317, 1322.

---

(1) Przepisy związkowe: K. N. 601, 621, 1380, 1421, 1507, 1508, 1554, 1576, 1978, 1988. — K. P. S. 692, 693, 904. — K. H. 106.

(2) Rejent akt przyjmujący powinien się przekonać co jest przedmiotem przedaży, czy własność zupełna, czy podzielona lub ograniczona, i na jakim polega tytule tam, gdzie nie ma uregulowanéj hypoteki. Tytuły do własności lub posiadania, jakie przedający posiada, powinien do kontraktu kupna i przedaży dołączyć. Przy przenoszeniu tytułów posiadania podzielonéj własności, posiadacz różnym ulega ograniczeniom, różnym przy przedaży zobowiązaniom; Rejent winien zwrócić uwagę stron

1583. Przedaż jest zupełną pomiędzy stronami i kupujący nabywa własność względem przedającego z samego prawa, skoro zgodzono się na rzecz i jéj cenę, chociażby rzecz jeszcze wydaną ani cena zapłaconą nie była. — K. N. 711, 938, 1108, 1109 n., 1138, 1589, 1591, 1592, 1606, 1607, 1703.

1584. Przedaż może nastąpić wprost i bezwarunkowo, lub też pod warunkiem, bądź zawieszającym, bądź rozwiązującym. — K. N. 1134, 1168 n., 1181 n., 1184, 1234, 1588.

Może mieć także za przedmiot dwie lub kilka rzeczy z możnością wyboru. — K. N. 1189 n., 1220, 1221.

W tych wszystkich przypadkach skutki przedaży urządzają się podług ogólnych zasad o umowach. — K. N. 1101 n.

1585. Gdy towary przedane zostały nie ryczałtowo lecz na wagę, liczbę, lub miarę, przedaż nie jest zupełną, w tém znaczeniu, że przedane rzeczy pozostają na niebezpieczeństwo przedawcy, dopóki nie zostaną odważone, odliczone, lub odmierzone; kupujący jednak, może żądać albo wydania ich, albo, na przypadek niewykonania umowy, wynagrodzenia szkód i strat, jeżeli takowe miały miejsce. — K. N. 1136, 1138, 1142, 1149, 1182, 1586, 1587, 1629.

1586. Jeżeli przeciwnie towary przedane zostały

---

kontraktujących na te okoliczności, złożenie bowiem konsensu a dominio directo, jakkolwiek jest konieczne tam, gdzie bez takowego zbywać nie wolno, samo przecież jest tylko upoważnieniem do przeniesienia, ale nie nadaje prawa własności, ani nie może zastąpić tytułów własności.

(K. R. S. d. $^{18}/_{30}$ Marca 1851, N° 2048).

ryczałtowo, przedaż jest zupełną, chociażby towary nie zostały jeszcze odważone, odliczone, lub odmierzone. — K. N. 1585, 1587.

1587. Co się tyczy wina, oliwy i innych rzeczy, co do których przyjęty jest zwyczaj kosztowania ich przed kupnem, nie masz przedaży dopóki kupujący takowych nie skosztował i za dobre nie przyjął.— K. N. 1585, 1586.

1588. Przedaż uczyniona z zastrzeżeniem wypróbowania rzeczy, uważa się zawsze za uczynioną pod warunkiem zawieszającym. — K. N. 1181, 1182, 1584.

1589. Przyrzeczenie przedaży znaczy tyle co przedaż, jeżeli zaszło zobopólne zezwolenie stron na rzecz i cenę. — K. N. 1102, 1583, 1590—1592.

1590. Jeżeli przyrzeczenie przedaży uczynione zostało z zadatkiem, każdy z kontraktujących mocen jest od niego odstąpić;

Ten, kto dał zadatek, tracąc go;

A ten, kto go otrzymał, zwracając go w dwójnasób.— K. N. 1589, 1715.

1591. Cena przedaży powinna być pewna i przez strony oznaczona. — K. N. 1134, 1583, 1589, 1592.

1592. Można jednak ustanowienie ceny pozostawić uznaniu trzeciéj osoby: jeżeli ta trzecia osoba nie chce, lub nie może dopełnić oszacowania, nie masz przedaży. K. N. 1583, 1591, 1854.

1593. Koszta aktów i innych wydatków przedaży ciążą kupującego. — K. N. 1248, 1608, 1630-2, 1646 (1).

(1) Wyjątek od téj zasady ma miejsce co do kontraktów sporządzanych z osadnikami w dobrach donacyjnych; tu bowiem koszta w równych połowach ponoszą donataryusz i osadnik. — (Art. 60 Instrukcyi z r. 1841. — T. I, str. 490 niniejszego dzieła).

DZIAŁ II.

Kto może kupować lub przedawać.

1594. Mogą kupować lub przedawać wszyscy ci, którym prawo tego nie zabrania. — K. N. 1123, 1124, 1125, 1128, 1421, 1428, 1507, 1508, 1554, 1576, 1580, 1595—1597, 1860. — K. P. S. 692 n. — K. H. 442—444. (art. 46 Instr. z r. 1841. — T. I, str. 486 niniejszego dzieła). — (1).

(1) Z rozporządzeniem niniejszego artykułu mają związek:

A) Postanowienie Kr. z d. $^{19}/_{31}$ Sierpnia 1828 r. (D. P., T. XII, str. 169), wskazujące wyjątkowe zasady *co do przedaży dóbr Rządowych.*

B) Ustęp 2 artykułu 9 Ukazu z dnia 18 Lutego (2 Marca) 1842 r., zamieszczonego niżéj w odsyłaczu do art. 1712 K. N. *co do przedaży majątków nieruchomych, należących do instytutów dobroczynnych.*

C) Paragraf 165 *Ustawy dla Kościoła Ewangelicko-Augsburgskiego w Królestwie Polskiém*, Ukazem z d. $^{8}/_{20}$ Lutego 1849 r. (D. P. T. XLII, str. 4 i 183) zatwierdzonéj, podług którego »Kościoły Ewangelicko-Augsburgskie nie mogą majątku nieruchomego ani nabywać, ani zbywać, bez Najwyższego zezwolenia.«

D) Wreszcie wyjątkowe przepisy z *Ustaw dla:* 1° *Farmaceutów i aptek.* 2° *Materjalistów.* 3° *Kupców ukwalifikowanych do przedawania towarów farbiarskich*, Postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. $^{9}/_{21}$ Października 1844 r. (D. P. T. XXXV, str. 301) zatwierdzone.— Przepisy te Kommissya Rządowa Sprawiedliwości kommunikowała Władzom sądowym przy rozporządzeniu swém d. $^{3}/_{14}$ Kwietnia 1845 r. N° 1919 wydaném, a 24 Września (6 Października) 1851 r. N° 14435 ponowioném, polecając: aby rejenci takie tylko osoby przypuszczali do ku-

1595. Kontrakt przedaży nie może mieć miejsca między małżonkami, jak tylko w trzech następujących przypadkach: — K. N. 1594, 2253.

1° Gdy jeden z dwojga małżonków odstępuje majątek drugiemu, sądownie z nim rozłączonemu, na spłacenie jego praw; — K. N. 1441, 1443 n.

2° Gdy odstąpienie, jakie mąż czyni na rzecz żony, nawet nie rozłączonéj, ma przyczynę prawną, jak na przykład zastąpienie jéj nieruchomości zbytych, lub pieniędzy do niéj należących, jeżeli te nieruchomości lub pieniądze nie wchodzą do wspólności; — K. N. 1433—1435.

3° Gdy, w przypadku wyłączenia wspólności, żona odstępuje swój majątek mężowi tytułem zapłaty summy, którą mu wnieść w posagu przyrzekła; — K. N. 1530 n.

Zastrzegają się jednakże w tych trzech przypadkach prawa spodkobierców stron kontraktujących, jeżeliby zachodziła korzyść uboczna. — K. N. 913 — 915, 1094, 1098, 1099, 1496, 1527.

---

pna aptek, tak z wolnéj ręki, jako i na licytacyę wystawionych, które posiadają kwalifikacyę temiż przepisami wymaganą, i aby o każdym akcie przedaży i nabycia apteki zawiadamiali niezwłocznie właściwe Rządy Gubernialne; niemniéj aby, w razie wystawienia na przedaż handlu materyałów aptecznych lub farb, przed rozpoczęciem przedaży zawiadamiane o niéj były właściwe Władze lekarskie, w celu dokładnego odsegregowania artykułów zdrowiu szkodzić mogących od tych, które do ogólnego handlu są dozwolone, a to z uwagi, że do kupna pierwszych, w myśl przepisów Ustawy, przypuszczone być mogą takie jedynie osoby, które od władz administracyjnych stosowne do podobnego handlu posiadają upoważnienie.

1596. Nie mogą, pod karą nieważności, otrzymać przysądzenia, ani sami, ani przez osoby podstawione: — K. N. 911, 1099, 1100, 1594.

Opiekunowie, co do majątków osób pod ich opieką zostających; — K. C. P. 424.

Pełnomocnicy, co do majątków, których przedaż poruczoną im została; — K. N. 1991.

Zarządcy, co do majątków gmin lub zakładów publicznych, ich staraniom powierzonych;

Urzędnicy publiczni co do dóbr narodowych, których przedaż odbywa się za ich pośrednictwem.

1597. Sędziowie, ich zastępcy, Urzędnicy sprawujący urząd Prokuratorów, Pisarze, Komornicy i Woźni, Obrońcy Sądowi i Notaryusze, nie mogą nabywać processów, praw i skarg spornych, ulegających rozpoznaniu Trybunału, w obrębie którego urzędują, pod karą nieważności i kosztów, oraz wynagrodzenia szkód i strat.— K. N. 1149, 1594, 1699. — K. P. S. 713.

DZIAŁ III.

O rzeczach które mogą być przedawanemi.

1598. Wszystko co jest w obiegu, może być przedawane, wyjąwszy przedmiotów, które ustawy szczególne zbywać wzbroniły.— K. N. 538, 540, 714, 1128, 1610, 2226. — Przypiski do art. 1702 K. N., — oraz do ustępu 8 art. 914 K. P. S. (1).

---

(1) W przedmiocie wyłączeń od przedaży zasługują szczególniéj na uwagę następujące rozporządzenia:

I. Żadna władza, czy to sądowa, czy administracyjna, ani nawet prywatny właściciel, nie może wystawiać na publiczną

przedaż książek i wszelkiego rodzaju pism, dopóki spis onych przez Wydział Cenzury Rządowej przejrzanym i poświadczonym nie będzie, a to dla wyłączenia od publicznéj przedaży zakazanych.

Wzmiankowane wyżéj spisy książek wolne są od użycia papiéru stemplowego, i odsyłane być powinny do Cenzury pod rubrum interesu Rządowego.

[R. A. d. 25 Lipca (6 Sierpnia) 1833 r. N° 21393. K. R. S. d. 24 Sierpnia t. r. N° 7096 i $^{5}/_{17}$ Stycznia 1855 r. N° 22349].

II. *Co do pensyj emerytalnych*, Rada Administracyjna na posiedzeniu z d. $^{19}/_{31}$ Stycznia 1837 r. (D. P. T. XX, str. 376) postanowiła:

Art. 1. Ustępowanie, pod jakimkolwiekbądź tytułem, prawa do pobierania pensyi emerytalnéj, jako téż płacy, ze Skarbu publicznego Urzędnikom wyznaczonéj, jest bezwarunkowo zabronione. — Wszelka umowa, któraby zmierzała do przeniesienia takich praw na rzecz trzeciego, jest nieważna, i nie może miéć żadnego skutku.

Art. 2. Kassy Skarbowe upoważnione są, żadnego nie dawać względu na doręczane im akta tego rodzaju, po dacie ogłoszenia niniejszego postanowienia zeznane, i nie będą mogły pensyi nikomu innemu wypłacać, tylko temu, komu jest wyznaczona, jego pełnomocnikowi, lub wylegitymowanym sukcessorom, nie ubliżając jednak prawom wierzycieli do aresztowania $^{1}/_{4}$ części płacy, według istniejących urządzeń.— (K. P. S. 580).

III. *Co do wynagrodzeń za zgorzałe nieruchomości*, Ustawa o zabezpieczeniu nieruchomości od strat z pożaru wynikających, na posiedzeniu Rady Administracyjnéj z d. $^{5}/_{17}$ Kwietnia 1844 r. (D. P. T. XXXIV, str. 5 i 125) zatwierdzona, pomiędzy innemi w art. 86 stanowi:

Poszkodowany, któryby chciał odstąpić wynagrodzenia, przyznanego innemu, mającemu prawo budowania, według przepisów niniejszej Ustawy, winien to uskutecznić przez akt urzędowy, za poprzedniém uzyskaniem zezwolenia wierzycieli i władzy miejscowéj, a nabywca udowodnić powinien, iż rozpoczęcie budowy z fundamentów nastąpiło już po urzędowém nabyciu wynagrodzenia.

IV. *Co do pożyczek udzielanych przez Rząd, z funduszów miejskich*, obowiązujące w tym przedmiocie *Przepisy*, na posiedzeniu Rady Administracyjnéj z d. 24 Października (5 Listopada 1844 r. (D. P. T. XXXV, str. 329 i 365), zatwierdzone, obejmują pomiędzy innemi w art. 21 następujące rozporządzenie:

Nikt przyznanéj sobie pożyczki nie jest mocen odstępować pod jakimkolwiekbądź pozorem komu innemu, bez wiedzy i zezwolenia Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych, a Rejenci aktów odstąpienia, pod ich nieważnością, spisywać nie mają.

1599. Przedaż rzeczy cudzéj jest nieważna: może pociągnąć za sobą wynagrodzenie szkód i strat, jeżeli nabywca nie wiedział, iż rzecz była cudzą. — K. N. 1021, 1141, 1149, 1635, 1664, 1935, 2059, 2236 n., 2265 n., 2280.— K. P. S. 692 n., 727 n. — K. H. 210.

1600. Nie można przedawać spadku po osobie żyjącéj, nawet za jéj zezwoleniem. — K. N. 791, 1076, 1130, 1389.

1601. Jeżeli w chwili przedaży rzecz przedana była utracona w całości, przedaż jest nieważna. — K. N. 1193, 1195, 1234, 1302, 1303.

Jeżeli tylko część rzeczy była utraconą, nabywca ma wybór, albo zrzec się przedaży, albo żądać wydania części pozostałéj, za oznaczeniem ceny przez stosunkowy jéj rozkład. — K. N. 1618, 1620, 1681, 1682, 2211.

DZIAŁ IV.

O zobowiązaniach przedawcy.

ODDZIAŁ I.

Rozporządzenia ogólne.

1602. Przedawca winien jasno wyłożyć do czego zobowiązuje się. — K. N. 1134, 1135, 1156 n.

Wszelkie zastrzeżenie ciemne lub dwuznaczne tłómaczy się przeciwko przedawcy. — K. N. 1162.

1603. Przedawca ma dwa zobowiązania główne, — wydać rzecz przedaną, i dać co do niéj rękojmię. — K. N. 1604 n., 1625.

ODDZIAŁ II.

O wydaniu.

1604. *Wydanie* jest przeniesienie rzeczy przedanéj w moc i posiadanie kupującego. — K. N. 1136 n., 1582, 1583, 1605 n.

1605. Zobowiązanie wydania nieruchomości spełnione jest ze strony przedawcy, gdy oddał klucze, jeżeli idzie o zabudowanie, lub gdy oddał tytuły własności. — K. N. 1606.

1606. Wydanie przedmiotów ruchomych uskutecznia się: — K. N. 526 n., 1604.

Albo przez wydanie rzeczywiste, — K. N. 1141.

Albo przez oddanie kluczy od zabudowań, w których się te przedmioty znajdują, — K. N. 1605.

Albo nawet przez samo zezwolenie stron, jeżeli przeniesienie nie może być uskutecznione w chwili przedaży, lub jeżeli kupujący miał je już w swéj mocy pod innym tytułem. — K. N. 1138.

1607. Przeniesienie praw niezmysłowych uskutecznia się, albo przez oddanie tytułów, albo przez używanie ich przez nabywcę za zezwoleniem przedawcy — K. N. 1295, 1604, 1689 n., 2075, 2214.

1608. Koszta wydania ciążą przedawcę, koszta zaś zabrania ciążą kupującego, jeżeli nie zaszło przeciwne zastrzeżenie. — K. N. 1134, 1248, 1604, 1689, 2075.

1609. Wydanie powinno nastąpić w miejscu, w którém w chwili przedaży znajdowała się rzecz przedmiotem jéj będąca, jeżeli się w téj mierze inaczéj nie umówiono. — K. N. 1134, 1137, 1247, 1264, 1651.

1610. Jeżeli przedawca uchybił w wydaniu rzeczy w czasie między stronami umówionym, nabywca będzie mógł, podług swego wyboru, żądać, albo rozwiązania przedaży, albo wprowadzenia siebie w posiadanie, jeżeli opóźnienie wypływa jedynie z czynu przedawcy. —K. N. 1134, 1139, 1142 n., 1146, 1149, 1183 n., 1234, 1382, 1654—1658.

1611. W każdym razie przedawca skazany być powinien na wynagrodzenie szkód i strat, jeżeli, z powodu nie wydania w terminie umówionym, wynikła jaka szkoda dla nabywcy. — K. N. 1142, 1146 n., 1382, 1610.

1612. Przedawca nie jest obowiązany do wydania rzeczy, jeżeli kupujący nie płaci jéj ceny, a przedawca nie udzielił mu późniejszego terminu do zapłaty. — K. N. 1650—1657.

1613. Przedawca podobnież nie jest obowiązany do wydania, chociażby nawet udzielił późniejszy termin do zapłaty, jeżeli, po chwili przedaży, kupujący uległ upadłości lub stał się niewypłacalnym, tak, iż przedawcy zagraża niebezpieczeństwo utraty ceny; chybaby kupu-

jący dał porękę co do zapłaty w terminie. — K. N. 1188, 1653, 2011.— K. P. S. 124, 518 n. — K. H. 437.

1614. Rzecz wydaną być powinna w stanie, w jakim się w chwili przedaży znajduje. — K. N. 1138, 1583.

Od téj daty wszystkie dochody należą do nabywcy.— K. N. 520, 548, 551, 583, 584, 586, 1018, 1137, 1652, 1682.— K. P. S. 129, 526.

1615. Zobowiązanie wydania rzeczy obejmuje wszelkie jéj przynależytości, i to wszystko, co do jéj trwałego użytku było przeznaczone.— K. N. 522 n., 546 n., 551 n. 1018, 1019, 1692, 2204.

1616. Przedawca obowiązany jest wydać taką objętość, jaka wymieniona jest w kontrakcie, pod ograniczeniami niżéj wymienionemi. — K. N. 1617—1623, 1765.

1617. Jeżeli przedaż nieruchomości nastąpiła ze wskazaniem rozległości, z oznaczeniem ceny za pewną miarę, przedawca obowiązany jest wydać nabywcy, jeżeli tego żąda, ilość w umowie wskazaną; — K. N. 1134.

A jeżeli jest to dla niego rzeczą niemożebną, lub jeżeli nabywca tego nie żąda, przedawca obowiązany jest ponieść stosunkowe zmniejszenie ceny. — K. N. 1616, 1622, 1637, 1644, 1765. — K. P. S. 302 n.

1618. Jeżeli przeciwnie, w przypadku przez poprzedzający artykuł przewidzianym, okaże się rozległość większa od wyrażonéj w kontrakcie, nabywcy służy wybór, albo dopłacić dodatkową cenę, albo odstąpić od kontraktu, jeżeli przewyżka wynosi więcéj jak jedną dwudziestą część nad podaną rozległość. — K. N. 1601, 1616, 1617, 1619, 1620, 1681, 1682.

1619. We wszystkich innych przypadkach,

Czy to przedaż ma za przedmiot rzecz co do tożsamości i granic oznaczoną, — K. N. 1245, 1247, 1264.

Czy ma za przedmiot nieruchomości odrębne i oddzielone,

Czy w kontrakcie zaczęto od wskazania miary, lub takową podano dopiéro po oznaczeniu przedmiotu przedanego,

Wymienienie téj miary nie pociąga za sobą żadnego dodatku do ceny na korzyść przedawcy za przewyżkę miary, ani na korzyść nabywcy żadnego zmniejszenia ceny za mniejszą miarę, jeżeli różnica pomiędzy miarą rzeczywistą, a miarą w kontrakcie wyrażoną, nie wynosi dwudziestéj części przewyżki lub niedoboru, ze względem na wartość całości przedmiotów sprzedanych, jeżeli przeciwne nie zaszło zastrzeżenie. — K. N. 1134, 1616, 1618.

1620. W przypadku, w którym, według poprzedzającego artykułu, ma miejsce powiększenie ceny za przewyżkę w mierze, nabywcy służy wybór, albo odstąpić od kontraktu, albo téż, jeżeli zatrzymuje nieruchomość, zapłacić dodatkową cenę wraz z procentami. — K. N. 1601, 1616, 1618, 1652, 1681, 1682, 1907.

1621. We wszystkich przypadkach, w których nabywca ma prawo odstąpić od kontraktu, przedawca obowiązany jest zwrócić mu tak otrzymaną cenę jak i koszta kontraktu.— K. N. 1608, 1613, 1616, 1630.

1622. Skarga o dodatek do ceny ze strony przedawcy, i skarga o zmniejszenie ceny lub o rozwiązanie kontraktu ze strony nabywcy, wytoczoną być winna w ciągu roku licząc od dnia kontraktu pod upadkiem prawa do skargi. — K. N. 1616 n.

1623. Jeżeli dwie nieruchomości przedane zostały w jednymże kontrakcie, za jedną i tęż samą cenę, z oznaczeniem miary każdéj z nich, a okaże się, że jedna ma większą, a druga mniejszą rozległość, czyni się stosunkowe potrącenie przewyżki z brakiem; skarga zaś, bądź o dodatek, bądź o zmniejszenie ceny, ma miejsce jedynie

odpowiednio powyżéj wskazanym zasadom. K. N. 1234 1289, 1290, 1616 n.

1624. Pytanie czy przedawcę, czy téż nabywcę, ma ciążyć strata lub pogorszenie rzeczy przedanéj przed jéj wydaniem, rozstrzygniętém zostanie podług prawideł przepisanych w Tytule *O kontraktach czyli zobowiązaniach umownych w ogólności.* — K. N. 861—867, 1137 n., 1148, 1182, 1234, 1302, 1305, 1647.

ODDZIAŁ III.

O rękojmi (1).

1625. Rękojmia, jaka się nabywcy należy od przedawcy, ma dwojaki przedmiot: piérwszym jest spokojne posiadanie rzeczy przedanéj; drugim wady ukryte téj rzeczy, czyli wady do odstąpienia od przedaży upoważniające. — K. N. 1603, 1626 n., 1641 n.

§. 1. *O rękojmi w przypadku pokonania prawem.*

1626. Chociażby w chwili przedaży nie uczyniono żadnego zastrzeżenia co do rękojmi, przedawca obowiązany jest z samego prawa do rękojmi dla nabywcy za pokonanie prawem, jakiemu uległ co do całości lub części przedmiotu przedanego, lub za ciężary na przedmiocie tym poszukiwane, a w chwili przedaży nie objawione. — K. N. 884, 885, 1625, 1627 n., 1681, 1705, 1845, 2038.

(1) Przepisy związkowe: — K. N. 883 n., 1379, 1440, 1513, 1547, 1681, 1693, 1721, 1997, 2270. — K. P. S. 32, 33, 49-3., 59, 175 n.— K. H. 86, 97—99, 117.

1627. Strony mogą, przez umowy szczególne, zwiększyć powyższe zobowiązanie z prawa wypływające, lub zmniejszyć jego skutek; mogą nawet umówić się, że przedawca nie będzie ulegał żadnéj rękojmi. — K. N. 1134, 1628, 1629, 1643, 1693.

1628. Chociażby wyrażono, że przedawca nie będzie ulegał żadnéj rękojmi, tenże pozostaje jednak obowiązanym do rękojmi wynikającéj z jego czynu osobistego: wszelka przeciwna umowa jest nieważną. — K. N. 900, 1131, 1133, 1172, 1382, 1383, 1627, 1629.

1629. W tymże samym przypadku, to jest gdy zastrzeżono, że rękojmia nie ma miejsca, przedawca, wrazie pokonania prawem, obowiązanym jest do zwrotu ceny, chybaby nabywca w chwili przedaży znał niebezpieczeństwo pokonania prawem, lub chybaby kupił na zysk lub stratę. — K. N. 1134, 1138, 1642, 1693.

1630. Gdy rękojmia przyrzeczoną została, lub gdy nic pod tym względem nie zastrzeżono, nabywca, na przypadek pokonania prawem, mocen jest żądać od przedawcy:

1° Zwrotu ceny; — K. N. 1582.

2° Zwrotu przychodów, gdy został zobowiązany oddać je właścicielowi, który go pokonał prawem; — K. N. 1614, 1652, 1682.

3° Zwrotu kosztów skargi o rękojmię ze strony nabywcy i kosztów skargi głównéj; — K. N. 1593, 1646.

4° Nareszcie wynagrodzenia szkód i strat, oraz wszelkich kosztów i słusznych wydatków przy kontrakcie. — K. N. 1149, 1673, 1699.

1631. Gdy w epoce pokonania prawem zmniejszyła się wartość rzeczy przedanéj lub téż rzecz ta znakomicie pogorszoną została, bądź przez niedbalstwo kupującego, bądź przez wypadki siły większéj, przedawca nie-

mniéj jest obowiązany powrócić całkowitą cenę. — K. N. 1382, 1383, 1630, 1632.

1632. Lecz jeżeli nabywca ciągnął korzyści z pogorszeń przez siebie uczynionych, przedawca ma prawo zatrzymać z ceny summę równą téj korzyści.— K. N. 1631.

1633. Jeżeli się okaże, iż w epoce pokonania prawem wartość rzeczy przedanéj powiększyła się, niezależnie nawet od czynu nabywcy, przedawca obowiązany jest zapłacić mu nie tylko cenę przedaży lecz i przewyżkę wartości. — K. N. 1637.

1634. Przedawca winien wynagrodzić nabywcy lub uzyskać dla niego od tego, który go pokonał prawem, wynagrodzenie za wszelkie naprawy i ulepszenia pożyteczne, jakieby, w nieruchomości poczynił. — K. N. 861 — 867, 1437.

1635. Jeżeli przedawca w złéj wierze przedał cudzą nieruchomość, obowiązany będzie wynagrodzić nabywcy wszelkie wydatki, nawet zbytkowne lub dla przyjemności poniesione, jakie tenże w nieruchomości poczynił. — K. N. 549, 550, 1021, 1119, 1120, 1121, 1599, 1600, 1935, 2236—2239, 2268.

1636. Jeżeli nabywca pokonany został prawem tylko co do części rzeczy i gdy ta część jest tak znaczna w stosunku do całości, że nabywca nie byłby kupił bez części, z któréj został wyzuty, może żądać rozwiązania przedaży. — K. N. 1142, 1637, 1638.

1637. Jeżeli, w razie pokonania prawem co do części nieruchomości przedanéj, przedaż nie jest rozwiązaną, wartość części, z któréj nabywca zostaje wyzuty, zwróconą mu będzie podług oszacowania w epoce pokonania prawem, a nie w stosunku do całkowitéj ceny przedaży, czy to wartość rzeczy przedanéj powiększyła się lub zmniejszyła. — K. N. 1617, 1633, 1636, 1638.

1638. Jeżeli przedana nieruchomość obciążona jest służebnościami niewidocznemi, o których nabywcy nie uwiadomiono, służebności zaś te są tak wielkiéj wagi, iż domniemywać należy, że nabywca nie byłby kupił, gdyby był o nich wiedział, może żądać rozwiązania kontraktu, jeżeli nie chce raczéj poprzestać na wynagrodzeniu. — K. N. 637, 689, 691, 1142, 1636, 1642 n.

1639. Inne pytania, jakie mogą zachodzić pod względem szkód i strat wynikających dla nabywcy z niewykonania przedaży, powinny być rozstrzygane podług prawideł ogólnych wskazanych w Tytule *O kontraktach czyli zobowiązaniach umownych w ogólności*.— K. N. 1134, 1136 n., 1142 n., 1146 n., 1156 n., 1182 n., 1226 n.

1640. Rękojmia, z powodu pokonania prawem służąca, ustaje, gdy nabywca dopuścił skazania wyrokiem ostatniéj instancyi, lub od którego appellacya jest już niedopuszczalną bez przywołania przedawcy, jeżeli tenże udowodni, iż istniały zasady dostateczne do odparcia skargi. — K. N. 1350-3., 1351. — K. P. S. 59, 175 n., 443 n.

§. 2. *O rękojmi za wady rzeczy przedanéj.*

1641. Przedawca obowiązany jest do rękojmi z powodu ukrytych wad rzeczy przedanéj, które czynią ją niezdolną do użytku, na jaki ją przeznaczono, lub które tak dalece zmniejszają ten użytek, że kupujący nie byłby téj rzeczy nabył, lub dałby za nią mniejszą tylko cenę, gdyby mu znane były. — K. N. 1625, 1642 n., 1891 (1).

---

(1) Artykuł ten i następne uzupełnione zostały we Francyi prawem z d. 20 Maja 1838 r. określającém bliżéj wady ukryte, i wskazującém drogę postępowania w processach tego rodzaju.

1642. Przedawca nie odpowiada za wady widoczne, o których kupujący mógł się sam przekonać. — K. N. 1629, 1644.

1643. Odpowiada za wady ukryte, chociażby mu nie były znane, chybaby w tym razie zastrzegł, iż nie będzie obowiązanym do żadnéj rękojmi. — K. N. 1621, 1627 n., 1644.

1644. W przypadku przewidzianym przez artykuły 1641 i 1643 kupującemu służy wybór, albo oddać rzecz i żądać zwrotu ceny, albo téż zachować rzecz i żądać zwrotu części ceny, jaką biegli oznaczą. — K. N. 1617, 1641. — K. P. S. 302 n.

1645. Jeżeli przedawca znał wady rzeczy, obowiązany jest, oprócz zwrotu otrzymanéj ceny, wynagrodzić kupującemu szkody i straty. —K. N. 1149, 1382, 1635, 1641, 1891. — K. P. S. 423.

1646. Jeżeli przedawca nie wiedział o wadach rzeczy, obowiązany będzie zwrócić jedynie cenę i wynagrodzić nabywcę za koszta przedażą spowodowane. — K. N. 1593, 1630.

1647. Jeżeli rzecz, mająca wady, utraconą została w skutku swéj złéj jakości, strata ciąży przedawcę, który obowiązanym będzie względem kupującego do zwrotu ceny, i do innych wynagrodzeń wzmiankowanych w dwóch poprzedzających artykułach. —K. N. 1149, 1630, 1643, 1645.

Stratę zaś nastąpioną w skutku wypadku losowego poniesie kupujący. — K. N. 1148, 1302, 1631.

1648. Skarga wynikająca z wad, do zrucenia się z kupna upoważniających, winna być wytoczoną przez nabywcę w krótkim terminie, stosownie do natury wad tego rodzaju i do zwyczaju miejsca, gdzie przedaż nastąpiła. — K. N. 1159, 1641.

1649. Skarga ta nie ma miejsca w przedażach odbytych pod powagą sądową. — K. N. 1684. —K. P. S. 953 n., 966 n.

DZIAŁ V.

O obowiązkach kupującego.

1650. Głównym jest obowiązkiem kupującego zapłacić cenę w dniu i miejscu przy przedaży zastrzeżonych.—K. N. 1134, 1235 n., 1582, 1583, 1589, 1591, 1592, 1612, 1613, 1651 n.

1651. Jeżeli nic w tym względzie w czasie przedaży nie zastrzeżono, kupujący winien zapłacić cenę w miejscu i czasie, w których ma nastąpić wydanie. — K. N. 1247, 1264, 1609. —K. P. S. 420.

1652. Kupujący winien jest procent od ceny przedaży aż do zapłaty kapitału, w trzech następujących przypadkach: — K. N. 1682, 1907.

Jeżeli się tak w czasie przedaży umówiono; — K. N. 1134.

Jeżeli rzecz przedana i wydana przynosi jakiekolwiek dochody; — K. N. 520, 583, 584, 586, 1905.

Jeżeli kupujący był wezwanym o zapłatę. —K. N. 1139.

W tym ostatnim przypadku procenta płyną dopiéro od daty wezwania. — K. N. 1153.

1653. Jeżeli kupujący niepokojonym jest, lub ma słuszny powód obawiać się, aby nie był niepokojony, bądź przez skargę hypoteczną, bądź przez skargę o odzyskanie, może zawiesić wypłatę ceny, dopóki przedawca nie usunie tego zakłucenia, chybaby przedawca wolał dać porękę, lub chybaby zastrzeżoném było, że, bez względu na zakłucenie, kupujący zapłaci. — K. N. 884, 1134, 1612, 1613, 1704, 1725—1727, 2011 n., 2040. — K. P. S. 518 n.

1654. Jeżeli kupujący nie płaci ceny, przedawca może żądać rozwiązania przedaży. — K. N. 1184, 1234, 1610, 1655—1658, 1912, 1978. — Usta. Hyp. z r. 1818 ar. 37.

1655. Rozwiązanie przedaży nieruchomości wyrzeczone będzie natychmiast, jeżeli przedawca zostaje w niebezpieczeństwie utracenia rzeczy i ceny.

Jeżeli takie niebezpieczeństwo nie istnieje, mocen jest sędzia udzielić nabywcy zwłokę krótszą lub dłuższą, stosownie do okoliczności. — K. N. 1244, 1661.

Po upływie czasu zwłoki, gdy nabywca nie płaci, rozwiązanie przedaży wyrzeczoném będzie. — K. N. 1656.

1656. Chociażby w czasie przedaży nieruchomości zastrzeżoném było, że, w razie niezapłacenia ceny w umówionym terminie, przedaż rozwiązaną będzie samém prawem, nabywca może pomimo to zapłacić po upływie terminu, dopóki przez wezwanie nie będzie postawionym w stanie opóźnienia: lecz po tém wezwaniu, sędzia nie może udzielić mu zwłoki. — K. N. 1134, 1139, 1183.

1657. Co się tyczy przedaży artykułów żywności i przedmiotów ruchomych, rozwiązanie przedaży nastąpi na korzyść przedawcy samém prawem i bez wezwania, po upływie terminu do odebrania rzeczy umówionego. — K. N. 527 n., 533, 602, 1585—1587, 1897, 1905. —K. P. 8.592-7.

DZIAŁ VI.

O nieważności i rozwiązaniu przedaży.

1658. Niezależnie od przyczyn nieważności i rozwiązania, już w tym Tytule wymienionych, oraz tych, jakie są wspólne wszystkim umowom, kontrakt przedaży może być rozwiązany przez wykonanie prawa odkupu i z powodu nizkości ceny. — K. N. 1108, 1131, 1172, 1183, 1234, 1584, 1610, 1654 n., 1659 n., 1674 n.

ODDZIAŁ I.

O Prawie odkupu.

1659. *Prawo odkupu* jest zastrzeżenie, przez które przedawca zachowuje sobie odebranie rzeczy przedanéj, za zwrotem ceny głównéj, i wynagrodzenie, o którém mowa w art. 1673. — K. N. 1038, 1582, 1658, 1660 n., 1676, 1751, 2085.

1660. Prawo odkupu nie może być zastrzeżone na czas dłuższy jak na lat pięć. — K. N. 1662, 1665.

Jeżeli zastrzeżoném było na czas dłuższy, będzie do powyższego czasu ograniczone. — K. N. 900, 1133, 1172.

1661. Termin oznaczony ściśle branym być powinien i przez Sąd przedłużonym być nie może. — K. N. 1134, 1655.

1662. Jeżeli przedawca nie wykonał skargi o odkup w oznaczonym terminie, nabywca staje się nieodwołalnym właścicielem. — K. N. 1751.

1663. Czas do odkupu płynie przeciwko wszelkim osobom, nawet przeciwko małoletniemu, zachowując mu, jeżeli wypadnie, regres do kogo mu z prawa służy. — K. N. 1304, 2252, 2278.

1664. Przedawca zastrzegający prawo odkupu może wykonywać tę skargę przeciwko drugiemu nabywcy, chociażby nawet możność odkupu nie była objawioną w drugim kontrakcie. — K. N. 1165, 1599.

1665. Nabywca, którego ciąży prawo odkupu, wykonywa wszystkie prawa swego przedawcy; może przedawnić tak przeciwko prawdziwemu właścicielowi, jako też przeciwko tym, którzyby rościli jakie prawa lub hypoteki do rzeczy przedanéj. —K. N. 1583, 1659, 1673, 1751, 2219, 2225, 2262.

1666. Nabywca może zasłaniać się dobrodziejstwem oztrząśnienia majątku przeciwko wierzycielom przedawcy. — K. N. 1166, 2021 n., 2206, 2207.

1667. Jeżeli nabywca niepodzielnéj części nieruchomości z prawem odkupu, otrzymał ostateczne przysądzenie całości na licytacyi przeciwko niemu popiéranéj, może zmusić przedawcę, jeżeli ten chce korzystać z prawa odkupu, aby odkupił całość. — K. N. 815, 1217 n., 1668 n., 1686 n.

1668. Jeżeli kilka osób łącznie i w jednym kontrakcie przedały posiadłość wspólną, każda może wykonywać prawo odkupu, jedynie tylko co do części, jaką w niéj miała. — K. N. 815, 1217 n., 1667, 1670.

1669. Toż samo ma miejsce, gdy ten, kto sam tylko przedał posiadłość, pozostawił kilku spadkobierców. Każdy z tych współspadkobierców może użyć prawa odkupu jedynie co do części, jaką bierze w spadku. — K. N. 724, 870, 1220 n., 1670.

1670. Lecz w przypadku dwóch poprzedzających artykułów, nabywca może żądać, ażeby wszyscy współprzedawcy lub wszyscy współspadkobiercy byli przywołani do sprawy, iżby tym sposobem mogli pogodzić się względem odbioru całéj posiadłości; a jeżeli się nie pogodzą, nabywca będzie uwolniony od skargi. — K. N. 1225.

1671. Jeżeli przedaż posiadłości należącéj do kilku nie nastąpiła łącznie i co do całéj posiadłości, i gdy każdy przedał swoją tylko część takowéj, może wykonywać oddzielnie prawo odkupu co do części jaka mu należała;

Nabywca zaś nie może osoby w ten sposób wykonywającéj prawo odkupu zmusić, do odebrania całości. — K. N. 1667, 1669, 1670.

1672. Jdżeli nabywca pozostawił kilku spadkobierców, skarga o odkup przeciwko każdemu z nich jedynie co do jego części, może być wykonaną, tak w razie gdy nieruchomość nie jest jeszcze podzieloną, jako też w razie gdy pomiędzy współspadkobiercami podzieloną została. — K. N. 724, 870, 1220 n.

Lecz jeżeli nastąpił dział spadku i rzecz przedana przypadła na schedę jednego ze spadkobierców, skarga o odkup może być wytoczoną przeciwko niemu o całość. K. N. 883.

1673. Przedawca wykonywający prawo odkupu zwrócić powinien nietylko cenę główną, lecz także koszta i słuszne wydatki przedaży, naprawy potrzebne, oraz naprawy, które powiększyły wartość nieruchomości, aż do wysokości tego powiększenia. Przedawca nie może wejść w posiadanie, dopóki nie uczyni zadosyć wszystkim obowiązkom. — K. N. 1630-4.

Gdy przedawca skutkiem prawa odkupu powraca do swojéj posiadłości, odbiéra ją wolną od wszelkich ciężarów i hypotek, jakiemiby ją nabywca obciążył: obowiązany jest dotrzymać kontraktów dzierżawy lub najmu, przez nabywcę bez podstępu zawartych.— K. N. 520, 585, 865, 952, 963, 1429, 1659, 1711, 1751.

ODDZIAŁ II.

O zerwaniu przedaży z przyczyny pokrzywdzenia.

1674. Jeżeli przedawca został pokrzywdzony więcéj jak o siedm dwunastych części w cenie nieruchomości, ma prawo żądać zerwania przedaży, chociażby nawet w kontrakcie zrzekł się był wyraźnie możności żądania tego zerwania, i chociażby oświadczył, że darował przewyżkę wartości. — K. N. 887 n., 1079, 1234, 1304 n., 1592, 1658, 1675 n., 1706, 1976, 2053, 2054. —K. K. G. i P. 1199.

1675. Dla przekonania się, czy jest pokrzywdzenie

więcéj jak o siedm dwunastych części, trzeba oszacować nieruchomość podług jéj stanu i wartości w chwili przedaży. — K. N. 890. — K. P. S. 302 n., 1034, 1035.

1676. Skarga nie jest już dopuszczalną po upływie lat dwóch, licząc od dnia przedaży.

Termin ten biegnie przeciwko mężatkom, oraz przeciwko zaginionym, bezwłasnowolnym, i małoletnim, przychodzącym w prawach pełnoletniego, który przedał.

Termin ten biegnie także i nie jest zawieszony w ciągu czasu zastrzeżonego do prawa odkupu. — K. N. 1659, 1660, 2252.

1677. Dowód pokrzywdzenia dopuszczonym być może tylko przez wyrok, i w takim tylko przypadku, gdy przytaczane czyny są dosyć prawdopodobne i dosyć ważne, iżby znich pokrzywdzenia domniemywać się można. K. P. S. 302 n.

1678. Dowód ten nie może być wyprowadzonym inaczéj, jak przez zdanie trzech biegłych, którzy obowiązani będą sporządzić jeden protokół wspólny i dać jedno tylko zdanie większością głosów. — K. N. 1679, 1680. — K. P. S. 302 n., 1034, 1035.

1679. Jeżeli były zdania różne, protokół obejmować będzie ich pobudki, lecz nie wolno objawić, jakiego każdy z biegłych był zdania. — K. P. S. 318.

1680. Trzéj biegli będą mianowani z urzędu, chybaby się strony zgodziły na mianowanie wszystkich trzech razem. — K. P. S. 304—307.

1681. W przypadku, w którym skarga o zerwanie jest dopuszczoną, nabywcy służy wybór, albo oddać rzecz za odebraniem zapłaconéj ceny, albo zachować nieruchomość płacąc dodatek aż do wysokości ceny sprawiedliwéj, z odtrąceniem jednéj dziesiątéj części całkowitéj ceny. — K. N. 891, 1601, 1618, 1620, 1630 n., 1682. — K. P. S. 429. — K. H. 55.

Trzeciemu posiadaczowi służy toż samo prawo, z zastrzeżeniem rękojmi przeciwko jego przedawcy.

1682. Jeżeli nabywca woli zachować nieruchomość dopłacając dodatek w artykule poprzedzającym oznaczony, winien jest procent od tegoż dodatku od daty skargi o zerwanie. — K. N. 1614, 1652, 1907.

Jeżeli woli oddać nieruchomość, a cenę odebrać, powraca przychody od dnia skargi. — K. N. 583, 584. — K. P. S. 129, 526.

Procent od zapłaconéj ceny rachuje się także dla niego od daty tejże skargi, lub od dnia zapłaty, jeżeli żadnych dochodów nie pobrał. — K. N. 1907.

1683. Zerwanie z przyczyny pokrzywdzenia nie ma miejsca na korzyść kupującego.

1684. Zerwanie nie ma miejsca we wszystkich przedażach, które, podług przepisów prawa, mogą być tylko pod powagą Sądu odbytemi. — K. N. 827, 889, 1649. — K. P. S. 715, 953 n., 966 n.

1685. Prawidła wskazane w poprzedzającym Oddziale, na przypadki gdzieby kilku przedało łącznie lub oddzielnie, i na przypadek gdzieby przedawca lub nabywca pozostawił kilku spadkobierców, zachowane będą również przy wykonywaniu skargi o zerwanie. — K. N. 1668—1672.

DZIAŁ VII.

O licytacyi (1).

1686. Jeżeli rzecz należąca wspólnie do kilku, nie może być dogodnie i bez straty podzieloną,

(1) Przepisy związkowe: K. N. 575, 822, 826, 827, 838, 839, 883, 1408, 1662, 1667, 2205. — K. P. S. 953—955, 970—974, 976, 984, 985. — K. H. 220.

Lub jeżeli, w dziale majątków wspólnych dobrowolnie dokonanym, znajdują się takie majątki, których żaden ze współdzielących się przyjąć nie może lub nie chce,

Przedaż odbywa się przez licytacyą, a cena ich dzieli się pomiędzy współwłaścicieli. — K. N. 575, 815 n., 1687 n. K. P. S. 617 n., 953 n., 966. — K. H. 220.

1687. Każdy ze współwłaścicieli ma prawo żądać, ażeby do licytacyi przywołane były osoby obce, które przywołane być muszą, gdy jeden ze współwłaścicieli jest małoletni. —K. N. 819 n., 838 n. — K. P. S. 984, 985.

1688. Sposób i formalności, jakie przy licytacyach zachowane być powinny, wyszczególnione są w Tytule *O spadkach* i w Kodexie Postępowania Sądowego. — K. N. 815—842. — K. P. S. 966—985.

DZIAŁ VIII.

O przelewie wierzytelności i innych praw niezmysłowych (1).

1689. Przy przelewie wierzytelności, prawa lub skargi przeciw trzeciemu, wydanie pomiędzy ustępującym a nabywcą dopełnia się przez oddanie tytułu. — K. N. 1604, 1607, 1690 n.

1690. Nabywca uważanym jest względem trzecich za właściciela dopiéro w skutku doręczenia przelewu dłużnikowi.

Jednakże nabywca może być również uznanym za właściciela w skutku przyjęcia przelewu przez dłużnika w akcie urzędowym. — K. N. 1250, 1295, 1317, 2214.—K. H. 30, 136. — Usta. Hyp. z r. 1818 ar. 57.

(1) Tu mają związek przypiski zamieszczone wyżej w odsyłaczu do ar. 1598 K. N. — (T. I, str. 843 i następne niniejszego dzieła).

1691. Dłużnik ważnie będzie uwolnionym, jeżeli zapłacił odstępującemu, przed doręczeniem mu przelewu na żądanie ustępującego lub nabywcy.—K. N. 1277, 1295, 1690.

1692. Przedaż lub ustąpienie wierzytelności obejmuje wszelkie jéj przynależytości, jako to, poręczenie, przywilej i hypotekę. — K. N. 1018, 1615.

1693. Kto przedaje wierzytelność lub inne prawo niezmysłowe, obowiązany jest do rękojmi za istnienie ich w czasie przelewu, chociażby takowy bez rękojmi był uczyniony. — K. N. 1626 n., 1694.

1694. Ustępujący odpowiedzialnym jest za wypłacalność dłużnika o tyle tylko, o ile się do tego zobowiązał i jedynie do wysokości ceny jaką za wierzytelność otrzymał. — K. N. 1134, 1695.

1695. Gdy przyrzekł rękojmię za wypłacalność dłużnika, przyrzeczenie to stosuje się tylko do wypłacalności obecnéj i nie rozciąga się do czasu przyszłego, jeżeli odstępujący wyraźnie jéj nie zapewnił.—K. N. 1134, 1694.

1696. Kto przedaje spadek bez wymienienia szczegółowo przedmiotów takowy składających, obowiązany jest tylko do rękojmi za swój przymiot spadkobiercy. — K. N. 723, 780, 841, 889, 1697, 1698.

1697. Jeżeli przedający korzystał już z przychodów jakiéj nieruchomości lub odebrał jaką wierzytelność do tego spadku należącą lub przedał jakie przedmioty spadkowe, obowiązany jest wynagrodzić za nie nabywcę, jeżeli przy przedaży wyraźnie ich dla siebie nie zachował. K. N. 1696, 1698.

1698. Nabywca ze swéj strony obowiązany jest wynagrodzić przedawcę, za to, co ten ostatni na zaspokojenie długów i ciężarów spadkowych zapłacił, i oddać mu wszystko to, czego tenże był wierzycielem, jeżeli inaczéj nie zastrzeżono. — K. N. 1134, 1696, 1697.

1699. Ten, przeciwko komu ustąpiono prawo sporne, może się uwolnić od sporu ze strony nabywcy, zwracając mu rzeczywistą cenę ustąpienia ze wszystkiemi kosztami i słusznemi wydatkami, oraz z procentami licząc od dnia zapłacenia przez nabywcę ceny ustąpienia. K. N. 841, 1597, 1630, 1700, 1701.

1700. Rzecz uważa się za sporną, gdy istnieje process i spór o zasadę prawa. — K. N. 1699.

1701. Rozporządzenie art. 1699 ustaje:

1° Gdy ustąpienie uczynione zostało na rzecz współspadkobiercy lub współwłaściciela prawa ustąpionego;

2° Gdy uczynione zostało wierzycielowi dla uiszczenia tego, co się mu należy;

3° Gdy uczynione zostało posiadaczowi nieruchomości uległéj prawu spornemu. — K. N. 829, 841.

TYTUŁ VII.

O zamianie.

1702. *Zamiana* jest kontrakt, przez który strony dają sobie wzajemnie rzecz jedną za drugą. — K. N. 711, 1038, 1101, 1102, 1104, 1107 n., 1407, 1559, 1703 n., 1934.—(1).

---

(1) Związkowy z tym artykułem przepis podany jest w *Ustawie o wyrobie i przedaży wódki w Królestwie Polskiém*, Ukazem z d. $^{4}/_{16}$ Maja 1848 r. (D. P. T. XL, str. 221,—359) zatwierdzonéj, która pomiędzy innemi stanowi:

Art. 105 Nie wolno jest szynkarzom w ogólności, tak w miastach, jako i na wsiach dawać komubądź z mieszkańców trunków na kredyt, na zastawy, lub w zamian za produkta.

Każdy, kto się szynkarzowi za trunek zadłużył, lub zadłuży, od zapłacenia takowego długu jest wolny; wzięty zaś produkt lub zastaw, szynkarz zastawiającemu powrócić jest obowiązany. Nadto, szynkarz dający trunek na kredyt, ulegnie: na pierwszy raz karze rub. sr. 5; na drugi raz kara ta podwojoną zostanie; a na trzeci raz, oprócz poniesienia kary podwójnéj, ulegnie utracie konsensu na zawsze.

Art. 106. Szynkarz dający włościanom i robotnikom trunek, wzamian za kartki, poświadczające przypadającą dla nich od dworu należytość, ulegnie takiéj saméj karze, jaka jest art. 105 przepisana.

1703. Zamiana dokonywa się przez samo zezwolenie, w ten sam sposób jak przedaż.—K. N. 1582 n. —(1).

1704. Jeżeli jeden z zamieniających się odebrał już rzecz daną mu w zamian, i gdy dowiedzie następnie, że drugi kontraktujący nie jest właścicielem téj rzeczy, wówczas nie może być zmuszonym do wydania rzeczy w zamian przyrzeczonéj, ale tylko do oddania téj, którą odebrał. — K. N. 1612, 1653.

1705. Zamieniający się, pokonany prawem co do rzeczy w zamian otrzymanéj, może żądać, według swego wyboru, albo wynagrodzenia szkód i strat, albo zwrotu swojéj rzeczy. — K. N. 1136, 1142, 1149, 1184, 1626 n., 1654.

1706. Zerwanie z przyczyny pokrzywdzenia nie ma miejsca w umowie zamiany. — K. N. 1674.

1707. Wszystkie inne prawidła dla kontraktu przedaży przepisane, stosują się także do zamiany. — K. N. 1582 n.

---

(1) Tu ma związek także ar. 35 postanowienia Kr. z d. $^{6}/_{18}$ Marca 1817 r. zamieszczonego wyżej w odsyłaczu do ar. 10 K. C. P. (T. I, str. 29 niniejszego dzieła),—oraz dopisek C. zamieszczony tu niżéj na str. 879 do ar. 1712 K. N.

TYTUŁ VIII.

O kontrakcie najmu.

DZIAŁ I.

Rozporządzenia ogólne.

1708. Dwa są rodzaje kontraktu najmu:

Najem rzeczy, — K. N. 1709, 1711, 1712, 1713 n.

I najem pracy. — K. N. 1710, 1711, 1779 n.

1709. *Najem rzeczy* jest kontrakt, przez który jedna ze stron zobowiązuje się oddać drugiéj dla jéj używania rzecz przez pewien przeciąg czasu, i za pewną cenę, jaką druga strona zobowiązuje się jéj zapłacić. — K. N. 1127, 1708, 1711, 1712, 1713 n.

1710. *Najem robót* jest kontrakt, przez który jedna ze stron zobowiązuje się czynić co dla drugiéj, za umówioném między niemi wynagrodzeniem. — K. N. 1708, 1711, 1779 n.

1711. Te dwa rodzaje najmu poddzielają się jeszcze kilkan gatunkowa szczególnych:

Najmem właściwym zowie się najem domów i ruchomości; — K. N. 1714 n., 1752 n.

Dzierżawą, najem nieruchomości wiejskich; — K. N. 1763 n.

Najmem pracy, najem roboty lub usługi;—K. N. 1779 n.

Paktem, najem zwierząt, z których korzyść dzieli się pomiędzy właściciela i tego, komu je właściciel powierza K. N. 1800 n.

Przedsiebierstwo z kosztorysu czyli ryczałtowe na roboty podług ceny umówionéj stale, jest także najmem, gdy osoba, dla któréj robota ma się uskuteczniać, dostarcza materyały. — K. N. 1787 n.

Te trzy ostatnie gatunki ulegają prawidłom szczególnym. — K. II. 273.

1712. Dzierżawy majątków narodowych, gminnych i należących do zakładów publicznych, poddane są urządzeniom szczególnym. — K. N. 537. —(Przypisy do ar. 543 K. N. (str. 465 i następne niniejszego dzieła). — (1).

---

(1) Urządzenia szczególne, o których artykuł ten wspomina, są:

A. *Co do majątków narodowych obecnie Rządowemi nazwanych.*

I. Postanowienie Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 15 Lutego 1812 r. (D. P. K. W. T. IV, str. 274) wyrzekło:

Art. 1. Dobra narodowe mają odtąd nie przez licytacyą tylko, lecz i z wolnéj ręki być puszczane.

Art. 2. Przy zadzierżawieniu przez licytacyą, zawarowane ma być przyznanie dzierżawy podług wyboru dowolnego z strony Skarbu między licytantami, bez obowiązku trzymania się najwyższego podania.

Art. 3. Jeżeliby względem zadzierżawienia jakich dóbr, pożyteczniéj się okazywało wnijść z pretendentami dzierżawy kwalifikowanemi w układy, i zawrzéć kontrakt z wolnéj ręki, summa szczególnemi wyciągami intraty wynaleziona jako *minimum* uważana być, i od niéj ugodzenie się o wyższą dzierżawę zaczynać się ma.

Art. 4. Podwyższenie, bądź przez licytacyą, bądź przez dobrowolną ugodę, summy dzierżawnéj nad wyprowadzoną wyciągami szczególnemi intraty, przedsiębrane być ma podług okoliczności, o ile bez ucisku poddanych włościan nastąpić, niemniéj ze względem na to, aby przez za wysokie pociągnienie dzierżawnéj summy industrya dzierżawcy przytłumiona,

tudzież sposobność mu odjęta nie była czynienia nowych melioracyj.

Art. 5. Każda własność narodowa przenosząca dochodu rocznego 3000 złotych polskich, nie może być z wolnéj ręki dzierżawioną tylko w Warszawie w Dyrekcyi dóbr narodowych. — (Obecnie w Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu).

Art. 6. Nasz Minister Przychodów i Skarbu ułoży ogólne warunki, pod któremi dobra narodowe puszczane być mają, i projekt w téj mierze do Naszego zatwierdzenia przez Radę Stanu poda.

II. W uzupełnieniu zaś ar. 6 powyższego postanowienia, Król Saski Ks. Warszawski zatwierdził pod d. 3 Kwietnia 1812 r. (D. P. K. W. T. IV, str. 277), następujące *warunki, pod jakiemi dobra narodowe w Księstwie Warszawskiém dzierżawione być mają*:

Art. 1. Urzędnicy i Officyaliści w służbie administracyjnéj, skarbowéj, sądowéj, wojskowéj, policyjnéj będący, oraz Obrońcy publiczni, do osiągnienia dzierżawy przystępu mieć nie mogą; pod takowe atoli wyłączenie nie podpadają Radcy Departamentowi, Powiatowi, Handlowi, Municypalni, tudzież Sędziowie Pokoju i Trybunałów Handlowych.— (Ar. 1 Posta. Nam. Kr. z d. 24 Stycznia 1818 r. zamieszczonego tu niżéj w Ustępie III, na str. 876).

Art. 2. Żydzi do dzierżawienia dóbr narodowych zdolnemi nie są. — (Ar. 2 Pos. Nam. z r. 1818. — T. I, str. 876 niniejszego dzieła).

Art. 3. Każdy chęć dzierżawienia mający, a przeszkodzie w poprzedniczych artykułach określonéj niepodległy, powinien kwalifikacyę swoją świadectwem urzędowém Władzy Administracyjnéj tego Departamentu gdzie jest zamieszkały udowodnić, iż posiada praktyczną

gospodarstwa rolniczego znajomość, jest rządnym gospodarzem, do zaprowadzenia i utrzymania gospodarstwa zamożny, z dobrego obchodzenia się z włościanami i tym podobnych zalet do trzymania dóbr narodowych usposobionym. Takiéj kwalifikacyi dowody, jeżeli poprzedniczo w Dyrekcyi dóbr narodowych nie były okazane i za dostateczne uznane, tedy koniecznie przy wstępie do układów złożone być powinny. Wolno przecież Dyrektorowi dóbr i lasów narodowych rozciągnąć swój wybór i do nie składających takowéj kwalifikacyi, jeżli ich z własnego przekonania za kwalifikowanych uzna. (Ar. 5, 6, 7, Posta. Nam. z r. 1818. — T. I, str. 877 niniejszego dzieła).

Art. 4. Dłużnicy skarbowi, którzy się w należytościach skarbowych nie uiścili, i ci, którzy, już trzymając dobra narodowe, regularnie rat nie opłacali, ci co niesłuszny spór o pretensye wiedli, włościan uciemiężali, nadużyciów i ucisku dopuścili się, tudzież właściciele lub ich dzierżawcy graniczący z dobrami narodowemi przez siebie w dzierżawę żądanemi, tém więcéj proces z temi dobrami o granicę wiodący, do układów przypuszczeni nie będą. (Ar. 3 Posta. Nam. z r. 1818. — T. I, str. 876 niniejszego dzieła).

Art. 5. Jeżeli kto nie na swoją osobę lecz z danego sobie zlecenia, chciałby w układy o dzierżawę wchodzić, obowiązany jest autentyczném pełnomocnictwem dającego zlecenie wywieść się i udzielone sobie pełnomocnictwo wraz z dowodem kwalifikacyi osobistéj dającego zlecenie złożyć.

Art. 6. Gdyby się okazało, iż kto z wyłączonych w art. 1, 2 i 4 pod pożyczoném imieniem wszedł w dzierżawę dóbr narodowych, od possessyi ich natychmiast odpadnie, jeżeli zaś jest urzędnikiem, pociągniętym oprócz tego ztąd zostanie do odpowiedzialności. — (Ar. 4 Posta. Nam. z r. 1818. — T. I, str. 876 niniejszego dzieła).

Art. 7. Do układu względnie dzierżawy nie można być inaczéj przypuszczonym, jak za złożeniem w gotowiznie, lub hypotecznych obligacyach skarbowych, titulo *zadatku* czyli *vadii*, czwartéj części summy rocznej wyciągiem intraty okazanéj. Zadatek takowy, jeżeli pretendent w układ o dzierżawę wnijdzie, będzie do kassy, w moc należytości za pierwszy kwartał, przyjęty i zakwitowany; lecz jeżeliby pretendent w ciągu najdaléj czterech tygodni od daty zawartego układu, kaucyi formalnéj w gotowych pieniądzach lub obligacyach skarbowych, albo téż urzędownie przed notaryuszem publicznym zeznanéj summie półrocznéj dzierżawy wyrównywającéj, na dobrach ziemskich na pierwszych dwóch trzecich częściach ich wartości zahypotekowanéj nie złożył, tedy zadatek jego przepadnie i Skarb nowe dóbr zadzierżawienie przedsięweźmie. — (Ar. 8 Posta. Nam z r. 1818. — T. I, str. 877 niniejszego dzieła).

Art. 8. Pretendentom, którzy w układ nie wnijdą, złożony zadatek czyli *vadium*, całkowicie będzie zwróconym, wraz z dowodami ich osobistéj kwalifikacyi.

Art. 9. Układy względem dzierżawy przez otworzenie publicznéj licytacyi, za ogłoszeniem po wszystkich departamentach terminu, na którym jakie dobra mają być wydzierżawionemi, w miesiącu Kwietniu będą rozpoczęte i najdaléj na piętnastego Maja ukończone.

Art. 10. Za szacunek na pierwsze wywołanie summa szczególnemi wyciągami intraty wynaleziona podana będzie i od niéj licytacya i ugodzenie się z wolnéj ręki o summę wyższą ma się zaczynać.

Art. 11. Przy zadzierżawieniu przez licytacyą zastrzeże się na stronę Skarbu wybór dowolny między licytantami, bez obowiązku trzymania się najwyższego podania.

Art. 12. Zadzierżawienie possessyi ogólnie będzie przedsięwzięte na lat sześć; tam zaś gdzie Dyrektor dóbr narodowych przewidywać może, że dobra zadzierżawione w części lub całkowitości wypadałoby w ciągu dzierżawy inaczéj Rządowi urządzić, albo na wieczystą dzierżawę wypuścić, zastrzeżoną zostanie kondycya w kontrakcie, iż possessor każdego roku kontraktu odstąpić obowiązanym będzie za nadgrodę, za każdy niedotrzymany rok, dziesiątéj części summy kontraktem dzierżawnym rocznie ustanowionéj, od któréj summy odtrąca się wprzódy czynsze w gotowych pieniądzach, jako tego rodzaju bonifikacyi niepodległe.

Art. 13. Po przyznaniu dzierżawy pretendentowi, zostanie z nim natychmiast zawarty na piśmie kontrakt, którym obowiąże się summę rocznego z dóbr dochodu wyciągiem intraty okazaną, tudzież ofiarowaną nad wyciąg wyższość w czterech kwartalnych ratach praenumerando jako to: 1go Czerwca, 1go Września, 1go Grudnia, 1go Marca, każdego roku w monecie srebrnéj grubéj całkowicie albo przez połowę biletami kassowemi, na mocy dekretu Naszego z d. 1 Grudnia 1810 r. (D. P. K. W. T. III, str. 137) w kurs zaprowadzonemi, bez żadnego zawodu płacić i regularnie do Kassy głównéj dochodów z dóbr narodowych w Warszawie lub innéj wskazać się mającéj oddawać; gdyby zaś na którymkolwiek terminie najpóźniéj w dni 6 po pierwszym miesiącu wyrażonéj summy całkowicie nie zapłacił, tedy stopniom egzekucyi przez władzę Ekonomiczną dekretem naszym z dnia 14 Stycznia 1812 r. (a) przepisanym, poddaje się.

(a) Osnowa powołanego tu Dekretu z d. 14 Stycznia 1812 r. (D. P. K. W. T. IV, str. 224) jest następująca:

Art. 1. Gdy dzierżawcy dóbr narodowych z mocy ar. 1712 Kodexu Cywilnego szczególnym i osobnym Rządowym urządzeniom podlegają, chcemy przeto, aby za należytości z kontraktów wypływające, wszelkie egzekucyi

stopnie przeciwko opieszałym dzierżawcom przez właściwe przełożone Ekonomiczne władze były wykonywane.

Art. 2. W przypadku więc, gdzie dzierżawcy dóbr narodowych, dożywotni i czasowi, emfiteutyczni i inni opłaty dzierżawne zatrzymali, władza ekonomiczna do sekwestrowania produktów użytków dóbr zadzierżawionych, a gdy te nie były dostarczającemi za poprzedzającem zleceniem Dyrektora generalnego i majątku dzierżawcy na gruncie będącego przystąpić, i wszelkie działania sekwestracyi, jako to zajęcie, oszacowanie, przedaż nareszcie, gdzie raty sześcio-miesięczne zaległyby, nawet exmissyą, nie udając się o to wprzód do Sądu Spornego, uskutecznić mocna będzie.

Art. 3. Aresztа Administracyjne na rzeczy dzierżawcy zaprowadzone mają tęż samą moc, jaką mają aresztа sądowe.

Art. 4. Dzierżawcom, którzyby postępowaniem egzekucyjnem władz ekonomicznych mniemali się być uciążonemi, drogę czynienia w Radach Prefekturalnych z odwołaniem się do Rady Stanu, wolno zachowujemy; ta jednak droga egzekucyi wstrzymywać nie może, chybaby dzierżawca kwity na opłaty, za które egzekucya zaprowadzoną będzie, w Radzie Prefekturalnej złożył, lub Rada Stanu z ważnych bardzo przyczyn, i przy złożeniu dowodów, tymczasową decyzyą egzekucyi aż do rozpoznania oppozycyi nie zawiesiła.

(Dekret powyższy z r. 1812, postanowieniem Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 31 Lipca 1812 r.,— D. P. K. W. T. IV, str. 348,—rozciągnięty został do dóbr Korony Księstwa Warszawskiego i do dzierżawców tychże).

Art. 14. Oprócz summy dzierżawnéj obowiąże się dzierżawca podatek dymowego, czopowego, i konsumcyiny, składki ogniowe, gdzie te exystują, tudzież inne wszelkie kontrybucye i składki osobiste, należytości szkolne, tak nazwane (deputaty), bez żadnego od Skarbu wynadgrodzenia opłacać, niemniéj należące z dóbr dziesięciny i meszne oddawać i z tych zaspokojenia kwity przy płaceniu czwartéj raty składać.

Art. 15. Ilość produktów w naturze na żywność i furaż wojskowy przez Władze Departamentowe i Powiatowe na folwarki dzierżone rozpisanych, obowiązany będzie possessor do wskazać się mającego magazynu dostawić, które Skarb za należytém kwitami magazynowemi udowodnieniem w końcu każdego roku, rachując też produkta ceną targową w mieście dóbr najbliższém w kwartale, w którym też produkta wydane zostały, przez średnie przecięcie wynalezioną, zamiast gotowych pieniędzy w pierwszéj racie roku następującego przyjąć przyrzecze.

Art. 16. Cokolwiek dziełem podawczém, na gruncie mającém się sporządzić, opisano, i sobie oddano dzierżawca mieć będzie, to wszystko w takimże stanie, wielości i szacunku, przy expiracyi kontraktu, na gruncie zostawić będzie obowiązany; zaś remanenta do inwentarza niewprowadzone, ale osobną dezygnacyą z wyrażeniem ich szacunku wyszczególnione, dzierżawca zaraz przy podaniu, jeśli chce je zatrzymać, zapłacić będzie powinien, i dopiéro od czasu onych zapłacenia do jego właścicielstwa należéć będą. Wybór, które remanenta w naturze przy possessorze być zostawione, a które za zapłaceniem będą mogły być odstąpionemi, jedynie od woli Skarbu zależy, a jeżeliby possessor remanentów, któreby mu Skarb chciał odstąpić, nie zapłacił, takowe remanenta Skarb przez licytacyą sprzeda.

Art. 17. Zasiewy ozime i jare oraz ogrodowe, w jakiéj kwocie i mierze przy objęciu possessyi podane będą, w takich na rolach dobrze uprawnych, czystém i zdrowém ziarnem, przy widzu wyznaczyć się mającém, oddane i zostawione być mają przy expiracyi, oraz nawozy w ugory powinny być wywiezione, i pole najmniéj w trzeciéj części pod-

orane, zaś łąki nietknięte zostawione; gdyby zaś dzierżawca wywiezienia nawozu i podorania pól zaniedbał, tedy szkodę ztąd wynikłą w tym sposobie Skarbowi wynadgrodzić będzie przymuszony, to jest, za każdy dzień robocizny trzy razy więcéj jak cena wyciągowa obejmuje, rachując za taką ilość dni, jaka do uzupełnienia téj zaniedbanéj roboty okaże się być potrzebną, prócz tego, ubyły z tego opóźnienia zysk zapłacić, i szkodę za spasione lub podkoszone łąki udeterminowaną, dzierżawcy wchodzącemu wynadgrodzić musi. Udeterminowanie takowego wynadgrodzenia do Władzy Ekonomicznéj będzie należało, i przeciwko temu odwołań gdziekolwiek dzierżawca zrzecze się.

Art. 18. Obowiąże się dzierżawca względem rolnictwa, jako to, uprawy i ulepszenia pól, łąk, sadów, ogrodów warzywnych, tudzież chmielników, nie tylko w obrębie folwarcznym znajdujących się, lecz i wiejskich, które włościanie w swéj posiadłości używają, jak najdoskonalszy i najlepszy rząd gospodarski utrzymywać, starać się będzie dzierżawca o pokazanie i nauczenie jak najdokładniejszego sposobu gospodarowania co do uprawy pól, kopania rowów, sadzenia drzew, wychowu bydła i tym podobnych zrzódeł, które byt rolnika wspiérają.

Dzierżawca, który szczególnéj gorliwości w tym przedmiocie jawne okaże dowody, nietylko przy puszczaniu dóbr w wieczny Erbpacht uwagę Rządu na siebie zwróci, lecz w sposobie zasłudze odpowiadającym, względy jego pozyska.

Art. 19. Na jakową bydła liczbę wystarczać może pasza, stosownie do wyciągu intraty, takową dzierżawca w ciągu pierwszego po objęciu possessyi roku, własnym nakładem zaprowadzić i oraz w ciągu swojéj dzierżawy utrzymywać winien będzie, a tak ani paszy, ani słomy *extra fundum* tych dóbr, pod odpadnieniem od possessyi, nie będzie wolno wywozić, wyjąwszy szczególnie tę konieczność, gdy na

furaż wojskowy dostarczenie siana lub słomy nakazane będzie. Jeżeliby więc przy rewizyi, przez Urzędnika Ekonomicznego przedsięwziąść się mającéj, okazało się, iż possessor wyznaczonéj liczby bydła nie utrzymuje, a przez to gruntu nawozem nie zasila, w takim razie, za doniesieniem doDyrekcyi, dalsza dzierżawa byłaby mu odebraną; pod tąż samą karą nie wolno dzierżawcy za granicę dzierżawy robocizny wyciągiem sobie podanéj używać.

Art. 20. Budowy wszelkie domów miejskich, włościańskich, dworskich, folwarcznych, karczem, młynów, browarów, gorzelni, tartaków i tego wszystkiego, co dziełem podania objęte będzie, dzierżawca w dobrym stanie utrzymywać powinien, równie będzie jego obowiązkiem wszelkie te reparacye czynić, które robocizną i materyałem na gruncie znajdującemi się ułatwione być mogą, a na budowy włościańskie, aby reparowane były, należytą czyniąc baczność, w tym względzie obowiąże się dzierżawca naznaczyć we dworze lub na wsi miejsce na skład drzewa dla włościan dachem pokryte, i dopilnuje, aby włościanie pozwolonego na budowy i reparacye z borów narodowych drzewa nie marnowali, ale go jedynie na polepszenie stanu budowli obracali; nowych żadnych budowli bez upoważnienia dzierżawca czynić nie będzie mocen.

Art. 21. Wszelkie nieszczęścia i klęski dzierżawca na siebie przyjmuje, i żadnéj bonifikacyi żądać nie będzie; szczególnie na przypadek gradobicia, ognia piorunowego i szkód podczas wojny, bonifikacya ubyłych użytków według zasad remissyjnych będzie mogła być wymierzona, lecz jéj wymiar jedynie od łaskawości Nas Króla zawisł.

Art. 22. Ewikcya żadna ze strony Skarbu za pewność dochodów niestałych nie ręczy się; szczególnie jeżeliby dzierżawcy w posiadłościach gruntów lub łąk co ubyło lub prawo jakie względem ciągnienia zadzierżawionych użytków wpływem powa-

gi Rządowej było uchylone, natenczas, w miarę ubyłych pożytków, indemnizacja czyli wynadgrodzenie, stosownie do wyciągu intraty zostałoby wymierzone.

III. W przedmiocie *kwalifikacyi potrzebnéj do ubiegania się o dzierżawę dóbr Rządowych*, Namiestnik Królewski w Radzie Stanu pod d. 24 Stycznia 1818 r. (D. P. T. D. str. 233) postanowił:

Art. 1. Wojskowi w czynnéj służbie zostający, Urzędnicy i Officyaliści w służbie administracyjnéj, skarbowéj, sądowéj, wojskowéj, i policyjnéj będący, oraz obrońcy publiczni, i kobiety, do osiągnienia dzierżaw, przystępu mieć nie mogą; pod takowe atoli wyłączenie nie podpadają Radcy Wojewódzcy, Powiatowi, Handlowi, Municypalni, Sędziowie pokoju i Trybunałów Handlowych.

Art. 2. Starozakonni, do osiągnienia dzierżaw dóbr zdolnemi nie są.

Art. 3. Wyłączeni są również od dzierżaw dóbr, dłużnicy Skarbowi, którzy się w należytościach Skarbowych nie uiścili, i ci, którzy już trzymając dobra narodowe, regularnie rat nie opłacali, ci co niesłusznie spór o pretensje wiedli, włościan uciemiężali, nadużyciów i ucisku dopuścili się, tudzież właściciele lub ich dzierżawcy, graniczący z dobrami narodowemi, przez siebie w dzierżawę żądanemi, tém więcéj proces z temi dobrami o granicę wiodący, do układów przypuszczeni być nie mogą.

Art. 4. Gdyby się okazało, iż kto z wyłączonych w art. 1, 2 i 3, pod pożyczoném imieniem wszedł w dzierżawę dóbr Rządowych, od possessyi ich natychmiast odpadnie; jeżeli zaś jest urzędnikiem, pociągniętym oprócz tego ztąd zostanie do odpowiedzialności.

Art. 5. Każdy konkurent do dzierżawy obowiązany będzie wykazać:

a) Iż posiada w gotowiźnie lub pewnym majątku kapitał, odpowiadający dwuletniéj przynajmniéj opłacie etatowéj z dóbr, których dzierżawy żąda, niemniéj, że ten fundusz ma w każdym czasie do wolnéj dyspozycyi i zrealizowania, dla zaprowadzenia gospodarstwa.

b) Iż posiada in natura odpowiadający żądanéj dzierżawie inwentarz bydlęcy, lub wyrównywający temu fundusz, na niezwłoczne onegoż zakupienie.

Art. 6. Każdy konkurent do dzierżawy, winien nadto udowodnić świadectwem władz Rządowych, miejsca, w którém zamieszkały, to jest, Kommissarza do Obwodu delegowanego i Kommissyi Wojewódzkiéj:

c) Iż posiada zupełną wiadomość gospodarstwa rolniczego, i że już w innych dobrach trudnił się gospodarstwem; jeżeli zatém jest lub był właścicielem dóbr ziemiańskich, powinien to udowodnić świadectwami władz miejscowych krajowych; jeżeli zaś był dzierżawcą dóbr prywatnych, złożyć ma świadectwo swego Jurisdatora, wykazujące jak gospodarował, jak się wypłacił, a mianowicie jak się z nim rozstał, lub jak dotąd gospodaruje i wypłaca się, jeżeli possessya nie jest ukończoną.

d) Iż, w czasie gospodarowania, z włościanami dobrze się obchodził, dążąc do polepszenia ich bytu.

Art. 7. Urzędnicy i władze krajowe, odpowiadają za rzetelność wydawanych przez nich w poprzedzającym artykule wyrażonych świadectw, z zastrzeżeniem zwrócenia szkód, jakieby z nierzetelnego tychże wydania dla Skarbu wyniknęły.

Art. 8. Każdy otzymujący dzierżawę, obowiązany będzie złożyć kaucyą w gotowiźnie, wyrówny-

wającą półrocznéj opłacie dzierżawnéj, etatem oznaczonéj, przed objęciem dóbr w possessyą; nadto obowiązanym będzie, w pierwszych dwóch kwartałach po objęciu dóbr w possesją, zaprowadzić na grunt inwentarz bydlęcy, jaki podług anszlagu utrzymywać się powinien, a to, w razie niedopełnienia, pod utratą dzierżawy.

Art. 9. Aby zaś konkurentom, którzy warunki w artykułach wyżéj wyrażonych wyszczególnione dopełnić będą w stanie, ułatwić otrzymanie dzierżaw, stanowi się: że odtąd wydzierżawienie dóbr Rządowych ma się dziać oddzielnie folwarkami, ile to z porządkiem gospodarskim da się pogodzić, w taki sposób, aby przy głównem miejscu jeneralnéj dzierżawy, tylko te folwarki pozostawione były, które do własnego zagospodarowania naddzierżawcy, nieodbicie są potrzebne.

B. *Co do majątków miejskich*, Postanowienie Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 5 Lipca 1810 r. (D. P. K. W. T. IV, str. 391) wyrzekło:

Art. 1. Wszelkie kontrakty o dzierżawy, przynależytości czyli pertynencyj miejskich zawarte, nie na dłużéj jak na lat dziewięć, a nie przenoszące tysiąc złotych rocznego dochodu, potwierdzone być powinny, pod nieważnością, przez Prefekta Departamentu, w którym miasto jest położone.

Art. 2. Na więcéj lat zawieranych kontraktów, lub choćby na krótszy czas, ale tysiąc złotych rocznego dochodu przenoszących, Prefekci potwierdzać nie są mocni, lecz ci do wyższéj approbacyi Naszego Ministra Spraw Wewnętrznych podawać winni.

DZIAŁ II.

O najmie rzeczy.

1713. Można najmować wszelkiego rodzaju majątki ruchome lub nieruchome. — K. N. 516, 517 n., 527 n., 1127, 1128. — Ar. 24 Ukazu z r. 1835. (T. I, str. 656 niniejszego dzieła).

C. *Co do majątków należących do instytutów dobroczynnych*, Ukaz z d. 18 Lutego (2 Marca) 1842 r. (D. P. T. XXX, str. 5 i 19) w ar. 9 ustępie 2 stanowi:

„Decyzye Rady Głównéj Opiekuńczéj Zakładów Dobroczynnych ulegać mają zatwierdzeniu na ogólném posiedzeniu Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Duchownych, o ile dotyczą: zarządzania wszelkiego rodzaju kapitałami instytutowemi i wszelkim ich nieruchomym majątkiem, w szczególności zaś nabywania, zamiany, sprzedaży nieruchomego majątku lub wypuszczenia jego w czasową lub wieczystą dzierżawę.“

D. *Co do majątków należących do Kościołów Ewangelickich*, Ustawa dla Kościoła Ewangelicko-Augsburgskiego w Królestwie Polskiém, Ukazem z d. $^{8}/_{20}$ Lutego 1849 r. (D. P. T. XLII, str. 5 i 183) zatwierdzona wyrzekła w § 166, jako to:

„Wypuszczenie majątku kościelnego w emfiteutyczną lub długoletnią dzierżawę, przechodzącą zakres dwunastoletni, nastąpić może jedynie za Najwyższém zezwoleniem.“

E. *Wreszcie co do funduszów duchownych Katolickich* porównać ar. 36 postanowienia Kr. z d. $^{6}/_{18}$ Marca 1817 r. — (T. I, str. 29 niniejszego dzieła).

ODDZIAŁ I.

Prawidła wspólne najmom domów i dzierżawom majątków wiejskich (1).

1714. Najmować można albo na piśmie albo słownie.

1715. Jeżeli najem bez pisma nie został wcale w wykonanie wprowadzony, i gdy jedna ze stron zaprzecza umowy, dowód ze świadków przyjętym być nie może, chociażby cena najmu była najniższa, i chociażby przytaczano, że dany był zadatek. — K. N. 586, 1341, 1347, 1590, 1736, 1758, 1774, 2236 n.

Przysięga może tylko być naznaczona temu, kto zaprzecza najmu. — K. N. 1358, 1716. — K. P. S. 121.

1716. Gdy zachodzi spór co do ceny najmu słownie zawartego, którego wykonanie już się rozpoczęło, a żaden kwit nie istnieje, przysiędze właściciela daną będzie wiara, jeżeli biorący w najem nie woli żądać oszacowania przez biegłych, w którym to razie koszta zdania biegłych ciążyć go będą, jeżeli oszacowanie przewyższa cenę przez niego podaną. — K. N. 1357, 1358, 1366, 1715.— K. P. S. 130, 302 n., 1034, 1035.

1717. Biorący w najem ma prawo podnajmowania, a nawet ustąpienia komu innemu swego najmu, jeżeli możność ta nie została mu odjętą. — K. N. 631, 634, 1735, 1753, 1763.

Może być odjętą co do całości lub części.

Zastrzeżenie to zawsze ściśle zachowane być powinno.

(1) Przepisy związkowe: K. N. 522, 584, 595, 631, 634, 1155, 1428 — 1430, 1673, 2062, 2212, 2236, 2239, 2277. — K. P. S. 3, 49-5, 404, 464, 503, 691.

1718. Artykuły Tytułu *o umowie przedślubnéj i o prawach wzajemnych między małżonkami*, odnoszące się do najmów majątków mężatek, stosują się do najmów majątków małoletnich. K. N. 595, 1429, 1430.

1719. Wypuszczający w najem obowiązany jest, z samej natury kontraktu i bez żadnego nawet szczególnego zastrzeżenia:

1° Wydać biorącemu w najem rzecz najętą; — K. N. 1136, 1604.

2° Utrzymywać tęż rzecz w stanie zdatnym do użytku, na jaki wynajętą została; — K. N. 1137, 1720, 1721, 1880, 1881.

3° Zapewnić biorącemu w najem spokojne jéj używanie w ciągu trwania najmu.—K. N. 1721, 1741.

1720. Wypuszczający w najem winien wydać rzecz w dobrym stanie pod względem wszelkiego rodzaju napraw. — K. N. 1719-2. 1724.

Powinien, w ciągu trwania najmu, dopełniać wszelkie naprawy, jakie mogą okazać się potrzebnemi, wyjąwszy naprawy komornicze. — K. N. 1731, 1754, 1755.

1721. Biorącemu w najem należy się rękojmia za wszelkie wady lub niedostatki rzeczy najętéj, które jéj używaniu przeszkadzają, chociażby wypuszczający w najem nie znał ich w chwili najmu. — K. N. 1625, 1626 n., 1719-2., 1725—1727.

Jeżeli z wad tych lub niedostatków wynika jaka strata dla biorącego w najem, wypuszczający winien go wynagrodzić. — K. N. 1149, 1332, 1641, 1645, 1891.

1722. Jeżeli, w ciągu trwania najmu, rzecz najęta zniszczoną została w całości przez wypadek losowy, najem rozwiązuje się samém prawem; jeżeli rzecz zniszczoną została tylko w części, biorący w najem może, stosownie do okoliczności, żądać albo zmniejszenia ceny, albo nawet rozwiązania najmu. W jednym i drugim przypad-

ku żadne wynagrodzenie nie ma miejsca. — K. N. 1148, 1234, 1302, 1724, 1730, 1735, 1741, 1769, 1882, 1883.

1725. Wypuszczający w najem nie może, w ciągu jego trwania, zmieniać formy rzeczy najętych. — K. N. 1728, 1729, 1880.

1724. Jeżeli, w ciągu najmu, rzecz najęta potrzebuje nagłych napraw, które nie mogą być do końca jego odłożone, biorący w najem obowiązany jest znosić je, bez względu na niedogodność jaką mu zrządzają, i chociażby był pozbawiony, przez czas ich uskuteczniania, części rzeczy najętéj. — K. N. 1720. — K. P. S. 135-2.

Lecz, jeżeli naprawy te trwają więcéj niż dni czterdzieści, cena najmu zmniejszoną będzie w stosunku do czasu i do części rzeczy najętéj, jakiéj będzie pozbawiony. — K. N. 1382.

Jeżeli naprawy są téj natury, że czynią nie mieszkalném to, co jest potrzebne do mieszkania biorącego w najem i jego familii, ten ostatni będzie mógł żądać rozwiązania najmu. — K. N. 1722, 1729, 1766.

1725. Wypuszczający w najem nie jest obowiązany do rękojmi względem biorącego za zakłucenie zrządzone w jego używaniu przez samowolne czyny osób trzecich, nie roszczących jednak żadnego prawa do rzeczy najętéj; z zachowaniem dla biorącego w najem możności działania przeciwko nim w imieniu własném. — K. N. 1726, 1727.

1726. Jeżeli, przeciwnie, biorący w najem lub dzierżawca zakłucony został w używanin swojém skutkiem skargi dotyczącéj własności nieruchomości, ma prawo do stosunkowego zmniejszenia ceny najmu lub dzierżawy, byleby o zakłuceniu i przeszkodzie właścicielowi doniesiono. — K. N. 1721, 1725, 1727, 1768. — K. P. S. 175 n.

1727. Jeżeli ci, którzy samowolne czyny spełnili, roszczą jakie prawa do rzeczy najętéj, albo jeżeli sam

biorący w najem pozwany jest do Sądu z żądaniem skazania go na ustąpienie z całości lub części téjże rzeczy, lub na znoszenie wykonywania jakiéj służebności, winien w drodze rękojmi przywołać wypuszczającego, i winien być uwolniony od sprawy, jeżeli tego żąda, wskazując wypuszczającego w najem, za którego posiada. — K. N. 637, 1725, 1726, 1768. — K. P. S. 175 n.

1728. Biorący w najem ma dwa główne obowiązki:

1° Używać rzeczy najętéj jako dobry ojciec familii i podług przeznaczenia nadanego jéj przez najem, lub, w braku umowy, podług przeznaczenia, jakie się w miarę okoliczności domniemywa;. — K. N. 1137, 1719-2., 1723, 1729 n., 1806, 1880.

2° Płacić cenę najmu w terminach umówionych. — K. N. 1134, 1741, 2277. — K. P. S. 819 n.

1729. Jeżeli biorący w najem obraca rzecz najętą na inny użytek jak ten, na jaki przeznaczoną była, lub na taki, z którego może wyniknąć szkoda dla wypuszczającego, ten może, stosownie do okoliczności, żądać rozwiązania najmu. — K. N. 618, 1719-2., 1721, 1723, 1728, 1760, 1766, 1881.

1730. Jeżeli między stronami sporządzony został opis rzeczy najętéj, biorący w najem winien ją oddać w takim stanie, w jakim ją, podług tego opisu, objął, wyjąwszy to, co zniszczoném lub pogorszoném zostało przez dawność czasu lub siłę większą. — K. N. 1148, 1234, 1302, 1722, 1733, 1735, 1741, 1755, 1796, 1882—1884.

1731. Jeżeli opis nie był sporządzony, domniemywa się, że biorący w najem objął ją w dobrym stanie co do napraw komorniczych, i tak je oddać powinien, z możnością wszakże przyniesienia przeciwnego dowodu. — K. N. 1720, 1754, 1755. — K. P. S. 330.

1732. Odpowiada za pogorszenia lub straty, jakieby w czasie jego używania nastąpiły, chybaby dowiódł, że zaszły bez jego winy. — K. N. 1382, 1735, 1755.

1733. Odpowiada za pogorzel, chybaby dowiódł,

Że pożar nastąpił w skutek wypadku losowego lub siły większéj, albo skutkiem wad budowy, — K. N. 607, 855, 1148, 1234, 1302, 1386, 1722, 1730, 1735, 1741, 1769.

Albo że ogień przeniósł się z domu sąsiedniego. — K. N. 1734, 1949. — K. P. S. 95, 434, 475.

1734. Jeżeli jest kilku komorników, wszyscy solidarnie odpowiadają za pogorzel;. — K.N. 1200, 1733.

Chybaby udowodnili, że pożar wszczął się w mieszkaniu jednego z nich, w którym to razie on sam tylko jest odpowiedzialnym; — K. N. 1382.

Albo chybaby niektórzy z nich udowodnili, że pożar nie mógł wszcząć się u nich, i w tym razie za takowy nie odpowiadają.

1735. Biorący w najem odpowiedzialnym jest za pogorszenia i straty nastąpione w skutek czynu osób dom jego składających, albo od niego podnajmujących. — K. N. 1382, 1384, 1717, 1730, 1732, 1741, 1753, 1763. K. H. 99.

1736. Jeżeli najem nastąpił bez pisma (1), jedna ze stron może wypowiedzieć drugiéj, nie inaczéj jednak jak z zachowaniem terminów zwyczajami miejscowemi ustalonych. — K. N. 1159, 1715, 1737, 1739, 1748, 1759, 1762, 1775.

1737. Najem ustaje samém prawem z upływem terminu oznaczonego, gdy był na piśmie zawarty, bez potrzeby w takim razie wypowiedzenia. — K. N. 1134, 1139, 1736, 1739, 1741 n., 1762, 1775.— K.P.S. 135 - 5. (1).

(1) Wyrazy *bez pisma* wykładane są przez prawników w ten sposób, że w umowie piśmiennéj lub słownéj termin najmu nie został oznaczony.

1738. Jeżeli z upływem terminu najmu na piśmie zawartego, biorący pozostaje i pozostawionym jest w posiadaniu, tworzy się nowy najem, którego skutki urządzone są przez artykuł odnoszący się do najmów bez pisma umówionych. — K. N. 1715, 1716, 1736, 1739, 1759, 1774, 1776.

1739. Gdy wypowiedzenie doręczoném zostało, biorący, chociażby pozostał nadal w używaniu, nie może

(1) W celu oznaczenia jednostajnych terminów kwartalnych do najmu mieszkań w Warszawie i oznaczenia czasu rumacyi, Rada Administracyjna na posiedzeniu z d. 16 Września 1828 r. (D. P. T. XII, str. 194) postanowiła:

Art. 1. Tam gdzie w kontraktach o najem lokalów zawartych lub zawrzeć się mogących, termin kwartalny lub czas rumacyi z dobrowolnéj stron umowy wyraźnie oznaczony nie jest, każdy z cztérech kwartałów w roku, zaczynać się ma i kończyć, 1 Stycznia, 1 Kwietnia, 1 Lipca i 1 Października.

Art. 2. Czas rumacyi czyli wyprowadzenia się lokatorów oznacza się na dni ośm, licząc od piérwszego, po każdym skończonym kwartale inclusive. Jeżeliby zaś w ciągu tych ośmiu dni przypadały święta, więc za każdy dzień świąteczny, oprócz niedzieli, doliczy się jeden dzień powszedni.

Art. 3. W przeciągu czasu powyższym artykułem oznaczonego, powinien się wyprowadzić każdy lokator, tak, iżby w ostatnim dniu czasu na przeprowadzenie dozwolonego, znajdował się już ze wszystkiemi swemi sprzętami w nowém mieszkaniu.

odwoływać się do milczącego przedłużenia najmu. — K. N. 1736, 1737, 1738, 1762.

1740. W przypadku dwóch poprzedzających artykułów, poręczenie dane co do najmu nie rozciąga się do zobowiązań wynikających z przedłużenia. — K. N. 2015, 2034, 2039.

1741. Kontrakt najmu rozwiązuje się przez utratę rzeczy najętéj, i przez uchybienie zobowiązaniom czy to ze strony wypuszczającego, czy téż ze strony biorącego w najem. — K. N. 1148, 1184, 1234, 1302 n., 1722, 1730, 1735, 1769, 1882, 1883.

1742. Kontrakt najmu nie rozwiązuje się przez śmierć wypuszczającego, ani téż biorącego w najem. — K. N. 724, 1122, 1741, 1795.

1743. Jeżeli wypuszczający przedaje rzecz najętą, nabywca nie może wyrugować dzierżawcy lub komornika, mającego kontrakt urzędowy lub z datą pewną, chybaby wypuszczający zastrzegł sobie to prawo w kontrakcie najmu. — K. N. 1134, 1317, 1322, 1328, 1744 n., 1761.

1744. Jeżeli, przy kontrakcie najmu, umówiono się, że, na przypadek przedaży, nabywca będzie mógł wyrugować dzierżawcę lub komornika, i gdy nie uczyniono żadnego zastrzeżenia co do wynagrodzenia szkód i strat, wypuszczający w najem obowiązany jest wynagrodzić dzierżawcę lub komornika w sposób następujący. — K. N. 1149, 1382.

1745. Jeżeli idzie o dom, mieszkanie lub sklep, wypuszczający płaci, tytułem wynagrodzenia szkód i strat, komornikowi wyrugowanemu, summę równą cenie najmu za czas, jaki, podług zwyczajów miejscowych, pomiędzy wypowiedzeniem a wyprowadzeniem się służy. — K. N. 1159.

1746. Jeżeli idzie o majątki wiejskie, wynagrodzenie, jakie wypuszczający winien zapłacić dzierżawcy, wynosi jedną trzecią część ceny dzierżawnéj za cały czas do ukończenia się dzierżawy pozostający.

1747. Wynagrodzenie oznaczone zostanie przez biegłych, jeżeli idzie o rękodzielnie, fabryki i inne zakłady wymagające wielkich nakładów. — K. P. S. 302 n., 1034, 1035.

1748. Nabywca, który chce użyć zastrzeżonéj kontraktem najmu możności wyrugowania biorącego w najem lub komornika na przypadek przedaży, obowiązany jest, oprócz tego, zawiadomić naprzód biorącego w najem na czas w miejscu tém do wypowiedzeń zwyczajem przyjęty.

Obowiązany jest również dzierżawcę majątków wiejskich zawiadomić przynajmniéj rokiem naprzód. — K. N. 1159, 1736.

1749. Dzierżawcy lub biorący w najem nie mogą być wyrugowani dopóki nie będą im zapłacone przez wypuszczającego, a gdyby on nie zapłacił, przez nowego nabywcę, szkody i straty powyżéj oznaczone. — K. N. 867.

1750. Jeżeli kontrakt najmu nie jest urzędowy, lub nie ma daty pewnéj, nabywca nie jest obowiązany do wynagrodzenia żadnych szkód i strat. — K. N. 1317, 1328, 1743.

1751. Nabywca z prawem odkupu nie może korzystać z możności wyrugowania biorącego w najem, aż do chwili, w któréj, przez upływ czasu zakreślonego do prawa odkupu, nie stanie się właścicielem niewzruszalnym. K. N. 1659 n., 1743.

ODDZIAŁ II.

O prawidłach szczególnych dotyczących najmu domów i ruchomości.

1752. Biorący w najem, który nie zaopatrzy domu w dostateczne meble, może być wyrugowanym, chyba-

by dał zabezpieczenie odpowiednie do ceny najmu. — K. N. 1741, 1760, 1766.

1753. Podnajmujący odpowiedzialnym jest względem właściciela, jedynie do wysokości ceny swojego podnajmu, jaka od niego należéć się może w chwili dopełnienia zajęcia i nie ma prawa zasłaniać się zapłatami przed czasem dopełnionemi. — K. N. 1717, 1735, 1763. K. P. S. 820.

Zapłaty uskutecznione przez podnajmującego, bądź na skutek zastrzeżenia objętego jego kontraktem najmu, bądź stosownie do zwyczajów miejscowych, nie poczytują się za dopełnione przed czasem. — K. N. 1350, 1352.

1754. Naprawy komornicze czyli drobne, do których biorący w najem jest obowiązany, jeżeli nie ma przeciwnego zastrzeżenia, są te, które, podług zwyczajów miejscowych, za takie są uważane, a między innemi naprawy następujące:

Ognisk, blach kominowych, odrzwi lub kominów, oraz nadmurków kominowych;

Otynkowania spodu murów w pokojach i innych miejscach do mieszkania służących, do wysokości jednego metra (1);

Tafli posadzek i podług pokojowych, gdy tylko niektóre z nich są popsute;

Szyb, wyjąwszy potłuczonych gradem lub skutkiem innego nadzwyczajnego i siłą większą spowodowanego wypadku, za co biorący w najem odpowiedzialnym być nie może;

Drzwi, ram od okien, desek do zamykania sklepów,

(1) Metr równa się jednemu łokciowi, $17^{66}/_{100}$ calom, miary Nowopolskiéj, — czyli 1 arszynowi, $6^{48}/_{100}$ werszkom miary Rossyjskiéj.

zawias, zasuw i zamków. — K. N. 1159, 1720, 1731, 1755. — K. P. S. 3-3.

1755. Żadne naprawy uważane za komornicze nie ciążą komornika, jeżeli potrzeba ich wynikła z dawności czasu lub siły większéj. — K. N. 1720, 1730, 1731, 1754.

1756. Czyszczenie studni i kloak jest ciężarem wypuszczającego w najem, jeżeli nie ma zastrzeżenia przeciwnego. — K. N. 1134.

1757. Wynajęcie sprzętów dostarczonych dla zaopatrzenia całego domu, oddzielnych w nim zabudowań mieszkalnych, sklepu, lub wszelkich innych mieszkań, uważa się za uczynione na czas, zwykłego, podług miejscowych zwyczajów, trwania najmu domów, oddzielnych zabudowań, sklepów lub innych mieszkań. — K. N. 1159, 1350, 1352.

1758. Najem mieszkania umeblowanego uważa się za nastąpiony rocznie, jeżeli cena po tyle a tyle na rok umówioną została;

Miesięcznie, jeżeli umówioną została po tyle a tyle na miesiąc;

Dziennie, jeżeli umówioną została po tyle a tyle na dzień.

Jeżeli nic nie wskazuje, że najem umówiony został po tyle a tyle na rok, na miesiąc, lub na dzień, wynajęcie uważa się za nastąpione podług zwyczajów miejscowych. — K. N. 1159, 1350, 1352, 1715, 1736, 1759.

1759. Jeżeli biorący w najem dom lub mieszkanie pozostaje nadal w używaniu po upływie najmu na piśmie zawartego, bez sprzeciwienia się ze strony wypuszczającego w najem, będzie uważanym za pozostającego w nim nadal pod temiż samemi warunkami, na czas zwyczajami miejscowemi oznaczony, i nie będzie mógł ani opuścić domu lub mieszkania, ani téż z niego być wyrugowanym inaczéj, jak za wypowiedzeniem dopeł-

nioném w terminie zwyczajami miejscowemi oznaczonym. — K. N. 1159, 1350, 1352, 1736, 1758, 1776.

1760. W razie rozwiązania umowy z winy biorącego w najem, tenże obowiązanym jest zapłacić cenę najmu, za czas potrzebny do nowego wynajęcia, co nie przeszkadza wynagrodzeniu szkód i strat, jakieby mogły z nadużycia wyniknąć. — K. N. 1149, 1382, 1723, 1728, 1729, 1741, 1752.

1761. Wypuszczający w najem nie może rozwiązać umowy, chociażby oświadczył, iż sam chce zająć dom wynajęty, chybaby istniała przeciwna umowa. — K. N. 1134, 1743, 1762, 1889.

1762. Jeżeli umówioném zostało w kontrakcie najmu, że wypuszczający będzie mógł zająć dom, obowiązany jest doręczyć naprzód wypowiedzenie w terminach zwyczajami miejscowemi wskazanych.— K. N. 1134, 1159, 1736, 1737, 1739, 1748, 1759.

ODDZIAŁ III.

O prawidłach szczególnych dotyczących dzierżaw majątków wiejskich.

1763. Kto uprawia grunt pod warunkiem podzielenia się płodami z wypuszczającym w dzierżawę, nie może ani poddzierżawiać, ani praw swych ustępować, jeżeli możność ta nie była dla niego wyraźnie w umowie zastrzeżona. — K. N. 1134, 1237, 1717, 1735, 1753, 1764, 2062.

1764. W razie uchybienia temu, właściciel ma prawo powrócić do używania, a dzierżawca skazany będzie na wynagrodzenie szkód i strat z niedotrzymania umowy wypływających. — K. N. 1142, 1146, 1149, 1746 u.

1765. Jeżeli w umowie dzierżawnéj oznaczono mniejszą lub większą jak rzeczywista rozległość gruntów, powiększenie lub zmniejszenie ceny dzierżawnéj nastąpić może dla dzierżawcy jedynie w przypadkach i podług prawideł w Tytule *o przedaży* objętych. — K. N. 1616 u.

1766. Jeżeli biorący w dzierżawę posiadłość wiejską nie zaprowadzi w niéj inwentarza żywego i narzędzi potrzebnych do prowadzenia gospodarstwa, jeżeli zaniecha uprawę, jeżeli nie uprawia jak dobry ojciec familii, jeżeli rzeczy wydzierżawionéj używa na inny użytek jak na ten, na jaki przeznaczoną była, lub w ogólności, jeżeli nie wykonywa zastrzeżeń kontraktu dzierżawy, i gdy ztąd wypływa szkoda dla wypuszczającego, wówczas może, w miarę okoliczności, żądać rozwiązania dzierżawy. — K. N. 1137, 1722, 1724, 1729, 1752.

Na przypadek gdy umowa z powodu czynu dzierżawcy rozwiązaną zostanie, tenże obowiązany jest wynagrodzić szkody i straty, jak to powiedziano w artykule 1764. K. N. 1142, 1149.

1767. Każdy dzierżawca majątku wiejskiego obowiązany jest składać zbiory w miejscach na to przeznaczonych stosownie do umowy.— K. N. 1134, 1777, 1778.

1768. Dzierżawca majątku wiejskiego obowiązany jest, pod karą wynagrodzenia wszelkich kosztów, szkód i strat, zawiadamiać właściciela o przywłaszczeniach, jakieby co do gruntów spełnione być mogły. — K. N. 614, 1142, 1149, 1726, 1727. — K. P. S. 175 n.

Zawiadomienie to uczynione być powinno w tym samym terminie, jaki jest oznaczony dla pozwów ze względem na odległość miejsca. — K. P. S. 72, 1033.

1769. Jeżeli dzierżawa wzięta jest na lat kilka, i jeżeli, w czasie trwania dzierżawy, całość lub przynajmniéj połowa zbiorów utraconą została skutkiem wypadków

losowych, dzierżawca może żądać stosownego zwolnienia ceny dzierżawnéj, chybaby zbiory z lat poprzednich stratę jego pokryły. — K. N. 1148, 1234, 1302, 1722, 1730, 1735, 1741, 1770 n.

Jeżeli w stratach swoich nie jest pokryty, oznaczenie wysokości zwolnienia nie może nastąpić inaczéj jak z końcem dzierżawy, w którym to czasie uskutecznia się obrachunek z wszystkich lat używania;

Jednakże Sąd może tymczasowo uwolnić dzierżawcę od płacenia części ceny w stosunku do poniesionéj straty.

1770. Jeżeli dzierżawa jest tylko roczna i jeżeli całość lub przynajmniéj połowa zbiorów utraconą została, dzierżawca uwolnionym będzie od zapłacenia stosunkowéj części ceny dzierżawnéj.

Nie będzie mógł żądać żadnego zwolnienia, jeżeli strata mniejszą jest od połowy. — K. N. 1769.

1771. Dzierżawca nie może otrzymać zwolnienia, gdy strata w płodach nastąpiła już po odłączeniu ich od ziemi, chybaby w umowie zastrzeżono dla właściciela część ilą zbiorów w naturze, w którym to razie właściciel ponieść powinien swoją część straty, byleby dzierżawca nie był postawiony w stanie opóźnienia co do wydania mu jego części zbiorów. — K. N. 520, 1139.

Dzierżawca nie może również żądać zwolnienia, gdy przyczyna szkody istniała i była znaną w epoce zawarcia umowy dzierżawnéj.

1772. Dzierżawca może przez wyraźne zastrzeżenie przyjąć na siebie ciężar wypadków losowych. — K. N. 1134, 1148, 1302, 1773.

1773. Zastrzeżenie to rozumie się tylko o wypadkach losowych zwyczajnych, jako to: gradobiciach, ogniu piorunowym, wymarznięciu lub opadnięciu winogron przed ich dojrzeniem.

Nie rozumié się ono o wypadkach nadzwyczajnych, jako to: o spustoszeniach wojennych lub wylewach, którym okolica zwykle nie ulega, chybaby dzierżawca przyjął na siebie wszystkie wypadki losowe przewidziane i nie przewidziane.— K. N. 1134, 1148, 1302, 1772.

1774. Dzierżawa gruntu wiejskiego, bez pisma, uważa się za wziętą na czas potrzebny do zebrania przez dzierżawcę wszelkich płodów z wydzierżawionéj nieruchomości. — K. N. 1715.

Tak więc dzierżawa łąki, winnicy, i każdego innego gruntu, z którego płody zbiérają się w całości w ciągu roku, uważa się za wziętą na rok.

Dzierżawa gruntów ornych podzielonych na pola lub zmiany, uważa się za wziętą na tyle lat ile jest pól. — K. N. 1350, 1352, 1776.

1775. Dzierżawa posiadłości wiejskich, chociażby bez pisma, ustaje samém prawem z upływem czasu, na jaki, podług artykułu poprzedzającego, uważa się być wypuszczoną. — K. N. 1736, 1737, 1776.

1776. Jeżeli z upływem dzierżaw wiejskich na piśmie zawartych, dzierżawca pozostaje i jest pozostawiony w posiadaniu, powstaje nowa dzierżawa, któréj skutek jest w art. 1774 urządzony. — K. N. 1738, 1759.

1777. Dzierżawca wychodząc z dzierżawy powinien pozostawić temu, kto po nim obejmuje gospodarstwo, mieszkanie właściwe i inne ułatwienia do robót roku następnego; i wzajemnie dzierżawca, wchodząc do dzierżawy, dostarczyć powinien temu, który z niéj wychodzi, mieszkanie właściwe i inne ułatwienia do spotrzebowania paszy i do dopełnienia zbiorów uskutecznić się jeszcze mających. — K. N. 1767, 1778.

W jednym i drugim przypadku stosować się należy do zwyczajów miejscowych.

1778. Dzierżawca wychodzący pozostawić także powinien słomę i nawozy roczne, jeżeli takowe odebrał przy objęciu używania; a nawet gdyby ich i nie odebrał, właściciel może takowe zatrzymać podług oszacowania K. N. 1767, 1777. — K. P. S. 302.

DZIAŁ III.

O najmie pracy i przemysłu.

1779. Trzy są główne rodzaje najmu pracy i przemysłu: — K. N. 1708, 1710, 1711.

1° *Najem robotników*, którzy zobowiązują się do czyich usług; — K. N. 1780, 1781.

2° *Najem przewożących tak lądem jak i wodą*, którzy podejmują się przewożenia osób lub towarów; — K. N. 1782 n. — K. H. 91 n., 285.

3° *Najem przedsiebierców robót z kosztorysów czyli ryczałtowo podług ceny umówionéj stale.*—K.N. 1787 n.

ODDZIAŁ I.

O najmie sług i robotników.

1780. Nie można zobowiązać się do usług inaczéj, jak na pewien czas lub do oznaczonych zatrudnień (1). K. N. 1023, 1384, 1465, 1779, 1781, 1953, 2272. — K. P. S. 386-8.

(1) Rozwijając przepisy *o służących*, Książe Namiestnik Kr. na posiedzeniu Rady Administracyjnéj d. 24 Grudnia 1823 r. zapadłém (D. P. T. VIII, str. 250) postanowił:

TYTUŁ I.

O służących w ogólności.

Art. 1. Przez *służących* niniejszemu Urządzeniu ulegających, rozumieją się osoby obojéj płci i wszelkiego wyznania, które do usług pospolitych domowych jakiegobądź rodzaju na czas pewny za umówioną zapłatą zobowiązują się, a nad któremi Policya bliższy dozór i pieczą mieć jest obowiązana.

Art. 2. Do téj klassy należą wszyscy ludzie do służby osobistéj przeznaczeni, jako to: odźwierni, stróże, stangreci, posługacze, stajenni, kamerdynerzy, lokaje, pokojowcy, frotery, kucharze, kucharki, pomocnicy kuchenni, garderobiane, młodsze, mamki, piastunki, szynkarki, markiery, ogrodnicy, palarze, służący browarni, parobcy, wyrobnicy, oraz wszelka czeladź do robót gospodarskich tak w miastach jako i na wsiach potrzebna.

Art. 3. Wyłączają się z pod tego Urządzenia:

1° Officyaliści prywatni i służący domowi wyższéj klassy, jako to: Kommissarze, Sekretarze, Marszałkowie, Koniuszowie, Murgrabiowie, Panny dworskie, Ekonomowie, Pisarze Prowentowi i tym podobni.

2° Ludzie w usługach u osób wojskowych zostający, jeżli są objęci etatem wojskowym.

3° Czeladź i uczniowie terminujący u kupców, proffessyonistów i rzemieślników, względem których urządzenia osobnemi Naszemi postanowieniami z d. 31 Grudnia 1816 r. (D. P. T. IV, str. 114) i pod dniem 11 Stycznia 1817 r. (D. P. T. IV, str. 159) już są przepisane.

Art. 4. Służący płci obojéj chcący przyjąć służbę powinni mieć prawo zarządzenia swą osobą, lub zezwolenie tych, od których prawnie zależą, jako to: małoletni nieusamowolnieni, od ojca, od matki, lub opiekunów, gdy rodziców nie masz; kobiéty zamężne, od mężów.

Art. 5. Wchodzący w nową służbę, powinien okazać, iż ostatnią w sposobie godziwym opuścił.

Art. 6. Nie wolno przyjmować służących, jak tylko do posług prawu i obyczajności nie przeciwnych.

Art. 7. Umowy i zobowiązania się do służby, któreby powyższym (w art. 4, 5, 6) zastrzeżeniom ubliżały, są nie ważne, a mianowicie umowy podług art. 6, z mocy samego prawa, umowy zaś przepisom art 4 i 5 przeciwne, na

żądanie tych, którym służy prawo zezwolenia lub zatrzymania w służbie.

TYTUŁ II.

O wzajemnych obowiązkach panów i służących.

Oddział 1.

O warunkach i skutkach umowy.

Art. 8. Od zobopólnych umów i ugody zależą stosunki wszelkich zobowiązań i należytości między panami i służącemi, które obustronnie dopełnionemi być mają.

Art. 9. Umowy i ugody między panem czyli panią i służącemi zawiérane, szczególniéj i wyraźnie oznaczać powinny zapewnienia co do rodzaju służby, przeciągu czasu téjże, ilości zapłaty i zobowiązań względem trzymania na własnym wikcie, lub płacenia im strawnego tudzież odzieży czyli liberyi.

Art. 10. Umowy na piśmie lub ustnie zawiérane być mogą.

Art. 11. Ugoda jest zawartą, gdy służący lub służąca podejmuje się obowiązków, do których się godzi, przestaje na przyrzeczonych sobie z strony pana lub pani warunkach, i tym końcem przyjmuje zadatek.

Art. 12. Ilość zadatku zależy od zwyczaju miejscowego lub téż od umowy. Zadatek potrąca się w zasługach, jeżeli się inaczéj nie umówiono.

Art. 13. Służący ugodzeni nie mogą się uwolnić od przyjętéj służby przez zwrót zadatku, jak tylko w przypadku pozostania w służbie dotychczasowéj, lub w okolicznościach niżéj art. 39 i 41 objętych, co jednak w przypadku piérwszym, zaświadczeniem pana lub pani w przeciągu najdaléj dni trzech od wzięcia zadatku, a w każdym z obydwóch, nie późniéj jak na dwa tygodnie przed terminem zwyczajnym odmieniania się służących, udowodnić powinni.

Art. 14. Względem przeciągu czasu służby stanowi zobopólna ugoda, która zawiéraną być może na lata,

kwartały i miesiące. Gdzie w umowie nie masz oznaczonego czasu służby, takowy rozumié się, że jest na czas w miejscu zwyczajny.

Art. 15. Dzień wnijścia w służbę nowego sługi jest terminem wyjścia z służby dawnego.

Art. 16. Dla porządku i zapobieżenia sprzeczkom i niedogodnościom wynikającym z opóźnień służących i nie regularnego przybywania do służby, ustanawiają się w zwyczajnych służbach kwartalnych dni 2 Stycznia, 2 Kwietnia, 2 Lipca i 2 Października jako termina stałe, w których służący do swych powinności stawić się winni (a).

(a) Wyiątkowe w tym względzie przepisy *co do owczarzy* podane zostały w Postanowieniu Rady Administracyjnéj z d. $^{4}/_{16}$ Marca 1841 r. (D. P. T. XXVIII, str. 129) téj osnowy:

Art. 1. Dawny zwyczaj godzenia owczarzy od św. Jadwigi, czyli od d. 15 Października, jako szkodliwy dla rolnictwa i chowu owiec, ma być zniesiony.

Art. 2. Początek roku służbowego owczarzy, bądź własne utrzymujących owce, bądź ugodzonych przez właściciela owiec do ich chodowania, oznacza się na św. Jan Chrzciciel każdego roku, to jest na d. 24 Czerwca n. s.

Art. 3. Pozostawia się wszakże wolność stronom umawiającym, oznaczenie innego terminu, o ileby takowy nie na św. Jan, z widoków miejscowych gospodarskich, w umowie zawrzeć się mogącej, wyraźnie zastrzedz, uznały dla siebie dogodniejszém.

Art. 17. Służący, mimo ugody i przyjętego zadatku w swym czasie jedynie dla bałamuctwa do służby nie stawający, do dopełnienia zobowiązania znaglonym zostanie, i pan mocen będzie należytość za dnie opóźnione z zasług onemuż potrącić.

Art. 18. Jeżeli służący w kilku miejscach razem służbę przyjął, ten pan ma piérwszeństwo do niego, jeżeli go trzymać zechce, który piérwéj dał zadatek, innym zadatki zwrócone być powinny.

Art 19. Przyjmujący kilka w jednym czasie zadatków, oprócz zwrotu nieprawnie wziętych, za oszukaństwo po-

dług prawa ukarany być ma. — (K. K. G. i P. 1173 do 1189).

Art. 20. Przed terminem i bez poprzedniczego wypowiedzenia ani pan służącego oddalić, ani służący służby opuścić nie może, chyba za wzajemném zezwoleniem, lub w przypadkach niżéj (w art. 39, 41, 55) wyszczególnionych.

Art. 21. Czas do wypowiedzeń obustronnych wyznacza się: w rocznych służbach na miesięcy trzy, w kwartalnych na miesiąc jeden, w miesięcznych na dni piętnaście przed terminem.

[Ten sam przepis podany jest w art. 16 Postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 24 Maja (5 Czerwca) 1857 r. — D. P. T. L, str. 315].

Art. 22. Jeżeli z żadnéj strony wypowiedzenie w ustanowionym powyżéj czasie nie nastąpiło, służba uważa się za przedłużoną na taki przeciąg czasu, na jakowy poprzedniczą ugodą była zapewnioną.

Oddział 2.

O powinnościach i prawach osób w służbie zostających.

Art. 23. Służący powinni się zachować w służbie wiernie, trzeźwo, pilnie i z należytém dla pana, pani i ich familii uszanowaniem.

Art. 24. Wszelkie rozkazy pana lub tego, który w imieniu pańskiém zarządza, z zupełném posłuszeństwem i szczerością uskuteczniać, tudzież do rozporządzeń i zwyczajów wewnętrznych w domu zaprowadzonych stosować się są obowiązani.

Art. 25. Wykraczający przeciw takowym powinnościom, a w szczególności dopuszczający się:

a) Zaniedbania w służbie i nieposłuszeństwa.
b) Przeniewierzeń i oszukaństw, chociaż w drobnéj rzeczy.
c) Zuchwalstwa, kłótni, plotek i obmowy w domu lub za domem.

d) Oddalenia się z domu bez wiedzy i zezwolenia pana, a tém bardziéj przepędzania nocy za domem.
e) Uczęszczania do szynkowni, pijaństwa i innych obyczajności przeciwnych bałamuctw.
f) Nieostrożnego z ogniem obchodzenia się.

Gdy po napomnieniu i umiarkowaném z strony pana lub pani skarceniu niepoprawionemi się okażą, za każdém do Policyi zaskarżeniem, stosownie do rozpoznanéj winy, policyjnie aresztem od jednego do dni ośmiu, lub proporcyonalną karą cielesną od dwóch do szesnastu razów ukaranemi będą (art. 30).

Art. 26. Wspólnicy lub namawiający służących do występku, podobnież stosownym karom ulegają.

Art. 27. Nikt od służących nie powinien nabywać fantów i rzeczy bez przekonania się, że te są ich własnością.

Art. 28. Nabywający bez téj ostrożności, nie tylko w każdym czasie rzecz pańską lub jej szacunek panu zwrócić obowiązany, ale nadto, w miarę okoliczności, karze policyjnéj albo kryminalnéj podpadnie.— (art. 30). — K. K. G. i P. 1152, 16, 131, 135).

Art. 29. Nie wolno utrzymującym szynki przyjmować od służących na skład, w zastaw, a tém bardziéj za trunki jakiegokolwiekbądź rodzaju i wartości fantów i rzeczy, pod karą, oprócz zwrotu tychże, zapłacenia za piérwszą razą złp. 40, za drugą, oprócz stosownéj kary policyjnéj, utratą prawa szynkowania.

Art. 30. Przepisy powyższe (art. 25, 26, 28, 29) pociągają za sobą dochodzenia i kary policyjne o tyle, ile wykroczenia nie są większéj wagi i nie należą do przypadków, na które prawo kryminalne kary przepisuje.

Art. 31. Służący w przeciągu swéj służby obowiązanym jest być troskliwym o dobro pańskie, strzedz całości powierzonych sobie rzeczy i zapobiegać, ile tylko jest w jego mocy, szkodzie i pokrzywdzeniom pana.

Art. 32. Jeżeli umyślnie lub z własnéj winy, bądź wyraźnie przeciw rozkazom pańskim postępując, szkodę panu zrządza, do wynagrodzenia takowéj jest obowiązany.

Art. 33. Pan mocen jest potrącić z zasług, szkody

zrządzone sobie przez służącego. Spór w téj mierze zachodzący Urząd miejscowy policyjny wdaniem się swojém załatwi, lub, w miarę okoliczności, gdzie z prawa należéć będzie odeszle.

Art. 34. W każdym przypadku, gdzie służący odpowiedzialnym się staje za szkody panu zrządzone, pan mocen jest żądać od Policyi miejscowej zatrzymania rzeczy i własności służącego na zabezpieczenie téjże odpowiedzialności; winien jednak przedmiot niezwłocznie wnieść, gdzie z prawa należy, i o rozpoczętych krokach prawnych najdaléj w przeciągu dni trzech Policyą zawiadomi.

Art. 35. Służący obowiązany jest donosić panu o niewierności w innych sługach dostrzeżonéj.

Art. 36. Zamilczający wiadomą sobie w drugich współsłużących niewierność, pociągniętym być może do wynagrodzenia szkody w takiéj części, w jakowéj wykraczający nie jest w stanie onéj wynagrodzić.

Art. 37. Służący samowolnie i bez słusznéj przyczyny służbę przed czasem opuszczający, do dopełnienia swych zobowiązań policyjnie zwróconym zostanie, i, w miarę uznanéj winy, karze ulega.

Art. 38. Przez czas oddalenia się z własnéj winy służącego, lub gdy ten, zasłużoną karę aresztu ponosząc, służby swéj nie pełni, wolno panu innego na koszt jego wynająć.

Art. 39. Mają prawo jednak służący żądać uwolnienia od służby przed terminem bez poprzedniczego w art. 21 oznaczonego wypowiedzenia:

1° Gdy pan z zbytnią surowością z nimi się obchodzi, lub przez gwałtowne swe postępowanie, niebezpieczeństwem uszkodzenia onych na zdrowiu zagraża, bądź od podobnych pokrzywdzeń z strony familii lub domowników, opieką swą ich nie zasłania. Wszelkie jednak słowne lub uczynkowe zdrowiu nie szkodzące skarcenia, do których służący złém sprawowaniem się dają powody, nie pociągają odpowiedzialności sądowéj, i nie mogą być przyczyną do uwolnienia się od służby przed terminem.

2° Gdy pan wysłużoną zapłatę im zatrzymuje, nie dostateczną żywność daje, lub innych warunków ugody nie uiszcza.

3° Gdy pan naraża ich na zgorszenie, lub namawia do uczynków prawami zakazanych, albo dobrym obyczajom przeciwnych.

4° Gdy pan przedsiębierze podróż za granicę na czas dłuższy niż służącego do usług ugodził.

Art. 40. W przypadkach powyżéj w art. 39 wyszczególnionych pan uwolni służącego od służby, a jeżeli w téj mierze lub względem należytości sługi porozumienie się między panem i nim nie będzie mogło nastąpić, Policya albo rzecz wdaniem się swojém załatwi, lub gdzie z prawa wypada odeśle; służący jednak, przed uwolnieniem go, służby opuszczać nie powinien.

Art. 41. Równie domagać się mogą służący uwolnienia od służby przed jéj ukończeniem, za poprzedniczém jednak uwiadomieniem pana, przynajmniéj dwoma tygodniami piérwéj:

a) Gdy ich rodzice dla nagłéj pomocy w gospodarstwie potrzebują mieć przy sobie.

b) Gdy, z powodu spadłéj sukcessyi, oddalenie się ich jest potrzebne.

c) Z przyczyny ożenienia lub zamęścia.

Istotę i ważność przyczyn takowych, gdy pan tego żądać będzie, służący przed Urzędem właściwym udowodnić powinien.

Art. 42. Sługa odprawiający się, wszystko co mu przez pana powierzone było oddać winien rzetelnie i w zupełności.

Oddział 3.

O obowiązkach i prawach panów względem służących.

Art. 43. Rzetelność, łagodność i opieka są istotne obowiązki pana w postępowaniu względem służących.

Art. 44. Pan obowiązany regularnie wypłacać służące-

mu przyrzeczone i wysłużone zasługi i uiszczać rzetelnie wszelkie z umowy i ugody należące onemuż dostarczenia.

Art. 45. W wymaganiu od czeladzi i służących powinności ma mieć wzgląd na ich siły i zdrowie, w karceniu zdrożności winien być sprawiedliwym, umiarkowanym, tudzież opieką swoją od czyichkolwiekbądź pokrzywdzeń onych zasłaniać obowiązany.

Art. 46. Pan nie powinien zabraniać służącym przyzwoitego czasu do odbywania obowiązków religijnych ich wyznania.

Art. 47. Jeżeli służący w czasie swéj służby na zdrowiu zapadnie, pan obowiązanym jest mieć staranie o nim, gdy tenże nie ma w bliskości krewnych mających sposób i obowiązek dania mu ratunku.

Art. 48. Wydatki na to poniesione z zasług służącemu potrącone być mogą, wyjąwszy przypadek gdyby choroba z powodu samych obowiązków służby nastąpiła.

Art. 49. Jeżeli w miejscu znajdują się instytuta, gdzie chorych zamieszczać można, służący przestać powinien na pomieszczeniu tam siebie przez pana.

Art. 50. Z końcem służby służącego ustaje obowiązek pana mieć staranie o utrzymywaniu chorego, winien jednak pan donieść o tém zwierzchności miejscowéj policyjnéj, aby ta dalsze starania o chorym miała.

Art. 51. W przypadku, gdy służący przez pokrzywdzenia lub złe obejście się pana na zdrowiu uszczerbek poniósł, pan odpowiedzialnym jest za czyn i skutki podług praw do takowego czynu stosownych.

Art. 52. Jeżeli, w ciągu trwającéj służby, służący umiéra, pan koszta pogrzebania z zasług ponieść jest obowiązany, a sukcessorowie służącego upomnieć się mogą reszty zasług do dnia zapadnięcia w chorobę.

Art. 53. Jeżeli pan umiéra, biorący spadek po nim mają obowiązek utrzymać lub wynagrodzić służącego podług umowy do zwyczajnego w miejscu terminu zmiany służących, a w służbach miesięcznych do końca miesiąca.

Art. 54. Pan służącego przed czasem i bez przyczyny prawnéj oddalający, do wynagrodzenia onegoż obowiązanym zostaje.

Art. 55. Prawne przyczyny, dla których pan w każdym czasie służącego oddalić jest mocen, są następujące:

1° Gdy oddane sobie rzeczy przez swą niezdatność, niedbalstwo i nieostrożność wystawia na nieporządek i szkodę.

2° Gdy w powierzonych wydatkach o nierzetelność przekonanym zostanie.

3° Gdy przeciw panu, lub temu któremu pan zwierzchni dozór powierzył dopuszcza się nieposłuszeństwa i nieuszanowania.

4° Gdy popełnił przestępstwo, z powodu którego w czasie indagacyi uwięziony być musiał, lub gdy na karę dłuższą nad dni ośm aresztu skazany, i pan z téj przyczyny usługi pozbawiony został.

5° Gdy z ogniem nieostrożnie się obchodzi, i, mimo przestróg, niepoprawnym się okazuje.

6° Gdy dla pijaństwa, bałamuctw nie pilnuje służby, lub, bez pozwolenia państwa, domu odstępuje, i, mimo napomnień, w domu nie nocuje.

7° Gdy dzieci pańskie do złych czynów namawia, lub dla nich zgorszeniem się staje.

8° Gdy, z powodu nieprzystojnego życia, dostanie jakowéj zaraźliwéj lub obrzydliwéj choroby.

9° Gdy na imię pańskie towary lub inne potrzeby bezpłatnie bierze, lub innych służących do jakiegokolwiek przeniewierzenia się namawia.

10° Gdy służąca okazała się być w ciąży; w tym jednak przypadku Zwierzchność policyjna przez pana ostrzeżona być powinna, aby przyzwoite w téj mierze i prawem przepisane środki przedsięwziętemi zostały.

Art. 56. We wszystkich przypadkach, artykułem powyższym wyszczególnionych, służący z własnéj winy przed końcem służby odprawiony, nie jest mocen żądać większego wynadgrodzenia, jak za czas pełnionéj służby.

Art. 57. Przyczyny powyżéj w art. 55 upoważniające pana do odprawienia przed czasem służącego, upoważniają również do nie przyjęcia ugodzonego do nowéj służby i odebrania zadatku, gdy z świadectwa ostatniéj służby pan się o nich dowié i o rzetelności przekona.

Art. 58. Pan nie może znaglić służącego do pozostania w swych usługach po umówionym terminie służby, w czasie przyzwoitym wypowiedzianéj, ani tym końcem jego zaświadczeń zatrzymywać, pod rygorem wynadgrodzenia służącemu szkód z téj przyczyny wynikłych.

Art. 59. Pan obowiązany wydać służącemu świadectwo rzetelne i zgodne z prawdą, i jest odpowiedzialnym w drodze sądowéj za szkody, któreby, z przyczyny nierzetelności jego zaświadczenia, wynikły.

Art. 60. Ważne wady i nałogi dostrzeżone, oraz większe przestępstwa, których się służący w czasie służby dopuścił, w świadectwach takowych wyrażonemi być powinny.

Art. 61. Wolno jest służącemu, czującemu się być pokrzywdzonym przez obwinienia niesłuszne w zaświadczeniu, dalszą służbę tamujące sobie, zanieść zażalenie do Zwierzchności policyjnéj i o śledztwo domagać się.

Art. 62. Policya, uznawszy zażalenie służącego sprawiedliwém, zobowiąże pana do wydania służącemu takiego świadectwa, na jakie zasłużył, a w przypadku uporu, sama je wyda, wyraziwszy powody.

TYTUŁ III.

Przepisy względem służących w miastach.

Oddział 1.

O zaświadczeniach.

Art. 63. Służący płci obojéj w miastach służbą trudniący się, lub o służbę starający się, winni mieć książeczkę ciągłych zaświadczeń od miejscowego Urzędu policyjnego sobie udzieloną. Wolni są od tego służący z zagranicy z panami swemi przybywający, dopóki w téjże samej służbie zostają.

Art. 64. Ci, którzy w piérwszej dopiéro służbie zostają, lub w służbę piérwszą wchodzą, winni złożyć świadectwo osób wiary godnych względem dotychczasowego sprawowania się swego, i że do przyjęcia obowiązków żadne nie zachodzą przeszkody (a).

(a) Podług art. 13 Postanowienia Rady Administracyjnéj z dnia 24 Maja (5 Czerwca) 1857 r. — (D. P. T. L., str. 313):

„Kobietom wyznania Chrześcijańskiego nie wolno jest wchodzić na służbę, w obowiązki mamek do żydów i nawzajem żydom nie wolno jest przyjmować kobiet takich w podobne obowiązki, przeto mającym prawo stręczenia sług pod utratą tego prawa, stręczeń tego rodzaju zabrania się.“

Art. 65. Świadectw wyżéj w art. 64 wzmiankowane wydawane być powinny na piśmie z własnoręcznym przez wydających podpisem; świadectwa zaś osób pisać nieumiejących, przed Urzędem policyjnym do protokułu zeznawane być mają.

Art. 66. Urząd miejscowy policyjny obowiązany jest przysposobić dla każdego z zgłaszających się służących, książeczkę na to umyślnie z arkuszy trzech in 8vo sporządzoną, stemplem zwyczajnym ceny groszy 10 opatrzoną, przez siebie parafowaną i numerem porządkowym oznaczoną.

Art. 67 W książce téj ma zapisać zaraz na początku dzień stawienia się, imię i nazwisko, wiek, miejsce urodzenia, opis osoby, rodzaj służby jakiéj się poświęca, u kogo służy, numer domu, czyli ma rodziców i gdzie zamieszkałych, czyli jest w związku małżeństwa, w tym razie czyli ma i wiele dzieci.

Art. 68. Wywód ten słowny powinien być podpisany przez Urzędnika policyjnego i przez stawającego lub stawającą, a jeżeli ci pisać nie umieją, wzaianka o tém uczynioną będzie.

Art. 69. Następnie Urzędnik policyjny, wciągnąwszy w tęż książkę summarycznie porządkiem dat wszystkie zaświadczenia, jakie służący lub służąca złoży, doda w końcu, jeżeli jemu co o sprawowaniu się onychże jest wiadomém, i czyli o rzetelności złożonych sobie zaświadczeń jest sam przekonany.

Art. 70. Zaświadczenia oryginalne zostaną w aktach Urzędnika policyjnego, a w miejscu onych służącemu lub służącéj książka pomieniona za mierną opłatą koszt jéj zwracającą i, prócz opłaty stępla, osobno groszy polskich dziesięć nie przenoszącą, wydaną będzie, z napomnieniem, aby takową, jako dowód swéj legitymacyi, pilnie zachowywali. Ilość za książkę zapłacona zaraz w téjże książce przez Urzędnika policyjnego wyraźnie zapisaną być powinna.

Art. 71. W książkach takowych następnie zaświadczenia służb odbywanych i sposobu w nich zachowywania się zapisywane być powinny, podług niżéj wyrażonych przepisów.

Art. 72. Urzędnicy policyjni utrzymywać winni oddzielną listę, czyli porządkową kontrollę wszystkich służących (art. 2) w swych okręgach w służbie lub bez służby zostających, zapisując w téjże wyszczególnienia w art. 67 wyrażone, numer książki udzielonéj, i następnie zachodzące zmiany.

Art. 73. Służący, w przypadku zgubienia swéj książki zaświadczeń, obowiązany jest starać się o inną przed wnijściem do nowéj służby. Przed wydaniem mu nowéj książeczki, winien uzyskać i złożyć w Policyi zaświadczenia z służb, od dnia wydania mu zagubionéj książeczki mianych, nadto, za karę swéj nieostrożności, prócz powtórnéj opłaty kosztu książki w art. 70 oznaczonego, do Kassy kar policyjnych złotych dwa zapłaci, i koszt na ogłoszenie przez pisma publiczne poniesie, w przypadku gdy Zwierzchność policyjna uzna potrzebę ostrzedz publiczność, dla zapobieżenia, iżby osoba niewłaściwa pod cudzém imieniem panów nie uwodziła. Urzędnik policyjny

wyrazi oraz na początku książki, iż jest powtórna i z jakiéj przyczyny, i to w kontrolli swéj także zanotuje.

Art. 74. Nikt komu innemu służącéj książki zaświadczeń przywłaszczać sobie nie powinien: wszelki podstęp w téj mierze odkryty, jako też fałszowanie książki zaświadczeń, gdy to dowiedzioném zostanie, pociąga kary za fałsz i oszustwo prawem przepisane.— (K.K.G. i P. 314, 1186).

Art. 75. Nikt na przyszłość nie powinien przyjmować do usługi ani na mieszkanie, służącego lub służącéj, przepisaną powyżéj książką policyjną nie opatrzonych, pod karą piéniężną od 15 do 30 złotych, lub, w niemożności zapłacenia, pod karą aresztu policyjnego od dni trzech do sześciu.

Art. 76. Służący, płci obojéj, starający się odtąd o służbę, a książką zaświadczenia nieopatrzeni, jeżeli nie okażą przyczyn usprawiedliwiających, karze aresztu od jednego do dni pięciu podpadną, i do wystarania się o książkę rzeczoną znaglonemi być mają.

Art. 77. Służący, wchodząc do służby, książkę swą zaświadczeń panu lub pani złożyć powinni (a).

(a) Przepisy *co do książek służbowych* uzupełnione zostały postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. 24 Maja (5 Czerwca) 1857 r. — D. P. T. L, str. 313, 319, które pomiędzy innemi wyrzekło:

Art. 14. Książeczki służbowe służących, przez cały czas służby ich, pozostawać winny w ręku Panów.

Przy odprawianiu się służącego ze służby, Pan, po wpisaniu w niéj świadectwa rzetelnego, w jakich mianowicie obowiązkach i przez jaki długi czas, służący pozostawał, oraz jakie są jego zdolności i jaka konduita, złoży ją w Wydziale Kontrolli, służących, za stosowném pokwitowaniem.

Art. 23. Pan, do którego służący lub sługa, w książkę służbową zaopatrona, zgodzi się, za objęciem przez nich służby nie zwłocznie, a najdaléj w dniach 10, zgłosić się winien do Wydziału Kontrolli służących i odebrać książkę służbową. Przy odbiorze téj książki uiszczoną być winna opłata w kwocie kop. sr. 60, którą w połowie, przyjmujący sługę lub służącego, w połowie wchodzący w służbę, poniesie.

Na opłatę takową wnoszącemu onę, wydany będzie kwit z księgi sznurowéj drukowany.

Art. 24. Jeżeli Pan przyjmuje do obowiązków służącego lub sługę, pierwszy raz w służbę wchodzącą, a w książkę służbową nie zaopatrzoną, obowiązany jest niezwłocznie, a najdaléj w dniach trzech, dostawić ją do Wydziału Kontrolli służących, w celu aby, po dopełnieniu form przepisanych, książka ta była jéj wydaną, przyczém uiści zaraz opłatę artykułem poprzedzającym i art. 5 niniejszego postanowienia oznaczoną.

Art. 25. Pan, przetrzymujący sługę bez książki służbowéj, ulega karze pieniężnéj od Rs. 2 kop. 25 do Rs. 4 kop. 50; podobnéj karze ulega Pan przetrzymujący służącego lub sługę, w książkę służbową zaopatrzonych, bez uiszczenia opłaty w Wydziale Kontrolli służących, w poprzednim artykule wymienionej.

Art. 78. Pan lub zastępca jego odprawiający służącego, winien wpisać w jego książkę zaświadczenie wyrażające czas i rodzaj służby, jak się sprawował, a wrazie oddalenia przed czasem, oraz przyczynę, dla któréj odprawiony został, z domieszczeniem daty i podpisu własnego. (a).

(a) Podany tu przepis zmodyfikowany został art. 18 postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 24 Maja (5 Czerwca) 1857 r. (D. P. T. L, str. 315) podług którego:

Art. 18. Jeżeli służącemu wypowiadającemu służbę, pan świadectwa w art. 17 wymienionego odmawia, służący ten odnieść się powinien do Sądu Policyjnego, przy Biurze Ober-Policmajstra istniejącego, który rzecz podług obowiązujących przepisów załatwi. Gdyby zaś okazało się, że wypowiadającemu służbę, pan świadectwa nie właściwie odmawia, świadectwo to, czyli pozwolenie do poszukiwania nowéj służby, Sąd sam wydać będzie mocen; lecz o tém jednocześnie udzieli stosowne panu zawiadomienie, uprzedzenie zaś o tém pana, zastąpi wypowiedzenie służby. Służący w takich przypadkach znajdujący się, winni do powołanego wyżéj Sądu Policyjnego w terminach do wypowiadania służb zakreślonych, zgłaszać się.

Art. 79. Osoby pisać nieumiejące, udać się powinny wraz z służącym do Urzędnika policyjnego swego okręgu, który takowe zaświadczenia w książkę sam zaciągnie i podpisze.

Art. 80. Gdyby pan stracił lub zagubił książkę zaświadczeń służącego, która u niego w czasie służby znajdować się powinna, koszt na sprawienie innéj zastąpić obowiązany, i oprócz tego do Kassy kar policyjnych złp. 6 zapłaci, tudzież, w miarę uznanéj potrzeby, ostrzeżenia o tém publiczności przez pisma publiczne, koszt w téj mierze podniesie (a).

(a) Kara złp. 6 pominiętą została w art. 15 postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 24 Maja (5 Czerwca) 1857 r. (D. P. T. L, str. 313), — który obecnie w tym przedmiocie obowiązuje.

Art. 81. Służący, wyszedłszy ze służby, najpóźniéj w przeciągu godzin 24 udać się powinien do Urzędnika policyjnego, w którego okręgu z ostatniéj służby oddalił się, i okazać onemuż książkę z zaświadczeniem przez pana lub panią wydaném (b).

(b) Przepisy uzupełniające podane są w ar. 17 i 20 postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 24 Maja (5 Czerwca) 1857 r. (D. P. T. L, str. 315 i 317), a mianowicie:

Art. 17. Służący, chcący zmienić służbę, temu, u kogo ją przyjąć zamierza, powinien dostarczyć świadectwo lub wiadomość na piśmie od pana, u którego jest w służbie, że dłużéj u niego służyć nie będzie, lub że służba, z jednéj lub drugiéj strony wypowiedzianą została.

Art. 20. Służący, oddalający się ze służby, powinien we 24 godzin po opuszczaniu jéj, pod karą aresztu, stawić się w Wydziale Kontrolli służących i zadeklarować, czy i gdzie nową objął służbę lub też, czém nadal trudnić się będzie.

Art. 82. Jeżeli Urzędnik policyjny nie znajdzie przyczyny powątpiewania o rzetelności okazanego sobie zaświadczenia, takowe natychmiast i bezpłatnie podpisem swym stwierdzi.

Art. 83. W przypadku podejrzeń, dochodzenia jak najspieszniéj uskutecznionemi być mają.

Art. 84. Służący płci obojéj, nieczyniący zadosyć przepisowi powyżéj w ar. 81 wyrażonemu, w miarę opóźnienia swego w zgłoszeniu się do Urzędnika policyjnego, i w miarę łącznych okoliczności, karze policyjnéj podpadają.

Oddział II.
O służących dziennych czyli Lehnlokajach.

Art. 85. W stolicy i innych miastach większych służący czyli tak zwani *lehnlokaje*, do usług dziennych najmujący się, winni być ludzie szczególniej z dobrych obyczajów znani, i pod baczną kontrollą policyjną zostawać mają.

Art. 86. Dla uzyskania od Policyi zezwalającego świadectwa na sprawowanie tego rodzaju służby, obowiązani są złożyć zaświadczenia utrzymujących oberże lub domy zajezdne, okazać dawniejsze zaświadczenia, udowodnić swoje stałe mieszkanie.

Art. 87. Przepisy powyższe w Oddziale I względem książek zaświadczeń zawarte, rozciągają się także do lehnlokajów.

Art. 88. Świadectwo policyjne i książka zaświadczeń zostawać powinny u utrzymującego oberżę lub dom zajezdny, u którego lehnlokaj do służby nastręczonym bywa.

Art. 89. Przyjmowanie do usług takich ludzi świadectwem policyjném nieopatrzonych, ściąga na utrzymującego oberżę lub dom zajezdny kary policyjne, wyżej art. 75 oznaczone, i odpowiedzialność za szkody ztąd wynikłe.

(Artykuły 90 do 108, czyli Oddział 3 „*O stręczeniu do służby*," i Oddział 4 „*O dozorze policyjnym nad służącemi bez służby zostającemi*," jako nie mające wpływu na stosunki prawne między panem a służącym, zostały tu pominięte).

TYTUŁ IV.
O czeladzi wiejskiéj.

Art. 109. Przez *czeladź wiejską* rozumieją się ludzie w miastach i na wsiach do robót pospolitych gospodarskich i rolniczych utrzymywani, jakiemi są: włódarze, karbowi, parobcy, fornale, dziewki, pasterze i tym podobni.

Art. 110. Rodzaj służby czeladzi wiejskiéj i jéj należytości, zależy od zobopólnych między nią i panem czyli gospodarzem przez ugodę zawartych zobowiązań.

Art. 111. Zastrzeżenia powyższe w Tytule I, art. 4, 5, 6, 7, tudzież przepisy w Tytule II, o wzajemnych obowiązkach i powinnościach panów i służących, ile te do przypadku zastósowanemi być mogą, zachowanemi zostaną w ogólności i względem czeladzi wiejskiéj.

Art. 112. Przeciąg czasu służby wiejskiéj jest pospolicie roczny: czas wejścia w służbę zależy od umowy, a w braku takowéj, od zwyczaju miejscowego.

Art. 113. Karność, gdzieby skarcenie domowe nie było dostatecznem, jak równie zapobieganie wszelkiego rodzaju pokrzywdzeniom czeladzi wiejskiéj, należy do zwierzchności miejscowéj policyjnéj, jako to: Burmistrzów w miastach, Wójtów w gminach.

Art. 114. Urząd Policyjny miejscowy czuwać ma nad zachowaniem się czeladzi, i o wykorzenienie pospolitszych zdrożności i nałogów miejscowych jak najmocniéj starać się obowiązany.

Art. 115. Ani czeladź służby swéj opuszczać, ani gospodarz czeladzi oddalać nie może przed czasem ugodą zawarowanym, chyba w przypadkach takowych, jakie znoszą ugodę między panem a służącym, podług powyższych przepisów (art. 39, 41, 55) po należytém ich przed Urzędem Policyjnym udowodnieniu.

Art. 116. Czeladź wiejska w jedném miejscu z służby do służby przechodząca, może być przyjętą na ustne tylko zaświadczenie gospodarza, od którego z ostatniéj służby wychodzi.

Art. 117. Czeladź podobna w miastach ulega urządzeniom wyżéj w Tytule III Oddziale I, o zaświadczeniach przepisanym.

Art. 118. Czeladź przenosząca się do innéj gminy, w inny obwód lub w inne województwo, powinna być opatrzona świadectwem z ostatniéj służby przez Urząd miejscowéj Policyi podpisanem, dopełni oraz urządzeń o przesiedleniach

Art. 119. W świadectwach rzeczonych wyszczególnioném być ma imię, nazwisko, opis osoby, wiek, stan, miejsce urodzenia, miejsce ostatniego pobytu, z wyrażeniem gminy, obwodu, i województwa, rodzaj służby odbytéj, jéj przeciąg i sposób zachowania się w tejże, tudzież dokąd, w jakim zamiarze i kiedy wychodzi.

Art. 120. Świadectwa podobne niezwłocznie i bezpłatnie udzielanemi być powinny, a to pod karą złp. 15 na pana, a 30

złp. na Urzędnika Policyjnego, gdyby wydania takowych świadectw, bez słusznéj przyczyny, odmawiali, i pod znagleniem od wyższej zwierzchności Policyjnéj do uskutecznienia tego, gdyby do niéj w tej mierze zażalenie zaniesioném zostało.

Art. 121. Czeladź, bez opowiedzenia się Urzędowi miejscowemu Policyjnemu, i bez żądania stosownego świadectwa, pod karą od 15 do 30 złotych, lub od trzech do sześciu dni aresztu policyjnego, z miejsca swego pobytu na mieszkanie dokądinąd przenosić się nie powinna.

Art. 122. Każdy przyjmujący na mieszkanie do swego domu nowoprzybyłego do gminy człowieka, pod karą złp. 15, lub trzech dni aresztu, obowiązany jest najdalej w przeciągu dni trzech donieść o nim miejscowemu Urzędnikowi Policyjnemu.

Art. 123. Urzędnik Policyjny, gdy przybyły za służbą człowiek zaświadczenia z swéj gminy i świadectwa służby ostatniéj okazać nie jest w stanie, po zrobieniu z niego wywodu słownego, przez transport go do gminy właściwéj odeśle.

Art. 124. W takim razie Urzędnik Policyjny miejsca, gdzie człowiek zwróconym zostanie, karę na wykraczającego, art. 121 przepisaną, wymierzy, i następnie wyda onemuż świadectwo, gdyby takowego żądał, i gdy do udzielenia onegoż żadna nie zajdzie przeszkoda.

Art. 125. Urzędnik Policyjny zaniedbujący dopełnienia przepisów powyższych (art. 123, 124) karze złp. 30 ulega.

Art. 126. Kommissarze obwodowi mają obowiązek czuwać nad wykonaniem powyższych przepisów.

TYTUŁ V.

O wyrobnikach (1).

Art. 127. Będzie utrzymywana, tak w miastach jak po wsiach, w miejscowym Urzędzie Policyjnym Kontrolla ludzi do robót bądź dziennie w miarę nastręczającéj się pracy, bądź na ogół roboty wynajmujących się. W Kontrolli téj zapisywani będą osobno wyrobnicy miejscowi, osobno ludzie przybywający i przyjęci do roboty na czas pewny z gmin innych, jako też wychodzący na czas dłuższy za zarobkiem za obręb swéj gminy.

(1) Co do wyrobników w mieście Warszawie znajdujących się, zaprowadzone zostały niejakie modyfikacye

w ar. 28 do 33 postanowienia Rady Administracyjnej z d. 24 Maja (5 Czerwca) 1857 r. (D. P. T. L, str. 323).

Art. 128. Każdy trudniący się wyrobkiem, bez różnicy płci i wieku i rodzaju zatrudnienia, winien być opatrzony urzędowém zaświadczeniem, że jest zapisany w Kontrollę miejscowéj Policyi.

Art. 129. Zapisanie to ma obejmować imię, nazwisko, wiek, miejsce urodzenia, opisanie osoby, miejsce zamieszkania, rodzaj zatrudnienia, i wzmiankę czyli żonaty lub wolny.

(Artykuł 130 do 142 włącznie, jako obejmujące przepisy czysto policyjne, opuszczają się tu zupełnie).

Art. 143. Wyrobnicy winni uskuteczniać porządnie i w swym czasie robotę której się podjęli.

Art. 144. Choroba lub nieuiszczanie przez najmującego, w terminach umówionych, ugodzonéj za robotę nagrody, upoważniają wyrobnika do poprzestania, choćby nieukończonéj roboty.

Art. 145. Uchybienia w art. 55 względem służących wymienione, o ile te do wyrobników stosować się mogą, upoważniają najmującego do oddalenia wyrobnika przed czasem, lub przed ukończeniem roboty, do któréj był zgodzonym.

Art. 146. W przypadkach obydwoma powyższemi artykułami objętych, wyrobnik tylko w stosunku dni odrobionych lub posuniętéj ku ukończeniu roboty wynagrodzenia żądać może.

Art. 147. Jeżeli czas roboty, ani warunek kończenia jéj, nie był umówiony, jest domniemanie ugody na dnie, i wyrobnik po każdym skończonym dniu pracy oddalić się może.

Art. 148. Jeżeli z winy najmującego zaszła przeszkoda, robotę przerywająca, najmujący obowiązany jest i za czas przerwy wynagrodzić wyrobnika, gdy ten, po ustałéj przeszkodzie, robotę dokończyć jest gotów. Nawzajem obowiązany jest wyrobnik nagrodzić najmującemu szkody zrządzone, jeźli przerwa w robocie z jego nastąpiła winy.

Art. 149. Jeżeli przypadek nieprzewidziany nie dopuszcza ukończenia roboty, wyrobnik żądać może wynagrodzenia tylko za czas pracy, lub w stosunku posuniętéj roboty.

1781. Oświadczeniu pana pod gotowością przysięgi uczynionemu, daną będzie wiara: — K. N. 1357, 1358, 1366.

Co do ilości zasług;

Co do zapłaty wynagrodzenia za rok ubiegły;

I co do zaliczeń uczynionych na rachunek roku bieżącego. — K. N. 1023, 2272.

ODDZIAŁ II.

O przewożących lądem i wodą.

1782. Przewożący lądem i wodą ulegają, pod względem dozoru i zachowania powierzonych sobie rzeczy, tym samym zobowiązaniom co i utrzymujący domy gościnne (zajazdy, karczmy, hotele, oberże i t. p.), o których mowa w Tytule *o składzie i sekwestrze.* — K. N. 1137, 1779, 1783 n., 1952 n., 1984 n. — K. H. 91 n., 101, 103, 222, 285.

1783. Odpowiadają nie tylko za to, co już na swój statek lub wóz przyjęli, lecz i za to, co im w porcie lub składzie oddane zostało, w tym celu, iżby na swój statek lub wóz zabrali.— K. N. 1382 n.— K. H. 97 n., 103 n.

1784. Odpowiadają za stratę i uszkodzenia powierzonych sobie rzeczy, chybaby udowodnili, iż rzeczy te stracone i uszkodzone zostały w skutek wypadku losowego lub siły większej. — K. N. 1148, 1234, 1302, 1303, 1382 n. — K. H. 98, 99, 103, 108.

1785. Przedsiębiercy publicznego przewożenia osób lub rzeczy lądem i wodą, obowiązani są utrzymywać księgi do zapisywania pieniędzy, przedmiotów i pakunków, przez siebie przyjętych. — K. N. 1384, 1782, 1786. K. H. 8 n., 96, 101—103, 107.

1786. Przedsiębiercy i zawiadowcy przewożenia publicznego osób lub rzeczy, właściciele łodzi i statków, są oprócz tego poddani urządzeniom szczególnym, które są prawem w stosunkach między nimi i innymi obywatelami. — K. N. 1785. — K. H. 216, 221.

ODDZIAŁ III.

O przedsiębierstwach z kosztorysu i za cenę stałą.

1787. Powierzając komu uskutecznienie pewnéj roboty, można umówić się, iż osoba ta da tylko swą pracę, lub swój przemysł, albo, że dostarczy także swój materyał. — K. N. 572—575, 1711, 1779, 1788 n.

Art. 150. Jeżeli robota przed czasem ukończenia, z winy najmującego, lub z winy wyrobnika, zupełnie ustała, albo wcale nie doszła, natenczas ponoszący zawód lub szkodę, od przewiniającego stosownego wynagrodzenia żądać może.

TYTUŁ VI.

Przepisy ogólne.

Art. 151. Zwierzchność miejscowa policyjna, to jest, Prezydenci lub Burmistrze w miastach, a Wójci w gminach, w przypadkach potrzeby porządkowéj karności służących i czeladzi, tudzież nawzajem w zasłanianiu tychże od pokrzywdzeń i niesłuszności, winna niezwłocznie pomoc w ich zaskarżeniach i opiekę służącym w sprawiedliwych ich zażaleniach, stosownie do przepisów powyższych.

Art. 152. Zwierzchność miejscowa policyjna w rozpoznawaniu skarg i wymierzaniu kary, postępować będzie jako Sąd Policyjny podług wskazanych sobie przepisów, bez żadnych innych formalności, działając w téj mierze z pośpiechem i bez kosztów. — (Ar. 35 postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 24 Maja (5 Czerwca) 1857 r. — D. P. T. L, str. 329).

(Art. 153 i 154, z powodów wyżéj przytoczonych, zostały tu pominięte.)

1788. W przypadku gdy robotnik dostarcza materyału, jeżeli rzecz utraconą zostanie jakimkolwiek sposobem, przed jéj wydaniem, stratę ponosi robotnik, chybaby zamawiający robotę, był postawiony w stanie opóźnienia co do odbioru rzeczy. — K. N. 1136, 1138, 1139, 1234, 1302, 1303, 1786—1791.

1789. W przypadku gdy robotnik dostarcza tylko swą pracę lub swój przemysł, jeżeli rzecz utraconą będzie, robotnik odpowiada tylko za swoją winę. — K. N. 1382, 1383, 1788.

1790. Jeżeli, w przypadku artykułu poprzedzającego, rzecz utraconą została, chociażby bez winy robotnika, przed odebraniem roboty, i bez opóźnienia ze strony zamawiającego w sprawdzeniu jéj wykonania, robotnik nie ma prawa żądać zapłaty, chybaby rzecz utraconą była w skutku wady materyału. — K. N. 1139, 1788.

1791. Jeżeli idzie o robotę mającą być wykonaną na sztuki lub na miarę, sprawdzenie może być dopełnione częściowo: poczytuje się, że takowe uskutecznioném zostało co do wszystkich części zapłaconych, gdy zamawiający płaci robotnika w stosunku wykonanéj roboty. K. N. 1350, 1352.

1792. Jeżeli budynek, wystawiony za cenę ogółem umówioną, zniszczony został w całości lub części w skutku wady budowy, a nawet w skutku wady gruntu, budowniczy i przedsiębierca są za to odpowiedzialni przez ciąg lat dziesięciu. — K. N. 1234, 1302, 1793 — 1799, 2270.

1793. Budowniczy lub przedsiębierca, który podjął się wystawić budynek za cenę na ogół umówioną, podług planu ułożonego i umówionego z właścicielem gruntu, nie może żądać powiększenia ceny, ani pod pozorem podwyższenia kosztu roboty lub materyałów, ani pod pozorem zmian lub powiększeń w planie uczynionych,

jeżeli te zmiany lub powiększenia nie były upoważnione na piśmie, i jeżeli cena ich nie została z właścicielem umówiona. — K. N. 1134, 1792, 1794.

1794. Zamawiający robotę może, z własnéj woli, rozwiązać umowę na ogół zawartą, chociażby robota była już rozpoczętą, wynagradzając przedsiębiercy wszystkie jego wydatki, pracę i wszystko to, coby mógł był zyskać na tém przedsiębierstwie. — K. N. 1149, 1382, 1793.

1795. Kontrakt najmu pracy rozwiązuje się przez śmierć robotnika, budowniczego lub przedsiębiercy. — K. N. 1122, 1237, 1742, 1796.

1796. Właściciel jednak obowiązany jest zapłacić w stosunku ceny w umowie oznaczonéj, na rzecz spadku po nich, wartość dopełnionych robót i przygotowanych materyałów, lecz wtedy tylko, gdy te roboty lub materyały mogą mu być użyteczne. — K. N. 724, 1134, 1795.

1797. Przedsiębierca odpowiedzialnym jest za czyn osób, których używa. — K. N. 1384.

1798. Mularzom, cieślom i innym robotnikom, użytym do postawienia budynku lub do innych prac sposobem przedsiębierstwa dokonanych, służy skarga przeciwko temu, dla kogo roboty były uskutecznione, jedynie do wysokości tego, co ta osoba dłużną jest przedsiębiercy, w chwili wytoczenia skargi. — K. N. 1799, 2270. — K. P. S. 51, 61, 69.

1799. Mularze, cieśle, ślusarze i inni robotnicy, zawiérający wprost umowę za cenę oznaczoną, ulegają prawidłom przepisanym w niniejszym Oddziale: są oni przedsiębiercami części, jakiéj się podjęli. — K. N. 1798.

DZIAŁ IV.

O najmie w pacht.

ODDZIAŁ I.

Rozporządzenia ogólne.

1800. *Najem w pacht*, jest kontrakt, przez który jedna ze stron oddaje drugiej inwentarz żywy dla strzeżenia, żywienia i doglądania go, pod warunkami zobopólnie umówionemi.— K.N. 522, 1134, 1708, 1709, 1711, 1801 n., 2062.

1801. Kilka jest rodzajów pachtu:

Pacht prosty lub zwyczajny; — K. N. 1804 n.

Pacht na połowę; — K. N. 1818 n.

Pacht dany dzierżawcy lub osadnikowi (colon partiaire). K. N. 1821 n.

Jest jeszcze czwarty rodzaj kontraktu, niewłaściwie *pachtem* nazwany. — K.N. 1831.

1802. Można oddawać w pacht wszelkiego rodzaju zwierzęta, z których może być przypłodek lub korzyść dla rolnictwa lub handlu.

1803. W braku umów szczególnych, kontrakty te ulegają następującym przepisom. — K. N. 1134, 1811.

ODDZIAŁ II.

O pachcie prostym.

1804. *Najem w pacht prosty* jest to kontrakt, przez który oddaje się drugiemu zwierzęta do strzeżenia, żywienia i doglądania, pod warunkiem, że biorący w pacht korzystać będzie z połowy przypłodku, i poniesie zarazem połowę straty. — K. N. 1800, 1801, 1805 n,. 1853.

1805. Oszacowanie inwentarza w pacht danego, uczynione w kontrakcie, nie przenosi własności na biorącego; ma ono za cel jedynie ustalenie straty lub korzyści, jaka się przy końcu najmu okazać może. — K. N. 1815—1817, 1822, 2062.

1806. Biorący w pacht obowiązany jest w utrzymaniu inwentarza w pacht oddanego łożyć starania dobrego ojca familii. — K. N. 1137, 1728, 1810.

1807. Nie odpowiada za przypadek losowy, chybaby go poprzedzała jakowa z jego strony wina, bez której strata nie byłaby nastąpiła. — K. N. 1148, 1302, 1382, 1772 n., 1806, 1810.

1808. W razie sporu, biorący zostaje w obowiązku udowodnić wypadek losowy, oddający zaś zostaje w obowiązku udowodnić winę, jaką biorącemu przypisuje. K. N. 1302, 1315, 1807. — K. P. S. 252 n.

1809. Biorący, który zwolniony jest od odpowiedzialności, z powodu, że zaszedł wypadek losowy, winien zawsze wyrachować się ze skór zwierząt. — K. N. 616, 1234, 1302, 1383, 1993.

1810. Jeżeli inwentarz żywy w pacht oddany utracony zostanie w całości bez winy biorącego, stratę ponosi oddający w pacht. — K. N. 615, 616, 1234, 1302, 1303, 1382, 1827.

Jeżeli tylko część jego utraconą będzie, stratę wspólnie ponoszą, w miarę ceny pierwotnego oszacowania, i ceny oszacowania przy ukończeniu pachtu.— K.N. 1811, 1815, 1817.

1811. Nie można zastrzegać:

Że biorący poniesie całkowitą stratę inwentarza, chociażby ta nastąpiła z wypadku losowego i bez jego winy,

Albo, że większy będzie miał udział w stracie niż w korzyści,

Albo, że wypuszczający w pacht weźmie naprzód, z końcem pachtu, więcéj niż inwentarz przez siebie dostarczony.

Każda podobna umowa jest nieważna. — K. N. 1819, 1828, 1855.

Biorący w pacht korzysta sam tylko z nabiału, nawozu i pracy zwierząt w pacht oddanych.

Wełna i przypłodek idą do podziału.— K. N. 547, 583.

1812. Biorący w pacht nie może rozporządzać żadném zwierzęciem z gromady, czy to z pierwiastkowego inwentarza, czy z przypłodku, bez zezwolenia wypuszczającego, który podobnież sam nie może niemi rozporządzać bez zezwolenia biorącego.

1813. Jeżeli pacht jest oddany cudzemu dzierżawcy, powinien być o tém uwiadomiony właściciel, od którego tenże trzyma dzierżawę; w razie przeciwnym, właściciel może zwierzęta te zająć i wystawić na przedaż za to, co się mu od dzierżawcy należy. — K. P. S. 819 n.

1814. Biorący w pacht nie może dopełnić strzyży bez ostrzeżenia o tém wypuszczającego.

1815. Jeżeli czas trwania pachtu nie jest w umowie oznaczony, pacht uważa się za uczyniony na lat trzy. — K. N. 1134, 1816, 1817.

1816. Wypuszczający w pacht może żądać wcześniejszego rozwiązania umowy, jeżeli biorący nie wypełnia swoich zobowiązań. — K. N. 1142, 1149, 1184, 1741.

1817. Przy ukończeniu pachtu, lub w chwili jego rozwiązania, uskutecznia się nowe oszacowanie inwentarza w pacht oddanego. — K. N. 1805, 1815.

Wypuszczający w pacht może wziąść naprzód zwierzęta wszelkiego gatunku, aż do wysokości pierwotnego oszacowania: przewyżka ulega podziałowi.

Jeżeli nie ma dostatecznéj ilości zwierząt do pokrycia pierwotnego oszacowania, wypuszczający bierze to co pozostaje, a między stronami następuje obrachunek ze straty. — K. N. 1826, 1853.

ODDZIAŁ III.

O pachcie na połowę.

1818. *Pacht na połowę* jest to spółka, przez którą każda ze stron umawiających się dostarcza połowę zwierząt, które stają się wspólnemi co do zysku lub straty.— K. N. 1800, 1801, 1819, 1820, 1853.

1819. Biorący w pacht korzysta sam, podobnie jak w pachcie prostym, z nabiału, nawozu i pracy zwierząt.

Wypuszczający w pacht ma prawo tylko do połowy wełny i przypłodku. — K. N. 547, 583, 1811.

Wszelka umowa przeciwna jest nieważna, chybaby wypuszczający w pacht był właścicielem folwarku (lub osady), którego biorący jest dzierżawcą lub osadnikiem (colon partiaire). — K. N. 1811, 1828, 1855.

1820. Wszelkie inne przepisy o pachcie prostym stosują się do pachtu na połowę. — K. N. 1806 n.

ODDZIAŁ IV.

O pachcie danym przez właściciela swojemu dzierżawcy lub osadnikowi (colon partiaire).

§. 1. O pachcie danym dzierżawcom.

1821. Pacht ten (nazywany także *pachtem żelaznym*), jest to umowa, przez którą właściciel folwarku (lub osady) wypuszcza go w dzierżawę, pod obowiązkiem, że, przy końcu dzierżawy, dzierżawca pozostawi zwie-

rzęta w wartości wyrównywającéj cenie oszacowania tych, jakie otrzymał.— K. N. 1800, 1801, 1822 n., 2062.

1822. Oszacowanie inwentarza w pacht oddanego nie przenosi własności na dzierżawcę, lecz przenosi na niego niebezpieczeństwo.— K. N. 1805, 1825, 1826, 1883.

1823. Wszystkie dochody należą do dzierżawcy przez czas trwania jego dzierżawy, jeżeli nie ma umowy przeciwnéj. — K. N. 1134, 1824.

1824. W pachtach wypuszczonych dzierżawcy, nawóz nie jest osobistą korzyścią dzierżawcy, lecz należy do gruntu, i jedynie tylko do uprawy takowego użytym być powinien. — K. N. 524, 1767, 1778, 1823.

1825. Strata, nawet całkowita i z wypadku losowego, ciąży dzierżawcę w całości, jeżeli nie ma umowy przeciwnéj. — K. N. 1134, 1139, 1234, 1302, 1303, 1807, 1828.

1826. Przy końcu dzierżawy, dzierżawca nie może zatrzymać inwentarza w pacht oddanego płacąc za niego cenę pierwotnego oszacowania: powinien pozostawić inwentarz takiéj samej wartości, jakiéj był inwentarz przez niego otrzymany. — K. N. 1815 n.

Jeżeli okaże się brak, dzierżawca powinien za takowy zapłacić; do niego zaś należy jedynie tylko zbywająca ilość. — K. N. 2062.

§. 3. O pachcie danym osadnikowi (colon partiaire).

1827. Jeżeli inwentarz w pacht oddany, utracony będzie w całości bez winy osadnika, stratę ponosi wypuszczający w pacht. — K. N. 615, 616, 1139, 1234, 1302, 1303, 1382, 1807, 1825, 2062.

1828. Można zastrzedz, że osadnik pozostawi w pacht wypuszczającemu swoją część strzyży za cenę niższą od zwykłéj wartości;

Że wypuszczający w pacht otrzyma większy udział z dochodów;

Że otrzymywać będzie połowę nabiału:

Lecz nie można zastrzedz, że osadnik poniesie całkowitą stratę — K. N. 1811, 1819, 1855.

1829. Pacht ten kończy się z ukończeniem się dzierżawy osady. — K. N. 1134, 1737 n.

1830. Pacht ten zresztą podlega wszelkim przepisom o pachcie prostym. — K. N. 1806 n.

ODDZIAŁ V.

O kontrakcie niewłaściwie nazwanym pachtem.

1831. Gdy jedna lub więcéj krów oddane są na oborę i na żywienie, własność pozostaje przy wypuszczającym w pacht: ma on tylko dochód z cieląt, jakie z tychże krów urodzą się.

TYTUŁ IX.

O kontrakcie spółki.

DZIAŁ I.

Rozporządzenia ogólne.

1832. *Spółka* jest kontrakt, przez który dwie lub więcéj osób zgadzają się na to, aby złożyć jaką rzecz do spólności, w widoku podzielenia się korzyścią, jaka ztąd będzie mogła wyniknąć. — K. N. 529, 854, 1106, 1833 n. K. P. S. 50-2., 59, 69-6. — K. H. 14, 18—64, 440.

1833. Każda spółka powinna miéć przedmiot godziwy i powinna być zawartą dla wspólnego interessu stron. K. N. 900, 1132, 1133, 1172, 1855.

Każdy spólnik powinien wnieść do spółki, albo pieniądze, albo inne majątki, albo swój przemysł. — K. N. 1845 n.

1834. Wszelkie spółki powinny być zawarte na piśmie, gdy przedmiot spółki ma wartość wyższą jak sto pięćdziesiąt franków (1).

Dowód ze świadków nie jest dopuszczalny przeciwko osnowie, i nad osnowę aktu spółki, ani względem tego coby przytaczano, że było mówione przed tym aktem, w czasie takowego i po nim, chociażby szło o summę lub wartość mniejszą od stu pięciudziesięciu franków (1). K. N. 1325, 1341, 1347, 1866. — K. H. 39 n.

DZIAŁ II.

O rozmaitych rodzajach spółek.

1835. Spółki są *ogólne* lub *szczególne*. — K. N. 1832, 1836 n., 1841, 1842.

ODDZIAŁ I.

O spółkach ogólnych.

1836. Dwa są różne rodzaje spółek ogólnych, *spółka wszystkich majątków teraźniejszych, i ogólna spółka zysków*. — K. N. 1835, 1837, 1838.

1837. *Spółka wszystkich majątków teraźniejszych* jest ta, przez którą strony składają do spólności wszystkie majątki ruchome i nieruchome, jakie obecnie posiadają, oraz korzyści, jakie będą mogły z nich osiągnąć.

Strony mogą także w niéj objąć każdy inny rodzaj

(1) Franków 150 równa się Rsr. 36.

zysków; lecz majątki, jakieby im mogły przybyć przez spadek, darowiznę lub zapis wchodzą do téj spółki tylko co do użytków: wszelkie zastrzeżenie dążące do wniesienia do spółki własności tych majątków jest zabronione, wyjąwszy między małżonkami, i z zastosowaniem się do tego, co względem nich jest postanowione. K. N. 1084 n., 1093 n., 1130, 1394, 1410, 1497, 1526, 1542.

1838. *Ogólna spółka zysków* obejmuje to wszystko, cokolwiek strony nabędą przez swój przemysł, pod jakimkolwiekbądź tytułem, w czasie trwania spółki: ruchomości, jakie każdy ze spólników posiada w czasie kontraktu, są także w niéj objęte; lecz ich nieruchomości osobiste wchodzą do niéj tylko co do użytków. — K. N. 527 n., 578, 1847, 1855.

1839. Prosta umowa o spółkę ogólną zawarta bez żadnego innego objaśnienia, uważa się jedynie za ogólną spółkę zysków. — K. N. 1350, 1352.

1840. Żadna spółka ogólna nie może być zawartą jak tylko między osobami nawzajem zdolnemi do darowania lub przyjmowania jedna od drugiéj, i którym nie jest wzbronione zapewniać sobie korzyści na szkodę innych osób. — K. N. 854, 907 — 909, 911, 913—915, 1098, 1496, 1527.

ODDZIAŁ II.

O spółce szczególnéj.

1841. *Spółka szczególna* jest ta, która obejmuje pewne tylko rzeczy oznaczone, albo ich używanie, albo dochody pobrać się z nich mające. — K. N. 583, 584, 1127, 1835, 1842. — K. H. 18.

1842. Kontrakt, przez który kilka osób stowarzyszają się, bądź dla oznaczonego przedsięwzięcia, bądź

dla wykonywania pewnego rzemiosła lub powołania, jest także spółką szczególną. — K.N. 1873. — K. H. 18—64.

DZIAŁ III.

O zobowiązaniach spólników między sobą i względem osób trzecich.

ODDZIAŁ I.

O zobowiązaniach spólników między sobą.

1843. Spółka rozpoczyna się z chwilą kontraktu, jeżeli ten innéj epoki nie oznacza. — K. N. 1134, 1834.

1844. Jeżeli nie ma umowy względem trwania spółki, uważa się za zawartą na całe życie spólników, pod ograniczeniem w artykule 1869 uczynioném; lub téż, jeżeli idzie o interess, którego trwanie jest ograniczone, na cały czas, przez jaki ma trwać ten interess. — K. N. 865, 1134, 1865 n.

1845. Każdy spólnik jest dłużnikiem względem spółki co do tego wszystkiego, co do niéj wnieść przyrzekł. K. N. 1833, 1846, 1847.

Jeżeli wkład ten ma za przedmiot rzecz co do tożsamości oznaczoną, a spółka została z niéj sądownie wyzutą, spólnik obowiązany jest względem spółki do rękojmi za tęż rzecz, tak samo jak przedawca względem kupującego. — K. N. 1626 n., 1851, 1867.

1846. Spólnik, który miał wnieść do spółki pewną summę, i który tego nie uczynił, staje się, samém prawem i bez skargi, dłużnikiem procentów od téj summy, licząc od dnia, w którym zapłaconą być miała. — K. N. 1153, 1907.

Toż samo rozumié się o summach, jakie spólnik podniósł z kassy spółkowéj, licząc od dnia, w którym je podniósł dla swojéj korzyści osobistéj.

Wszystko to nie ubliża dochodzeniu większych szkód i strat, jeżeli te należą się. — K. N. 1136, 1146, 1149, 1845, 1847.

1847. Spólnicy, którzy się zobowiązali wnieść do spółki swój przemysł, winni zdać spółce rachunek ze wszystkich zysków, jakie osiągnęli z przemysłu, będącego przedmiotem téj spółki. — K. N. 1838, 1845, 1846, 1853. — K. H. 50, 51.

1848. Gdy jeden ze spólników jest, na swój osobisty rachunek, wierzycielem summy wymagalnéj od osoby, która również dłużną jest spółce summę podobnież wymagalną, zarachowanie tego, co spólnik odbiéra od takiego dłużnika, uczynione być powinno na wierzytelność spółki i jego własną w stosunku do obudwóch wierzytelności, a to chociażby spólnik w pokwitowaniu swojém całkowitą zapłatę zarachował na swoją wierzytelność osobistą: lecz jeżeli w pokwitowaniu swojém wyraził, że zarachowanie uczynione jest w całości na wierzytelność spółki, zastrzeżenie to wykonaném zostanie. — K. N. 1134, 1253, n., 1849.

1849. Jeżeli jeden ze spólników odebrał cały swój udział z wierzytelności spólnéj, i jeżeli dłużnik stał się późniéj niewypłacalnym, spólnik ten obowiązany jest powrócić do massy spólnéj to co odebrał, chociażby pokwitował wyraźnie co do swego udziału. — K. N. 1214, 1215, 1848.

1850. Każdy spólnik obowiązany jest względem spółki do wynagrodzenia szkód, jakie jéj zrządził przez swoją winę, i nie służy mu możność potrącania tych szkód z korzyściami, jakie przemysł jego mógł przynieść spółce w innych interessach.— K. N. 1291, 1382.

1851. Jeżeli rzeczy, z których tylko użytki do spółki wniesione zostały, są przedmiotami pewnemi i co do tożsamości oznaczonemi, i które się nie zużywają przez użycie, pozostają na niebezpieczeństwo spólnika właściciela. — K. N. 543, 578, 1302, 1867.

Jeżeli rzeczy te zużywają się, jeżeli się pogorszają przez ich zachowanie, jeżeli przeznaczone były do przedaży, lub jeżeli weszły do spółki podług oszacowania w inwentarzu zamieszczonego, rzeczy te pozostają na niebezpieczeństwo spółki. — K. N. 1138 — K. P. S. 943.

Jeżeli rzecz oszacowaną była, spólnik może dochodzić tylko summy, na jaką oszacowana została.

1852. Spólnikowi służy skarga przeciwko spółce nietylko co do summ, jakie na jéj rzecz łożył, lecz nadto z powodu zobowiązań, jakie zaciągnął w dobréj wierze na interessa spółki i z powodu niebezpieczeństw od zarządu jego nieodłącznych. — K. N. 1998 n.

1853. Jeżeli akt spółki nie oznacza udziału każdego spólnika w stratach lub korzyściach, udział każdego jest stosunkowy do jego wkładu do kapitału spółkowego. — K. N. 870, 1832, 1845—1847, 1863.

Co się zaś tyczy spólnika, który wniósł do spółki swój tylko przemysł, udział jego w korzyściach lub stratach ustanawia się tak, jakby wkład jego wyrównywał wkładowi spólnika najmniéj wnoszącego. — K. N. 1838, 1847.

1854. Jeżeli spólnicy umówili się, że zdadzą się na jednego z nich lub trzeciego co do oznaczenia udziałów, oznaczenie to nie może być zaskarżane, chybaby widocznie sprzeciwiało się słuszności. — K. N. 1134, 1592.

Żadna skarga nie będzie już przyjętą w tym względzie, jeżeli upłynęło więcéj jak trzy miesiące od chwili, w któréj strona, mniemająca się być pokrzywdzoną, dowiedziała się o oznaczeniu udziału, lub jeżeli to oznaczenie udziału z jéj strony zaczęło być wykonywane. — K. N. 1350, 1352.

1855. Umowa zapewniająca jednemu ze spólników całość zysków jest nieważną. — K. N. 1133, 1811, 1819, 1828, 1833.

Toż samo rozumié się o zastrzeżeniu, uwalniającém od wszelkiego udziału w stratach, summy lub przedmioty wniesione do kapitału spółki przez jednego lub kilku spólników. — K. N. 1172.

1856. Spólnik, któremu przez szczególny warunek kontraktu spółkowego oddany został zarząd, może przedsiębrać, bez względu na sprzeciwianie się innych spólników, wszelkie czynności należące do jego zarządu, byleby nie zachodziło podejście. — K. N. 1134, 1857—1859, 1862 n.

Władza ta, dopóki trwa spółka, nie może być bez prawnéj przyczyny odwołaną; lecz jeżeli nadaną została przez akt późniejszy od kontraktu spółkowego, jest odwołalną jak proste pełnomocnictwo. — K. N. 1991, 2003 do 2005.

1857. Gdy kilku spólnikom powierzono zarząd, a nie oznaczono ich czynności, i nie powiedziano, że jeden nie będzie mógł działać bez drugiego, każdy z nich oddzielnie przedsiębrać może wszelkie czynności tego zarządu.

1858. Jeżeli zastrzeżono, że jeden z zarządców nie będzie mógł nic działać bez drugiego, jeden z nich, bez nowéj umowy, nie może działać pod nieobecność drugiego, chociażby ten ostatni był wówczas w niemożności wpływania do czynów zarządu. — K. N. 1134, 1862, 1989.

1859. W braku zastrzeżeń szczególnych co do sposobu zarządu, trzymać się należy następujących prawideł: — K. N. 1134.

1° Uważa się, że spólnicy nadali sobie wzajemnie moc zarządzania jeden za drugiego. To, co każdy z nich uczyni, jest ważne nawet co do udziału jego spólników, chociażby nie uzyskał ich zezwolenia; z zastrzeżeniem prawa tych ostatnich, lub każdego z nich, sprzeciwienia się czynności nim takowa dokonaną została. — K. N. 1350, 1352, 1857. — K. H. 27, 28.

2° Każdy spólnik może używać rzeczy do spółki należących, byleby używał ich stosownie do ich przeznaczenia zwyczajem wskazanego, i byleby ich nie używał przeciwko interessowi spółki lub w sposób, któryby przeszkadzał jego spólnikom używania tychże rzeczy podług służącego im prawa.

3° Każdy spólnik ma prawo zobowiązać swoich spólników do ponoszenia z nim razem wydatków potrzebnych do zachowania rzeczy do spółki należących. — K. N. 1375, 1381.

4° Jeden ze spólników, bez zezwolenia drugich, nie może wprowadzać nowych przemian w nieruchomościach należących do spółki, chociażby twierdził, iż są dla niéj korzystne. — K. N. 1861.

1860. Spólnik, który nie jest zarządcą, nie może zbywać ani obciążać zobowiązaniami rzeczy, nawet ruchomych, do spółki należących. — K. N. 1594.

1861. Każdy spólnik może, bez zezwolenia swoich spólników, przypuścić do udziału, jaki ma w spółce, trzecią osobę; nie może zaś, bez takowego zezwolenia, przypuścić ją do spółki, chociażby nawet zarządzał spółką. — K. N. 1859-4.

ODDZIAŁ II.

O zobowiązaniach spólników względem osób trzecich.

1862. W spółkach nie handlowych, spólnicy nie odpowiadają solidarnie za długi spółki, i jeden ze spólników nie może zobowiązywać drugich, jeżeli przez nich do tego upoważnionym nie został.— K. N. 1200 n., 1858, 1873, 1989. — K. H. 22, 23, 24, 28.

1863. Spólnicy odpowiadają względem wierzyciela, z którym weszli w umowę, każdy w równéj części, chociażby udział jednego z nich w spółce był mniejszy, jeżeli aktem zobowiązanie jego nie zostało wyraźnie ograniczone w stosunku tego ostatniego udziału. — K. N. 1134, 1350, 1352. — K. H. 22, 26.

1864. Zastrzeżenie, że zobowiązanie zawarte zostało na rzecz spółki, wiąże tylko spólnika umawiającego się, a nie innych, chybaby ci ostatni dali mu do tego upoważnienie, lub chybaby rzecz na korzyść spółki obróconą została. — K. N. 1165, 1375, 1856 n., 1984.

DZIAŁ IV.

O rozmaitych sposobach, przez które kończy się spółka.

1865. Spółka kończy się:

1° Przez upływ czasu, na jaki była zawartą; — K. N. 1134, 1871.

2° Przez zniszczenie rzeczy, lub ukończenie interessu; — K. N. 1234, 1867.

3° Przez śmierć naturalną któregokolwiek ze spólników; — K. N. 1844, 1868.

4° Przez śmierć cywilną, bezwłasnowolność lub niewypłacalność jednego z nich; — (Pos. R. A. z d.

$^{3}/_{14}$ Kwietnia 1835 r. T. I, str. 97 niniejszego dzieła). K. C. P. 501. — K. N. 437.

5° Przez objawienie woli jednego lub kilku z nich, że nie chcą już nadal należéć do spółki. — K. N. 1869, 1870.

1366. Przedłużenie spółki na czas oznaczony może być dowodzone jedynie przez pismo opatrzone temiż samemi formami jak kontrakt spółki. — K. N. 1302, 1834. K. H. 46, 49.

1367. Gdy jeden ze spólników przyrzekł wnieść do wspólności własność jakiéj rzeczy, utrata jéj, nastąpiona przed dokonaniem jéj wniesienia, pociąga za sobą rozwiązanie spółki względem wszystkich spólników.— K. N. 1302, 1851, 1865 - 1.

Spółka podobnież w każdym przypadku rozwiązuje się przez utratę rzeczy, gdy samo jéj używanie zapewnione było spółce, a własność rzeczy pozostała przy spólniku.

Lecz spółka nie zrywa się przez utratę rzeczy, któréj własność została już wniesioną do spółki. — K. N. 1303.

1368. Jeżeli zastrzeżono, że, na przypadek śmierci jednego ze spólników, spółka będzie nadal prowadzoną z jego następcą, lub tylko między spólnikami przy życiu pozostałemi, rozporządzenia takie będą wykonane w tym ostatnim przypadku, spadkobierca zmarłego ma tylko prawo żądać podziału spółki, przy względzie na jéj położenie w chwili zgonu i bierze udział w prawach późniejszych, o tyle tylko, o ile takowe są koniecznem następstwem tego, co zaszło przed śmiercią spólnika, po którym dziedziczy. — K. N. 724, 1122, 1134, 1865 - 3., 1872.

1369. Rozwiązanie spółki z woli jednéj ze stron znajduje zastosowanie tylko co do spółek, których trwanie jest nieograniczone, i dokonywa się przez zrzeczenie się wręczone wszystkim spólnikom, byleby zrzeczenie to uczynione było w dobréj wierze i nie było uczynione nie w porę. — K. N. 1844, 1865 - 5., 1870.

1370. Zrzeczenie się nie jest w dobréj wierze uczynione, gdy spólnik zrzeka się, w celu przywłaszczenia sobie samemu korzyści, jaką spólnicy zamierzyli osiągnąć wspólnie.

Zrzeczenie się jest nie w porę, gdy rzeczy nie są już w całości, i gdy spółce zależy na tém, ażeby rozwiązanie jéj odłożoném zostało.— K. N. 1865-5., 1869.

1371. Rozwiązania spółek, zawartych na pewien przeciąg czasu, nie może żądać jeden ze spólników przed terminem umówionym, chybaby miał do tego słuszne powody, jak na przykład gdy jeden ze spólników uchybia swoim zobowiązaniom, lub gdy niemoc ciągła czyni go niezdolnym do załatwienia interessów spółki, lub w innych podobnych przypadkach, których zasadność i ważność ocenieniu Sądu jest pozostawiona. — K. N. 1134, 1142, 1146, 1184, 1865 - 1.

1372. Prawidła odnoszące się do działu spadku, do formy tego działu, i do zobowiązań, które z niego wynikają między współspadkobiercami, stosują się do działu między spólnikami. — K. N. 815 — 842, 870, 873, 883 n., 887 n., 1686 n. — K. P. S. 966 n.

Rozporządzenia odnoszące się do spółek handlowych.

1373. Rozporządzenia niniejszego Tytułu odnoszą się do spółek handlowych w tém tylko, co nie jest przeciwne prawom i zwyczajom handlowym. — K. H. 14, 18 do 64, 440.

TYTUŁ X.

O pożyczce.

1874. Dwa są rodzaje pożyczki: — K. N. 1905 n., 1964, 2072 n. — K. H. 311 n.

Pożyczka rzeczy, których można używać bez ich zniszczenia,

I pożyczka rzeczy, które się zużywają przez ich używanie.

Piérwszy rodzaj zowie się *pożyczką dla używania* czyli *użyczeniem*; — K. N. 1875 n.

Drugi zowie się *pożyczką na zużycie*, lub po prostu *pożyczką*. — K. N. 1892 n.

DZIAŁ I.

O pożyczce dla używania czyli o użyczeniu.

ODDZIAŁ I.

O naturze użyczenia.

1875. *Pożyczka dla używania czyli użyczenie* jest kontrakt, przez który jedna ze stron daje drugiéj pewną rzecz do jéj używania, pod obowiązkiem, aby biorący oddał ją po jéj użyciu. — K. N. 1243 n., 1876 n.

1876. Pożyczka ta z istoty swéj jest darmą. — K. N. 1709, 1885, 1886.

1877. Użyczający pozostaje właścicielem rzeczy użyczonéj. — K. N. 1883, 1893.

1878. Wszystkie rzeczy zbywalne i nie zużywające się przez użycie, mogą być przedmiotem téj umowy. — K. N. 1118, 1238, 1892, 1894.

1879. Zobowiązania wypływające z użyczenia, przechodzą na spadkobierców tak użyczającego jak i biorącego sposobem użyczenia. — K. N. 724.

Lecz jeżeli użyczono jedynie ze względem na biorącego sposobem użyczenia i dla niego osobiście, wówczas spadkobiercy jego nie mogą nadal używać rzeczy użyczonéj. — K. N. 1122.

ODDZIAŁ II.

O obowiązkach biorącego dla używania.

1880. Biorący dla używania obowiązany jest jako dobry ojciec familii strzedz i zachować rzecz użyczoną. Może jéj używać jedynie w sposób odpowiedni jéj naturze lub umową oznaczony; wszystko to pod karą wynagrodzenia szkód i strat, jeżeli takowe się należą — K. N. 1134, 1137, 1149, 1723, 1728, 1729, 1881, 1921, 1927.

1881. Jeżeli biorący dla używania używa rzecz w inny sposób lub przez czas dłuższy, niżeli był powinien, staje się odpowiedzialnym za utratę, nawet z przypadku losowego nastąpioną. — K. N. 1148, 1234, 1245, 1302, 1729, 1882, 1883.

1882. Jeżeli rzecz użyczona zginie w skutek wypadku losowego, od którego biorący do używania mógł ją ochronić używając swéj własnéj rzeczy, lub jeżeli, mogąc zachować jednę tylko z nich, przeniósł swą własną, odpowiedzialnym jest za utratę drugiéj. — K. N. 1137, 1148, 1881, 1927.

1883. Jeżeli rzecz była oszacowaną przy użyczeniu, strata, o ile nastąpi, nawet w skutek, wypadku losowego, ciąży biorącego dla używania, chybaby istniała przeciwna umowa. — K. N. 1134, 1822, 1851, 1877, 1881.

1884. Jeżeli rzecz pogorsza się przez sam skutek użycia, na które była użyczoną i bez żadnéj winy biorą-

cego dla używania, tenże nie odpowiada za pogorszenie. K. N. 589, 1245, 1382 n.

1885. Biorący dla używania nie może zatrzymywać rzeczy w celu potrącenia z tém co mu winien użyczający. K. N. 1234, 1243, 1291, 1293, 1876.

1886. Jeżeli ten, komu rzecz użyczoną została, dla używania jéj poczynił jakie wydatki, nie może żądać ich zwrotu. — K. N. 1876, 1890.

1887. Jeżeli kilku łącznie wzięło dla używania rzecz jednę i tę samą, odpowiadają solidarnie za nią użyczającemu. — K. N. 1200, 1202.

ODDZIAŁ III.

O obowiązkach użyczającego.

1888. Użyczający nie może odebrać rzeczy użyczonéj, jak po upływie umówionego terminu, albo, w braku umowy, dopiéro po użyciu téj rzeczy na cel, na jaki użyczoną była. — K. N. 1127, 1134, 1185, 1186, 1889, 1899 n.

1889. Jednakże jeżeli w ciągu tego czasu, lub téż za nim potrzeba biorącego dla używania ustała, dla użyczającego rzecz nagle i nieprzewidzianie staje się potrzebną, sędzia może, stosownie do okoliczności, zobowiązać biorącego do jéj oddania.— K. N. 1186, 1761, 1762, 1888.

1890. Jeżeli w ciągu trwania użyczenia, biorący dla używania zmuszony był, celem zachowania rzeczy, do jakiego wydatku nadzwyczajnego, potrzebnego, i tak nagłego, iż nie mógł o nim uprzedzić użyczającego, ten ostatni zostaje w obowiązku powrócenia mu wydatku.— K. N. 1375, 1381, 1386, 1947.

1891. Jeżeli rzecz użyczona ma wady takie, iż zrządzić może szkodę temu, który jéj używa, użyczający jest

odpowiedzialnym, jeżeli znał wady, a nie ostrzegł o nich biorącego dla używania.— K. N. 1382, 1641, 1645, 1721, 1898.

DZIAŁ II.

O pożyczce na zużycie czyli o pożyczce prostéj.

ODDZIAŁ I.

O naturze pożyczki na zużycie.

1892. *Pożyczka na zużycie* jest kontrakt, przez który jedna ze stron daje drugiéj pewną ilość rzeczy zużywających się przez używanie pod obowiązkiem, aby ta ostatnia oddała jéj tyleż, takiego samego gatunku i takiéjże jakości. — K. N. 587, 1238, 1246 n., 1874, 1878, 1893 n., 1902.

1893. Skutkiem téj pożyczki, biorący staje się właścicielem rzeczy pożyczonéj i strata, w jakikolwiek sposób nastąpi, do niego się odnosi. — K. N. 1877.

1894. Nie można pod tytułem pożyczki na zużycie dawać rzeczy, które, aczkolwiek są tego samego gatunku, jednakże różnią się w jednostkach, jak na przykład zwierzęta; wówczas zachodzi *użyczenie*. — K. N. 1878.

1895. Zobowiązanie wynikające z pożyczki w pieniądzach, jest zawsze tylko zobowiązaniem co do summy liczebnie w kontrakcie wyrażonéj. — K. N. 1134, 1153, 1896, 1897.

Jeżeli nastąpiło zwiększenie lub zmniejszenie wartości gatunków monet przed epoką zapłaty, dłużnik oddać powinien pożyczoną summę liczebną, i winien oddać tylko tę summę w gatunkach mających kurs w chwili zapłaty. — K. N. 1239.

1896. Prawidło objęte poprzedzającym artykułem nie znajduje zastosowania, jeżeli pożyczka udzieloną była w sztabach. — K. N. 1243, 1245, 1897.

1897. Jeżeli daną była pożyczka w sztabach lub artykułach żywności, dłużnik, bez względu na powiększenie się lub zmniejszenie ich ceny, obowiązany jest zawsze oddać taką samę ilość i jakość, i nic więcéj nad to. K. N. 1243, 1246 n., 1896.

ODDZIAŁ II.

O zobowiązaniach dającego pożyczkę.

1898. W pożyczce na zużycie, dającego pożyczkę ciąży odpowiedzialność oznaczona w art. 1891 co do użyczenia. — K. N. 1892.

1899. Dający pożyczkę nie może przed terminem umówionym żądać oddania rzeczy wypożyczonych.— K. N. 1186, 1888 n., 1900—1904.

1900. Jeżeli termin oddania nie był oznaczony, Sędzia może biorącemu pożyczkę oznaczyć termin stosownie do okoliczności. — K. N. 1188, 1244, 1888, 1901. K. P. S. 122.

1901. Jeżeli się jedynie umówiono, że biorący pożyczkę zapłaci wtedy jak będzie mógł, lub gdy będzie miał środki ku temu, Sędzia oznaczy mu termin zapłaty stosownie do okoliczności. — K. N. 1900.

ODDZIAŁ III.

O obowiązkach biorącego pożyczkę.

1902. Biorący pożyczkę obowiązany jest oddać rzeczy mu wypożyczone w takiéj saméj ilości i jakości, oraz w terminie umówionym. — K. N. 587, 1134, 1186, 1246 n., 1892, 1903, 1904.

1903. Jeżeli jest w niemożności uczynić temu zadosyć, powinien zapłacić ich wartość, mając na względzie czas i miejsce, w których rzecz miała być oddaną odpowiednio do umowy.

Jeżeli rzeczony termin i miejsce nie były oznaczone, zapłata uskutecznia się podług ceny w czasie i w miejscu, w których pożyczka zaciągniętą była. — K. N. 1247, 1248.

1904. Jeżeli biorący pożyczkę nie oddaje pożyczonych rzeczy lub ich wartości w terminie umówionym, obowiązany jest płacić procent od dnia skargi do Sądu. K. N. 1153, 1907.

DZIAŁ III.

O pożyczce na procent (1).

1905. Wolno jest zastrzegać procenta od prostéj pożyczki bądź pieniędzy, bądź artykułów żywności, lub

---

(1) Przepisy związkowe: K. N. 609, 856, 1153—1155, 1212, 1254, 1258, 1341, 1342, 1440, 1473, 1479, 1512, 1548, 1570, 1620, 1652, 1682, 1846, 1936, 2001, 2028, 2081, 2085, 2277. — K. P. S. 57, 464, 542, 767, 770. — K. H 184, 185, 187.

Oprócz pożyczek, co do których podane są zasady w ar. 1905 n. K. N., są jeszcze pożyczki ulegające wyjątkowym przepisom, a szczególniéj:

1° *Pożyczki udzielane przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie*, na zasadzie praw z r. 1825, 1838, 1853 i 1860.—(T. 2 niniej. dzieła).

2° *Pożyczki z funduszów miejskich*, na mocy postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 24 Października (5 Listopada) 1844 r. (D. P. T. XXXV, str. 335).

3° *Pożyczki Bankowe na dobra Ziemskie* na mocy Ukazu z d. $^{3}/_{14}$ Lipca 1845 r. (D. P. T. XXXVI, str. 325) i postanowienia Rady Administracyjnéj z d. $^{13}/_{25}$ t. m. i r. (D. P. T. XXXVI, str. 339).

innych rzeczy ruchomych. — K. N. 529 n., 584, 1134, 1153 do 1155, 1906 n., 2277.

1906. Biorący pożyczkę, który zapłacił procenta nie zastrzeżone, nie może żądać ich zwrotu, ani też zarachowywać ich na kapitał. — K. N. 1235, 1254, 1376.

1907. Procent jest albo *prawny*, albo *umowny*. Procent prawny oznaczony jest przez prawo. Procent umowny może przewyższać procent prawny, ilekroć prawo tego nie zabrania. — K. N. 900, 1133, 1134, 1172.— K. K. G. i P. 1217. — Usta. przechodnia do K. K. G. i P. ar. 42. (D, P. T. XL, str. 59).

Stopa procentu umownego powinna być piśmiennie oznaczona. (1).

---

(1) W uzupełnieniu niniejszego przepisu zapadła pod d. 16 Grudnia 1811 r. (D. P. K. W. T. IV, str. 19) Ustawa Sejmowa, która co do stopy procentu podała następujące przepisy:

§ 1. W stosunku do powyższego art. 1907 Kodexu Napoleona, wysokość procentu prawnego ustanawia się w czynnościach cywilnych po pięć od sta, a na sześć od sta w czynnościach handlowych.

§ 2. Procenta niższe od pięć od sta przez zapisy zapewnione na stałe fundusze, w swojéj mocy zachowują się.

§ 3. Procent umowny nie może przez Sąd przysądzonym być wyżéj jak procent prawny (a).

(a) Rozporządzenie tu podane uzupełnione zostało Uchwałą Sejmową z d. $^{14}/_{28}$ Kwietnia 1818 r. (D. P. T. IV, str. 409) stanowiącą:

Art. 1. Ustawa Sejmu Księstwa Warszawskiego z d. 16 Grudnia 1811 r. stanowiąca wysokość procentu, w swéj zostaje mocy.

Art. 2. Przepisy jednak artykułu trzeciego w związku z czwartym tejże ustawy, zastosowanemi będą w ten sposób:

1908. Pokwitowanie z kapitału, dane bez zastrzeżenia procentów, stanowi domniemanie ich zapłaty i skutkuje uwolnienie od nich. — K. N. 1350, 1352, 2277.

1909. Można sobie zastrzedz procent za pewien kapitał, którego zwrotu dający pożyczkę zrzeka się. — K. N. 1910 n.

W tym przypadku pożyczka przyjmuje nazwisko *ustanowienia renty*. — K. N. 1968 n.

1910. Ta renta ustanowioną być może w dwojaki sposób, albo *wieczyście*, albo *dożywotnie*. — K. N. 529, 872, 918, 1567, 1911—1913, 1964, 1968 n., 2277. — K. P. S. 636 n.

1911. Renta wieczyście ustanowiona z istoty swojéj jest spłacalna. — K. N. 530.

Strony mogą się tylko umówić że spłata nie może nastąpić przed upływem pewnego czasu, który nie może przenosić lat dziesięciu, lub bez zawiadomienia wierzyciela w terminie do wypowiedzenia, który strony oznaczyły. — K. N. 1134, 1187, 2277.

1912. Dłużnik renty wieczystéj zmuszonym być może do spłaty:

---

a) Procent przez rzeczoną ustawę umówiony, podług umowy przysądzonym być ma, do dnia ogłoszenia tejże ustawy; jeżeli prawa téj epoki, w któréj umowa zawartą była, pozwalały wyższego procentu nad 5 od 100.

b) Od dnia zaś ogłoszenia téjże ustawy, procent dawniéj umówiony w żadnym przypadku nie może być nad 5 od 100 przysądzony; ale zwrotu już zapłaconego wyższego procentu żądać niewolno.

§ 4. Prawo niniejsze nie uwłacza w niczém umowom przed jego publikacją zawartym (b).

(b) Porównać przypisek do poprzedzającego § 3 wyżej zamieszczony.

1° Jeżeli przestaje wypełniać zobowiązania swoje przez lat dwa;

2° Jeżeli dającemu pożyczkę nie dostarcza bezpieczeństwa przyrzeczonego w kontrakcie. — K. N. 1139, 1184, 1247, 1978, 2277.

1913. Kapitał renty wieczystéj staje się również wymagalnym w przypadku upadłości lub niewypłacalności dłużnika. —K. N. 1184, 1188, 2032.—K. P. S. 124,—K. H. 437.

1914. Prawidła tyczące się rent dożywotnich ustanowione są w Tytule o *kontraktach losowych*.—K. N. 1909, 1910, 1964, 1968 n.

TYTUŁ XI.

O składzie i sekwestrze (1).

DZIAŁ I.

O składzie w ogólności i o różnych jego rodzajach.

1915. *Skład* w ogólności jest akt, przez który kto przyjmuje rzecz cudzą pod obowiązkiem strzeżenia jéj i zwrotu w naturze. — K. N. 1137, 1916, 1932.

1916. Dwa są rodzaje składu: *skład właściwy* i *sekwestr*. — K. N. 1917 n., 1955 n.

---

(1) Podług Postanowienia Kr. z d. $^{17}/_{29}$ Stycznia 1828 r. (D. P. T. XII, str. 119), *Bank Polski* w Warszawie ustanawiającego, a szczególniéj podług ar. 31, 32 i 33, wszelkie kaucje i depozyta pieniężne odtąd tylko w Banku Polskim składane być mogą. I tak:

Art. 31. Kaucje i depozyta pieniężne sądowe, administracyjne, Towarzystwa kredytowego Ziemskiego i inne urzędowe czyli to w kassach Magistratur lub u pojedyńczych urzędników, Rejentów, Notarjuszów, Komorników, Kuratorów, słowem gdziekolwiekbądź z mocy dotychczasowych przepisów znajdować się mogące, a przewyższające złotych polskich 200; niemniéj też fundusze duchowne i instytutowe nieulokowane, lub późniéj mogące być ściągnionemi, fundusze Towarzystwa Ogniowego, Stowarzyszeń Emerytalnych, składki i fundusze officjalistów pocztowych, górniczych i wszelkie inne tego rodzaju wniesione być powinny do Banku, a to stosownie do ich natury; do depozytu dla przekazów, lub na procent (a), i odtąd nie gdzie indziéj tylko w Banku lokowane być mają.

(a) Bank Polski obowiązany jest płacić procenta od dawnych depozytów (pozostałych z czasów Rządu Pruskiego i Austryackiego), po $2^1/_2$ od 100 za cały czas, przez jaki kapitał w Banku pozostanie, — od depozytów zaś nowych po Trybunałach i u urzędników będących,— po 2 od 100, z wyłączeniem od téj opłaty takich depozytów, któreby z upłynieniem 3 miesięcy, od daty ich wniesienia, z Banku podniesione zostały. Listy Zastawne mają być w Banku przyjmowane, z zapewnieniem dla stron korzyści Urządzeniem z d. 2 Września 1828 r. zaręczonych (t. j. kupony liczą się dla stron interesowanych), wszelako, przy odbiorze satysfakcyi z Banku, strony obowiązane będą opłacać po $^1/_3$ od 100 od summy podnoszonéj.

(R. A. d. 13 Listopada 1828 r. N° 7623, — K. R. S. d. 18 Grudnia 1828 r. N° 12269).

Art. 32. Kapitały, Bankowi powierzone, nie podlegają żadnym podatkom, ani ciężarom i pod jakimkolwiekbądź pozorem nie mogą być pod nie podciąganemi.

Kapitały te nie mogą także być zajmowane, ani za pretensje publiczne, ani prywatne, wyjąwszy: kapitały bądź przez prywatnych, bądź przez urzędników Sądowych dla zabezpieczenia lub na rzecz osób trzecich złożone, kapitały aktem urzędowym oddane komu w zastaw i bezpieczeństwo, lub na-

koniec jeśliby właściciel sam chciał je poddać na satysfakcją swoich wierzycieli:

Bank jednak, za należności jemu przypadające, mocen jest zajmować depozyta, summy, lub towary u niego złożone, a to przed wszystkiemi innemi pretensjami lub aresztami.

Art. 33. Zabrania się Bankowi objawiać nazwiska właścicieli, tudzież ilości summ jemu powierzonych i żaden Sąd ani władza nie może żądać od niego podobnego uwiadomienia.

W razie jednak rozpoczętego śledztwa o popełnione przestępstwo, Władze dochodzące żądać mogą stosownych od Banku objaśnień za pośrednictwem Kommissyj Rządowych. I wtedy, podobnie jak w takim razie kiedyby Sąd na mocy dowodów ustronnych od Banku niezależących, ukazujących lokacją kapitału w Banku, dopuścił aresztu wyrokiem przedstanowczym, Bank obowiązany jest złożyć swoje oświadczenie podług przepisów prawa i wstrzymać wydanie należności o którą rzecz idzie, aż do ostatecznego wyroku Sądowego.

W rozwinięciu powyższych zasadniczych rozporządzeń, istnieją dodatkowe przepisy, jako to:

1° Rejenci, Obrońcy, Kuratorowie i Komornicy obowiązani zostali wnieść do Banku posiadane przez siebie w gotowiźnie i w listach zastawnych fundusze, czy te należą do mass bezdziedzicznych, lub do mass osób nie przytomnych, czy też złożone były jako depozyta sporne, albo jako fundusze pochodzące ze sprzedaży dóbr lub ruchomości, a, dla nie nastąpionych jeszcze klassyfikacyj lub dystrybucyj, nie mogą być samym stronom wydane. Przy oddaniu do Banku pomienionych depozytów, każdy składający powinien dołączyć specyfikacyę przez siebie podpisaną i za rzetelność poświadczoną. W celu odebrania z Banku takich depozytów nie jest potrzebny przekaz Trybunału, lecz owszem sam Bank będzie czynił wypłaty, po rozpoznaniu praw stronom służących. Wymienieni na wstępie urzędnicy nadal nie mogą

żadnych depozytów do siebie przyjmować, a Komornicy na przyszłość obowiązani są składać do Banku fundusze ze sprzedaży ruchomości pochodzące, jeżeli te Rsr. 30 przenoszą, a, dla zaszłych oppozycyj, przez popierającego egzekucyę odebrane być nie mogą.—Trybunał Handlowy wszelkie fundusze, jakie w depozycie swym w upadłościach posiada, obowiązany został niezwłocznie przenieść do Banku, i nadal podobne fundusze tamże składać.

(K. R. S. d. 30 Października 1828 r. N° 11546, i 20 Sierpnia 1830 r. N° 8670).

2° Wszyscy urzędnicy i władze, u których, wedle istniejących przepisów, depozyta znajdować się mogą, o ile te summę Rs. 22 kop. 50 wynosić będą, obowiązani są na lokacyę do Banku Polskiego odsyłać;

(K. R. S. d. 30 Sierpnia 1832 r, N° 8421).

o ile zaś téj summy nie dochodzą, powinny być do depozytu właściwego Trybunału odsyłane:

(K. R. S. d. 11 Czerwca 1833 r. N° 2113).

a Trybunały, o ile z tak nadsyłanych depozytów uzbiéra się summa Rs. 30, obowiązane są odsyłać je do depozytu Banku Polskiego.

(K. R. S. d. $^{18}/_{30}$ Lipca 1845 r. N° 254).

3° Urzędnicy sądowi, rejenci, obrońcy wszelkiego stopnia, komornicy, kuratorowie, i t. p. nie mogą zatrzymywać pieniędzy skutkiem jakiegobądź postępowania sądowego w ich ręce złożonych, lecz obowiązani są takowe natychmiast do Banku Polskiego odsyłać; a gdyby je dłużéj nad dni ośm przetrzymali, mogą uledz karze dymissyi.

(K. R. S. d. $^{6}/_{18}$ Maja 1844 r. N° 6154).

4° Przesyłając do depozytu Banku mniejsze summy depozytowe należy je razem łączyć, aby przynajmniéj Rs. 22 kop. 50 wynosiły.

(K. R. S. d. $^{7}/_{19}$ Marca 1858 r. N° 10).

5° Prezydenci, Burmistrze i Wójci gmin, o ile, z powodu spisywania inwentarza i dopełnianéj sprzedaży, posiadają jakie w swym ręku fundusze, obowiązani są, odpowiednio do powyżéj zamie-

szczonych rozporządzeń, przesyłać je do depozytu Banku Polskiego.

(K. R. S. d. $^{6}/_{18}$ Listopada 1845 r. N° 16983).

6° Fundusze spadków bezdziedzicznych, przed nadaniem im stanowczego przeznaczenia, powinny być składane do depozytu Banku Polskiego.

(Art. 3 Postanowienia Rady Administracyjnéj z d. 30 Stycznia (11 Lutego) 1842 r. — T. I, str. 626 niniejszego dzieła).

7° Jeżeli u dzierżawcy prawa szynkowania w realnościach wiejskich, w których prawo propinacyi do kilku cząstkowych właścicieli należy, położony będzie areszt na funduszach należących do udziału którego z właścicieli, lub jeżeli inne zajdą przeszkody w wypłacie należnego mu dochodu, natenczas część dla niego przypadająca, w takiéj ilości, jaka z rozkładu Naczelnika powiatu przypadnie, odsyłaną być powinna do Banku Polskiego jako depozyt sądowy.

(Art. 117 Ustawy o wyrobie i przedaży wódki w Królestwie Polskiém, zatwierdzonéj Ukazem z d. $^{4}/_{16}$ Maja 1848 r. — D P. T. XL, str. 377).

8° Dochody z majątku nieobecnego wychodźca uzbierane, o ile Rsr. 30 wynosić będą, mają być wnoszone do depozytu Banku Polskiego.

(Art. 25 Ukazu z d. 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. — T. I, str. 115 niniejszego dzieła).

9° Szacunek otrzymany ze sprzedaży nieruchomości wywłaszczonéj na użytek publiczny, składany być powinien w pewnych przypadkach do depozytu Banku Polskiego.

(Art. 25 postanowienia Rady Administracyjnéj z d. $^{2}/_{14}$ Stycznia 1853 r. — T. I, str. 546 niniejszego dzieła).

DZIAŁ II.

O składzie właściwym (1).

ODDZIAŁ I.

O naturze i istocie kontraktu składu.

1917. *Skład właściwy* jest kontrakt z istoty swojéj darmy. — K. N. 1105, 1928-2, 1936, 1957, 1958.

1918. Może mieć za przedmiot jedynie tylko rzeczy ruchome. — K. N. 527 n., 1959.

1919. Uważa się za zupełny jedynie tylko przez rzeczywiste lub fikcyjne wydanie rzeczy złożonéj. — K. N. 1604, 1606, 1607, 1921.

Wydanie fikcyjne jest wystarczającém, gdy przyjmujący skład jest już pod jakimkolwiekbądź innym tytułem, w posiadaniu rzeczy, którą zgodzono się pozostawić mu pod tytułem składu.

1920. Skład jest *dobrowolny* lub *konieczny*. — K. N. 1921 n., 1949 n.

ODDZIAŁ II.

O składzie dobrowolnym.

1921. Skład dobrowolny tworzy się przez wzajemne zezwolenie osoby skład czyniącéj i takowy przyjmującéj. K. N. 1109, 1919, 1922 n.

1922. Skład dobrowolny może być należycie uskuteczniony jedynie tylko przez właściciela rzeczy złożonéj,

(1) Przepisy związkowe: K. N. 1293-2, 1341, 1348, 2060-1 i 4, 2079, 2236, 2239. — K. P. S. 905.

lub za jego zezwoleniem wyraźném albo milczącém. — K. N. 1938.

1923. Skład dobrowolny winien być udowodniony pismem. Dowód ze świadków nie będzie co do niego przyjęty na wartość przewyższającą sto pięćdziesiąt franków.(1)—K. N. 1317, 1318, 1322, 1341, 1347, 1348-2, 1351, 1924, 1950.

1924. Gdy skład, przenoszący sto pięćdziesiąt franków (1), nie jest przez pismo udowodniony, temu, który jest zaskarżony jako skład przyjmujący, daną będzie wiara na jego oświadczenie, bądź co do samego czynu składu, bądź co do rzeczy, która przedmiot jego stanowiła, bądź co do czynu zwrotu rzeczy złożonéj. — K. N. 1350, 1352, 1358, 1366, 1923.

1925. Skład dobrowolny nie może mieć miejsca jak tylko między osobami zdolnemi do kontraktowania.— K. N. 1108, 1123—1125.

Jeżeli jednakże osoba zdolna do kontraktowania, przyjmuje skład przez osobę niezdolną uczyniony, wówczas ulega wszystkim zobowiązaniom przyjmującego skład rzeczywiście: może być pociąganą przez opiekuna lub zarządcę majątku osoby, która skład uczyniła. — K. N. 1421, 1531, 1549, 1926, 1927 n., 1940, 1941.

1926. Jeżeli skład uczyniony został przez osobę zdolną u osoby niezdolnéj, osoba, która skład czyniła, ma tylko skargę o odzyskanie rzeczy złożonéj, dopóki takowa w ręku skład przyjmującego istnieje, lub skargę o zwrot téj wartości, jaka obróconą została na korzyść tego ostatniego. — K. N. 1241, 1312, 1925.—K. P. S. 826 n.

(1) Franków 150 równa się Rs. 36.

ODDZIAŁ III.

O obowiązkach skład przyjmującego.

1927. Przyjmujący skład powinien łożyć w strzeżeniu rzeczy złożonéj też same starania, jakie łoży w strzeżeniu rzeczy do niego należących. — K. N. 1137, 1293, 1880, 1882, 1928 n., 1992, 2236.

1928. Rozporządzenie artykułu poprzedzającego winno być stosowane z większą surowością:

1° Jeżeli przyjmujący skład sam się ofiarował z przyjęciem takowego;

2° Jeżeli zastrzegł sobie wynagrodzenie za dozór składu;

3° Jeżeli skład uczyniony został wyłącznie w interesie przyjmującego;

4° Jeżeli zaszła wyraźna umowa, że przyjmujący skład, odpowiadać będzie za wszelką winę.— K. N. 1134, 1137, 1302, 1382, 1917.

1929. Przyjmujący skład w żadnym przypadku nie jest odpowiedzialnym za wypadki siły większéj, chybaby był postawiony w stanie opóźnienia co do zwrotu rzeczy na skład powierzonéj. — K. N. 1139, 1147, 1148, 1302, 1303, 1934, 1936.

1930. Nie może używać rzeczy na skład sobie oddanéj, bez wyraźnego lub domniemanego zezwolenia składczyniącego. — K. N. 1881 n., 1932.

1931. Nie powinien starać się dowiedzieć jakie rzeczy na skład zostały mu oddane, jeżeli były mu powierzone w skrzyni zamkniętéj, lub w zapieczętowanéj kopercie.

1932. Przyjmujący skład obowiązany jest oddać tęż samą rzecz jaką otrzymał. — K. N. 1293, 1915, 1933 n.

I tak, skład w brzęczącéj monecie powinien być odda-

ny w tych samych gatunkach monety, w jakich był uczyniony, bez względu na powiększenie lub zmniejszenie ich wartości. — K. N. 1895, 1936. — K. K. G. i P. 1213.

1933. Przyjmujący skład obowiązany jest oddać rzecz złożoną w takim stanie, w jakim się w chwili zwrotu znajduje. Uszkodzenia, nie z jego czynu nastąpione, ponosi skład czyniący. — K. N. 1245, 1382, 1383. — K. K. G. i P. 1213.

1934. Przyjmujący skład, który pozbawiony został rzeczy skutkiem siły większéj, i który w jéj miejsce cenę takowéj lub cokolwiek innego otrzymał, powrócić powinien to, co w zamian otrzymał.— K. N. 1303, 1929.

1935. Spadkobierca skład przyjmującego, który w dobréj wierze przedał rzecz, nie wiedząc, że była na skład oddaną, obowiązany jest oddać jedynie cenę przez siebie otrzymaną, lub odstąpić skargę, jaka mu służy przeciwko nabywcy, jeżeli ceny nie otrzymał. — K. N. 724, 1021, 1380, 1381, 1599, 2268, 2279.

1936. Jeżeli rzecz na skład złożona przyniosła dochody, przez przyjmującego skład pobrane, tenże obowiązany jest je zwrócić. Przyjmujący skład nie jest obowiązany płacić procentów od złożonych piénięndzy, jak tylko od dnia postawienia go w stanie opóźnienia co do zwrotu. — K. N. 548, 583, 584, 1139, 1153, 1917, 1929, 1932.

1937. Przyjmujący skład winien zwrócić rzecz złożoną temu tylko, kto mu ją powierzył, albo temu, w czyjém imieniu skład był uczyniony, albo téż temu, kto do odebrania go był wskazany. — K. N. 1239, 1938, 1987.

1938. Nie może od tego, który skład uczynił, żądać dowodu, że był właścicielem rzeczy złożonéj.—K. N. 1922.

Jednakże, jeżeli wykryje, iż rzecz została skradzioną i kto jest jéj rzeczywistym właścicielem, winien jest donieść temu ostatniemu o uczynionym u siebie składzie,

wzywając go zarazem, ażeby go poszukiwał w terminie oznaczonym i dostatecznym.

Jeżeli ten, komu doniesiono, zaniedbuje poszukiwania składu, przyjmujący go ważnie jest uwolniony przez wydanie temu, od kogo otrzymał. —K. N. 1302, 2279, 2280.

1939. W przypadku śmierci naturalnéj lub cywilnéj osoby skład czyniącéj, rzecz złożona oddaną być może tylko jéj spadkobiercy. — K. N. 724, 1122.

Jeżeli jest kilku spadkobierców, winna być oddaną każdemu z nich w części i udziale dla nich przypadających. K. N. 870, 883, 1670.

Jeżeli rzecz złożona jest niepodzielną, spadkobiercy ugodzić się powinni między sobą co do jéj odebrania. — K. N. 1217, 1220, 1221, 1224.

1940. Jeżeli osoba skład czyniąca zmieniła stan; naprzykład, jeżeli kobiéta, wolna w chwili uczynionego składu, poszła następnie za mąż i znajduje się pod władzą męża; jeżeli pełnoletni czyniący skład uznanym zostanie za bezwłasnowolnego; we wszystkich tych przypadkach i innych podobnych, skład zwróconym być może jedynie tylko temu, kto zarządza prawami i majątkiem osób, które skład uczyniły. — K. N. 1925, 1941.

1941. Jeżeli skład dopełniony został przez opiekuna, męża lub zarządcę, w jednym z tych przymiotów, takowy zwróconym być może jedynie osobie, którą taki opiekun, mąż lub zarządca przedstawiał, jeżeli ich zarząd skończył się. — K. N. 1925, 1940.

1942. Jeżeli kontrakt składu oznacza miejsce, w którém zwrot dopełnionym być powinien, przyjmujący skład ma obowiązek dostawić tamże rzecz złożoną. Jeżeli są koszta przewozu, takowe ciążą skład czyniącego. — K. N. 1134, 1247, 1248, 1608, 1943.

1943. Jeżeli umowa nie oznacza miejsca zwrotu, ta-

kowy nastąpić powinien w miejscu uczynionego składu. K. N. 1247, 1609, 1942.

1944. Skład powinien być zwrócony czyniącemu takowy, skoro tylko tego zażąda, chociażby nawet kontrakt oznaczył termin pewny do zwrotu, wyjąwszy, gdyby u skład przyjmującego położony został areszt lub zaszło zapowiedzenie co do zwrotu i przeniesienia rzeczy złożonéj. — K. N. 1134, 1139, 1186, 1915, 1917, 1960. — K. P. S. 557 n.

1945. Skład przyjmujący nierzetelny, nie może być dopuszczonym do dobrodziejstwa ustąpienia majątku. — K. N. 1265 n. — K. P. S. 905.

1946. Wszelkie zobowiązania skład przyjmującego ustają, jeżeli odkryje i udowodni, że on sam jest właścicielem rzeczy złożonéj. — K. N. 1234, 1300.

ODDZIAŁ IV.

O zobowiązaniach osoby skład czyniącéj.

1947. Osoba skład czyniąca obowiązaną jest powrócić przyjmującemu go wydatki, jakie poczynił w celu zachowania rzeczy złożonéj, i wynagrodzić mu wszelkie straty, jakie skład mógł mu zrządzić.— K. N. 1137, 1375, 1381, 1890, 1948.

1948. Przyjmujący skład może takowy zatrzymać aż do zupełnego uiszczenia tego, co się mu z powodu składu należy. — K. N. 857, 1947, 2073 n. — K. H. 95.

ODDZIAŁ V.

O składzie koniecznym.

1949. *Skład konieczny* jest ten, do którego zmusił jaki wypadek, jako to: pożar, zawalenie się, rabunek, rozbicie się statku, lub inne nieprzewidziane zdarzenie. — K. N. 1915, 1920, 1950 n., 2060-1.

1950. Dowód ze świadków dopuszczalny jest co do składu koniecznego nawet wtenczas, gdy idzie o wartość większą nad sto pięćdziesiąt franków (1). — K. N. 1341, 1348-2., 1923.

1951. Zresztą do składu koniecznego stosują się wszystkie przepisy powyżéj wymienione.— K. N. 1927 n.

1952. Utrzymujący zajazdy lub hotele odpowiedzialnemi są jako skład przyjmujący za rzeczy wniesione przez podróżnego, który u nich mieszka; skład takich rzeczy należy uważać za skład konieczny. — K. N. 1384, 1782, 1949 n., 1953, 1954, 2271.

1953. Odpowiedzialnemi są za kradzież lub uszkodzenie przedmiotów podróżnego, czy kradzież była popełniona lub uszkodzenie zrządzone przez służących lub zawiadowców zajazdu lub hotelu, czy też przez ludzi obcych przychodnich. — K. N. 1384, 1952.

1954. Nie odpowiadają za kradzieże popełnione zbrojną ręką lub inną siłą większą. — K. N. 1148, 2279, 2280.

DZIAŁ III.

O sekwestrze.

ODDZIAŁ I.

O różnych rodzajach sekwestru.

1955. Sekwestr jest *umowny* lub *sądowy*. — K. N. 1915, 1916, 1956 n., 1961 n.

ODDZIAŁ II.

O sekwestrze umownym.

1956. *Sekwestr umowny* jest składem rzeczy spornéj uczynionym przez jednę lub więcéj osób do rąk trzecie-

(1) Franków 150 równa się Rs. 36.

go, który zobowiązuje się oddać ją, po ukończonym sporze, temu, komu takowa przysądzoną zostanie. — K. N. 602, 1957 n., 2060-4. —K. P. S. 135-4. —550, 688.

1957. Sekwestr może nie być darmym. — K. N. 1917.

1958. Jeżeli jest darmy, ulega prawidłom o składzie właściwym, z różnicami jednak niżéj wyrażonemi. — K. N. 1917 n., 1959, 1960.

1959. Sekwestr może mieć za przedmiot, nie tylko rzeczy ruchome, lecz nawet i nieruchome.— K. N. 517 n., 527 n., 1918.

1960. Przyjmujący sekwestr nie może być od niego uwolnionym przed ukończeniem sporu, chyba za zezwoleniem wszystkich stron interessowanych, lub z przyczyny za ważną osądzonéj. — K. N. 1134, 1944.

ODDZIAŁ III.

O sekwestrze czyli składzie sądowym:

1961. Sąd nakazać może sekwestr:

1° Ruchomości zajętych dłużnikowi; — K. P. S. 583 n. — przypisek do art. 626—, 823, 830.

2° Nieruchomości lub rzeczy ruchoméj, któréj własność lub posiadanie jest sporne między dwiema lub więcéj osobami;

3° Rzeczy, jakie dłużnik ofiaruje dla uwolnienia się. K. N. 602, 1257 n. — K. H. 106.

1962. Ustanowienie dozorcy sądowego tworzy wzajemne zobowiązania pomiędzy zajmującym i dozorcą. Dozorca powinien łożyć dla zachowania rzeczy zajętych starania dobrego ojca familii. — K. N. 1137. — K. P. S. 603—606.

Powinien je przedstawić bądź za pokwitowaniem zajmującego dla przedaży, bądź téż stronie, przeciwko któréj egzekucya prowadzoną była, na przypadek zniesienia zajęcia. — K. N. 2060-4. — K. P. S. 550.

Zobowiązanie zajmującego polega na zapłaceniu dozorcy wynagrodzenia przez prawo ustanowionego. — [Art. 55 postan. Ks. Nam. z d. 2 Września 1823 r. — (D. P., T. VIII, str. 192) zamieszczonego w T. II niniejszego dzieła w przypisku do art. 626 K. P. S.].

1963. Sekwestr sądowy powierza się albo osobie, na którą się strony interessowane zgodziły, albo téż osobie z urzędu przez Sąd wyznaczonéj.

W jednym i drugim przypadku, osoba, któréj rzecz powierzoną została, poddaną jest wszelkim zobowiązaniom wynikającym z sekwestru umownego. — K. N. 1956 n., 2060-4.

TYTUŁ XII.

O kontraktach losowych.

1964. *Kontrakt losowy* jest umowa wzajemna, któréj skutki co do korzyści i strat, bądź dla wszystkich stron, bądź dla jednéj lub kilku z nich, zawisłemi są od wypadku niepewnego. — K. N. 1101, 1104.

Takiemi są:

Kontrakt ubezpieczenia; — K. H. 332 n., 432, 434 do 436, 633.

Pożyczka losowa morska; — K. H. 191-9., 192-7., 311 n., 347, 432.

Gra i zakład; — K. N. 1965 n.

Kontrakt renty dożywotniéj. — K. N. 1910, 1914, 1968 n.

Dwa pierwsze kontrakty ulegają przepisom prawa morskiego.

DZIAŁ I.

O grze i zakładzie.

1965. Prawo nie dopuszcza żadnéj skargi o dług z gry lub o uiszczenie zakładu. — K. N. 1964, 1966, 1967. — K. H. 586.

1966. Gry służące do ćwiczenia się w robieniu bronią, wyścigi piesze lub konne, wyścigi na wozach, gra w piłkę i inne podobne gry, dążące do nabycia zręczności i ćwiczenia ciała, wyłączone są od powyższego rozporządzenia.

Jednakże Trybunał może odrzucić skargę, jeżeli mu się summa zbyt wielką wydaje.

1967. W żadnym przypadku przegrywający nie może żądać zwrotu tego, co dobrowolnie zapłacił, chybaby ze strony wygrywającego zachodził podstęp, podejście lub oszustwo. — K. N. 1109, 1116 n., 1235.

DZIAŁ II.

O kontrakcie renty dożywotniéj.

ODDZIAŁ I.

O wurunkach wymaganych do ważności kontraktu.

1968. Renta dożywotnia może być ustanowiona pod tytułem obciążliwym, albo w zamian summy pieniężnéj, albo rzeczy ruchoméj dającéj się ocenić, albo nieruchomości. — K. N. 588, 610, 917, 918, 1015-2, 1909, 1910, 1914, 1964, 1969 n., 2277, 2278. — K. P. S. 636 n.

1969. Renta dożywotnia może być także ustanowiona, pod tytułem darmym, przez darowiznę między żyjącemi albo przez testament. Powinna być wówczas opatrzoną formami prawem wymaganemi. — K. N. 894, 895, 931, 969 n., 1081, 1970, 1973, 1981. — K. P. S. 581, 582.

1970. W przypadku artykułu poprzedzającego, renta dożywotnia ulega zmniejszeniu, jeżeli przewyższa to, czém rozporządzać wolno: jest nieważną, jeżeli ustanowioną została na korzyść osoby niezdolnéj do przyjmowania. — K. N. 725 n., 906 n., 913 — 915, 920 n., 1098 do 1100.

1971. Renta dożywotnia ustanowioną być może, bądź na głowę tego, który cenę za nią dostarczył, bądź téż na głowę trzeciego, który nie ma żadnego prawa do użytkowania z niéj.

1972. Renta dożywotnia może być ustanowioną na głowę jednéj lub więcéj osób. — K. N. 1048 n.

1973. Może być ustanowioną na korzyść trzeciego, chociażby jéj cena przez kogo innego dostarczoną była.

W tym ostatnim przypadku, jakkolwiek nosi charakter szczodrobliwości, nie jest jednak poddaną formom dla darowizn wymaganym; z zastrzeżeniem przypadków zmniejszenia i nieważności, w artykule 1970 wyrażonych. K. N. 1110, 1121, 1969, 1981. — K. P. S. 581, 582.

1974. Wszelki kontrakt renty dożywotniéj ustanowionéj na głowę osoby, która już w dniu kontraktu nie żyła, żadnego nie ma skutku. — K. N. 1040, 1975.

1975. Toż samo ma miejsce co do kontraktu ustanawiającego rentę na głowę osoby dotkniętéj chorobą, na którą zmarła w ciągu dni dwudziestu od daty kontraktu.

1976. Renta dożywotnia może być ustanowioną na taką stopę, jaką się podoba stronom kontraktującym oznaczyć. — K. N. 1905, 1907, 1909.

ODDZIAŁ II.

O skutkach kontraktu między stronami kontraktującemi.

1977. Ten, na korzyść którego renta dożywotnia ustanowioną została za pewną cenę, może żądać rozwiązania kontraktu, jeżeli ustanawiający rentę nie daje bezpieczeństwa zastrzeżonego co do jéj wykonania. — K. N. 1184.

1978. Samo uchybienie w wypłacie rat od renty nie upoważnia tego, na którego korzyść renta ustanowioną była, do żądania zwrotu kapitału lub do powrócenia do nieruchomości przez siebie zbytéj; ma tylko prawo zająć i wystawić na przedaż majątki swojego dłużnika, oraz wyjednać nakazanie lub zezwolenie, iżby z ceny przedażnéj użytą została summa, od któréjby procent wystarczał na pokrycie rat od renty.— K. N. 1144, 1154, 1912. 1983.— K. P. S. 551, 557 n., 583, 636 n., 673 n.

1979. Ustanawiający nie może uwolnić się od płacenia rat od renty, ofiarując zwrócić kapitał i zrzekając się zwrotu rat uiszczonych; zostaje w obowiązku płacenia rat od renty przez całe życie osoby lub osób, na których głowę renta ustanowioną była, bez względu na trwanie życia tych osób, i jakkolwiekby płacenie tychże rat mogło się stać uciążliwém. — K. N. 1104, 1134, 1964, 2263.

1980. Właściciel renty dożywotniéj nabywa raty od niéj przypadające w stosunku do liczby dni, jakie przeżył. — K. N. 584, 586, 1571.

Jeżeli jednak umówiono się, że raty uiszczane będą z góry, rata, która miała być uiszczoną, nabytą jest od dnia, w którym jéj wypłata powinna była nastąpić. — K. N. 1186.

1981. Nie wolno zastrzegać, iż renta dożywotnia u-

legać nie będzie zajęciu, chybaby ustanowioną była pod tytułem darmym. — K. N. 1969. — K. P. S. 581, 582.

1982. Renta dożywotnia nie ustaje ze śmiercią cywilną właściciela; wypłata jéj powinna być dopełnianą przez ciąg jego życia naturalnego. — K. N. 2277.

1983. Właściciel renty dożywotniéj nie może żądać rat inaczéj, jak za udowodnieniem swojego istnienia, lub istnienia osoby, na głowę któréj renta ustanowioną została — K. N. 1315, 1978, 1979, 2277, 2278.

TYTUŁ XIII.

O pełnomocnictwie.

DZIAŁ I.

O naturze i formie pełnomocnictwa.

1984. *Pełnomocnictwo* lub *umocowanie* jest akt, przez który jedna osoba daje drugiéj moc uczynienia czego za mocdawcę w jego imieniu. — K. N. 1782 n.— K. H. 91 n.

Kontrakt tworzy się dopiéro przez przyjęcie ze strony pełnomocnika. — K. N. 1102, 1108, 1184, 1372, 1985 n.

1985. Pełnomocnictwo dane być może albo przez akt publiczny (1), albo przez pismo z podpisem prywatnym, a nawet przez list. Może być także udzielone ustnie; lecz dowód na to przez świadków nie może być dopuszczonym, jak z zastosowaniem się do Tytułu *O kontraktach*

(1) Rejenci żadnych aktów od włościan, w imieniu gminy działających, nie mogą przyjmować bez upoważnienia Władzy Administracyjnéj, opiekę nad gminą mającéj.

(K. R. S. d. $^{4}/_{16}$ Października 1835 r. № 4418).

czyli zobowiązaniach umownych w ogólności. — K. N. 1341, 1347 n.

Przyjęcie pełnomocnictwa może być także milczące i wypływać z wykonania go przez pełnomocnika. — K. N. 1338, 1984.

1986. Pełnomocnictwo jest darme, jeżeli nie zaszła przeciwna umowa. — K. N. 1134, 1992.

1987. Jest albo *szczególne* i do jednego interessu lub pewnych tylko interessów, albo *ogólne* i do wszystkich interessów mocdawcy.

1988. Pełnomocnictwo w wyrazach ogólnych udzielone obejmuje jedynie czyny zarządu.

Jeżeli idzie o zbycie lub obciążenie hypoteką, lub o inny akt własności, pełnomocnictwo powinno być wyraźne.— K. N. 933, 1239, 1258, 1582. — K. P. S. 352.

1989. Pełnomocnik nie może nic czynić nad to, co w jego pełnomocnictwie jest objęte: władza zawiérania układów pojednawczych, nie obejmuje władzy zapisania się na sąd polubowny. — K. N. 1984, 1997, 1998, 2044. — K. P. S. 1003 n.

1990. Kobiéty i małoletni usamowolnieni mogą być wybiéranemi za pełnomocników; lecz mocdawcy służy skarga przeciwko małoletniemu pełnomocnikowi, jedynie tylko podług prawideł ogólnych odnoszących się do zobowiązań małoletnich, a przeciwko kobiécie zamężnéj, która pełnomocnictwo przyjęła bez upoważnienia męża, jedynie tylko podług przepisów wskazanych w Tytule *o umowie przedślubnéj* i *o wzajemnych prawach małżonków.* K. N. 1029 1030, 1124 n., 1305 n., 1312, 1410, 1413, 1417, 1420, 1424, 1426. — K. K. G. i P. 46.

DZIAŁ II.

O zobowiązaniach pełnomocnika.

1991. Pełnomocnik obowiązany jest wykonywać pełnomocnictwo dopóki go takowe ciąży, i odpowiada za szkody i straty, jakieby z niewykonania go wyniknąć mogły. — K. N. 1142, 1149, 1184, 1596, 2003 n.

Obowiązany jest również ukończyć rzecz rozpoczętą już w chwili śmierci mocdawcy, jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo w opóźnieniu. — K. N. 1135, 1372 — 1374, 2010.

1992. Pełnomocnik odpowiada nie tylko za podstęp, lecz i za uchybienia, jakich się dopuszcza w swoim zarządzie. — K. N. 1116, 1383, 1596, 2007.

Jednakże odpowiedzialność za uchybienia stosuje się mniéj surowo do tego, czyje pełnomocnictwo jest darme, jak do tego kto otrzymuje wynagrodzenie.—K. N. 1374, 1928, 1986. — K. K. G. i P. 1220, 1221.

1993. Każdy pełnomocnik obowiązany jest zdać rachunek ze swojego zarządu i wyrachować się mocdawcy z tego wszystkiego, co na skutek pełnomocnictwa otrzymał, chociażby to, co otrzymał, nie było się należało mocdawcy. — K. N. 1376. — K. P. S. 527 n.

1994. Pełnomocnik odpowiada za tego, kogo w swe miejsce podstawił:

1° Gdy nie miał nadanéj mocy podstawienia kogo innego;

2° Gdy moc ta nadaną mu została bez wskazania osoby, i gdy ta, którą wybrał, jawnie była niezdolną lub niewypłacalną. — K. N. 1384. — K. H. 99.

W każdym razie mocdawca może działać wprost prze-

ciwko osobie, którą pełnomocnik w swe miejsce podstawił.

1995. Jeżeli jest kilku umocowanych lub pełnomocników w tym samym akcie ustanowionych, nie ma między nimi solidarności, chybaby była wyrażoną. — K. N. 1200, 1202.

1996. Pełnomocnik winien płacić procenta od summ na swą korzyść użytych, od daty tego użycia; od summ zaś, które w jego ręku pozostały, od dnia postawienia go w stanie opóźnienia. — K. N. 1139, 1153, 1907, 1993. — K. P. S. 540.

1997. Pełnomocnik, który dostateczną dał wiadomość o swojéj władzy stronie, z którą w tym przymiocie wchodzi w umowę, nie jest obowiązany do żadnéj rękojmi za to, co nad zakres jéj zdziałaném zostało, jeżeli się temu osobiście nie poddał. — K. N. 1134, 1985, 1989, 1998. — K. P. S. 352 n.

DZIAŁ III.

O zobowiązaniach mocdawcy.

1998. Mocdawca obowiązany jest wykonać zobowiązania przez pełnomocnika, odpowiednio do nadanéj mu władzy, zaciągnięte. — K. N. 1134, 1374, 1375, 1420, 1989, 1997.

Nie obowiązuje go to, co mogło być nad ten zakres zdziałaném, jak tylko o tyle, o ile to przyjął wyraźnie lub milcząco. — K. N. 1338.

1999. Mocdawca obowiązany jest zwrócić pełnomocnikowi zaliczenia i koszta, jakie tenże, dla wykonania pełnomocnictwa, poniósł, oraz zapłacić mu wynagrodzenie, jeżeli takowe było przyrzeczone.— K. N. 1375, 2001.

Jeżeli nie ma żadnego uchybienia, któreby mogło być

pełnomocnikowi poczytane, mocdawca nie może uwolnić się od tego zwrotu i zapłaty, chociażby interess nie udał się, ani téż zmniejszać ilości kosztów i zaliczeń pod pozorem, że mogły być mniejszemi. — K. N. 1383. — K. H. 93.

2000. Mocdawca powinien także wynagrodzić pełnomocnikowi straty, jakie tenże, z powodu swojego zarządu, poniósł, gdy mu nierostropności zarzucić nie można. — K. N. 1382.

2001. Procent od zaliczeń uczynionych przez pełnomocnika należy mu się od mocdawcy, licząc od daty udowodnionych zaliczeń. — K. N. 1153, 1907, 1909.

2002. Gdy pełnomocnik był ustanowiony przez kilka osób do wspólnego interessu, każda z nich odpowiedzialną jest solidarnie względem niego za wszelkie skutki pełnomocnictwa. — K. N. 1200, 1202 n., 1222. — Przypisek do art. 1985 K. N.

DZIAŁ IV.

O różnych sposobach ukończenia się pełnomocnictwa.

2003. Pełnomocnictwo kończy się:

Przez odwołanie pełnomocnika; — K. N. 2004—2006.

Przez zrzeczenie się pełnomocnictwa ze strony pełnomocnika; — K. N. 2007.

Przez śmierć naturalną lub cywilną, bezwłasnowolność albo niewypłacalność, bądź mocdawcy, bądź pełnomocnika. — K. N. 1372—1374, 1991, 2020. — K. H. 437.

2004. Mocdawca może odwołać pełnomocnictwo skoro mu się to podoba, i znaglić pełnomocnika, w miarę okoliczności, do oddania sobie, bądź pisma z podpisem prywatnym obejmującego pełnomocnictwo, bądź orygi-

nału pełnomocnictwa, jeżeli takowe w pierwopisie wydane zostało, bądź wypisu urzędowego, jeżeli oryginał zachowanym został u notaryusza.— K. N. 2006.

2005. Odwołanie wręczone samemu tylko pełnomocnikowi, nie może być stawiane przeciwko trzecim, którzy działali nie wiedząc o odwołaniu, z zastrzeżeniem wszakże mocdawcy regressu przeciwko pełnomocnikowi. K. N. 1165, 2003.

2006. Ustanowienie nowego pełnomocnika do tego samego interessu, stanowi odwołanie piérwszego, licząc od dnia zawiadomienia piérwszego pełnomocnika o ustanowieniu nowego. — K. N. 2004, 2005.

2007. Pełnomocnik może zrzec się pełnomocnictwa zawiadamiając mocdawcę o swojém zrzeczeniu się. — K. N. 2003.

Jednakże, jeżeli to zrzeczenie się szkodliwém jest dla mocdawcy, winien być wynagrodzonym przez pełnomocnika, chybaby ten ostatni był w niemożności dalszego sprawowania pełnomocnictwa bez doznania ztąd znacznego dla siebie uszczerbku. — K. N. 1146, 1372 n., 1382, 1383, 1991, 2010.

2008. Jeżeli pełnomocnik nie wié o śmierci mocdawcy, lub o jakiéj z innych przyczyn ustania pełnomocnictwa, to, co uczynił w téj niewiadomości, jest ważne.

2009. W przypadkach powyższych zobowiązania pełnomocnika wykonane zostaną względem osób trzecich będących w dobréj wierze. — K. N. 1136, 2268.

2010. W przypadku śmierci pełnomocnika, następcy jego powinni o takowéj mocdawcę zawiadomić, a tymczasem zaradzić temu wszystkiemu, czego okoliczności dla interessu mocdawcy wymagają. — K. N. 724, 1373, 1991.

TYTUŁ XIV.

O poręczeniu (1).

DZIAŁ I.

O naturze i rozciągłości poręczenia.

2011. Kto poręcza za zobowiązanie, ten zaciąga względem wierzyciela obowiązek zadosyć uczynienia temu zobowiązaniu, jeżeli dłużnik sam nie czyni mu zadosyć. — K. N. 1105, 1134, 2012 n., 2021 n., 2034 n., 2040 n.

2012. Poręczenie może mieć miejsce tylko co do zobowiązania ważnego. — K. N. 1108.

Można jednakże poręczać zobowiązanie, chociażby mogło być unieważnione w skutku excepcyi czysto osobistéj zobowiązanemu; naprzykład, w przypadku małoletności. — K. N. 1124, 1166, 1208, 2036.

2013. Poręczenie nie może przewyższać tego, co się od dłużnika należy, ani być zaciągnięte pod warunkami uciążliwszemi. — K. N. 1131, 2015 n.

Może być dane za część tylko długu i pod warunkami mniéj uciążliwemi.

Poręczenie, które przewyższa dług, lub które dane było pod warunkami uciążliwszemi, nie jest nieważne,

---

(1) Przepisy związkowe. K. N. 601—604, 626, 771, 773, 807, 1153, 1216, 1236, 1251, 1252, 1261, 1281, 1287, 1288 1294, 1301, 1365, 1431, 1518, 1550, 1613, 1653, 1692, 1740, 2060-5., 2068, 2250. — K. P. S. 17, 135, 155, 417, 439—441, 517 n. 542, 832, 992, n. 1035.— K. H. 120, 151, 152, 155, 231, 346, 384, 532 n.

lecz tylko ograniczyć je należy do wysokości zobowiązania głównego

2014. Można stać się poręczycielem bez zlecenia tego, za którego zobowiązanie jest przyjęte, a nawet bez jego wiedzy.— K. N. 1105, 1121.

Można także poręczyć nie tylko za głównego dłużnika, lecz także za jego poręczyciela. — K. N. 1134, 1236, 1251, 2013, 2028, 2033, 2035, 2036, 2043. — K. H. 158.

2015. Poręczenie nie domniemywa się; powinno być wyraźne i nie można go rozciągać nad zakres, w jakim dane było. — K. N. 1202, 1315 n., 1353, 1740, 2013.

2016. Nieoznaczone poręczenie głównego zobowiązania rozciąga się do wszystkich przynależności długu, nawet do kosztów piérwszéj skargi i do wszystkich późniejszych od zawiadomienia poręczyciela o rzeczonéj skardze. — K. N. 1615, 1692.

2017. Zobowiązania poręczycieli przechodzą na ich następców, wyjąwszy przymusu osobistego, jeżeli zobowiązanie było tego rodzaju, że mu poręczyciel ulegał.— K. N. 724, 873, 1122, 2063.

2018. Dłużnik obowiązany do stawienia poręczyciela, powinien przedstawić osobę zdolną do zawiérania umów, któraby miała majątek dostateczny na odpowiedzialność za przedmiot zobowiązania, i któraby miała zamieszkanie w obrębie Sądu Appellacyjnego, gdzie poręczenie dane być powinno. — K. N. 1108, 1123, 1124, 2019, 2020.— K. P. S. 517 n.

2019. Wypłacalność poręczyciela ocenia się jedynie ze względem na jego własności nieruchome, wyjąwszy w czynnościach handlowych, albo gdy dług jest mały.— K. N. 517 n.. — K. H. 120, 151, 152, 155, 231, 346, 384, 532 n.

Nie mają się na względzie nieruchomości sporne lub takie, których roztrząśnienie stałoby się zbyt trudném

z powodu odległego ich położenia. — K. N. 2021 do 2024.

2020. Gdy poręczyciel przyjęty przez wierzyciela dobrowolnie lub sądownie, stanie się następnie niewypłacalnym, stawić należy innego. — K. N. 2018, 2019, 2024, 2026, 2027. — K. P. S. 217 n.

Od prawidła powyższego zachodzi wyjątek w tym tylko przypadku, gdy ta osoba stawioną została za poręczyciela jedynie w skutek umowy, w której wierzyciel ją za poręczyciela żądał. — K. N. 1134.

DZIAŁ II.

O skutku poręczenia.

ODDZIAŁ I.

O skutku poręczenia pomiędzy wierzycielem a poręczycielem.

2021. Poręczyciel nie ma względem wierzyciela obowiązku zapłaty, jak tylko w razie niezapłacenia przez dłużnika, którego majątek poprzednio roztrząsnąć należy, chybaby poręczyciel zrzekł się dobrodziejstwa roztrząśnienia, lub chybaby solidarnie zobowiązał się z dłużnikiem, w którym to przypadku skutek jego zobowiązania ulega przepisom, co do długów solidarnych wskazanym. — K. N. 930, 1134, 1200 n., 1666, 2019, 2022 do 2024, 2042, 2043, 2206, 2207.

2022. Wierzyciel wtenczas tylko ma obowiązek roztrząsać majątek głównego dłużnika, gdy się tego poręczyciel domaga, w chwili wymierzonych przeciwko niemu poszukiwań. — K. N. 2019, 2021, 2023, 2024, 2209. K. P. S. 186. — K. H. 119, 162.

2023. Poręczyciel żądający roztrząśnienia majątku, powinien wskazać wierzycielowi majątek głównego dłużnika, i zaliczyć fundusz dostateczny do dopełnienia roztrząśnienia majątku. — K. N. 2019, 2021, 2022, 2024.

Poręczyciel nie powinien wskazywać ani majątku głównego dłużnika, jaki byłby położony po za obrębem Sądu Appellacyjnego miejsca, w którém zapłata dopełnioną być powinna, ani majątku spornego, ani też majątku, na którym dług jest zahypotekowany, a który nie jest już w posiadaniu dłużnika. — K. N. 1247, 2037.

2024. W każdym razie gdy poręczyciel wskazał majątek odpowiednio artykułowi poprzedzającemu, i gdy dostarczył fundusz na roztrząśnienie wystarczający, wierzyciel, aż do wysokości wskazanego majątku, odpowiedzialnym jest względem poręczyciela za niewypłacalność głównego dłużnika nastąpioną z powodu nieprzedsięwzięcia poszukiwań. — K. N. 2020 n., 2026, 2027.

2025. Gdy kilka osób poręczyło za jednego dłużnika, i za ten sam dług, każda z nich odpowiedzialną jest za całość długu. — K. N. 1200 n., 1287, 2011, 2016, 2026, 2033.

2026. Jednakże każda z nich może, o ile nie zrzekła się dobrodziejstwa rozdzielenia, żądać aby wierzyciel rozdzielił poprzednio swą skargę, i ograniczył ją do części i udziału każdego poręczyciela. — K. N. 1134, 1217, 1220.

Jeżeli w czasie, w którym jeden z poręczycieli otrzymał wyrzeczenie rozdzielenia, znajdowali się między nimi niewypłacalni, poręczyciel ten odpowiedzialnym jest stosunkowo za te niewypłacalności; lecz nie można przeciwko niemu czynić poszukiwań z powodu niewypłacalności powstałych po rozdzieleniu. — K. N. 2020, 2024, 2027. — K. P. S. 186, 187.

2027. Jeżeli wierzyciel rozdzielił sam i dobrowolnie swą skargę, nie może już cofnąć tego rozdzielenia, chociażby, nawet przed czasem zezwolenia, byli poręczyciele nie wypłacalni. — K. N. 1210, 2020, 2024, 2026.

ODDZIAŁ II.

O skutku poręczenia pomiędzy dłużnikiem a poręczycielem.

2028. Poręczyciel, który zapłacił, ma regres przeciwko głównemu dłużnikowi, czy poręczenie dane było z wiadomością, czy też bez wiadomości dłużnika.— K. N. 1216, 1236, 1251, 1252, 2011, 2014, 2029.

Regres ten służy tak co do kapitału jako też co do procentu i kosztów; jednakże poręczycielowi służy regres tylko co do kosztów przez niego poniesionych po dacie zawiadomienia głównego dłużnika o poszukiwaniach przeciwko sobie wymierzonych.— K. N. 1375, 1907.

Służy mu także regres o szkody i straty, jeżeli te mają miejsce.— K. N. 1146, 1149.

2029. Poręczyciel, który dług zapłacił, podstawiony jest we wszystkie prawa, jakie wierzyciel miał przeciwko dłużnikowi. — K. N. 1236, 1251, 1252, 2011, 2028, 2037.

2030. Jeżeli było kilku głównych solidarnych dłużników jednego i tego samego długu, poręczyciel, który za nich wszystkich poręczył, ma do każdego z nich regres o zwrot całości tego co zapłacił. — K. N. 1200 n., 1214, 2021, 2025, 2033.

2031. Poręczyciel, który raz zapłacił, nie ma regresu przeciwko dłużnikowi głównemu, który po drugi raz zapłacił, gdy go nie zawiadomił o uczynionéj przez

siebie zapłacie; z zachowaniem dla niego skargi o zwrot przeciwko wierzycielowi.— K. N. 1235, 1377.

Jeżeli poręczyciel zapłacił, bez czynionych przeciwko sobie poszukiwań, i bez zawiadomienia dłużnika głównego, nie służy mu regress przeciwko niemu w przypadku gdy, w chwili zapłaty, dłużnik ten miałby był zasady, na mocy których byłoby zyskane uznanie długu za umorzony; z zastrzeżeniem wszakże skargi o zwrot przeciwko wierzycielowi.

2032. Poręczyciel, nawet przed uskutecznieniem zapłaty, może działać przeciwko dłużnikowi o wynagrodzenie:

1° Jeżeli pociąganym jest sądownie o zapłatę;

2° Jeżeli dłużnik upadł, lub jest w stanie niewypłacalności; — K. N. 1188. — K. H. 437 n.

3° Jeżeli dłużnik zobowiązał się wyjednać zwolnienie poręczyciela w pewnym czasie; — K. N. 1134.

4° Jeżeli dług stał się wymagalnym z powodu upływu zakreślonego terminu; — K. N. 1185 n., 1888, 2039.

5° Po upływie lat dziesięciu, jeżeli nie oznaczono terminu stałego do spełnienia zobowiązania, chybaby zobowiązanie główne, jak na przykład opieka, było tej natury, że umorzone być nie może przed upływem oznaczonego czasu. — K. N. 1212. — K. P. S. 175.

ODDZIAŁ III.

O skutku poręczenia pomiędzy współporęczającemi.

2033. Jeżeli kilka osób poręczyło za tegoż samego dłużnika oraz za tenże sam dług, poręczyciel, który go uiścił, ma regres przeciwko innym poręczycielom w stosunku części i udziału każdego z nich. — K. N. 1200 n. 1251, 1252, 1287, 1288, 2011, 2014, 2016, 2025 n.

Lecz regres ten ma miejsce jedynie wtenczas, gdy poręczyciel zapłacił w jednym z przypadków w artykule poprzedzającym wymienionych.

DZIAŁ III.

O ustaniu poręczenia.

2034. Zobowiązanie wynikające z poręczenia ustaje z tych samych przyczyn co i inne zobowiązania.— K. N. 1234, 1263, 2035 n. — K. H. 155, 384.

2035. Pomięszanie, które następuje w osobie dłużnika głównego i jego poręczyciela, gdy jeden z nich staje się spadkobiercą drugiego, nie umarza skargi wierzyciela przeciwko poręczycielowi poręczyciela.— K. N. 724, 1234, 1300, 1301, 1740, 2014, 2043.—K.H. 155, 384.

2036. Poręczyciel zasłaniać się może przeciwko wierzycielowi wszystkiemi exceptyami służącemi głównemu dłużnikowi, o ile te nieodłączne są od długu. — K. N. 1168, 1208, 1281, 1288, 1294, 1365, 2014, 2250.

Lecz nie może zasłaniać się exceptyami czysto osobistemi dłużnikowi. — K. N. 1124, 1166, 1208, 2012.

2037. Poręczyciel jest zwolniony, gdy podstawienie w prawa, w hypotekę i w przywileje wierzyciela, nie może już, z powodu czynu tegoż wierzyciela, nastąpić na korzyść poręczającego. — K. N. 1250, 1251-3., 1252, 1382, 2023, 2029, 2039. 2094.

2038. Przyjęcie dobrowolne przez wierzyciela nieruchomości lub jakiegokolwiekbądź przedmiotu na zapłatę głównego długu, zwalnia poręczyciela, chociażby następnie wierzyciel był z nich w drodze prawa wyzuty. K. N. 1134, 1234, 1271-1., 1626, 2034.

2039. Proste przedłużenie terminu przez wierzyciela dłużnikowi głównemu udzielone, nie zwalnia poręczyciela.

czyciela, który w tym przypadku może czynić poszukiwania przeciwko dłużnikowi, w celu zmuszenia go do zapłaty. — K. N. 1183 n., 1740, 2032, 2037.

DZIAŁ IV.

O poręczycielu prawnym i sądowym.

2040. Ilekroć kto jest zobowiązany, prawem lub wyrokiem, do stawienia poręczyciela, ofiarowany poręczyciel winien spełnić warunki w art. 2018 i 2019 przepisane.— K. N. 601, 626, 771, 807, 1518, 1653. — K. P. S. 166, 167.— K. H. 120, 151, 346, 384.

Gdy idzie o poręczenie sądowe, poręczyciel winien nadto być uległym przymusowi osobistemu. — K. N. 2017, 2060-5. — K. P. S. 135, 155, 517, 519, 542, 832, 833, 992, 993. — K. H. 231.

2041. Od tego, kto nie może znaléść poręczyciela, przyjąć można natomiast dostateczny zastaw ruchomy.— K. N. 2071 n.

2042. Poręczyciel sądowy nie może żądać roztrząśnienia majątku dłużnika głównego. — K. N. 2021 n.

2043. Kto poprostu poręczył za poręczycielem sądowym, ten nie może żądać roztrząśnienia majątku dłużnika głównego i poręczyciela. — K. N. 2014, 2033.

TYTUŁ XV.

O układach pojednawczych.

2044. *Układ pojednawczy* jest kontrakt, przez który strony kończą spór już wszczęty, lub uprzedzają spór powstać mający. — K. N. 888, 1988, 1989, 2045 n. K. P. S. 249, 1003 n.

Kontrakt ten sporządzony być powinien na piśmie. — K. N. 1315, 1317, 1318, 1322.

2045. Do zawiérania układu pojednawczego potrzeba miéć zdolność rozrządzania przedmiotami układem objętemi.— K. N. 1108, 1123, 1124, 1125.— K. P. S. 249, 1004.

Opiekun nie może zawiérać układu pojednawczego za małoletniego lub bezwłasnowolnego inaczéj, jak z zastosowaniem się do artykułu 467 w Tytule *O małoletności, opiece i usamowolnieniu;* i nie może zawiérać układu z małoletnim doszłym do pełnoletności, co do rachunków z opieki, jak tylko z zastosowaniem się do art. 472 tego samego Tytułu. — K. C. P. 448, 457.

Gminy i zakłady publiczne nie mogą zawiérać układów pojednawczych, bez wyraźnego upoważnienia Panującego. — K. N. 537, 542, 1596, 1712.

2046. Można układać się co do skutków cywilnych wypływających z przestępstwa. — K. N. 1310, 1348, 1382 n. — K. P. S. 249, 1004.

Układ nie przeszkadza czynieniu poszukiwań ze strony urzędu publicznego.

2047. W układzie można zastrzedz karę na tego, ktoby układu nie wypełnił. — K. N. 1134, 1226 n.

2048. Układ zamyka się w swoim przedmiocie; zrzeczenie się w nim wszystkich praw, skarg i roszczeń, stosuje się jedynie do tego, co się odnosi do sporu, jaki do układu dał powód.— K. N. 1163, 1351, 2049 n., 2057.

2049. Układy załatwiają jedynie tylko spory, jakie w nich są objęte, czy strony objawiły swój zamiar przez wyrażenie szczegółowe lub ogółowe, czy téż zamiar ten wynika koniecznie z tego, co w układzie powiedziano. — K. N. 1156, 1175, 2048.

2050. Jeżeli ten, kto zawiéra układ względem prawa własnego, nabywa następnie podobneż prawo z głowy

innéj osoby, układ poprzedni nie wiąże go co do prawa nowo nabytego. — K. N. 2048, 2052.

2051. Układ zawarty przez jednego z interessowanych, nie wiąże innych interessowanych, i ci nie mogą się nim zasłaniać. — K. N. 1165.

2052. Układy mają, pomiędzy stronami, powagę rzeczy ostatecznie osądzonéj. — K. N. 1350-3., 1351, 2048, 2056.

Nie mogą być zaskarżane z powodu błędu co do prawa, ani też z powodu pokrzywdzenia.— K. N. 888, 1118, 1304, 1313, 1356, 2053.

2053. Jednakże układ może być zerwany, gdy zachodzi błąd co do osoby lub co do przedmiotu sporu. — K. N. 1109, 1110, 1304, 1356, 2054, 2057, 2058.

Jak również we wszystkich przypadkach, gdy zachodzi podstęp lub gwałt. — K. N. 887, 892, 1109, 1111 n., 1304, 2233.

2054. Służy podobnież skarga o zerwanie układu, gdy ten zawarty został w wykonaniu tytułu nieważnego, chybaby strony wyraźnie ułożyły się co do nieważności. K. N. 1134, 1338, 2053, 2057.

2055. Układ oparty na dokumentach, które następnie za fałszywe uznano, jest zupełnie nieważny. — K. N. 1131. — K. P. S. 214 n., 249, 480-9.

2056. Nieważnym jest układ względem processu ukończonego przez wyrok, który się stał prawomocnym, o którym strony lub jedna z nich nie miały wiadomości. K. N. 1131, 1350-3., 1351, 2052.

Jeżeli wyrok stronom niewiadomy ulegał appellacyi, układ będzie ważny, — K. P. S. 443 n.

2057. Jeżeli strony zawarły układ ogólnie względem wszystkich interessów, jakie między sobą mieć mogły, tytuły, które im wówczas były nieznane, i któreby późniéj odkrytemi zostały, nie stanowią powodu do zerwania, chybaby zatrzymanemi zostały przez czyn jednéj ze stron. — K. N. 1382, 2053, 2054. — K. P. S. 448, 480-9. 10., 488.

Lecz układ byłby nieważny, jeżeliby odnosił się do jednego tylko przedmiotu, co do którego udowodnionémby zostało przez tytuły nowo odkryte, że jedna ze stron nie miała żadnego prawa.

2058. Pomyłka rachunkowa w układzie sprostowaniu ulega. — K. N. 2053. — K. P. S. 541.

TYTUŁ XVI.

O przymusie osobistym w materyi cywilnéj (1).

2059. Przymus osobisty w materyi cywilnéj ma miejsce za szalbierstwo. — K. N. 2064, 2066. — K. P. S. 800, 905. — K. H. 612.

Zachodzi szalbierstwo:

Gdy kto przedaje lub hypoteką obciąża nieruchomość, wiedząc, że nie jest jéj właścicielem;— K. N. 1599.

Gdy kto przedstawia jako czysty majątek obciążony hypotekami, lub oświadcza, że hypoteki są mniejsze jak te, któremi majątek jest obciążony.

2060. Przymus osobisty podobnież ma miejsce:

1° Za skład konieczny; — K. N. 1348-1., 1949.

2° W razie skargi o zwrot nieruchomości, za usunięcie się, przez Sąd nakazane, z nieruchomości,

---

(1) Przepisy związkowe: — K. N. 1270, 2017, 2040, 2136. — K. P. S. 107, 124, 126, 127, 191, 201, 213, 221, 264, 519, 534, 536, 552, 603, 604, 690, 712, 714, 744, 780 n., 824, 839. — K. H. 209, 231, 455, 637.

z których właściciel wyzuty został czynami samowolnemi; za zwrot przychodów pobranych w czasie nieprawnego posiadania, oraz za uiszczenie wynagrodzenia szkód i strat przysądzonych właścicielowi; —K. N. 583, 584, 1149, 2061. —K. P. S. 23, 27, 126-1, 127, 129, 526, 603, 690, 712, 744, 824, 839.

3° Za zwrot funduszów zaznaczonych u osób publicznych w tym celu ustanowionych; — K. N. 1961. — K. P. S. 126-2, 534.

4° Za przedstawienie rzeczy złożonych sekwestratorom, kommissarzom i innym dozorcom; — K. N. 1956 n.

5° Przeciwko poręczycielom sądowym i przeciwko poręczycielom osób, ulegających przymusowi osobistemu; — K. N. 1134, 2040. — K. P. S. 519.

6° Przeciwko wszystkim urzędnikom publicznym za przedstawienie oryginałów, gdy takowe nakazaném zostało; — K. P. S. 201, 221, 320, 839.

7° Przeciwko notaryuszom, obrońcom, komornikom i woźnym, za zwrot tytułów im powierzonych i funduszów, jakie, w skutku swego urzędowania, pobrali dla swoich klientów. — K. N. 2276. — K. P. S. 107, 191, 192, 527 n.

2061. Ci, którzy przez wyrok wydany w sprawie petytoryjnéj, i przeszły w prawomocność, skazani zostali na opuszczenie nieruchomości, i którzy odmawiają w téj mierze posłuszeństwa, mogą, po upływie dwóch tygodni od wręczenia pierwszego wyroku osobiście lub w zamieszkaniu, być skazanemi drugim wyrokiem pod przymusem osobistym. — K. N. 1350-3, 1351. — K. P. S. 25, 26, 27, 147, 148, 690, 714.

Jeżeli nieruchomość lub posiadłość odległą jest więcéj

jak o pięć myryametrów (1) od zamieszkania strony skazanéj, dodany będzie do terminu dwutygodniowego jeden dzień na każde pięć myryametrów (1). — K. P. S. 1033.

2062. Przymus osobisty nie może być wyrzeczony przeciwko dzierżawcom o zapłacenie ceny dzierżawnéj z nieruchomości wiejskich, jeżeli kontrakt dzierżawy wyraźnego w tym względzie nie obejmuje zastrzeżenia. Jednakże dzierżawcy i osadnicy (colons partiaires) mogą być skazanemi pod przymusem osobistym za nieoddanie przez nich, przy końcu dzierżawy, zwierząt w pacht oddanych, zasiewów i narzędzi rolniczych im powierzonych; chybaby udowodnili, że brak tych przedmiotów nie z ich czynu pochodzi. — K. N. 524, 1134, 1382, 1711, 1763, 1764, 1778, 1800 n., 1821, 1827.

2063. Oprócz przypadków w poprzedzających artykułach oznaczonych, lub króreby na przyszłość wyraźném prawem oznaczone być mogły, zabrania się wszystkim sędziom wyrzekać przymus osobisty, wszystkim notaryuszom i pisarzom przyjmować akta, w którychby tenże był zastrzegany, i każdemu Polakowi poddanemu Królestwa Polskiego (2) zeznawać podobne akta, chociażby te w kraju obcym sporządzane były; wszystko to pod karą nieważności i skazania na wynagrodzenie kosztów, szkód i strat. K. N. 900, 1133, 1149, 1173, 2059—2062, 2065—2067, 2070. — K. P. S. 107, 126, 127, 191, 201, 213, 221, 264, 534, 536, 603, 604, 690, 712, 714, 744, 824, 839. — K. H. 209, 637.

2064. W przypadkach nawet wyżéj wymienionych

---

(1) Myryametrów pięć równa się $5^{17}/_{20}$ milom Polskim, czyli 41 wiorstom Rossyjskim.

(2) W texcie oryginalnym są tu wyrazy *à tous Français*, (*wszystkim Francuzom*); zmiana jednak w przekładzie wprowadzoną została ze względu na zastosowanie Kodexu Napoleona do kraju tutejszego.

przymus osobisty nie może być wyrzeczony przeciwko małoletnim. — K. N. 1308, 2070. — K. H. 2, 3, 6.

2065. Nie może być wyrzeczony za summę mniejszą od trzystu franków (1). — K. N. 2070. — K. P. S. 126.

2066. Nie może być wyrzeczony przeciwko siedmdziesięcio-letnim, przeciwko osobom płci żeńskiéj, wyjąwszy przypadki szalbierstwa. — K. N. 2059. — K. P. S. 800-5, 905. — K. H. 612.

Ażeby korzystać z przywileju siedmdziesięcioletnim zapewnionego, dosyć jest rozpocząć siedmdziesiąty rok życia. — K. P. S. 800-5.

Przymus osobisty za szalbierstwo w czasie trwającego małżeństwa, ma wtenczas tylko miejsce przeciwko mężatkom, gdy są rozdzielone co do majątku, lub gdy posiadają majątki, których wolny zarząd sobie zachowały, i to z powodu zobowiązań odnoszących się do tych majątków. — K. N. 1426, 1443 n., 1536 n., 1576, 2059, 2070. — K. P. S. 800, 905. — K. H. 4, 5, 7, 113, 612.

Mężatki, któreby, żyjąc pod wspólnością, zaciągnęły zobowiązanie wspólnie lub solidarnie ze swemi mężami, nie mogą być poczytane za dopuszczające się szalbierstwa z przyczyny tych kontraktów.—K. N. 1431, 1487, 2059.

2067. Przymus osobisty, w przypadkach nawet w których przez prawo jest dozwolony, nie może być zastosowany inaczéj jak w skutek wyroku. — K. N. 2063. — K. P. S. 519, 552, 556, 780 n.

2068. Appellacya nie zawiesza przymusu osobistego nakazanego przez wyrok tymczasowo wykonalny za stawieniem poręki. — K. N. 2040. — K. P. S. 135, 443, 449 n.

2069. Wykonanie przymusu osobistego nie przeszkadza ani też zawiesza poszukiwań i exekucyj na majątkach. K. P. S. 545, 551. 552, 557, 583. 626, 636, 673 n., 780 n., 819.

(1) Franków 300 znaczy Rubli srebrem 72.

2070. Przepisy powyższe nie ubliżają prawom szczególnym dozwalającym przymusu osobistego w materyach handlowych, ani też prawom policyi poprawczéj, ani też prawom odnoszącym się do zarządu funduszami publicznemi. — K. N. 1782, 1949 n., 1956 n., 2040, 2063. — K. P. S. 23, 27, 107, 126, 191, 201, 221, 320, 519, 534, 603, 690 712, 744, 824, 839. — K. H. 209, 231, 454, 637.

TYTUŁ XVII.

O zastawie.

2071. *Zastaw* jest kontrakt, przez który dłużnik oddaje rzecz jaką swojemu wierzycielowi na zabezpieczenie długu. — K. N. 1101, 1134, 1286, 1915 n., 2041, 2072 n.

2072. Zastaw rzeczy ruchoméj nazywa się *zastawem ruchomym*. — K. N. 1286, 2041, 2073 n. —K. P. S. 819 n. — K. H. 95, 527, 535 n.

Zastaw rzeczy nieruchoméj nazywa się *zastawem nieruchomym*. — K. N. 2077, 2083, 2085 n.

DZIAŁ I.

O zastawie ruchomym.

2073. Zastaw ruchomy nadaje wierzycielowi prawo poszukiwania zapłaty z rzeczy będącéj jego przedmiotem, z przywilejem i z pierwszeństwem przed innemi wierzycielami. — K. N. 2071, 2072, 2074 n. — Przypisek do ar. 1702 K. N., —(T. I. str. 864 niniejszego dzieła).

2074. Przywilej ten ma miejsce o tyle tylko, o ile istnieje akt publiczny lub akt z podpisem prywatnym, należycie zarejestrowany, obejmujący wymienienie summy dłużnéj, równie jak rodzaj i naturę rzeczy w zastaw

oddanych, lub dołączony wykaz ich jakości, wagi i miary. — K. N. 1315, 1317, 1318, 2075. — K. H. 95.

Jednakże sporządzenie aktu na piśmie i jego zarejestrowanie przepisaném jest tylko w przedmiotach przenoszących sto pięćdziesiąt franków(1).—K. N. 1341, 1347.

2075. Przywilej w poprzedzającym artykule wymieniony ustanawia się na ruchomościach niezmysłowych, jakiemi są wierzytelności ruchome, jedynie przez akt publiczny, lub z podpisem prywatnym, także zarejestrowany i doręczony dłużnikowi wierzytelności w zastaw oddanéj. — K. N. 1315, 1317, 1318, 1607, 1690 n., 2074, 2081.

2076. W każdym razie przywilej na zastawie ruchomym służy tylko o tyle, o ile zastaw ten oddany był i pozostawał w posiadaniu wierzyciela lub trzeciéj osoby, na którą się strony zgodziły. — K. N. 1134, 1137, 1286, 1606 n.

2077. Zastaw ruchomy dany być może za dłużnika przez osobę trzecią. — K. N. 1105 n., 1119 n., 2014, 2015, 2090.

2078. Wierzyciel, na przypadek niezapłacenia, nie może rozporządzać zastawem ruchomym; lecz wolno mu wyjednać od Sądu postanowienie, że zastaw ma przy nim pozostać w miejsce zapłaty aż do odpowiedniéj wysokości, podług oszacowania przez biegłych uskutecznionego, lub też, że ma być przedany przez licytacyę. — K. N. 2079, 2088. — K. P. S. 302 n., 617 n.

Wszelkie zastrzeżenie, któreby wierzyciela upoważniało do przywłaszczenia sobie zastawu lub do rozrządzania nim bez zachowania powyższych formalności, jest nieważne. — K. N. 900, 1133, 1172.

2079. Aż do wywłaszczenia dłużnika, jeżeli to ma miejsce, pozostaje on właścicielem zastawu ruchomego,

(1) Franków 150, znaczy rs, 36.

który w ręku wierzyciela jest tylko składem zapewniającym jego przywilej. — K. N. 1915, 1927 n., 2073, 2078, 2088.

2080. Wierzyciel odpowiada, stosownie do prawideł wskazanych w Tytule *o kontraktach czyli zobowiązaniach umownych w ogólności*, za stratę lub pogorszenie zastawu, jakieby przez jego niedbalstwo nastąpiły. — K. N. 1149, 1234, 1245, 1302 n., 1383, 1927, 1933.

Dłużnik ze swéj strony winien powrócić wierzycielowi wydatki użyteczne i konieczne, jakie ten ostatni poczynił dla zachowania bytu zastawu. — K. N. 1137, 1375, 1381, 1947, 2086.

2081. Jeżeli idzie o wierzytelność daną w zastaw, i jeżeli wierzytelność ta przynosi procenta, wierzyciel zarachowywa je na poczet procentów, jakie się mu należéć mogą. — K. N. 1254, 1907, 1936, 2075, 2085.

Jeżeli dług, na zabezpieczenie którego wierzytelność w zastaw oddaną została, sam jest bezprocentowy, zarachowanie dopełnia się na kapitał.

2082. Dłużnik nie może, wyjąwszy przypadek gdyby posiadacz zastawu, takowego nadużywał, dopominać się zwrotu zastawu, dopóki nie zapłaci w całości tak w kapitale, jako też procentach i kosztach długu, na zabezpieczenie którego zastaw był dany.—K. N. 618, 1134, 1760, 1948, 2071, 2087.

Jeżeliby istniał ze strony tegoż samego dłużnika, względem tego samego wierzyciela, inny dług, późniéj od oddania w zastaw zaciągnięty, i któryby stał się wymagalnym przed uiszczeniem pierwszego długu, wierzyciel nie będzie mógł być zmuszonym do wyzucia się z zastawu przed całkowitą zapłatą jednego i drugiego długu, chociażby nie było żadnego zastrzeżenia, że zastaw i dla drugiego długu ma służyć. — K. N. 1350, 1352.— K. H. 536.

2083. Zastaw jest niepodzielny pomiędzy następcami

dłużnika lub wierzyciela, chociażby dług był podzielny. K. N. 724, 870, 883, 1217 n., 2090.

Spadkobierca dłużnika, który zapłacił swój udział długu, nie może żądać zwrotu swojego udziału w zastawie, dopóki dług w całości zaspokojonym nie zostanie.

Wzajemnie spadkobierca wierzyciela, który odebrał swój udział z długu, nie może zwrócić zastawu ze szkodą tych ze swoich współspadkobierców, którzy zapłaceni nie zostali.

2084. Rozporządzenia powyższe nie mają zastosowania ani w rzeczach handlowych, ani do domów upoważnionych do udzielania pożyczek na zastawy, co do których stosować należy przepisy i urządzenia do nich odnoszące się (1). — K. H. 95, 533—536.

---

(1) W Królestwie Polskiém głównie są dwie władze rządowe upoważnione do udzielania pożyczek na zastawy,— *Bank Polski*, i *Lombard przy Magistracie miasta Warszawy*.

Co do Banku Polskiego, upoważnienie do udzielania pożyczek na zastaw papierów publicznych, płodów, wyrobów i rozmaitych kosztowności, wypływa z ar. 17, 20 i 21 postanowienia Królewskiego z d. $^{17}/_{29}$ Stycznia 1828 r. (D. P. T. XII, str. 132); główniejsze zaś warunki, pod jakiemi tego rodzaju pożyczki mają być udzielane, wskazane są w § 98 do 143 *Instrukcyi Szczegółowéj dla Banku Polskiego*, przyjętéj na posiedzeniu Rady Administracyjnéj z d. $^{9}/_{21}$ Lipca 1840 r.

Bank Polski udziela powyższe pożyczki głównie handlującym i obywatelom ziemskim całego kraju; przychodzenie zaś w pomoc klassie ubogiéj mieszkańców miasta Warszawy pożyczkami na fanty, jest przeznaczeniem Lombardu ustanowionego przy Magistracie miasta Warszawy.

Początek istnienia Lombardu w Warszawie sięga epoki w któréj to miasto zostawało pod rządem Pruskim, wówczas bowiem pod d. 26 Lipca 1796 r. zapadło w Berlinie postanowienie Królewskie, wskazujące zasady téj instytucyi.

Przepisy objęte powyższém postanowieniem obowiązywały do końca r. 1850, w którym, a mianowicie pod d. $^{6}/_{18}$ Grudnia, Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych wydała *Przepisy rachunkowo-kassowe dla Lombardu miasta Warszawy*. Pomimo to jednak postanowienie z r. 1796 nie zostało uchylone, i owszém obowiązuje dotąd łącznie z wspomnionemi Przepisami z r. 1850. W *Przepisach* tych wszystkie główniejsze zasady pierwiastkowego postanowienia powtórzonemi zostały, a nadto pomiędzy innemi dodany został ar. 11 téj osnowy:

„Ponieważ przedmioty zastawione w Lombardzie uważane być mają jako zabezpieczające wyłącznie dług pożyczkowy, Lombard więc nie będzie wchodził w rozpatrywanie praw wynikających z umów osób prywatnych, lub spekulacyi na biletach zastawnych, — prócz tego na zasadzie ar. 2084 K. N., według którego domy pożyczki na zastaw upoważnione podlegają przepisom administracyjnym, zastawy więc takowe, jako nie mogące służyć za przedmiot odpowiedzialności dłużników, nie mogą być dochodzone drogą aresztu przez wierzycieli poszukujących satysfakcyi na swych dłużnikach. Dlatego Kassa Lombardu mocną jest nie przyjmować doręczonych sobie podobnego rodzaju aresztów, wyłączając ten jedynie wypadek, gdyby się okazało, że zastawione w Lombardzie przedmioty są kradzione, i że prawdziwy ich właściciel czyni zajęcie celem ich odzyskania."

DZIAŁ II.

O zastawie nieruchomym.

2085. Zastaw nieruchomy nie może być ustanowionym, jak przez akt na piśmie.—K. N. 1315, 1317, 1318, 1659, 2071, 2072, 2077, 2083, 2086 n.

Wierzyciel nabywa przez tę umowę tylko możność pobiérania dochodów z nieruchomości, z obowiązkiem zarachowywania ich corocznie na procenta, jeżeli mu się należą, a następnie na kapitał swojéj wierzytelności. — K. N. 578 n., 600 n., 1254, 1907, 1936, 2075, 2081.

2086. Wierzyciel obowiązany jest, jeżeli się inaczéj nie umówiono, opłacać podatki i ponosić ciężary coroczne z nieruchomości, którą w zastawie trzyma. — K. N. 1134.

Powinien także, pod karą wynagrodzenia szkód i strat, utrzymywać nieruchomość i dopełniać w niéj użyteczne i konieczne naprawy, z możnością pobrania naprzód z dochodów wszystkich wydatków odnoszących się do tych rozmaitych przedmiotów. — K. N. 1137, 1149, 1375, 1381, 2080, 2087.

2087. Dłużnik nie może, przed zupełném uiszczeniem długu, żądać zwrotu nieruchomości oddanych w zastaw. K. N. 618, 1760, 1948, 2071, 2082.

Lecz wierzyciel, który się chce uwolnić od obowiązków w artykule poprzedzającym wymienionych, może zawsze, chybaby się zrzekł tego prawa, zmusić dłużnika, iżby objął napowrót swą nieruchomość w posiadanie. — K. N. 1134, 2078.

2088. Wierzyciel nie staje się właścicielem nieruchomości przez samo uchybienie zapłaty w terminie umówionym; wszelkie zastrzeżenie przeciwne jest nieważne: w tym przypadku może wierzyciel popiérać wywłaszczenie swego dłużnika drogą prawem wskazaną. — K. N. 900, 1133, 1172, 2078, 2204 n. —K. P. S. 673 n.

2089. Jeżeli strony zastrzegły, że dochody kompensować się będą z procentami, albo całkowicie, albo do pewnéj tylko wysokości, umowa taka wykonywa się jak każda inna, która nie jest prawem wzbronioną. — K. N. 1134, 1289 n., 1907, 1976, 2085.

2090. Rozporządzenia artykułów 2077 i 2083 stosują się do zastawu nieruchomego, podobnie jak do ruchomego.

2091. Wszystko, co postanowiono w niniejszym Dziale, nie ubliża prawom, jakieby osoby trzecie mieć mogły do saméj nieruchomości oddanéj w zastaw.— K. N. 1165.

Jeżeli wierzyciel mający tytuł zastawu, posiada zkąd inąd na nieruchomości przywileje i hypoteki prawnie ustanowione i zachowane, wykonywa je w przypadku właściwym jak każdy inny wierzyciel. — K. N. 1166.

TYTUŁ XVIII. (1).

O przywilejach i hypotekach.

DZIAŁ I.

Rozporządzenia ogólne.

* **2092.** Ktokolwiek zobowiązał się osobiście, winien spełnić to zobowiązanie ze wszystkich swoich majątków ruchomych i nieruchomych, teraźniejszych i przyszłych.

* **2093.** Majątki dłużnika są wspólnym zastawem jego wierzycieli; cena zaś tych majątków ulega stosunkowemu rozdziałowi pomiędzy wierzycieli, chybaby między niemi zachodziły prawne przyczyny pierwszeństwa.

---

(1) Cały Tytuł XVIII Kodexu Napoleona t. j. art. 2092 do 2203 włącznie, uchylony został w Królestwie Polskiém:

1° Artykułem 163 *Ustawy Hypotecznéj z r. 1818*, — (D. P. T. V, str. 295).

2° Artykułem 1 *Prawa o przywilejach i hypotekach z r. 1825.* (D. P. T. IX, str. 355).

3° Artykułem 1 *Prawa przechodniego do Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego z r. 1825.* — (Tom I, str. 274 niniejszego dzieła).

Ustawy Hypoteczne, obowiązujące w Królestwie Polskiém w miejsce Tytułu XVIII Kodexu Napoleona, zamieszczone są na samym początku Tomu II niniejszego dzieła.

* **2094**. Prawnemi przyczynami pierwszeństwa są: *przywileje* i *hypoteki*.

DZIAŁ II.

O przywilejach.

* **2095**. *Przywilej* jest prawo, jakie przymiot wierzytelności nadaje wierzycielowi do pierwszeństwa przed innemi wierzycielami, nawet hypotecznemi.

* **2096**. Pomiędzy wierzycielami uprzywilejowanemi, pierwszeństwo urządza się stosownie do różnych przymiotów przywilejów.

* **2097**. Wierzyciele uprzywilejowani tego samego stopnia, zaspokojeni być powinni stosunkowo.

* **2098**. Przywilej z powodu praw Skarbu Królestwa i porządek w jakim się wykonywa, urządzone są prawami właściwemi.

Skarb Królestwa jednak nie może otrzymać przywileju z uszczerbkiem praw poprzednio przez osoby trzecie nabytych.

* **2099**. Przywileje służyć mogą na ruchomościach lub na nieruchomościach.

ODDZIAŁ I.

O przywilejach na ruchomościach.

* **2100**. Przywileje są albo *ogólne* albo *szczególne* na pewnych ruchomościach.

§ 1. O przywilejach ogólnych na ruchomościach.

* **2101**. Wierzytelności uprzywilejowane na ogóle ruchomości są te, jakie niżéj są wymienione, i wykonywają się w następującym porządku:

1° Koszta sądowe;
2° Koszta pogrzebu;
3° Wszelkie koszta ostatniéj choroby, z równém prawem dla wszystkich, którym się należą;
4° Wynagrodzenie przypadające sługom za rok ubiegły, i to co się na rok bieżący należy;
5° Dostarczenia przedmiotów utrzymania uczynione dłużnikowi i jego familii, a mianowicie na ostatnie sześć miesięcy, przez kupców cząstkowo przedających, jako to przez piekarzy, rzeźników i innych, a na ostatni rok przez utrzymujących pensye i kupców hurtowych.

§ 2. O przywilejach na pewnych ruchomościach.

* **2102**. Wierzytelności uprzywilejowane na pewnych ruchomościach są:

1° Cena najmu i dzierżawy nieruchomości, na płodach ze zbiorów rocznych, i na cenie tego wszystkiego, co służy do ozdoby lub użytku domu najętego lub nieruchomości wydzierżawionéj, i tego wszystkiego, co służy do prowadzenia gospodarstwa wiejskiego. Przywilej ten służy za wszystko, co już przypadło i co jeszcze ma przypaść, jeżeli kontrakty najmu lub dzierżawy są urzędowe, lub jeżeli są z podpisem prywatnym, a mają datę pewną; i, w tych dwóch przypadkach, inni wierzyciele mają prawo na nowo wynająć lub wypuścić w dzierżawę dom lub dobra na resztujący czas najmu lub dzierżawy, i mogą na swoją korzyść obrócić cenę najmu lub dzierżawy, pod obowiązkiem wszakże zapłacenia właścicielowi tego, coby się mu jeszcze należéć mogło.

W braku zaś urzędowego kontraktu najmu lub dzierżawy, lub gdy kontrakt ten, prywatnie sporządzony, nie ma daty pewnéj, za jeden rok, poczynając od upływu roku bieżącego;

Ten sam przywilej służy za naprawy komornicze, i za wszystko to, co wykonania najmu lub dzierżawy dotyczy;

Jednakże summy należne za zasiéwy lub za koszta zbiorów rocznych, zaspakajane będą z ceny zbiorów, a summy należne za narzędzia, z ceny tychże narzędzi, z pierwszeństwem przed właścicielem, w jednym i drugim przypadku;

Właściciel może zająć ruchomości służące do użytku lub ozdoby w jego domu lub dobrach, jeżeli przeniesionemi zostały bez jego zezwolenia, i zachowuje na tychże swój przywilej, byleby działał o ich odzyskanie; a mianowicie, jeżeli idzie o ruchomości służące do użytku lub ozdoby dóbr wiejskich, w przeciągu dni cztérdziestu, a w przeciągu piętnastu dni, jeżeli idzie o ruchomości służące do użytku lub ozdoby domu;

2° Wierzytelność, na zastawie znajdującym się w posiadaniu wierzyciela;

3° Koszta łożone na zachowanie rzeczy;

4° Cena przedmiotów ruchomych nie zapłaconych, jeżeli jeszcze w posiadaniu dłużnika znajdują się, czy je kupił z terminem lub bez terminu;

Jeżeli przedaż uczynioną została bez terminu, przedawca może nawet działać o odzyskanie tych przedmiotów, dopóki się w posiadaniu kupującego znajdują, i przeszkodzić ich odprzedaniu, byleby działanie o odzyskanie przedsięwzięte było w ciągu ośmiu dni od wydania, i byleby przedmioty

znajdowały się w takimże stanie, w jakim wydanemi były;

Przywilej przedawcy wykonywa się jednak dopiéro po przywileju właściciela domu lub dóbr, chybaby udowodnioném zostało, że właściciel wiedział, iż ruchomości i inne przedmioty, służące do użytku lub ozdoby jego domu lub dóbr, nie należały do biorącego w najem lub dzierżawę;

Prawa i zwyczaje handlowe co do odzyskania, w niczém nie zostają zmienione;

5° Dostarczenia utrzymujących zajazdy (hotele, oberże, karczmy), na przedmiotach podróżnego wniesionych do zajazdu (hotelu, oberży, karczmy);

6° Koszta przewożenia i wydatki z tém połączone, na rzeczy przewożonéj;

7° Należności wynikające z nadużyć i przestępstw popełnionych przez Urzędników publicznych w wykonywaniu ich urzędu, na kapitale poręki i na procentach jakie od niego należéć się mogą.

ODDZIAŁ II.

O przywilejach na nieruchomościach.

* **2103.** Wierzyciele uprzywilejowani na nieruchomościach są:

1° Przedawca, na nieruchomości przedanéj, co do zapłaty ceny;

Jeżeli zaszło kilka kolejnych przedaży, a cena ich należy się w całości lub części, piérwszy przedawca ma pierwszeństwo przed drugim, drugi przed trzecim, i tak daléj;

2° Ci, którzy dostarczyli funduszów na nabycie nieruchomości, byleby urzędownie stwierdzoném było,

przez akt pożyczki, że summa przeznaczoną była na ten użytek, oraz przez pokwitowanie przedawcy, że zapłata ceny dopełnioną została z funduszów pożyczonych;

3° Współspadkobiercy, na nieruchomościach spadkowych, co do rękojmi za działy między niemi dopełnione, i za przewyżki lub powroty w udziałach;

4° Budowniczowie, przedsiębiercy, mularze i inni robotnicy użyci do wybudowania, przebudowania, lub naprawy budynków, kanałów lub innych jakichkolwiek robót, byleby jednak biegły mianowany z urzędu przez Trybunał piérwszéj instancyi, w okręgu którego budynki są położone, sporządził, przed rozpoczęciem robót, protokół, w celu poświadczenia stanu miejsc, przy względzie na roboty, jakie właściciel, podług oświadczenia swego, ma zamiar uskutecznić, i byleby roboty, najpóźniéj w ciągu sześciu miesięcy od ich ukończenia, odebrane zostały przez biegłego również z urzędu mianowanego;

Lecz wysokość przywileju nie może przenosić wartości poświadczonych przez drugi protokół i ogranicza się do przewyżki wartości istniejącéj w epoce zbycia nieruchomości i wynikającéj z dokonanych robót;

5° Ci, którzy wypożyczyli fundusze na zapłacenie lub wynagrodzenie robotników, używają takiego samego przywileju, byleby użycie tych funduszów urzędownie stwierdzone było przez akt pożyczki i przez kwit robotników, tak jak to wyżéj powiedziano co do wypożyczających fundusze na nabycie nieruchomości.

ODDZIAŁ III.

O przywilejach rozciągających się na ruchomościach i nieruchomościach.

* **2104**. Przywileje rozciągające się na ruchomościach i nieruchomościach są te, jakie w artykule 2101 są wymienione.

* **2105**. Gdy w braku majątku ruchomego, uprzywilejowani w artykule poprzedzającym wymienieni, zgłaszają się o zapłatę z ceny nieruchomości w zbiegu z wierzycielami uprzywilejowanemi na nieruchomości, wypłaty uskuteczniają się w następującym porządku:

1° Koszta sądowe i inne w artykule 2101 wyszczególnione;

2° Wierzytelności w art. 2103 oznaczone.

ODDZIAŁ IV.

Jak się zachowują przywileje.

* **2106**. Przywileje mają o tyle tylko skutek względem nieruchomości, o ile stały się jawnemi przez wpisanie ich do ksiąg Konserwatora Hypotecznego, w sposób przez prawo określony, licząc od daty tego wpisu, z następującemi wyjątkami.

* **2107**. Wierzytelności wymienione w art. 2101, wyłączone są od formalności wpisu.

* **2108**. Przedawca uprzywilejowany zachowuje swój przywiléj przez przepisanie tytułu, który przeniósł własność na nabywcę, i który poświadcza, że się mu całość lub część ceny należy; w tym celu przepisanie kontraktu przez nabywcę dopełnione waży tyle co wpis, tak dla przedawcy jako téż dla wypożyczającego, który do-

starczył fundusze zapłacone, i który będzie podstawionym w prawa przedawcy przez tenże sam kontrakt: jednakże Konserwator Hypoteczny obowiązanym będzie, pod karą wynagrodzenia szkód i strat względem osób trzecich, uczynić z urzędu w swoich księgach wpis wierzytelności wypływających z aktu przenoszącego własność, tak na korzyść przedawcy, jako też na korzyść dających pożyczkę, którzy będą mogli także żądać przepisania kontraktu przedaży, jeżeli to jeszcze nie nastąpiło, a to w celu nabycia wpisu co do summy, jaka się im z ceny należy.

* **2109**. Współspadkobierca lub współdzielący się zachowuje swój przywiléj na majątkach na każdą schedę przeznaczonych lub na majątku zalicytowanym, za dodatek i zwrot przewyżki, lub za cenę na licytacyi postąpioną, a to przez wpis na jego żądanie uczyniony, w ciągu dni sześćdziesięciu, od daty aktu działu lub od przysądzenia na licytacyi; w przeciągu tego czasu żadna hypoteka nie może miéć miejsca na majątku obciążonym dodatkiem lub przysądzonym przez licytacyę, z uszczerbkiem praw wierzyciela dodatku lub ceny.

* **2110**. Budowniczowie, przedsiębiercy, mularze i inni robotnicy użyci do wybudowania, przestawienia, lub naprawy budynków, kanałów i innych robót, oraz ci, którzy, w celu ich zapłacenia lub wynagrodzenia, wypożyczyli fundusze, a użycie tychże funduszów wykazane zostało, zachowują swój przywiléj przez podwójny wpis,

1° Protokółu poświadczającego stan miejsca,

2° Protokółu odbiorczego,—a to od wpisu piérwszego protokółu.

* **2111**. Wierzyciele i zapisobiercy, którzy żądają oddzielenia majątku zmarłego, stosownie do art. 878 w Tytule *O spadkach*, zachowują względem wierzycieli następców lub wyobrażających zmarłego, przywilej swój

na nieruchomościach spadkowych, przez wpisy dopełnione na każdéj z tych nieruchomości, w ciągu sześciu miesięcy licząc od dnia otwarcia spadku.

Przed upływem tego czasu, następcy lub wyobrażający prawa zmarłego nie mogą ze szkodą tych wierzycieli lub zapisobierców nadać żadnéj hypoteki na tym majątku.

* **2112**. Nabywcy tych rozmaitych uprzywilejowanych wierzytelności wykonywają wszyscy, też same prawa jak prawozbywcy, w miejscu i stopniu tychże.

* **2113**. Wszystkie uprzywilejowane wierzytelności poddane formalności wpisu, względem których warunki powyżéj do zachowania przywileju przepisane spełnionemi nie zostały, nie przestają być pomimo to hypotecznemi; lecz hypoteka ma datę względem trzecich dopiéro od epoki wpisów, które winny być dopełnione tak, jak niżéj będzie wskazaném.

DZIAŁ III.

O hypotekach.

* **2114**. *Hypoteka* jest prawo rzeczowe na nieruchomościach, do których przywiązane jest zaspokojenie zobowiązania.

Hypoteka, z natury swéj, jest niepodzielną, i utrzymuje się w całości na wszystkich nieruchomościach jéj poddanych, na każdéj z nich i na wszelkiéj ich części.

Idzie za niemi w jakiekolwiek ręce przechodzą.

* **2115**. Hypoteka ma miejsce tylko w przypadkach i podług form przez prawo upoważnionych.

* **2116**. Hypoteka jest albo *prawna*, albo *sądowa*, albo *umowna*.

* **2117**. *Hypoteka prawna* jest ta, która z prawa wypływa.

Hypoteka sądowa jest ta, która wynika z wyroków lub aktów sądowych.

Hypoteka umowna jest ta, która zawisła od umów, oraz od formy zewnętrznéj aktów i kontraktów.

* **2118**. Przedmiotem hypoteki mogą być jedynie:

1° Majątki nieruchome zbywalne, i ich przynależytości za nieruchome poczytane;

2° Użytkowanie z tychże majątków i przynależytości przez czas jego trwania.

* **2119**. Hypoteka na ruchomościach nie ma miejsca.

* **2120**. Kodex niniejszy w niczém nie zmienia rozporządzeń praw morskich, dotyczących okrętów i innych statków morskich.

ODDZIAŁ I.

O hypotekach prawnych.

* **2121**. Prawa i wierzytelności, którym hypoteka prawna służy, są następujące:

Mężatek, na majątkach ich mężów;

Małoletnich i bezwłasnowolnych, na majątkach ich opiekunów;

Rządu, gmin i instytutów publicznych, na majątkach poborców i zarządców obowiązanych do składania rachunków.

* **2122**. Wierzyciel, mający hypotekę prawną, może wykonywać swe prawa na wszystkich nieruchomościach do jego dłużnika należących, i na tych, które mogą później do niego należéć, pod ograniczeniami niżéj wymienionemi.

ODDZIAŁ II.

O hypotekach sądowych.

* **2123**. Hypoteka sądowa wypływa z wyroków, bądź ocznych, bądź zaocznych, stanowczych lub tymczasowych, na korzyść tego, kto je otrzymał. Wypływa także z przyznań i ze sprawdzeń, sądownie nastąpionych, co do podpisów na akcie obowiązującym z podpisem prywatnym.

Może być wykonywaną na nieruchomościach teraźniejszych dłużnika, oraz na tych, które przez niego nabytemi być mogą, pod ograniczeniami niżéj wyrażonemi.

Wyroki polubowne wtenczas dopiéro hypotekę skutkować mogą, gdy opatrzone zostaną postanowieniem sądowém co do wykonalności.

Hypoteka może również wypływać z wyroków wydanych w kraju obcym, lecz wtedy tylko, gdy uznane zostały za wykonalne przez Trybunał Francuzki, co nie ubliża rozporządzeniom przeciwnym, jakie mogą być objęte w prawach politycznych lub traktatach.

ODDZIAŁ III.

O hypotekach umownych.

* **2124**. Hypoteka umowna może być dozwoloną przez tych tylko, którzy mają zdolność zbywania nieruchomości, jakie jéj poddają.

* **2125**. Ci, którzy na nieruchomości mają tylko prawo zawisłe od warunku zawieszającego, albo ulegające rozwiązaniu w pewnych przypadkach, lub uległe uchyleniu, mogą dozwolić tylko hypotekę poddaną tym samym warunkom lub temuż samemu uchyleniu.

* **2126**. Majątki małoletnich, bezwłasnowolnych i znikłych, dopóki posiadanie tych ostatnich jest tylko tymczasowe, mogą być hypoteką obciążone jedynie z przyczyn i podług form przez prawo ustanowionych, albo na mocy wyroków.

* **2127**. Hypoteka umowna może być dozwoloną jedynie przez akt sporządzony w formie urzędowéj przed dwoma notaryuszami, lub przed jednym notaryuszem i dwoma świadkami.

* **2128**. Kontrakty zawarte w kraju obcym nie mogą nadawać hypoteki na majątkach we Francyi położonych, jeżeli prawa polityczne i traktaty przeciwnych téj zasadzie nie obejmują rozporządzeń.

* **2129**. Taka tylko hypoteka umowna jest ważną, która, bądź w tytule urzędowym wierzytelność ustanawiającym, bądź w akcie urzędowym późniejszym, wskazuje szczegółowo naturę i położenie każdéj z nieruchomości obecnie do dłużnika należących, na których tenże dozwala hypoteki dla wierzytelności. Każda ze wszystkich jego nieruchomości teraźniejszych może być imiennie hypotece poddaną.

Nie można hypoteką obciążać majątków przyszłych.

* **2130**. Jednakże, jeżeli rzeczywiste i nie obciążone majątki dłużnika nie są dostateczne dla zabezpieczenia wierzytelności, dłużnik, wskazując tę niedostateczność, może zezwolić, aby wszelkie majątki, jakieby w późniejszym czasie nabył, ulegały hypotece w miarę nabycia.

* **2131**. Podobnież w przypadku, jeżeliby nieruchomość lub nieruchomości teraźniejsze, poddane hypotece, uległy zniszczeniu, lub takim uszkodzeniom, iż stały się niewystarczającemi na zabezpieczenie wierzyciela, tenże może, albo domagać się zapłaty natychmiast, albo téż żądać dodatkowéj hypoteki.

* **2132**. Hypoteka umowna ważną jest o tyle tylko, o ile summa, do któréj się ściąga, jest pewną i w akcie oznaczoną; jeżeli wierzytelność z zobowiązania wynikająca, jest co do swojego bytu warunkową, lub co do swéj wartości nieoznaczoną, wierzyciel będzie mógł żądać wpisu, o którym późniéj będzie mowa, jedynie do wysokości wyrównywającéj wartości szacunkowéj przez niego wyraźnie wskazanéj, któréj zmniejszenia dłużnik ma prawo żądać, jeżeli wypadnie.

* **2133**. Hypoteka nabyta rozciąga się do wszystkich ulepszeń poczynionych w majątku obciążonym hypoteką.

ODDZIAŁ IV.

O porządku pierwszeństwa między hypotekami.

* **2134**. Pomiędzy wierzycielami hypoteka, czy to prawna, czy sądowa, czy umowna, ma pierwszeństwo dopiéro od dnia wpisu dopełnionego na żądanie wierzyciela w księgach Konserwatora, podług formy i w sposobie prawem przepisanych, z zastrzeżeniem wyjątków w następującym artykule wskazanych.

* **2135**. Hypoteka istnieje niezależnie od wpisu:

1° Na korzyść małoletnich i bezwłasnowolnych, na nieruchomościach należących do ich opiekuna, z powodu jego zarządu, od dnia przyjęcia opieki;

2° Na korzyść żon, co do ich posagu i umów małżeńskich, na nieruchomościach męża, licząc od dnia małżeństwa.

Żonie służy hypoteka co do summ posagowych otrzymanych przez nią w spadku, lub co do darowizn w czasie małżeństwa jéj uczynionych, dopiéro od dnia otwar-

cia się spadku, lub od dnia, w którym darowizny skutek otrzymały.

Co do wynagrodzenia z powodu długów, jakie żona łącznie z swym mężem zaciągnęła, oraz co do zastąpienia zbytych wyłącznych jéj nieruchomości, służy hypoteka żonie, jedynie od dnia zobowiązania lub przedaży.

W żadnym przypadku, rozporządzenie niniejszego artykułu nie będzie mogło ubliżać prawom nabytym przez osoby trzecie przed ogłoszeniem niniejszego Tytułu.

* **2136**. Wszelako mężowie i opiekunowie obowiązani są objawić hypoteki, jakiemi ich majątki są obciążone, i, w tym celu, sami winni żądać, bez żadnéj zwłoki, uczynienia wpisu w Kancellaryi na ten cel ustanowionéj, na nieruchomościach do nich należących, oraz na nieruchomościach, jakieby późniéj do nich należéć mogły.

Mężowie i opiekunowie, którzyby, zaniedbawszy żądać i dopilnować uskutecznienia wpisów nakazanych przez niniejszy artykuł, przyznali komu lub dozwolili pozyskać przywileje lub hypoteki na swoich nieruchomościach, nie oświadczywszy wyraźnie, iż rzeczone nieruchomości były poddane hypotece prawnéj żon i małoletnich, uważani będą za szalbierzy, i jako tacy ulegać będą przymusowi osobistemu.

* **2137**. Opiekunowie przydani obowiązani będą, pod osobistą odpowiedzialnością, i pod karą wynagrodzenia wszelkich szkód i strat, czuwać nad tém, ażeby na majątkach opiekuna głównego bezzwłocznie wpisy były dopełnione z powodu sprawowanéj przez niego opieki, a nawet żądać uskutecznienia tych wpisów.

* **2138**. Gdyby mężowie, opiekunowie główni lub przydani, zaniedbali żądać uskutecznienia wpisów, nakazanych artykułami poprzedzającemi, będą o to wezwani przez Prokuratora Królewskiego przy Trybunale

piérwszéj instancyi zamieszkania mężów i opiekunów, albo też miejsca, w którém są majątki położone.

* **2139**. Krewni, bądź męża, bądź żony, i krewni małoletniego, a w ich braku, przyjaciele, będą mogli żądać uskutecznienia rzeczonych wpisów; wpisy te będą także mogły być żądane przez żonę i małoletnich.

* **2140**. Gdy w kontrakcie przedślubnym strony pełnoletnie umówiły się, że wpis będzie mógł miéć miejsce jedynie na jednych lub pewnych tylko nieruchomościach męża, nieruchomości nie wymienione jako uległe wpisowi, pozostaną wolne i oswobodzone od hypoteki co do posagu żony, przynależnych jéj zwrotów i umów małżeńskich. Nie można się umawiać, iż żaden wpis dopełniony nie będzie.

* **2141**. Toż samo będzie miało miejsce co do nieruchomości opiekuna, jeżeli krewni uchwalą na radzie familijnéj, że wpisy zrobione będą na niektórych tylko nieruchomościach.

* **2142**. W przypadkach wskazanych w dwóch poprzedzających artykułach, mąż, opiekun główny i przydany, obowiązani będą żądać wpisu jedynie tylko na nieruchomościach wskazanych.

* **2143**. Gdy hypoteka nie była ograniczoną w akcie mianowania opiekuna, tenże, w przypadku gdy hypoteka ogólna na jego nieruchomościach przewyższać będzie notorycznie ilość, jakaby na zabezpieczenie jego zarządu dostateczną była, będzie mógł żądać, aby hypoteka ta była ograniczoną do nieruchomości wystarczających na zupełną rękojmię dla małoletniego.

Skarga wyniesioną będzie przeciwko opiekunowi przydanemu, i poprzedzić ją powinno zdanie rady familijnéj.

* **2144**. Podobnież mąż, za zezwoleniem swéj żony, i po zasięgnieniu zdania cztérech najbliższych jéj kre-

wnych, zebranych na zgromadzeniu familijném, będzie mógł żądać, ażeby hypoteka ogólna na wszystkich jego nieruchomościach, z powodu posagu, zwrotów i umów małżeńskich istniejąca, została ograniczoną do nieruchomości wystarczających na zachowanie w całości praw żony.

* **2145**. Wyroki co do skargi mężów i opiekunów, nie będą mogły być wydane bez wysłuchania wniosków Prokuratora Królewskiego, i tylko ocznie z nim.

W razie gdy Trubunał wyrzecze ograniczenie hypoteki do niektórych nieruchomości, wpisy, dopełnione na wszelkich innych, zostaną wykréślone.

DZIAŁ IV.

O sposobie wpisywania przywilejów i hypotek.

* **2146**. Wpisy uskuteczniają się w kancellaryi Konserwatora Hypotecznego, w okręgu którego położone są majątki, poddane przywilejowi lub hypotece. Wpisy te nie mają żadnego skutku, jeżeli dopełnione zostały w ciągu czasu, w którym akta, sporządzone przed otwarciem upadłości, uznane są prawem za nieważne.

Toż samo ma zastosowanie do wierzycieli spadku, jeżeli wpis dopełniony został przez jednego z nich dopiéro po otwarciu spadku, i w razie gdy spadek przyjęty był jedynie z dobrodziejstwem inwentarza.

* **2147**. Wszyscy wierzyciele, jednegoż dnia wpisani, zyskują, w zbiegu pomiędzy sobą, hypotekę jednejże daty, bez różnicy czy wpis nastąpił z rana lub wieczorem, chociażby Konserwator różnicę tę zaznaczył.

* **2148**. Ażeby uskutecznić wpis, wierzyciel przedstawi, czy to sam osobiście, czy to przez trzecią osobę, Konserwatorowi Hypotecznemu oryginał lub wypis

urzędowy wyroku lub aktu, z których przywilej lub hypoteka wypływa.

Do tego dołączy dwa podania pisane na papiérze stemplowym, z których jedno może być zamieszczone na wypisie tytułu. Podania te obejmować będą:

1° Imię, nazwisko, zamieszkanie wierzyciela, jego powołanie, jeżeli ma jakie, i obranie zamieszkania dla niego w jakiémkolwiekbądź miejscu położoném w obrębie Kancellaryi;

2° Imię, nazwisko, zamieszkanie dłużnika, powołanie jego, jeżeli jest wiadome, lub oznaczenie szczegółowe co do tożsamości takie, ażeby Konserwator w każdym przypadku mógł rozpoznać i odróżnić osobę obciążoną hypoteką;

3° Datę i naturę tytułu;

4° Wysokość kapitału wierzytelności wymienionych w tytule, lub ocenionych przez wpisującego, o ile to tyczy się rent i dostarczeń, lub też praw od wypadku zawisłych, warunkowych, lub nieoznaczonych, w przypadkach gdy ocenienie to jest nakazane; jak również wysokość wszelkich przynależytości tychże kapitałów oraz termin wymagalności;

5° Wskazanie rodzaju i położenia majątków, na których pragnie zachować służący sobie przywilej lub hypotekę.

To ostatnie rozporządzenie nie ma zastosowania w przypadku hypotek prawnych lub sądowych: w braku umowy, jeden wpis, co do tych hypotek, obciąża wszystkie nieruchomości znajdujące się w obrębie Kancellaryi.

* **2149**. Wpisy mające być zamieszczonemi na majątkach osoby zmarłéj, będą mogły być dopełnione w skutku prostego wymienienia osoby zmarłéj, jak to

pod numerem drugim artykułu poprzedzającego powiedziano.

* **2150**. Konserwator uczyni wzmiankę w swéj Księdze o treści podań i zwróci żądającemu wpisu tak sam tytuł lub jego wypis, jako téż jedno z podań, na końcu którego poświadczy, iż wpis dopełnił.

* **2151**. Wierzyciel mający wpisany kapitał przynoszący procent lub opłatę rentową, ma prawo być zamieszczonym za dwa lata tylko i za rok bieżący w tym samym stopniu hypotecznym co i kapitał jego; nie ubliża to zyskiwaniu wpisów szczególnych, które nadają hypotekę licząc od ich daty co do zaległości, jakie piérwszym wpisem nie są zachowane.

* **2152**. Dozwala się temu, kto się wpisu domagał, jako téż osobom przedstawiającym go, lub zyskującym ustąpienie przez akt urzędowy, zmienić w księgach hypotecznych obrane zamieszkanie, pod obowiązkiem jednak obrania i wskazania innego w tym samym okręgu.

* **2153**. Prawa hypoteki czysto prawnéj rządu, gmin i zakładów publicznych na majątkach osób do wyrachowania się obowiązanych, takież prawa małoletnich lub bezwłasnowolnych względem opiekunów, mężatek względem ich mężów, wpisane zostaną za przedstawieniem dwóch podań obejmujących jedynie:

1° Imię, nazwisko, powołanie i zamieszkanie rzeczywiste wierzyciela, oraz zamieszkanie, które przez niego lub dla niego obraném zostanie w okręgu;

2° Imię, nazwisko, powołanie, zamieszkanie, lub dokładne oznaczenie dłużnika;

3° Naturę praw mających być zachowanemi, wysokość ich wartości co do przedmiotów oznaczonych, bez obowiązku wskazania wartości przedmiotów warunkowych, od wypadku zawisłych lub nieoznaczonych.

* **2154**. Wpisy zachowują hypotekę i przywilej przez lat dziesięć, licząc od ich daty; skutek ich ustaje, jeżeli wpisy odnowionemi nie zostały przed upływem tego czasu.

* **2155**. Koszta wpisu są ciężarem dłużnika, jeżeli przeciwnego nie ma zastrzeżenia; koszta te zalicza żądający wpisu, wyjąwszy hypoteki prawne, co do których regres o koszta Konserwatorowi służy do dłużnika. Koszta przepisania, jakiego przedawca żądać może, są ciężarem nabywcy.

* **2156**. Skargi, jakie z wpisów przeciwko wierzycielom wyniknąć mogą, wytaczane będą przed Trybunał właściwy, przez pozwy osobiście lub w ostatniém w księgach obraném zamieszkaniu doręczone, a to bez względu na zgon, bądź wierzycieli, bądź osób, u których ciż zamieszkanie obrali.

DZIAŁ V.

O wykréśleniu i ograniczeniu wpisów.

* **2157**. Wykréślenie wpisów następuje za zezwoleniem stron interessowanych i do tego zdolnych, albo na skutek wyroku ostatecznego lub prawomocnego.

* **2158**. W jednym i drugim przypadku, żądający wykréślenia złożyć powinien w Kancellaryi Konserwatora wypis aktu urzędowego, obejmującego zezwolenie, albo téż wypis wyroku.

* **2159**. Wykréślenie, na które nie masz zezwolenia, żądane być ma w Trybunale, w którego okręgu wpis był uczyniony, wyjąwszy gdy wpis ten uskuteczniony został w celu zabezpieczenia skazania co do przedmiotu od wypadku zawisłego lub nieoznaczonego, o którego egzekucyę lub obrachowanie dłużnik i domniema-

ny wierzyciel są w sporze lub mają być sądzeni w innym Trybunale; w którymto przypadku żądanie o wykréślenie przed ten ostatni Trybunał wniesione lub odesłane być winno.

Jednakże umowa zawarta między wierzycielem a dłużnikiem o to, że, w razie sporu, wniosą skargę przed Trybunał, jakiby oznaczyli, będzie pomiędzy niemi wykonaną.

* **2160**. Wykréślenie powinno być przez Trybunały nakazane, gdy wpis nastąpił, nie będąc opartym ani na prawie, ani na tytule, lub gdy nastąpił na zasadzie tytułu, bądź nieformalnego, bądź umorzonego, lub zaspokojonego, albo gdy prawa przywileju lub hypoteki zostały drogą prawną zniesionemi.

* **2161**. W każdym razie, gdy wpisy uskutecznione przez wierzyciela, który, na mocy ustawy, ma prawo dopełnić je na teraźniejszych lub przyszłych majątkach dłużnika, bez umówionego ograniczenia, zamieszczone będą na większéj liczbie majątków rozmaitych, niż tego potrzeba do zabezpieczenia wierzytelności, skarga o ograniczenie wpisów lub o częściowe ich wykréślenie, o ile przewyższają stosunek właściwy, służy dłużnikowi. Co do właściwości sądu, trzymać się należy rozporządzeń wskazanych w art. 2159.

Rozporządzenie niniejszego artykułu nie stosuje się do hypotek umownych.

* **2162**. Poczytują się za zbyteczne wpisy uczynione na kilku nieruchomościach, gdy wartość czysta jednéj lub kilku z nich przenosi więcéj jak o trzecią część wysokość wierzytelności, tak w kapitale, jak procentach i kosztach.

* **2163**. Mogą także być ograniczonemi jako zbyteczne, dopełnione podług oszacowania uczynionego przez wierzyciela wpisy wierzytelności, co do których ustanowić się mająca dla ich zabezpieczenia hypoteka, nie była w umowie określoną, a które ze swéj natury są warunkowe, od wypadku zawisłe lub nieoznaczone.

* **2164**. Nadmiar, w tym razie, oznaczą sędziowie stosownie do uznania swego, podług okoliczności, prawdopodobieństw losowych i domniemań, tak, iżby pogodzić prawdopodobne prawa wierzyciela z interessem zachowania kredytu rozsądnego dłużnikowi; co nie ubliża nowym wpisom z pierwszeństwem hypoteczném od dnia ich daty, skoroby wierzytelności nieoznaczone podniosły się w skutek wypadku do summy wyższéj.

* **2165**. Wartość nieruchomości mająca być porównaną z wartością wierzytelności i jedna trzecia część nadto, oznacza się, co do nieruchomości nie ulegających zniszczeniu, mnożąc piętnaście razy wartość dochodu podanego do rejestrów bierczych podatkowych, albo oznaczonego w stosunku ilości podatków w tymże rejestrze podanych, zachowując stosunek, jaki istnieje w gminach położenia dóbr pomiędzy tym rejestrem lub tą ilością podatku, a dochodem; mnożąc zaś dziesięć razy tę wartość dochodu co do nieruchomości zniszczeniu ulegających. Będą jednakże mogli sędziowie posiłkować się nadto objaśnieniami wynikającemi z kontraktów dzierżawnych nie podejrzanych, protokółami oszacowania, jakie mogły być sporządzone poprzednio w epokach zbliżonych, i innemi podobnemi aktami, i ustanowić dochód według pośredniéj stopy pomiędzy wypadkami tych rozmaitych objaśnień.

DZIAŁ VI.

O skutku przywilejów i hypotek przeciwko trzecim posiadaczom.

* **2166**. Wierzyciele mający przywilej lub hypote-

kę zapisaną na nieruchomości, zachowują je na niéj, bez względu na to w czyje ręce takowa przejdzie, i mają prawo być umieszczonemi i zapłaconemi podług porządku swych wierzytelności lub wpisów.

* **2167**. Jeżeli trzeci posiadacz nie dopełni formalności poniżéj wskazanych (art. 2181 do 2195), dla oczyszczenia swéj własności, pozostaje, przez sam skutek wpisów, jako posiadacz, obowiązanym do zapłacenia wszystkich długów hypotecznych, i służą mu termina i zwłoki, pierwotnemu dłużnikowi udzielone.

* **2168**. Trzeci posiadacz obowiązany jest w tym samym przypadku, albo zapłacić wszystkie procenta i kapitały wymagalne, bez względu na wysokość summy, jaką wynoszą, albo też opuścić nieruchomość hypotece poddaną, bez żadnego zastrzeżenia.

* **2169**. Jeżeliby trzeci posiadacz nie uczynił zadosyć w zupełności jednemu z tych zobowiązań, każdy wierzyciel hypoteczny ma prawo wystawić na przedaż przeciwko niemu nieruchomość hypotece uległą, w trzydzieści dni po nakazie pierwotnemu dłużnikowi doręczonym, oraz po wezwaniu trzeciego posiadacza, iżby zapłacił dług wymagalny, lub opuścił nieruchomość.

* **2170**. Jednakże trzeci posiadacz osobiście do długu nie zobowiązany, może sprzeciwiać się przedaży nieruchomości hypotece poddanéj, która do niego przeszła, jeżeli w posiadaniu głównego lub głównych dłużników pozostały inne nieruchomości, obciążone tą samą hypoteką, i żądać poprzedniego ich roztrząśnienia, podług formy w Tytule *O poręczeniu* wskazanéj (art. 2019 do 2024); w czasie tego roztrząśnienia, przedaż nieruchomości, hypoteką obciążonéj, zawiesza się.

* **2171**. Excepcyą roztrząśnienia nie można zasłaniać się przeciwko wierzycielowi uprzywilejowanemu lub mającemu hypotekę szczególną na nieruchomości.

* **2172**. Każdy trzeci posiadacz może opuścić nieruchomość z powodu obciążającéj ją hypoteki, jeżeli nie jest osobiście do długu zobowiązanym, i jeżeli jest zdolnym do zbywania.

* **2173**. Opuszczenie to nastąpić może nawet wtenczas, gdy już trzeci posiadacz przyjął zobowiązanie lub też skazanym został w tym jedynie przymiocie: opuszczenie nie przeszkadza trzeciemu posiadaczowi, iżby, aż do przysądzenia, mógł odebrać nieruchomość płacąc cały dług i koszta.

* **2174**. Opuszczenie z powodu ciążącéj hypoteki dopełnia się w kancellaryi Pisarza Trybunału położenia majątku; i dopełnienie tego Trybunnał poświadcza.

Na prośbę strony pilniejszéj ustanawia się *kurator majątku opuszczonego* i przeciw niemu popiéraną będzie przedaż nieruchomości podług form co do wywłaszczenia przepisanych.

* **2175**. Pogorszenia wynikłe z czynu lub niedbalstwa trzeciego posiadacza, ze szkodą wierzycieli hypotecznych lub uprzywilejowanych, dają przeciwko niemu tytuł do skargi o wynagrodzenie; lecz nie może żądać zwrotu poczynionych nakładów i ulepszeń, jak tylko do wysokości przewyżki wartości z ulepszenia wynikającéj.

* **2176**. Dochody z nieruchomości hypoteką obciążonéj należą od trzeciego posiadacza dopiéro od dnia wezwania o zapłatę lub o opuszczenie, a, jeżeli rozpoczęte poszukiwania zaniechane zostały przez lat trzy, od dnia uczynienia nowego wezwania.

* **2177**. Służebności i prawa rzeczowe, jakie miał trzeci posiadacz na nieruchomości przed objęciem jéj w posiadanie, powstają na nowo po opuszczeniu jéj, lub po przysądzeniu przeciwko niemu nastąpioném.

Osobiści wierzyciele trzeciego posiadacza, dopiéro po wszystkich tych, którzy pozyskali wpisy na poprze-

dnich właścicielach, wykonywają podług swojego stopnia hypotekę na majątku opuszczonym lub przysądzonym.

* **2178**. Trzeciemu posiadaczowi, który zapłacił dług hypoteczny, lub opuścił nieruchomość hypoteką obciążoną, albo uległ wywłaszczeniu z téj nieruchomości, służy w drodze rękojmi przeciwko głównemu dłużnikowi regres, jaki z prawa wypada.

* **2179**. Trzeci posiadacz, który chce oczyścić swą własność, płacąc cenę, zachować powinien formalności przepisane w Dziale VIII niniejszego Tytułu (art. 2181 n.).

DZIAŁ VII.

O wygaśnieniu przywilejów i hypotek.

* **2180**. Przywileje i hypoteki gasną:

1° Przez ustanie głównego zobowiązania;

2° Przez zrzeczenie się hypoteki ze strony wierzyciela;

3° Przez dopełnienie formalności i warunków przepisanych dla trzecich posiadaczy, dla oczyszczenia majątków przez nich nabytych;

4° Przez przedawnienie.

Przedawnienia nabywa dłużnik, co do majątków w jego ręku będących, przez upływ czasu oznaczony do przedawnienia dla skarg nadających hypotekę lub przywilej.

Co do majątków znajdujących się w ręku trzeciego posiadacza, tenże przedawnienie nabywa przez czas oznaczony dla przedawnienia własności na jego korzyść; w przypadku, gdy przedawnienie wymaga tytułu, bieg jego rozpoczyna się dopiéro od dnia przepisania takowego w Księgach Konserwatora.

Wpisy przez wierzyciela zyskane nie przerywają biegu przedawnienia ustanowionego przez prawo na korzyść dłużnika lub trzeciego posiadacza.

DZIAŁ VIII.

O sposobie oczyszczenia własności z przywilejów i hypotek.

* **2181**. Kontrakty przenoszące własność nieruchomości lub praw rzeczowych nieruchomych, któreby trzeci posiadacze chcieli oczyścić z przywilejów i hypotek, przepisane będą w całości przez Konserwatora Hypotecznego, w którego okręgu majątki są położone.

Przepisanie to dopełnione zostanie w księdze na to przeznaczonéj, a Konserwator ma obowiązek wydać poświadczenie o tém żądającemu przepisania.

* **2182**. Proste przepisanie tytułów przenoszących własność w księgach Konserwatora, nie oczyszcza nieruchomości z przywilejów i hypotek na niéj ustanowionych.

Przedawca przenosi na nabywcę jedynie własność i prawa, jakie jemu samemu na rzeczy przedanéj służyły; przenosi zaś je obciążone temi samemi przywilejami i hypotekami, jakim podlegał.

* **2183**. Jeżeli nowy właściciel chce się zasłonić od skutku poszukiwań, do jakich przepisy Działu VI niniejszego Tytułu upoważniają, obowiązany jest, bądź przed poszukiwaniami, bądź téż najpóźniéj w miesiąc licząc od pierwszego uczynionego wezwania, doręczyć wierzycielom w zamieszkaniach przez nich przy wpisach obranych:

1° Wyciąg swojego tytułu, obejmujący jedynie datę i przymiot aktu, nazwisko i wskazanie wyraźne prze-

dawcy lub darującego, naturę i położenie rzeczy przedanéj lub darowanéj; a jeżeli idzie o cały klucz, ogólną tylko nazwę dóbr i okręgów w których są położone, cenę i ciężary część ceny przedażnéj stanowiące, lub też oznaczenie wartości rzeczy, jeżeli była darowaną;

2° Wyciąg przepisania aktu przedaży;

3° Wykaz w trzech rubrykach, z których pierwsza obejmować ma datę hypotek i wpisów, druga nazwiska wierzycieli, trzecia wysokość wpisanych wierzytelności.

* **2184**. Nabywca lub obdarowany oświadczy w tymże samym akcie, iż gotów jest natychmiast zaspokoić długi i ciężary hypoteczne, lecz jedynie do wysokości ceny, nie robiąc różnicy pomiędzy długami wymagalnemi a niewymagalnemi.

* **2185**. Gdy nowy właściciel dopełnił to zawiadomienie w czasie przepisanym, każdy wierzyciel, którego tytuł jest wpisanym, żądać może wystawienia nieruchomości na licytacyę i przysądzenie publiczne, pod obowiązkiem:

1° Że żądanie to doręczoném zostanie nowemu właścicielowi najpóźniéj w dniach cztérdziestu od zawiadomienia dopełnionego na żądanie tego ostatniego, dodając nadto dwa dni na każde pięć myryametrów (1) odległości pomiędzy zamieszkaniem obraném a zamieszkaniem rzeczywistém każdego z żądających wierzycieli;

2° Że obejmować będzie ze strony żądającego zobowiązanie się, iż postąpi lub spowoduje postąpienie

(1) Myryametrów 5, równa się $5^{17}/_{20}$ milom Polskim, czyli 41 wiorstom Rossyjskim.

ceny o dziesiątą część wyższéj nad umówioną w kontrakcie, lub oświadczoną przez nowego właściciela;

3° Że takie samo wręczenie uczynione będzie w tym samym czasie poprzedniemu właścicielowi, pierwotnemu dłużnikowi;

4° Że oryginał i kopie tych wezwań podpisane zostaną przez żądającego dłużnika, lub przez jego pełnomocnika wyraźnie umocowanego, który w tym razie obowiązany jest dołączyć kopię swojego pełnomocnictwa;

5° Że ofiaruje złożyć poręczenie aż do wysokości ceny i ciężarów.

Wszystko to pod karą nieważności.

* **2186**. Jeżeli wierzyciele nie żądali przedaży przez licytacyę w czasie i podług form przepisanych, wartość nieruchomości zostaje stanowczo ustanowioną podług ceny w kontrakcie umówionéj lub oświadczonéj przez nowego właściciela, który w skutek tego uwolnionym zostaje od wszelkich przywilejów i hypotek, płacąc rzeczoną cenę wierzycielom, którym z kolei do odebrania przypada, lub też ją zaznaczając.

* **2187**. W razie przedaży przez licytacyę, takowa nastąpi podług form dla przymusowego wywłaszczenia ustanowionych, na żądanie bądź wierzyciela, który jéj żądał, bądź też nowego właściciela.

Popiérający wyrazi w obwieszczeniach cenę umówioną w kontrakcie, lub oświadczoną, i przewyżkę, jaką wierzyciel zobowiązał się postąpić lub postąpienie jéj spowodować.

* **2188**. Otrzymujący przysądzenie obowiązany jest, oprócz ceny przysądzenia, powrócić nabywcy lub obdarowanemu wywłaszczonemu koszta i słuszne wydatki je-

go kontraktu, koszta przepisania w księgach Konserwatora, koszta wręczeń i koszta przedaży przez licytacyę.

* **2189**. Nabywca lub obdarowany, utrzymujący się przy nieruchomości na licytacyę wystawionéj, przez najwyższe postąpienie, nie ma obowiązku przepisania w hypotece wyroku przysądzenia.

* **2190**. Odstąpienię wierzyciela od uczynionego przezeń żądania przedaży przez licytacyę, chociażby tenże zapłacił podaną przez siebie summę, nie może przeszkodzić przysądzeniu publicznemu, chybaby się wyraźnie na to zgodzili wszyscy inni wierzyciele hypoteczni.

* **2191**. Nabywca, który otrzymał przysądzenie, będzie miał regres prawem określony do przedawcy, o zwrot przewyżki nad cenę w jego tytule umówioną, i o procent od téj przewyżki, licząc od dnia każdéj zapłaty

* **2192**. W razie gdyby tytuł nowego nabywcy obejmował nieruchomości i ruchomości, lub kilka nieruchomości, z których jedne obciążone są hypoteką, a drugie nie obciążone, położone w jednym lub rozmaitych okręgach kancellaryi, zbyte za jednę tylko cenę, lub za różne i oddzielne ceny, stanowiące jedno lub oddzielne gospodarstwa, — cena każdéj nieruchomości obciążonéj szczegółnemi i oddzielnemi wpisami, oświadczoną będzie w zawiadomieniu nowego właściciela, przez szczegółowy rozkład, jeżeli wypadnie, całkowitéj ceny w tytule wymienionéj.

Wierzyciel nadlicytant, w żadnym przypadku, nie może być zmuszonym, aby swoje podanie ceny rozciągnął do ruchomości, ani téż do nieruchomości innych jak te, na których jego wierzytelność hypotecznie jest zabezpieczona i położonych w jednym i tym samym okręgu; z zastrzeżeniem regresu dla nowego właściciela przeciwko jego prawozbywcom o wynagrodzenie poniesionych

szkód, bądź przez podział przedmiotów jego nabycia, bądź przez rozdzielenie gospodarstw.

DZIAŁ IX.

O sposobie oczyszczenia hypotek, gdy nie istnieją wpisy na majątkach mężów i opiekunów.

* **2193**. Nabywcy nieruchomości należących do mężów lub opiekunów, jeżeli nie istnieją wpisy na rzeczonych nieruchomościach z powodu zarządu opiekuna, lub z powodu posagów, zwrotów i umów małżeńskich żony, będą mogli majątki przez siebie nabyte oczyścić z hypotek, jakieby je ciążyły.

* **2194**. W tym celu w Kancellaryi Trybunału Cywilnego miejsca położenia majątków, złożą należycie poświadczoną kopię kontraktu własność przenoszącego, i wykażą przez akt doręczony, tak żonie, lub przydanemu opiekunowi, jako téż Prokuratorowi Królewskiemu przy Trybunale, skład przez siebie uczyniony. Wyciąg tego kontraktu, obejmujący datę, imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie kontraktujących, oznaczenie natury i położenia majątków, cenę i inne ciężary przedaży, pozostanie wywieszonym przez dwa miesiące w sali posiedzeń Trybunału; w ciągu którego to czasu, żony, mężowie, opiekunowie główni i przydani, małoletni, bezwłasnowolni, krewni lub przyjaciele, i Prokurator Królewski, będą mogli żądać, jeżeli wypadnie, i wyjednać w kancellaryi Konserwatora hypotecznego, wpisy na majątku zbytym, które będą miały ten sam skutek, jak gdyby uczynione były w dniu umowy przedślubnéj, lub w dniu objęcia zarządu przez opiekuna; z zastrzeżeniem poszukiwań, jakie mogłyby mieć miejsce przeciwko mężom i opiekunom, jak o tém wyżéj powiedziano, co do hypotek przez nich

zeznanych na korzyść osób trzecich, bez objawienia im, że nieruchomości były już obciążone hypotekami z powodu małżeństwa lub opieki.

* **2195**. Jeżeli, w ciągu dwóch miesięcy od dnia wywieszenia kontraktu, nie dopełniono wpisu ze strony żon, małoletnich lub bezwłasnowolnych, na przedanych nieruchomościach, takowe przechodzą do nabywcy bez żadnych ciężarów, z tytułu posagu, zwrotów i umów małżeńskich żony, lub z tytułu zarządu opiekuna, z zastrzeżeniem jednak regresu, o ile takowy ma miejsce, do męża i opiekuna.

Jeżeli wpisy dopełnione zostały na żądanie rzeczonych żon, małoletnich lub bezwłasnowolnych, i jeżeli znajdują się wierzyciele wcześniejsi, którzy wyczerpują cenę w całości lub części, nabywca uwolniony jest od ceny lub od części ceny przez siebie zapłaconéj wierzycielom korzystnie mieszczącym się; a wpisy ze strony żon, małoletnich lub bezwłasnowolnych, wykréślone zostaną, albo w całości, albo do odpowiedniéj wysokości.

Jeżeli wpisy ze strony żon, małoletnich lub bezwłasnowolnych, są wcześniejsze, nabywca nie będzie mógł czynić żadnéj zapłaty ceny z ubliżeniem rzeczonym wpisom, które będą zawsze uważane, tak jak to wyżéj powiedziano, za mające datę umowy przedślubnéj, lub objęcia zarządu przez opiekuna, i, w tym przypadku, wpisy innych wierzycieli, nie mieszczących się korzystnie, będą wykréślone.

DZIAŁ X.

O jawności ksiąg i odpowiedzialności Konserwatorów.

* **2196**. Konserwatorowie Hypoteczni obowiązani są wydawać wszystkim osobom, które tego żądają, kopie

aktów przepisanych w ich księgach, oraz kopie istniejących wpisów, lub świadectwo, że żaden wpis nie istnieje.

* **2197**. Odpowiedzialnemi są za szkodę wynikającą:

1° Z powodu pominięcia w ich księgach, przepisania aktów przeniesienia własności, i wpisów w ich kancellaryi zażądanych;

2° Z powodu braku wzmianki w ich świadectwach, o jednym lub kilku istniejących wpisach, chybaby, w tym ostatnim przypadku, błąd pochodził jedynie z niedostatecznych oznaczeń, któreby im nie mogły być przypisane.

* **2198**. Nieruchomość, co do któréj Konserwator opuścił w swoich świadectwach jeden lub kilka wpisanych ciężarów, zostaje od nich uwolnioną w ręku nowego posiadacza, z zastrzeżeniem odpowiedzialności Konserwatora, byleby posiadacz ten domagał się był wydania świadectwa po przepisaniu jego tytułu; zachowuje się jednak wierzycielom prawo do żądania umieszczenia ich, stosownie do stopnia jaki im przypada, dopóki cena przez nabywcę zapłaconą nie została, lub dopóki uporządkowanie między wierzycielami nie zostało zatwierdzone.

* **2199**. W żadnym przypadku, Konserwatorowie nie mogą odmawiać, ani też opóźniać przepisania aktów przenoszących własność, wpisania praw hypotecznych, ani też wydania żądanych świadectw, podkarą wynagrodzenia stronom szkód i strat; w którym to celu sporządzone zostaną natychmiast, na żądanie stron, protokóły odmówienia lub opóźnienia, bądź przez Sędziego pokoju, bądź przez woźnego audjencjonalnego Trybunału, bądź przez innego woźnego, lub notarjusza, w przytomności dwóch świadków.

* **2200**. Jednakże Konserwatorowie obowiązani będą utrzymywać księgę, w któréj wpisywać będą, dzień za dniem i w porządku liczebnym, oddawanie im dla ich

przepisania, aktów przenoszących własność, lub podań, dla uczynienia wpisów; wydadzą żądającemu poświadczenie na papiérze stemplowym, obejmujące numer księgi, pod którym oddanie wpisaném zostało, i nie będą mogli przepisywać aktów przenoszących własność, ani wpisywać podań w księgach na to przeznaczonych, jak tylko pod datą i w porządku, w jakim takowe były im oddane,

* **2201**. Wszystkie księgi Konserwatorów utrzymywane będą na papiérze stemplowym, zaliczbowane i zaznaczone na każdéj stronicy od pierwszéj aż do ostatniéj karty, przez jednego z sędziów Trybunału, w którego obrębie Kancellarya jest położona. Księgi każdodziennie zamknięte zostaną podobnie jak księgi przeznaczone do zarejestrowania aktów.

* **2202**. Konserwatorowie obowiązani są stosować się, przy wykonywaniu swoich obowiązków, do wszystkich przepisów niniejszego Działu, pod karą piénižną od 200 do 1000 franków (1) za piérwsze przekroczenie, a złożenia z urzędu za drugie; z zastrzeżeniem wynagrodzenia stronom szkód i strat, które powinny być zaspokojone z pierwszeństwem przed karą.

* **2203**. Wzmianki o składach, wpisach i przepisaniach, dopełnione będą w księgach kolejno, bez pozostawiania miejsc próżnych lub dopisków między wierszami, pod karą, na Konserwatora, od 1000 do 2000 franków (2), i pod obowiązkiem wynagrodzenia stronom szkód i strat, które również z pierwszeństwem przed karą zapłaconemi być powinny.

(1) To jest rsr. 48 do 240.
(2) To jest rsr. 240 do 480.

TYTUŁ XIX.

O przymusowém wywłaszczeniu (1) *i o uporządkowaniu szacunku między wierzycielami.*

DZIAŁ I.

O przymusowém wywłaszczeniu.

2204. Wierzyciel może popiérać wywłaszczenie:

1° Majątków nieruchomych i ich przynależytości, za nieruchomość uważanych, prawem własności do jego dłużnika należących;

2° Użytkowania z majątków téj saméj natury dłużnikowi służącego. — K. N. 517 n., 552 n., 578 n., 2205 n., 2218. — K. P. S. 551, 673 n., 718 n., 773. — K. H. 564, 565.

2205. Jednakże niepodzielna część współspadkobiercy w nieruchomościach spadkowych nie może być wystawioną na przedaż przez jego wierzycieli osobistych, przed dopełnieniem działu lub przed przedażą, których ciż wierzyciele żądać mogą, jeżeli to za stosowne uznają, lub do których mają prawo wpływać stosownie do art. 882 w Tytule *o spadkach*. — K. N. 820, 822, 883, 1166.

2206. Nieruchomości małoletniego, nawet usamowolnionego, albo nieruchomości bezwłasnowolnego, nie mogą być wystawione na przedaż przed roztrząśnieniem

(1) Przepisy o przymusowém wywłaszczeniu z powodu zajęcia własności prywatnéj na użytek publiczny, zamieszczone są wyżéj na stronicy 536 n. T. I niniejszego dzieła, w przypisku do ar. 545 K. N.

ruchomości. — K. N. 1596, 1666, 2019, 2021 n., 2207. —K. P. S. 617 n.

2207. Roztrząśnienie ruchomości nie jest wymagane przed wywłaszczeniem z nieruchomości, posiadanych niepodzielnie przez pełnoletniego z małoletnim lub bezwłasnowolnym, jeżeli dług jest im wspólny, ani też w przypadku gdy poszukiwania rozpoczęte zostały przeciwko pełnoletniemu lub przed ubezwłasnowolnieniem. —K. N. 815, 2206.

2208. Wywłaszczenie z nieruchomości należących do wspólności, popiéra się przeciwko samemu mężowi dłużnikowi, chociażby żona do długu była zobowiązaną. K. N. 1421, 1431, 2204.

Wywłaszczenie z nieruchomości żony, które do wspólności nie weszły, popiéra się przeciwko mężowi i żonie, i ta, gdyby mąż odmówił wspólnego z nią działania, lub jeżeli mąż jest małoletni, może pozyskać upoważnienie Sądu. — K. N. 1428, 1531, 1538, 1549, 1576.

W przypadku małoletności męża i żony, lub małoletności samej tylko żony, jeżeli jéj mąż pełnoletni odmawia wspólnego z nią działania, mianowany będzie przez Trybunał *Opiekun dla żony*, przeciwko któremu poszukiwanie będzie popiérane. — K. P. S. 861. — K. H. 5, 7.

2209. Wierzyciel nie może popiérać przedaży nieruchomości, na których nie ma hypoteki, jak tylko na przypadek gdy majątki, na których mu służy hypoteka, nie są dostateczne do zaspokojenia jego wierzytelności.—K. N. 2204.

2210. Przymusowa przedaż majątków położonych w różnych okręgach, może być tylko kolejno przedsiębraną, chybaby stanowiły jedno i toż samo gospodarstwo. K. N. 2204, 2211.

Popiéraną będzie w Trybunale, w obrębie którego znajduje się główne siedlisko gospodarstwa, a w braku

takiego głównego siedliska, gdzie znajduje się część majątków największy przynosząca dochód, podług rejestru bierczego podatkowego.

2211. Jeżeli majątki, na których wierzyciel ma hypotekę, i majątki, na których mu hypoteka nie służy, albo też majątki położone w różnych okręgach, stanowią jedno i toż samo gospodarstwo, przedaż jednych i drugich razem popiéraną będzie, jeżeli dłużnik tego żąda, i robi się stosunkowy rozkład ceny majątków, o ile to jest potrzebne. — K. N. 1601, 2210.

2212. Jeżeli dłużnik kontraktami dzierżawnemi urzędowemi usprawiedliwi, że czysty i wolny dochód jednoroczny z jego nieruchomości wystarcza na zaspokojenie długu w kapitale, procentach i kosztach, i jeżeli ofiaruje przekazać ten dochód wierzycielowi, popiéranie przedaży może być przez Sąd zawieszone, z zastrzeżeniem wrócenia do takowego, gdyby przeciwko zapłacie zaszło zapowiedzenie lub jaka przeszkoda. —K. N. 1244, 1275 n., 1317, 1711, 1714.

2213. Przymusowa przedaż nieruchomości popiéraną być może jedynie na mocy tytułu urzędowego i wykonalnego, za dług prawny i obrachowany. Jeżeli dług jest w gatunkach nie obrachowanych, popiéranie jest ważne, lecz przysądzenie nastąpić nie może przed obrachowaniem. — K. N. 1291, 1317, 2204. — K. P. S. 545, 551, 559.

2214. Nabywca tytułu wykonalnego nie może popiérać wywłaszczenia, jak po nastąpioném doręczeniu przelewu dłużnikowi. — K. N. 877, 1249 n., 1295, 1689 n., 2204, 2215.

2215. Popiéranie może mieć miejsce na mocy wyroku tymczasowego lub stanowczego, wykonalnego tymczasowo pomimo appellacyi; lecz przysądzenie nastąpić może dopiéro po wyroku ostatecznym lub przeszłym w prawomocność. — K. N. 1350, 1351, 2214.

Popiéranie nie może nastąpić na mocy wyroków zaocznych w ciągu terminu do oppozycyi.—K. P. S. 20, 135, 155, 157—159, 435 n., 450, 470, 548, 550, 1028. — K. H. 643.

2216. Poszukiwanie nie może być unieważnione pod pozorem, że wierzyciel rozpoczął je o summę większą jak się mu należało.

2217. Wszelkie poszukiwanie o wywłaszczenie z nieruchomości powinien poprzedzić nakaz o zapłatę, wydany przez komornika, doręczony, na żądanie wierzyciela, dłużnikowi osobiście lub w jego zamieszkaniu. — K. P. S. 551. 673, 674.

Formy nakazu i popiérania przedaży w drodze wywłaszczenia, wskazane są w Kodexie Postępowania Sądowego. — K. P. S. 673—715, 718—744.

DZIAŁ II.

O uporządkowaniu i rozdzieleniu ceny pomiędzy wierzycieli.

2218. Przepisy o uporządkowaniu i rozdzieleniu ceny nieruchomości, oraz sposób postępowania w téj mierze, wskazane są w Kodexie Postępowania Sądowego. — K. P. S. 656—672, 749—779.

TYTUŁ XX.

O przedawnieniu (1).

DZIAŁ I.

Rozporządzenia ogólne.

2219. *Przedawnienie* jest sposób nabycia lub uwolnienia się przez upływ pewnego czasu i pod warunkami w prawie oznaczonemi.—K. N. 712, 1234, 1350, 1352, 2220 n

(1) Przepisy związkowe: K. N. 541, 560, 617, 625, 641, 642, 685, 690 691, 706—710, 712, 789, 790, 809, 880, 886, 966, 1199, 1206, 1212, 1234, 1304 1560, 1561, 1622, 1665, 1676, 1854. — K. P. S. 57, 239, 298. — K. H. 64, 108, 155, 189, 430 n

2220. Nie można naprzód zrzec się przedawnienia: można się zrzec przedawnienia nabytego. — K. N. 2221, 2222, 2224, 2225.

2221. Zrzeczenie się przedawnienia jest *wyraźne* lub *milczące*; zrzeczenie się milczące wypływa z czynu, z którego wywieść należy zrzeczenie się prawa nabytego. — K. N. 2220, 2222.

2222. Ten, kto nie może zbywać, nie może się zrzec przedawnienia nabytego. — K. N. 1124, 1125, 1594, 2220, 2221.

2223. Sąd nie może uzupełnić z urzędu środka obrony z przedawnienia wynikającego.

2224. Przedawnienie może być zarzucane w każdym stanie sprawy, nawet przed Sądem Appellacyjnym, chybaby co do strony, która nie użyła środka obrony z przedawnienia, należało z okoliczności domniemywać, że się takowego zrzekła.—K. N. 1353, 1360, 2221.—K. P. S. 464, 465.

2225. Wierzyciele, lub wszelka inna osoba mająca w tém interess, iżby przedawnienie nabytém było, mogą je zarzucać, chociażby dłużnik lub właściciel zrzekł się takowego. — K. N. 788, 1166, 1167, 2221.

2226. Nie można przedawnić własności rzeczy, które są niezbywalnemi. — K. N. 1128, 1598.

2227. Rząd, zakłady publiczne i gminy, takim samym jak prywatni ulegają przedawnieniom i mogą się również niemi zasłaniać. — K. N. 538 n., 560, 713, 723, 2258. K. P. S. 398.

DZIAŁ II.

O posiadaniu.

2228. *Posiadanie* jest dzierżenie albo używanie rzeczy lub prawa, jakie mamy lub wykonywamy, bądź sami osobiście, bądź za pośrednictwem trzecich osób, które rzecz dzierżą lub wykonywają prawo w naszém imieniu. K. N. 549, 550, 1127, 1428, 1701-3, 2279, 2280. —K. P. S. 3, 23 n.

2229. Aby można było przedawnić, potrzebném jest posiadanie ciągłe i nieprzerywane, spokojne, jawne, nie dwuznaczne i pod tytułem właściciela. — K. N. 1350, 1352, 2231, 2236 n., 2242 n.

2230. Domniemywa się zawsze, iż każdy posiada za siebie i pod tytułem właściciela, jeżeli dowiedzioném nie jest, że zaczął pasiadać za drugiego. — K. N. 1350, 1352, 2234.

2231. Gdy kto zaczął posiadać za kogo innego, domniemywa się, iż posiada zawsze pod tym samym tytułem, jeżeli przeciwnego nie ma dowodu. — K. N. 2236 n.

2232. Czyny saméj tylko możności i prostego tollerowania, nie mogą być podstawą ani posiadania, ani przedawnienia. — K. N. 2229.

2233. Czyny gwałtu nie mogą również być podstawą posiadania takiego, z któregoby przedawnienie mogło wyniknąć. — K. N. 1109, 1111 n., 2229. — K. P. S. 400.

Posiadanie użyteczne rozpoczyna się dopiéro po ustaniu gwałtu. — K. N. 1304.

2234. Za posiadaczem teraźniejszym, który dowodzi iż posiadał dawniéj, jest domniemanie, iż posiadał w czasie pośrednim, z zastrzeżeniem przeciwnego dowodu. — K. N. 2230 n. — K. P. S. 252 n.

2235. Dla uzupełnienia przedawnienia można do swego posiadania dołączyć posiadanie swojego prawonadawcy, bez względu na sposób, w jakim prawa na nas przeszły, czy to pod tytułem ogólnym, lub szczególnym, czy też pod tytułem darmym, lub obciążliwym. K. N. 724, 1122, 2228, 2237.

DZIAŁ III.

O przyczynach, które nie dopuszczają przedawnienia.

2236. Ci, którzy posiadają za kogo innego, nie przedawniają nigdy, bez względu na upływ jakiegobądź czasu. — K. N. 2231, 2232, 2237 n. — K. H. 430.

I tak, dzierżawca, skład przyjmujący, użytkownik, i wszyscy inni dzierżący rzecz z czasowego dozwolenia właściciela, przedawnić jéj nie mogą. — K. N. 578, 1709, 1915, 2071.

2237. Spadkobiercy tych, którzy dzierżyli rzecz na mocy jednego z tytułów w artykule poprzedzającym oznaczonych, nie mogą również przedawnić. — K. N. 724, 1122.

2238. Jednakże osoby w artykułach 2236 i 2237 wymienione, mogą przedawnić, jeżeli tytuł ich posiadania uległ przeistoczeniu, czy to z przyczyny pochodzącej od trzeciego, czy też skutkiem sprzeciwienia się, jakie stawiły przeciwko prawu właściciela.

2239. Ci, na rzecz których dzierżawcy, skład przyjmujący, i inni z czasowego dozwolenia dzierżący, zbyli rzecz za tytułem własność przenoszącym, mogą ją przedawnić. — K. N. 2236, 2262, 2265, 2266.

2240. Nie można przedawnić przeciwko swojemu tytułowi, w tém znaczeniu, iż nikt nie może dla samego

siebię zmienić przyczyny i zasady swego posiadania. — K. N. 1134, 2241.

2241. Można przedawnić przeciwko swemu tytułowi, w tém znaczeniu, że przez przedawnienie można się uwolnić od zaciągniętego zobowiązania. —K. N. 1134, 1234, 2240.

DZIAŁ IV.

O przyczynach, które przerywają lub zawieszają bieg przedawnienia.

ODDZIAŁ I.

O przyczynach, które przerywają przedawnienie.

2242. Przedawnienie może być przerwane albo *naturalnie*, albo *cywilnie*. — K. N. 2229, 2243 n.

2243. Zachodzi *naturalne przerwanie*, gdy posiadacz jest pozbawiony dłużéj jak przez rok jeden używania rzeczy, bądź przez dawnego właściciela, bądź nawet przez osobę trzecią. — K. N. 1428, 2228, [2242. —K. P. S. 3, 23 n.

2244. Pozew przed Sąd, nakaz lub zajęcie, doręczone temu, komu kto chce przeszkodzić w przedawnieniu, stanowią *przerwanie cywilne*. — K. N. 2217, 2242, 2245—2247, 2274. —K. P. S. 59, 583, 626, 636, 673, 674.—K. H. 198.

2245. Pozew o pojednanie przed Sąd Pokoju wydany, przerywa przedawnienie od daty wręczenia, jeżeli po nim wydany będzie pozew przed Sąd w terminach prawem oznaczonych. — K. N. 2244. —K. P. S. 48, 50, 57, 59, 61, 65, 69.

2246. Pozew przed Sąd, nawet przed Sędziego niewłaściwego wydany, przerywa przedawnienie. — K. N. 2244 n.

2247. Jeżeli pozew dla wady w formie jest nieważny, — K. N. 2244 n.— K. P. S. 59, 71, 173, 1029—1031.

Jeżeli powód odstępuje od swojéj skargi, — K. P. S. 402, 403.

Jeżeli dopuści upadku instancyi, — K. P. S. 15, 397 n., 469, 470.

Albo jeżeli skarga jego odrzucona zostanie; — K. N. 1350-3., 1351.

Przerwanie przedawnienia poczytuje się za nienastąpione.

2248. Przedawnienie przerywa się przez uznanie, jakie czyni dłużnik lub posiadacz co do praw tego, przeciw któremu zaczął przedawniać. — K. N. 1337 n., 1354, 2242. — K. P. S. 352.

2249. Doręczenie aktów, odpowiednio do artykułów poprzedzających, jednemu z dłużników solidarnych, lub uznanie prawa przez niego uczynione, przerywa przedawnienie przeciwko wszystkim innym, nawet przeciwko ich spadkobiercom. — K. N. 1200, 1206, 1212, 2250.

Doręczenie aktów jednemu ze spadkobierców dłużnika solidarnego, lub uznanie ze strony tegoż spadkobiercy, nie przerywa przedawnienia względem innych współspadkobierców, chociażby nawet wierzytelność była hypoteczną, jeżeli zobowiązanie nie jest niepodzielne. — K. N. 1217, 1222 n.

To doręczenie aktów lub uznanie przerywa przedawnienie względem innych współdłużników jedynie co do téj tylko części, do jakiéj tenże spadkobierca jest zobowiązany.

Dla przerwania przedawnienia co do całości długu względem innych współdłużników, potrzebném jest doręczenie aktu wszystkim spadkobiercom zmarłego dłużnika, albo też uznanie ze strony wszystkich tych spadkobierców.

2250. Doręczenie aktu głównemu dłużnikowi, lub

uznanie z jego strony, przerywa przedawnienie przeciwko poręczycielowi. — K. N. 2011, 2021.

ODDZIAŁ II.

O przyczynach, które zawieszają bieg przedawnienia.

2251. Przedawnienie biegnie przeciwko wszelkim osobom, chybaby były w jakim przypadku wyłączenia prawem postanowionym. — K. N. 709, 710, 2219, 2252 n. (1).

---

(1) Wyłączenia te, zwane w kraju naszym *Jurystycjami*, miały miejsce w poniżej wymienionych epokach, jako to:

I. W części Królestwa zostającéj w r. 1806 pod rządem Pruskim, jurystycjum zaprowadzone d. 6 Listopada 1806 r., odwołane zostało dekretem Króla Saskiego Ks. Warszawskiego z d. 12 Grudnia 1807 r. (D. P. K. W. T. I, str. 1); to zatém Jurystycjum trwało rok 1, miesiąc 1, dni 6.

II. W części zaś Królestwa, zostającéj do r. 1809 pod rządem Austryackim, dekretem Rządu Centralnego Wojskowego Tymczasowego obudwu Galicyj d. 18 Czerwca 1809 r. ustanowione zostało jurystycjum od dnia 1 Maja 1809 r., aż do trzech miesięcy po nastąpić mającym pokoju, i po zaprowadzeniu stałego Rządu. A zatém jurystycjum to trwało do d. 14 Stycznia 1810 r. gdyż część ta kraju wcieloną została do Królestwa Polskiego na mocy traktatu Wiedeńskiego z d. 14 Października 1809 r. — (D. P. K. W., T. II, str. 220.

Na mocy powyższego dekretu, który następnym z d. 13 Października 1809 r. rozwinięty został, żadna dawność ani zaczynać się, ani upływać nie mogła, z wyjątkiem spraw o possessyę, dzierżawy, alimenta i t. p.

W epoce téj jurystycjum trwało miesięcy 8 i dni 14.

III. Dekretem Króla Saskiego Ks. Wsrszawskiego z d. 15 Stycznia 1813 r. (D. P. K. W., T. V, str. 5), zaprowadzone jurystycjum, odwołane zostało następnie postanowieniem Rządu Tymczasowego z d. 23 Października 1815 r., ogłoszoném w N° 85 Gazety Warszawskiéj z tegoż roku.

Jurystycjum to trwało od d. 6 Lutego 1813 r. do d. 1 Listopada 1815 r., t. j. lat 2, miesięcy 8, dni 23.

IV. Wszystkie processa w zwyczajnych sądach, publicznych własności (jako to: Korony, narodowych, duchownych, edukacyjnych, gminnych, instytutowych i t. p.) dotyczące się, drogą prawa wprowadzone, w dalszém postępowaniu zawieszone zostały postanowieniem Namiestnika Kr., d. 27 Lutego 1816 r. wydaném, a d. 1 Kwietnia t. r. ogłoszoném (D. P. T. I, str. 222). — Jurystycjum to odwołane zostało późniejszém postanowieniem Namiestnika Kr. z d. 20 Maja 1817 r. (D. P. T. III, str. 170), z rozciągnięciem wszakże jego skutków do d. 1 Stycznia 1818 r., trwało zatém rok 1, miesięcy 10 i dzień 1.

V. Rząd Tymczasowy Królestwa Polskiego w postanowieniu swém d. 27 Października (8 Listopada) 1831 r. wydaném, a d. 25 Grudnia t. r. ogłoszoném (D. P. T. XIII, str. 244), wyrzekł:

Art. 1. Z dniem ogłoszenia niniejszego Postanowienia, w Dzienniku Praw oznaczonym, ustaje *Juristitium*.

Art. 2. Nie będzie liczonym czas od d. 30 Listopada 1830 r. w Stolicy, a od d. 5 Grudnia tegoż roku w całéj rozciągłości Królestwa Polskiego, aż do dnia ogłoszenia niniejszego Postanowienia, do preskrypcyi, perempcyi, i upadku terminów, prawem do zachowania zakreślonych, w sprawach, które dotąd w sądzeniu były wstrzymane.

Art. 3. Niniejsze Postanowienie nie ściąga się do spraw, należących do Sądu Najwyższéj Instancyi, i do spraw Sądownictwa Administracyjnego, względem których osobne wyjdą Postanowienia.

W epoce zatém téj jurystycjum trwało dla miasta Warszawy od d. 30 Listopada 1830 r., a dla pozostałéj czę-

ści kraju od d. 5 Grudnia t. r., a tak jedno jak i drugie kończyło się w d. 25 Grudnia 1831 r.; czyli dla Warszawy trwało rok 1 i dni 25, a dla reszty kraju rok 1 i dni 20.

VI. W sprawach zaś uległych sądownictwu administracyjnemu jurystycjum trwało od d. 30 Listopada 1830 r., a uchylone zostało postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. $^{8}/_{20}$ Lutego 1835 r. (D. P. T. XVI, str. 312), z tém nadmienieniem, że jurystycjum to ustaje z dniem ogłoszenia rzeczonego postanowienia t. j. z d. $^{18}/_{30}$ Marca 1835 r. To więc jurystycjum trwało lat 4 miesięcy 4.

VII. Wreszcie Ukaz z d. 27 Kwietnia (9 Maja) 1855 r. (D. P., T. XLVIII, str. 439) stanowi:

Art. 1. Od dnia ogłoszenia niniejszego Postanowienia, (t. j. $^{8}/_{20}$ Sierpnia 1855 r.) nie mogą być wytaczane ani popiérane sprawy cywilne, do którychby, czy to jako powodowie, czy jako pozwani, wpływały osoby w służbie wojskowéj lub przy wojsku Armii Czynnéj zostające, z wyłączeniem spraw następujących:

1° O naruszenie possessyi;

2° O alimenta;

3° O procenta, czynsze, cenę najmu, lub dzierżawy;

4° O zasługi służących wyższych i niższych;

5° O należności za dostarczoną żywność, odzież i opał;

6° O zarząd majątku niepodzielnego;

7° O wykréślenie ostrzeżenia, zniesienie aresztu, zatwierdzenie lub uchylenie zajęcia, końcem odzyskania.

Art. 2. Sprawy ulegające rozpoznaniu Trybunałów Handlowych, mogą równie być wytaczane i popiérane we wszystkich instancyach Sądowych, chociażby do nich wpływały osoby powyżéj wymienione.

Art. 3. We wszelkich sprawach mogą być wnoszone żądania o tymczasowe zabezpieczenie przedmiotu spornego, lub majątku niepodzielnego, jak to, o dozwolenie ostrzeżenia hypotecznego, aresztu, oddanie majątku pod zarząd osoby trzeciéj.

Powództwa dla uzyskania zabezpieczenia potrzebne, mogą być popiérane, jeżeli nie dotyczą przedmiotów w art. 1 i 2 wymienionych.

Art. 4. Czynności w księgach hypotecznych, będą rozpoznawane w zwykłym porządku, równie jak sprawy z odwołania się od decyzyj hypotecznych, do wyższych instancyj.

Art. 5. Egzekucya wyroków zapadłych w sprawach art. 1, 2, 3 i 4 nieobjętych, będzie zawieszona; w przedmiotach nawet w powyższych artykułach wymienionych, egzekucya nie może być posuniętą do przymusowego wywłaszczenia z nieruchomości.

Art. 6. Płace etatowe tudzież pensye retretowe i i dycty pobiérane przez osoby art. 1 wymienione, nie ulegają aresztowi sądowemu. Skutki aresztów położonych poprzednio na tych płacach lub pensyach, ustają z dniem ogłoszenia niniejszego postanowienia (t. j. $^{8}/_{20}$ Sierpnia 1855 r.).

Art. 7. Rozporządzenia powyższe będą wykonywane do czasu, jaki w oddzielnym Ukazie będzie oznaczony. (Ar. 2. Ukz r. 1856, niżéj za ar. 8 tu zamieszczonego).

Art. 8. Przez czas trwania juristitium, aż do czasu według art. 7 oznaczyć się mającego, zostaje zawieszonym bieg przedawnienia i perempcyi we wszelkich sprawach przeciw wojskowym, dla innych zaś osób zawieszenie ma miejsce tylko w sprawach w art. 1, 2, 3 i 4 nie wymienionych.

Przeciąg powyższy nie będzie również liczony do upływu terminów prekluzyjnych, we wszystkich sprawach, jeżli nieważność działania w ciągu terminu z powodu przeszkód wojennych, przez osobę

2252. Przedawnienie nie biegnie przeciwko małoletnim i bezwłasnowolnym, z zastrzeżeniem tego, co w art. 2278 powiedziano i z wyłączeniem innych przypadkow prawem oznaczonych. — K. N. 710, 942, 1125, 1304 n., 1663, 1676, 2271—2278. — K. P. S. 398, 444, 484.

2253. Przedawnienie nie biegnie między małżonkami.— K. N. 1096, 1595, 2254—2256.

2254. Przedawnienie biegnie przeciwko mężatce, chociażby nie była rozdzieloną przez umowę przedślubną lub sądownie co do majątków, których zarząd mężowi służy, z zachowaniem jej regresu przeciwko mężowi. K. N. 1125, 1421, 1428, 1443 n., 1531, 1536, 2253, 2255, 2256.

---

wojskową lub przy Armii czynnéj znajdującą się, zostanie wykonaną.

Juristitium powyższym Ukazem zaprowadzone, w dalszym swym biegu wstrzymane zostało Ukazem z d. 21 Czerwca (3 Lipca) 1856 r. (D. P. T. XLIX, str. 403), stanowiącym:

Art. 1. Rozporządzenia objęte Ukazem z d. 27 Kwietnia (9 Maja) 1855 r., a wstrzymujące w biegu sprawy cywilne tak ze strony wojskowych jako też i przeciwko osobom w służbie wojskowéj lub przy wojsku Armii czynnéj zostającym, wytoczone, jak niemniéj przedawnienia i perempcye w przypadkach art. 8 objętych, zostają odwołanemi.

Art. 2. Termin ustania juristitium, stosownie do art. 7 powołanego Ukazu, oznacza się:

a) Dla spraw rozpocząć się mających, z dniem ogłoszenia niniejszego Postanowienia w Dzienniku Praw; (t. j. d. $^{10}/_{22}$ Października 1856 r.).

b) Dla spraw, przed juristitium rozpoczętych, z upływem dwóch miesięcy, od daty powyższego ogłoszenia.

2255. Jednakże przedawnienie nie biegnie w czasie małżeństwa co do zbycia nieruchomości rządowi posagowemu poddanéj, stosownie do art. 1561 w Tytule *O umowie przedślubnéj i o wzajemnych prawach małżonków.* — K. N. 2254, 2256.

2256. Przedawnienie podobnież zawieszone jest w ciągu małżeństwa: — K. N. 2255.

1° W przypadku gdy skarga żonie służąca może być wykonywaną dopiéro po uczynionym wyborze co do przyjęcia lub zrzeczenia się wspólności; — K. N. 1453.

2° W przypadku, gdy mąż sprzedawszy majątek własny żony bez jéj zezwolenia, obowiązany jest do rękojmi z powodu téj przedaży, i we wszystkich innych przypadkach, w których skarga żonie służąca mogłaby być zwróconą przeciwko mężowi.— K. N. 1428, 1531, 1536, 1554 n., 1576.

2257. Przedawnienie nie biegnie:

Co do wierzytelności od warunku zawisłéj, dopóki się warunek nie spełni; — K. N. 900, 1181.

Co do skargi o rękojmię, dopóki pokonanie prawem nie nastąpi; — K. N. 1626 n.

Co do wierzytelności z terminem oznaczonym, dopóki ten termin nie nadejdzie. — K. N. 1185 n.

2258. Przedawnienie nie biegnie przeciwko spadkobiercy beneficyalnemu, co do wierzytelności, jakie ma przeciwko spadkowi. — K. N. 802-2.

Przedawnienie biegnie przeciwko spadkowi wakującemu, chociażby Kurator takowego nie był mianowany. K. N. 539, 811 n., 2277. — K. P. S. 998 n.

2259. Biegnie ono także w ciągu trzech miesięcy do spisania inwentarza, i dni cztérdziestu do namysłu dozwolonych. — K. N. 795, 797, 1457. — K. P. S. 174, 187.

DZIAŁ V.

O czasie do przedawnienia wymaganym.

ODDZIAŁ I.

Rozporządzenia Ogólne.

2260. Przedawnienie liczy się na dnie, a nie na godziny. — K. N. 2219, 2228, 2261.

2261. Przedawnienie nabytém jest skoro ostatni dzień terminu upłynie.

ODDZIAŁ II.

O przedawnieniu trzydziestoletniém.

2262. Wszelkie skargi, tak rzeczowe jak i osobiste, przedawniają się upływem lat trzydziestu, i ten, kto na takie przedawnienie powołuje się, nie ma obowiązku składać tytułu, jak również nie można zasłaniać się przeciwko niemu zarzutem złéj wiary. — K. N. 617, 706, 712, 966, 1234, 2219, 2228 n., 2236 n., 2242 n., 2251 n., 2281.

2263. Po upływie lat dwudziestu ośmiu od daty ostatniego tytułu, dłużnik renty może być zmuszony do dostarczenia własnym kosztem nowego tytułu wierzycielowi swemu lub stojącym w jego prawach. — K. N. 1122, 1248, 1337, 1338, 1909.

2264. Prawidła co do przedawnienia względem innych przedmiotów w niniejszym Tytule nie wzmiankowanych, wyłożone są w właściwych im Tytułach.

ODDZIAŁ III.

O przedawnieniu dziesięcio- i dwudziesto-letniém.

2265. Ten, kto nieruchomość nabywa w dobréj wierze i przez tytuł sprawiedliwy, przedawnia własność dziesięcią laty, jeżeli prawdziwy właściciel mieszka w obrębie Sądu Appellacyjnego, w którym nieruchomość jest położona, a dwudziestoma laty, jeżeli zamieszkuje po za obrębem rzeczonego Sądu (1). — K. N. 550, 1569, 1582, 2266—2269.

2266. Jeżeli prawdziwy właściciel miał zamieszkanie w rozmaitych czasach w obrębie i po za obrębem rzeczonego Sądu, wówczas, dla uzupełnienia przedawnienia, potrzeba do liczby lat dawniejszego zamieszkania dodać podwójną liczbę lat brakujących do uzupełnienia dziesięcioletniego zamieszkania w obrębie (1). — K. N. 2265.

2267. Tytuł nieważny dla wady formy, nie może posłużyć za podstawę do dziesięcio- i dwudziesto-letniego przedawnienia. — K. N. 550, 1234.

2268. Dobra wiara jest zawsze domniemywana, a ten, kto złą wiarę zarzuca, winien ją udowodnić.— K. N. 550, 1116, 2265, 2269.

2269. Dostateczném jest, gdy dobra wiara istniała w chwili nabycia. — K. N. 550, 2268.

2270. Po latach dziesięciu, budowniczy i przedsiębiercy wolnemi są od rękojmi za roboty większe, jakie

---

(1) Z powodu, iż w Królestwie Polskiém istnieje tylko jeden Sąd Appelacyjny— ostatni ustęp ar. 2265, oraz cały ar. 2266 K. N. nie mają w naszym kraju żadnego zastosowania.

przez nich lub pod ich kierunkiem uskutecznione zostały. — K. N. 1212, 1304, 1792.

ODDZIAŁ IV.

O niektórych przedawnieniach szczególnych.

2271. Skarga nauczycieli umiejętności i sztuk, o wynagrodzenie za lekcye miesięcznie przez nich udzielane;

Skarga utrzymujących zajazdy i traktyernie, o zapłatę za mieszkanie i żywność przez nich dostarczone;

Skarga robotników i wyrobników, o zapłatę za ich dzienną pracę, za dostarczenia i za zapłatę wynagrodzenia; — K. N. 1781.

Przedawniają się sześciu miesiącami. — K. N. 2219, 2260, 2261, 2274, 2275, 2278.

2272. Skarga lekarzy, chirurgów i aptekarzy, o wynagrodzenie za ich wizyty, operacye i lekarstwa;

Skarga komorników i woźnych, o wynagrodzenie za akta, które doręczają, i za dopełniane przez nich czynności; — K. N. 2060-7., 2276. — K. P. S. 60.

Skarga kupców, o zapłatę za towary, jakie przedają osobom nie handlującym; — K. N. 1329, 1330.

Skarga utrzymujących pensye, o należność za utrzymywanie na pensyi uczniów, i skarga innych przyjmujących na naukę, o wynagrodzenie za tęż naukę;

Skarga służących rocznie ugodzonych, o zapłatę ich zasług; — K. N. 1781.

Przedawniają się jednym rokiem. — K. N. 2219, 2260, 2261, 2274, 2275, 2278. — Pr. o małż. z r. 1836 art. 131.

2273. Skarga obrońców, o zapłatę należnych im kosztów i wynagrodzenia, przedawnia się dwoma laty (1), od dnia wyroku w processie zapadłego, albo od dnia pogodzenia się stron, albo też od dnia odwołania rzeczonych obrońców. Co do spraw nieukończonych nie mogą oni wytaczać skargi o koszta i wynagrodzenia, któreby odnosiły się do epoki dawniejszéj jak pięć lat — K. N. 2060-7., 2219, 2260, 2261, 2274—2276 2278.— K. P. S. 60, 191, 192.

2274. Przedawnienie w przypadkach powyższych ma miejsce, chociażby dostarczenia, dostawy, usługi i roboty daléj były wykonywane. — K. N. 2271—2273, 2275.

Bieg przedawnienia ustaje dopiéro wtenczas, gdy było zamknięcie rachunku, przyznanie piśmienne lub zobowiązanie, albo pozew przed Sąd nieuznany za upadły. — K. N. 1317, 1318, 1322, 2244. — K. P. S. 57.

2275. Jednakże ci, przeciwko którym przedawnienia te będą stawiane, mogą deferować przysięgę tym, którzy się niemi zasłaniają, na to, czy rzecz istotnie została zapłaconą. — K. N. 1358, 2278.

Przysięgę deferować można wdowom i spadkobiercom albo opiekunom tych ostatnich, jeżeli są małoletniemi, na to, czy nie wiedzą iż rzecz się należy.— K. N. 724. K. H. 189.

2276. Sędziowie i obrońcy wolnemi są od zwrotu

---

(1) Dwuletnie przedawnienie wypływa także z rozporządzenia objętego w ar. 39 postanowienia Namiestnika Kr. z d. 8 Lipca 1817 r. (D. P. T. III, str. 335), które stanowi: „Jeżeli w ciągu lat dwóch, rachując od daty wydanego rewersu, na powierzony poczcie do transportowania list, pakiet lub pieniędze, oddawca lub odbiérać mający o poszukiwanie onegoż nie zgłosi się, wówczas, po upływie lat dwóch, odpowiedzialność poczty za powierzone jéj listy, rzeczy i pieniądze ustaje".

dokumentów po upływie lat pięciu od wyroku w sprawie. — K. N. 2060-7., 2273, 2278.

Komornicy i woźni są podobnież od tego zwrotu uwolnionymi po upływie lat dwóch po wykonaniu czynności lub doręczeniu aktów jakie im poruczone były.— K. N. 2060-7., 2272, 2278.

2277. Raty od rent wieczystych i dożywotnich; — K. N. 529, 584, 1909, 1910.

Raty pensyj alimentarnych; — K. N. 610, 1015-2. — K. P. S. 581, 582.

Cena najmu domów i cena dzierżawna majątków wiejskich; — K. N. 1711, 1728.

Procenta od summ pożyczonych i w ogóle wszystko to, co się płaci rocznie lub w krótszych terminach peryodycznych; — K. N. 1905, 1907.

Przedawniają się pięcią laty. — K. N. 2219, 2260, 2261, 2278.

2278. Przedawnienia, o których mowa w artykułach niniejszego Oddziału (art. 2271—2277), biegną przeciwko małoletnim i bezwłasnowolnym, z zastrzeżeniem dla nich regressu przeciwko opiekunom. — K. N. 1382, 1663, 1676, 2251, 2252. — K. P. S. 398, 444, 484.

2279. Co do ruchomości, posiadanie staje za tytuł. K. N. 527 n., 1141, 2228.

Jednakże ten, kto rzecz zgubił lub komu ją skradziono, może działać o odzyskanie takowéj przez lat trzy, licząc od dnia straty lub kradzieży, przeciwko temu, w czyim ręku się znajduje, z zastrzeżeniem dla tego ostatniego regressu przeciwko temu, od kogo ją otrzymał. — K. N. 549, 550, 717, 1293-1., 1302, 2280. — K. P. S. 826 n. — K. H. 576 n.

2280. Jeżeli teraźniejszy posiadacz rzeczy skradzionéj lub zgubionéj, kupił ją na jarmarku lub targu, lub

na przedaży publicznéj lub od kupca przedającego podobne rzeczy, pierwotny właściciel nie może żądać oddania sobie takowéj, jak za zwrotem posiadaczowi tego, co go kosztowało. — K. N. 2279.

2281. Przedawnienia rozpoczęte w epoce ogłoszenia niniejszego Tytułu, podlegają przepisom praw dawniejszych.

Jednakże przedawnienia wówczas rozpoczęte i do uzupełnienia których, podług praw dawniejszych potrzebaby było jeszcze więcéj jak lat trzydzieści, licząc od téj saméj epoki, dopełnią się upływem lat trzydziestu. — K. N. 691, 2227, 2262.

MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA w Radomiu
4072
9125
4815
BIBLIOTEKA PUBLICZNA imienia STEFANA HEMPLA w RADOMIU. Sejmiku Radomskiego
Miejska Biblioteka Publiczna FILIA Nr 17 w Radomiu

KONIEC TOMU PIERWSZEGO.

OMYŁKI DRUKU.

Stronica.	*Wiersz.*	*Jest*	*Powinno być.*
23	4	cię	się
39	11	posznkująca	poszukująca
60	13	grancach	granicach
75	29	sukcessyęc	sukcessyę
75	30	by	być
154	21	poznawać	rozpoznawać
159	4	w każdy	w każdym
200	11	éj	jéj
208	30	wyłączońn	wyłączone
221	18	Prokuratornwi	Prokuratorowi
432	30	$3^{34}/_{100}$	$2^{34}/_{100}$
432	31	$18^{74}/_{100}$	$16^{38}/_{100}$
470	15	colones	colons
576	13	10709	1709
623	20	ciężkie przewinienia	ważne uchybienia
672	32	wniesie	wniesienie
733	26	1036	1086
789	3	O umowie przedślubnéj	O umowie przedślubnej i o wzajemnych prawach małżonków.
866	25	paktem	pachtem
921	25	dzierżawcom	dzierżawcy
922	26	§ 3.	§ 2.